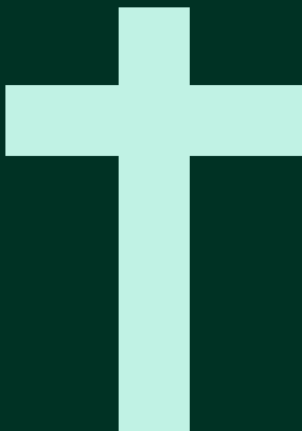

Testamento jaa maa
jito ho-yo Jesucristo

New Testament in Mixtec, San Miguel el Grande
(MX:mig:Mixtec, San Miguel el Grande)

Testamento jaa maa jitoho-yo Jesucristo

New Testament in Mixtec, San Miguel el Grande

(MX:mig:Mixtec, San Miguel el Grande)

copyright © 1951 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mixtec, San Miguel el Grande

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Mixteco, San Miguel el Grande [mig], Mexico

Copyright Information

© 1951, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Mixtec, San Miguel el Grande

© 1951 Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
a7b2e4b3-7fe3-5b8e-b04c-0245065924f9

Contents

Mateo	1
Marcos	45
Lucas	73
Juan	119
Hechos	152
Romanos	196
1 Corintios	215
2 Corintios	232
Gálatas	244
Efesios	250
Filipenses	256
Colosenses	261
1 Tesalonicenses	266
2 Tesalonicenses	270
1 Timoteo	273
2 Timoteo	279
Tito	283
Filemón	286
Hebreos	287
Santiago	301
1 Pedro	306
2 Pedro	311
1 Juan	315
2 Juan	320
3 Juan	321
Judas	322
Apocalipsis	324

EL SANTO EVANGELIO SEGUN SAN MATEO TU'UN VA'A NI CHAA SAN MATEO

Lista ndasa vai tatá Jesucristo

1 Yá'á kúu lista ndasa vai tatá Jesucristo, se'e David, se'e Abraham.
 2 Abraham n̄i sá'a-de Isaac. Te Isaac n̄i sá'a-de Jacob. Te Jacob n̄i sá'a-de Judá jín n̄ani-i. 3 Te Judá n̄i sá'a-de Fares jín Zara n̄i kaku chíi Tamar. Te Fares n̄i sá'a-de Esrom. Te Esrom n̄i sá'a-de Aram. 4 Te Aram n̄i sá'a-de Aminadab. Te Aminadab n̄i sá'a-de Naasón. Te Naasón n̄i sá'a-de Salmón. 5 Te Salmón n̄i sá'a-de Booz n̄i kaku chíi Rahab. Te Booz n̄i sá'a-de Obed n̄i kaku chíi Rut. Te Obed n̄i sá'a-de Isai. 6 Te Isai n̄i sá'a-de rey David. Te rey David n̄i sá'a-de Salomón n̄i kaku chíi ña'an ní kuu ñasí'í Urías. 7 Te Salomón n̄i sá'a-de Roboam. Te Roboam n̄i sá'a-de Abías. Te Abías n̄i sá'a-de Asa. 8 Te Asa n̄i sá'a-de Josafat. Te Josafat n̄i sá'a-de Joram. Te Joram n̄i sá'a-de Uzías. 9 Te Uzías n̄i sá'a-de Jotam. Te Jotam n̄i sá'a-de Acáz. Te Acáz n̄i sá'a-de Ezequías. 10 Te Ezequías n̄i sá'a-de Manasés. Te Manasés n̄i sá'a-de Amón. Te Amón n̄i sá'a-de Josías. 11 Te Josías n̄i sá'a-de Jeconías jín n̄ani-i, ná kuangoyo fuerza-i ñuu Babilonia. 12 Te n̄i kuu kivi já kuangoyo fuerza-i ñuu Babilonia, te Jeconías n̄i sá'a-de Salatiel. Te Salatiel n̄i sá'a-de Zorobabel. 13 Te Zorobabel n̄i sá'a-de Abiud. Te Abiud n̄i sá'a-de Eliaquim. Te Eliaquim n̄i sá'a-de Azor. 14 Te Azor n̄i sá'a-de Sadoc. Te Sadoc n̄i sá'a-de Aquim. Te Aquim n̄i sá'a-de Eliud. 15 Te Eliud n̄i sá'a-de Eleazar. Te Eleazar n̄i sá'a-de Matán. Te Matán n̄i sá'a-de Jacob. 16 Te Jacob n̄i sá'a-de José, yii María, ña'an-ún n̄i skáku-ña Jesús, I'a nání Cristo. 17 Súan vai taká tata. Onde Abraham te onde David ío ux̄i kuun tatá. Te onde David te onde kuangoyo fuerza-i ñuu Babilonia ío ux̄i kuun tatá. Te onde kuangoyo fuerza-i ñuu Babilonia te onde n̄i kaku Cristo, suni ío ux̄i kuun tatá.

Kivi ní kaku Jesucristo

18 Te kivi ní kaku Jesucristo súan n̄i jo. Náa-ya, María, ja á n̄i kundaq tu'un ja tánda'a-ña jín José, te onde ná té ketá'an-ga-ña jín-de, te n̄i juku'un se'e-ña ní sá'a Espiritu Santo. 19 Te José, yii-ña-ún, ñn chaa va'a kúu-de. Te tú ní kuní-de sándiva'a-de jín-ña, chíi sua kuní-de xndóo sá'i-de-ña. 20 Te nini súan nákani in̄i-de, te n̄i chaa-ni ñn ndajá'a máá Tatá nuu-dé n̄i ka'an-ya jín-de jín jani: José, se'e David, ma yú'ú-ro kuáka-ró ñasí'í-ro María, chíi ja n̄i'un chíi-ña jián, onde nuu máá Espiritu Santo vai. 21 Te skáku-ña ñn se'e yíi. Te skúnání-ró-i Jesús. Chíi máá-i, nama-i taká ñayivi ká'jo kuachi, áchí-ya. 22 Súan n̄i kuu taká ya'á, náv'a ná skíkuu tu'un n̄i ka'an máá Tatá jín chaa n̄i jani tu'un-ya: 23 Koo ñn ña'an jáá. Te juku'un se'e-ña. Te skáku-ña ñn se'e yíi. Te kunání-i Emmanuel (ja kuní ka'an: Jín máá-yó ndújín Dios). Achí. 24 Te n̄i nata'u núu José. Te n̄i ndukoo-de. Te n̄i sá'a-de natu'un n̄i tá'ú tíñu ndajá'a máá Tatá nuu-dé. Te n̄i jaka-de ñasí'í-de. 25 Te tú ní kixí-de jín-ña, onde n̄i kaku se'e yíi núu-ña. Te n̄i skúnání-de-i Jesús.

2

Chaa ndíchi jín tíñu xíní

1 Te n̄i kaku Jesús in̄i ñuu Belén ndañuu Judea. Te kivi-ún tá'ú tíñu rey Herodes. Yúan-na te yaku chaa ndíchi, n̄i kikoyo-de ichi nú kána ndikandii.

Te ni jakoyo-de ñuu Jerusalén. ² Te ni kaka'an-de: Ndenu kándeey rey ñayivi judío ja ní kaku. Chi ni kajini-ri tiñúú xíní-i ja ní kenda ichi núú kána ndikandii. Te vai koyo-ri ja chiñú'ún-ri-i, áchí-de. ³ Te rey Herodes, ni jini tu'un-de tu'un-ún. Te ni yu'ú-de, onde jín táká ñayivi ñuu Jerusalén. ⁴ Te ni nastútú-de taká sutu ñá'nu jín táká cháa káchaa tutu iní ñuu. Te ni jika tu'un-de cháa-ún nú ndenu kaku Cristo. ⁵ Te máá cháa-ún, ni kakachi-de nuu rey: Iní ñuu Belén ndañúú Judea, chi nuu tutú ja ní chísó cháa ni jani tu'un-ya, yóso súan: ⁶ Te róo ñuu Belén ndañúú Judá, na tú lúli-ga-ro núú cháa kakuñá'nu ñuu Judá, chi iní-ro kenda in I'a tá'ú tínu nuu-yo. Te koto-ya ñayivi ñuu-ri Israel, áchí tutu. ⁷ Yúan-na te Herodes, ni kana sa'í-de xini cháa ndíchí-ún. Te ni ni'in vá'a-de tu'un ndé kivi ní kenda tiñúú xíní-ún. ⁸ Te ni tájí-de cháa-ún kaja'an-de ñuu Belén. Te ni ka'an rey: Kuángoyo-ni yúan, te kaka tu'un vá'a-ní siki súchí lúli-ún. Te ní ni kajini-ni nuu-í, te kastu'ún-ni nuu-ná náva'a suni ná kichiñú'ún-ná-i, áchí rey. ⁹ Te súan ni kajini so'o-de tu'un ni ka'an rey. Te kaja'an-de. Te máá tiñúú xíní ja ní kajini-de ichi núú kána ndikandii, yoxnúú-tí nuu-dé onde ni ja-a-ti núú kátúú súchí lúli-ún. Te yúan ni jukuiñi-ti. ¹⁰ Te nuu ní kajini-de tiñúú xíní-ún, te ni kakusii xáan iní-de. ¹¹ Te ni kivi koyo-de iní ve'e. Te ni kajini-de nuu súchí lúli-ún jín ná-a-i María. Te ni jakukuñi jítí-de nuu-í. Te ni kachiñú'ún-de-i. Te ni kajuña-de janu-de. Te ni kasoko-dé oro, jín súsia kutú, jín súsia uá nuu-í. ¹² Te ni kaskóto jani-de. Te ni jini-de ja tú no'on-de nuu Herodes. Yuán ingá ichi káno'on-de ñuu-de. ¹³ Te kaja'an-de. Yúan-na te in ndajá'a máá Tatá, ni skóto-ya José nuu kixí-de. Te ni ka'an-ya jín-de: Ndukoo, te ki'in-ró súchí lúli jián jín ná-a-i, te ki'in-ro onde ñuu Egipto. Te kunchaa-ro yúan onde kastu'ún-ri nuu-ro. Chi a yani nandúku Herodes súchí lúli jián ja ká'ni-dé-i. Achí. ¹⁴ Te José, ni nata'u núu-dé. Te ni ndukoo-de. Te ni ki'in-de súchí lúli jín ná-a-i kaja'an núu-de onde ñuu Egipto. ¹⁵ Te ni kándeey yúan onde ni j'i Herodes. Te ni skikuu tu'un ni ka'an máá Tatá jín cháa ni jani tu'un-ya: Onde ñuu Egipto ni kana-ri Se'e-ri vai-i, áchí.

Ja ní kaja'ni-dé súchí yíi lúli

¹⁶ Yúan-na te Herodes ja ní jini-de ja súan ni kasákátá cháa ndíchí núu-dé, te ni kití xaán iní-de. Te ni tájí-de soldado kaja'an. Te ni kaja'ni táká súchí yíi lúli úu kuia jín ja lúli-ga ká'jo-i iní ñuu Belén jín táká ndañúú, natu'un ni ni'in vá'a-de tu'un kivi ní ka'an cháa ndíchí-ún jín-de. ¹⁷ Yuán ní skikuu tu'un ni kaja'an Jeremías cháa ni jani tu'un Dios, chi ni ka'an-de: ¹⁸ Iní ñuu Ramá ní jini so'o-ri ja kanda'i te kánde'e kó'ó. Raquel, ndé'e-ña ja sé'e-ña. Te tú kuni-ña ndúsi iní-ña, chi ni ndé'i-i, ni kanaa. Achí. ¹⁹ Te vasa ní j'i rey Herodes. Te in ndajá'a máá Tatá, ni skóto jani-ya José onde nuu kándeey-de ñuu Egipto. ²⁰ Te ni ka'an-ya jín-de: Ndukoo, te ki'in-ró súchí lúli jián jín ná-a-i, te no'on-ro ñuu Israel kunchaa-ro, chi a ni kaji'i ja kakuñi ka'ni súchí jián núu. Achí. ²¹ Yúan-na te ni ndukoo-de. Te ni ki'in-de súchí lúli-ún jín ná-a-i. Te kuano'on-dé ñuu Israel. ²² Te ni ni'in-dé tu'un ja Arquelaos tá'ú tínu iní ñuu Judea, ni jukuiñi-de nuu táa-de Herodes. Te ni yu'ú José ki'in-de yúan. Te Dios, ni skóto jani-ya José. Yuán kuá'an-de in ndañúú Galilea. ²³ Te ni ja-a-de in ñuu nání Nazaret. Te yúan ni kanchaa-de. Te ni skikuu tu'un ni kaka'an cháa ni kajani tu'un Dios: Cháa ñuu Nazaret kunání-yá, áchí.

3

Juan, chaqa skuánducha

¹ Te jika kivi ní chaa Juan chaqa skuánducha kándij-de nuu ñú'un té'é ndañúu Judea. Te ñi jani-de tu'un. ² Te ñi ka'an-de: Nakani iní jíná'an-ró, chí a yani koo ñuu nátu'un andíví, áchí-de. ³ Chí siki cháa yá'a ñi ka'an Isaías, chaqa ñi jani tu'un Dios onde sáa: ñin ndajá'a, kana jaa-de onde nuu ñú'un té'é: Sátu'a-ró íchi máa Jító'o-yo, te sándóo-ró íchi-yá. Achí. ⁴ Te sa'ma ní ñu'un Juan, ñi kuu ixi camello. Te ñi nu'ñi ñin sánchij ñii chí-de. Te ndeyu ní yee-dé ñi kuu ndikuá'yú jín ndúxi yoko. ⁵ Yúan-na te ñayivi ñuu Jerusalén jín táka ñayivi ñuu Judea jín táka ñayivi yúñuu Jordán, ñi kenda koyo-i nuu-dé. ⁶ Te ñi skuánducha-dé-i iní yucha Jordán. Te kánakani ndaa-i kuachi-i yúan. ⁷ Te ñi jini-de ja vái koyo kua'a cháa fariseo jín cháa saduceo nuu skuánducha-dé-ún. Te ñi ka'an-de jín: Se'e koq kákuu-ró. Ndéja ní kastá'an nuu-ro ja kúnu-ró kóto-ró juicio ja cháa. ⁸ Núsáa te sá'a-ró tíñu ja á ñi nakani iní-ro-ún. ⁹ Te ma káni iní-ro ká'an-ro: Abraham kúu táa-yo. Chí ká'an-ri jín-ró ja kúu-ni sá'a Dios ja táka yuu yá'a nduu se'e Abraham. ¹⁰ Te vina a kátuu tú'a hacha ja xiti yúnu onde yo'o. Te taká yunu ja tú kúun nde'e vá'a, xiti te kivi nuu ñú'un. ¹¹ Ko I'a vai ichi yatá-rí, ñá'nu-ga kúu-ya vása rúu. Te tú kúná'nu-ri kundiso-ri ndijan-yá. Máa-yá skuánducha-yá róo jín Espiritu Santo jín ñú'un. ¹² Te tñn-ya pala chíxí'ú trigo. Te xndéché-yá te nastútú-yá trigo ndivi iní yaka-ya. Te ka'mu-ya paja-ún nuu ñú'un ja má ndá'va kuti-gá, áchí Juan.

Ja ní janducha Jesús ñi sá'a Juan

¹³ Yúan-na te ñi kenda Jesús iní ñuu Galilea. Te ñi chaqa-ya yúcha Jordán nuu Juan náva'a skuánducha-dé-ya. ¹⁴ Ko Juan, tú ní kuni-de, chí ñi ka'an-de jín-yá: Sua kánúú ja skuánducha máa-ni náa, naja vái-ni nuu-ná núsáa, áchí-de. ¹⁵ Ko ñi ka'an Jesús jín-de: Vina te sá'a-ró, chí súan kánúú skákuu-yó táka tíñu va'a, áchí-ya. Yúan-na te vása ní skuánducha-dé-ya. ¹⁶ Te nuu ní kuu ñi janducha Jesús, te ñi nana-ni-ya iní nducha. Te ñi nuña andíví. Te ñi jini-ya Espiritu Dios júngava vai nátu'un paloma. Te ñi jinú siki-yá. ¹⁷ Te ñi kenda ñin tu'un ichi andíví ní ka'an: Ya'á kúu Se'e-ri ja kúnda'ú iní-ri-i, te kúsi iní-ri jín-i, áchí.

4

Siki já ní jito nchaq tá'an kui'na jín-yá

¹ Yúan-na te ñi jaa Jesús onde nuu ñú'un té'é ní sá'a Espiritu, náva'a koto nchaq tá'an kui'na jín-yá. ² Te uu xiko ndúú, uu xiko ñúú, ñi jo ndicha iní-ya. Yúan-na te vása ní j'i-ya sóko. ³ Te ñi jaa kui'na ní jito nchaq tá'an jín-yá. Te ñi ka'an jín-yá: Te nú Se'e Dios kúu-ró, te ka'an jín yúu yá'a ná ndúu staa, áchí. ⁴ Te ñi ka'an-ya jín: Yóso núu tutú: Nasu máni máa staa kée cháa te kuchaku-de, chí suni kánúú tú'un ká'an Dios, áchí-ya. ⁵ Yúan-na te kui'na-ún, kua'an jín-yá máa ñuu ij. Te yúan ñi kaa jín-yá xiní torre ve'e ij. ⁶ Te ñi ka'an jín-yá: Nú Se'e Dios kúu-ró, te súngava-ró máa-ró onde nuu ñú'un, chí yóso núu tutú: Tájí-yá ndajá'a-yá kii siki-ro, te kunu nchaq-ya róo náva'a tú stují-ro já'a-ro núu yúu, áchí. ⁷ Te ñi ka'an tuku Jesús jín kui'na-ún: Suni yóso-gá nuu tutú: Ma kóto nchaq-ro máa Tatá-ro Dios, áchí-ya. ⁸ Te inga jínu ñi jaka kui'na-ún-ya kuá'an jín-yá xiní ñin yuku súkún xaan. Te ñi stá'an taká ñuu luu ñii ñuyivi núu-yá. ⁹ Te ñi kachij jín-yá: Taká ñuu yá'a kuá'a-ri nuu-ro

nú jukuiñi jítí-ró te chiñú'un-ró rúu, áchí. ¹⁰ Yúan-na te ni kachí Jesús jíin kui'na-ún: Satanás, kuxio kuá'an, chí yóso núu tutú: Chiñú'un-ró máa Tatá Dios máa-ró, te nuu máa in-ni-ya kuátíñu-ró, áchí-ya. ¹¹ Yúan-na te ni kuxio kui'na-ún kua'an. Te ni chakoyo ndajá'a ándívi ní kajatíñu nuu-ya. ¹² Te nuu ní jini tu'un Jesús ja kánde Juan vekaa, te kuano'on-ya nuu Galilea. ¹³ Te ni xndóo-ya núu Nazaret. Te ni ja-ya núu Capernaum. Te nuu-ún ncháá yani yu'u mar ma'ñú núu Zabulón jíin núu Neftalí. Te ni kanchaa-ya yúan, ¹⁴ Náva'a ná skíkuu tu'un ni ka'an Isaías chaa ni jani tu'un Dios: ¹⁵ Nuú Zabulón jíin núu Neftalí ichi núu mar inga lado yucha Jordán, kúu nuu Galilea ñayivi síin nación. ¹⁶ Te ñayivi-ún káxiukú-i ñuñáa, te ni kajini-i in luz ká'nu. Te ni kundijin nuu ñayivi kákuñi naa, áchí-de.

Ndasa ni kejá'a Jesús jáni-ya tú'un

¹⁷ Ondé saá ní kejá'a Jesús jáni-ya tú'un: Nakani inji jíná'an-ró, chí a yani koo nuu nátu'un andívi, áchí-ya. ¹⁸ Te jika Jesús yu'u mar Galilea kua'an-ya. Te ni jini-ya núu úu tá'an ñani, in Simón ja nání-de Pedro, te inga Andrés ñani-de. Te káskuíta ka'nu-de ñunu-dé inji mar. Chi chaa kátin tiyáka kákuu-de. ¹⁹ Te ni ka'an-ya jíin-de: Kundikin ruu kikoyo-ró, te ná násá'a-ri róo chaa tin ñayivi, áchí-ya. ²⁰ Yúan-na te ni kaxndóo-ni-de ñunu-dé. Te ni kandikin-de-ya. ²¹ Te ni ja'a-ya yúan kua'an-ya. Te ni jini-ya núu úu-ga tá'an ñani, Jacobo se'e Zebedeo, jíin ñani-de Juan. Te kájin-de inji barco jíin táa-de Zebedeo, kánaku'ni-de ñunu-de. Te ni kana-ya xini-dé. ²² Te chaa-ún, ni kaxndóo-ni-de barco jíin táa-de. Te ni kandikin-de-ya. ²³ Te ni jika kuu Jesús ní núu Galilea, ni stá'an-ya tú'un inji ve'e sinagoga máa-de. Te jáni-ya tú'un ja koo nuu Dios. Te násáva'a-ya táka ñayivi káku'u jíin táka nuu úu-i. ²⁴ Te ni jichá tu'un-ya kuá'an ní núu Siria. Te nuu-ya ni kákinchaka-i taká ñayivi káku'u. Ñayivi káta'an tini nuu kué'e, jíin táka ñayivi káyaji ní'ni, jíin ja tá'an tachí kini, jíin ja jí'i yí'i, jíin ja ndúyúnú, ndi'i-i, ni násáva'a-ya-í. ²⁵ Te kua'a ñayivi núu Galilea, jíin nuu Decápolis jíin ñayivi núu Jerusalén, jíin núu Judea, jíin núu inga lado yucha Jordán, ni kandikin-i-ya.

5

Tu'un ni stá'an-ya onde nuu yúku

¹ Te ni jini-ya núu ñayivi kuá'a. Te ni kaa-ya kuá'an-ya yúku. Te ni jungoo-ya. Te chaa káskuá'a jíin-ya, ni jakoyo-de nuu-ya yúan. ² Te ni stá'an-ya tú'un yá'a nuu-dé:

Tu'un xáan ndatu

³ Xáan ndatu ñayivi káta'an ndá'ú inji ańú-i, chí kuu kivi-i inji nuu Dios nátu'un andívi. ⁴ Xáan ndatu ñayivi kánde'e, chí ndusi iní-i sá'a-ya. ⁵ Xáan ndatu ñayivi vítá inji, chí ni'in-í ní núyivi kúu ta'u-í. ⁶ Xáan ndatu ñayivi kákuu xaan iní-i skíkuu-i taká tiñu ndaa, chí kuu ja kákuñi-i. ⁷ Xáan ndatu ñayivi kákuñá'ú inji tá'an, chí suni ni'in-í tu'un kundá'ú inji. ⁸ Xáan ndatu ñayivi ndóo inji ańú-i, chí kunj-i nuu Dios. ⁹ Xáan ndatu ñayivi kánasamanj tá'an, chí kunáni-i se'e Dios. ¹⁰ Xáan ndatu ñayivi kájika jinu sikj ja kásá'a-i tiñu ndaa, chí kuu kivi-i inji nuu Dios nátu'un andívi. ¹¹ Xáan ndatu máa-ró jíná'an-ró nú káka'an ndíva'a-i jíin-ró te káchindikin-i róo te kákaji-i róo sikj rúu vasa tú

kuachi-ró. ¹² Siñ xáan kóo inji-ro, chi ká'nu xañ tá'u-ro ío onde andívi. Chi súan nī kachindikīn-i chaq nī kajani tu'un Dios nī kikoyo xna'an-ga vása róó.

Chaa nátu'un ñii, jín luz

¹³ Máá-ró kákuu nátu'un ñii ñuyívi. Ko nú ñii-ún ná náa xikó u'a, ndasa ndu'u'a inga jínu. Tuká tiñu kuti, chi sua kacha-ro kí'in te kuañu-i siki. ¹⁴ Máá-ró kákuu nátu'un luz ñuyívi. ñin ñuy kánde xini yúku, ma kúu kundee sa'í. ¹⁵ Ni tú skuikín-ro ñin yiti te chindee-ró kayú chi nundóó, chi sua kundij nuu candelero te stúun nuu já káxiukú iní ve'e. ¹⁶ Súan stá'an-ro luz máá-ró núu táká ñayivi, náva'a ná kuní-i tiñu va'a kásá'a-ró, te ná nákana jaa-i máá Táa-ro já kánchaa-ya onde andívi.

Siki tú'un ley aná'an jín tú'un Jesús

¹⁷ Ma káni inji-ro jíná'an-ró já vái-ri xnáa-rí ley jín cháa nī kajani tu'un Dios. Na tú vái-ri xnáa-rí chi sua skíkuu-ri. ¹⁸ Chi jandáa ká'an-ri jín-ró: Oñde kivi náa ándívi jín ñuyívi, ni ñin jota te ni ñin punto ma náa kúti núu tutú ley onde nú tú skíkuu taká tu'un ká'an ley. ¹⁹ Te nú ñin chaq tú jándatu-de nuu ñin tu'un tá'u tiñu yá'a, vaša tu'un lúli kúu, te nú stá'an-de nuu sáva-ga ñayivi sá'a-i súan, chaq-ún kuu-de nátu'un ñin mozo lúli iní ñuu Dios nátu'un andívi. Ko nú sua jándatu-de te stá'an-de, yúan-na te kuu-de ñin chaq kúñá'nu onde inji ñuu Dios nátu'un andívi. ²⁰ Chi a ká'an-ri jín-ró: Nú tú va'a-ga koo tiñu ndaa kásá'a máá-ró vása tiñu kásá'a chaq káchaa tutu jín cháa fariseo, te ma kivi kuti-ro iní ñuu Dios nátu'un andívi.

Siki tú'un ísiki ncháq tá'an

²¹ A nī kajini tu'un-ró já ní ka'an-ya jín cháa aná'an: Ma ká'ni-ro ndíyi, te nani chaq nú ka'ni-dé ndíyi, te kí'in-de nuu justicia. ²² Ko ruu, ká'an-ri jín-ró: Nú ñin chaq kití inji-de nuu ñani-de, ná kí'in-de nuu justicia. Te nú ñin chaq ka'an-ri a-de nuu ñani-de, ná kí'in-de nuu junta. Te nú ñin chaq ka'an-de: Róó tasi, achí-de, ná kí'in-de juicio infierno. ²³ Ko nú kándá'a-ró já sokó-ro ní chaq-ro jín núu altar, te nú yúan nī nuku'un inji-ro já jito u'u ñani-ro róó, ²⁴ Te skéndo-ro já sokó-ro-ún nuu altar yúan, te kí'in-ro te ndumaní-ro jín ñani-ro xna'an-ga. Yúan-na te vása cháa-ro te sokó-ro. ²⁵ Yachi ndatu'ún vá'a-ró jín cháa jito u'u róó nini ká'in-ró jín-de ichi. Chi nú túu, te ku'a-de róó nuu juez. Te juez ku'a-de róó nuu policía, te kundee-ró vékaa. ²⁶ Te jandáa ká'an-ri jín-ró já má kéndá kuti-ro yúan, onde nú tú chunáa-ro táká centavo. ²⁷ Nī kajini tu'un-ró já ní ka'an-ya sáa: Ma kúsiki ncháq tá'an-ró. ²⁸ Ko ruu, ká'an-ri jín-ró, nú ndé'é ñin chaq nuu ñin ña'an já kusú-de jín-ña kuní-de, yúan-na te a nī ísiki ncháq tá'an-de jín ña'an-ún inji añú-de. ²⁹ Te nú nduchi-ro lado vá'a-ró kuní skívi róó nuu ío kuachi, tava te skána-ró ná kí'in. Chi va'a-ga ja náa ñin nduchi-ro, nasu já kóo ndí'i yiki kúñu-ró kí'in nuu infierno. ³⁰ Te nú nda'a vá'a-ró kuní skívi róó nuu ío kuachi, xiti te skána-ró ná kí'in. Chi va'a-ga ná náa ñin nda'a-ro nasu já kóo ndí'i yiki kúñu-ró kí'in nuu infierno. ³¹ Te suni onde sáa ní ka'an: nú ndéja kuní xndóo ñasí'i, te ná ku'a'a tutu ndúsín nuu-ña. ³² Ko ruu, ká'an-ri jín-ró: nú xndóo ñin chaq ñasí'i-de, ko nasu já tiní inji-ña, yúan-na te sá'a-de ja ísiki ncháq-ña-dé. Te nú ñin chaq, natanda'a-dé jín ña'an-ún, te ísiki ncháq-de tá'an-de.

Sikí tú'un káka'an téyí

³³ Te suni nī jini so'o-ró tú'un nī ka'an-ya jín cháa aná'an: mā ká'an nī'in-ró chī skíkuu-ró táká tú'un nī kee yu'u-ro núu Dios. ³⁴ Ko ruu, ká'an-rī jín-ró: Mā ká'an téyí kúti-ro, nī sikí ándíví, chī silla Dios kúu. ³⁵ Nī sikí ñúyivi, chī teyu nuu káxndí ja'a-yá kúu. Nī sikí ñúu Jerusalén, chī ñuu máa Rey ñá'nu kúu. ³⁶ Te suni mā ká'an nī'in-ró sikí xiní-ro, chī mā kúu sá'a kuti-ro já ndúu kuijín xī ndúu túun ñn ixi-ro. ³⁷ Ko ka'an-ro: Vee táa, túu táa, achī-ro, chī nú skáa-ga-ro ká'an-ro, tú'un káñáá kúu. ³⁸ Nī kajini tú'un-ró já ní ka'an-ya jín cháa aná'an: Nduchi jín ndúchi, te nu'un jín nú'un ñakunáa, áchí. ³⁹ Ko ruu, ká'an-rī jín-ró: Mā kasú-ro núu cháa ñáá. Chī nú ndé cháa kuní-de stují-dé yiki nú-ro lado vá'a, te suni kuá'a-ró ingá lado ná stují-dé. ⁴⁰ Te nú ndé cháa kuní kanaá jín-ró, te kuancháa-de sa'ma-ro, te suni kuu kuá'a-ró tikachí-ró núu-dé. ⁴¹ Te nú ndé cháa skáka-de róó ñn kilómetro, te kaka-ró úu jín-de. ⁴² Cháa jikán nuu-ro, nuu-dé kuá'a-ró. Te cháa kuní ki'in núu-de nuu-ro, mā sásá'an-ró kuá'a-ró núu-dé.

Ndasa káníú kumanj-yo jín cháa kájito u'u yóó

⁴³ Nī kajini tú'un-ró já ní ka'an sáa: Kundá'ú inī-ro tá'an-ró, te koto u'u-ro cháa jito u'u róó, áchí. ⁴⁴ Ko ruu, ká'an-rī jín-ró: Kundá'ú inī-ro cháa kájito u'u róó. Te ka'an va'a-ró jín cháa káka'an sikí-ro. Te sá'a va'a-ró jín cháa kákiti inī nuu-ro. Te kakan ta'u-ro já'a cháa ká'an ndiva'a jín-ró te káchindikín róó. ⁴⁵ Náv'a ná kúu-ró sé'e máa Táa-ro já káncháa-ya ándíví, chī máa-yá já'a-ya ndíkandii sikí ñáyivi ñáá jín sikí ñáyivi vá'a. Te skúun-ya saú sikí ñáyivi kásá'a tiñu va'a jín sikí ñáyivi kásá'a tiñu ñáá. ⁴⁶ Chī nú manj-ro jín cháa manj jín-ró, ñaún ní'in-ro. Á tú suni súan kásá'a cháa xiní. ⁴⁷ Te nú máni ñanj-ro ká'an luu-ró jín, te ñaún sá'a-ga-ro núsáa. Á tú suni súan kásá'a cháa sñn nación. ⁴⁸ Núsáa te ná sýja va'a-ró máa-ró jíná'an-ró, nátu'un ío va'a máa Táa-ro káncháa-ya ándíví.

6

Cuenta caridad

¹ Koto va'a-ró máa-ró. Mā sá'a ndijin-ro táká tiñu va'a-ró náv'a nde'é ñáyivi núu-ro, chī nú súan te tú ña ta'u-ro kuá'a máa Táa-ro já káncháa-ya ándíví. ² Te nú sá'a-ró caridad, mā tiví-ro corneta nátu'un cháa uu xiní káxiukú-de inī ve'e sinagoga jín núyá'u. Chī súan kásá'a-de náv'a ná nakaná jaa-i-de. Ko jandáa ká'an-rī jín-ró já á nī kani'in-dé ta'u-dé. ³ Ko nú sá'a-ró caridad, mā kuní nda'a vése-ró ñaún sá'a nda'a vá'a-ró, ⁴ Náv'a sá'a sa'í-ro caridad-ún. Chī máa Táa-ro, jini-ya já ní sá'a sa'í-ro. Yúan-na te mā ñú táká ñáyivi te kuá'a-ya tá'u kúu-ró.

Ja jikán ta'u-yo jín Padre Nuestro

⁵ Te nú jikán ta'u-ro, te mā sá'a-ró nátu'un cháa uu xiní. Chī máa-de, kákusij iní-de kakan ta'u-dé inī ve'e sinagoga jín jikí yá'ya náv'a ná kuní ñáyivi núu-dé. Ko jandáa ká'an-rī jín-ró ja á nī kani'in-dé ya'u-de. ⁶ Ko róó nú jikán ta'u-ro, ndivi inī ve'e-ró te kasu-ro yúxé'é-ró. Te kakan ta'u-ro nú máa Táa-ro já káncháa sa'í-ya. Chī máa Táa-ro, jini-ya já súan sá'a sa'í-ro. Yúan-na te mā ñú táká ñáyivi te kuá'a-ya tá'u kúu-ró. ⁷ Te nú jikán ta'u-ro, mā kée xió kuiñi-ro ká'an-ro nátu'un kásá'a cháa sñn nación, chī kájani inī-de ja

súan ná'an ká'an-de, te vásá jini so'o-ya. ⁸ Núsáá te ma sá'a-ró nátu'un kásá'a máá-de. Chi Táa-ro, a jini-ya naun ndatiñu kánandi'i-ró onde té cha'an-ga kakan-ro núu-ya. ⁹ Núsáá te sua kakan ta'u máá-ró: Táa máá-ná ja kánchaa-ní onde andívi, ná nákana jaa-ná ní jín sí'ví-ní. ¹⁰ Te ná koo ñuu nuu tá'ú-ní tiñu. Te ná koo taká tiñu játa'an iní máá-ní, nátu'un ío iní andívi suni súan ná koo iní ñuyívi yá'a. ¹¹ Staa káyee-ná taká kivi, ku'a-a-ní nuu-ná vina. ¹² Te nátu'un kásá'a-ná tuká'nu iní-ná nuu ñáyivi kásá'a falta nuu-ná, suni súan sá'a-ní tuká'nu iní-ní nuu-ná ja sá'a-ná falta nuu-ní. ¹³ Te ma skívi-ní náá koto nchaa-i náá, chi sua nama-ní náá nuu kini nuu ku'a. Chi máá-ní kúu l'a tá'ú tiñu, te tin-ní fuerza, chi kuñá'nu-ní ní káni. Súan ná koo. Amén. Achí-ro. ¹⁴ Chi nú sá'a-ró tuká'nu iní nuu ñáyivi kásá'a falta jín-ró, te suni súan máá Táa-ro onde andívi sá'a-ya tuká'nu iní nuu falta máá-ró. ¹⁵ Ko nú tú sá'a-ró tuká'nu iní nuu ñáyivi kásá'a falta jín-ró, te suni súan máá Táa-ro onde andívi ma sá'a-ya tuká'nu iní nuu falta-ro.

Tu'un kondicha iní-yo

¹⁶ Ko nú ká'io ndicha iní-ro, te ma sá'a-ró nátu'un kásá'a chaa uu xini já kájito xí-de. Chi máá-de kástuji-dé nuu-dé náva'a stá'an-de máá-de nuu ñáyivi ja ndichá iní-de. Chi jandaa ká'an-ri jín-ró já á ni kani'in-dé ya'u-de. ¹⁷ Ko máá-ró, nú ndicha iní-ro, te chi'i-ró aceite xini-ro te nakiti nuu-ro. ¹⁸ Náva'a tú stá'an-ro máá-ró núu taká chaa ja ndichá iní-ro, chi nuu máá Táa-ro já kánchaa sa'i-ya stá'an-ro máá-ró. Te máá Táa-ro já ndé'é sá'i-ya, ku'a-a-ya yá'u-ró kuní taká ñáyivi.

Ndasa kaya yaji

¹⁹ Ma kayá-ro yaji-ro iní ñuyívi yá'a, chi chaa tikixin te kana si'in yóo, te tiví. Te suni kuu kivi ñakuí'ná te sakuí'ná kí'in jín. ²⁰ Ko kaya-ro yaji-ro onde andívi, chi yúan ma kúu chaa tikixin te ni ma kúu kana si'in yóo já tiví. Te yúan ni ma kúu kivi ñakuí'ná já sakuí'ná kí'in jín. ²¹ Chi nuu kánde yaji-ro, yúan kúu nuu kuítú iní-ro jín. ²² Lámpara yiki kúñu kúu nduchi. Te nú nduchi-ro ío va'a, ní-ni yiki kúñu-ró ndí ncháa. ²³ Ko nú nduchi-ro káñáá, te ní-ni yiki kúñu-ró kánde ñuñáa. Súan ío te nú luz náva'a-ró kúu ñu'un tuún, ñasaa-ga ñuñáa koo núsáa. ²⁴ Ni ñin mozo ma kúu kuatíñu-de nuu úu jito'o. Chi kití iní-de nuu ñin te kumani-dé jín ingá, xí kuándatu-de nuu ñin te sani'in iní-de nuu ingá. Ma kúu kuatíñu-ró núu Dios jín núu tú'un kúká.

Ma nákani iní-yo siki já kúchaku-yo

²⁵ Núsáá te ká'an-ri jín-ró: Ma nákani iní-ro siki já kúchaku-ro, nú ndasa kee-ro, xí nú ndasa ko'o-ró, ni siki yiki kúñu-ró, nú ndasa kundii kunamá-ro. A tú kánúu-gá vida-ro vásá já kee-ro, te yiki kúñu-ró vásá sá'ma-ro náun. ²⁶ Nde'é-ró tisaá andívi tú jitu-ti, ni tú nástútú-ti, ni tú náchiva'a-ti iní yaka-ti. Chi máá Táa-ro andívi skée-yá-ti. A tú kánúu-ga-ro vásá kiti-ún. ²⁷ Ko ndé róo já súan nákani iní-ro te á kuu chíso-ga-ro máá-ró ñin yiki náun. ²⁸ Naja kánakani iní-ro siki sá'ma. Nde'é ndasa kaja'nu ita yuku. Tú sátiñu, ni tú táu. ²⁹ Ko ká'an-ri jín-ró, ja rey Salomón kivi ní kuñá'nu xaan-dé, ni tú ní kúu ku'un-de ñin sa'ma súan nátu'un ita-ún. ³⁰ Te Dios, nú súan skúnamá-ya ita yuku-ún ja ío vina te yuchaan kayu nuu ñu'un, naga ni kuu ja má skúnamá-ya róo te naja tú kákandija va'a-ró. ³¹ Núsáá, te ma nándi'i iní-ro, ndasa kee-yo, xí

ndása ku'un-yó, achì-ro. ³² Chi ñáyivi s̄iin naciòn kándúkú táká ndatíñu j̄ian. Ko máá Táa-ro onde andívì, a jinì-yá já kánandì'i-ró táká ndatíñu yá'a. ³³ Ko kánúú-gá já ndúkú ndéé-ró kivi-ró inì ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Te sá'a-ró tiñu ndaa nátu'un sá'a máá-yá. Yúan-na te kuá'a-ga-yá táká ndatíñu-ún nuu-ro. ³⁴ Núsáá te ma nákani inì-ro já kúu yuchaan, ch̄i yuchaan te nakani inì-ro j̄iin túndó'o-ún. Ch̄i vina kúu vina te yuchaan kúu yuchaan.

7

Ma nákuwndíi sikí tá'an

¹ Ma nákuwndíi-ró sikí ñáyivi, nává'a ma nákuwndíi-i sikí máá-ró. ² Ch̄i nátu'un nákuwndíi-ró sikí ñáyivi-ún, suni súan nakuxndíi-i sikí máá-ró. Ch̄i j̄iin kú'a já káchikuá'a-ro, suni nakukua'a-ro. ³ Te najá ndé'é-ró já kándeé m̄i'in ndúchi ñaní-ro. A tú nákani inì-ro já ñin vitu kándeé nduchi máá-ró. ⁴ Najá ká'an-ro j̄iin ñaní-ro: Kundatu, ná táva-rí m̄i'in kándeé nduchi-ro, te tú nákani inì-ro já kándeé ñin vitu ndúchi-ro náún. ⁵ Chaa uu xinì, xna'an-ga tava-ro vitú kándeé nduchi máá-ró. Yúan-na te kuu nde'é vá'a-ró te tava-ro m̄i'in kándeé nduchi ñaní-ro. ⁶ Ma kuá'a-ró ndatíñu ij̄i núu tí'ina j̄iná'an-ti, ni ma skána-ró perla-ro núu kini j̄iná'an-ti. Ch̄i nú súan te kuañu-ti sikí, te naxió káva-ti íchi núu-ro te chuxíní-ti róó.

Kakan-yo núu-yá te ni'in-yo

⁷ Kakan, te kuá'a-yá núu-ro. Ndúkú, te ni'in-ro. Ka'an, te ná núña ve'e kivi-ró. ⁸ Chi chaa jikán, te kí nuu-dé. Te chaa ndúkú, ní'in-dé. Te chaa ká'an, te núña ve'e kivi-de. ⁹ Ndé ñin róó, nú se'e-ró jikán-i ñin staa núu-ro, te kuá'a-ró ñin yuu núu-i náún. ¹⁰ Xí nú jikán-i ñin t̄iyáká te kuá'a-ró ñin koq núu-i náún. ¹¹ Te nú róó, vasa chaa ñáá kakuu-ró, te kájinì-ro kuá'a-ró ndatíñu va'a nuu sé'e-ró, naga máá Táa-ro já kánchaa-yá andívì, ja má kuá'a-yá ndatíñu va'a nuu cháa jikán nuu-yá núsáá. ¹² Núsáá te taká tiñu ja kunì-ro já sá'a ñáyivi j̄iin-ró, suni súan sá'a máá-ró j̄iin-i, ch̄i súan ká'an tutu ley j̄iin cháa ni kajanì tu'un Dios.

Sikí úu ichi

¹³ Kivi koyo-ró íchi yúxé'é túu, ch̄i jichá yuxé'é te ká'nu ichi já kuá'an nuu náa ñáyivi. Te kua'a-i kivi koyo-i kua'an-i ichi-ún. ¹⁴ Ch̄i tuu yuxé'é te lúli-ni ichi já kuá'an nuu ní'in tá'u-i kuchaku-i. Te yaku-ni-i káni'in-i ichi-ún.

Nde'e yúnu vá'a j̄iin yúnu ñáá

¹⁵ Te koto-ró máá-ró núu cháa kajanì tu'un tú'ún já vái-de nátu'un r̄ij̄i j̄ito-de, ko ichi inì-de kándeé yi'ì kiti xaa. ¹⁶ J̄iin tiñu kásá'a-de te kunì-ro-dé. Á kuu táxín-ro uva xinì nú ññu, xí kúu táxín-ró mérxex̄e xinì ññu kímí. ¹⁷ Súan kúu, ja táká yunu vá'a kúun nde'é vá'a xinì, ko yunu ñáá kúun nde'é ñáá xinì. ¹⁸ ñin yunu vá'a ma kúu kuun nde'é káñáá xinì. Te ni ñin yunu káñáá, ma kúu kuun nde'é vá'a xinì. ¹⁹ Taká yunu tú kúun nde'é vá'a xinì, ná xití, te ná kí'in nuu ñú'un kayu. ²⁰ Núsáá te súan j̄iin nde'é kúun xinì, te kunì-ro ñaún yunu kúu. ²¹ Nasu ndí'i ñáyivi ká'an Táta, Táta, j̄iin-rí, kivi inì ñuu nátu'un andívì. Ch̄i máni ñáyivi skíkuu tiñu kunì máá Táa-rí, I'a kánchaa andívì. ²² Kivi-ún, te ka'an kua'a ñáyivi j̄iin-rí: Táta, Táta, nasu ní kajanì-ná tu'un j̄iin sí'ví-ní, te ni k̄ak̄iñi'in-ná tach̄i k̄ini ká'ja'an ja ní k̄asá'a-ná kua'a tiñu ñá'nu j̄iin sí'ví máá-ní náún. Achì-i.

²³ Yúan-na te ka'an nì'in-rì jín ñáyivi-ún: Tú ní jini kuti-rí róó. Kuxio ki'in-ro, chi chaá kás'a tiñu chá'an kákuu-ró.

Sikì úu ve'e ja sún sún in ja'a

²⁴ Te taká chaá jini so'o tu'un ká'an-rì yá'a te skíkuu-de, te kuu-de nátu'un in chaá ndíchi. Te chaá-ún, nì jani-de in ve'e sikì in kava. ²⁵ Te nì kuun sau, te nì jinü nducha ñú'ún, te nì kee tachì xáan, te nì kakaja vé'e-ún. Te tú ní nduá, chí kándij sikì káva. ²⁶ Te taká chaá jini so'o tu'un ká'an-rì yá'a, te tú skíkuu-de, te kuu-de nátu'un in chaá xini ñáá. Te chaá-ún, nì jani-de in ve'e nuu ñítí. ²⁷ Te nì kuun sau, te nì jinü nducha ñú'ún, te nì kee tachì xáan, te nì kakaja vé'e-ún. Te nì ndua-ni, te nì naa í, áchi-ya jín-i. ²⁸ Te nuu ní jinü nì ka'an Jesús taká tu'un yá'a, te taká ñáyivi kuá'a-ún, nì kanaa iní-i kájiní so'o-i tu'un nì stá'an-ya. ²⁹ Chi nì stá'an-ya núu-í nátu'un chaá ndiso tiñu, nasu nátu'un chaá kachaa tutu.

8

Ja ní nasáv'a-ya in chaá té'yu ndi'yi

¹ Te nì nuu Jesús vai-ya yúku-ún. Te nì kandikin kua'a ñáyivi-yá. ² Te in chaá té'yu ndi'yi, nì chaá-de nuu-yá. Te nì chiñú'ún-de-ya, te nì ka'an-de jín-yá: Táta, nú kuní-ní, te kuu nasándoo-ní náá, áchi-de. ³ Te nì skáa Jesús nda'a-yá. Te nì ké'é-yá-de. Te nì ka'an-ya: Kuní-rì, ná ndúndoo-ró, áchi-ya. Te ndi'yi té'yu-de-ún nì ndundoo-ni. ⁴ Yúan-na te nì kachì Jesús jín-de: Ma kachì kuti-ro núu ní in-i. Ko kuá'an, te stá'an-ro máá-ró núu sutú. Te soko-ro núu-de nátu'un nì tá'ú Moisés tiñu, náv'a kuní-de ja ní ndundoo-ró, áchi-ya.

Ja ní nasáv'a-ya mozo in chaá kúu capitán

⁵ Te nì kivi Jesús ñuu Capernaum. Te nì ja in chaá kúu capitán nuu-yá ká'an nda'ú-de jín-yá: ⁶ Táta, mozo-ná kátuu-í ve'e-ná nì kuyúnú-i te ndó'o xaan-í, áchi-de. ⁷ Te nì kachì Jesús jín-de: K'in máá-rí te nasáv'a-rì-i, áchi-ya. ⁸ Te nì ka'an capitán jín-yá: Táta, nasu cháa va'a kúu-ná ja kivi-ní iní ve'e-ná, chí ná ká'an-ni-ní, te ná ndúva'a mozo-ná. ⁹ Chí máá-ná, suni chaá ndiso tiñu kúu-ná. Te ñáv'a-ná soldado-ná. Te ká'an-ná jín in-de: Kuá'an, te já'an-de. Te jín ingá-de: Ña'an, te cháa-de. Te jín mozo-ná: Sá'a ya'a, te sá'a-i. Áchi-de. ¹⁰ Te nì jini so'o Jesús tu'un yá'a. Te nì naa iní-ya ndé'é-yá. Te nì kachì-ya jín ñáyivi kándikin-ya-ún: Jandáa ká'an-rì jín-ró, ja ní iní ñuu Israel tú ní jini-rì ní in chaá kándija súan. ¹¹ Te ká'an-rì jín-ró, ja kíkoyo kua'a ñáyivi íchi núu kana ndikandii jín íchi núu kée ndikandii. Te jungoo-i jín Abraham, jín Isaac, jín Jacob onde iní ñuu nátu'un andívi. ¹² Ko ñáyivi kákuu máá se' e ñuu nuu tá'ú-yá tiñu, kiñi'in-ya-í k'in-i yata ké'e nuu ñáa. Te yúan nde'e-i te nakaji-í ñii yú'u-í, áchi-ya. ¹³ Yúan-na te nì kachì Jesús jín cháa kúu capitán: Kuá'an. Nátu'un nì kandija-ró, te kuní-ro já súan íó, áchi-ya. Te mozo-ún nì nduv'a-a-ni-i hora-ún.

Ja ní nasáv'a-ya náchisó Pedro

¹⁴ Te nì ja Jesús ve'e Pedro. Te nì jini-ya náchisó-de kátuu-ñá yí'i kiji-ña. ¹⁵ Te nì in-ya ndá'a-ñá. Te nì kee kiji-ún-ña. Te nì ndukoo-ña. Te nì jatíñu-ña núu-yá jín'an-ya. ¹⁶ Te nuu ní iní, te nuu-yá nì chakoyo ja kándiso ñáyivi káta'an tachì kini. Te jín tú'un-ni ká'an-ya, te nì kiñi'in-ya tachì-ún ká'a'an. Te nì nasáv'a-ya táka ñáyivi káku'u. ¹⁷ Náv'a ná skíkuu tu'un nì ka'an Isaías chaá

nĭ jani tu'un Dios onde sáá: Máá-yá, nĭ naki'in-ya kué'e-yo, te nĭ janchara-ya já ndó'o-yó, áchí.

Uu chaa ndúku-de kundikĭn-de-ya

¹⁸ Te nĭ jinĭ Jesús ja ní jíkó ndúu kua'a ñáyivi ká'jin-i xiin-yá. Te nĭ tá'ú-yá tiñu ja ná já'a-i ki'in-i inga lado. ¹⁹ Te nuu-yá nĭ jaa ĩn chaa cháa tutu. Te nĭ ka'an-de: Maestro, kundikĭn-ná ní vasa ndé onde ki'in-ní, áchí-de. ²⁰ Te Jesús nĭ kachĭ-ya jĭin-de: Taká ñukuii, ká'jo yau kava káy'i-tĭ, jĭin tísaa andívi, ká'jo taká-tĭ. Ko máá Sé'e chaa, túu nuu kusú-ya, áchí-ya. ²¹ Te inga chaa skuá'a jĭin-yá, nĭ ka'an-de jĭin-yá: Tátá, kua'a-ní tu'un ná kichinduji-ná táá-ná xna'an-ga, áchí-de. ²² Te nĭ kachĭ Jesús jĭin-de: Kundikĭn ruu ná kí'on. Skendoo taká ndiyi-ún ná chinduji tá'an ndiyi jiná'an. Achí-ya.

Ja ní nukuiñi tachĭ xáan ní sá'a-ya

²³ Te nĭ kivi-ya inĭ ĩn barco. Te chaa káskuá'a jĭin-yá, nĭ kandikĭn-de-ya kája'an-de jĭin-yá. ²⁴ Te nuu mar nĭ ndonda ĩn tachĭ xáan, te su'ma ndúcha-ún, nĭ jasu siki barco. Ko máá-yá kixí-ni-ya. ²⁵ Te chaa káskuá'a jĭin-yá, nĭ jakoyo-de nuu-yá. Te nĭ kaxndúko-de-ya. Te káka'an-de: Tátá, nama-ní yóó, chĭ naa-yo, áchí-de. ²⁶ Te nĭ kachĭ-ya jĭin-de: Naja káyu'ú-ro. Tú kákandĭja va'a-ró náún, áchí-ya. Yúan-na te nĭ nduko-ya. Te nĭ ka'an-ya núu tachĭ xáan-ún jĭin núu ndúcha mar. Te ná'in yúú-ni nĭ kuu. ²⁷ Te nĭ kayu'ú taká-de. Te káka'an-de: Ndé chaa kúu chaa yá'a, ja onde tachĭ jĭin mar kájangatu nuu-dé, áchí-de.

Chaa káta'an tachĭ kĭni onde ndañúu Gadara

²⁸ Te nĭ jaa-ya ingá lado mar ndañúu Gadara. Te onde ve'e añu nĭ kenda uu chaa káta'an tachĭ kĭni. Te nĭ chakoyo-de nuu-yá. Te ja xáan-dé, te tú ni ĩn ñáyivi jĭka-i ichi-ún. ²⁹ Te nĭ kakana jaa-de: Naún kunĭ-ní jĭin-ná Jesús, Sé'e Dios. Nĭ chaa-ní yá'a ja xndó'o-ní náá vasa té jaa-ga kivi náún, áchí-de. ³⁰ Te onde jĭká jĭin máá-de ío ĩn tiku'nĭ kĭni kájitu-tĭ. ³¹ Te tachĭ kĭni-ún, nĭ kaka'an nda'ú jĭin-yá: Nú kiñi'in-ní náá, te táji-ní náá ná kivi koyo-ná inĭ tiku'nĭ kĭni ká'jin yúan, áchí. ³² Te nĭ kachĭ-ya jĭni jiná'an: Kuángoyo núsáá, áchí-ya. Te nĭ kenda kája'an, te kuángoyo nuu tiku'nĭ kĭni-ún. Te tiku'nĭ kĭni-ún nĭ kajungoyo-tĭ ĩn yukáva onde inĭ mar. Te nuu mar nĭ kajĭ'i-tĭ. ³³ Te chaa kándito-tĭ yúan, nĭ kajĭnu-de. Te nĭ jakoyo-de onde ñuu. Te nĭ kajani-de taká tu'un jĭin já ní kuu chaa nĭ kata'an tachĭ kĭni-ún. ³⁴ Yúan-na te ndivii ñáyivi ñúu-ún, nĭ kenda koyo-i kuata'an-i Jesús. Te nĭ kajĭni-i nuu-yá. Te nĭ kaka'an nda'ú-i jĭin-yá ja ná kúxio-ya ki'in-ya ñúu-i.

9

Ja ní nduva'a chaa nĭ kuyúnú

¹ Yúan-na te nĭ kivi-ya inĭ ĩn barco. Te nĭ naja'a-ya kuá'an-ya ingá lado mar. Te nĭ najaa-ya ñúu-ya. ² Te nuu-yá yúan nĭ kákinchaka-i ĩn chaa nĭ kuyúnú kátúu-dé nuu ĩn jĭto. Te nĭ jinĭ Jesús ja kákandĭja-de. Te nĭ ka'an-ya jĭin cháa nĭ kuyúnú-ún: 'ijo, sándéé inĭ-ro. A ío tuká'nu inĭ nuu táká kuachi-ró, áchí-ya. ³ Te yaku chaa káchaa tutu, nĭ kajani inĭ-de: Chaa yá'a ká'an ndiva'a-de. ⁴ Te nĭ jinĭ Jesús ja súan káani inĭ-de. Te nĭ ka'an-ya jĭin-de: Naja káani náá inĭ-ro. ⁵ Te ja úu tu'un yá'a, ndéja yí-ga káa. Á ka'an-ri: A ío tuká'nu inĭ nuu táká kuachi-ró. Xí ká'an-ri: Nduko, te kaka-ró. ⁶ Ko náva'a ná kunĭ-ro já máá

Sé'e cháa ndíso-ya tíñu nuu ñáyívi yá'a ja sá'a-ya túká'nu iní nuu kuáchi, te ná ká'an-rí inga tu'un jíin cháa nì kuyúnú yá'a núsáá: Ndukoo, te naki'in-ró jíto yuu-ro, te no'on-ro vé'e-ró, áchí-ya jíin-de. ⁷ Yúan-na te máá cháa-ún, nì ndukoo-ni-de. Te kuano'on-dé ve'e-de. ⁸ Te kua'a ñáyívi ká'jin-ún, nì kajiní-i ja súan nì sá'a-ya. Te nì kayu'ú-i. Te nì kanakana jaa-i Dios ja súan nì ja'a-ya fuerza nuu ñáyívi.

Ja ní kana-ya xiní Mateo

⁹ Te Jesús, nì ja'a-ya kuá'an-ya yúan. Te nì jiní-ya núu ñin cháa nání Mateo kánchaa-de nuu kútútú xú'ún ñúu. Te nì ka'an-ya jíin-de: Kundikin-ro rúu. Te nì ndukuiñi-de, te nì ndikin-de-ya. ¹⁰ Yúan-na te nì yee-yá staa iní ve'e-de. Te suni kua'a cháa xíní jíin cháa ká'jo kuáchi, nì jakoyo-de. Te nì kayee-dé staa jíin Jesús jíin cháa káskuá'a jíin-yá. ¹¹ Te nì kajiní cháa fariseo. Te nì kaka'an-de jíin cháa káskuá'a jíin-yá: Naja yée Maestro máá-ró jíin cháa xíní jíin cháa ká'jo kuáchi, áchí. ¹² Yúan-na te nì jiní so'o Jesús. Te nì ka'an-ya: Chaa ká'jo ndáján, tú kánandi'i-de cháa táná, chí cháa kaku'u kúu ja kájinu ñú'ún yúan. ¹³ Kuá'an jíiná'an-ró núsáá. Te skuá'a-ró naún tu'un kúu: Ná kúndá'ú iní tá'an-i kuní-rí. Nasu já sokó-i nuu-rí, áchí onde sáá. Chí tú vai-rí kana-rí xiní cháa ndaa, chí cháa ká'jo kuáchi kána-rí xiní já ná nákaní iní-de. Achí-ya.

Sikí já kóndicha iní

¹⁴ Yúan-na te nuu-ya nì jakoyo cháa káskuá'a jíin Juan. Te nì kaka'an-de: Náá jíin cháa fariseo, ká'jo ndichá iní-ná. Te cháa káskuá'a jíin-ní, naja tú ká'jo ndichá iní-de, áchí-de. ¹⁵ Te nì ka'an Jesús jíin-de: Á kuu kondichá iní ñáyívi ká'jin viko tánda'a, te nú nini kánchaa yíi jíin-i. Ko cháa ñin kivi já kúxio yíi-ún nuu-í. Yúan-na te kuu koo ndichá iní-i. ¹⁶ Tú ni ñin nachu'un sa'ma jáá núu sú'ny tu'ú. Chí ja ní nuku'un jáá-ún ka'nchaa-ga ja tu'ú-ún. Te ja te'ndé-ún, ví'í-gá te'nde. ¹⁷ Te tú káchu'un ñáyívi vino jáá iní ñii tú'ú. Chí nú súan, te ndata ñii-ún, te kati vino, te naa ñii-ún. Ko káchu'un-i vino jáá iní ñii jáá. Yúan-na te kendoo va'a ndendúu. Achí-ya.

Ja ní nachaku sesí'í Jairo

¹⁸ Te nini ká'an-ya tú'un yá'a jíin-de, te ñin cháa kúñá'nu nì jaa-de nuu-ya. Te nì chiñú'ún-de-ya. Te nì ka'an-de: Sesí'í-ná, sáá ní jí'i-i. Ko ki'on te xndée-ní nda'a-ní sikí-í, te ná náchaku-i. Achí-de. ¹⁹ Te nì ndukuiñi Jesús. Te nì ndikin-ya-dé, jíin cháa káskuá'a jíin-yá kája'an-de jíin-yá.

Ja ní nasáv'g'a-ya ñin ña'an kú'u kue'e niñi

²⁰ Te yúan nì kenda ñin ña'an kú'u-ña já ní kuu uxí uu kuia játi niñi-ñá. Nì jaa-ña íchi yatá-ya. Te nì ké'é-ña yúsá'ma-ya. ²¹ Chí nì ka'an máá-ña: Nú ná ké'é-rí vasté sa'ma-ya, te kaku-rí, áchí-ña. ²² Te nì xío káva Jesús. Te nì jiní-ya núu-ñá. Te nì ka'an-ya: Sándéé iní-ro, 'ija. Nì kandíja-ró te yuán ní kaku-ró. Achí-ya. Te máá ñá'an-ún, nì nduva'a-ni-ña hora-ún. ²³ Te nì jaa Jesús ve'e cháa kúñá'nu-ún. Te nì jiní-ya núu cháa kátivi xkuili jíin ñáyívi kuá'a kakuvaag-i. ²⁴ Te nì kachi-ya jíin-i: Kuxio jíiná'an-ró, chí suchí sí'í yá'a tú ní jí'i-i, chí kixí-ni-i, áchí-ya. Te nì kasákátá-i nuu-ya. ²⁵ Te nì kiñi'in-ya ñáyívi kuá'a-ún kua'an-i. Te nì kivi-ya iní ve'e. Te nì ñin-ya ndá'a súchí sí'í-ún. Te nì ndukoo-ni-i. ²⁶ Te nì jichá tu'un-ún kua'an ñii ñúu yúan.

Uu cháa kuáá

²⁷ Te n̄i ja'a Jesús yúan, kua'an-ya. Te uṽ tá'an cháa kuáá, n̄i k̄andikin-de-ya, kákana kó'ó-de xin̄i-yá: Se'e David, kundá'ú in̄i-ní náá vii, áchí-de. ²⁸ Te n̄i najaa-ya vé'e. Te n̄i chákooyo cháa kuáá-ún nuṽ-ya. Te n̄i ka'an Jesús jíin-de: Á kákandija-ró já kúu sá'a-ri, áchí-ya. Kuu Táta, áchí-de. ²⁹ Yúan-na te n̄i xndée-ya ndá'a-yá sik̄i ndúchi-dé. Te n̄i ka'an-ya: Nátu'un n̄i kákandija-ró, súan ná kúu núsáá, áchí-ya. ³⁰ Te nduchi-dé, n̄i k̄ananuña-ni. Te Jesús, n̄i ka'an n̄i'in-ya jíin-de: Nde'é vá'a-ró já tú ni ñn kuni tu'un, áchí-ya. ³¹ Ko máa-de, n̄i k̄akenda-de kája'an-de. Te n̄i kajacha xaan-dé tu'un-ya ñí ñúu yúan.

Ïn cháa ñí'in

³² Te nuṽ ní kenda-de kája'an-de, te n̄i chákooyo ñayivi jíin ñn cháa ñí'in tá'an-de tach̄i k̄ini. ³³ Te n̄i kiñi'in-ya tach̄i k̄ini-ún kua'an. Te cháa ñí'in-ún, n̄i naka'an-de. Te ñayivi kuá'a-ún, n̄i k̄akee nuṽ-í kándé'é-i. Te n̄i kaka'an-i: N̄i tú kájin̄i kuti-yo súan in̄i ñúu Israel, áchí-i. ³⁴ Ko cháa fariseo, n̄i kaka'an-de: Jíin tach̄i k̄ini ñá'nu kiñi'in-de tach̄i k̄ini kája'an, áchí-de.

Cuenta cháa ka'nu trigo-ya

³⁵ Te n̄i jika kuu Jesús taká ñúu jíin taká rancho. Te suni in̄i ve'e sinagoga n̄i stá'an-ya tú'un nuṽ-í. Te n̄i jan̄i-ya tú'un va'a ndasa koo ñúu nuṽ tá'ú Dios tiñu. Te n̄i nasáva'a-ya ñayivi káku'u n̄ani kue'e. ³⁶ Te n̄i jin̄i-ya núu ñayivi-ún. Te n̄i kundá'ú in̄i-ya-í. Chi n̄i kajicha nuṽ-i, te kákuxí in̄i-ní n̄atu'un rií, k̄iti tú jito-o-ti. ³⁷ Yúan-na te n̄i ka'an-ya jíin cháa káskuá'a jíin-ya: Trigo ta'nu, jandaa kúu ja kuá'a ío, ko cháa ka'nu, yaku-ni-de ío. ³⁸ Kakan ta'u-ro núu máa Táta, I'a x̄iin trigo núsáá, náva'a ná táji-yá cháa ka'nu kikoyo-de nuṽ trigo-ya. Achí Jesús.

10

Ja ní kaji-ya ux̄i uṽ cháa skuá'a jíin-ya

¹ Yúan-na te n̄i kana-ya xin̄i ndí'ux̄i uṽ cháa káskuá'a jíin-ya. Te n̄i ja'a-ya fuerza in̄i-de ja kúndéé-de jíin tach̄i k̄ini, náva'a kiñi'in-de ki'in fuera, te nasáva'a-de ñayivi káku'u taká nuṽ kué'e. ² Te ndí'ux̄i uṽ cháa apóstol súan káinání-de: Chaa ñn kúu Simón (cháa-ún, suni nání-de Pedro) jíin ñaní-de Andrés, te sava-ga-de: Jacobo, se'e Zebedeo, jíin ñaní-de Juan, ³ Felipe, jíin Bartolomé; Tomás jíin Mateo, cháa xin̄i; Jacobo se'e Alfeo, jíin Lebeo, cháa ja súni nání-de Tadeo; ⁴ Te suni Simón ñúu Caná, jíin Judas Iscariote, cháa n̄i nastúu-ya.

Ja ní táji-yá-de kája'an-de

⁵ Te n̄i táji Jesús ux̄i uṽ cháa yá'a kája'an-de. Te n̄i tá'ú-yá tiñu nuṽ-dé: Ma kíngoyo-ró ichi ñayivi s̄iin nación, ni ma kivi koyo-ró in̄i ñúu Samaria. ⁶ Xna'an-ga ki'in-ro in̄i ve'e Israel, nuṽ rií, k̄iti ní k̄anaa. ⁷ Te nú kua'an-ro te kani-ró tú'un: A yani koo ñúu n̄atu'un andívi, ach̄i-ro. ⁸ Te nasáva'a-ró ñayivi káku'u. Te sándoo-ró já káte'yu. Naschakú-ro ndíyi. Kiñi'in-ró tach̄i k̄ini ki'in. Chi n̄i ni'in sáni-ró, te suni súan kuá'a sáni-ró. ⁹ Ma kúndiso-ró xú'un in̄i bolsa-ro, ni oro, ni plata, ni xu'un kuáchí. ¹⁰ Ni ñunu já kúu ichi, ni uṽ su'nu já kú'un-ró, ni ndijan-ro, ni vara. Chi cháa s̄atiñu, yúan ni'in-dé kee-dé. ¹¹ Te n̄ani ñúu x̄i rancho nú n̄i kivi koyo-ró, te yúan ndúkú-ró ñn cháa va'a in̄i-de in̄i ñúu-ún. Te kendo-ro yúan onde kenda-ró ki'in-ro. ¹² Te nuṽ kivi-ró vé'e-ún, te ka'an-ro ná sándéé in̄i ñayivi-ún. ¹³ Te nú va'a in̄i ñayivi-ún, te tu'un ndéé ní

ka'an-ro-ún ná jáa siki-í. Ko nú tú va'a iní-i, te tu'un ndéé-ún ná nájaa nuu-ro.
 14 Te nú ío ñayivi tú játá'ú róó, ni tú jini ná'in tú'un ká'an-ro, ná kenda koyo-ro
 vé'e-ún xí ñúu-ún, te skoyo-ro tikacha iní ja'a-ro. 15 Jandáa ká'an-ri jín-ró, ja
 vítá-ga koo kuachi siki ñúu Sodoma jín ñúu Gomorra kivi kii juicio, vasa siki
 ñúu-ún.

Tundó'o jito chaq jani tu'un

16 Kuni so'o chi táji-rí róó ki'in-ro natu'un rii ma'ñú yí'i. Núsáa te koo
 ndíchi-ró natu'un koo, te koo vítá iní-ro natu'un paloma. 17 Te koto va'a-ró
 máa-ró núu ñayivi chi nastúu-i róó nuu junta. Te iní ve'e sinagoga-i xndó'o-i
 róó. 18 Te onde nuu gobernador jín núu rey kinchaka-i róó ja siki rúu, nává'a
 kani ndaa-ro tu'un nuu-dé jín núu cháa sijn nación. 19 Ko nú ni nastúu-i róó,
 ma nákani xaani iní-ro ndasa ka'an-ro. Chi suni máa hora-ún te ku'a-a-ya tú'un
 nuu-ro ndasa ka'an-ro. 20 Chi nasu máa-ró kakuu ja ká'an, chi Espiritu máa
 Táa-ro kuu ja ká'an jín yú'u-ro. 21 Te ñani jín ñani nastúu tá'an ja kuu, te táa
 nastúu se'e. Te se'e-ún ndonda siki táa, te ka'ni tá'an. 22 Te ndivii-í, koto u'u-i
 róó ja siki rúu. Ko chaq kundij ni'in onde kivi jínu, chaq-ún kaku-de. 23 Ko
 nú kachindikin-i róó iní nuu yá'a, te kunu-ró ki'in-ro ingá nuu. Chi jandáa
 ká'an-ri jín-ró, ja má kuyachi-ro kaka kuu-ró táka nuu Israel, onde jaq máa
 Sé'e chaq. 24 ñin chaq skuá'a, nasu ñá'nu-ga kuu-de vasa maestro-de. Ni chaq
 játiñu, nasu ñá'nu-ga kuu-de vasa jito'o-de. 25 Chaq skuá'a, súan-ni koo-de,
 natu'un maestro-de, te chaq sátiñu, natu'un jito'o-de. Chi nú máa cháa kuu
 táa-ún ni kaskúnání-i-de Beelzebú, naga ni kuu ja má skúnání-i se'e ja ío iní
 ve'e-de núsáa.

Ja ní ka'an-ya tú'un ndéé iní jín-de

26 Núsáa te ma yú'ú-ro-í, chi tú ni ñin nañun yindi'u, ja má kenda ndijin, ni tú
 ni ñin ja yisa'í, ja má kuni-ro núu. 27 Ja ní ka'an-ri jín-ró núña, kani ndijin-ro
 tú'un. Te ja ní jini tu'un-ró, onde xiní vé'e kundij-ro te kani-ró tú'un. 28 Te
 ma yú'ú-ro koto-ró ñayivi já'ni yiki kúñu-yó, chi ma kuu ka'ni-í añu-yo. Ko
 sua yú'ú-ro koto-ró ja kuu xnáa ndúu añu-yo jín yiki kúñu-yó núu infierno.
 29 Tú kúya'u uu tisaq ja ñin xu'ún náún. Te ni ñin-tí tú júngava-tí núu ñú'un,
 nú tú jini máa Táa-ro. 30 Chi a ni ka'u-ya ondé taká ixi xiní-ro. 31 Núsáa te
 ma yú'ú-ro jíná'an-ró, chi kánúu-ga-ro vasa kuá'a tisaq. 32 Ko nú ndé chaq
 jani ndaa-de tu'un-ri nuu ñayivi, suni súan nakani ndaa-ri tu'un-de nuu máa
 Táa-ri kánchaa-ya ándiví. 33 Te nú ndé chaq ské'ichi-de ruu nuu ñayivi, te
 suni súan ské'ichi-ri-de nuu máa Táa-ri kánchaa-ya ándiví. 34 Ma kani iní-ro
 jíná'an-ró já vai-ri ja koo ná'in-ni iní ñuyivi yá'a. Tú vai-ri ja koo súan, chi sua
 yuchi koo. 35 Chi vai-ri ja skuátá'an-ri taká chaq jín táa-de, te ses'íi jín náa-i,
 te sejanú jín náchisó-ña. 36 Te ja koto u'u chaq kuu ja koo iní ve'e-de. 37 Nú
 ñin chaq maní-gá-de jín táa-de xí jín náa-de vasa jín-rí, tú va'a chaq kuu-de
 ja kúndikin-de ruu. Te nú ñin chaq maní-gá-de jín sé'e yí-de, xí jín ses'íi-de,
 tú va'a chaq kuu-de ja kúndikin-de ruu. 38 Te chaq tú kánda-de jín tundó'o kii
 siki-dé, te kundikin-de ruu kii-de, tú va'a chaq kuu-de ja kúndikin-de ruu. 39 Te
 chaq jítu iní-de kaku-de chii tundó'o kii siki-dé, te naa-dé. Ko nú kuu ñin chaq
 ja siki rúu, te kuchaku-de. 40 Te ñayivi kuátá'ú róó jíná'an-ró, ruu kuátá'ú-i. Te
 ñayivi kuátá'ú rúu, kuátá'ú-i l'a ni táji rúu vai-ri. 41 Nú ndé ñayivi kuátá'ú ñin
 chaq jani tu'un Dios, chi chaq jani tu'un Dios kuu-de, te máa-i, ni'in-í ya'u chaq

jáni tu'un Dios. Te nú ndé ñáyivi kuátá'ú cháa ndaa, chi cháa ndaa kúu-de, te máá-i, ni'ín-i ya'u cháa ndaa. ⁴² Te nú ndé cháa kuá'a-de ñin yajin ndúcha víjin ko'o ñin suchí yá'a, chi suchí skuá'a kúu-i, jandáa ká'an-ri jín-ró ja má xnáa-dé ya'u-de.

11

¹ Te súan ni jinu ni tá'ú Jesús tiñu nuu uxí uu cháa káskuá'a jín-yá. Te ni kenda-ya yúan kua'an-ya já stá'an-ya, te kani-ya tú'un iní ñuu máá-de jíná'an-de.

Uu cháa ni táji Juan nuu-yá

² Te kánde Juan iní vekaa. Te ni jini tu'un-de káka'an-i taká tiñu sá'a Jesús. Te ni táji-de uu tá'an cháa káskuá'a jín-de ja kaká tu'ún-de-ya: ³ Máá-ni kúu cháa kii-ún, xí kúndatu-yó ingá-de náún, áchí-de. ⁴ Te ni ka'an Jesús. Kuá'an te kastu'ún-ró nú Juan taká tu'un kájiní so'o-ró jín tiñu kájiní-ro. ⁵ Chaa kuáa, kádundujin nuu-dé. Te cháa rengo, kánakaka-de. Chaa té'yu ndí'yi, kádundoo-de. Te cháa só'ó, kánakuni so'o-de. Te cháa ni j'i, kánachaku-de sá'a-ri. Te suni jáni-ri tu'un va'a Dios nuu ñáyivi ndá'ú. ⁶ Te xáán ndatu kúu cháa ja tú náyu'ú-de jito-de ruu, áchí-ya jín-de. ⁷ Te káno'on cháa-ún. Te ni kejá'a Jesús ká'an-ya tú'un Juan nuu ñáyivi-ún: Naja ní kenda-ró ní kaja'an-ro onde nuu ñú'un té'é. Ja ndé'é-ró ichá ja kandá sá'a tachí náún. ⁸ Ko naja ní kenda-ró ní kaja'an-ro. Ja ndé'é-ró nú ñin cháa ñú'un sa'ma ndúchá náún. Nde'é, cháa káñu'un sa'ma ndúchá, máni iní ve'e rey káxiukú-de. ⁹ Ko náún ndé'é-ró ní kakenda-ró. ñin cháa jáni tu'un Dios náún. Suni ká'an-ri jín-ró, kuñá'nu-ga Juan vása ñin cháa jáni tu'un Dios. ¹⁰ Chaa yá'a kúu cháa yóso tú'un-de nuu tutú: Kuni so'o-ró chí táji-ri ndaja'a-ri kuxnúu-de ja-de. Te cháa-ún sátu'a-de ichi-ro vása ja-de-ro. Achí. ¹¹ Jandáa ká'an-ri jín-ró, ja iní ñuyivi yá'a tú ío ni ñin cháa jáni tu'un Dios ja kuñá'nu-ga máá-de vása Juan cháa skuánducha. Ko cháa lúli-ga iní ñuu nátu'un andí'vi, cháa-ún kuñá'nu-ga-de vása Juan. ¹² Ode kivi ní kenda Juan cháa skuánducha, te onde vina, te cháa ni'in nda'a, fuerza kákuñi-de kivi-de iní ñuu nátu'un andí'vi, te tá'ú máá-de tiñu yúan kákuñi-de. ¹³ Chí máá ley jín taká cháa ni kajani tu'un Dios, ni kajani-de tu'un yá'a onde kivi ní cháa Juan. ¹⁴ Te nú kákuñi-ro kuátá'ú-ró tú'un, máá-de kúu Elías cháa kii-ún. ¹⁵ Chaa ío so'o kuni ná'in, te ná kuni so'o-de. ¹⁶ Náún tu'un yátá skétá'an-ri jín ñáyivi yá'a. Kákuu-i nátu'un suchí lúli káxiukú nuyá'u ja súan kákana kó'ó-i xiní tá'an-i. ¹⁷ Ni kaxndé'e-ri xkuili nuu-ro, te tú ní kájita já'a-ró. Ni kanda'i-ri nuu-ro te tú ní kádukuí'a iní-ro, áchí-i. ¹⁸ Chí ni kii Juan tú ní yée-dé tú ní j'i-i-de. Te káka'an-ro: Tá'an-de tachí káni. ¹⁹ Ko máá Sé'e cháa yée-yá jí'i-ya. Te káka'an-ro: Yá'a ío ñin cháa yáji téyí te jí'i xaan-dé vino; cháa jini tá'an jín cháa xini jín cháa ká'jo kuachi kúu-de, áchí-ro. Ko ñin cháa ndíchí, máni tiñu ndíchí sá'a-de, te súan kuñi-ro jandáa ndíchí-de. Achí-ya.

Ja ní kana jín-yá nuu sáva ñuu

²⁰ Yúan-na te ni kejá'a-yá kána jín-yá nuu taká ñuu nuu ní sá'a-ya kuá'a tiñu ñá'nu, chí tú ní nákani iní-i jíná'an-i. Te ni ka'an-ya: ²¹ Naka ndá'ú kuu róo ñuu Corazín. Naka ndá'ú kuu róo ñuu Betsaida. Chí nú iní ñuu Tiro jín iní ñuu Sidón ni sá'a-ri tiñu ñá'nu ja ní sá'a-ri nuu máá-ró núu, inga kivi te a ni kanakani iní ñáyivi-ún. Te ku'un-i sa'ma ndái te ku'u-í yaa nuu-í núu. ²² Ko ká'an-ri jín-ró, ja vítá-ga koo kuachi sikí ñuu Tiro jín ñuu Sidón kivi kí juicio

vásá síkí róó jíná'an-ró. ²³ Te róó ñuu Capernaum, a ñi kuñá'nu xaḡn-ro náun. Ko onde infierno najinu-ro, chí nú iní ñuu Sodoma ní sá'a-ri tiñu ñá'nu ja ní sá'a-ri nuu-ro yá'a núú, te a ñi kendoḡ ñuu yúan onde vina núú. ²⁴ Ko ká'an-ri jíin-ró, ja vitá-ga koo kuachi síkí ñáyivi ñuu Sodoma kivi kú juicio vásá síkí-ro. ²⁵ Te suni kivi-ún ñi ka'an Jesús: Táa, Jito'o andáivi jíin ñúyivi kúu máá-ní. Te ná kúta'u-ná nuu-ní ja ní jasú-ní taká tu'un yá'a nuu cháa ndíchi jíin nuu cháa kájuku'un iní, te ñi stá'an ndijin-ní nuu cháa súchi iní jíná'an-de. ²⁶ Chí súan ñi jata'an iní-ní, Táa, áchi-ya. ²⁷ Taká ndatíñu ñi ja'a Táa-ri nuu-ri. Te tú ni ñi-ni jini-i nuu máá Sé'e, chí máni máá Táa jini-ya. Ni tú jini ní ñi-ni nuu máá Táa, chí máá Sé'e jini-ya, jíin nuu cháa ja kuni máá Sé'e te stá'an ndijin-ya nuu-dé. ²⁸ Taká róó ja kásatíñu-ró te kándiso-ró ja véé, ña'an nuu-ri jíná'an-ró te xndétatú-ri róó. ²⁹ Kundiso-ró yugo-ri jíná'an-ró, te skuá'a-ró tú'un ká'an-ri jíin-ró, chí I'a ndá'ú jíin I'a vitá iní añú kúu-ri. Te ni'in-ro nuu ndétatú añú-ro jíná'an-ró. ³⁰ Chí ñama-ni yugo-ri te tú vee carga-ri ja kúndiso-ró, áchi-ya.

12

Ja ní kakachi-de yoko trigo kivi ndétatú

¹ Te ñi kivi ndétatú ñi ja'a Jesús kua'an-ya ñi nuu káa trigo. Te cháa káskuá'a jíin-yá, káji'i-de soḡo. Te ñi kakejá'á-de kákachi-de yoko káyee-dé. ² Te ñi kajini cháa fariseo. Te ñi kaka'an-de jíin-yá: Naún kúu jian, chí cháa káskuá'a jíin-ró kásá'a-de súan kivi ndétatú, te tú ío ley, áchi-de. ³ Te máá-yá, ñi ka'an-ya jíin-de: Tú ní káka'u-ró tutú ndasa ñi sá'a David náun. Chí máá-de jíin cháa ñi kaxiukú jíin-de, ñi kaji'i-de soḡo ñi kivi. ⁴ Te ñi kivi-de iní ve'e Dios. Te ñi yee-dé státilá káxiukú ndijin, ja tú ío ley kee-dé, ni cháa ká'jin jíin-de, chí máá-ni sutu káyee núú. ⁵ Xí té ka'u-ga-ro nuu tutú ley ndasa kásá'a sutu iní ve'e ñi kivi ndétatú, chí tú káskíkuu máá-de ley-ún. ⁶ Chí a ká'an-ri jíin-ró ja ñá'nu-ga kúu ñi cháa kándij yá'a vásá ja kúu máá vé'e ñi. ⁷ Ko nú a ñi kajuku'un iní-ro tú'un yá'a: Kuni-ga-ri ja ná kúndá'ú iní tá'an-ró, nasu ja sokó-ro kiti nuu-ri, áchi, yúan-na te ma ndóna-ró síkí cháa tú ká'io kuachi núú. ⁸ Núsáa te máá Sé'e cháa, suni Jito'o kivi ndétatú kúu-ya, áchi-ya.

Fin cháa ñi ichi nda'a-dé

⁹ Te ñi kenda-ya yúan. Te ñi ja-ya iní ve'e sinagoga-de jíná'an-de. ¹⁰ Te yúan ñi io ñi cháa ñi ichi kájan ñi nda'a-dé. Te ñi kajika tu'un-de Jesús ja ndúkú-de kuachi síkí-yá kákuñi-de, te ñi kaka'an-de: Á kuu sá'a-yó taná kivi ndétatú, xí túu, áchi-de. ¹¹ Te máá-yá, ñi ka'an-ya jíin-de: Ndé róó ñáva'a-ró ñi ri, te nú kiti-ún jungava-ti iní ñi tunchi kivi ndétatú, te tú ñi-ró-ti te natava-ro-ti náun. ¹² Te xaḡn-gá ya'u ncháa ñi cháa vásá ñi ri. Núsáa te ío va'a ja vá'a sá'a-yó kivi ndétatú, áchi-ya. ¹³ Yúan-na te ñi ka'an-ya jíin cháa-ún: Skáa nda'a-ro, áchi-ya. Te ñi skáa-de nda'a-dé. Te ñi nduva'a ñi-ní natu'un káa inga. ¹⁴ Ko cháa fariseo, ñi kenda-de kája'an-de. Te ñi kandatú-ún-de ndasa ka'ni-dé-ya.

Tu'un máá-yá ñi ka'an Isaiás onde sáa

¹⁵ Ko ñi jini Jesús ja súan kájani iní-de. Te ñi kuxio-ya yúan kua'an-ya. Te kua'a ñáyivi ní kandikñi-i-ya. Te ñi nasáva'a-ya ndívi-i. ¹⁶ Te máá-yá, ñi ka'an xaḡn-yá jíin ñáyivi-ún ja ná tú stá'an ndijin-i-ya. ¹⁷ Náva'a ná skíkuu tu'un ñi ka'an Isaiás, cháa ñi jani tu'un Dios: ¹⁸ Yá'a ío mozo-ri ja ní nakaji-ri, áchi Dios,

áchí Isaías, te manj-rí jíin-i. Te kúsi iní-rj jíin-i. Te kuá'a-rj Espiritu-rj sikí-í. Te kastu'un-i nuu ñáyivi sñn nación ja kí juicio sikí máá jíná'an. ¹⁹ Ma kútixin se'e-rj, ni ma nákata-i. Te ni ñn ma kúni tu'un ja kána jíin-i iní ichi. ²⁰ Ma ká'nyu-i ñn nukúá ní taxin, ni ma ndá'va-i ñn mecha kayú ñú'má, chj onde ná kúni'in tu'un ndaa sá'a-i. ²¹ Te kuñukuu iní ñáyivi sñn nación tiñu sá'a Se'e-rj. Achí.

Ïn cha kuáá ñí'in tá'an tachj kını

²² Yúan-na te nuu-yá nj kákinchaka-i ñn chaá tá'an tachj kını, ja kuáá-de te ñí'in-de. Te nj nasáva'a-ya-dé. Te chaá kuáá ñí'in-ún, nj naka'an-de te nj nakuní-de. ²³ Te nj kanaa iní taká ñáyivi-ún kánde'é-i. Te nj kaka'an-i: Á se'e David kúu chaá yá'a náun, áchí-i. ²⁴ Ko chaá fariseo, nj kajini so'o-de ja súan nj kaka'an-i. Te nj kaka'an-de: Chaá yá'a, nú tú ndújín-de jíin Beelzebú, te ma kúu kiñi'in-de tachj kını ki'in núu, chj já kuñá'nu nuu tachj kúu-ún, áchí-de. ²⁵ Ko Jesús, nj jini-ya já súan kájani iní-de. Te nj ka'an-ya jíin-de: Taká nación ja sásñn máá te kánakuatá'an máá, naa. Te taká ñuu xí ve'e ja sásñn máá, te kánakuatá'an máá, ma kúni'in. ²⁶ Te nú Satanás sásñn máá, te kiñi'in máá já'an, ndasa kuní'in ñuu nuu tá'ú tiñu máá núsáa. ²⁷ Te nú ndújín Beelzebub jíin-rí ja kiñi'in-rj tachj kını. Núsáa te se'e-ró, ndé jíin kákiñi'in máá-i tachj-ún. Ja yúan, máá-i, ná nakuxndí-i sikí-ro. ²⁸ Ko nú jíin Espiritu Dios kiñi'in-rj tachj kını kájan, jandáa kúu ja núu-ro ní chaá ñuu nuu tá'ú Dios tiñu núsáa. ²⁹ Chj ndasa kuu kivi ñn ñáyivi iní ve'e chaá kándáján, te sakuí'ná-i ndatíñu-de, te nú tú xna'an-ga ku'ni-i-de. Yúan-na te kuu sakuí'ná-i ndatíñu-de. ³⁰ Nú ndé chaá tú ndújín-de jíin-rí, te jito u'u-de ruu. Te chaá tú nástútú jíin-rí, máni jachá-de.

Tu'un ndiva'a sikí Espiritu Santo

³¹ Súan ká'an-rj jíin-ró: Sikí taká kuachi jíin taká tu'un ndiva'a, sá'a-ya táká'nu iní. Ko tu'un ká'an ndiva'a sikí Espiritu Santo, ma sá'a kuti-yá táká'nu iní. ³² Te nú ndé ñn chaá ka'an-de sikí máá Sé'e chaá, sá'a-ya táká'nu iní nuu-dé. Ko nú ndé ñn chaá ka'an-de sikí Espiritu Santo, ma sá'a kuti-yá táká'nu iní nuu-dé, ni kuiá yá'a, ni kuiá chaá. ³³ Kuu-ró yúnu vá'a ja vá'a nde'e, xí kúu-ró yúnu káñáa, ja ñáa nde'e. Chj jíin nde'e te jini-yo naun yunu kúu. ³⁴ Se'e koq kákuu-ró. Ndasa kuu ka'an-ro tú'un va'a, te nú ñáyivi ñáa kákuu-ró. Chj tu'un ñú'un iní añu chaá, máni tu'un-ún ká'an-de. ³⁵ Chaá va'a, sá'a-de tiñu va'a, chj ío va'a iní-de. Te chaá ñáa, sá'a-de tiñu ñáa, chj káñáa iní-de. ³⁶ Ko ruu, ká'an-rj jíin-ró, ja taká tu'un sáni káka'an chaá, nakuá'a-de cuenta tu'un-ún kivi cháa juicio. ³⁷ Chj sikí tú'un ká'an-ro, te kendoo va'a-ró. Te suni sikí tú'un ká'an-ro, te ta'nu ndatu-ro, áchí-ya.

Ja ní kajikan-i ñn tunj

³⁸ Yúan-na te yaku chaá káchaa tutu jíin cháa fariseo, nj kaka'an-de jíin-yá: Maestro, kákuñ-ná ja sá'a-ní ñn tunj nde'e-ná, áchí-de. ³⁹ Te nj ka'an-ya jíin-de: Ñáyivi ñáa ja káisiiki ncháa-i Dios, kájikan-i tunj. Ko ma kuá'a-rj nuu-í, chj tunj Jonás, chaá nj jani tu'un Dios, kúu ja kuá'a-rj nuu-í. ⁴⁰ Chj nátu'un nj kandeé Jonás chj tiyáká ká'nu uní ndúu uní ñúu, suni súan kandeé Se'e chaá chj ñu'un uní ndúu uní ñúu. ⁴¹ Taká chaá ñuu Nínive, nachaku-de jíin ñáyivi yá'a kivi kí juicio. Te nakuxndí-de sikí-í. Chj máa-de, nj kanakani iní-de kivi ní jani Jonás tu'un nuu-dé. Te vina ví'í-gá kuñá'nu l'a kándij yá'a vása Jonás. ⁴² Te reina onde ichi sur, nachaku-ña jíin ñáyivi yá'a kivi kí juicio. Te nakuxndí-ña sikí-í. Chj onde jíká xáan ní kii-ña ní jini so'o-ña tú'un ndíchí

ní ka'an Salomón. Te vina ví'í-gá kúñá'nu I'a kándij yá'a vása Salomón. ⁴³ Nú nì kenda tachì kìnì inì ìn chaa. Te jìka kuu nuu ñú'un té'é ndúkú núú júngoo. Te tú ní'in. ⁴⁴ Yúan-na te ká'an tachì-ún: Ná nó'on-ri ve'e nuu ní kenda-ri, áchí. Te nú nì najaa, te jìni ja ìn ve'e sání kúu. Te nì nduluu ve'e-ún ja ní nastáa inì. ⁴⁵ Yúan-na te kì'in tachì-ún, te kuaka tá'an jín usiá-ga tachì ñáá-ga vása máá. Te kivi koyo te káxiukú yúan. Núsáá te ví'í-gá tá'an chaa yúan onde sandí'í-na vása já xnáñúú núú. Te suni súan ta'an ñayivi: ñáá yá'a. Achí-ya.

Náa-ya jín ñani-ya

⁴⁶ Te nini súan ká'an-ya jín ñayivi-ún, te nì jaa náa-ya jín ñani-ya ká'jin-ña íchi yatá vé'e, kákuñi-ña ká'an-ña jín-yá. ⁴⁷ Te nì kachì ìn chaa jín-yá: Yúan nde'é-ní, nì chaa náa-ní jín ñani-ní ká'jin-ña yatá vé'e, te kákuñi-ña ká'an-ña jín-ní, áchí-de. ⁴⁸ Te nì ka'an-ya jín cháa nì ka'an súan jín-yá: Ndéja kúu náa-ri, te ndéja kákuu ñani-ri. Achí-ya. ⁴⁹ Te nì skáa-ya ndá'a-yá onde nuu káxiukú cháa káskuá'a jín-yá. Te nì ka'an-ya: Yá'a nde'é-ró núú náa-ri jín núú ñani-ri. ⁵⁰ Chi ñayivi skíkuu tiñu kuni máá Táa-ri kánchaa-ya onde andívi, jian kúu kuá'a-ri kúu náa-ri. Achí-ya.

13

Tu'un yatá síkí cháa sáka trigo

¹ Te kivi-ún nì kenda Jesús ve'e-ún te kua'an-ya. Te nì jaa-ya ní júngoo-ya yú'u mar. ² Te nì kataka kua'a xáan ñayivi núu-yá. Te nì kivi-ya inì ìn barco. Te nì júngoo-ya. Te taká ñayivi-ún nì kakendoo-i yu'u mar. ³ Te nì ka'an-ya kuá'a tú'un yatá jín-i: Kuni so'o te kuñi-ro. Ìn chaa sáka trigo, nì kenda-de sáka-dé. ⁴ Te sáka-dé kua'an-de. Te ìn nuni-ún, nì jungava yu'íchi. Te nì chaa tisaa te nì kakókó-tí. ⁵ Te inga nì jungava nuu ñú'un yúu núu tú ío kua'a ñú'un. Te nì kana yachi-ni chí tú ío kókon ñu'un. ⁶ Te nuu ní kana ndikandii, te nì kasun-ni. Te nì ichi, chí tú yo'o ní ío. ⁷ Te inga nì jungava ma'ñú íñu. Te nì ja'nu íñu-ún. Te nì jasú nuu. ⁸ Te sava nì kajungava nuu ñú'un vá'a. Te nì kuun nuni, ìn ja ìn ciento, inga ja uní xiko, te inga ja okó uxí. ⁹ Chaa ío so'o kuni ná'in, te ná kúni so'o-de. Achí-ya. ¹⁰ Yúan-na te nì chakoyo chaa káskuá'a jín-yá. Te nì kaka'an-de jín-yá: Najá ká'an-ní tu'un yatá jín ñayivi yá'a, áchí-de. ¹¹ Te nì ka'an-ya jín-de: Róo, chí a kuajuku'un inì-ro tú'un yisá'í yá'a sá'a Dios, ndasa koo ñuu nátu'un andívi. Ko máá ñayivi yá'a, ma júku'un inì-i. ¹² Chi chaa ja á ñáva'a, te kii-ga nuu-dé sá'a-ya. Te kuñava'a-de kua'a xáan-gá. Ko chaa ja ná tú ñáva'a, vasa ja á ñáva'a-de-ún, te kuxio kì'in. ¹³ Ja yúan ká'an-ri tu'un yatá jín-i. Chi vasa kánde'é-i, ko tú kájin-i. Te vasa kájin-i so'o-i, ko tú kájin-i ná'in-i ni tú kájuku'un inì-i. ¹⁴ Ñayivi yá'a káskíkuu-i tu'un nì ka'an Isaias: Vasa kájin-i ná'in vá'a-ró, ko ma júku'un inì-ro. Te vasa kánde'é ndí'i-ró, ko ma kuni-ro. ¹⁵ Chí xaan ní kákuñi'in inì ñayivi yá'a. Te xaan ú'u kájin-i so'o-i. Te kájasu-i nduchi-í náva'a ma kuni-i jín nduchi-í, te ma kúni ná'in-i jín só'o-i, te ma júku'un inì-i, te ma nájió káva inì-i, te ma násáva'a-ri-i. Achí. ¹⁶ Ko xaán ndatu máá-ró jíná'an-ró, chí kánde'é-ró jín nduchi-ro, te kájin-i ná'in-ró jín só'o-ró. ¹⁷ Chí jandáa ká'an-ri jín-ró já tñi chaa kájan-i tu'un Dios jín tñi chaa va'a, nì kakuni-de nde'é-de nuu já kánde'é máá-ró, ko tú ní kájin-i-de. Te suni nì kakuni-de kuni so'o-de ja kájin-i so'o máá-ró, ko tú ní kájin-i so'o-de. Achí-ya. ¹⁸ Kuni ná'in jíná'an-ró tú'un yatá cháa sáka núsáá. ¹⁹ Nú ìn chaa jini so'o-de tu'un ñuu Dios, te nú tú júku'un inì-de, yúan-na te

chaa kui'na te kuanchaa-ni tu'un ni saka ini añú-de-ún. Chaa yúan kúu nunj ní jungava yu'ichi. ²⁰ Te nunj ní saka núu ñú'un yúu, yúan kúu chaa jini so'o-de tu'un, te kúsi-ni ini-de jíin. ²¹ Ko tú nuu kaka yo'o ini-de, te yaku-ni kivi kánda. Te nú ni ndonda tundó'o siki-dé, xí nú ni sándiva'a-i jíin-de siki tú'un-ún, te náyu'ú-ni-de. ²² Te nunj ní saka má'ñú iñu, yúan kúu chaa jini so'o-de tu'un. Ko kutéñu-de jíin ndátíñu-de. Te kuní-de kuu kúká-de. Te xndá'ú-de máá-de jíin. Ndí'i ya'á jasú nuu tú'un-ún, te tú kúun nunj. ²³ Ko nunj ní saka núu ñú'un vá'a, yúan kúu chaa jini so'o-de tu'un te júku'un ini-de. Te bueno já'a-de nunj, ñn-de ciento, inga-de unj xiko, te inga-de oko uxj, súan kája'a-de nunj. Achí-ya.

Tu'un ndikin lazo

²⁴ Ió inga tu'un yátá ní ka'an-ya jíin-de; Ñuu nátu'un andívi kúu nátu'un ñn chaa ni chí'i itu va'a nuu ñú'un-dé. ²⁵ Ko nini kixi-de, te ni jaq chaa jito u'u tá'an jíin-de. Te ni chí'i tuku ndikin lazo nuu trigo-de, te kua'an. ²⁶ Ko nuu ní kana yukú itu-ún, te kúun nunj, yúan-na te suni ni kana lazo. ²⁷ Te ni jakoyo mozo máá táa, chaa xín. Te ni kaka'an-i jíin-de: Táta, á tú ní chí'i-ni nunj vá'a nuu ñú'un-ní yá'a. Te ndénu ní ni'in-ní lazo yá'a núsáá. Achí-i. ²⁸ Te ni ka'an-de jíin mozo-de: ñn chaa jito u'u ruu ni sá'a ya'á, áchí-de. Te ni kaka'an mozo-ún jíin-de: Núsáá te kuní-ní ja ná kitu'un-ná náún, áchí-i. ²⁹ Te máá-de ni ka'an-de: Túu, chí nání tú'un-ró lazo-ún te sanaa te tu'un-ró trigo jíin. ³⁰ Ná kuá'nu máá jíná'an onde kivi tá'nu. Te kivi-ún te tá'ú-rí tiñu nuu cháa ka'nu: Stútú xna'an-ga lazo jian, te sá'a-ró nú'ni náva'a ka'mu-yó. Ko trigo yá'a, nastútú-ró ná kivi ini yaka-ri. Achí-de, áchí-ya.

Tu'un ndikin yua mostaza

³¹ Ió inga tu'un yátá ní ka'an-ya jíin-de; Ñuu nátu'un andívi kúu nátu'un ndikin yua mostaza, ja ní ki'in ñn chaa te ni chaa-de nuu ñú'un-dé. ³² Te jandáa ñn ndikin lúli-ga kúu vásá taká-ga tata. Ko nú ni ja'nu, te kúu ká'nu-ga vásá taká-ga yua. Te kuu ñn yunu ká'nu. Te chaa tisaa andívi, te vatú-ni sá'a-ti taká-ti chíi nda'a-ún. Achí-ya.

Tu'un yujan ía

³³ Ió inga tu'un yátá ní ka'an-ya jíin-de; Ñuu nátu'un andívi kúu nátu'un yujan ía já ní ki'in ñn ña'an. Te ni chisa'í-ña chíi unj tiyii yúchi onde ni ndí'i ni kuu ía ní sá'a. Achí-ya. ³⁴ Taká tu'un yá'a ni ka'an Jesús jíin ñáyivi kuá'a-ún. Te nú túu tu'un yátá te tú ká'an-ya jíin-i, ³⁵ Náva'a ná skíkuu tu'un ni ka'an chaa ni jani tu'un Dios: Ka'an-ri tu'un yátá, te kachi-ri tu'un yisa'í onde kivi ní jungoo ñuyivi, áchí.

Ja ní ka'an káji-yá tu'un ndikin lazo

³⁶ Yúan-na te ni nakuatá'ú Jesús nuu ñáyivi-ún. Te ni ndívi-ya ini ve'e. Te ni jakoyo lazo káskuá'a-ún nuu-yá. Te ni kaka'an-de jíin-yá: Kani káji-ni tu'un yátá chaa nuu-ná, áchí-de. ³⁷ Te ni ka'an-ya jíin-de: Ja sáka tata va'a-ún kúu máá Sé'e chaa. ³⁸ Te ñu'un-ún kúu ñuyivi. Te tata va'a-ún kákuu se'e Dios. Te lazo-ún kákuu se'e kui'na. ³⁹ Te chaa u'u ja ní chí'i lazo-ún kúu kui'na. Te kivi tá'nu-ún kúu kivi jínu ñuyivi. Te chaa ka'nu-ún kákuu ndajá'a Dios. ⁴⁰ Te nátu'un kutútú lazo, te kayu nuu ñú'un, súan kuu kivi jínu ñuyivi. ⁴¹ Te máá Sé'e chaa, táji-yá ndajá'a-yá ki'in. Te nastútú-yá taká ñáyivi kásá'a kuachi jíin ñáyivi kásá'a tiñu ñáá. ⁴² Te taan-yá-i kayu-i nuu ñú'un. Te yúan nde'e-i te

nakaji-í ñii yú'u-í jíná'an-i. ⁴³ Yúan-na te ñáyivi vá'a-ún, ndii ncháa-i nátu'un ndikandii, kuxiukú-i jín máá Táa-i iní ñuu nuu tá'ú-yá tiñu. Chaa ío so'o kuni ná'ín, ná kúni so'o-de.

Tu'un janu xú'ún, jín tú'un perla, jín tú'un ñunu

⁴⁴ Ñuu nátu'un andívi kúu nátu'un ñin janu xú'ún já yísa'í chii ñin ñu'un, te ñi ndenda ñi sá'a ñin chaa, te jasú tuku-de sikí, te kúsi iní-de jín, te kua'an-de, te xíkó ndí'i-de naún ñáva'a-de, te jáan-de ñu'un-ún. ⁴⁵ Suni ñuu nátu'un andívi kúu nátu'un ñin chaa jáan-de te xíkó-de ja ndúkú-de perla luu. ⁴⁶ Te ñi jiní-de ñin perla ja xáan yá'u. Te ñi kee-de kua'an-de. Te ñi xíkó ndí'i-de taká ndatíñu-de. Te ñi jaan-de perla-ún. ⁴⁷ Suni ñuu nátu'un andívi kúu nátu'un ñin ñunu já júkuíta ka'nu iní mar. Te ñin ñini nuu tíyáká. ⁴⁸ Te nuu ní chítú ñunu-ún, te ñi kanatava-dé yundúcha. Te ñi kajungoo-de. Te ñi kakaji-de kiti vá'a-ún kivi-ti iní jika. Te ñi kaskána-de kiti ñáá-ún kua'an. ⁴⁹ Suni súan koo kivi jínu ñuyivi. Chii kenda koyo ndajá'a-yá. Te kaji-ya ñáyivi ñáá ma'ñú ñáyivi vá'a. ⁵⁰ Te taan-yá-i kayu-i nuu ñú'un. Te yúan nde'e-i te nakaji-í ñii yú'u-í. Achí-ya. ⁵¹ Te ñi kachí Jesús jín-de: Ñi kajuku'un iní-ro taká tu'un yá'a náún, achí-ya. Te ñi kaka'an-de jín-yá: Jaan Táta, achí-de. ⁵² Te ñi kachí-ya jín-de: Ja yúan ío chaa káchaa tutu jiní-de sa'an ñuu nátu'un andívi, te máa-de kúu nátu'un ñin chaa xín vé'e, te onde iní yaka-de táva-dé ndatíñu jáá jín ndatíñu aná'an, achí-ya. ⁵³ Te súan ñi jinu ñi ka'an Jesús tu'un yátá yá'a. Te ñi kenda-ya yúan kua'an-ya.

Ja ní kaské'ichí-i-ya iní ñuu Nazaret

⁵⁴ Te ñi najaa-ya ñuu-ya. Te ñi stá'an-ya núu-dé iní ve'e sinagoga máa-de jíná'an-de. Te ñi kanaa iní-de ñi kandé'é-de nuu-yá. Te ñi kaka'an-de: Ndénu ní ñi'n chaa yá'a tu'un ndíchí yá'a jín tíñu ñá'nu sá'a-de yá'a. ⁵⁵ Nasu sé'e chaa carpintero kúu ya'á náún. Á nasu María nání náa-de. Te taká ñani-de káinání Jacobo, José, Simón, jín Judas. ⁵⁶ Te tú ká'jin kua'a-de jín-yó yá'a náún. Te ndénu ní ñi'n-dé taká tu'un yá'a núsáá. Achí-de. ⁵⁷ Te súan ñi kakujá'a iní-i jín-yá. Te Jesús, ñi ka'an-ya jín-i: Chaa jáni tu'un Dios, máni ñuu-de jín iní ve'e-de kúu ja tú kaka'an tu'un jín'ún jín-de, achí-ya. ⁵⁸ Te tú ní sá'a-ya kuá'a tíñu ñá'nu yúan, chii tú ní kákandja-i.

14

Ja ní jii Juan, chaa skuánducha

¹ Te suu kivi-ún te Herodes chaa tá'ú tíñu, ñi jini tu'un-de tu'un Jesús. ² Te ñi kachí-de jín mozo-de: Chaa yá'a kúu Juan ja skuánducha. Ñi nachaku-de ja ní jii-de, te ja yúan sá'a-de tíñu ñá'nu yá'a. Achí-de. ³ Chii Herodes, ñi ñin-de Juan. Te ñi ju'ni-de. Te ñi chindee-de chaa vekaa ja kuáchi Herodías ñasí'í Felipe ñani máa Herodes. ⁴ Te Juan, a ñi kana jín-de nuu Herodes: Tú ío ley kuaka-ró-ña, achí-de. ⁵ Te Herodes, ñi kuni-de ka'ni-dé Juan. Ko ñi yu'ú-de ñi jito-de ñáyivi, chii kájani ndaa iní-i ja ñin chaa jáni tu'un Dios kúu Juan. ⁶ Te ñin kivi ní sá'a Herodes ñin viko kivi ní kaku-de. Te sesí'í Herodías ñi jita já'á-i nuu ñáyivi. Te ñi kusii iní Herodes jín-i. ⁷ Te ñi jatú'un téyí-de ja kuá'a-de taká naún kakán-i nuu-dé. ⁸ Te náa-i, a ñi jani íchí-ña-í, te ñi ka'an-i: Kuá'a-ní xiní Juan, chaa skuánducha-ún nuu-ná kundee nuu ñin ko'o, achí-i. ⁹ Yúan-na te máa rey-ún, ñi kuxí iní-de. Ko sikí já ní jatú'un téyí-de jín sikí

ja ní kajini so'o chaá káyee stáa jín-de-ún, te nì tá'ú-de tiñu ná kuá'a soldado nuu-í. ¹⁰ Te nì tájí-de soldado nì ja'an. Te nì xiti xiní Juan iní vekaa. ¹¹ Te nì chaá xiní-dé kándeé nuu ñin ko'o. Te nì ja'a soldado nuu súchí sí'í-ún. Te máá-i, nì janchaka-i nuu náá-í. ¹² Yúan-na te nì jakoyo chaá káskuá'a jín-de. Te nì kandaña-a-de yiki kúñu Juan. Te nì kachijnduji-de. Te nì kee-de kája'an-de. Te nì kakastu'ún-de nuu Jesús.

Ja ní skée-yá u'un mil ñayivi

¹³ Te nì jini tu'un Jesús. Te nì kuxio-ya kuá'an-ya yúan iní ñin barco onde nuu ñú'un té'é kándeé sñin-ya. Te nì kajini tu'un ñayivi jíná'an-i. Te onde taká ñuu nì kandikín-i-ya kájika já'á-i jín-yá. ¹⁴ Te nì kenda Jesús kua'an-ya. Te nì jini-ya núu ñayivi kuá'a xaán. Te nì ndukui'a iní-ya jín-i. Te nì sá'a-ya taná taká ñayivi káku'u. ¹⁵ Te nuu ní ini te nì chakoyo chaá káskuá'a jín-yá nuu-yá. Te nì kaka'an-de: Yá'a chí máá ñú'un té'é kúu, te a nì kee ndikandii. Tájí-ní-i ná kingoyo-í taká ñuu. Te ná kuáan máá-i staa kée-í, áchí-de jín-yá. ¹⁶ Te nì kachí Jesús jín-de: Tú níni kí'in-i jíná'an-i: Kua'a máá-ró já ná kée-í, áchí-ya. ¹⁷ Te máá-de, nì kaka'an-de jín-yá: Tú naún káñava'a-ná chí u'un-ni statilá jín úu-ni t'yáká, áchí-de. ¹⁸ Te máá-yá, nì kachí-ya jín-de: Kua'a ná kí nuu-rí yá'a, áchí-ya. ¹⁹ Te nì tá'ú-yá tiñu nuu ñayivi-ún ní kajungoo taká-i nuu íchá. Te nì kí'in-ya ndí'ú'un statilá jín úu t'yáká-ún. Te nì ndakoto-ya íchi ándívi. Te nì jikan ta'u-yá ja'a statilá. Te nì sakuáchí-yá. Te nì ja'a-ya núu cháa káskuá'a jín-yá. Te chaá-ún, nì kajani-de nuu ñayivi-ún. ²⁰ Te ndivii-í nì kayee. Te nì kanda'a chí-i. Te nì kanastútú-de uxí uu jika staa kuachí-ún ja ní ndendoso. ²¹ Te jinu u'un mil chaá nì kayee-ún, te sñin-ga kúu ñasí'í jín súchí lúli.

Ja ní jika já'á-yá nuu mar

²² Yúan-na te nì skandá-ni Jesús chaá káskuá'a jín-yá, nì kivi koyo-de iní ñin barco. Te ná kúxnúu-de kingoyo-de ingá lado yu'u mar sá'a-ya, chí kuéé jachá-ya ñayivi kuá'a-ún. ²³ Te nì jachá-ya ñayivi-ún kája'an-i. Te nì kaa sñin-ya kuá'an-ya yúku, kuákakan ta'u-yá. Te nì ini, te kándeé máá ñin-ni-ya yúan. ²⁴ Te barko-ún, a kándeé ma'ñú mar. Te ká'ú xaán ní ndonda su'ma ndúcha síkí-dé, chí sua nì nana nuu tachí. ²⁵ Te tikuáan-na kúu. Te nì jaá Jesús nuu-dé, jika já'á-yá nuu mar. ²⁶ Te chaá káskuá'a-ún, ja ní kajini-de-ya, já jika-ya núu mar, te nì kayu'ú-de. Te káka'an-de: Añú kúu, áchí-de. Te kákana kó'ó-de ja káyu'ú-de. ²⁷ Yúan-na te Jesús, nì ka'an-ni-ya jín-de: Sándéé iní-ro. Máá-rí kúu. Ma yu'ú-ro, áchí-ya. ²⁸ Yúan-na te nì ka'an Pedro jín-yá: Táta, te nú máá-ní kúu, te tá'ú-ní tiñu ná káka-ná nuu mar yá'a jaá-ná nuu-ní, áchí-de. ²⁹ Te nì ka'an-ya: Ña'an, áchí-ya. Te nì nuu Pedro iní barco. Te nì jika-de nuu ndúcha-ún kua'an-de nuu Jesús. ³⁰ Ko nuu ní jini-de ja xaán kee tachí, te nì yu'ú-de. Te nì kejá'á-de sá'u-de chí nducha. Te nì kana kó'ó-de: Táta, nama-ní náá, áchí-de. ³¹ Te nì skáa-ni Jesús nda'a-yá. Te nì tñin-ya-dé. Te nì kachí-ya jín-de: Chaá tú kándíja va'a kúu-ró. Naja jáni síkí iní-ro. Achí-ya. ³² Te nì ndívi-ya iní barko-ún jín-de. Te nì kuná'in-ni tachí xaán-ún. ³³ Yúan-na te chaá ká'jin iní barko-ún, nì chakoyo-de nuu-yá. Te nì kachíñú-ún-de-ya. Te káka'an-de: Jandáa ndíja máá-ní kúu Se'e Dios, áchí-de.

Ñayivi káku'u iní ñuu Genesaret

³⁴ Te nì kaja'a-ya kuá'an-ya ingá lado. Te nì chakoyo-ya ñú'un íchí ñuu Genesaret. ³⁵ Te chaá ñuu-ún, nì kanakuni-de-ya. Te nì katáji-de tu'un níi

ñúu-ún. Te n̄i kaḱinchaka-de ñayivi káku'u nuu-yá. ³⁶ Te n̄i kaka'an ndá'ú-i jíin-yá ja ná ké'é-i vasté yúsá'ma-yá. Te taká ñayivi ní kak'é é sá'ma-yá-ún, n̄i kanduva'a-i.

15

Ndasá kuchá'an ñáyivi

¹ Yúan-na te yakū cháa fariseo jíin cháa káchaa tutu in̄i ñuu Jerusalem, n̄i jakoyo-de nuu-yá. Te n̄i kaka'an-de jíin-yá: ² Chaa káskuá'a jíin-ró, naja káské'ichi-de taninu cháa aná'an. Ch̄i tú kánandá'a-de te káyee-dé staa. Achí-de. ³ Te máa-yá, n̄i ka'an-ya jíin-de: Te máa-ró, suni naja káské'ichi-ro tíñu n̄i tá'ú Dios nuu-ro núsáa, ch̄i ja sikí táninu máa-ró. ⁴ Ch̄i n̄i ka'an Dios: Kuandatu nuu táa-ro nuu náa-ro, te ndéja ká'an ndiva'a nuu táa nuu náa, ná kúy nú kuu, áchí. ⁵ Ko máa-ró kaka'an-ro: Nú ío ndatíñu ja xíin in̄i cháa, te a kuu n̄i in̄i tíñu ja kuni táa-de xí náa-de, te nú xna'an-ga ka'an-de: A n̄i soko-rí ndatíñu-ún nuu Dios, ach̄i-de. ⁶ Yúan-na te tuká kánúú skíkuu-de ku'a-de nuu táa-de nuu náa-de, áchí-ro. Te súan kástiví-ró tú'un Dios jíin táninu n̄i kajakin-ro. ⁷ Chaa uu xin̄i kákuu-ró. Bueno n̄i jani Isaías tu'un sik̄i-ro súan: ⁸ Ñayivi yá'a, jíin yú'u-i káchiñú'ún-i ruu, ko jíin añú-i ch̄i jíká-ni kúu in̄i-i jito-i ruu. ⁹ Te káchiñú'ún sáni-i ruu, ch̄i kástá'an-i tu'un jáni in̄i in̄i cháa, áchí Isaías. Achí-ya. ¹⁰ Te n̄i kana-ya xin̄i ñáyivi-ún. Te n̄i ka'an-ya jíin-i: Kuni so'o jíná'an-ró, Te chu'un in̄i-ro tú'un ká'an-r̄i: ¹¹ Nasu já kivi in̄i yu'u cháa kuchá'an-de sá'a, ch̄i ja kenda in̄i yu'u-de, yuán kúu ja kúchú'an-de sá'a, áchí-ya. ¹² Yúan-na te cháa káskuá'a jíin-yá, n̄i chakoyo-de nuu-yá. Te n̄i kaka'an-de: Á jiní-ní ja ní kakit̄i in̄i cháa fariseo ja ní kajini so'o-de tu'un yá'a, xí túu, áchí-de. ¹³ Ko máa-yá, n̄i ka'an-ya: Taká yunu já tú ní náchu'un máa Táa-r̄i andiví, te tu'un-r̄i ki'in. ¹⁴ Sía jíná'an-ró ná kí'in-de. Chaa kuáa kástá'an ichi núu sáva-ga cháa kuáa kákuu-de. Ch̄i nú in̄i cháa kuáa stá'an-de ichi núu ingá cháa kuáa, te ndendúú-de jungoyo-de in̄i xa'va. Achí-ya. ¹⁵ Te n̄i ka'an Pedro jíin-yá: Kastu'ún káji-ní tu'un yátá yá'a nuu-ná jíná'an-ná, áchí-de. ¹⁶ Te n̄i kach̄i Jesús: Te suni onde róo tú kájuku'un in̄i-ro náún. ¹⁷ Á tú kájuku'un in̄i-ro já taká ja ké-e-í kivi kua'an ch̄i-i, te ndéna-ní kua'an. ¹⁸ Ko ja kenda yu'u-í, ch̄i onde in̄i añú-i vai, te yuán kúu ja kúchá'an-í sá'a. ¹⁹ Ch̄i onde ichi in̄i añú-i kenda ja jáni ñáá in̄i, ja já'ni ndiyyi, ja ísiki ncháa tá'an, ja kuáxán in̄i, ja saku'ná, ja ká'an tu'un tú'ún, ja ká'an ndiva'a. ²⁰ Taká tu'un yá'a kúu ja kúchá'an-í sá'a. Ko nú tú nándá'a-i te kee-í staa, tú kúchá'an-í sá'a. Achí-ya.

Tu'un sesí'i ña'an ñúu Caná

²¹ Te n̄i kenda Jesús yúan kua'an-ya íchi ndañúu Tiro jíin Sidón. ²² Te in̄i ña'an ñúu Caná, n̄i kenda-ña ndañúu yúan. Te n̄i kana kó'ó-ña: Táta, Se'e David, kundá'ú in̄i-ní náá, ch̄i sesí'i-ná ká'ú xaan tá'an-í in̄i tach̄i k̄ini, áchí-ña jíin-yá. ²³ Ko máa-yá, tú ní ká'an kuti-yá jíin-ña. Yúan-na te n̄i jakoyo cháa káskuá'a jíin-yá. Te n̄i kaka'an ndá'ú-de jíin-yá: Ka'an-ní jíin-ña ná kí'in-ña, ch̄i kána kó'ó-ña vái-ña íchi yatá-yo, áchí-de. ²⁴ Te n̄i ka'an-ya: Máni nuu r̄i, kiti ní kánaa, ká'in se'e Israel, n̄i táji-yá ruu vai-r̄i, áchí-ya. ²⁵ Yúan-na te n̄i cháa-ña núu-yá. Te n̄i chiñú'ún-ña-yá. Te n̄i ka'an-ña: Táta, chindéé chítuu-ní náá, áchí-ña. ²⁶ Te n̄i ka'an máa-yá: Tú ío va'a ja kuánchaa-yo staa sé'e-yó te skána-yó núu lúsu, áchí-ya. ²⁷ Te n̄i ka'an-ña: Jandáa ká'an-ní, Táta, ko lúsu-ún, ichi chí mesa náchii-tí staa kuáchí kóyo yu'u jito'o-ti yáji-tí, áchí-ña jíin-yá.

28 Yúan-na te nî ka'an Jesús: Nána, xaan vá'a nî kandîja-ní, ná sá'a-ná jíin-ní natý'un kuní-ní, áchí-ya. Te máá hora jian ní nduva'a-ni sesí'í-ña.

Ja ní nasáva'a-ya kuá'a ñáyivi kú'u

29 Te nî ja'a Jesús kua'an-ya yúan. Te nî jaa-ya yú'u mar ñuu Galilea. Te nî kaa-ya kuá'an-ya yúku-ún. Te yúan nî jungoo-ya. 30 Te nî jakoyo kua'a ñáyivi núu-yá jíin ñáyivi rengo, ja kuáá, ja ñín, ja tîkú'lu, jíin sáva-ga-i ja káku'u. Te nî kajajin-i-ún núu já'a Jesús. Te nî nasáva'a-ya-í jíná'an-í. 31 Te nî kaakee nuu ñáyivi-ún kánde'é-i ja súan nî kajinj-i náka'an ñáyivi ñín, nduva'a ñáyivi tîkú'lu, náka ñáyivi rengo, ndúndijin nuu ñáyivi kuáá. Te nî kanakana jaa-i Dios ñáyivi Israel.

Ja ní skée-yá kuun mil ñáyivi

32 Te nî kana Jesús xinj cháa káskuá'a jíin-ya. Te nî ka'an-ya jíin-de: Kúndá'ú iní-ri ñáyivi yá'a, chí a nî kuu uní kiví káxiukú-i jíin-ri, te tú naún káji-í. Te tú kuní-ri natáji-ri-í no'on ndicha-í, chí nú súan te sava ichi te kujá í-í. Achí-ya. 33 Yúan-na te cháa káskuá'a jíin-ya nî kaka'an-de jíin-ya: Te ndénu ní'on stáa kuá'a kée ndá'a chí ñáyivi kuá'a yá'a, chí máni ñu'un té'é kúu yá'a, áchí-de. 34 Te nî ka'an Jesús jíin-de: Nasaa staa kándiso-ró, áchí-ya. Te nî kaka'an-de: Usia-ní, te yakú tÿyáká lúli, áchí-de. 35 Yúan-na te nî tá'ú-yá tiñu nuu ñáyivi-ún nî kajungoo-i nuu ñu'un. 36 Te nî ki'in-ya ndí'usiá staa jíin cháká-ún, te nî jikan ta'u-yá, te nî sakuáchí-yá, te nî ja'a-ya núu cháa káskuá'a jíin-ya, te nî kajani-de nuu-í. 37 Te nî kayee táká-í. Te nî kanda'a chí-i. Te nî kanastútú-de ja ní kendo kuáchí-ún, usia ndo'o chítú ndí. 38 Te ñáyivi ní kayee-ún, jínu onde kuun mil cháa, te sán-ga kúu ñasí'í jíin táká suchí lúli. 39 Yúan-na te nî jacha-ya ñáyivi-ún kuangoyo-i. Te nî ndívi-ya iní barco. Te nî jaa-ya ndáñuu Magdala.

16

Ja kájukan-i tuni nuu-ya

1 Te nî jakoyo cháa fariseo jíin cháa saduceo nuu-ya, chí koto ncha-de-ya kákuñi-de. Te nî kajikan-de tuni ichi ándívi núu-ya te kunj-de. 2 Ko máa-yá nî ka'an-ya jíin-de: Nú nî iní, te káka'an-ro: nandii ndáxin, chí ío viko kuá'a ándívi, áchí-ro. 3 Te jañá'an káka'an-ro: Vina te kuun sau, chí íin ñáá viko kuá'a ándívi, áchí-ro. Chaa uu xinj kákuu-ró. A kájinj-ro naún kuní ka'an viko ándívi, ko tú kájuku'un iní-ro tuni kiví yá'a. 4 Ñáyivi ñáá yá'a ja káisiiki nchá-i Dios, kájukan-i tuni nuu-rí. Ko ma kuá'a-ri ni ñin nuu-í, chí máni tunj Jonás, cháa nî jani tu'un Dios, kúu ja kuá'a-ri. Achí-ya. Te nî skéndo-ya-dé jíná'an-de. Te kua'an-ya.

Cuenta yujan ía cháa fariseo

5 Te nî jakoyo cháa káskuá'a-ún inga lado mar. Te nî kanaa iní-de kundiso-de staa. 6 Te nî kachí Jesús jíin-de: Koto va'a-ró máa-ró núu yujan ía cháa fariseo jíin cháa saduceo, áchí-ya. 7 Te kádatu'ún máa-de: Sikí já tú kándiso-yó staa ká'an-ya núsáa, áchí-de. 8 Te nî jinj Jesús ja súan kádatu'ún-de. Te nî ka'an-ya: Chaa káandíja yakú-ni kákuu-ró. Naún kádatu'ún-ró. Ja tú ní kándiso-ró staa náún. 9 Ondé vina tú kájuku'un iní-ro náún. Á tú kánuku'un iní-ro já ní kuu jíin ú'un staa jíin ú'un mil cháa, te nasaa jika ní kanastútú-ró-sa. 10 Ní ja ní kuu jíin usia staa-ún jíin kúun mil cháa, te nasaa

ndo'o ní kanastútú-ró. ¹¹ Te naja tú kájuku'un iní-ro, chí tú ní ká'an-ri tú'un statilá jíin-ró, chí sua ja kóto va'a-ró máá-ró núu yújan ía cháa fariseo jíin cháa saduceo. Achí-ya jíin-de. ¹² Yúan-na te nì kajuku'un iní-de ja tú ní ká'an-ya jíin-de ja kóto-de máá-de nuu yújan ía státilá, chí sua ja má kándíja-de sa'an kástá'an cháa fariseo jíin cháa saduceo.

Tu'un nì ka'an ndaa Pedro

¹³ Te nì jaa Jesús ichi ndañúu Cesarea de Filipo. Te nì jiká tu'un-yá cháa káskuá'a jíin-yá: Naun cháa kúu máá Sé'e cháa káka'an ñayivi jíin'an-i, áchí-ya. ¹⁴ Te máá-de nì kaka'an-de: Juan, cháa skuánducha, káka'an sava-i. Te sava-ga-i, Elías, te sava-ga-i, Jeremías, xí ñin cháa nì jani tu'un Dios onde sáá, áchí-i. Achí-de. ¹⁵ Te máá-yá nì ka'an-ya jíin-de: Te róo, na cháa kúu-ri káka'an-ro, áchí-ya. ¹⁶ Te nì ka'an Simón Pedro: Máá-ní kúu Cristo, Sé'e Dios, I'a chakú, áchí-de. ¹⁷ Yúan-na te nì kachí Jesús: Xáán ndatu-ro, Simón se'e Jonás, chí nasu ñin cháa ní kástu'un tú'un yá'a nuu-ro, chí sua máá Táa-ri I'a kánchaa andívi ní stá'an-ya núu-ro. ¹⁸ Ko ruu, suni ká'an-ri jíin-ró ja máá-ró kúu Pedro, te sikí káva yá'a kundí tiku'ní kándíja-i nuu-ri sá'a-ri. Te ja kándeefierno ma kúndéé jíin-i. ¹⁹ Te nuu-ro kuá'a-ri ndakáa máá ñúu nátu'un andívi. Te taká ja kú'ni-ro iní ñuyívi yá'a, kunu'ní iní andívi. Te taká ja ndájí-ró iní ñuyívi yá'a, ndaji iní andívi. Achí-ya. ²⁰ Yúan-na te nì ka'an xaan-yá jíin cháa káskuá'a jíin-yá, ja tú ni ñin nuu kachí-de ja máá-yá kúu Jesucristo.

Jíin kivi ní ka'an-ya ja kúu-ya

²¹ Te máá hora jian ní kejá'a Jesús nì kastu'un ndaa-ya núu cháa káskuá'a jíin-yá ja jínu ñú'ún kí'in-ya ñúu Jerusalem te ndo'o xaan-yá. Te cháa nì kayii jíin táká sutu'ña nu jíin cháa káchaa tutu, ma kuátú'un-de-ya te ka'ni-dé-ya. Te nuu uní kivi te nachaku-ya. Achí-ya. ²² Yúan-na te Pedro, nì kiñi'in sñin-de-ya. Te nì kejá'a-de ká'an xaan-dé jíin-yá: Ma kúu Táa, tú kuti na modo ja tá'an-ní tundó'o yá'a, áchí-de. ²³ Yúan-na te nì jíó káva Jesús nuu Pedro. Te nì kachí-ya jíin-de: Satanás, kuxio kí'in-ro, chí cháa sáká núu kúu-ró núu-ri. Chí tú ká'an-ro tú'un Dios, chí sa tu'un cháa ká'an-ro. Achí-ya.

Tu'un ndó'o cháa káandíja

²⁴ Yúan-na te nì ka'an Jesús jíin cháa káskuá'a jíin-yá: Nani cháa nú kuni-de kii-de yata-ri, ma kúndá'ú iní-de máá-de, te ná kuándéé iní-de jíin tundó'o kii sikí-dé, te ná kúndikin-de ruu kii-de. ²⁵ Chí cháa jíitú iní-de kaku-de chíi tundó'o kii sikí-dé, naa-dé. Te vasa ná kúu ñin cháa ja sikí rúu, ko kuchaku-de. Achí-ya. ²⁶ Chí naun ní'in cháa vasa ná kúndéé-de ní'in-dé ñí ñuyívi, te nú xnáa-dé añú-de. Xí na jíin chúnáa cháa añú-de. ²⁷ Chí máá Sé'e cháa, ndii-ya jíin táká ndajá'a-yá. Te nduñá'nu-ya sá'a Táa-ya. Yúan-na te cha'u-ya ñin ñin ñayivi nú ndasa káa tiñu nì kasá'a máá-i. ²⁸ Jandaa ká'an-ri jíin-ró: Ío sava cháa ká'jin yá'a ja má kúu kuti-dé onde nú tú kuni-de nuu máá Sé'e cháa ndii-ya ñúu-ya.

17

Sikí ja túku nì nduu-ya

¹ Yúan-na te nuu iní kivi te nì jaka-ya Pedro jíin Jacobo jíin ñani-de Juan, kua'an sñin-ya jíin-de ñin yuku súkún. ² Te yúan, tuku nì nduu-ya núu-dé. Te nì nandii ncháa nuu-yá nátu'un ndikandii. Te sa'ma-yá nì kandukiyi

nátu'un ndua luz ja nándii ndáxín. ³ Te yúan nì kàndenda Moisés jíin Elías, kándatu'ún-de jíin-yá, nì kajinì-de. ⁴ Te nì ka'an Pedro: Tàta, vā'a-ga ná kèndò-yó yá'a. Nú kuni-ní te sá'a-ná unì ve'e kuii. Ìn kuu máá-ní, inga kuu Moisés, te inga kuu Elías, áchì-de jíin Jesús. ⁵ Te nini ká'an-de, te nì chaá ìn vikò nu'ún. Te nì jasú nì nù-dé. Te nì kenda luz chji. Te nì kenda ìn tu'un ja ní ka'an: Yá'a kúu Se'e-ri, ja kúndá'ú inì-ri-i. Te kúsi inì-ri jíin-i. Ná kúni ná'ín-ró tú'un ká'an-i núsáá. Achí Dios. ⁶ Te tu'un yá'a nì kajini so'o chaá káskuá'a-ún. Te nì kanduá ndee-ni-de, chj nì kayu'ú xaán-dé. ⁷ Yúan-na te nì jaá Jesús. Te nì skandá-yā-dé. Te nì ka'an-yā: Ndukoo, mā yú'ú-ro jíin'an-ró, áchì-yā. ⁸ Te nì kandakoto-de. Te tuká ni ìn naún ní kájinì-de, chj máá ìn-na Jesús. ⁹ Te kánuu-de yuku-ún. Te Jesús nì ka'an xaán-yá jíin-de: Mā kachì-ro nù ní ìn ja súan nì kajinì-ro, chj onde ná náchaku máá Sé'e chaá mā'ñú ndíyì, áchì-yā. ¹⁰ Yúan-na te chaá káskuá'a jíin-yá, nì kajiká tu'un-de-yā: Te chaá káchaa tutu, naja káka'an-de ja kánúú ndii Elías xna'an-ga, áchì-de. ¹¹ Te nì ka'an Jesús jíin-de: Jandáá kúu ja ndii Elías xna'an-ga, te nasájáá-de taká ndatiñu. ¹² Ko ká'an-ri jíin-ró, ja á nì ndii Elías, te tú ní kánakuni-i-de. Te nì kasá'a-i taká ja ní kákuu inì-i jíin-de. Te suni súan xndó'o-i máá Sé'e chaá. Achí-yā. ¹³ Yúan-na te chaá káskuá'a-ún, nì kajukú'un inì-de ja tú'un Juan, chaá nì skuánducha, kúu ja ní ka'an-yā jíin-de.

Sikì súchì jí'ì yí'ì

¹⁴ Te nì najakoyo-yā nù ñáyivì kuá'a-ún. Te nì chaá ìn chaá nuu Jesús. Te nì jukuñí jí'ì-de nuu-yá. ¹⁵ Te nì ka'an-de: Tàta, kundá'ú inì-ní se'e-ná, chj jí'ì yí'ì-i, te ndó'o xaán-í. Te tinì jínu nduá-i nuu ñú'un, te tinì jínu nduá-i nuu ndúcha. ¹⁶ Te nì kinchaka-ná-i nuu cháa káskuá'a jíin-ní, te tú kákuu sá'a-de tana-í, áchì-de. ¹⁷ Te nì ka'an Jesús: Ñáyivì xaán ní'in inì kákuu-ró ja tú kákandíja-ró. Nāsaa-ga kivi kúncha-ri jíin-ró. Te nāsaa-ga kivi ndó'o-ri jíin-ró. Kuá'a-i ná kii-i, áchì-yā. ¹⁸ Te Jesús, nì ka'an xaán-yá nuu tachì kini-ún, te nì kenda kua'an inì súchì-ún. Te nì nduva'a-ni-i máá hora-ún. ¹⁹ Yúan-na te nì jakoyo sìn chaá káskuá'a-ún nuu Jesús, te nì kaka'an-de: Naja tú ní kákuu kiñi'in-ná ki'in, áchì-de. ²⁰ Te nì kachì Jesús jíin-de: Sikì já tú kákandíja vā'a-ró ní kuu yúan. Chj ká'an ndaa-ri jíin-ró, ja nú kákandíja-ró, vasté ìn tí'lì nátu'un ìn ndikin yuá mostaza, te kachì-ro kúni yuku yá'a: Kuxio yá'a te kuá'an onde yúan, achì-ro, te ki'in. Te kuu sá'a-ró taká tiñu súan. ²¹ Ko ìn tá'an yuán ni mā kenda kuti ki'in, te nú tú kakan ta'u-yo te kondicha inì-yo. Achí-yā.

Jíin kivi ní ka'an-yā já kúu-yā

²² Te nini ká'jin-yā inì ñuu Galilea, te nì kachì Jesús jíin-de: Máá Sé'e chaá natuu-yā nù ndá'a sáva-ga chaá. ²³ Te ka'ni-dé-yā. Ko nuu unì kivi te nachaku-yā, áchì-yā. Te máá-de, nì kanduku'á xaán inì-de.

Sikì xú'ún póniná

²⁴ Te nì jakoyo-yā ñúu Capernaum. Te chaá kájikān poniná, nì chakoyo-de nuu Pedro. Te nì kaka'an-de: Te Maestro máá-ró, tú kuá'a-de poniná náún, áchì-de. ²⁵ Te Pedro: Kuu, áchì-de. Te nì ndivi-de inì ve'e. Te nì ka'an Jesús xna'an-ga jíin-de: Naún kachì-ro. Taká chaá rey inì ñuyivì yá'a, ndény kájikān-de poniná. Á nuu sé'e-de xí nù cháa sìn ve'e, áchì-yā. ²⁶ Te nì kachì Pedro jíin-yá: Nuú cháa sìn ve'e kájikān-de, áchì-de. Te nì kachì Jesús jíin-de: Te se'e-de ká'io libre-i núsáá. ²⁷ Ko náva'a tú skiti inì-yo-dé, te kuá'an onde

yu'u mar, te skívi-ró gancho, te katíin-ró títáká kéndá xna'an-ga. Te ndika-ro yú'u-tí. Te yúan ni'in-ro ñin peso. Te ku'a-a-ró núu-dé ja kúu ruu jíin róo. Achí-ya.

18

Ndéja kúñá'nu-ga iní ñuu nátu'un andívi

1 Te suni kivi-ún ni chakoyo chaá káskuá'a-ún nuu Jesús. Te ni kaka'an-de jíin-ya: Ndé chaá kúñá'nu-ga iní ñuu nátu'un andívi, áchí-de. 2 Te ni kana Jesús xiní ñin suchí lúli. Te ni jani-ya-i ma'ñú-de. 3 Te ni kachi-ya: Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja nú tú naxió káva iní-ro te nduu-ró nátu'un ñin suchí lúli, ma kivi kuti-ro iní ñuu nátu'un andívi. 4 Chí nú ndé chaá sásúchí-de máa-de nátu'un suchí lúli yá'a, chaá-ún kúñá'nu-ga iní ñuu nátu'un andívi. 5 Te chaá ja jíin sí'ví-ri jata'ú-de ñin suchí lúli nátu'un suchí yá'a, te ruu jata'ú-de. 6 Te nú ñin suchí lúli yá'a kándíja-i ruu, te kivi-i kuachi sá'a ñin chaá, te va'a-ga nú ní nú'ni ñin yosó ká'nu sukun cháa-ún, te kee-de ki'in-de xuú ndúcha mar núu. 7 Naká ndá'ú ñayivi iní ñuyivi, chí kájito nchaá-de-i kásá'a-i kuachi, te jínu ñú'ún ja kóo kivi-ún. Ko naká ndá'ú chaá ja skívi-de-i iní kuachi. 8 Núsáa te nú nda'a-ro xí já'a-ro kuní skívi róo nuu ío kuachi, xiti te skána-ró ná kí'in. Va'a-ga ja kóo rengo-ro xí kóo tikú'lu-ró kúchaku-ro ñí káni, nasu ja kóo ndendúú nda'a-ro xí ndendúú ja'a-ro kí'in-ro núu ñú'ún ñí káni. 9 Te nú nduchi-ro kuní skívi róo nuu ío kuachi, tava te skána-ró ná kí'in. Va'a-ga ja kúchaku-ro jíin ñin-ni nduchi-ro, nasu ja kóo ndendúú nduchi-ro kí'in-ro núu ñú'ún infierno. 10 Koto-ró máa-ró jíná'an-ró. Ma sá'á iní-ro núu ñin suchí lúli yá'a. Chí a ká'an-ri jíin-ró ja ndájá'a-i ká'jo andívi, nene kájiní-ya núu máa Táa-ri ja kánchaá-ya onde andívi.

Siki rí kiti ní sana

11 Chí máa Sé'e chaá, ni kii-ya ja náma-ya táka ñayivi ja á ni naa. 12 Ndasá kájani iní-ro. Nú ñin chaá ñáva'a-de ñin ciento rí, te skuíta-de ñin-tí. Á tú xndóo-de kuun xiko xia'un kuun-gá-tí, te ki'in-de onde yuku kíndúkú-de kiti ní sana-ún. 13 Te nú ni nani'in-dé-tí, jandáa ká'an-ri jíin-ró ja kúsí-gá iní-de jíin kiti-ún vásá jíin kúun xíko xia'un kuun-gá kiti tú ni kásana-ún. 14 Te súan máa Táa-ro I'a kánchaá onde andívi, tú jata'an iní-ya ja náa ní ñin tá'an suchí lúli yá'a.

Ndasá kuu ñani sá'a kuachi

15 Núsáa te nú ñani-ro ní sá'a-de kuachi siki-ro, te kuá'an, te kastu'un sá'i-ro núu-dé ñaun kuachi ni sá'a-de. Te nú ni chu'un iní-de tu'un ká'an-ro jíin-de, yúan-na te a ni ndumaní-dé jíin-ró sá'a-ró. 16 Ko nú tú ní chú'un iní-de tu'un ká'an-ro te kuaka uu xí uní-ga ñayivi kí'in jíin-ró, náva'a jíin tú'un ká'an uu xí uní testigo te kundaá taká tu'un. 17 Te nú tú ní chú'un iní-de tu'un ká'an chaá-ún, te kastu'un-ró núu tikú'ni kándíja. Te nú suni tú ní chú'un iní-de tu'un ká'an tikú'ni-ún, te síá-ro-dé ná kúu-de nátu'un ñin chaá sñin naciún xí ñin chaá xíni. 18 Jandáa ká'an-ri jíin-ró, taká ja kú'ni-ro iní ñuyivi yá'a, kunu'ni iní andívi. Te taká ja ndájí-ró iní ñuyivi yá'a, ndaji iní andívi. 19 Inga tu'un ká'an-ri jíin-ró, ja nú uu tá'an-ro iní ñuyivi yá'a, koo conforme-ro siki ñin tu'un

ja kájikān ta'u-ro, te máá Táa-ri onde andíví skíkuu-ya tú'un-ún jín-ró. ²⁰ Chì nú nì kánatakā uy xí uní ñāyiví káchiñú'ún-i ruu jín sí'ví-rí, te yúan kánchaa-ri mā'ñú-í, áchí-ya.

Sikì tú'un sá'a tuká'nu inì

²¹ Yúan-na te nì jaá Pedro nuu-yá. Te nì ka'an-de jín-yá: Táta, ñasaa jínu sá'a-ná tuká'nu inì nuu ñani-ná ja sá'a-de kuachi nuu-ná. Ondé usia jínu náún, áchí-de. ²² Te nì kachì Jesús: Tú ká'an-ri jín-ró já onde usia jínu, chì onde kuun ciento kuun xiko uxí jínu. ²³ Ja yúan máá ñúu nátu'un andíví kúu nátu'un ñin chaa kúu rey, ja ní kuní-de sánda-de cuenta jín mozo-de. ²⁴ Te nì kejá'a-de násá'a-de cuenta. Te yúan nì jaá ñin chaa taú ñin millón peso nuu-dé. ²⁵ Te tú ní kúu chunáa cháa yúan. Te nì tá'ú tíñu jito'o-de ja ná kúya'u-de jín sé'e-de jín ñásí'í-de jín táka ndatíñu ñáva'a-de te nakunáa xú'ún taú-de. ²⁶ Yúan-na te nì jukuiñi jítí mozo-ún. Te nì ka'an nda'ú-de jín rey-ún: Táta, kundatu-ní, te vása ná chúnáa ndí'í-ná xu'ún-ní, áchí-de. ²⁷ Te máá jito'o-ún, nì kundá'ú inì-de mozo-de. Te nì sía-de kua'an. Te nì sá'a-de tuká'nu inì ja taú mozo-de-ún. ²⁸ Ko mozo-ún nuu ní kenda-de kua'an-de, te nì ketá'an-de jín ñin tá'an mozo-de ja taú uxí peso nuu-dé. Te nì katíin cháa-ún. Te nì kití-dé sukun cháa-ún. Te nì ka'an-de: Chunáa ndí'í ja taú-ro núu-rí, áchí-de. ²⁹ Yúan-na te tá'an mozo-de-ún, nì jukuiñi jítí núu-dé. Te nì ka'an nda'ú jín-de: Kundatu te vása ná chúnáa ndí'í-ri xu'ún-ró, áchí mozo-ún. ³⁰ Ko máa-de, tú ní kuní-de, chì nì chindee-de cháa-ún vekaa onde kivi ní nakunáa já taú cháa-ún nuu-dé. ³¹ Te nì kajinì tá'an mozo-de-ún ja ní ta'an-de. Te nì kakuxíí xaán iní-de. Te nì chakoyo-de. Te nì kánakani ndí'í-de tu'un nuu jito'o-de ja ní ta'an cháa-ún. ³² Yúan-na te jito'o-ún, nì kana-de xinì mozo ñáa-ún nì jaá. Te nì ka'an-de: Mozo ndíva'a kúu-ró, chì taká ja taú-ro-ún nì sá'a-ri tuká'nu inì nuu-ro, chì nì ka'an nda'ú-ro jín-rí. ³³ Te nátu'un nì kundá'ú inì-ri róo, suni súan ní kundá'ú inì-ro tá'an mozo-ro núu, áchí-de. ³⁴ Yúan-na te nì kití inì jito'o-ún nuu-dé. Te nì chí'í-de cháa nda'a justicia, onde nì nachunáa-dé taká ja taú-de. ³⁵ Suni súan sá'a máá Táa-ri andíví jín-ró te nú tú sá'a-ró tuká'nu inì-ro núu táka ñani-ro, onde jín iní jín añú-ro nú ñaún kuachi sá'a-de jín-ró, áchí-ya jín-de.

19

Ja ní kandikín kua'a-í-ya

¹ Te nì ndí'í nì ka'an Jesús taká tu'un yá'a. Te nì kenda-ya iní ñuu Galilea kua'an-ya. Te nì jaá-ya yúñúu Judea, inga lado yucha Jordán. ² Te kua'a ñāyiví, nì kandikín-i-ya kuá'an-i jín-yá. Te yúan nì nasáva'a-ya-í jíná'an-i.

Sikì tú'un tú xndóo tá'an

³ Yúan-na te nì jakoyo yaku cháa fariseo nuu-yá, ja kóto nchaa-de-ya kákuñi-de. Te nì kaka'an-de: Vatu-ní kuu xndóo ñin cháa ñásí'í-de ja sikí ñani kuachi kúu, xí túu, áchí-de. ⁴ Ko máa-yá, nì ka'an-ya: Á tú ní káka'u-ró tutú ndasa nì sá'a Dios cháa onde xnáñúu, chì ja yí jín já sí'í ní sá'a-ya. Achí. ⁵ Yúan-na te nì ka'an Dios: Ja yúan xndóo cháa táa-de náa-de, te ketá'an-de jín ñásí'í-de. Te ñin-ñā ñāyiví kúu ndendúu-de. Achí Dios. ⁶ Súan kúu ja ná tuká kúu uy, chì ñin-ñā kúu. Núsáa te mā sásin ñin cháa ja á nì skétá'an Dios, áchí-ya. ⁷ Te nì kakachì-de jín-yá: Te Moisés, naja ní tá'ú-de tíñu ja kúva'a akta ndusin, te ndo-ña núsáa, áchí-de. ⁸ Te nì ka'an-ga-ya jín-de: Sikì já

ní'in inji añú-ro jíná'an-ró, yuán ní jatú'un Moisés ja xndóo-ró ñásíí-ro. Ko onde xnáñúú, tú súan ní kúu. ⁹ Ko ruu, ká'an-ri jín-ró, nú ndé cháa xndóo-de ñásíí-de, nasu já tiní inji-ña, te tanda'a-dé jín ingá-ña, ísiki ncháa-de ñásíí-de. Te cháa tanda'a jín ñá'an ní ndoo, suni ísiki ncháa-de-ña, áchí-ya. ¹⁰ Te nj kaka'an cháa káskuá'a jín-yá: Nú súan ío tiñu taká cháa jín ñásíí-de, va'a-ga ma tanda'a-dé núsáá, áchí-de. ¹¹ Yúan-na te nj ka'an-ya jín-de: Nasu taká cháa juku'un inji-de tu'un yá'a, chi cháa nj ja'a-ri tu'un nuu-dé, cháa yúan kájuku'un inji-de. ¹² Ío cháa kákuu eunuco onde kivi ní kaku-de chii náa-de, te ío cháa kákuu eunuco nj sá'a inga cháa jín-de, te ío cháa kákuu eunuco nj kasá'a máa-de ja siki ñuu nátu'un andíví. Cháa ja kúu juku'un inji-de, ná júku'un inji-de núsáá. Achí-ya.

Jesús jín súchí lúli

¹³ Yúan-na te nj chakoyo ñayivi jín súchí lúli-i, ja ná cháa-ya ndá'a-yá xini-í, te ná kakán ta'u-yá ja'a-í. Te cháa káskuá'a jín-yá, nj kaka'an xaan-dé jín ñayivi-ún. ¹⁴ Te nj ka'an Jesús: Sía ná kíkoyo súchí lúli núu-ri, te ma kasú-ro íchi-í, chi nátu'un súchí yá'a kákuu ja kúu kivi inji ñuu nátu'un andíví, áchí-ya. ¹⁵ Te nj cháa-ya ndá'a-yá xini-í jíná'an-i. Te nj kuxio-ni-ya yúan kua'an-ya.

Cháa kúka

¹⁶ Te yúan nj jaá ñn cháa súchí núu-yá, nj ka'an-de jín-yá: Cháa va'a kúu-ni Maestro. Naún tiñu sá'a-ná te ní'in tá'u-ná kuchaku-ná ní káni. Achí-de. ¹⁷ Te nj kachí-ya jín-de: Naja ká'an-ro cháa va'a jín-ri. Tú ní ñn cháa va'a ío, chi máa ñn-ni Dios. Nú kuni-ro kúchaku-ro, te skíkuu-ró tiñu nj tá'u-yá. Achí-ya. ¹⁸ Te nj kachí-de jín-yá: Ndéja kúu núsáá, áchí-de. Te Jesús, nj ka'an-ya: Ma ká'ni-ro ndíyi, ma kúsiki ncháa tá'an-ro, ma sakuí'ná-ró, ma ká'an-ro tú'un tú'ún, ¹⁹ Kuandatu nuu táa-ro nuu náa-ro, te kundá'ú inji-ro tá'an-ró nátu'un kúndá'ú inji-ro máa-ró, áchí-ya. ²⁰ Te nj kachí cháa súchí jín-yá: Taká tiñu yá'a, a nj skíkuu-ná onde ná lúli-ná. Naún sá'a-ga-ná núsáá. Achí-de. ²¹ Te nj kachí Jesús jín-de: Nú kuni-ro kéndoo va'a-ró, kuá'an, te xikó-ró já ñava'a-ró, te kuá'a-ró núu ñayivi ndá'ú. Te onde andíví koo yaji-ro. Yúan-na te kii-ró kúndikin-ro rúu ki'on, áchí-ya. ²² Te cháa súchí-ún ja ní jini so'o-de tu'un yá'a, te kua'an-de kúxí inji-de, chi kua'a xaán ndátíñu ñava'a-de. ²³ Yúan-na te nj kachí Jesús jín cháa káskuá'a jín-yá: Jandáa ká'an-ri jín-ró, ja xaán ú'u kivi ñn cháa kúka iní ñuu nátu'un andíví. ²⁴ Ko ruu ká'an-ri jín-ró, ja yachí-ga ja'a ñn camello yau yiki tikuí, vasa ñn cháa kúka kivi-de inji ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, áchí-ya. ²⁵ Ko cháa káskuá'a jín-yá, súan nj kajini so'o-de tu'un yá'a, te nj kayu'ú xaan-dé. Te nj kaka'an-de: Ndé cháa kaku núsáá, áchí-de. ²⁶ Te nj ndakoto Jesús nuu-dé. Te nj ka'an-ya jín-de: Jín cháa ma kúu kuti, ko taká-ni tiñu ndí'i-ni kúu sá'a Dios, áchí-ya. ²⁷ Yúan-na te nj ka'an Pedro jín-yá: Náa, nj kaskéndoo-ná taká ndatíñu-ná, te káindikín-ná ní vai-yó. Naún ní'in-ná núsáá, áchí-de. ²⁸ Te nj ka'an Jesús jín-de: Jandáa ká'an máa Sé'e cháa jín-ró jíná'an-ró, ja kivi kúnchaa-ri mesa-ri te nduñá'nu-ri inji ñuyivi jáa, kivi-ún te kunchaa-ro núu uxí uu silla. Te sándaq-ro tiñu ndí'uxí uu tata cháa Israel, chi káindikín-ro rúu. ²⁹ Te cháa skéndoo ve'e-de, xí ñani-de, xí kuá'a-de, xí táa-de, xí náa-de, xí sé'e-de, xí ñú'un-dé ja siki rúu, te nani'in-dé ñn ciento vuelta. Te suni ní'in tá'u-dé kuchaku-de ní káni. ³⁰ Te kua'a cháa kúnúu, nduu-de sandíí-ña. Te cháa sandíí-ña, ndunúu-de.

20

Chaa kásátiñu nuu itú

¹ Chĩ ñuu náty'un andíví kúu náty'un ñin chaa kúu jito'ò ve'e, ja ní kenda-de ñin jañá'an, ndúkú-de chaa sátiñu nuu itú-de. ² Te ñi sánda-a-de jíin cháa kásátiñu-ún ja chá'u-de ñin peso ja kivi. Te ñi táji-de chaa-ún kuangoyo-de nuu itú-de. ³ Te suni ñi kenda-de náty'un ka'ñin. Te ñi jini-de nuu sáva-ga chaa ká'jin sáni-de nuyá'u. ⁴ Te ñi kachí-de jíin cháa-ún: Kuangoyo nuu itú-ri, chí cha'u va'a-ri róó, áchí-de. Te máa cháa-ún kuangoyo-de. ⁵ Te ñi kenda tuku-de náty'un ka'uxi uu jíin ká'uni. Te suni súan ñi sá'a-de. ⁶ Te a yani ka'u'un ñi kenda tuku-de. Te ñi ketá'an-de jíin yakú-ga chaa ká'jin sáni. Te ñi kachí-de jíin cháa-ún: Naja ká'jin kúxí-ró yá'a ní ncháka ncháa, áchí-de. ⁷ Te ñi kakachi chaa-ún jíin-de: Kuachi ja tú ñaún ká'an jíin-ná ja sátiñu-ná. Te ñi kachí-de jíin máa cháa-ún: Kuangoyo nuu itú-ri, chí cha'u va'a-ri róó, áchí-de. ⁸ Te nuu ní ini kivi-ún, te ñi kachí jito'ò itú-ún jíin mandador: Kana xiní cháa ká'jin nuu tiñu te cha'u-ró-de, onde chaa ñi chaa sandí'i-ña te onde chaa ñi chaa núú, áchí-de. ⁹ Te ñi chaa chaa ñi jakoyo onde ka'u'un aini-ún. Te ñi káki'in-de peso peso ya'u-de ja ñin ñin-de. ¹⁰ Te ñi chaa chaa ñi jakoyo núu yúan. Te kájaní ini-de ja ví'i-gá kí'in ya'u-de. Ko suni ñin peso ñi káki'in ñin ñin-de jíiná'an-de. ¹¹ Te ñi káki'in-de ya'u-de-ún. Te ñi kándonda va-a-de káka'an-de siki jíto'ò ve'e-ún. ¹² Chaa sandí'i-ña yá'a ñin hora-ni ñi kásátiñu-de, te ñin núu-ni ñi cha'u-ni-de jíin-ná ja xáan ní'ni te ñi'in ñi kásátiñu-ná ncháka ncháa, áchí-de. ¹³ Te máa jíto'ò ñi kachí-de jíin ñin-de: Amigo, tú sá'a ndiva'a-ri jíin-ró. Nasu ní sánda-a-yo ja ñin peso kí'in-ró náún. ¹⁴ Kí'in ya'u-ró te no'on-ro, chí ruu kuní-ri cha'u-ri chaa sandí'i-ña yá'a náty'un ñi cha'u-ri róó. ¹⁵ Tú kuu sá'a-ri ja kuní-ri jíin ja xín máa-rí náún, xí kúkuásún ini-ro ja vá'a ñi cha'u-ri-de. ¹⁶ Súan kúu ja táka chaa núú, nduu-de sandí'i-ña. Te chaa sandí'i-ña-ún, nduu núu-de. Chí kána-ya xiní kuá'a ñáyivi, ko yakú-ni-i káji-ya. Achí-ya.

Jíin kivi ní ka'an Jesús ja kúu-ya

¹⁷ Te ñi kaa Jesús kua'an-ya ichi ñuu Jerusalén. Te ñi jaka sñin-ya ndí'uxi uu chaa káskua'a jíin-ya. Te nini kája'an-ya te ñi ka'an-ya jíin-de: ¹⁸ Ná kuní-ro, chí kaa-yó kí'in-yo ñuu Jerusalén. Te yúan natuu máa Sé'e chaa nuu táka soty ñá'nu jíin núu cháa káchaa tutu, te ka'ni-dé-ya. ¹⁹ Te nachí'i-de-ya ndá'a ñáyivi sñin nación, náva'a sákátá-i nuu-ya. Te kuá'a-i ta'u-ya. Te ka'ni-i-ya jiká cruz. Ko nuu uní kivi te nachaku-ya. Achí-ya.

Favor jikán ñin náa ja'a sé'e-ña

²⁰ Yúan-na te ñi ja'a náa se'e Zebedeo nuu-ya jíin sé'e-ña. Te ni chíñú-ún-ña-ya, jikán-ña ñin favor nuu-ya. ²¹ Te máa-ya, ñi ka'an-ya jíin-ña: Ñaún kuní-ro, áchí-ya. Te ni kachí-ña jíin-ya: Kuá'a-ni xiin-ni kuxiukú ndéndúú se'e-ná yá'a jíin-ní, ñin-i ichi ndává'a-ní, te inga-i ichi ndávésé-ní, kivi tá'ú-ní tiñu iní ñuu-ní, áchí-ña. ²² Yúan-na te ñi ka'an Jesús: Tú kájin-ro ñaún kúu ja kájikán-ro. Á kuu ndo'o ta'an-ro jíin-rí jíin túndó'o kii siki-rí, xí kúu kuanducha-ro núu ní janducha-rí. Achí-ya. Te máa-de ñi kaka'an-de: Kuu sá'a-ná, áchí-de. ²³ Te ñi ka'an-ya jíin-de: Jandáa ja ndó'o ta'an-ro jíin-rí jíin túndó'o kii siki-rí, te nuu ní janducha-rí, kuanducha-ro. Ko ja kúxiukú-ró ichi ndává'a-ri jíin ichi ndávésé-rí, nasu máa-rí tá'ú tiñu ja kuá'a-ri nuu-ro, chí máa Táa-ri jíin ndé chaa ní'in, chí a ñi sáty'a-ya ja kúxiukú cháa-ún. Achí-ya. ²⁴ Te

uxi-ga chaa-ún, ni kajini so'o-de tu'un yá'a. Te ni kakiti ini-de nuu úu ñani-ún. ²⁵ Yúan-na te Jesús, ni kana-ya xini-dé. Te ni kachi-ya jín-de: Kájin-ro já cháa kakuñá'nu nuu ñayivi sán naciún, tá'ú téyí-de tiñu nuu-í. Te ja kakuñá'nu siki máa-de, suni kájin ni'in so'o-de. ²⁶ Ko siki róo jíná'an-ró, na tú súan koo. Chi nú ndé róo kuni kuñá'nu nuu tá'an-ró, te róo kúu ja kuatíñu nuu tá'an-ró. ²⁷ Te nú ndé róo kuni kunúu, yuán ndúu mozo nuu táká-ro. ²⁸ Nátu'un máa Sé'e chaa, chi tú vai-ya já kuatíñu ñayivi núu-yá, chi sua játiñu-ya núu ñayivi, te kataña-ya máa-yá kuu-ya já nákuaan-ya kuá'a ñayivi, áchi-ya.

Siki úu chaa kuáa

²⁹ Yúan-na te ni kenda koyo-ya ini ñuu Jericó. Te kua'a xaán ñayivi, ni kandikin-i Jesús. ³⁰ Te yúan kaxiukú úu chaa kuáa yú'ichi-ún. Te ni kajini so'o-de ja ní ja'a Jesús kua'an-ya, te ni kakana kó'o-de: Táta Sé'e David, kundá'ú ini-ní náa, áchi-de. ³¹ Te ñayivi-ún, ni kaka'an xaán-í jín-de ja ná kasú-de yu'u-dé. Ko máa-de, ví'í-gá ni kakana jaa-de: Táta Sé'e David, kundá'ú ini-ní náa, áchi-de. ³² Te ni jukuiñi Jesús. Te ni kana-ya xini-dé. Te ká'an-ya jín-de: Naún sá'a-rj jín-ro kákuni-ro, áchi-ya. ³³ Te ni kaka'an-de jín-yá: Táta, ja ná ndúndijin nduchi-ná kákuni-ná, áchi-de. ³⁴ Yúan-na te Jesús ni kundá'ú ini-ya-dé. Te ni ké'é-yá nduchi-dé. Te ni kandundijin-ni nduchi-dé. Te ni kandikin-de-ya kuá'an-de jín-yá.

21

Ja ní kivi Jesús ñuu Jerusalén

¹ Te nuu ní kakuyani-ya ñuu Jerusalén, ni jakoyo-ya ñuu Betfagé chi yuku Olivos. Yúan-na te ni táji Jesús uu chaa kaskuá'a jín-yá kua'an-de. ² Te ká'an-ya jín-de: Kua'an onde ñuu kanchaa nuu-ro ján, te ni'in-ro ñin burro nú'ni-ti jín ñin burro yikin jín-ti. Te ndáji-ró-ti, te kunchaka-ró-ti kii-ró jín-ti nuu-rí yá'a. ³ Te nú ndé chaa ka'an jín-ró, te kachi-ro kúni-de: máa Jito'o-yo jínu ñú'ún-yá-ti, achi-ro. Yúan-na te síá-ni-de-ti, áchi-ya. ⁴ Te súan ni kuu taká yuán náv'a skíkuu tu'un ni ka'an chaa ni jani tu'un Dios: ⁵ Kachi nuu sési'í ñuu Sion: Yá'a nde'é-ró chi Rey máa-ró vai-ya núu-ro. Vitá ini-ya. Te yóso-yá ñin burro yikin se'e kiti ndiso, áchi. ⁶ Te chaa kaskuá'a-ún kája'an-de. Te ni kasá'a-de nátu'un ni tá'ú Jesús tiñu nuu-dé. ⁷ Te káinchaka-de burro jín burro yikin-ún ni naja-de nuu-yá. Te ni kachúkú-de tikachi-de siki-ti. Te ni jukoso-ya-ti. ⁸ Te ñayivi kuá'a-ún, ni kajakin-i tikachi-i ini ichi. Te sava-ga-i ni kaja'nu-i nda'a yúnu. Te ni kajakin-i ini ichi-ún. ⁹ Te ñayivi kája'an ichi núu-yá jín ñayivi kándikin ichi yatá-yá, ni kaka'an jaa-i: Xáan va'a Sé'e David. Ná nákana jaa-yó-yá, chi ndiso-ya tiñu máa Táta. Xáan va'a l'a kúu-ya onde andívi. Achi-i. ¹⁰ Te ni kivi-ya ini ñuu Jerusalem. Te ni kuvaá taká ñayivi ñuu-ún. Ndé chaa kúu chaa yá'a, áchi-i. ¹¹ Te ni kaka'an ñayivi-ún: Chaa yá'a kúu Jesús chaa jani tu'un Dios. Te onde ñuu Nazaret ndañúu Galilea vai-de. Achi-i.

Ja ní sándoo-ya vé'e ii

¹² Te ni kivi Jesús ini ve'e ii Dios. Te ni kiñi'in-ya ñayivi kájan, kaxikó, ñin ini ve'e ii-ún, kája'an. Te ni skuóo káni-ya mesa chaa kaxndáji xu'ún, jín silla chaa kaxikó paloma. ¹³ Te ni ka'an-ya jín-i: A yóso núu tutú: Ve'e-rj, chi ve'e nuu kájukan ta'u-í nání, áchi tutu. Ko máa-ró, a ni kanasá'a-ró yaú kava ñaku'íná. Achi-ya. ¹⁴ Yúan-na te ñayivi kuáa jín ñayivi rengu, ni jakoyo-i nuu-yá ini ve'e

ij. Te ni nasáva'a-ya-í. ¹⁵ Ko sutu ñá'nu jín cháa káchaa tutu, ni kajini-de taká tiñu ñá'nu sá'a-ya, jín núu súchi lúli kákana jaa-i ini ve'e ij-ún: Xáan va'a Se'e David, áchi-i. Te ni kakiti ini-de. ¹⁶ Te ni kaka'an-de jín-ya. Á tú jini so'o-ró já kaka'an súchi yá'a, áchi-de. Te ni ka'an Jesús jín-de: Á té ka-u-ga-ro tutú ndasa ká'an: Súchi lúli jín súchi kájaxin, va'a kánkana jaa-i ní, sá'a-ní, áchi. ¹⁷ Te ni xndóo-ya-dé. Te ni kenda-ya ñúu kua'an-ya onde ñuu Betania. Te yúan ni kendo-ya ákuáa-ún.

Tu'un mérxexé

¹⁸ Te jaña'an kivi xían-ún kuano'on-ya onde ñuu, te ji'i-ya sóko. ¹⁹ Te ni jini-ya núu ñin mérxexé kándij yu'ichi-ún. Te ni jaa-ya núu mérxexé-ún. Te tú kuti nañun ní ni'in-ya, chi máa núma-ní ío. Te ni ka'an-ya jín: Ma kúun kuti-gá nde'e xiní-ro, áchi-ya. Te ni ichi káján-ni mérxexé-ún. ²⁰ Te cháa káskuá'a jín-ya, ni kanaa ini-de ja ní kajini-de tiñu yá'a. Te ni kaka'an-de: Ndasa ni sá'a-ya já ní ichi káján-ni mérxexé-ún, áchi-de. ²¹ Te ni ka'an Jesús: Jandáa ká'an-ri jín-ró, nú kákandija-ró te tú jani síki ini-ro, nasu máa ñin tiñu mérxexé yá'a kuu sá'a-ró, chi suni kuu nú ka'an-ro jín yúku yá'a: Kuxio te jungoo-ró onde nuu mar kundee-ró, te kuu súan. ²² Te taká ja kakán ta'u-ro, te nú kákandija-ró, te ni'in-ro. Achí-ya.

Siki tiñu ndíso Jesús

²³ Te ni naja-ya ini ve'e ij. Te nini stá'an-ya tú'un, te sutu ñá'nu jín cháa ni kayi ini ñuu, ni jakoyo-de nuu-ya. Te ni kajika tu'un-de-ya: Na jín tú'un sá'a-ró tiñu yá'a. Te ndéja ni ka'an jín-ró sá'a-ró súan. Achí-de. ²⁴ Te ni ka'an Jesús: Suni ná kaká tu'un-rí róo ñin tu'un. Te nú kuu xndíó káni-ró, yúan-na te kachi-ri nuu-ro na jín tú'un sá'a-ri tiñu yá'a. ²⁵ Ja ní skuánducha Juan sáa, ndé onde ni kii tu'un-ún. Onde andívi xí onde cháa, áchi-ya jín-de. Yúan-na te ni kandatú'un máa-de: Nú ka'an-yo já onde andívi, te kachi-de kuni-yó: Naja tú ní kákandija-ró núu-dé núsáa. ²⁶ Te nú ka'an-yo já onde cháa, te káyú'ú-yo ñáyivi, chi ndivii-í kájani ini-i ja cháa ni jani tu'un Dios ni kuu Juan. Achí-de jín tá'an-de. ²⁷ Te ni kaka'an-de: Tú kajini-ri, áchi-de jín Jesús. Te suni ni ka'an-ya jín-de: Ni ruu, tú kachi-ri nuu-ro na jín tú'un sá'a-ri taká tiñu yá'a.

Siki úu se'e yí

²⁸ Ko ndasa kájani ini-ro. ñin cháa ni jo uu se'e yí-de, te ni jaa-de nuu ñin-i. Te ni kachi-de jín-i: Hijo, ku'án te sátiñu-ró núu itú vina, áchi-de. ²⁹ Te ni ka'an-i: Ma kí'in-ná, áchi-i. Ko ni kunúu, te ni nakani ini-i te kua'an-i. ³⁰ Te táa-ún, ni jaa-de nuu ingá-i. Te suni súan ni ka'an-de jín-i. Te ni ka'an-i: Bueno, ná kí'in-ná táta, áchi-i. Ko tú ní já'an-i. ³¹ Ja ndéndúú-i, ndé ñin-i ni skíkuu tiñu kuni táa-i, áchi-ya. Te ni kaka'an-de: Súchi ñin, áchi-de. Te ni ka'an Jesús jín-de: Jandáa ká'an-ri jín-ró ja cháa xíní jín ñá'an téné, xna'an-ga-ún kivi ini ñuu nuu tá'ú Dios tiñu vása róo jíná'an-ró. ³² Chi ni kii Juan, ni stá'an-de ichi ndáa nuu-ro, te tú ní kákandija-ró tú'un ká'an-de. Ko cháa xíní jín ñá'an téné, ni kákandija-ún tú'un ni ka'an-de. Te máa-ró, vása ndé'é-ró tiñu yá'a, te tú ní kánakani kuti ini-ro nává'a kandija-ró núu-dé.

Siki cháa kásatiñu nuu itú uva

³³ Kuni so'o inga tu'un yátá jíná'an-ró. Ni jo ñin cháa, táa ini ve'e kúu-de. Te ni nachu'un-de ñin itú uva. Te ni jasú-de jakú, te ni jacha-de ñin yau nuu kaxín-de. Te ni ndukani-de ñin torre, te ni xndóo-de nuu cháa kásatiñu jín.

Te ni kee-de kua'an jiká-de. ³⁴ Te ni chaq kivi ndútútú ndé'e uva. Te jito'o itu uva, ni táji-de mozo-de kaja'an nuu cháa kásátiñu ja náki'in nde'e uva. ³⁵ Ko chaq kásátiñu, ni kakatiin-ún mozo-de. ñin-de ni kastuji, inga-de ni kaja'ni, te inga-de ni kaja'a yuu xiní-dé. ³⁶ Te máa jito'o, ni natáji tuku-de yaku-ga mozo-de kaja'an, kua'a-gá vásá ja xnáñúú. Te suni súan ni kasá'a-ún jín mozo-de. ³⁷ Te onde sandi'i-na, te ni táji-de se'e yíi-de kua'an. Ná koo ja jínú'un nuu sé'e-ri, áchi-de. ³⁸ Ko ja kásátiñu-ún, ja ní kajini nuu sé'e máa jito'o, te ni kaka'an: Chaa yá'a xín tá'u. Ná chó'o, te ná ká'ni-yo-dé. Te ná ndoo ta'u-dé kuu-yó, áchi. ³⁹ Te ni kakatiin-ún máa sé'e. Te ni kakiñi'in-ún-de yata itu uva. Te ni kaja'ni-ún-de. ⁴⁰ Te nú ni chaq jito'o itu uva. Te ndasa sá'a-de jín cháa kásátiñu-ún, áchi-ya jín-de. ⁴¹ Te ni kaka'an-de jín-yá: Xnáa ñi-dé chaq náá-ún. Te kua'a-de itu uva-de-ún nuu ingá chaq kásátiñu. Te kivi kúun nde'e, te naku'a mozo-de nde'e-ún nuu-dé. Achí-de. ⁴² Te ni ka'an Jesús jín-de: Té ka'u-ga-ro tutú ñi yá'a náún. Yuu ja ní kaské'ichi chaq káchutá'an, yuán kuu máa yúu ndíso fuerza jiki. Máa Tatá Dios ni sá'a-ya súan. Te kánaa ini-yo ndé'é-yó tiñu yá'a. ⁴³ Núsáa te ká'an-ri jín-ró, ñuu nuu tá'u Dios tiñu kuxio nuu-ro jíná'an-ró. Te kua'a-ya tá'u-ún nuu ingá ñayivi, náva'a kua'a-i nde'e vá'a. ⁴⁴ Chaa ndua siki yúu-ún, ta'nu-de. Te nú ndé siki júngava máa yúu-ún, te kukuáchi sá'a. Achí-ya. ⁴⁵ Te sutu ná'nu jín cháa fariseo ni kajini so'o-de tu'un yátá ní ka'an-ya-ún. Te ni kajuku'un ini-de ja siki máa-de ni ka'an-ya. ⁴⁶ Te ni kandúkú-de modo tiin-de-ya. Ko ni kayu'u-de ni kajito-de ñayivi, chi kájani ini-i ja ñin chaq jáni tu'un Dios kuu-ya.

22

Tu'un viko tánda'a

¹ Te ni ka'an Jesús inga tu'un yátá jín-de jíná'an-de: ² Ñuu nátu'un andívi kuu nátu'un ñin rey ja ní sá'a-de ñin viko tánda'a ja kuu se'e-de. ³ Te ni táji-de mozo-de kuakana xini táka ñayivi ní kastu'un-de nuu, ná kii-i. Ko ñayivi-ún, tú ní kákuñi-i kii-i. ⁴ Te ni táji tuku-de yaku-ga mozo-de kaja'an. Te ni ka'an-de: Kachi nuu ñayivi ní kana-ri xini-ún: A ni sá'u-a-ri ja kúxini-yó. Ni ja'ni-ri xndiki-ri jín kiti xá'an, te ndi'i a ío tu'a. Ña'an viko tánda'a jíná'an-ró. Achí-ro. ⁵ Ko ñayivi-ún, tú ní kájítú ini-i. Te kaja'an-i tiñu máa-i, ñin-i ichi rancho-i, te inga-i nuu ndátíñu-i. ⁶ Te sava-ga-i, ni kakatiin-i mozo-de, te ni kaja'a-i tuka nuu-dé, te ní kaja'ni-í-de. ⁷ Te ni jini tu'un rey. Te ni kiti ini-de. Te ni táji-de soldado-de kaja'an. Te ni xnáa-dé ñayivi ní kaja'ni ndíyi-ún. Te ni ja'mu-de ñuu-i. ⁸ Yúan-na te ni ka'an rey jín mozo-de: Jandaa, ja víko tánda'a, a ío tu'a. Ko ñayivi ní kana-ri xini-ún, tú va'a ñayivi kákuu-i. ⁹ Núsáa te kuá'an jíná'an-ró onde nuu náketá'an ichi yátá ñuu. Te kana-ró xini nasaa ñayivi ní'in-ro, ná kii-i nuu víko tánda'a yá'a. Achí-de. ¹⁰ Te ni kenda koyo mozo-de kaja'an taká-ni ichi. Te ni stútú-de nasaa ñayivi ní kani'in-dé: ñin jinu-ni ñayivi vá'a jín ñayivi ú'u. Te viko tánda'a-ún ni chítú ndíi jín ñayivi. ¹¹ Te ni kivi rey ini ve'e ja ndé'é-de nuu ñayivi ní kataka. Te ni jini-de nuu ñin chaq ja tú ñu'un-de sa'ma víko tánda'a. ¹² Te ni kachi-de jín cháa-ún: Amigo, ndasa ni kivi-ró yá'a ja ná tú ñu'un-ró sá'ma víko tánda'a, áchi-de. Te máa cháa-ún, tú ní ká'an kuti-dé. ¹³ Yúan-na te ni ka'an rey jín cháa káatíñu-ún: Tiin-ró te ku'ni-ro ndá'a-dé ja'a-dé, te kiñi'in-ró-de ná kí'in-de nuu náa yata ké'e. Yúan

nde'e-de te nakaji-dé ñii yú'u-dé. ¹⁴ Chi nî kana-rj xinî kuá'a-í, ko yakú-ni-i nî kajî-rj, áchî-ya.

Sikî xú'ún yóo

¹⁵ Yúan-na te kája'an cháa fariseo. Te nî kandatu'ún máa-de nú ndasa tiin yátá-de-ya jín tú'un ká'an-ya. ¹⁶ Te nî katáji-de cháa káskuá'a jín máa-de jín cháa herodiano kája'an nuu-ya. Te nî kaka'an-de jín-ya: Maestro, kájinî-ná ja ká'an ndaa-ní te stá'an ndaa-ní ichi Dios. Te tú yú'ú-ní jito-ní ni ñin cháa, chî tú ndé'é-ní ndasa jito taká cháa. ¹⁷ Núsáá te kachî-ní nuu-ná jíná'an-ná: Ndasa kachî-ní, á kuu kuá'a-yó xú'ún yóo nuu César xí túu, áchî-de. ¹⁸ Ko Jesús, nî juku'un inî-ya já xndá'ú-de-ya kákuni-de. Te nî ka'an-ya jín-de: Cháa uu xinî kákuu-ró. Naja kábito ncháa-ro rúu. ¹⁹ Stá'an xu'ún yóo jián ná ndé'é-rí. Achî-ya jín-de. Te nî kastá'an-de ñin peso máa-de nuu-ya. ²⁰ Yúan-na te nî kachî-ya jín-de: Ndé cháa kúu cháa ncháa nuu yá'a, jín tú'un yóso yá'a, áchî-ya. ²¹ Te nî kaka'an-de jín-ya: César kúu, áchî-de. Yúan-na te nî ka'an-ya jín-de: Kuá'a ja xín César nuu César, te ja xín Dios nuu Dios núsáá, áchî-ya. ²² Te nuu ní kajini so'o-de tu'un yá'a, te nî kanaa iní-de, te nî kaxndóo-de-ya, te kája'an-de.

Sikî já náchaku ndíyi

²³ Te suni kivi'ún nî jakoyo cháa saduceo nuu-ya. Cháa-ún káka'an-de ja tú nachaku kuti ndíyi. Te nî kajika tu'ún-de-ya: ²⁴ Maestro, Moisés nî ka'an-de: Nú ñin cháa kuu-de, te nú tú se'e-de ní ío. Te ñani-de, ná nátanda'a jín ñásí'í-de, te ndukani-de tata ñani-de. ²⁵ Te jín-ná nî ka'jo usiá ñani. Te cháa núú ní tanda'a-dé. Te nî ji'í-de. Te tú se'e-de ní ío. Te nî xndóo-de ñásí'í-de nuu ñani-de. ²⁶ Te suni súan nî ta'an cháa uu, te suni súan cháa unî, onde ndí'usiá-de. ²⁷ Te nuu ní kajij'í ndí'usiá-de, te suni nî ji'í máá ñá'an-ún. ²⁸ Núsáá te kivi náchaku taká ndíyi, te ja ndí'usiá-de ndé ñin-de kuu-ña ñásí'í-de. Chî ndí'í-de nî kanchaka-de-ña, áchî-de jín-ya. ²⁹ Yúan-na te nî ka'an Jesús: Mání kástí'í-ró tú'un, chî tú káju'ún inî-ro jín tutú ij, ni jín fuerza Dios. ³⁰ Chî kivi náchaku-de ma'ñú ndíyi, ni cháa tú tanda'a-dé jín ñásí'í, ni ña'an tú koo yii-ñá. Chî nduu-de nátu'un ndajá'a Dios andí'í. ³¹ Te sikî ndíyi ja náchaku, á tú ní káka'u-ró tutú ja ní ka'an Dios jín-ró: ³² Máa-rí kúu Dios Abraham, Dios Isaac, Dios Jacob, áchî-ya. Ko nasu Dios cháa nî kajij'í kúu-ya, chî sua Dios cháa káichaku kúu-ya, áchí Jesús jín-de. ³³ Te ñayivi'ún, nî kanaa iní-i nî kajini so'o-i tu'un stá'an-ya.

Tu'un tá'ú tíñu kánúú xáan-gá

³⁴ Yúan-na te cháa fariseo, nî kajini so'o-de ja ní kundéé-ya jín cháa saduceo, te nî kandututú-de. ³⁵ Te ñin máa-de, ja kúu-de maestro ley, nî jika tu'ún-de-ya náva'a koto ncháa-de-ya kuní-de: ³⁶ Maestro, ndéja kúu tu'un tá'ú tíñu kánúú xáan-gá nuu tutú ley, áchî-de. ³⁷ Te nî kachî Jesús jín-de: Kumani-ro jín máa Tatá-ro Dios onde jín iní jín añú-ro, jín ñí núu jini tuni-ro, áchí. ³⁸ Yá'a kúu tu'un tá'ú tíñu kánúú xáan-gá. ³⁹ Te tu'un uu kúu suni nátu'un inga-ún: Kundá'ú inî-ro tá'an-ró nátu'un kundá'ú inî-ro máa-ró, áchí. ⁴⁰ Te chîi ndendúú tu'un yá'a kándeé taká tutú ley, jín taká tutú cháa nî kajani tu'un Dios, áchî-ya.

Sikî Sé'e David

41 Te nini ká'jín tútú cháa fariseo yúan, te Jesús nì jiká tu'ún-yá-de: 42 Ndasá kájani inì-ro já kúu Cristo. Ndé Se'e kúu-ya, áchí-ya. Te nì kakachì-de jín-yá: Se'e David kúu-ya, áchí-de. 43 Te nì ka'an-ya jín-de: Te naja ní sá'a Espiritu ja David skúnání-de-ya Jito'o-de núsáá. Chì nì ka'an-de: 44 Máá Tatá Dios, nì ka'an-ya jín Jító'o-rì: Nungoo-ró íchi ndává'a-rì nini ná chúkú-rí cháa kájito u'u róo kúu-de teyú kuxndí ja'a-ro, áchí. 45 Te nú Jító'o nì ka'an David jín-yá, te ndasa kúu máá-ya se'e-de núsáá, áchí-ya. 46 Te ni ìn-de tú ní kúu xndíó káni kuti-dé tu'un nuu-yá. Te ni tuká ní chündéé iní ni ìn-de kaka tu'ún-de-ya ondé kivi-ún.

23

Sikì já ní kana jín-yá nuu-i

1 Yúan-na te nì ka'an Jesús jín ñáyivi jín cháa kásku'a jín-yá: 2 Chaa káchaa tutu jín cháa fariseo, nì kajungoo-de nuu silla Moisés. 3 Núsáá te taká naún tá'ú-de tiñu nuu-ro, yúan kuándatu-ro te sá'a-ró. Ko ma sá'a-ró nátu'ún kásá'a máa-de. Chì ká'an-de, ko tú káskíkuu-de. 4 Chì káju'nì-de carga ve'e ja yí kúndiso-i, te káchaa-de sikì-i. Ko máa-de jiná'an-de, tú kákuyí-de ké'é-de carga-ún ni jín ìn nda'a lúli-de. 5 Chì kásá'a-de taká tiñu-de náva'a kunj ñáyivi núu-dé. Chì kánaskáa-de nuu yóso tú'un tutu-de, te suni súan jín yú'a nuu tikachì-de. 6 Te xaan kákusi inì-de jín silla jín'ún ondé xinì mesa nuu ío xini, jín silla ondé xinì mesa inì ve'e sinagoga. 7 Suni ja ká'an sa'an-yo jín-de nuyá'u, te ja ká'an ñáyivi: Maestro, Maestro, jín-de, kákusi inì-de jín. 8 Ko máa-ró jiná'an-ró, ma kúnání-ró Maestro, chì ìn máá tú'ún-ni kúu Maestro máa-ró, kúu Cristo. Te taká róo, ñani kákuu-ró. 9 Te ma ká'an-ro já ní ìn cháa inì ñuyivi yá'a kúu Táa-ro. Chì ío ìn Táa-ro jiná'an-ró, te kánchaa-ya ondé andívi. 10 Ni ma kúnání-ró Jító'o. Chì ío ìn Jító'o-ro jiná'an-ró, te Cristo kúu-ya. 11 Te cháa kúná'nu-ga nuu-ro, ná ndúu-de mozo nuu-ro jiná'an-ró. 12 Chì cháa sáñá'nu máa-de, ndusúchí-de. Te cháa sásúchí máa-de, nduñá'nu-de. 13 Naka ndá'ú kuu róo cháa káchaa tutu jín cháa fariseo. Chaa uú xinì kákuu-ró, chì kájasu-ro ñúu nátu'un andívi núu ñáyivi. Chì tú kivi koyo máa-ró, ni tú kája'a-ró tú'un ja kivi koyo ñáyivi kándúkú kivi. 14 Naka ndá'ú kuu róo, cháa káchaa tutu jín cháa fariseo. Chaa uú xinì kákuu-ró, chì kákókó-ró ve'e ña'an kákendoo ndá'ú. Te kásá'a-ró já túu kuachì-ró, yúan kájikán ta'u ná'an-ró. Já yúan ví'i-gá ta'nu ndatu-ro. 15 Naka ndá'ú kuu róo cháa káchaa tutu jín cháa fariseo. Chaa uú xinì kákuu-ró, chì káxndékava-ró mar jín ñú'un íchì ja skándíja-ró ìn cháa. Te nú a nì kandíja-de, te ví'i-gá uú jínu nduu-de ìn se'e infierno kásá'a-ró vása máa-ró. 16 Naka ndá'ú kuu róo cháa kuáa ja káyoxnúu-ró núu ñáyivi. Chì káka'an-ro: Nú ndé cháa játu'un téyí-de sikì ve'e ì, te tú ní'in tiñu, ko nú ìn cháa játu'un téyí-de sikì oro inì ve'e ì-ún, yúan te fuerza ná skíkuu-de, áchí-ro. 17 Chaa ñáá jín cháa kuáa kákuu-ró. Ndéja ñá'nu-ga kúu, oro xí máá ve'e ì ja sándoo oro-ún. 18 Te: Nú ndé cháa játu'un téyí-de sikì altar; tú ní'in tiñu. Ko nú ìn cháa játu'un téyí-de sikì ndátíñu nì kachúkú-i nuu altar, yúan te fuerza ná skíkuu-de. Achí-ro. 19 Chaa xinì ñáá jín cháa kuáa kákuu-ró. Ndéja ñá'nu-ga kúu, ndatíñu nì soko-í, xí máá altar ja sándoo ndatíñu-ún. 20 Núsáá te cháa játu'un téyí sikì altar; sikì máá altar játu'un téyí-de jín sikì taká ndatíñu káxiukú núu-ún. 21 Te cháa játu'un téyí sikì ve'e ì, sikì máá ve'e ì-ún játu'un teyí-de jín sikì I'a ncháá

in̄i-ún. ²² Te cháa játu'un teyíi síkí ándíví, játu'un teyíi-de síkí silla nuu tá'ú Dios tíñu jíin síkí l'a kánchaa nuu-ún. ²³ Naká ndá'ú kuu róo cháa káchaa tutu jíin cháa fariseo, cháa uu xin̄i kákuu-ró. Ch̄i ká'ja'a-ró ñin síkí uxí décimo ita minú jíin itá x̄iin jíin comino nuu Dios, te káxndóo-ró tú'un kánúú xáan-gá nuu ley, ndasa kii juicio, jíin ndása kundá'ú in̄i-ya yóó, jíin ndása kándija-yó. Taká ya'á kánúú sá'a-ró núú, te suni ma xndóo-ró ingá-ún núú. ²⁴ Cháa kuáá kákuu-ró já káyoxnúú-ró núú ñáyivi. Ch̄i máni kátava-ro t̄iyúkún te kákókón-ró camello. ²⁵ Naká ndá'ú kuu róo cháa káchaa tutu jíin cháa fariseo. Cháa uu xin̄i kákuu-ró. Ch̄i kánakacha-ró íchi yatá vaso jíin íchi yatá kó'o. Ko ichi in̄i n̄ú'un chítú tú'un kuí'ná jíin tú'un káñáá. ²⁶ Cháa kuáá kákuu-ró, fariseo. Nakacha xna'an-ga ichi in̄i vaso jíin ichi in̄i kó'o, náva'a suni súan ná ndúndoo ichi yatá-ún. ²⁷ Naká ndá'ú kuu róo cháa káchaa tutu jíin cháa fariseo. Cháa uu xin̄i kákuu-ró, ch̄i nátu'un ve'e añu ja kándayaa kándaa-ró. Te jandáa ja lúu káa ichi yatá, ko ichi in̄i n̄ú'un chítú yíki añu jíin taká ja te'yú. ²⁸ Suni súan máá-ró jíná'an-ró, ch̄i ichi fuera, jandáa kásá'a-ró ja cháa ndaa kákuu-ró núú ñáyivi. Ko ichi in̄i-ro n̄ú'un chítú-ró tú'un yóso yú'u jíin tú'un káñáá. ²⁹ Naká ndá'ú kuu róo cháa káchaa tutu jíin cháa fariseo. Cháa uu xin̄i kákuu-ró, ch̄i káskuá'nu-ró ve'e añu cháa n̄i kajani tu'un Dios. Te kásá'a luu-ró ve'e añu taká cháa ndaa. ³⁰ Te káka'an-ro: Nú ní ká'io-yó kivi ní ká'io ndiyi táa-yo, te ma kivi nduu-yo jíin-de ja ká'ni-yo cháa n̄i kajani tu'un Dios núú, áchí-ro. ³¹ Te súan ká'ni ndaa-ro tú'un síkí máá-ró, ch̄i táa-ro n̄i kaja'ni-dé cháa n̄i kajani tú'un-ya. Te máá-ró kákuu ndija se'e-de. ³² Núsáa te ná náskútú-ró kú'a ndiyi táa-ro. ³³ Koo jíin sé'e koo kákuu-ró. Ndasa ka'ku-ro ja tá'nu ndatu kúu infierno núsáa. ³⁴ Ja yúan táji-rí cháa kani tu'un Dios nuu-ro jíin cháa ndíchi jíin cháa cháa tutu. Te sava-de, ka'ni-ro-dé, te kata kaa-ró-de jiká cruz. Te sava-ga-de, kuá'a-ró yúnu x̄i-de in̄i ve'e sinagoga máá-ró, te chindik̄in-ro-dé ndita'an nuu. ³⁵ Náva'a koo kuachi síkí máá-ró ja ní jati niñi ñáyivi ndaa nuu n̄ú'un yá'a, onde niñi cháa ndaa Abel, te onde niñi Zacarías, se'e Berequías, ch̄i n̄i kaja'ni-ro-dé sava ma'n̄i altar jíin ve'e ñi. ³⁶ Jandáa ká'an-ri jíin-ro: Taká tundó'o yá'a kii síkí ñáyivi yá'a. ³⁷ Jerusalén, Jerusalén, n̄i kaja'ni-ro cháa ká'ni tu'un Dios. Te n̄i kaja'a-ró yúu cháa n̄i táji-yá vai nuu-ro. Ió kua'a vuelta n̄i kun̄i-ri nastútú-rí se'e-ro nátu'un chukí ja nastútú-tí tir̄i-tí chíi ndijin-tí, ko tú ní kákuu-ro. ³⁸ Vina te n̄i kendoó víchí ve'e-ró núsáa. ³⁹ Ch̄i ká'an-ri jíin-ro ja má kuni kuti-gá-ro nuu-rí jíná'an-ró, onde jaá ñin kivi ká'an-ro: Ná nákana jaa-yó-yá, ch̄i ndíso-ya tíñu máá Tatá, achí-ro. Achí-ya.

24

Tun̄i nuu kúyani nchaq Jesús

¹ Te n̄i kenda Jesús in̄i ve'e ñi kua'an-ya. Te cháa káskuá'a jíin-yá-ún, n̄i jakoyo-de nuu-yá ja stá'an-de taká ve'e ja ncháá tá'an jíin ve'e ñi-ún nuu-yá. ² Te n̄i ka'an-ya: A kándé'é-ró núu ve'e yá'a. Jandáa ká'an-ri jíin-ró ja má kútá'an-ga ni ñin yuu. Ch̄i ñin kivi te ndí'i stúnchaa-i. Achí-ya jíin-de. ³ Te n̄i jungoo-ya onde yuku Olivos. Te n̄i jakoyo cháa káskuá'a-ún nuu-yá. Te n̄i kajiká tu'un s̄in-de-ya: Kastu'ún-ní nuu-ná. Ndé kivi koo taká tundó'o yá'a. Te naún tun̄i koo nuu kúyani nchaq-ní jíin kivi jinu ñuyivi, áchí-de. ⁴ Te n̄i ka'an Jesús: Koto-ró máá-ró jíná'an-ró, náva'a tú xndá'ú ni ñin-de róó. ⁵ Ch̄i kikoyo kua'a cháa ki'in núu sí'ví-rí. Te ka'an-de: Máá-rí kuu Cristo, achí-de,

te xndá'ú-de kua'a xáan ñáyivi. ⁶ Te kuni tu'un-ró káka'an ja ío guerra, jíin ja kóo guerra. Ko ma yú'ú-ro, chi níni kóo súan. Ko té jinu-ga kivi. ⁷ Chi ndonda nación siki nación, te ñuu siki ñuu. Te koo kue'e xaan jíin tamá. Te yá'a yúan taan. ⁸ Te taká yúan kákuu tundó'o kéj'á núú.

Tu'un ndasa ndo'o ñayivi káandíja

⁹ Yúan-na te nastúu-de róo jíiná'an-ró, ja kóto-ró tundó'o. Te ka'ni-dé róo. Te taká ñayivi, koto u'u-i róo ja siki rúu. ¹⁰ Yúan-na te nayú'ú kua'a-í, te nastúu tá'an-i, te koto u'u tá'an-i. ¹¹ Te jukuñi kua'a cháa kani tu'un tú'ún. Te xndá'ú-de kua'a ñáyivi. ¹² Te ndeja tiñu ñáá, te yúan kuá'a-í ma kóo manj-gá-i. ¹³ Ko chaá kúndii ñi'in onde kivi jinu, chaá-ún kaku. ¹⁴ Te tu'un va'a yá'a cuenta ñuu nuu tá'ú-yá tiñu, kuicha iní ñii ñuyivi náva'a kunj ndaa taká ñayivi, yúan-na te jinu. ¹⁵ Núsáá te nú ñi kajini-ro ja káchá'an te ñi tuchá taká ndatíñu iní lugar ij nátu'un ñi ka'an Daniel, chaá ñi jani tu'un Dios onde sáá, (chaá ká'u, ná júku'un iní-de), ¹⁶ Yúan-na te ñayivi káxiukú iní ñuu Judea, kunu-i kinglyo-i onde yuku. ¹⁷ Te chaá kánde xinj ve'e, ma núu-de kiñi'in-de ndatíñu iní ve'e-de. ¹⁸ Te chaá kánde onde rancho, ma náxíó káva yátá-de naki'in-de tikachí-de. ¹⁹ Ko kivi-ún naka ndá'ú kuu ña'an káñu'un se'e, jíin ñá'an káskáxin. ²⁰ Núsáá, te kakan ta'u-ro náva'a tú kuno-ro víko víjin ni kivi ndetátu ki'in-ro. ²¹ Chi kivi-ún koo tundó'o xaan, ja ná té koo-ga onde kivi ní jungoo ñuyivi, te onde vina, te ni ma kóo-ga. ²² Te nú tú ní ndúkúti kivi-ún núú, te ni ñi ñayivi má kaku kuti-í núú. Ko ja siki ñayivi ní nakaji-ya-ún, yúan ndúkúti kivi-ún sá'a-ya.

Tuni máa kivi sándi'-na

²³ Núsáá te nú ndé chaá ká'an jíin-ró: Yá'a nde'é-ró kánchaa Cristo, xí yúan nde'é-ró kánchaa-ya, ma kándíja-ró ja ká'an-de. ²⁴ Chi kenda Cristo xndá'ú jíin cháa kani tu'un tú'ún. Te sá'a-de tunj jíin tiñu ñá'nu, náva'a xndá'ú-de onde ñayivi ní nakaji-ya nú ná kuu sá'a-de. ²⁵ Vina a ñi kastu'ún-ri nuu-ro onde jíin kivi. ²⁶ Núsáá te nú ka'an ñayivi jíin-ró: Yúan nde'é-ró, onde nuu ñu'un té'é kánchaa-ya, achi-i, te ma kenda-ró. Xí: Jjan nde'é-ró, ichi iní ve'e kánchaa-ya, achi-i, te ma kándíja-ró jíiná'an-ró. ²⁷ Chi nátu'un ndíi ncháa ja nánde yu ichi núu kána ndikandii te jáa onde ichi núu kée ndikandii, suni súan kii máa Sé'e chaá. ²⁸ Chi nú ndény kútuú ndíyi, yúan taká tijji. ²⁹ Yúan-na te nú ñi ndí'i taká tundó'o kivi-ún, te kutúún-ni ndikandii, te tuká nandii yóo. Te jungoyo tiñu xini ichi ándívi. Te taká fuerza andívi ndí'i ka'ya. ³⁰ Yúan-na te ichi ándívi kenda tunj máa Sé'e chaá. Te nde'e taká ñayivi ío iní ñuyivi yá'a. Te kunj-i nuu máa Sé'e chaá kii-ya jíin víko ío ándívi, jíin kuá'a fuerza ja ndúñá'nu-ya. ³¹ Te táji-yá ndajá'a-ya kinglyo. Te nde'e jaa clarín. Te nastútú-yá ñayivi ní nakaji-ya ndíkúun lado ñuyivi, onde ñi lado andívi te onde inga lado. ³² Vina te skuá'a-ró ndasa sá'a mérxexé. Nú a ñi nduyúcha núma, te ñi najaa nda'a, te a kajini-ro ja á ñi kuyani vako sáú. ³³ Suni súan róo, nú a ñi kajini-ro taká tiñu yá'a, te kunj-ro ja á yani jaa kivi-ún. ³⁴ Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja má náa ñayivi yá'a, onde ná skikuu taká tiñu yá'a. ³⁵ Andívi jíin ñuyivi chi naa, ko tu'un ká'an-ri chi ma náa. ³⁶ Ko kivi kóo-ún, jíin hora, tú ni ñi chaá jini, ni ndajá'a ká'io andívi, tú ni ñi naun jini, ni máa Sé'e-ya. Chi máa ñi-ni máa Táa-ri jini-ya. ³⁷ Chi nátu'un ñi io kivi ní kii Noé, suni súan koo kivi kii máa Sé'e chaá. ³⁸ Chi kivi-ún ja ná té chá'an-ga kuun sau xaan, káye-e-í, káji'i-i, kátanda'a cháa,

te kátanda'a ñá'an. Te nî jaꝓ kivi já ní kivi Noé inî barco ká'nu. ³⁹ Te tú ní kájinî kuti-í onde nî chaꝓ sau xáꝓn, te nî xnáa ndí'i-cha-í. Te suni súan kii máá Sé'e chaꝓ. ⁴⁰ Kivi-ún te kuiñi uu chaꝓ onde rancho. Te ñin-de naki'in-ya, te inga-de ndoꝓ. ⁴¹ Te uu ñasí'í ndiko-ña ñin-nyosó. Te ñin-ña náki'in-ya, te inga-ña ndóo.

Sikî já kúndito-yó

⁴² Núsáá te kundito-ró, chî tú kájinî-ro ña kivi ncháꝓ Jito'o-ro. ⁴³ Ko ná júku'un inî-ro tú'un yá'a. Táꝓ inî ve'e, nú ní jiní-de ña hora kuu ja kí ñakuí'ná, te kundito-de núú. Te ma kuá'a-de tu'un ja sakuí'ná ve'e-de núú. ⁴⁴ Núsáá te suni koo tu'a máá-ró chî máá kivi já tú ñaún kájanî inî-ro, te nchaꝓ-ni máá Sé'e chaꝓ. ⁴⁵ Ndéja kúu ñin mozo ndichí já jatiñu va'a. Chî máá jito'o, kani-de mozo-ún ná koto-i se'e-de, ñava'a skée-í suchi-ún hora ja ío va'a. ⁴⁶ Xáꝓn ndatu kuu mozo-ún. Te nú nî nchaꝓ jito'o-i, te nani'in-dé mozo-ún sá'a-i súan. ⁴⁷ Jandáꝓ ká'an-rî jín-ró, ja kani-de mozo-ún ja koto-i taká ndatiñu-de. ⁴⁸ Ko nú mozo káñáá kúu-i te jáni inî-i: Kúkuéé-ga te nchaꝓ jito'o-rî, achî-i. ⁴⁹ Te nú kejá'á-i stují-í tá'an mozo-i. Te kee-í ko'o-i jín cháꝓ kánajinî. ⁵⁰ Yúan-na te nchaꝓ jito'o mozo-ún kivi já tú ndátu-i jín hora ja tú jiní-i. ⁵¹ Te xiti sáva-de-i. Te skétá'an-de-i jín cháꝓ uu xinî jíná'an. Te yúan kundee-i nde'e-i te nakaji-í ñii yú'u-í.

25

Sikî uxí ña'an jáá

¹ Yúan-na te ñuu nátu'un andíví kúu nátu'un uxí ña'an jáá, ja ní káki'in-ña linterna káindá'á-ña. Te nî kenda koyo-ña kuáta'an-ña ñin yii viko tánda'a. ² Te u'un-ña ká'io ndito xinî-ña, te u'un-ña káñáá xinî-ña. ³ Te ña'an káñáá xinî-ún, kándá'á-ña linterna-ña. Ko tú káindá'á-ña petróleo ku'un inî. ⁴ Ko ña'an ndito xinî-ún, káindá'á-ña botella ñú'un petróleo ñin ká'nu-ni jín taká linterna-ña. ⁵ Te nini nî kukuéé yii-ún ja cháꝓ-de, te nî kakixî-ni-ña. ⁶ Te nuu ní kuu sava ñúú, te nî kajinî so'o-ña ñin tu'un kána jaa: Yá'a nde'é-ró, a vai yii. Kenda koyo kita'an-ro-dé, áchí. ⁷ Yúan-na te taká ña'an jáá-ún, nî kandukoꝓ-ña. Te nî kasátu'a-ña linterna-ña. ⁸ Te ña'an káñáá xinî-ún, nî kaka'an-ña jín ñá'an ká'io ndito xinî-ún: Kuꝓ'a ñin tá'u petróleo nuu-rí, chî kuanda'va linterna-rî, áchí-ña. ⁹ Ko ña'an ká'io ndito xinî-ún, nî kaka'an-ña: Ma kúu, chî sanaa te ma kánda ja kúu-rî jín ja kúu-ro. Va'a-ga ki'in-ro nuu cháꝓ xíkó te kuaan-ró ja kúu máá-ró. Achí-ña. ¹⁰ Te nini kája'an-ña kájakuꝓan-ña, te nî chaꝓ-ni yii-ún. Te ña'an ká'io tu'a-ún, nî kivi koyo-ña jín-de inî ve'e viko tánda'a. Te nî nakasu-de yux'é. ¹¹ Yúan-na te nî kunúu. Te nî chaꝓkoyo tuku sava-ga ña'an jáá-ún. Te nî kaka'an-ña: Táta, Táta, kuña-ni ve'e, ná kivi koyo-ná, áchí-ña. ¹² Ko máá-de nî ka'an-de: Jandáꝓ, ká'an-rî jín-ró, tú jiní-rî róó, áchí-de. ¹³ Kundito núsáá, chî tú kájinî-ro ña kivi, ni ña hora nchaꝓ máá Sé'e chaꝓ.

Chaꝓ nî teta'an ndatiñu

¹⁴ Chî ñuu nátu'un andíví kúu nátu'un ñin chaꝓ ja kenda jíká-de inga ñuu ki'in-de. Te nî kana-de xinî mozo-de. Te nî teta'an-de ndatiñu-de nuu mozo-de-ún jíná'an. ¹⁵ Te nuu ñin-i, nî ja'a-de u'un mil peso. Te nuu ingá-i, uu mil peso. Te nuu ingá-i, ñin-ni mil peso. Súan nî teta'an-de nuu ñin ñin mozo-de ndasa xinî máá-i jíná'an-i. Te nî kee-ni-de kua'an jíká-de. ¹⁶ Te mozo nî ki'in u'un mil peso-ún, nî kee-i kua'an-i jín. Te nî sátiñu-i jín. Te nî ni'in-í u'un-ga mil peso sikî. ¹⁷ Suni súan nî sá'a mozo ja ní ki'in uu mil peso-ún. Te

n̄i n̄i'ín t̄uku-i ūy-ḡa mil peso siki. ¹⁸ Ko mozo ja ní ki'in ñ̄n mil peso, n̄i kee-i kua'an-i. Te n̄i jacha-i ch̄ii ñ̄u'un. Te n̄i chisa'í-i xu'ún jito'o-i. ¹⁹ Te n̄i kuu kua'a kiví. Te n̄i nchāa jito'o mozo-ún. Te n̄i nasándāa-de cuenta j̄ín-i. ²⁰ Te n̄i jāa mozo ja ní ki'in u'ún mil peso-ún, n̄i jastá'an-i u'ún-ḡa mil peso. Te n̄i ka'an-i: Táta, n̄i ja'a-ní u'ún mil peso nuu-ná. Te yá'a ndé'é-ní, u'ún-ḡa mil peso n̄i n̄i'in-ná siki. Achí-i. ²¹ Te jito'o-i, n̄i ka'an-de j̄ín-i: Ío va'a. Mozo sk̄ikuu va'a kúu-ró. N̄i sk̄ikuu va'a-ró j̄ín yakú-ni ndatiñu. Ná cháa-ri kua'a t̄iñu siki-ro. Ná j̄ungoo-yó, ch̄i kúsīi iní jito'o-ro j̄ín-ró. Achí-de. ²² Te n̄i jāa tuku mozo ja n̄i ki'in ūy mil peso-ún. Te n̄i ka'an-i: Táta, n̄i ja'a-ní ūy mil peso nuu-ná. Te yá'a ndé'é-ní, ūy-ḡa mil peso n̄i n̄i'in-ná siki. Achí-i. ²³ Te jito'o-i, n̄i ka'an-de j̄ín-i: Ío va'a. Mozo sk̄ikuu va'a kúu-ró. N̄i sk̄ikuu va'a-ró j̄ín yakú-ni ndatiñu. Ná cháa-ri kua'a t̄iñu siki-ro. Ná j̄ungoo-yó, ch̄i kúsīi iní jito'o-ro j̄ín-ró. Achí-de. ²⁴ Yúan-na te n̄i jāa mozo ja ní ki'in ñ̄n mil peso-ún, te n̄i ka'an-i: Táta, a jiní-ná n̄i ja cháa xāan iní kúu-ní. Te ja'ñu-ní nuu tú jachá-ní, te nástútú-ní nuu tú sáka-ní. ²⁵ Te n̄i yu'ú-ná. Te n̄i ja'an-ná. N̄i chisa'í-ná xu'ún-ní ch̄ii ñ̄u'un. Te vina ná náku'a-a-ná xu'ún-ní nuu-ní. Achí-i. ²⁶ Te jito'o-i, n̄i ka'an-de j̄ín-i: Mozo ñáá, mozo kúxí kúu-ró. N̄i jin̄i-ro ja ja'ñu-ri nuu tú jachá-ri, te nástútú-ri nuu tú sáka-ri. ²⁷ Ní ja'a-ró xu'ún-ri nuu banco núú. Te nuu ncháa-ri, te naki'in-ri xu'ún-ri onde j̄ín sé'e xu'ún núú. Achí-de j̄ín-i. ²⁸ Yúan-na te n̄i kach̄i-de j̄ín ingá mozo-de: Núsáá te kuancháa-ro mil peso jian núú-í. Te kua'a-ró núú mozo ja ñáva'a ux̄i mil peso-ún. ²⁹ Ch̄i ñayivi ja á ñáva'a, te ki-ga nuu-í, te ví'í-gá kuñava'a-i. Ko ñayivi ja ná tú ñáva'a, vāsa ja á ñáva'a-i-ún, te kuxio ki'in. ³⁰ Te mozo ja tú jat̄iñu va'a-ún, kiñi'in-i ná kúndee-i ñuñáa yatá vé'e. Te yúan nde'e-i, te nakaji-í ñii yú'u-í. Achí-de.

Siki ja kóo juicio taká nación

³¹ Te kiví kii máá Sé'e cháa ja nduñá'nu-ya, te kikoyo ndi'i ndajá'a ndóo-ya j̄ín-yá. Yúan-na te jungoo-ya ñ̄n nuu silla tá'ú t̄iñu, ch̄i ñá'nu kuu-ya kúnchaa-ya. ³² Te ndutútú táká ñayivi núu-yá. Te sás̄in-ya-í ná ñ̄n ná ñ̄n-i jiná'an-i, nátu'un ndus̄in rīi j̄ín ndixí'ú sá'a cháa ndíto-ti. ³³ Te kani-ya rīi-ún ichi ndává'a-ya, te ndixí'ú-ún ichi ndávésé-yá. ³⁴ Yúan-na te máá Rey, kach̄i-ya kúni ñayivi ká'jin ichi ndává'a-ya: Ichi yá'a kikoyo-ró, ch̄i kúsīi iní Táa-ri j̄ín-ró. Kivi koyo-ró ñūu nuu tá'ú-ró t̄iñu, ch̄i a n̄i sátu'a-ya onde kiví ní jungoo ñuyivi. ³⁵ Ch̄i n̄i ji'i-ri soko, te n̄i kaja'a-ró ja ní yee-ri. N̄i jich̄i-ri nducha, te n̄i kaja'a-ró ja ní ji'i-ri. N̄i jika tatú-ri, te n̄i kaja'a-ró vé'e-ró ní kanchaa núu-ri. ³⁶ Vichí lí-ri, te n̄i kanachisúkun-ro rúu. N̄i ku'u-ri, te n̄i kajandé'é-ró rúu. N̄i kandee-ri vekaa, te n̄i jakoyo-ró núu-ri. Ach̄i-ya. ³⁷ Yúan-na te ka'an ñayivi va'a-ún j̄ín-yá: Táta, ndé kiví ní kajin̄i-ná n̄i ja ní ji'i-ní soko, te n̄i kaja'a-ná ja ní yee-ní, xí ja ní jich̄i-ní, te n̄i kaja'a-ná ja ní ji'i-ní vii. ³⁸ Te ndé kiví ní kajin̄i-ná n̄i ja ní jika tatú-ní, te n̄i kaja'a núu-ná ve'e-ná nuu-ní, xí ja vichí lí-ní, te n̄i kanachisúkun-ná n̄i. ³⁹ Te ndé kiví ní kajin̄i-ná n̄i ja ní ku'u-ní, xí ja ní kandee-ní vekaa, te n̄i kajandé'é-ná n̄i, ach̄i-í. ⁴⁰ Yúan-na te kach̄i máá Rey-ún kuni-i: Jandáa ká'jin j̄ín-ró ja ná n̄i kasá'a-ró súan j̄ín ñ̄n ñani lúli-ri yá'a, te nuu rúu n̄i kasá'a-ró. ⁴¹ Yúan-na te suni kach̄i-ya kúni ñayivi ká'jin ichi ndávésé-yá-ún: Ñayivi tá'nu ndatu kákuu-ró. Kuxio k̄ingoyo-ró núu kayú-ro ñ̄i káni, nuu ío tu'a ja kúndee kui'na j̄ín táká ndajá'a máá. ⁴² Ch̄i n̄i ji'i-ri soko te tú ní kaja'a-ró ja kée-ri. N̄i jich̄i-ri nducha te tú ní kaja'a-ró ja kó'o-ri. ⁴³ N̄i jika tatú-ri te tú ní kaja'a-ró

ve'e-ró kúnchaa núu-ri. Víchí líi-ri, te tú ní kánachisúkun-ro rúu. Ní ku'u-ri, ní kánde-ri vekaa, te tú ní kájande'é-ró rúu. Achí-ya. ⁴⁴ Yúan-na te máá ñáyivi-ún, suni ka'an-i jín-yá: Táta, ndé kivi ní kajinjí-ná ní jà ní jì'i-ní soko, xí jà ní jichí-ní nducha, xí jà ní jika tatú-ní, xí jà víchí líi-ní, xí jà ní ku'u-ní, xí jà ní kánde-ní vekaa, te tú ní kájatíñu-ná nuu-ní vii. Achí-i. ⁴⁵ Yúan-na te kachí máá Rey jín-i: Jandáa ká'an-ri jín-ró, jà tú ní kásá'a-ró súan jín ñani líl'í-ri yá'a, te ni nuu rúu tú ní kásá'a-ró, achí-ya. ⁴⁶ Te kinglyo ñáyivi yá'a nuu ndó'o-i ní káni. Ko ñáyivi ndáa-ún, kivi koyo-i nuu kúchaku-i ní káni, achí-de. Achí Jesús.

26

Jà ní kanatñ tu'un tá'an sikí Jesús

¹ Te nuu ní ndí'i ní ka'an Jesús taká tu'un yá'a, yúan-na te ní ka'an-ya jín cháa káskuá'a jín-yá: ² A kajinjí-ro já úu-na kivi te koo viko Pascua, te máá Sé'e cháa natuu-ya já kúu-ya jiká cruz, áchí-ya. ³ Yúan-na te sutú ñá'nu jín cháa káchaa tutú jín cháa ní kayii iní ñuu, ní nene kádatú-de yu'u palacio máá sutú ñá'nu-ga já nání Caifás. ⁴ Te ní kádatú-ún-de ndasa xndá'ú-de Jesús, te katñ-de-ya, te ka'ni-dé-ya. ⁵ Te ní kaka'an-de: Mā kúu sá'a-yó máá kivi viko, chí nú súan te ndonda vaā ñáyivi, áchí-de.

Jesús jín ñá'an ndíso perfume iní ñuu Betania

⁶ Te kánde Jesús ñuu Betania kánchaa-ya iní ve'e Simón cháa té'yu ndí'yi. ⁷ Te ní cháa ñni ñá'an núu-yá kándá'á-ña ñni tiya'a ñú'un perfume já yá'u xaā ncháá. Te ní chí'i-ña xini-yá nini yé-e-yá staa. ⁸ Te cháa káskuá'a jín-yá, ní kajinjí-de yúan. Te ní kakitj iní-de. Te ní kaka'an-de: Naja náa sání perfume jian. ⁹ Chí jian kúu kuya'u ya'u xaā, te kuā'a-yó núu ñáyivi ndá'ú núu. Achí-de. ¹⁰ Te ní jini-ni Jesús já súan ío. Te ní ka'an-ya jín-de: Naja kástá'an-ro ñá'an yá'a. ñni tiñu va'a sá'a-ña jín-rí. ¹¹ Chí nene káxiukú ñáyivi ndá'ú jín-ró, ko ruu, na tú nene kánchaa-ri jín-ró. ¹² Chí ní chí'i-ña perfume yá'a yiki kúñu-ri, náv'a sátu'a-ña rúu já yúji-ri. ¹³ Jandáa ká'an-ri jín-ró, já ní ñúyivi nú ná kuichá tu'un va'a yá'a, te tiñu ní sá'a-ña vina, suni koo tu'un náv'a ná núku'un iní-i-ña, áchí-ya. ¹⁴ Yúan-na te ñni tá'an já uxí uu-de, nání-de Judas Iscariote, ní ja'an-de nuu sutú ñá'nu jín'an. ¹⁵ Te ní ka'an-de jín: Naún kuā'a-ni nuu-ná, te ná nastúu-ná-de nuu-ní, áchí-de. Te ní kaja'a oko uxí pesa nuu-dé. ¹⁶ Yúan-na te onde kivi-ún, ní kejá'á-de ndúkú-de modo ndasa nastúu-de-ya núu sutú-ún.

Viko lélu Pascua

¹⁷ Te máá kivi kejá'á viko kóo statilá tú yí'i yujan ía jín, ní jakoyo cháa káskuá'a-ún nuu Jesús. Te ní kaka'an-de jín-yá: Ndenu kuni-ní ná kísátu'a-ná nuu kée-ní lélu Pascua, áchí-de. ¹⁸ Te ní ka'an-ya: Kuá'an onde ñuu, nuu ñni cháa yúan. Te kachí-ro kúni-de: Achí máá Maestro, a ní kuyani kivi-rí. Vina te kee-rí lélu Pascua iní ve'e-ró jín cháa káskuá'a jín-rí. Achí-ya. Achí-ro. ¹⁹ Te cháa káskuá'a jín-yá, ní skíkuu-de tiñu ní tá'ú Jesús nuu-dé. Te ní kasátu'a-de viko Pascua. ²⁰ Te nuu ní iní, te káyee-yá staa jín uxí uu cháa káskuá'a jín-yá. ²¹ Te nini káyee-yá staa jín-de te ní ka'an-ya: Jandáa ká'an-ri jín-ró, já ñni róo nastúu ruu vina, áchí-ya. ²² Te ní kákuquí'a xaā iní-de. Te ná ñni ná ñni-de ní kaka'an-de jín-yá: Táta, náá kúu náún, áchí-de. ²³ Yúan-na te ní ka'an-ya: Cháa já chíxí'ú núu kó'o jín-rí, cháa-ún nastúu-de ruu. ²⁴ Chí jandáa máá

Sé'e cháa ki'in-ya nátu'un yóso tú'un-ya núu tutú. Ko naka ndá'ú kuu cháa nastúu máa Sé'e cháa. Va'a-ga nú tú ní káku cháa-ún núu, áchí-ya. ²⁵ Yúan-na te nì ka'an Judas ja ní nastúu-ya-ún: Maestro, náá kúu náún, áchí-de. Te nì ka'an-ya jíin-de: Ká'an ndaa-ro, áchí-ya. ²⁶ Te nini káyee-dé, te nì ki'in Jesús staa, te nì jikan ta'u-yá. Te nì ja'ncha sava-ya. Te nì ja'a-ya núu cháa káskuá'a jíin-yá. Te nì ka'an-ya: Ki'in te kee-ro, chí ya'á kúu yiki kúñu-ri, áchí-ya. ²⁷ Te suni nì ki'in-ya ñin taza. Te nì jikan ta'u-yá. Te nì ja'a-ya núu-dé jíin'an-de. Te nì ka'an-ya: Ko'o taká-ro jíin'an-ró. ²⁸ Chí ya'á kúu ñiñi-ri ja sá'a contrato jáa. Te játi ja síki kúa'a ñáyivi nává'a koo tuká'nu inì nuu táka kuachi-i. ²⁹ Te ká'an-ri jíin-ró, ja ondé vina ma kó'o-ga-ri nducha ndé'e uva yá'a onde kiví náko'o-ri ja jáa jíin-ró iní ñuu nuu tá'u Táa-ri tiñu. Achí-ya. ³⁰ Te nì kajita-ya ñin yaa ii. Te nì kenda-ya kaja'an-ya ondé yuku Olivos. ³¹ Yúan-na te nì ka'an Jesús jíin-de: Ndivii-ro náyu'ú-ro ja síki rúu akuáa vina. Chí a yóso núu tutú: Stují-ri cháa ndito ri, te tiku'nì ri-ún, kuicha-ti, áchí. ³² Ko nuu náchaku-ri, te xna'an-ga ruu ki'in-ri ñuu Galilea vása róo, áchí-ya. ³³ Te nì ka'an Pedro: Vasa ndi'i-de ná náyu'ú-de, ko náá, chí ma náyu'ú kuti-ná, áchí-de jíin-yá. ³⁴ Te nì ka'an Jesús jíin-de: Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja ákuáa vina, onde ná té kana-ga lí'li, te ma kuátu'un-ró rúu unì jíinu, áchí-ya. ³⁵ Te nì ka'an Pedro jíin-yá: Vasa ná kúu-ná jíin-ní, ko ma kasú-ná yu'u-ná ja kúu ní, áchí-de. Te suni súan nì kaka'an sava-ga cháa káskuá'a jíin-yá.

Jesús inì Jardín Getsemaní

³⁶ Yúan-na te nì jaa Jesús jíin-de ndañuu nání Getsemaní. Te nì ka'an-ya jíin cháa káskuá'a-ún: Yá'a-ni jungoo-ró nini ná kí'in-ri onde yúan kakan ta'u-ri, áchí-ya. ³⁷ Te nì jaka-ya Pedro jíin ndéndúu se'e Zebedeo kua'an-de jíin-yá. Te nì keja'á-yá kuxíi iní-ya, te ndúkuí'a xaan iní-ya. ³⁸ Yúan-na te nì ka'an Jesús jíin-de: Xaan ndúkuí'a inì-ri, chí nátu'un a jí'i-ri, yá'a kunduto-ró te kundito-ró jíin-ri. ³⁹ Te nì kanduu-ya ñin tí'li-na. Te nì jukuiñi jíti-yá. Te nì jikan ta'u-yá: Táa máa-ná, nú kuu te chaxio-ní tundó'o-ná yá'a ná kí'in, ko nasu ja kuni máa-ná kúu, chí ja kuni máa-ní, áchí-ya. ⁴⁰ Te nì ncha-ya núu cháa káskuá'a jíin-yá. Te nì jinì-ya ja káxixi-de. Te nì ka'an-ya jíin Pedro: Tú kánda-ró kundito-ró jíin-ri vasté ñin hora náún. ⁴¹ Kundito, te kakan ta'u-ro, nává'a ma koto ncha-ún róo. Chí kuni ndija añu-ro, ko yiki kúñu-ró chí túu, áchí-ya. ⁴² Te nì ja'an tuku-ya vuelta uu, te nì jikan ta'u-yá: Táa máa-ná, te nú ma kúu kuxio tundó'o-ná yá'a, ja má kundéé-ná jíin, te ná kúu ja kuni máa-ní núsáa, áchí-ya. ⁴³ Te nì ncha-ya ingá jínu. Te nì jinì-ya ja káxixi tuku-de, chí xaan káji'i-de numa'ná. ⁴⁴ Te nì xndóo-ya-dé jíin'an-de. Te nì kee tuku-ya kuá'an-ya. Te nì jikan ta'u-yá ja vuelta unì. Te suni ñin-ni tu'un nì ka'an-ya. ⁴⁵ Yúan-na te nì ncha tuku-ya núu cháa káskuá'a jíin-yá. Te nì ka'an-ya jíin-de: Kusú te ndetatú-ro-ná. Vina te nì jaa hora ja máa Sé'e cháa natuu-ya núu ndá'a cháa ká'io kuachi. ⁴⁶ Nduko ná chó'o, chí cháa nastúu ruu, a nì kuyani-de vai-de, áchí-ya.

Ja ní kakatñin-de Jesús

⁴⁷ Te nini sá súan ká'an-ya, te nì cháa Judas, ñin tá'an ja uxí uu-ún. Te jíin-de nì jakoyo kua'a xaan ñáyivi jíin machete jíin yúnu. Chí sutu ñá'nu jíin cháa nì kayii inì ñuu-ún, nì katáji ñáyivi-ún. ⁴⁸ Te cháa nì nastúu-ya-ún, nì ja'a-de ñin tuni. Te nì ka'an-de: Chaa tiyú'ú-rí-ún, yúan kúu. Katñin jíin'an-ró. Achí-de. ⁴⁹ Te nì cháa-ni-de nuu Jesús. Te nì ka'an-de jíin-yá: Tarsíoo, Maestro, áchí-de.

Te ni tiyú'ú-de-ya. ⁵⁰ Te ni ka'an Jesús jíin-de: Amigo, na siki vái-ró, áchí-ya. Yúan-na te ni jakoyo ñayivi-ún. Te ni kakatiin-ni-i Jesús, ká'a'an-i jíin-yá. ⁵¹ Te in cháa kándii yúan jíin Jesús, ni skáa-de nda'a-dé. Te ni tava-dé machete-de. Te ni stují-dé in mozo sutu ñá'nu-ún, ni kachi-ni-de so'o. ⁵² Yúan-na te ni ka'an Jesús jíin-de: Nachindee machete-ro, chi taká ja staa machete, jíin machete kuu. ⁵³ Xí jani iní-ro já má kuu kakan ta'u-ri nuu Táa-ri vina, te máa-yá táji-yá ví'i-gá uxí uú mil ndajá'a ándiví kíkoyo nuu-ri náún. ⁵⁴ Ko nú súan, te ndasa skíkuu tu'un ká'an tutu íi já kánúú kóo súan, áchí-ya. ⁵⁵ Te suni hora-ún ni ka'an Jesús jíin ñayivi kuá'a-ún: Nátu'un siki in cháa kuí'ná vái koyo-ró jíin machete jíin yúnu katiin-ró rúu náún. Ndita'an kivi ní kanchaa-ri jíin-ró ní stá'an-ri tu'un nuu-ro iní ve'e íi, te tú ní kakatiin-ró rúu. ⁵⁶ Te súan kásá'a-ró náv'a skíkuu tutu íi cháa ni kajani tu'un Dios, áchí-ya. Yúan-na te taká cháa káskuá'a jíin-yá, ni kaxndóo-de-ya. Te ni kajinu-de ká'a'an-de.

Ja ní kándii Jesús nuu sutu ñá'nu-ga

⁵⁷ Te cháa ni kakatiin Jesús, ni jaka-de-ya kuá'a'an-de jíin-yá onde ve'e Caifás, cháa kuu sutu ñá'nu. Te yúan ká'jin tutu cháa káchaa tutu jíin taká cháa ni kayii. ⁵⁸ Ko Pedro, jíká-ni ndikin-de-ya onde ni jaa-de yux'é sutu ñá'nu-ún. Te ni kivi-de ichi iní ni jungoo-de jíin cháa káatíñu yúan, náv'a kuni-de ndasa koo. ⁵⁹ Te taká sutu ñá'nu jíin taká cháa ni kayii jíin taká cháa junta, ni kandúkú-de tu'un tú'ún siki Jesús náv'a ka'ni-dé-ya. ⁶⁰ Ko tú ní kani'in-dé modo, vasa ni chakoyo kua'a testigo falso. Ko onde sandí-ña ni chakoyo uu-ga, ⁶¹ Te ni kaka'an: Chaa yá'a ni ka'an-de: Kuu stunchaa-ri ve'e íi Dios, te nuu uní-ni kivi te nachutá'an-ri, áchí. ⁶² Te ni ndukuiñi máa sutu ñá'nu. Te ni jiká tu'un-de-ya: Tú ka'an kuti-ro náún. Ndasa kaka'an cháa yá'a siki-ro. Achí. ⁶³ Ko tú ní ká'an kuti Jesús. Te ni ka'an máa sutu ñá'nu: Onde jíin Dios I'a chakú, ká'an ni'in-ri jíin-ró. Kastu'ún te nú máa-ró kuu Cristo, Se'e Dios xí túu, áchí jíin-yá. ⁶⁴ Te ni ka'an Jesús jíin-de: Ká'an ndaa-ro. Te ná kastu'ún-ri nuu-ro, ja ingá kivi te kuni-ro núu máa Sé'e cháa kunchaa-ya íchi ndáv'a I'a ndiso fuerza. Te ndii-ya jíin vikó andiví. Achí-ya. ⁶⁵ Yúan-na te máa sutu ñá'nu-ga, ni ndátá-de sa'ma-dé. Te ni ka'an-de: Aaj, ká'an ndiva'a-de. Naún níni kuni so'o-yó ká'an inga testigo núsáa. Vina a ni kajini so'o-ró já ká'an ndiva'a-de. ⁶⁶ Ndasa kajani iní-ro, áchí-de. Te ni kaka'an sava-ga: Ío va'a ja kuu-de, áchí. ⁶⁷ Yúan-na te ni kativi si'vi-de nuu-yá. Te ni kaja'a-de jiki núu-yá. Te sava-de, ni kakatu-dé yiki núu-yá. ⁶⁸ Te ni kaka'an-de: Róo Cristo, kastu'ún ndé cháa ni stují róo, áchí-de.

Ja tú ní jatú'un Pedro

⁶⁹ Te kanchaa Pedro yata vé'e-ún. Te in ña'an jatiñu, ni jaa-ña núu-dé. Te ni ka'an-ña: Te róo, jíin Jesús ñuu Galilea jíká-ró vii, áchí-ña. ⁷⁰ Ko máa-de, tú ní jatú'un-de jito nuu taká ñayivi: Tú jiní-ná naún tu'un ká'an-ni, áchí-de. ⁷¹ Te ni kenda-de yux'é-é-ún kua'an-de. Te ni jiní inga-ña núu-dé. Te ni ka'an-ña jíin ñayivi ká'jin yúan: Chaa yá'a suni jíká kuu-de jíin Jesús ñuu Nazaret, áchí-ña. ⁷² Te inga jinu tú ní jatú'un-de. Sa máa-de ni nduni'in yu'u-dé: Tú jiní-ri cháa jian, áchí-de. ⁷³ Te ni kunúu. Te ñayivi ká'jin yúan ni jakoyo-i nuu-dé. Te ni kaka'an-i jíin Pedro: Jandaa ja súní tá'an-de kuu-ró, chi tu'un ká'an-ro nástúu róo, áchí-i. ⁷⁴ Yúan-na te ni kejá'a ní'in ká'an ndiva'a-de: Tú jiní-ri cháa jian, áchí-de. Te ni kana-ni lí-li. ⁷⁵ Te ni nuku'un iní Pedro tu'un Jesús, ja ní ka'an-ya

jiín-de: Ondé ná té kana-ga lí'li, te mā kuátu'un-ró rúu unj jínu. Te nī kenda-de kua'an-de. Te nī nde'e xaan-dé.

27

Jā kuá'an Jesús nuu Pilato

1 Yúan-na te nī kundijjin. Te taká sutu nã'nu jiín cháa nī kayii, nī kaskétá'an-de tu'un ja ká'ni-dé Jesús. 2 Te nī kaju'nj-de-ya. Te kua'an-de jiín-yá nuu Poncio Pilato, cháa kúu gobernador. 3 Yúan-na te Judas, cháa nī nastúu-ya-ún, nī jinj-de ja nī kunj'in siki-yá. Te nī nakani inj-de. Te nákuá'a-de oko uxj peso-ún nuu sutú nã'nu jiín núu cháa nī kayii-ún núú. 4 Te nī ka'an-de: Nj sá'a-ná kuachi. Nj nastúu-ná ñn cháa ja tú ío ni ñn kuachi siki-dé, áchí-de. Ko máa sutú-ún nī kaka'an-de: Naún jítú iní-rj. Siki máá-ró kúu. Achí-de. 5 Te nī súnogoyo Judas oko uxj peso-ún inj ve'e ij. Te nī kee-de kua'an-de. Te nī skuá'ná-de máá-de. 6 Te sutu nã'nu-ún, nī kanastútú-de xu'un-ún. Te nī kaka'an-de: Mā kúu chú'un-yó xú'ún yá'a inj janu núu kásoko-í, chí xu'un yá'u niñj kúu, áchí-de. 7 Ko nī kandatú'un-de. Te nī kajaan-de ñn ndu'a ñu'un kíxín jiín xú'ún-ún, náva'a yúan yuji taká ñayivi jiká. 8 Ja yúan nání ñú'un-ún onde vina: Ñu'un niñí. 9 Yúan-na te nī skíkuu tu'un nī ka'an Jeremías cháa nī jani tu'un Dios: Nj káki'in-i ndí'okó uxj peso-ún, ya'u I'a nī kundaá ya'u-ya, chí yakú cháa Israel, nī kasándaá-de ja kúya'u-ya, 10 Te nī kaja'a-i xu'un-ún ja siki ñn ndu'a ñu'un kíxín, nátu'un nī tá'ú máa Tatá Dios tiñu nuu-rí, áchí. 11 Te Jesús, kándichj-ya núu gobernador. Te gobernador-ún nī jiká tu'un-de-ya: Máá-ró kúu rey cháa judío náún, áchí-de. Te nī ka'an Jesús jiín-de: Ká'an ndaa-ro, áchí-ya. 12 Te taká sutu nã'nu, nī kajikan-de kuachi siki-yá. Ko tú ní xndíó káni-ya ní ñn tu'un. 13 Yúan-na te nī ka'an Pilato jiín-yá: Te tú jini so'o-ró ñasaa kuachi kájjikan cháa yá'a siki-ro náún, áchí-de. 14 Te tú ní ká'an kuti-yá ni ñn tu'un jiín-de. Te nī naa iní gobernador ndé'é-de nuu-yá. 15 Te ío costumbre gobernador ja kivi víko yúan síá-de ñn preso, nú ndéja kájata'an inj máa ñayivi ñú-ún síá-de. 16 Te suu kivi-ún ío ñn cháa kándeé preso nání-de Barrabás, te nī jichá tu'un-de. 17 Te nī kándutútú ñayivi te nī ka'an Pilato jiín-i: Ndé cháa kákuñ-ro já síá-rj vina, á Barrabás xí Jesús, cháa ja nání Cristo, áchí-de. 18 Chí a nī juku'un inj-de ja ní kakukuásún iní sutu nã'nu, te yúan ní kanastúu-de Jesús. 19 Te nini káncháa Pilato inj ve'e tiñu, te nī táj j nã'sí-i-de tu'un nuu-dé: Mā sá'a-ró cuenta ja kúu siki cháa va'a jjan, chí kuni, xaan ní siyú'ú jani ruu ja siki-dé, áchí-ña. 20 Ko sutu nã'nu jiín cháa nī kayii-ún, nī kaská'an-de ñayivi já ná kakán-i Barrabás kaku-de, te Jesús ná kúu-ya. 21 Te gobernador, nī jiká tu'un-de-i: Já úu tá'an-de, te ndé ñn-de kuni-ro síá-rj, áchí-de. Te nī kaka'an-i: Síá-ní Barrabás, áchí-i. 22 Te nī ka'an Pilato jiín-de: Núsáá te ndasa sá'a-rj jiín Jesús, cháa nání Cristo, áchí-de. Te nī kaka'an ndí'i-i: Ná kúu-de jiká cruz, áchí-i. 23 Te gobernador, nī ka'an-de jiín-i: Naún kuachi nī sá'a-de núsáá, áchí-de. Ko máa ñayivi-ún, ví'i-gá nī kaka'an jaa-i: Ná kúu-de jiká cruz, áchí-i. 24 Te nī jinj Pilato ja tú kúndéé-de jiín ñayivi, chí sasua kándonda vaá-ga-i. Te nī ki'in-de nducha. Te nī nandá'a-de jito nuu ñayivi kuá'a-ún. Te nī ka'an-de: Tú ña kuachi máá-rí ío ja kúncháa niñj cháa va'a yá'a siki-rí. Siki máá-ró ná kúu. Achí-de. 25 Te nī kaka'an taká ñayivi: Mā yú'ú-ní, chí siki máá-ná jiín siki sé'e-ná ná kúncháa kuachi niñj-dé, áchí-i. 26 Yúan-na te nī síá-de Barrabás kua'an. Te nī xndó'o-de Jesús. Te nī nakuá'a-de-ya já kúu-ya jiká cruz.

Jā ní kāsákátá soldado nuu-yá

²⁷ Te soldado gobernador, nì kajaka-de Jesús kua'an-de jíin-yá inì ve'e palacio. Te nì kàkana-de xinì tá'an-de nì kàndutútú-de. ²⁸ Te nì kāsavíchí-de-ya. Te nì kachu'un-de-ya ìin sa'ma ku'á tándí'í. ²⁹ Te nì kat'ìn-de ìin corona ìnu. Te nì kachu'un-de xinì-yá. Te nì kachi'i-de yunu ndává'a-ya. Te nì kajukuiñì jíí-de nuu-yá, nì kāsákátá-de nuu-yá: Rey judío, taá ndii, áchí-de. ³⁰ Te nì kativì s'v'í-de nuu-yá. Te nì kàkìñi'in-de yunu-ún nda'a-yá. Te nì kastují-dé xinì-yá jíin. ³¹ Te nuu ní ndi'i nì kāsákátá-de nuu-yá, te nì kànakuanchaa-de sa'ma ñu'un-ya-ún. Te nì kànachu'un-de-ya sá'ma máá-yá. Te nì kakeñi'in-de-ya kuíta kaa-ya jiká cruz.

Jā ní kajata kaa-de-ya

³² Te nuu ní kàkenda-de, te nì kaketá'an-de jíin ìin chaa ñuu Cirene nání-de Simón. Te nì katetiñu-de chaa-ún ki'in-de jíin-yá, kundiso-de cruz-ya. ³³ Te nì jakoyo-de ìin tinduu nání Gólgota, jā kuní ka'an: Yiki xiní. ³⁴ Te nì kaja'a-de vino jíin súsia uā jā kó'o-ya. Ko nuu ní jito nchaa-ya, te tú ní kuní-ya kó'o-ya. ³⁵ Te nuu ní ndi'i nì kajata kaa-de-ya jiká cruz, te nì kāsaka-dé sa'ma-yá nuu tá'an-de, te nì kāsá'a-de ìin apuesto sikì. Te nì skikuu tu'un ká'an chaa nì jani tu'un Dios: Nì kándátá-i sa'ma-rí, te sikì sù'nu-rí nì kāsá'a-i ìin apuesto, áchí. ³⁶ Yúan-na te nì kajungoo-de yúan, nì kandé'é-de nuu-yá. ³⁷ Te nì kachaa-de ìin tu'un xinì cruz-ya já kuu kuachi-ya: Ya'á kúu Jesús Rey ñayivi judío, áchí. ³⁸ Te nì kajata kaa-de uu ñaku'i'ná jíin-yá. ìin ichi ndává'a-ya, te ingá ichi ndávésé-yá. ³⁹ Te ñayivi kája'a yúan, nì káskuikó-i xinì-í. Te nì kaka'an ndiva'a-i jíin-yá. ⁴⁰ Róo ká'an-ro já stunchaa-ro vé'e ìi te nuu uní kivi te ndukani-ró núú, nú Se'e Dios kúu-ró, núsáá te nama-ró máá-ró, te nuu-ró jiká cruz vii, áchí-i. ⁴¹ Te sutu ñá'nu jíin cháa kachaa tutu jíin cháa fariseo jíin cháa nì kayii, suni súan nì kāsákátá-de nuu-yá. Te nì kaka'an-de: ⁴² Sava ñayivi, nì nama-de-i, ko mā kuu nama-de máá-de. Nú rey ñayivi Israel kúu-de, te ná núu-de jiká cruz vina. Yúan-na te ná kándija-yó-de. ⁴³ Kándija-de nuu Dios, te ná náma máá-yá-de vina te nú kuní máá-yá, chí nì ka'an-de: Máá-rí kúu Se'e Dios, áchí-de. Achí. ⁴⁴ Te ñaku'i'ná kándita kaa jíin-yá jiká cruz, suni ìin-nì tu'un nì kaka'an ndiva'a jíin-yá. ⁴⁵ Te nuu ní kuu ka'uxj uu te nì kuxki'vi ní núú ñu'un onde ka'unj. ⁴⁶ Te a yani ka'unj aini, nì ka'an jaa Jesús: Elí, Elí, lama sactanti, áchí-ya. Ya'á kuní ka'an: Dios máá-ná, Dios máá-ná, naja ní xndóo-ní náá. ⁴⁷ Te sava ñayivi ká'jin yúan, nì kajini so'o-i tu'un-ún. Te nì kaka'an-i: Kána chaa yá'a xinì Elías, áchí-i. ⁴⁸ Te jinu ìin chaa nì jaq-de. Te nì ki'in-de kachi, nì chindaji-de nuu vinagre. Te nì chaa-de xinì ìin yunu. Te nì ja'a-de nuu-yá jā kó'o-ya. ⁴⁹ Te nì kaka'an sava-ga-i: Síá, nándéó nú chaa Elías nama-de chaa xí túu, áchí-i. ⁵⁰ Ko máá Jesús, nì ka'an jaa-ya ingá jinu. Te nì ji'i-ni-ya. ⁵¹ Yúan-na te sa'ma ndíta kaa onde inì ve'e ìi, nì te'nde uu onde nuu xiní, te onde nuu já'a. Te nì taan ñuyivi. Te toto, nì kandata. ⁵² Te suni nì kànanuña ve'e añú. Te kua'a ndíyi chaa ndoo, jā á nì kaji'i-de, nì kanachaku-de. ⁵³ Te nuu á nì nachaku-ya, te nì kandenda koyo-de inì ve'e añú. Te nì ndivi koyo-de inì ñuu ìi. Te nì kàndenda ndijin-de nuu ku'á ñayivi. ⁵⁴ Te chaa capitán, jíin cháa kándito Jesús jíin-de, nì kajini-de jā ní taan, jíin táká tiñu nì kuu. Te nì kayu'ú téyí-de. Te nì kaka'an-de: Jándáa jā Sé'e Dios kúu chaa yá'a núú, áchí-de. ⁵⁵ Te ká'jin kua'a ñásí'í yúan kándé'é jiká-ni-ña. Te suu ña'an-ún, nì kandikin-ña Jesús onde ñuu Galilea vai-ña kájatíñu-ña núu-yá.

56 Te jíin ñá'an yúan ká'jín María ñuu Magdala, jíin María náa Jacobo jíin José, jíin náa se'e Zebedeo.

Ja ní kachiyuji-de-ya

57 Te ñi ini kivi-ún. Te ñi jaá ñin chaa kúka ñuu Arimatea, nání-de José, chi suni ñin chaa ñi skuá'a jíin Jesús kúu-de. 58 Chaa yá'a, ñi jaá-de nuu Pilato. Te ñi jikan-de yiki kúñu Jesús. Te ñi tá'ú tíñu Pilato ja ná kuá'a-i yiki kúñu Jesús nuu-dé. 59 Te ñi ki'in José ndiyi-ún. Te ñi chisúkun-dé-ya jíin ñin sa'ma kuitá ndóo. 60 Te ñi chindee-de-ya iní ve'e añú jáá ñáva'a-de, ja ní jacha jiká ñin kava. Te ñi stúu-dé ñin yuu ká'nu, ñi jasú-de yuxé'é añú-ún. Te kua'an-de. 61 Te María ñuu Magdala jíin ingá María, káxiukú-ña yúan ichi núu vé'e añú-ún. 62 Te ñi kuu kivi-xian. Te iku-ún ñi kuu kivi ní kasátu'a-i máa-i. Te taká sutu ñá'nu jíin cháa fariseo, ñi kandutútú-de nuu Pilato. 63 Te ñi kaka'an-de: Táta, kánuku'un iní-ná ja cháa xndá'ú ñá'an-ún, onde ná chakú-ga-de núu, te ñi ka'an-de: Nuú uní kivi te nachaku-ri. 64 Núsáá, te tá'ú tíñu-ní ná kúkútu yúyáú-ún onde jínu nuu uní kivi. Chi nú túu te sanaa kíi chaa ñi kasuá'a jíin-de-ún akuáa, te nasáku'ná-de ndiyi-ún ki'in-de jíin. Yúan-na te kachi-de kuni ñayivi: Ní nachaku-ya já ní ji'i-ya, achi-de. Te ká'ú-ga kuu tu'un xndá'ú yúan vása já xnáñúú, áchí-de. 65 Te ñi ka'an Pilato jíin-de: Yá'a ká'io soldado. Kuá'an jíin-de, te sákútu máa-ró yúyáú-ún nú ndasa kájiní-ro. Achí-de. 66 Te kája'an-de. Te ñi kasákútu-dé ve'e añú. Te jíin sello ñi kajasú va'a-de sikí yúu já ndí'u yuyáú-ún. Te ká'jín soldado jíin-de.

28

Ja ní nachaku Jesús

1 Te ñi ja'a kivi ndéatú-ún. Te ñi kundijin kivi ñin semana. Te María ñuu Magdala jíin ingá María-ún, ñi kajande'é-ña vé'e añú-ya. 2 Te ñin ndajá'a máa Tatá Dios, ñi kuun-ya ichi ándivi ní chaa-ya. Chi ñi taan xaan ní sá'a-ya. Te ñi stúu-yá yuu-ún kua'an. Te ñi jungoo-ya sikí. 3 Te ndíi ncháa núu-yá. Te su'ñu ñú'un-ya káa nátu'un yu'a volcán. 4 Te soldado kándito yúan, ñi kayu'ú-de, te kákisi-i-de ñi sá'a-ya. Te ñi kakundiyi-de. 5 Te ñi ka'an ndajá'a jíin ñá'an-ún: Ma yú'ú-ro, chi a jiní-ri ja kánandúkú-ró Jesús, I'a ñi ji'i jiká cruz. 6 Túu-ya yá'a, chi a ñi nachaku-ya nátu'un ñi ka'an-ya. Ñá'an te ndé'é-ró núu ní katúu máa Jito'o-ro. 7 Kuángoyo yachi te kachi-ro núu cháa ñi kasuá'a jíin-yá, ja á ñi nachaku-ya má'ñú ndiyi. Te jandáa xna'an-ga ki'in-ya ñuu Galilea vása ki'in-ro. Te yúan kuni-ro núu-yá. Achi-ro kúni-de. Kástu'ún ndíja-ri nuu-ro, áchí-ya. 8 Te máa-ña káyu'ú-ña te kákusiñ iní-ña. Te ñi kandenda-ña iní ve'e añú-ún. Te ñi kajinu-ña kuákastu'ún-ña núu cháa káskuá'a jíin-yá. Te nini kája'an-ña núu-dé, 9 Te ñi kenda-ni Jesús ñi ketá'an-ya jíin-ña. Te ñi ka'an-ya jíin-ña: Taá ndii, áchí-ya. Te ñi kanuu-ña sukún já'a-yá, te ñi kachiñú'ún-ña-yá. 10 Yúan-na te ñi ka'an Jesús jíin-ña: Ma yú'ú-ro jíná'an-ró. Kuá'an te kastu'ún-ró núu ñaní-ri ja ná kíngoyo-de onde ñuu Galilea. Te yúan kuni-de nuu-ri. Achí-ya. 11 Te nini kája'an-ña, te sava soldado kándito ve'e añú-ún, káno'on-de onde ñuu. Te ñi kakástu'ún-de nuu sutú ñá'nu taká tíñu ja súan ñi jo. 12 Te ñi ndutútú-de jíin cháa ñi kayii. Te ñi kandatú'ún-de. Te ñi kaja'a-de kua'a xú'ún núu soldado jíná'an. 13 Te ñi kaka'an-de: Súan ka'an-ro jíná'an-ró: Chaa káskuá'a jíin máa-de, ñi kikoyo akuáa, te ñi kanasáku'ná ndiyi-ún nini kákixi-ná, achi-ro. 14 Te nú tu'un yá'a ná kúni so'o gobernador,

te máá-rí, kiská'an-ri-de, náva'a ma koo kuachi siki máá-ró. Achí-de. ¹⁵ Te soldado, ni káki'in-de xu'un. Te ni kasa'a-de natu'un ni ta'u tiñu nuu-dé. Te tu'un ya'a ni jicha kua'an nii ñuu ñayivi judío onde vina.

Ja ní nastá'an-ya máá-yá nuu-í

¹⁶ Te ndí'uxí in cha cha kaskuá'a-ún, ni kee-de kaja'an-de onde ñuu Galilea, onde yuku núu ní tá'ú tiñu Jesús nuu-dé ja kí'in-de. ¹⁷ Te ni kajini-de nuu-ya, te ni kachiñú'ún-de-ya. Ko sava-de tú ní kákandíja-de. ¹⁸ Te ni cha Jesús, ni ka'an-ya jín-de: Siki-rí, a ni cha Dios taká fuerza ja ío iní andí'í jín iní ñuyívi. ¹⁹ Núsáa te kuá'an jín'an-ró. Te stá'an-ro tú'un nuu taká ñayivi, ná chú'un iní-i. Te skuánducha-ro-í onde jín sí'ví máá Táa-yo jín sí'ví máá Sé'e, jín sí'ví máá Espíritu Santo. ²⁰ Te stá'an-ro núu-í ná kuándatu-i taká tiñu ni tá'ú-rí nuu-ro. Te máá-rí kaka ndija-ri jín-ró nii káni onde kivi ndí'í ñuyívi. Achí-ya. Amén.

EL SANTO EVANGELIO SEGUN SAN MARCOS TU'UN VA'A NI CHAA SAN MARCOS

Juan, chaa skuánducha

¹ Yá'a kéjá'á tú'un va'a máá Jesucristo, Se'e Dios. ² Te súan n̄i chaa Isaías tutu, chi chaa jáni tu'un Dios n̄i kuu-de sáá: Kuni so'o-ró, ch̄i tájí-rí ndajá'a-rí kuxnúú-de jaa-de sátu'a-de ichi-ro. ³ Te ndajá'a-ún, kana jaa-de onde nuu ñú'un té'é: Sátu'a-ró ichi máá Jító'o-yo te sándóo-ró ichi-yá, ach̄i-de, ách̄i Isaías. ⁴ Te Juan, n̄i skuánducha-de onde nuu ñú'un té'é. Te n̄i jani-de tu'un jánducha jín tú'un nakani in̄i, nává'a sá'a Dios tuká'nu in̄i nuu kuáchi. ⁵ Te n̄i chakoyo taká ñayivi ndañúu Judea, jín taká ñayivi ñúu Jerusalén. Te n̄i skuánducha-dé-i in̄i yucha Jordán. Te kánakani ndaa-i kuáchi-i yúan. ⁶ Te sa'ma ní ñú'un Juan n̄i kuu ixi camello, jín ñin sánch̄i ñii nú'n̄i ch̄i-de. Te n̄i yee-dé ndikuá'yú jín ndúxi yoko yuku. ⁷ Te n̄i jani-de tu'un: Ichi yatá-rí vai ñin l'a kúñá'nu-ga vása rúu, ja tú kúñá'nu-r̄i jukuíta ndee-r̄i te ndájí-rí ñii yí'i ndijan-yá, ách̄i-de. ⁸ Te ruu, ch̄i jín ndúcha skuánducha-rí róo jíná'an-ró, ko l'a-ún, ch̄i jín Espiritu Santo skuánducha-yá róo, ách̄i Juan.

Ja ní janducha Jesús ní sá'a Juan

⁹ Te n̄i kuu kivi. Te Jesús, n̄i kenda-ya ñúu Nazaret ndañúu Galilea. Te n̄i janducha-yá n̄i sá'a Juan in̄i yucha Jordán. ¹⁰ Te n̄i nana-ni-ya in̄i nducha-ún. Te n̄i jin̄i-ya já ní nuña andívi. Te Espiritu n̄i jungava siki-yá nátu'un paloma. ¹¹ Te ichi andívi ní kenda ñin tu'un n̄i ka'an: Máá-ró kúu Se'e-r̄i, te kúndá'ú in̄i-r̄i róo. Te kús̄i in̄i-r̄i jín-ró. Ach̄i.

Siki já ní jito nchaa tá'an Satanás jín-yá

¹² Yúan-na te máá Espiritu, n̄i chundá'a-ni-ya kuá'an-ya onde ñu'un té'é. ¹³ Te n̄i kanchaa-ya núu ñú'un té'é yúan uu xiko kivi, te vása ní jito nchaa tá'an Satanás jín-yá. Te n̄i kandee-ya jín kiti xáan. Te máni ndajá'a andívi ní kajatíñu nuu-yá.

Ndasas ní kejá'á Jesús jáni-ya tú'un

¹⁴ Yúan-na te onde n̄i kivi Juan vekaa, te n̄i jaa Jesús ndañúu Galilea, jáni-ya tú'un va'a Dios. ¹⁵ Te n̄i kach̄i-ya: A n̄i jinu kivi, te a yani koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Nakani in̄i jíná'an-ró, te kandíja-ró tú'un va'a-ya.

Ja ní kana-ya xiní kúun tá'an chaa

¹⁶ Te n̄i ja'a-ya xín mar Galilea kua'an-ya. Te n̄i jin̄i-ya núu Simón jín ñaní-de Andrés, káskuíta ka'nu-de ñunu-dé in̄i mar, ch̄i chaa kátiin tiyáká kákuu-de. ¹⁷ Te n̄i ka'an Jesús jín-de: Kundik̄in ruu kikoyo-ró, te ná násá'a-r̄i róo chaa tiñ ñayivi. Ach̄i-ya. ¹⁸ Yúan-na te n̄i kaxndóo-ni-de ñunu-dé. Te n̄i kandik̄in-de-ya. ¹⁹ Te n̄i jika-ya ñin tí'lí-ga. Te n̄i jin̄i-ya in̄i Jacobo jín ñaní-de Juan. Se'e Zebedeo kákuu chaa-ún. Suni ká'jin chaa-ún in̄i barco, kánaku-ni-de ñunu-dé. ²⁰ Te n̄i kana-ni-ya xiní-dé. Te n̄i kaskéndoo-de táa-de Zebedeo in̄i barco-ún jín mozo-de, te kuangoyo-de yata-yá.

Ja ní keñi'in-ya tachí káni

²¹ Te n̄i kivi koyo-de in̄i ñuu Capernaum. Te taká kivi ndétatú n̄i kivi-ni Jesús in̄i ve'e sinagoga, te n̄i stá'an-ya tú'un. ²² Te n̄i kanaa ini-i kájni so'o-i tu'un

stá'an-ya, chi n̄i stá'an-ya nátu'un cháa ndíso tíñu, nasu nátu'un cháa káchaa tutu. ²³ Te in̄i ve'e sinagoga-ún kándeé ñin cháa tá'an tach̄i k̄ini. Te cháa-ún, n̄i kana kó'ó-de: ²⁴ Nañun kuní-ní j̄ín-ná j̄íná'an-ná, Jesús ñuu Nazaret. Vai-ní xnáa-ní náá náún. A j̄íní-ná na ní kúu, cháa ío ndoo nuu Dios, áchí. ²⁵ Te Jesús, n̄i ka'an xaan-yá j̄ín: Kasu yu'u-ro, te kenda-ró-de, áchí-ya. ²⁶ Te máá tach̄i k̄ini-ún, xaan ní ja'ni yí'í cháa-ún. Te n̄i kana j̄íkó'ó. Te n̄i kenda kua'an in̄i-de. ²⁷ Te ndivii-i n̄i kanaa in̄i-i kánde'é-i. Te kándaťu'ún máa-i: Nañun kúu ya'á. Tu'un jáá kúu náún, ch̄i tá'ú ní'in-de tíñu nuu tach̄i k̄ini, te kándaťu nuu-dé, áchí-i. ²⁸ Te n̄i jichá nuu-ni tu'un-ya kuá'an ñí táká ndañúu ja ní j̄íkó ndúu yuñúu Galilea. ²⁹ Te n̄i kándaťu-ni-ya in̄i ve'e sinagoga. Te n̄i chákooyo-ya j̄ín Jacobo j̄ín Juan onde ve'e Simón j̄ín Andrés. ³⁰ Te náchisó Simón, kátúu-ñá yí'í k̄iji-ña. Te n̄i kaka'an-ni-de j̄ín-yá ndasa kuu máá-ña. ³¹ Yúan-na te n̄i jaq-ya. Te n̄i t̄in-ya ndá'a-ña. Te n̄i ndukani-ya-ña. Te n̄i kee-ni k̄iji-ún-ña. Te n̄i jatíñu-ña núu-yá j̄íná'an-ya.

Ja ní nasáva'a-ya kuá'a ñáyivi káku'u

³² Te nuu ní in̄i, n̄i kee ndikandii, te n̄i chákooyo cháa kándaťo ñáyivi káku'u, j̄ín ñáyivi tá'an tach̄i k̄ini. ³³ Te taká ñáyivi ñúu-ún, n̄i kákuťutú-i yuxé'é yúan. ³⁴ Te n̄i nasáva'a-ya kuá'a ñáyivi káku'u tin̄i nuu kué'e. Te n̄i kiñi'in-ya kuá'a tach̄i k̄ini kája'an. Te tú ní já'a-ya tú'un ka'an tach̄i k̄ini-ún, ch̄i a kájiní-ún-yá.

Ja ní jikan ta'u-yá nuu ñú'un té'é

³⁵ Te ñá'an xaan ní ndukoo-ya, onde ná íña-gá. Te n̄i kenda-ya te kua'an-ya ñin lugar ñu'un té'é. Te yúan n̄i jikan ta'u-yá. ³⁶ Te Simón j̄ín cháa káxiukú j̄ín-de, n̄i kandik̄in-de-ya. ³⁷ Te n̄i kanani'in-dé-ya. Te káka'an-de j̄ín-yá: Taká ñáyivi, kánandúkú-i ní, áchí-de. ³⁸ Te n̄i kach̄i-ya j̄ín-de: Ná kí'on sáva-ga ñuu káxiukú yáni, náv'a kani-r̄i tu'un yúan, ch̄i ja yúan ní cháa-r̄i. Achí-ya. ³⁹ Te kua'an-ya. Te n̄i jani-ya tú'un in̄i taká ve'e sinagoga ñí ndañúu Galilea. Te n̄i kiñi'in-ya tach̄i k̄ini kája'an.

Ja ní nasáva'a-ya ñin cháa té'yu ndi'yi

⁴⁰ Te ñin cháa té'yu ndi'yi, n̄i cháa-de nuu-yá. Te n̄i jukuiñi j̄iti-de nuu-yá, ká'an ndá'ú-de j̄ín-yá: Nú kuní-ní, te kuu nasándoo-ní náá, áchí-de. ⁴¹ Te Jesús, n̄i kundá'ú in̄i-ya-dé. Te n̄i skáa-ya ndá'a-yá. Te n̄i ké'é-yá-de. Te n̄i ka'an-ya j̄ín-de: Kuní-r̄i. Ná ndúndoo-ró. Achí-ya. ⁴² Te máá súan-ni n̄i ka'an-ya, te ndi'yi té'yu cháa-ún, kua'an-ni. Te n̄i ndundoo-ni-de. ⁴³ Yúan-na te n̄i ka'an xaan-yá j̄ín-de. Te táji-ni-ya-dé ki'in-de. ⁴⁴ Te ká'an-ya j̄ín-de: Koto-ró, ma ká'an kuti-ro j̄ín ní ñin-i, ch̄i kuá'an, te stá'an-ro máa-ró núu sutú. Te kundá'á-ró ndátíñu stá'an-ro núu-dé, náv'a kuni-de ja ní ndundoo-ró, nátu'un n̄i tá'ú Moisés tíñu sáá, áchí-ya. ⁴⁵ Ko máa-de, n̄i kenda-de kua'an-de. Te n̄i kejá'á-de n̄i jachá xaan-dé tu'un. Te n̄i kach̄i-de ná n̄i ta'an-de. Te tuká-ni ní kúu k̄ivi ndijin Jesús onde in̄i ñuu, ko n̄i kanchaa s̄in-ya ñin lugar ñu'un té'é. Te yúan n̄i kikoyo ñáyivi táká lado nuu-yá.

2

Chaa n̄i kuyúnú

¹ Te n̄i kuu yakú k̄ivi. Te n̄i k̄ivi tuku-ya ñúu Capernaum. Te n̄i kenda tu'un ja ve'e kánchaa-ya. ² Te n̄i kákuťutú kuá'a xaan ñáyivi núu-yá. Te tuká ní kánda kuti yuxé'é kuñi-i. Te n̄i jani-ya tú'un nuu-í. ³ Yúan-na te n̄i cháa yakú cháa

nuu-yá jíin ñin cháa n̄i kuyúnú, ja kún tá'an-de kándiso-de cháa-ún. ⁴ Te ja kuá'a ñáyivi-ún, te tú ní kúu kivi-de nuu-yá jíin cháa-ún. Te n̄i kajuña-de xini vé'e nuu kánde-de-ya-ún. Te nuu ní kakaan-de yau-ún, n̄i kaskúun-de jito yuu núu kátúu cháa n̄i kuyúnú-ún. ⁵ Te n̄i jini Jesús ja kákandija máa-de. Te n̄i ka'an-ya jíin cháa n̄i kuyúnú-ún: Hijo, a ío tuká'nu in̄i nuu táká kuachi-ró, áchi-ya. ⁶ Te yúan káxiukú yakú cháa káchaa tutu. Te yúan, n̄i kajani in̄i. ⁷ Naja ká'an cháa yá'a súan. Núsáa te tu'un ndiva'a ká'an-de. Ndéja kúu sá'a tuká'nu in̄i nuu kuáchi, chi ñin-ni máa Dios, áchi. ⁸ Te n̄i juku'un-ni in̄i Jesús ja súan kájani in̄i. Te n̄i ka'an-ya jíin: Naja kájani in̄i-ro súan. ⁹ Te ja úu tu'un yá'a, ndéja yí-ga káa. Á ka'an-ri jíin cháa n̄i kuyúnú yá'a: A ío tuká'nu in̄i nuu táká kuachi-ró; xí ká'an-ri jíin-de: Ndukoo, te naki'in-ró jito yuu-ro, te ki'in-ro jíin, áchi-ri náún. ¹⁰ Ko náv'a ná kuni-ro ja máa Sé'e cháa, ndíso-ya tínu in̄i ñuyivi yá'a ja sá'a-ya tuká'nu in̄i nuu kuáchi, te ná ká'an-ri inga tu'un jíin cháa n̄i kuyúnú yá'a núsáa: ¹¹ Jíin-ró ká'an-ri: Ndukoo, te naki'in-ró jito yuu-ro, te no'on-ro vé'e-ró, áchi-ya jíin-de. ¹² Te máa cháa-ún, n̄i ndukoo-ni-de. Te n̄i naki'in-de jito yuu-dé. Te n̄i ndenda-de kua'an-de nuu ñáyivi kuá'a-ún. Te ndivii-í, n̄i kaakee nuu-í kánde'é-i. Te n̄i kanakana jaa-i Dios: Na tú kájini kuti-yo súan nátu'un ya'á, áchi-í.

Ja ní kana-ya xini Levi

¹³ Te n̄i kenda tuku Jesús kua'an-ya ondé yu'u mar. Te taká ñáyivi, n̄i jakoyo-i nuu-yá. Te n̄i stá'an-ya tú'un nuu-í. ¹⁴ Te n̄i ja'a-ya kuá'an-ya. Te n̄i jini-ya núu Levi, se'e Alfeo, kánchaa-de nuu kútútú xú'ún ñúu. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Kundikin-ro rúu, áchi-ya. Te n̄i ndukuiñi-de. Te n̄i ndikin-de-ya. ¹⁵ Te Jesús, n̄i yee-ya staa in̄i vé'e-de. Te suni kua'a cháa xini jíin cháa ká'io kuáchi, káye-de staa jíin Jesús jíin cháa káskuá'a jíin-yá, chi ío kua'a-dé kándikin-de-ya. ¹⁶ Te cháa káchaa tutu, jíin cháa fariseo, kánde'é-de ja yé-ya staa jíin cháa xini jíin cháa ká'io kuáchi. Te n̄i kaka'an-de jíin cháa káskuá'a jíin-yá: Naja yé-ya jíi-ya jíin cháa xini jíin cháa ká'io kuáchi, áchi-de. ¹⁷ Yúan-na te n̄i jini so'o Jesús. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Chaa ká'io ndáján, tú kánandi-i-de cháa táná, chi cháa káku'u kúu ja kájinu ñú'ún. Na tú vai-ri kana-ri xini cháa ndaa, chi cháa ká'io kuáchi kána-ri xini, áchi-ya.

Siki já kondicha in̄i

¹⁸ Te cháa káskuá'a jíin Juan, jíin já káskuá'a jíin cháa fariseo, ká'io ndicha in̄i-de. Te n̄i chaakoyo cháa-ún. Te n̄i kaka'an-de jíin-yá: Chaa káskuá'a jíin Juan jíin já káskuá'a jíin cháa fariseo, naja ká'io ndicha in̄i-de, te cháa káskuá'a jíin-ní, tú ká'io ndicha in̄i-de, áchi-de. ¹⁹ Te Jesús, n̄i ka'an-ya jíin-de: Á kuu kondicha in̄i ñáyivi ká'jin viko tánda'a, te nú kánchaa yí jíin-í. Chi nú nini kánchaa yí jíin-í, ma kúu kondicha in̄i-í. ²⁰ Ko cháa ñin kivi já yí-ún, kuxio-de nuu-í. Te kivi-ún, kuu kondicha in̄i-í. ²¹ Tú ni ñin nachu'un sa'ma jáá núu sú'nu tu'ú. Chi nú súan, te suni máa já ní nuku'un jáá-ún ka'ncha-ga ja tu'ú-ún, te ja te'ndé-ún ví'í-gá te'nde. ²² Te tú ni ñin chu'un vino jáá in̄i ñii tú'ú. Chi nú súan, te máa vino jáá-ún ndátá ñii-ún, te kati vino-ún, te ñii-ún naa-ní. Ko ñii jáá jíin vino jáá, kúu ja kúu ku'un, áchi-ya.

Ja ní kakachi-de yoko trigo kivi ndétatú

²³ Te ñin kivi ndétatú n̄i ja'a Jesús kua'an-ya ñin nuu káa trigo. Te cháa káskuá'a jíin-yá, kájika-de kua'an-de. Te kákachi-de yoko. ²⁴ Yúan-na te cháa fariseo, n̄i kaka'an-de jíin-yá: Naún kúu jian. Naja kásá'a-de súan kivi ndétatú,

chì tú íó ley. Achí-de. ²⁵ Te máá-yá, nì ka'an-yá jíin-de: Á tú ní káka'u kuti-ro tutú naún ní sá'a David, kivi ní kii tundó'o nuu-dé. Te nì jì'i-de soko, onde jíin cháa nì kaxiukú jíin-de. ²⁶ Te nì kivi-de inì ve'e Dios. Te Abiatar nì kuu máá sutú ñá'nu-ga. Te nì yee-dé statilá ìi káxiukú ndijín, ja tú íó ley kee ní ìin cháa, chì máni sutú káyee núú. Te suni nì ja'a-de nuu cháa káxiukú jíin-de, áchí-ya. ²⁷ Te suni nì ka'an-ya jíin-de: Kivi ndétatú nì jungoo ja sikí cháa; nasu cháa ja sikí kivi ndétatú. ²⁸ Núsáá te máá Sé'e cháa, suni Jito'o kivi ndétatú kúu-ya, áchí-ya.

3

Ìn cháa nì ichi nda'a

¹ Te ingá jínu nì ndivi Jesús inì ve'e sinagoga. Te yúan nì ìo ìin cháa nì ichi káján ìin nda'a-dé. ² Te kánde'é-de nú nasáva'a-ya-dé kivi ndétatú, nává'a kakan-de kuachi sikí-ya. ³ Yúan-na te nì ka'an-ya jíin cháa kátí'íchi nda'a-ún: Ichi má'ñú yá'a jukuiñi-ro, áchí-ya. ⁴ Te nì ka'an-ya jíin-de jíná'an-de: Ndé ley íó sikí kivi ndétatú. Á sá'a va'a-yó, xí sá'a ñáá-yo. Á nama-yó ìin cháa a yani kuu, xí ká'ni-yo ìin ndivi, áchí-ya. Te máá-de, tú ní káka'an kuti-dé. ⁵ Te ndé'é-yá nuu-dé ja ká'jin-de xiin-ya. Te nì kiti inì-ya. Te nì kukuí'a inì-ya ja ndáva iní añú-de jíná'an-de. Te nì ka'an-ya jíin cháa-ún: Skáa nda'a-ro, áchí-ya. Te nì skáa-de nda'a-dé. Te nda'a-dé-ún, nì nduva'a ij-ní. ⁶ Yúan-na te nì kenda koyo cháa fariseo. Te nì kandatú'ún-ni-de jíin cháa herodiano sikí-ya, ndasa ka'ni-dé-ya.

Kua'a ñáyivi ní kandikin-i-ya

⁷ Te Jesús, nì kusin-ni-ya kuá'an-ya ondé yu'u mar jíin cháa kákuá'a jíin-ya. Te ñáyivi kuá'a xaán ndáñú Galilea jíin ndáñú Judea, nì kandikin-i-ya. ⁸ Te suni onde ñuu Jerusalén jíin Idumea, jíin ingá lado yucha Jordán, jíin ndáñú Tiro jíin Sidón. Kua'a xaán ñáyivi, nì kajini tu'un-i ná ñá'nu tiñu nì sá'a-ya. Te nì chakoyo-i nuu-ya. ⁹ Te nì ka'an-ya jíin cháa kákuá'a jíin-ya ja ná kótú'a ìin barco lúli kivi-ya, nává'a tú kaxin-i-ya. Chì kua'a xaán ñáyivi-ún íó. ¹⁰ Chì nì nasáva'a-ya ñáyivi kuá'a. Te taká ñáyivi káku'u kue'e, nì kakandita-i nuu-ya, ja ké'é-i-ya káku'i-i. ¹¹ Te tachì kíni nú nì kajini nuu-ya, te kájukuiñi jíití núu-ya. Te kákana kó'ó: Máá-ní kúu Se'e Dios, áchí jíná'an. ¹² Ko máá-ya, nì ka'an xaán-ya jíin ja ná tú stá'an ndijin-ún-ya.

Ja ní kaji-ya uxí uu cháa skuá'a jíin-ya

¹³ Te nì kaa-ya kuá'an-ya ondé yuku. Te nì kana-ya xiní ndé cháa játa'an inì máá-ya. Te nì jakoyo-de nuu-ya. ¹⁴ Te nì jani-ya uxí uu tá'an cháa, kuiñi-de jíin-ya. Te táji-ya-de kinyoyo-de kani-de tu'un. ¹⁵ Te kundiso-de tiñu ja násáva'a-de ñáyivi kú'u. Te kiñi'in-de tachì kíni kinyoyo. ¹⁶ Te Simón, nì naskúnání-ya-de Pedro. ¹⁷ Te Jacobo, se'e Zebedeo, jíin Juan ñani Jacobo, nì naskúnání-ya ndendúu-de Boanerges, ja kuní ka'an: Cháa nátu'un taja. ¹⁸ Te sava-ga-de nání-de Andrés, Felipe, Bartolomé, Mateo, Tomás, Jacobo se'e Alfeo, Tadeo, Simón ñuu Caná, ¹⁹ onde jíin Judas Iscariote, ja ní nastúu-de-ya. Yúan-na te nì kivi koyo-de ìin ve'e jíin-ya. ²⁰ Te nì ndutútú tuku kua'a ñáyivi. Te nì tuká ní kúu kee-ya staq jíin-de. ²¹ Te nì kajini tu'un tá'an-ya. Te nì kakenda-de vai-de ja òin-de-ya. Chì nì kaka'an-de: Káku'u-de, áchí-de.

Tu'un ndiva'a sikí Espiritu Santo

²² Te ja káchaa tutu, ni kikoyo onde ñuu Jerusalén, ni kaka'an: Yí'i-de Beelzebú. Te jín tachí káni ñá'nu kíñi'in-de tachí káni kája'an, áchí. ²³ Te ni kana-ya xini jíná'an. Te ni ka'an-ya tú'un yátá jín: Ndasá kuu kiñi'in Satanás-ún Satanás kí'in, áchí-ya. ²⁴ Te nú ñin ñuu sásin máá te kánakuatá'an máá, te ñuu yúan ma kúni'in. ²⁵ Te nú ñin ve'e sásin máá te kánakuatá'an máá, te ve'e yúan ma kúni'in. ²⁶ Te nú Satanás kánakuatá'an máá te sásin máá, ma kúni'in, chí sasua naa, áchí-ya. ²⁷ Tú ni ñin cháa kuu kivi-de ini ve'e cháa kándáján te sakuí'ná-de ndatiñu, te nú tú xna'an-ga ku'ni-de cháa ndáján-ún. Yúan-na te kuu sakuí'ná-de ndatiñu cháa-ún. ²⁸ Jandáa ká'an-ri jín-ró já koo tuká'nu ini nuu táká kuachi kásá'a cháa, te suni nuu tú'un ndiva'a nú ñani ka'an-de jíná'an-de. ²⁹ Ko nú ñin cháa ká'an-de tu'un ndiva'a siki Espiritu Santo, ma koo kuti tuká'nu ini-ya núu-dé, chí sua kundiso-de kuachi ní káni, áchí-ya. ³⁰ Chi ni kaka'an-de: Tá'an-de tachí káni, áchí-de.

Náa-ya jín ñani-ya

³¹ Te ni cháa náa-ya jín ñani-ya, te ká'jin-ña yatá ké'e. Te ni katáji-ña tú'un kua'an kákana-ña xini-yá. ³² Te ñayivi kuá'a káxiukú ní núu-yá-ún, ni kaka'an-i jín-yá: Kuándé'é-ni, chí ni cháa náa-ni jín ñani-ni ká'jin-ña yatá ké'e kánandúkú-ña ní, áchí-i. ³³ Te máa-yá, ni ka'an-ya: Ndéja kuu náa-ri te ndéja kákuu ñani-ri, áchí-ya. ³⁴ Te ndé'é-yá nuu ñayivi káxiukú ní núu-yá-ún, te ni ka'an-ya jín-i: Kuni so'o-ró, chí ya á kuu náa-ri jín ñani-ri. ³⁵ Chi ñayivi skikuu tiñu kuni Dios, jian kuu ñani-ri, kuu ku'a-ri, kuu náa-ri, áchí-ya.

4

Tu'un yátá siki cháa sáka trigo

¹ Te yu'u mar ni kejá'a tuku-ya ní stá'an-ya tú'un. Te ni kandututú kuá'a xaán ñayivi núu-yá. Te ja yúan ní kivi-ya ní jungoo-ya ini ñin barco nuu mar. Te táká ñayivi-ún, ni kákedoo-i káxiukú-i nuu ñu'un. ² Te ni stá'an-ya kuá'a tú'un yátá núu-í. Te ni ka'an-ya jín-i: ³ Kuni so'o te kunj-ro: ñin cháa sáka trigo, ni kenda-de sáka-dé. ⁴ Te ni kuu ja ní kenda-de sáka-dé, te ñin nunj-ún, ni jungava yu'ichi. Te ni cháa tisaá. Te ni kakókó-tí. ⁵ Te inga, ni jungava nuu ñu'un yúu, nuu tú ío kua'a ñu'un. Te ni kana yachi-ni, chí tú ío kókon ñu'un. ⁶ Te nuu ní kana ndikandii, te ni kasun-ni. Te ni ichi, chí tú yo'o ní ío. ⁷ Te inga, ni jungava ma'ñu ínu. Te ni ja'nu iñu-ún. Te ni jasú nuu. Te tú ní kúun nunj. ⁸ Te sava, ni kajungava nuu ñu'un vá'a. Te ni kaja'nu. Te ni nakóko. Te ni kuun nunj. ñin ja okó uxi, inga ja uní xiko, te inga ja ñin ciento, áchí-ya. ⁹ Yúan-na te ni ka'an-ya jín-de: Cháa ío so'o kuni ná'ín, te ná kúni so'o-de. ¹⁰ Te nuu ní ndoo máa-na-ya, te cháa ká'jin yani nuu-yá jín ndí'uxi uu cháa káskuá'a jín-yá, ni kajika tu'un-de-ya siki tú'un yátá-ún. ¹¹ Te ni ka'an-ya jín-de: A kuajuku'un ini-ro tú'un yisa'í yá'a, ndasa koo ñuu nuu tá'u Dios tiñu. Ko jín já sian siki ká'jin, chí máni jín tú'un yátá ká'an-ri táká tu'un. ¹² Náva'a vaša kánde'é, ná ndé'é ko ma chú'un ini. Te vaša kájin so'o, ná kúni so'o ko ma júku'un ini. Náva'a ma ná jíó káva ini, te koo tuká'nu ini nuu táká kuachi, áchí-ya. ¹³ Te ni ka'an-ya jín-de: Tú kájuku'un ini-ro tú'un yátá yá'a náún. Ndasá júku'un ini-ro sáva-ga tu'un yátá núsáa. ¹⁴ Cháa sáka trigo kuu cháa sáka tú'un. ¹⁵ Te nunj ní kajungava yu'ichi kákuu cháa ni saká tú'un ini-de. Ko nú ni kájin so'o-de, te cháa-ni Satanás te jáncháa-ni tu'un ni saká iní añu-de-ún kua'an-ni jín. ¹⁶ Te nunj ní saká núu ñu'un yúu, kákuu cháa

kájini so' o tu'un, te kúsi iní-de jíin. ¹⁷ Ko túu nuu káka yo' o iní-de. Te yakú-ni kivi kánda. Te nú ni ndonda tundó'o siki-dé, xí nú ni sándiva'a-i jíin-de siki tú'un-ún, te kánayu'ú-ni-de. ¹⁸ Te nunj ní saká má'ñú íñu kákuu cháa kájini so' o tu'un. ¹⁹ Ko kákutéñu-de jíin ndátíñu-de. Te kákuñi-de kukúká-de, te káxndá'ú-de máá-de jíin. Te kákutóo iní-de siki sáva-ga ndatíñu. Ndi'i ya'á sáteñu-de te jasú nuu tú'un-ún, te tú kúun nunj. ²⁰ Te nunj ní saká núu ñú'un vá'a kákuu cháa kájini so' o tu'un. Te kájata'ú-de te kája'a-de nunj. ñin-de oko uxj, inga-de unj xiko, te inga-de ñin ciento, áchí-ya.

Tu'un yiti

²¹ Te suni ni ka'an-ya jíin-de: Á júkuiñi yiti já kúndij sa'í chíi nundóo, xí chíi jito. Á tú kundij nuu candelero. ²² Chí tú ío ni ñin tíñu yísa'í sáni, chí taká-ni stá'an ndijin-ya. Ni tú ío ni ñin tu'un yísa'í sáni, chí taká-ni vaj ndijin sá'a-ya. ²³ Cháa ío so' o kuni ná'ín, te ná kúni so' o-de, áchí-ya. ²⁴ Te suni ni ka'an-ya jíin-de: Ná kúni so' o va' a-ró. Chí jíin kú'a ja káchikua'á-ro, suni nakukua'á-ro. Te ndaa-ga siki máá-ró já kájini so' o-ró. ²⁵ Chí cháa ja á ñáva'a, te kii-ga nuu-dé. Te cháa ja ná tú ñáva'a, vasa ja á ñáva'a-de-ún te kuxio ki'ñ, áchí-ya.

Tu'un tata ni ja'nu

²⁶ Te ni ka'an-ga-ya: Ñuu nuu tá'ú Dios tíñu kúu natu'un ñin cháa ni chí-i-de tata nuu ñú'un. ²⁷ Te kixi-de ñúu te ndúko-de ndúu. Te tata-ún a kána te já'nu. Te máá-de, tú jiní-de ndasa sá'a. ²⁸ Chí máá ñú'un kúu ja já'a nunj. Xna'an-ga vju, te vasa kána yoko. Yúan-na te nunj ndóo chíi yoko-ún. ²⁹ Te nú ni kuaan nunj-ún, te skívi-ni-de jóso, chí a ni jaá kivi tá'nu, áchí-ya.

Tu'un ndikin yuá mostaza

³⁰ Te ni ka'an-ya: Na jíin ká'an-yo já ndása kuni koo ñuu nuu tá'ú Dios tíñu. Xí na tu'un yátá skétá'an-yo jíin. ³¹ Kúu natu'un ndikin yuá mostaza ja nú ni jichá nuu ñú'un, te yuán kúu ñin tata lúli-ga vasa taká tata ío nuu ñú'un-ún yá'a. ³² Ko nú a ni jichá. Te kana, te já'nu xa'an-gá vasa taká-ga yua. Te kúná'nu nda'a. Te tisaá ío andiví vatu-ni sá'a-tí taká-tí chíi kati-ún, áchí-ya. ³³ Te kua'a tú'un yátá súan ni ka'an-ya jíin ñáyivi, ndasa ni kakanda máá-i kuni so' o-i. ³⁴ Te nú tú tu'un yátá te tú ká'an-ya jíin-i. Chí máni máá-ni nuu cháa káskuá'a jíin-yá ni kachí kají-yá taká tu'un.

Ja ní jukuiñi tachí xa'an ní sá'a-ya

³⁵ Te ni iní kivi-ún. Te ni ka'an-ya jíin-de: Ná kija'a-yo íchi lado-ún, áchí-ya. ³⁶ Te ni kaxndóo-de ñayivi kuá'a-ún. Te súan-ni ni kajaka-de-ya iní ñin barco. Te suni kua'an yaku-ga barco lúli jíin-yá. ³⁷ Te ni ndonda ñin tachí xa'an. Te suni ni ndonda su'ma mar, ni kivi iní barco-ún. Te barco-ún kuni chítu ndúcha iní núu. ³⁸ Te máá-yá, kánde-ya ondé yata barco-ún, kixi-ya siki ñin sa'ma yí'i xini. Te ni kaxndúko-de-ya. Te káka'an-de jíin-yá: Maestro, á tú nákan iní-ni ja náa-yo, áchí-de. ³⁹ Te ni nduko-ya. Te ni ka'an xa'an-yá nuu tachí-ún. Te ni ka'an-ya jíin mar-ún: Ná'ín-ni koo-ró, jukuiñi, áchí-ya. Te ni jukuiñi tachí-ún, te ná'ín yúú í-ni ní kuu. ⁴⁰ Te ni ka'an-ya jíin-de: Naja káyu'ú-ro. Naja tú kákandíja-ró, áchí-ya. ⁴¹ Te ni kayu'ú xa'an-dé. Te ni kaka'an-de: Ndé cháa kúu cháa yá'a núsáá, ja ondé tachí jíin mar káandatú nuu-dé, áchí-de.

1 Te ni jakoyo-ya ingá lado mar ndañúu Gadara. 2 Te ni kenda-ya iní barco-ún. Te onde ve'e añú ni kenda in chaa tá'an tachi kini, te ni ketá'an-ni-de jín-yá. 3 Te ncháá-de mañú ve'e añú. Te tú ni in kundée kú'ni-de jín cadena. 4 Chi kua'a xáan jínu ni nu'ni-de jín manea jín cadena. Ko cadena-ún, ndi'i-ni ni ja'nu sava-de. Te manea-ún, ndi'i-ni ni kukuáchi ní sá'a-de. Te tú ni in kundée jín-de ka'nu-de. 5 Te taká kiv'ndúu núu-ni jík-a-de yuku jín má'ñú ve'e añú. Te kána jín-de, te stují-dé máá-de jín yúu. 6 Te ni jiní-de ja á jík-ga vaj Jesús. Te ni chaa-de corre kua'an-de nuu-yá. Te ni jukuiñi jítí-de nuu-yá. 7 Te ni kana kó'ó-de: Naún sá'a-ni jín-ná Jesús, Se'e Dios, I'a kúñá'nu xaán. Ká'an nda'ú-ná jín-ni onde jín Dios, ma xndó'o-ni náá, áchí-de. 8 Chi ni ka'an-ya: Tachi kini, kenda ki'in-ro iní chaa yá'a, áchí-ya. 9 Te ni jíká tu'un-ya-de: Naún nání-ró. Te máá-de, ni ka'an-de: Chaa kua'a xáan nání-ná, chi kua'a-ná ío, áchí-de. 10 Te ni ka'an nda'ú-de jín-yá ja má kíni'in-ya-dé nuu-ún ki'in-de. 11 Te yani yuku yúan ío in tikuní ká'nu kiní kájitú-ti. 12 Te tachi kini-ún, ni kaka'an nda'ú jín-yá: Tájí-ni náá ná kingoyo-ná kiví-ná iní kiní yúan, áchí. 13 Te Jesús, ni ja'a-ya tú'un. Te ni kenda tachi kini-ún kája'an. Te ni kiví koyo iní kiní. Te tikuní kiní-ún, ni kajungoyo-ti in yukáva onde iní mar. Te kiní-ún ío natu'un uu mil-ti. Te nuu mar ni kaji-ti. 14 Te chaa kándito-ti yúan, ni kajinu-de. Te ni kakastu'un-de nuu núu jín núu rancho. Te ni chakoyo ñayivi-ún kándé'e-i naún ní kuu. 15 Te ni chakoyo-i nuu Jesús. Te ni kajiní-i nuu chaa ni ndo'o jín tachi kini-ún. Te kánchaa-de, nú'un-de sa'ma, te a ni nduva'a xini-dé. Te ni kayu'ú-i. 16 Te chaa ni kajiní-ún, ni kakastu'un-de nuu ñayivi vái koyo ndasa ni ta'an chaa ni yi'i tachi kini-ún, te ndasa ni kuu jín kiní-ún. 17 Te ni kakejá'a-de ni kaka'an-de jín-yá ja ná kenda-ya núu-de ki'in-ya. 18 Te ni kiví-ya iní barco. Te chaa ni ta'an tachi kini-ún ká'an nda'ú-de jín-yá, ja kundee-de jín-yá kuní-de. 19 Ko Jesús, tú ni ja'a-ya tú'un, chi ni ka'an-ya jín-de: Kuáno'on ve'e-ró núu tá'an-ró. Te kani-ró tú'un ná ñá'nu xaán tínu ní sá'a máá Jító'o-ro jín-ró, te ndasa ni kundá'a iní-ya róó, áchí-ya. 20 Te ni kee-de kua'an-de. Te ni kejá'a-de ni jacha-de tu'un iní nuu Decápolis ná ñá'nu xaán tínu ni sá'a Jesús jín-de. Te ndivii ñayivi yúan, ni kánaa iní-i kajini tu'un-i.

Tu'un sesí'i Jairo

21 Te ni ja'a tuku Jesús kua'an-ya jín barco ingá lado. Te ni kandutútú kuá'a xáan ñayivi núu-yá. Te máá-yá, kándii-ya yú'u mar. 22 Te ni chaa in chaa nání-de Jairo kúñá'nu-de iní ve'e sinagoga. Te ni jiní-de nuu-yá. Te ni jukuiñi jítí-de nuu-yá. 23 Te ni ka'an nda'ú téyí-de jín-yá: Sesí'i-ná a yani kuu-i. Ki'in-yo te xndée-ni nda'a-ni sikí-í náva'a ná kaku-i, te nachaku-i, áchí-de. 24 Te ni kee-ya kuá'an-ya jín-de. Te ni kandikin kua'a ñayivi kája'an-i jín-yá. Te ni kajaxin-i-ya.

Ja ní nasáva'a-ya in ña'an kú'u kue'e niñi

25 Te yúan ío in ña'an ní kuu uxí uu kuia ndó'o-ña kue'e jati niñi-ñá. 26 Te xaán ní ndo'o-ña jín ñatáná. Te ni janu-ña taká ja ñáva'a-ña jín. Te tú kuti ní kúu tana, chi sasua ví'i-gá ni sá'a. 27 Te ni jini tu'un-ña tú'un Jesús. Te ni jaa-ña ichi yatá-yá mañú ñayivi kuá'a-ún. Te ni ké'e-ña sá'ma-yá. 28 Chi ni ka'an-ña: Nú ná ké'e-rí vasté sá'ma-yá, te kaku-rí. Achí-ña. 29 Te onde nuu kána niñi-ña-ún, ni ichi-ni. Te ni jiní-ña ja onde iní yiki kúñu-ña ní nduva'a tundó'o tá'an-ña-ún. 30 Te Jesús, ni jiní-ni iní máá-yá ja ní kenda fuerza-ya

kuá'an. Te ni jío káva-ya núu ñáyivi kuá'a. Te ni ka'an-ya: Ndéja ní ké'é sá'ma-rí, áchí-ya. ³¹ Te chaá káskuá'a jíin-yá, ni kaka'an-de: Ndé'é-ni ja ñáyivi kuá'a yá'a kájaxin-i ní, te áchí-ní: Ndéja ní ké'é rúu, áchí-de. ³² Te máá-yá, yá'a yúan ndé'é-yá náva'a kun-ya ndéja ní sá'a. ³³ Yúan-na te ña'an-ún, yú'ú-ña te kisi-i-ña, chí a jiní-ña ndasa ni ta'an-ña. Te ni chaá-ña. Te ni jukuiñi jíti-ña núu-yá. Te ni kachí ndaa-ña táka tu'un. ³⁴ Te máá-yá, ni ka'an-ya jíin-ña: Hija, ni kandíja-ró te yúan ní kaaku-ró. Ma yú'ú-ro, chí ni nduva'a-ró túndó'o tá'an-ro, áchí-ya.

Ja ní nachaku sesí'i Jairo

³⁵ Te sá súan ká'an-ya, te ni chaakoyo ñáyivi ká'in ve'e chaá kúñá'nu iní ve'e sinagoga, te ni kaka'an-i jíin-de: A ni jii sesí'i-ní. Naja stá'an-ga-ní Maestro, áchí-i. ³⁶ Te Jesús, ni jini so'o-ya tú'un yá'a ja súan ni kaka'an-i jíin cháa kúñá'nu iní ve'e sinagoga. Te ni ka'an-ya jíin-de: Ma yú'ú-ro. Kandíja te ni kuu-ni, áchí-ya. ³⁷ Te tú ní já'a-ya tú'un kundikin ni ñin yata-yá, chí máá-ni Pedro jíin Jacobo jíin ñani-de Juan. ³⁸ Te ni chaakoyo-ya vé'e chaá kúñá'nu iní ve'e sinagoga. Te ni jini-ya já kúvaa, kánde'e, kákana jikó'ó xáan kákuu. ³⁹ Te ni kivi-ya. Te ni ka'an-ya: Naja kákuvaa-ro kánde'e-ro. Te suchí sí'i yá'a, tú ní jí-i, chí kixi-ni-i, áchí-ya. ⁴⁰ Te ni kasákátá ñáyivi-ún nuu-yá. Ko máá-yá, ni kiñi'in ndi-i-ya-i kája'an-i yata ké'e. Te ni ki'in-ya máá-ni táa náa suchí sí'i-ún, jíin cháa ká'in jíin-yá, te ni kivi-ya núu kátuu suchí sí'i-ún kua'an-ya. ⁴¹ Te ni ñin-ya ndá'a suchí sí'i-ún. Te ni ka'an-ya jíin-i: Talita cumi, ja kuni ka'an: Suchi, jíin-ró ká'an-ri, ndukoo, áchí-ya. ⁴² Te ni ndukoo-ni suchí sí'i-ún. Te ni jika-i, chí a ío-i uxí uu kuia. Te ni kánaa iní-de kánde'é-de, te xaan káyu'ú-de. ⁴³ Te Jesús, ni ka'an xaan-yá jíin-de ja tú ni ñin kuni tu'un. Te ni ka'an-ya jíin-de ja ná kuá'a-de ja kéé-i.

6

Ja ní kaské'ichi-i-ya núu Nazaret

¹ Te ni kenda-ya yúan. Te ni najaa-ya núu-ya. Te chaá káskuá'a jíin-yá, ni kandikin-de-ya kája'an-de. ² Te máá kivi ndétatú ni stá'an-ya tú'un iní ve'e sinagoga. Te kua'a ñáyivi, ni kánaa iní-i kájiní ná'in-i. Te kaka'an-i: Ndé ni ni'in cháa yá'a tu'un yá'a. Te naún kuni ka'an tu'un ndíchí ní ni'in-dé-ún. Te naún sikí kúu tiñu ñá'nu ja sá'a-de jíin ndá'a-dé-ún. ³ Nasu yá'a kúu chaá túj yúnu. Te nasu sé'e María, ñani Jacobo jíin José jíin Judas jíin Simón kúu-de náún. Á tú ká'in kuá'a-de jíin-yó yá'a, áchí-i. Te súan ni kaakujá'a iní-i jíin-yá. ⁴ Te Jesús, ni ka'an-ya jíin-i: Chaá jáni tu'un Dios, máni nuu-de jíin tá'an-de jíin iní ve'e-de kúu ja tú kaka'an tu'un jíin-ún jíin-de, áchí-ya. ⁵ Te tú ní kúu sá'a-ya ní ñin tiñu ñá'nu yúan. Chí yaku-ni ñáyivi kaku'u ni nasá'a-ya, já ní xndée-ya ndá'a-yá sikí-i. ⁶ Te náa iní-ya ndé'é-yá ja tú kákandíja máá-i. Te ni jikó núu-ya ní núu yani. Te ni stá'an-ya tú'un.

Ja ní táji-yá ndí'uxí uu-de kája'an-de

⁷ Te ni kana-ya xini uxí uu chaá káskuá'a jíin-yá. Te táji-yá ndí'úu ndí'úu-de kingoyo-de. Te ni ja'a-ya fuerza iní-de ja kúndéé-de jíin tachi kini. ⁸ Te ni tá'ú-yá tiñu nuu-dé ja tú kuti naún kúndiso-de kuu-de ichi. Ni ñunu, ni statilá, ni xu'ún kúnu'ni sánchijí-de. Chí máá vara-ni kundá'a-de. ⁹ Ko kivi-de ndijan. Te tú ku'un-de uu su'nu, áchí-ya. ¹⁰ Te suni ni ka'an-ya jíin-de: Nani ve'e kúu

nú n̄i k̄iv̄i-ró, te kendo-ro iní ve'e-ún onde nú n̄i kenda-ró yúan kua'an-ro. ¹¹ Te taká ñuu tú kájatá'ú róó yúan, ni tú káchu'un in̄i tu'un ká'an-ro, onde nú n̄i kenda-ró yúan te skóyo-ró tikacha iní ja'a-ro, te súan kani ndaa-ro tú'un nuu-í. Jandáa ká'an-ri jín-ró ja vítá-ga koo kuachi sikí ñuu Sodoma jín ñuu Gomorra kivi k̄i juicio, vása sikí ñuu-ún, áchí-ya. ¹² Te n̄i kenda koyo-de. Te n̄i kajani-de tu'un ja taká ñayivi ná nákan̄i in̄i-i. ¹³ Te suni kua'a tachí k̄ini n̄i k̄ak̄iñi-in-de ká'a'an. Te jín acete n̄i k̄ach̄i-i-de ñayivi káku'u, te n̄i kanasáva'a-de-i.

Ja ní j̄i Juan, chaá skuánducha

¹⁴ Te rey Herodes, n̄i jini tu'un-de tu'un Jesús, ch̄i s̄iv̄i-yá n̄i jich̄a nuu ndij̄in kua'an. Te n̄i ka'an-de: Jan jaan, Juan ja ní skuánducha-ún, n̄i nachaku ma'ñú nd̄iyi. Ja yúan s̄atiñu tiñu ñá'nu xaan iní núsáá, áchí-de. ¹⁵ Ko sava-i n̄i kaka'an-i: Elías kúu-de. Te sava-ga-i n̄i kaka'an tuku-i: ñin chaá jani tu'un Dios kúu-de, nátu'un chaá n̄i kajani tu'un-ya onde sáá, áchí-i. ¹⁶ Te n̄i jini tu'un Herodes. Te n̄i ka'an-de: Yúan kúu Juan ja ní janchaa-ri xin̄i, te n̄i nachaku núsáá, áchí-de. ¹⁷ Ch̄i suni máa Herodes, a n̄i táji-de chaá n̄i jat̄in Juan. Te n̄i ju'ni-de chaá. Te n̄i chindee-de chaá vekaa ja kuachi Herodías, ñas̄í'í Felipe ñani máa Herodes. Ch̄i n̄i janchaa-de-ña kúu tuku-ña ñas̄í'í-de. ¹⁸ Te Juan, a n̄i kana jín-de nuu Herodes: Tú ío ley kuaka-ró ñas̄í'í ñani-ro, áchí-de. ¹⁹ Ko ña'an, Herodías-ún, n̄i jito yu'u-ña Juan, ch̄i ka'ni-ña-de kuní-ña núu. Ko tú ní kúu sá'a-ña. ²⁰ Ch̄i Herodes, n̄i yu'u-de n̄i jito-de Juan, ch̄i jini Herodes ja cháa ndaa chaá ndoo kúu Juan. Te n̄i nd̄ito va'a-de chaá. Te jini ná'in-de ja ká'an Juan, te náa iní-de ndé'é-de. Te n̄i jo in̄i n̄i jo añu-de n̄i jini ná'in-de tu'un ká'an Juan. ²¹ Te ñin kivi ní kus̄i iní Herodes. Te n̄i sá'a-de ñin viko kivi ní kaku-de. Te n̄i sá'a-de ñin ja kúxini chaá kákuñá'nu jín-de, jín cháa káku general, jín cháa kákuñá'nu ñuu Galilea. ²² Te n̄i kivi s̄es̄í'í máa Herodías jita já'a-i. Te Herodes jín taká chaá káye staa jín-de, n̄i k̄akus̄i iní-de n̄i sá'a-i. Te rey-ún, n̄i ka'an-de jín súchí s̄í'í-ún: Kakan naún kuní-ro núu-ri te ná kuá'a-ri nuu-ro, áchí-de. ²³ Te n̄i jat̄u'un téyí-de: Taká naún kuní-ro kakán-ro núu-ri te ná kuá'a-ri nuu-ro, vasa onde sava ñuu ja t̄in-ri, áchí-de. ²⁴ Te n̄i kenda-i kua'an-i. Te n̄i ka'an-i jín náa-i: Naún kakán-ná nuu-dé, áchí-i. Te n̄i ka'an-ña jín-i: Xin̄i Juan ja skuánducha-ún kakan-ro, áchí-ña. ²⁵ Yúan-na te máa-i, n̄i nd̄ivi-ni-i nuu rey. Te n̄i jikan-i: Vina ncha te kuní-ná kuá'a-ni xin̄i Juan ja skuánducha-ún nuu-ná kundee nuu ñin ko'o, áchí-i jín-de. ²⁶ Te rey-ún, n̄i kuxí xáan iní-de. Ko sikí já ní jat̄u'un téyí-de, jín sikí já ní kajini so'o chaá káye staa jín-de, te tú ní kuní-de sásá'an-de kuá'a-de nuu-í. ²⁷ Te rey-ún, n̄i táji-ni-de ñin soldado nd̄ito yuxé'é-ún kua'an kuak̄i'in xin̄i Juan. ²⁸ Te soldado-ún, n̄i ja'an. Te n̄i janchaa xin̄i Juan in̄i vekaa. Te n̄i chaá jín xin̄i-ún kánde nuu ñin ko'o. Te n̄i ja'a nuu súchí s̄í'í-ún. Te súchí-ún, n̄i ja'a-i nuu náa-i. ²⁹ Te n̄i kajini tu'un chaá kákuá'a jín Juan. Te n̄i jakoyo-de, n̄i kandaña-de yiki kúñu-ún. Te n̄i k̄achindee-de in̄i ve'e añu.

Ja ní kandututú cháa apóstol nuu-ya

³⁰ Te chaá apóstol, n̄i kandututú-de nuu Jesús. Te n̄i kanakani-de tu'un taká tiñu n̄i kasá'a-de, jín tú'un n̄i kastá'an-de. ³¹ Te máa-ya, n̄i ka'an-ya jín-de: Ña'an s̄in ñin lugar ñu'un té'é, te ndetát̄u-ro ñin tí'li, áchí-ya. Ch̄i kua'an vaj kua'a ñayivi kákuu-i. Te ni tú ní kánuña-ya já kée-ya staa. ³² Te ká'a'an-ya iní

in barco onde nuu ío sîn ñu'un té'é. ³³ Te nî kajinî ñayivi já kája'an-ya. Te nî kanakunî-i-ya. Te onde taká ñuu nî kajinu-i nî kakutútú-i yúan. Te nî jakoyo-i xna'an-ga vásá máá-yá. Te nî kakutútú-i nuu-yá. ³⁴ Te nî kenda Jesús. Te nî jinî-ya ñayivi kuá'a xáan-ún. Te nî kundá'ú inî-ya-í, chí nátu'un riî tú jito'o súan ká'jin-i. Te nî stá'an-ya kuá'a tú'un nuu-í.

Ja ní skée-yá u'un mil ñayivi

³⁵ Te sáa chí a kuá'ini, te cháa káskuá'a jín-yá, nî ja-de nuu-yá. Te nî kaka'an-de: Yá'a chí máá ñu'un té'é kúu, te a kuá'ini. ³⁶ Núsáa te táji-ní-i ná kinglyo-i taká rancho jín taká ñuu yani yá'a, te ná kuáan máa-i staa kée-í, chí tú naún kée-í, áchí-de. ³⁷ Te máá-yá, nî ka'an-ya: Kuá'a máá-ró já kée-í, áchí-ya jín-de. Te nî kaka'an-de jín-yá: Kinglyo-ná te kuaan-ná uú ciento peso staa te kuá'a-ná kee-í naún, áchí-de. ³⁸ Te nî ka'an-ya jín-de: Nasaa staa kándiso-ró. Kuánde'é, áchí-ya. Te nuu ní kajinî-de, te nî kaka'an-de: U'un statilá te uú tiyáká ío, áchí-de. ³⁹ Yúan-na te nî tá'ú-yá tiñu nuu ñayivi-ún ja ná júngoo sîn in nuu in nuu-í sikí ichá kuí. ⁴⁰ Te nî kajungoo yukun-i, in ciento, in ciento-i, jín úu xiko uxí, uú xiko uxí-i. ⁴¹ Te nî ki'in-ya ndí'ú'un statilá-ún jín úu tiyáká-ún. Te nî ndakoto-ya íchi ándíví. Te nî jikan ta'u-yá ja'a statilá. Te nî sakuáchi-yá statilá-ún. Te nî ja'a-ya núu cháa káskuá'a jín-yá nî kajani-de nuu-í. Te nî saka-yá ndí'úu tiyáká-ún nuu taká-i. ⁴² Te ndivii ñayivi-ún, nî kayee-í. Te nî kanda'a chí-i. ⁴³ Te nî kanastútú-de ja ní kendoo kuáchi, onde uxí uú jika chítu ndí kúu, onde jín tiyáká. ⁴⁴ Te cháa nî kayee-ún jínu onde u'un mil-de.

Ja ní jika já'á-yá nuu mar

⁴⁵ Yúan-na te nî skandá-ni Jesús cháa káskuá'a jín-yá, nî kivi koyo-de iní barco. Te ná kúxnúu-de nuu-yá kinglyo-de ingá lado yu'u mar nuu ñuu Betsaida. Chí kuée jachá-ya ñayivi kuá'a-ún. ⁴⁶ Te nî nakuatá'ú-yá nuu ñayivi-ún kuangoyo-i. Te nî kee-ya kuá'an-ya onde yuku kuákakan ta'u-yá. ⁴⁷ Te nî ini, te barco-ún a kándeé onde ma'ñú mar. Te máá in-na-ya ní ndoo-ya núu ñú'ichí. ⁴⁸ Te nî jinî-ya já ní kakuitá-de káskaka-de barco-ún, chí sua nî nana nuu tachí. Te tíkuáan-na kúu, te nî cha-ya núu-dé jika já'á-yá nuu mar. Te a ja'a-ya núu-dé ki'in-ya núu. ⁴⁹ Te nî kajinî-de-ya já jika-ya núu mar. Te nî kajani inî-de ja añú kúu. Te nî kakana kó'ó-de. ⁵⁰ Chí ndí'i-de, nî kajinî-de nuu-yá. Te nî kayu'ú-de. Yúan-na te nî ka'an-ni-ya jín-de: Ndéé sá'a-ró iní-ro. Máá-rí kúu. Ma yú'ú-ro, áchí-ya. ⁵¹ Te nî kaa-ya ní kivi-ya jín-de iní barco-ún. Te nî jukuiñi tachí. Te máá-de, nî kánaa xáan iní-de kánde'é-de nuu-yá. ⁵² Chí ní tú ní kájuku'un inî-de ja ní kuu jín statilá-ún, chí ndava iní añú-de.

Ñayivi kaku'u ñuu Genesaret

⁵³ Te nî kaja'a-ya vái-ya ingá lado. Te nî chakoyo-ya ñú'ichí ñuu Genesaret. Te yundúcha-ún nî kajukuiñi-ya. ⁵⁴ Te nuu ní kenda koyo-ya iní barco, te ñayivi yúan, nî kanakunî-ni-i Jesús. ⁵⁵ Te nî kajicha nuu-i taká ndañú yúan. Te nî kakejá'á-i nî kaskúndiso-i ñayivi kaku'u jín jito yuu, onde nuu ní kajini tu'un-i kándeé-ya. ⁵⁶ Te ndéni nî kuu nú nî kivi-ya, á ñuu lúlí, á ñuu ká'nu, á rancho, te kájani-i ñayivi kaku'u-ún iní ichí. Te káka'an ndá'ú-i jín-yá vasté yúsá'ma-yá ná ké'é-i. Te taká ñayivi ní kaké'é sá'ma-yá-ún, nî kanduvá'a-i.

7

Siki ndása kuchá'án ñáyivi

¹ Te cháa fariseo jíin yakú cháa káchaa tutu, ñi kikoyo-de ichi ñúu Jerusalén. Te ñi kakutútú-de nuu Jesús. ² Te cháa-ún, ñi kajini-de ja sáva cháa káskuá'a jíin-yá káyee-dé staa jíin ndá'a chá'án-de, kuachi ja tú ní kanandá'á-de. Te ñi kandongda siki-dé. ³ (Chi cháa fariseo jíin táká cháa judío, nú tú nandá'á ná'án-de, tú káyee-dé staa. Chi káñava'a-de taninu aná'án. ⁴ Te nú ñi kanajío káva-de ja ní kaja'an-de nuyá'u, te nú tú nasándoo-de máa-de, tú káyee-dé. Te ío kua'a-gá taninu káñava'a-de te káchiñú'ún-de, nátu'un ndúndoo vaso, tindo'o, ko'q káa, jíin jito.) ⁵ Te cháa fariseo jíin cháa káchaa tutu, ñi kajika tu'ún-de-ya. Te cháa káskuá'a jíin-ró, naja tú káchiñú'ún-de taninu cháa aná'án. Naja káyee-dé staa jíin ndá'a chá'án-de, áchí-de. ⁶ Te ñi ka'an-ya jíin-de: Chaa uu xini kákuu-ró. Bueno ñi jani Isaías tu'un siki-ro, chi súan ñi chaa máa-de tu'un sáa: Ñáyivi yá'a jíin yú'u-í káchiñú'ún-i ruu, ko jíin añú-i chi jiká-ni kákuu iní-i jito-i ruu. ⁷ Te káchiñú'ún sáni-i ruu, chi kástá'an-i tu'un jani iní in chaa, áchí Isaías. ⁸ Chi ñi kasia-ro tínu ñi tá'ú Dios nuu-ro, te káchiñú'ún-ró táninu ñi kajakin cháa, ja ndúndoo tindo'o jíin vaso. Te káñava'a-ró kuá'a-gá taninu súan, áchí-ya. ⁹ Te suni ñi ka'an-ya: Bueno-ni kástívi-ró tú'un tá'ú tínu Dios náva'a chiñú'ún-ró táninu ñi kajakin máa-ró. ¹⁰ Chi Moisés, ñi ka'an-de: Kuandatu-ro núu táa-ro núu náa-ro. Chi nú ndéja ká'an ndíva'a jíin táa jíin náa, ná kúu nú kuu. Achí-de. ¹¹ Ko máa-ró káka'an-ro: Nú ío ndatíñu ja xini in chaa. Te a kuu ñi'in tínu ja kuni táa-de xí náa-de, ko nú xna'an-ga ka'an-de ja Corbán kúu (ja kuni ka'an, a ñi soko-rí nuu Dios), ¹² yúan-na te tuká jinu ñú'ún kúti sá'a-de ja kuni táa-de xí jí kuni náa-de, áchí-ro. ¹³ Te súan kástívi-ró tú'un Dios jíin táninu ñi kajakin-ro. Te kua'a-gá tínu súan kásá'a-ró, áchí-ya. ¹⁴ Te ñi kana tuku-ya xini ñáyivi kuá'a-ún. Te ñi ka'an-ya jíin-i: Ndí-i-ró ná kuni so'o-ró tú'un ká'an-ri, te chu'un iní-ro. ¹⁵ Taká ndatíñu ío ichi fuera cháa, nú ñi kivi iní yu'u-dé, ma kúchá'án-de sá'a. Chi ja kenda iní yu'u-dé, yúan kúu ja kúchá'án-de sá'a. ¹⁶ Chaa ío so'o kuni ná'in, te ná kuni so'o-de, áchí-ya. ¹⁷ Te nuu ní kusin-ya núu ñáyivi kuá'a-ún, te ñi ndívi-ya iní ve'e. Te cháa káskuá'a jíin-yá, ñi kajika tu'ún-de-ya siki tú'un yátá-ún. ¹⁸ Te ñi ka'an-ya jíin-de: Suni tú kájuu'un iní máa-ró náún. Á tú kajini-ro já táká ja kivi iní cháa, ma kúu kúchá'án-de sá'a, ¹⁹ chi tú kivi iní añú-de, chi toko-dé kivi, te ndénda-ni kua'an, áchí-ya. Súan ñi stá'an-ya já ío ndoo taká ndeyu. ²⁰ Te ñi ka'an-ga-ya: Ja kenda ichi iní ñáyivi, yúan kúu ja kúchá'án-i sá'a. ²¹ Chi onde ichi iní añú kenda ja jani ñáa iní, ja ísiki ncháa tá'an, ja kuaxán iní, ja já'ni ndívi, ²² ja saku'ná, ja tóo iní, ja ñáa, ja xndá'ú ñá'án, ja tuká kúka nuu, ja ndákoto xa'an, ja ká'an siki tá'an, ja sáxivi máa, ja xini ñáa. ²³ Taká tu'un ñáa yá'a, máni ichi iní añú kenda te kúchá'án-i sá'a, áchí-ya. ²⁴ Te ñi ndukuiñi-ya yúan. Te kua'an-ya onde raya ñuu Tiro jíin núu Sidón. Te ñi kivi-ya in ve'e. Te kuni-ya já tú ní in kuni tu'un. Ko tú ní kúu kundee sá'í-ya yúan.

Ña'an sirofenicia

²⁵ Chi in ña'an ío in sesí'í-ña tá'an-i tachí káni. Te ñi jini tu'un-ña tú'un-ya. Te ñi chaa-ni-ña. Te ñi jukuiñi jíí-ña núu-yá. ²⁶ Te ña'an-ún, ña'an griega kúu-ña. Te onde ñuu Sirofenicia vai tata-ña. Te ñi ka'an ndá'ú-ña jíin-yá ja ná kíni'in-ya tachí káni tá'an sesí'í-ña-ún kí'in. ²⁷ Te Jesús, ñi ka'an-ya jíin-ña: Sía,

ná ndá'a xna'an-ga chji taká suchí yá'a, chj tú ío va'a ja kuáncha-yo stáa-í te skána-yó núu lúsu, áchí-ya. ²⁸ Te nj ka'an-ña: Jandáa ká'an-ní Táta, ko lúsu-ún ichi chíi mesa náchii-tí staa kuachí kóyo yu'u-í yáji-tí, áchí-ña. ²⁹ Yúan-na te nj ka'an-ya jíin-ña: Kuá'án núsáá, chi tu'un va'a kúu ja ní ka'an-ro yá'a. Te tachj káni-ún, a nj kenda kua'an inj sésí-í-ro, áchí-ya. ³⁰ Te nj kee-ña kuáno'on-ñá ve'e-ña. Te nj jinj-ña já kátuu sésí-í-ña núu jító. Te a nj kenda tachj káni-ún kua'an.

Chaa só'ó kásteté

³¹ Te nj kenda tuku-ya ondé raya ñuu Tiro, nj kii-ya íchi Sidón. Te nj jaq-ya mar Galilea. Te nj ja'ncha sava-ya raya ñuu Decápolis vai-ya. ³² Te nj kákinchaka-i ñn chaa só'ó kásteté núu-yá. Te nj kaka'an ndá'ú-i jíin-yá ja ná xndée-ya ndá'a-yá sikí-dé. ³³ Te nj kiñi'in sijn-ya-dé nuu ñáyivi kuá'a-ún. Te nj chindee-ya ndá'a-yá so'o-de. Te nj tiví s'í'v'í-yá. Te nj ké'é-yá yáa-dé. ³⁴ Te nj ndakoto-ya íchi ándiví. Te nj jaka nuu inj-ya. Te nj ka'an-ya jíin-de: Efata, áchí-ya. Ja kuni ka'an: Nanuña. ³⁵ Te nj nanuña so'o-de. Te nj nduvitá yáa-dé. Te nj kuu-ni nj naka'an káji-de. ³⁶ Te nj ka'an xa'an-yá jíin ñáyivi-ún ja tú ni ñn nuu kachí-i. Te vasa nj'in nj ka'an xa'an-yá jíin-i, ko ví'í-gá nj kajacha-i tu'un-ya. ³⁷ Te nj kánaa xáan iní-i kánde'é-i. Te nj kaka'an-i: Bueno sá'a-ya táká tiñu; chi chaa só'ó nákuni so'o-de, te chaa ñi'in náka'an-de sá'a-ya, áchí-i.

8

Ja ní skée-yá kuun mil ñáyivi

¹ Te kivi-ún, nj jo kua'a xáan ñáyivi, te tú naún káji-í. Te nj kana Jesús xinj cháa káskuá'a jíin-yá. Te nj ka'an-ya jíin-de: ² Kúndá'ú inj-ri ñáyivi kuá'a yá'a, chj a nj kuu unj kivi káxiukú-i jíin-ri, te tú naún káji-í. ³ Te nú natáji-ri-i no'on ndicha-i ve'e-i, te sava ichi te kuítá ij-í, chj ío sava-i jíká vái koyo-i, áchí-ya. ⁴ Te chaa káskuá'a jíin-yá, nj kaka'an-de jíin-yá: Te ndéchi kii staa kée ndá'a chji ñáyivi yá'a, chj máni ñu'un té'é kúu yá'a. Achí-de. ⁵ Te nj jiká tu'un-yá-de: Násaa staa kándiso-ró. Achí-ya. Te nj kaka'an-de: Usia-ni statilá, áchí-de. ⁶ Yúan-na te nj tá'ú-yá tiñu nuu ñáyivi kuá'a-ún ja ná júngo-i nuu ñu'un. Te nj ki'in-ya ndí'usiá statilá-ún. Te nj jikan ta'u-yá. Te nj sákuáchí-yá. Te nj ja'a-ya núu cháa káskuá'a jíin-yá, ja ná káni-de nuu ñáyivi kuá'a-ún. Te nj kajani-de nuu-í. ⁷ Te suni kándiso-de yaku tijáká lúli. Te nj jikan ta'u-yá ja'a-tí. Te nj tá'ú-yá tiñu ja súni ná káni-de nuu-í. ⁸ Te nj kayee-í. Te nj kanda'a chji-i. Te nj kendo-ga. Te nj kanastútú-de usia ndo'ó ja ní kendo kuáchí. ⁹ Te ñáyivi ní kayee-ún ío nátu'un kuun mil-i. Te nj jacha-ya ní kua'an-i. ¹⁰ Yúan-na te nj kivi-ni-ya iní barco jíin cháa káskuá'a jíin-yá. Te nj chaa-ya ndáñuu Dalmanuta.

Tu'un yujan ía cháa fariseo

¹¹ Te yúan nj chakoyo chaa fariseo. Te nj kakejá'á-de káxndichí-de-ya kájikán-de tunj ichi ándiví núu-yá chj koto nchaq-de-ya kákuñi-de. ¹² Te nj jaka nuu inj-ya. Te nj ka'an-ya: Naja kájikán ñáyivi yá'a tunj nuu-ri. Jandáa ká'an-ri jíin-ró ma kuá'a-ri ni ñn tunj nuu ñáyivi yá'a. ¹³ Te nj skéndo-ya-dé jiná'an-de. Te nj ndivi tuku-ya iní barco, te kua'an-ya ingá lado. ¹⁴ Te chaa káskuá'a jíin-yá, nj kánaa iní-de kundiso-de staa. Chj ñn-ni statilá kándiso-de inj barco. ¹⁵ Te nj ka'an xa'an-yá jíin-de: Koto va'a-ró máa-ró núu yujan ía cháa fariseo jíin núu yujan ía Herodes, áchí-ya. ¹⁶ Te kádatu'ún máa-de: Siki

já tú kándiso-yó stáa núsáa, áchí-de. ¹⁷ Te nì jinì Jesús. Te nì ka'an-ya jíin-de: Naja kándatu'un-ró. Já tú kándiso-ró stáa náún. Á tú kájinì-ro. Á cha'an-ga juku'un inì-ro. Sáni ndava iní añú-ro náún. ¹⁸ Ká'io so'o-ró, te á tú kájinì so'o-ró. Ká'io nduchi-ro, te á tú kándé'é-ró, te á tú kánuku'un inì-ro. ¹⁹ Te nasaa jìka chítú ndii státílá nì kendoo kuáchí ní kanastútú-ró kivi ní sákuáchí-rí u'un státílá nì kayee ú'un mil cháa, áchí-ya. Te nì kaka'an-de: Uxi uy-ni, áchí-de. ²⁰ Te nì ka'an tuku-ya: Te nasaa ndo'o chítú ndii státílá nì kendoo kuáchí ní kanastútú-ró kivi ní sákuáchí-rí usia státílá nì kayee kúun mil ñayivi, áchí-ya. Te nì kaka'an-de: Usia-ni, áchí-de. ²¹ Yúan-na te nì ka'an-ya jíin-de: Te onde vina tú kájuku'un inì-ro náún, áchí-ya.

Já ní nasávg'a-ya cháa kuáá ñúu Betsaida

²² Te nì jaq-ya ñúu Betsaida. Te nì kákinchaka-i ñin cháa kuáá núu-ya. Te nì kaka'an nda'ú-i jíin-ya já ná ké'é-ya-de. ²³ Yúan-na te nì ñin-ya ndá'a cháa kuáá-ún. Te nì kiñi'in-ya-dé ñuu-ún. Te nì tivì s'i'vì-ya nduchi-dé. Te nì xndé-ya ndá'a-ya sikì-dé. Te nì jìka tu'un-ya-de: Á jinì-ro yakú, áchí-ya. ²⁴ Te máa-de, nì ndakoto-de. Te nì ka'an-de: Jinì-ná táká cháa. Ko nátu'un yunu jinì-ná-de kájika-de, áchí-de. ²⁵ Yúan-na te nì cháa tuku-ya ndá'a-ya sikì ndúchi-dé. Te nì ndakoto va'a-de. Te nì nduva'a iì-dé. Te onde jìká te nì jinì káji-de ndivii. ²⁶ Te nì natáji-ya-de kuano'on-dé ve'e-de. Te nì ka'an-ya: Ma kivi-ró iní ñuu. Te nì ñin nuu cháa ñuu-ún ma kachí-ro, áchí-ya.

Tu'un nì ka'an ndaq Pedro

²⁷ Te nì kenda Jesús jíin cháa káskuá'a jíin-ya kua'an-ya jíin-de ichi táká ñuu ndañúu Cesarea de Filipo. Te ichi-ún nì jìka tu'un-ya-de: Te ruu, na cháa kúu-rì káka'an ñayivi, áchí-ya jíin cháa káskuá'a jíin-ya. ²⁸ Te nì kakastu'un-de nuu-ya: Juan já skuánducha, káka'an-i. Te sava-i: Elías. Te sava-ga-i: ñin cháa nì jani tu'un Dios onde sáa, áchí-de. ²⁹ Yúan-na te nì ka'an-ya jíin-de: Te róo, na cháa kúu-rì káka'an máa-ró, áchí-ya. Te nì ka'an Pedro: Máa-ní kúu Cristo, áchí-de jíin-ya. ³⁰ Te nì ka'an xaan-ya jíin-de jíná'an-de já tú ni ñin nuu kachí-de tu'un-ya.

Jíin kivi ní ka'an-ya já kúu-ya

³¹ Te nì kejá'á-ya nì stá'an-ya núu-dé já jínu ñú'ún ndó'o xaan máa Sé'e cháa. Te cháa nì kayii jíin táká sutu ñá'nu jíin cháa káchaa tutu ma kuatú'un-de-ya, chí ka'ni-dé-ya. Te nuu uní kivi te nachaku-ya, áchí-ya. ³² Te káji ní ka'an-ya tú'un yá'a. Yúan-na te Pedro, nì ñin-de-ya. Te nì kejá'á-de ká'an xaan-dé nuu-ya. ³³ Te máa-ya, nì jíó káva-ya. Te nì ndakoto-ya núu cháa káskuá'a jíin-ya. Te nì ka'an xaan-ya nuu Pedro: Satanás, kuxio ki'in-ro, chí tú júku'un inì-ro tú'un Dios, chí sa tu'un cháa júku'un inì-ro, áchí-ya. ³⁴ Te nì kana-ya xiní ñayivi kuá'a-ún jíin cháa káskuá'a jíin-ya. Te nì ka'an-ya jíin-de: Nani cháa nú kuni-de kii-de yata-rí, te ma chíñú'un-de máa-de, te ná kuandéé iní-de jíin túndó'o kii sikì-dé, te ná kúndikjin-de ruu kii-de. ³⁵ Chi cháa jíitú iní-de kaku-de chíi túndó'o kii sikì-dé, naa-dé. Te vasa ná kúu ñin cháa já sikì rúu jíin sikì tú'un va'a-rì, ko kaku-de. ³⁶ Chi naún ní'in cháa vasa ná kúndéé-de ní'in-dé ní ñúyivi, te nú xnáa-dé añú-de. ³⁷ Xí naún chúnáa cháa añú-de. ³⁸ Chí nú ndé cháa kúka nuu iní-de nuu-rì jíin núu tú'un ká'an-rì ma'nu ñayivi yá'a já káisi kicháa-i Dios jíin má'ñú cháa kásá'a kuachi, te suni súan kuka nuu iní máa Sé'e

chaa nuu-dé, kivi ndii-ya jín taká ndajá'a ndóo-ya. Te kivi-ún ndúñá'nu-ya sá'a Táa-ya, áchí-ya.

9

1 Te suni ni ka'an-ya jín-de jíná'an-de: Jandáa ká'an-ri jín-ró: Ió sava chaa ká'jín yá'a ja má kúu kuti-dé onde nú tú kunj-de nuu nuu tá'ú Dios tiñu, ndasa kii jín fuerza, áchí-ya.

Siki já túku ni nduu-ya

2 Yúan-na te nuu iñu kivi te ni jaka Jesús Pedro jín Jacobo jín Juan, te máni máa-ni-de ni kiñi'in sñn-ya-dé kua'an-ya jín-de ñn yuku súkún. Te yúan, tuku ni nduu-ya núu-dé. 3 Te sa'ma-yá ni kanandii ncháa, kiyi xaan, nátu'un yu'a volcán. Te tú ío ni ñn ja súan kuu nakacha kiyi iní ñuyivi yá'a. 4 Te ni kandenda Elías jín Moisés ni kajini-de. Te ni kandaťu'ún cháa-ún jín Jesús. 5 Yúan-na te ni ka'an Pedro: Maestro, va'a-ga ná kéndoo-yó yá'a, te sá'a-ná unj ve'e kuii. ñn kuu máa-ní, inga kuu Moisés, te inga kuu Elías, áchí-de jín Jesús. 6 Chj tú ní jini-de ndasa ka'an-de, chj káyu'ú xaan-dé. 7 Te ni chaa ñn viko nu'un. Te ni jasú ñí núu-dé. Te nuu vikó nu'un-ún ni kenda ñn tu'un ja ní ka'an: Yá'a kúu Se'e-ri ja kúndá'ú iní-ri, te kuni ná'ín-ró tú'un ká'an-ya. Achí. 8 Te ni kandaťoto-ni-de. Te tuká ni ñn naún ní kájiní-de, chj máa ñn-ñ Jesús. 9 Te kánuu-de yuku-ún, te ni ka'an xaan-yá jín-de ja tú ni ñn nuu kachí-de ja súan ni kajini-de-ún, chj onde ná náchaku máa Sé'e chaa ma'ñú ndíyi. Achí-ya. 10 Te ni kañu'un iní máa-de tu'un-ún. Te kájiká tu'un tá'an-de naún tu'un kúu: Ja náchaku ma'ñú ndíyi. 11 Te ni kájiká tu'un-de-ya: Te chaa káchaa tutu najá káka'an-de ja kánúú ndí Elías xna'an-ga, áchí-de. 12 Te ni ka'an-ya jín-de: Jandáa kúu ja ndí Elías xna'an-ga, te nasajáa-de taká ndatiñu. Te suni yóso tú'un nuu tutú ja ndó'o xaan máa Sé'e chaa te sájá'a iní-i nuu-yá. 13 A ká'an-ri jín-ró ja Elías, a ni kii-de. Te ni kasá'a-i taká ja ní kakuu iní-i jín-de, nátu'un yóso tú'un-de nuu tutú, áchí-ya.

Suchi ñ'ín

14 Te ni nchaa-ya núu sáva-ga chaa káskúa'a jín-yá. Te ni jini-ya ñáyivi kuá'a xaan, ni kajikó ndúu-i ñí núu-dé. Te chaa káchaa tutu kástátá'an jín-de. 15 Yúan-na te taká ñáyivi-ún, ni kajini-ni-i nuu-yá. Te ni kanaa iní-i kánde'é-i nuu-yá. Te ni katau-i kua'an-i nuu-yá. Te ni kaka'an-i jín-yá. 16 Te ni jika tu'un-yá-i: Na siki kástátá'an-ró jín-de jíná'an-de, áchí-ya. 17 Yúan-na te ni ka'an ñn chaa ma'ñú ñáyivi kuá'a-ún: Maestro, va' nchaka-ná se'e-ná nuu-ní, chj tá'an-i ñn tachi ñ'ín. 18 Te tachi-ún, ndéni kúu te nú ni ñn-ñi, te já'ni yí'i-ni. Te sjáa-ni ti'ñu yu'u-í. Te skí'ni nu'un-i. Te kua'ichi-i sá'a. Te ni ka'an-ná jín cháa káskúa'a jín-ní ja ná kiñi'in-de ki'jn. Te tú ní kakuu sá'a-de, áchí-de. 19 Te ni ka'an-ya jín-i: Ñáyivi xaan ní'in iní kakuu-ró. Nasaa-ga kivi kúnchaa-ri jín-ró. Te nasaa-ga kivi ndó'o-ri jín-ró. Kuá'a-i ná kí-i nuu-rí núsáa, áchí-ya. 20 Te ni kaja'a-de-i nuu-yá. Te ni jini-ya. Te tachi-ún, ni ja'ni yí'í xaan-ní-i. Te ni ndua-i nuu ñú'un. Te ni tuu-í. Te ni jaa ti'ñu yu'u-í. 21 Te Jesús, ni jika tu'un-yá táa-i: Nasaa kivi ní kuu tá'an-i tachi yá'a, áchí-ya. Te ni ka'an-de: Onde lúli-i. 22 Te tondó tiní jínu ni kuu chindee-i nuu ñu'un jín núu ndúcha, ja ká'ni-i kuni. Ko nú kuu sá'a-ní, kundá'ú iní-ní náa. Te chindéé chítuu-ní náa, áchí-de. 23 Te ni ka'an Jesús jín-de: Te nú kándija-ró, chi chaa kándija te kuu taká ja kuni-de, áchí-ya. 24 Yúan-na te máa táa suchi-ún, ni ka'an

jaa-ni-de: Kándíja-ná, ko chindéé chítuu-ní náá chī tú kándíja va'a va'a-ná, áchí-de. ²⁵ Te nī jīnī Jesús ja ní katau ñayivi kuá'a-ún kua'an-i nuu-yá. Te nī ka'an xaan-yá jīnī tachī kīni-ún: Tachī ñi'in só'ó, ruu tá'ú-rí tiñu nuu-ro. Kenda-ró iní-i, te ma ndívi-ga-ro iní-i, áchí-ya jīnī. ²⁶ Yúan-na te tachī-ún, nī kana kó'ó. Te tinī jīnu nī ja'ni yí'í xáan-gá-i. Te nī kenda kua'an. Te máá súchí-ún, nī kundiyi-ni-i. Te nī kaka'an tinī ñayivi: A nī jī'i-i, áchí. ²⁷ Te Jesús, nī tiin-ya ndá'a-i, te nī ndukani-ya-í. Te nī ndukuñi-i. ²⁸ Te nuu ní kivi Jesús iní ve'e, te cháa káskuá'a jīnī-yá, nī kajika tu'un sīn-de-ya: Naja tú ní kákuu kiñi'in-ná tachī-ún ki'in, áchí-de. ²⁹ Te nī ka'an-ya jīnī-de: ñin tá'an yuán, ni ma kenda kuti kī'in, te nú tú kakan ta'u-yo te kondicha iní-yo, áchí-ya.

Ja ní ka'an tuku-ya já kúu-ya

³⁰ Te nī kakenda-ya yúan. Te nī kaja'a-ya kuá'an-ya íchi ndáñuu Galilea. Te tú ní kuni-ya já kuni tu'un ni ñn. ³¹ Te nī stá'an-ya núu cháa káskuá'a jīnī-yá: Ñayivi yá'a nastúu-i máá Sé'e cháa nuu ndá'a sáva-ga cháa. Te cháa-ún, ka'ni-dé-ya. Ko nú nī jī'i-ya, te nuu uní kivi te nachaku-ya, áchí-ya jīnī-de. ³² Te máá-de, tú ní kájuku'un iní-de tu'un yá'a. Te nī kayu'ú-de kaka tu'un-de-ya.

Ja ní kastátá'an-de ndé cháa kuñá'nu-ga

³³ Te nī ja-ya ñuu Capernaum. Te nuu ní kivi-ya iní ve'e, te nī jika tu'un-yá-de: Nañu tu'un nī kandatú'ún-ró íchi-ún, áchí-ya. ³⁴ Te máá-de, tú ní káka'an kuti-dé. Chī íchi-ún nī kastátá'an-de ndé cháa kuu ñá'nu-ga. ³⁵ Yúan-na te nī jungoo-ya. Te nī kana-ya xini ndíuxí uu-de. Te nī ka'an-ya jīnī-de: Nú ndé cháa kuní-de kunú-de, te nduu-de sandí'i-ná nuu táka tá'an-de. Te kuatíñu-de nuu tá'an-de. ³⁶ Te nī tiin-ya ñn súchí lúli. Te nī jani-ya-í mañú-de. Te nī junu ncha-ya-í. Te nī ka'an-ya jīnī-de: ³⁷ Cháa ja jīnī sí'ví-rí kuatá'ú-de ñn súchí lúli nátu'un súchí yá'a, te ruu kuatá'ú-de. Te cháa kuatá'ú rúu, nasu rúu, chī l'a nī táji rúu vai-ri kuatá'ú-de, áchí-ya. ³⁸ Te nī ka'an Juan jīnī-yá: Maestro, nī kajini-ná ñn cháa ja jīnī sí'ví-ní nī kiñi'in-de tachī kīni kája'an. Te tú ndikín-de yóó. Te nī kajasu-ná nuu-dé. Chī tú ndikín-de yóó, áchí-de. ³⁹ Te Jesús, nī ka'an-ya jīnī-de: Ma kasú-ro núu-dé, chī ñn cháa ja jīnī sí'ví-rí sá'a-de tiñu ñá'nu, ma kuu naka'an-de siki-rí. ⁴⁰ Chī cháa tú ká'an siki-yo, ndújīn-de jīnī-yó. ⁴¹ Te nú ndé cháa kuá'a-de ñn yajin ndúcha kó'o-ró jīnī sí'ví-rí, te nú súan ná sá'a-de chī kándujīn-ró jīnī Cristo, jandáa ká'an-ri jīnī-ró ja má xnáa-dé ya'u-de.

Siki já skivi yóo nuu kuachi

⁴² Te nú ñn súchí lúli yá'a kándíja-i ruu te kivi-i kuachi sá'a ñn cháa, te va'a-ga nú ní nú'ni ñn yosó ká'nu sukun-dé, te kenda-de kī'in-de nuu ndúcha mar núu. ⁴³ Te nú nda'a-ro kuní skivi róo nuu ío kuachi, xiti ná kī'in. Va'a-ga ja kúchaku tíkú'lu-ró, nasu já kóo ndendúu nda'a-ro kī'in-ro núu infierno, nuu kayú ñu'un ja má ndá'va kuti. ⁴⁴ Te yúan, ni tīndákú-de ma kúu-ti. Te ni ñu'un-ún ma ndá'va kuti. ⁴⁵ Te nú ja'a-ro kuní skivi róo nuu ío kuachi, xiti ná kī'in. Va'a-ga ja kúchaku tíkú'lu-ró, nasu já kóo ndendúu ja'a-ro kī'in-ro núu infierno, nuu kayú ñu'un ja má ndá'va kuti. ⁴⁶ Te yúan, ni tīndákú-de ma kúu-ti. Te ni ñu'un-ún ma ndá'va kuti. ⁴⁷ Te nú nduchi-ro kuní skivi róo nuu ío kuachi, tava ná kī'in. Va'a-ga kivi-ró ñuu nuu tá'ú Dios tiñu jīnī ñn-ni

nduchi-ro, nasu já kóo ndendúú nduchi-ro kí'in-ro núú infierno. ⁴⁸ Te yúan, ni t̄indákú-de ma kúu-ti. Te ni ñu'un-ún ma ndá'va kuti. ⁴⁹ Chi taká chaa kuu u'a-de sá'a ñu'un. Te taká kuñu ni soko, kuu u'a sá'a ñii. ⁵⁰ Va'a ío ñii. Ko nú ñii-ún ná náa xikó u'a, ndasa ndu'u'a sá'a-ró núsáá. Ná kuñava'a-ró ñii iní máá-ró. Te ma kánaá-ro jín tá'an-ró, áchí-ya jín-de.

10

Sikí tú'un tú xndóo tá'an

¹ Te ni kenda-ya yúan, te ni chaa-ya ondé raya ñuu Judea jín ingá lado yata yúcha Jordán. Te ni kutúú tuku ñayivi kuá'a núu-yá. Te ni stá'an tuku-ya tú'un nuu-í, nátu'un sá'a-ya. ² Te ni jakoyo chaa fariseo nuu-yá ja koto ncha-de-ya. Te ni kajika tu'un-de-ya: Á ío ley ja skéndo ñn chaa ñasí-de, xí túu, áchí-de. ³ Te máá-yá, ni ka'an-ya jín-de: Naún tiñu ni tá'ú Moisés nuu-ro, áchí-ya. ⁴ Yúan-na te ni kaka'an-de: Moisés, ni jatú'un-de ja kúva'a acta ndusiin, te ndoo-ña, áchí-de. ⁵ Te Jesús, ni ka'an-ya jín-de: Sikí já ní'in iní añú-ro jíná'an-ró, yúan súan ni tá'ú-de tiñu yá'a nuu-ro. ⁶ Ko ondé xnáñúú kivi ní jungoo ñuyivi, chi ja yí jín já sí'í ní sá'a Dios. ⁷ Ja yúan kúu ja skéndo chaa táa-de náa-de, te ketá'an-de jín ñasí-de. ⁸ Te ja ní kuu uu tá'an, ñn-na kúu. Na tuká kúu uu, chi ñn-na kúu. ⁹ Núsáá te ja á ni skétá'an Dios, ma ndúsin kuti sá'a ñn ñayivi, áchí-ya. ¹⁰ Te ondé ve'e te chaa káskuá'a jín-yá, ni kajika tu'un tuku-de-ya sikí tú'un-ún. ¹¹ Te ni ka'an-ya jín-de: Nú ndé chaa skéndo-de ñasí-de te tanda'a-dé jín ingá ña'an, te ísiki ncháa-de ñasí-de nú súan. ¹² Te nú máá ñasí-ún xndóo-ña yí-ña te tanda'a-ña jín ingá-de, te tu'un ísiki ncháa sá'a-ña. Achí-ya.

Jesús jín súchí lúli

¹³ Te ni chakoyo sava ñayivi núu-yá jín súchí lúli ja ké'é-yá-i. Te chaa káskuá'a jín-yá, ni kaka'an xaan-dé nuu ñayivi vái koyo jín-i. ¹⁴ Te ni jini Jesús. Te ni kiti iní-ya. Te ni ka'an-ya jín-de: Síá, ná kíkoyo súchí lúli núu-rí, te ma kasú-ro íchi-í, chi tá'an súan kákuu ja xín ñúu nuu tá'ú Dios tiñu. ¹⁵ Jandáa ká'an-rí jín-ró: Nú ñn chaa tú jatú'un-de ñuu nuu tá'ú Dios tiñu nátu'un jatú'un ñn súchí lúli, ma kivi kuti-dé yúan, áchí-ya. ¹⁶ Te ni junu ncha-ya-í. Te ni xndée-ya ndá'a-yá xiní-í jíná'an-í. Te ni jikan ta'u-yá ja'a-í.

Chaa kúka

¹⁷ Yúan-na te ni ki'in-ya íchi kuá'an-ya. Te jínu ñn chaa súchí ni chaa-de. Te ni jukuiñi jítí-de nuu-yá. Te ni jika tu'un-de-ya: Chaa va'a kúu-ní Maestro. Ndasa sá'a-ná te ni'in tá'u-ná kuchaku-ná ñí káni, áchí-de. ¹⁸ Te Jesús, ni ka'an-ya jín-de: Naja ká'an-ro cháa va'a jín-rí. Tú ni ñn chaa va'a ío chi máá ñn-ni Dios. ¹⁹ A jini-ro tú'un ni tá'ú tiñu-ya núu-ro: Ma kúsiki ncháa tá'an-ró, ma ká'ni-ro ndiyi, ma sakuí'ná-ró, ma ká'an-ro tú'un tú'un, ma kuánchaa-ro ndátíñu tá'an-ró; kuandatu nuu táa-ro núu náa-ro, áchí-ya. ²⁰ Te máa-de, ni ka'an-de jín-yá: Taká tiñu yá'a a ni skíkuu-ná ondé ná lúli-ná, Maestro, áchí-de. ²¹ Yúan-na te ni ndakoto Jesús nuu-dé. Te ni kumaní-ya jín-de. Te ni ka'an-ya jín-de: ñn-na tiñu kumaní sá'a-ró núsáá. Kuá'an, te xikó ndí-i-ró já ñava'a-ró, te kuá'a-ró núu ñayivi ndá'ú. Te ondé andívi kóo yaji-ro. Yúan-na te kii-ró, kundikín-ro rúu ki'on, te kuandéé iní-ro jín túndó'o kii sikí-ro, áchí-ya. ²² Te máá cháa súchí-ún, ni kuxí iní-de ja súan ni ka'an-ya. Te ni kee-de

kua'an-de. Te ndúkuí'a inji-de. Chi kua'a xáan ndátĩnu ñáva'a-de. ²³ Yúan-na te Jesús, ñi ndakoto-ya ñí xiin-yá. Te ñi ka'an-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá: Xaan ú'u kivi ñin cháa kúká iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, áchí-ya. ²⁴ Yúan-na te cháa káskuá'a jíin-yá, kánaa inji-de kájiní so'o-de tu'un ñi ka'an-ya-ún. Ko ñi ka'an tuku Jesús jíin-de: Hijo, cháa ja xáan káchiñú'un-de xu'un, xaan ú'u kivi-de ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. ²⁵ Yachi-ga ja'a ñin camello ya yiki tikuí, vasa ñin cháa kúká kivi-de ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, áchí-ya. ²⁶ Te máa-de, ví'i-gá kánaa inji-de, kájiní inji-de: Ndé cháa kaku núsáá. ²⁷ Yúan-na te Jesús, ñi ndakoto-ya núu-dé. Te ñi ka'an-ya: Jíin cháa ma kuu kuti, ko tú súan kuu jíin Dios. Chi taká-ñi tiñu ndi'i-ni kuu sá'a Dios, áchí-ya. ²⁸ Yúan-na te Pedro, ñi ka'an-de jíin-yá: Náá, ñi kaskéndoó-ná taká ndatĩnu-ná. Te ñi kandikin-ná ní vai-yó, áchí-de. ²⁹ Te ñi ka'an Jesús: Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Nú ñin cháa ñi skéndoó-de ve'e-de, xí ñaní-de, xí kuá'a-de, xí táa-de, xí náa-de, xí ñási'i-de, xí sé'e-de, xí tá'u-dé, ja sikí rúu jíin sikí tú'un va'a ká'an-ri, ³⁰ te nani'in-dé ñin ciento vuelta vina kuu ve'e, kuu ñani, kuu kua'a, kuu náa, kuu se'e, kuu ta'u. Ko chindikin-i-de. Ko onde inga vida cháa, yúan-na te kuchaku-de ñí káni. ³¹ Te kua'a cháa kúnúu, nduu-de sandi'i-na. Te cháa sandi'i-na, ndunúu-de, áchí-ya.

Ja ní ka'an tuku-ya já kuu-ya

³² Te kájin-de ichi ní kákaa-de kája'an-de ñuu Jerusalén. Te Jesús, yóxnúu-yá nuu-dé. Te ñi kánaa inji-de kájiní so'o-de. Te ñayivi káindikin-ya-ún káyu'u-i. Yúan-na te ñi kana sñin tuku-ya xiní ndí'uxí uu cháa-ún. Te ñi kastu'un-yá nuu-dé taká tu'un kii sikí-yá: ³³ Ná kuni-ro: Kaa-yó kí'in-yo ñuu Jerusalén. Te yúan natuu máá Sé'e cháa nuu taká sutu ñá'nu, jíin núu cháa káchaa tutu. Te ndonda-de sikí-yá kuu-ya. Te nachí'i-de-ya ndá'a cháa sñin nación. ³⁴ Te cháa-ún, sákátá-de nuu-yá. Te kua'a-de ta'u-yá. Te tiví si'ví-de nuu-yá. Te ka'ni-dé-ya. Ko nuu uní kivi te nachaku-ya, áchí-ya.

Favor jikán Jacobo jíin Juan nuu-yá

³⁵ Yúan-na te Jacobo jíin Juan, se'e Zebedeo, ñi jakoyo-de nuu-yá. Te ñi kaka'an-de jíin-yá: Maestro, kákuñi-ná ja sá'a-ní ñin ja kakán-ná nuu-ní, áchí-de. ³⁶ Te máa-yá, ñi ka'an-ya jíin-de: Ndasa kákuñi-ro já sá'a-ri jíin-ró, áchí-ya. ³⁷ Te ñi kaka'an-de jíin-yá: Kua'a-ní xiin-ní kuxiukú-ná jíin-ní, ñin-ná ichi ndává'a-ní, te inga-ná ichi ndávésé-ní, kivi ndúñá'nu-ní, áchí-de. ³⁸ Yúan-na te Jesús, ñi ka'an-ya jíin-de: Tú kájiní-ro ñaún kuu ja kájukan-ro. Á kuu ndo'o ta'an-ro jíin-ri jíin túndó'o kii sikí-ri, xí kuu kuanducha-ro núu ní janducha-ri, áchí-ya. ³⁹ Te máa-de, ñi kaka'an-de: Kuu sá'a-ná, áchí-de. Te Jesús, ñi ka'an-ya jíin-de: Jandáa, ja ndó'o ta'an-ro jíin-ri jíin túndó'o kii sikí-ri, te nuu ní janducha-ri, kuanducha-ro, ⁴⁰ ko ja kuxiukú-ró íchi ndává'a-ri jíin íchi ndávésé-ri, nasu máa-ri tá'ú tiñu ja kuá'a-ri nuu-ro, chi ío tu'a ja kuu ñin cháa, te cháa-ún ñin, áchí-ya. ⁴¹ Te uxí-ga cháa-ún, ñi kájiní so'o-de tu'un yá'a. Te ñi kakiti inji-de nuu Jacobo jíin núu Juan. ⁴² Te Jesús, ñi kana-ya xiní-dé. Te ñi ka'an-ya jíin-de: Kájiní-ro já taká cháa kájiní-de natu'un cháa kákuñá'nu nuu ñáyivi, te kátá'ú téyí-de tiñu nuu-í. Te ja kákuñá'nu sikí máa-de, suni kájiní ñi'in so'o-de. ⁴³ Ko sikí róo jíin'an-ró, ña tú súan koo: Chi nú ndé róo kuni kuñá'nu nuu tá'an-ró, te róo kuu ja kuatĩnu nuu tá'an-ró. ⁴⁴ Te nú ndé róo kuni kunúu, yuán ndúu mozo nuu taká-ro. ⁴⁵ Chi máá Sé'e cháa

na tú vai-ya já kuátíñu ñáyivi núu-ya, chí sua játíñu-ya núu ñáyivi te kua'a-ya máá-ya kuu-ya já nákuuan-ya kuá'a ñáyivi, áchí-ya.

Bartimeo, chaq kuáá

⁴⁶ Yúan-na te ñi jakoyo-ya ñúu Jericó. Te yúan ñi ndenda-ya jíin cháa káskuá'a jíin-ya jíin ñáyivi kuá'a xaán. Te Bartimeo chaq kuáá, se'e Timeo, kánchaa-de yu'íchi, jikán-de caridad. ⁴⁷ Te ñi jini tu'un-de ja Jesús ñuu Nazaret kúu-ya. Te ñi kejá'a-de kána kó'ó-de: Jesús, Se'e David, kundá'u iní-ní náá, áchí-de. ⁴⁸ Te kua'a-í, ñi kaka'an xaán-í nuu-dé, ja ná kasú-de yu'u-dé. Ko máá-de, ví'í-gá ñi kana kó'ó-de: Táta Se'e David, kundá'u iní-ní náá vii, áchí-de. ⁴⁹ Yúan-na te Jesús, ñi jukuiñi-ya. Te ñi ka'an-ya: Kana xiní-dé ná kii-de, áchí-ya. Te ñi kakana-i chaq kuáá-ún: Ma ndúkuu'a iní-ro. Ndukuiñi ná chó'o, chí kána-ya róó, áchí-í jíin cháa-ún. ⁵⁰ Yúan-na te máá cháa-ún, ñi skána-de tikachí-de. Te ñi ndukuiñi-de. Te ñi jaq-de nuu Jesús. ⁵¹ Te Jesús, ñi ka'an-ya jíin-de: Naún sá'a-ri jíin-ró kuní-ro, áchí-ya. Te chaq kuáá-ún, ñi ka'an-de jíin-ya: Maestro, ja ná ndundijin nduchi-ná kuní-ná, áchí-de. ⁵² Te Jesús, ñi ka'an-ya jíin-de: Kuá'an núsáá. Ja kándija-ró ní nama róó, áchí-ya. Te ñi ndundijin-ni nduchi-dé. Te ñi ndikin-de Jesús kua'an-de ichi-ún jíin-ya.

11

Ja ní kivi Jesús ñuu Jerusalén

¹ Te ñi kakuyani-ya ñúu Jerusalén, ñuu Betfagé, jíin ñúu Betania, chíi yuku Olivos. Te ñi táji-ya uu chaq káskuá'a jíin-ya kua'an-de. ² Te ka'an-ya jíin-de: Kuá'an ñuu kánchaa nuu-ro jíin. Te nuu kivi-ni-ró yúan, te ñi in-ro ñin burro nú-ni-ti, ja ní ñin chaq té koso-gá-de-ti. Te ndáji-ró-ti, te kii-ró jíin-ti. ³ Te nú ndé chaq ká'an jíin-ró: Naja sá'a-ró súan, achí-de. Te kachi-ro kúni-de: Máá Jító'o-yo jíinu nú'un-ya-ti, achí-ro. Yúan-na te táji-ni-de-ti kii-ró jíin-ti, áchí-ya jíin-de. ⁴ Te ñi kaja'an-de. Te ñi kani'in-dé burro-ún nú-ni-ti yúxé'é ichi yatá ké'e, nuu náketá'an uu ichi. Te ñi kándáji-de-ti. ⁵ Te sava ja ká'in yúan, ñi kaka'an jíin-de: Naún kásá'a-ró sá burro jian kándáji-ró, áchí. ⁶ Yúan-na te máá-de, ñi kaka'an-de jíin-ún, nátu'un ñi tá'u Jesús tíñu nuu-dé. Te vásá ní kasía-ún-de vai-de. ⁷ Te ñi chaq-de jíin burro-ún nuu Jesús. Te ñi kaxndé-de tikachí-de sikí-ti. Te ñi jukoso-ya-ti. ⁸ Te kua'a-dé, ñi kajakin-de tikachí-de iní ichi, te sava-ga-de, ñi kaja'nu-de numa yúnu. Te ñi kajakin-de iní ichi-ún. ⁹ Te ñáyivi kaja'an ichi núu-ya, jíin ñáyivi kándikin ichi yatá-ya, kaka'an jaa-i: Xáan va'a I'a kúu-ya. Ná nákana jaa-yó-ya, chí ndiso-ya tíñu máá Tatá Dios. ¹⁰ Te kákusi iní-yo, chí táa-yo David, a yani tá'u-de tíñu nuu-yo. Xáan va'a I'a kúu-ya ondé andíví, áchí-i. ¹¹ Te ñi kivi Jesús iní ñuu Jerusalén, jíin iní ve'e ii. Te ñi ndakoto-ya núu táká ndatíñu ñin ñí yúan. Te nuu ní ini, te ñi kenda-ya kuá'an-ya ñúu Betania jíin máá uxí uu-de.

Tu'un mékexe

¹² Te kivi xian-ún, ñi kakenda-ya kuá'an-ya iní ñuu Betania. Te ñi chaq soko chíi-ya. ¹³ Te onde jiká ní jini-ya ñin mékexe ja ío numa ndá'a. Te ñi kandita-ya kuá'an-ya, jáni iní-ya já ní'in-ya ja kée-ya núu. Te nuu ní jaa-ya núu mékexe-ún, tú kuti naún ní ní'in-ya, chí máá núma-ní ío. Chí nasu kivi kúun nde'e kúu. ¹⁴ Yúan-na te Jesús, ñi ka'an-ya: Ni ñin tuká naún kée kúti nde'e xiní-ro ñí káni, áchí-ya jíin mékexe-ún. Te chaq káskuá'a jíin-ya, ñi kajini so'o-de ja súan ñi ka'an-ya.

Ja ní sándoo-ya vé'e ij

¹⁵ Te n̄i jakoyo-ya ñúu Jerusalén. Te n̄i kivi Jesús in̄i vé'e ij. Te n̄i kiñi'in-ya ñáyivi kájaan káxikó in̄-i in̄i vé'e ij-ún kája'an-i. Te n̄i skuíó káni-ya mesa cháa káxndái xu'ún, jín silla cháa káxikó paloma. ¹⁶ Te tú ní já'a-ya tú'un já'a ni in̄-i jín kivi in̄i vé'e ij-ún. ¹⁷ Te n̄i stá'an-ya tú'un nuu-í: Á tú yóso núu tutú ja vé'e-ri, ve'e nuu kájikān ta'u táká ñáyivi nání. Ko máá-ró, a n̄i kanasá'a-ró yaú kava ñáku'ná, áchí-ya. ¹⁸ Te cháa káchaa tutu jín sutú ñá'nu, n̄i kajini so'o-de tu'un-ún. Te kándúkú-de modo ndasa ka'ni-dé-ya. Ko káyu'ú-de-ya, chí taká ñáyivi kánaa in̄-i kájiní so'o-i tu'un stá'an-ya. ¹⁹ Te nuu kuá'ini, te n̄i kenda Jesús in̄i ñuu-ún, kua'an-ya.

Ja ní ichi mérkexe

²⁰ Te jañá'an inga kivi, n̄i kanaja'a-ya kuá'an-ya. Te n̄i kajini-ya mérkexe-ún ja á n̄i ichi onde yo'o. ²¹ Yúan-na te n̄i nuku'un in̄i Pedro. Te n̄i ka'an-de jín-yá: Maestro, ndé'é-ní mérkexe-ún ja ní ka'an ndiva'a-ní jín. Te vina a n̄i ichi ij, áchí-de. ²² Te Jesús, n̄i ka'an-ya jín-de: Kandíja nuu Dios, ²³ chí jandáa ká'an-ri jín-ró: Nú ndé cháa ka'an-de jín yúku yá'a: Kuxio, te jungoo-ró onde nuu mar, te nú tú kani siki in̄i-de, chí sua kándíja-de ja súan kuu ja ní ka'an-de-ún, te ja ní jikān-de-ún, ni'in-dé. ²⁴ Ja yúan ká'an-ri jín-ró: Taká ja jikān-ro, te kakan ta'u-ro jín, te ná kándíja-ró já ni'in-ro, te ni'in-ro. ²⁵ Te nú kájikān ta'u-ro, te kuña ká'nu in̄i-ro núu ndé in cháa jito u'u róó, náv'a máá Táa-ro kánchaa-ya onde andívi, suni kuña ká'nu in̄i-ya núu kuáchi-ró. ²⁶ Chí nú tú kuña ká'nu in̄i-ro, suni súan máá Táa-ro kánchaa-ya onde andívi, ma kuña ká'nu in̄i-ya núu kuáchi-ró, áchí-ya.

Siki tiñu ndiso Jesús

²⁷ Te n̄i najakoyo tuku-ya ñúu Jerusalén. Te jika kuu-ya in̄i vé'e ij. Te sutu ñá'nu, jín cháa káchaa tutu, jín cháa n̄i kayii, n̄i chakoyo-de nuu-yá. ²⁸ Te n̄i kaka'an-de jín-yá: Na jín tu'un sá'a-ró tiñu yá'a. Te ndéja ní ka'an jín-ró sá'a-ró tiñu yá'a, áchí-de. ²⁹ Te Jesús, n̄i ka'an-ya jín-de: Ná kaká tu'un-ri róó in tu'un, te kachi-ro núu-ri. Yúan-na te ná kachi-ri nuu-ro na jín tu'un sá'a-ri tiñu yá'a. ³⁰ Ja ní skuánducha Juan sáa, á onde andívi ní kii tu'un, xí cháa n̄i tá'ú tiñu. Kastu'ún, áchí-ya. ³¹ Yúan-na te n̄i kandatú'ún máa-de: Nú ka'an-yo: Ja onde andívi. Te kachi-de kuni-yó: Naja tú ní kákandíja-ró núu-dé núsáa. ³² Te nú ka'an-yo já cháa n̄i tá'ú tiñu. Te káyu'ú-yo ñáyivi, chí ndivii-í kájiní ndaa in̄-i ja cháa n̄i jani tu'un Dios n̄i kuu Juan, áchí-de jín tá'an-de. ³³ Ja yúan ní kaka'an-de: Tú kájiní-ri, áchí-de jín Jesús. Yúan-na te n̄i ka'an Jesús: Suni nuu, tú kachi-ri nuu-ro na jín tu'un sá'a-ri tiñu yá'a núsáa, áchí-ya jín-de.

12

Chaa kásatiñu nuu itu uva

¹ Te n̄i kejá'á-yá n̄i ka'an-ya tú'un yátá jín-de jíná'an-de: In cháa, n̄i nachu'un-de in itu uva. Te n̄i jasú-de jakú. Te n̄i jacha-de in yaú nuu kaxín-de. Te n̄i ndukani-de in torre. Te n̄i xndóo-de nuu cháa kásatiñu jín. Te n̄i kee-de kua'an jíká-de. ² Te in kivi te n̄i táji-de in mozo-de vai nuu já kásatiñu jín uva-ún, ja vái naki'in-de nde'é itu uva nuu já ní kásatiñu-ún. ³ Ko máá-ún, n̄i kákatin-ún mozo-de. Te n̄i kastují-dé. Te n̄i kákiñi'in-ún-de. kuano'on sáni-ni-de. ⁴ Te máá jito'o, n̄i natáji tuku-de inga mozo-de vai nuu já kásatiñu-ún. Te n̄i kastují-ún xiní mozo-de. Te n̄i kasakátá nuu-dé. Te n̄i

kakini'in-ún-de kuano'on-dé. ⁵ Te máá jito'ò uva, ni natáji tuku-de inga chaá vai. Te ni kaja'ni-ún-de jín kuá'a-gá-de. Te sava-de ni kastuji. Te sava-de ni kaja'ni. ⁶ Ko máá jito'ò, ío ìn se'e-de de ja kúndá'ú iní-de. Te onde sandí'í-ná ni táji-de se'e-de vai nuu cháa kásatiñu. Te ni ka'an-de: Ná kóo jín'ún yúan núu sé'e-ri, áchí-de. ⁷ Ko máá já kásatiñu-ún, ni kandatú'ún: Cháa yá'a xín tá'ú. Ná chó'ò, ná ká'ni-yo-dé, te ná ndóo ta'ú-dé kuu-yó, áchí. ⁸ Te ni kakatiin-ún sé'e-de. Te ni kaja'ni-ún-i. Te ni kaskána ndiyi-ún yatá itú uva. ⁹ Ndasá sá'a jito'ò itú uva-ún núsáá. Cháa-de, te xnáa-dé ja ní kásatiñu-ún. Te kua'a-de itú uva-ún nuu sáva-ga cháa, áchí-ya. ¹⁰ Ni tutú ij yá'a té ka'u-ga-ro náún. Yuu já ní kaské'ichí cháa káchutá'an, ya'á kúu máá yúu ndíso fuerza jiki. ¹¹ Máá Tatá Dios, ni sá'a-ya súan. Te kánaa iní-yo ndé'é-yó tñu yá'a, áchí-ya jín-de. ¹² Te kándúkú-de modo tiin-de-ya. Chi ni kajuku'un iní-de ja siki máá-de kúu tu'un yatá ní ka'an-ya-ún. Ko ni kayu'ú-de ni kajito-de ñayivi. Te ni kaxndóo-de-ya, te kaja'an-de.

Siki xú'ún yóo

¹³ Te ni katáji-de sava cháa fariseo jín cháa herodiano kája'an-de nuu-yá, nává'a tiin yatá-de-ya jín yakú tu'un. ¹⁴ Te ni chakoyo-de. Te ni kaka'an-de jín-yá: Maestro, kájiní-ná ja ká'an ndaa-ní. Te tú yú'ú-ní jito-ní ni ìn cháa, chí tú ndé'é-ní ndasa jito taká cháa, chí sua stá'an ndaa-ní ichi Dios. Á kuu kua'a-yó xú'ún yóo nuu César, xí túu. Á kua'a-yó, xí ma kuá'a-yó, áchí-de jín-ya. ¹⁵ Yúan-na te máá-yá, a ni juku'un iní-ya já xndá'ú-de-ya kákuní-de. Te ni ka'an-ya jín-de: Naja kábito nchaá-ro rúu. Kuá'a xu'ún jián ná kí ndé'é-rí, áchí-ya. ¹⁶ Te máá-de, ni kaja'a-de xu'ún-ún nuu-yá. Te ni ka'an-ya jín-de: Ndé cháa kúu cháa ncháá nuu yá'a, jín tú'un yóso yá'a, áchí-ya. Te ni kaka'an-de jín-yá: César kúu, áchí-de. ¹⁷ Te Jesús, ni ka'an-ya jín-de: Kuá'a ja xín César nuu César, te ja xín Dios nuu Dios, áchí-ya. Te ni kánaa xáan iní-de ni kájiní so'ò-de tu'un ni ka'an-ya.

Siki já náchaku ndíyi

¹⁸ Yúan-na te ni chakoyo cháa saduceo nuu-yá. Te cháa-ún, káka'an-de ja tú nachaku kuti ndíyi. Te ni kajika tu'un-de-ya: ¹⁹ Maestro. Moisés, ni chaa-de tutu ni ndoo jín-yó, nú ñani ìn cháa kuu-de, te ndoo ñasí'í-de, te nú tú se'e-de ní íó, te ñani-de naki'in ñasí'í-de, te nandakin-de tata ñani-de, áchí tutu-ún. ²⁰ Te ni ka'io usia ñani. Te cháa núu, ni tãnda'a-dé. Yúan-na te ni jii-de. Te tú ní xndóo-de tata-de. ²¹ Te cháa uu, ni naki'in-de-ña. Te ni jii-de. Te ni cháa-ún, tú ní xndóo-de tata-de. Te cháa uní, suni súan. ²² Te ndí'usiá-de, ni kanchaka-de-ña. Te tú ni ìn-de ní xndóo-de tata. Te onde sandí'í-ná te ni jii'í máá ñá'an-ún. ²³ Núsáá te kivi náchaku taká ndíyi, ja náchaku máá ñani jíná'an-de, te ndé ìn-de kuu-ña ñasí'í-de, chí ndí'usiá-de, ni kanchaka-de-ña, áchí-de jín-yá. ²⁴ Yúan-na te Jesús, ni ka'an-ya jín-de: Tú kájuku'un iní-ro jín tutú ij, ni jín fuerza Dios. Yúan ní kastívi-ró tú'un. ²⁵ Chí kivi náchaku-de ma'ñú ndíyi, ni tuká tãnda'a kúti-dé, ni ma náta'nda'a máá-ña. Chí nduu-de nátu'un ndaja'a ká'io andívi. ²⁶ Te siki ndíyi ja náchaku, á té ka'u-ga-ro tutú Moisés, ndasa ni ka'an Dios jín-de ma'ñú yukú: Máá-rí kúu Dios Abraham, Dios Isaac, Dios Jacob, áchí-ya jín Moisés. ²⁷ Ko nasu Dios cháa ni kaji'í kúu-ya, chí sua Dios cháa káichaku kúu-ya. Xaan kastívi-ró tú'un núsáá, áchí-ya jín-de.

Tu'un tá'ú tíñu kánúú xáan-gá

²⁸ Te ñin cháa cháa tutu nì jini so'o-de kástátá'an-de, nì jaq-de. Te nì jini-de ja vá'a nì nachísó-yá tu'un nuu-dé. Te nì jiká tu'ún-de-ya: Ndé tu'un kánúú xáan-gá nuu táká tu'un nì tá'ú-yá tíñu sáá, áchí-de. ²⁹ Te nì ka'an Jesús jíin-de: Yá'a kúu tu'un kánúú xáan-gá nuu táká-ga: Kuni so'o Israel, máá Tatá-yo Dios, máá ñin-ni-ya ío. ³⁰ Núsáá te kumanì-ro jíin máá Tatá-ro Dios onde jíin iní jíin añú-ro, jíin ñí núu jini tuní-ro, jíin ñí fuerza-ro. Yá'a kúu tu'un tá'ú tíñu kánúú xáan-gá. ³¹ Te tu'un uú kúu suni nátu'un inga-ún: Kundá'ú inì-ro tá'an-ró nátu'un kúndá'ú inì-ro máá-ró. Tuká inga tu'un tá'ú tíñu kánúú-ga ío, chí ya'a-na, áchí-ya jíin-de. ³² Yúan-na te cháa cháa tutu, nì ka'an-de jíin-yá: Jandáa Maestro, va'a ká'an-ní, chí Dios ñin-ni-ya ío, te tuká inga Dios ío. ³³ Te kumanì-yo jíin-yá onde jíin iní jíin añú-yo, jíin ñí núu jini tuní-yo, jíin ñí fuerza-yo, te kundá'ú inì-yo tá'an-yó nátu'un kúndá'ú inì-yo máá-yó, kánúú xáan-gá ya'a vása já ká'mu-yó kiti jíin táká kiti ká'ni-yo núu-yá, áchí-de jíin-yá. ³⁴ Yúan-na te nì jini Jesús ja vá'a xaan ní xndió káni-de tu'un. Te nì ka'an-ya jíin-de: A yani kuu kivi-ró ñíuu nuu tá'ú Dios tíñu, áchí-ya. Te nì ñin-de, tuká ní chúndéé iní-de kaka tu'ún-de-ya:

Siki Sé'e David

³⁵ Te nì stá'an Jesús inì ve'e ñi. Te nì ka'an-ya: Naja káka'an cháa káchaa tutu ja Cristo kúu Sé'e David. ³⁶ Chí suni máá David, nì ka'an-de nì sá'a Espiritu Santo jíin-de: Máá Tatá Dios nì ka'an-ya jíin Jító'o-ri: Nungoo-ró íchi ndává'a-ri, te ná chúkú-ri cháa kájito u'ú róo, kuu-de teyu kuxndí ja'a-ro, áchí Dios. Achí David. ³⁷ Chí suni máá David, Jító'o, nì ka'an-de jíin-yá. Te ndasa kuu máá-yá se'e-de núsáá, áchí-ya. Te táká ñayivi ndá'ú, nì ka'io inì nì ka'io añú-i nì kajini ná'ín-i ja ká'an-ya.

Siki ja ní kana jíin-yá nuu-i

³⁸ Te nì stá'an-ya tú'un. Te nì ka'an-ya jíin-i: Koto-ró máá-ró núu cháa káchaa tutu. Chí kákuñi-de kaka-de jíin sù'nu káni. Te kákuñi-de ja ká'an sa'an-yo jíin-de nuyá'u. ³⁹ Te silla onde xinì mesa inì ve'e sinagoga, jíin silla xinì mesa nuu ío xinì kákuñi-de. ⁴⁰ Te cháa yá'a kákókó-de ve'e ña'an kéndoo ndá'ú, te kásá'a-de ja túu kuachi-de, yuán kájikan ta'u ná'an-de. Cháa yá'a ví'í-gá ta'nu ndatu-de, áchí-ya.

Ja ní soko ñá'an viuda xu'ún

⁴¹ Te kánchaa Jesús ichi núu janú nuu kásoko-í xu'ún. Te ndé'é-yá ndasa káchu'un kua'a ñayivi xú'ún iní janu-ún. Te kua'a cháa kúká, nì káchu'un téyí-de. ⁴² Te nì cháa ñin ña'an ní kéndoo ndá'ú. Te nì chindee-ña úu xu'ún yíki náa, ja kúu ñin centavo. ⁴³ Yúan-na te nì kana-ya xinì cháa káskuá'a jíin-yá. Te nì ka'an-ya jíin-de: Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja ñá'an ní kéndoo ndá'ú yá'a, nì chu'un-ga-ña vása táká ñayivi ní káchu'un inì janu-ún. ⁴⁴ Chí táká-i, nì káchu'un-i ja ní ndendoso siki-í. Ko ña'an yá'a, vasa kúndá'ú-ña, ko nì chu'un ndí-i-ña já ñáva'a-ña, onde jíin táká ja kúchaku-ña, áchí-ya jíin-de.

13

Tuñ nuu kúyani nchaq Jesús

¹ Te nì ndenda-ya iní ve'e ñi. Te ñin cháa skuá'a jíin-yá, nì ka'an-de jíin-yá: Maestro, ndé'é-ní ná xaan lúu yuu te luu ve'e ío, áchí-de. ² Te Jesús, nì ka'an-ya

jín-de: Á ndé'é-ró núu táká ve'e ná'nu yá'a. Mā kútá'an-ga ni ñin yuu, chí ñin kivi te ndi'i ndua, áchí-ya. ³ Te ni jungoo-ya onde yuku Olivos, ichi núu vé'e ii. Te Pedro, Jacobo, Juan, jín Andrés, ni kajikā tu'un sñin-de-ya: ⁴ Kastu'un-ni nuu-ná. Ndé kivi kóo taká tiñu yá'a. Te naún tuni koo nuu kuyani chaá taká tiñu yá'a, áchí-de. ⁵ Te Jesús, ni kejá'a-yá ká'an-ya jín-de: Koto-ró máá-ró jíná'an-ró, nává'a tú xndá'ú ni ñin-de róó. ⁶ Chí kikoyo kua'a cháa ki'in núu-de sí'ví-rí, te ka'an-de: Máá-rí kúu Cristo, áchí-de. Te xndá'ú-de kua'a xaan ñáyivi. ⁷ Te nú ni kajini tu'un-ró káka'an ja ió guerra xí ja kóo guerra, te mā yú'ú-ro. Chí kánúú kóo súan. Ko té jinu-ga kivi. ⁸ Chí ndonda nación siki nación, te ñuu siki ñuu. Te yá'a yúan taan, te ni'in, te koo tama, te ni'in ñáyivi. Ya á kákuu tundó'o kéjá'a núu.

Tu'un ndasa ndo'o ñáyivi káandíja

⁹ Te koto-ró máá-ró, chí nastúu-de róó nuu junta. Te ini ve'e sinagoga xndó'o-de róó. Te onde nuu gobernador jín núu rey kana-de xini-ro ja siki rúu. Te kani ndaa-ro tú'un nuu-dé. ¹⁰ Te jinu ñú'ún ja xná'an-ga kuicha tu'un va'a-ri nuu táká ñáyivi. ¹¹ Te nú kinchaka-de róó, ja nastúu-de róó, mā nákan tu'a ini-ro ndasa ka'an-ro jín-de. Chí ja kuá'a-ya núu-ro hora jian, yúan ká'an-ro. Chí nasu máá-ró ká'an, chí Espíritu Santo ka'an, áchí-ya. ¹² Te ñani jín ñani nastúu tá'an ja ná kúu. Te táa jín sé'e, te se'e-ún ndonda siki táa, te ka'ni tá'an. ¹³ Te taká ñáyivi, koto u'u-i róó ja siki rúu. Ko chaá kundij ni'in onde kivi jinu, chaá-ún kaku, áchí-ya. ¹⁴ Ko nú ni kajini-ro ja káchá'an te ni tucha taká ndatiñu nuu má kúu kuti kóo súan núu, nátu'un ni ka'an Daniel chaá ni jani tu'un Dios (chaá ká'u, ná júku'un iní-de), yúan-na te ñáyivi káxiukú iní ñuu Judea, ná kúnu-i kinglyo-i onde yuku. ¹⁵ Te chaá kándeé xini vé'e, mā núu-de ndivi-de ini ve'e ki'in-de ndatiñu-de. ¹⁶ Te chaá kándeé onde rancho, mā náxió káva yatá-de náki'in-de tikáchi-de ichi yatá-dé. ¹⁷ Ko kivi-ún naká ndá'ú kuu ja káñu'un se'e, jín ja káskáxin-í. ¹⁸ Ná kakán ta'u-ro núsáa, nává'a tú kunu-ró máá víko víjin ki'in-ro. ¹⁹ Chí kivi-ún koo tundó'o, ja té tuká koo onde kivi ní sá'a Dios ñuyivi, te onde vina, te ni mā kóo-ga. ²⁰ Te nú máá Tatá Dios, tú ní náxndíyi-ya kivi-ún núu, ni ñin chaá mā káku kati-dé núu. Ko ja siki cháa ni nakaji-ya, yúan ní naxndíyi-ya kivi-ún.

Tuni máá kivi sándí'i-nq

²¹ Núsáa te nú ndé chaá ká'an jín-ró: Yá'a ndé'é-ró kánchaá Cristo, xí: Yúan ndé'é-ró kánchaá-ya, mā kándíja-ró ja ká'an-de. ²² Chí kenda Cristo xndá'ú, jín cháa kani tu'un tú'ún. Te sá'a-de tuni tiñu ñá'nu xaan, nává'a xndá'ú-de onde chaá ni nakaji-ya, te nú ná kúu sá'a-de. ²³ Koto-ró máá-ró, chí a ni kachi ndi'i-ri nuu-ro, áchí-ya. ²⁴ Te kivi ndi'i koo tundó'o-ún, kutúún ndikandii, te yoo mā ndii-gá. ²⁵ Te tiñuú xini, jungoyo-ti ichi ándívi kii-ti. Te taká fuerza ándívi, ndi'i ka'ya. ²⁶ Yúan-na te kuni ñáyivi núu máá Sé'e chaá kii-ya ichi ándívi núu víko nu'ún jín kuá'a fuerza ja ndúñá'nu-ya. ²⁷ Yúan-na te táji-yá ndajá'a-yá kinglyo. Te nastútú-ya ñáyivi ní nakaji-ya ndikúun lado ñuyivi, onde nuu ndi'i ñu'un, te onde nuu ndi'i ándívi. ²⁸ Vina te skuá'a-ró ndasa sá'a yunu mékexé. Nú a ni nduyúcha núma, te ni najaa nda'a, te a kájiní-ro ja á ni kuyani viko sáú. ²⁹ Suni súan róó, nú a ni kajini-ro kuákuu taká tiñu yá'a, te kuni-ro ja á yani jaá kivi-ún. ³⁰ Jandáa ká'an-ri jín-ró ja má náa ñáyivi yá'a,

onde ná skíkuu taká tiñu yá'a. ³¹ Andívi jíin ñúyivi chī naa, ko tu'un ká'an-ri chí mā náa.

Sikí já kúndito-i

³² Ko kivi kóo-ún, jíin hora, tú ni ñn cháa jiní, ni ndajá'a ká'io andívi, ni máa Sé'e-ya, chí máa ñn-ni máa Táa-yo Dios jiní-ya. ³³ Koto-ró máa-ró, te kundito-ró, te kakan ta'u-ro. Chí tú kájiní-ro ña kivi kóo. ³⁴ Chí nátu'un ñn cháa kua'an jiká-de. Te ñi xndóo-de ve'e-de. Te ñi ja'a-de tu'un nuu mozo-de, ná tiñu sá'a ñn ñn-de. Te cháa ndíto yuxé'é, ñi ta'u tiñu nuu-dé, ná kúndito-de. ³⁵ Núsáa te kundito-ró, chí tú kájiní-ro ña hora ncháa jito'o ve'e-ún, á aini, á ñúú, á kána lí'li, á jañá'an. ³⁶ Chí sánaa ini-ro te ncháa-ni-ya. Te ñi'in-yá róo kákixi-ro. ³⁷ Te taká tu'un ká'an-ri jíin-ró yá'a, suni ká'an-ri jíin ndívi-i jíiná'an-i. Kundito jíiná'an-ró, áchí-ya.

14

Ja ní kanatñn tu'un tá'an sikí Jesús

¹ Te uu-ga kivi te vása ní kuu Pascua jíin víko kóo statilá tú yí'i yujan ía. Te sutu ñá'nu jíin cháa káchaa tutu, ñi kandúkú-de modo ndasa xndá'ú-de-ya te tñn-de-ya. Te ka'ni-dé-ya kákuní-de. ² Te ñi kaka'an-de: Mā kúu sá'a-yó máa kivi víko, chí nú súan te ndonda vaq ñayivi, áchí-de.

Jesús jíin ñá'an ndíso perfume

³ Te kánde-ya ñúú Betania, káncháa-ya núu mesa ve'e Simón cháa té'yu ndí'yi. Te ñi cháa ñn ña'an, kándá'a-ña ñn tiya'a ñú'un perfume máa nían ita nardo kúu. Te ncháa ya'u téyí. Te ñi tá'ú-ña tya'a-ún. Te ñi chu'un-ña xiní-yá. ⁴ Te sava, ñi kakití ini. Te ñi kaka'an: Naja náa perfume jian. ⁵ Chí kuu kuya'u ví'í-gá uní ciento peso, te kua'a-yó núu ñáyivi ndá'ú núú, áchí. Te ñi kaka'an vaq sikí-ñá. ⁶ Ko Jesús, ñi ka'an-ya: Sía-ña. Naja kástá'an-ro-ñá. Tiñu va'a sá'a-ña jíin-ri, áchí-ya. ⁷ Chí nene káxiukú ñáyivi ndá'ú jíin-ró. Te nú kákuní-ro te kuu sá'a va'a-ró jíin-i. Ko ruu, ña tú nene káncháa-ri jíin-ró. ⁸ Ya'a-ni ñi kuu ñi sá'a-ña. Chí a ñi chí'i tu'a-ña perfume yiki kúñu-ri kivi yúji-ri. ⁹ Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja ní ñúyivi nú ná kuicha tu'un va'a yá'a, te tiñu ñi sá'a-ña yá'a, suni koo tu'un nává'a ná núku'un ini-i-ña, áchí-ya. ¹⁰ Yúan-na te Judas Iscariote, ñn ja uxí uu yúan, kua'an-de nuu sutu ñá'nu ja nastúu-de-ya. ¹¹ Te súan ñi kajini so'o sutu-ún. Te ñi kaksijí ini. Te ñi kakeyu'u já kuá'a xu'un núu-dé. Te ná ndúkú-de modo ndasa nastúu-de-ya.

Viko lélú Pascua

¹² Te máa kivi kéj'á viko kóo statilá tú yí'i yujan ía, suni máa kivi kásoko-de lélú Pascua, te cháa káskuá'a-ún, ñi kaka'an-de jíin-yá: Ndénu kuní-ni ná kásatú'a-ná nuu kée-ni lélú Pascua, áchí-de. ¹³ Te ñi táji-yá uu cháa káskuá'a jíin-yá kua'an-de. Te ñi ka'an-ya jíin-de: Kuá'an onde ñuu. Te yúan ketá'an-ró jíin ñn cháa ndíso ñn kiyi nducha. Te kundikin-ro-dé ki'in-ro jíin-de. ¹⁴ Te nuu ndívi-de, yúan ka'an-ro jíin máa jito'o ve'e-ún: Achí máa Maestro: Ndénu ío ñn ve'e kua'a núu-ni nuu kée-ná lélú Pascua jíin cháa káskuá'a jíin-ná, áchí-ro. ¹⁵ Te máa-de, ná stá'an-de ñn cuarto ká'nu onde xiní vé'e nuu-ro, yúan a ío tu'a. Te yúan sátú'a-ró ndasa kuu-yó, áchí-ya jíin-de. ¹⁶ Te kája'an cháa káskuá'a jíin-yá. Te ñi jakoyo-de ñuu-ún. Te ñi kani'in-dé nátu'un ñi ka'an-ya jíin-de. Te ñi kásatú'a-de ndasa kuxíni-de lélú Pascua. ¹⁷ Te ñi ini. Te

kua'an-ya jíin máá uxí uu cháa-ún. ¹⁸ Te káxiukú-de nuu mesa káyee-dé staa. Te nì ka'an Jesús: Jandáa ká'an-rì jíin-ró, ja ìn róó, ja yéé jíin-rì, nastúu-ró rúu, áchí-ya. ¹⁹ Yúan-na te nì kakuxíí iní-de. Te nì kajiká tu'ún ná ìn ná ìn-de-ya: Ja náá náún, ja náá náún, ká'an ìn-de, ká'an inga-de. ²⁰ Te nì ka'an-ya jíin-de: Ìn ja uxí uu ja chíxí'ú núu kó'o jíin-rì kúu, áchí-ya. ²¹ Chi jandáa máá Sé'e cháa kí'in-ya nátu'un yóso tú'un-ya núu tutú. Ko naka ndá'ú kúu cháa nastúu máá Sé'e cháa. Va'a-ga nú tú ní káku cháa-ún núu, áchí-ya. ²² Te káyee-dé. Te nì kí'in Jesús staa. Te nì jikan ta'u-ya. Te nì sákuáchí-ya. Te nì ja'a-ya núu-dé. Te nì ka'an-ya: Kee jíiná'an-ró. Ya'a kúu yiki kúñu-rì, áchí-ya. ²³ Te nì kí'in-ya ìn taza. Te nì jikan ta'u-ya. Te nì ja'a-ya núu-dé. Te ndi'i-de, nì kají'i-de. ²⁴ Te nì ka'an-ya jíin-de: Ya'a kúu niñi-rì ja sá'a contrato jáá. Te ja síkí ñáyivi kuá'a te nì jati. ²⁵ Te jandáa ká'an-rì jíin-ró: Ma kó'o-ga-rì nducha ndé'e uva, onde kivi náko'o-rì ja jáá iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, áchí-ya. ²⁶ Te nì kajita-ya ìn yaá ìi. Te nì kenda-ya kája'an-ya onde yuku Olivos. ²⁷ Yúan-na te Jesús, nì ka'an-ya jíin-de: Ndivii-ro, nayú'ú-ro ja síkí rúu akuáa vína. Chi a yóso núu tutú: Stují-rì cháa ndító rií, te máá rií-ún, kuicha-tí, áchí. ²⁸ Ko nuu náchaku-rì, te xna'an-ga ruu kí'in-rì ñuu Galilea vása róó, áchí-ya. ²⁹ Ko Pedro, nì ka'an-de jíin-ya: Vasa ndivii-dé ná náyu'ú-de, ko náá chí túu, áchí-de. ³⁰ Te Jesús, nì ka'an-ya jíin-de: Jandáa ká'an-rì jíin-ró, chí róó, akuáa vína, onde ná té kana-ga lí'li uu jínu, te ma kuátu'un-ró rúu uní jínu, áchí-ya. ³¹ Ko máá-de, téyíí ní ka'an-de: Vasa ná kúu-ná jíin-ní, ko ma kasú-ná yu'u-ná ja kúu ní, áchí-de. Te suni súan nì kaka'an ndi'i-de.

Jesús iní Jardín Getsemaní

³² Te nì jakoyo-ya ìn nuu nání Getsemaní. Te nì ka'an-ya jíin cháa káskuá'a jíin-ya: Yá'a-ni jungoo-ró nini ná kakán ta'u-rì, áchí-ya. ³³ Te nì jaka-ya Pedro jíin Jacobo jíin Juan kája'an-de jíin-ya. Te nì kejá'a-ya yú'ú-ya, te ndúkuí'a iní-ya. ³⁴ Te nì ka'an-ya jíin-de: Xaan ndúkuí'a iní-rì, chí a yani kuu-rì. Yá'a kundatu-ró, te kundito-ró, áchí-ya. ³⁵ Te nì kanduu-ya ìn tí'lí. Te nì jukuíñi jíí-ya nuu ñú'un. Te nì jikan ta'u-ya, te nú kuu kaku-ya hora-ún. ³⁶ Te nì ka'an-ya: Abba, Táa. Taká tiñu kúu sá'a máá-ní. Chaxio-ní tundó'o-ná yá'a ná kí'in. Ko nasu ja kuní máá-ná, chí ja kuní máá-ní ná kúu, áchí-ya. ³⁷ Te nì ncha-ya. Te nì jiní-ya ja káxixi-de. Te nì ka'an-ya jíin Pedro: Simón, kixi-ro náún. Á tú kánda-ró kundito-ró vasté ìn hora. ³⁸ Kundito, te kakan ta'u-ro, nává'a ma kóto ncha-ún róó. Chí kuní ndija añu-ro, ko yiki kúñu-ró chí túu, áchí-ya. ³⁹ Te kua'an tuku-ya. Te nì jikan ta'u-ya. Suni ìn-ni tu'un nì ka'an-ya. ⁴⁰ Te nì ncha-ya. Te nì jiní tuku-ya-dé káxixi-de, chí xaan káji'i-de numá'ná. Te tú kútuní ndasa xndíó káni-de tu'un nuu-ya. ⁴¹ Te nì ncha-ya vuelta uní. Te nì ka'an-ya jíin-de: Kusú te ndetatú-ro-ná. A nì kuu. Vina te nì jaá hora ja máá Sé'e cháa natuu-ya núu ndá'a cháa ká'io kuachi. ⁴² Nduko, ná chó'o. Chí ja nastúu ruu, a nì kuyani vai, áchí-ya.

Ja ní kakatín-de Jesús

⁴³ Te súan ká'an-ya, te nì chaá-ni Judas, ìn ja uxí uu-ún. Te ìn nuu ja káchindéé tá'an jíin-de, jíin machete jíin yúnu vái koyo jíin-de. Chí sutu ñá'nu jíin cháa káchaa tutu jíin cháa nì kayii, nì katájí cháa-ún. ⁴⁴ Te cháa nì nastúu-ya-ún, nì ja'a-de ìn tunj, te nì ka'an-de: Cháa tíyú'ú-rí-ún, yuán kúu. Katín jíiná'an-ró, te kunchaka-ró kí'in-ro jíin, áchí-de. ⁴⁵ Yúan-na te nì chaá-de. Te nì kandita-ni-de nuu-ya. Te nì ka'an-de jíin-ya: Maestro, Maestro, áchí-de.

Te ni tiyú'u-de-ya. ⁴⁶ Te chaa vai koyo jín Judas-ún, ni kakatün-de-ya. ⁴⁷ Te in chaa kándij yúan, ni stáa-de machete-de. Te ni kachi-de so'o mozo máa sutú ñá'nu-ga. ⁴⁸ Te ni ka'an Jesús jín-de jín'an-de: Nátu'un siki in chaa kuí'ná vái koyo-ró jín machete jín yúnu kátin-ró rúu náún. ⁴⁹ Ndita'an kivi ní kandee-ri jín-ró iní ve'e ij, ni stá'an-ri tu'un, te tú ní kakatün-ró rúu. Ko súan kásá'a-ró náv'a ná skikuu tutu ij, áchí-ya. ⁵⁰ Yúan-na te chaa káskuá'a jín-yá, ni kaskéndo-de-ya. Te ni kajinu ndi'i-de kaja'an-de. ⁵¹ Te in suchí, ndikín-i-ya kuá'an-i jín-yá. Te ndii-i in sa'ma kuitá, chi víchí líi-í. Te ni kakatün-de-i. ⁵² Ko máa-i, ni xndóo-i sa'ma kuitá-ún. Te ni jinu víchí líi-í kua'an-i.

Ja ní kándij Jesús nuu sutú ñá'nu-ga

⁵³ Te ni kakinchaka-de Jesús nuu máa sutú ñá'nu-ga. Te taká sutu ñá'nu jín chaa ni kayi jín chaa káchaa tutu, ni kandutútú-de. ⁵⁴ Te Pedro, jiká ndikín-de-ya onde iní yuxé'é máa sutú ñá'nu-ga-ún. Te ni jungoo-de jín chaa kájatíñu-ún, ndúvixi-de ñu'un. ⁵⁵ Te taká sutu ñá'nu jín taká chaa junta, ni kandúkú-de in tu'un siki Jesús, ja ká'ni-dé-ya kákuni-de. Ko tú ní káni'in-dé. ⁵⁶ Chi kua'a-dé, ni kasátú'ún-de siki-yá. Ko tu'un ni kaka'an-de-ún, tú ní kétá'an. ⁵⁷ Yúan-na te ni kandukuiñi sava-de, ni kasátú'ún-de siki-yá: ⁵⁸ Máa-ná, ni kajini-ná ká'an-de: Ruu, stúncháa-ri ve'e ij yá'a ja ní kasáva'a nda'a. Te nuu uní kivi te ndukani-ri inga ja tú níni jín ndá'a, áchí-de, áchí jín'an. ⁵⁹ Ko ní súan tú ní kétá'an tu'un ní kaka'an. ⁶⁰ Yúan-na te máa sutú ñá'nu-ga-ún, ni ndukuiñi-de kándij-de ma'ñú. Te ni jiká tu'un-de Jesús: Tú ka'an kuti-ro náún. Ndasá káka'an chaa yá'a siki-ro, áchí-de jín-yá. ⁶¹ Te máa-yá, tú ní ká'an kuti-yá. Te máa sutú ñá'nu-ga-ún, ni jiká tu'un tuku de-ya: Máa-ró kúu Cristo, Se'e máa I'a ij náún, áchí-de jín-yá. ⁶² Te Jesús, ni ka'an-ya jín-de: Máa-ri kúu. Te kuni-ro máa Sé'e chaa kunchaa-ya íchi ndáv'a Dios nuu ío fuerza-ya. Te ndii-ya íchi ándiví jín vikó nu'un, áchí-ya. ⁶³ Yúan-na te máa sutú ñá'nu-ga-ún, ni ndátá-ni-de sa'ma-dé. Te ni ka'an-de: Naún níni kúni so'o-yó ká'an inga-de núsáa. ⁶⁴ Ni kajini-ro ná ndiva'a ká'an-de. Ndasá kájani iní-ro. Achí sutu ñá'nu-ga-ún. Te taká chaa-ún, ni kanakuxndii-de-ya ná kúu-ya. ⁶⁵ Te sava-de, ni kativi si'ví-de nuu-yá. Te ni kajasu-de nuu-yá. Te ni kaja'a-de jikí nuu-yá. Te káka'an-de jín-yá: Kani tu'un, áchí-de. Te chaa kájatíñu-ún, ni kastuji-dé-ya jín jikí.

Ja tú ní jatú'un Pedro

⁶⁶ Te ichi chíi yuxé'é yúan kándij Pedro. Te in ña'an jatíñu nuu máa sutú ñá'nu-ga-ún, ni chaa-ña. ⁶⁷ Te ni jini-ña núu Pedro kándij-de ndúvixi-de. Te ni ndakoto-ña núu-dé. Te ni ka'an-ña: Te róó, jín Jesús nuu Nazaret jiká-ró vii, áchí-ña. ⁶⁸ Ko máa-de, tú ní jatú'un-de. Tú jini-ná, ni tú júku'un iní-ná naún ká'an-ní, áchí-de jín-ña. Te ni kenda-de yuxé'é yatá vé'e-ún. Te ni kana-ni lí'li. ⁶⁹ Te ña'an jatíñu-ún, ni jini-ña núu-dé inga jinu. Te ni ka'an-ña jín chaa ká'jin yúan. Chaa yá'a suni tá'an-de, áchí-ña. ⁷⁰ Ko máa-de, tú ní jatú'un tuku-de. Te ni kunúu tuku. Te chaa ká'jin-ún, ni kaka'an tuku-de jín Pedro: Jandáa ja súni tá'an-de kúu-ró, chi chaa galileo kúu-ró. Te tu'un ká'an-ro súan kuní koo, áchí-de. ⁷¹ Ko máa-de, ni in ni ka'an ndiva'a-de: Tú jini-ri chaa yá'a ja káka'an-ro tú-un-de, áchí-de. ⁷² Yúan-na te ni kana-ni lí'li vuelta uu. Te Pedro, ni nukú'un iní-de taká tu'un ni ka'an Jesús jín-de núu: Onde ná té kana-ga

lí'li uᵛ jínu, te ma kuátu'un-ró rúu unᵛ jínu, áchí-ya sáá. Te nᵛ nakani inᵛ-de sikᵛ tú'un-ún. Te nᵛ nde'e-de.

15

Ja kuá'an Jesús nuu Pilato

¹ Te jañá'an-ún, te taká sutu ñá'nu, jíin cháa nᵛ kayii, jíin cháa káchaa tutu, jíin ndívii cháa junta, nᵛ kaskétá'an-ni-de tu'un. Te nᵛ kaju'ni-de Jesús kua'an-de jíin-yá. Te nᵛ kaja'a-de-ya núu Pilato. ² Te Pilato, nᵛ jiká tu'un-de-ya: Máá-ró kúu Rey cháa judío náún, áchí-de. Te nᵛ ka'an-ya: Ká'an ndaa-ro, áchí-ya jíin-de. ³ Te sutu ñá'nu-ún, nᵛ'in nᵛ kajikan-de kuachi sikᵛ-yá. ⁴ Te Pilato, nᵛ jiká tu'un tuku-de-ya: Tú ka'an kuti-ro náún. Nde'é, ná kua' kuachi kajikan-de sikᵛ-ro, áchí-de jíin-yá. ⁵ Ko Jesús, tuká ní ká'an kuti-yá. Te nᵛ naa inᵛ Pilato ndé'e-de nuu-yá. ⁶ Te ío costumbre Pilato ja kivi víko-ún síá-de in cháa yí'i vekaa, nani cháa kákuu inᵛ ñayivi. ⁷ Te nᵛ jo in cháa nání-de Barrabás, kánde-de vekaa jíin tá'an-de ja ní kándonda-de, nᵛ kaja'ni-dé ndiyi. ⁸ Te nᵛ chákojo kua'a ñayivi. Te nᵛ kaka'an-i jíin Pilato ná sá'a-de nátu'un ío costumbre-de. ⁹ Te nᵛ ka'an Pilato jíin-i: Kákuni-ro já síá-ri Rey cháa judío náún, áchí-de. ¹⁰ Chᵛ a nᵛ jinᵛ-de ja ní kákuuásún inᵛ sutu ñá'nu-ún, te yúan ní kaja'a-ún-yá nuu-dé. ¹¹ Chᵛ sutu ñá'nu-ún, nᵛ kaská'an-de ñayivi kuá'a-ún ja Pilato va'a-ga ná síá-de Barrabás ki'in. ¹² Te nᵛ ka'an tuku Pilato: Ndasá kákuni-ro já sá'a-ri jíin cháa káskúnání-ró Rey judío núsáá, áchí-de jíin-i. ¹³ Te máá-i, nᵛ kákana jaa tuku-i: Kata kaa-ní cháa jian jiká cruz, áchí-i. ¹⁴ Ko Pilato, nᵛ ka'an-de jíin-i: Náún kuachi nᵛ sá'a-de, áchí-de. Te máá-i, ví'i-gá nᵛ kákana jaa-i: Kata kaa-ní-de ná kúu-de, áchí-i. ¹⁵ Te Pilato, kunᵛ-de ja ná kúsᵛ inᵛ ñayivi-ún. Te nᵛ síá-de Barrabás kua'an. Yúan-na te nᵛ xndó'o-de-ya. Te nᵛ ja'a-de-ya kuíta kaa-ya já ná kúu-ya.

Ja ní kasákátá soldado nuu-yá

¹⁶ Yúan-na te soldado, nᵛ káki'in-de-ya kuá'an-de jíin-yá inᵛ ve'e palacio. Te nᵛ kákana xinᵛ tá'an-de nᵛ kándutútú-de. ¹⁷ Te nᵛ káchu'un-de-ya in sa'ma kuá'a tindi'í. Te nᵛ katᵛn-de in corona iñu. Te nᵛ káchu'un-de xinᵛ-yá. ¹⁸ Yúan-na te nᵛ kaka'an-de jíin-yá: Rey judío, taá ndii, áchí-de. ¹⁹ Te nᵛ kákuun-de yunu xinᵛ-yá. Te nᵛ kativi sí'ví-de nuu-yá. Te nᵛ kájuuiñᵛ jiti-de nuu-yá, te nᵛ káchiñú'un-de-ya. ²⁰ Te nuu ní ndi'i nᵛ kasákátá-de nuu-yá, te nᵛ katava-dé sa'ma kuá'a tindi'í ñú'un-ya-ún. Te nᵛ káchu'un-de-ya sa'ma máá-yá, te nᵛ kakeni'in-de-ya káta kaa-de-ya. ²¹ Te in cháa nání-de Simón ñuu Cirene (táa Alejandro jíin Rufo kúu-de), nᵛ ja'a-de vai-de ichi rancho. Te nᵛ katetiñu-de cháa-ún ki'in-de jíin-de kundiso-de cruz-ya. ²² Te kaja'an-de jíin-yá onde nuu nání Gólgota, ja kunᵛ ka'an: yiki xinᵛ. ²³ Te nᵛ kasáká nuu-de vino jíin súsia uá. Te nᵛ kaja'a-de nuu-yá ko'o-ya. Ko máá-yá, tú ní játá'ú-yá ko'o-ya.

Ja ní kajata kaa-de-ya

²⁴ Te nᵛ kajata kaa-de-ya jiká cruz. Te nᵛ kasaka-dé sa'ma-yá nuu tá'an-de. Te nᵛ kasá'a-de apuesto sikᵛ, ndasa ni'in, in in-de. ²⁵ Te ka'in nᵛ kajata kaa-de-ya. ²⁶ Te nuu tutú kuachi sikᵛ-yá yóso: Ya'á kúu Rey cháa judío, áchí. ²⁷ Te nᵛ kajata kaa-de uᵛ ñaku'ná jíin-yá, in ichi ndává'a-ya, te inga ichi ndávésé-yá. ²⁸ Te nᵛ skikuu tu'un ká'an tutu ii: Onde jíin cháa kándañáá ní kaskétá'an-de-ya, áchí. ²⁹ Te ñayivi kaja'a yúan, nᵛ kákuiko-i xinᵛ-í. Te nᵛ

kaka'an ndiva'a-i jiiin-ya: Jan jaan. Róo, ká'an-ro já stúunchaa-ro vé'e ij Dios, te nuu uní kiví te ndukani-ró núú. ³⁰ Vina te nama-ró máá-ró, te nuu-ró jiká cruz núsáá víi, áchí-i. ³¹ Te suni súan nì kásákátá sutú ñá'nu-ún nuu-ya. Te kándatú'ún jiiin cháa káchaa tutu: Sava ñayivi á nì kuu nì nama-de, ko ma kúu nama-de máá-de. ³² Cristo, Rey cháa Israel, ná núu-de jiká cruz vina, te ná kuní-yo, te ná kándija-yó, áchí. Te cháa kándita kaa jiiin-ya-ún, suni súan nì kaka'an ndiva'a-de jiiin-ya. ³³ Te nuu ní kuu kaxiuu, te nì kuxkí'vì níí núu ñú'un onde ka'unj. ³⁴ Te nuu ní kuu ka'unj, te nì ka'an jaa Jesús: Eloi, Eloi, lama sabactani, achí-ya. Já kuní ka'an: Dios máá-ná, Dios máá-ná, naja ní xndóo-ní náá. ³⁵ Te sava cháa ká'jin yúan, nì kajini so'o-de. Te nì kaka'an-de: Nde'é, chí kána-de xinj Elías, áchí-de. ³⁶ Te jinu ñin cháa nì jaa-de, te nì chindáji-de kachj núu vinagre. Te nì cháa-de xinj ñin yunu. Te nì ja'a-de nuu-ya já kó'o-ya. Te nì ka'an-de: Ná ndé'ó nú cháa Elías xnúu-de cháa, áchí-de. ³⁷ Ko máá Jesús, nì ka'an jaa-ya. Te nì ji'i-ya. ³⁸ Yúan-na te sa'ma ndíta kaa iní ve'e ij, nì te'nde uy onde nuu xiní te onde nuu já'a. ³⁹ Te ñin cháa capitán kándii-de nuu-ya. Te nì jiní-de ja ní kana jaa-ya ní ji'i-ya. Te nì ka'an-de: Jandáa já Sé'e Dios kúu cháa yá'a núú, áchí-de. ⁴⁰ Te suni ká'jin sava ñasí'í kándé'e jiká-ña. Te yúan ká'jin María ñuu Magdala, jiiin Salomé, jiiin María náa José jiiin Jacobo súchí. ⁴¹ Chí onde ná kánde-ya ñuu Galilea, te ña'an-ún, nì kandikjñ-ña-ya. Te nì kajatíñu-ña núu-ya. Te suni ío kua'a-gá-ña, nì kaja'an-ña jiiin-ya ñuu Jerusalén. ⁴² Te nì ini kiví-ún. Te kásatú'a-de, chí yuchaan kúu kiví ndétatú. ⁴³ Te José ñuu Arimatea, cháa kúñá'nu nuu junta kúu-de, te suni núkuu iní-de ja kúu ñuu nuu tá'ú Dios tíñu, nì cháa-de. Te nì chundéé iní-de nì kiví-de nuu Pilato. Te nì jikan-de yiki kúñu Jesús. ⁴⁴ Te Pilato, tú kándija-de ja á nì ji'i-ya. Te nì kana-de xinj capitán. Te nì jiká tú'ún-de cháa-ún nú a nì ji'i-ya. ⁴⁵ Yúan-na te nì kundaa iní-de ja ní ka'an capitán-ún jiiin-de. Te nì ja'a-de yiki kúñu-ya núu José. ⁴⁶ Te José, nì jaan-de ñin sa'ma kuítá. Te nì xnúu-de-ya. Te nì chisukun-dé-ya sá'ma-ún. Te nì chindee-de-ya iní ve'e añú ja ní jacha chíi ñin kava. Te nì stúu-dé ñin yuu ní jasú-de yuvé'e añú-ún. ⁴⁷ Te María ñuu Magdala, jiiin María náa José, nì kajini-ña núu ní jakjñ-de-ya.

16

Ja ní nachaku Jesús

¹ Te nì ini kiví ndétatú-ún. Te María ñuu Magdala, jiiin María náa Jacobo, jiiin Salomé, nì kajaan-ña jí'o vixí kichí'i-ña-ya. ² Te ja'ñá'an kiví ñin semana, ja á nì kana ndikandii, nì jakoyo-ña núu vé'e añú. ³ Te káka'an máá-ña: Ndénu ní'in-yo ñin cháa chaxio yuu yuvé'e añú, áchí-ña. ⁴ Te nì kandakoto-ña. Te nì kajini-ña já á nì kuxio yuu-ún kua'an. Te ká'nu xaan. ⁵ Te nì kiví koyo-ña iní ve'e añú-ún. Te nì kajini-ña ñin cháa súchí, nú'un káni-dé ñin sa'ma kuíjñ, kánchaa-de ichi ndává'a. Te nì kayu'ú-ña. ⁶ Te cháa-ún, nì ka'an-de jiiin-ña: Ma yú'ú-ro. Kánandúkú-ró Jesús ñuu Nazaret I'a nì ji'i jiká cruz. Túu-ya yá'a, chí a nì nachaku-ya. Yá'a ndé'é-ró nú ní kajakjñ-de-ya. ⁷ Kuángoyo núsáá, te kachj-ro núu cháa káskuá'a jiiin-ya, jiiin núu Pedro, ja xná'an-ga-ya kí'in ñuu Galilea vása kí'in-ro. Yúan kuní-ro núu-ya, nátú'un nì ka'an-ya jiiin-ró sáá, áchí-de jiiin-ña. ⁸ Te máá-ña, kájinu-ña ní ndenda-ña vé'e añú. Chí káyú'ú-ña, te kákisi-i-ña. Te tú ni ñin nuu ní kákachi-ña, chí káyú'ú-ña. ⁹ Te Jesús, a nì

nachaku-ya máá jáná'an kivi ñn semana. Te xnáñúú-gá n̄ ndenda ndijin-ya núu María ñuu Magdala. Ña'an-ún, n̄ y'i usiá tach̄i k̄ini-ña. Te n̄ kiñi'in-ya kuá'an. ¹⁰ Te n̄ kee-ña kuá'an-ña. Te n̄ kachi-ña núu cháa n̄ kajika jíin-yá, ch̄i kándukuí'a in̄i-de te kánd'e-de. ¹¹ Te súan n̄ kajini tu'un-de ja chakú-ya ní jin̄i ña'an-ún nuu-yá. Ko tú ní kákandija-de tu'un ká'an-ña. ¹² Te n̄ kuee-ga. Te inga modo n̄ nastá'an ndijin-ya máá-yá nuu úu-de kájika-de kua'an-de ichi rancho-de. ¹³ Te cháa-ún, n̄ kaja'an-de. Te n̄ kastu'ún-de nuu sáva-ga. Ko ní tú ní kákandija ja káka'an-de.

Ja kuáno'on-yá andívi

¹⁴ Yúan-na te vásá ní nastá'an ndijin-ya máá-yá nuu máá uxí ñn-de, káxiukú-de káyee-dé staa. Te n̄ kana jíin-yá nuu-dé, ch̄i ndava iní añú-de, te tú ní kákandija-de tu'un n̄ kaka'an ja ní kajini nuu-yá ja ní nachaku-ya. ¹⁵ Te n̄ ka'an-ya jíin-de: Kuá'an jíná'an-ró ñí ñúyivi, te kani-ró tú'un va'a-ri nuu táka ñáyivi. ¹⁶ Chaa kándija te kuanducha-dé, kaku-de. Ko chaa tú kándija, ta'nu ndatu-de. ¹⁷ Te chaa kákandija, sá'a-de tuni yá'a: Jíin sí'ví-ri kiñi'in-de tach̄i k̄ini k̄ingoyo. Te ka'an-de inga yu'u jáá. ¹⁸ Kuanchaa-de koo, te nú n̄ ji'i-de veneno, te ma sá'a dañó jíin-de. Te xndée-de nda'a-dé siki ñáyivi kú'u, te nduva'a-i, áchí-ya jíin-de. ¹⁹ Yúan-na te nuu ní ndi'i n̄ ka'an máá Jító'o-yo jíin-de jíná'an-de, te n̄ ndaa-ya kuáno'on-yá andívi. Te n̄ nungoo-ya íchi ndává'a Dios. ²⁰ Te máa-de, kaja'an-de. Te n̄ kajani-de tu'un-ya táka lado. Te máá Jító'o-yo, n̄ chindéé ní chituu-ya-dé. Te jíin tuni n̄ kasá'a-de-ún n̄ stá'an-ya já ío ndaa táka tu'un yá'a. Amén.

EL SANTO EVANGELIO SEGUN SAN LUCAS TU'UN VA'A NI CHAA SAN LUCAS

Siki tú'un ni chaa San Lucas

¹ Kua'a cháa ni kachaa-de tu'un ná taká tíñu ni sá'a Jesús ni kajini-yo. ² Te cháa ni kajini nuu-yá ná onde kivi ní kejá'á-yá, ni kajani-de tu'un-ya. Te ni kakastu'ún-de nuu-yo. ³ Te náá, a ni nandúkú víi-ná taká tu'un-ya, ná onde kivi ní kejá'á. Te jáni ini-ná ja súni ío va'a chaa káji-ná tu'un yá'a nuu-ni, Teófilo máni, ⁴ nává'a ná kuní-ni ja ío ndaa taká tu'un ni skuá'a-ni.

Ja ni ka'an ndajá'a Dios jín Zacarías

⁵ Te kivi ní kuu Herodes rey ñuu Judea, ni io in sutu nání-de Zacarías ja ní chindéé tá'an-de jín Abías. Te ñasí'i-de nání-ña Elisabet. Te onde chii Aarón vai tata-ña. ⁶ Te cháa ndaa ni kakuu ndendú-de nuu Dios. Te ñúkúún ní kaskikuu-de taká tu'un jín tíñu tá'ú-yá nuu-yo. ⁷ Te tú se'e-de ní ío, chii Elisabet, ña'an numá kúu-ña, te vina, a ni kayi-de. ⁸ Yúan-na te ni jaá kivi ní kateta'an-i nuu Zacarías jiku-de jín tíñu ja kúu-de sutu nuu Dios, ⁹ nátu'un ni kasá'a máá sutú. Te ja yúan ni kivi-de ini ve'e ii máá Jito'o-yo. Te ní ja'mu-de susia kutú. ¹⁰ Te nini já'mu-de susia kutú, te ichi yatá ve'e ii, kájikán ta'u ñayivi kuá'a. ¹¹ Te ni kenda in ndajá'a máá Jito'o-yo núu-dé, kándii-ya ichi ndává'a altar nuu já'mu-de susia kutú. ¹² Te ni jini Zacarías nuu-yá, te ni yu'ú-de, te ni kisi-i-de. ¹³ Ko máá ndajá'a-ún, ni ka'an-ya jín-de: Zacarías, ma yu'ú-ro, chii ja ní jikan ta'u-ro a ni jini so'o Dios. Te ñasí'i-ro Elisabet, skáku-ña in se'e yíi, te skúnání-ró-i Juan. ¹⁴ Te kusii xáan ini-ro. Te kusii ini kua'a ñayivi jín-i kivi káku-i. ¹⁵ Te kuu-i in cháa kúñá'nu nuu Dios. Te ma kó'o-i vino, ni ndixi. Te kukutú Espiritu Santo ini-i, vasa ñu'un-ga-i chii náa-i. ¹⁶ Te kua'a cháa Israel ndió káva ini-de nuu Dios sá'a-i. ¹⁷ Te kuxnúu-i jín modo jín fuerza Elías nuu I'a kii. Te taká táa, ndundá'ú ini-de se'e-de, te cháa ni'in ini, nakuandatú-de tu'un ndichí ká'an cháa ndaa, sá'a-i. Te sátu'a-i ñayivi koo tu'a ja cháa máá Jito'o-yo. Achí-ya jín-de. ¹⁸ Te ni ka'an Zacarías jín ndajá'a-ún: Ndasá kuní-ná te nú jandáa kúu, chii cháa ni yii kúu-ná, te ñasí'i-ná, suni a ni yii-ña, achí-de. ¹⁹ Te ni ka'an ndajá'a-yá: Máá-rí kúu Gabriel, ja kándii-ri nuu Dios. Te ni táji-yá ruu, vai ka'an-ri jín-ró, te kachí-ri tu'un va'a yá'a nuu-ro. ²⁰ Vina te kuñí'in-ro, te ma kúu ka'an-ro onde kivi skikuu tu'un yá'a, chii tú ní kándija-ró tú'un ni ka'an-ri, te tu'un skikuu ná'in kúu, ná jaá kivi, achí-ya jín-de. ²¹ Te ñayivi-ún, káindatu-i Zacarías. Te káani ini-i naun tá'an-de ja ní kuná'an kánde-de ini ve'e ii. ²² Yúan-na te ni ndenda-de, te tuká ní kúu ka'an-de jín-i. Te ni kajuku'un ini-i ja ini ve'e ii-ún ni jini-de in ja Dios ni skóto-ya-dé. Te máá seña-na ni sá'a-de nuu-í, chii a ni kuñí'in-de. ²³ Te nuu ní jinu tíñu ndiso-de, te kuano'on-dé ve'e-de. ²⁴ Yúan-na te ni kuu yaku kivi. Te ñasí'i-de Elisabet, ni ni'in se'e-ña. Te ni chisá'i-ña máá-ña ú'un yoo. Te ni ka'an-ña: ²⁵ Súan ni sá'a máá Jito'o-yo jín-ri ja ni jini-ya núu-ri. Te vina tuká kúka nuu-ri nuu taká ñayivi. Achí-ña.

Ja ni ka'an Gabriel jín María

²⁶ Te nuu iñu yoo, te ni táji Dios ndajá'a Gabriel, ni ja'an-ya in ñuu nání Nazaret, ndañuu Galilea. ²⁷ Ni ja'an-ya núu in ña'an jaá, ja á yani tanda'a-ña

jín ñn cháa nání José. Te onde chji David vaj tata-de. Te ña'an jáá-ún nání-ña María. ²⁸ Te ni jaá ndajá'a-yá nuu kanchaa-ña yúan. Te ni ka'an-ya jín-ña: Taa ndii, ta'u-ro kuu, chi máá Jito'o-yo jka-ya jín-ró. Te xáán ndatu kéndoo-ró vásá táká ña'an. Achí-ya. ²⁹ Te máá-ña, ni jiní-ña núu-yá. Te ni kuñáá iní-ña já súan ni ka'an-ya. Te jáni iní-ña ñaun tu'un kuu ja ní ka'an-ya-ún. ³⁰ Yúan-na te ni ka'an ndajá'a-yá jín-ña: María, ma yú'u-ro, chi ni kusii iní Dios jín-ró. ³¹ Vina te juku'un se'e-ró, te skáku-ró ñn se'e yíi. Te skúnání-ró-i Jesús. ³² Kuñá'nu suchí-ún. Te kunání-i Se'e I'a kuñá'nu xaán. Te máá Tatá Dios ku'a-ya mesa táa-i David nuu-í. ³³ Te tá'u-i tiñu iní ve'e Jacob ñí káni. Te kivi tá'u-i tiñu-ún, ma ndí'i kuti. Achí-ya. ³⁴ Yúan-na te ni ka'an María jín ndajá'a-yá: Ndasa koo Tatá, chi tú yii-ná ío, áchí-ña. ³⁵ Te ni kachí ndajá'a-yá jín-ña: Máá Espíritu Santo kii sikí-ro, te fuerza máá I'a kuñá'nu xaán sá'a kati sikí-ro. Yuán máá súchí íi káku-ún, kunání-i Se'e Dios. ³⁶ Te kástu'ún-rí nuu-ro, já tá'an-ró Elisabet, suni a ni ni'in se'e-ña vina vasa a ni yii-ña. Te vina ío iñu yoo já tuká nání-ña ñá'an numá. ³⁷ Chi taká ja kuní Dios, te kuu sá'a-ya, áchí ndajá'a-yá ³⁸ yúan-na te ni ka'an María: Kuu, chi játíñu-ná nuu máá Tatá Dios, te súan ná koo nátu'un ni ka'an-ní núsáá, áchí-ña. Te máá ndajá'a-ún, kua'an-ya.

Ja ní jaá María nuu Elisabet

³⁹ Te ni kuu kivi. Te ni ndukuiñi María, ni kaa-ña ñn yuku kuá'an-ña, ni jaá-ña ñn ñuu nání Judá. ⁴⁰ Te ni kivi-ña iní ve'e Zacarías. Te ni ka'an-ña jín Elisabet. ⁴¹ Te nuu ní jini so'o Elisabet tu'un ni ka'an María jín-ña, te suchí lúli-ún ni tuñu-ni-i chji-ña. Te ni chítú ndíi Elisabet jín Espíritu Santo. ⁴² Te ni ka'an jaa-ña: Xáán ndatu kuu-ró núu táká ña'an. Te suni xáán ndatu kuu suchí ñú'un chji-ró. ⁴³ Te ñaun ña'an kuu ruu ja ní chaá naá máá Jito'o-ri nuu-rí. ⁴⁴ Chi ja ní jini so'o-ri tu'un ni ka'an-ro jín-rí, te suchí ñú'un chji-ri yá'a, ni tuñu-ni-i ja kúsii iní-i. ⁴⁵ Xáán ndatu kuu ña'an ní kandija-ún, chi taká tu'un ni keyu'u máá Tatá Dios, skíkuu ná'in jín-ña, áchí Elisabet. ⁴⁶ Yúan-na te ni ka'an María: Kuu iní-ri ja ná ndúñá'nu máá Tatá Dios. ⁴⁷ Te kúsii iní-ri jín Dios ja náma-ya rúu. ⁴⁸ Chi ni jiní-ya já kúka nuu iní ña'an játíñu nuu-yá núu. Ko onde vina te ka'an taká ñayivi jín-rí ja xáán ndatu-ri. ⁴⁹ Chi I'a ñn ndí'i fuerza, ni sá'a-ya tiñu ñá'nu jín-rí, te sí'ví íi ñáva'a-ya. ⁵⁰ Te ñí káni kundá'ú iní-ya táká ñayivi káandatu nuu-yá. ⁵¹ Ni sá'a-ya tiñu ñá'nu jín ndá'a-yá. Te ni skúnu-ya cháa vixí kája'an-de, onde jín táká ja kájani sáni iní-de. ⁵² Te ni chaxio-ya cháa kakuñá'nu nuu mesa-de. Ko cháa kákuñá'ú, ni nasáñá'nu-ya-dé. ⁵³ Te nuu cháa káji'í soko, ni ja'a-ya já kée vá'a-de. Ko cháa kúká, ni kiñi'in sáni-ya-dé kája'an-de. ⁵⁴ Te ni chindéé ní chituu-ya mozo-ya ñayivi Israel, chi núku'un iní-ya já ní kundá'ú iní-ya-í. ⁵⁵ Chi ni ka'an-ya jín ndíyi táa-yo jíná'an-de, ja ñí káni kundá'ú iní-ya Abraham jín táká tata-de, áchí María. ⁵⁶ Te ni kanchaa María jín-ña nátu'un uní yoo. Yúan-na te kuano'on-ña ve'e-ña.

Kivi ní kaku Juan, cháa skuánducha

⁵⁷ Te Elisabet ni jaá kivi skáku-ña se'e-ña. Te ni skáku-ña ñn se'e yíi. ⁵⁸ Te ni kajini tu'un tá'an-ña jín ñayivi káxiukú yáni, ja Dios xaán ní kundá'ú iní-ya-ña. Te kákusii iní-i jín-ña. ⁵⁹ Yúan-na te nuu uná kivi, te ni chakoyo-de ja xiti ndúy suchí yikín-ún. Te skúnání-de-i sí'ví táa-i Zacarías núu. ⁶⁰ Ko ni ka'an naá-i: Ma kuu, chi Juan kunání-i, áchí-ña. ⁶¹ Te ni kaka'an-de jín-ña:

Naja. Te tú ni ñn tá'an-ró nání súan, áchí-de. ⁶² Yúan-na te jíin seña kájika tu'ún-de táa-i ndasa kuní-de kunání-i. ⁶³ Te ñi jikan máa-de ñn tutu. Te yúan ñi chaa-de: Juan kunání-i, áchí. Te taká ñayivi-ún ñi kánaa iní kánde'é-i. ⁶⁴ Te ñi nanuña-ni yu'u-dé. Te ñi nduvítá-ni yáa-dé. Te ñi naka'an-ni-de ñi nakana jaa-de Dios. ⁶⁵ Te taká ñayivi kákuu tá'an-de, ñi kayu'ú-i. Te ñi jichá taká tu'un yá'a kua'an ñí yúku ndáñúu Judea. ⁶⁶ Te taká ja ní kajini so'o tu'un-ún, ñi kañu'un-ni iní máa. Te káka'an: Ndasaa koo suchí yá'a núsáá, chí máa Tatá Dios ndíto-ya-í, áchí. ⁶⁷ Yúan-na te táa-i Zacarías, ñi chítu ndí-de jíin Espiritu Santo. Te ñi jani-de tu'un: ⁶⁸ Ná nákana jaa-yó máa Tatá Dios ñayivi Israel, chí ñi kinde'é-yá ñayivi-yá. Te ñi nama-ya-í. ⁶⁹ Te onde iní ve'e mozo-ya David, ñi jani-ya ñn chaa kúñá'nu nama yóo. ⁷⁰ Nátu'un ñi kaka'an chaa ndoo ñi kajani tu'un-ya ní kikoyo-de onde xnáñúu, ⁷¹ ja náma-ya yóo iní nda'a cháa kájito u'u yóo jíin núu já kákiti iní kájito yóo. ⁷² Chí kúnda'ú iní-ya táa-yo. Te núku'un iní-ya tú'un ñi ní keyu'u-ya. ⁷³ Tu'un-ún ñi chíso tú'un téyí-yá nuu Abraham, ja kuá'a-ya núu-yo. ⁷⁴ Ja náma-ya yóo nuu cháa kájito u'u yóo. Te ma yú'ú-ga-yo, kuañu-yo núu-yá. ⁷⁵ Jíin tíñu ndoo jíin tíñu ndaa taká kivi kúchaku-yo. ⁷⁶ Te róo suchí lúli, kunání-ró cháa jáni tu'un I'a kúñá'nu xaan, chí kuxnúu-ró kí'in-ro íchi núu máa Jito'o-yo náv'a'a sátu'a-ró íchi-yá. ⁷⁷ Te kastu'ún-ró núu ñayivi máa-yá ja náma-ya-í, jíin já kóo tuká'nu iní nuu taká kuachi-i. ⁷⁸ Chí xaan kúnda'ú iní Dios yóo. Ja yúan kúndijin nuu-yo sá'a I'a ñá'nu. ⁷⁹ Náv'a'a kundijin nuu já ká'jin ñuñáa jíin núu já kákuñi naa. Yúan-na te kuu kaka-yo íchi vá'a, jín íchi túu tundó'o, sá'a-ya, áchí-de. ⁸⁰ Te suchí lúli-ún, ñi ja'nu ndéé-i, te ñi yíja iní-i. Te ñi kanchaa-i onde nuu ñú'un té'é onde kivi ní stá'an ndijin-i máa-i nuu ñayivi Israel.

2

Kívi ní kaku Jesucristo

¹ Te ñi kuu yaku kivi. Te Augusto César, ñi jacha-de tu'un ja taká ñayivi ndútútú xiní-í jín'an-í. ² Ya'á kúu ja ní ndutútú núu xiní-í. Te Cirenio ñi kuu-de gobernador ñuu Siria. ³ Te taká ñayivi-ún, kája'an-i ndita'an ñuu-i ja náku'a-a-i xiní-í. ⁴ Te ja yúan ní kenda José iní ñuu Nazaret, ndañúu Galilea. Te ñi kaa-de kua'an-de ñuu Judea. Te ñi kivi-de ñuu David ja nání Belén. Chí tá'an iní ve'e David kúu-de. ⁵ Náv'a'a naku'a-a-de xiní-de jíin ñásí-de María, chí a yani tanda'a-ña jíin-de, te ñú'un se'e-ña. ⁶ Te nini ká'jin-de yúan, te ñi jínu kivi skáku-ña-í. ⁷ Te ñi skáku-ña sé'e yíi núu-ña. Te ñi chisúkun-ña-í, te ñi jakin-ña-í iní nundóo kíti, chí tuká núña mesón. ⁸ Te suni ñuu yúan ío chaa kándito ñúu-de ri-de. ⁹ Te yúan ñi kii ñn ndajá'a máa Tatá Dios nuu-dé. Te káyu'ú xaan-dé. ¹⁰ Te ñi ka'an máa ndajá'a-yá jíin-de: Ma yú'ú-ro jín'an-ró, chí vai-ri kástu'ún-rí ñn tu'un va'a nuu-ro, te kusí iní taká ñayivi sá'a. ¹¹ Chí vina onde iní ñuu David ñi kaku ñn I'a nama róo. Cristo máa Jito'o-yo kúu-ya. ¹² Te kunj-ro já súan ío, chí nani'in-ro súchi yákin-ún yísúkun-í sa'ma te kátuu-í iní ñn nundóo kíti. Achí-ya. ¹³ Te sanaa-ní te ñi kenda ñn tikun'ñi andívi, ká'jin kua'a-yá jíin ndajá'a-yá-ún, kánakana jaa-ya Dios, te káka'an-ya: ¹⁴ Ná nákana jaa-yó Dios onde andívi. Te ná ndúndéé iní taká ñayivi iní ñuyivi yá'a, sá'a Dios ja kúsí iní-ya jíin-í, áchí. ¹⁵ Yúan-na te ndajá'a-yá-ún, ñi xndóo-ya-dé te káno'on-ya andívi. Te máa cháa ndíto-ti, káka'an-de: Ná kí'on onde Belén te kunj-yo naún ní kuu. Chí súan ñi kastu'ún máa Tatá Dios nuu-yo. Achí-de.

16 Te yachí kája'an-de. Te nî kajinî-de nuu María jín José, jín núu súchí yíkín-ún kátúu-í inî nundóó kiti. 17 Te súan nî kajinî-de nuu-í. Te nî kajachá-de tu'un ndasa nî kajinî-de sikí súchí yíkín-ún. 18 Te nî kánaa iní taká ñayivi ní kajini so'o-i tu'un káka'an cháa kándito rî. 19 Ko María nî chiva'a-ña taká tu'un yá'a. Te náxndáa-ña tú'un-ún inî añú-ña. 20 Te nî kanaxió káva cháa kándito rî, káno'on-de, kánakana jaa-de Dios. Chî nî kajinî-de ja ío ndaa taká tu'un nî kajini so'o-de, nátu'un nî ka'an ndajá'a-yá jín-de.

Ja ní stá'an-de-i nuu máa Dios inî ve'e î

21 Te nî kuu uná kivî. Te nî xitî ndúu súchí yíkín-ún. Te nî kaskúnání-de-i Jesús, chî sí'ví-ún nî ka'an ndajá'a-yá ná té júku'un-ga-i núu. 22 Yúan-na te nî jînu kivî ndúndoo-ña, nátu'un ká'an ley Moisés. Te nî kajanchaka-de-i ñuu Jerusalén náv'a a stá'an-de-i nuu máa Tatá Dios. 23 Chî yóso núu tutú máa Tatá Dios: Taká súchí yí káku núu, súchí-ún, ná kúña î-í nuu máa Tatá Dios, áchí. 24 Te suni soko-dé uu lí'vi, xí úu paloma, nátu'un ká'an ley máa Tatá Dios. 25 Te yúan ío ñn cháa ñuu Jerusalén, nání-de Simeón. Te cháa ndaa, cháa ndoo kúu-de, te ñúkuu inî-de cháa I'a ka'an tu'un ndée jín ñayivi Israel. Te Espiritu Santo jîka-ya jín-de. 26 Chî a nî kastu'ún Espiritu Santo nuu-dé ja má kúu kuti-dé te nú tú kunî-de nuu Cristo máa Tatá Dios xna'an-ga. 27 Te nî cháa-de inî ve'e î, nî sá'a Espiritu Santo. Yúan-na te táa súchí lúli Jesús, nî kaskívi-de-i inî ve'e î, ja sá'a-de jín-i nátu'un ká'an ley. 28 Te Simeón, nî junu ncháa-de-i. Te nî nakana jaa-de Dios. Te nî ka'an-de: 29 Aí Táta, síá-ní mozo-ní ná kí'in-de, nátu'un nî ka'an-ní, chî nî kuva'a inî-ná vina. 30 Chî nî jînî jín núu-ná ja náma-ní yóo. 31 Chî yúan ní sátu'a-ní jito nuu taká ñayivi, 32 náv'a ná kúndijin nuu ñayivi síin nacióon, te nduñá'nu ñayivi máa-ní Israel, sá'a-ní. Achí-de. 33 Te José jín náa-i, kánaa iní-de kájini so'o-de tu'un-i ndasa ká'an cháa-ún. 34 Te nî jîkan ta'u Simeón ja'a-dé jíná'an-de. Te nî ka'an-de jín náa-i María: Súchí yá'a vai-i ja ndua te ndonda kua'a ñayivi Israel sá'a-i. Te státá'an ñayivi já sikí-í. 35 Náv'a ná kenda ndijin ndasa kájani inî kua'a ñayivi. Te ñn yuchî kujiso inî añú-ro. Achí-de. 36 Te suni kánde Ana yúan, ña'an jáni tu'un Dios kúu-ña, se'e Fanuel tata Aser kúu-ña. Te a nî yii-ña chî onde ná jáá-ña te nî kanchaa-ña jín yí-ñá usiá kua. 37 Te nî kendoo ndá'ú-ña onde nî jînu-ña kúuon xíko kuun kua-ña. Te tú kúxio-ña iní ve'e î, chî sua játíñu-ña ndúu ñúu. Te ndichá inî-ña. Te jíkán ta'u-ñá. 38 Te suni hora-ún nî cháa-ña, nî nakana jaa-ña Dios. Te nî ka'an-ña tú'un súchí yíkín-ún nuu taká ñayivi káñukuu inî-i kenda ñn cháa nama-de ñuu Jerusalén. 39 Te nî kuu nî skíkuu-de taká tiñu ká'an ley máa Tatá Dios. Te káno'on-de ñuu-de Nazaret ndañú Galilea. 40 Te súchí lúli-ún, nî ja'nu ndée-i, te nî yija-i, te nî kundíchí xáan-í, te nî kusî iní Dios jín-i.

Ja ní kivî ndúu Súchí Jesús inî ñuu Jerusalén

41 Te ndita'an kua kája'an táa-i ñuu Jerusalén, ja ndé'é-de viko Pascua yúan. 42 Te nuu ní kuu uxî uu kua-i, te nî kákaa táa-i kája'an-de ñuu Jerusalén, nátu'un kásá'a máa-de kivî víko-ún. 43 Te nî jînu kivî víko-ún, te káno'on-de. Te súchí lúli Jesús nî kendoo-i inî ñuu Jerusalén, ní tú ní kájini táa-i náa-i. 44 Te kájani inî-de ja ndé kánde nduu-i ma'ñú ñayivi káno'on ichi-ún. Te nî kajika-de ñn kivî ncháka, te vása ní kanandúkú-de-i ma'ñú taká tá'an-de. 45 Ko tú ní kánani'in-dé-i, te nî kanaxió káva-de káno'on-de ñuu Jerusalén,

kuṇandúkú-de-i. ⁴⁶ Te onde nuu uní kiví te vása ní kaṇani'in-dé-i iní ve'e ij, kánchaa-i ma'ñú cháa kákuu maestro, jini ná'in-i, te xndichí-í-de. ⁴⁷ Te taká ja kájini so'o tu'un ká'an-i-ún, ni kaṇaa iní kánde'é núu-í ja bueno ndito xini-í, te va'a xndió káni-i tu'un. ⁴⁸ Te nuu ní kajini-de nuu-í, te ni kaṇaa iní-de kánde'é-de. Te ni ka'an náa-i jín-i: Hijo, naja sá'a-ró súan jín-rí, chí táa-ro jín rúu, kánandúkú xaṇ-rí róo te kándukuí'a iní-rí, áchí-ña. ⁴⁹ Yúan-na te ni kachi-i jín-ña: Naún ní kuu, náa. Naja kánandúkú-ní náá. Tú kájini-ní ja jínu ñú'un kúkuu-ná jín tíñu Táa-ná náún. Achí-i. ⁵⁰ Ko máá-ña, tú ní kájuku'un iní-ña tú'un ni ka'an-i jín-ña. ⁵¹ Te ni nuu-i kuṇo'on-í jín-de jín'an-de. Te ni najaa-í ñuu Nazaret, jándatu-i nuu-dé. Te náa-i ni chiva'a va'a-ña taká tu'un yá'a iní añú-ña. ⁵² Te Jesús, ni ja'nu-ga-i, te ni kundichí-ga-i. Te Dios jín taká ñayivi, ni kakusi-gá iní jín-i.

3

Juan, chaq skuánducha

¹ Te nuu xiá'un kuia ja tá'ú tíñu chaq Tiberio César, te Poncio Pilato kúu-de gobernador ñuu Judea. Te Herodes tá'ú-de tíñu ñuu Galilea. Te ñani-de Felipe tá'ú tíñu ñuu Iturea ndañuu Traconite. Te Lisaniás tá'ú tíñu-de ñuu Abilinia. ² Te sutu'ñá'nu kákuu Anás jín Caifás, te ni chaq tu'un máá Tatá Dios nuu Juan, se'e Zacarías kánchaa-de nuu ñú'un té'é. ³ Te ni kii-de ni jíkó núu-de ñí ñuu Jordán. Te jáni-de tu'un jánducha, jín tú'un nakani iní náva'a sá'a Dios tuká'nu iní nuu kuáchi. ⁴ Te súan ni chaa Isaías tutu, chí chaa jáni tu'un Dios ni kuu-de sáa: ñn ndajá'a, kana jaa-de onde nuu ñú'un té'é: Sátú'a-ró íchi máá Jito'o-yo, te sándóo-ró íchi-yá. ⁵ Taká y'i'ndí nachítú. Te nuu taká yuku jín tnduu. Te ndundóo íchi yákuá. Te ichi ndái nduli. ⁶ Te taká ñayivi, kun-i ja Dios nama-ya-í. Achí. ⁷ Te ni kenda koyo kua'a ñayivi núu-dé ja skuánducha-dé-i. Te ni ka'an-de jín-i: Se'e koq kákuu-ró. Ndéja ní kastú'un núu-ro ja kúnu-ró kóto-ro juicio chaq. ⁸ Núsáa te sá'a-ró tíñu siki já á ni nakani iní-ro-ún. Te ma kéjá'a-ró káni iní-ro: Abraham kúu táa-rí, áchí-ro. Chí ká'an-rí jín-ro ja kúu-ni sá'a Dios ja taká yuu yá'a nduu se'e Abraham. ⁹ Te vina a kátúu tú'a hacha ja xítí yúnu onde yo'o. Te taká yunu ja tú kúun nde'e vá'a xini, xiti te kivi nuu ñú'un. Achí-de. ¹⁰ Te ñayivi kuá'a-ún, ni kajika tu'un-i-de: Te ndasa sá'a-ná núsáa, áchí-i. ¹¹ Te ni ka'an-de: Ja náva'a uu su'nu, ná kuá'a nuu ja tú náva'a kuti. Te ja náva'a ja kée, suni súan ná sá'a, áchí-de jín-i. ¹² Te suni ni chaqoyo yakú chaq xini ja kuánducha-dé. Te ni kaka'an-de jín Juan: Maestro, te náa, naún sá'a-ná, áchí-de. ¹³ Te ni ka'an-de jín: Ma skáa-ró kakán-ro ndasa ni ta'ú tíñu nuu-ro, áchí-de. ¹⁴ Te suni yakú soldado, ni kajika tu'un yúan-de: Te náa, ndasa sá'a-ná jín'an-ná, áchí. Te ni ka'an-de jín: Ma kuánchaa-ro ndátíñu tá'an-ró, ni ma sátú'un-ró, te koo si-í-ni iní-ro jín yá'u-ró. ¹⁵ Te kájani iní taká chaq siki Juan ja sánaa te kúu-de Cristo xi túu, chí ñayivi-ún, káindatu-i chaq-ya. ¹⁶ Te ni ka'an Juan: Ruu, chí jín ndúcha skuánducha ndíja-rí róo. Ko vai ñn I'a kuñá'nu-ga vása rúu, ja tú kuñá'nu-rí ndáji-rí ñii yí'i ndijan-yá. Máa-yá, chí jín Espíritu Santo skuánducha-ya róo jín ñú'un. ¹⁷ Te tñn-ya pala chixi'ú trigo. Te nasándoo va'a-ya era-ya. Te nastútú-yá trigo ndivi iní yaká-ya. Te ka'mu-ya paja nuu ñú'un ja má ndá'va kuti-gá. ¹⁸ Te kua'a-gá tu'un ni ka'an xaṇ-dé nuu ñayivi-ún. Chí súan ni jani-de tu'un va'a-ya núu-í. ¹⁹ Te suni ni ka'an xaṇ-dé nuu Herodes, chaq tá'ú tíñu-ún. Chí chaq-ún,

nj jaka-de Herodías, ñasi'í ñani-de Felipe. Te kua'a-gá tiñu ñáá súan nj sá'a Herodes. ²⁰ Te ja ví'i-gá nj sá'a-de kúu ja ní chindee-de Juan vekaa.

Ja ní janducha Jesús nj sá'a Juan

²¹ Te nuu ní ndi'i nj kajanducha ñáyivi, te suni nj janducha Jesús. Te nini jikán ta'u-yá, te nj nuña-ni andívi. ²² Te nátu'un forma paloma nj jungava Espiritu Santo siki-yá. Te ichi andívi ní kenda ñn tu'un nj ka'an: Máá-ró kúu Se'e-ri te kúnda'ú in-ri róó. Te kúsi in-ri jíin-ró. Achí.

Lista ndasa vai tata Jesucristo

²³ Te ná nj keja'á Jesús stá'an-ya tú'un, ío-ya okó uxí kuia. Te kájani iní ñayivi já se'e José kúu-ya. Te táa José nj kuu Elí, ²⁴ ja kúu se'e Matat, se'e Leví, se'e Melqui, se'e Jana, se'e José, ²⁵ ja kúu se'e Matatías, se'e Amós, se'e Nahum, se'e Eslí, se'e Nagai, ²⁶ ja kúu se'e Maat, se'e Matatías, se'e Semei, se'e José, se'e Judá, ²⁷ ja kúu se'e Joana, se'e Resa, se'e Zorobabel, se'e Salatiel, se'e Neri, ²⁸ ja kúu se'e Melqui, se'e Adi, se'e Cosam, se'e Elmodam, se'e Er, ²⁹ ja kúu se'e Josué, se'e Eliezer, se'e Jorim, se'e Matat, ³⁰ ja kúu se'e Leví, se'e Simeón, se'e Judá, se'e José, se'e Jonán, se'e Eliaquim, ³¹ ja kúu se'e Melea, se'e Mainán, se'e Matata, se'e Natán, ³² ja kúu se'e David, se'e Isai, se'e Obed, se'e Booz, se'e Salmón, se'e Naasón, ³³ ja kúu se'e Aminadab, se'e Aram, se'e Esrom, se'e Fares, se'e Judá, ³⁴ ja kúu se'e Jacob, se'e Isaac, se'e Abraham, se'e Taré, se'e Nacor, ³⁵ ja kúu se'e Serug, se'e Ragau, se'e Peleg, se'e Heber, se'e Sala, ³⁶ ja kúu se'e Cainán, se'e Arfaxad, se'e Sem, se'e Noé, se'e Lamec, ³⁷ ja kúu se'e Matusalén, se'e Enoc, se'e Jared, se'e Mahalaleel, se'e Cainán, ³⁸ ja kúu se'e Enós, se'e Set, se'e Adán, se'e Dios.

4

Siki já ní jito nchaq tá'an kui'na jíin-yá

¹ Te Jesús, nj chítu ndi'i-yá jíin Espiritu Santo. Te nj ndenda-ya yúcha Jordán kua'an-ya. Te nj jaa-ya onde nuu nú'un té'é ní sá'a Espiritu Santo. ² Te yúan nj kanchaa-ya úu xiko kivi. Te nj jito nchaq tá'an kui'na jíin-yá. Te taká kivi-ún, tú ní yéa kúti-yá, chí onde nj ja'a kivi, te vásá ní jíi-ya sóko. ³ Yúan-na te nj kachi kui'na-ún jíin-yá: Nú Se'e Dios kúu-ró, ka'an jíin yúu yá'a ná ndúu staa, áchí. ⁴ Te Jesús nj ka'an-ya jíin: Yóso núu tutú: Nasu máni máá staa kéé cháa te kuchaku-de, chí sua jíin tú'un Dios, áchí-ya. ⁵ Te nj jaka kui'na-ún-ya kuá'an jíin-yá xiní ñn yuku súkún. Te ñn núnúu-ni te nj stá'an-ni taká ñuu ní ñúyivi núu-yá. ⁶ Te nj kachi kui'na-ún jíin-yá: Kua'a-ri taká ñuu luu yá'a nuu-ro te tá'ú tiñu-ró núu. Chí máá-rí tiñ ndi'i, te ndé nuu kuní-ri, te kuu kua'a-ri. ⁷ Núsáa te nú chiñú'ún-ró rúu, te kua'a-ri taká ñuu yá'a nuu-ro. Achí. ⁸ Te nj ka'an Jesús: Satanás, kuxio kuá'an, chí yóso núu tutú: Chiñú'ún-ró máá Tatá Dios máá-ró, te nuu máá ñn-ni-ya kuátíñu-ró, áchí. Achí-ya. ⁹ Te kua'an tuku jíin-yá ñuu Jerusalén. Te yúan nj kaa jíin-yá xiní torre ve'e jí. Te nj ka'an jíin-yá: Te nú Se'e Dios kúu-ró, te súngava-ró máá-ró yá'a te onde nuu nú'un, ¹⁰ chí yóso núu tutú: Tájí-yá ndajá'a-yá kii te koto-ya róó. ¹¹ Kunu nchaq-ya róó náv'a a tú stují-ro já'a-ro núu yúu, áchí. Achí kui'na. ¹² Te nj ka'an Jesús: A yóso núu tutú: Ma kóto nchaq-ro máá Tatá-ro Dios, áchí-ya jíin kui'na-ún. ¹³ Te nj ndi'i nj jito nchaq kui'na-ún-ya. Te nj kuxio núu-ni kua'an.

Ja ní kaské'ichi-i-ya iní ñuu Nazaret

14 Te jíin fuerza Espíritu kuano'on Jesús ñuu Galilea. Te nì jichà tu'un-ya ñí ndáñúu yani yúan. 15 Te nì stá'an-ya tú'un inì ve'e sinagoga ñayivi yúan. Te nì kanakana jaa ndi'i-i-ya. 16 Te nì jaa-ya ñúu Nazaret, nuu ní ja'nu-ya. Te nì kivi-ya inì ve'e sinagoga nátu'un sá'a-ya táká kivi ndétatú. Te nì ndukuiñi-ya ní ka'u-ya ñin tutú. 17 Te yúan ío tutú Isaías chaa nì jani tu'un Dios onde sáá. Te nì kaja'a-de nuu Jesús. Te nì janu-ya tutú-ún. Te nì jini-ya ñin nuu yoso, te nì ka'u-ya: 18 Espíritu máá Tatá Dios jíin-rí, chi nì teta'an-ya rúu náv'a a kani-ri tu'un va'a nuu ñáyivi ndá'ú. Te nì táji-yá ruu vai-ri náv'a a sá'a-ri tana ñáyivi kákukuí'a inì, te kastu'ún-rí nuu ñáyivi káindasu koo libre-i. Te taká ñayivi kuáá, ndundijin nuu-í, te nama-ri ñayivi ní katují. 19 Te náv'a a kani-ri tu'un sikí kuiá játa'an inì máá Tatá Dios, áchí-ya. 20 Te nì natuu-yá tutú-ún. Te nì naku'a-ya núu cháa játiñu. Te nì nungoo-ya. Te taká chaa ká'jin inì ve'e sinagoga, kánde'é vá'a-de nuu-yá. 21 Yúan-na te nì ka'an-ya jíin-de: Vina a nì kajini so'o-ró já ní skíkuu tu'un ká'an tutú ij yá'a, áchí-ya. 22 Te ndiví-de nì kaka'an va'a-de tu'un-ya. Te kánaa iní-de kánde'é-de nuu-yá ja lúu ká'an-ya. Te nì kaka'an-de: Á nasu sé'e José kúu chaa yá'a. Achí-de. 23 Te nì ka'an-ya jíin-de: Jáni inì-ri ja sánaa te ka'an-ro tú'un yátá yá'a jíin-rí: Chaa táná, sá'a tana máá-ró, te taká tiñu nì kajini tu'un-ri nì sá'a-ró ñúu Capernaum, suni súan ná sá'a-ró ñúu-ro yá'a vii, achí-ro. 24 Te nì ka'an-ga-ya: Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja ñáyivi máá ñúu chaa jáni tu'un Dios, máá-i kúu ja tú ká'atá'ú-i-de. 25 Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja ní jo kua'a ñá'an ní kendoo ndá'ú ñuu Israel kivi ní chaku Elías, te kivi-ún nì ndasu andívi uní kuiá iñu yoo. Te nì jo ñin tama xaán ñí-ni ñuu-ún. 26 Ko tú ní táji-yá Elías ki'ín-de nuu ní ñin ña'an-ún, chi máá-ni onde ñuu Sarepta ndañúu Sidón nì ja'an-de nuu ñin ña'an ní kendoo ndá'ú. 27 Te inì ñuu Israel, suni nì jo kua'a cháa ní kate'yu ndi'yi, kivi ní chaku Eliseo, chaa nì jani tu'un Dios. Ko tú ní ñin chaa-ún ní ndúndoo, chi máá-ni Naamán, chaa ñuu Siria. Achí-ya. 28 Yúan-na te taká chaa ká'jin inì ve'e sinagoga, nì kakití inì-de ja ní kajini so'o-de tu'un ká'an-ya. 29 Te nì ká'ndonda-de sikí-yá nì kakíñi'in-de-ya yátá ñúu-ún, te kua'an-de jíin-yá xiní yúku núu kándii ñuu-de. Te yúan sún-gava-de-ya ká'kuni-de. 30 Ko máá-yá, nì ja'a-ya má'ñú-de, te kua'an-ya.

Ja ní kiñi'in-ya tachí káni

31 Te nì najinu-ya ñúu Capernaum, ndañúu Galilea. Te nì stá'an-ya tú'un nuu-dé jiná'an-de ndita'an kivi ndétatú. 32 Te nì kánaa iní-de ká'jini so'o-de tu'un stá'an-ya, chi nì stá'an-ya nátu'un ñin chaa ndíso tíñu. 33 Te inì ve'e sinagoga kánde'e ñin chaa tá'an tachí káni. Te chaa-ún, nì kana kó'ó-de: 34 Kuxio-ní Táta, chi tú káyitá'an-ná jíin-ní, Jesús ñuu Nazaret. Vai-ní xnáa-ní náá náún. A jiní-ná na ní kúu, chaa ndoo nuu Dios. Achí. 35 Te Jesús, nì ka'an xaán-yá jíin: Kasu yu'u-ro te kenda-ró-de, áchí-ya. Yúan-na te nì ndua-ni chaa-ún ma'ñú ñáyivi, nì sá'a tachí káni-ún. Te nì kenda kua'an inì-de. Te tú naún ní sá'a jíin-de. 36 Te ndivi-í, nì kayu'ú-i. Te ká'ndatu'ún-i: Naún tu'un kúu yá'a. Chi ndíso tíñu-de ja tá'ú ní'in-de tíñu nuu tachí káni te kenda koyo, káka'an-i. 37 Te tu'un-ya ní jichà nuu kua'an taká lado ndañúu yúan.

Ja ní nasáva'a-ya náchisó Pedro jíin sáva-ga-i

38 Yúan-na te nì ndukuiñi Jesús, nì kenda-ya inì ve'e sinagoga. Te nì kivi-ya ve'e Simón. Te náchisó Simón, yí'i xaán kiji-ña. Te nì kaka'an ndá'ú-de jíin-yá ndasa kuu-ña. 39 Te nì kandita-ya núu-ñá, te nì ka'an xaán-yá nuu kiji-ún.

Te *ni* kee-ni *kiji*-ún-ña. Te *ni* ndukoo-ni-ña. Te *ni* jatiñu-ña núu-yá jíná'an-ya.
⁴⁰ Te kuakee ndikandii, te taká ja káñava'a ñayivi káku'u tiní nuu kué'e, *ni* kákinchaka-i nuu-yá. Te *ni* xndée-ya ndá'a-yá siki ñin ñin-i te *ni* nasáva'a-ya-í.
⁴¹ Te suni iní kua'a ñayivi ní káenda tachí kini. Te *ni* kákana kó'ó: Máá-ní kúu Se'e Dios, áchí. Ko *ni* ka'an xa'an-yá jín. Te tú ní já'a-ya tú'un ka'an. Chí a kájiní ja máá-yá kúu Cristo. ⁴² Te *ni* kundijin. Te *ni* kenda-ya kuá'an-ya ñin nuu ñú'un té'é. Te ñayivi kánandúkú-i-ya, *ni* jakoyo-i nuu-yá. Te kástendatu-i-ya nává'a tú kuxio-ya núu-í núú. ⁴³ Ko máá-yá *ni* ka'an-ya jín-i: Jínu ñú'un já súni nuu sáva-ga ñuu kani-ri tu'un va'a ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Chi yúan ní tájí-yá ruu vai-ri. Achí-ya. ⁴⁴ Te jáni-ya tú'un iní ve'e sinagoga ñuu Galilea.

5

Ja ní kana-ya xini cháa ñin tiyáká

¹ Te *ni* kuu ja kándeé Jesús yu'u mar Genesaret. Te ñayivi, *ni* kajaxin-i-ya já ndúkú-i kuni so'o-i tu'un Dios. ² Te *ni* jiní-ya úu barco kájin yani yu'u mar. Te cháa káñin tiyáká, a *ni* káenda-de iní barco. Te kánakacha-de ñunu-dé. ³ Te *ni* kivi-ya iní barco Simón. Te *ni* ka'an-ya jín-de ja ná skáka-de ñin tí'li kuxio nuu ñú'un. Te *ni* jungoo-ya. Te onde iní barco *ni* stá'an-ya tú'un nuu ñayivi. ⁴ Te nuu ní jinu *ni* ka'an-ya, te *ni* kachí-ya jín Simón: Ná chó'o núu kúnú ndúcha, te skuíta ka'nu-ró ñunu-ro, te ñin-ró tiyáká, áchí-ya. ⁵ Te *ni* ka'an Simón: Maestro, ní niñú *ni* kásatiñu-ná, ko tú ní ñin ní káñin kuti-ná. Ko ja ká'an máá-ní kúu, te ná skuíta ka'nu-ná ñunu-ná, áchí-de. ⁶ Te *ni* sá'a-de súan. Te *ni* jasú-de tiyáká kuá'a xa'an iní ñunu-dé. Te ñunu-dé ndúkú té'nde núú. ⁷ Te *ni* kásá'a-de seña nuu tá'an-de, kájin iní inga barco, ná kí chindéé tá'an jín-de. Te *ni* chakoyo-de. Te *ni* káschítú ndí-dé-tí iní ndendúú barco ja kuni kee barco-ún chí nducha núú. ⁸ Te Simón Pedro, *ni* jiní-de ja súan *ni* kuu. Te *ni* jukuiñi jíti-de nuu Jesús, te *ni* ka'an-de: Kuxio-ní Tátá, chí cháa ío kuachi kúu-ná, áchí-de. ⁹ Chí máá-de jín taká ja ní kachindéé tá'an jín-de-ún, *ni* kánaa iní-de kánde'é-de ja ní káñin-de tiyáká-ún, ¹⁰ te suni súan Jacobo jín Juan, ndendúú se'e Zebedeo, chí cháa kachindéé tá'an jín Simón kákuu-de. Te *ni* kachí Jesús jín Simón: Ma yú'ú-ro. Onde vina te ñin-ró cháa. Achí-ya. ¹¹ Yúan-na te nuu ní káendenda barco nuu ñú'un íchí, te *ni* kaxndóo ndí'i-de ndatiñu-de. Te *ni* kandikin-de-ya.

Ja ní nasáva'a-ya ñin cháa té'yu ndí'yi

¹² Te Jesús, kándeé-ya ñin ñuu. Te *ni* ja ñin cháa nuu-yá, té'yu ndí'yi-de. Te cháa-ún, *ni* jiní-de nuu Jesús. Te *ni* jukuiñi jíti-de. Te *ni* ka'an ndá'ú-de jín-yá: Tátá, nú kuni-ní te kuu nasándoo-ní náá, áchí-de. ¹³ Yúan-na te *ni* skáa-ya ndá'a-yá. Te *ni* ké'é-yá-de. Te *ni* ka'an-ya: Kuni-ri, ná ndúndoo-ró, áchí-ya. Te ndí'yi té'yu-ún, *ni* kuxio-ni kua'an. ¹⁴ Te *ni* ka'an xa'an-yá jín-de: Ma kachí kuti-ro núu ní ñin. Chí kuá'an, te stá'an-ro máá-ro núu sutú. Te kundá'a-ró ndatiñu stá'an-ro núu-dé, nává'a kuni-de ja ní ndundoo-ró, nátu'un ní tá'ú Moisés tiñu sáa. Achí-ya. ¹⁵ Ko tu'un-ya-ún, *ni* jicha-ga kua'an. Te *ni* kataka kua'a xa'an ñayivi já kuni ná'in-i, te nduvá'a-i taká kue'e káta'an-i kákuñi-i. ¹⁶ Te máá-yá, *ni* kusin-ya kuá'an-ya onde ñu'un té'é. Te yúan *ni* jikan ta'u-yá.

Chaa ni kuyúnú

¹⁷ Te ñin kivi kándeé Jesús stá'an-ya tú'un. Te cháa fariseo jín maestro ley, káxiukú-de yúan. Te cháa-ún, *ni* kikoyo-de ichi taká ñuu Galilea ndañúu Judea

jíin ñúu Jerusalén. Te fuerza máá Tatá Dios kándeé jíin-yá náva'a nasáva'a-ya ñáyivi kú'u. ¹⁸ Te ñi chaḡ yakū chaḡ, te nuu ñin jito yuu kándiso-de ñin chaḡ ñi kuyúnú. Te kándúkú-de skívi-de chaḡ-ún nuu kándeé-ya, te kani-de chaḡ-ún nuu-yá. ¹⁹ Te ja kuá'a ñáyivi, te tú ní káni'in-dé ndénu skívi-de chaḡ-ún. Yúan-na te ñi kaḡaa-de xini vé'e. Te yúan ñi kaḡndóna-de teja, te ñi kaḡkúun-de chaḡ-ún nuu Jesús sava ma'ñú jíin jito yuu. ²⁰ Te ñi jini-ya já káandíja chaḡ-ún. Te ñi ka'an-ya jíin cháa ñi kuyúnú-ún: Súchi, a ío tuká'nu iní nuu táka kuachi-ró, áchi-ya. ²¹ Yúan-na te chaḡ káchaa tutu jíin cháa fariseo, ñi kejá'a-de kájani iní-de: Ndé chaḡ kúu ya'á ja ká'an tu'un ndiva'a. Ndéja kúu sá'a tuká'nu iní nuu kuáchi, chí ñin-ni máá Dios, áchi-de. ²² Yúan-na te Jesús, a ñi jini-ya já súan kájani iní-de. Te ñi ka'an-ya jíin-de: Naún kájani iní-ro. ²³ Ja úu tu'un yá'a ndéja yí-ga káa. Á ka'an-ri: A ío tuká'nu iní nuu táka kuachi-ró, xí ká'an-ri: Ndukoo, te kaka-ró. ²⁴ Ko náva'a ná kuni-ro já máá Sé'e chaḡ ndiso-ya tíñu nuu ñáyivi yá'a ja sá'a-ya tuká'nu iní nuu kuáchi, te ná ká'an-ri inga tu'un jíin cháa ñi kuyúnú yá'a núsáa: Jíin-ró ká'an-ri, ndukoo, te naki'in-ró jito yuu-ro, te no'on-ro vé'e-ró. Achí-ya. ²⁵ Te ñi ndukoo-ni chaḡ-ún jito nuu ñáyivi-ún. Te ñi naki'in-de jito nuu ní katúu-dé-ún. Te kuano'on-dé ve'e-de, nákana jaa-de Dios. ²⁶ Te taká ñáyivi-ún, ñi kanana iní-i kánde'é-i. Te ñi kayu'ú xaḡn-í. Te ñi kanakana jaa-i Dios: Vina te ñi kajini-yo tíñu ñá'nu xaḡn yá'a, áchi-í.

Ja ní kana-ya xini Levi

²⁷ Yúan-na, te ñi kenda Jesús kua'an-ya. Te ñi jini-ya núu ñin chaḡ xini, nání-de Leví, kánchaḡ-de nuu kútútú xú'ún ñúu. Te ñi ka'an-ya jíin-de: Kundikḡn-ro rúu, áchi-ya. ²⁸ Te ñi xndóo-de taká ndatíñu-de. Te ñi ndukuiñi-de. Te ñi ndikḡn-de-ya. ²⁹ Te ñi sá'a Leví ñin gasto ká'nu iní ve'e-de, te ñi jo kua'a tá'an-de, chaḡ xini jíin sáva-ga-de. Te chaḡ-ún, káyee-dé staḡ jíin-yá. ³⁰ Te chaḡ káchaa tutu jíin cháa fariseo, ñi kaka'an-de sikí cháa káskuá'a jíin-yá: Naja káyee-ro káji'i-ró jíin cháa xini jíin cháa ká'io kuachi, áchi-de. ³¹ Te ñi ka'an Jesús, chaḡ ká'io ndáján, tú kánandi'i-de chaḡ táná, chí chaḡ káku'u kúu ja kájinu ñú'ún. ³² Na tú vai-ri kana-ri xini cháa ndaa. Chí chaḡ ká'io kuachi, kána-ri xini ná nákan iní-de, áchi-ya jíin-de.

Sikí tú'un kondichá iní

³³ Yúan-na te ñi kaka'an-de jíin-yá: Chaḡ káskuá'a jíin Juan, tñi jinu ká'io ndichá iní-de te kájinan ta'u-dé. Te suni súan kásá'a chaḡ káskuá'a jíin cháa fariseo. Ko chaḡ káskuá'a jíin máá-ní, naja máni káyee-dé káji'i-de. Achí-de. ³⁴ Te ñi ka'an-ya jíin-de: Á kuu sá'a-ró já kóndichá iní ñáyivi ká'jin viko tánda'a, te nú kánchaḡ yii jíin-i. ³⁵ Ko chaḡ ñin kivi já kuxio yii núu-í. Te kivi-ún, kuu kondichá iní-i. Achí-ya. ³⁶ Te ñi ka'an-ya ñin tu'un yátá jíin-de: Tú ni ñin náchu'un sa'ma jáá núu sú'nu tu'ú. Te nú súan, suni máá já jáá-ún ka'ncha-ga, chí nuu sú'nu tu'ú ma kúu nuku'un sa'ma jáá. ³⁷ Te tú ni ñin chu'un vino jáá iní ñii tú'ú, chí nú súan, te máá vino jáá-ún ndátá ñii-ún, te vino-ún kati, te ñii-ún naa. ³⁸ Ko vino jáá jíin ñii jáá, kúu ja kúu ku'un iní. Te kendoḡ va'a ndendúu. ³⁹ Te tú ni ñin-í ío, ja á ñi j'i-í ja tú'ú, te kuni tuku-i ko'o-í ja jáá, chí: Ja ñi kutú'ú kúu ja vá'a-ga, áchi-í. Achí-ya.

¹ Te kivi ndetatu nuu semana unj, te nj ja'a Jesús kua'an-ya in nuu kaa trigo. Te cha kaska'a jijn-ya nj kakachi-de yoko trigo, nj kakain-de inj nda'a-dé, te kayee-dé. ² Te sava cha fariseo nj kaka'an-de jijn-ya: Naja kasa'a-ro jian, chi tu ío ley sa'a-ró súan kivi ndetatu, áchi-de. ³ Te nj ka'an Jesús: Á tu ní kaka'u kuti-ro tutu nún ní sa'a David. Chi máa-de jijn cháa nj kaxiukú jijn-de, nj kajiji-de soko in kivi. ⁴ Te nj kivi-de inj ve'e Dios, te nj ki'in-de statilá kaxiukú ndijjn, nj yee-dé. Te suni nj ja'a-de nuu cháa kaxiukú jijn-de-ún nj kayee. Te tu ío ley kee ni in cha statilá-ún, chi máni sutu kayee núu. Áchi-ya jijn-de. ⁵ Te nj ka'an-ga-ya jijn-de: Máa Sé'e cha, suni Jito'o kivi ndetatu kuu-ya, áchi-ya.

In cha nj ichi nda'a vá'a

⁶ Te inga kivi ndetatu, suni nj kivi-ya iní ve'e sinagoga, te nj stá'an-ya tú'un. Te yúan kándeé in cha nj ichi kájan nda'a vá'a-de. ⁷ Te cha fariseo jijn cháa kachaa tutu, kábito yu'u-dé Jesús nú sa'a-ya taná kivi ndetatu, náva'a kakan-de kuachi siki-ya kuni-de. ⁸ Ko máa-ya, a nj jini-ya tú'un kájan iní-de. Te nj ka'an-ya jijn cháa kátí'ichi nda'a-ún: Ndukuiñi, te ichi má'ñu ya'a kundij-ro, áchi-ya. Te máa cháa-ún, nj ndukuiñi-de, te nj jukuiñi-de. ⁹ Yúan-na te nj ka'an Jesús jijn-de jíná'an-de: Ná kaka tu'un-rí róo in tu'un. Ndé ley ío siki kivi ndetatu. Á sa'a va'a-yó, xí sa'a ñáa-yó. Á nama-yó in cha ndúkú kuu, xí ká'ni-yo in ndiyi. Áchi-ya. ¹⁰ Te ndé-é-ya nuu taká ja kaxiukú xijn-ya-ún. Te nj ka'an-ya jijn cháa kú'u: Skaa nda'a-ro, áchi-ya. Te nj sa'a-de súan. Te nda'a-dé-ún, nj nduva'a ij-ní. ¹¹ Te máa-ún, nj kakiti xaan iní, te kádatu'ún ndasa sa'a jijn Jesús. ¹² Te nj kuu kivi. Te nj kenda Jesús kuakakan ta'u-ya onde yuku. Te ñi niñ nj jikan ta'u-ya nuu Dios.

Ja ní kaji-ya uxí uu cha skuá'a jijn-ya

¹³ Te nuu ní kundijjn, te nj kana-ya xiní cháa kaska'a jijn-ya. Te nj nakaji-ya uxí uu tá'an-de. Te cha-ún, nj skúnáni-ya-de apóstol. ¹⁴ Te Simón, nj naskúnáni-ya-de Pedro, jijn ñani-de, Andrés, Jacobo, Juan, Felipe, Bartolomé. ¹⁵ Mateo jijn Tomás, Jacobo se'e Alfeo, jijn Simón cha nání Zelote, ¹⁶ Judas ñani Jacobo, jijn Judas Iscariote ja ní nastuu-de Jesús.

Tu'un nj stá'an-ya núu-í

¹⁷ Te nj nuu-ya jijn-de jíná'an-de. Te nj jukuiñi-ya in ndu'a. Te kua'a xaán cháa kaska'a jijn-ya jijn kuá'a ñáyivi ñuu Judea jijn ñáyivi ñuu Jerusalén, jijn ñáyivi yú'u mar ñuu Tiro jijn ñuu Sidón, nj kikoyo-i ja kuni ná'in-i tu'un ka'an-ya, te suni ja ná nduva'a-i kue'e káta'an-i kuni-i. ¹⁸ Te taká ñáyivi kándo'o jijn tachi kini, nj kanduva'a a ndi'i-ní nj sa'a-ya. ¹⁹ Te ndivi ñáyivi kuá'a-ún, nj kándúkú ndé-é-i ké-é-i-ya. Chi ío fuerza inj-ya. Te nj nasáva-a-ya taká-i. ²⁰ Te nj ndakoto-ya núu cháa kaska'a jijn-ya. Te nj ka'an-ya: Xáan ndatu róo, cha káta'an ndá'ú, chi kuu kivi-ró ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. ²¹ Xáan ndatu róo ja káji-ro soko vina, chi nda'a chi-ro. Xáan ndatu róo ja kánde-e-ro vina, chi kuaku-ro. ²² Xáan ndatu róo jíná'an-ró nú kákiti inj cha kábito-de róo, jijn nú kákuxio-de nuu-ro kí'in-de, jijn nú kaka'an tás-de siki-ro, jijn nú kaské'ichi-de róo nátu'un cha ñáa, ja siki máa Sé'e cha. ²³ Siñ ná koo inj-ro kivi-ún, te kusij xaán iní-ro, chi ká'nu xaan koo ta'u-ro onde andívi. Chi súan nj kasá'a táa-de jijn cháa nj kájaní tu'un Dios onde saá. ²⁴ Ko naka ndá'ú kuu róo, cha kúká, chi vina-ni ká'jo siñ iní-ro. ²⁵ Naka ndá'ú kuu róo ja ká'jin tñ chi-ro vina, chi kuu-ro soko. Naka ndá'ú kuu róo ja vina kájaku-ro, chi ndukui'a

inì-ṛò te nde'e-ṛò. ²⁶ Naka ndá'ú kúu róó nú vina ká'an jínú'ún táká chaa jín-ró. Chì súan nì kasá'a táa-de jín chaa nì kajani tu'un xndá'ú onde sáa. ²⁷ Ko ká'an-rì jín róó ja kájini so'o: Kundá'ú inì-ṛò chaa kájito u'u róó, te sá'a va'a-ró jín chaa kákiti inì nuu-ṛò. ²⁸ Te ka'an va'a-ró jín chaa káka'an ndiva'a jín-ró. Te kakan ta'u-ṛò já'a chaa kásá'a tu'un tú'ún sikì-ṛò. ²⁹ Te nú ndé chaa stují ñn yiki núu-ṛò, suni kuá'a-ró tú'un ná stují-dé inga. Te nú ndé chaa jánchaa-de tikachí-ró, ni su'nu-ṛò ma sásá'an-ró ná kí'in-de jín. ³⁰ Nani chaa jikán nuu-ṛò, te kuá'a-ró núu-dé. Te chaa kí'in ndatíñu-ró, ma nándakan-ṛò. ³¹ Te nátu'un kuní-ṛò sá'a ñayivi jín-ró, suni súan sá'a máa-ró jín-i. ³² Chì nú manì-ṛò jín chaa manì jín máa-ró, ndé chaa nakuatá'ú núu-ṛò núsáa. Chì chaa ká'io kuachi, suni manì-dé jín chaa manì jín máa-de. ³³ Te nú sá'a va'a-ró jín chaa kásá'a va'a jín máa-ró, ndé chaa nakuatá'ú núu-ṛò, chì chaa ká'io kuachi, suni súan kásá'a-de. ³⁴ Chì nú kuá'a núu-ró núu chaa ja ññuku inì-ṛò kuá'a-de nuu-ṛò, ndé chaa nakuatá'ú núu-ṛò, chì chaa ká'io kuachi, suni já'a núu-de nuu sáva-ga chaa ká'io kuachi, náva'a nani'in-gá-de. ³⁵ Núsáa te kundá'ú inì-ṛò chaa kájito u'u róó, te sá'a va'a-ró jín-de. Te kuá'a núu-ró núu-dé. Te ma kúñkuu inì-ṛò ñaun kuá'a-de nuu-ṛò. Te ká'nu koo ta'u-ṛò, te kuu-ró sé'e Dios andívi. Chì máa-yá, va'a inì-ya jín chaa já'a inì jín chaa ndiva'a. ³⁶ Núsáa te kundá'ú inì-ṛò ñayivi nátu'un máa Táa-ṛò já súnì kundá'ú inì-ya-í. ³⁷ Ma ndóna-ró sikì ñayivi, náva'a ma ndóna-i sikì máa-ró. Ma náku'ndí-ró sikì-í, náva'a ma náku'ndí-i sikì máa-ró. Sá'a tuká'nu inì-ṛò núu-í, náva'a ná sá'a-i tuká'nu inì-í nuu máa-ró. ³⁸ Kuá'a nuu-í te suni súan kuá'a-i nuu-ṛò. Chì kuá'a va'a-i, sání'in-í, kaja-í, te onde jichá chu'un-i kuá'a-i nuu-ṛò. Chì suni jín kú'a nì chì kuá'a-ṛò-ún, suni nakukuá'a-ṛò. Achì-ya. ³⁹ Te nì ka'an-ya ñn tu'un yátá jín-i: Chaa kuáá á kuu stá'an-de ichi núu ingá chaa kuáá. Á tú jungava ndendúu-de inì xa'va. ⁴⁰ ñn chaa skuá'a, nasu ñá'nu-ga kúu-de vása maestro-de. Ko taká chaa kaskuá'a, nú a nì kutu'a va'a-de, te koo-de nátu'un maestro-de. ⁴¹ Naja ndé'é-ró já kánde m'i'n ndúchi ñani-ró, te tú nákani inì-ṛò já ñn vitu kánde nduchi máa-ró náun. ⁴² Naja ká'an-ṛò jín ñani-ró: Nani, kundatu ná táva-rí m'i'n kánde nduchi-ro, te tú nákani inì-ṛò já kánde ñn vitu ndúchi-ro náun. Chaa u'u xinj, xna'an-ga tava-ro vitu kánde nduchi máa-ró. Yúan-na te kuu nde'é vá'a-ró já táva-ro mí'in kánde nduchi ñani-ró. ⁴³ Chì xinj yúnu vá'a tú kúun nde'e káñáa. Te nì xinj yúnu káñáa tú kúun nde'e vá'a. ⁴⁴ Chì ndita'an yunu, jín nde'e te jini-yo ñaun yunu kúu, chì tú táxin-yó mérxexé xinj nú ññ, nì tú táxin-yó uva xinj zarza. ⁴⁵ Chaa va'a, sá'a-de tíñu va'a, chì ío va'a inì-de. Te chaa ñáá, sá'a-de tíñu ñáá, chì káñáa inì-de. Chì tu'un ññ'un inì aññ chaa, tu'un-ún ká'an-de. ⁴⁶ Naja káka'an-ṛò jín-rí: Táta, Táta, te tú káskikuu-ró tíñu ká'an-rì jín-ró núsáa. ⁴⁷ Taká ñayivi vái nuu-rí, te jini so'o tu'un ká'an-rì, te skikuu, ná stá'an-rì nuu-ṛò ña jín kété'an. ⁴⁸ Kúu nátu'un ñn chaa ja jáni-de ve'e-de, te nì jacha kúnú-de. Te nì jani-de ja'a sikì káva. Te nuu ní chaa ñn nducha ñú'ún xáan, te yucha-ún nì kunì stúcháa ve'e-ún núu. Ko tú ní kandá kuti, chì sikì káva kandí. ⁴⁹ Ko ñayivi jini so'o, te tú skikuu, yúan kúu nátu'un ñn chaa nì jani-de ve'e-de nuu ññ'un, te tú yínduji ja'a. Te ñn nducha ñú'ún ní kani ve'e-ún, te nì stúcháa-ni. Te nì naa ñi-ní ve'e-ún. Achì-ya.

1 Te n̄ j̄inu n̄ ka'an-ya ní kajini ná'in ñáyivi-ún. Yúan-na te n̄ k̄ivi-ya kuá'an-ya ñúu Capernaum. 2 Te ñn cháa kúu capitán, ío ñn mozo-de ja maní-dé j̄ín. Te mozo-ún, kú'u-i te a yani kuu-i. 3 Te cháa capitán yúan, n̄ j̄ini-de tu'un Jesús. Te n̄ táji-de yakú cháa judío ñá'nu, kua'an nuu-yá, ka'an ndá'ú j̄ín-yá ja ná k̄i-ya te nama-ya mozo-de. 4 Te n̄ jakoyo cháa-ún nuu Jesús. Te n̄ kaka'an ndá'ú-de j̄ín-yá: Kánúú sá'a-ní ja ká'an-de, 5 chí maní-dé j̄ín ñúu-ná. Te n̄ jani-de ñn ve'e sinagoga kuu-ná jiná'an-ná. Achí-de. 6 Te kua'an Jesús j̄ín-de. Te nuu ní kakuyani-ya vé'e-ún, te n̄ táji capitán yakú amigo-de, kua'an nuu-yá. Te n̄ ka'an-de j̄ín-yá: Táta, tú kuní-ná sátéñu-ná ní ja k̄ivi-ní in̄i ve'e-ná. 7 Ja yúan tú ní kuní-ná kii-ná nuu-ní núú, ko máni ka'an-ní, te ná ndúva'a mozo-ná. 8 Chí máá-ná, suni cháa ndiso tíñu kúu-ná. Te tá'ú-ná tíñu nuu soldado-ná. Te ká'an-ná j̄ín ñn-de: Kuá'an, te já'an-de. Te j̄ín ingá-de: Ña'an, te cháa-de. Te j̄ín mozo-ná: Sá'a ya'á, te sá'a-i. Achí-de. 9 Tu'un ya'a n̄ j̄ini so'o Jesús. Te n̄ naa in̄i-ya ní nde'é-yá nuu-dé. Te n̄ xió káva-ya. Te n̄ ka'an-ya j̄ín ñáyivi kuá'a kándikin yata-yá: Ndaa ká'an-r̄i j̄ín-ró, ja ní in̄i ñuu Israel tú súan ní jiní-r̄i cháa kándija, áchí-ya. 10 Te cháa n̄ táji-de nuu-yá núú, n̄ najakoyo-de ve'e. Te n̄ jiní-de ja á n̄ nduva'a mozo-ún.

Ja ní nachakú se'e yíi ña'an viuda

11 Yúan-na te n̄ kuu k̄ivi. Te n̄ k̄ivi Jesús kua'an-ya ñúu Naín. Te kua'a cháa skuá'a j̄ín-yá, j̄ín ñáyivi kuá'a, kája'an-i j̄ín-yá. 12 Te n̄ kuyani-ya yúñúu-ún. Te kákiñi'in ñáyivi-ún ñn suchí yíi ní j̄i'-i, ja máá ñn-i nuu náa-i núú. Te ña'an viuda kúu-ña. Te suni kua'a ñáyivi ñúu-ún ká'in j̄ín-ña. 13 Te n̄ jiní máá Jito'o-yo núu-ñá. Te n̄ kundá'ú in̄i-ya-ñá. Te n̄ kach̄i-ya j̄ín-ña: M̄a ndé'e-ro, áchí-ya. 14 Te n̄ kandita-ya. Te n̄ tiin-ya camilla ndiyi-ún. Te n̄ kajukuiñi cháa kándiso-ún. Te n̄ ka'an-ya: Suchi, j̄ín-ró ká'an-r̄i, nduko, áchí-ya. 15 Yúan-na te n̄ nduko suchí ja á n̄ j̄i'-ún. Te n̄ kejá'a-i náka'an-i. Te Jesús, n̄ naku'a-ya-í nuu náa-i. 16 Te ndivii ñáyivi, n̄ kayu'ú-i. Te kánakana jaa-i Dios. Te sava-i káka'an-i: N̄i cháa ñn cháa jáni tu'un Dios nuu-yo, te kúñá'nu-de. Te sava-ga-i káka'an-i: Máá Dios, n̄ cháa-ya núu-yo. Achí-i. 17 Te tu'un-ya-ún n̄ jichá kua'an ñí ñúu Judea j̄ín ñí ñúu yani yúan.

Uu cháa n̄ táji Juan nuu-yá

18 Te cháa káskuá'a j̄ín Juan, n̄ kakastu'ún núu-dé ndasa ío taká tíñu. Yúan-na te n̄ kana Juan tuñi uu cháa káskuá'a j̄ín-de. 19 Te n̄ táji-de kua'an nuu Jesús, nává'a kaka tu'ún-de-ya: Máá-ní kúu cháa kii-ún, xí kúndatu-yó ingá-de náún, achí-de. 20 Te n̄ jakoyo cháa-ún nuu-yá. Te n̄ kaka'an-de j̄ín-yá: Juan, cháa skuánducha, n̄ táji-de náá vai koyo-ná nuu-ní vai kaka tu'ún-ná ní: Á máá-ní kúu cháa kii-ún xí kúndatu-yó ingá-de náún, áchí-de. 21 Te suni máá hora-ún n̄ nasáva'a-ya kuá'a ñáyivi kaku'u, j̄ín ja káte'yu, j̄ín ja káta'an tach̄i k̄ini. Te suni kua'a cháa kuáá, n̄ ndundij̄in nuu-dé n̄ sá'a-ya. 22 Te n̄ ka'an Jesús: Kuá'an, te kastu'ún-ró núu Juan náún ní kajin̄i-ro, j̄ín tu'un n̄ kajini so'o-ró. Cháa kuáá, kándundij̄in nuu-dé. Te cháa rengu kánakaka-de. Te cháa té'yu ndi'yi kándundo-de. Te cháa só'ó kánakuni so'o-de. Te cháa ní j̄i' kánachaku-de sá'a-r̄i. Te suni jáni-r̄i tu'un va'a Dios nuu ñáyivi ndá'ú. 23 Te xáan ndatu koo cháa ja má náyu'ú-de koto-de ruu. Achí-ro. 24 Te cháa n̄ táji Juan n̄ kenda-de káno'on-de. Te Jesús, n̄ kejá'a-yá ká'an-ya tu'un Juan j̄ín ñáyivi: Naja ní kenda-ró kája'an-ro onde ñu'un té'é. Ja ndé'é-ró ñn ichá ja kandá sá'a tach̄i náún. 25 Ko naja ní kenda-ró kája'an-ro. Ja ndé'é-ró

núu ìin cháa ñú'un sa'ma ndúchá náún. Ko ná kástu'ún-rí, cháa káñu'un sa'ma lúu te ncháá vā'a-de ja kákusij iní-de, máni iní ve'e rey káxiukú-de. ²⁶ Ko naja ní kenda-ró kája'an-ro. Ja ndé'é-ró núu ìin cháa jáni tu'un Dios náún. Te suni ká'an-rí jíin-ró: Kúñá'nu xaan-gá-de vása ìin cháa jáni tu'un Dios. ²⁷ Chaa yá'a kúu cháa yóso tú'un-de nuu tutú: Kuni so'o-ró chí táji-rí ndajá'a-rí kuxnúu-de jaa-de, te cháa-ún sátu'a-de ichi-ro vása jáa-ro, áchí. ²⁸ Chí a ká'an-rí jíin-ró ja iní ñuyivi yá'a tú ío ni ìin cháa jáni tu'un Dios ja kúñá'nu-ga máa-de vása Juan cháa skuánducha. Ko máa cháa lúli-ga iní ñuu ñat'u'un andívi, cháa-ún kúñá'nu-ga-de vása Juan. Achí-ya. ²⁹ Te cháa xini jíin táká ñayivi-ún, kájini so'o tu'un ká'an-ya, te ni kajatá'ú-i tu'un Dios. Te ni kajanducha-í nuu Juan. ³⁰ Ko cháa fariseo jíin cháa maestro ley, ni kaské'ichi-de tu'un kuni Dios ja sá'a-de, kuachi ja tú ni kajanducha-dé nuu Juan. ³¹ Te ni kachí máa Jito'o-yo: Naún tu'un yátá skétá'an-rí jíin ñayivi yá'a núsáa, te naún ní kandaku-i. ³² Kákuu-i natu'un suchí lúli káxiukú núyá'u, ja kákana kó'ó-i xini tá'an-i: Ni kaxndé'e-rí xkuili nuu-ro, te tú ní kájita já'á-ró: Ni kanda'i-rí nuu-ro, te tú ní kánde'e-ro, áchí-i. ³³ Chí ni kii Juan cháa skuánducha. Tú ní yé-de staa, tú ní jí'i-de vino, te káka'an-ro: Tá'an-de tachí kíni. ³⁴ Ko máa Sé'e cháa yé-e-yá, jí'i-ya. Te káka'an-ro: Yá'a ío ìin cháa yáji téyí, te jí'i xaan-dé vino, cháa jini tá'an jíin cháa xini jíin cháa ká'io kuachi kúu-de. Achí-ro. ³⁵ Ko ìin cháa ndíchí, máni tiñu ndíchí sá'a-de. Te súan kuni-ro jándáa ndíchí-de. Achí-ya.

Jesús jíin ñá'an ndiso perfume

³⁶ Te ìin cháa fariseo, ni ka'an nda'ú-de jíin Jesús kee-yá staa jíin-de. Te ni kivi-ya iní ve'e-de, te ni jungoo-ya já kee-yá. ³⁷ Te ìin ña'an ío kuachi, kánchaa-ña ñúu yúan. Te ni jini-ña já kánchaa Jesús ve'e ìin cháa fariseo. Te ni chaa-ña jíin ìin tiya'a perfume. ³⁸ Te kánchaa-ña núu já'a-yá ichi yátá-yá. Te ndé'e-ña, te ni xndáji-ña já'a-yá jíin ndúcha núu-ña. Te ni nasí'ichí-ña já'a-yá jíin íxi xini-ña. Te ni tiyú'ú-ña já'a-yá, te ni jí'i-ña perfume ja'a-yá. ³⁹ Te fariseo, cháa ni kana xini-yá-ún, súan ni jini-de, te ni jani iní máa-de: Nú cháa jáni tu'un Dios kúu cháa yá'a, te kuni-de ndé ña'an kúu ña'an yá'a núu. Chí ña'an yá'a, ja ké'é-ña-dé, ña'an ío kuachi kúu-ña, áchí-de. ⁴⁰ Yúan-na te ni ka'an Jesús: Simón, ka'an-rí ìin tu'un jíin-ró kuni-rí, áchí-ya jíin-de. Te máa-de, ni ka'an-de: Ka'an-ní, Maestro, áchí-de. ⁴¹ Te ni ka'an Jesús: Ìin cháa já'a núu xu'ún, ni jo uu cháa taú nuu-dé. Ìin cháa, ni taú u'un ciento peso. Te inga cháa ni taú uu xiko uxí peso nuu-dé. ⁴² Te tú na jíin kánava'a cháa-ún ja nákuúnaa. Te ni sá'a-de tuká'nu iní nuu ndéndúu cháa-ún. Ka'an, ndé ìin cháa-ún kumaní-gá jíin-de núsáa. Achí-ya. ⁴³ Te ni ka'an Simón: Jáni iní-na ja cháa ni sá'a-ga-de tuká'nu iní nuu-ún, áchí-de. Te ni ka'an-ya jíin-de: Jandáa ká'an-ro, áchí-ya. ⁴⁴ Te ni xío kóto-ya íchi núu ñá'an-ún. Te ni ka'an-ya jíin Simón: Jini-ro ñá'an yá'a náún. Ni kivi-rí iní ve'e-ró, te tú ní já'a-ró ndúcha já ndúndoo ja'a-rí. Ko ña'an yá'a, ni xndáji-ña já'a-rí jíin ndúcha núu-ña. Te ni nasí'ichí-ña jíin íxi xini-ña. ⁴⁵ Tú ní tiyú'ú-ró rúu. Ko ña'an yá'a, onde ni kivi-rí iní ve'e-ró, tú júkuñi-ña ja tiyú'ú-ña já'a-rí. ⁴⁶ Tú ní jí'i-ro aceite xini-rí. Ko ña'an yá'a ni jí'i-ña perfume ja'a-rí. ⁴⁷ Núsáa te ká'an-rí jíin-ró, ja á ni sá'a-rí tuká'nu iní nuu táká kuachi-ña vasa ío kua'a, chi ni kumaní xaan-ña jíin-rí. Ko nú sá'a-rí tuká'nu iní nuu ìin cháa ío yakú-ni kuachi-de, te yakú-ni kumaní-dé jíin-rí, áchí-ya. ⁴⁸ Te ni ka'an-ya jíin-ña: A ni sá'a-rí tuká'nu iní nuu táká kuachi-ró, áchí-ya. ⁴⁹ Te cháa káye staa jíin-yá, ni kakejá'a-de kájani iní máa-de: Ndé

chaa kúu chaa yá'a, ja sá'a-de tuká'nu iní nuu kuáchi, áchí-de. ⁵⁰ Te nî ka'an-ya jíin ñá'an-ún: Nî kandíja-ró, te yuán ní nama-rí róó. Kuá'an, te ma yú'ú-ga-ro, áchí-ya.

8

Tu'un ñá'an ní kajatíñu nuu-ya

¹ Yúan-na te kúkuéé-ga, te nî jika kuu-ya táka ñuu jíin rancho. Te jáni-ya tú'un va'a te kástu'ún-ya ndasa koo máa ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Te máa uxi uu apóstol, kája'an-de jíin-ya. ² Te suni ío yaku ña'an já á nî kata'an-ña tachí kíni jíin ku'é'e, ja á nî nasáva'a-ya-ña. Te ñá'an-ún, suni kája'an-ña jíin-ya. Te ñin-ña kúu María ñuu Magdala. Te iní ñá'an yúan nî kiñi'in-ya usiá tachí kíni kája'an onde sáa. ³ Te sava-ga-ña káináni-ña Juana, ñasí'í chaa nání Chuza, chaa ndíso tiñu Herodes, jíin Susana, jíin kuá'a-gá ñá'an. Te kajatíñu-ña núu-ya jíiná'an-ya.

Tu'un yátá síki cháa sáka trigo

⁴ Te nî kakutútú kuá'a xáan ñáyivi. Te ñáyivi káxiukú táka ñuu-ún, nî jakoyo-i nuu-ya. Te nî ka'an-ya ñin tu'un yátá jíin-i: ⁵ ñin chaa sáka trigo, nî kenda-de sáka-dé trigo-de. Te jachá-de, te ñin nuní ní jungava yu'íchi te nî jañu-i síki. Te tisaá andívi ní kakókó-tí. ⁶ Te inga nî jungava síki yúu. Te nî kana. Ko nî ichí, chí tú kajin. ⁷ Te inga nî jungava ma'ñú iñu. Te ñin núu-ni nî kakana iñu jíin. Te nî kajasu nuu. ⁸ Te sava nî kajungava nuu ñú'un vá'a. Te nuu ní kakana, te ja ñin, te nî ja'a ciento nuní. Achí-ya. Yúan-na te ká'an jaa-ya: Chaa ío so'o, kuni ná'in-de, te ná kúni so'o-de, áchí-ya. ⁹ Te chaa káskuá'a jíin-ya, nî kajiká tu'un-de-ya ñaun kuni ka'an tu'un yátá-ún. ¹⁰ Te nî ka'an-ya: Róó, chí a kuajuku'un iní-ro tú'un yísa'í yá'a sá'a Dios, ndasa koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Ko ká'an-rí tu'un yátá jíin sáva-ga-i nává'a vasa ndé'é-i, ko ma kuni-i, te vasa jíni so'o-i, ko ma júku'un iní-i. ¹¹ Tu'un yátá yá'a kuni ka'an: Tata-ún kúu tu'un Dios. ¹² Tata nî kajungava yu'íchi-ún kákuu chaa kájiní so'o tu'un. Te cháa-ni kui'na te jánchaa tu'un-ún iní añu-de nává'a tú kandíja-de te kaku-de. ¹³ Te ja ní kajungava síki yúu-ún kákuu chaa kájiní so'o-de tu'un. Te kúsi iní-de jíin. Ko túu nuu káka yo'o iní-de. Te yaku-ni kivi kákandíja-de. Te nú ndóna tundó'o síki-dé te kánayu'ú-de. ¹⁴ Te ja ní kajungava ma'ñú iñu kákuu chaa kájiní so'o-de. Ko nú kua'an-de, te kákutéñu-de jíin ndátíñu-de, chí kákuuní-de kukúká-de nává'a koo sií iní-de. Yuán náa tú'un iní-de. Te tú yíja va'a nuní-dé. ¹⁵ Ko ja ní kajungava nuu ñú'un vá'a kákuu chaa kándeé añu va'a añu ndaa iní-de. Te tu'un nî kájiní so'o-de-ún, ñú'un nî'in iní-de. Te kája'a-de nuní táka kivi.

Tu'un yiti

¹⁶ Tú ní ñin ñáyivi chí'i-i ñu'un xiní yiti te jasú-i kisi síki, ní tú jáni-i chíi jito. Chí sua kundíj nuu ñin candelero, nává'a tuun ndua ñú'un nuu ñáyivi kivi koyo. ¹⁷ Chí tú ío ní ñin tiñu yísa'í sáni, chí stá'an ndíjin-ya táka-ni. Ní tú ío ní ñin tu'un yísa'í sáni, chí vai ndíjin taká-ni sá'a-ya, te kuni-yo núu. ¹⁸ Núsáá te ná kúni so'o va'a-ró, chí chaa nává'a, te kii-ga nuu-dé, te chaa tú nává'a, vasa jáni iní-de ja á nává'a-de te kuxio kí'in, áchí-ya.

Náa-ya jíin ñaní-ya

¹⁹ Yúan-na te nî jaa náa-ya jíin ñaní-ya núu-ya. Te tú ní kúu kivi koyo-ña núu-ya síki já kuá'a ñáyivi. ²⁰ Te nî kakástu'ún ñáyivi-ún nuu-ya: Náa-ní jíin

ñani-ní ká'jin-ña yatá vé'e, te ka'an-ña jín-ní kákun-ña, áchí-i. ²¹ Yúan-na te ñi ka'an-ya: Náa-ri jín ñani-ri kákuu ñayivi kájiní so'o tu'un Dios, te káskíkuu-i, áchí-ya jín-i.

Ja ní jukuñi tachi xa'an ní sá'a-ya

²² Te ñi kivi, ñi kivi-ya iní ñi barco jín cháa kákuá'a jín-ya. Te ñi ka'an-ya jín-de: Ná kija'a-yó ingá lado mar. Te ñi káskáka-ya barco kaja'an-ya. ²³ Ko nini káskáka-de barco, te ñi kixi-ya. Te ñi ndonda ñi tachi xa'an núu mar. Te ndúkú chítú ndúcha iní barco, te a yani koo tundó'o núu. ²⁴ Te ñi jakoyo-de nuu-ya. Te ñi kaxndúko-de-ya. Maestro, Maestro, vina te naa-yo, áchí-de. Te ñi nata'ú nuu-ya. Te ñi ka'an xa'an-ya nuu tachi-ún jín núu mar. Te ñi kuná'in-ni. Te ná'in yúu í-ní ñi kuu. ²⁵ Te ñi ka'an-ya jín-de: Naja tú kákandija-ró. Te káyu'ú-de, te kánaa iní-de kánde'é-de. Te káka'an jín tá'an máa-de: Ndé cháa kuu cháa yá'a, ja ondé nuu tachi jín núu ndúcha tá'ú-de tiñu te kájandatú nuu-dé, áchí-de.

Chaa tá'an tachi kini onde ndañu Gadara

²⁶ Te ñi jakoyo-de nuu Gadara, ja kánchaa ichi núu ñuu Galilea. ²⁷ Te nuu ní ja-ya núu ñu'un íchí, te ñi cháa ñuu-ún ñi kita'an-de-ya. Te tá'an-de kua'a tachi kini. Te ñi kuu kua'a kuaí ja tú ñu'un kuti-dé sa'ma, ni tú ncháá-de ñi ve'e, chi ma'ñú vé'e añu ncháá-de. ²⁸ Te cháa-ún, ñi jiní-de nuu Jesús. Te ñi jukuñi jítí-de nuu-ya. Te ñi kana jaa-de: Naún sá'a-ní jín-ná Jesús, Se'e Dios, I'a kuñá'nu xa'an. Ká'an nda'ú-ná jín-ní ma xndó'o-ní náa, áchí-de. ²⁹ Te ñi tá'ú-ya tiñu nuu tachi kini-ún ná kenda ki'in iní cháa-ún, chi ñi kuu kua'a kuaí xndó'o cháa-ún. Te ñi kaju'ni-i cháa-ún jín cadena jín manea ka. Ko ndí'ni ñi kukuáchí sá'a-de. Te kenda-de já'an-ni-de onde ñu'un té'é sá'a tachi kini-ún. ³⁰ Te Jesús, ñi jiká tu'ún-ya-de: Naún nání-ró, áchí-ya. Te ñi ka'an-de jín-ya: Ja kuá'a xa'an nání-ná, áchí, chi yí'i kua'a xa'an tachi kini iní-de. ³¹ Te ñi kaka'an nda'ú tachi-ún jín-ya ja ná tú táji-ya ki'in iní tunchi kúnú. ³² Te yuku yúan ío ñi tiku'ni kini kájinu-ti. Te yúan ñi kaka'an nda'ú jín-ya ja ná kuá'a-ya tú'un kivi koyo iní-ti. Te ñi ja'a-ya tú'un kaja'an. ³³ Te ñi kenda tachi kini-ún iní cháa-ún kaja'an. Te ñi kivi koyo iní kini. Te tiku'ni kini-ún ñi kajungoyo-ti yúkáva-ún onde iní mar. Te nuu mar ñi kaji'i-ti. ³⁴ Te cháa kándito-ti, ñi kajini-de ja súan ñi kuu. Te ñi kajinu-de kaja'an-de. Te ñi kakastu'ún-de nuu ñayivi ñuu-ún jín táka rancho. ³⁵ Te ñi kenda koyo ñayivi-ún ja ndé'é-i naún ní kuu. Te ñi jakoyo-i nuu Jesús. Te ñi kajini-i nuu cháa ñi kenda tachi kini-ún, kánchaa-de nuu já'a Jesús, ñu'un-de sa'ma, te a ñi nduva'a xiní-dé. Te ñi kayu'ú-i. ³⁶ Te cháa ñi kajini, ñi kajani-de tu'un nuu ñayivi-ún, ndasa ñi nduva'a cháa ñi ta'an tachi kini. ³⁷ Yúan-na te taká ñayivi ñuu Gadara, ñi kaka'an nda'ú-i jín-ya ja ná kúxio-ya ki'in-ya, chi xa'an káyu'ú-i. Te máa-ya, ñi ndívi-ya iní barco. Te ñi naixió káva-ya kuá'an-ya. ³⁸ Te cháa ñi kákena tachi-ún, ñi ka'an nda'ú-de ja kuéni ki'in-de jín-ya. Ko Jesús, ñi táji-ya-de kua'an-de: ³⁹ Kuáno'on vé'e-ró, te kani-ró tú'un ná ñá'nu xa'an tiñu ñi sá'a Dios jín-ró, áchí-ya jín-de. Te máa cháa-ún ñi kee-de kua'an-de. Te ñi jani-de tu'un ñi ñuu yúan ná ñá'nu xa'an tiñu ñi sá'a Jesús jín-de. ⁴⁰ Yúan-na te ñi najaa-ya. Te ñayivi-ún ñi kaka'an va'a-i jín-ya, chi ndivii-i káindatu-i-ya.

Tu'un sesí'í Jairo

⁴¹ Te ñi cháa kuñá'nu iní ve'e sinagoga nání-de Jairo, ñi cháa-de. Te ñi jukuñi jítí-de nuu já'a Jesús. Te ñi ka'an nda'ú-de jín-ya ja ná kivi-ya iní

ve'e-de. ⁴² Chĩ íó ñin sesí'í-de ja máá ñin-i nuu-dé, nátu'un uxĩ uu kuia-i. Te suchí-ún ndúkú-i kuu-i. Te ñi kee Jesús kua'an-ya. Te kua'a ñáyivi ní kajaxin-i-ya.

Ja ní nasáva'a-ya ñin ña'an kú'u kue'e niñi

⁴³ Te ñin ñasí'í ñi kuu uxĩ uu kuia játi niñi-ña. Te ña'an-ún ñi janu-ña táka ndatuñu-ña ní kuu chaá táná. Te tú ní ndúva'a-ña sá'a ni ñin-de. ⁴⁴ Te ñi jaá-ña íchi yatá-yá. Te ñi ké'é-ña yú'u sá'ma-yá. Te ñi ichi-ni nuu játi niñi-ña-ún. ⁴⁵ Yúan-na te ñi ka'an Jesús: Ndéja ní ké'é rúu, áchí-ya. Te ndivii-dé tú ní kája'a-de tu'un. Te Pedro jíin cháa ká'jin jíin-de yúan, ñi kaka'an-de: Maestro, ñáyivi kuá'a yá'a kájaxin-i níi, te a ká'an-ní: Ndéja ní ké'é rúu, áchí-de. ⁴⁶ Ko ñi ka'an Jesús: Ndaa ja ñin ñáyivi ní ké'é rúu, chí ñi jini-ri ja ní kenda fuerza iní-ri, áchí-ya. ⁴⁷ Yúan-na te ña'an-ún, ñi jini-ña já tú ní kúu chisa'í-ña máá-ña, te ñi chaá-ña kisi-i-ña. Te ñi jukuñi jíti-ña núu Jesús, te jito nuu táka ñáyivi, ñi jani ndaa-ña tú'un naja ní ké'é-ña-yá, te ndasa ñi nduva'a-ni-ña ní sá'a-ya. ⁴⁸ Te máá-yá ñi ka'an-ya jíin-ña: Ñi kandíja-ró, te yúan ní kaaku-ró. Kuá'an, te ma yú'u-ro. Achí-ya.

Ja ní nachaku sesí'í Jairo

⁴⁹ Te nini ká'an-ya súan, te ñi chaá ñin mozo chaá kúñá'nu iní ve'e sinagoga-ún, ñi kachĩ nuu-dé: A ñi jí'i sesí'í-ro. Ma sáteñu-ga-ro Maestro, áchí. ⁵⁰ Te ñi jini so'o Jesús ja ní ka'an mozo-ún. Te ñi kachĩ-ya jíin cháa-ún: Ma yú'u-ro: Kandíja-ni, te ná káku sesí'í-ro. ⁵¹ Te ñi kivi-ya iní ve'e. Te tú ní já'a-ya tú'un kivi ni ñin jíin-yá, chí máá-ni Pedro jíin Jacobo, jíin Juan, jíin táa náa suchí sí'í-ún. ⁵² Te kánde'e ndivii ñáyivi te kándukuí'a iní-i. Te ñi kachĩ-ya: Ma ndé'e-ro jíná'an-ró. Tú ní jí'i-i, chí kixi-ni-i, áchí-ya. ⁵³ Te ñi kasákátá-i nuu-yá, chí ñi kajini-i ja á ñi jí'i suchí-ún. ⁵⁴ Ko máá-yá, ñi tiin-ya ndá'a-í. Te ñi ka'an jaa-ya: Súchi, ndukoo, áchí-ya. ⁵⁵ Yúan-na te ñi nachaku-i. Te ñi ndukoo-ni-i. Te ñi tá'u-yá tiñu ja ná kuá'a-de staa kéé-í. ⁵⁶ Te táa-i náa-i, ñi kaakee nuu-dé kánde'e-de. Ko ñi tá'u-yá tiñu nuu-dé ja tú ni ñin nuu kachí-de ja súan ñi kuu.

9

Ja ní táji Jesús uxĩ uu-de kája'an-de

¹ Te ñi nastútú-yá ndí'uxi uu chaá-ún. Te ñi ja'a-ya fuerza iní-de ja kúndé-de jíin táka tachĩ kini jíin já kuánchaa-de taká kue'e. ² Te ñi táji-yá-de kája'an-de ja ná káni-de tu'un ndasa koo ñuu nuu tá'u Dios tiñu, te ná násáva'a-de ñáyivi káku'u. ³ Te ñi ka'an-ya jíin-de: Ma kúndiso kuti-ro já kúu ichi, ni vara, ni ñunu, ni staa, ni xu'ún, ni ma kúndiso-ró úu su'nu. ⁴ Te nani ve'e kúu nú ñi kivi-ró, te kendo-ró yúan. Te yúan kenda-ró kí'in-ro. ⁵ Te nú ndé nuu tú kákuñi-i kuatá'ú-i róó, te nú ñi kenda-ró ñuu yúan, te skóyo-ró tákachá iní ja'a-ro. Te súan kani ndaa-ro tú'un nuu-í jíná'an-i, áchí-ya. ⁶ Te ñi kenda-de kája'an-de, ñi kajikó ndúu-de taká ñuu, ñi kajani-de tu'un. Te taká lado ñi kanasáva'a-de ñáyivi káku'u.

Ja ní kuñáa iní Herodes

⁷ Te Herodes, chaá tá'u tiñu, ñi jini tu'un-de taká tiñu ñi sá'a-ya, te kúñáa iní-de, chí káka'an sava-i: Juan, chaá ñi jí'i, ñi nachaku-de. ⁸ Te sava tuku-i: Ñi ndenda Elías. Te sava-ga tuku-i: ñin chaá ñi jani tu'un Dios onde sáa a ñi nachaku-de. Achí-i. ⁹ Te ñi kachĩ Herodes: Ñi janchaa-ri xini Juan. Te ndé

chaa kúu chaa yá'a núsáá, chí jini tu'un-ri ja sá'a-de tiñu yá'a, áchí-de. Te ni kunj-de nde'é-de nuu Jesús.

Ja ní skée-yá u'un mil ñayivi

¹⁰ Te ni nchaa chaa káskuá'a-ún. Te ni kanakani-de tu'un nuu-yá taká tiñu ni kasá'a-de. Te ni ki'in-ya-dé, te kua'an sɛn-ya jín-de in nuu ñú'un té'é, ñúu nání Betsaida. ¹¹ Te ni kajini ñayivi-ún. Te ni kandikin-i-ya, kája'an-i jín-yá. Te ni jatá'ú-yá-i, te ni jani-ya tú'un ndasa koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Te ni nasáva'a-ya taká ñayivi kaku'u. ¹² Te a kua'ini. Te ni nchakoyo ndí'uxi uu-de nuu-yá. Te ni kaka'an-de jín-yá: Táji-ni ñayivi kuá'a yá'a ná kingo-yo-i taká ñuu jín taká rancho yani yá'a, te ndúkú-i ndénu ndoo-i te ni'in-i staa kée-í, chí yá'a nuu ñú'un té'é ká'jin-yó, áchí-de. ¹³ Te ni kachj-ya jín-de: Kuá'a máá-ró já ná kée-í, áchí-ya. Te ni kaka'an-de: Tú naún káñava'a-ná, chí u'un-ni státilá jín uu-ni tɔyáká. Te nú túu kikuqaan-ná staa kée taká ñayivi yá'a, te ma kánda, áchí-de. ¹⁴ Chí ío nátu'un u'un mil chaa. Yúan-na te ni ka'an-ya jín cháa káskuá'a-ún: Ka'an jín ñayivi ná júngoo in nuu in nuu-í nátu'un uu xiko uxj, uu xiko uxj ja in in, áchí-ya. ¹⁵ Te súan ni kasá'a-de, ni kasúngoo ndí'i-de-i. ¹⁶ Te ni ki'in-ya ndí'ú'un státilá jín uu tɔyáká-ún. Te ni ndakoto-ya íchi ándívi te ni jikan ta'u-yá ja'a státilá. Te ni sakuáchí-yá státilá-ún. Te ni ja'a-ya núu cháa káskuá'a jín-yá ni kajani-de nuu-í. ¹⁷ Te ndivii-í ni kayee-í. Te ni kanda'a chí-i. Te ni kanastútú-de uxj uu jika staa kuachí já ní ndendoso.

Tu'un ni ka'an ndaa Pedro

¹⁸ Te in kivi jikán ta'u máá in-ni Jesús, chí máá-ni chaa káskuá'a-ún ká'jin-de jín-yá. Te ni jika tu'un-yá-de: Te ruu, na chaa kúu-ri, káka'an ñayivi, áchí-ya. ¹⁹ Te ni kaka'an-de: Juan, chaa skuánducha, káka'an-i. Te sava-i: Elías. Te sava-ga-i: In chaa ni jani tu'un Dios onde aná'an, ni nachaku-de, áchí-de. ²⁰ Te ni ka'an-ya jín-de: Te róó, na chaa kúu-ri káka'an máá-ró, áchí-ya. Yúan-na te Simón Pedro, ni ka'an-de: Máá-ni kúu Cristo Se'e Dios, áchí-de. ²¹ Yúan-na te ni ka'an xaan-yá jín-de, te ni tá'ú-yá tiñu nuu-dé ja tú ni in nuu kachí-de tu'un yá'a.

Jín kivi ní ka'an Jesús ja kúu-ya

²² Te ni ka'an-ya: Jínu ñú'un ndó'o xaan máá Sé'e chaa, te chaa ni kayii jín taká sutu ná'nu jín cháa káchaa tutu, ma kuátú'ún-de-ya, chí ka'ni-dé-ya. Te nuu uní kivi te nachaku-ya. Achí-ya. ²³ Te ni ka'an-ya jín ndí'i-de: Nani chaa nú kunj-de kii-de yata-ri, te ma chíñú'ún-de máá-de te ná kuándéé iní-de jín túndó'o kii siki-dé taká kivi, te ná kúndikin-de ruu kii-de. ²⁴ Chí chaa jítú iní-de kaku-de chíi túndó'o kii siki-dé, naa-dé. Te vasa ná kúu in chaa ja siki rúu, ko kaku-de. ²⁵ Chí naún ni'in cháa, vasa ná kúndéé-de ni'in-dé ní ñúyivi, te nú xnáa-dé máá-de, xí sjíta-de ańú-de. ²⁶ Chí nú ndé chaa kúka nuu iní-de nuu-ri jín núu tú'un ká'an-ri, suni súan kuka nuu iní máá Sé'e chaa nuu cháa-ún kivi ndí-ya. Te kivi-ún ná'nu koto luu-ya jín Táa-ya, te suni jín taká ndajá'a ndóo-ya. ²⁷ Te jandáa ká'an-ri jín-ró, ja ío sava chaa ká'jin yá'a ja má kúu kuti-dé onde nú tú kunj-de ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Achí-ya.

Siki já túku ni nduu-ya

²⁸ Yúan-na te nátu'un nuu uná kivi já ní ka'an-ya tú'un yá'a, te ni jaka-ya Pedro, jín Juan, jín Jacobo, ni kaa-ya kuá'an-ya jín-de in yuku, kuákakan ta'u-yá. ²⁹ Te nini jikán ta'u-yá, te nuu-yá, tuku ni nduu. Te sa'ma-yá ní nduu

kiyi xaan. Te ni kanandii nchaa. ³⁰ Te yúan ni kandatú'ún úy chaa jín-yá. Te chaa-ún kákuu Moisés jín Elías. ³¹ Te kándii nchaa chaa-ún. Te ni kaka'an-de tú'un ja á yani skikuu-ya tiñu-ya te kuu-ya ñúu Jerusalén. ³² Te Pedro jín chaa ká'jin jín-de-ún ká'ji'j xaan-dé numá'ná te kákixi-de. Te nuu ní kanata'u núu-dé, te ni kajini-de ja ndii nchaa Jesús, jín úy chaa ká'jin jín-yá-ún. ³³ Te nuu ní kakuxio chaa-ún nuu Jesús, te ni ka'an Pedro jín-yá: Maestro, va'a-ga ná kéndgo-yó yá'a. Te ná sá'a-ná unj ve'e kuii, ñin kuu máá-ni, inga kuu Moisés, te inga kuu Elías, áchí-de. Te tú jini-de naún tu'un ni ka'an-de. ³⁴ Te nini ká'an-de, Te ni chaa ñin viko nu'ún ní jasú ñí núu-dé jíná'an-de. Te ni kayu'ú xaan-dé ja ní kivi koyo-de chíi viko nu'ún-ún. ³⁵ Te chíi viko nu'ún yúan, ni kenda ñin tu'un ja ní ka'an: Yá'á kúu Se'e-rj, ja kúnda'ú inj-rj-i, te kuni ná'in-ró tú'un ká'an-ya, áchí. ³⁶ Yúan-na te ni jukuñi tu'un-ún. Te máá ñin-na Jesús kándii-ya núu-dé. Te máá-de tú ní kaka'an kuti-dé. Te ñí-ni kivi-ún tú ni ñin nuu ní kákachi-de ja súan ni kajini-de.

Siki súchi tá'an tachí kini

³⁷ Te inga kivi xían-ún, ni kanuu-ya yúku-ún. Te ñin ñayivi kuá'a, ni kenda-i ni kajata'an-i Jesús. ³⁸ Te nuu ñayivi kuá'a-ún ni kenda ñin chaa ni kana jaa-de: Maestro, jikán ta'u-ná nuu-ni ja ndé'é-ni se'e-ná, chí máá ñin-i ñáva'a-ná. ³⁹ Chí ñin tachí kini tiñ-ni-i. Te sanaa-ni te kána kó'ó-i sá'a, te já'ni yí'i-ni-i. Te sjáa-ni ti'ñu yu'u-i. Te xaan stují-i. Te xaan ú'u kenda. ⁴⁰ Te ni ka'an nda'ú-ná jín chaa káskuá'a jín-ni yá'a ja ná kíñi'in-de ki'jin. Te tú ní kákuu sá'a-de, áchí-de jín Jesús. ⁴¹ Te ni ka'an Jesús: Ñayivi xáan ní'in inj kákuu-ró já tú kákandja-ró. Nasaa-ga kivi kúnchaa-rj jín-ró te ndo'o-rj jín-ró. Kuá'a se'e-ró ná kii-i, áchí-ya. ⁴² Te nini ni kandita-i nuu-ya, te tachí kini ni stunchaa-ni-i. Te ni ja'ni yí'í xáan-ni-i. Ko máá Jesús ni ka'an xaan-ya nuu tachí kini-ún. Te ni nasáva'a-ya súchi-ún. Te ni nakuá'a-ya-í nuu táa-i.

Jín kivi ní ka'an-ya já kúu-ya

⁴³ Te ndivii ñayivi ní kanaa ini-i kánde'é-i ndasa ñá'nu káa Dios. Te ni kakee nuu-í kánde'é-i taká tiñu ni sá'a Jesús. Te ni ka'an Jesús jín chaa káskuá'a jín-yá: ⁴⁴ Chu'un tu'un yá'a inj-ro jíná'an-ró. Chí máá Sé'e chaa natuu-ya ini nda'a chaa ká'io kuachi, áchí-ya. ⁴⁵ Ko máá-de, tú ní kájuku'un inj-de tu'un yá'a. Chí ni ka'an sá'í-ya tú'un yá'a náva'a ma júku'un inj-de. Te ni kayu'ú-de kaka tu'un-de-ya siki tú'un-ún.

Ja ní kastátá'an-de ndé chaa kúñá'nu-ga

⁴⁶ Yúan-na te ni kastátá'an-de nú ndé chaa kúñá'nu-ga. ⁴⁷ Ko Jesús, ni jini-ya já súan kájani inj-de. Te ni ki'in-ya ñin suchí lúli. Te ni jani-ya-í xiin-yá. ⁴⁸ Te ni ka'an-ya jín-de: Chaa ja jín sí'v-ri játá'ú-de suchí yá'a, te ruu játá'ú-de. Te chaa játá'ú ruu, játá'ú-de j'a ni táji ruu vai-rj. Te chaa súchi-ga ma'ñú róo jíná'an-ró, chaa-ún kúñá'nu-de, áchí-ya. ⁴⁹ Yúan-na te ni ka'an Juan: Maestro, ni kajini-ná ñin chaa ja jín sí'v-ni kíñi'in-de tachí kini kája'an, te ni kajasu-ná nuu-dé, chí tú ndikin-de yóó, áchí-de. ⁵⁰ Ko ni ka'an Jesús jín-de: Ma kasú-ro núu-dé jíná'an-ró, chí chaa tú jito u'u yóó, jín yóó ndújín-de.

Ñayivi ñúu Samaria ni kaské'ichi-ya

⁵¹ Te ni kuyani jaa kivi nó'on máá-ya onde andívi. Te ni chaa téyí ini-ya já kí'in-ya ñúu Jerusalén. ⁵² Te ni táji-yá chaa kua'an jín tú'un káyoxnúu-de

nuu-yá. Te cháa-ún kája'an-de. Te n̄i k̄ivi-de ñin ñuu Samaria náva'a sátu'a-de te vása jáa-ya. ⁵³ Ko ñayivi yúan tú ní kájata'ú-i-ya, chi n̄i kajini-i ja íchi ñuu Jerusalén ki'in-ya núú. ⁵⁴ Te Jacobo jín Juan, cháa kásku'a'á jín-ya, n̄i kajini-de yuán. Te n̄i kaka'an-de: Táta, á tú kuní-ní ná tá'ú tíñu-yó kí ñu'un ichi ándívi te ná xndí'i ñayivi yá'a, nátu'un n̄i sá'a Elías. Achí-de. ⁵⁵ Yúan-na te n̄i jíó káva Jesús nuu-dé. Te n̄i ka'an xaan-ya jín-de: Tú kajini-ro ndasa káa ini-ro, ⁵⁶ chi máá Sé'e cháa, tú vai-ya já xnáa-ya añú ñayivi, chi sua nama-ya-í, áchí-ya. Te kája'an-ya ingá ñuu.

Uu cháa ndúkú-de kundikin-de-ya

⁵⁷ Te kájika-ya kuá'an-ya. Te ñin cháa n̄i ka'an-de jín-ya ichi-ún: Táta, kundikin-ná ní vasa ndé onde ki'in-ní, áchí-de. ⁵⁸ Te n̄i kach̄i Jesús jín-de: Taká ñukuii, ká'io yau kava káy'i-ti, te suni tisaá andívi ká'io taka-ti. Ko máá Sé'e cháa, tú nuu kusú-ya, áchí-ya. ⁵⁹ Te n̄i ka'an-ya jín ingá-de: Kundikin ruu ná kí'on, áchí-ya. Te máá cháa-ún n̄i kach̄i-de: Táta, kuá'a-ní tu'un ná kichinduji-ná táa-ná xna'an-ga, áchí-de. ⁶⁰ Te n̄i ka'an Jesús jín-de: Skéndoó taká ndiyi-ún ná chinduji tá'an ndiyi jíná'an. Te róó kuá'an te kani-ró tú'un taká lado, ndasa koo ñuu nuu tá'ú Dios tíñu, áchí-ya. ⁶¹ Yúan-na te suni n̄i ka'an ingá-de: Táta, kundikin-ná ní, ko kuá'a-ní tu'un ná kika'an-ná xna'an-ga jín já ká'io ve'e-ná, áchí-de. ⁶² Te Jesús, n̄i ka'an-ya jín-de: ñin cháa nú jítu-de jín latu-de, te ndé'é-de ichi yatá-dé, tú va'a cháa kúu-de ja k̄ivi-de ini ñuu nuu tá'ú Dios tíñu, áchí-ya.

10

Ja ní táji-yá un̄i xiko ux̄i-de kua'an-de

¹ Yúan-na te onde n̄i kuu taká tíñu yá'a, te máá Jító'o-yo ní jani-ya un̄i xiko ux̄i-ga-de. Te cháa-ún, n̄i táji-yá uu uu-de káyoxnú-de nuu-yá kua'an-de taká ñuu jín lugar nuu á jani ini máa-ya ja kí'in-ya. ² Te n̄i ka'an-ya jín-de: Trigo ta'nu, jandáa kúu ja kuá'a, ko cháa ka'nu yakū-ni-de íó. Núsáa, te kakan ta'u-ro núú máá Tatá xín trigo, ná táji-yá cháa ka'nu kikoyo-de nuu trigo-ya. ³ Kuá'an jíná'an-ró. Ná kástu'ún-rí nuu-ro, chi táji-rí róó kí'in-ro nátu'un lélu má'ñú yi'i. ⁴ Te ma kúndiso-ró bolsa, ni ñunu, ni ndijan-ro. Te nú ndéja ní ketá'an-ró jín íchi, te ma ndátu'ún-ró jín. ⁵ Te nani ve'e nú k̄ivi-ró, te xna'an-ga ka'an-ro: Ná sándéé ini ve'e yá'a, achí-ro. ⁶ Te nú ini ve'e yúan íó ñin cháa va'a ini, te tu'un ndéé ní ka'an-ro-ún ná jáa siki-dé. Te nú tú káncháa ñin cháa va'a ini, te tu'un ndéé-ún najaa-ni nuu-ro. ⁷ Te suni ve'e yúan kendoo-ró, te kee-ro, ko'o-ró ñaun kája'a-i nuu-ro. Chi cháa sátiñu, ni'in-dé kee-dé. Ma káka-ró ndíta'an ve'e. ⁸ Te nani ñuu nú n̄i k̄ivi koyo-ró, te nú kuatá'ú-i róó, yúan te kaji-ro jíná'an-ró ñaun kájani-i nuu-ro. ⁹ Te nasáva'a-ró ñayivi káku'u káxiukú-i ñuu yúan. Te kach̄i-ro kúni-i: Nuu-ro jíná'an-ró, a yani koo ñuu nuu tá'ú Dios tíñu, achí-ro. ¹⁰ Ko nani ñuu nú n̄i k̄ivi koyo-ró, te nú tú ní kájata'ú-i róó, te kenda koyo-ró ini ichi-í yúan, te ka'an-ro: ¹¹ Onde tikach̄a ñu'un íó ñuu-ro yá'a n̄i t̄in ini ja'a-rí jíná'an-r̄i, ná náskoyo-r̄i ja kúu siki máá-ró. Te kuni-ro, ja á yani koo ñuu nuu tá'ú Dios tíñu. ¹² Te ká'an-r̄i jín-ró, kivi-ún te koo-ga tuká'nu ini ya nú ñayivi ñuu Sodoma, vása núú ñuu-ún. ¹³ Naká ndá'ú kuu róó ñuu Corazín, te naká ndá'ú kuu róó ñuu Betsaida. Chi nú ini ñuu Tiro jín ini ñuu Sidón ní sá'a-r̄i tíñu ná'nu ja ní sá'a-r̄i nuu máá-ró yá'a núú, te inga k̄ivi te a n̄i kanakani ini ñayivi-ún núú, te ku'un-i sa'ma ndái te

ku'u-í yaꝓ núu-í núú. ¹⁴ Núsáá te kivi kú juicio te koo-ga tuká'nu iní-ya núu ñúu Tiro jíin núu ñúu Sidón vása núu máá-ró. ¹⁵ Te róó, ñuu Capernaum, a nî kuñá'nu xaꝓ-ro jini-ro náún, ko onde infierno najinu-ro. ¹⁶ Chaa jini so'o tu'un ká'an máá-ró, nuu-rí jini so'o-de. Te chaa sájá'a iní nuu-ro, nuu-rí sájá'a iní-de. Te chaa sájá'a iní nuu-rí, sájá'a iní-de nuu l'a nî táji rúu vai-ri. Achí-ya. ¹⁷ Te nî najakoyo unj xiko uxj chaa-ún kákusiñ iní-de, te káka'an-de: Táta, onde tachi kini kájandatú nuu-ná ja jíin sí'ví-ní vidáa, áchí-de. ¹⁸ Te Jesús, nî ka'an-ya jíin-de: Nî jini-ri nuu Satanás nî jungava ichi ándíví, nátu'un ñn taja. ¹⁹ Vina te kua'a-ri fuerza nuu-ro náva'a kuañu-ro siki kóo jíin siki kúrsiuku, jíin siki táka fuerza máá já jito u'u yóó. Te tú naún sá'a kuti jíin-ró. ²⁰ Ko ma kúsiñ iní-ro jíin tíñu yá'a ja kájandatú tachi núu-ro, chi sua ná kúsiñ iní-ro já á káyošo sí'ví-ró onde ándíví. Achí-ya. ²¹ Te suni hora-ún nî kusñ iní Jesús, onde jíin Espiritu Santo, te nî ka'an-ya: Ná kúta'u-ná nuu-ní Táa, Jito'o ándíví jíin ñúyivi kúu máá-ní, ja ní jasú-ní taká tu'un yá'a nuu cháa ndíchi jíin núu cháa kájuku'un iní. Te nî stá'an ndijin-ní nuu cháa súchi iní jiná'an-de. Chi súan nî jata'an iní-ní Táa. ²² Taká ndatíñu nî ja'a Táa-ri iní nda'a-rí. Te tú ní ñn jini nuu máá Sé'e, chi máni máá Táa jini-ya. Ni tú jini ní ñn nuu máá Táa, chi máá Sé'e jini, jíin ñani chaa ja kuni máá Sé'e te stá'an ndijin-ya núu-dé. Achí-ya. ²³ Te sñn nî jó káva máá Jesús nuu cháa káskuá'a jíin-yá. Te nî ka'an-ya: Xáan ndatu chaa kunj tíñu ja ní kajini máá-ró. ²⁴ Chi ká'an-ri jíin-ró ja kuá'a cháa kájani tu'un Dios jíin cháa kákuu rey, nî kakunj-de nde'é-de nuu já kánde'é máá-ró, ko tú ní kájini-de, te kuni so'o-de ja ní kájini so'o-ró kuni-de núú, ko tú ní kájini so'o-de, áchí-ya.

Chaa va'a ñuu Samaria

²⁵ Te yúan kánchaa ñn maestro ley, te nî ndukuiñi-de chi koto nchaa-de-ya kuni-de: Maestro, naún sá'a-ná náva'a ni'in tá'u-ná kuchaku-ná ñí káni, áchí-de. ²⁶ Te nî ka'an máá Jesús jíin-de: Ndasa yóso núu tutú ley. Ndasa ká'an ká'u-ró. Achí-ya. ²⁷ Te máá cháa-ún nî ka'an-de: Kumani-ro jíin máá Tatá-ro Dios onde jíin iní jíin añu-ro jíin ñí fuerza-ro jíin ñí núu jini tuni-ro, te kundá'ú iní-ro tá'an-ró nátu'un kundá'ú iní-ro máá-ró, áchí-de. ²⁸ Te nî kachi Jesús jíin-de: Va'a nî ka'an-ro. Sá'a súan, te ni'in tá'u-ro kúchaku-ro núsáa, áchí-ya. ²⁹ Ko máá cháa-ún, kuni-de ja kée ndaa-de jíin tú'un ká'an-de, te nî jika tu'un-de Jesús: Te ndéja kúu tá'an-ná, áchí-de. ³⁰ Te máá Jesús nî ka'an-ya: ñn chaa nî kenda-de ñuu Jerusalén. Te nî kuun-de kua'an-de ñuu Jericó. Te ichi-ún nî kenda ñaku'i'ná núu-dé, te nî kajanchaa ndatíñu-de, te nî kastují-dé. Te nî kee kájan, nî ndoo chaa-ún kátúu-dé. Te a yani kuu-de núú. ³¹ Te nî kuu ja ichi-ún ní kuun ñn sutu vai-de. Te nî jini-de nuu cháa-ún. Te nî sío-ni-de kua'an-de. ³² Suni súan ñn chaa levita, nî kuyani-de lugar yúan. Te nî jini-de nuu cháa-ún. Te nî sío-ni-de kua'an-de. ³³ Ko ñn chaa ñuu Samaria, jika-de kua'an-de ichi-ún, nî kuyani-de nuu kátúu cháa-ún. Te nî jini-de. Te nî kundá'ú iní-de chaa-ún. ³⁴ Te nî ja-de. Te nî chu'un-de aceite jíin alcohol nuu ní tujj cháa-ún. Te nî ju'ni-de nuu. Te nî skaa-de chaa-ún siki caballo-de. Te kua'an-de jíin-de onde mesón. Te nî jito-de chaa. ³⁵ Te inga kívi xian-ún nî kenda-de kua'an-de. Te nî tava-dé uu peso nî ja'a-de nuu cháa xian mesón. Te nî ka'an-de: Koto-ní-de. Jíin táka-ga ja kanú-ní jíin-de, te nuu ncháa-ná, te nachunáa-ná nuu-ní, áchí-de. ³⁶ Núsáá te ja uní tá'an chaa-ún, te ndé ñn-de nî kuu tá'an chaa nî kenda ñaku'i'ná nuu-ún, jáni iní-ro, áchí-ya jíin-de. ³⁷ Te nî

ka'an máá cháa-ún: Chaa ni kundá'ú iní-de-ún, áchí-de. Yúan-na te ni ka'an Jesús jíin-de: Kuá'an núsáá, te suni súan sá'a máá-ró, áchí-ya.

Ja ní jaa-ya núu María jíin Marta

³⁸ Te jík-a-ya kuá'an-ya íchi. Te ni kivi-ya ñn ñuu. Te ñn ñasí'í, nání-ña Marta, ni kana-ña xiní-yá ni kivi-ya iní ve'e-ña. ³⁹ Te ña'an yá'a, ío ñn ku'u-ña nání María. Te María-ún, ni jungoo-ña núu já'a Jesús, jíni ná'ín-ña tú'un ká'an-ya. ⁴⁰ Ko Marta kútéñu-ña já tiní tiñu sá'a-ña. Te ni jaa-ña núu-yá, te ni kachí-ña: Táta, tú ndé'é-ní ja kú'u-ná ni xndóo-i náá játiñu máá ñn-ná. Núsáá te ka'an-ní jíin-i ná chindéé tá'an-i jíin-ná. Achí-ña. ⁴¹ Ko ni ka'an Jesús: Marta, Marta, xaan jítú iní-ro sátiñu-ró, te ja kuá'a tiñu sá'a-ró, te ni nduku'á iní-ro jíin. ⁴² Ko ío ñn-ni tiñu kánúú xaan. Te María, ni nakaji-i tiñu kánúú-ún. Te ni ñn, ma kuu kuanchaa nuu-í. Achí-ya.

11

Ja jikán ta'u-yo jíin Padre Nuestro

¹ Te ni kuu ja jikán ta'u-yá kánchaa-ya ñn lugar. Te nuu ní ndí'i ni ka'an-ya, te ñn chaa kaskuá'a jíin-yá, ni ka'an-de jíin-yá: Táta, stá'an-ní nuu-ná ndasa kakan ta'u-ná jiná'an-ná, natu'un ni stá'an Juan nuu cháa kaskuá'a jíin-de, áchí-de. ² Te ni kachí-ya jíin-de: Nú kájikán ta'u-ro, te sua ka'an-ro: Táa máá-ná ja kánchaa-ní onde andívi, ná nákana jaa-ná ní jíin sí'ví-ní. Te ná koo ñuu nuu tá'u-ní tiñu. Te ná koo taká tiñu játa'an iní máá-ní, natu'un ío iní andívi suni súan ná koo iní ñuyívi yá'a. ³ Staa káye-ná taká kivi kuá'a-ní nuu-ná vina. ⁴ Te sá'a-ní tuká'nu iní-ní nuu taká kuachi-ná, chí suni máá-ná kásá'a-ná tuká'nu iní-ná nuu ñayivi kásá'a-i falta nuu-ná. Te ma skivi-ní náá koto nchaa-i náá chí sua nama-ní náá nuu kini nuu kui'a. Achí-ya. ⁵ Te ni ka'an-ga-ya jíin-de: Ndé róo ío ñn amigo-ro te nú kí'in-ro nuu-dé sava ñúú te kachí-ro kúni-de: Amigo, kuá'a núu uní staa núu-rí, ⁶ chí ñn amigo-rí ni chaa-de ve'e-rí ja jík-a-de viaje. Te tú ñaun kuá'a-rí nuu-dé kee-dé. Achí-ro. ⁷ Te chaa kándeé ichi iní ve'e ka'an-de: Ma stá'an-ro rúu, chí a ndasú yuxe'é-rí, te se'e-rí kákixi-i jíin-rí. Te ma kuu ndukoo-rí te kuá'a-rí nuu-ro. Achí-de. ⁸ Ká'an-rí jíin-ró, vasa ma ndúkoo-de kuá'a-de nuu-ro já kuu-de amigo-ro, ko ja xaan stá'an-ro-dé te yúan ndúkoo-de te kuá'a-de taká ja jíinú ñú'un-ró. ⁹ Te ká'an-rí jíin-ro jiná'an-ró: Kakan, te kuá'a-ya núu-ro. Ndúkú, te ní'in-ro. Ka'an, te ná núña ve'e kivi-ró. ¹⁰ Chí chaa jikán, te kí nuu-dé. Te chaa ndúkú, te ní'in-dé. Te chaa ká'an, te núña ve'e kivi-de. ¹¹ Te ndé ñn róo ñn táa iní ve'e kuu-ró. Te nú se'e-ró jikán-i staa núu-ro, te kuá'a-ró ñn yuu núu-í náun. Xí nú jikán-i ñn tiyáká, te lugar ja kuá'a-ró tiyáká, te kuá'a-ró ñn koo nuu-í náun. ¹² Xí nú jikán-i ñn ndívi núu-ro, te kuá'a-ró ñn kúrsiuku nuu-í náun. ¹³ Te nú róo vasa chaa náá kakuu-ró, te kájiní-ro kuá'a-ró ndátíñu va'a nuu se'e-ró, naga ni kuu máá Táa-ro I'a kánchaa andívi já má kuá'a-ya Espíritu Santo nuu cháa jikán núsáá. Achí-ya.

Sikí tú'un Beelzebú káka'an-i jíin-yá

¹⁴ Te kíni'in-ya ñn tachí ní'in. Te nuu ní kenda tachí-ún kuá'an, te chaa ní'in-ún ni naka'an-de. Te taká ñayivi ká'jin yúan ni kakee nuu-í kánde'é-i. ¹⁵ Ko sava ñayivi-ún ni kaka'an-i: Jíin Beelzebú, chaa kúñá'nu nuu taká tachí, kíni'in-de tachí kája'an, áchí-í. ¹⁶ Te sava-ga-i kájito nchaa-i-ya. Te ni kájikán-i

in tunj ichi ándiví núu-yá. ¹⁷ Ko máá Jesús n̄ jin̄i-yá já súan kájani in̄i-i. Te n̄i ka'an-yá jín-i: Te nú in̄i ñuu sásin máá, te kánakuatá'an máá, te ñuu yúan ma kúnj'in. Te nú in̄i ve'e sásin máá te kánakuatá'an máá, te ve'e yúan ma kúnj'in. ¹⁸ Te nú Satanás suni sásin máá, ndasa kunj'in ñuu nuu tá'ú tíñu máá núsáá. Ch̄i káka'an máá-ró ja jín Beelzebú kiñi'in-r̄i tach̄i-ún kája'an. ¹⁹ Te nú ndújín Beelzebú jín-r̄i ja kiñi'in-r̄i tach̄i kini. Núsáá te se'e-ró, ndé jín kákiñi'in máá-i tach̄i-ún. Ja yúan máá-i, ná nákuxndi-i siki-ro. ²⁰ Ko nú jín xini ndá'a Dios kiñi'in-r̄i tach̄i kini kája'an, jandáa kúu ja núu-ro ní chaa ñuu nuu tá'ú Dios tíñu núsáá. ²¹ Nú in̄i chaa kándáján, te jín machete ndito-de yujé'é-de, yúan-na te ká'jin va'a taká ndatiñu-de. ²² Ko nú ja inga chaa n̄i'in-ga vása máá-de, yúan-na te kundéé chaa-ún jín-de, te kuanchara ndi'i-ni machete-de nuu-dé ja ndito-de jín. Te kiñi'in ndi'i ndatiñu-de. ²³ Nú ndé chaa tú ndújín-de jín-r̄i, núsáá te jito u'u-de ruu. Te chaa tú nastútú jín-r̄i, jachá-de. ²⁴ Nú n̄i kenda in̄i tach̄i kini in̄i in̄i chaa te jika kuu nuu ñu'un te'é, ndúkú núu júngoo te tú ní'in, yúan-na te ka'an: Ná nó'oon-r̄i ve'e nuu ní kenda-r̄i, ach̄i. ²⁵ Te nú n̄i nchara te jini ja ve'e luu kúu, chi n̄i ndundoo, ²⁶ yúan-na te ki'in tach̄i-ún, te kuaka tá'an jín usiá-ga tach̄i ñáa-ga káa vása máá. Te kivi koyo, te kuxiukú yúan. Núsáá te ví'i-gá tá'an chaa yúan onde sandi'i-na vása já xnáñúú núu, áchi-ya. ²⁷ Te n̄i kuu ja ká'an-yá tú'un yá'a. Te in̄i ña'an kándeé ma ñú ñayivi kuá'a-ún, n̄i kana jaa-ña xini-yá: Xáan ndatu ña'an ní skáku ní, te n̄i skáxin-ña ní, áchi-ña. ²⁸ Te n̄i ka'an-yá: Sua ndatu-ga kúu ñayivi kájin so'o tu'un Dios, te kachu'un in̄i-i, áchi-ya.

Ja kájikán-i in̄i tunj

²⁹ Te n̄i kataka ñayivi núu-yá, te n̄i ka'an-yá: Ñayivi ñáa yá'a, kájikán-i tunj, ko ma kuá'a-r̄i nuu-í, ch̄i tunj Jonás kúu ja kúu nuu-í. ³⁰ Ch̄i natu'un Jonás, n̄i kuu-de in̄i tunj nuu chaa ñuu Nínive, suni súan máá Sé'e chaa kuu-ya in̄i tunj nuu ñayivi yá'a jina'an-i. ³¹ Te reina onde ichi sur, nachaku-ña jín ñayivi yá'a kivi kii juicio. Te nakuxndi-ña siki-í. Ch̄i onde jiká xa'an ní kii-ña ní jini so'o-ña tú'un ndichí ní ka'an Salomón. Te vina ví'i-gá kúñá'nu l'a kándij yá'a vása Salomón. ³² Taká chaa ñuu Nínive nachaku-de jín ñayivi yá'a kivi kii juicio, te nakuxndi-de siki-í. Ch̄i máá-de n̄i kanakani in̄i-de kivi ní jani Jonás tu'un nuu-dé. Te vina ví'i-gá kúñá'nu l'a kándij yá'a vása Jonás.

Tu'un yiti

³³ Tú ní in̄i chaa, nú n̄i chi'i-de ñu'un xini yiti, te chisa'í-de yiti-ún ch̄i nundóo. Ch̄i sua kani-de nuu candelero, náva'a ná kuni ñayivi kivi koyo in̄i ve'e, nuu máá luz. ³⁴ Lámpara yiki kúñu kúu nduchi-yo. Te nú nduchi-ro ío va'a, ní-ni yiki kúñu-ró ndii ncháa. Ko nú nduchi-ro káñáa, te ní-ni yiki kúñu-ró kándeé ñuñáa. ³⁵ Koto ñúkúún-ró máá-ró núsáa, ch̄i luz kándeé in̄i-ro sana te ñu'un tu'un kúu. ³⁶ Nú ní yiki kúñu-ró ndii ncháa, ní tú ío in̄i tí'l̄i nuu túun, ní nándii ncháa núsáa, natu'un in̄i lámpara ja xú'ún kayú. Ach̄i-ya.

Ja ní kana jín-yá nuu chaa fariseo

³⁷ Te nini ká'an-yá, te n̄i ka'an nda'ú-ni in̄i chaa fariseo jín-yá ja kée-yá staa jín-de. Te n̄i kivi Jesús in̄i ve'e chaa-ún. Te n̄i júngoo-ya kée-yá staa jín-de. ³⁸ Te chaa-ún, n̄i jin̄i-de nuu-yá. Te n̄i naa in̄i-de ndé'é-de ja tú ní nánda'á-yá te yee-yá staa. ³⁹ Te máá Jito'o-yo ní ka'an-yá jín-de: Jandáa kúu, ch̄i róo, chaa fariseo, kanakacha-ró ichi yatá tíndo'o jín ichi yatá kó'o. Ko ichi

iní-ro, chi n̄i kachítu nd̄i-ro jíin tú'un kuí'ná jíin tú'un ñáá. ⁴⁰ Ch̄a káñáá jíin'án-ró. I'á n̄i sá'a ichi yatá, á tú suni ní sá'a-ya ichi iní. ⁴¹ Ko taká ja kéndoo sobra nuu-ro, te kája'a-ró kúu caridad, te kájani in̄i-ro já taká tiñu kásá'a-ró ío ndoo ja súan. ⁴² Naka ndá'ú kuu róo ch̄a fariseo, ch̄i kája'a-ró ñin siki uxí it̄a minú jíin ruda jíin taká yua, nuu Dios, te tú kásá'a kuti-ro tiñu ndaa, ni tú man̄i-ro jíin-yá. Ní kásá'a-ró ndéndúu tiñu yá'a te ma xndóo-ró ingá tiñu-ún núu. ⁴³ Naka ndá'ú kuu róo ch̄a fariseo, ch̄i xaan kákuni-ro silla onde xin̄i mesa in̄i ve'e sinagoga. Te ka'an sa'an ñayivi jíin-ró núyá'u kákuni-ro. ⁴⁴ Naka ndá'ú kuu róo ch̄a káchaa tutu jíin cháa fariseo, chi ch̄a uu xin̄i kákuu-ró. Nat̄u'un ve'e añu ja tú ndijin kánde, súan ká'io-ró, te ch̄a kájika kuu, tú jin̄i-de ja jañú-de siki, áchí-ya jíin-de. ⁴⁵ Te ñin ch̄a kúu maestro ley, n̄i ka'an-de: Maestro, nuu ní ka'an-ní tu'un yá'a, suni n̄i ka'an-ní siki máa-ná jíin'án-ná, áchí-de jíin-yá. ⁴⁶ Te n̄i ka'an-ya: Naka ndá'ú kuu róo ch̄a maestro ley jíin'án-ró, ch̄i káchaa-ró carga ve'e siki taká ch̄a ja tú kákuu kundiso-de. Ko máa-ró, ni tú káké'é-ró carga-ún vasté jíin ñin nda'a lúli-ró. ⁴⁷ Naka ndá'ú kuu róo jíin'án-ró. Ch̄i kásá'a-ró vé'e añu ch̄a n̄i kajani tu'un Dios. Te n̄i kaja'ni táa-ro-dé jíin'án-de. ⁴⁸ Súan kúu ja káka'an ndaa-ro já kájata'an in̄i-ro tiñu n̄i kásá'a táa-ro. Chi jandaa kúu ja ní kaja'ni-dé ch̄a-ún. Te máa-ró, n̄i kásá'a-ró vé'e añu ndiyi-ún. ⁴⁹ Ja yúan súni n̄i ka'an Dios ñin tu'un ndichí: Tájí-ri ch̄a kani tu'un-ri jíin cháa apóstol ki'ñ nuu-í jíin'án-i. Te sava-de ka'ni-í te sava-ga-de chindik̄in-i, áchí Dios, ⁵⁰ náva'a siki ñayivi yá'a ná koo kuachi cuenta ja ní jati niñi taká ch̄a n̄i kajani tu'un-ri onde kivi ní jungoo ñuyivi, ⁵¹ onde niñi Abel, te onde niñi Zacarías, ch̄a n̄i ji'í sava ma'ñú altar jíin vé'e ij. Súan ká'an-ri jíin-ró, ja siki ñayivi yá'a kuu kuachi-ún. ⁵² Naka ndá'ú kuu róo maestro ley, chi n̄i kajanchaa-ro ndákáa kivi-i in̄i tu'un ndichí núu, te n̄i kajasu-ro núu cháa kákuni skuá'a. Ko ni máa-ró suni tú ní káskuá'a-ró, áchí-ya. ⁵³ Te nini ká'an-ya tú'un yá'a, te ch̄a káchaa tutu jíin cháa fariseo, n̄i katau xaan-dé nuu-yá. Te n̄i kastátá'an-de jíin-yá ja ná ká'an-ga-ya kuá'a tú'un. ⁵⁴ Ch̄i kájito yu'u-dé-ya, ja sanaa te ni'in-dé yaku tu'un ká'an-ya, náva'a kakan-de kuachi siki-yá.

12

Cuenta yujan ía cháa fariseo

¹ Nini súan kúu, te n̄i kakututú kuá'a xaan ñayivi, ja kajañu tá'an-i. Te n̄i ka'an-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá: Koto va'a-ró máa-ró núu yujan ía cháa fariseo, chi yúan kúu tu'un yóso yú'u. ² Ch̄i tú ni ñin naun yindi'u ja má kenda ndijin. Ni tú ni ñin ja yisa'í ja má kuni-yo núu. ³ Núsáa, taká tu'un n̄i ka'an-ro ñuñáa, onde nuu ío ndijin ná kúni so'o-i. Te tu'un n̄i ka'an yaá-ro ní kajini so'o-i ká'jin-i in̄i ve'e, te onde xin̄i vé'e ná koo jaa tu'un.

Ndeja yú'ú-yo koto-yo

⁴ Ko amigo, ká'an-ri jíin-ró jíin'án-ró: Ma yú'ú-ro koto-ró ñayivi já'ni yiki kúñu-yo, ch̄i nú n̄i ndi'í n̄i kaja'ni-í, te tuká inga naun kúu sá'a-ga-i. ⁵ Ko ná stá'an-ri nuu-ro ndé ja yú'ú-ro koto-ró. Ío ñin ja nú a n̄i ja'ni-í róo te ío poder yúan chindee róo nuu infierno. Yúan yú'ú-ro koto-ró núsáa. Yúan kástu'ún-ri nuu-ro. ⁶ Tú kúya'u u'un tisaq ja uu xu'ún náun. Te tú ni ñin-ti náa iní Dios. ⁷ Ch̄i a n̄i ka'u-ya onde taká ixi xin̄i-ro. Núsáa te ma yú'ú-ro jíin'án-ró, ch̄i kánúu-ga-ro vasa kuá'a tisaq. ⁸ Te ká'an-ri jíin-ró: Nú ndé ch̄a kani

ndaq-de tu'un-ri nuu ñáyivi, suni súan máá Sé'e cháa nakani ndaq-ya tú'un-de nuu ndájá'a Dios. ⁹ Ko nú ndé cháa ské'ichi-de ruu nuu ñáyivi, suni súan ské'ichi-ri-de nuu táká ndajá'a Dios. ¹⁰ Te nú ndé cháa ka'an ndiva'a-de siki máá Sé'e cháa, koo tuká'nu iní-ya núu-dé. Ko nú ndé cháa ka'an ndiva'a-de siki Espiritu Santo, ma koo tuká'nu iní nuu-dé. ¹¹ Te nú ni kajanchaka-i róo iní ve'e sinagoga nuu cháa kakuña'nu jín nuu cháa tá'ú tíñu, ma nákani xaan iní-ro ndasa xndíó káni-ró tú'un, xí ndasa ka'an-ro. ¹² Chi máá Espiritu Santo stá'an-ya núu-ro ndasa kanúú tú'un ka'an-ro hora-ún, áchí-ya.

Siki já kútóo iní

¹³ Yúan-na te in cháa kánde-de nuu ñáyivi kuá'a-ún, ni ka'an-de jín-ya: Maestro, ka'an-ni jín ñani-ná ná ká'ncha sava-de ta'u-ná jín-ná, áchí-de. ¹⁴ Ko máá-ya ni ka'an-ya jín-de: Utale, ndéja ní jani ruu ja kúu-ri cháa sándaá xí cháa ka'ncha sava ta'u já kúu róo jín'an-ró. Achí-ya. ¹⁵ Te ni ka'an-ya jín-de: Koto va'a-ró máá-ró, te ma kútóo iní-ro, chi vasa kua'a xaan ndatíñu ñáva'a in cháa, ko nasu já jín yúan te kuchaku jín'ún-de, áchí-ya. ¹⁶ Yúan-na te ni ka'an-ya in tu'un yátá jín-i: Ni jo in cháa kúká. Te ni ndeja xaan nuní-dé. ¹⁷ Te cháa-ún, nákani iní-de: Ndasa sá'a-ri, chi tuká núña yaka-ri nataan-gá-ri niñi-rí, áchí-de. ¹⁸ Te ni kachí-de: Sua ná sá'a-ri. Ná kanú-ri yaka-ri. Te nakani-ri ja ká'nu-ga. Te yúan nataan ndí'i-ri niñi-rí jín táká-ga ndatíñu-ri. ¹⁹ Yúan-na te kachí-ri jín iní jín añú-ri: Vina te kua'a xaan ndatíñu ñáva'a-ró já kánda kua'a kuíá. Ná ndetátú-ro te kaji-ro kó'o-ró, te ná kusi iní-ro núsáá, áchí-de jín máá-de. ²⁰ Ko ni kachí Dios jín-de: Cháa ñáá kúu-ró. Akuáa vina te kuu-ro. Te ndatíñu ni sátu'a-ró-ún, ndé cháa kuu. Achí Dios. ²¹ Súan ío siki cháa ja sákúká-de máá-de, ko tú kúká-de nuu Dios.

Ma nákani iní-yo siki já kúchaku-yo

²² Te ni ka'an-ya jín cháa káskuá'a jín-ya: Núsáá te ká'an-ri jín-ró, ma nákani iní-ro siki já kúchaku-ro, nú ndasa kee-ro, ni siki yíki kúñu-ró, nú ndasa kundii kunamá-ro. ²³ Á tú kánúú-gá vida-ro vasa já kée-ro, te yiki kúñu-ró vasa sá'ma-ro náún. ²⁴ Nde'é-ró tikaká, tú jitu-ti, ni tú nastútú-ti, ni tú náchiva'a-ti iní yaka-ti, chi máá Dios skée-ya-ti. Á tú kánúú-ga-ro vasa kiti-ún. ²⁵ Ko ndé róo ja súan nákani iní-ro te á kuu chísó-ga-ro máá-ró in yíki. ²⁶ Te nú ma kúu sá'a-ró vasté in tíñu lúli-ga súan, te naja kánakani iní-ro jín sáva-ga-ún núsáá. ²⁷ Nde'é ndasa kaja'nu ita yuku. Tú sátiñu, ni tú táú. Ko ká'an-ri jín-ró ja rey Salomón kivi ní kuña'nu xaan-dé ni tú ní kúu ku'un-de sa'ma súan natu'un ita-ún. ²⁸ Te Dios, nú súan skúnamá-ya ita yuku-ún ja ío vina te yuchañ kayu nuu ñú'un, naga ni kuu ja má skúnamá-ya róo. Te naja tú kákandíja va'a-ró. ²⁹ Te ma kuítú iní-ro ndasa kee-ro, xí ndasa ko'o-ró ni ma nákani xaan iní-ro núsáá. ³⁰ Chi taká ndatíñu yá'a kájítú iní ñáyivi ñúyivi jín. Ko máá Táa-ro a jini-ya já kánandi'i-ró táká ndatíñu yá'a. ³¹ Ko kuítú iní-ro kivi-ró iní ñuu nuu tá'ú Dios tíñu. Yúan-na te kua'a-ga-ya táká ndatíñu-ún nuu-ro. ³² Ma yú'ú-ro jín'an-ró, chi vasa tiku'ni lúli kákuu-ró, ko máá Táa-ro ándívi, a ni kusii iní-ya já núu-ro kuá'a-ya ñuu nuu tá'ú-ya tíñu. ³³ Xikó táká ndatíñu-ró, te sá'a-ró caridad. Ndúkú-ró bolsa ja má kútú'ú kuatíñu-ró. Te suni taan-ro yaji-ro ondé ándívi nuu tú naa. Chi yúan ma kúu kivi ñakuí'ná, ni ma kúu cháa tikixin te stívi-ti. ³⁴ Chi nuu kánde yaji-ro, yúan kúu nuu kuítú

iní-ro jíin. ³⁵ Ku'ní nì'in chjì-ró jíná'an-ró, te lámpara máá-ró, ná kóo tu'a-ni ñu'un iní.

Ja ní káindatu mozo jito'o-i

³⁶ Te máá-ró jíná'an-ró ná kóo tu'a-ró nátu'un mozo káindatu-i jito'o-i ja ncháa-de kua'an-de viko tánda'a, náva'a nú nì nchaa-de te ka'an-de, te kuña-ni-i ve'e jíná'an-i. ³⁷ Xáán ndatu kuu mozo-ún te nú nì nchaa jito'o-i nuu-í, te jiní-de ja kándito-i. Jandáa ká'an-ri jíin-ró ja kú'ni-de chjì-de, te nuu mesa sùngoo-de mozo-de te kani-de ko'o-í jíná'an-i. ³⁸ Te vasa ná cháa-de ñúú, xí vasa ná ncháa-de ja'a ñuu, te nú suni súan kuní-de sá'a mozo-ún ja kándito-i, ndatu xaan kéndoo mozo-ún jíná'an-i. ³⁹ Ko ná júku'un iní-ro tú'un yá'a. Táa iní ve'e, nú ní jiní-de na hora kúu ja kí ñaku'í'ná te kundito-de núú, te ma kuá'a-de tu'un saku'í'ná vé'e-de núú. ⁴⁰ Te róó suni súan koo tu'a-ró, chjì máá kivi ja tú naún kájani iní-ro, te nchaa-ni máá Sé'e cháa, áchí-ya jíin-de. ⁴¹ Yúan-na te Pedro, nì jiká tu'ún-de-ya: Táta, máá-ni nuu náá jíná'an-ná ká'an-ní tu'un yá'a náún, xí súni ká'an-ní nuu táka-ga cháa yá'a, áchí-de. ⁴² Te nì ka'an máá Jító'o-yo: Ndéja kúu ñn mozo ndito xiní ja skíkuu va'a, chjì máá jito'o, kani-de mozo-ún ná kóto-í se'e-de náva'a ské-e-í suchi-ún máa hora ja xín tiñu. ⁴³ Xáán ndatu kuu mozo-ún, te nú nì nchaa jito'o-i te nani'in-dé-i sá'a-i súan. ⁴⁴ Jandáa ká'an-ri, ja kani-de mozo-ún ja kóto-í taká ndatíñu-de. ⁴⁵ Ko nú mozo-ún jáni iní-í: Kúkuéé-ga te nchaa jito'o-ri, achí máá-i. Te kejá'a-í stují-í mozo máá-í jíin ñá'an káatíñu nuu-í. Te kee-í te ko'o-í, te najjini-i. ⁴⁶ Te mozo-ún, nú nì nchaa jito'o-í kivi ja tú ndatu-í jíin hora ja tú jiní-í, te xndó'o-de-í, te kiñi'in-de-í onde jíin cháa tú káskíkuu va'a. ⁴⁷ Chjì nú ndé mozo a jiní-í tiñu ndasa játa'an iní jito'o-í, te nú tú ní sátu'a-í, ni tú ní skíkuu-í tiñu kuní máa-de, ndo'o xaan-í yunu xí. ⁴⁸ Ko nú ndé mozo tú jiní-í tiñu ndasa játa'an iní jito'o-í, te nú sá'a-í tiñu ñáá ja xndó'o-de-í núú, yúan-na te yaku-ni yunu xí ndo'o-í. Chjì nú kuá'a-ya kuá'a ndatíñu nuu ñn cháa, te nandakan kua'a-yá nuu-dé. Te suni súan nú kua'a ndatíñu kátatu-í ñn cháa, ví'í-gá nandakan-í nuu-dé.

Sikí tú'un sásin máá jíná'an

⁴⁹ Nì kii-ri ja chindee-ri ñu'un iní ñuyívi yá'a. Te xaan kuní-ri ja ná kóo. ⁵⁰ Te ío ñn tundó'o ja kuánducha-ri jíin, ko xaan nduku'í'a iní-ri onde ná skíkuu-ri. ⁵¹ Kájani iní-ro ja ní chaa-ri ja kóo ná'in-ni iní ñuyívi náún. Ká'an-ri jíin-ró ja ná túu, chjì sua ndonda sikí tá'an. ⁵² Chjì ñn-ni ve'e koo u'un ñayivi, te sásin máá jíná'an. Uní ndonda sikí úu, te uu ndonda sikí uní. ⁵³ Chjì ndonda sikí tá'an, táa sikí sé'e-de, te se'e sikí táa-í. Náa sikí sé'sí-í-ña, te sesí'í sikí náa-í. Náchisó sikí séjanú-ña, te sejanú sikí náchisó-í. Achí-ya.

Sikí tuní skuá'a-yó

⁵⁴ Te suni nì ka'an-ya jíin ñayívi kuá'a-ún: Nú nì kajini-ro nána viko íchi nú kée ndikandii, te káka'an-ro: Kuun saú, áchí-ro, te kúu súan. ⁵⁵ Te nú nì nana nuu tachí, te káka'an-ro: Nandii, áchí-ro, te súan kúu. ⁵⁶ Cháa uu xiní kákuu-ró. A kajini-ro naún kuní ka'an tuní iní ñuyívi jíin ándiví, te naja tú kánakuni-ro kivi yá'a núsáa. ⁵⁷ Te naja tú kátava máá-ró cuenta ndé ja kúu tiñu va'a núsáa. ⁵⁸ Ko nú kua'an-ro núu juez jíin cháa jito u'u róó, te yachi ná ndatu'un vá'a-ró jíin-de nini ká'jin-ró íchi jíin-de. Chjì nú túu, te kua'a-de róó nuu juez, te juez kuá'a-de róó nuu policía, te policía chindee-de róó vekaa. ⁵⁹ Te ká'an-ri jíin-ró, ja má kéndá kuti-ro yúan onde nú tú chunáa-ro táka centavo, áchí-ya jíin-de.

13

Kánúú nákani inji-yo

¹ Te suni kivi-ún ká'jin yaku chaa jín-yá yúan. Te nì kajani-de tu'un nuu-yá ndasa nì kata'an chaa ñuu Galilea. Chì Pilato, nì sáká núu-de ñiñi cháa-ún jín ñiñi kiti já kásoko-í nuu Dios. ² Te nì ka'an Jesús: Chaa ñuu Galilea yúan, ja súan kándo'o-de tundó'o-ún, te á nì jo xaan kuáchi-de vása táká-ga chaa ñuu Galilea, kájani inji-ro náún. ³ Ná kástu'ún-rí nuu-ro já túu, chí suni súan naa-ro jíná'an-ró nú tú nakani inji-ro. ⁴ Te suni xia'un unì chaa ja sikí máa-de nì ndua torre ñuu Siloé te nì kaji'i-de, á nì kasá'a-de kuáchi xaan-gá vása táká-ga chaa káxiukú ñuu Jerusalén, kájani inji-ro náún. ⁵ Ná kástu'ún-rí nuu-ro já túu. Chì suni súan naa-ro jíná'an-ró nú tú nakani inji-ro. Achí-ya.

Tu'un mérxexé

⁶ Te nì ka'an-ya tú'un yátá yá'a: ñin chaa ñáva'a-de ñin mérxexé ja ní nachu'un-de ma'ñú itú uva-de. Te nì jaa-de ndúkú-de nde'e xiní. Te tú ní ní'in kúti-dé. ⁷ Te nì kachì-de jín mozo ndító itú uva-ún: Vina te a ío unì kuiá kíndúkú-rí nde'e xiní mérxexé yá'a, te tú ní'in kúti-rí. Xiti ná kí'in. Naja kándii satéñu nuu ñú'un yá'a. Achí-de. ⁸ Yúan-na te nì ka'an máá mozo: Táta, skéndo-ní, ná kúndii vasté ingá kuiá yá'a, onde ná sáyúchí-ná ja'a te chu'un-ná ja'an te nándéó. ⁹ Te nú nì ja'a nde'e, te ío va'a. Te nú túu, te vása xiti-ní áchi-i. Achí-ya.

Tu'un ña'an jika tíí

¹⁰ Te ñin kivi ndétatú nì stá'an-ya tú'un inji ñin ve'e sinagoga. ¹¹ Te nì kenda ñin ña'an tá'an-ña ñin tachì kini ja ní kuu xia'un unì kuiá kú'u-ña. Te nì kaí-ña, jika tíí-ña, chí tú kúu kuti ndúko tuun-ña. ¹² Te nì jini Jesús nuu-ña. Te nì kana-ya xini-ña. Te nì kachì-ya jín-ña: Nána, vina te a nì nduva'a-ní ja kú'u-ní, áchi-ya. ¹³ Te nì chaa-ya ndá'a-yá siki-ña. Te nì ndúko tuun-ni-ña, te nì nakana jaa-ña Dios. ¹⁴ Te chaa kúñá'nu inji ve'e sinagoga, nì kitì inji-de nuu Jesús ja ní nasáva'a-ya-ña kivi ndétatú. Te nì ka'an-de jín ñáyivi kuá'a-ún: Ìñu kivi ío sátiñu-ró, te kivi-ún chakoyo-ró kúu tana-ro. Ko kivi ndétatú yá'a, chí ma kúu, áchi-de. ¹⁵ Yúan-na te nì ka'an máá Jító'o-yo jín-de; Chaa uu xini kákuu-ró. Ja kúu kivi ndétatú te tú kándají-ró xndiki-ro xí burro-ró núu káyee-tí-ún, te tú káskó'o-ró-tí nducha náún. ¹⁶ Te sesíí Abraham yá'a, nú'ni-ña xiá'un unì kuiá nì sá'a kui'na. Te tú ío va'a ndájí-rí-ña kivi ndétatú náún, áchi-ya. ¹⁷ Te súan nì ka'an-ya tú'un yá'a. Te nì kakuka nuu táká chaa kájito u'u-ya-ún. Ko taká ñáyivi, nì kakusii iní-i jín táká tiñu ñá'nu nì sá'a-ya.

Tu'un ndikin yuá mostaza

¹⁸ Te nì ka'an-ya: Ndasa kuní koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Te na jín skétá'an-rí. ¹⁹ Kúu nátu'un ndikin yuá mostaza ja ní kí'in ñin chaa te nì chaa-de nuu itú-de. Te nì ja'nu. Te nì kuu ñin yunu ká'nu. Te tisaá andívi nì kasá'a-tì taká-tì chí nda'a-ún. Achí-ya.

Tu'un yátá yujan ía

²⁰ Te nì ka'an tuku-ya: Naún tu'un yátá skétá'an-rí jín ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. ²¹ Kúu nátu'un yujan ía já ní kí'in ñin ña'an. Te nì chisa'í-ña chí unì tiyí yúchi onde nì ndí'i nì kuu ía ní sá'a. Achí-ya.

Sikí íchi yúxé'é túu

²² Te nini kua'an-ya ichi ñuu Jerusalén, te ni jika kuu-ya táká ñuu jín táká rancho, ni stá'an-ya tú'un. ²³ Te ni ka'an in chaa jín-ya: Táta, yaku-ni chaa kaku-de náún, áchí-de. Te ni kachí-ya jín-de: ²⁴ Ndúkú ndéé téyí-ró kivi koyo-ró ichi yúxé'é túu, chí ká'an-ri jín-ró ja kuá'a ñáyivi ndúkú ndéé-i kivi-i, ko ma kuu kivi koyo-i. ²⁵ Chí táa iní ve'e, ndukuñi-de, te kasu-de yuxé'é. Te ichi yatá vé'e kuiñi-ró. Te skáján-ró vitú yúxé'é te ka'an-ro: Táta, táta, kuña-ni ve'e, ná kivi koyo-ná, achí-ro. Te kachí-de kuni-ró: Aa, tú jiní-ri ná ñuu vaikoyo-ró, achí-de. ²⁶ Yúan-na te kejá'a-ró ká'an-ro jín-de: Ni kayee-ná staa jín-ni, te iní ya'ya ñuu-ná ni stá'an-ni tu'un nuu-ná, achí-ro. ²⁷ Te máa-de kachí-de kuni-ró: Achí-ri jín-ró ja tú jiní-ri róó ndé ñuu vaikoyo-ró. Kuxio jíná'an-ró chí ñáyivi kásá'a tiñu ñáá kakuu-ró. Achí-de. ²⁸ Te yúan nde'e-ro, te nakaji-ro ñi yú'u-ro kuiñi-ró. Te kuni-ro núu Abraham jín núu Isaac jín núu Jacob jín núu táká-ga chaa ni kajani tu'un Dios kuiñi-de iní ve'e Dios. Te róó kuxio-ró sásin-ya róó. ²⁹ Te kikoyo-i ichi núu kána ndikandii jín ichi núu kée ndikandii, ichi norte jín ichi sur, te jungoo-i iní ñuu nuu tá'u Dios tiñu. ³⁰ Kuni so'o va'a-ró: Sava chaa sandí-i-na, ndunúu-de. Te sava chaa kúnúu, nduu-de sandí-i-na. Achí-ya.

Tu'un Herodes

³¹ Te kivi-ún ni jakoyo yaku tá'an chaa fariseo, te ká'an-de jín-ya: Kuxio-ni yá'a te kenda-ni ki'in-ni, chí chaa Herodes ka'ni-dé ní kuni-de, áchí-de. ³² Te ni kachí-ya jín-de: Kuá'an, te kastu'un-ró núu máá ñúkui jian: Vina chí kifi'in-ri tachí kini kaja'an. Te sá'a-ri tana vina jín yúchaan. Te onde nuu uní kivi te síjínu-ri tiñu-ri. ³³ Ko kánúu xaan já vina jín yúchaan jín isá te kaka-ri ki'in-ri, chí ma kuu ja in chaa jáni tu'un kenda-de yatá ñuu Jerusalén, te ku-de. Achí-ro.

Siki já ní kuku'a iní-ya jín ñuu Jerusalén

³⁴ Jerusalén, Jerusalén, ni kaja'ni-ro chaa káani tu'un Dios, te ni kaja'a-ró yúu xiní chaa ni táji-yá vai nuu-ro. Ió kua'a vuelta ni kuni-ri nastútú-ri se'e-ró, natu'un chuki ja nastútú-ti tirí-ti chí ndijin-ti, ko tú ní kakuu-ro. ³⁵ Vina te kendoó víchí vé'e-ró núsáa. Ko ká'an-ri jín-ró já má kuni kuti-gá-ro núu-ri jíná'an-ró onde jaa in kivi ká'an-ro: Ná nákana jaa-yó-yá chí ndiso-ya tiñu máa Tatá Dios, achí-ro. Achí-ya.

14

Ja ní nasáva'a-ya in chaa kú'u kivi ndétatú

¹ Te in kivi ndétatú ni kivi-ya iní ve'e in chaa kúñá'nu nuu chaa fariseo jíná'an-de ja kée-yá staa jín-de. Te kábito yu'u-dé-ya. ² Te ni kenda in chaa kú'u-de kue'e kuiñi, kándii-de nuu-yá. ³ Te ni ka'an Jesús jín chaa kakuu maestro ley jín chaa fariseo: Á kuu sá'a-ri tana kivi ndétatú xí túu, áchí-ya. ⁴ Ko máa-de, tú ní káka'an kuti-dé. Yúan-na te ni ki'in-ya chaa ñu'un kuiñi-ún. Te ni nasáva'a-ya-dé. Te ni natáji-yá-de kuano'on-dé. ⁵ Te ni ka'an-ya jín-ún: Te nú burro máa-ró xí xndiki-ro júngava-ti iní in sókó, te tú natava-ro-ti vasa kivi ndétatú kuu náún. Achí-ya. ⁶ Te tú ní kakuu xndió káni-de ni in tu'un nuu-yá ja súan ni ka'an-ya jín-de.

Siki ñáyivi saña'nu-i máa-i

7 Te *n̄i* *jini-ya* *ja* *kándúkú-de* *jungoo* *jíñú'ún-de* *silla* *xin̄i* *mesa*. Te *n̄i* *ka'an-ya* *in̄* *tụ'un* *yátá* *jíñ* *cháa* *n̄i* *kataká* *yúan*. 8 Nú *n̄i* *kana* *in̄* *chaa* *xin̄i-ro* *ja* *ki'in-ro* *in̄* *viko* *tánda'a*, te *m̄a* *jungoo* *jíñú'ún-ró* *silla* *xin̄i* *mesa*. *Ch̄i* *nú* *súan*, *sanaa* te *a* *n̄i* *kana-de* *xin̄i* *in̄* *chaa* *kúñá'nu-ga* *vásá* *roó*. 9 Te *chaa* *chaa* *n̄i* *kana* *xin̄i-ro-ún* *jíñ-de*. Te *ka'an-de* *jíñ-ró*: *Kuxio*, *ná* *kunchaa* *chaa* *yá'a* *jan̄*. *Yúan-na* te *kúka* *nuu-ro* *ki'in-ro* *ondé* *sand̄i'í-na* *kunchaa-ro*. 10 Ko *nú* *n̄i* *kana* *in̄* *chaa* *xin̄i-ro*, *kuá'an* te *jungoo-ró* *ondé* *sand̄i'í-na*. *Ch̄i* *nú* *jaa* *chaa* *n̄i* *kana* *roó* *yúan* te *kach̄i-de* *kuni-ró*: *Amigo*, *nuu* *silla* *jíñú'ún* *yá'a* *jungoo-ró*, *ach̄i-de*. *Yúan-na* te *nduñá'nu-ró* *jito* *nuu* *cháa* *káxiukú* *ká'nu* *jíñ-ró*. 11 *Ch̄i* *taká* *chaa* *sáñá'nu-de* *máa-de*, *ndusúch̄i-de*. Te *taká* *chaa* *sásúch̄i-de* *máa-de*, *nduñá'nu-de*. *Ach̄i-ya*. 12 Te *sun̄i* *n̄i* *ka'an-ya* *jíñ* *cháa* *n̄i* *kana* *xin̄i-yá-ún*: *Nú* *sá'a-ró* *sámá* *xí* *xini*, *m̄a* *kána-ró* *xini* *cháa* *kákuu* *amigo-ro*, *ni* *xin̄i* *ñani-ro*, *ni* *xin̄i* *tá'an-ró*, *ni* *xin̄i* *cháa* *kúká*. *Ch̄i* *nú* *súan* te *sun̄i* *máa-de* *nakana-de* *xin̄i-ro*. Te *n̄i* *kuu* *ja* *ní* *nani'in-ro* *tá'u-ro*. 13 Ko *nú* *sá'a-ró* *gasto*, te *kana-ró* *xini* *cháa* *ndá'ú*, *chaa* *tíkú'lu*, *chaa* *tá'nú*, *jíñ* *xini* *cháa* *kuáa*. 14 Te *xáan* *ndat̄u* *kendoo-ró* *nú* *súan*, *ch̄i* *tú* *nāun* *nákuá'a-de* *nuu-ro*. Ko *ni'in-ro* *yá'u-ró* *ki'v̄i* *náchaku* *taká* *chaa* *ndaq*, *ách̄i-ya*.

in̄ xini ká'nu

15 Te *in̄* *chaa* *yée* *stáa* *jíñ-ya*, *n̄i* *jini* *so'o-de* *tụ'un* *yá'a*. Te *n̄i* *kach̄i-de* *jíñ-ya*: *Xáan* *ndat̄u* *kuu* *chaa* *ja* *kée-de* *staa* *ondé* *in̄i* *ñuu* *nuu* *tá'ú* *Dios* *tiñu*. *Ach̄i-de*. 16 *Yúan-na* te *n̄i* *kach̄i-ya* *jíñ-de*: *in̄* *chaa* *n̄i* *sá'a-de* *in̄* *xini* *ká'nu*, te *n̄i* *kana-de* *xin̄i* *kuá'a* *ñayivi*. 17 Te *nuu* *ní* *jaa* *hora* *ja* *kúxini-de-ún*, te *n̄i* *táj̄i-de* *mozo-de* *kuakach̄i* *nuu* *ja* *kée* *stáa* *xini-ún*: *Ña'an-ní* *jíná'an-ní*. *Ch̄i* *a* *n̄i* *ndi'í* *íó* *tụ'a*. *Ach̄i*. 18 Te *in̄-ni* *n̄i* *kasájá'a* *in̄i* *ndi'í-de*. Te *chaa* *in̄* *n̄i* *kach̄i-de* *jíñ* *mozo*. *N̄i* *jaan-ri* *in̄* *ñu'un* te *kánúú* *kínde'é-ri*. Te *ná* *kúña* *ká'nu* *in̄i-de* *nuu-ri*, *ch̄i* *m̄a* *jáa-ri*. *Ach̄i-de*. 19 Te *n̄i* *ka'an* *inga-de*: *N̄i* *jaan-ri* *u'un* *yunta* *xndiki* te *kikoto* *nchaa-ri-ti*. *Ná* *kúña* *ká'nu* *in̄i-de* *nuu-ri*, *ch̄i* *m̄a* *jáa-ri*. *Ach̄i-de*. 20 Te *n̄i* *ka'an* *tuku* *inga-de*: *Sáa* *ní* *tánda'a-ri*. Te *ja* *yúan* *má* *kúu* *jaa-ri*. *Ach̄i-de*. 21 Te *kuano'on* *mozo-ún* *n̄i* *kast̄u'ún-de* *nuu* *jito'o-de*. *Yúan-na* te *máa* *táa* *in̄i* *ve'e-ún*, *n̄i* *kit̄i* *in̄i-de*. Te *n̄i* *kach̄i-de* *jíñ* *mozo-de*: *Kuá'an* *yach̄i* *ñí* *núyá'u* *jíñ* *táká* *ya'ya*, te *kana-ró* *xini* *cháa* *ndá'ú*, *chaa* *tíkú'lu*, *chaa* *tá'nú*, *jíñ* *cháa* *kuáa*, *ná* *kíkoyo-de*. *Ach̄i-de*. 22 Te *n̄i* *kach̄i* *mozo-ún*: *Táta*, *a* *n̄i* *kuu* *nát̄u'un* *ká'an-ní* *ko* *núña-ga* *lugar*. *Ach̄i-i*. 23 Te *jito'o-ún* *n̄i* *ka'an-de* *jíñ* *mozo-de*: *Kuá'an* *taká* *ichi* *jíñ* *táká* *rancho* te *stétuu-ró* *ñayivi-ún* *ná* *ki-i* *yá'a*, *náva'a* *ná* *chítú* *in̄i* *ve'e-ri*. 24 *Ch̄i* *ká'an-ri* *jíñ-ró* *ja* *ní* *in̄* *chaa* *n̄i* *jakana-ró-ún*, *m̄a* *kúxini* *kuti-dé* *ve'e-ri*, *ách̄i-de*. *Ach̄i-ya*.

Sik̄i cháa kuni-de kundik̄in-de-ya

25 Te *kája'an* *kua'a* *xáan* *ñayivi* *jíñ* *Jesús*. Te *n̄i* *ka'an-ya* *jíñ-i*: 26 Nú *ndé* *chaa* *kii-de* *nuu-ri*, te *nú* *chíñú'ún-de* *táa-de*, *náa-de*, *ñasí'í-de*, *se'e-de*, *ñani-de*, *kuá'a-de*, *xí* *ondé* *jíñ* *máa-de*, *m̄a* *kúu* *kuu-de* *chaa* *skuá'a* *jíñ-ri*. 27 Te *chaa* *tú* *ndóyo-de* *jíñ* *túndó'o* *kii* *sik̄i-dé*, te *kundik̄in-de* *ruu* *kii-de*, *m̄a* *kúu* *kuu-de* *chaa* *skuá'a* *jíñ-ri*. 28 *Ch̄i* *nú* *ndé* *roó* *kuni-ro* *káni-ró* *in̄* *ve'e*, *a* *tú* *xna'an-ga* *jungoo-ró* te *tava-ro* *cuenta* *našaa* *kuu* *gasto*, te *kun̄i-ro* *nú* *va-tu-ni* *kanda-ró* *jínu* *xí* *túu*. 29 *Ch̄i* *nú* *túu*, te *nú* *a* *n̄i* *jani-ró* *já'a*, te *m̄a* *kánda* *xu'ún-ró* *síjínu-ró*. *Yúan-na* te *taká* *ñayivi* *kájin̄i* *nuu* *ve'e* *tíkú'lu-ró-ún*, *sákátá-i* *nuu-ro*. 30 Te *ka'an-i*: *Chaa* *yá'a*, *n̄i* *kejá'a-de* *jáni-de* *in̄* *ve'e*, te *tú* *ní* *kánda-de* *síjínu-de*,

achi-i. ³¹ Xí nú ndé rey kuní-de ki'in-de kuatá'an-de jíin ingá rey, á tú xna'an-ga jungoo-de te nakani iní-de te nú vatu-ni kuu jíin uxí mil soldado kuatá'an-de jíin ingá rey ja vái sikí-dé jíin okó mil soldado. ³² Chí nú túu, te nini jíká-ga vai ingá rey, te tájí-de in chaa ki'in ka'an ndá'ú jíin-de ja ná júkuiñi. ³³ Te suni súan nú ndé róó tú sjíta-ró táká ndatiñu ñáva'a-ró, ma kuu kuu-ró cháa skuá'a jíin-rí núsáa.

Tu'un yátá sikí ñíi

³⁴ Va'a ío ñii, ko nú onde ñii-ún ná náa xikó, te ndasa ndu'u'a núsáa. ³⁵ Ma kuatíñu kuti, ni ja kuu nuu ñú'un já ndúu ja'an, chí kacha-de ki'in. Chaa ío so'o kuni ná'in, ná kúni so'o-de. Achí-ya.

15

Sikí ríi, kiti ní sana

¹ Te taká chaa xini jíin cháa ká'io kuachi, ni jakoyo-de nuu Jesús náva'a kuni so'o-de tu'un ká'an-ya. ² Te chaa fariseo jíin cháa káchaa tutu, ni kaka'an-de: Chaa yá'a, játá'ú-de chaa ká'io kuachi te yé-de staq jíin cháa-ún, áchí-de. ³ Te máa Jesús, ni ka'an-ya tú'un yátá yá'a jíin-de: ⁴ Ndé in róó nú ñáva'a-ró in ciento ríi, te skuíta-ró in-ti, á tú skéndo-ró kúun xiko xia'un kuun-gá-ti onde nuu ñú'un té'é, te kinandúkú-ró kiti ní naa-ún onde nani'in-ro-tí xí túu. ⁵ Te nú ni nani'in-ro-tí, kúsi iní-ro xndée-ró-tí nuu chó'o-ro. ⁶ Te nú ni najaa-ro vé'e te nastútú-ró cháa kákuu amigo-ro jíin tá'an-ró, te kachi-ro kúni chaa-ún: Ná kúsi iní-yo chí ni nani'in-rí rí-rí-rí kiti á ni naa núu. Achí-ro. ⁷ Ká'an-rí jíin-ró, ja súan kúsi-gá iní-ya onde andívi jíin in chaa ío kuachi nú nakani iní-de, vasa jíin kúun xiko xia'un kuun-gá chaa va'a ja tú kájinu ñú'un-de tu'un nakani iní.

Tu'un ña'an ní skuíta-ña in peso

⁸ Xí nú in ñasíi ñáva'a-ña uxí peso, te skuíta-ña in peso, á tú chí-i-ña yíti te nastáa-ña vé'e, te nandúkú víi-ña onde nani'in-ña. ⁹ Te nú ni nani'in-ña, te kána-ña xini tá'an-ña jíin amiga-ña, te kachi-ña kúni-i: Ná kúsi iní-yo, chí ni nani'in-rí peso-rí ja ní skuíta-rí-ún núu. Achí-ña. ¹⁰ Ká'an-rí jíin-ró, ja súan kúsi-gá iní taká ndajá'a Dios jíin in chaa ío kuachi nú nakani iní-de.

Tu'un suchí ní naa, te ni ndenda-i

¹¹ Te ni ka'an-ga-ya: in chaa ni io uu se'e yíi-de. ¹² Te suchí suchí-ún ni ka'an-i jíin táa-i: Táa, kua'a-ní sava ñu'un núu-ná ja kuu ta'u-ná, áchí-i. Te ni teta'an-de ta'u-í nuu ndéndúu-í. ¹³ Te ni kuu yakú kivi, te suchí suchí-ún ni stútú ndí-i-i ndatiñu-i. Te ni kee-i kua'an jíká-i inga ñuu. Te yúan ni xnáa-í ta'u-í, chí ni janu ndíva'a-i. ¹⁴ Súan ni ndíi ni janu sání-i, te vasa ní chaa in tama xáan iní ñuu-ún, te ni kejá'a nándi-i-i. ¹⁵ Te ni kee-i kua'an-i, te ni jaa-i nuu in chaa ñuu-ún. Te chaa-ún ni tájí-de-i kua'an-i onde rancho-de ja yúan koto-i kiní-de. ¹⁶ Te kuni-i taan tíi-i chíi-i jíin tíxiko káye kiní-ún. Chí tú kuti ní in naún ní já'a nuu-í. ¹⁷ Yúan-na te ni jiní máa-i. Te ni ka'an-i: Taká mozo ío iní ve'e táa-rí, ío kua'a stáa káye-de. Te ruu jíi-rí soko yá'a. ¹⁸ Ná ndúkuiñi-rí te ná nó'on-rí nuu táa-rí. Te kachi-rí kuni-de: Táa, á ni sá'a-ná kuachi nuu Dios andívi jíin nuu máa-ní. ¹⁹ Tuká va'a chaa kuu-ná ja kúnání-ná se'e-ní. Ko kua'a-ní tu'un kuu-ná nátu'un in mozo-ní. Achí-rí. ²⁰ Te ni ndúkuiñi-i, te ni kee-i kuano'on-í nuu táa-í. Te nini jíká-gá vai-i, te ni jiní táa-i nuu-í. Te ni

kundá'ú inji-de-i. Te jínu-de n̄ jaꝓ-de. Te n̄ nuu-de sukun-í, te n̄ titú-de-i. ²¹ Yúan-na te n̄ ka'an-i jíin-de: Táa, a n̄ sá'a-ná kuꝓchi nuu Dios andívi jíin núu máa-ní. Tuká va'a cháa kúu-ná ja kúnání-ná se'e-ní. Achí-i. ²² Ko máa táa-i, n̄ ka'an-de jíin mozo-de: Kuákí'in ñin su'nu vá'a-ga te chu'un-ró-i. Te chu'un-ró ñin xe'e ndá'a-í. Te chí'i-ró ndiján já'a-í. ²³ Te suni kiki'in-ró chélu xá'án. Te ka'ni-ro-tí ná kée-yo. Chí sá'a-yó viko. ²⁴ Chí se'e yí-rí yá'a a n̄ jí'i-ní núú, te n̄ nachaku-i. A n̄ naa-í núú, te n̄ ndenda-i, áchí-de. Te n̄ kakejá'á-de sá'a-de viko. ²⁵ Te se'e yí ñá'nu-de, kánde-i onde rancho. Suchi-ún vai ndii-i. Te n̄ nduyani-i yatá vé'e. Te n̄ jini so'o-i tiví música te kájita já'á ñáyivi. ²⁶ Te n̄ kana-i xin̄i ñin mozo. Te n̄ jiká tu'ún-i mozo-ún nú ñaún viko ío. ²⁷ Te n̄ kach̄i mozo-ún nuu-í: N̄ nchaꝓ ñani-ro te táa-ro, n̄ ja'ni-dé chelu xá'án, chí n̄ ndenda va'a se'e yí-de, áchí mozo. ²⁸ Yúan-na te n̄ kit̄i inji-i, te tú ní kuni-i ndivi-i, ko n̄ kenda táa-i. Te n̄ ka'an ndá'ú-de jíin-i ná ndívi-i. ²⁹ Ko máa-i n̄ ka'an-i: Ío kua'a kuiá játiñu-ná nuu-ní, ní tú sání'in kuti iní-ná tiñu tá'ú-ní. Te tú ní já'a-ní vasté ñin litú núu-ná kee s̄i-ná jíin amigo-na, áchí-i. ³⁰ Ko n̄ nchaꝓ se'e-ní yá'a. Te vasa n̄ xnáa ndí'i-i ndatiñu-ní jíin ñá'an téné, te n̄ ja'ni-ní chelu xá'án kée-í, áchí-i jíin táa-i. ³¹ Yúan-na te n̄ kach̄i-de jíin-i: Hijo, róc chí nene ncháa-ro jíin-rí. Te taká ndatiñu máa-rí suni ndatiñu máa-ró kúu. ³² Ko jínu ñú'ún sá'a-yó viko te kus̄i iní-yo. Chí ñani-ro yá'a, a n̄ jí'i-ní núú, te n̄ nachaku-i. A n̄ naa-í núú, te n̄ ndenda-i, áchí-de. Achí-ya.

16

Tu'un mandador xndá'ú

¹ Te suni n̄ ka'an-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá: ñin cháa kúká, n̄ ñava'a-de ñin mandador. Te cháa kúká-ún n̄ jini tu'un-de ja stívi mandador ndatiñu-de. ² Te n̄ kana-de xin̄i cháa-ún. Te n̄ ka'an-de jíin-de: Ñaún tu'un kúu ja jini tu'un-r̄i siki-ro. Naku'a'a cuenta tiñu ndiso-ró, chí ma kúu-ga-ro mandador nuu-rí. Achí-de. ³ Yúan-na te cháa mandador, n̄ ka'an máa-de: Ndasá sá'a-r̄i. Chí jito'o-r̄i jánchaꝓ-de tiñu mandador nuu-rí. Nú kacha-r̄i ñu'un, ma kánda-r̄i. Nú kakan-r̄i caridad, xaꝓn kúka nuu-rí. ⁴ A jini-r̄i ndasa sá'a-r̄i nává'a kivi kuánchaꝓ-de tiñu ndiso-r̄i, te koo ñáyivi maní jíin-rí, te kuu kivi-r̄i inji ve'e-i. ⁵ Te n̄ kana-de xin̄i ná ñin cháa káitaꝓ nuu jito'o-de. Te n̄ kach̄i-de jíin cháa-ún: Ñasaa taú-ro núu jito'o-r̄i, áchí-de. ⁶ Te máa cháa-ún, n̄ kach̄i-de: Un̄i mil litro aceite, áchí-de. Te n̄ kach̄i mandador jíin-de: Ki'in lista-ro. Te jungoo yachi-ro. Te chaa-ró úu mil-na. Achí-de. ⁷ Yúan-na te n̄ ka'an-de jíin ingá chaa: Te róc, nasaa taú-ro, áchí-de. Te cháa-ún, n̄ kach̄i-de: ñin ciento vé'e trigo, áchí-de. Te máa-de n̄ kach̄i-de jíin cháa-ún: Ki'in lista-ro, te nachaa-ró kúun xiko-ni, áchí-de. ⁸ Te jito'o-ún, n̄ ka'an-de jíin cháa mandador xndá'ú ja bueno ndíchi ní sá'a-de. Chí taká se'e kuiá yá'a, ndíchi-ga máa-i nuu ñáyivi ío vina, vásá taká se'e luz. ⁹ Te máa-rí, ká'an-r̄i jíin-ró: Jíin xú'ún xndá'ú, ná sá'a-ró amigo-ro nává'a nú n̄ ndí'i xú'ún-ró, te naki'in-i róc kunchaa-ro inji ve'e-i ní káni. ¹⁰ Chí cháa skíkkuu va'a ñin tiñu vasa lúli-ni, suni skíkkuu va'a-de jíin tiñu ándéé. Te cháa ja xndá'ú-de jíin ñin tiñu vasa lúli-ni, suni xndá'ú-de jíin tiñu ándéé. ¹¹ Chí nú siki xú'ún xndá'ú tú ní káskíkkuu va'a-ró, ndé cháa kuꝓ'a tiñu ndaa nuu-ro núsáa. ¹² Te nú tú ní káskíkkuu va'a-ró jíin ndatiñu sava-ga cháa, ndéja kuá'a ndatiñu máa-ró núu-ro núsáa. ¹³ Ni ñin mozo ma kúu kuatíñu-de nuu úu jito'o. Chí kit̄i inji-de nuu ñin, te kuman̄i-dé jíin ingá,

xí kuándatŭ-de nuu ñin te sání'in inŭ-de nuu inga. Ma kúu kuatĩñu-ró núu Dios jíin núu xú'ún, áchí-ya. ¹⁴ Te chaá fariseo ká'jin-de yúan, chaá tóo iní kákuu-de. Te nŭ kajini so'o-de taká tu'un ká'an-ya. Te nŭ kasákátá-de nuu-yá. ¹⁵ Te nŭ ka'an-ya jíin-de: Máá-ró kákuni-ro já ná káni inŭ ñayivi já cháa ndaa kákuu-ró. Ko Dios, a jiní-ya ndasa káa ichi iní añũ-ro. Chŭ tĩñu kájani inŭ ñayivi já tĩñu ñá'nu kúu-ún, te nuu Dios tĩñu chá'an kúu. ¹⁶ Máá ley jíin cháa kájani tu'un Dios, nŭ kuu-ga onde kivŭ ní kii Juan. Yúan-na te nŭ kejá'á tú'un va'a ñuu nuu tá'ú Dios tĩñu. Te ñayivi, jíin fuerza kivi koyo-i yúan. ¹⁷ Ko yachŭ-ga naa ándiví jíin ñúyivi, vásá já náa ñin punto nuu tutú ley. ¹⁸ Nú ndé chaá skéndoŭo-de ñasí'í-de te tãnda'a-dé jíin ingá ña'an, yúan ísíki ncháa-de-ña. Te chaá tãnda'a jíin ñá'an ní ndoŭo-ún, suni ísíki ncháa-de tá'an-de.

Chaá kúká jíin Lázaro

¹⁹ Nŭ ño ñin chaá kúká, nŭ ñu'un-de sa'ma kuá'á tĩndí'í jíin sá'ma tĩndŭ'á vá'a. Te ndita'an kivŭ ní sá'a-de ndeyu ní kayee vá'a-de. ²⁰ Te suni nŭ ño ñin chaá ndá'ú nání-de Lázaro, nŭ jikã-de caridad. Kátúu-dé yuxé'é cháa kúká-ún. Te ñí-de nŭ kana ndŭ'yi. ²¹ Te kunŭ-de kee ndá'á chŭi-de jíin yúxi stáa koyo chŭi mesa chaá kúká-ún. Te jákoyo tĩ'ina te kána yuu-tŭ núu ndŭ'yi-de. ²² Te nŭ jŭi chaá jikán caridad-ún. Te ndajá'a ándiví, nŭ jaka-ya-dé kuano'on-ya jíin-de nuu Abraham. Te suni nŭ jŭi chaá kúká-ún, te nŭ yuji-de. ²³ Te chaá kúká-ún, ndó'o xaan-dé kánde-de infierno. Te nŭ ndakoto-de. Te onde jiká ní jinŭ-de nuu Abraham, te kánchaa Lázaro jíin-de. ²⁴ Yúan-na te máá cháa-ún, nŭ kana kó'ó-de: Tátã Abraham, kundá'ú inŭ-ní náa, te táji-ní Lázaro ná kichŭndajŭ-de xinŭ ndá'a-dé nuu ndúcha, te ná xndáji-de yáa-ná. Chŭ xaan jatú-ná kayú-ná nuu yáá ñu'un yá'a. Achí-de. ²⁵ Te nŭ kachŭ Abraham jíin-de: Hijo, a nukú'un inŭ-ro já ní ño kúká-ró ná nŭ chaku-ro, te Lázaro, sua ndá'ú nŭ ta'an-de, ko vina, a nŭ ndundéé inŭ-de yá'a, te róo ndó'o-ró jián. ²⁶ Te suni nŭ sá'a Dios ñin xa'va kúnú xaan, kánde ma'ñú róo jíin rúu. Te chaá ká'jin yá'a, vaša kákuni-de ja'a-de ja-de jian, ko ma kúu, ni ma kúu ja'a máá-ró kí-ro yá'a. Achí Abraham. ²⁷ Yúan-na te nŭ ka'an, chaá kúká-ún: Tãa, jikán ta'u-ná nuu-ní, táji-ní-de ki'in-de ve'e táa-ná núsáa. ²⁸ Chŭ ío u'un-ga ñani-ná, te ná káni ndaa-de tu'un nuu-í, náva'a ma kíkoyo-i nuu ndó'o-ná yá'a, áchí-de. ²⁹ Te nŭ kachŭ Abraham jíin-de: A káñava'a-i tutu nŭ chaa Moisés jíin tutú nŭ kachaa chaá nŭ jani tu'un Dios onde sáa. Yúan ná kúni so'o-i, áchí Abraham. ³⁰ Yúan-na te máá-de nŭ kachŭ-de: Túu, tátã Abraham, chŭ nú ñin chaá nŭ jŭi ki'in nuu-í, yúan-na te nakani inŭ-i jiná'an-í, áchí-de. ³¹ Ko nŭ kachŭ Abraham jíin-de: Nú tú chŭ'un inŭ-i tu'un nŭ jani Moisés jíin cháa nŭ kajani tu'un Dios, suni ma kándŭa kuti-í nú nachaku ñin ndŭyi ki'in nuu-í, áchí-de.

17

Sikŭ ñáyivi skívi tá'an nuu kuáchi

¹ Te nŭ kachŭ-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá: Tú modo te nú tú koto nchaá-i ñayivi. Ko naka ndá'ú kuu chaá skívi ñayivi-ún nuu kuáchi. ² Va'a-ga nú ní nú'ñi ñin yosó sukún-dé te kenda-de ki'in-de nuu ndúcha mar, nasu já skívi-de ñin suchí lúli yá'a nuu kuáchi.

Sikŭ tú'un sá'a tuká'nu inŭ

³ Koto va'a-ró máá-ró: Nú ñani-ro sá'a-de kuachi siki-ro, kana jín núu-dé. Te nú n̄ nakani in̄i-de, te sá'a-ró túká'nu in̄i-ro núu-dé. ⁴ Te nú usiá jínu ja ñin kivi ní sá'a-de kuachi siki-ro, te nú usiá jínu nakani in̄i-de te ka'an-de jín-ró: Sá'a tóká'nu in̄i-ro núu-rí, ach̄i-de, yúan-na te ná sá'a-ró tóká'nu in̄i-ro núu-dé. Achí-ya. ⁵ Te n̄i kaka'an cháa kákuu apóstol jín máá Jító'o-yo: Sá'a-ní ja vá'a-ga ná kándija-ná núsáá, achí-de. ⁶ Te n̄i kach̄i máá Jító'o-yo jín-de: Nú kákandija-ró vasté ñin tí'lí nátu'un ñin ndikin yúa mostaza núú, te ka'an-ro jín núu'ndú yá'a: Tu'un máá-ró onde jín yó'o-ro, te nachu'un-ró máá-ró onde nuu mar, ach̄i-ro. Te kuandatu nuu-ro.

Tu'un yátá mozo játíñu

⁷ Ndé ñin róó, ñáva'a-ró ñin mozo jítu-de jín xndikí xí skáji-dé r̄i. Te najaa-de ve'e ja ní ja'an-de yuku. Te kach̄i-ni-ró kúni-de: Ña'an te nungoo-ró. ⁸ Á tú xna'an-ga ka'an-ro jín-de: Sá'a ndeyu ná kúxini-r̄i. Naku'n̄i va'a ch̄i-ró, te kani-ró kó'o-rí. Te onde nú n̄i ndi'i n̄i yee-rí staa, yúan-na te vásá kée máá-ró kó'o-ró, ach̄i-ro xí túu. ⁹ Te á nakuatá'ú-ró núu mozo-ún ja ní skíkúu-i tíñu n̄i tá'ú-ró núu-í. Jáni in̄i-r̄i ja túu. ¹⁰ Suni súan máá-ró jíná'an-ró, nú n̄i kaskíkúu-ró tíñu n̄i tá'ú-yá nuu-ro, te ka'an-ro: Tú va'a mozo kákuu-ná, ch̄i máni tíñu ja taú-ná sá'a-ná, kúu ja á n̄i kasá'a-ná, ach̄i-ro. Achí-ya.

Uxi cháa té'yu ndi'yi

¹¹ Te jíka Jesús kua'an-ya ñúu Jerusalén. Te ichi iní ñuu Samaria jín iní ñuu Galilea n̄i ja'a-ya kuá'an-ya. ¹² Te nuu ní kivi-ya iní ñin ñuu yúan, te uxi cháa té'yu ndi'yi n̄i kaketa'an-de jín-ya. Te cháa-ún onde jíká ní kajukuiñi-de. ¹³ Te n̄i kákana jaa-de: Maestro, Jesús, kundá'ú in̄i-ní náá víi, achí-de. ¹⁴ Te n̄i jin̄i Jesús nuu-dé, te n̄i kach̄i-ya jín-de: Kuá'an jíná'an-ró te stá'an-ro máá-ró núu sutú, achí-ya. Te nini kája'an-de, te n̄i kãndundoo-ni-de. ¹⁵ Yúan-na te ñin-de, n̄i jin̄i-de ja ní nduva'a-de. Te n̄i naxió káva-de kua'an-de. Te nákana jaa-de Dios. ¹⁶ Te n̄i jukuiñi jítí-de nuu já'a Jesús. Te n̄i nakuatá'ú-de nuu-yá. Te cháa-ún, cháa ñuu Samaria kúu-de. ¹⁷ Te n̄i ka'an Jesús jín-de: Nasu uxi tá'an-ro ní kãndundoo náun. Te ñin-ga-de, ndénu ká'jin-de núsáá. ¹⁸ Tú ío inga-de ja cháa-de te nakana jaa-de Dios, xí sá cháa s̄in ñuu yá'a náun. Achí-ya. ¹⁹ Te n̄i kach̄i tuku-ya jín-de: Ndukuiñi, te no'on-ro vé'e-ró. N̄i kandija-ró te yuán ní nduva'a-ró, achí-ya.

Sik̄i ñuu nuu tá'ú Dios tíñu

²⁰ Te cháa fariseo, n̄i kajikã tu'un-de-ya: Ndé kivi cháa ñuu nuu tá'ú Dios tíñu. Achí-de. Te n̄i kach̄i-ya jín-de: Ñuu nuu tá'ú Dios tíñu, ma cháa ndijin, ²¹ ni ma kúu ka'an-i: Ndé'é yá'a, n̄i cháa, xí ndé'é yúan, n̄i jaa, ch̄i ñuu nuu tá'ú Dios tíñu, a ío ma'ñú máá-ró jíná'an-ró. Achí-ya. ²² Yúan-na te n̄i ka'an-ya jín cháa káskuá'a jín-ya: Chaa tiempo ja kákuu-ro ndé'é-ró ñin kivi kenda máá Sé'e cháa, ko ma kuni-ro jíná'an-ró. ²³ Te kach̄i-i kuni-ró: Ndé'é yá'a káncháa-ya, xí ndé'é yúan káncháa-ya, ach̄i-i. Te ma kí'in-ro jín-i, ni má kúndikin-ro-í. ²⁴ Ch̄i nátu'un ndi ncháa ja nándeyu onde ñin lado andívi te jáa onde inga lado andívi, suni súan kuu kivi kii máá Sé'e cháa. ²⁵ Ko jínu ñú'ún ja xná'an-ga ndo'o xa'an-yá, te ñayivi yá'a ské'ich̄i-i-ya. ²⁶ Ch̄i nátu'un n̄i kuu kivi ní kii Noé, suni súan kuu kivi kii máá Sé'e cháa. ²⁷ Káyee-í, káji'i-i, kátanda'a cháa, kátanda'a ñá'an, te n̄i jaa kivi já ní kivi Noé in̄i barco ká'nu-de. Te n̄i cháa sau xáan. Te n̄i xnáa ndi'i-cha-í jíná'an-i. ²⁸ Suni súan n̄i kuu kivi Lot. Káyee-í káji'i-i,

kájaan-i káxíkó-i, káchi'i-i ity, kájani-i ve'e, ²⁹ onde n̄i jaꝝ kiv̄i ní kenda Lot in̄i ñuꝝ Sodoma kua'an-de. Te n̄i kuun ñu'un jín azufre ichi ándiví. Te n̄i naa ndí'i ñayivi-ún. ³⁰ Suni súan kuu kiv̄i kii máá Sé'e cháa kistá'an ndijin-ya máá-yá. ³¹ Te kiv̄i-ún, te cháa kándeé xin̄i vé'e-de, ma núu-de naki'in-de ndatĩnu-de ja ní ndoꝝ in̄i vé'e. Te cháa kándeé onde rancho, ma náxíó káva-de no'on-de. ³² Ma náa iní-ro ndasa n̄i ta'an ñasí'i Lot. ³³ Chi cháa jítú iní-de kaku-de chíj tundó'o kii sikí-dé, naa-dé. Ko cháa kuꝝ ja sikí rúu, kaku-de. ³⁴ A ká'an-ri jín-ro ja ákuáa-ún kundaa uy-i nuꝝ jito. Te ñin-i naki'in-ya, te ndoꝝ inga-i. ³⁵ Uy ñasí'i ndiko ká'nu-ña. Te ñin-ña náki'in-ya, te ndoꝝ inga-ña. ³⁶ Uy cháa kuiñi-de rancho. Te ñin-de naki'in-ya, te inga-de xndóo-ya. ³⁷ Te n̄i kaka'an-de jín-yá: Ndénu kúu Táta, áchí-de. Te n̄i kach̄i-ya jín-de: Nuꝝ kútúu ndíyi, yúan taká tijj, áchí-ya.

18

Tu'un yátá sikí juez jín ñá'an viuda

¹ Te n̄i ka'an-ya ñin tu'un yátá jín-de ja nené kakan ta'u-dé te ma kuítá-de jín. ² Te n̄i kach̄i-ya: N̄i jo ñin juez in̄i ñin ñuꝝ. Te ní tú ní yú'ú-de nuꝝ Dios, ní tú ní jito-de nuꝝ ní ñin cháa. ³ Te suni n̄i jo ñin ñá'an ní kendoo ndá'ú-ña ñúu yúan. Te ñá'an-ún, n̄i ja'an n̄i ja'an-ña núu-dé. Te n̄i ka'an-ña jín-de: Sá'a-ní justicia ja ní sá'a ñayivi jín-ná jito u'ú-i náá. Achí-ña. ⁴ Ko máá juez-ún, kua'a kiví tú ní kuni-de sá'a-de. Yúan-na te ní nakani in̄i máá-de: Vasa tú yú'ú-ri jito-ri Dios ní tú jito-ri nuꝝ ní ñin cháa, ⁵ ko ja ñá'an viuda yá'a, xaꝝn stá'an-ña rúu. Te yúan ná sá'a-ri justicia jín-ña. Chíj nú tú, te kuniñi íj iní-ri sá'a-ña. ⁶ Te n̄i kach̄i máá Jító'o-yo: Kuni ná'ín-ro jíná'an-ró ndasa n̄i ka'an juez káñáá-ún. ⁷ Te Dios tú sá'a-ya justicia jín ñayivi ní nakaji-ya náún, ja ndúú ñúú-ni káka'an nda'ú-i jín-yá, vasa kuéé sándaꝝ-ya já'a-i. ⁸ A ká'an-ri jín-ro ja yachí nama-ya-i jíná'an-i. Ko kiv̄i cháꝝ máá Sé'e cháa, á ní'in-ya ñayivi kákandíja nuꝝ-yá in̄i ñuyivi yá'a xí túu, áchí-ya.

Tu'un yátá cháa fariseo jín cháa xíní

⁹ Te suni n̄i ka'an-ya tú'un yátá yá'a jín yakú cháa ká'jin yúan, chíj kájani in̄i-de ja cháa ndaa kákuu máá-de te kásájá'a in̄i-de nuꝝ sáva-ga ñayivi. ¹⁰ Uy tá'an cháa n̄i kaka-de kája'an-de ve'e ij, ja kakan ta'u-dé. ñin-de kúu cháa fariseo, te inga-de kúu cháa xíní. ¹¹ Te cháa fariseo, n̄i kandij-de, te ní jikan ta'u-dé tu'un yá'a: Táta Dios, ná kúta'u-ná nuꝝ-ní chíj tú káa-ná nátu'un káa sáva-ga cháa, cháa kuí'ná, cháa ñáá, cháa ísíki ncháꝝ tá'an kákuu-de, ní tú káa-ná nátu'un káa cháa xíní yá'a. ¹² Uy jinu ja semana ío ndichá in̄i-ná. Te já'a-ná ñin ja uxí sikí táká ndatĩnu ñáva'a-ná nuꝝ-ní, áchí-de. ¹³ Ko cháa xíní-ún, n̄i kandij jíká-ni-de, ní tú ní kuni-de ndukani-de nuꝝ-dé, chíj n̄i kani-de jíkí jíká-dé ja kúku'á in̄i-de. Te n̄i ka'an-de: Táta Dios, kundá'ú in̄i-ní náá, chíj cháa ío kuachi kúu-ná, áchí-de. ¹⁴ Ká'an-ri jín-ro já cháa ndá'ú yá'a, n̄i nuu-de kuano'on-dé ve'e-de, te n̄i janchar-ya kuáchi-de, ko ingá cháa-ún, chíj túu. Chíj taká cháa sáñá'nu-de máá-de ndusúchí-de. Te taká cháa sásúchí-de máá-de, nduñá'nu-de. Achí-ya.

Jesús jín súchí lúli

¹⁵ Te n̄i chakoyo ñayivi jín sé'e lúli-i nuꝝ Jesús ja ná ké'é-yá-i. Te cháa káskuá'a jín-yá, n̄i kajini-de ja súan ío, te n̄i kaka'an xaꝝn-dé nuꝝ ñayivi-ún.

16 Ko máá Jesús, nì kana-ya xiní-dé. Te nì ka'an-ya: Síá ná kíkoyo sùchí lúli núu-rí. Te ma kasú-ro íchi-í, chì nátu'un sùchí yá'á kákuu ja kúu kivi inì ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. 17 Jandáa ká'an-rì jíin-ró: Nú ìn cháa tú játú'ún-de ñuu nuu tá'ú Dios tiñu nátu'un játú'ún ìn sùchí lúli, ma kivi kuti-dé yúan, áchí-ya.

Chaa kúká

18 Te ìn cháa kúná'nu, nì jiká tu'ún-de-ya: Chaa va'a kúu-ní Maestro. Naún sá'a-ná te nì'ìn tá'u-ná kuchaku-ná ní káni. Achí-de. 19 Te nì ka'an Jesús jíin-de: Naja ká'an-ro cháa va'a jíin-rí. Tú ni ìn cháa va'a ío, chì máá ìn-ni Dios. 20 A jíin-ro tú'un nì tá'ú tiñu-ya núu-ro: Ma ká'ni-ro ndíyi, ma kúsiki ncháa tá'an-ro, ma sakuí'ná-ro, ma ká'an-ro tú'un tú'ún, kuandatu nuu táa-ro, nuu náa-ro, áchí-ya. 21 Te máa-de nì kachì-de: Taká tiñu yá'a a nì skíkuu-ná onde ná lúli-ná, áchí-de. 22 Te Jesús, nì jini so'o-ya tú'un yá'a. Te nì kachì-ya jíin-de: Ìn-na tiñu kúmani sá'a-ró. Xíkó ndí'í ja ñáva'a-ró, te kuá'a-ró núu ñáyivi ndá'ú. Te onde andí'í kóo yaji-ro. Yúan-na te kii-ró kúndikin-ro rúy ki'on. Achí-ya. 23 Yúan-na te máá cháa-ún, nì jini so'o-de ja súan nì ka'an-ya. Te nì kuxí xáan iní-de, chì kúká xáan-dé. 24 Te ndé'é Jesús ja súan nì kuxí xáan iní-de, te nì kachì-ya: Xáan ú'u kivi ìn cháa kúká iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. 25 Yachì-ga kivi ìn camello ya yiki tikuí vasa ìn cháa kúká kivi-de inì ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Achí-ya. 26 Te ñáyivi, nì kajini so'o-i tu'un nì ka'an-ya-ún, nì kaka'an-i: Te ndé cháa kaku núsáa, áchí-í. 27 Te nì ka'an-ya jíin-de: Ío tiñu ja má kúu sá'a ni ìn cháa. Ko Dios, chì kúu sá'a-ya táká-ni. Achí-ya. 28 Yúan-na te nì ka'an Pedro jíin-yá: Náá, nì kaskéndo-ná taká ndatiñu-ná te káindikìn-ná ní vaí-yó. Achí-de. 29 Te máa-yá nì kachì-ya jíin-de: Jandáa ká'an-rì jíin-ró, nú ìn cháa nì skéndo-de ve'e-de, xí táa-de, xí ñani-de, xí ñásí'í-de, xí sé'e-de ja síkí ñúu nuu tá'ú Dios tiñu, 30 te nani'ìn kuá'a-gá-de vina. Te onde inga vida cháa, te kuchaku-de ní káni. Achí-ya.

Jíin kivi ní ka'an Jesús ja kúu-ya

31 Te Jesús, nì ki'in-ya ndí'uxí uu-de, te nì ka'an-ya jíin-de: Vina chì kaa-yó kí'ìn-yo ñuu Jerusalén. Te yúan skíkuu taká tu'un nì cháa cháa nì kajani tu'un Dios onde sáa síkí máá Sé'e cháa. 32 Chì natuu-ya núu ñáyivi sìn naciòn. Te sákátá-i nuu-yá. Te sá'a ndíva'a-i jíin-yá. Te tiví si'ví-i nuu-yá. 33 Yúan-na te nú nì ndí'í nì kaxndó'o-i-ya, te ka'ni-í-ya. Ko nuu uní kivi te nachaku-ya. Achí-ya. 34 Ko máa-de, tú ní kájuku'un kuti iní-de tu'un yá'a. Te tu'un-ún nì ka'an sa'í-ya. Yúan tú ní kájuku'un inì-de ja ní ka'an-ya jíin-de.

Ja ní ndundijin nduchi cháa kuáá

35 Te nì kuyani-ya kuá'an-ya ñuu Jericó. Te ìn cháa kuáá, káncháa-de yu'íchi jikán-de caridad. 36 Te cháa kuáá-ún, nì jini so'o-de kája'a ñáyivi kája'an-i. Te nì jiká tu'ún-de naún kúu yuán. 37 Te nì kakachì-i nuu-dé ja Jesús, ñuu Nazaret, nì ja'a-ya kuá'an-ya. 38 Yúan-na te nì kana kó'ó-de: Jesús, Se'e David, kundá'ú inì-ní náá, áchí-de. 39 Te ñáyivi kája'an ichi núu-yá, nì kaka'an-i jíin-de ja ná kasú-de yu'u-dé. Ko máa-de ví'í-gá nì kana kó'ó-de: Se'e David, kundá'ú inì-ní náá víj, áchí-de. 40 Yúan-na te nì jukuiñí Jesús. Te nì tá'ú-yá tiñu ná kíi-de nuu-yá. Te nì ja-de. Te nì jiká tu'ún-yá-de: 41 Naún sá'a-rì jíin-ró kuní-ro, áchí-ya. Te cháa-ún nì ka'an-de: Táta, ja ná ndundijin nduchi-ná kuní-ná, áchí-de. 42 Te nì kachì Jesús jíin-de: Kuá'an, chì nì kandíja-ró te yúan ní nduva'a-ró, áchí-ya. 43 Te nì ndundijin-ni nduchi-dé. Te nì ndikin-de-ya,

nákana jaa-de Dios. Te taká ñayivi-ún, n̄ kajini-i nuu-dé. Te n̄ kanakana jaa-i Dios.

19

Tu'un Zaqueo

¹ Te n̄ kivi Jesú in̄ ñuu Jericó, n̄ ja'a-ni-ya kuá'an-ya núu. ² Te yúan n̄ kenda-ni in̄ chaá kúká, nání-de Zaqueo. Te chaá-ún kúñá'nu-de nuu taká chaá xíní. ³ Te ndúkú ndéé-de nde'é-de nuu Jesú nú ndé chaá kúu-ya. Ko tú ní kúu, ch̄i kua'a ñayivi ní kajasu-i-ya, te vina liki-ni-de. ⁴ Te jínu-de n̄ jakuxnúú-de. Te n̄ kaa-de xin̄ in̄ nuyu'ndú náv'a kun̄i-de nuu-yá. Ch̄i yúan ja'a-ya kí'in-ya. ⁵ Te n̄ jaa Jesú yúan. Te n̄ ndakoto-ya núu-dé. Te n̄ ka'an-ya jíin-de: Zaqueo, yach̄i nuu-ró ch̄i vina jínu ñ'ún já kéndoo-ri ve'e-ró. Achí-ya. ⁶ Yúan-na te yach̄i n̄ nuu-de. Te kúsi xáan iní-de n̄ jaka-de-ya. ⁷ Te ñayivi-ún, n̄ kajini-i ja súan n̄ kuu. Te n̄ kaka'an sóo-i: A kua'an-tu-ya kéndoo-ya jíin in̄ chaá ío kuachi, achí-i. ⁸ Yúan-na te Zaqueo n̄ jukuiñi-de. Te n̄ kachi-de jíin máá Jító'o-yo: Tátá, sava ndatíñu-ná, ná kuá'a-ná nuu ñayivi ndá'ú. Te nú nuu in̄ chaá n̄ janchaa-ná ndatíñu-de, te ná náku'a-ná kuun já súan nuu-dé. Achí-de. ⁹ Te n̄ kachi Jesú jíin-de: Vina te in̄ ve'e yá'a n̄ kaku in̄ chaá núsáá, ch̄i máá, suni se'e Abraham kúu. ¹⁰ Ch̄i máá Sé'e chaá vai nándúkú-yá te nama-ya já á n̄ naa. Achí-ya.

Tu'un yátá uxí mozo jíin xú'ún

¹¹ Te n̄ kajini so'o ñayivi-ún taká tu'un yá'a. Te Jesú n̄ ka'an-ga-ya in̄ tu'un yátá, ch̄i a n̄ kuyani-ya ñuu Jerusalén, te kájani in̄-i ja vitan ñ'ni koo ndijin ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. ¹² Ja yúan ní ka'an-ya: In̄ chaá kúñá'nu, n̄ kenda-de kua'an jíká-de ingá ñuu náv'a a ni'in-dé fuerza ja t̄in-de ñuu, te chaá-de. ¹³ Te n̄ kana-de xin̄ uxí tá'an mozo-de, te n̄ ja'a-de ciento ciento peso nuu in̄ in̄-i. Te n̄ ka'an-de jíin-i: Sátíñu jíiná'an-ró nini kí'in-ri te nchaá-ri, achí-de. ¹⁴ Ko kájito u'u ñayivi ñúu-ún-de, te n̄ katájí in̄ comisión kuakasú nuu-dé: Tú játa'an in̄i-yo já tá'ú cháa yúan tiñu nuu-yo. Achí. ¹⁵ Te n̄ kuu ja ní ni'in-dé fuerza ja t̄in-de ñuu, te n̄ nchaá-de. Te n̄ tá'ú-de tiñu ná kíi mozo ja ní ja'a-de xu'ún núu-ún, náv'a ná kun̄i-de ndasa n̄ kasátíñu in̄ in̄-i. ¹⁶ Te mozo in̄ n̄ jaa nuu-dé. Te n̄ ka'an-i: Tátá, n̄ ja'a-ni ciento peso nuu-ná, te n̄ ni'in-ná mil peso siki, achí-i. ¹⁷ Te máá-de n̄ kachi-de jíin mozo: Ío va'a ch̄i mozo va'a kúu-ró. N̄ skikuu va'a-ró jíin yakú ndatíñu-ri. Vina te tá'ú-ró tiñu nuu uxí ñuu t̄in-ri, achí-de. ¹⁸ Te n̄ chaá ingá mozo te n̄ ka'an: Tátá, n̄ ja'a-ni ciento peso nuu-ná, te n̄ ni'in-ná u'un ciento peso siki, achí-i. ¹⁹ Te suni n̄ ka'an-de jíin mozo-ún: Róo, suni tá'ú-ró tiñu nuu u'un ñuu t̄in-ri, achí-de. ²⁰ Te n̄ chaá ingá mozo. Te n̄ ka'an: Tátá, yá'a ío ciento peso-ní, chí n̄ chiva'a-ná in̄ in̄ pañito. ²¹ Ch̄i n̄ yu'ú-ná n̄ jito-ná ní ja cháa xaan iní kúu-ní, te náki'in-ní ja tú jáitúu-ní, te já'ny-ní ja tú jachá-ní, achí-i. ²² Yúan-na te n̄ kachi-de jíin-i: Mozo kañáá kúu-ró, te jíin tú'un n̄ kenda yu'u-ro jián, náku'ndí-ri siki-ro. Ch̄i a jini-ro já cháa xaan iní kúu-ri, ja náki'in-ri ja tú jáitúu-ri, te já'ny-ri ja tú jachá-ri. ²³ Núsáá, naja tú ní já'a-ró xú'ún-ri no'on banco núu. Te nuu ncháa-ri te nandakan-ri xú'ún-ri onde jíin sé'e xu'ún núu. Achí-de. ²⁴ Yúan-na te n̄ kachi-de jíin sáva-ga ñayivi ká'jin yani nuu-dé: Kuanchaa ciento peso jian núu-i, te kuá'a-ró núu mozo náv'a a mil peso, achí-de. ²⁵ Te máá ñayivi, n̄ kaka'an jíin-de: Tátá, a náv'a-a-i mil peso xaan, achí. ²⁶ Te n̄ ka'an tuku máá

cháa kuñá'nu: A ká'an-rj jín-ró, cháa ja á ñáva'a, te kii-ga nuu-dé, te cháa ja tú ñáva'a, vasa ja á ñáva'a-de-ún, te kuxio ki'in. ²⁷ Te suni cháa kájito u'u ruu, ja tú ní kákuni-de ja tá'ú-rí tiñu nuu-dé, kuák'i-in-de ná kíkoyo-de nuu-rí yá'a. Te ka'ni-ro-dé jíná'an-de. Achí-de.

Ja ní kivi Jesús iní ñuu Jerusalén

²⁸ Te nì ndi'i nì ka'an-ya tú'un yá'a. Te nì jakuxnúú-yá kuakaa-ya núu Jerusalén. ²⁹ Te nuu ní kuyani-ya ñuu Betfagé jín ñuu Betania, nì jaa-ya ñin yuku nání yúku Olivos. Te nì táji-yá uu cháa káskuá'a jín-yá kája'an-de: ³⁰ Kuá'án rancho kándeé lado jian. Te nuu kivi-ni-ró yúan, te ni'in-ro ñin burro nú-ni-ti, ja ní ñin cháa té koso-gá-de-ti. Te ndáji-ró-ti. Te kii-ró jín-ti. ³¹ Te nú ndé cháa ká'an jín-ró, naja kándáji-ró-ti, achí-de, te ka'an-ro jín-de: Máa Jíto'o-yo jínu ñú'un-yá-ti, achí-ro, achí-ya. ³² Te kája'an cháa nì táji-yá-ún te nì kani'in-dé-ti nátu'un nì ka'an-ya jín-de. ³³ Te nini kándáji-de burro-ún te nì kaka'an jito'o-ti jín-de: Naja kándáji-ró burro-rj, achí-de. ³⁴ Te máa-de, nì kaka'an-de: Chì máa Jíto'o-yo jínu ñú'un-yá-ti, achí-de. ³⁵ Te nì chakoyo-de jín-ti nuu Jesús. Te nì kaxndée-de tikachí-de sikì burro-ún. Te nì kaskáa-de Jesús sikì-ti yóso-yá-ti. ³⁶ Te nini jika-ya kuá'an-ya, te nì kajakin-de tikachí-de iní ichi. ³⁷ Te nini kákuyani-ya ñuu Jerusalén ja kakuun-ya yúku Olivos, te taká cháa káskuá'a jín-yá, kánakana jaa-de Dios sikì taká tiñu ñá'nu ja ní kajini-de nì sá'a-ya. ³⁸ Te káka'an-de: Ná nákana jaa-yó Rey yá'a chj ndiso-ya tiñu máa Tatá Dios. Chì vindaq vinené ío onde andívi, te suni luu ñá'nu káa yúan. Achí. ³⁹ Yúan-na te sava cháa fariseo ká'jin ma'ñú ñáyivi kuá'a-ún, nì kaka'an-de jín-yá: Maestro, kana jín-ní nuu cháa káskuá'a jín-ní, ná kasú-de yu'u-dé, achí-de. ⁴⁰ Te máa Jesús nì ka'an-ya: A ká'an-rj jín-ró ja nú cháa yá'a ná kasú-de yu'u-dé, te súan kana kó'ó taká yuu, achí-ya. ⁴¹ Te nì kuyani-ya. Te nì jini-ya núu ñuu-ún. Te nì nde'e-ya sikì ñuu-ún. ⁴² Te nì ka'an-ya: Aq, xáán va'a nú ní jini máa-ró ndasa vai tu'un vindaq vinené núú. Ko vina chj a yisá'í te ma kuni-ro nuu. ⁴³ Chì jaa kivi, ja cháa kájito u'u róó kuikó ndúu nini-dé róó. Te taká lado kasú-de róó. Te nataan ní'in-de róó. ⁴⁴ Te stunchaa-de róó nuu ñu'un onde jín sé'e-ró ja kaxiukú-i iní-ro. Te ma skéndo-de yuu kóso tá'an sikì yúu, chj tú ní jini-ro ja ní kii-ya núu-ro. Achí-ya. ⁴⁵ Te nì kivi Jesús iní ve'e i. Te nì kejá'á-yá kii'in-ya ñáyivi kájaan kaxikó ín-i iní ve'e i-ún kája'an-i. ⁴⁶ Te nì ka'an-ya jín-i: Á tú yóso núu tutú: Ve'e-rj, chj ve'e nuu kájikán ta'u kúu, ko máa-ró, a nì kanasá'a-ró yaú kava ñáku'ná, achí-ya. ⁴⁷ Te ndita'an kivi stá'an-ya tú'un iní ve'e i. Ko sutu ñá'nu jín cháa káchaa tutu jín cháa kákuñá'nu iní ñuu-ún, nì kándúkú-de modo ndasa ka'ni-dé-ya. ⁴⁸ Ko tú ní kákuu ndasa sá'a-de jín-yá, chj ndivii ñáyivi, nì kakee nuu-í ká'jin-i kájiní ná'ín-i tu'un ká'an-ya.

20

Sikì tiñu ndiso Jesús

¹ Te ñin kivi jián stá'an-ya tú'un nuu ñáyivi iní ve'e i, te jáni-ya tú'un va'a. Te sutu ñá'nu jín cháa káchaa tutu jín cháa nì kayii, nì jakoyo-de nuu-yá. ² Te nì kajika tu'un-de-ya: Kastu'ún, na jín tú'un sá'a-ró tiñu yá'a. Te ndéja ní ka'an jín-ró sá'a-ró súan, achí-de. ³ Yúan-na te nì ka'an Jesús jín-de: Suni ná kaká tu'un-rí róó ñin tu'un: Kastu'ún, ⁴ ja ní skuánducha Juan sáa, á onde andívi ní

kii tu'un, xí cháa ni tá'ú tíñu, áchí-ya. ⁵ Yúan-na te ni kanda tu'ún máa-de: Nú ka'an-yo já onde andívi, te kachi-de kuni-yó: Naja tú ní kákandja-ró núu-dé núsáa. ⁶ Te nú ka'an-yo já cháa ni tá'ú tíñu, te ndivi ñáyivi kuá'a-i yuu xiní-yo. Chí kájani ndija ini-i ja cháa ni jani tu'un Dios ni kuu Juan, áchí-de jín tá'an-de. ⁷ Te ni kaka'an-de ja tú kájiní-de ndénu ní kii tu'un-ún. ⁸ Yúan-na te ni ka'an Jesús jín-de: Suni ruu tú kachi-ri nuu-ro na jín tú'un sá'a-ri tíñu yá'a, áchí-ya.

Chaa kásatiñu nuu itú uva

⁹ Te ni keja'á-yá ni ka'an-ya tú'un yátá yá'a jín ñáyivi-ún: ñn chaa ni nachu-un-de ñn itú uva. Te ni xndóo-de nuu cháa kásatiñu jín. Te ni kee-de kua'an jíká-de ja ná'an xáan. ¹⁰ Te ñn kivi ni tájí-de ñn mozo-de kua'an nuu cháa kásatiñu jín uva ja ná náku'a-de nde'e uva nuu mozo-ún núu. Ko chaa kásatiñu-ún, ni kastují-dé mozo. Te ni kákiñi'in-de-i kuano'on sáni-ni-i. ¹¹ Te jito'o-ún, ni natáji tuku-de inga mozo-de. Ko máa cháa kásatiñu-ún, suni ni kastují-dé mozo-ún, te ni kasákátá-de jín-i te ni kákiñi'in-de-i kuano'on sáni-ni-i. ¹² Te jito'o uva-ún ni natáji tuku-de mozo uní-de kua'an. Ko máa cháa kásatiñu-ún, suni ni kastují-dé mozo-ún. Te ni kasánu-de-i. ¹³ Yúan-na te ni ka'an máa jito'o itú uva: Ndasa sá'a-ri. Ná tájí-rí se'e-ri ja kúndá'ú ini-ri-i. Sanaa te koo ja jínú-ún-de nuu sé'e-ri. Achí-de. ¹⁴ Ko máa cháa kásatiñu-ún, ni kajiní-de nuu-í. Te ni kanda tu'ún máa-de: Suchí yá'a xín tá'u. Ná chó'o, ná ká'ni-yo-í náva'a ná ndóo ta'u-í kuu-yó, áchí-de. ¹⁵ Te ni kákiñi'in-de-i ichi yátá itú uva. Te ni kaja'ni-dé-i. Te ndasa sá'a máa jito'o itú uva jín-de núsáa. ¹⁶ Chaa-de, te xnáa-dé chaa kásatiñu-ún. Te ku'a-de itú uva nuu ingá chaa. Achí-ya. Te ñáyivi-ún ja ní kajini so'o-i tu'un yá'a, te ni kaka'an-i: Ma kuu kuti súan, Táta. Achí-i. ¹⁷ Ko máa-yá ni nde'é-yá nuu-í te ni ka'an-ya: Núsáa te naún kuni ka'an tu'un yóso yá'a: Yuu ní kaské'ichi chaa kácutá'an, ya'á kuu máa yúu ndiso fuerza jiki. Achí. ¹⁸ Taká-i ja nduá siki yúu-ún, te ta'nu. Ko nú ndé siki júngava máa yúu-ún, te kukuáchi-i sá'a. Achí-ya.

Siki xú'ún César

¹⁹ Yúan-na te sutu ñá'nu-ún jín cháa káchaa tutu ni kándúkú-de modo tñn-de-ya máa hora-ún. Chi ni kajuku'un ini-de ja siki máa-de kuu tu'un yátá ní ka'an-ya-ún. Ko ni kayu'ú-de ni kajito-de ñáyivi. ²⁰ Te ndé'é ndé'é-de ichi-yá. Te ni katáji-de sava chaa ja koto yu'u-dé-ya. Te chaa-ún, káka'an-de ja cháa ndaa kákuu-de, náva'a tñn yátá-de-ya siki tú'un ká'an-ya, te nastúu-de-ya núu fuerza gobernador, chaa tá'ú tíñu yúan, kákuu-de. ²¹ Te chaa-ún, ni kajika tu'ún-de-ya: Maestro, kájiní-ná ja ká'an va'a-ní te stá'an ndaa-ní tu'un. Te tú ndé'é-ní ndasa jito taká ñáyivi, chí sua stá'an ndaa-ní ichi Dios. ²² Á kuu ku'a-yó xú'ún yóo nuu César xí túu, áchí-de. ²³ Ko máa-yá, ni jiní-ya já xndá'ú-de-ya kákuu-de. Te ni ka'an-ya jín-de: Naja kábito nchaa-ro rúu. ²⁴ Stá'an xu'ún jián ná ndé'é-rí. Ndé chaa kuu chaa ncháa nuu yá'a, jín tú'un yóso yá'a. Achí-ya. Te ni kaka'an-de: César kuu, áchí-de. ²⁵ Yúan-na te ni ka'an-ya jín-de: Ku'a ja xín César nuu César, te ja xín Dios nuu Dios núsáa, áchí-ya. ²⁶ Te tú ní kákuu tñn yátá-de-ya jín tú'un yá'a jito nuu ñáyivi. Te ni kanaa ini-de ni kajini so'o-de tu'un ni ka'an-ya jín-de. Te tú ní káka'an kuti-gá-de.

Siki já náchaku ndíyi

²⁷ Yúan-na te ni jakoyo yaku chaa saduceo. Te chaa-ún, káka'an-de ja tú nachaku kuti ndíyi. Te ni kajika tu'ún-de-ya: ²⁸ Maestro, Moisés ni chaa-de

tutu n̄i ndoqo j̄in-yó: Nú ñani ñn cháa kuu-de, te ío ñasíí-de, te nú tú se'e-de ní ío. Yúan-na te ñani-de ná náki'in ñasíí-de, te nandakin-de tata ñani-de, áchí tutu-ún. ²⁹ Bueno, n̄i ka'io usiá ñani. Te cháa núú, n̄i tanda'a-dé. Te n̄i j̄i'í-de. Te tú kuti sé'e-de ní ío. ³⁰ Te cháa uu, n̄i naki'in-de-ña. Te n̄i j̄i'í-de. Te tú kuti sé'e-de ní ío. ³¹ Te cháa un̄i n̄i naki'in-de-ña. Te n̄i j̄i'í tuku-de. Te ndí'usiá-de suni súan. Te n̄i kaji'í-de. Te tú kuti ní ñn se'e ní káxndóo-de. ³² Te onde sandíí-n̄a te suni n̄i j̄i'í máá ñá'an-ún. ³³ Te kivi náchaku taká ndiyi, ndé ñn-de kuu-ña ñasíí-de núsáá. Ch̄i ndí'usiá-de n̄i kanchaka-de-ña, áchí-de j̄in-yá. ³⁴ Yúan-na te n̄i kach̄i Jesús j̄in-de: Se'e ñayivi yá'a, ch̄i kátanda'a-í j̄iná'an-i. ³⁵ Ko ío ñayivi já jáni in̄i Dios ja ñayivi vá'a kúu-i. Te ñayivi-ún nachaku-i ma'ñú ndiyi, te kivi-i inga vida. Te tú tanda'a kúti-í j̄iná'an-i yúan. ³⁶ Ni ma kúu kuti-gá-i. Ch̄i ñn núú-ni kákuu-i j̄in ndájá'a ándiví, te suni se'e Dios kákuu-i, ch̄i a n̄i nachaku-i. ³⁷ Te siki ndiyi ja náchaku, suni ñn-ni tu'un n̄i stá'an Moisés nuu yóso tú'un cuenta yukú. Ch̄i n̄i skúnání-de-ya Dios Abraham, Dios Isaac, j̄in Dios Jacob. ³⁸ Ch̄i Dios, nasu Dios ñayivi ní kaji'í kúu-ya, ch̄i sua Dios ñayivi káichaku kúu-ya. Ch̄i nuu máá-yá káichaku taká ñayivi. Achí-ya. ³⁹ Te yakú cháa káchaa tutu, n̄i kaka'an-de: Vá'a-ni n̄i ka'an-ní Maestro, áchí-de. ⁴⁰ Te tuká ní kátava iní-de ja kaká tu'ún-de-ya.

Siki Cristo, Se'e David

⁴¹ Te n̄i ka'an-ya j̄in-de: Naja káka'an-de ja Cristo kúu Se'e David. ⁴² Ch̄i máá David n̄i ka'an-de nuu tutú Salmo: Máá Tatá Dios n̄i ka'an-ya j̄in Jító'o-ri: Nungoo-ró íchi ndává'a-ri, ⁴³ te ná chúkú-ri ñayivi kájito u'u róo kuu-i teyu kuxndí ja'a-ro, áchí. ⁴⁴ Te máá David: Jító'o n̄i ka'an-de j̄in-yá: Te ndasa kúu-ya sé'e-de núsáá, áchí-ya. ⁴⁵ Te kánchaq-ya má'ñú taká ñayivi. Te n̄i ka'an-ya j̄in cháa káskuá'a j̄in-yá: ⁴⁶ Koto-ró máá-ró núu cháa káchaa tutu, ch̄i kákuñi-de kaka-de j̄in su'ñu káni. Te kákuñi-de ja ká'an sa'an-yo j̄in-de nuyá'u. Te silla j̄in'ún onde xin̄i mesa in̄i ve'e sinagoga, j̄in silla xin̄i mesa nuu ío xini kákuñi-de. ⁴⁷ Te suni cháa yá'a kákókó-de ve'e ña'an kéndoo ndá'ú. Te kándúkú-de modo sáni, ja kájikan ta'u ná'an-de. Chaa yá'a, ví'í-gá ta'nu ndatu-de, áchí-ya.

21

Ja ní soko ñá'an viuda xu'ún

¹ Te n̄i ndakoto-ya, te n̄i j̄ini-ya núu ñayivi kúká káchu'un-i xu'ún iní janu. ² Te n̄i j̄ini-ya núu ñn ña'an viuda ja ní kendo ndá'ú í-ñá, te n̄i chu'un-ña úy xu'ún yíkin náa iní janu-ún. ³ Te n̄i ka'an-ya: Jandáa ká'an-ri j̄in-ró, ja ñá'an ní kendo ndá'ú yá'a, n̄i chu'un-ga-ña vasa taká-ga-í. ⁴ Ch̄i taká-i, n̄i káchu'un-i ja ní ndendo siki-í n̄i kasoko-í nuu Dios. Ko ña'an yá'a, vasa kúndá'ú-ña ko n̄i chu'un ndi'i-ña já kúchaku-ña j̄in, áchí-ya.

Naún tuni koo kivi jinu ñuyávi

⁵ Te sava-de káka'an-de tu'un ve'e ij, ndasa n̄i nduluu j̄in yúu lúu j̄in ofrenda. Te n̄i ka'an-ya: ⁶ Taká ndatíñu ja kándé'é-ró yá'a, chaa ñn kivi já má kútá'an-ga ní ñn yuu, ch̄i ndi'i ndua sá'a-í, áchí-ya. ⁷ Yúan-na te n̄i kajika tu'ún-de-ya: Maestro, ndé kivi kóo taká tiñu yá'a. Te naún tuni koo nuu kúyani chaa taká tiñu yá'a, áchí-de. ⁸ Yúan-na te n̄i ka'an-ya j̄in-de: Koto-ró máá-ró j̄iná'an-ró nává'a tú xndá'ú ní ñn-i róo. Ch̄i kikoyo kua'a ñayivi kí'in núu sí'ví-ri,

te ka'an-i: Máa-rí kúu I'a-ún. A nī chaq kivi-ún, achi-i. Ko ma kí'in-ro jíin-i. ⁹ Te nú nī kajini tu'un-ró já ío guerra te kájatá'an ñayivi, te ma yú'u-ro, chí kánúú já xná'an-ga koo taká tiñu yá'a. Ko ma ndí'i yachi. ¹⁰ Yúan-na te nī ka'an-ya jíin-de: Ndongda nación siki nación te ñuu siki ñuu. ¹¹ Te taan xaan. Te yá'a yúan koo tama jíin kué'e xaan. Te koo tuni ñá'nu ichi ándívi, te yu'ú ñayivi jíná'an-i. ¹² Ko onde té chá'an-ga koo taká tiñu yá'a, te chindikin-i róó te katñin-i róó. Te nastúu-i róó iní ve'e sinagoga jíin iní vekaa, kinchaka-i róó nuu rey jíin nuu gobernador ja siki rúu. ¹³ Te koo súan náva'a kani ndaa-ro tú'un. ¹⁴ Núsáá te ná kúndaá iní-ro já má nákani iní-ro ndasa xndió káni-ró tú'un nuu-í. ¹⁵ Chí ruu, kua'a-rí ñin yu'u jíin tú'un ndíchi núu-ro, náva'a chaq kájito u'u róó, ma kúu ka'an-de siki-ro ni ma kúu kundéé-de jíin-ró. ¹⁶ Te suni táa-ro, ñani-ro, tá'an-ró, jíin ñayivi kájiní tá'an-ró jíin, nastúu-i róó. Te kuu sava-ró sá'a-i. ¹⁷ Te taká ñayivi, koto u'u-i róó ja siki rúu. ¹⁸ Ko ni ñin íxi xini-ro ma náa kúti. ¹⁹ Te nú kuandéé iní-ro te kuchaku añu-ro. ²⁰ Ko nú nī kajini-ro já ní kájiko ndúu soldado yata ñuu Jerusalén, yúan-na te juku'un iní-ro já á yani naa ñuu-ún. ²¹ Yúan-na te ñayivi káxiukú iní ñuu Judea, kunu-i kinglyo-i onde yuku. Te ñayivi ká'jin ma'ñú ñuu-ún, kuxio-i kí'in-i. Te ñayivi ká'jin onde rancho, ma ndívi-i iní ñuu. ²² Chí kivi yúan kuu kivi náni'in tá'an Dios jíin-i, náva'a náskikuu taká tu'un yóso núu tutú. ²³ Ko kivi-ún, naká ndá'ú kuu ña'an káñu'un se'e jíin ñá'an káskáxin-í, chí kii tundó'o xaan siki ñuyívi. Te kití iní Dios jíin ñayivi yá'a. ²⁴ Te kuu-i jíin machete. Te kinglyo-i preso onde taká nación. Te ñayivi sñin nación, kuañu-i siki ñuu Jerusalén onde jinu kivi ñayivi sñin nación. ²⁵ Yúan-na te koo tuni nuu ndíkandii jíin núu yóo jíin núu tíñuú xini. Te kii tundó'o siki taká ñayivi ñuyívi yá'a. Te yu'ú ñayivi já ní'in mar jíin sú'ma mar. ²⁶ Te kuu xaan sáva chaq ja káyu'ú-de, chí káindatu-de chaq tundó'o yá'a siki ñí ñuyívi. Te taká fuerza andívi, ndí'i ka'ya. ²⁷ Yúan-na te kuni-i nuu máa Sé'e chaq kii-ya núu ñin viko nu'ún, jíin fuerza ja ndúñá'nu xaan-yá. ²⁸ Te nú a nī kejá'a taká tiñu yá'a, yúan-na te ndukani-ró xini-ro te ndakoto-ró, chí a yani nama-ya róó, áchi-ya jíin-de. ²⁹ Te suni nī ka'an-ya ñin tu'un yata jíin-de: Nde'é yúnu mékexe, jíin taká-ga yunu. ³⁰ Nú nī kajini-ro já ní kejá'a nájaa numa yúnu-ún, yúan-na te kájuku'un iní-ro já á yani nchaq viko sáú. ³¹ Suni súan máa-ró, nú nī kajini-ro kuákuu taká tiñu yá'a, yúan-na te kuni-ro já á yani koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. ³² Jandáa ká'an-rí jíin-ró ja má náa ñayivi yá'a onde nú tú skikuu taká tiñu. ³³ Andívi jíin ñuyívi chí naa, ko tu'un ká'an-rí chi ma náa. ³⁴ Koto-ró máa-ró náva'a ma kutéñu añu-ro jíin já kée ndási-ró xí já koo nájini-ró. Te ma kutéñu-ró jíin ndátíñu kuchaku-ro, chí sanaa te chaq-ni kivi-ún siki-ro. ³⁵ Chí nátu'un ñin xeyu, súan jinu siki taká ñayivi káxiukú ñí ñuyívi yá'a. ³⁶ Núsáá te kundito-ró taká kivi, te kakan ta'u-ro náva'a kuu kaku-ró núu taká tundó'o ja kíi-ún, te kundij-ro núu máa Sé'e chaq. Achí-ya. ³⁷ Te ndita'an kivi ní stá'an-ya tú'un iní ve'e íi. Te ndita'an akuáa ní kenda-ya kuá'an-ya onde yuku Olivos. Te yúan nī ndoqo-ya. ³⁸ Te taká ñayivi, ña'an chákoyo-i nuu-yá iní ve'e íi, náva'a kuni so'o-i tu'un ká'an-ya.

22

1 Yúan-na te nì kuyani viko kóo statilá tú yí'i yujan íá, ja nání viko Pascua. 2 Te taká sutu ñá'nu jíin taká cháa káchaa tutu, nì kandúkú sá'i-de modo ndasa ka'ni-dé-ya, chi nì kayu'ú-de nì kajito-de ñayivi. 3 Te nì kivi Satanás inì Judas, cháa nání Iscariote, ñin tá'an ja uxí uú-ún kúu-de. 4 Te cháa-ún, nì kee-de kua'an-de. Te nì ndatu'ún-de jíin sutú ñá'nu jíin cháa kákuu jefe nú ndasa nastúu-de Jesús. 5 Te máa cháa-ún nì kákusii iní-de. Te nì kakee yu'u-dé ja kuá'a-de xu'ún núu Judas. 6 Te nì jatú'un Judas. Te nì ndúkú-de modo ndasa nastúu-de-ya núu sutú jíiná'an nává'a tú kuvaa ñayivi.

Viko lélú Pascua

7 Te nì jaá viko kóo statilá tú yí'i yujan íá. Te máa kivi-ún jínu ñú'ún ká'ni-í lélú Pascua. 8 Te nì tájí-yá Pedro jíin Juan kua'an-de, te nì ka'an-ya jíin-de: Kuá'an te sátu'a-ró núu kée-yo lélú Pascua, achí-ya. 9 Te nì kaka'an-de jíin-ya: Ndénu kuní-ní sátu'a-ná, achí-de. 10 Te nì kachí-ya jíin-de: Kuni so'o, nú a nì jaá-ro iní ñuu-ún, te ketá'an-ró jíin ñin cháa ndiso ñin kiyi nducha. Kundikín-ro-dé ki'in-ro jíin-de onde inì ve'e nuu ndívi-de. 11 Te ka'an-ro jíin jito'o ve'e-ún: Achí máa Maestro jíin-ní: Ndénu ío ñin ve'e kua'a núu-ní nuu kée-ná lélú Pascua jíin cháa kákuá'a jíin-ná, achí-ro. 12 Yúan-na te jito'o-ún stá'an-de ñin cuarto ká'nu onde xinì ve'e nuu-ro, ja á núña. Te yúan sátu'a-ró. Achí-ya. 13 Te kája'an-de. Te nì kani'in-dé nátu'un nì ka'an-ya jíin-de. Te nì kasátu'a-de ndasa kuxíni-de lélú Pascua. 14 Te nì jaá hora-ún, te nì jungoo-ya núu mesa. Te suni nì kajungoo apóstol-ya jíin-yá. 15 Te nì kachí-ya jíin-de: Xaán kúu inì-rí kee-rí lélú Pascua yá'a jíin-ró jíiná'an-ró ja té ndo'o-ga-rí. 16 Chi kástu'ún-rí nuu-ro, ja má kée kúti-gá-rí Pascua yá'a, onde nú tú skíkuu máa iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Achí-ya. 17 Te nì ki'in-ya ñin taza. Te nì jikan ta'u-yá, te nì ka'an-ya: Ki'in ya'á. Te saka-ro núu tá'an-ró. 18 Chi ká'an-rí jíin-ró ja onde vina ma kó'o kuti-gá-rí nducha ndé'e uva, onde nú tú koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. 19 Te nì ki'in-ya stáa. Te nì jikan ta'u-yá. Te nì sakuáchí-yá. Te nì ja'a-ya núu-dé jíiná'an-de. Te nì ka'an-ya: Ya'á kúu yiki kúñu-rí ja ní jataña-rí ja sikí róo jíiná'an-ró. Ya'á sá'a-ró ja núku'un inì-ro rúu. 20 Suni súan nì sá'a-ya jíin taza, nuu ní ndí'i nì kuxíni-ya. Te nì ka'an-ya: Taza yá'a kúu niñí-rí ja sá'a contrato jáa. Te nì jati ja sikí róo jíiná'an-ró. 21 Ko nde'é-ró ja cháa nastúu ruu, kánchaa-de jíin-rí nuu mesa yá'a. 22 Chi jandáa, máa Sé'e cháa ki'in-ya íchi ja ní sánda Dios. Ko naka ndá'ú kuu cháa nastúu I'a-ún, achí-ya. 23 Yúan-na te cháa káskuá'a jíin-yá, nì kakejá'a-de kájika tu'ún tá'an máa-de, nú ndé ñin-de kúu cháa sá'a tiñu yá'a.

Ja ní kastátá'an-de ndé cháa kúñá'nu-ga

24 Te nì kakejá'a-de kastátá'an máa-de nú ndé ñin-de kúñá'nu-ga nuu tá'an-de. 25 Yúan-na te máa-yá nì ka'an-ya jíin-de: Taká rey, chi nuu taká ñayivi kátá'ú téyíi-de tiñu. Te cháa kákuñá'nu nuu máa-i, cháa kásá'a va'a káskúnání-i-de. 26 Ko sikí róo jíiná'an-ró na tú súan koo. Ndé róo ja kúñá'nu-ga, ná ndúu-ró nátu'un cháa súchí-ga. Te ndé róo ja kúñá'nu-ga-ro, ná ndúu-ró nátu'un cháa játiñu nuu tá'an-ró. 27 Te ndéja kúñá'nu-ga ío, á cháa yéé stáa núu mesa, xí cháa játiñu. Nasu cháa ja yéé stáa núu mesa náún. Te ruu, nátu'un cháa játiñu kúu-rí nuu-ro. 28 Ko máa-ró jíiná'an-ró, nì ka'jin-ró jíin-rí vasa kájito nchaá-i ruu. 29 Te nátu'un nì ja'a Táa-rí ñin ñuu ja tá'ú-rí tiñu nuu, suni súan kuá'a-rí nuu-ro. 30 Nává'a kee-ro kó'o-ró núu mesa jíin-rí inì ñuu nuu tá'ú-rí tiñu. Te jungoo-ró núu silla. Te sánda-ro tiñu ndí'uxí uú tatá Israel.

Tu'un Pedro jín lí'li

³¹ Te suni nì ka'an máá Jító'o-yo: Simón, Simón, kuni so'o-ró, chi nì jikan Satanás róó jíná'an-ró ja sijn-ún róó nátu'un trigo. ³² Ko nì jikan ta'u-rí ja kúu róó náv'a ma náyu'ú-ro. Te máá-ró, nú a nì naxió káva iní-ro, te ná síyja-ró táka ñani-ro. Achí-ya. ³³ Te nì ka'an-de jín-yá: Táta, a kándii tu'a-ná ja kí'n-ná jín-ní vaša vekaa te kuu-yo, áchí-de. ³⁴ Te nì ka'an-ya: Pedro, áchí-rí jín-ró, ja onde ná té kana-ga lí'li vina te uní jínu ka'an-ro ja tú jini kuti-ro rúu, áchí-ya. ³⁵ Yúan-na te nì jikā tu'un-yá-de: Ná nì tájí-rí róó nì kaja'an-ro ja tú ní kándiso-ró ñunu, ni bolsa, ni tú ní káyí'i-ró ndiján, á nì kumaní ñn ndatíñu nuu-ro náun, áchí-ya. Te nì kaka'an-de: Tú ni ñn, áchí-de. ³⁶ Te nì ka'an-ya jín-de: Ko vina, cháa ñáv'a a ñunu, ná náki'in-de. Te suni súan jín bolsa. Te cháa ja tú náun ñáv'a-a-de, ná xíkó-de tikachí-de te ná kuáan-de ñn machete. ³⁷ Chì ká'an-rí jín-ró, ja kánúú skíkuu-rí tu'un yá'a ja yóso núu tutú: Te onde jín cháa ñáá ní skétá'an-de-ya, áchí. Chì táka tu'un-rí ja yóso ná skíkuu ná'ín, áchí-ya. ³⁸ Yúan-na te nì kaka'an-de: Táta, yá'a ío uu machete, áchí-de. Te nì ka'an-ya jín-de: Suu jian-ni, áchí-ya.

Jesús iní Jardín Getsemani

³⁹ Te nì kenda-ya. Te nì kee-ya kuá'an-ya onde yuku Olivos nátu'un sá'a sá'a-ya. Te cháa káskuá'a jín-yá, suni kaja'an-de jín-yá. ⁴⁰ Te nuu ní ja-ya yúan, te nì kachí-ya jín-de: Kakan ta'u jíná'an-ró náv'a a tú koto ncha-i róó, áchí-ya. ⁴¹ Te nì kuxio-ya núu-dé kua'an-ya nátu'un ñn nuu skánda yuu. Te nì jukuiñi jítí-yá. Te nì jikan ta'u-yá. ⁴² Táa, nú játa'an iní-ní te chaxio-ní tundó'o-ná yá'a ná kí'in, ko nasu já kuní máá-ná, chi ja kuní máá-ní ná kúu, áchí-ya. ⁴³ Te nì kenda ñn ndajá'a ándívi ní ja-ya nuu-yá. Te nì ka'an ñn tu'un ndéé iní jín-yá. ⁴⁴ Te nì ndukuú'a xaan iní-ya. Te nì ndúkú ndéé téyí-ga-ya ní jikan ta'u-yá. Te nì kana tañi-yá ja ní tojo onde nuu ñú'un nátu'un yúyú ná'nu niñi. ⁴⁵ Te nuu ní ndukuiñi-ya ja ní ndí'i nì jikan ta'u-yá, te nì najaa-ya núu cháa káskuá'a jín-yá. Te nì jini-ya ja kákixi-de, chí kándukuú'a iní-de. ⁴⁶ Te nì kachí-ya jín-de: Naja kákixi-ro. Nduko, te kakan ta'u-ro náv'a a tú koto ncha-i róó, áchí-ya.

Ja ní kakatiin-de Jesús

⁴⁷ Te nini sásuan ká'an-ya, te nì jakoyo kua'a ñáyivi. Te ñn cháa nání Judas, ñn tá'an ja uxí uu-ún, yóxnúú-de nuu ñáyivi-ún nì ja-ya. Te nì kandita-de nuu Jesús ja tiyú'ú-de-ya. ⁴⁸ Yúan-na te nì ka'an Jesús jín-de: Judas, tiyú'ú-ró rúu te súan nastúu-ró máá Sé'e cháa náun. Achí-ya. ⁴⁹ Te cháa ká'jin jín Jesús, nì kajini-de ndasa kuakuu. Te nì kaka'an-de jín-yá. Táta, stují-yo-dé jín machete xí túu, áchí-de. ⁵⁰ Te ñn máá cháa-ún, nì stují-ní-de ñn mozo máá sutú ñá'nu-ga. Te nì kachí-de so'o lado vá'a. ⁵¹ Yúan-na te nì ka'an Jesús: Sía, áchí-ya. Te nì ké'é-yá so'o mozo-ún, te nì nasáva'a-ya. ⁵² Te nì ka'an Jesús jín sutú ñá'nu-ún jín cháa kákuu jefe iní ve'e ñi jín cháa ní kayii, ja ní chakoyo-de sikí-yá: Nátu'un sikí ñn cháa kuí'ná vái koyo-ró jín machete jín yúnu náun. ⁵³ Nditá'an kivi ní kandee-rí jín-ró iní ve'e ñi te tú ní kákatiin-ró rúu. Ko ya'a kúu hora máá-ró jín fuerza ñuñáa. Achí-ya.

Ja tú ní jatú'un Pedro

⁵⁴ Te nì kakatiin-de-ya kuá'an-de jín-yá. Te nì kaskívi-de-ya iní ve'e sutu ñá'nu-ga. Te Pedro, jiká-ni ndikín-de-ya. ⁵⁵ Te sava ñáyivi, nì kanastá'an-i ñn ñu'un yata ve'e-ún. Te nì kanakuú'kó ndúu-i káxiukú-i. Te Pedro, suni nì

jungoo-de jíin ñáyivi-ún. ⁵⁶ Te ñin ña'an játíñu iní vẹ'e-ún, ñi jini-ña núu-dé ja kánchaa-de yuñú'un yúan. Te ñi nde'é vá'a-ña núu-dé. Te ñi ka'an-ña: Te chaa yá'a, suni jika-de jíin cháa-ún vii, áchí-ña. ⁵⁷ Yúan-na te máa-de, tú ni játu'un-de: Nána, na tú jini-ná chaa-ún, áchí-de. ⁵⁸ Te ñi kunúu ñin tí'lí-ga. Te ñi jini tuku inga-de nuu Pedro te ñi ka'an-de: Te róo, suni tá'an-de kúu-ró vii, áchí. Te ñi ka'an Pedro: Hombre, nasuú kúu-ri, áchí-de. ⁵⁹ Te nátu'un ñin hora-ga te ñi kachí inga-de: Jandaa ja cháa yá'a, suni jika-de jíin cháa-ún, chi chaa ñuu Galilea kúu-de, áchí. ⁶⁰ Te ñi ka'an Pedro: Hombre, tú jini kuti-rí naún tu'un ká'an-ro, áchí-de. Te ñi súan ká'an-de, te ñi kana-ni lí'li. ⁶¹ Yúan-na te ñi xío kóto máa Jító'o-yo. Te ñi nde'é-yá nuu Pedro. Te ñi nuku'un iní-de tu'un ñi ka'an máa Jító'o-yo jíin-de: Onde ná té kana-ga lí'li, te ma kuátu'un-ró rúu uní jínu, áchí-ya. ⁶² Te ñi kenda Pedro kua'an-de. Te ñi nde'e xaan-dé.

Ja ní kasákátá-de nuu-yá

⁶³ Te taká chaa kándito Jesús, ñi kasákátá-de nuu-yá. Te ñi kastují-dé-ya. ⁶⁴ Te ñi kajasu-de nuu-yá. Te ñi kastují-dé nuu-yá. Te ñi kajika tu'un-de-ya: Kastu'un, ndé chaa ñi stují róo, áchí-de. ⁶⁵ Te ío kua'a-gá tu'un ñi kaka'an-de siki-yá ja ní kasá'a ndiva'a-de jíin-yá.

Ja ní kajanchaka-de-ya núu junta

⁶⁶ Te nuu ní kundijin, te ñi kanataka chaa ñi kayii, jíin sutú ñá'nu jíin cháa káchaa tutu, ñi kajanchaka-de-ya núu junta máa-de. ⁶⁷ Te ñi kaka'an-de: Máa-ró kúu máa Cristo, naún. Kachí nuu-rí, áchí-de. Te ñi kachí-ya jíin-de: Vasa ná kachí-ri nuu-ro, te ni ma kándija kuti-ro. ⁶⁸ Te suni nú ruu xndichí-ri róo, te ma xndió káni-ró tú'un nuu-rí. Te ni ma sia-ro rúu. ⁶⁹ Ko onde vina te máa Sé'e chaa kunchaa-ya íchi ndává'a nuu ío fuerza Dios, áchí-ya. ⁷⁰ Te ndi'i-de, ñi kajika tu'un-de-ya: Núsáa te máa-ró kúu Se'e Dios naún, áchí-de. Te ñi kachí-ya jíin-de: Máa-ró kaka'an ja rúu kúu, áchí-ya. ⁷¹ Yúan-na te ñi kaka'an-de: Naún ñini kúni so'o-ga-yo ká'an inga chaa núsáa, chí jíin yú'u máa-de ñi kajini so'o-yo vina, áchí-de.

23

Ja kuá'an Jesús nuu Pilato

¹ Yúan-na te ñi kandongda ndi'i-de ñi kajanchaka-de-ya núu Pilato. ² Te ñi kejá'a-de kásátu'un-de siki-yá: Chaa yá'a ñi kani'in-ná-de ja sáká núu-de xiní ñáyivi ñuu-yo. Te tú já'a-de tu'un kua'a-yo xú'un yóo nuu César. Te ká'an-de ja máa-de kúu Cristo Rey, áchí. ³ Yúan-na te Pilato, ñi jika tu'un-de-ya: Máa-ró kúu Rey ñáyivi judío naún, áchí-de. Te máa-yá ñi ka'an-ya: Ká'an ndaa-ro, áchí-ya. ⁴ Te ñi kachí Pilato jíin taká sutu ñá'nu jíin ñáyivi kuá'a-ún: Tú ni ñin kuachi ní'in-rí siki cháa yá'a, áchí-de. ⁵ Ko máa cháa-ún, ví'i-gá ñi kaka'an-de: Xaan kúvaa ñáyivi sá'a-de jíin tu'un stá'an-de níi ñuu Judea, ñi kejá'a-de onde ñuu Galilea te ñi kenda-de onde yá'a, áchí-de.

Ja kándij Jesús nuu Herodes

⁶ Yúan-na te Pilato, ja ní jini so'o-de ja Galilea kaka'an, te ñi jika tu'un-de nú chaa ñuu Galilea kúu-ya. ⁷ Te nuu ní juku'un iní-de ja ndá'a Herodes yí'i ñuu-ya, te ñi táji-de-ya kuá'an-ya núu Herodes chí kivi-ún suni kánde Herodes iní ñuu Jerusalén. ⁸ Te nuu ní jini Herodes nuu Jesús, ñi kusii xaan iní-de, chí ío kua'a kivi kuni-de nde'é-de nuu-yá, chí ñi jini tu'un-de

kua'a tú'un siki-yá. Te ñúkuu iní-de ja sá'a-ya ñin tuni nuu-dé. ⁹ Te xaan ní xndichí-de-ya. Ko tú ni ñin tu'un ní xndió káni-ya núu-dé. ¹⁰ Te taká sutu ñá'nu jín taká chaá káchaa tutu, ká'jin-de yúan, kásátú'ún téyí-ga-de siki-yá. ¹¹ Yúan-na te Herodes jín soldado-de, ni kasándiva'a-de jín-yá. Te ni kasákátá-de nuu-yá. Te ni chu'un-de-ya ñin sa'ma tindu'á. Te ni natáji tuku-de-ya kuáno'on-yá nuu Pilato. ¹² Te suni máá kivi-ún, ni kanakuni maní tá'an Herodes jín Pilato, chi aná'an chi káji to u'u tá'an-de núu. ¹³ Yúan-na te ni kana Pilato xini taká sutu ñá'nu, jín taká chaá kákuu jefe jín taká ñayivi. Te ni kandututú-i. ¹⁴ Te ni ka'an-de jín-i: Ni kákinchaka-ró cháa yá'a nuu-rí, ja sáká núu-de xini ñayivi, áchí-ro. Te vina a ni xndichí-ri-de jito nuu máá-ró. Te tú ni ñin kuachi ní ní'in-rí siki-dé natu'un kásátú'ún-ró, ¹⁵ te ni Herodes, chi ni táji-ri-de ni ja'an-de yúan. Te tú ni ñin kuachi ní sá'a-de ja ká'ni-yo-dé.

Ja kuá'an tuku-ya núu Pilato

¹⁶ Núsáá te ná xndó'o-ri-de te sía-ri-de ki'in-de. Achí-de. ¹⁷ Chi ndita'an viko-ún kánúu ja sía-de ñin preso. ¹⁸ Ko taká ñayivi kuá'a-ún, ñin núu-ni ni kákana jaa-i: Ka'ni-ní chaá yá'a. Te sía-ní Barrabás ná kí'in-de, áchí-i. ¹⁹ Te Barrabás, kánde-de vekaa kuachi ja ní xndóna-de-i ni kanakuatá'an máá-i, te ni ja'ni-dé ñin ndiyi. ²⁰ Te ni ka'an tuku Pilato jín-i, chi sía-de Jesús kuni-de núu. ²¹ Ko máá-i ni kakana jaa tuku-i: Ka'ni-ní-de jiká cruz, kata kaa-ní-de, áchí-i. ²² Te ni ka'an tuku-de jín-i vuelta uni: Te naun kuachi ni sá'a chaá yá'a vii. Tú ní'in kúti-rí ni ñin kuachi siki-dé ja kúu-de. Núsáá te xndó'o-ri-de, te sía-ri-de ki'in-de. Achí Pilato.

Ja ní kajata kaa-de-ya

²³ Ko ñin jínu-ni ni kákana jaa ñayivi-ún, ni kajikan-i ja ná kúu-ya jiká cruz. Te máá-i jín taká sutu ñá'nu, ni kákana jaa téyí-i. Te yúan ní kundéé-i jín Pilato. ²⁴ Yúan-na te Pilato, ni sándaq-de ja ná kúu ja ní kajikan-i. ²⁵ Te ni sía Pilato chaá ni kánde vekaa siki ja ní xndóna-de-i ni kanakuatá'an máá-i te ni ja'ni-dé ndiyi. Chi súan ni kajikan ñayivi-ún. Te ni naku'a-de Jesús nuu-í ja ná sá'a-i ndasa kákuu iní máá-i jín-yá. ²⁶ Te ni kákiñi'in-i-ya. Te ni kákatñin-i ñin chaá nání Simón ñuu Cirene ja vái-de ichi rancho. Te ni kachaa-i cruz siki-dé. Te ndiso-de kua'an-de yata Jesús. ²⁷ Te kua'a ñayivi jín ñá'an, ni kandikñin-i yata-yá. Te ña'an-ún, kánde'e-ña te kákana jikó'ó-ña ja'a-yá. ²⁸ Ko máá Jesús, ni xió koto-ya núu-ña. Te ni ka'an-ya jín-ña: Se'e ñuu Jerusalén, ma ndé'e-ro ja'a-rí. Nde'e ja'a máá-ró jín ja'a sé'e-ró jín'an-i. ²⁹ Te kuni so'o-ró, chi chaá kivi ja ká'an-i: Xáan ndatu ña'an numá, jín ja tú ní skáku se'e, jín ja tú ní skáxin-í, áchí-i. ³⁰ Yúan-na te ka'an ñayivi jín taká yuku: Nduq siki-rí jín'an-ri. Te suni jín taká tinduu: Kasu siki-rí jín'an-ri, áchí-i. ³¹ Chi nú jín yúnu yí'í kásá'a-de tiñu yá'a, te ndasa sá'a-de jín yúnu íchi núsáá, áchí-ya. ³² Te suni ni jo uo chaá ká'jo kuachi ká'ja'an-de jín-yá ja kúu-de. ³³ Te ni jakoyo-i jín-yá tinduu nání yiki xini, te yúan ni kajata kaa-i-ya jiká cruz. Te suni ni kajata kaa-i ndendúu chaá ká'jo kuachi-ún, ñin-de ichi ndává'a-ya, te inga-de ichi ndávésé-yá. ³⁴ Te ni ka'an Jesús: Táa, sá'a-ní tuká'nu iní-ní nuu-í, chi tú kájin-i naun kásá'a-i, áchí-ya. Te ni kándatá-i sa'ma-ya, ni kasá'a-i ñin apuesto siki. ³⁵ Te ñayivi ká'jin yúan kánde'e-i nuu-yá. Te chaá kákuñá'nu, suni ni kasákátá-de nuu-yá. Te ní kaka'an-de: Sava ñayivi á ní kuu ní nama-de. Ná náma-de máá-de, te nú Cristo I'a ni kaji Dios kúu-de, áchí-de. ³⁶ Te soldado, suni ni kasákátá-de nuu-yá. Te ni káandita-de nuu-yá. Te ká'ja'a-de vinagre ko'o-ya. ³⁷ Te ni kaka'an-de jín-yá: Nú máá-ró kúu rey ñayivi judío, te ná

náma-ró máá-ró, áchí-de. ³⁸ Te suni n̄i jo ñn tutu yoso siki-yá jíin yú'u griego, jíin latín, jíin hebreo: Ya'á kúu Rey ñayivi judío, áchí. ³⁹ Te ñn máá cháa ío kuachi-ún ja ndíta kaa-de, n̄i ka'an ndiva'a-de jíin-yá: Nú máá-ró kúu Cristo, te ná náma-ró máá-ró te suni nama-ró rúu jíná'an-r̄i núsáá, áchí-de. ⁴⁰ Ko inga-de, n̄i ka'an xaan-dé nuu tá'an-de: Tú ío ja jíin'ún-ró núu Dios náun, ch̄i ñn núu-ni tá'nu ndatu-ro jíin-yá. ⁴¹ Ch̄i máá-yó, jandáa vatu-ni ndó'o-yó yá'a, ch̄i súan kúta'u-yo táká tiñu n̄i sá'a-yó, Ko I'a yá'a, tú ñn kuachi ní sá'a-yá, áchí-de. ⁴² Te n̄i ka'an-de jíin Jesús: Nuku'un in̄i-ní náá nú n̄i najaa-ni in̄i ñuu nuu tá'ú-ni tiñu, áchí-de. ⁴³ Yúan-na te n̄i ka'an Jesús jíin-de: Jandáa ká'an-r̄i jíin-ró, ja vína te kunchaa-ro jíin-rí nuu jardín andíví, áchí-yá. ⁴⁴ Te nuu ní kuu nátu'un kaxiuu, te n̄i kuxkí'vi níí núu ñú'un onde ka'un̄i. ⁴⁵ Te n̄i kutúun ndikandii. Te sa'ma ndíta kaa in̄i ve'e íi, n̄i ndata sáva sava. ⁴⁶ Yúan-na te n̄i ka'an jaa Jesús: Táa, in̄i nda'a-ni náku'a-ná añú-ná, áchí-yá. Te súan n̄i ka'an-yá, te n̄i jí'i-ni-yá. ⁴⁷ Te chaa capitán, nuu ní jin̄i-de ja súan n̄i kuu, te n̄i nakana jaa-de Dios: Ndaa ndija ja cháa yá'a ñn chaa ndaa n̄i kuu-de, áchí-de. ⁴⁸ Te ndivii ñáyivi ká'jin yúan, n̄i kajin̄i-i ja súan n̄i kuu. Te n̄i kanaxió káva-i kákani-i jíkí jíká-i ká'ja'an-i. ⁴⁹ Ko táká chaa ká'jin̄i tá'an jíin-yá, jíin táká ña'an kándik̄in-ña-yá onde ñuu Galilea, ká'jin̄i jíká-ña kánde'ē-ña táká tiñu yá'a.

Ja ní kachiyuji-de-ya

⁵⁰ Te n̄i jo ñn chaa nání José, chaa vá'a chaa ndaa kúu-de. Te suni ñn chaa junta kúu-de. ⁵¹ Ko tú ní jata'an in̄i-de tu'un n̄i kandatú'ún junta-ún ni tiñu n̄i kasánda-ún. Te ñuu Arimatea in̄i ñuu Judea ncháa-de. Te ñúkuu in̄i-de koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. ⁵² Chaa yá'a, n̄i jaa-de nuu Pilato. Te n̄i jikan-de yiki kúñu Jesús. ⁵³ Te n̄i janchaa-de-ya. Te n̄i chisúkun-dé-ya jíin ñn sa'ma kuitá. Te n̄i chindee-de-ya in̄i ve'e añú ja ní jacha jiká ñn kava nuu tú kunduji-ga ni ñn ndiyi. ⁵⁴ Te kivi xían-ún koo viko Pascua. Te a yani kundijin̄i kivi ndétatú. ⁵⁵ Te ña'an ní kikoyo jíin-yá onde ñuu Galilea, káindik̄in-ña José kua'an-ña jíin-de. Te n̄i kajin̄i-ña yaú kava-ún nuu ní yuji yiki kúñu-ya. ⁵⁶ Te n̄i kanaxió káva-ña káno'on-ña. Te n̄i kasátu'a-ña jí'o jíin perfume, te n̄i kandétatú-ña kivi ndétatú-ún, nátu'un n̄i tá'ú tiñu ley.

24

Ja ní nachaku Jesús

¹ Te tíkuáan-ña kivi ñn semana n̄i jakoyo-ña yaú kava-ún, káindá'á-ña táká jí'o n̄i kasátu'a-ña. Te suni ká'ja'an sava-ga ña'an jíin-ña. ² Te n̄i kajin̄i-ña já ní kuxio yuu ndí'u yu'u yaú kava-ún kua'an. ³ Te n̄i kivi koyo-ña. Te tú ní kajin̄i-ña yíki kúñu máá Jíto'o-yo Jesús. ⁴ Te nini kákuháa in̄i-ña já súan n̄i kajin̄i-ña, te uu chaa káñu'un sa'ma ku'jin kándii ncháa, n̄i kajukuifi-ni-de xiin-ña. ⁵ Te n̄i kayu'ú-ña. Te n̄i kajaxin-ña núu-ña nuu ñú'un. Te n̄i kaka'an chaa-ún jíin-ña: Naja sá ma'ñú ndiyi kánandúkú-ró I'a chakú. ⁶ Túu-ya yá'a, ch̄i a n̄i nachaku-ya. Á tú ná'an-ró ndasa n̄i ka'an-ya jíin-ró ná n̄i kandee-ga-ya onde ñuu Galilea núu. ⁷ Ch̄i n̄i ka'an-ya: Jínu ñú'ún já máá Sé'e chaa natuu-ya núu ndá'a cháa ká'jo kuachi, te kuu-ya jiká cruz, te nachaku-ya kivi uní. Achí. ⁸ Yúan-na te n̄i kanuku'un in̄i-ña tú'un n̄i ka'an-ya jíin-ña. ⁹ Te n̄i kenda-ña yaú kava-ún káno'on-ña. Te n̄i kakastu'ún-ña tú'un yá'a nuu ndí'uxi ñn-de jíin táká nuu sáva-ga-de. ¹⁰ Te ña'an kákastu'ún tú'un yá'a nuu apóstol kákuu María ñuu Magdala, jíin Juana, jíin ingá María náa Jacobo, jíin sáva-ga-ña. ¹¹ Ko

máá apóstol, kájani iní-de ja tú'un tá'an tachí káka'an-ña. Te tú ní kákandíja-de. ¹² Te nì ndukuini-ni Pedro. Te nì jinu-de kua'an-de onde yaḡ kava-ún. Te nì jukuíta ndee-de. Te nì jiní-de ja sá'ma kuitá-ún kándaa-na máá. Te nì kee-de kuano'on-dé ve'e-de jani iní-de naún ní kuu.

Ja ní ketá'an-ya jín úu-de

¹³ Te suu kivi-ún, te kája'an uu-de ichi ñn ñuu nání Emaús ja ncháá nátu'un uxí kilómetro yósava jín ñúu Jerusalén. ¹⁴ Te kándatu'ún máá-de taká tiñu yá'a ja ní kuu-ún. ¹⁵ Te nini kándatu'ún-de te kájika tu'ún tá'an máá-de. Te máá Jesús, nì jaá-ya yatá-dé. Te kájika tai-ya kuá'an-ya jín-de. ¹⁶ Ko nátu'un ndasú nduchi-dé náva'a ma nákuní-de-ya. ¹⁷ Te nì ka'an-ya jín-de: Naún tu'un kándatu'ún-ró yá'a nini kájika-ró. Te naja kándukuí'a iní-ro, áchí-ya. ¹⁸ Te ñn-de ja nání-de Cleofas, nì ka'an-de jín-ya: Á sá ní chaa-ní iní ñuu Jerusalén, te máá ñn-ni ní tú jiní-ní taká tiñu ja ní kuu iní ñuu-ún kivi yá'a náún, áchí-de. ¹⁹ Te nì jiká tu'ún-ya-de: Te naún ní io, áchí-ya. Te máá-de nì kaka'an-de jín-ya: Aa, ja ní ta'an Jesús ñuu Nazaret, chaa nì jani tu'un Dios te nì sá'a-de tiñu ñá'nu. Te jín fuerza nì jani-de tu'un jito nuu Dios jín núu taká ñayivi. ²⁰ Te sutu ñá'nu jín cháa kakuñá'nu nuu-yo, nì kanastúu yuán-de. Te nì kanakuxndíi sikí-dé ja ná kúu-de. Te nì kaja'ni-ún-de jiká cruz. ²¹ Ko máá-ná jíná'an-ná, nì kañukuu iní-ná ja máá-de kúu chaa ja náma ñuu Israel núu. Te nì ndi'i taká tiñu yá'a, te vina nì kuu unj kivi já ní kuu taká tiñu-ún. ²² Ko sava ñas'í ío jín-ná jíná'an-ná, suni nì kasíyú'ú-ña-ná, chi jañá'an xaḡ ní jangoyo-ña yaú kava-ún. ²³ Te tú ní kánani'in-ña yiki kúñu-de. Te nì chaḡoyo-ña te áchí-ña já ní kajini-ña já ní kenda koyo ndajá'a ándívi núu-ña. Te nì kaka'an ndajá'a-ún jín-ña já chakú-de. ²⁴ Te nì kaja'an sava tá'an-ná onde yaḡ kava-ún. Te nì kajini-de nátu'un nì kaka'an ñá'an-ún. Ko tú ní kájini kuti-dé nuu máá cháa-ún. Áchí-de. ²⁵ Yúan-na te nì ka'an-ya jín-de: Chaa xini ñáá kakuu-ró. Xaḡ úun iní añú-ro já kándíja-ró taká tu'un nì kaka'an chaa nì kajani tu'un Dios. ²⁶ Á tú kánúú já ndó'o Cristo tundó'o yá'a te vása ndívi-ya núu ndúñá'nu-ya náún. Áchí-ya. ²⁷ Te nì kejá'a-ya onde tu'un Moisés jín tú'un chaa nì kajani tu'un Dios, te nì jani kájí-ya taká tu'un tutu iñ núu-dé ja ká'an tu'un máá-ya. ²⁸ Te nì kaḡuyani-de rancho nuu kája'an-de-ún. Te máá-ya nì sá'a-ya nátu'un ki'in jiká-ga-ya. ²⁹ Ko máá-de nì kastétuu-de-ya, nì kaka'an-de jín-ya: Kendoo-ní jín-ná, chi a kuá'ini te kuḡukxí'vi, áchí-de. Yúan-na te nì kivi-ya já kéndoo-ya jín-de. ³⁰ Te nuu ní kaḡungoo-de ja kée-dé staa, te nì ki'in-ya staa-ún, te nì jikan ta'u-ya. Te nì ja'ncha sava-ya. Te nì ja'a-ya núu-dé jíná'an-de. ³¹ Yúan-na te nátu'un nì kananuña nduchi-dé. Te nì kanakuni-de-ya. Ko iñ-ní nì kuxio-ni-ya kuá'an-ya. ³² Yúan-na te nì kaka'an máá-de: Jandaa ja ní tá'u'u iní añú-yo ja níni jáni-ya tú'un nuu-yo íchi-ún nuu ní juña-ya tutu iñ núu-yo. ³³ Te suni hora-ún nì kándukuini-de. Te kuano'on-dé ichi ñuu Jerusalén. Te yúan nì kanaketá'an-de jín uxí ñn-ga chaa-ún ká'in tútu-de jín sáva-ga tá'an-de. ³⁴ Te nì kaka'an-de: Jandaa jakúti a nì nachaku máá Jító'o-yo. Te a nì ndenda ndijin-ya núu Simón. Áchí-de. ³⁵ Yúan-na te ndendúu chaa-ún, nì kakastu'ún-de ndasa nì kaketa'an-de jín-ya ichi-ún. Te ndasa nì kanakuni-de nuu-ya nuu ní ja'ncha sava-ya staa. ³⁶ Te nini kándatu'ún-de tu'un yá'a, te nì jukuini-ni máá-ya sava ma'ñú-de. Te nì ka'an-ya jín-de: Ma kukuí'a iní-ro jíná'an-ró, áchí-ya. ³⁷ Ko máá-de, nì kayu'ú-de. Te nì kándakoto io-de. Te kájani iní-de ja ñn añú kúu-ya. ³⁸ Ko máá-ya nì kachi-ya jín-de: Naja

káyu'ú-ro. Naja súan kájani iní-ro. ³⁹ Nde'é ndá'a-rí jíin já'a-rí, te kuni-ro já máá-rí kúu. Tíin ruu te kuni-ro, chí in añú tú ñáva'a kuñu ni yiki nátu'un kánde'é-ró já ñáva'a máá-rí. Achí-ya. ⁴⁰ Te nì kuu nì ka'an-ya tú'un yá'a. Te nì stá'an-ya ndá'a-yá ja'a-yá nuu-dé jíná'an-de. ⁴¹ Te vasa kákusií xáan iní-de, ko tú ní kákandíja va'a-de. Te yuán ní ka'an-ya jíin-de: Ió ja kée-rí yá'a xí túu, áchí-ya. ⁴² Yúan-na te nì kaja'a-de in tiyáká táu núu-yá, jíin in yoko ja ñú'un nduxi. ⁴³ Te nì ki'in-ya ní yee-yá nuu-dé jíná'an-de. ⁴⁴ Te nì ka'an-ya jíin-de: Yá'a kúu taká tu'un nì ka'an-rí jíin-ró ná nì kanchaa-rí jíin-ró sáá, ja kánúú skíkuu taká tu'un-rí ja yóso núu tutú ley Moisés, jíin núu tutú chaa nì kajani tu'un Dios jíin núu tutú Salmo. Achí-ya. ⁴⁵ Te nì juña-ya já jiní tuní-de jíná'an-de, náva'a kuu juku'un iní-de tu'un ká'an tutú ij. ⁴⁶ Te nì kachi-ya jíin-de: Súan yóso núu tutú ja ndó'o Cristo, te nuu uní kivi te nachaku-ya má'ñú ndíyi. ⁴⁷ Te jíin sí'vi-yá ná kuichá tu'un nuu táka ñayivi já ná nákaní iní-i, náva'a koo tuká'nu iní-ya núu táka kuachi-i. Te kejá'á tú'un yá'a onde ñuu Jerusalén kí'in. ⁴⁸ Máá-ró kákuu chaa kani ndaa tu'un yá'a. ⁴⁹ Te vina táji-rí ja ní keyu'u Táa-rí. Te kii siki-ro jíná'an-ró. Ko kendo-ro iní ñuu Jerusalén onde ná kú'un-ró fuerza ja kí onde andíví, áchí-ya.

Ja ní ndaa-ya kuá'an-ya andíví

⁵⁰ Yúan-na te nì kiñi'in-ya-dé kua'an-ya jíin-de onde ñuu Betania. Te yúan nì kaña-ya ndá'a-yá. Te nì jikan ta'u-yá ja'a-dé jíná'an-de. ⁵¹ Te nini jikan ta'u-yá ja'a-dé, te nì kuxio-ni-ya núu-dé, nì ndaa-ni-ya kuá'an-ya onde andíví. ⁵² Te máá-de, nì kachiñú'un-de-ya. Yúan-na te nì kanaxió káva-de káno'on-de ñuu Jerusalén kákusií xáan iní-de. ⁵³ Te nene nì ka'jin-de iní ve'e ij kájikán ta'u-dé te kánakana jaa-de Dios. Amén.

EL SANTO EVANGELIO SEGUN SAN JUAN TU'UN VA'A NI CHAA SAN JUAN

Máa-yá kúu máa Tú'un

¹ Ondé xnáñúú ní kuu Tu'un. Te Tu'un-ún, n̄i kanchaa-ya jín Dios. Te máa Tú'un-ún n̄i kuu Dios. ² Máa-yá n̄i kanchaa-ya ondé xnáñúú jín Dios. ³ Te ondé jín máa-yá n̄i sá'a Dios taká ndatíñu. Te nú tú ní sá'a máa-yá, te ma kúva'a ni ñn ndatíñu yá'a núú. ⁴ Te in̄i máa-yá ñú'un vida te yúan kúu ñn luz ja stúun nuu taká ñayivi. ⁵ Te máa luz, xndii ncháa nuu ñúñáa. Te ñuñáa-ún, tú ní kúndéé ndá'va.

Juan, chaqa skuánducha

⁶ Te n̄i táji Dios ñn chaqa nání Juan. ⁷ Chaqa yá'a, n̄i kii-de ja káni ndaa-de tu'un máa luz, nává'a kándija taká ñayivi sá'a-de. ⁸ Nasu máa-de ní kúu luz. Ko n̄i kii-de nává'a kani ndaa-de tu'un máa luz. ⁹ Máa-yá kúu luz ndija ja stúun nuu taká ñayivi, te ondé sáa ní kii-ya in̄i ñuyivi. ¹⁰ Te n̄i ncháa-ya in̄i ñuyivi, ko vasa jín máa-yá n̄i kuva'a ñuyivi, te tú ní nákun̄i ñayivi núu-yá. ¹¹ N̄i kii-ya núu ja xín máa-yá, te ñayivi máa-yá-ún, tú ní kájatá'ú-i-ya. ¹² Ko sava ñayivi, n̄i kakandija-i-ya jín sí'ví-yá, te n̄i kajatá'ú-i-ya. Te nuu máa-i n̄i ja'a-ya tú'un ja ndúu-i se'e Dios. ¹³ Te máa-i, tú ní kákaku-i cuenta niñi, te ni yiki kúñu, ni chaqa, tú ní kásá'a, ch̄i sua máa Dios n̄i sá'a. ¹⁴ Te máa tú'un-ún, n̄i nduu-ya ñn yiki kúñu. Te n̄i ncháa-ya jín-yó. Te ñú'un chítú-yá jín tú'un luu, jín tú'un ndaa Dios. Te n̄i kajin̄i-yo ja lúu n̄i nduñá'nu-ya. Ch̄i nátu'un luu kúñá'nu máa tú'un-ni Se'e Táa-yo Dios, suni súan-ni káa máa-yá. ¹⁵ Juan, n̄i jani ndaa-de tu'un-ya: I'a yá'a kúu ja ní ka'an-ri: I'a ja váji ichi yatá-rí ñá'nu-ga kúu-ya vása rúu, ch̄i ondé ná té kaku-ga-ri, te a ío-ya, áchí-de. ¹⁶ Te ja ñú'un chítú máa-yá, ondé yúan n̄i kani'ñn taká-yo, ch̄i bueno n̄i ja'a-ya tú'un luu in̄i-ya núu-yo. ¹⁷ Moisés, n̄i ja'a-de ley nuu-yo. Ko Jesucristo, n̄i ja'a-ya tú'un luu in̄i-ya jín tú'un ndaa nuu-yo. ¹⁸ Tú ní jin̄i kuti ní ñn ñayivi núu Dios. Ió ñn máa tú'un-ni Se'e-ya ja kánchaa jín-yá, te máa Sé'e-ya-ún, n̄i jani-ya tú'un Dios nuu-yo. ¹⁹ Te judío, n̄i katáji-ún sutú jín cháa levita n̄i kikoyo ichi ñúu Jerusalén. Te n̄i kajika tu'un-ún Juan: Te róo ndé chaqa kúu-ró, áchí. Te ya'á kúu tu'un n̄i jani ndaa Juan, ²⁰ te tú ní jasú-de yu'u-dé. Ch̄i n̄i ka'an ndaa-de: Nasuú Cristo kúu-ri, áchí-de. ²¹ Te n̄i kajika tu'un-ún-de: Núsáa te Elías kúu-ró náun, áchí. Te n̄i ka'an Juan: Nasuú rúu kúu, áchí-de. Te n̄i kajika tu'un tuku-ún-de: Máa cháa jáni tu'un Dios kúu-ró núsáa, áchí. Túu, áchí Juan. ²² Te n̄i kaka'an tuku jín-de: Te ndé chaqa kúu-ró núsáa. Ka'an nává'a nakani-ri tu'un nuu cháa n̄i katáji rúu vai-ri. Ná ka'an máa-ró ndé chaqa kúu-ró víi, áchí. ²³ Te n̄i ka'an Juan: Máa-rí kúu ñn ndajá'a kána jaa ondé nuu ñú'un té'é: Ná sándóo-ró ichi máa Jito'o-yo, nátu'un n̄i ka'an Isaias, chaqa n̄i jani tu'un Dios ondé sáa. ²⁴ Te ja ní kikoyo-ún, fariseo n̄i katáji-ún. ²⁵ Te n̄i kajika tu'un Juan: Te naja skuánducha te nú nasu Cristo ní Elías ní máa cháa jáni tu'un Dios kúu-ró núsáa, áchí. ²⁶ Te n̄i ka'an Juan jín: Ruu, ch̄i jín ndúcha skuánducha-rí. Ko ma'ñú máa-ró kánchaa ñn I'a ja tú kajin̄i-ro. ²⁷ I'a yá'a vai ichi yatá-rí. Te tú kúñá'nu-ri ndáji-rí ñi yí'i ndijan-yá, ch̄i ñá'nu-ga kúu-ya vása rúu. Achí-de. ²⁸ Súan n̄i jo in̄i ñuú Betábara, ondé inga lado Jordán, nuu ní skuánducha Juan.

29 Te kivi xian-ún ni jini Juan nuu Jesús ja vái-ya núu-dé. Te ni ka'an-de: Yúan vai Lélú Dios, I'a kuánchaa kuachi ñayivi ñúyivi. 30 I'a yá'a kúu ja ní ka'an-ri: Ichi yatá-ri vai in I'a ñá'nu-ga kúu vásá rúu. Chi onde ná té kaku-ga-ri te ío-ya. 31 Te tú ní nákuñ-ri-ya. Ko náv'a kenda ndijin-ya núu ñayivi Israel, yúan ní kii-ri skuánducha-ri jín ndúcha. Achí-de. 32 Te ni jani ndaa Juan tu'un: Ni jini-ri Espiritu ja ní kuun ichi ándívi natu'un paloma. Te ni jungoo siki-yá. 33 Te tú ní nákuñ-ri-ya, ko máá Dios, I'a ni táji rúu vai-ri ja skuánducha-ri jín ndúcha, máá-yá ni ka'an jín-ri: Nú kuñ-ro já kúun Espiritu siki in chaa te jungoo siki-dé, te máá cháa-ún kuu I'a skuánducha jín Espiritu Santo, áchi Dios. 34 Te a ni jini-ri-ya. Te jáni ndaa-ri tu'un ja I'a yá'a kúu máá Sé'e Dios, áchi-de.

Uy chaa kándikín-de Jesús

35 Te kivi xian-ún kánchaa tuku Juan jín úu chaa skuá'a jín-de. 36 Te ni jini-de nuu Jesús ja jáka kuu-ya yúan. Te ni ka'an-de: Yúan nde'é-ró máá Lélú Dios, áchi-de. 37 Te ndendúu chaa skuá'a-ún, ni kajini so'o-de tu'un ni ka'an Juan. Te ni kándikín-de Jesús. 38 Te ni xío koto Jesús. Te ni jini-ya já kándikín-de yatá-yá. Te ni ka'an-ya jín-de: Naún kándúkú-ró, áchi-ya. Te ni kaka'an-de jín-ya: Rabí (ja kuni ka'an: Maestro), ndénu ncháá-ní, áchi-de. 39 Te ni ka'an-ya jín-de: Ña'an te kuñ-ro, áchi-ya. Te ni jakoyo-de te ni kajini-de nuu ncháá-ya. Te ni kakendoo-de jín-yá kivi-ún, chi a ío natu'un kakuun áni. 40 Te ndendúu chaa-ún, ni kajini so'o-de tu'un ni ka'an Juan. Te ni kándikín-de-ya. Te in-de kúu Andrés, ñani Simón Pedro kúu-de. 41 Chaa yá'a, ni nani'in-ní-de ñani-de Simón. Te ni ka'an-de jín: Ni kaketa'an-ri jín Mesías (ja kuni ka'an: Cristo), áchi-de. 42 Te ncháka-de chaa ni chaa-de jín núu Jesús. Te ni nde'é Jesús nuu-dé. Te ni ka'an-ya: Máá-ró kúu Simón, se'e Jonás. Vina te kunáni-ró Cefas (ja kuni ka'an: in kava). Achí-ya.

Ja ní kana-ya xini Felipe jín Natanael

43 Te inga kivi xian-ún kuni Jesús ki'in-ya núu Galilea. Te ni ni'in tá'an-ya jín Felipe. Te ni ka'an-ya jín-de: Kundikín-ro rúu ki'on, áchi-ya. 44 Te Felipe kúu chaa nuu Betsaida, nuu Andrés jín Pedro. 45 Te ni ni'in tá'an Felipe jín Natanael. Te ni ka'an-de jín: A ni kaketa'an-ri jín Jesús nuu Nazaret. Se'e José kúu-ya. Te máá-yá kúu I'a yóso tu'un-ya núu tutú ley Moisés jín núu tutú ni kachaa chaa ni kajani tu'un Dios onde sáá, áchi-de. 46 Te ni ka'an Natanael jín-de: Á ío ja vá'a onde iní nuu Nazaret, áchi-de. Te ni ka'an Felipe jín-de: Ña'an te kuñ-ro, áchi-de. 47 Te ni jini Jesús ja vái Natanael. Te ni ka'an-ya tu'un-de: Yá'a vai in chaa Israel ndaa, chi tú xndá'ú kuti-dé, áchi-ya. 48 Te ni ka'an Natanael jín-yá: Ndasa jini-ní náá, áchi-de. Te ni ka'an Jesús: Ni jini-ri róo onde ná té kana-ga Felipe xini-ro, ná ni kánde-ró chí yunu mékexe, áchi-ya jín-de. 49 Te ni ka'an Natanael: Maestro, máá-ní kúu Se'e Dios, máá-ní kúu Rey nuu ñayivi Israel, áchi-de jín-yá. 50 Te ni ka'an Jesús: Ni ka'an-ri jín-ró já ní jini-ri róo chí yunu mékexe. Ja yúan kándija-ró náún. Tiñu ñá'nu-ga kuñ-ro vásá yá'a, áchi-ya jín-de. 51 Te ni ka'an-ga-ya jín-de: Jandáa ká'an-ri jín-ró: Vina te kuñ-ro já núña andívi, te ndajá'a Dios, kánda kánuu siki máá Sé'e chaa, áchi-ya.

¹ Te kivi uní nî kuu ñn viko tánda'a iní ñuu Caná ndañúu Galilea. Te yúan kánchaa náa Jesús. ² Te suni nî kákana-i xinî Jesús jíin cháa káskuá'a jíin-yá, nî kaja'an-ya víko-ún. ³ Te a nî ndi'i vino. Te náa Jesús nî ka'an-ña jíin-yá: Tú kuti-gá vino káñava'a-i, áchí-ña. ⁴ Te nî ka'an Jesús jíin-ña: Nána, naja stétuu-ní-ná, chí té jaa-ga hora-ná, áchí-ya. ⁵ Te nî ka'an náa-ya jíin súchí kájatíñu-ún: Sá'a ndéja ká'an-ya jíin-ró. Achí-ña. ⁶ Te yúan ío iñu tinaja yuu. Te kuu ku'un uu xí uní kivi ja ñn ñn. Chi cháa judío, súan ndoo iní-de. ⁷ Te nî ka'an Jesús jíin-i: Skútú-ró tinaja yá'a nducha. Te nî kaskútú-i onde yu'u. ⁸ Te nî ka'an-ya jíin-i: Vina te tava-ro te kincháka-ró núu mayordomo, áchí-ya. Te nî kajancháka-i nuu-dé. ⁹ Te mayordomo, nî jito nchaa-de nducha já ní nduu vino, te tú ní jiní-de ndénu ní kii. Ko mozo nî katava ndúcha-ún a kájiní-i. Yúan-na te nî kana-de xinî máa yí. ¹⁰ Te nî ka'an-de jíin: Taká cháa kája'a-de vino va'a xna'an-ga te nú a nî kaji'i vatú máa-i, yúan-na te já'a-de ja tú ío va'a. Ko máa-ró nî chiva'a-ró vino va'a yá'a onde vina. ¹¹ Ya'á kúu tunî xnañúú ní sá'a Jesús iní ñuu Caná ndañúu Galilea. Te nî kajiní-i ja lúu ñá'nu-ya. Te cháa káskuá'a jíin-yá, nî kákandíja-de-ya. ¹² Te nî kuu yúan. Te máa-yá jíin náa-ya jíin ñani-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá, nî kanuu-ya ñuu Capernaum. Te nî kaxiukú-yá yúan yaku-ni kivi.

Ja ní sándoo-ya vé'e ii

¹³ Te nî kuyani viko Pascua ñayivi judío. Te nî kaa Jesús kua'an-ya ñuu Jerusalén. ¹⁴ Te nî jiní-ya ñayivi káxikó xndikí jíin ríi jíin paloma, jíin ñayivi káxndáji xu'ún, káxiukú-i iní ve'e ii. ¹⁵ Te nî sá'a-ya ñn cuarta ñii. Te nî skúnu-ya táka-i iní ve'e ii onde jíin ríi jíin xndikí-i. Te nî jacha-ya xu'ún ñayivi káxndáji. Te nî skuíó káni-ya táka mesa-i. ¹⁶ Te nî ka'an-ya jíin ñayivi káxikó paloma: Chaxio kiti yá'a. Ve'e Táa-rí, ma násá'a-ró núyá'u. Achí-ya. ¹⁷ Yúan-na te cháa káskuá'a jíin-yá, nî kanuku'un iní-de tu'un yóso núu tutú: Ná kuitú xáan iní-rí ve'e-ró, onde kuitá-rí jíin, áchí. ¹⁸ Te nî kaka'an cháa judío: Na tuní stá'an-ro núu-rí ja ní sá'a-ró súan, áchí-de jíin-yá. ¹⁹ Te nî ka'an Jesús: Stúinchaa-ro vé'e ii yá'a, te nuu uní-ni kivi te ndukani-rí, áchí-ya. ²⁰ Yúan-na te nî kaka'an cháa judío: Nuú úu xiko iñu kuita te nî jinu ve'e ii yá'a. Te róó nuu uní-ni kivi te ndukani-ró náún. Achí-de. ²¹ Ko máa-yá, chí kuní ka'an-ya já yíki kúñu-ya kúu natú'un ve'e ii. ²² Ja yúan, nuu ní nachaku-ya já ní jii-ya, te cháa káskuá'a jíin-yá, nî kanuku'un iní-de ja ní ka'an-ya tú'un yá'a. Te nî kákandíja-de tutú ii jíin tú'un nî ka'an Jesús. ²³ Te máa kivi víko Pascua kánchaa-ya ñuu Jerusalén. Te kua'a ñayivi ní kákandíja-i-ya, chí nî kajiní-i taká tuní nî sá'a-ya. ²⁴ Ko Jesús, tú ní játú'un-yá-i, chí a jiní-ya táka-i. ²⁵ Te tú ní jinu ñú'un-yá ja ká'an ni ñn cháa tu'un ñayivi jíin-yá, chí a jiní-ya ndasa káa iní-i jíná'an-i.

3

Tu'un Nicodemo

¹ Te nî jo ñn tá'an cháa fariseo nání-de Nicodemo. Te kúñá'nu-de nuu ñayivi judío. ² Cháa yá'a nî cháa-de nuu Jesús ñn akuáa. Te nî ka'an-de jíin-yá: Maestro, a kájiní-ná ja ñn maestro kúu-ní te vai-ní onde nuu Dios, chí nú tú chindéé chítuu Dios ñn cháa, te ma kúu sá'a-de taká tuní ja sá'a máa-ní núu, áchí-de. ³ Te nî ka'an Jesús: Jandáa ká'an-rí jíin-ró ja nú tú nakaku jáa ñn cháa, te ma kúu kuní-de ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, áchí-ya jíin-de. ⁴ Te nî

ka'an Nicodemo jín-yá: Ndasá kuu nakaku ìn cháa nú a ñi yii-de. Á kuu ndívi-de chíi náa-de te nakaku tuku-de, áchí-de. ⁵ Te ñi ka'an tuku Jesús: Jandáa ká'an-ri jín-ró, nú tú kaku ìn cháa jín ndúcha jín Espíritu, te ma kúu kivi-de iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. ⁶ Ja ní kaku cuenta kuñu, kuñu kúu. Te ja ní kaku cuenta Espíritu, se'e Espíritu kúu. ⁷ Ma nánaa iní-ro tú'un ká'an-ri jín-ró: Jínu ñú'ún já náaku jáá-ró. ⁸ Kée tachí ndénu kuní máa, te jini so'o-ró já káyu, ko tú jini-ro ndénu vái ni ndénu kí'in. Súan kuu táká ñayivi já káku cuenta Espíritu, áchí-ya. ⁹ Te ñi ka'an Nicodemo: Ndasá kuu yuán núsáa, áchí-de jín-yá. ¹⁰ Te ñi ka'an Jesús: Máa-ró kúu ìn maestro Israel te tú júku'un iní-ro jín tú'un yá'a náún. ¹¹ Jandáa ká'an-ri jín-ró: Ká'an-ri tú'un ja júku'un iní-ri. Te jáni ndaa-ri tú'un tiñu ñi jini-ri. Ko tú jatú'ún-ró tú'un ndaa ká'an-ri. ¹² A ñi ka'an-ri tú'un ñuyivi jín-ró te tú kándija-ró. Ndasá kándija-ró nú ka'an-ri tú'un andívi jín-ró núsáa. ¹³ Máa Sé'e cháa kánchaa-ya ándívi. Te ñi kuun-ya íchi ándívi. Te máa ìn-ni-ya ní ndaa-ya ándívi, tuká inga cháa ní sá'a. ¹⁴ Chí nátu'un ñi jata kaa Moisés koó nú ñú'un té'é, jínu ñú'ún já súni súan kuita kaa máa Sé'e cháa. ¹⁵ Náva'a ma náa táká ñayivi kákandija-i-ya, chí sua kuchaku-i ní káni, áchí-ya jín-de. ¹⁶ Chí Dios, xaan ní kundá'ú iní-ya ñayivi ñuyivi. Ja yuán ní táji-yá Se'e-ya ní kii-i, vasa máa tú'ún-ni-i ñi jo, náva'a ma náa táká ñayivi kákandija-i-ya, chí sua kuchaku-i ní káni. ¹⁷ Chí tú ní táji Dios Se'e-ya nú ñuyivi já tá'nu ndatu ñayivi, chí sua ja ná káku ñayivi sá'a-ya. ¹⁸ Nú kándija ìn ñayivi nú-yá, te ma tá'nu ndatu-i. Ko ñayivi tú kándija, ta'nu ndatu ná'in-i, kuachi ja tú kándija-i nuu máa ìn-ni Se'e Dios. ¹⁹ A ñi cháa máa luz iní ñuyivi. Ko ñayivi-ún, ñi kakumani-gá-i jín ñú'ún vasa jín luz, chí tiñu kásá'a-i káku tiñu ñáa. Ja yuán te ta'nu ndatu ná'in-i. ²⁰ Chí táká ñayivi já sá'a tiñu ñáa, jito u'u-i nuu ío luz. Te tú kii-i nuu ío luz, náva'a tú ndenda ndijin tiñu sá'a-i. ²¹ Ko ñayivi já sátiñu ndaa, vai-i nuu ío luz, náva'a kenda ndijin ja jín Dios ñi sá'a-i tiñu máa-i.

Tu'un ndaa ñi ka'an Juan

²² Yoán-na te Jesús jín cháa kákuá'a jín-yá, kája'an-ya ñúu Judea. Te yuán ñi kanchaa-ya jín-de. Te ñi skuánducha-yá. ²³ Te suni ñi skuánducha Juan iní ñuu Enón yani ñuu Salim, chí ñi jo kua'a ndúcha yuán. Te ñi kikoyo ñayivi núu-dé, te ñi skuánducha-dé-i. ²⁴ Chí té kivi-ga Juan vekaa. ²⁵ Te cháa kákuá'a jín Juan, ñi kastátá'an-de jín cháa judío sikí modo ndoo iní. ²⁶ Te ñi chakoyo-de nuu Juan. Te ñi kaka'an-de: Maestro, cháa ñi kanchaa jín-ni inga lado yucha Jordán ja ní ka'an ndaa-ni tú'un-de, vina te skuánducha máa-de, te ndivii ñayivi kája'an-i nuu-dé, áchí. ²⁷ Te ñi ka'an Juan: Ni ìn cháa ma ní'in kúti-dé ni ìn modo, te nú tú kii onde andívi. ²⁸ Máa-ró ñi kajini ndaa-ro já ní ka'an-ri: Nasu ruu kúu Cristo, chí sua ñi táji-yá ruu yoxnúu-ri nuu-yá vai-ri. ²⁹ Cháa ncháka ñasí'í kúu yii. Te amigo yii-ún ká'in xiin-dé te káini so'o tú'un ká'an-de. Te kákusi'í xaán iní-i, nú a ñi kajini so'o-i ká'an yii-ún. Súan kúu ja kúsi'í xaán iní-ri vina. ³⁰ Jínu ñú'ún já ndú'ún-ga máa-yá te ndúsúchi-ga máa-ri, áchí Juan. ³¹ I'a vai onde nuu súkun, ñá'nu-ga kúu-ya vasa táká-i. Te cháa ñi kaku iní ñuyivi yá'a, se'e ñuyivi kúu-de. Te tu'un ñuyivi ká'an-de. I'a vai ichi ándívi, ñá'nu-ga kúu-ya vasa táká cháa. ³² Te jáni ndaa-ya tú'un ja ní jini-ya jín já ní jini so'o-ya. Ko ni ìn ñayivi tú jatá'ú-i tú'un ká'an-ya. ³³ Ko ñayivi jatá'ú tú'un ndaa ká'an-ya, suni máa-i ká'an-ndaa-i ja ío ndaa tú'un ká'an Dios. ³⁴ Chí I'a ñi táji Dios vai, tú'un Dios ká'an-ya. Chí Dios, tú

kuí'a-ni já'a-ya Espíritu-ya. ³⁵ Máá Táa, kúndá'ú iní-ya Sé'e-ya, te nì já'a-ya táká ndatíñu nda'a Sé'e-ya. ³⁶ Ñayivi já kándíja nuu máá Sé'e-ya, kuchaku-i ní káni. Te ñayivi já tú kándíja nuu Sé'e-ya, ma kúchaku-i chí sua ví'í-gá kití iní Dios nuu-í.

4

Jesús jíin ñá'an ñuu Samaria

¹ Te chaá fariseo, nì kajini tu'un-de tu'un Jesús, ja ío kua'a-gá chaá káskuá'a jíin máa-yá vása jíin Juan jíin já skuánducha-yá kua'a-gá ñayivi vása Juan. Te nì jiní Jesús tu'un-ún. ² Ko tú ní skuánducha Jesús, chí sua chaá káskuá'a jíin-yá, káskuánducha máa-de. ³ Te nì kenda-ya ñuu Judea. Te kua'an tuku-ya ñuu Galilea. ⁴ Te jínu ñú'ún já já'a-ya kí'in-ya ñuu Samaria. ⁵ Yúan-na te nì jaá-ya ñin ñuu nání Sicar iní ñuu Samaria, yani ndu'a Jacob ja ní ja'a-de nuu sé'e-de José. ⁶ Te yúan ío sóko Jacob. Te Jesús, nì jungoo-ya xiin sóko-ún, chí ní kujta-ya íchi kuá'an-ya. Te nátu'un kaxiuu kúu. ⁷ Te nì chaá ñin ña'an ñuu Samaria, vai tava-ña nducha. Te nì ka'an Jesús jíin-ña: Kua'a nducha ná kó'o-ná. Achí-ya. ⁸ Chí chaá káskuá'a jíin-yá, a kája'an-de onde ñuu kuakuu-de ja kée-dé. ⁹ Te ña'an ñuu Samaria, nì ka'an-ña jíin-yá: Naja jikán-ní nducha nuu-ná ko'o-ní, chí chaá judío kúu-ní, te ña'an ñuu Samaria kúu-ná, achí-ña. Chí ñayivi judío, tú kivi nduu-i jíin ñayivi ñuu Samaria. ¹⁰ Te nì ka'an Jesús: Nú ní jiní-ní naún kúu ja kuá'a Dios nuu-ní, te jíin I'a ja ká'an jíin-ní: Kua'a-ní nducha ná kó'o-ná, yúan-na te kakan-ní nuu-yá te kua'a-ya nducha chakú ko'o-ní núu, achí-ya. ¹¹ Te nì ka'an ña'an-ún jíin-yá: Táta, xaan kúnú sóko yá'a te tú ña jíin táva-ní nducha. Núsáa te ndény ní'in-ní nducha chakú. ¹² Chí sóko yá'a nì ja'a táa-yo Jacob nuu-yo. Te yá'a nì jì'í máa-de nducha, jíin sé'e-de, jíin kiti-dé. Te ñá'nu-ga máa-ní vása máa-de náún. Achí-ña. ¹³ Te nì ka'an Jesús: Nú ndé chaá ko'o nducha yá'a, kuchí tuku-de. ¹⁴ Ko chaá ko'o nducha já kuá'a-ná nuu-dé, ma kuchí kuti-gá-de, chí nducha já kuá'a-ná-ún, koo ñin sóko iní-de ja kána nducha kúchaku-de ní káni sá'a, achí-ya jíin-ña. ¹⁵ Te nì ka'an ña'an-ún jíin-yá: Táta, kua'a-ní nducha-ún ko'o-ná, náva'a tuká kuchí kuti-ná, ní tuká kitava-ná-cha yá'a, achí-ña. ¹⁶ Te nì ka'an Jesús jíin-ña: Kuákana-ní xiní yí-ní te chaá-ní, achí-ya. ¹⁷ Te nì ka'an ña'an-ún: Tú yii-ná ío, achí-ña. Te nì ka'an Jesús jíin-ña: Va'a-ni ká'an-ní, tú yii-ná ío, ¹⁸ chí nì jo u'un yii-ní. Te chaá ncháka-ní vina, nasu yí máa-ní kúu-de. Yá'a kúu ja ní ka'an ndaa-ní, achí-ya. ¹⁹ Te nì ka'an ña'an-ún jíin-yá: Táta, ñin chaá jáni tu'un Dios kúu-ní jáni iní-ná. ²⁰ Ndíyi táa-yo, yuku yá'a nì kachiñú'ún-de Dios. Te máa-ní káka'an-ní ja ñuu Jerusalén kúu nuu kánúu chíñú'ún-yo, achí-ña. ²¹ Te nì ka'an Jesús jíin-ña: Nána, ná kándíja-ní tu'un ká'an-ná chí chaá ñin kivi, ja ní yuku yá'a, ní ñuu Jerusalén, tú chíñú'ún-ní máa Táa-yo Dios súan. ²² Níí, tú kajini-ní naún kúu ja kachiñú'ún-ní. Ko máa-ná, kajini-ná I'a kachiñú'ún-ná. Chí onde nuu ñayivi judío vai tu'un nama yóo. ²³ Te chaá ñin kivi já ñayivi kachiñú'ún ndáa, chíñú'ún ndíja-i Táa-yo Dios jíin iní jíin añú-i. Chí Táa-yo, ndúkú-yá ñayivi já súan chíñú'ún-i-ya kuní-ya. Te a nì chaá kivi-ún. ²⁴ Dios kúu Espíritu. Te ñayivi kuní chíñú'ún, kánúu já chíñú'ún ndíja-i-ya jíin iní jíin añú-i, achí-ya. ²⁵ Te nì ka'an ña'an-ún jíin-yá: Jiní-ná ja kí Mesías, ja nání Cristo. Te nú nì chaá máa-yá, te stá'an-ya táká tu'un nuu-yo. Achí-ña. ²⁶ Te nì ka'an Jesús jíin-ña: Máa-ná kúu I'a-ún ja ká'an-ná jíin-ní, achí-ya. ²⁷ Te nini sá súan ká'an-ya, te nì chakoyo chaá

káskuá'a jíin-yá. Te n̄i k̄anaa iní-de kándé'é-de ja ndátu'ún-yá jíin ñin ña'an. Ko tú ni ñin-de ní ka'an: Naún jiká tu'ún-ní-ña, xí: Naún tu'un ndátu'ún-ní jíin-ña. ²⁸ Yúan-na te ña'an-ún, n̄i skéndoo-ña kíyi-ña te kua'an-ña ondé ñuu. Te n̄i ka'an-ña jíin ñáyivi yúan: ²⁹ Ña'an jíná'an-ró te kunj-ro ñin cháa. Chaa-ún n̄i kachí-de nuu-rí taká naún tiñu n̄i sá'a-rí. Sánaa te máa-de kúu Cristo, áchí-ña. ³⁰ Yúan-na te n̄i kenda koyo-i ñuu-ún. Te n̄i chakoyo-i nuu-yá. ³¹ Te cháa káskuá'a jíin-yá, n̄i kastétuu-de-ya: Maestro, kee-ní staa, áchí-de. ³² Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Ió ndeyu kée-rí ja tú kájiní-ro, áchí-ya. ³³ Yúan-na te cháa káskuá'a jíin-yá, n̄i kajika tu'ún tá'an-de: ñin cháa n̄i kinchaka ja ní yee-yá náún, áchí-de. ³⁴ Te n̄i ka'an Jesús jíin-de: Ndeyu-rí kúu ja sá'a-rí tiñu kuní I'a n̄i táji rúu vai-rí jíin já skíkuu-rí tiñu-ya-ún. ³⁵ Á tú káka'an-ro: Ió kuun yóo onde kivi tá'nu trigo. Vina te ká'an-rí jíin-ró: Ndukani nuu-ro te ndé'é-ró n̄i ndú'a-ún, chí a n̄i kuaan já tá'nu. ³⁶ Te cháa já'nu, a kí'in-de ya'u-de te nástútú-de nunj já kúchaku n̄i káni, náva'a cháa sáka jíin cháa já'nu, ñin ká'nu-ni kusij iní-de. ³⁷ Chí súan kúu ja ká'an ndaa tu'un: ñin cháa sáka, te ingá-de já'nu, áchí. ³⁸ Te a n̄i táji-rí róo kika'nu-ro núu tú ní kásatiñu-ró. Sava-ga cháa ní kásatiñu, te máa-ró, a n̄i kivi koyo-ró núu tiñu-de. Achí-ya. ³⁹ Te ñáyivi ñuu Samaria iní ñuu yúan, n̄i kajini so'o-i tu'un n̄i ka'an ña'an-ún. Te kua'a-i, n̄i kakandija-i-ya. Chí n̄i ka'an ndaa-ña: N̄i kachí-de nuu-rí taká naún tiñu n̄i sá'a-rí, áchí-ña. ⁴⁰ Yúan-na te n̄i chakoyo ñáyivi ñuu Samaria nuu-yá. Te n̄i kaka'an nda'ú-i jíin-yá ja ná kéndoo-ya yúan. Te n̄i kendo-ya yúan uu kivi. ⁴¹ Te kua'a-gá-i n̄i kakandija-i-ya sikí tú'un ká'an-ya. ⁴² Te n̄i kaka'an-i jíin ñá'an-ún: Tuká ñini tú'un máa-ró te kandija-rí-ya, chí a n̄i kajini so'o máa-rí tu'un ká'an-ya. Te kájiní-rí ja I'a ya'a kúu ndija I'a nama ñuyivi, chí Cristo kúu-ya. Achí-i.

Ja ní nasáva'a-ya sé'e mozo rey

⁴³ Te nuu úu kivi-ún n̄i kenda-ya yúan te kua'an-ya ñuu Galilea. ⁴⁴ Chí máá Jesús, n̄i ka'an ndaa-ya já ñin cháa jáni tu'un Dios, tú ká'io ja jíin'ún ñáyivi ñuu máa-de jíin-de. ⁴⁵ Te n̄i jaa-ya ñuu Galilea. Te ñáyivi Galilea, n̄i kajatá'ú-i-ya, chí n̄i kajini-i taká tiñu n̄i sá'a-ya ondé ñuu Jerusalén kivi ní jo viko yúan. Chí máa-i, suni n̄i kaja'an-i viko-ún. ⁴⁶ Yúan-na te n̄i kee tuku Jesús kua'an-ya ingá jínu onde ñuu Caná ndañuu Galilea nuu ní jo nducha já ní nduu vino n̄i sá'a-ya. Te iní ñuu Capernaum n̄i jo ñin cháa jatiñu nuu rey te kú'u se'e-de. ⁴⁷ Chaa yúan, n̄i jini tu'un-de ja ní kenda Jesús ñuu Judea vai-ya ñuu Galilea. Te ní ja'an-de nuu-yá. Te n̄i ka'an nda'ú-de jíin-yá ja ná nuu-ya kí'in-ya te nasáva'a-ya sé'e-de, chí a yani kuu-i. ⁴⁸ Te n̄i ká'an Jesús jíin-de: Aa, te nú tú kunj-ro tuní jíin tiñu ñá'nu, ma kándija kuti-ro, áchí-ya. ⁴⁹ Te cháa jatiñu nuu rey, n̄i ka'an-de jíin-yá: Táta, nuu-ní kí'on vina chí nú ná kúkuéé-ní te kuu-i, áchí-de. ⁵⁰ Te n̄i ka'an Jesús jíin-de: Ku'án, chí chakú se'e-ró, áchí-ya. Te cháa-ún, n̄i kandija-de tu'un n̄i ka'an Jesús. Te n̄i kee-de kua'an-de. ⁵¹ Te nini núu-de kuano'on-dé, te n̄i kenda koyo mozo-de, n̄i kajanata'an-de, te n̄i kakastu'ún núu-dé: N̄i nduva'a se'e-ní, áchí jíin-de. ⁵² Te máa-de n̄i jika tu'ún-de na hora n̄i kejá'á nduva'a-i. Te n̄i kaka'an jíin-de: Iku ka'ñin n̄i kee kiji-i, áchí. ⁵³ Te máá táa-i, n̄i juku'un iní-de ja hora-ún kúu hora n̄i ka'an Jesús jíin-de: Chakú se'e-ró. Te n̄i kandija-de jíin n̄i vé'e-de. ⁵⁴ Ya'á kúu tunj uu ja ní sá'a Jesús ná n̄i ndii-ya ñuu Judea onde ñuu Galilea.

5

Jā ní nasáva'a-ya ñáyivi kú'u

1 Yuán-na te ñi jo viko ñáyivi judío. Te ñi kaa Jesús kua'an-ya ñuu Jerusalén.

2 Te ñuu Jerusalén ío ñn pila nducha máá yatá yúxé'é ríi. Te nuu yú'u hebreo nání Betesda. Te sókó-ún ñáva'a u'un portal. 3 Te iní portal yúan kánda kuá'a ñáyivi káku'u, ja kuáa, ja rengó, ja tí'íchi. Te káindatu-i kanda nducha-ún. 4 Chí ío kivi já núu ñn ndajá'a-yá iní pila-ún. Te skandá-ya ndúcha. Te cháa kivi xnáñúú iní pila, nú a ñi skandá-ya ndúcha, te nduva'a-de ñani kue'e tá'an-de.

5 Te yúan kátúu ñn cháa ja ní kuu oko xia'un uní kuia kú'u-de. 6 Te ñi jiní Jesús ja kátúu cháa yá'a. Te ñi juku'un iní-ya já ní kuu kua'a kuia kú'u-de. Te ñi ka'an-ya jín-de: Kuni-ro ndúva'a-ró náún, áchí-ya. 7 Te ñi ka'an cháa kú'u-ún jín-yá: Táta, tú ní'in-ná ni ñn cháa skivi náa iní pila, nú a ñi kanda nducha. Chí nini vai-ná te kivi-ni inga-de te vásá cháa-ná. Achí-de. 8 Te ñi ka'an Jesús jín-de: Nduko, te naki'in-ró jito yuu-ro te ki'in-ro, áchí-ya. 9 Te cháa-ún ñi nduva'a-ni-de. Te ñi ki'in-de jito yuu-dé te kua'an-de. Te máá kivi ndétatú kúu kivi-ún. 10 Yúan-na te ñi kaka'an cháa judío jín cháa ñi nduva'a-ún: Kivi ndétatú kúu. Tú ío ley ja kúndiso-ró jito yuu-ro, áchí. 11 Te ñi ka'an-de jín cháa judío: Cháa ñi nasáva'a ruu, máa-de ñi ka'an-de jín-rí: Ki'in jito yuu-ro, te ki'in-ro, áchí-de. 12 Yúan-na te ñi kajika tu'un-ún-de: Ndé cháa ñi ka'an jín-ró: Ki'in jito yuu-ro te ki'in-ro, áchí. 13 Te cháa ñi nduva'a-ún, tú ní jiní-de ndé cháa kúu. Chí Jesús, a ñi kuxio-ni-ya kuá'an-ya núu ñáyivi ká'jin yúan. 14 Kúkuéé-ga, te ñi ketá'an Jesús jín-de iní ve'e i. Te ñi ka'an-ya jín-de: Vina te ñi nduva'a-ró. Mā sá'a-ga-ro kuáchi. Chí nú túu, te kii ñn tundó'o xaan-gá siki-ro. Achí-ya. 15 Te máa-de kua'an-de. Te ñi kastu'un-de nuu táka ñáyivi judío ja Jesús kúu I'a ñi nasáva'a-ya-dé. 16 Te ñi sá'a Jesús tiñu yá'a kivi ndétatú. Te cháa judío, ja yúan ní kachindikin-de-ya. Te kándúkú-de modo ndasa ka'ni-dé-ya. 17 Te ñi ka'an Jesús jín-de: Máá Táa-ri sátiñu-ni-ya vina te suni ruu sátiñu-ri, áchí-ya. 18 Ja yúan cháa judío, ví'í-gá ñi kándúkú-de modo ka'ni-dé-ya. Chí nasu máá ñn kivi ndétatú ní stíví-yá, chí suni ñi ka'an-ya já Táa-ya kúu Dios. Te ñn núu-ni sá'a-ya máá-yá jín Dios. 19 Te ñi ka'an Jesús: Jandáa ka'an-ri jín-ró jíná'an-ró: Máá Sé'e, mā kúu sá'a kuti-yá ja máá-yá, chí máni ja ní jiní-ya sá'a Táa-ya. Chí táka ja sá'a máá-yá, suni súan sá'a máá Sé'e-ya ñn núu-ni jín-yá. 20 Chí máá Táa, kúndá'u iní-ya Sé'e-ya. Te stá'an-ya núu-í táka tiñu sá'a-ya. Te ñá'nu-ga tiñu stá'an-ya vásá yá'a, nává'a naa iní-ro ndé'é-ró jíná'an-ró. 21 Chí nátu'un máá Táa, ndúkani-ya ndíyi te náschakú-ya-í, suni súan máá Sé'e, náschakú-ya ndéja kuni máá-yá. 22 Chí máá Táa, tú nákuñdii-ya siki ní ñn ñáyivi, chí ñi ja'a-ya tú'un ja nákuñdii máá Sé'e-ya siki táka ñáyivi. 23 Nává'a kuandatu ndivii ñáyivi núu Sé'e nátu'un káandatu-i nuu máá Táa. Te ja tú jándatu nuu Sé'e, suni tú jándatu nuu máá Táa ja ní táji-yá Sé'e-ya vái. 24 Jandáa ka'an-ri jín-ró: Nú ñn ñáyivi chu'un iní-i tu'un ká'an-ri, te kandíja-i nuu I'a ñi táji rúu vai-ri, ñáyivi-ún kuchaku-i ñí káni, te mā tá'nu ndatu-i ja kúu-i, chí sua kuchaku-i ñí káni. 25 Jandáa ka'an-ri jín-ró: Cháa hora, te vina a kúu, ja táka ndíyi kuni so'o-i tu'un kana jaa máá Sé'e Dios. Te ja kúni so'o, nachaku jíná'an. 26 Chí nátu'un máá Táa ñú'un vida iní máá-yá, suni súan ñi ja'a-ya núu Sé'e-ya já ñú'un vida iní máá-i. 27 Te suni ñi ja'a Dios tu'un ja nákuñdii Sé'e siki ñáyivi, chí suni Sé'e cháa kúu-i.

Siki já náchaku ndayi

²⁸ Mā náa iní-ro já ká'an-ri tu'un yá'a jín-ró. Chì chaa in kivi já táka ndayi ká'in iní ve'e añú, kuni so'o-i tu'un kana jaa-ya. ²⁹ Te taká ñayivi ní kasá'a tiñu va'a, kenda-i te kuchaku-i ní káni. Te ñayivi ní kasá'a tiñu ñáá, suni nachaku-i ko ta'nu ndatu-i. ³⁰ Mā kúu kuti sá'a máa-ri ja máa-ri. Nátu'un jini so'o-ri, súan sánda-ri. Te modo ndaa sánda-ri, chì tú sá'a-ri ja kuni máa-ri, chì ja kuni máa Táa-ri l'a nì táji rúu vai-ri sá'a-ri. ³¹ Te nú ruu ká'an-ri tu'un máa-ri, te tú ío ndaa tu'un ká'an-ri. ³² Inga kúu ja jáni ndaa tu'un-ri. Te jini-ri ja tu'un ndaa kúu ja ká'an-ya tu'un-ri.

Ja ní ka'an ndaa tu'un Jesús

³³ Máa-ró nì katáji-ró cháa nì kaja'an nuu Juan. Te máa-de nì jani ndaa-de máa tú'un ndaa. ³⁴ Vasa tú játá'ú-ri tu'un-ri ká'an nì in chaa, ko tu'un yá'a ká'an-ri náv'a kaku-ró jíná'an-ró. ³⁵ Máa-de nì kuu lámpara ja kayú te stúun. Te máa-ró, yaku-ni kivi ní kajata'an iní-ro núu luz máa-de. ³⁶ Ko ñá'nu-ga kúu ja jáni ndaa tu'un-ri vasa já ní ka'an Juan. Chì Táa-ri, nì ja'a-ya tiñu nuu-ri ja ná sá'a-ri. Te suu tiñu sá'a-ri-ún kúu ja kájani ndaa tu'un ja Táa-ri, nì táji-yá ruu vai-ri. ³⁷ Te máa Táa-ri ja ní táji-yá ruu vai-ri, máa-yá nì ka'an ndaa-ya tu'un-ri. Te tú ní kájini so'o kuti-ro tú'un ká'an-ya, nì tú ní kájini-ro ndasa kaa-ya. ³⁸ Te nì tú ncháa nì'in tu'un-ya iní-ro. Chì tú kákandja-ró l'a nì táji-yá vai. ³⁹ Kánakaji va'a-ró tutú i, chì kájani iní-ro já tú'un yóso yúan kúu ja kúchaku-ro ní káni sá'a, ko máa tutú-ún kúu ja ká'an ndaa tu'un máa-ri. ⁴⁰ Te tú kákuni-ro kikoyo-ró núu máa-ri náv'a kuchaku-ro jíná'an-ró. ⁴¹ Tú játá'ú-ri ja sá'á'nu ñayivi rúu. ⁴² Te a jini-ri róo ja tú kúmani-ro jín Dios onde jín iní jín añu-ro. ⁴³ Ruu vai-ri jín sí'ví Táa-ri, te tú kájatá'ú-ró rúu. Te nú inga chaa chaa-de jín sí'ví máa-de, sa chaa-ún yachì kuatá'ú-ró-de. ⁴⁴ Ndasu kuu kandja-ró, chì kásá'á'nu-ró tá'an-ró, te tú kándúkú-ró já ndú'á'nu-ró sá'a Dios, ja máa in-ni-ya ío. ⁴⁵ Mā náani iní-ro já kakán-ri kuachi siki-ro núu Táa-ri. A kánukuu iní-ro núu Moisés. Te máa-de, jikán-de kuachi siki-ro jíná'an-ró. ⁴⁶ Chì nú ní kákandja-ró núu Moisés, suni ní kándja-ró rúu núu, chì tu'un máa-ri nì chaa-de. ⁴⁷ Te nú tú kákandja-ró tutú nì chaa-de-ún, te ndasa kandja-ró tú'un ká'an-ri núsáá. Achí-ya jín-de.

6

Ja ní kée-yá u'un mil ñayivi

¹ Te nì kuu taká tiñu yá'a. Te nì kee tuku Jesús kua'an-ya ingá lado mar Galilea, ja kúu mar Tiberias. ² Te kua'a xaan ñayivi ní kandikín-i-ya, chì nì kajini-i taká tuni nì sá'a-ya jín ñayivi kaku'u. ³ Te nì kaa Jesús in yuku. Te nì jungoo-ya yúan jín cháa káskuá'a jín-yá. ⁴ Te a nì kuyani viko Pascua, viko ñayivi judío. ⁵ Te nì ndakoto Jesús. Te nì jini-ya já vái koyo kua'a xaan ñayivi. Te nì ka'an-ya jín Felipe: Ndenu kuáan-yó staa kée ñayivi yá'a, achí-ya. ⁶ Ko súan nì ka'an-ya já jito ncha-ya-dé, chì a nì jini-ya ndasa kúu ja sá'a-ya. ⁷ Te nì ka'an Felipe jín-yá: Mā kánda uu ciento peso staa náv'a kee-í tí'lí tí'lí jíná'an-i, achí-de. ⁸ Te Andrés, ñani Simón Pedro, in chaa skuá'a jín-yá, nì ka'an-de: ⁹ Ío in suchí yá'a te ndiso-i u'un statilá cebada jín uu týyáká lúli. Ko ñasaa-ñ kúu-ún, chì kua'a xaan ñayivi, achí-de. ¹⁰ Yúan-na te nì ka'an Jesús: Súngoo-ró ñayivi, achí-ya. Te yúan ío kua'a ichá. Te nátu'un u'un mil chaa nì kajungoo-de. ¹¹ Te nì ki'in Jesús statilá-ún. Te nì jikan ta'u-yá. Te nì saka-yá

nuu cháa káskuá'a jíin-yá. Te máa-de n̄ ja'a-de nuu ñáyivi káxiukú-ún. Suni súan n̄ kaja'a-de tiyáká-ún. Te n̄ kayee-í ñasaa kákuu in̄i máá-i. ¹² Te nuu ní kanda'a ch̄ii-i, te n̄ ka'an-ya jíin cháa káskuá'a-ún: Nastútú-ró táká pedazo ja ní ndendoso, náva'a tú naa kúti, áchí-ya. ¹³ Te ja á n̄ kayee ñáyivi-ún, te n̄ kanastútú-de pedazo ja ní ndendoso sikí ndí'ú'un stačilá cebada-ún. Te n̄ kútú-ni ux̄i ūu j̄ika. ¹⁴ Te ñáyivi-ún n̄ kajini-i tun̄i n̄ sá'a Jesús, te n̄ kaka'an-i: Jandáa ndija ja cháa yá'a kúu I'a kani tu'un Dios ja kí in̄i ñuyívi. Achí-i. ¹⁵ Te n̄ jin̄i Jesús ja vái koyo-i ja kátiin-i-ya, kuu-ya rey máá-i. Te n̄ kuxio tuku máá in̄-ni-ya kuá'an-ya yúku-ún.

Ja ní jika já'a-yá nuu mar

¹⁶ Te nuu ní in̄i, te cháa káskuá'a jíin-yá, n̄ kanuu-de onde mar. ¹⁷ Te n̄ kivi koyo-de in̄i in̄n barco. Te kaja'an-de ingá lado mar onde ñuu Capernaum. Te n̄ kuñaa. Te té nchaq-ga Jesús nuu-dé. ¹⁸ Te n̄ kee in̄ tach̄i xáan. Te ndóna nducha mar sá'a. ¹⁹ Te n̄ kajika-de jíin barco nátu'un u'un x̄i in̄u kilómetro. Te n̄ kajini-de Jesús ja j̄ika-ya núu mar. Te n̄ kuyani-ya núu barco-ún. Te n̄ kayu'ú-de. ²⁰ Te máa-yá n̄ ka'an-ya jíin-de: Máá-rí kúu. Ma yú'ú-ro jíná'an-ró, áchí-ya. ²¹ Te kákusi in̄i-de ja ná kivi-ya in̄i barco. Yúan-na te n̄ jaq-ni barco nuu ñú'un núu kuángoyo-de-ún.

Máa Stáq chakú kúu Jesús

²² Te kivi x̄ian-ún, te ká'in̄i taká ñáyivi ingá lado mar. Te n̄ kajini-i ja máá in̄-ni barco ío yúan. Te suni n̄ kajini-i ja tú ní kivi Jesús in̄i barco jíin cháa káskuá'a jíin-yá, ch̄i sua máni máá-ni cháa káskuá'a-ún, n̄ kaja'an máá-ni-de. ²³ Ko sava-ga barco lúli, onde ñuu Tiberias n̄ jakoyo yani lugar nuu ní kayee-í staa já ní jikan ta'ú máá Jító-o-yo núu. ²⁴ Te n̄ kajini ñáyivi já Jesús jíin cháa káskuá'a jíin-yá, tú káxiukú-ya yúan. Te n̄ kivi koyo máá-i in̄i barco lúli-ún, te kaja'an-i ñuu Capernaum kuanandúkú-i Jesús. ²⁵ Te n̄ kanani'in-i-ya onde ingá lado mar. Te n̄ kaka'an-i jíin-yá: Maestro, na hora n̄ chaq-ní yá'a, áchí-i. ²⁶ Te n̄ ka'an Jesús: Jandáa ká'an-r̄i jíin-ró, ja kánandúkú-ró rúu, nasu ja ní kajini-ro táká tun̄i n̄ sá'a-r̄i, ch̄i sua ja ní kayee-ro staa te n̄ kanda'a ch̄ii-ro. ²⁷ Ma sátiñu-ró já ní'in-ro ndéyu ja náa, ch̄i sua ja ná kúchaku-ro ñí káni sá'a. Máa Sé'e cháa kuá'a-ya ndéyu-ún nuu-ro, ch̄i ní jatú-un Taa-yo Dios ja sá'a-ya súan. Achí-ya jíin-i. ²⁸ Te n̄ kaka'an-i jíin-yá: Ndasá sá'a-ná náva'a sá'a-ná tiñu kuní Dios, áchí-i. ²⁹ Te n̄ ka'an Jesús: Tiñu kuní Dios kúu ja kándija-ró núu I'a n̄ táji-yá vai, áchí-ya jíin-i. ³⁰ Yúan-na te n̄ kaka'an-i: Núsáa te ñaún tun̄i sá'a-ní náva'a kun̄i-ná te kándija-ná ní. Ñaún tiñu sá'a-ní. ³¹ Ndiyí taa-yo, n̄ kayee-dé staa andívi onde nuu ñú'un té'é nátu'un yóso núu tutú: Onde andívi ní ja'a-ya staa ní kayee-dé, áchí-i jíin-yá. ³² Te n̄ ka'an Jesús: Jandáa ká'an-r̄i jíin-ró: Nasu Moisés ní ja'a staa onde andívi núu-ro jíná'an-ró. Ko Taa-r̄i, ch̄i onde andívi já'a ndija-ya Staa núu-ro. ³³ Ch̄i Staa Dios kúu I'a n̄ kuun ichi andívi. Te já'a-ya ja kúchaku ñáyivi ñuyívi. Achí-ya jíin-i. ³⁴ Te n̄ kaka'an-i jíin-yá: Táta, nene kuá'a-ní staa jián kée-ná, áchí-i. ³⁵ Te n̄ ka'an Jesús: Máá-rí kúu máa Staa ja kúchaku-ro sá'a. Ndéja kí nuu-rí, ma kúu kuti sóko. Te ndéja kándija ruu, ma kuchí kuti ndúcha. ³⁶ Ko a n̄ ka'an-r̄i jíin-ró, ja tú káandija-ró rúu, vasa n̄ kajini-ro núu-rí. ³⁷ Taká ja já'a máa Taa-r̄i nuu-rí, chaq nuu-rí. Te ndéja cháa nuu-rí ma kíñi'in kuti-rí kí'in. ³⁸ N̄ kuun-r̄i ichi andívi náva'a sá'a-r̄i ja kuní I'a n̄ táji rúu vai-r̄i, nasu ja sá'a-r̄i ja kuní máá-rí. ³⁹ Te máa

Táa-ri kúu I'a nî táji rúu vai-ri. Te tú kuní-ya já náa ní ñn ñayivi ní ja'a-ya núu-rí, chî sua ja ná náschakú-ri-i kivi jínu ñuyívi. ⁴⁰ Te ya'á kúu ja kuní I'a nî táji rúu vai-ri. Taká ñayivi já jini nuu Sé'e-ya te kandja-i nuu-yá, kuchaku-i ní káni. Te máá-rí naschakú-ri-i kivi jínu ñuyívi. Achí-ya jíin-i. ⁴¹ Yúan-na te nî kaka'an cháa judío siki-yá. Chî nî ka'an-ya: Máá-rí kúu Staa ní kuun ichi ándíví. ⁴² Te nî kaka'an-de: Á nasu cháa yá'a kúu Jesús, se'e José. Te a kájiní-yo táa-de jíin náa-de. Te naja ká'an-de: Ichi ándíví ní kuun-ri, áchí-de. ⁴³ Te nî ka'an Jesús: Ma ká'an sóo-ró jíná'an-ró. ⁴⁴ Máá Táa-ri, nî táji-yá ruu vai-ri. Te ma kúu kii ní ñn ñayivi núu-rí nú tú kinchaka máá-yá-i. Yúan-na te naschakú-ri-i kivi jínu ñuyívi. ⁴⁵ Yóso núu tutú cháa nî kajani tu'un Dios: Nditaká-de kutu'a-de sá'a Dios, áchí. Núsáa te taká ñayivi jini so'o tu'un ká'an máá Táa-ri, te tu'a-i jíin, ñayivi-ún kii-i nuu-ri. ⁴⁶ Ni ñn ñayivi, tú ní jini kuti núu máá Táa-ri. Máá I'a vai onde nuu Dios, máá ñn-ni-ya kúu ja á nî jini-ya núu máá Táa-ya. ⁴⁷ Jandaa ká'an-ri jíin-ró jíná'an-ró: Nú ñn ñayivi kándja-i ruu, kuchaku-i ní káni. ⁴⁸ Máá-rí kúu Staa já kúchaku-ro sá'a. ⁴⁹ Ndiyi táa-ro, nî kayee-dé staa ándíví onde nuu ñú'un té'é te a nî kají'i-de. ⁵⁰ Ko ya'á kúu Staa já vái ichi ándíví náva'a nú ndé ñayivi kée, te ma kúu-i. ⁵¹ Máá-rí kúu Staa chakú ja vái ichi ándíví. Te nú ndé ñayivi kée Staa yá'a, kuchaku-i ní káni. Te Staa já kuá'a-ri-ún, kúu kuñu-ri. Te kuá'a-ri kuñu-ri náva'a kuchaku ñuyívi. Achí-ya. ⁵² Yúan-na te cháa judío, nî kastátá'an máá-de: Chaa yá'a, ndasa kuu kuá'a-de kuñu-de kee-yo, áchí-de. ⁵³ Te nî ka'an Jesús jíin-de: Jandaa ká'an-ri jíin-ró, nú tú kee-ro kuñu máá Sé'e cháa, te nú tú ko'o-ró niñi-yá, te ma kúchaku-ro jíná'an-ró. ⁵⁴ Chî cháa kee kuñu-ri te ko'o niñi-rí, kuchaku-de ní káni. Te máá-rí naschakú-ri-de kivi jínu ñuyívi. ⁵⁵ Chî kuñu-ri kúu ndija ndeyu. Te niñi-rí kúu ndija nducha. ⁵⁶ Chaa yéé kuñu-ri te jí'i niñi-rí, neñe kunchaa-de jíin-rí, te ruu jíin máá-de. ⁵⁷ Máá Táa-ri chakú-ya. Te nî táji-yá ruu vai-ri. Te máá-rí chakú-ri sá'a Táa-ri. Suni súan nú ndé cháa kee ruu, suni kuchaku-de sá'a-ri. ⁵⁸ Ya'á kúu Staa vái ichi ándíví. Ndiyi táa-ro sún staa ándíví ní kayee-dé, te a nî kají'i-de. Ko nú ndé cháa kee Staa yá'a, kuchaku-de ní káni, áchí-ya jíin-de. ⁵⁹ Taká tu'un yúan nî ka'an Jesús iní ve'e sinagoga, nini stá'an-ya iní ñúu Capernaum. ⁶⁰ Te kua'a cháa káskuá'a jíin-yá, nî kajini so'o-de. Te nî kaka'an-de: Xaan yíi kaa tu'un yá'a. Ndé cháa kúu juku'un iní, áchí-de. ⁶¹ Te Jesús nî jini-ni-ya já súan nî kaka'an cháa káskuá'a jíin-yá. Te nî ka'an-ya jíin-de: Kánayu'ú-ro sá'a tu'un yá'a náún. ⁶² Te ndasa sá'a-ró nú kuní-ro máá Sé'e cháa, ndaa-ya núu ní kanchaa núu-yá. ⁶³ Jíin máá Espiritu kúu ja kúchaku-yo sá'a. Te yiki kúñu tú kuti ní'n tífú. Tu'un nî ka'an-ri jíin-ró jíná'an-ró kákuu cuenta Espiritu jíin já kúchaku-yo sá'a. ⁶⁴ Ko sava-ró, tú kákandja-ró, áchí-ya. Chî Jesús, onde xnáñúú ní jini-ya ndéja kúu ja tú kándja, te ndéja kúu ja nástúu-ya. ⁶⁵ Te nî ka'an-ga-ya: Já yúan ní ka'an-ri jíin-ró ja ní ñn ñayivi ma kúu kii-i nuu-ri, nú tú ní játu'un máá Táa-ri, áchí-ya. ⁶⁶ Yúan-na te kua'a cháa káskuá'a jíin-yá, nî kanakaka yátá-de, te tuká-ni ní kájika-de jíin-yá.

Ja ní ka'an ndaa Pedro

⁶⁷ Te nî ka'an Jesús jíin máá ndí'uxí uú cháa-ún: Te róo suni kinglyo-ró kákuu-ro náún, áchí-ya. ⁶⁸ Te nî ka'an Simón Pedro: Táta, ndé nuu kinglyo-ná, chî máá-ní kúu I'a jáni tu'un ndasa kuchaku-ná ní káni. ⁶⁹ Te kájiní-ná te kákandja-ná ja máá-ní kúu Cristo, Se'e Dios, I'a chakú, áchí-de. ⁷⁰ Te nî

ka'an Jesús jíin-de: Tú ní káji-rí ndí'uxí uu-ro náún. Te ñin-ró kúu kui'na. Achí-ya. ⁷¹ Te súan nì ka'an-ya sikí Judas Iscariote, se'e Simón. Chi cháa yá'a, nastúu-de-ya. Te ñin tá'an ja uxí uu-ún kúu-de.

7

Viko vé'e enramada

¹ Te nì kuu taká tiñu yá'a. Te jka kuu Jesús ñuu Galilea. Te tú kuní-ya káka kuu-ya ñuu Judea, chi cháa judío kándúkú-de modo ka'ni-dé-ya. ² Te a nì kuyani viko vé'e enramada, ja kúu ñin viko ñáyivi judío. ³ Te nì kaka'an ñani-ya jíin-yá: Kenda-ró yá'a te kí'in-ro ñuu Judea va'a-ga, náva'a cháa káskua'a jíin-ró ná kuní-de ná tiñu sá'a-ró. ⁴ Nú kuní ñin cháa ja kuichá tu'un-de, naja sá'a sa'í-de tiñu. Te nú tiñu yá'a sá'a-ró, te stá'an ndijin-ro máa-ró núu ñáyivi núsáa, áchi-de jíin-yá. ⁵ Chi nì ñani-ya, tú kajatú'ún-de-ya. ⁶ Yúan-na te nì ka'an Jesús jíin-de: Té chá'an-ga jaá kivi-rí. Ko kivi máa-ró, chi a nì cháa. ⁷ Ma kúu koto u'u ñáyivi róo, ko jito u'u-i ruu, chi ká'an-rí tu'un ndaa máa ñáyivi ja máni tiñu ñáa kásá'a-i. ⁸ Kaa máa-ró kuángoyo-ró viko-ún. Máa-rí chi ma kí'in-rí viko-ún vina, chi té jaa-ga kivi-rí. Achí-ya. ⁹ Te nì ka'an-ya tú'un yá'a jíin-de. Te nì kendo-ñi-ya ñuu Galilea. ¹⁰ Te nì kaa ñani-ya kája'an. Yúan-na te suni nì kaa máa-yá kuá'an-ya viko-ún, ko tú ní stá'an ndijin-ya máa-yá, chi sa'í-ni nì ja'an-ya. ¹¹ Te cháa judío, kánandúkú-de-ya viko-ún. Te káka'an-de: Ndénu kánde cháa-ún, áchi-de. ¹² Te xaan ní kuvaa tu'un-ya núu ñáyivi-ún, chi sava-i nì kaka'an-i: Chaa va'a kúu-de. Te sava-ga-i nì kaka'an-i: Túu, chi xndá'ú-de ñáyivi, áchi-i. ¹³ Ko ní ñin-i tú ní káka'an ndijin-i tu'un-ya, chi káyu'ú-i cháa judío. ¹⁴ Te sava viko, nì kaa Jesús kua'an-ya vé'e ij, te nì stá'an-ya tú'un. ¹⁵ Te nì kánaa iní cháa judío kánde'é-de: Ndasa jiní cháa yá'a letra, chi tú ní skuá'a-de, áchi-de. ¹⁶ Yúan-na te nì ka'an Jesús: Tu'un stá'an-rí nasu máa-rí xín, chi tu'un I'a nì táji rúu vai-rí kúu. ¹⁷ ñin cháa, nú kuní-de sá'a-de tiñu kuní Dios, cháa-ún, juku'un iní-de tu'un stá'an-rí, nú onde nuu Dios vai, xí já ní kiñi'in máa-rí kúu, áchi-ya. ¹⁸ Chaa ká'an tu'un máa-de, ndúkú-de ja ndúñá'nu máa-de. No nú ñin cháa ndúkú-de ja ndúñá'nu cháa nì táji-de vai-de, cháa yá'a kúu cháa ndaa, te tú naún tu'un ñáa ío iní-de. ¹⁹ Moisés, nì ja'a-de ley nuu-ro jíin'an-ró xí túu. Ko tú ní ñin-ró káskíkuu ley-ún. Naja kákuñi-ro ká'ni-ro rúu. Achí-ya jíin-de. ²⁰ Te nì kaka'an ñáyivi kuá'a-ún: Tá'an-ro tachí. Ndéja kuní ka'ni róo. Achí-i. ²¹ Te nì ka'an Jesús jíin-i: Nì sá'a-rí ñin tiñu, te ndivii-ro ní kánaa iní-ro kánde'é-ró. ²² Jandáa, Moisés nì ja'a-de ley xiti ndúu-ro jíin'an-ró. Ko nasu já ní kuu iní Moisés, chi ja ní kuu iní ndiyi táa-ro kúu. Te kivi ndétatú káxiti ndúu-ro. ²³ Te nú káxiti ndúu-ro máa kivi ndétatú, náva'a skíkuu ley Moisés, te naja kákiti iní-ro núu-rí ja ní násáva'a ii-rí ñin cháa kivi ndétatú núsáa. ²⁴ Ma kóso nínu-ni tu'un ká'an-ro, chi sua ná nándúkú víi-ro tú'un ndaa. Achí-ya jíin-i. ²⁵ Yúan-na te nì kaka'an sava ñáyivi ñuu Jerusalén: Nasu cháa yá'a kúu ja kánandúkú-de ka'ni-dé náún. ²⁶ Te yá'a ndé'é-ró ká'an ndijin-de. Te tú naún tu'un káka'an jíin-de. Sanaa te nì kundaag iní cháa kákuñá'nu ja cháa yá'a kúu Cristo. ²⁷ Ko cháa yá'a, a kájiní-yo-dé, jíin ndé ñuu vai-de: Ko ja cháa Cristo, ní ñin-yó, ma kuní-yó ndéchi kí-ya. Achí-i. ²⁸ Yúan-na te nì ka'an jaa Jesús iní ve'e ij, hora stá'an-ya tú'un: A kájiní-ro rúu, te kájiní-ro ndé ñuu vai-rí. Tú vai-rí ja sikí máa-rí, ko ñin I'a ndaa nì táji rúu vai-rí. Te tú kájiní-ro I'a-ún. ²⁹ Ko máa-rí, chi jiní-rí-ya, te onde nuu máa-yá vai-rí, chi nì táji-yá ruu vai-rí, áchi-ya. ³⁰ Yúan-na te nì kándúkú ndéé-de ja ká'in-de-ya. Ko tú ní

in-de ní kénd'a-a-dé-ya, chí té jaꝝ-ga hora-ya. ³¹ Te n̄i kəkandíja kua'a'ā ñáyivi tú'un n̄i ka'an-ya. Te n̄i kaka'an-i: Nú ná cháꝝ máá Cristo, te sá'a-ga-ya tuní vása já sá'a cháꝝ yá'a náún, áchí-i. ³² Te cháꝝ fariseo, n̄i kajini so'o-de ja ñáyivi kuá'a-ún súan káka'an-i tu'un-ya. Te sutu ñá'nu jíin cháꝝ fariseo, n̄i katáji-de policia ja katiin-de-ya. ³³ Te n̄i ka'an Jesús: Yaku-ñá kivi kúncháꝝ-ri jíin-ró jíin'an-ró. Te no'on-ri nuu l'a n̄i táji rúu vai-ri. ³⁴ Te nandúkú-ró rúu. Te ma náni'in-ro rúu. Te ma kúu jaꝝ koyo-ró núu kúncháꝝ-ri. Achí-ya. ³⁵ Yúan-na te n̄i kaka'an cháꝝ judío: Te ndénu kí'in cháꝝ yá'a ja má náni'in-yo-dé. Xí kí'in-de nuu ñáyivi-yo já ní kajicha nuu in̄i ñuu Grecia, te stá'an-de tu'un nuu ñáyivi ñuu Grecia-ún náún. ³⁶ Naún tu'un kúu ja ní ka'an-de yá'a: Nandúkú-ró rúu, te ma náni'in-ro rúu, te ma kúu jaꝝ koyo-ró núu kúncháꝝ-ri, áchí. ³⁷ Te kivi jínu viko-ún, ja kúu kivi kúká'nu viko, te n̄i ndukuiñi Jesús. Te n̄i ka'an jaa-ya: Nú ndé in ñáyivi jichí nducha, te ná kí-i nuu-ri te ko'o-i-cha. ³⁸ Nú in ñáyivi kándíja-i ruu, yucha nducha chakú kaka in̄i-i, nátu'un ká'an tutu ij. Achí-ya. ³⁹ Súan n̄i ka'an-ya tú'un Espíritu ja ní'in ñáyivi kákandíja-i-ya. Ko té cháꝝ-ga Espíritu Santo. Chí té chá'an-ga nduñá'nu luu Jesús.

Ja ní kusin-i siki-yá

⁴⁰ Te sava ñáyivi kuá'a-ún, n̄i kajini so'o-i tu'un yá'a. Te n̄i kaka'an-i: Jandáꝝ ja máá cháꝝ jáni tu'un Dios kúu cháꝝ yá'a, áchí-i. ⁴¹ Te sava-ga-i n̄i kaka'an-i: Cháꝝ yá'a kúu Cristo. Ko sava-ga-i n̄i kaka'an-tu-i: Onde ñuu Galilea kii Cristo náún. ⁴² Á tú ká'an tutu ij, ja kii Cristo onde tata David onde ñuu Belén nuu ní ncháꝝ máá David, áchí-i. ⁴³ Yúan-na te n̄i kastátá'an ñáyivi já siki-yá. ⁴⁴ Te sava-i, katiin-i-ya kákuñi-i. Ko tú ní in-i ní kénd'a-a-ya. ⁴⁵ Te policia-ún, káno'on nuu sutu ñá'nu jíin núu cháꝝ fariseo. Te máá-ún, n̄i kaka'an jíin policia: Naja tú ní cháꝝ-de jíin-ró, áchí. ⁴⁶ Te n̄i kaka'an policia-ún: Tú kuti ní in cháꝝ ká'an nátu'un ká'an cháꝝ yúan, áchí. ⁴⁷ Te n̄i ka'an cháꝝ fariseo jíin-de: Te suni n̄i xndá'ú-de róó jíin'an-ró náún. ⁴⁸ A n̄i kandíja in cháꝝ kuñá'nu xí in cháꝝ fariseo nuu-dé náún. ⁴⁹ Aa, ñáyivi yúkú yá'a ja ná tú kájin kuti-í ley, ná táji-i, áchí. ⁵⁰ Te Nicodemo, cháꝝ n̄i kii nuu-yá akuáa-ún, suni in cháꝝ fariseo kúu-de. Te n̄i ka'an-de. ⁵¹ Naún áchí ley. Kuu nakuxndíi-yó siki in cháꝝ, te nú tú xna'an-ga kuni so'o-yó tú'un ká'an-de, jíin nú tú ndúkú víi-yo naún tiñu sá'a-de náún. Achí-de. ⁵² Te n̄i kaka'an: Te róó, suni onde ñuu Galilea vai-ró náún. Nandúkú vá'a te kuni-ro já onde ñuu Galilea tú kénd'a kuti ní in cháꝝ jáni tu'un Dios. Achí. ⁵³ Te kuano'on-dé ná ve'e ná ve'e-de.

8

Ña'an ní ísiki ncháꝝ-ña

¹ Te n̄i kee Jesús kua'an-ya yúku Olivos. ² Te ja kuákundijin te n̄i cháꝝ tuku-ya vé'e ij. Te ndivii ñáyivi ní chaꝝkoyo-i nuu-yá. Te n̄i jungoo-ya, te n̄i stá'an-ya tú'un nuu-í jíin'an-i. ³ Yúan-na te cháꝝ fariseo jíin cháꝝ káchaa tutu, n̄i kaꝝinchaka-de in ña'an ísiki ncháꝝ tá'an. Te n̄i jani-de-ña má'ñú-i. ⁴ Te n̄i kaka'an-de jíin-yá: Maestro, n̄i kani'in-ná ña'an yá'a máá núu tiñu ísiki ncháꝝ-ña. ⁵ Te nuu ley n̄i tá'ú Moisés tiñu nuu-yo já kuá'a-yó yúu xiní ña'an kásá'a súan. Te máá-ní, ndasa kachí-ní, áchí-de. ⁶ Ko n̄i kaka'an-de tu'un yá'a ja kábito ncháꝝ-de-ya, náva'a kuu kaꝝan-de kuáchi siki-yá. Ko Jesús, n̄i jaxin-ya máá-yá. Te n̄i cháꝝ-ya núu ñú'un jíin xiní ndá'a-yá. ⁷ Te kájiká tu'un kájiká tu'un-de-ya. Te n̄i ndukani-ya máá-yá. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Te nú

ndé ñn máá-ró tú ío kuachi, te róo kúu ja xná'an-ga ku'a yuu xiní-ñá núsáá, áchí-ya. ⁸ Te ñi nakuaxin-ya máá-yá. Te ñi chaa tuku-ya núu ñú'un. ⁹ Te ñi kajini so'o-de ja súan ñi ka'an-ya. Te ñi kanakani u'u iní-de. Te ñn-ni-de ñn-ni-de ñi kenda koyo-de ká'ja'an-de. Ñi kejá'á ondé chaa ñá'nu-ga te onde ñi ndí'i-na. Te ñi kendo máá ñn-na Jesús jíin ñá'an kándij ma'ñú-ún. ¹⁰ Te Jesús, ñi ndukani-ya máá-yá. Te tuká ni ñn-de ní jini-ya, chí máá-na ñasí'í-ún. Te ñi ka'an-ya jíin-ña: Súchi, ndéchi ká'ja'an chaa kájikan kuachi sikí-ro. Tuká ni ñn-de sání'in róo náún. Achí-ya. ¹¹ Te ñi ka'an-ña: Ni ñn-de Táta, áchí-ña. Yúan-na te ñi ka'an Jesús jíin-ña: Ni ruu, tú sání'in-ri kuachi-ró: Kuá'an, te ma sá'a-ga-ro kuáchi, áchí-ya.

Jesús kúu ja stúun iní ñuyívi

¹² Te inga jínu ñi ka'an tuku Jesús jíin ñáyivi: Máá-rí kúu luz ja stúun iní ñuyívi. Ndé ñáyivi kúndikin ruu, te tú kaka-i ñuñáa, chí sua kuñava'a-i luz ja kúchaku-i sá'a. ¹³ Yúan-na te chaa fariseo ñi kaka'an-de jíin-yá. Róo ká'an-ro tú'un máá-ró. Tú ío ndaa tu'un ká'an-ro. Achí-de. ¹⁴ Te ñi ka'an Jesús: Vasa ká'an-ri tu'un máá-rí, ko ío ndaa tu'un ká'an-ri, chí jini-ri ndénu vái-ri, te ndénu kí'in-ri. Ko róo, ni tú ká'jini-ro ndénu vái-ri, ni ndénu kí'in-ri. ¹⁵ Máá-ró, cuenta chaa jíto nchaa-ro ndasa ío. Ko ruu, tú jíto nchaa-ri ndasa káa ni ñn ñáyivi. ¹⁶ Te nú ndúkú-rí ndasa káa, te kenda ndaa tu'un sá'a-ri, chí tú sá'a máá ñn-ri, chí ondé jíin máá Táa-ri, I'a ñi táji rúu vai-ri. ¹⁷ Te yóso núu tutú ley máá-ró, ja nú ka'an uu testigo, te ío ndaa tu'un-ún. ¹⁸ Ruu, ká'an ndaa-ri tu'un-ri. Te suni máá Táa-ri, I'a ñi táji rúu vai-ri, kúu inga testigo-ri. Achí-ya. ¹⁹ Te ñi kaka'an-de jíin-yá: Ndénu kánchaa Táa-ro, áchí-de. Te ñi ka'an Jesús: Tú ká'jini-ro rúu ni Táa-ri. Te nú ní ká'jini-ro rúu, suni kuní-ro Táa-ri núu, áchí-ya. ²⁰ Tu'un yá'a ñi ka'an Jesús nuu káso-ko-i xu'un nini sta'an-ya iní ve'e ij. Te tú ni ñn-i ní tain-i-ya, chí té cha'an-ga jaá hora-ya. ²¹ Te ñi ka'an tuku Jesús jíin-de: Ruu, chí kí'in-ri. Te nandúkú-ró rúu ko ndíso-ró kuáchi-ró kúu-ro, te ma kúu jaá koyo-ró núu kí'in-ri, áchí-ya. ²² Yúan-na te ñi kaka'an chaa judío: Naja ká'an-de: Ma kúu jaá koyo-ró núu kí'in-ri. Á ka'ni-dé máá-de ja súan. Achí-de. ²³ Te ñi ka'an-ya jíin-de: Máá-ró íchi véé vai koyo-ró, te ruu chí ondé nuu súkún vái-ri. Máá-ró kákuu chaa ñuyívi yá'a, ko ruu nasu cháa ñuyívi yá'a kúu-ri. ²⁴ Ja yúan ní ka'an-ri jíin-ró, ja ndíso-ró kuáchi-ró kúu-ro. Chí nú tú káandíja-ró ja máá-rí kúu I'a, te kundiso ná'in-ró kuáchi-ró kúu-ro. Achí-ya. ²⁵ Te ñi kaka'an-de jíin-yá: Te róo, ndé chaa kúu-ró, áchí-de. Yúan-na te ñi ka'an Jesús jíin-de: Máá-rí kúu ja ní ka'an-ri jíin-ró ondé xnáñtú. ²⁶ Te sikí máá-ró ío kua'a-gá tu'un ka'an-ri, jíin ja kána jíin-ri nuu-ro. Ko I'a ñi táji rúu vai-ri kúu I'a ndaa. Te tu'un ká'an-ri nuu ñuyívi yá'a kúu tu'un ñi jini so'o-ri ñi ka'an máá-yá. Achí-ya. ²⁷ Ko tú ní kájuku'un iní-de ja ká'an-ya tú'un máá Táa-yo jíin-de. ²⁸ Yúan-na te ñi ka'an Jesús: Ondé nú ñi kajata kaa-ró máá Sé'e chaa, yúan-na te kuní-ro ja máá-rí kúu, te tú naún sá'a-ri ja máá-rí, chí ká'an-ri tu'un ñi stá'an máá Táa-ri nuu-rí. ²⁹ Chí I'a ñi táji rúu vai-ri kánchaa-ya jíin-ri. Tú xndóo-ya rúu, chí sá'a ná'in-ri tiñu játa'an iní máá-yá. Achí-ya. ³⁰ Te ja ní ka'an-ya tú'un yá'a, te kua'a xáan-dé ñi káandíja-de-ya.

Sé'e Dios jíin sé'e kui'na

³¹ Te ñi ka'an Jesús jíin cháa judío ja káandíja-ún: Te nú kendo ñi'in-ró jíin tú'un-ri, te kuu-ró cháa skuá'a ndija jíin-ri. ³² Te juku'un iní-ro jíin tú'un ndaa,

te koo libre-ro sá'a tu'un ndaa-ún. Achí-ya. ³³ Te ni kaka'an-de jíin-yá: Tata Abraham kákuu-ri, te tú kájatíñu kuti-rí nuu ní ñin ñayivi. Naja ká'an-ro: Koo libre-ro, áchí-de. ³⁴ Te ni ka'an Jesús jíin-de: Jandaa ká'an-ri jíin-ró, ja taká chaa sá'a kuachi, máni mozo kuachi kúu-de. ³⁵ Te ñin mozo, tú kéndoo-de iní ve'e ní káni, ko se'e, chí kéndoo-i iní ve'e ní káni. ³⁶ Núsáa te nú koo libre-ro sá'a máa Sé'e, te a ni kakuu libre ndija-ró. ³⁷ A jini-ri ja ñin tata Abraham kákuu-ró, ko ka'ni-ro rúu kákuu-ri, chí tú káchu'un iní-ro tú'un ká'an-ri. ³⁸ Ruu ká'an-ri tu'un ni jini-ri nuu Táa-ri. Te suni máa-ró kásá'a-ró tíñu ni kajini so'o-ró nuu táa máa-ró. Achí-ya. ³⁹ Te ni kaka'an-de: Táa-ri kúu Abraham, áchí-de. Te ni ka'an Jesús: Te nú se'e Abraham kákuu-ró núu, te tíñu ni sá'a Abraham suni sá'a máa-ró núu. ⁴⁰ Ni jini so'o-ri tu'un ndaa nuu Dios, te ni ka'an-ri tu'un-ún jíin-ró. Ko máa-ró, kákuu-ri ká'ni-ro rúu. Ko nasu tíñu súan ní sá'a Abraham. ⁴¹ Máa-ró kásá'a-ró tíñu máa táa-ro, áchí-de jíin-de. Yúan-na te ni kaka'an-de: Máa-rí, tú ní kákaku téné-rí. Ió ñin-ni táa-ri. Dios kúu-ya. Achí-de. ⁴² Te ni ka'an Jesús: Te nú táa-ro kúu Dios, te kumaní ndija-ró jíin-rí núu. Chí onde nuu Dios ni kenda-ri. Na tú vai-ri ja máa-rí, chí máa-yá ni táji-yá ruu vai-ri. ⁴³ Naja tú kájuku'un iní-ro tú'un ká'an-ri núsáa. Kuachi ja tú kákanda-ró kúni so'o-ró tú'un-ri. ⁴⁴ Máa-ró kákuu se'e táa-ro kuí'ña. Te skíkuu-ró tíñu kúni táa-ro kákuu-ri. Máa-de, ni ja'ni-dé ndiyi onde xnáñúu. Te tú ní kándij ni'in-de jíin tú'un ndaa, chí tú kuti ní ñin tu'un ndaa ní un iní-de. Te nú ká'an-de tu'un xndá'ú, tu'un máa-de ká'an-de, chí ja xndá'ú ñáá kúu-de. Te onde chí máa-de káku taká tu'un tú'ún. ⁴⁵ Ko ruu, ká'an-ri tu'un ndaa. Te ja yúan tú kákandija-ró rúu. ⁴⁶ Ndé ñin róo ndini'in kuachi sík-ri núsáa. Te nú ká'an ndaa-ri, naja tú kákandija-ró rúu. ⁴⁷ Ñayivi kákuu se'e Dios, káchu'un iní-i tu'un Dios. Ja yúan tú káchu'un iní máa-ró, chí nasu se'e Dios kákuu-ró, áchí-ya jíin-de. ⁴⁸ Yúan-na te ni kaka'an chaa judío: Ndaa káka'an-ri ja cháa ñuu Samaria kúu-ró, te tá'an-ro tachí, áchí-de jíin-yá. ⁴⁹ Te ni ka'an Jesús: Tú tá'an-ri tachí, chí sua jándatu-ri nuu Táa-ri. Te máa-ró tú káka'an jíñú'ún-ró jíin-rí. ⁵⁰ Te tú ndúkú-ri ja ndúñá'nu-ri. Dios kúu I'a sá'a, te ndé'é-yá ndasa káa. ⁵¹ Jandaa ká'an-ri jíin-ró: Nú ndé ñayivi skíkuu tu'un ká'an-ri, ma kúu kuti-í. Achí-ya. ⁵² Te chaa judío, ni kaka'an-de: Vina te ni kajini-ri ja tá'an-ro tachí. Abraham jíin cháa kájani tu'un Dios, ni kají'i-de. Te róo áchí-ro: Ja skíkuu tu'un ká'an-ri, ma kúu kuti. ⁵³ Ni jí'i táa-yo Abraham. Te ñá'nu-ga kúu-ró vásá máa-de náún. Te suni ni kají'i chaa ní jani tu'un onde sáa, te ndé chaa sá'a-ró máa-ró núsáa. Achí-de jíin-yá. ⁵⁴ Te ni ka'an Jesús: Te nú ruu sáñá'nu-ri máa-rí, te nduñá'nu sáni-ri núu. Máa Táa-ri kúu I'a sáñá'nu ruu. Te máa-ró káka'an-ro ja I'a-ún kúu Dios máa-ró. ⁵⁵ Te tú kájiní kuti-ro nuu-yá. Ko ruu, chí jini-ri nuu-yá. Nú ká'an-ri jíin-ró ja tú jini-ri-ya, te kuu-ri chaa xndá'ú ñáá nátu'un máa-ró jíná'an-ró núu. Ko jini ndija-ri-ya. Te skíkuu-ri tu'un ká'an-ya. ⁵⁶ Táa-ro Abraham, ni kusí iní-de kuni-de kivi cháa-ri. Te a ni jini-de. Te a ni kusí iní-de. Achí-ya. ⁵⁷ Yúan-na te ni kaka'an chaa judío jíin-yá: Aa, ni té koo-ga-ro úu xiko uxí kuia, te a ni jini-ro núu Abraham náún, áchí-de. ⁵⁸ Te ni ka'an Jesús jíin-de: Jandaa ká'an-ri jíin-ró: A ío-ri onde ná té kaku-ga Abraham, áchí-ya. ⁵⁹ Yúan-na te ni káki'in-de yuu ja kuá'a-de-ya. Ko máa Jesús ni sa'í-ni-ya. Te ni kenda-ya iní ve'e i. Te ni ja'a-ya sáva ma'ñú-de, te kua'an-ni-ya.

Chaa ñi kaku kuáa

1 Te nini kua'an-ya, te ñi jiní-ya núu ñin chaa kuáa ondé kiví ñi kaku-de.
 2 Te chaa káskuá'a jíin-yá, ñi kajiká tu'ún-de-ya: Maestro, naja ní kaku kuáa cháa yá'a. Kuachi máa-de xí kuáchi táa-de kúu náún, áchí-de. 3 Te ñi ka'an Jesús: Nasu kuáchi máa-de, ni nasu kuáchi táa-de kúu. Chí sua ja ná sátiñu ndijin Dios jíin-de. 4 Kánúu sá'a-rí tiñu I'a ñi tájí rúu vai-rí, nini ío ndúu. Chí nú ná kuáa, te ma kúu sátiñu-yó. 5 Nini kánde-ri iní ñuyívi, te luz ñuyívi kúu-rí. Achí-ya. 6 Súan ñi ka'an-ya. Te ñi tiví sí'ví-yá nuu ñú'un. Te ñi sá'a-ya ndé'yu jíin tísí'ví-yá-ún. Te ñi jí'i-yá nde'yu-ún sikí ndúchi cháa kuáa-ún. 7 Te ñi ka'an-ya jíin-de: Kuá'an, te nakiti nuu-ro iní pila Siloé (ja kuni ka'an, ndajá'a). Te ñi kee-de kua'an-de. Te ñi nakiti nuu-dé, te ñi ndundijin-ñi nuu-dé vai ndii-de. 8 Yúan-na te taká tá'an-de, jíin taká ja á ñi kajinj ja cháa kuáa kúu-de núu, ñi kajiká tu'ún tá'an: Á nasu cháa yá'a kúu ja ncháa-ni te jikán caridad núu, áchí. 9 Te sava ñi kaka'an: Suu-de kúu, áchí. Te sava tuku ñi kaka'an: Súan jíto-de nátu'un chaa-ún, áchí. Ko máa-de ñi ka'an-de: Máa-rí kúu, áchí-de. 10 Yúan-na te ñi kajiká tu'ún-ún-de: Ndasá ñi nanuña nduchi-ro núsáa, áchí. 11 Te ñi ka'an-de: ñin chaa nání Jesús, ñi sá'a-de nde'yu. Te ñi jí'i-dé nduchi-rí. Te ñi ka'an-de jíin-rí: Kuá'an nuu pila Siloé, te nakiti nuu-ro, áchí-de. Te ñi ja'an-rí, te ñi nakiti nuu-rí, te ñi ndundijin-ñi nuu-rí, áchí-de. 12 Yúan-na te ñi kaka'an jíin-de: Ndénu kánde-ri chaa-ún, áchí. Te ñi ka'an-de: Na kútuni, áchí-de. 13 Yúan-na te ñi kajanchaka chaa ñi kakuáa-ún nuu fariseo. 14 Te kiví ndétatú kúu kiví ní sá'a Jesús nde'yu-ún ja ní nakuña-ya ndúchi-dé. 15 Te fariseo, suni ñi kajiká tu'ún ndasá ñi ndundijin nuu-dé. Te ñi ka'an-de jíin: Nj jí'i-dé nde'yu sikí ndúchi-rí, te ñi nakiti nuu-rí, te ñi ndundijin-ñi nuu-rí, áchí-de. 16 Yúan-na te sava fariseo ñi kaka'an: Chaa-ún, nasu ondé nuu Dios vai-de, chí tú chíñú'ún-de kiví ndétatú, áchí. Ko ñi kaka'an sava-ga: Nú ñin chaa ío kuáchi kúu-de, te ndasá kuu sá'a-de taká tunj yá'a, áchí. Te ñi kastátá'an máa jíiná'an. 17 Te ñi kaka'an tuku jíin cháa kuáa-ún: Róo, naún kachí-ro sikí cháa ñi nakuña nduchi-ro núsáa, áchí. Te máa-de ñi ka'an-de: ñin chaa jáni tu'un Dios kúu-de, áchí-de. 18 Ko tú ní kákandja judío ja á ñi ndundijin nuu-dé ni ja ní kuu-de cháa kuáa núu. Te ñi kákana xinj táa náa chaa ja ní ndundijin nuu. 19 Te ñi kajiká tu'ún-ún-de: Yá'a kúu se'e-ró, ja ní kaku kuáa kaka'an-ro náún. Núsáa te ndasá ñi ndundijin nduchi-dé vina, áchí. 20 Te ñi kaka'an táa-de: Kájini-rí ja cháa yá'a kúu se'e-rí, ja ní kaku kuáa núu. 21 Ko tú kajinj-rí ndasá ñi ndundijin nuu-dé vina. Ni tú kájini-rí ndé chaa ñi nakuña nduchi-dé. Kaka tu'ún máa-ró-de, chí chaa ñá'nu kúu-de, te ná kástu'ún máa-de ja máa-de. Achí-de. 22 Súan ñi kaka'an táa-de, chí káyú'u-de kájito-de judío. Chí judío, a ñi kasánda ja nú ndé ñayivi ká'an ndaa ja máa-yá kúu Cristo, te kiní'in-i kí'in-i yata vé'e sinagoga. 23 Ja yúan ní kaka'an táa-de: A ñá'nu-de, kaka tu'ún máa-ró-de, áchí-de. 24 Yúan-na te inga jínu ñi kákana xinj cháa ñi kakuáa-ún. Te ñi kaka'an jíin-de: Ná nákana jaa-ró Dios, chí chaa yúan a kájini-yo ja cháa ío kuáchi kúu-de, áchí. 25 Yúan-na te máa-de ñi ka'an-de: Nú ío kuáchi-de xí naún, tú jiní-rí. Ko ío ñn ja jiní-rí. Chí chaa kuáa ní kuu-rí núu, te vina ñi ndundijin nuu-rí. Achí-de. 26 Te ñi kajiká tu'ún tuku-de: Ndasá ñi sá'a-de jíin-ró. Ndasá ñi nakuña-de nduchi-ro núsáa vii. Achí. 27 Te ñi ka'an-de jíin: A ñi kuu ñi kastu'ún-rí nuu-ro te tú káchu'un iní-ro. Naja kákuni-ro kúni so'o-ró ingá jínu. Suni skuá'a-ró jíin-de kákuni-ro náún. Achí-de. 28 Te ñi nakiti iní nuu-dé. Te ñi kaka'an jíin-de: Máa-ró

skuá'a-ró jíin-de. Ko ruu, chí káskuá'a-rí tu'un Moisés. ²⁹ Kájini-ri ja ní ka'an Dios jíin Moisés. Ko cháa jian, tú kájini-ri ndénu vai-de, áchí. ³⁰ Te ní ka'an máá cháa-un: Náa iní-ri ja súan káka'an-ro, chí vasa ní nakuña-de nduchi-rí te tú kájini-ro ndénu vai-de. ³¹ Te a kájini-ro já Dios tú jíni so'o-ya ká'an ñayivi ío kuachi. Ko nú ndé in ñayivi chíñú'ún-i Dios te sá'a-i ja kuní-ya, nuu ñayivi-ún jíni so'o-ya. ³² Onde níí vai-yó na tú ní kájini so'o kuti-yo já in cháa nakuña-de nduchi ingá cháa ní kaku kuáá. ³³ Te cháa yúan, nú tú vai-de onde nuu Dios, te ma kúu kuti sá'a-de núú. Achí-de. ³⁴ Te ní kaka'an judío: Róó, chí ío kuachi-ró onde kivi ní kaku-ró, te stá'an-ro tú'un nuu máá-rí náún, áchí jíin-de. Te ní kakeñi'in-de kua'an-de. ³⁵ Te ní jini tu'un Jesús ja ní kakeñi'in-de kua'an-de, te ní nani'in-yá-de. Te ní ka'an-ya jíin-de: Á kándija-ró Sé'e Dios, áchí-ya. ³⁶ Te ní ka'an-de: Ndé cháa kúu-de náva'a kandija-ná-de vii, táta, áchí-de. ³⁷ Te ní ka'an Jesús jíin-de: A ní jini-ro núu-yá. Te cháa ká'an jíin-ró, máá-yá kúu, áchí-ya. ³⁸ Te ní ka'an-de: Kándija-ná Táta, áchí-de, te ní chíñú'ún-de-ya. ³⁹ Te ní ka'an Jesús: Vai-ri iní ñuyivi yá'a ja náku-xndíi-ri siki ñayivi. Náva'a taká ja kakuáá, te ndundijin nuu, te taká ja ndijin nuu, te kukuáá. Achí-ya. ⁴⁰ Te ká'in sava fariseo jíin-yá. Te ní kajini so'o tu'un yá'a. Te ní kaka'an jíin-yá: Suni cháa kuáá kakuu-ri náún, áchí. ⁴¹ Te ní ka'an Jesús jíin: Nú cháa kuáá kakuu-ró, te ma kóo kuachi-ró núú. Ko vina chí ní kaka'an-ro, kájini-ri, áchí-ro, te ja yúan kéndoo kuachi-ró jíin-ró.

10

Tu'un máá-yá jíin ríi

¹ Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Nú ndé cháa tú kivi-de ichi yujákú ríi, chí sasua káa-de kivi-de ingá lado, cháa-ún kúu natóó jíin ñákuí'ná. ² Ko cháa kivi ichi yuxé'é, cháa-ún kúu cháa ndíto ríi. ³ Te cháa ndíto yuxé'é, júña-de yuxé'é já kivi cháa-ún. Te ríi-ún, kájini so'o-ti já ká'an-de. Te kána-de xiní ríi máá-de jíin sí'ví-tí, te kíñi'in-de-ti. ⁴ Te nú ní kíñi'in-de taká ríi máá-de, te yóxnúú-de nuu-tí. Te máá ríi-ún káindikin-ti-dé, chí kánakuni-ti ká'an-de. ⁵ Ko ma kúndikin-ti yatá in cháa jíká, chí sua kunu-ti kóto-ti-dé, chí tú kájini-ti modo ká'an cháa jíká-ún, áchí-ya. ⁶ Ní ka'an Jesús tu'un yatá yá'a jíin-de. Ko tú ní kájuku'un iní-de jíin tú'un ní ka'an-ya jíin-de. ⁷ Te ní ka'an tuku Jesús jíin-de: Jandáa ká'an-ri jíin-ró jíin'an-ró: Máá-rí kúu nátu'un yujákú ríi. ⁸ Taká cháa ní kíkoyo xna'an-ga vása ní cháa-ri, ñatoo jíin ñákuí'ná kakuu-de, ko tú ní kájandatú ríi-ún modo ní kaka'an-de. ⁹ Máá-rí kúu nátu'un máá yuxé'é. Nú ndé ñayivi kivi ichi-ri, kaku-i. Te kivi-i te ndenda-i, te ní in-í icha kee-í. ¹⁰ In ñakuí'ná, máni ja sákuí'ná-de, te ka'ni-dé, te xnáa-dé vai-de. Ko ruu, chí vai-ri ja ná kúchaku-i, te suni kuchaku jíñú'ún-i. ¹¹ Máá-rí kúu I'a ndíto va'a ríi. Nú ndé cháa ndíto va'a-de ríi, cháa-ún koto-de-ti vasa kuu-de jíin-tí. ¹² Ko in cháa kí'in ya'u, tú ndíto va'a-de ríi, chí nasu ríi máá-de kakuu-ti. Te nú ní jini-de ja vai yi'i, te xndóo-de ríi katii-ún-tí, te skuní io ríi. ¹³ Te cháa kí'in ya'u-ún, jíinu-de, chí máni cháa kí'in ya'u kúu-de, te tú kúndá'ú iní-de ríi. ¹⁴ Máá-rí kúu I'a ndíto va'a ríi. Te jini-ri nuu taká ríi-ri. Te máá-tí, kájini-ti rúu. ¹⁵ Nátu'un máá Táa-ri jini-ya rúu, te máá-rí jini-ri nuu Táa-ri. Te cháa iní-ri kuu-ri ja ríi-ri. ¹⁶ Suni náva'a-ri yaku-ga ríi. Ko s'in s'in jakú ká'in-ti. Te jínu ñú'ún já kiki'in-ri kiti-ún, te kuni so'o-ti tú'un ká'an-ri. Te koo in-ni tiku'ni-ti. Te in-ni

ja kóto-ti. ¹⁷ Kúndá'ú inji Táa-ri ruu, chi cháa inji-ri kuu-ri náva'a naschakú-ri máa-rí. ¹⁸ Ni ñn ma kúu ka'ni rúu, chi máa-rí kúu ja já'a tu'un kuu-ri. Nú kuní-ri, te kuu kuu-ri, te nú kuní-ri, te kuu nachaku-ri, chi súan ío fuerza-ri. Tiñu yá'a ni tá'ú máa Táa-ri nuu-rí. Achí-ya. ¹⁹ Te judío ni kastátá'an tuku sikí tú'un yá'a. ²⁰ Te kua'a, ni kaka'an: Tá'an-de tachí káni, te kátachi-dé. Naja kájini so'o-ró tú'un ká'an-de, áchí. ²¹ Te sava-ga ni kaka'an: Nasu tú'un cháa kátachi ká'an-de. Kuu nakuña ñn tachí káni nduchi cháa kuáa náun. Achí.

Sikí já kití inji judío nuu Jesús

²² Te ni kuu kivi viko ja ndúndoo ndatíñu inji ñuu Jerusalén. Te tiempo viko víjin kúu. ²³ Te Jesús, kua'an-ya, vai-ya iní ve'e ij, inji portal Salomón. ²⁴ Te cháa judío, ni kandutíyúu-de nuu-yá. Te ni kaka'an-de jíin-yá: Nasaa kivi sténdatu-ró iní-ri. Te nú máa-ró kúu Cristo, kachi káji núu-rí jíin'an-ri, áchí-de. ²⁵ Te ni ka'an Jesús jíin-de: A ni kastu'un-ri nuu-ro te tú kákandíja-ró. Taká tiñu ja sá'a-ri jíin sí'vi Táa-ri, yuán kúu ja kaka'an ndaa tu'un-ri. ²⁶ Tú kákandíja-ró, chi nasu ríi máa-rí kákuu-ró, nátu'un ni ka'an-ri jíin-ró. ²⁷ Ri-ri, chi kájandatu-ti tú'un ká'an-ri. Te máa-rí jíin-ri-ti jíin'an-ti, te káindikín-ti rúu. ²⁸ Te kuchaku-ti ní káni sá'a-ri. Te ma náa kúti-ti. Te ni ñn ñayivi ma kúu kuancháa-i-ti ndá'a-rí. ²⁹ Máa Táa-ri ni ja'a-ya-ti nuu-rí. Te ñá'nu-ga kúu-ya vásá táka ñayivi. Te tú ni ñn ñayivi kúu kuancháa-i-ti ndá'a Táa-ri. ³⁰ Máa-rí jíin Táa-ri, ñn-ni kákuu-ri, áchí-ya. ³¹ Yúan-na te cháa judío, ni kaki'in tuku-de yuu já kuá'a-de-ya. ³² Te ni ka'an Jesús jíin-de: Ni stá'an-ri kua'a tiñu va'a nuu-ro cuenta Táa-ri. Kuachi ndé ñn tiñu-ún kúu ja kuá'a-ró yúu rúu núsáa. Achí-ya. ³³ Te ni kaka'an cháa judío: Nasu sikí tiñu va'a kúu ja kuá'a-yó yúu róo, chi kuachi ja ká'an ndiva'a-ró. Chi róo, cháa kúu-ró. Te sá'a-ró ja Dios kúu-ró. Achí-de jíin-yá. ³⁴ Te ni ka'an Jesús: Á nasu yóso tú'un núu ley máa-ró: Ni ka'an-ri ja súni Dios kákuu-ró, áchí. ³⁵ Chi ní táji Dios tu'un-ya kuá'an nuu sáva cháa. Te ni skúnáni-ya-de Dios. Te ma kúu ské'ichi-yo tutú ij. ³⁶ Núsáa te naja kaka'an máa-ró ja tú'un ndiva'a kúu ja ní ka'an-ri ja Sé'e Dios kúu-ri. Chi máa Táa-ri ni teta'an ndoo-ya rúu, te ni táji-yá ruu vai-ri. ³⁷ Te nú tú sá'a-ri tiñu Táa-ri, ma kándíja-ró rúu. ³⁸ Ko nú sá'a-ri, vasa tú kándíja-ró rúu, ko ná kándíja-ró tiñu-ún náva'a kuní-ro te kandíja-ró ja máa Táa-ri káncháa-ya jíin-rí, te máa-rí jíin máa Táa-ri, áchí-ya jíin-de. ³⁹ Yúan-na te inga jínu kándúkú ndé-de katiin-de-ya. Ko ni kuxio-ya núu-dé kua'an-ya. ⁴⁰ Te ni naxió káva Jesús kua'an-ya ingá lado yucha Jordán, nuu ní skuánducha núu Juan. Te ni kanchaa-ya yúan. ⁴¹ Te ni kikoyo kua'a xaán ñayivi núu-yá. Te ni kaka'an-i: Juan, jandáa tú ní sá'a-de ni ñn tuni. Ko ío ndaa taká tu'un ni ka'an-de cuenta cháa yá'a. Achí-i. ⁴² Te kua'a xaán-í ni kákandíja-i-ya yúan.

11

Ja ní nachaku Lázaro

¹ Te kú'u ñn cháa nání Lázaro ñuu Betania, nuu kúu ñuu María jíin kú'u-ña Marta. ² Te María-ún kúu ja ní chi'i aceite máa Jíto'o-yo, te ni nasi'ichi-ña já'a-yá jíin íxi xiní-ña. Te cháa kú'u-ún kúu kuá'a-ña Lázaro. ³ Te kuá'a-de-ún, ni kátáji-ña tú'un kua'an nuu-yá: Táta, kuní so'o-ñi, cháa ja maní-ní jíin, kú'u-de, áchí-ña. ⁴ Te ni jini so'o Jesús. Te ni ka'an-ya: Kue'e yá'a, nasu kue'e kuu-de kúu. Chi sua sá'a ja ná nákana jaa-i Dios, náva'a nduñá'nu Se'e Dios sá'a máa kue'e-ún. Achí-ya. ⁵ Te kúmani Jesús jíin Marta jíin kú'u-ña

jín Lázaro. ⁶ Te nuu ní jini tu'un-ya já kú'u-de, te nì kendoo-ya yúan uu kivi núu kánchaa-ya-un. ⁷ Yuán-na, te nì ka'an-ya jín cháa káskuá'a jín-yá: Ná kí'on ñúu Judea inga jínu, áchí-ya. ⁸ Te cháa káskuá'a-ún nì kaka'an-de jín-yá: Maestro, vina a kándúkú ndéé cháa judío kuá'a-de yuu ní. Te inga jínu kí'in-ní yúan náún. Achí-de. ⁹ Te nì ka'an Jesús: Á tú ío uxí uu hora ñn ncháka. Chaa ja jika ndúú, tú skáchi'i-de ja'a-dé, chí kúndijin nuu-dé ñuyivi yá'a. ¹⁰ Ko cháa jika akuáa, skáchi'i-de ja'a-dé, chí tú kúndijin nuu-dé, áchí-ya. ¹¹ Súan nì ka'an-ya. Te vásá ní ka'an tuku-ya jín-de: Amigo-yo Lázaro kixí-de. Kí'in-ri ja xndúko-ri-de nuu kixí-de. Achí-ya. ¹² Yúan-na te nì kaka'an cháa káskuá'a jín-yá: Táta, nú kixí-de te nduva'a-de, áchí-de. ¹³ Ko súan nì ka'an Jesús ja á nì jì'i-de. Te máa-de nì kajani iní-de ja kixí ndija-de. ¹⁴ Yúan-na te nì ka'an káji Jesús jín-de: A nì jì'i Lázaro, áchí-ya. ¹⁵ Te kúsi iní-ri ja róo jíná'an-ró, ja tú ní kánchaa-ri yúan, náv'a-a kandíja-ró. Ko vina ná kí'on núu-dé. Achí-ya. ¹⁶ Yúan-na te Tomás, cháa nání Dídimo, nì ka'an-de jín tá'an-de, cháa káskuá'a: Suni ní kí'in-yo náv'a-a ná kúú tá'an-yo jín-de, áchí-de. ¹⁷ Te nì cháa Jesús, te nì jini-ya já ní kuu kuun kivi já á nì yuji Lázaro. ¹⁸ Te ñuu Betania kánchaa yani jín ñúu Jerusalén, nátu'un uní kilómetro suu súan-ni kúu. ¹⁹ Te kua'a ñáyivi judío, nì kikoyo-i nuu Marta jín nuu María, ja káka'an-i tu'un ndéé iní jín-ña já kuá'a-ña. ²⁰ Yúan-na te nì jini tu'un Marta ja vái Jesús. Te nì kenda-ña kuáta'an-ña-yá. Ko María, nì kendoo-ña iní ve'e. ²¹ Te nì ka'an Marta jín Jesús: Táta, nú ní kánchaa-ní yá'a te ma kúu kuá'a-ná núu. ²² Te suni vina jini-ná ja táka ja jikán-ní nuu Dios, te kua'a-ya núu-ní, áchí-ña. ²³ Te nì ka'an Jesús jín-ña: Nachaku kuá'a-ró, áchí-ya. ²⁴ Te nì ka'an Marta jín-yá: A jini-ná ja náchaku-de kivi náchaku táka ndíyi onde ná jínu ñuyivi, áchí-ña. ²⁵ Te nì ka'an Jesús: Máa-rí kúu I'a sá'a ja náchaku jín já kúchaku ní káni. Ja kándíja ruu, vasa a nì jì'i, ko nachaku. ²⁶ Te nú ndé ñáyivi chakú-i te kándíja-i ruu, ma kúu kuti-i. Á kándíja-ró tú'un yá'a xí túu. Achí-ya jín-ña. ²⁷ Te nì ka'an-ña jín-yá: Jaan Táta. A nì kandíja-ná ja máa-ní kúu Cristo, Se'e Dios, ja kí iní ñuyivi, áchí-ña. ²⁸ Te súan nì ka'an-ña. Te nì kee-ña kuá'an-ña. Te nì kana sa'í-ña xiní kú'u-ña María: Máa Maestro, a nì chaa-ya, te kána-ya xiní-ro, áchí-ña. ²⁹ Te María, ja ní jini so'o-ña, nì ndukuiñi yachi-ña, te kua'an-ña núu-yá. ³⁰ Ko Jesús, té ja-ga-ya onde ñuu, chí nì ndoo-ni-ya kánchaa-ya núu ní jata'an Marta-ún-ya. ³¹ Te káxiukú ñáyivi judío iní ve'e jín María, káka'an-i tu'un ndéé iní jín-ña. Te nì kajini-i ja ní ndukuiñi yachi-ña kuá'an-ña. Te nì káindikin-i-ña, chí nì kaka'an-i: Onde yuvé'e añú kuánde'e-ña yúan. ³² Ko nì ja María nuu kánchaa Jesús. Te nì jini-ña núu-yá. Te nì jukuiñi jiti-ña núu já'a-yá. Te nì ka'an-ña jín-yá: Táta, nú ní kánchaa-ní yá'a, te ma kúu kuá'a-ná núu, áchí-ña. ³³ Yúan-na te nì jini Jesús ja ndé'e-ña jín já kánde'e ñáyivi judío vai koyo jín-ña. Te nì jaka nuu iní-ya. Te nì nduku'á iní-ya. ³⁴ Te nì ka'an-ya: Ndénu ní chindee-ró-de, áchí-ya. Te nì kaka'an-ña jín-yá: Ña'an-ní te kuní-ní, áchí-ña. ³⁵ Te nì nde'e Jesús. ³⁶ Yúan-na te nì kaka'an ñáyivi judío: Nde'é ná xaán ní kundá'ú iní-de cháa-ún, áchí-i. ³⁷ Ko nì kaka'an sava-i: Bueno nì nakuña cháa yá'a nduchi cháa kuáa. Á tú ní kuu sá'a-de ja má kúu Lázaro núu, áchí-i. ³⁸ Te nì nduku'á tuku iní Jesús. Te nì chaa-ya yuvé'e añú-ún. Te ñn ya kava kúu. Te jika yú'u yaú-ún ndasú ñn yuu. ³⁹ Te nì ka'an Jesús: Chaxio yuu ján jíná'an-ró, áchí-ya. Te Marta, kuá'a cháa nì jì'i-ún, nì ka'an-ña jín-yá: Táta, a já'an xiko-de, chí a nì kuu kuun kivi yínduji-de, áchí-ña. ⁴⁰ Te nì ka'an Jesús jín-ña: Nasu ní ka'an-ri

jiin-ró ja nú kándija-ró te kunj-ro ja ndúñá'nu Dios náún, áchí-ya. ⁴¹ Yúan-na te nj kachaxio-i yuu núú kándeé ndiyi-ún. Te Jesús, nj ndakoto-ni-ya íchi ándiví. Te nj ka'an-ya: Táta, ná kúta'ú-ná nuu-ní ja jini so'o-ní tu'un ká'an-ná. ⁴² Te jini-ná ja jini so'o ná'ín-ní tu'un ká'an-ná, ko ká'jin kua'a ñáyivi yá'a. Ja yúan súan nj ka'an-ná náv'a ná kándija-i ja máá-ní nj táji-ní náá vai-ná, Achí-ya. ⁴³ Te súan nj ka'an-ya. Te nj ka'an jaa-ya: Lázaro, ña'an tikenda, áchí-ya. ⁴⁴ Te chaá ja á nj ji'i, nj kenda-de, te yisúkun ndá'a-dé s'ín-de jiin sá'ma cinta. Te nuu-dé yisúkun ñin sa'ma. Te nj ka'an Jesús jiin-i: Ndáji-de, te síá-ro-dé ná kí'ín-de, áchí-ya. ⁴⁵ Yúan-na te kua'a ñáyivi judío ja ní kikoyo nuu María-ún, nj kakandija-i-ya. Chi nj kajini-i tiñu nj sá'a Jesús. ⁴⁶ Ko sava-i nj kaja'an-i nuu cháa fariseo. Te nj kakastu'ún-i ndasa nj sá'a Jesús.

Ja ní kanat'in tu'un tá'an sikí Jesús

⁴⁷ Yúan-na te sutu ñá'nu jiin cháa fariseo, nj kakutútú-de. Te nj kandatú'ún-de: Ndasa sá'a-yó, chi chaá yá'a xaan sá'a-de tunj. ⁴⁸ Chi nú síá-yo-dé, te ndivii ñáyivi kándija-i. Te chakoyo chaá ñuu Roma, te xnáa-dé ñuu-yo ondé jiin ñáyivi-yo, áchí-de. ⁴⁹ Te ñin tá'an-de nání-de Caifás, chaá-ún kúu-de máá sutú ñá'nu-ga kuia-ún, nj ka'an-de jiin: Róo tú kájiní kuti-ro. ⁵⁰ Ni tú káju'ún inj-ro ja kánúú kúú ñin chaá ja sikí ñáyivi, nasu ja náa ndivii ñáyivi jíná'an-i, áchí-de. ⁵¹ Ko tu'un yá'a, na tú ní ka'an-de ja máá-de. Chi ja kúu-de máá sutú ñá'nu-ga kuia-ún, te nj jani-de tu'un ja kúú Jesús ja sikí ñáyivi. ⁵² Te nasu máá ñin ja ñáyivi yúan, chi suni ja nastútú-yá se'e Dios ja ní kajicha nuu-i jíná'an-i. ⁵³ Yúan-na te onde kivi-ún nj kandatú'ún-de ja ká'ni-dé-ya. ⁵⁴ Yúan-na te tuká ní jika ndijin Jesús nuu cháa judío, chi nj kenda-ya yúan kua'an-ya ñin ñuu nání Efraín nuu ío yani ñu'un té'é. Te nj kendoo-ya yúan jiin cháa káskuá'a jiin-yá. ⁵⁵ Te a nj kuyani viko Pascua ñáyivi judío. Te kua'a-í nj kaka-i kua'an-i ñuu Jerusalén, náv'a a sándoo-i máá-i xna'an-ga vásá kéjá'a viko Pascua. ⁵⁶ Te kánandúkú-i Jesús. Te kájika tu'un tá'an-i inj ve'e ij: Ndasa jani inj-ro. Chaá-de viko yá'a xí túu. Achí-i. ⁵⁷ Te sutu ñá'nu jiin cháa fariseo, nj katá'ú-de tiñu ja nú ndé ñin-i jiní-i ndénu kándeé-ya, ná kástu'ún-i náv'a a tiin-de-ya.

12

Ja ní ji'i María ja'q Jesús jiin perfume

¹ Te iñu kivi já té kejá'a-ga viko Pascua, te nj chaá Jesús ñuu Betania nuu kánchaá Lázaro chaá nj ji'i te nj nachaku-de ja ní kuu-de ndiyi núú. ² Te nj kaja'a-de ndeyu ní kuxini-ya yúan. Te Marta nj jani-ña kó'o. Te Lázaro kúu ñin chaá yéé stáa jiin-yá. ³ Yúan-na te nj ki'in María ñin libra perfume ita nardo ja ncháa ya'u. Te nj ji'i-ña ja'q Jesús, te nj nasi'íchi-ña já'a-yá jiin íxi-ñá. Te ní iní ve'e-ún, nj jicha xiko perfume. ⁴ Te ñin chaá skuá'a jiin-yá, nání-de Judas Iscariote, se'e Simón, te kuu-de chaá nastúu-de-ya. Te nj ka'an-de: ⁵ Naja tú ní kúya'ú perfume yá'a ja uní ciento peso, te kua'a-yó núú ñáyivi ndá'ú núú. Achí-de. ⁶ Súan nj ka'an-de, nasu já kúndá'ú inj-de ñáyivi ndá'ú, chi sua chaá kuí'ná ní kuu-de. Te nj kuu-de tesorero, te jánchaá-de ja kájakin-i-ún. ⁷ Yúan-na te nj ka'an Jesús: Síá-ña, chi sikí kivi yúji-ri kúu ja chíva'a-ña yá'a. ⁸ Chi nene káxiukú ñáyivi ndá'ú jiin-ró, ko ruu, na tú nene kánchaá-ri jiin-ró. Achí-ya. ⁹ Yúan-na te kua'a ñáyivi judío, nj kajini tu'un-i ja kánchaá-ya yúan. Te nj chakoyo-i. Ko nasu máá ñin Jesús vai nde'é-i, chi suni nde'é-i nuu Lázaro

kákunji-i. Chĩ a nĩ ji'ĩ-de te nĩ nachakũ-de. ¹⁰ Ko sutũ ñá'nu, nĩ kandatũ'ún-de ja súni ka'ni-dé Lázaro. ¹¹ Chĩ kua'a ñáyivi judío, nĩ kenda-i kája'an-i, te kákandija-i nuu Jesús ja sikĩ Lázaro.

Ja ní kivi Jesús ñuu Jerusalén

¹² Te inga kivi xian, nĩ chakoyo kua'a ñáyivi víko-ún. Te nĩ kajini tu'un-i ja vái Jesús ñuu Jerusalén. ¹³ Te nĩ kaki'in-i numa yukú ñuu. Te nĩ kenda koyo-i kuata'an-i-ya. Te nĩ kakana jaa-i: Xáan va'a I'a kúu-ya. Ná nákana jaa-yó-yá chĩ ndíso-ya tíñu máá Tatá Dios. Máá Rey ñáyivi Israel kúu-ya. Achí-i. ¹⁴ Te nĩ ni'in Jesús ñin burro jáá. Te nĩ jungoo-ya sikĩ-tí natũ'un ká'an tutũ: ¹⁵ Sesí'í ñuu Sion, ma yú'ú-ro. Yá'a nde'é-ró vái Rey máá-ró, yóso-yá ñin burro jáá, áchí. ¹⁶ Ondé xnáñúú te tú ní kájukũ'un inĩ chaá káskuá'a jíin-yá jíin tíñu yá'a. Ko onde ná nĩ nduñá'nu Jesús, yúan-na te vása ní kanukũ'un inĩ-de tu'un yóso sikĩ máá-yá, jíin já ní kásá'a-de tíñu yá'a jíin-yá. ¹⁷ Te ñáyivi ká'jin jíin-yá, nĩ kaka'an ndaa-i ndasa nĩ kana-ya xini Lázaro yuvé'e añũ, te ndasa nĩ nachakũ-de ja á nĩ ji'ĩ-de. ¹⁸ Ja yúan nĩ kenda koyo kua'a-gá-i, nĩ kajata'an-ya. Chĩ nĩ kajini tu'un-i ja ní sá'a-ya tuni yá'a. ¹⁹ Ko chaá fariseo nĩ kaka'an máá-de: Vina te a kájin-i-ya já má kúu kasũ kuti-ro. Yúan nde'é-ró, ja ndívii ñáyivi kája'an-i yata-dé.

Ñáyivi ñuu Grecia ndúkú-i Jesús

²⁰ Te suni yakũ ñáyivi ñuu Grecia nĩ kaka-i kuachiñú'ún-i kivi víko-ún. ²¹ Ñáyivi-ún, nĩ jakoyo-i nuu Felipe chaá ñuu Betsaida ndañúú Galilea. Te nĩ kaka'an nda'ú-i jíin-de: Táta, nde'é-ná nuu Jesús kákunji-ná, áchí-i. ²² Te nĩ ja'an Felipe, nĩ kastũ'ún-de nuu Andrés. Yúan-na te Andrés jíin Felipe ndendúú nĩ kakastũ'ún-de nuu Jesús. ²³ Te nĩ ka'an Jesús jíin-de: A nĩ jaá hora ja nduñá'nu máá Sé'e chaá. ²⁴ Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja ñin nunĩ trigo nú tú jungava nuu ñú'un te kuũ, te máá ñin-ni kendoo. Ko nú kuũ, te kua'a xa'an nunĩ nándeá. ²⁵ Nú ndé chaá kúnda'ú inĩ-de máá-de, te naa-dé. Ko nú ndé chaá tú chíñú'ún-de máá-de inĩ ñuyívi yá'a, te kuchakũ-de ní káni. ²⁶ Nú ndé ñin chaá kunĩ kuatíñu nuu-rí, ná kúndikin-de ruu. Te nuu kunchaa-ri yúan kunchaa chaá játiñu nuu-rí-ún. Te nú ndé ñin-de játiñu-de nuu-rí, te koo ja jíñú'ún Táa-ri nuu-dé. ²⁷ Te vina ndúkuf'a inĩ-ri. Te á ka'an-ri: Táa, nama-ni náá nuu túndó'o hora yá'a, achĩ-ri xí túu. Ma kúu, chi ja sikĩ hora yá'a kúu ja vái-ri. ²⁸ Táa, ná nákana jaa-i ní sá'a-ní, áchí-ya jíin Dios. Yúan-na te ichi ándíví ní kenda ñin tu'un: A nĩ kanakana jaa-i ruu nĩ sá'a-ri. Te nakana jaa-i ruu inga jínu sá'a-ri, áchí. ²⁹ Te ñáyivi ká'jin yúan, nĩ kajini so'o-i te nĩ kaka'an-i ja tája kúu. Te sava-ga-i, nĩ kaka'an-i: Nĩ ka'an ñin ndajá'a Dios jíin-de, áchí-i. ³⁰ Te nĩ ka'an Jesús: Tú vai tu'un yá'a ja sikĩ rúu, chĩ sua ja máá-ró jín'an-ró. ³¹ Vina kúu ja ndún'ín kuachi sikĩ ñuyívi yá'a. Vina kúu ja kenda ja kúñá'nu inĩ ñuyívi yá'a kí'in. ³² Te ruu, nú a nĩ ndíta kaa-ri inĩ ñuyívi te kana-ri xini ndívii ñáyivi kíkoyo-i nuu-rí, áchí-ya. ³³ Tu'un yá'a nĩ ka'an-ya já stá'an-ya ndasa kuu-ya. ³⁴ Te nĩ kaka'an ñáyivi-ún jíin-yá: Kájin-i-ná ja kéndoo Cristo ní káni, áchí tutu ley. Te naja ká'an-ní ja jínu ñú'ún kuita kaa máá Sé'e chaá násáá. Te ndéja kúu máá Sé'e chaá-ún. Achí-i. ³⁵ Yúan-na te nĩ ka'an Jesús: Yakũ-na kivi kunchaa máá luz jíin-ró jín'an-ró. Kaka nini ío ndijin náv'a a tú kuñaá nú-ro. Chi chaá jika ñuñáa, na tú jini-de ndénu kí'in-de.

Ja tú káandjja cháa judío

³⁶ Kandjja nuu máa luz nini kánchaa-ya jíin-ró, náva'a ná ndúu-ró sé'e luz, áchi-ya jíin-i. Súan n̄i ka'an Jesús. Te n̄i kee-ya kuá'an-ya. Te n̄i sa'í-ni-ya núu-í jíin'an-i. ³⁷ Ko vasa n̄i sa'a-ya kuá'a tuni nuu-í, ko tú ní káandjja-i-ya. ³⁸ Náva'a skíkuu tu'un n̄i ka'an Isaías cháa n̄i jani tu'un Dios ja ní ka'an-de onde sáa: Táta, ndéja ní kandjja tu'un n̄i ka'an-yo. Te ndéja ní jin̄i nuu fuerza máa Jito'o-yo, áchi. ³⁹ Ja yúan tú ní kúu kandjja-i jíin'an-i, chi n̄i ka'an tuku Isaías: ⁴⁰ N̄i sákuáa-ya ndúchi-í, te n̄i kundava iní añú-i n̄i sa'a-ya, náva'a ma kuní-í jíin ndúchi-í, ni ma júku'un in̄i añú-i, ni ma nájíó káva in̄i-i, ja sa'a-ri tana-í, áchi. ⁴¹ Tu'un yá'a n̄i ka'an Isaías, chi n̄i jin̄i-de ndasa kúñá'nu luu-ya. Te n̄i ka'an-de tu'un-ya. ⁴² Ko vasa súan n̄i jó, te kua'a cháa tá'ú tíñu, n̄i káandjja-de nuu-yá. Ko ja káyu'ú-de fariseo te tú ní káastu'ún-de. Chi nú súan, te skúnu-ún-de kenda-de in̄i ve'e sinagoga, jani in̄i-de. ⁴³ Chi kúsii-gá in̄i-de ja ndúñá'nu-de sá'a ñayivi vasa ja ndúñá'nu-de sá'a Dios. ⁴⁴ Te n̄i ka'an jaa Jesús: Ñayivi kándjja ruu, nasu máa in̄i ruu kándjja-i, chi nuu I'a n̄i táji rúu vai-ri kándjja-i. ⁴⁵ Te ñayivi ndé'é núu-ri, suni ndé'é-i nuu I'a n̄i táji rúu vai-ri. ⁴⁶ Vai-ri ja kúu-ri in̄i luz in̄i ñuyivi, náva'a nú taká ñayivi kándjja-i ruu, ma kúnchaa-i ñuñáa. ⁴⁷ Nú in̄i ñayivi jini so'o-i tu'un ká'an-ri, te tú skíkuu-i, tú nakuxndii-ri siki-í, chi tú vai-ri ja náku-xndii-ri siki ñuyivi, chi sua ja náma-ri ñuyivi. ⁴⁸ Te ñayivi ské'ichi ruu, te tú játú'ún-i tu'un ká'an-ri, ío ja náku-xndii siki-í. Tu'un n̄i ka'an-ri kúu ja náku-xndii siki-í onde kivi jinu ñuyivi. ⁴⁹ Chi tú ká'an-ri ja máa-ri, chi Táa-ri I'a n̄i táji rúu vai-ri, máa-yá n̄i tá'ú-yá tíñu nuu-ri. Ndasa kachi-ri te ndasa ka'an-ri. ⁵⁰ Te a jin̄i-ri ja tíñu tá'ú-yá kúu ja kúchaku-i ní káni sá'a. Núsáa te tu'un ká'an-ri, máni tu'un n̄i ka'an Táa-ri jíin-ri kúu, áchi-ya.

13

Ja ní nakacha-ya já'q cháa káskuá'a

¹ Onde ná té koo-ga viko Pascua, te a n̄i jin̄i Jesús ja ní jaa hora kenda-ya ñuyivi yá'a no'on-ya núu Táa-ya. Ko kúndá'ú in̄i-ya ñayivi-yá ká'io in̄i ñuyivi, te onde sandi'í-na n̄i kundá'ú in̄i-ya-í. ² Te n̄i ndi'i n̄i káku-xini-ya. Te vina a n̄i ka'an kui'na jíin iní añú Judas, se'e Simón Iscariote, ja nástúu-de-ya. ³ Te a jin̄i Jesús ja máa Táa-ya, a n̄i ja'a-ya taká ndatíñu in̄i nda'a-yá, te suni jin̄i-ya ja ní kenda-ya núu Dios vai-ya. Te suni nuu Dios no'on-ya. ⁴ Te n̄i ndukuiñi-ya ja ní kuxini-ya. Te n̄i chaxio-ya sá'ma-yá. Te n̄i ki'in-ya in̄i sa'ma vítá. Te n̄i ju'ni-ya chíi-ya. ⁵ Te n̄i chu'un-ya ndúcha iní in̄i tija'an, te n̄i kejá'a-yá nákacha-ya já'a cháa káskuá'a. Te nási'ichi-ya jíin sá'ma vítá ja nú'ni chíi-ya-ún. ⁶ Te n̄i jaa-ya núu Simón Pedro. Te n̄i ka'an Pedro jíin-yá: Táta, ní, nakacha-ni ja'a-ná náún, áchi-de. ⁷ Te n̄i ka'an Jesús: Tú júku'un in̄i-ro ja sa'a-ri vina, ko kúkuéé-ga te juku'un in̄i-ro, áchi-ya jíin-de. ⁸ Te Pedro n̄i ka'an-de jíin-yá: Ma nákacha kuti-ni ja'a-ná, áchi-de. Te n̄i ka'an Jesús jíin-de: Nú tú nakacha-ri ja'a-ro te ma kúu kundii-ro jíin-ri, áchi-ya. ⁹ Te n̄i ka'an Simón Pedro jíin-yá: Táta, nasu máa in̄i ja'a-ná, chi suni suni nda'a-ná jíin xini-ná núsáa, áchi-de. ¹⁰ Te n̄i ka'an Jesús jíin-de: Chaa ja á n̄i ndundoo, máni jinu ñú'ún ja ndúndoo máa já'a-ni-de, te a n̄i ndundoo ndi'i-ni-de. Te máa-ró, a n̄i kándundoo-ró ko nasu taká-ro. Achí-ya. ¹¹ Chi a n̄i jin̄i-ya ndéja kúu ja nástúu-ya. Ja yúan ní ka'an-ya: Nasu taká-ro ká'io ndoo. ¹² Te n̄i kuu n̄i nakacha-ya já'a-dé jíin'an-de, te

nĭ naki'in-ya sá'ma-yá. Te nĭ nungoo tuku-ya. Te nĭ ka'an-ya: Á kájinĭ-ro já ní sá'a-rĭ jĭin-ró. ¹³ Káka'an-ro já Maestro jĭin Jĭto'o-ro kúu-rĭ, te káka'an ndaa-ro. Chĭ suu máa-rĭ kúu. ¹⁴ Te nú ruu, Ɂasa Jĭto'o-ro jĭin Maestro kúu-rĭ, nú nakacha-rĭ ja'a-ro, suni súan kánúu nákaacha ja'a tá'an-ró. ¹⁵ Chĭ tiñu yá'a nĭ stá'an-rĭ nuu-ro náva'a suni sá'a máa-ró jĭin tá'an-ró nátu'un nĭ sá'a-rĭ jĭin-ró. ¹⁶ Jandáa ká'an-rĭ jĭin-ró: ĩn mozo na tú kúñá'nu-ga-de nuu cháa nĭ tájĭ-de kua'an-de. ¹⁷ Nú kájuku'un ĩnĭ-ro jĭin tú'un yá'a, te xáán ndatu koo-ró nú sá'a-ró súan. ¹⁸ Na tú ká'an-rĭ sĭkĭ táka-ro. A jĭnĭ-rĭ ndéja nĭ kaji-rĭ. Ko ná skĭkuu tu'un ká'an tutu ĩ: Chaa nĭ yee stáa jĭin-rĭ, nĭ jañu-de ruu jĭin xúsĭ'yi-dé, áchĭ tutu. ¹⁹ Ondĕ vina kástu'un-rĭ taká tiñu nuu-ro ondĕ jĭin tiempo, náva'a nú nĭ kuu, te kandĭa-ró já máa-rĭ kúu I'a-ún. ²⁰ Jandáa ká'an-rĭ jĭin-ró: Nú ĩn ñayĭvi kuátú'un-i ĩn chaa nĭ tájĭ-rĭ kua'an, te játu'un-i ruu. Te ñayĭvi játu'un rúu, suni játu'un-i I'a nĭ tájĭ rúu vai-rĭ, áchĭ-ya jĭin-de jĭná'an-de.

Jā ní kĭvi Satanás ĩnĭ Judas

²¹ Te ja á nĭ ka'an Jesús tu'un yá'a, te nĭ ndukuĭ'a ĩnĭ-ya. Te nĭ ka'an ndaa-ya: Jandáa ká'an-rĭ jĭin-ró jĭná'an-ró ja ĩn róo, nastúu-ró rúu, áchĭ-ya. ²² Yúan-na te chaa káskuá'a jĭin-ya, nĭ kandakoto-de nuu tá'an-de, kájani ĩnĭ-de ndé chaa kúu ja ní ka'an-ya. ²³ Te ĩn máa cháa káskuá'a-ún ja manĭ-ya jĭin-de, ndĭtuu-de jĭka Jesús. ²⁴ Te nĭ sá'a Simón Pedro ĩn seña nuu cháa-ún, náva'a ná kaká tu'un-de-ya ndé chaa kúu ja ní ka'an-ya. ²⁵ Yúan-na te máa-de ja ndĭtuu-de jĭka Jesús, nĭ ka'an-de jĭin-ya: Táta, ndé chaa kúu, áchĭ-de. ²⁶ Te nĭ ka'an Jesús: Ná chĭndaji-rĭ staa te ku'a-rĭ nuu ĩn chaa, te chaa-ún kúu, áchĭ-ya. Te nĭ chĭndaji-ya stáa. Te nĭ ja'a-ya núu Judas Iscariote se'e Simón. ²⁷ Te nĭ yee stáa-ún. Te nĭ kĭvi-nĭ Satanás ĩnĭ. Yúan-na te nĭ ka'an Jesús jĭin: Tiñu sá'a-ró, ná sá'a yachĭ-ro, áchĭ-ya. ²⁸ Ko ní ĩn chaa káyee stáa jĭin-ya-ún, tú ní kájuku'un ĩnĭ-de naún tu'un kúu ja ní ka'an-ya jĭin. ²⁹ Chĭ sava-de, nĭ kajani ĩnĭ-de ja ní ka'an Jesús jĭin: Kuaan-ró naún kájinu ñú'un-yó já kúu viko. Xĭ já kuá'a yaku na jĭin núu cháa ndá'ú. Chĭ Judas ĩn janu xú'un. ³⁰ Te ja ní yee stáa-ún, te nĭ kenda-nĭ kua'an. Te a nĭ kuaa.

Tiñu jáa tá'ú-ya nuu-ya

³¹ Yúan-na te ja kuá'an, te nĭ ka'an Jesús: Vina te a nĭ nduñá'nu máa Sé'e chaa. Te suni nĭ nduñá'nu Dios nĭ sá'a-ya. ³² Te nú nduñá'nu Dios sá'a-ya, suni sáni nduñá'nu máa-ya sá'a Dios, te nduñá'nu-ni-ya vítan ñú'ni. ³³ Súchĭ, yaku-na kĭvi kunchaa-rĭ jĭin-ró. Te nandúkú-ró rúu, te nátu'un nĭ ka'an-rĭ jĭin cháa judío, ondĕ nuu kĭ'in-rĭ, ma kúu ja koyo-ró jĭná'an-ró. ³⁴ ĩn tiñu jáa tá'ú-rĭ nuu-ro jĭná'an-ró: Ja ná kúndá'ú ĩnĭ-ro taká tá'an-ró. Nátu'un kúndá'ú ĩnĭ-rĭ róo, suni súan kúndá'ú ĩnĭ-ro tá'an-ró. ³⁵ Te nú kúndá'ú ĩnĭ-ro taká tá'an-ró, yúan-na te kunĭ taká ñayĭvi já máa-ró kákuu chaa nĭ káskuá'a jĭin-rĭ, áchĭ-ya.

Tu'un Pedro jĭin lí'li

³⁶ Te nĭ ka'an Simón Pedro jĭin-ya: Táta, ndénu kĭ'in-nĭ, áchĭ-de. Te nĭ ka'an Jesús jĭin-de: Nuu kĭ'in-rĭ-ún, ma kúu kundikĭn-ro rúu vina. Ko kúkuéé-ga te kundikĭn-rúu ja-ro. ³⁷ Te nĭ ka'an Pedro jĭin-ya: Táta, najá ma kúu kundikĭn-ná nú vina. Tú yú'ú-ná kuu-ná ja ní. Áchĭ-de. ³⁸ Te nĭ ka'an Jesús jĭin-de: Kuu-ro já rúu náún. Jandáa ká'an-rĭ jĭin-ró: Ondĕ ná té kana-ga lí'li, te ma kuátu'un-ró rúu unĭ jĭnu.

14

Ja sátu'a-ya vé'e andívi kúu yóó

¹ Ma kúnáá iní añú-ro. A kákandija-ró Dios, suni ná kándija-ró rúy. ² Chi ío kua'a vé'e iní ve'e Táa-ri. Te nú tú súan ío, a ñi kastu'un-rí nuu-ro núu. Kí'in-ri kisátu'a-ri ve'e kuxiukú-ró. ³ Te nú kua'an-ri sátu'a-ri ve'e kuxiukú-ró, te nchaá-ri kinastútú-rí roó kí'on. Nává'a nuu kúnchaá máa-ri-ún, suni yúan kuxiukú-ró. ⁴ Te a kájiní-ro ndénu kí'in-ri. Te kájiní-ro íchi, áchí-ya. ⁵ Te ñi ka'an Tomás jíin-yá: Táta, tú kájiní-ná ndénu kí'in-ní. Te ndasa kuní-ná íchi núsáá, áchí-de. ⁶ Te ñi ka'an Jesús jíin-de: Máa-ri kúu máa íchi, jíin tú'un ndaa, jíin tú'un kuchaku. Ma kúu jaá ni ñin-i nuu Táa-ri te nú túu ruu. ⁷ Te nú ní kájiní-ro rúy, te suni a ñi kájiní-ro Táa-ri núu. Te onde vina a kájiní-ro-yá, te a ñi kandé'é-ró núy-yá, áchí-ya. ⁸ Te ñi ka'an Felipe jíin-yá: Táta, stá'an-ní máa Táa-yo núy-ná, te ná kúva'a iní-ná jíná'an-ná, áchí-de. ⁹ Te ñi ka'an Jesús jíin-de: Felipe, kua'a kivi ní kuu jka-ri jíin-ró. Té chá'an-ga kuní-ro rúy náun. Chaa ñi jini ruu, nuu máa Táa-yo ní jini-de. Naja ká'an-ro: Stá'an-ní máa Táa-ro núy-ná. ¹⁰ Á tú kándija-ró já máa-ri kánchaá-ri jíin máa Táa-yo, te máa Táa-yo Dios kánchaá-ya jíin-rí. Taká tu'un ká'an-ri jíin-ró, nasu já kúu iní máa-ri ká'an-ri. Chi máa Táa-yo kánchaá-ya jíin-rí, te máa-yá sá'a tínu-ún. ¹¹ Kandija ruu ja kánchaá-ri jíin máa Táa-yo, te máa Táa-yo jíin máa-ri: Te nú tú súan, te kandija ruu cuenta máa tínu sá'a-ri. ¹² Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Nú ndé chaa kándija ruu, tínu ja sá'a-ri yá'a suni sá'a-de. Te ñá'nu-ga tínu sá'a máa-de vasa yá'a, chi no'on-ri nuu máa Táa-yo Dios. ¹³ Te taká ñaún ja kakán-ro núu máa Táa-yo jíin sí'ví-rí, yúan sá'a-ri, nává'a nduñá'nu máa Táa-yo já sikí máa Sé-e-ya. ¹⁴ Te nú ñaún kakán-ro jíin sí'ví-rí, te skíkuu-ri.

Ja ní keyu'u-yá ja kí Espiritu Santo

¹⁵ Te nú maní-ro jíin-rí, te kuandatú-ro tínu tá'ú-rí nuu-ro. ¹⁶ Te kakan ta'ú-rí nuu máa Táa-yo Dios. Te kua'a-ya ingá I'a chindéé chítuu roó jíná'an-ró, nává'a kunchaa-ya jíin-ró ní káni. ¹⁷ Máa Espiritu ndaa kúu I'a-ún. Te ñayivi, ma kúu kuatá'ú-i-ya, chi tú kandé'é-i nuu-yá ní tú kájiní-i-ya. Ko máa-ró, chi kájiní-ro-yá, chi ncháa-ya jíin-ró, te ku'un-ya iní-ro. ¹⁸ Ma skéndo ndá'ú-ri roó, chi nchaá-ri nuu-ro jíná'an-ró. ¹⁹ ñin tí'lí-ña te ma kuní-ga ñuyivi núy-rí. Ko máa-ró chi kuní-ro rúy, chi chakú-ri. Te ja yúan suni kuchaku máa-ró. ²⁰ Te kivi-ún kuní-ro já kánchaá-ri jíin máa Táa-ri, te máa-ró jíin rúy, te máa-ri jíin máa-ró jíná'an-ró. ²¹ Nú ndé chaa ñu'un iní-de tínu ní tá'ú-rí, te skíkuu-de, chaa-ún kúu ja maní jíin-rí. Te nú maní-de jíin-rí, suni kumaní máa Táa-ri jíin-de. Te máa-ri, kumaní-ri jíin-de te stá'an ndijin-ri máa-ri nuu-de, áchí-ya. ²² Te ñi ka'an Judas jíin-yá (ko nasuú Iscariote): Táta, naja stá'an ndijin-ní máa-ní nuu-ná jíná'an-ná, te nuu ñayivi chi túu, áchí-de. ²³ Te ñi ka'an Jesús jíin-de: Nú ndé chaa maní-de jíin-rí, te skíkuu-de tu'un ká'an-ri, yúan-na te kumaní máa Táa-ri jíin-de. Te chakoyo-ri nuu-de. Te kuxiukú-ri jíin-de. ²⁴ Te chaa tú maní jíin-rí, tú skíkuu-de tu'un ká'an-ri. Te tu'un ñi kájiní so'o-ró, nasu tú'un máa-ri kúu, chi tu'un máa Táa-yo I'a ñi táji rúy vai-ri kúu. ²⁵ Tu'un yá'a ká'an-ri jíin-ró, nini kánchaá-ri jíin-ró. ²⁶ Ko máa Táa-yo Dios, táji-yá máa I'a chindéé chítuu roó kii-ya jíin sí'ví-rí. Te máa I'a-ún kúu Espiritu Santo. Máa-yá, stá'an-ya taká tu'un nuu-ro, te xndáku-ya núy-ro taká tu'un ñi ka'an-ri jíin-ró. ²⁷ Skéndo-ri tu'un ndéé iní jíin-ró, tu'un ndéé iní máa-ri kuá'a-ri nuu-ro. Nasu cuenta ñuyivi, chi máa-ri kuá'a-ri nuu-ro. Ma kúku'a

inĩ añú-ro, te ni ma yú'ú-ro. ²⁸ A nĩ kajini so'oro-já ní ka'an-ri jín-ro: Ki'in-ri te ncha-ri nuu-ro, áchí-ri. Nú nĩ kuman-ri jín-ri, te kusĩ ndija in-ri núú, chí nĩ ka'an-ri jín-ro já nó'on-ri nuu máá Táa-yo Dios. Chĩ ñá'nu-ga kúu máá Táa-yo vásá rúu. ²⁹ Vina a nĩ kastu'un-ri nuu-ro onde jín tiempo, náv'a a nú a nĩ kuu, te kandija-ró jín'an-ró. ³⁰ Ma ká'an kua'a-gá-ri jín-ro, chí vai ja kúñá'nu inĩ ñuyivi yá'a. Te tú ndújín jín-ri. ³¹ Ko vai máá, náv'a a kunĩ ñuyivi ja maní-ri jín máá Táa-yo Dios, te natu'un nĩ tá'ú máá Táa-yo Dios tiñu nuu-ri, suni súan sá'a-ri. Ndukupĩ ná chó'o.

15

Mááy'o uva ndija

¹ Máá-ri kúu máá yó'o uva ndija. Te máá Táa-ri kúu I'a jítu ja'a. ² Taká nda'a já nditĩn ruu te tú já'a nde'e, jáncha-ya. Te taká nda'a já já'a nde'e, násándoo-ya náv'a a kua'a-ga nde'e. ³ Te máá-ró a nĩ kándundoo-ró jín tú'un nĩ ka'an-ri jín-ro. ⁴ Ná kuxiukú-ró jín-ri, te máá-ri jín máá-ró. ĩn nda'a uva, ma kúu kua'a máá nde'e, te nú tú kutĩn jiká máá yó'o. Te suni súan róó, te nú tú kuxiukú-ró jín-ri. ⁵ Máá-ri kúu yo'o-ún, te máá-ró kákuu nda'a-ri. Chaa ja káncha jín-ri, te máá-ri jín máá-de, chaa-ún já'a kua'a nde'e. Chĩ nú túu ruu, te ma kúu kuti sá'a ni ĩn-ró jín'an-ró. ⁶ Chaa ja tú káncha jín-ri, kenda-de ki'in-de, sá'a-ya. Te ichĩ natu'un ĩn nda'a sáni, ja nástútú-i, te taan-i nuu ñú'un, te kayu. ⁷ Nú káxiukú-ró jín-ri te tu'un ká'an-ri ñú'un in-ri-ro. Yúan-na te kakan naún kákuu-ri, te kua'a-ri nuu-ro. ⁸ Nú kája'a-ró kuá'a nde'e, yúan-na te nduñá'nu Táa-ri sá'a, te súan kuu-ró cháa kákuu'a jín-ri. ⁹ Natu'un máá Táa-yo kúndá'ú in-ri yá rúu, suni súan kúndá'ú in-ri róó jín'an-ró. Núsáa te kukuu-ga-ro jín tú'un kúndá'ú in-ri róó. ¹⁰ Nú skíkuu-ró tiñu nĩ tá'ú-ri nuu-ro, te nene kúndá'ú in-ri róó. Natu'un máá-ri nĩ skíkuu-ri tiñu nĩ tá'ú Táa-ri nuu-ri, te nene kúndá'ú in-ri yá rúu. ¹¹ Tu'un yá'a ká'an-ri jín-ro, náv'a a ná kúkútu-ro jín tú'un kúsi in-ri máá-ri. ¹² Ya'a kúu tiñu tá'ú-ri: Ja ná kúndá'ú in-ri róó tá'an-ró, natu'un kúndá'ú in-ri róó jín'an-ró. ¹³ Nú ĩn chaa kuu-de ja'a amigo-de, tuká inga modo ja kúndá'ú-ga in-ri-de natu'un nĩ sá'a chaa-ún. ¹⁴ Máá-ró kákuu amigo-ri nú skíkuu-ró táká tiñu tá'ú-ri nuu-ro. ¹⁵ Tuká skúnání-ri róó mozo. Chĩ ĩn mozo, tú jini-de naún sá'a jito'o-de. Chĩ sua skúnání-ri róó amigo-ri, chí a nĩ kastu'un-ri nuu-ro táká tu'un nĩ jini so'oro-ri onde nuu máá Táa-ri. ¹⁶ Tú ní kákaji-ró rúu. Chĩ sua nĩ kaji-ri róó, te nĩ jani-ri róó ja kíngoyo-ró te kua'a-ró nde'e. Te ma náa nde'e-ro. Te taká ja kakán-ro núu máá Táa-yo Dios jín sí'ví-ri, kua'a-ya núu-ro. ¹⁷ Tiñu yá'a tá'ú-ri nuu-ro: Ja ná kúndá'ú in-ri róó tá'an-ró.

Ja káchindikĩn-i chaa kákandija

¹⁸ Te nú kitĩ inĩ taká ñayivi núu-ro jín'an-ró, te ma náa in-ri já súni nĩ kitĩ in-ri nuu máá-ri xna'an-ga. ¹⁹ Te nú chaa ñuyivi ní kákuu-ró, te kuman-ri ñayivi jín róó natu'un jín tá'an máá-i núú. Ko nasu cháa ñuyivi kákuu-ró, chí sua nĩ kaji-ri róó inĩ ñuyivi. Ja yúan kákiti inĩ ñayivi núu-ro. ²⁰ Ma náa in-ri tú'un nĩ ka'an-ri jín-ro: ĩn mozo, tú kúñá'nu-ga-de nuu jito'o-de. Nú nĩ káchindikĩn-i ruu suni súan chindikĩn-i róó. Nú nĩ skíkuu-i tu'un nĩ ka'an-ri, suni skíkuu-i tu'un ka'an-ro. ²¹ Ko taká tiñu yá'a sá'a-de jín-ro ja síkí sí'ví-ri, chí tú kájin-i I'a nĩ táji rúu vai-ri. ²² Nú tú ní kí-ri, ni nú tú ní ká'an-ri jín-i, ma kóo kuachi-i núú. Ko vina ma kúu kaku-i nuu kuachi-i. ²³ Ñayivi kájito u'u ruu, suni kájito

u'u-i máá Táa-ri. ²⁴ Nú tú ní sá'a-ri tiñu nuu-í ja ní ñn chaá tú ní sá'a, te ma kóo kuachi-i núu. Ko vina a ñi kajini-i tiñu-ún, te kájito u'u-i ruu jín máá Táa-ri. ²⁵ Ko súan kásá'a-i náva'a skíkuu tu'un yóso núu tutú ley máá-i: Ja tú na kuachi-ri, te ñi kajito u'u-i ruu, áchí. ²⁶ Ko onde nuu máá Táa-yo táji-rí máá I'a chindéé chítuu róó. Máá Espiritu ndaa kúu-ya, te onde chji máá Táa-yo Dios kéndá-ya. Te nú a ñi chaá-ya, te kani ndaa-ya tu'un-ri. ²⁷ Te suni máá-ró kani ndaa-ro tu'un, chj ká'jin-ro jín-rí onde kivi ní kejá'á-rí.

16

¹ Tu'un yá'a ñi ka'an-ri jín-ró náva'a tú nayú'ú-ro. ² Te ské'ichi-i róó iní ve'e sinagoga kingtono-ró. Te jaá hora ja nú ñn chaá ka'ni-dé róó, te kani iní-de ja bueno ñi sá'a-de nuu Dios. ³ Te tiñu yá'a sá'a-i jín-ró, chj tú kajini-i nuu máá Táa-yo Dios, te ni nuu máá-rí. ⁴ Ko ñi ka'an-ri tu'un yá'a jín-ró náva'a nú a ñi jaá hora, te nuku'un iní-ro ja súan ñi ka'an-ri jín-ró. Te tú ní ká'an-ri tu'un yá'a jín-ró onde kivi ní kejá'á-rí, chj jka-ri jín-ró jíná'an-ró. ⁵ Te vina, chj no'on-ri nuu I'a ñi táji rúu vai-ri. Te ñi ñn róó, na tú kaka tu'un-ró rúu: Ndénu kí'in-ní. ⁶ Te vina a ñi kuxíí iní-ro chj súan ñi ka'an-ri jín-ró. ⁷ Ko ká'an ndaa-ri jín-ró: Ja sikí róó kúu ja kánúu kí'in-ri. Chj nú tú kí'in-ri, te I'a chindéé chítuu róó, ma cháa-ya núu-ro jíná'an-ró. Nú kí'in-ri, te táji-rí-ya kí-ya núu-ro. ⁸ Te nú a ñi chaá-ya te stá'an-ya núu-í ja ndiso máá-i kuachi, jín ja kúu tiñu ndaa, jín ndasa nákuñdii-ya-í. ⁹ Máá kuachi-ún kúu ja tú kákandja-i ruu. ¹⁰ Te máá tiñu ndaa-ún kúu ja no'on-ri nuu máá Táa-yo Dios, te ma kuní-ga-ro núu-rí. ¹¹ Te tu'un nákuñdii-ún kúu ja á ñi jákuñdii-ya sikí máá já kúñá'nu iní ñuyívi yá'a.

Tu'un máá Espiritu ndaa

¹² Ió kua'a-gá tu'un ka'an-ri jín-ró, ko ma kánda-ró jín vina. ¹³ Te nú ñi chaá máá Espiritu ndaa, máá-yá stá'an-ya táka tu'un ndaa nuu-ro. Chj tú ka'an-ya ja kuní máá-yá, chj ka'an-ya táka ja jini so'o-ya. Te stá'an-ya táka tiñu chaá. ¹⁴ Te nduñá'nu-ri sá'a-ya, chj kí'in-ya tu'un xín máá-rí, te stá'an-ya núu-ro jíná'an-ró. ¹⁵ Taká ja xín máá Táa-yo, suni máá-rí xín. Ja yúan ní ka'an-ri ja kí'in-ya ja xín máá-rí te stá'an-ya núu-ro. ¹⁶ ñn tí'lí-na, te ma kuní-ga-ro núu-rí. Te suni ñn tí'lí-ga, te nakuní tuku-ro núu-rí, chj no'on-ri nuu máá Táa-yo. Achí-ya. ¹⁷ Yúan-na te sava chaá kásku'a jín-yá ñi kaka'an-de jín tá'an-de: Naún kúu tu'un ñi ka'an-ya jín-yó: ñn tí'lí-na te ma kuní-ga-ro núu-rí, te suni ñn tí'lí-ga, te nakuní tuku-ro núu-rí, chj no'on-ri nuu Táa-ri. ¹⁸ Te ñi kaka'an-ga-de: Naún tu'un kúu ja ní ka'an-ya jín-yó: ñn tí'lí-na. Tú kájuku'un iní-yo ja ká'an-ya. Achí-de. ¹⁹ Te ñi jiní Jesús ja kaka tu'un-de-ya kákuñ-de. Te ñi ka'an-ya jín-de: Á kájika tu'un tá'an-ró ja ní ka'an-ri tu'un yá'a jín-ró: ñn tí'lí-na, te ma kuní-ga-ro núu-rí, te suni ñn tí'lí-ga, te nakuní tuku-ro núu-rí. ²⁰ Jandáa ká'an-ri jín-ró: Nde'e-ro te ndukuí'a iní-ro, ko kusii iní ñayívi ñuyívi. Te kukuí'a iní-ro, ko vasa kákuuí'a iní-ro, te ndusii iní-ro. ²¹ ñn ñasí'í, nú ja'ncha chji-ña, te kukuí'a iní-ña, chj kuakuyani skáku-ña. Te nú a ñi skáku-ña ñn suchí lúli, tuká ná'an-ña túndó'o ñi ta'an-ña, chj kúsi iní-ña ja ní kaku ñn chaá iní ñuyívi. ²² Suni súan máá-ró, kákuuí'a ndija iní-ro vina. Ko inga kivi te nakuní-ri nuu-ro te kusii iní-ro. Te ma ndukuí'a-ga iní-ro jíná'an-ró sá'a ni ñn ñayívi. ²³ Te kivi-ún tú naún kaka tu'un-ró rúu. Jandáa ká'an-ri jín-ró, nú naún káan-ro núu máá Táa-yo jín sí'ví-rí, te kuá-a-ya

núu-ro. ²⁴ Ondé vina te tú naún ní kájikan kuti-ro jíin sí'ví-rí. Kakan, te níin-ro, nává'a kusii vá'a ini-ro. ²⁵ Tu'un yá'a ká'an yátá-rí jíin-ró. Ko ñn kivi te ma ká'an yátá-gá-rí jíin-ró, chí sua kastu'un káji-rí taká tu'un máá Táa-yo Dios. ²⁶ Te kivi-ún, kakan-ro jíin sí'ví-rí. Te tú ká'an-rí jíin-ró já kakán ta'u-rí nuu máá Táa-yo já síkí róó. ²⁷ Chí máá Táa-yo, kúndá'ú ini-ya róó. Chí máá-ró nì kakumani-ro jíin-rí, te nì kakandíja-ró já ondé nuu Dios vai-rí. ²⁸ Nì kenda-rí ondé nuu máá Táa-yo, te nì chaá-rí ini ñuyívi. Vina te kenda tuku-rí ini ñuyívi te no'on-rí nuu máá Táa-yo Dios. Achí-ya. ²⁹ Te nì kaka'an chaá káskuá'a jíin-yá: Vina te ká'an káji-ní. Tú ká'an-ní ni ñn tu'un yátá. ³⁰ Vina te kájuku'un ini-ná ja jini-ní taká tu'un, te tú jinu ñu'ún-ní ja kaká tu'un-i ní. Ja yúan kákandíja-ná ja ní kenda ndija-ní ondé nuu Dios vai-ní. Achí-de jíin-yá. ³¹ Te nì ka'an Jesús jíin-de: Vina te kákandíja-ró náún. ³² Kuni so'o-ró, chí vai ñn hora, te a nì chaá, ja kuichá nuu-ró kíngoyo-ró vé'e-ró. Te skéndo-ro rúu máá ñn-rí. Ko ma kunchaa máá ñn-rí, chí máá Táa-yo Dios kanchaa-ya jíin-rí. ³³ Tu'un yá'a ká'an-rí jíin-ró nává'a koo ndéé ini-ro sá'a-rí. Ini ñuyívi, chí koto-ró túndó'o. Ko kava téyí-ró, chí a nì kundéé-rí jíin ñuyívi, achí-ya.

17

Tu'un nì jikan ta'u Jesús ja'a yóó

¹ Tu'un yá'a nì ka'an Jesús. Te nì ndakoto-ya íchi ándívi. Te nì ka'an-ya: Táa, a nì chaá máá hora. Sáñá'nu-ní Se'e-ní, nává'a suni Se'e-ní sáñá'nu-ní ní. ² Chí nì ja'a-ní fuerza nuu máá Sé'e síkí taká chaá, nává'a nuu taká chaá nì ja'a-ní nuu-í, kua'a-i ja kúchaku-de ní káni. ³ Te tu'un kuchaku ní káni kúu ja ná kuni-de ní ja máá ñn ndija-ní Dios kúu-ní ondé jíin Jesucristo I'a nì táji-ní vai. ⁴ Máá-ná, nì sáñá'nu-ná ní ini ñuyívi. A nì sáñá'nu-ná tíñu nì tá'ú-ní nuu-ná. ⁵ Te vina Táa, sáñá'nu-ní náá, ná kuni jíin núu máá-ní, ná tu'un nì kuñá'nu-ná jíin-ní ondé ná té jungoo-ga ñuyívi. ⁶ Nì stá'an ndijin-ná ní jíin sí'ví-ní nuu taká chaá nì ja'a-ní nuu-ná ini ñuyívi. Máá-ní nì xín-dé núu. Te nì ja'a-ní-de nuu-ná. Te nì kaskíkuu-de tu'un-ní. ⁷ Vina te a kájiní-de ja ondé nuu máá-ní vai taká tu'un nì ja'a-ní nuu-ná. ⁸ Chí tu'un nì ja'a-ní nuu-ná, nì ja'a-ná nuu máá-de jíná'an-de. Te nì kajatá'ú-de tu'un-ún. Te a nì kajiní ndaa-de ja ní kenda-ná ondé nuu-ní. Te nì kakandíja-de ja ní táji-ní náá vai-ná. ⁹ Te jikán ta'u-ná ja'a máá-de. Tú jikán ta'u-ná ja'a ñuyívi, chí sua jikán ta'u-ná ja'a cháa nì ja'a-ní nuu-ná, chí máá-ní xín-dé. ¹⁰ Te taká ndatíñu-ná kúu ndatíñu máá-ní. Te taká ndatíñu máá-ní kúu ndatíñu máá-ná. Te nì nduñá'nu-ná nì sá'a ndatíñu-ún. ¹¹ Te tuká kanchaa-ná ini ñuyívi. Ko máá-de chí káxiukú-de ini ñuyívi, te máá-ná nájaa-ná nuu-ní. Táa, máá-ní kúu I'a ndoo, te jíin sí'ví-ní koto-ní taká chaá nì ja'a-ní nuu-ná, nává'a ñn-ní ná kúu-de ná tu'un kákuu máá-yó. ¹² Ná nì kanchaa-ná jíin-de ini ñuyívi, te nì ndito-ná-de jíin sí'ví-ní ja ní ja'a-ní nuu-ná. Nì ndito-ná-de te tú ní náa ní ñn-de, chí máá-ní se'e kui'ná ní naa, nává'a skíkuu tutu ij. ¹³ Te vina najaa-ná nuu-ní. Te ká'an-ná tu'un yá'a ini ñuyívi nává'a ná kúsi vá'a ini-de jíin tu'un kúsi ini máá-ná. ¹⁴ Nì kastu'un-ná tu'un-ní nuu-dé. Te nì kakití ini ñayivi núu-dé, chí nasu sé'e ñuyívi kákuu-de ná tu'un máá-ná nasu sé'e ñuyívi kúu-ná. ¹⁵ Na tú jikán ta'u-ná ja cháxió-ní-de ini ñuyívi, chí sua koto-ní-de nuu kini nuu kuí'a. ¹⁶ Nasu tá'an

ñuyivi kákuu-de. Nátu'un máá-ná nasu tá'an ñuyivi kúu-ná. ¹⁷ Nasándoo-ní-de jíin tú'un ndaa. Tu'un máá-ní kúu máá tú'un ndaa. ¹⁸ Nátu'un ñi táji-ní náa vai-ná ñi ñuyivi, suni súan táji-ná-de ki'in-de ñi ñuyivi. ¹⁹ Te ja sikí máá-de kúu ja sándoo-ná máá-ná, nává'a koo ndoo máá-de jíin tú'un ndaa. ²⁰ Tú jikán ta'u-ná ja'a máá ñin chaa yá'a jíná'an-de, chi suni ja'a táká ñayivi já ná kándija-i náa sá'a tu'un kani-de jíná'an-de. ²¹ Nává'a taká-i ná kúu-i ñin-ni, nátu'un kánchaa-ní jíin-ná, Táa, te máá-ná jíin máá-ní. Te suni súan ná kúu-i ñin-ni jíin-yó kuní-ná, nává'a ná kándija ñuyivi já máá-ní ñi táji-ní náa vai-ná. ²² A ñi sáñá'nu-ná máá-de nátu'un ñi sáñá'nu-ní náa, nává'a ñin-ni ná kúu-de nátu'un ñin-ni kákuu-yó. ²³ Te nátu'un máá-ná jíin máá-de, te máá-ní jíin máá-ná, suni súan kuní-ná ja ná síyija-ní-de nává'a ñin-ni ná kúu-de, te nává'a kuní ñayivi já ní táji-ní náa vai-ná, jíin já kúndá'ú ñi-ní-de nátu'un kúndá'ú ñi-ní náa. ²⁴ Táa, taká chaa ñi ja'a-ní nuu-ná-ún, kuní-ná ja núu kúnchaa máá-ná suni yúan ná kúxiukú máá-de jíin-ná, nává'a ná kuní-de ndasa ndúñá'nu-ná sá'a-ní. Chi kúndá'ú ñi-ní náa onde ná té jukuiñi-ga ñuyivi. ²⁵ Táa, máá-ní kúu I'a ndaa, ko tú kájiní taká ñayivi núu-ní. Ko máá-ná chi jiní-ná nuu-ní. Te chaa yá'a, kájiní-de ja ní táji-ní náa vai-ná. ²⁶ Te máá-ná, a ñi stá'an-ná ní jíin sí'vi-ní nuu-dé. Te stá'an-ga-ná nuu-dé, nává'a ná kúndá'ú ñi-de tá'an-de nátu'un kúndá'ú ñi-ní náa, te suni nává'a kunchaa-ná jíin-de.

18

Ja ní kakatñin-de Jesús

¹ Te ñi kuu, ñi ka'an Jesús tu'un yá'a. Te ñi kenda-ya jíin cháa káskuá'a jíin yá kua'an-ya yatá yúcha Cedrón, nuu ío ñin jardín. Te yúan ñi kivi-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá. ² Te Judas ja ní nastúu-ya-ún, suni jiní-de lugar yúan, chi ío kua'a vuelta ní ketá'an Jesús yúan jíin cháa káskuá'a jíin-yá. ³ Te ñi jaka Judas ñin nuu soldado jíin yakú ndajá'a sutú ñá'nu jíin cháa fariseo, te ñi jakoyo-de yúan jíin linterna jíin ñú'un yiti jíin machete. ⁴ Yúan-na te Jesús, ja á ñi jiní-ya táká tundó'o vai sikí-yá, ñi kenda-ya ichi núu-dé. Te ñi ka'an-ya jíin-de: Ndé chaa kánandúkú-ró, áchí-ya. ⁵ Te ñi kaka'an-de jíin-yá: Jesús ñuu Nazaret kánandúkú-rí, áchí-de. Te ñi ka'an Jesús: Máá-rí kúu, áchí-ya jíin-de. Te Judas, chaa ñi nastúu-ya-ún, suni kándijí-de jíin cháa-ún jíná'an-de. ⁶ Te ja súan ñi ka'an-ya, máá-rí kúu, te ñi kanakaka yatá-de. Te ñi kanda-ñi-de nuu ñú'un. ⁷ Te ñi jiká tu'un tuku-ya-dé: Ndé chaa kánandúkú-ró, áchí-ya. Te ñi kaka'an-de: Jesús ñuu Nazaret, áchí-de. ⁸ Te ñi ka'an Jesús: A ñi ka'an-ri jíin-ró ja máá-rí kúu. Te nú ruu kánandúkú-ró, te sía chaa yá'a ná kóngoyo-de. Achí-ya. ⁹ Súan ñi kuu nává'a ná skíkuu tu'un ja ní ka'an-ya: Tú ní xnáa-ná ñi ñin chaa ñi ja'a-ní nuu-ná, áchí-ya. ¹⁰ Yúan-na te Simón Pedro, ja ñáva'a-de ñin machete, ñi tava-dé. Te ñi stuji-ni-de mozo máá sutú ñá'nu-ga. Te ñi kachi-de so'o lado vá'a. Te mozo-ún, nání Malco. ¹¹ Te ñi ka'an Jesús jíin Pedro: Nachiva'a machete-ro ñi cubierta. Chi tundó'o yá'a ja ní ja'a Táa-ri nuu-rí, tú kánúú ja ndó'o-ri náún. Achí-ya.

Ja ní kándijí Jesús nuu sutú ñá'nu-ga

¹² Yúan-na te soldado, jíin cháa kuñá'nu, jíin ndajá'a cháa judío, ñi kakatñin-de Jesús, te ñi kaju'ñi-de-ya. ¹³ Te xna'an-ga ñi kanchaka-de-ya núu Anás. Chi táchisó Caifás ñi kuu-de. Te Caifás, ñi kuu-de máá sutú ñá'nu-ga kuia-ún. ¹⁴ Te Caifás kúu máá cháa ñi ja'a consejo nuu cháa judío, ja jínu

ñú'ún já kúu ñn cháa ja'a ñáyivi. ¹⁵ Te Simón Pedro, ndikín-de Jesús kua'an-de jín-yá, jín ingá cháa skuá'a. Te cháa-ún, jíní sutu ñá'nu nuu-dé. Te ñi kivi-de iní Palacio jín Jesús. ¹⁶ Ko Pedro, ñi kandij-ni-de ichi yuxé'é yatá vé'e. Te máá cháa skuá'a ja jíní sutu ñá'nu-ga nuu-dé, ñi kenda-de, te ñi ka'an-de jín ñá'an ndító yuxé'é. Te ñi skivi-de Pedro iní ve'e palacio. ¹⁷ Yúan-na te ñá'an ndító yuxé'é-ún, ñi ka'an-ña jín Pedro: Te róó suni ñn cháa skuá'a jín cháa yá'a kúu-ró vii, áchí-ña. Te ñi ka'an-de: Nasu náá kúu, áchí-de. ¹⁸ Te mozo-ún jín policia, ñi kanastá'an-de ñu'un, chí sá'a vjin. Te ká'jin-de kánduvixi-de. Te Pedro, suni kándij-de yúan, ndúvixi-de. ¹⁹ Te sutu ñá'nu-ga, ñi xndichí-de Jesús sikí cháa káskuá'a jín-yá jín sikí tú'un stá'an-ya. ²⁰ Te ñi ka'an Jesús: A ñi ka'an ndijin-ri iní ñuyivi. Nene ñi stá'an-ri tu'un iní ve'e sinagoga jín iní ve'e ñi, nuu ndútutú ndí'i ñáyivi judío, te tú ní ñn tu'un ní ká'an sa'í-ri. ²¹ Naja jiká tu'un-ró rúu. Kaka tu'un ñáyivi ní kajini so'o tu'un ñi ka'an-ri nú naún ní ka'an-ri, chí máá-i káiná'an-i tu'un ñi ka'an-ri jín-i, áchí-ya jín-de. ²² Te ja súan ñi ka'an Jesús, te ñn mozo kándij yúan, ñi ja'-ni ñn jikí núu Jesús. Te ñi ka'an jín-yá: Súan ká'an-ro jín sutu ñá'nu náún, áchí. ²³ Te ñi ka'an Jesús jín: Nú ñi ka'an ndivá'a-ri, te kastu'ún naún kúu tu'un ñáá ní ka'an-ri-ún. Ko nú tu'un va'a ñi ka'an-ri, te naja stují-ro rúu núsáá, áchí-ya. ²⁴ Te Anás ñi táji-de-ya nú-ñi-ya kuá'an-ya núu Caifás ja kúu máá sutu ñá'nu-ga. ²⁵ Te kándij Simón Pedro ndúvixi-de. Te ñi kaka'an jín-de: Nasu cháa skuá'a jín-de kúu-ró náún, áchí. Te máá-de, tú ní jatú-un-de: Nasu rúu kúu, áchí-de. ²⁶ Te ñn mozo sutu ñá'nu-ga, tá'an ja ní xiti Pedro so'o-ún, ñi ka'an jín-de: Nasu ní jini-ri róó jín-de iní jardán náún, áchí. ²⁷ Te Pedro, tú ní jatú-un tuku-de. Te ñi kana-ni lí'li.

Ja kuá'an Jesús nuu Pilato

²⁸ Yúan-na te ñi kandenda-de jín Jesús iní ve'e Caifás kája'an-de jín-yá onde iní ve'e palacio. Te jañá'an kúu. Te ñáyivi judío, tú ní kivi koyo-i iní ve'e palacio, chí tú kákuñ-i kuchá'an-i. Chí nú súan te ma kúu kee-í lélú Pascua. ²⁹ Yúan-na te ñi kenda Pilato nuu ñáyivi ká'jin yatá vé'e. Te ñi ka'an-de: Naún kuachi kájikán-ro sikí cháa yá'a, áchí-de. ³⁰ Te ñi kaka'an-i: Cháa yá'a, nú tú kúu-de cháa ñáá, ma ká kinchaka-ná-de nuu-ní núu, áchí-i jín-de. ³¹ Te ñi ka'an Pilato jín-i: Kí'in máá-ró-de, te sánda-ro sikí-dé natu'un ká'an ley máá-ró, áchí-de. Te ñáyivi judío ñi kaka'an-i jín-de: Ja náá jíná'an-ná, tú ío ley ja ká'ni-ná ní ñn ñáyivi, áchí-i. ³² Súan ñi kaka'an-i náva'a skíkuu tu'un ñi ka'an Jesús, ja ní kastu'ún-yá naún modo kuu-ya. ³³ Te ñi ndivi Pilato iní ve'e palacio. Te ñi kana-de xiní Jesús ñi kivi-ya. Te ñi ka'an-de jín-yá: Máá-ró kúu Rey ñáyivi judío náún, áchí-de. ³⁴ Te ñi ka'an Jesús jín-de: Á súan jáni iní máá-ró, xí súan ñi kastu'ún sáva-ga cháa nuu-ro, áchí-ya. ³⁵ Te ñi ka'an Pilato: Cháa judío kúu-ri náún. Ñáyivi máá-ró jín sutu ñá'nu, ñi kanaku'a róó nuu-ri. Naún ní sá'a-ró núsáá. Achí-de. ³⁶ Te ñi ka'an Jesús: Nasu ñuyivi yá'a kúu nuu tá'ú-ri tiñu. Nú iní ñuyivi yá'a kúu nuu tá'ú-ri tiñu, yúan-na te cháa kájatíñu nuu-ri, kuatá'an-de ja'a-ri náva'a tú natpu-ri nuu ñáyivi judío núu. Ko nasu ñuyivi yá'a kúu nuu tá'ú-ri tiñu vina. Achí-ya. ³⁷ Yúan-na te ñi ka'an Pilato jín-yá: Te ñn rey kúu-ró ja súan, áchí-de. Te ñi ka'an Jesús: Máá-ró ká'an ja rúu kúu rey. Kánúu káni-ri tu'un ndaa. Ja yúan ní kaku-ri. Te ja yúan vái-ri iní ñuyivi. Taká ñáyivi ká'jin jín tú'un ndaa, ñáyivi-ún jini ná'in-i tu'un ká'an-ri. Achí-ya. ³⁸ Te ñi ka'an Pilato jín-yá: Naún kúu tu'un ndaa,

áchí-de. Te ja ní ka'an-de tu'un yá'a, te ñi kenda tuku-de nuu ñáyivi judío. Te ñi ka'an-de jíin-i: Tú kuti ní ñin kuachi ní'in-rí siki-dé. ³⁹ Ko ío costumbre máá-ró já viko Pascua te nuu-ro síá-rí ñin cháa índee vekaa. Te kákuní-ro já síá-rí rey ñáyivi judío nuu-ro xí túu, áchí-de. ⁴⁰ Yúan-na te ndivii-í ñi kákana jaa-i inga jíinu: Mā síá-ní cháa yá'a, chí sua ná síá-ní Barrabás, áchí-i. Te cháa kuí'ná ní kuu Barrabás.

19

¹ Yúan-na te Pilato, ñi ki'in-de Jesús. Te ñi xndó'o-de-ya. ² Te soldado, ñi kañin-de ñin corona iñu. Te ñi kachu'un-de xiní-yá. Te ñi kachu'un-de-ya ñin sa'ma kuá'a tándí'í. ³ Te ñi kákandita-de nuu-yá. Te ñi kaka'an-de jíin-yá: Rey judío, taá ndii, áchí-de. Te kája'a-de jíki núu-yá. ⁴ Yúan-na te ñi kenda Pilato inga jíinu. Te ñi ka'an-de jíin ñáyivi: Yá'a ndé'é-ró vai-rí jíin-de yata vé'e, náva'a ná kuní-ro já tú ní ñin kuachi ní'in-rí siki-dé, áchí-de. ⁵ Te ñi kenda Jesús yata vé'e, ñú'un-ya corona iñu jíin sa'ma kuá'a tándí'í. Te ñi ka'an Pilato jíin-i: Yá'a ndé'é-ró cháa yá'a, áchí-de. ⁶ Te sutu ñá'nu jíin cháa kájatíñu, ñi kajini-de nuu-yá. Te ñi kaka'an jaa-de: Kata kaa-ní-de jiká cruz, ná kúu-de, áchí-de. Te ñi ka'an Pilato jíin-de: Katiin máá-ró-de te ka'ni-ro-dé, chí ruu, tú ní'in-rí ní ñin kuachi siki-dé, áchí-de. ⁷ Te ñi kaka'an judío: Máá-ná káñava'a-ná ley. Te siki ley-ún kuu-de, chí áchí-de ja Sé'e Dios kúu-de, áchí. ⁸ Te ja ní jini so'o Pilato tu'un yá'a, te ví'y-gá yú'ú-de. ⁹ Te ñi ndivi tuku-de inga jíinu iní ve'e palacio. Te ñi jiká tu'un-de Jesús: Ndé onde vai-ró, áchí-de. Ko Jesús, tú ní ká'an kuti-yá jíin-de. ¹⁰ Yúan-na te ñi ka'an Pilato jíin-yá: Tú ka'an-ro jíin-rí náún. Á tú jini-ro já ndiso-rí tíñu ja ká'ni-rí róo jiká cruz, te suni ndiso-rí tíñu ja síá-rí róo ki'in-ro. Achí-de. ¹¹ Te ñi ka'an Jesús: Nú tú ní kí tu'un onde andívi, te ma kúu ndonda-ró siki-rí. Ja yúan cháa ní naku'a ruu nuu-ro, kuachi xa'an-gá ndiso-de. Achí-ya. ¹² Te onde hora yúan ndúku ndéé Pilato síá-de-ya. Ko ñáyivi judío, ñi kaka'an jaa-i: Nú síá-ní cháa yá'a, te nasu amigo César kúu-ní. Chí nú ñin cháa sá'a-de ja máá-de kúu rey, cháa-ún ká'an-de siki César. Achí-i. ¹³ Te Pilato, ja ní jini so'o-de tu'un yá'a, ñi kiñi'in-de Jesús yata vé'e. Te ñi jungoo-de iní ve'e tíñu nuu nání pavimento. (Te nuu yú'u hebreo nání Gabata.) ¹⁴ Te máá kivi sátu'a ja koo viko Pascua kúu, natu'un ka'iñu. Te ñi ka'an-de jíin ñáyivi judío: Yá'a ndé'é-ró núu rey máá-ró jíná'an-ró, áchí-de. ¹⁵ Te ñi kaka'an jaa-i: Ándale, chaxio-ní-de, te ka'ni-ní-de jiká cruz, áchí-i. Te ñi ka'an Pilato jíin-i: Ja ká'ni-rí rey máá-ró náún, áchí-de. Te ñi kaka'an sutu ñá'nu: Tuká inga rey káñava'a-ná, chí máá-ni César, áchí. ¹⁶ Yúan-na te ñi naku'a-a-de-ya núu-í ja ná kúu-ya jiká cruz. Te ñi kakatíin-i Jesús, te kua'an-i jíin-yá.

Ja ní kajata kaa-de-ya

¹⁷ Te máá-yá, ndiso-ya cruz-ya. Te ñi kenda-ya yúan, kua'an-ya ñin nuu nání yíki xiní. Te nuu yú'u hebreo nání Gólgota. ¹⁸ Yúan ñi kajata kaa-i-ya jiká cruz. Te suni ñi kajata kaa-i uu cháa jíin-yá, ñin ñin-de lado xiin-yá. Te máá Jesús ñi ndíta kaa-ya má'ñú. ¹⁹ Te suni ñi cháa Pilato ñin tutu. Te ñi chitíin-de xiní cruz. Te súan ñi ka'an: Jesús ñuu Nazaret, Rey ñáyivi judío, áchí. ²⁰ Te kua'a ñáyivi judío, ñi kaka'u-i tu'un yá'a. Chí nuu ní ndíta kaa Jesús, máá yáni yuñúu kúu. Te yóso tú'un-ún jíin yú'u hebreo, jíin yú'u griego, jíin yú'u latín. ²¹ Te sutu ñá'nu judío, ñi kaka'an-de jíin Pilato: Mā cháa-ní: Rey ñáyivi judío. Chí sua cháa-ní ja ní ka'an-de: Rey kúu-rí nuu ñáyivi judío, achí-ní, áchí-de.

22 Te n̄i ka'ʼan Pilato: Ma n̄asama-r̄i ja á n̄i chaa-r̄i, áchí-de. 23 Te soldado, nuu ní kajata kaa-de Jesús jik̄a cruz, te n̄i k̄ak̄i'in-de sa'ma-yá. Te n̄i k̄andátá-de kuun pedazo, iin iin kuu soldado-ún. Te suni n̄i k̄ak̄i'in-de tik̄achí-yá. Ko tik̄achí-ún tú ní k̄íku, ch̄i n̄i kunu n̄íí ondé xin̄i te ondé nuu já'a. 24 Te n̄i kaka'ʼan máá-de: Ma ndátá-yó, ch̄i ná sá'a-yó iin apuesto sik̄i. Te ná ndéó ndé iin-yó ní'in, áchí-de. Súan n̄i kasá'a soldado, náv̄a'a sk̄ikuu tu'un ká'ʼan tutu i: N̄i kaja'ncha sava-de sa'ma-ná, n̄i k̄akuu máá-de. Te sik̄i tik̄achí-ná n̄i kasá'a-de apuesto. Achí. 25 Te xiin cruz Jesús ká'ʼin náv̄a-yá, j̄iin kú'u-ña María, ñas̄í Cleofas, j̄iin María ñuu Magdala. 26 Te n̄i jin̄i Jesús nuu náv̄a-yá j̄iin núu cháa skuá'a ja maní-yá j̄iin-de. Te k̄andij̄i yani-de. Te n̄i ka'an-ya j̄iin náv̄a-yá: Náv̄a, j̄ian ndé'é-ní k̄andij̄i se'e-ní, áchí-ya. 27 Yúan-na te n̄i ka'an-ya j̄iin cháa skuá'a-ún: J̄ian ndé'é-ró k̄andij̄i náv̄a-ro, áchí-ya. Te ondé sáá-ni n̄i kana-de-ña kuá'an-ña j̄iin-de ve'e-de. 28 Yúan-na te n̄i jin̄i Jesús ja á n̄i j̄inu tak̄a tíñu. Te n̄i ka'an-ya: Jichí-r̄i nducha, áchí-ya. Súan n̄i ka'an-ya náv̄a'a sk̄ikuu tu'un ká'ʼan tutu i. 29 Te yúan n̄i jo iin tindo'o ñú'un chítu vinagre. Te n̄i chindaji-de kach̄i núu vinagre-ún. Te n̄i chaa-de xin̄i iin yunu. Te n̄i k̄achaa-de yu'u-yá. 30 Te Jesús n̄i j̄i'i-ya vinagre-ún. Te n̄i ka'an-ya: A n̄i j̄inu, áchí-ya. Te n̄i kai-ni xin̄i-yá. Te n̄i j̄i'i-ni-ya. 31 Te k̄iv̄i s̄at̄u'a kúu, te ch̄aa judío, tú kákun̄i-de ja kuíta koyo ndiyi-ún jik̄a cruz k̄iv̄i ndétatú. Ch̄i v̄ai k̄iv̄i ndétatú, te iin k̄iv̄i kánúu xáan kúu. Te n̄i kajikan-de nuu Pilato ja ná tá'nu s̄i'in-i, te ná kúxio-i jik̄a cruz. 32 Te n̄i ch̄akoyo soldado. Te n̄i kaja'nu-de s̄i'in ch̄aa iin, te suni súan inga ch̄aa ja ndíta kaa j̄iin-yá. 33 Ko nuu ní ch̄akoyo-de nuu Jesús, n̄i kajini-de ja á n̄i j̄i'i-ya. Te tú ní kaja'nu-de s̄i'in-ya. 34 Ko iin soldado, n̄i kaan-de xiin-yá j̄iin punta machete, te n̄i kenda-ni ñiñi j̄iin ndúcha. 35 Te iin ch̄aa n̄i jin̄i-ún, j̄ani-de tu'un. Te tu'un ká'ʼan-de-ún, ío ndaa. Te máá-de, suni jin̄i-de ja tú'un ndaa ká'ʼan-de, náv̄a'a kandija tuku máá-ró j̄iná'an-ró sá'a-de. 36 Ch̄i súan n̄i kuu, náv̄a'a sk̄ikuu tu'un ká'ʼan tutu i: Ma ká'nu-ro ní iin yiki-yá, áchí. 37 Te suni inga tu'un ká'ʼan tutu i: Ndé'e-de nuu I'a n̄i kakaan-de, áchí.

Ja ní kachiyuji-de-ya

38 Yúan-na, te ío iin ch̄aa nání José ñuu Arimatea, ch̄aa-ún skuá'a sa'í-de j̄iin Jesús, ch̄i yú'ú-de ñayivi judío. Te n̄i ka'an nda'ú-de j̄iin Pilato nú kuu kuanchaa-de yiki kúñu Jesús. Te Pilato n̄i jatú'un. Yúan-na te n̄i jaá-de. Te n̄i xnúu-de yiki kúñu Jesús. 39 Te Nicodemo, ch̄aa n̄i ja'an nuu Jesús akuáa-ún núu, suni n̄i jaá-de ndíso-de susia uq̄ j̄iin j̄i'o áloe, natu'un kuun arroba. 40 Te n̄i k̄ak̄i'in-de yiki kúñu Jesús. Te n̄i k̄achisúkun-dé j̄iin sá'ma kuítá j̄iin j̄i'o, natu'un kásá'a máá ñayivi judío ja kachiyuji-i añú. 41 Te nuu ní j̄i'i-ya jik̄a cruz, yúan n̄i jo iin jardín. Te nuu jardín ío iin ve'e añú jáá núu té yuji-ga ní iin añú. 42 Yúan n̄i k̄achindee-de Jesús, ch̄i ve'e añú-ún kánchaa yani. Te a yani kejá'a k̄iv̄i s̄at̄u'a judío ja kóo viko Pascua.

20

Ja ní nachaku-ya

1 Te jaaná'an k̄iv̄i iin semana-ún, n̄i jaá María ñuu Magdala ve'e añú-ún ja iñaa-gá. Te n̄i jin̄i-ña já ní kuxio yuu já ndí'u yuv'e'e añú-ún. 2 Yúan-na te n̄i j̄inu-ña ní jaá-ña núu Simón Pedro j̄iin núu ingá ch̄aa skuá'a-ún ja ní kumanj̄i Jesús j̄iin. Te n̄i ka'an-ña j̄iin-de: N̄i katava-dé Jito'o-yo iní ve'e añú. Te tú kájin̄i-yo ndénu ní j̄achindee-de-ya, áchí-ña. 3 Te n̄i kenda Pedro j̄iin ingá ch̄aa

skuá'a-ún, te n̄ jakoyo-de ve'e añú. ⁴ Te n̄ kajinu t̄aj̄ ndendúú-de. Ko inga cháa skuá'a-ún, n̄ jinu yach̄i-ga-de vása Pedro. Te xna'an-ga-de n̄ jā ve'e añú. ⁵ Te n̄ jito nuu-de. Te n̄ jin̄i-de sa'ma kuitá kándaa máa-n̄a in̄i kava. Ko tú ní kivi-de. ⁶ Te n̄ jā tuku Simón Pedro ja ndikín-de kua'an-de. Te n̄ kivi-de in̄i ve'e añú-ún. Te n̄ jin̄i-de sa'ma kuitá-ún kándaa máa-n̄a. ⁷ Te pañito n̄i yisúkun xin̄i Jesús, tú kátúu jín̄i sá'ma kuitá-ún chi n̄i nakaita'nu te kátúu s̄in̄. ⁸ Yúan-na te suni inga cháa skuá'a-ún, cháa n̄i jā xna'an-ga ve'e añú, n̄i kivi-de. Te n̄ jin̄i-de. Te n̄i kandíja-de. ⁹ Ch̄i té chá'an-ga juku'un in̄i-de tu'un ka'an tutu ī, ja jínu ñú'ún náchaku-ya nú a n̄i j̄i-ya. ¹⁰ Te cháa káskuá'a-ún, n̄i kano'on-de nuu tá'an-de.

Ja ní nakun̄i María Magdalena nuu-yá

¹¹ Ko María, kándij̄-ña ndé'e-ña yatá ve'e añú-ún. Te nini ndé'e-ña, te n̄i jito nuu-ña ní ndé'e-ña in̄i ve'e añú. ¹² Te n̄i jin̄i-ña já káxiukú úu ndajá'a ándiví, káñu'un-ya sá'ma kuíjín, ñin-ya íchi xin̄i, te inga-ya íchi núu já'a núu ní katúu yíki kúñu Jesús. ¹³ Te n̄i kaka'an-ya jín̄i-ña: Nána, naja ndé'e-ní. Te n̄i ka'an-ña jín̄i-yá: N̄i kajanchaa-de Jito'o-ná, te tú jin̄i-ná ndénu ní janchaka-de-ya, áchí-ña. ¹⁴ Te súan n̄i ka'an-ña, te n̄i xió kóto-ña. Te n̄i jin̄i-ña núu Jesús kándij̄-ya yúan. Ko tú ní nakun̄i-ña já Jesús kúu-ya. ¹⁵ Te n̄i ka'an Jesús jín̄i-ña: Súchi, naja ndé'e-ro. Ndeja nándúkú-ro, áchí-ya. Te máa-ña, jáni in̄i-ña já cháa ndíto nuu itú kúu-ya. Te n̄i ka'an-ña jín̄i-yá: Táta, te nú máa-ní n̄i chaxio-ní-ya, te kastu'ún-ní ndé n̄i chindee-ní-ya, te ná kínak̄i'in-ná-ya, áchí-ña. ¹⁶ Te n̄i ka'an Jesús jín̄i-ña: María, áchí-ya. Te n̄i naxió kóto-ña. Te n̄i ka'an-ña jín̄i-yá: Rabon̄i, áchí-ña, ja kun̄i ka'an, Maestro. ¹⁷ Te n̄i ka'an Jesús jín̄i-ña: M̄a ké'é-ro rúu, ch̄i té ndaa-ga-ri nuu máa Táa-yo Dios. Kuá'an nuu ñani-ri, te kach̄i-ro núu-dé ja ndaa-ri no'on-ri nuu máa Táa-ri, máa Táa máa-ró, te nuu Dios máa-rí, Dios máa-ró, áchí-ya. ¹⁸ Te kua'an María ñuu Magdala, n̄i kastu'ún-ña núu cháa káskuá'a-ún ja ní jin̄i-ña núu Jito'o-yo jín̄i já ní ka'an-ya tú'un yá'a jín̄i-ña.

Ja ní nakun̄i cháa káskuá'a nuu-yá

¹⁹ Te n̄i in̄i máa kivi ñin semana-ún, te ká'jin̄i t̄utú cháa káskuá'a-ún in̄i ñin ve'e. Te ndí'u yuxé'é ch̄i káyu'ú-de kájito-de ñayivi judío. Te n̄i cháa Jesús n̄i jukuñi-ya má'ñú-de, te n̄i ka'an-ya jín̄i-de: M̄a kúkuí'a in̄i-ro jíná'an-ró, áchí-ya. ²⁰ Te súan n̄i ka'an-ya. Te n̄i stá'an-ya ndá'a-yá jín̄i xin̄i-yá. Te cháa káskuá'a-ún, n̄i kakus̄i in̄i-de ja ní kajin̄i-de nuu máa Jito'o-yo. ²¹ Yúan-na te n̄i ka'an tuku Jesús: M̄a kúkuí'a in̄i-ro. Nátu'un n̄i t̄aj̄i máa Táa-yo Dios ruu vai-ri, suni súan t̄aj̄i-rí róo kingoyo-ró. Achí-ya. ²² Tu'un yá'a n̄i ka'an-ya, te n̄i tiv̄i tach̄i-yá nuu-dé jíná'an-de. Te n̄i ka'an-ya jín̄i-de: Kí'in Espiritu Santo jíná'an-ró. ²³ Nú sá'a-ró t̄uká'nu in̄i nuu kuáchi ñin ñayivi, te koo t̄uká'nu in̄i nuu kuáchi-i. Te nú kendoo kuáchi siki ñin ñayivi sá'a-ró, te kendoo. Achí-ya. ²⁴ Ko Tomás ja nán̄i-de Dídim̄o, ñin tá'an ja uxí uu-ún kúu-de, tú kánchaa-de jín̄i cháa-ún jíná'an-de, ná n̄i cháa Jesús. ²⁵ Te sava-ga cháa káskuá'a, n̄i kaka'an-de jín̄i Tomás: N̄i kajin̄i-ri nuu máa Jito'o-yo, áchí-de. Te n̄i ka'an Tomás: Nú tú kun̄i-ri nuu ní tuj̄i ndá'a-yá n̄i sá'a nduyu kaa, te nú tú chindee-ri xin̄i ndá'a-rí nuu ní indee nduyu kaa, te nú tú chindee-ri nda'a-rí xin̄i-yá, te m̄a kándíja kuti-rí, áchí-de. ²⁶ Te n̄i kuu ñin semana. Te inga jínu ká'jin̄i t̄utú cháa káskuá'a-ún in̄i ve'e. Te kánde Tomás jín̄i-de. Te n̄i cháa tuku Jesús vasa ndí'u yuxé'é. Te n̄i jukuñi-ya má'ñú-de. Te n̄i ka'an-ya: M̄a kúkuí'a

inĭ-ro jíná'an-ró. ²⁷ Te nĭ ka'an-ni-ya jíin Tomás: Chindee xinĭ ndá'a-ro yá'a, te kuni-ro ndá'a-rí. Te skáa nda'a-ro, te chindee-ró xĭin-rí. Te ma káni sĭkĭ inĭ-ro, chĭ sua ná kándĭja-ró. Achí-ya. ²⁸ Yúan-na te nĭ ka'an Tomás jíin-yá: Aĭ Tátá, Jító'ó máá-ná, te Dios máá-ná kúu-ní, áchĭ-de. ²⁹ Te nĭ ka'an Jesús jíin-de: Nĭ jĭnĭ-ro rúu, Tomás, te yuán ní kándĭja-ró: Xáan ndatu ñayĭvi já kákandĭja vasa tú ní kájĭni-i nuu-rí, áchĭ-ya. ³⁰ Te suni nĭ sá'a Jesús kua'a-gá tunĭ nuu cháa káskuá'a jíin-yá, ja tú yóso núu tutú yá'a. ³¹ Ko tunĭ yá'a yóso náva'a kándĭja-ró já Jesús kúu Cristo máá Sé'e Dios. Chĭ nú kándĭja-ró-yá, te kuchaku-ro ní káni jíin sí'ví-ya.

21

Ja ní nastá'an-ya máá-yá inĭ ñuu Galilea

¹ Te kukuéé-ga te Jesús, nĭ nastá'an ndĭjin tuku-ya máá-yá nuu cháa káskuá'a jíin-yá ja káxiukú-de nuu mar Tiberias. Te modo yá'a nĭ stá'an ndĭjin-ya máá-yá. ² Ká'ĭin tutú Simón Pedro, jíin Tomás, ja nání Dídimó, jíin Natanael, chaá ñuu Caná ndañúu Galilea, jíin táká se'e Zebedeo, jíin úu-ga chaá káskuá'a jíin-yá. ³ Te nĭ ka'an Simón jíin-de: Ná kĭtĭn-rĭ tĭyáká, áchĭ-de. Te nĭ kaka'an-de jíin-de. Suni ná kĭngoyo-rĭ jíin-ró, áchĭ-de. Te kuangoyo-de, te nĭ kĭvi koyo-de ĩn barco. Ko tú ní kátiin kuti-dé-tĭ ákuáa-ún. ⁴ Te ja kua'á xáan cháká ní nĭ'ĭn-dé. ⁵ Yúan-na te nĭ ka'an Jesús jíin-de: Súchĭ, á káñava'a-ró ĩn tĭyáká kée-rí, áchĭ-ya. Te nĭ kaka'an-de jíin-yá: Tú kuti, áchĭ-de. ⁶ Te nĭ ka'an-ya jíin-de: Skuíta ka'nu ñunu-ro íchi lado vá'a barco, te nĭ'ĭn-ro-tĭ, áchĭ-ya. Yúan-na te nĭ ka'kuíta ka'nu-de ñunu. Te tuká ní kúu kuti nátava-dé ñunu, ja kuá'a xáan cháká ní nĭ'ĭn-dé. ⁷ Yúan-na te chaá skuá'a ja manĭ Jesús jíin, nĭ ka'an-de jíin Pedro: Máá Jító'ó-yó kúu, áchĭ-de. Te ja ní jini so'ó-de ja máá Jító'ó-yó kúu, te nĭ nachu'un-de sa'ma-dé, chĭ víchĭ lĭ-dé núu. Te nĭ ndava-ni-de kua'an-de nuu mar. ⁸ Te sava-ga chaá káskuá'a-ún, vai koyo-de jíin barco jíin ñunu ñú'un chítú tĭyáká. Chĭ tú jĭká ká'ĭin-de jíin ñú'un íchĭ, chĭ yani nátu'un uu ciento yĭkĭ. ⁹ Te ja ní kanuu-de nuu ñú'un, te nĭ kajĭni-de ja nduxiá tikuañu'un. Te íxndée ĩn cháká núu ñú'un-ún, jíin stáa. ¹⁰ Te nĭ ka'an Jesús jíin-de jíná'an-de: Kuá'ĭin tĭyáká já ní katiin-ró vĭna ná kĭ, áchĭ-ya. ¹¹ Te nĭ kĭvi Simón Pedro inĭ barco. Te nĭ stáa-de ñunu cháká ní chaá-de jíin yú'u mar. Te ñú'un chítú cháká ná'nu, ĩn ciento uu xiko uxĭ unĭ. Te vasa súan kua'a-tĭ nĭ ñú'un, ko tú ní té'nde ñunu-ún. ¹² Te nĭ ka'an Jesús jíin-de: Ña'an jíná'an-ró te kasĭ inĭ-ro, áchĭ-ya. Te ní ĩn chaá káskuá'a-ún, tú ní chúndéé ĩn-de ja káká tu'ún-de-ya: Róó, ndé chaá kúu-ró. Chĭ a kájĭni-de ja máá Jító'ó-yó kúu-ya. ¹³ Te nĭ chaá Jesús. Te nĭ kĭ'in-ya stáa-ún. Te nĭ ja'a-ya núu-dé. Te suni súan nĭ ja'a-ya tĭyáká-ún nuu-dé. ¹⁴ Ya'á ní kuu vuelta unĭ ja ní nastá'an ndĭjin Jesús máá-yá nuu cháa káskuá'a jíin-yá, ja á nĭ nachaku-ya já ní jĭ'ĭ-ya. ¹⁵ Te nuu ní ndĭ'ĭ nĭ kajasĭ inĭ-de, te nĭ ka'an Jesús jíin Simón Pedro: Simón, se'e Jonás, kúnda'ú-ga inĭ-ro rúu vása yá'a xĭ túu, áchĭ-ya. Te nĭ ka'an-de jíin-yá: Jaan, Tátá, máá-ní jĭnĭ ja manĭ-ná jíin-ná, áchĭ-de. Te nĭ ka'an-ya jíin-de: Skée-ro lélú-rĭ núsáá, áchĭ-ya. ¹⁶ Te nĭ ka'an tuku-ya vuelta uu jíin-de: Simón, se'e Jonás, kúnda'ú inĭ-ro rúu náún, áchĭ-ya. Te nĭ ka'an-de jíin-yá: Jaan Tátá, máá-ní jĭnĭ ja manĭ-ná jíin-ní, áchĭ-de. Te nĭ ka'an-ya jíin-de: Skée-ro rĭ-rĭ núsáá, áchĭ-ya. ¹⁷ Te nĭ ka'an tuku-ya vuelta unĭ jíin-de: Simón,

se'e Jonás, maní-ro jíin-rí náún, áchí-ya. Te nì kuxíí iní Pedro ja vuelta unì nì ka'an-ya jíin-de: Maní-ro jíin-rí náún. Te nì ka'an-de jíin-yá: Tátá, máá-ní jini taká tu'un. Máá-ní jini ja maní-ná jíin-ní, áchí-de. Te nì ka'an-ya: Skée-ro ríi-ri núsáá. ¹⁸ Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja onde ná súchí-ró núú, te nì naku'nì máá-ró chíi-ró. Te nì jika-ró ndénu ní kuu inì-ro. Ko nú ná yíi-ró, te skáa-ro ndá'a-ro. Te ingá cháa, nachí'i-de chíi-ró, te kunchaka-de róó ki'in-ro jíin-de vasa tú kuní-ro. Achí-ya jíin-de. ¹⁹ Tu'un yá'a nì ka'an-ya náva'a ná júku'un inì-de ndé modo kuu-de ja ndúñá'nu Dios sá'a-de. Yúan-na te nì ka'an-ya: Kundikin ruu ná kí'on, áchí-ya jíin-de. ²⁰ Te nì xió kóto Pedro. Te nì jini-de cháa skuá'a ja maní Jesús jíin, ja ndikín-de vai-de, cháa nì ndituu jika Jesús ná nì kaxuxíni-ya, ja ní jika tu'un-de-ya: Tátá, ndé cháa kúu ja nástúu ní. ²¹ Te nì jini Pedro nuu cháa-ún. Te nì ka'an-de jíin Jesús: Tátá, te cháa yá'a, naún sá'a-de, áchí-de. ²² Te nì ka'an Jesús jíin-de: Nú kuní-ri ja kéndoo-de onde kivì ncháa-ri, naun jítú iní-ro. Kundikin ruu ná kí'on. Achí-ya. ²³ Te nì jichá tu'un yá'a nuu taká ñani-yo, ja cháa skuá'a-ún ma kúu-de. Ko tú ní ká'an Jesús ja má kúu-de, chí sua nì ka'an-ya: Nú kuní-ri ja kéndoo-de onde kivì ncháa-ri, te naun jítú iní-ro. ²⁴ Cháa nì skuá'a-ún kúu cháa yá'a, te jáni ndaa-de tu'un taká tiñu yá'a. Te suni nì cháa-de taká tu'un yá'a. Te kájinì-yo já tú'un jáni-de ká'an ndaa. ²⁵ Suni ío kua'a xáan-gá tiñu nì sá'a Jesús. Te nú cháa-yó ná ñn ná ñn, te ma kánda ní ñúyívi já kú'un tutu koso tú'un-ún núú, jáni inì-ri. Amén.

LOS HECHOS DE LOS APOSTOLES JA NI KASA'A CHAA APOSTOL

Ja ní keyu'u-yá kii Espíritu Santo

¹ Teófilo, táta máni. Nuú tutú ja ní chaa núu-ná nì kastu'ún-ná taká tiñu nì sá'a Jesús, jín taká tu'un nì stá'an-ya onde kivi ní kejá'á-yá, ² te onde kivi ní tá'ú-yá tiñu jín Espíritu Santo nuu taká apóstol, chaa nì kaji-ya. Te suni kivi-ún nì ndaa-ya kuá'an-ya ándívi. ³ Te nuu ní jinu nì ndo'o-ya, te jín kuá'a tuni ío ndaa nì ndenda-ya chakú-ya núu cháa-ún jíná'an-de. Te uu xiko kivi ní stá'an-ya máa-yá nuu-dé. Te nì ka'an-ya jín-de tu'un ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. ⁴ Ká'jin tútu-de. Te nì tá'ú-yá tiñu nuu-dé ja má kúxio-de iní ñuu Jerusalén, chi ná kúndatu-de chaa I'a nì keyu'u máa Táa-yo Dios. Te nì ka'an-ya jín-de: A nì kajini so'o-ró ja súan nì ka'an-ri jín-ró. ⁵ Chì Juan, jandáa ja jín ndúcha nì skuánducha-dé-i. Ko róo jíná'an-ró, yaku-na kivi te kuanducha-ro jín Espíritu Santo, áchí-ya. ⁶ Te chaa nì kakutútu núu-yá, nì kajika tu'ún-de-ya: Táta, te vina natá'ú tiñu chaa Israel iní ñuu máa-de sá'a-ní xí túu, áchí-de. ⁷ Te nì kachí-ya: Ma kúu kuni-ro kivi xí kuía ja ní teta'an máa Táa-yo jín tú'un ndíso-ya tiñu. ⁸ Ko nú a nì chaa Espíritu Santo siki-ro, yúan-na te ni'in-ro fuerza-ya, te kani ndaa-ro tú'un-ri ñí iní ñuu Jerusalén, ñí iní ñuu Judea, jín ñuu Samaria, jín onde nuu ndí'i ñuyívi. Achí-ya jín-de.

Ja ní ndaa Jesús kuano'on-yá ándívi

⁹ Te nì ndí'i nì ka'an-ya taká tu'un yá'a. Te nini kánde'é-de, te nì ndaa-ya kuá'an-ya. Te nì chaa ñn vikò nu'ún ní jasú nuu-yá. ¹⁰ Te nini ká'jin-de kándakoto-de ichi ándívi núu ndaa-ya kuá'an-ya, te nì chaa-ni uu tá'an chaa káñu'un sa'ma kuíjin, nì kajukuiñi xiin-dé. ¹¹ Te nì kaka'an chaa-ún jín-de: Róo chaa ñuu Galilea, naja kándakoto-ró íchi ándívi. Jesús yá'a, ja ní xndóo-ya róo te kua'an-ya ichi ándívi, suni súan ndii-ya nátu'un nì kajini-ro kuano'on-yá ándívi. Achí-de.

Ja ní nukuiñi Matías jín cháa káskuá'a

¹² Yúan-na te nì kanuu-de yuku Olivar káno'on-de ñuu Jerusalén. Te onde yuku-ún, te onde ñuu, jíká nátu'un kájika chaa judío ñn kivi ndétatú. ¹³ Te nì naja koyo-de iní ñuu. Te nì kaka-de xiní ñn ve'e nuu káxiukú Pedro, Juan, Jacobo, Andrés, Felipe, Tomás, Bartolomé, Mateo, Jacobo se'e Alfeo, Simón Zelote jín Judas ñani Jacobo. ¹⁴ Taká chaa yá'a, ñn núu-ni ká'jin-de kájiqan ta'u-dé, jín sáva ñasí'i, jín María náa Jesús, jín taká ñani-ya. ¹⁵ Te ñn kivi ní jukuñi Pedro nuu taká ñani-ún. Te ká'jin nátu'un ciento okò ñayivi. Te nì ka'an-de: ¹⁶ Ñáni jíná'an-ró, nì skíkuu níni tú'un ká'an tutú ij ja ní ka'an Espíritu Santo onde sáa jín yú'u David tu'un Judas, chaa nì yoxnúu túu ja ní kakatñ Jesús. ¹⁷ Te suu chaa-ún, nì yoso-dé jín-yó. Te nì chindé tá'an-de jín-yó siki tú'un yá'a. ¹⁸ Chaa yúan, nì jaan-de ñn ñu'un jín xú'un ní ni'in-dé siki tiñu náa nì sá'a-de. Te onde súkún te nì kanangava-de, te nì ndatá sáva chíi-de. Te nì ndí'i jiti-de nì jichá. ¹⁹ Te nì jichá tu'un yá'a nuu taká ñayivi káxiukú ñuu Jerusalén. Te yúan ní kaskúnání-i ñu'un-ún nuu yú'u máa-i Acéldama, ja kuni ka'an: Ñu'un ñíñi. ²⁰ Chì súan yóso núu tutú Salmo: Ve'e-de, ná kúu ñn ve'e

sáni. Te ma kunchaa ni in-i iní ve'e-ún. Te suni ká'an: Tiñu ndíso-de, ná kundiso inga cha. Achí. ²¹ Núsáa te jínu ñú'ún já káji-yó in cha ma'ñú taká cha ja á ká'in jín-yó taká kivi ní jika máa Jító'o-yo Jesús jín-yó, ²² te onde kivi ní skuánducha Juan, te onde kivi ní xndoo-ya yóo te ni ndaa-ya kuá'an-ya ándivi. Te cha kaji-yó, ná kúu-de testigo jín-yó já á ni nachaku-ya. Achí-de. ²³ Te ni kajani-de uú tá'an cha: José, ja nání-de Barsabás te Justo kúu inga sí'ví-de, jín Matías. ²⁴ Te ni kajikan ta'u-dé: Táta, máa-ní chi jiní-ní ndasa káa iní añú taká ñayivi. Núsáa te ja úu tá'an cha ya'a, stá'an-ní ndé in-de ni kaji-ní, ²⁵ náva'a kundiso-de tiñu apóstol. Chi Judas, ni sá'a-de kuachi, te ni kenda-de kua'an-de lugar máa-de. Achí-de. ²⁶ Yúan-na te ni kasá'a-de sortear. Te ni jungava-ni siki Matías. Te ni nukoso-dé jín uxí in-ga apóstol.

2

Kivi Pentecostés

¹ Te máa kivi Pentecostés ni ka'in tútú in núu-ni-de. ² Te sánaa-ní te ni cha in ndusu ichi ándivi nátu'un ní'in in tachi xaan, te ni skútú iní ve'e nuu káxiukú-de. ³ Te ni kajini-de ja ní jicha nátu'un yáa ñú'ún. Te ni jungoo siki ná in ná in-de. ⁴ Te ndí'i-de, ni kukútu jín Espíritu Santo. Te ni kaka'an-de s'in s'in yu'u, ndasa ni stá'an máa Espíritu nuu-dé ka'an-de. ⁵ Te ñuu Jerusalén, káxiukú ñayivi judío onde taká ñuu ní ñuyivi. Te kachiñú'ún-i Dios. ⁶ Te ja súan ni ní'in, te ni kataká ñayivi kuá'a. Te ni kuñáa in-i, chi ná in ná in-i, ni kajini so'o-i káka'an-de yu'u máa-i. ⁷ Te ni kanaa iní-i kánde'é-i. Te ni kaka'an-i: Nasu cháa ñuu Galilea kákuu taká cha káka'an ya'a náun. ⁸ Ndasá kúu núsáa. Chi ná in ná in-yó, kajini so'o-yó káka'an-de yu'u ní kakaku-yó jín. ⁹ Chi cha onde ñuu Parto jín ñuu Media jín ñuu Elam kákuu-yó. Te sava-yó, vai-yó onde ñuu Mesopotamia, jín ñuu Judea, jín ñuu Capadocia, jín ñuu Ponto, jín ñuu Asia. ¹⁰ Suni onde ñuu Frigia jín ñuu Panfilia, jín ñuu Egipto jín ndáñuu África ja kanchaa inga lado ñuu Cirene vai koyo-yó. Te sava-ga-yo onde ñuu Roma já vai-yó. Te suni ío sava cha ni naki'in sé'é judío. ¹¹ Suni cha ñuu Creta jín cháa ñuu Arabia kákuu-yó. Te kajini so'o-yó já jín yú'u máa-yó káka'an-de taká tiñu ñá'nu sá'a Dios. Achí-i. ¹² Te taká-i, cuenta kanaa í iní-i kánde'é-i. Te káka'an-i jín tá'an-i: Naun tu'un kúu ya'a núsáa, áchí-i. ¹³ Ko sava-i káka'an kátá-i: Kánajini-de, áchí-i.

Ja ní jani Pedro tu'un nuu kuá'a ñayivi

¹⁴ Yúan-na te ni ndukuiñi Pedro jín uxí in-ga-de. Te ni ka'an jaa-de jín-i: Ní, cha judío, jín taká ní cha káxiukú iní ñuu Jerusalén, tiñu ya'a ná kuni ndí'i-ní jíná'an-ní. Te kuni ná'in-ní tu'un ná ká'an-ná jín-ní. ¹⁵ Chi cha ya'a, tú kánajini-de nátu'un kajani iní-ní, chi sáa ká'in jañá'an kúu. ¹⁶ Ko ya'a kúu tu'un ni ka'an Joel cha ni jani tu'un Dios onde sáa: ¹⁷ Achí Dios: Kivi sándi'i-na te kacha nuu-ri Espíritu-ri siki taká ñayivi. Te se'e yí-ro jín se'e sí'i-ro, kani-i tu'un-ri. Te cha súchi jíná'an-de jín cháa ñá'nu, skóto jani-de. ¹⁸ Te jandaa ja kivi-ún te kacha nuu-ri Espíritu-ri siki mozo-ri, kúu cha kúu ña'an. Te kani-i tu'un-ri jíná'an-i. ¹⁹ Te sá'a-ri tiñu ñá'nu onde ándivi. Te sá'a-ri tuni nuu ñuyivi. Te koo niñi jín ñú'ún jín yokó ñu'ma. ²⁰ Te ndikandii, nduu túun. Te yoo, nduu niñi. Te vasa jáa kivi máa Jító'o-yo. Kivi ká'nu, kivi stá'an ndijin-ya máa-ya kuu-ún. ²¹ Te taká ñayivi ká'an nda'ú jín máa Jító'o-yo onde

jín sí'ví-yá, kaku-i, achí Joel. ²² Ní chaa ñuu Israel, kuni so'o-ní tu'un yá'a jíná'an-ní: Máa Jesús ñuu Nazaret, I'a va'a nì kuu-ya núu Dios. Te nuu máa-ní nì sá'a-ya tíñu ñá'nu jín kuá'a tuní. Te nì kakee nuu-ní nì kande'é-ní ja súan nì sá'a-ya onde jín Dios. Te suni súan kájiní taká-ní. ²³ Ko ní, nì kanachi'i-ní-ya ndá'a cháa ñáá. Te nì kaja'ni-dé-ya jíká cruz. Te jín tiempo, a nì jiní Dios ja súan sá'a-ní núu, chí suan nì teta'an-ya. ²⁴ Ko nì nachaku-ya ní sá'a Dios. Te nì janchaa-ya fuerza kue'e kuu-yo, chí tú ní kúu kendo-ga Jesús iní nda'a kué'e kuu-yo. ²⁵ Chí David, nì ka'an-de tu'un-ya: Nì jiní-ri nuu máa Jító'o-ri, ja nené kanchaa-ya jín-rí. Chí kanchaa-ya íchi ndává'a-ri, náva'a ma yú'ú-ri. ²⁶ Ja yuán ní kusí iní añú-ri. Te nì nakana jaa-ri-ya. Te suni ndetatú yiki kuñu-ri, te kuñukuu iní-ri. ²⁷ Chí ma skéndo-ní añú-ná iní lugar ndíyi, ní ma kuá'a-ní tu'un te yéu Se'e-ní, I'a íi. ²⁸ Nì stá'an-ní nuu-ná ndasa ni'in-ná ichi kúchaku-ná. Te kivi kúchaa-ná jín-ní te kusí xáan iní-ná sá'a. Achí David. ²⁹ Nání jíná'an-ní, ná kachí kají-ná nuu-ní tu'un David tatá ñuu-yo. Chí nì j'i-de. Te nì yuji-de. Te ve'e añú-de kanchaa jín-yó onde vina. ³⁰ Chí chaa nì jani tu'un Dios nì kuu-de. Te nì jiní-de ja ní ka'an téyí-yá jín-de ja núu-dé, cuenta chí tata-de, nukuíñí Cristo kunchaa-ya mesa-de tá'ú-yá tíñu. ³¹ Te ya'á ní jiní-de jín tiempo, nì kastú'un-de ja náchaku Cristo, chí añú-ya, tú ní kéndo iní lugar ndíyi. Te ní yiki kuñu-ya, tú ní té'yu. ³² Te Jesús, nì nachaku-ya ní sá'a Dios. Te kájiní-yo já chakú-ya. ³³ Te nì ndaa-ya kuá'an-ya íchi ndává'a Dios. Te nátu'un nì keyu'u máa Táa-yo, te onde nuu máa-yá, nì ni'in Jesús Espíritu Santo. Te nì jacha nuu-ya nátu'un kande'é-ní te kájiní so'o-ní vina. ³⁴ Chí David, tú ní ndaa-de andívi. Ko nì ka'an-de: Máa Tatá Dios, nì ka'an-ya jín Jító'o-ri: Nungoo-ró ichi ndává'a-ri, ³⁵ te ná chúkú-rí chaa kájito u'u róo, kuu-de teyu kúxndí ja'a-ro, achí. ³⁶ Te ná kuni ndaa ndivii ñayivi Israel ja Dios, nì jani-ya máa Jesús ja ná kúu-ya Jító'o-yo vasa nì kaja'ni-ní máa-yá jíká cruz, te suni máa-yá kúu Cristo. Achí Pedro jín-i. ³⁷ Te súan nì kájiní so'o-i tu'un yá'a. Te nì kanata'u'u iní añú-i. Te nì kaka'an-i jín Pedro jín sava-ga apóstol: Nání jíná'an-ní, ndasa sá'a-ná jíná'an-ná núsáá, achí-i. ³⁸ Te nì kachí Pedro jín-i: Nakani iní-ní jíná'an-ní, te kuanducha-ní jín sí'ví máa Jesucristo náva'a koo tuká'nu iní nuu kuáchi-ní. Te kuá'a-ya Espíritu Santo-ya núu-ní. ³⁹ Chí nuu máa-ní jín núu sé'e-ní, súan nì keyu'u-yá. Te suni súan nì ka'an-ya núu taká ñayivi káxiukú jíká, nuu násaa-i ja máa Tatá-yo Dios kana-ya xiní-í ná kí'in-i nuu-ya. ⁴⁰ Te Pedro, jín kuá'a-gá tu'un súan, nì ka'an ndaa-de. Te nì ka'an iní-de jín-i: Ná ndúkú ndéé-ní kaku-ní ma'ñú taká ñayivi ñáá ya'a, achí-de. ⁴¹ Te nì kajatú'un sava-i tu'un nì ka'an-de. Te nì kajanducha-í. Te kivi-ún nì ndea-ga-í nátu'un iní mil ñayivi. ⁴² Te nì ka'in iní-in-i síkí tú'un kástá'an apóstol, nì kandatú'un iní núu-de, nì kasákuáchí-de staa. Te nì kajikan ta'ú-dé.

Ja ní kañava'a ká'nu-i taká ndatíñu-i

⁴³ Te ndí'i ñayivi, nì kayu'ú-i. Te chaa apóstol, nì kasá'a-de kua'a tíñu ñá'nu jín tuní. ⁴⁴ Te taká ñayivi kákandíja, káxiukú tútu-i. Te kañava'a ká'nu-i taká ndatíñu-i. ⁴⁵ Te nì kaxíkó-i taká ndatíñu-i, jín taká ve'e-i. Te nì kasaka-í xu'un núu tá'an-i, ndasa jínu ñú'un in iní jíná'an-i. ⁴⁶ Te ndita'an kivi kaja'an tútu-i ve'e íi. Te kásákuáchí-i staa ndita'an ve'e-i. Te luu, sí ní ka'io iní añú-i káyee-í staa. ⁴⁷ Te kánakana jaa-i Dios. Te sava-ga ñayivi ñuu-ún, nì kaka'an jínú'un

jíin-i. Te ndita'an kivi ní kakaku sava-ga ñayivi ní sá'a máá Jító'o-yo. Te ñ kañdujíin-i jíin tíku'ni kándija-ún.

3

Ja ní nduva'a chaq rengo

¹ ñin kivi te ñi kaka Pedro jíin Juan, kaja'an-de iní ve'e ij. Chì máá hora ka'uní aini kúu, te jikán ta'u-í yúan. ² Te kákinchaka-i ñin chaq rengo onde kivi ní kaku-de. Te chaq-ún, ncháá-de ndita'an kivi yuxé'é vé'e ij nuu nání hermosa, jikán-de caridad nuu táká ñayivi kivi koyo iní ve'e ij yúan. ³ Te chaq-ún, ñi jini-de nuu Pedro jíin Juan, ja kuákivi-de iní ve'e ij. Te ñi ka'an ndá'u-de jíin-de ja ná kuá'a-de ñin caridad. ⁴ Te Pedro jíin Juan, ñi kande'é vá'a-de nuu cháa-ún. Te ñi kaka'an-de jíin-de: Yá'a nde'é-ró núu-rí, áchi-de. ⁵ Te máá cháa-ún, ndátu tu'a-de, jáni iní-de ni'in-dé yaku ña jíin núu Pedro jíin Juan. ⁶ Te ñi kachì Pedro: Tú ñáva'a-rí plata ni oro. Ko ja ñáva'a-rí, yúan kuá'a-rí nuu-ro. Jíin sí'ví máá Jesucristo ñuu Nazaret ndukuiñi te kaka-ró, áchi-de. ⁷ Te ñi tiin-de ndavá'a chaq-ún. Te ñi xndúkuiñi-de chaq. Te ja'a-dé jíin sukún já'a-dé, ñi kañduva'a-ni. ⁸ Te ñin ñi kanda-ni-de. Te ñi ndukuiñi-de. Te ñi jika-de. Te ñi kivi-de jíin Pedro jíin Juan iní ve'e ij, jika-de, kanda-de, te nákana jaa-de Dios. ⁹ Te ñi kajini táká ñayivi núu-dé ja nákana-de te nákana jaa-de Dios. ¹⁰ Te ñi nakuni-i nuu-dé ja máá cháa jikán caridad yuxé'é vé'e ij ja nání hermosa kúu-de. Te ñi kakee nuu-í kande'é-i. Te ñi kayu'ú-i, chí kajini-i ja súan ñi ta'an chaq-ún. ¹¹ Te chaq ñi nduva'a-ún, nini tiin-de Pedro jíin Juan, te ñi kataka-ni ñayivi núu-dé iní corredor ja nání Salomón. Te ñi kakee nuu-í kande'é-i. ¹² Te ñi jini Pedro ja súan kúu. Te ñi ka'an-de jíin ñayivi-ún: Chaq ñuu Israel, naja kánaa iní-ni kande'é-ni tiñu yá'a. Naja kande'é-ni nuu-ná. Kajani iní-ni ja cháa va'a kakuu-ná xí ío fuerza iní-ná náva'a nakaka chaq yá'a sá'a-ná náun. ¹³ Máá Dios Abraham, jíin Isaac, jíin Jacobo, máá Dios, Táa-yo, ñi nduñá'nu Se'e-ya Jesús ñi sá'a-ya, te ñi kanastúu-ni Jesús, te ñi kanakuxndí-ni I'a-ún jito nuu Pilato, vaša sía chaq-ún-ya kuni-de núu. ¹⁴ Ko máá-ni, ñi kaské'ichi-ni I'a ij, I'a ndoo. Te ñi kajikan-ni ñin chaq já'ni ndíyi sía Pilato. ¹⁵ Te ñi kaja'ni-ni máá Jító'o, I'a náschakú yóó. Ko Dios, ñi naschakú-ya Jesús onde ma'ñú ndíyi. Te máá-ná kakuu-ná testigo ja súan ío. ¹⁶ Te a kajini-ni chaq yá'a te kanakuni-ni-de. Te ñi kándija-de Jesús jíin sí'ví-yá, te ja yúan ní nasáva'a-ya-dé. Chì kándija-de-ya, te yúan ní nduva'a ij cháa yá'a nátu'un kajini máá-ni. ¹⁷ Ko vina ñáni, a jini-ná chí siki já tú ní kájuku'un iní-ni kúu ja ní kasá'a-ni súan, te suni súan ñi kasá'a chaq kátá'ú tiñu nuu-ni. ¹⁸ Te jíin kivi, ñi kajani chaq tu'un onde sáá ní sá'a Dios, ndasa koo tiñu, jíin ndása ndo'o Cristo. Te vina a ñi skíkuu-ya súan. ¹⁹ Te ná náxío káva iní-ni, te ná nákani iní-ni jíná'an-ni núsáá, náva'a ná ndá'va táká kuáchi-ni, te chaq kivi já ndúsi iní-ni sá'a máá Jító'o-yo. ²⁰ Náva'a táji Dios Jesucristo kii-ya, nátu'un ñi sándaq-ya já kúu ní onde sáá. ²¹ Ko jinu ñú'ún já kéndoo-ya onde andívi, onde kivi ndújáá táká ndatíñu, nátu'un ñi kaka'an chaq ndoo ñi kajani tu'un onde aná'an ní sá'a Dios. ²² Chì Moisés, ñi ka'an-de jíin táa-yo: Máá Tatá-ro Dios, kuá'a-ya ñin chaq nátu'un ruu, te kani-de tu'un nuu-ro. Te kenda-de ma'ñú táká ñani-ro nátu'un ñi kenda-rí. Te ná chú'un iní-ro tú'un ka'an chaq-ún nú ñaún ndí'i tu'un ka'an-de jíin-ró. ²³ Te nú ndé chaq tú kuni-de chu'un iní-de tu'un ka'an chaq kani tu'un-ún, te naa íi-dé ma'ñú táká-ga ñayivi, áchi Moisés.

24 Te taká chaa ni kajani tu'un, onde kivi ni kii Samuel te nii-gá onde vina, suni ni kajani-de tu'un ja kii kivi yá'a. 25 Máa-ni kakuu se'e chaa ni kajani tu'un-ya jín se'e siki contrato ni sándaá Dios jín táa-yo. Te ni ka'an-ya jín Abraham: Onde chi tata-ro kenda ja kendo ndatu taká se'e ñuyivi sá'a, áchi. 26 Te Dios, ni naschakú-ya Sé'e-ya. Te ni táji-yá Se'e-ya, te ni kii-ya nuu máa-ni xna'an-ga, náv'a a chaxio-ya-ni nuu taká kuachi-ni. Yúan-na te kendo ndatu-ni.

4

Ja ni kakatiin-de Pedro jín Juan

1 Te nini kaka'an-de jín ñayivi-ún, te sutu, jín ja kúñá'nu iní ve'e ii, jín saduceo, ni chakoyo-ún nuu-dé. 2 Te kákiti xaán iní ja kástá'an apóstol nuu ñayivi, ja kájani-de tu'un Jesús ja á ni nachaku-ya má'ñú ndíyi. 3 Te ni kakatiin-ún-de. Te ni kachindee-de iní vekaa onde kivi xían-ún, chi a ni iní. 4 Ko kua'a xaán ñayivi ni kajini so'o-i tu'un ni kaka'an chaa apóstol. Te ni kakandja-i. Te ni jinu natu'un u'un mil chaa. 5 Te kivi xían-ún, te chaa kakuñá'nu nuu máa-i, jín chaa ni kayii, jín chaa kachaa tutu, ni kandututú-de iní ñuu Jerusalén. 6 Te suni ni kandututú-de jín máa sutu ñá'nu-ga Anás, jín Caifás, jín Juan, jín Alejandro, jín taká-ga ja kakuu tá'an sutu ñá'nu-ga-ún. 7 Te ni kajani-ún-de ma'ñú. Te ni kajika tu'un-de: Na jín fuerza, xi na jín sí'vi kásá'a-ró tiñu yá'a, áchi. 8 Yúan-na te Pedro, chi ni kútú-de jín Espíritu Santo, te ni kachi-de jín chaa-ún: Nii chaa kakuñá'nu iní ñuu, jín ní chaa ni kayii nuu ñuu Israel. 9 Vina te nú xndichí-ni náa siki in tiñu va'a ni kasá'a-ná jín in chaa kú'u yá'a nú ndasa ni nduva'a-de, 10 núsáa te máa-ni jín taká ñayivi ñuu Israel, ná júku'un iní-ni ja jín sí'vi máa Jesucristo ñuu Nazaret ni nduva'a chaa kándij nuu-ni yá'a. Te suu I'a-ún ni kaja'ni-ni-ya jiká cruz. Ko ni nachaku-ya má'ñú ndíyi ni sá'a Dios. 11 I'a yá'a kuu yuu ja ní kaské'ichi ní, chaa kachutá'an ve'e. Te yuu-ún, máa yuu ndiso fuerza jiki kuu vina. 12 Te tuká inga chaa nama yóo, chi túu inga sí'vi nání ni in chaa ío iní ñuyivi yá'a ja kuu nama taká ñayivi jíná'an-i. Achí Pedro. 13 Yúan-na te ni kajini ja tú káyu'ú Pedro jín Juan kaka'an-de. Te a kájiní ja tú tu'a va'a-de, chi tú ní kájika-de escuela. Te ni kánaa iní kándé'é núu-dé. Te ni kajuku'un iní ja ní kajika-de jín Jesús. 14 Te kándé'é núu chaa ni nduva'a-ún, kándichí-de jín Pedro jín Juan. Te tú ní kakuu kuti xndió káni ni in tu'un. 15 Ko ni katá'ú tiñu nuu-dé ja ná kenda koyo-de ichi yatá municipio nini ná ndatu'ún máa jíná'an. 16 Te ni kaka'an: Ndasá sá'a-yó jín chaa yá'a núsáa. Chi jandaa kuu ja ní jicha tu'un kua'an nuu taká ñayivi ñuu Jerusalén ja súan ni kasá'a-de in tiñu ñá'nu. Te ma kuu ka'an-yo ja tú ío ndaa. 17 Ko náv'a a ma kuichá-ga tu'un yá'a ki'in nuu taká ñayivi, te ná ká'an xaán-yo núu-dé ja má kachí kuti-gá-de tu'un chaa-ún nuu ní in ñayivi, áchi. 18 Te ni kanakana xini-dé. Te ni katá'ú tiñu nuu-dé ja má ká'an-ga-de te ma stá'an-ga-de ni in tu'un jín sí'vi Jesús. 19 Yúan-na te ni kaka'an Pedro jín Juan: Tava máa-ni cuenta te nú jata'an iní Dios ja kuándatu-ná nuu-ni xna'an-ga vásá núu máa-yá. 20 Chi nini káni-ná tu'un ja ní kajini-ná jín ja ní kajini so'o-ná. Achí-de. 21 Yúan-na te chaa junta, ni kaka'an xaán núu Pedro jín Juan, te ni síá-de kua'an-de, chi tú ní káni'in kúti modo xndó'o Pedro jín Juan, chi káyu'ú kájito ñayivi, chi taká-i, kanakana jaa-i Dios siki ja ní kuu-ún. 22 Chi chaa ni nduva'a jín tiñu ñá'nu-ún, ví'f-gá uu xiko kuia ío-de.

Ja ní kajikan ta'u tiku'ni kándíja

²³ Te nì kakaku-de kája'an-de. Te nì najakoyo-de nuu tá'an-de. Te nì kanakani-de taká tu'un nì kaka'an sutu ñá'nu jín cháa nì kayi nuu-dé. ²⁴ Te súan nì kajini so'o-i tu'un kanakani-de. Te ñin jinu-ni nì kaka'an jaa-i jín Dios: Táta, máa-ní kúu Dios nì sá'a andávi, ñuyívi, mar, jín taká-ga ndatíñu. ²⁵ Te jín Espiritu Santo nì ka'an-ní jín yú'u táa-yo David, ja ní kuu-de mozo-ní. Chi nì ka'an-de: Naja kákiti iní ñayívi, te naja kanakani sáni iní-i. ²⁶ Nì kataka cháa kákuu rey ñuyívi jíná'an-de. Te cháa kákuñá'nu-ún, nì kácutú-de. Te ñin-na nì kandonda-de siki máa Tatá Dios jín siki Cristo-ya. ²⁷ Chi Herodes jín Poncio Pilato jín cháa ñin nación jín ñayívi ñuu Israel, nì kácutú ndíja-de iní ñuu yá'a, nì kandonda-de siki Sé'e i-ñi Jesús, I'a nì jani-ní, ²⁸ náv'a a sá'a-de taká tiñu nì teta'an máa-ní, jín já ní kundaq iní-ní onde sáa. ²⁹ Te vina, Táta, ndé'é-ní ndasa káka'an xaan-dé nuu-ná jíná'an-ná. Te ku'a-ní fuerza nuu mozo-ní ja ná chundéé iní-ná kani-ná tu'un máa-ní. ³⁰ Te skáa-ní nda'a-ní náv'a a sá'a-ní tana, jín tuní, jín tiñu ñá'nu. Te taká yuán ná kúu jín sí'vi máa Sé'e i-ñi Jesús. Achí-i. ³¹ Te súan nì kajikan ta'u-í. Te nuu ká'jin tútú-i-ún, nì taan. Te ndí-i, nì kácutú-i jín Espiritu Santo. Te nì kachundéé iní-i kájani-i tu'un Dios.

Ja ní kañava'a ká'nu-i ndatíñu-i

³² Te ñayívi kuá'a káandíja, chi jín iní jín añú-i nì kanduu ñin núú-i. Te tú ni ñin-i ní káka'an-i ja máa-i xín ñin ndatíñu. Chi taká ndatíñu, nì kañava'a ká'nu-i. ³³ Te téyí xaán kájani ndaq apóstol tu'un ndasa nì kajini-de ja ní nachaku Jito'o-yo Jesús. Te bueno nì kuu tu'un luu Dios iní-de. ³⁴ Te tú kuti naún nándi'i ní ñin-de, chi taká cháa káxín ñú'un, xí vé'e, nì kaxikó-de, te nì kákinchaka-de xu'un, ³⁵ te nì kachúkú-de xu'un-ún nuu já'a cháa apóstol. Te cháa apóstol nì kasaka-dé nuu ñin ñin tá'an-de ndasa kájinu ñú'un máa-i. ³⁶ Te José, tata Leví, ncháa-de ñuu Chipre, ío inga sí'vi-de kájatíñu apóstol, nání-de Bernabé, ja kuní ka'an, se'e tu'un ndéé iní. ³⁷ Nì xikó-de ñin ñu-un-dé. Te nì kinchaka-de xu'un. Te nì chúkú-de xu'un-ún nuu já'a cháa apóstol.

5

Siki Ananías jín Safira

¹ Ko ñin cháa nání Ananías jín ñásí'i-de Safira, nì kaxikó-de ñin ñu'un. ² Te nì janhaa-de sava xu'un. Te suni jini ñásí'i-de ja súan nì sá'a-de. Te nì kinchaka-de yaku-ni. Te nì chúkú-de nuu já'a cháa apóstol. ³ Te nì ka'an Pedro: Ananías, naja ní kivi Satanás iní añú-ro já xndá'ú-ro Espiritu Santo núú. Chi nì janhaa-ro sava xu'un ñú'un ní kaxikó-ró. ⁴ Ná té xikó-ga-ro, á nasu máa-ró xín núú. Te nuu ní xikó-ró, á nasu iní nda'a máa-ró ñú'un núú. Naja ní nakani iní-ro sá'a-ró súan. Ko nasu cháa xndá'ú-ro, chi Dios, áchí-de. ⁵ Te súan nì jini so'o Ananías taká tu'un yá'a, te nì ndua-ni-de. Te nì jii-ni-de. Te taká ñayívi ní kajini so'o tu'un-ún, nì kayu'ú xaan-í. ⁶ Te nì kandukiñi cháa súchí. Te nì kaxndánuu-de ndíyi-ún, te nì kákiñi'in-de-i yata vé'e. Te nì kachiyuji-de-i. ⁷ Te nì kunúu, natu'un uní hora. Te nì jaá ñásí'i-de nì kivi-ña vé'e-ún. Te naún jini máa-ña ja súan nì kuu. ⁸ Te Pedro, nì jika tu'un-de-ña: Kastu'un núu-rí. Nì xikó-ró ñú'un-ún ñin tanto súan xí túu. Achí-de. Te nì kachi-ña: Jaan, ñin súan nì kaxikó-ná, áchí-ña. ⁹ Te Pedro, nì ka'an-de jín-ña: Naja ní skétá'an-ró tu'un ja kóto nhaa-ro Espiritu máa Tatá Dios. Kuni so'o,

yuxé'é yá'a ká'ma vai koyo cháa n̄i kach̄induji yii-ro. Te suni súan kiñi'in-de róo ki'jn-ro, áchí-de. ¹⁰ Te n̄i ndua-ni-ña núu já'a Pedro. Te n̄i ji'i-ni-ña. Te n̄i ndi'vi koyo cháa súchí-ún. Te n̄i kajini-de ja á n̄i ji'i-ña. Te n̄i kakin̄i'in-de-ña, te n̄i kach̄induji-de-ña x̄iin yíi-ñá. ¹¹ Te ndivii tíku'n̄i kándija jíin táká ñayivi n̄i kajini tu'un tiñu yá'a, n̄i kayu'ú xaan-í.

Kua'q tiñu ñá'nu jíin tuni n̄i kasá'a apóstol

¹² Te cháa apóstol, n̄i kasá'a-de kua'q tiñu ñá'nu jíin tuni jito nuu ñayivi. Te ñin ká'nu-ni kándutútú-de in̄i corredor Salomón. ¹³ Ko tú ni chúndéé in̄i ni ñin-i ketá'an-i jíin-de. Ko ñayivi, ví'i-gá n̄i kajatú'ún-i-de. ¹⁴ Te ñayivi ní kándija nuu máá Jíto'o-yo, ví'i-gá n̄i ndea-i, kúu cháa kúu ñá'an, kua'a xaan-í. ¹⁵ Te n̄i kach̄inchaka-de kua'q ñayivi káku'u. Te n̄i kajak̄in-de-i in̄i ya'ya kánda-a nuu jito jíin núu yúu, nává'a nú vai Pedro sanaa jin̄u vasté máá káti-dé siki-í. ¹⁶ Te suni táká ñayivi ñúu yani-ún, n̄i katak̄a kua'a-í in̄i ñuu Jerusalén, n̄i kach̄inchaka-i ja káku'u jíin ja káta'an tach̄i k̄ini. Te ndi'i-ún, n̄i kanduvá'a jíná'an.

Ja ní kach̄indik̄in-i Pedro jíin Juan

¹⁷ Yúan-na te n̄i kákuuásún in̄i sutu ñá'nu jíin sáva tá'an ja kách̄iñú'ún siki saduceo, te n̄i kãndonda. ¹⁸ Te n̄i kãkatiin-ún cháa apóstol. Te n̄i kãtaan-dé in̄i vekaa ñuu. ¹⁹ Ko ndajá'a máá Tatá Dios, akuáa ní juña-ya yuxé'é vekaa-ún. Te n̄i kiñi'in ya-dé jíná'an-de. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: ²⁰ Kuá'an, te kuiñi-ró in̄i ve'e ij. Te yúan kani-ró táká tu'un nuu ñayivi ndasa kuchaku-i vida jáa yá'a. Achí-ya. ²¹ Te n̄i kajini so'o-de tu'un yá'a. Te nuu ní kundijin, te n̄i kivi koyo-de in̄i ve'e ij. Te n̄i kastá'an-de tu'un nuu ñayivi. Te nini kastá'an-de, te n̄i chakoyo sutu ñá'nu jíin tá'an-de. Te n̄i nastútú-de cháa junta jíin cháa n̄i kayii in̄i ñuu Israel. Te n̄i táji-de ndajá'a kuák̄i'in-de cháa-ún in̄i vekaa. ²² Ko nuu ní jakoyo cháa kákuu ndajá'a-ún vekaa, te tú ní káni'in-dé apóstol. Te n̄i kanaxió káva-de. Te n̄i kãkastu'ún-de tu'un yá'a: ²³ Jandáa kúu ja ní kajini-ná ndasú va'a vekaa. Te ká'jin cháa kãndito-ún ichi yuxé'é. Ko nuu ní kajuña-ná, te tú kuti naún cháa ní kãjini-ná nuu. Achí-de. ²⁴ Te cháa kúñá'nu in̄i ve'e ij jíin sutú ñá'nu, nuu ní kajini so'o-de tu'un yá'a, n̄i kakejá'a-de káyu'ú-de ja má júkuñi tu'un-ún. ²⁵ Ko n̄i jaa ñin ñayivi. Te n̄i kastu'ún-i: Ñá'an-ni, te nde'é-ni. Cháa n̄i kãtaan-ni vekaa, ká'jin-de in̄i ve'e ij. Te kastá'an-de tu'un nuu ñayivi. Achí-i. ²⁶ Yúan-na te n̄i kaja'an cháa kúñá'nu-ún jíin ndajá'a. Te ñúkuún vái-de jíin apóstol, ch̄i káyu'ú-de kãjito-de ñayivi já kuá'a-i yuu xiní-de. ²⁷ Te nuu ní jaa-de jíin apóstol, te n̄i jani-de cháa-ún in̄i municipio. Te sutu ñá'nu, n̄i xndichí-ún: ²⁸ Á tú ní kastu'ún-rí nuu-ro já má stá'an-ga-ro tu'un cháa jian. Ko vina ch̄i ñí ñúu Jerusalén n̄i xndeá-ro sá'an-ro. Te kãkuni-ro cháa-ró niñi cháa jian siki-rí jíná'an-ri, áchí. ²⁹ Ko Pedro jíin apóstol, n̄i kaka'an-de: Nini kuãndatu-ná nuu Dios vásá núu táká cháa. ³⁰ Máa Dios ndi'yi táa-yo, n̄i naschakú-ya Jesús, I'a n̄i kaja'ni máá-ni ja ní kajata kaa-ni-ya jiká cruz. ³¹ I'a yá'a n̄i nduñá'nu-ya kãncháa-ya ichi ndává'a Dios. Te n̄i nduu-ya I'a tá'ú tiñu jíin I'a nama yóo, nává'a nakani in̄i ñayivi ñúu Israel te koo tuká'nu in̄i-ya núu táká kuachi-i. ³² Te máa-ná jíin Espiritu Santo, kãkuu-ná testigo máa-ya nuu táká tu'un yá'a. Ch̄i já'a Dios Espiritu-ya núu táká ñayivi kãjãndatu nuu-yá. Achí-de. ³³ Te máa-ún, súan n̄i kajini so'o tu'un yá'a. Te n̄i kakiti xaan in̄i. Te ka'ni-ún-de kãkuni núu. ³⁴ Ko ío ñin maestro ley, námí-de Gamaliel. Te kúu-de cháa fariseo. Te táká ñayivi, kajatú'ún-i-de. Te n̄i ndukuiñi-de nuu junta. Te

nj tá'ú-de tiñu ná kúxio núu cháa apóstol. ³⁵ Te nj ka'an-de jíin: Róo cháa ñuu Israel, kani va'a inj-ro te nú naún kákuni ro sá'a-ró jíin cháa yá'a. ³⁶ Chj onde sáá ní ndonda Teudas, te áchí-de ja cháa téyíi kúu-de. Te nj kataka-i nuu-dé nátu'un kuun ciento cháa. Te nj jíi'-de nj sá'a sava-ga cháa. Te taká ja ní kajandatu tu'un nj ka'an-de, nj kajicha nuu kája'an sáni. ³⁷ Yúan-na te kivi ní ndutútu xini, te nj ndonda Judas cháa ñuu Galilea. Te nj jaka-de kua'a ñáyivi kuángoyo yata-dé. Te suni nj naa cháa-ún. Te taká ñáyivi ní kajandatu nuu-dé, nj kajicha nuu-i kája'an-i. ³⁸ Te vina ná kuá'a-rj consejo róo: Ma ké'é-ga-ro cháa yá'a. Síá-de ná kí'in-de. Chj nú onde chj ñáyivi vái tu'un yá'a xí tiñu yá'a, te naa í. ³⁹ Ko nú onde nuu Dios vai, ma kúu kasu-ro. Chj sánaa te natuu ja jíin Dios kájatá'an-ró. Achí-de. ⁴⁰ Te nj kajatú'ún tú'un nj ka'an Gamaliel. Te nj kákana xini cháa apóstol. Te nj kaskúun yunu xii sukun-dé. Te nj ka'an xaan núu-dé ja má ká'an-ga-de tu'un jíin sí'ví Jesús. Te nj kasía-de kája'an-de. ⁴¹ Te máá apóstol, nuu junta nj kenda koyo-de kája'an-de, kákusii iní-de ja ní jatú'un-ya kánd'o-de siki sí'ví-yá. ⁴² Te inj ve'e ij jíin taká ve'e, tú ní kájukuiñi-de ja kástá'an-de te kájani-de tu'un Jesucristo.

6

Ja ní kajani-de usia cháa kuatñu

¹ Te nj ndea kua'a cháa káskuá'a. Te ñin kivi, te cháa ñuu Grecia, nj kaka'an sóo-de siki cháa hebreo, chj tú ní téta'an ñin núu-de staa kée ñá'an viuda hora ja sáka-dé ndita'an kivi. ² Yúan-na te máá uxí uu apóstol, nj kanastutú-de taká cháa káskuá'a, te nj kaka'an-de: Ma kuu jukuiñi máá-rí ja kájani-rí tu'un Dios, te kuatñu-rj nuu mesa. ³ Núsáá te róo ñáni, kaji-ró usia tá'an máá-ró, cháa va'a, cháa ndíchí, cháa káñu'un chítú Espiritu Santo ná kúu-de. Te ná cháa-yó tiñu yá'a siki-dé. ⁴ Te ruu jíná'an-rj, kukuu-rj jíin ja kakán ta'u-rí, te kani-rj tu'un yá'a. Achí-de. ⁵ Te tu'un nj ka'an-de, nj kajata'an inj ñáyivi kuá'a-ún. Te nj kakaji-i Esteban, cháa kándíja va'a kúu-de. Te ñu'un chítú-de Espiritu Santo, jíin Felipe, jíin Prócoro, jíin Nicanor, jíin Timón, jíin Parmenas, jíin Nicolás, cháa nj naki'in sé'é judío ñuu Antioquía. ⁶ Taká cháa yá'a, nj kajani-i nuu cháa apóstol. Te nj kajikan ta'u-dé te nj kaxndée-de nda'a-dé xini cháa-ún. ⁷ Te tu'un Dios nj jika kua'an. Te cháa káskuá'a, nj kandeá xaan-dé inj ñuu Jerusalén. Te suni kua'a sutú nj kajatú'ún, te nj káandíja.

Tu'un Esteban

⁸ Te Esteban, nj chítú ndii-de jíin fuerza, te ñúkúun ní sá'a-de tiñu ñá'nu xaan jíin tuni nuu taká ñáyivi. ⁹ Te inj ve'e sinagoga nj kandongda yaku cháa, cháa libertino, jíin cháa ñuu Cirene, jíin cháa ñuu Alejandría, jíin cháa ñuu Cilicia, jíin Asia, nj kastátá'an jíin Esteban. ¹⁰ Ko tú ní kákundéé jíin-de, chj ndíchí-de, te suni nj ka'an-de jíin fuerza máá Espiritu. ¹¹ Yúan-na te nj kaská'an yaku cháa ja ní kaka'an: Nj kajini so'o-ná ká'an ndiva'a Esteban siki Moisés jíin siki Dios, áchí. ¹² Te súan nj kaská'an-ún ñáyivi, jíin cháa nj kayii, jíin cháa káchaa tutu. Te nj kajinu yuán siki-dé, te nj kakatiin-ún-de kuángoyo jíin-de onde nuu junta. ¹³ Te nj kajani testigo falso ja ní kaka'an: Cháa yá'a, ndita'an kivi ká'an ndiva'a-de siki vé'e ij yá'a jíin siki ley. ¹⁴ Chi nj kajini so'o-ná ká'an-de ja Jesús, cháa ñuu Nazaret, kanu-de ve'e ij yá'a, te nasama-de taninu nj xndóo Moisés nuu-yo. Achí. ¹⁵ Yúan-na te taká ja káxiukú iní municipio, nj káandakoto nuu-dé, te nj kajini ja jito nuu-dé nátu'un nuu ñin ndajá'a ándví.

7

Tu'un ni jani ndaa Esteban

¹ Te máá sutú ñá'nu-ga, ni ka'an jíin-de: Súan kúu náún, áchí. ² Te máá-de, ni ka'an-de: Táta, ñáni, kuni so'o-ní tu'un yá'a jíná'an-ní. Máá Dios, I'a ñá'nu, I'a luu, ni kenda-ya núu táa-yo Abraham ná ni kanchaa-de iní ñuu Mesopotamia, onde ná té ki'in-ga-de kunchaa-de iní ñuu Harán núú. ³ Te ni ka'an-ya jíin-de: Kenda iní ñuu-ro jíin má'ñú tá'an-ró, te ki'in-ro kunchaa-ro iní ñuu ja stá'an-ri nuu-ro, áchí-ya. ⁴ Yúan-na te ni kenda-de iní ñuu Caldea. Te ni kanchaa-de iní ñuu Harán. Te yúan ni jíi táa-de. Te ni sá'a Dios ja ní chaa-de ñuu yá'a nuu káxiukú-ní vina. ⁵ Te tú ní já'a-ya ñú'un-ún kuu ta'u-dé, ni vasté ñn tí'li. Ko ni keyu'u-yá ja kuá'a-ya ñú'un-ún nuu-dé onde jíin núu táká tata kii nuu-dé, vasa tú ní ío se'e-de sáá. ⁶ Te súan ni ka'an Dios jíin-de: Tata-de kuxiukú jíká-i inga ñuu. Te kuun ciento kuia kuatífu sáni-de-i te xndó'o-de-i. ⁷ Te ni ka'an Dios: Ko máá-ri, ndonda-ri siki ñuu nuu kúu-i mozo-ún. Te onde nú ni kuu-ún, te kenda koyo-i te chiñú'n-i ruu ichi yá'a. ⁸ Te ni sá'a-ya contrato jíin-de jíin tuni ja xiti ndúu-de. Te se'e Abraham ni kuu Isaac. Te ni xiti ndúu-de-i nuu uná kivi-í. Te se'e Isaac ni kuu Jacob, te se'e Jacob ni kuu ndí'uxí uu máá tata ñúu. ⁹ Te taká tata ñúu-ún, ni kakukuásún iní-de. Te ni kaxikó-de José kua'an-i onde ñuu Egipto, Ko Dios ni jika-ya jíin-i. ¹⁰ Te ni nama-ya-í nuu táká tundó'o ni ta'an-i. Te ni kundíchi-i. Te Faraón, chaa kúu rey ñuu Egipto, ni kusii iní-de jíin-i ni sá'a-ya. Te ni chaa-de gobernador siki José. Te José, ni tá'u-de tiñu nuu ñuu Egipto jíin núu vé'e Faraón. ¹¹ Te ni kii ñn tama xaán ní ñuu Egipto jíin ní ñuu Canaán. ñn tundó'o xaán ní kuu-ún. Te ndiyi táa-yo, tú ní káni'in-dé ja kée-dé jíiná'an-de. ¹² Te ni jini tu'un Jacob ja ío trigo onde ñuu Egipto. Te ni táji-de táa-yo ní kaja'an-de vuelta ñn. ¹³ Te ja vuelta uu, ni kanakuni ñani José nuu-dé ja máá-de kúu. Te suni ni stá'an José ñani-de nuu Faraón. ¹⁴ Te José, ni táji-de chaa kája'an ja ní kana-de xini táa-de Jacob kii-de jíin táká tá'an-de. Ío uní xiko xia'un-i. ¹⁵ Súan ni kuun Jacob kua'an-de onde ñuu Egipto. Te yúan ni jíi-de jíin táká tata ñúu-yo. ¹⁶ Te chaa-ún, ni kanaja'a-de káno'on-de onde ñuu Siquem. Te ni kayuji-de iní ve'e añú ja jíin plata ní jaan Abraham nuu sé'e Hamor ñuu Siquem. ¹⁷ Ko ni kuyani kivi ní keyu'u Dios nuu Abraham. Te ñayivi-ún, ni ndea-i. Te ni kukua'a-í iní ñuu Egipto. ¹⁸ Te ni kuu kuia. Te ni nukuiñi inga rey iní ñuu Egipto ja tú jatú'ún-de tu'un José. ¹⁹ Te rey-ún, ni xndá'ú-de ñayivi ñúu-yo, ni sándiva'a-de jíin táa-yo, ja fuerza ná skána-de se'e-de kuu-i. ²⁰ Te kuia-ún ni kaku Moisés. Te ni kusii iní Dios jíin-i. Te uní yoo ní ja'nu-i iní ve'e táa-i. ²¹ Te náa-i, ni skána-ña-í. Te ni naki'in sesíi Faraón-ún-i. Te ni skuá'nu-ña-í natu'un se'e máá-ña. ²² Te ni kutu'a Moisés taká tu'un ndíchi ñuu Egipto. Te ñá'nu xaán ní kuu-de jíin táká tu'un ká'an-de jíin táká tiñu sá'a-de. ²³ Te nuu úu xiko kuia-de, te ni kusii iní-de kinde'é-de taká ñani-de ja kákuu se'e Israel. ²⁴ Te ni jini-de nuu ñn chaa Egipto ja sándiva'a jíin ñn chaa Israel. Te ni stují-dé chaa Egipto-ún, te súan ni nama-de ñani nda'ú-de. ²⁵ Ko máá-de, jáni iní-de ja júku'un iní taká ñani-de ja Dios ni táji-yá-de ja náma-de ñani-de núú. Ko máá ñani-de, tú ní kájuku'un kuti iní. ²⁶ Te inga kivi xian-ún, suni ní jini-de nuu úu chaa kájatá'an. Te ni ja-de. Te ni ka'an-de jíin ja ná júkuñi: Súchi, najá kásá'a ndiva'a-ró jíin tá'an-ró. Chí ñani-ro kánakuni tá'an-ró. Achí-de. ²⁷ Ko máá cháa já'a ta'u tá'an-ún, ni chujíki-de Moisés. Te ni ka'an-de: Ndéja ní jani róo ja kúhá'nu-ró te sánda-a-ro tíñu-ri jíná'an-ri. ²⁸ Te suni kuni-ro ká'ni-ro rúu

nátu'un nì ja'ni-ro cháa ñuu Egipto iku náún. Achí-de jíin Moisés. ²⁹ Te tu'un yá'a nì jini so'o Moisés. Te nì jinu-de kua'an-de. Te jíká ní ncháa-de onde ñuu Madián. Te yúan nì skáku ñasí'i-de uú se'e yíi. ³⁰ Te nì jinu tuku uú xiko kuia. Yúan-na te ñin ndajá'a ándíví, nì kenda-ya núu-dé onde nuu ñú'un té'é yúku Sinaí, ma'ñú ñin yukú kayú yáá ñú'un nì kenda-ya. ³¹ Yúan-na te Moisés, ndé'é-de, te náa iní-de ja ní jini-de ñu'un-ún. Te nì kandita-de náva'a kuni-de nuu. Te nì ka'an máá Tatá-yo Dios jíin-de: ³² Máá-rí kúu Dios ndiyi táa-ro, Dios Abraham, Dios Isaac, Dios Jacob, áchí-ya. Ko Moisés, kisi-i-de, te tú ní chundéé iní-de ndé'é-de nuu. ³³ Te máá Tatá Dios, nì kachí-ya jíin-de: Kiñi'in ndijan-ro já'a-ro. Chì nuu kándij-ro jíin, ñu'un ñi kúu. ³⁴ A nì jini-ri ja sé'e-ri ká'jin-i iní ñuu Egipto, xaan kándo'o-i. Te suni jini so'o-ri ja kánde'e ndá'u-i. Te nì kuun-ri vai-ri ja náma-ri-i jíná'an-i. Te vina, ña'an yá'a núsáá. Te ná táji-rí róó ki'in-ro onde ñuu Egipto. Achí-ya jíin-de. ³⁵ Núsáá te Moisés yá'a, vasa a nì kaské'ichí-i-de te vasa nì kaka'an-i: Ndéja ní jani róó ja kúñá'nu-ró siki-rí, te sánda-ro tíñu-ri, nì achí-i jíin-de. Ko Dios, nì táji-yá-de kua'an-de ja tá'ú-de tíñu nuu-í te nama-de-i. Te ndajá'a-ya ja ní kenda nuu-dé nuu yukú-ún, suni nì chindéé ní chituu-ya-dé. ³⁶ Te cháa yá'a, nì ndiñi'in-de-i jíná'an-i iní ñuu yúan, te nì sá'a-de kua'a tíñu ñá'nu, jíin táká tunj iní ñuu Egipto, jíin núu mar kuá'á, jíin núu ñú'un té'é, uú xiko kuia. ³⁷ Cháa yá'a kúu Moisés ja ní ka'an jíin táká se'e Israel: Ma'ñú táká ñani-ro, nukuiñi ñin cháa kani tu'un máá Tatá-ro Dios sá'a-ya nátu'un ruu. Te nuu cháa-ún kuni ná'in-ró tú'un ka'an-de. Achí. ³⁸ Cháa-ún kúu cháa nì kandee jíin tíku'nì ndiyi táa-yo onde nuu ñú'un té'é. Te nì ka'an ñin ndajá'a-ya jíin-de xini yúku Sinaí, te nì ni'in-dé tu'un ndasa kuchuu-yo. Te nì jani-de tu'un-ún nuu-yo. ³⁹ Ko ndiyi táa-yo, tú ní kákuñi-de kuandatu-de nuu cháa-ún, chí sasua nì kaské'ichí-de cháa. Te nì kákusin iní-de, no'on-de ñuu Egipto kákuñi-de núu. ⁴⁰ Te nì kaka'an-de jíin Aarón: Sáva'a tini-ro I'a ná kúxnúu núu-yo. Chì cháa Moisés, ja ní kiñi'in-de yóó iní ñuu Egipto vai-yó, tú kájiní-yo naún ní ta'an-de. Achí. ⁴¹ Yúan-na te nì kasá'a-de ñin chelu. Te nuu ndosó-ún nì kasoko-dé kiti. Te nì kákusii iní-de jíin tíñu nì kasá'a-de jíin ndá'a-dé. ⁴² Te Dios, nì kuxio-ya núu-dé kua'an-ya. Te nì xndóo-ya-dé ná kuatíñu-de nuu tíñuú xini ándíví, nátu'un yóso núu tutú cháa nì kajani tu'un Dios onde sáá: Róó ñayivi Israel, a nì kaja'ni-ro kiti núu-rí uú xiko kuia nuu ñú'un té'é náún. ⁴³ Túu, chí sasua nì kajani-ró vé'e kuui ndosó Moloc jíin tíñuú xini máá Renfán, ndosó ja ní kasá'a máá-ró ja chíñú'ún-ró. Ja yúan ná sjá'a-ri róó ki'in-ro onde yata ñuu Babilonia, áchí-ya. ⁴⁴ Ndiyí táa-yo, onde ñu'un té'é ní kañava'a-de ve'e ñii Dios, nátu'un nì tá'ú Dios tíñu nuu Moisés ja súan sá'a-de ve'e-ún, nátu'un muestra nì jini-de. ⁴⁵ Sáa chí jíin fuerza Dios nì kaskúnu ndiyi táa-yo ñayivi sñin nación ja ní katjin máá-i ñuu yá'a. Yúan-na te jíin Josué ní kivi koyo-de iní lugar máá-i, nì kákinchaka-de ve'e ñii-ún nì kendoo yá'a onde kivi David. ⁴⁶ Te David, nì kusii iní Dios jíin-de. Te nì jikan-de ja ná sáva'a-de ñin ve'e kuu Dios Jacob. ⁴⁷ Ko Salomon, nì sá'a-de ñin ve'e máá-yá. ⁴⁸ Ko I'a ñá'nu-ún, tú ncháa-ya iní ve'e kásá'a cháa, nátu'un nì ka'an cháa jani tu'un-ya onde sáá: ⁴⁹ Ándíví kúu silla kánchaa-ri, te tá'ú-rí tíñu. Ñuyivi kúu teyu nuu káxndí ja'a-rí. Ndasá koo ve'e kani-ró kúnchaa-ri núsáá. Xí ndénu kúu nuu ndétatú-ri. ⁵⁰ Á tú ní sá'a ndi'i-ri ndatíñu yá'a, áchí máá Tatá Dios. ⁵¹ Xaan kákujá'a iní-ní. Tú káandíja iní añú-ní te xaan só'ó-ní. Chì nene kájasu-ní nuu Espiritu Santo, nátu'un nì kasá'a ndiyi táa-ní onde aná'an. ⁵² Ío

in chaa ni kajani tu'un-ya onde saa ja tu ni kachindikin ta-a-ni-de nuan. Chi ta-a-ni, a ni kaja-ni-de chaa kajani tu'un ja kii maa la ndaa nuu. Te la-un, a ni kanastuu-ni-ya te ni kaja-ni-ni-ya. ⁵³ Ko maa-ni, tu ni kaskikuu-ni, vasa ndaja'a maa-ya, ni kajani-ya ley nuu-ni. Achí Esteban. ⁵⁴ Taká tu'un ya'a ni kajini so'o. Te ni kata'u'u ini. Te kanakaji ni yu'u kajito Esteban. ⁵⁵ Ko maa Esteban, ni kútu-de Espíritu Santo. Te ni ndakoto-de ichi andívi. Te ni jini-de ja ndii nchaá nuu kanchaa Dios. Te Jesús, kandi-ya ichi ndava'a Dios. ⁵⁶ Te ni ka'an-de: Vina te ndé'é-ri ja nuña andívi. Te ndé'é-ri nuu maa Sé'e chaa kandi-ya ichi ndava'a Dios. Achí-de. ⁵⁷ Yúan-na te ni kakana kó'ó. Te ni kajasu so'o. Te in jinu-ni ni kandonda vaá siki Esteban. ⁵⁸ Te ni kakiñi'in Esteban kua'an jín-de onde yu'u nuu. Te ni kaskana tikachi. Te ni kaja'a yuu xini-dé. Te ñayivi kande'é, ni kachuku-i tikachi-un nuu ja'a in chaa súchi nani Saulo. ⁵⁹ Te nini kátojo yuu xini Esteban, te ni ka'an nda'u Esteban jín maa Jito'o-yo: Tata Jesús, naki'in-ni añu-na vina, achí-de. ⁶⁰ Te ni jukuiñi jiti-de. Te ni ka'an jaa-de: Tata, ma chi'i-ni cuenta kuachi ya'a siki-i jina'an-i, achí-de. Súan ni ka'an-de tu'un ya'a, te ni jiji-ni-de.

8

Ja ni chindikin Saulo tiku ni kándija

¹ Te Saulo, ni jatú'un-de ja ni jiji Esteban. Te kivi-un ni keja'a kachindikin xaan-i tiku ni kándija ini nuu Jerusalén. Te tiku-ni-un, ni kajicha nuu-i kaja'an-i ni ndañuu Judea jín ndañuu Samaria. Ko chaa apóstol chi tuu. ² Te chaa kachiñu'un Dios, ni kajachinduji-de Esteban. Te ni kande'e xaan-dé ja ni naa Esteban. ³ Ko Saulo, chi xnáa-dé tiku ni kándija kuni-de. Te kivi-de ndita'an ve'e. Te nu'un-de chaa, ña'an, taan-dé-i vekaa.

Ja ni jika tu'un Dios ini nuu Samaria

⁴ Te taká ñayivi ni kajicha nuu-un, kaja'an-i taká nuu kajani-i tu'un Dios. ⁵ Te Felipe, ni kuun-de kua'an-de nuu Samaria. Te yúan ni jani-de tu'un Cristo nuu ñayivi. ⁶ Te taká ñayivi-un, ni kachu'un ini-i taká tu'un ja ni ka'an Felipe jín-i. Te ni kajini so'o-i, te ni kajini-i taká tuni ni sa'a-de. ⁷ Chi ini kua'a ñayivi ni kiñi'in-de tachi kini. Te ni kenda-un kákana kó'ó kaja'an. Te tini chaa ni kuyunu jín chaa rengo, ni kanduva'a-de. ⁸ Te ni kakusi xaan ini ñayivi nuu-un. ⁹ Te ini nuu-un ni jo in chaa nani Simón. Te chaa-un, chaa ñava'a kuu-de. Te xaan kánaa ini ñayivi nuu Samaria kande'é-i. Te ni ka'an-de ja in chaa ña'nu xaan kuu maa-de. ¹⁰ Te ñayivi, xaan va'a kachu'un ini-i tu'un ka'an-de onde súchi lúli te onde chaa ña'nu. Te ni kaka'an-i: Chaa ya'a xaan yivi fuerza Dios ña'nu ini-de. ¹¹ Te kachu'un ini-i tu'un ka'an-de, chi xaan kani kivi ni sa'a-de tiñu ñava'a nuu-i, ni kanaa ini-i kande'é-i. ¹² Ko nuu-i ni jani Felipe tu'un va'a nuu nuu tá'u Dios tiñu, jín tu'un sívi Jesucristo. Yúan-na te ni kakandija-i. Te ni kajanducha-i kuu chaa kuu ña'an. ¹³ Te maa Simón, suni ni kandija-de, ni janducha-dé. Te ni jika kuu-de jín Felipe, ndé'é-de ja sa'a Felipe taká tuni jín taká tiñu ña'nu. Te ni kee nuu-dé kandi-de. ¹⁴ Te chaa apóstol ká'in-de ini nuu Jerusalén, ni kajini tu'un-de ja ñayivi nuu Samaria, ni kajatá'u-i tu'un Dios. Te ni katará-de Pedro jín Juan kaja'an-de yúan. ¹⁵ Te ni jakoyo chaa-un. Te ni kajikan ta'u-dé ja'a ñayivi-un, nava'a ná ni'in-i Espíritu Santo jina'an-i. ¹⁶ Chi té cha'an-ga kii-ya siki ni in-i. Chi máni ni kajanducha-i jín sívi Jesús. ¹⁷ Yúan-na te ni kachaa-de nda'a-dé xini-i jina'an-i te ni chaa Espíritu Santo

sikí-í. ¹⁸ Te n̄ jini Simón ja súan káchaa apóstol nda'a-dé xini ñayivi-ún, te já'a-ya Espiritu Santo nuu-í. Te kua'a-de xu'ún núu apóstol kuní-de núu. ¹⁹ Te n̄ ka'an-de: Suni kuní-ná ja kuá'a-ní fuerza yá'a nuu-ná náv'a a ñani ñayivi xndé-e-ná nda'a-ná xini-í, te chaá Espiritu Santo sikí-í, áchí-de. ²⁰ Yúan-na te n̄ kachj Pedro jíin-de: Xu'ún-ró ná náa jíin-ró, chj jáni inj-ro ja jíin xu'ún kúu kuaan-ró tá'u já'a Dios. ²¹ Tú cuenta-ro ni tú ta'u-ro ja kúndij-ro sikí tíñu yá'a, chj tú ío ndaa inj añú-ro núu Dios. ²² Núsáa te nakani inj-ro sikí kuáchi-ró yá'a. Te nandakan ta'u-ro núu Dios, sanaa te sá'a-ya túká'nu inj-ya núu kuáchi ñú'un inj-ro. ²³ Chj jini-rj ja xáan kúj'a inj-ro núu-ya. Te máni kuáchi tñn róo. Achí Pedro jíin-de. ²⁴ Yúan-na te n̄ ka'an Simón jíin-de: Kakan ta'u máa-ró já'a-rí nuu máa Jító'o-yo náv'a a ni ñn tu'un ká'an-ro jián ma kí sikí-rí, áchí-de. ²⁵ Te máa-de, n̄ kaka'an ndaa-de. Te n̄ kajani-de tu'un Dios. Te n̄ kanaxió káva-de káno'on-de ñuu Jerusalén. Te kua'a-gá nda'úu Samaria kájani-de tu'un va'a.

Felipe jíin cháa eunuco

²⁶ Te ñn ndajá'a máa Tatá Dios, n̄ ka'an-ya jíin Felipe: Ndukuiñj te ki'in-ro ichi sur, ichi já kenda inj ñuu Jerusalén, ja kúun kua'an onde ñuu Gaza. Achí-ya. Te yúan chj ñu'un té'é kúu. ²⁷ Yúan-na te n̄ ndukuiñj Felipe kua'an-de. Te n̄ kenda-ni ñn chaá eunuco etíope. Te chaá-ún játíñu-de nuu reina etíope, nání-ña Candace. Te ñn gobernador kúu-de. Te suni ndíto-de yaka xu'ún-ña. Te n̄ kii-de ñuu Jerusalén, n̄ kichiñú'ún-de Dios. ²⁸ Te kuano'on-dé kánchaa-de nuu carreta-de. Te ká'u-de tutu n̄ chaá Isaías chaá n̄ jani tu'un Dios onde sáa. ²⁹ Te máa Espiritu n̄ ka'an-ya jíin Felipe: Kuá'an te kita'an-ro carreta-ún. ³⁰ Te Felipe, n̄ kundéé-de n̄ jaq-de. Te n̄ jini so'o-de ká'u chaá-ún tutu ja ní chaá Isaías onde sáa. Te n̄ jiká tu'ún-de chaá-ún: Á júku'un inj-ni ñaun ká'u-ní xí túu. Achí-de. ³¹ Te máa eunuco, n̄ ka'an-de jíin Felipe: Te ndasa juku'un inj-ná te nú tú stá'an ñn chaá nuu-ná, áchí-de. Te n̄ ka'an nda'ú-de ja ná káa Felipe nuu carreta-de te kunchaa-de jíin-de. ³² Te nuu ká'u-de tutu ij-ún n̄ ka'an tu'un yá'a: Nátu'un ñn rij ja kuá'an-tj kúu-tj, súan n̄ ja'an-ya. Te nátu'un ñn lélu sété tú ndé'e-tj, suni súan tú ní ká'an kuti-ya. ³³ Te hora n̄ kuka nuu-ya, tú ní sándaq va'a-i jíin-ya. Ndasa koo tu'un tata-ya, chj n̄ jiji-ya iní ñuyivi yá'a. Achí. ³⁴ Yúan-na te chaá eunuco-ún, n̄ ka'an-de: Chaá n̄ jani tu'un yá'a, ndé sikí cháa ká'an-de. Sikí máa-de xí sikí ingá chaá, áchí-de jíin Felipe. ³⁵ Yúan-na te Felipe, n̄ kejá'a-de ká'an-de. Te jíin tú'un ká'an tutu ij-ún n̄ jani-de tu'un va'a Jesús nuu cháa-ún. ³⁶ Te nini kája'an-de ichi-ún, te n̄ jakoyo-de ñn nuu ñú'un nducha. Te n̄ ka'an chaá eunuco: Yá'a ñú'un nducha. Á tú kuu kuanducha-ná, xí ndéja jasú. Achí-de. ³⁷ Te n̄ kachj Felipe: Nú kándija-ní onde jíin iní jíin añú-ní, te kuu, áchí-de. Te n̄ ka'an eunuco: Kándija-ná ja Jesucristo kúu máa Sé'e Dios, áchí-de. ³⁸ Te n̄ tá'ú-de tíñu n̄ jukuiñj carreta. Te n̄ kanuu ndendúu-de kája'an-de nuu ñú'un nducha yúan. Te n̄ skuanducha Felipe chaá eunuco. ³⁹ Te nuu ní kanana-de inj nducha, te Espiritu máa Tatá Dios, n̄ chaxio-ni-ya Felipe kua'an-de. Te chaá eunuco, tuká ní jini-de nuu Felipe. Te n̄ ki'in-de ichi kuano'on-dé. Te kúsiñ iní-de. ⁴⁰ Ko Felipe, n̄ ndenda-de onde ñuu Azoto. Te nini já'a-de kua'an-de, te jáni-de tu'un va'a-ya táka ñuu. Te vasa ní jaq-de ñuu Cesarea.

9

Jā ní nakani iní Saulo

¹ Te Saulo, nákatá-de jā ndóna-de ka'ni-dé taká cháa káskuá'a tų'un máá Jító'ọ-yo. Te nì jaa-de nuu sutú kúná'nu-ga. ² Te nì jikan-de tutu nuu cháa-ún jā kí'in-de taká ve'e sinagoga ñuu Damasco, náva'a katiiin-de sava cháa xí ñá'an já ká'jin siki tú'un-ya. Te ku'ni-de ñayivi-ún kunchaka-de-i kii-de jín-i ñuu Jerusalén kuní-de. ³ Te nì kí'in-de ichi kuá'an-de. Te nì kuyani-de ñuu Damasco. Te sánaa-ní te nì ndii ncháa-ní ñí núu-dé onde andívi. ⁴ Te nì ndua-ní-de nuu ñú'un. Te nì jini so'ọ-de ká'an ñn tų'un jín-de: Saulo, Saulo, naja chindikin-ro rúu. Achí. ⁵ Te máá-de, nì ka'an-de: Ndé cháa kúu-ní vii, Táta, áchí-de. Te nì kachí-ya jín-de: Máá-rí kúu Jesús ja chindikin-ro rúu. Xaan yí kúu ja kuañú yátá-ró punta garrocha. Achí-ya. ⁶ Te máá-de, kisi-i-de, chí yú'ú-de. Te nì ka'an-de: Táta, naún sá'a-ná kuní-ní, áchí-de. Te máá Jító'ọ-yo, nì kachí-ya jín-de: Ndukoo, te kivi-ró iní ñuu. Te yúan ni'in-ro tú'un ndasa sá'a-ró. Achí-ya. ⁷ Te cháa kája'an jín Saulo, nì kajukuiñi-de kákee nuu-dé kándé'é-de. Chi nì kajini so'ọ ndija-de ní'in, ko tú ní kajini-de nuu ní ñn cháa ká'an. ⁸ Yúan-na te nì ndukoo Saulo nuu ñú'un. Te nì ndakoto-de. Ko tú ní ñn nuu ní jini-de. Te káñn cháa-ún nda'a-dé kája'an-de jín-de. Te nì kaskivi-de Saulo iní ñuu Damasco. ⁹ Te yúan nì kanhaa-de uní kivi. Te tú ní kúu kuti ndé'é-de, ni tú ní yéé-dé staa, ni tú ní j'i-de nducha.

Saulo iní ñuu Damasco

¹⁰ Te nì jo ñn cháa skuá'a tų'un-ya ñúu Damasco nání-de Ananías, te jín jáni nì ka'an máá Jító'ọ-yo jín-de: Ananías, áchí-ya. Te máá-de, nì ka'an-de jín-ya: Táta, yá'a kánhaa-ná, áchí-de. ¹¹ Te nì ka'an máá Jító'ọ-yo jín-de: Ndukuiñi te kí'in-ro ichi yá'ya ja nání derecha. Te iní ve'e Judas ná ndúkú-ró ñn cháa nání Saulo ñuu Tarso, chi jandáa jikán ta'ú-dé. ¹² Te skoto jani-de ja ñn cháa nání Ananías, kivi-de te cháa nda'a xini-dé, náva'a ndundijin nduchi-dé. Achí-ya. ¹³ Yúan-na te nì ka'an Ananías: Táta, a nì jini tų'un-ná siki cháa yúan ja xaan sá'a ndiva'a-de jín ñayivi ndóo-ní iní ñuu Jerusalén. ¹⁴ Te vina nì cháa-de yá'a ndiso-de tiñu sutú ñá'nu, náva'a katiiin-de taká ñayivi káchiñú'ún-i ní, te taan-dé-i vekaa. Achí-de. ¹⁵ Te máá Jító'ọ-yo, nì ka'an-ya jín-de: Kuá'an, chi cháa nì kaji máá-rí kúu cháa jian, náva'a ná káni-de tų'un-ri kí'in-de ñí núu ñayivi ñn nación, ñí núu rey, jín ñí núu taká ñayivi ñuu Israel. ¹⁶ Chì stá'an-ri nuu-dé ja kánúú ndó'o-de kua'a xaan tundo'o siki sí'vi-rí. Achí-ya. ¹⁷ Yúan-na te kua'an Ananías. Te nì kivi-de iní ve'e-ún. Te nì xndée-de nda'a-dé xini Saulo. Te nì ka'an-de: Nání, Saulo. Máá Jító'ọ-yo Jesús, I'a nì kenda nuu-ro ichi vái-ró, nì táji-ya ruu vái-ri nuu-ro náva'a ná ndundijin nduchi-ro, te ná kútú-ró Espíritu Santo. Achí-de. ¹⁸ Te nì koyo-ni nátu'un soo yúndúchi-dé. Te nì ndundijin nduchi-dé. Te nì ndukuiñi-de. Te nì janducha-dé. ¹⁹ Yúan-na te nì nakee-dé staa. Te nì nani'in iní-de. Te nì kendoo Saulo yaku kivi jín cháa káskuá'a ja káxiukú-de iní ñuu Damasco. ²⁰ Te nì keja'a-ni-de jani-de tų'un Jesucristo iní ve'e sinagoga, áchí-de ja I'a yá'a kúu-ya Sé'e Dios. ²¹ Te taká ñayivi ní kajini so'ọ tų'un ka'an-de, nì kákee nuu-í kándé'é-i. Te nì kaka'an-i: Á nasu cháa yá'a xaan sá'a ndiva'a-de jín taká ñayivi kándaku ñi'in sí'vi-yá yá'a núu. Te ja yúan ní cháa-de yá'a, ku'ni-de preso no'on-de jín-i nuu sutú ñá'nu núu. Achí-i. ²² Ko Saulo, ví'í-gá nì ndúkú ndéé-de nì sáká núu-de xini cháa

judío káxiukú iní ñuu Damasco, ká'an téyíi-de ja Jesús kúu Cristo. ²³ Te ñi kuu-ga kivi. Te chaá judío, ñi kanat'in tu'un tá'an-de ja ká'ni-dé Saulo. ²⁴ Ko Saulo, ñi ni'in-dé tu'un ja súan ñi kandatú'un cháa-ún. Te máá cháa judío ndúú ñúú-ñi kájito yu'u-dé ichi núu kénda yux'éé ñúu ja ká'ni-dé Saulo núu. ²⁵ Yúan-na te chaá káskuá'a jíin-de, ñi káki'in-de Saulo akuáa. Te iní ñin jika ñi káskúun-de chaá jiká ñin nama ñúu-ún.

Saulo iní ñuu Jerusalén

²⁶ Te nuu ní najaa-de ñuu Jerusalén, te kuní-de naketá'an-de jíin cháa káskuá'a-ún. Ko máá cháa-ún, ñi kayu'ú-de ñi kajito-de Saulo, chi tú ní kákandíja-de ja cháa skuá'a kúu Saulo. ²⁷ Ko Bernabé, ñi jaka-de kua'an jíin-de nuu cháa kákuu apóstol. Te ñi jani-de tu'un nuu cháa-ún ndasa ñi jiní Saulo nuu máá Jító'o-yo íchi kuá'an-de, te ñi ka'an-ya jíin-de, jíin ndasa ñi chundéé iní Saulo ñi ká'an téyíi-de tu'un Jesús iní ñuu Damasco. ²⁸ Te ndénda-de ndívi-de ñuu Jerusalén jíin cháa kákandíja yúan. ²⁹ Te ñi jani téyíi-de tu'un máá Jító'o-yo. Te ñi státá'an-de jíin cháa judío ñuu Grecia. Ko máá cháa-ún, kákuñi-de ka'ni-dé Saulo. ³⁰ Te ñi kajini tu'un taká ñani. Te ñi kachu'un íchi-de Saulo onde ñuu Cesarea. Te yúan ñi katájí-de Saulo kuano'on-dé onde ñuu Tarso. ³¹ Te tiku'ni kákandíja ñí iní ñuu Judea, jíin ñúu Galilea, jíin ñúu Samaria, tuká ní káchindikín-de-i. Te ñi ja'nu-ga-i jíin tú'un. Te ñi kachiñú'un-i máá Jító'o-yo. Te ñi káundundéé iní-i ñi sá'a Espíritu Santo. Te ñi ndea-ga-i.

Ja ní nduva'a Eneas

³² Te Pedro, jika kuu-de nuu-í taká lado. Te suni ñi ja'an-de nuu ñáyivi ndóo iní ñuu Lida. ³³ Te yúan ñi jiní-de nuu ñin chaá nání Eneas, ja ní kuu una kuia káa-de jito, chi ñi kuyúntú-de. ³⁴ Te ñi kachí Pedro jíin-de: Eneas, Jesucristo ná násáva'a-ya róo. Ndukoo, te natuu-ro jito-ró. Achí-de. Te ñi ndukoo-ni chaá-ún. ³⁵ Te ñi kajini taká ñáyivi káxiukú ñuu Lida jíin ñuu Sarón. Te ñi kanaxió káva iní-i nuu máá Jító'o-yo.

Ja ní nachaku Dorcas

³⁶ Te suni ñi jo ñin ña'an skuá'a iní ñuu Jope, nání-ña Tabita, ja kuní ka'an nuu yú'u griego, Dorcas. Ña'an yá'a, xaan ní sá'a-ña tiñu va'a jíin caridad. ³⁷ Te kivi-ún ñi ku'u-ña. Te ñi jii-ña. Te ñi ndí'i ñi nasándoo-de ña'an-ún. Te ñi kajakín-de-ña ñin iní ve'e. ³⁸ Te ñuu Lida, yani kánchaá jíin ñuu Jope. Te chaá káskuá'a-ún, ñi kajini tu'un-de ja kánchaá Pedro yúan. Te ñi katájí-de yu'u chaá kuaka'an ndá'ú jíin Pedro: Ma kúkuéé-ni te chaá-ni nuu-ná, achí-de. ³⁹ Yúan-na te ñi ndukuiñi Pedro kua'an-de jíin-de. Te nuu ní jaá-de, ñi kajaka-de Pedro kua'an-de jíin-de iní ve'e-ún. Te yúan, taká ña'an viuda, ñi kajikó ndúu-ña-dé kánde'e-ña. Te kástá'an-ña taká su'nu jíin taká tikachí ní sá'a Dorcas ná ñi kánchaá-ña jíin-ña jíiná'an-ña núu. ⁴⁰ Yúan-na te Pedro, ñi jacha ndí'i-de ñáyivi-ún kája'an-i yata vé'e. Te ñi jukuiñi jíí-de. Te ñi jikan ta'u-dé. Te ñi naxió koto-de ichi núu kátuu ndíyi-ún. Te ñi ka'an-de: Tabita, ndukoo, achí-de. Te máá-ña, ñi ndakoto-ni-ña. Te ñi jiní-ña núu Pedro. Te ñi ndukoo-ni-ña. ⁴¹ Te máá-de, ñi tiin-de nda'a-ña. Te ñi xndúkuiñi-de-ña. Yúan-na te ñi kana-de xiní ñáyivi ndóo jíin viuda. Te ñi státá'an-de-ña já á chakú-ña. ⁴² Te tiñu yá'a ñi jicha tu'un ñí ñúu Jope kua'an. Te kua'a ñáyivi, ñi kákandíja-i nuu máá Jító'o-yo. ⁴³ Te Pedro, kua'a kivi ní kendoo-de iní ñuu Jope, kánchaá-de ve'e ñin chaá curtidor nání Simón.

10

Pedro jín Cornelio

1 Te iní ñuu Cesarea ni jo in chaa nání Cornelio, ni kuu-de capitán, ni tñn-de soldado nání Italiana. 2 Chaa chíñú'ún vá'a Dios kúu-de onde jín ní vé'e-de. Te bueno sá'a-de caridad nuu táká ñayivi. Te nene jikán ta'u-de nuu Dios. 3 Te chaa yá'a, ni skóto-ya-dé nátu'un ka'uní aini. Te ni jiní-de nuu in ndajá'a máa Dios ni kivi-ya núu kánchaa-de. Te ni ka'an-ya jín-de: Cornelio, áchí-ya. 4 Te máa-de, ni ndakoto-de nuu-yá. Te yú'ú-de. Te ni ka'an-de: Naún kuni-ní Táta, áchí-de. Te ni kachi-ya jín-de: A ni jiní Dios ndasa jikán ta'u-ro jín já sá'a-ró caridad. 5 Vina te tájí-ró úu chaa ná kí'in-de ñuu Jope. Te kana-ro xini Simón ná kii-de, te chaa-ún, nání-de Pedro. 6 Ncháa núu-de ve'e in chaa nání Simón curtidor, ja ncháa ve'e-de yani yundúcha mar. Te máa-de kastu'ún núu-ro ndéja kánúú sá'a-ró. Achí-ya. 7 Te ndajá'a ní ka'an jín Cornelio, a kua'an-ya. Te ni kana-de xini úu mozo-de jín xini in soldado ja játíñu kútu núu-dé. 8 Te onde ni ndi'i ni nakani-de taká tu'un nuu mozo-ún, te ni tájí-de mozo kája'an onde ñuu Jope. 9 Te inga kivi xian-ún, kájika-i kája'an-i. Te ni kakuyani-i ñuu-ún. Te Pedro, ná ka'uxi uu ni kaa-de xini vé'e ja kakán ta'u-dé. 10 Te ni chaa soko chji-de. Te ni kuni-de kee-dé staq. Ko nini kásatu'a-ña-ún, te ni skóto-ya-dé. 11 Te ni jiní-de núña andívi. Te in bulto nátu'un in sa'ma kuitá já nú'ni ndákuun punta, ni kuun vai nuu ñú'un ní skóto-ya-dé. 12 Te iní-ún káñu'un taká kiti kúun ndá'a ío nuu nú'un yá'a, jín kóo, jín táká tisaq andívi. 13 Te ni jini so'o-de in tu'un ni ka'an: Pedro, ndukuiñi, te ka'ni-ro, te kee-ro, áchí. 14 Ko Pedro, ni ka'an-de: Ma kúu Táta, chi té kee-gá-ná kuñu chá'an ni ja tú ío ndoo, áchí-de. 15 Te ni ka'an tuku jín-de vuelta uu: ja ní sándoo Dios, ma skúnání-ró kuñu chá'an, áchí. 16 Te tu'un yá'a ni kii uní vuelta nuu-dé. Te sa'ma kuitá-ún, ni ndaa kuano'on andívi. 17 Te nini kánchaa Pedro jani in-de naún kúu ja ní jiní-de-ún, te ni jakoyo mozo ni tájí Cornelio kua'an, kájika tu'un-i ve'e Simón onde ni jakoyo-i yuxé'e cháa-ún. 18 Te ni kaka'an jaa-i. Te ni kajika tu'un-i nú yúan ncháa in chaa nání Simón, te ío inga sí'vi-de nání-de Pedro. 19 Te nini kánchaa Pedro nákaní iní-de nú naún kúu ja ní jiní-de-ún, te ni ka'an máa Espíritu jín-de: Ni chaa uní mozo kánandúkú-i róo. 20 Ndukuiñi, te nuu-ró. Te ma yú'ú-ro kí'in-ro jín-i. Chi máa-rí, ni tájí-rí-i vai-i, áchí-ya. 21 Yúan-na te Pedro, ni nuu-de nuu mozo ni tájí Cornelio. Te ni ka'an-de: Amigo, máa-rí kúu chaa kánandúkú-ró. Ndé siki kúu ja vái koyo-ró núu-rí núsaa, áchí-de. 22 Te máa mozo-ún, ni kaka'an-i: Cornelio, chaa capitán, chaa ndaa, chaa chíñú'ún vá'a Dios kúu-de. Te suni taká ñayivi judío káka'an-i ja cháa va'a kúu-de. Ni ka'an in ndajá'a ndóo-ya jín-de ja ná kana-de xini-ní kii-ní kí'on vé'e-de. Te ná kúni ná'in-de tu'un ka'an-ní jín-de. Achí-i. 23 Yúan-na te ni skívi-de mozo-ún iní ve'e. Te ni kakendoo-i yúan. Te inga kivi xian-ún, ni nduko-de. Te ni kee-de kája'an-de. Te suni kája'an yaku ñanj ñuu Jope jín-de. 24 Te inga kivi ní jakoyo-de ñuu Cesarea. Te Cornelio, ndátu-de chaa jíná'an-de, chi ni stútú-de tá'an-de jín amigo va'a-de. 25 Te nini kivi Pedro iní ve'e, te ni kenda Cornelio ka'an-de jín Pedro. Te ni jukuiñi jítí-de nuu já'a Pedro. Te ni chíñú'ún-de chaa. 26 Ko Pedro, ni xndúkuiñi-de Cornelio. Te ni ka'an-de: Ndukuiñi, chi ruu, suni chaa kúu-rí. Achí-de. 27 Te kándatu'ún-de. Te ni kivi koyo-de. Te ni jiní Pedro ja ní kakutútú kuá'a ñayivi káxiukú-i iní ve'e. 28 Te ni ka'an Pedro jín ñayivi-ún:

A kájiní-ní ja tú ío ley ja ñin cháa judío, ketá'an-de xí sá'a-de ñin visita nuu ñin cháa tú kúu judío. Ko Dios, ñi stá'an-ya núu-ná ja tú ní ñin ñayivi chá'an, ñayivi kinni ío. ²⁹ Ja yúan, te nuu ní kana-ní xiní-ná, te vaj-ná, tú ní sájá'a iní-ná. Ja yúan jiká tu'ún-ná ní: Na sikí kúu ja ní kana-ní náá, áchí Pedro. ³⁰ Yúan-na te ñi ka'an Cornelio: Vina ío kuun kivi nátu'un máa hora yá'a ío ndicha iní-ná. Te ka'uní aini kúu jikán ta'u-ná iní ve'e-ná. Te ñi cháa ñin ndajá'a-ya nuu-ná. Te ndí ncháa sa'ma ñú'un-ya. ³¹ Te ñi ka'an-ya jín-ná: Cornelio, a ñi jiní Dios ndasa jikan ta'u-ro jín ja sá'a-ró caridad. ³² Núsáa te táji-ró mozo ná kí'in ñuu Jope. Te kana-ró xiní ñin cháa kúu Simón ja nání-de Pedro, ná kí-de nuu-ro. Te cháa-ún, ncháa-de ve'e ñin cháa nání Simón curtidor. Te máa yú'u mar ncháa ve'e-de. Te cháa cháa-ún, te kastu'ún-de nuu-ro, áchí-ya jín-ná. ³³ Súan ñi kuu. Te ñi táji-ná mozo kujaa kana ní. Te va'a ñi sá'a-ní ja ní cháa-ní. Te vina, taká-ná, ká'jin tútú-ná yá'a nuu Dios, náv'a kuni so'o-ná tu'un ka'an-ní, ndasa ñi tá'ú Dios tiñu nuu-ní. Achí-de. ³⁴ Yúan-na te ñi ka'an Pedro: Vina te ñi jiní ndaa-ná ja Dios tú ncháa nuu-ya ñayivi. ³⁵ Chi ñani ñayivi, nú káchiñú'ún-i-ya te kásatiñu va'a-i nuu-ya, te kúsi iní-ya jín-i. ³⁶ Ñi ka'an-ya jín taká se'e Israel, ñi kastu'ún-ya nuu-í ja máa Jesucristo já'a-ya tú'un ndéé iní-i. Te I'a yá'a kúu Jito'o taká-yo. ³⁷ Máa-ní, a kájiní tu'un-ní tu'un Jesucristo. Chi ñi jani Juan tu'un jánducha, yúan-na te ñi kejá'a tú'un-ya ondé ñuu Galilea, te ñi jichá nuu ní ñuu Judea, ³⁸ ndasa ñi ja'a Dios Espíritu Santo jín fuerza nuu-ya. Te ndasa ñi jika kuu ya ní sá'a-ya tiñu va'a, te ñi nasáva'a-ya taká ñayivi tá'an tachí kinni. Chi Dios, ñi chindéé ní chituu-ya Jesús ñuu Nazaret. ³⁹ Te máa-ná, ñi kajiní-ná taká tiñu ñi sá'a-ya iní ñuu Judea, jín iní ñuu Jerusalén. Te ñi kaja'ni-í-ya, ñi kajata kaa-i-ya jiká ñin cruz. ⁴⁰ Ko I'a yá'a, ñi nachaku-ya ní sá'a Dios kivi uní. Te ñi ndenda ndijin-ya ní sá'a Dios. ⁴¹ Ko tú ní ndénda ndijin-ya núu taká ñayivi, chi máni nuu cháa ja á ñi kaji Dios ja kúu-de testigo. Te testigo-ún kákuu-ná, chi ñi kayee-ná staa ñi kají'i-ná nducha jín-ya, nuu ní nachaku-ya má'ñú ndíyi. ⁴² Te ñi tá'ú-ya tiñu nuu-ná jíná'an-ná ja ná kání-ná tu'un-ya núu taká ñayivi. Te ka'an ndaa-ná ja ní jani Dios máa-ya kuu-ya juez nuu ñayivi káichaku jín núu ñayivi ní kají'i. ⁴³ Chi tu'un I'a yá'a ñi kaka'an ndaa taká cháa ñi kajani tu'un Dios ondé sáa. Ja taká ñayivi kándija nuu-ya, jín sí'ví-ya koo tuká'nu iní nuu taká kuachi-i. Achí Pedro.

Ja ní jaq Espíritu Santo sikí ñayivi sñin nación

⁴⁴ Te nini ká'an Pedro taká tu'un yá'a, te ñi cháa-ni Espíritu Santo sikí taká ñayivi kájiní so'o tu'un ká'an-de. ⁴⁵ Te cháa kákandja, ja ní jakoyo jín Pedro, ja kákuu-de cháa ñi kaxiti ndúu, ñi kanaa iní-de kándé'é-de ja súní ñi cháa Espíritu Santo sikí ñayivi sñin nación. ⁴⁶ Chi ñi kajiní so'o-de káka'an ñayivi-ún sñin yu'u, te kánakana jaa-i Dios. ⁴⁷ Yúan-na te ñi ka'an Pedro: Ndéja jasú kii nducha, náv'a ná kuánducha ñayivi yá'a, chi ñi cháa Espíritu Santo sikí máa-i nátu'un sikí máa-yó, áchí-de. ⁴⁸ Te ñi tá'ú-de tiñu nuu-í jíná'an-i ja ná kuánducha-í jín sí'ví máa Jito'o-yo Jesús. Yúan-na te ñi kaka'an nda'ú-i jín-de ja ná kéndoo-de jín-i yaku kivi.

11

¹ Te cháa apóstol jín taká ñani ká'jin ní ñuu Judea, ñi kajiní tu'un-de ja ñayivi sñin nación, suní ñi kajatá'ú-i tu'un Dios. ² Te ñi ndaa Pedro

kuano'on-dé ñuu Jerusalén. Te sava chaá n̄i kaxiti ndúy, n̄i kaka'an siki-dé. ³ Te n̄i kaka'an-de: Naja ní kivi-ró iní ve'e chaá tú ní kaxiti ndúy, te n̄i yee-ro staa jín-de, áchí. ⁴ Yúan-na te n̄i keja'á Pedro n̄i jani káji-de tu'un nuu cháa-ún: ⁵ N̄i kanchaa-r̄i ñuu Jope. Te n̄i n̄i jikán ta'u-rí, te n̄i skóto-ya rúu. Te n̄i jini-r̄i ñin bulto nátu'un ñin sa'ma kuítá já nú n̄i ndíkúun punta. Te n̄i kuun vai onde nuu-rí ichi ándivi. ⁶ Te n̄i nde'é-rí. Te n̄i jini-r̄i ja iní-ún káñu'un kiti kúun ndá'a kájika nuu ñú'un yá'a, jín kiti xáan, jín kóo, jín tisaá andivi. ⁷ Te n̄i jini so'o-r̄i ñin tu'un n̄i ka'an jín-rí: Pedro, ndukuiñi, ka'ni-ro te kee-ro. Achí. ⁸ Te n̄i ka'an-r̄i: Ma kúu Táta, chí té kee-gá-ná kuñu chá'an n̄i kuñu ja tú ío ndoo. ⁹ Ko tu'un-ún n̄i ka'an tuku jín-rí onde andivi: Ja ní sándo Dios ma skúnání-ró kúñu chá'an. Achí. ¹⁰ Te suni súan n̄i ka'an unj vuelta. Yúan-na te n̄i ndaa bulto-ún kuano'on íchi ándivi. ¹¹ Yúan-na te suni hora-ún n̄i jakoyo unj mozo kánandúkú-i ruu. Te onde ñuu Cesarea n̄i ta'u tíñu nuu-í vai-í. Te n̄i jakoyo-i ve'e-r̄i. ¹² Te máa Espiritu, n̄i ka'an-ya jín-rí ja má yú'ú-r̄i ki'in-r̄i jín-i. Te suni n̄i kaja'an iñu ñani yá'a jín-rí. Te n̄i kivi koyo-r̄i iní ve'e ñin chaá. ¹³ Te chaá-ún, n̄i jani-de tu'un nuu-rí, ná n̄i jini-de ñin ndaja'á andivi kándi-ya iní ve'e-de. Te n̄i ka'an-ya jín-de: Tájí-ró mozo ná kí'in ñuu Jope te kana-ró xiní Simón, chaá nání Pedro, ná kú-de. ¹⁴ Te chaá-ún, kani-de tu'un nuu-ro ndasa kaku-ró onde jín ní ve'e-ró, áchí-de jín-rí. ¹⁵ Te nuu ní keja'á-rí ká'an-r̄i, te n̄i chaá Espiritu Santo siki-í jíná'an-i suni nátu'un n̄i chaá-ya siki-yo já xnáñúú. ¹⁶ Yúan-na te n̄i nuku'un in̄i-r̄i tu'un n̄i ka'an máa Jító'o-yo: Jandaa jín ndúcha skuánducha Juan. Ko róo, chí jín Espiritu Santo kuanducha-ro jíná'an-ró, áchí-ya. ¹⁷ Te nú suni n̄i ja'a Dios Espiritu-ya núu máa-i nátu'un n̄i ja'a-ya núu máa-yo, ja kákandija-yo núu máa Jító'o-yo Jesucristo, te ndé chaá kúu ruu ja kasú-r̄i nuu Dios núsáa. Achí Pedro. ¹⁸ Súan n̄i kajini so'o-de tu'un yá'a, te tuká ní káka'an-de. Te n̄i kanakana jaa-de Dios: Suni n̄i ja'a Dios tu'un ja ná nákani in̄i ñayivi s̄in nacióon náv'a'a kuchaku-i ní káni núsáa, áchí-de.

Tiku'n̄i kándija in̄i ñuu Antioquía

¹⁹ Te kivi ní kaja'ni-dé Esteban, n̄i keja'á ní kachindik̄in-de-i. Te ñayivi ní kajicha nuu kaja'an n̄i jakoyo-i onde ñuu Fenicia, jín ñuu Chipre, jín iní ñuu Antioquía. Te tú n̄i ñin nuu ñayivi ní kajani-i tu'un, chí máni nuu ñayivi judío n̄i kajani-i tu'un-ya. ²⁰ Ko n̄i jo yakú chaá ñuu Chipre jín cháa ñuu Cirene jín ñayivi ní kajicha-ún. Te chaá-ún, n̄i jakoyo-de ñuu Antioquía. Te n̄i kaka'an-de jín ñayivi ñuu Grecia, n̄i kajani-de tu'un va'a máa Jító'o-yo Jesús nuu-í. ²¹ Te máa Jító'o-yo, n̄i chindéé ní chituu-ya-dé. Te n̄i kákandija kua'a ñayivi, te n̄i kanaxió káva in̄i-i nuu máa Jító'o-yo. ²² Te n̄i jicha tu'un yá'a. Te n̄i jini tu'un tiku'n̄i kándija in̄i ñuu Jerusalén. Te n̄i katáji-í Bernabé kua'an-de onde ñuu Antioquía. ²³ Te Bernabé, nuu ní jaa-de yúan, te n̄i jini-de ja lúu kua'an tu'un Dios. Te n̄i kusii iní-de. Te n̄i ka'an n̄i'in-de jín táka ñayivi-ún ja jín iní jín añú-i ná skíkuu va'a-i tu'un máa Jító'o-yo, te ma náyu'ú-í. ²⁴ Chí Bernabé, chaá va'a kúu-de. Te n̄i kútú-de Espiritu Santo. Te kándija va'a-de. Te n̄i kákandija kua'a ñayivi núu máa Jító'o-yo. ²⁵ Yúan-na te n̄i kanda Bernabé kua'an-de onde ñuu Tarso, kuanandúkú-de Saulo. Te n̄i nani'in-dé chaá-ún. Te ncháka-de chaá n̄i chaá-de ñuu Antioquía jín-de. ²⁶ Te ní-ni ñin kuia n̄i kandatú'ún-de yúan jín tiku'n̄i kándija. Te n̄i kastá'an-de tu'un nuu kuá'a ñayivi. Te chaá káskuá'a-ún, n̄i nakunání-de cristiano xnáñúú-gá in̄i ñuu Antioquía. ²⁷ Te chaá kajani tu'un Dios, suni

kiví-ún n̄i kenda koyo-de ñuu Jerusalén kája'an-de onde ñuu Antioquía. ²⁸ Te n̄i ndukuiñi ñn tá'an-de nání-de Ágabo. Te n̄i kastu'ún-de, n̄i sá'a Espiritu, ja kii ñn tama xáan ñí ñúyivi. Te tama-ún, n̄i kii kiví ní tá'ú Claudio tiñu. ²⁹ Yúan-na te n̄i kandaṭu'ún cháa káskuá'a-ún ja chúnda'á-de yakú na jín k'i'in nuu ñani-de káxiukú iní ñuu Judea, ndasa kákanda ñn ñn-de kua'a-de. ³⁰ Te súan n̄i kasa'a-de. Te n̄i katáji-de kua'an nuu cháa kákuu nuu, n̄i kajanchaka Bernabé jín Saulo.

12

Ndasá n̄i ja'ni-dé Jacobo

¹ Te suni kua-ún n̄i kaṭin rey Herodes sava ñayivi tíku n̄i kándija. Te n̄i sá'a ndiva'a-de jín-i. ² Te jín machete n̄i ja'ni-dé Jacobo, ñani Juan.

Ndasá n̄i kenda Pedro vekaa

³ Te n̄i jini-de ja súan n̄i kakusi iní cháa judío n̄i sá'a-de. Te suni n̄i kaṭin-de Pedro. Máa kiví-ún n̄i kuu viko státilá ja tú yí' yujan ía. ⁴ Te nuu ní ñn-de Pedro, te n̄i chindee-de cháa vekaa. Te n̄i jani-de xia'un ñn soldado kándito-ún-de, chi kuní-de kiñi'in-de cháa stá'an-de nuu ñayivi nú ná ja'a viko Pascua. ⁵ Súan n̄i kuu ja kánde Pedro iní vekaa. Ko tíku n̄i kándija, n̄i'in n̄i kajikan ta'u-í ja'a Pedro nuu Dios. ⁶ Te jani iní Herodes ja kiñi'in-de cháa nuu ñayivi-ún núú. Te suni akuáa-ún kixi Pedro iní vekaa ma'ñú úu soldado, núñi-de jín úu cadena. Te suni ká'jin soldado yuxé'é kándito-ún vekaa. ⁷ Te sanaa-ni te n̄i jaá ñn ndajá'a máa Tatá Dios. Te n̄i ndii ncháa iní vekaa. Te n̄i skáki'vi-ya Pedro, n̄i xndúko-ya-dé. Te n̄i ka'an-ya: Yachi ndukó-ro, áchi-ya. Te cadena núñi nda'a-dé-ún, n̄i jungava-ni kua'an. ⁸ Te n̄i kachi ndajá'a-yá jín-de: Nachi'i chijí-ró te nachi'i ndijan-ro, áchi-ya. Te súan n̄i sá'a-de. Te n̄i kachi tuku ndajá'a-yá jín-de: Kundii tikachi-ró te kundikin-ro rúu ki'on, áchi-ya. ⁹ Te n̄i kenda-ya. Te ndikin-de-ya kuá'an-de jín-yá. Te naún jini máa-de ja jándaá kúu ja ní sá'a ndajá'a-yá jín-de, chi jani iní-de ñn jani kúu ja ní skóto-i-de. ¹⁰ Te n̄i kaja'a-de nuu ká'jin yukun ñn jín yukun u soldado ja kándito-ún-de. Te n̄i jakoyo-de yuxé'é kaa ja jito ichi yúñú. Te yuxé'é-ún, n̄i nuña ij-ní máa. Te n̄i kenda koyo-de. Te n̄i kaja'a-de ñn ya'ya kája'an-de. Yúan-na te n̄i kuxio-ni ndajá'a-yá nuu-dé kua'an-ya. ¹¹ Te Pedro, n̄i ndukáji iní-de, te n̄i ka'an máa-de: Vina te n̄i jini ndaa-ri ja ní táji máa Tatá Dios ndajá'a-yá n̄i kii, te n̄i nama-ya rúu iní nda'a Herodes jín núu táka ñayivi judío ja ká'ni-i ruu kakuñi-i, áchi-de. ¹² Te nuu ní jini-de ja ní kaku ndija-de, te n̄i kee-de kua'an-de ve'e María naa Juan, cháa nání Marcos. Te yúan n̄i kanataká kua'a ñayivi kajikan ta'u-í. ¹³ Te n̄i ka'an Pedro ichi yuxé'é yatá ké'e. Te kua'an ñn suchi sí'i nání-i Rode ja kúña-i yuxé'é núú. ¹⁴ Te suchi-ún, n̄i nakun-i tachí Pedro. Te ja kusi iní-i tú ní juña-i yuxé'é-ún, chi jinu-i n̄i ndivi-i iní ve'e. Te n̄i kastu'ún-i ja kándij Pedro ichi yatá yuxé'é. ¹⁵ Te n̄i kaka'an jín-i: Aa, kátachi-ro, áchi. Ko máa-i, n̄i'in ká'an-i ja máa-de kúu. Yúan-na te n̄i kaka'an: Añú-de kúu núsáa, áchi. ¹⁶ Ko Pedro, ví'i-gá kána-de. Yúan-na te n̄i kajuña-i. Te n̄i kajini-i nuu-dé. Te n̄i kandaṭo jo-i. ¹⁷ Ko máa-de, n̄i sá'a-de seña jín ndá'a-dé ja ná kasú-i yu'u-í. Te n̄i kastu'ún-de ndasa n̄i kiñi'in máa Jító'o-yo-dé iní vekaa. Te n̄i ka'an-de: Kastu'ún táka tu'un yá'a nuu Jacobo jín núu táka ñani-yo, áchi-de. Te n̄i kenda-de kua'an-de inga lugar. ¹⁸ Te nuu ní kundijin xian-ún, te n̄i kakuvaa téyí soldado ja tú ndénda Pedro. ¹⁹ Ko

Herodes, nándúkú-de Pedro. Ko tú ní nání'in-dé cháa. Te nuu ní xndichí-de soldado jíná'an, te nì tá'ú-de tiñu ja ná kíngoyo kuu. Yúan-na te nì kenda-de inì ñuu Judea nì kuun-de kua'an-de ñuu Cesarea. Te nì kendoo-de yúan.

Ja ní jì'ì Herodes

²⁰ Te nì kiti xaan inì Herodes nì jito-de ñayivi ñuu Tiro jín ñayivi ñuu Sidón. Ko ñayivi-ún, nì katau-i vaj-i nuu-dé. Te nì kakundéé-i nì kaská'an-i Blasto cháa kúñá'nu játíñu nuu rey. Te nì kajikan-i paz. Chi taká máá-i, káñi'in-í ja káyee-í onde ñu'un Herodes. ²¹ Te nì teta'an Herodes ñin kivi. Te nì nuku'un-de sa'ma rey máá-de. Te nì nungoo-de mesa tá'ú-de tiñu. Te nì ka'an-de ñin tu'un nuu-í. ²² Te ñayivi-ún, nì kaka'an jaa-i: Tu'un Dios kúu ya'á vii, nasu tú'un cháa kúu. Achí-i. ²³ Te ñin ndajá'a máá Tatá Dios, nì stují-ni-ya-dé te nì kayaji tindákú-de, te nì jì'ì-ni-de, chi nì sáxixi-ni-de máá-de, lugar ja nákana jaa-de Dios. ²⁴ Te tu'un máá Tatá Dios, ví'í-gá nì ndea, te ví'í-gá nì jicha nuu kua'an. ²⁵ Te Bernabé jín Saulo, nì kaskikuu-de tiñu nì kaja'an-de inì ñuu Jerusalén. Te nì kanaxió káva-de káno'on-de. Te nì jaka-de Juan cháa nání Marcos kua'an-de jín-de.

13

Ja ní katáji-i Saulo jín Bernabé sá'a Espiritu Santo

¹ Te inì tiku'nì kándija inì ñuu Antioquia nì ka'jo cháa jáni tu'un Dios jín cháa kástá'an tu'un-ya. Te káinání-de Bernabé, Simón ja nání Niger, Lucio ñuu Cirene, jín Manaén cháa nì ja'nu jín Herodes gobernador, jín Saulo. ² Te nini káchiñ'ún cháa yá'a nuu máá Jító'o-yo te kásá'a ndicha-de inì-de, te nì ka'an máá Espiritu Santo: Vina te kuní-ri ja sásin-ró Bernabé jín Saulo ná kí'in-de ñin tiñu, chi ja yúan ní teta'an-ri-de jíná'an-de. ³ Yúan-na te ndicha inì-de ñin kajikan ta'ú-de. Te nì kaxndéé-de nda'a-dé xinì cháa-ún. Te nì katáji-de cháa kája'an-de. ⁴ Te máá-de, kua'an-de nì sá'a Espiritu Santo, nì kuun-de kája'an-de ñuu Seleucia. Te yúan nì kivi koyo-de barco te kua'an-de onde isla Chipre. ⁵ Te nì jakoyo-de ñuu Salamina. Te nì kajani-de tu'un Dios inì ve'e sinagoga cháa judío. Te jka Juan jín-de, játíñu nuu-dé.

Ja ní ndukuáá cháa ñavá'a

⁶ Te nì kaja'a-de inì ní isla-ún. Te nì jakoyo-de ñuu Pafos. Te yúan nì kajini-de nuu ñin cháa ñavá'a nání Barjesús. Cháa judío kúu-de, te jáni-de tu'un tú'ún. ⁷ Te cháa-ún, nì sátiñu-de nuu gobernador Sergio Paulo. Te gobernador, cháa ndichí kúu-de. Te nì kana-de xinì Bernabé jín Saulo, ja kúni ná'in-de tu'un Dios kuní-de. ⁸ Ko Elimas, cháa ñavá'a-ún (chì súan kuní ka'an sí'ví-de), jasú-de nuu Saulo jín núu Bernabé, chì ndúkú ndéé-de sáká nuu-de nává'a ma kándija gobernador. ⁹ Yúan-na te Saulo, ja súní nání-de Pablo, nì kútú-de Espiritu Santo. Te nì nde'é-de nuu cháa-ún. ¹⁰ Te nì ka'an-de: Cháa sá'a tiñu chá'an xndá'ú ñá'an kúu-ró. Se'e kui'na já jito u'u taká tiñu ndaa kúu-ró. Naja máni sáyo'o-ro íchi ndóo máá Jító'o-yo. ¹¹ Te máá Jító'o-yo, xndó'o-ya róo vina. Te kukuáá-ro, ma kuní-ga-ro ndíkandii yakú kivi. Achí Pablo. Te nì kuña-ní nuu-dé. Te kindá'a kí'in íú-de jku-de, ndúkú-de ndéja tíin nda'a-dé skáka-de. ¹² Yúan-na te gobernador, nì jini-de ja súan nì kuu, te nì kándija-de. Te náa-ná inì-de jini so'o-de tu'un máá Jító'o-yo.

Ja ní kajani Pablo tu'un inì ñuu Antioquia

13 Yúan-na te Pablo jíin tá'an-de-ún, n̄i kenda koyo-de ñuu Pafos. Te jíin barco n̄i jakoyo-de ndañúu Perge ñuu Panfilia. Te yúan n̄i kusin Juan kuano'on-dé ñuu Jerusalén. 14 Te máa-de, n̄i kaja'a-de ñuu Perge kaja'an-de. Te n̄i jakoyo-de ñuu Antioquia ndañúu Pisidia. Te n̄i kivi koyo-de in̄i ve'e sinagoga in̄i kivi ndétatú. Te n̄i kajungoo-de. 15 Te nuu ní kuu n̄i ka'u tutu ley jíin tutu cha n̄i kajani tu'un Dios onde sáa, yúan-na te cha kakuña'nu in̄i ve'e sinagoga, n̄i kakana-de xini cháa-ún: N̄ani jíná'an-ní, nú káñava'a-ní yaku tu'un kani-ní nuu táka ñayivi yá'a, te ka'an ndéé-ní jíin-i, áchí-de. 16 Yúan-na te n̄i ndukuiñi Pablo, n̄i sá'a-de seña jíin ndá'a-dé ja ná kúná'in ñayivi-ún, te n̄i ka'an-de: Róo cha ñuu Israel, róo cha kachiñú'ún Dios, kuni ná'in jíná'an-ró. 17 Máa Dios ñayivi Israel, n̄i kaji-ya táa-yo jíná'an-de. Te nini kaxikú tatú-de in̄i ñuu Egipto n̄i kakuu jíin'ún-ga-de n̄i sá'a-ya. Yúan-na te jíin fuerza máa-yá n̄i kiñi'in-ya-í in̄i ñuu-ún kaja'an-i. 18 Yúan-na te n̄i ndito-ya-í onde nuu ñú'un té'é nátu'un uu xiko kuia. 19 Te n̄i xnáa-yá usia nación in̄i ñuu Canaán. Te n̄i saka-yá ñu'un ñú-ún nuu-í. 20 Te n̄i kuu-ga kivi nátu'un uu kuun ciento uu xiko uxí kuia. Te n̄i ja'a-ya cháa n̄i kakuu juez nuu-í onde kivi ní kenda Samuel cha n̄i jani tu'un-ya. 21 Yúan-na te n̄i kajikan-i in̄i rey. Te Dios, n̄i ja'a-ya Saúl nuu-í n̄i tá'u-dé tiñu uu xiko kuia. Te Saúl, tata Benjamín, se'e Cis n̄i kuu-de. 22 Te n̄i kuxio Saúl. Te n̄i nakani-ya David n̄i kuu-de rey nuu-í. Te n̄i ka'an ndaa-ya tú'un-de: A n̄i jini-ri David se'e Isai ja in̄i cha jándatu va'a nuu-ri kúu-de. Te skíkuu-de taká tiñu játa'an in̄i-ri, áchí-ya. 23 Te Dios, chi tata yá'a n̄i jani-ya Jesús ja náma-ya ñayivi Israel nátu'un n̄i keyu'u-yá. 24 Te ná té chá'an-ga kii-ya te n̄i jani Juan tu'un jánducha jíin tú'un nakani in̄i nuu táka ñayivi Israel. 25 Te nuu á yani xndí'i Juan tiñu sá'a-de, te n̄i ka'an-de: Ndé cha kúu-ri kajani in̄i-ro. Nasu I'a-ún kúu-ri, ko kuni so'o va'a-ró: Ichi yatá-rí vai in̄i I'a ja tú kúná'nu-ri ndáji-rí ñii y'i ndijan-yá. Áchí-de. 26 N̄ani jíná'an-ró, taká róo tata Abraham jíin róo ja káandatu nuu Dios, nuu máa-ró ní táji-yá tu'un yá'a vai ja náma-ya róo. 27 Chi taká ñayivi ñuu Jerusalén jíin taká cha kakuña'nu nuu-í, tú ní kánakuñi-i nuu-yá. Te n̄i kandonda-i sikí-yá. Te súan n̄i kaskíkuu-i tu'un n̄i kaka'an cha n̄i kajani tu'un Dios onde sáa, vasa a n̄i kajini ná'in-i tu'un-ún ndita'an kivi ndétatú. 28 Vasa tú ní káni'in-í ní in̄i kuachi sikí-yá ja kúu-ya, ko n̄i kaka'an n̄i'in-i jíin Pilato ja ná kúu-ya. 29 Te nuu ní skíkuu taká tu'un yoso sikí-yá nuu tutu, te n̄i kaxnúu-i-ya jiká cruz. Te n̄i kachindee-i-ya in̄i in̄i ve'e añu. 30 Ko n̄i nachaku-ya má'ñú ndíyi n̄i sá'a Dios. 31 Te kua'a kivi ní ndenda ndijin-ya nú ñayivi ní kaka kaja'an jíin-yá onde ñuu Galilea te onde ñuu Jerusalén. Te ñayivi-ún kakuu ja kajani ndaa tu'un-ya núu sáva-ga-i. 32 Te ruu, kajani-ri tu'un va'a yá'a nuu-ro ja súan n̄i keyu'u-yá nuu táa-yo. 33 Te tu'un-ún n̄i skíkuu Dios jíin máa-yo ja kakuu-yo se'e-de. Chi n̄i naschaku-ya Jesús. Chi súan ka'an Salmo uu: Se'e-ri kúu-ró, te ruu kúu Táa-ro vina, áchí. 34 Te n̄i naschakú-ya Jesús ma'ñú ndíyi náva'a ma té'yu kuti-yá, te n̄i ka'an Dios: Skíkuu ná'in-ri jíin taká tu'un va'a a n̄i keyu'u-ri nuu David, áchí. 35 Ja yúan súni súan ka'an inga tutu: Té'yu Se'e iñ-ní, chi ma kuá'a-ní tu'un, áchí. 36 Chi David, n̄i jatíñu-de nuu Dios, n̄i sá'a-de ja kuni máa-yá. Te n̄i jinu kuia-de, te n̄i jíi-de. Te n̄i yuji-de ma'ñú táa-de. Te n̄i te'yu ndija-de. 37 Ko I'a n̄i naschakú Dios, tú ní té'yu kuti-yá. 38 N̄ani jíná'an-ró, ná kástu'ún-ri nuu-ro, ja I'a yá'a n̄i kastu'ún-ya nuu-ro ja sá'a-ya táká'nu in̄i-ya núu taká kuachi-ró. 39 Chi nú ndé cha kándija-de nuu I'a yá'a, te nda'va-ya taká kuachi-de ja tú

ní kúu nda'va máa-de jíin ley Moisés. ⁴⁰ Koto va'a-ró máa-ró jíiná'an-ró, náva'a ma kí sikí-ro táká tu'un yóso núu tutú chaá nì kajani tu'un Dios, súan: ⁴¹ Taká róo ñayivi kásákátá, ná nd'é'é vá'a-ró, te ná kée nuu-ro nd'é'é-ró, te kuu-ro. Chi ma'ñú máa-ró sá'a-rí ñin tíñu ja má kándíja kuti-ro vasa ná káni sava-ga ñayivi tú'un-ún nuu-ro. Achí. ⁴² Te nì ndenda koyo-de inì ve'e sinagoga chaá judío. Te ñayivi sáin naciòn, nì kaka'an nda'ú-i jíin-de ja ingá kivì ndetátu kani tuku-de tu'un yá'a nuu-í. ⁴³ Te nì jicha ñayivi-ún kája'an-í. Te ñayivi judío jíin ñayivi ní ñaki'in sé'é judío ja káchiñú-ún-i nuu Dios, tini-i nì kandikín-i Pablo jíin Bernabé kája'an-í jíin-de. Te nì kandatú-ún-de jíin-i káka'an-de jíin-i ja ná kúndij nì'in-i jíin tú'un luu Dios. ⁴⁴ Te kivì ndetátu inga semana, nátu'un ndivii ñayivi ñúu-ún, nì kakutútú-i ja kúni ná'in-i tu'un Dios. ⁴⁵ Ko chaá judío, nì kajinì-de nuu ñayivi kuá'a-ún, te nì kakukuásún inì-de. Te nì kaka'an-de sikí tú'un nì ka'an Pablo, te nì kaka'an ndiva'a-de. Achí-de ja tú ío ndaa tu'un-ún. ⁴⁶ Yúan-na te Pablo jíin Bernabé nì kaka'an nì'in-de: Kánúú já xná'an-ga nuu máa-ró káni-rí tu'un Dios. Ko a nì kasájá'a inì-ro núu, te kuachi máa-ró kúu ja má nì'in-ro tú'un kuchaku-ro ní káni. Vina te chaxio-rí máa-rí kikastú-ún-rí nuu ñayivi sáin naciòn. ⁴⁷ Chi nì tá'ú máa Jító'o-yo tíñu nuu-rí jíiná'an-rí súan: Nì jani-rí róo ja stúun-ro núu ñayivi sáin naciòn, te kani-ró tú'un nuu ñayivi ní ñúyivi ja náma-rí-i jíiná'an-í, áchí-ya. ⁴⁸ Te ñayivi sáin naciòn-ún, nì kajinì so'o-i tu'un yá'a. Te nì kakusí xáan inì-i. Te nì kanakana jaa-i tu'un máa Jító'o-yo. Te taká ñayivi ní teta'an Dios ja ná kúchaku-i ní káni, nì kakandíja-í. ⁴⁹ Te tu'un máa Jító'o-yo, nì jicha nuu kua'an ní táká ndañúu yúan. ⁵⁰ Te inì ñuu-ún káxiukú ñá'an ndáa ja kájandatú-ña núu Dios. Ko chaá judío, nì kaská'an-de-ña jíin cháa kákuñá'nu jian. Te nì kachindikín-ña Pablo jíin Bernabé, te nì kaskúnu-ña-dé kája'an-de. ⁵¹ Te máa-de, nì kaskóyo-de tikacha ñú'un iní ja'a-dé sikí máa-í. Te nì jakoyo-de ñuu Iconio. ⁵² Te chaá kaskuá'a-ún, nì kakútú-de Espíritu Santo. Te kákusi xáan inì-de.

14

Ja ní kajinu-de inì ñuu Iconio

¹ Te ñuu Iconio nì kivì koyo-de inì ve'e sinagoga chaá judío. Te nì jani téyí-de tu'un. Te nì kakandíja kua'a ñayivi judío. Te suni súan nì kakandíja kua'a ñayivi ñúu Grecia. ² Ko chaá judío ja tú ní kákandíja, jíin tú'un tú'ún nì kaská'an téyí-de ñayivi sáin naciòn. Yúan ní kaka'an nchaá-i táká ñani. ³ Te nì kakendoo-de yúan kua'a kivì. Te jíin máa Jító'o-yo, nì chundéé inì-de, nì kaka'an nì'in-de tu'un. Te máa-yá, nì stá'an-ya já ío ndaa tu'un va'a, chí ñúkúún ní ja'a-ya tú'un luu ío inì máa-yá, ja ní kasá'a-de tuni jíin tíñu ñá'nu. ⁴ Te ñayivi ñúu-ún, nì kasásáin-i máa-i sava-i nì kandujín-i jíin cháa judío, te sava-ga-i nì kandujín-i jíin cháa apóstol. ⁵ Te ñayivi judío jíin ñayivi sáin naciòn, ñn ká'nu nì kándonda-i jíin cháa kákuñá'nu nuu-í náva'a kuá'a-i tuká nuu apóstol, te kuá'a-i yuu xiní-dé. ⁶ Te nì kajuku'un inì-de. Te nì kajinu-de kája'an-de onde ñuu Listra jíin ñúu Derbe, ndañúu Licaonia, jíin táká ñuu ká'jo yani yúan. ⁷ Te yúan nì kajani-de tu'un va'a-ya.

Ja ní kajoto-i yuu xiní Pablo

⁸ Te yúan kánchaá ñn chaá ñuu Listra ja tú ío fuerza ja'a-dé. Te kaa rengo-de onde kivì ní kaku-de, ja té cha'an-ga kaka kuti-dé. ⁹ Chaá yá'a, nì jini

so'o-de ká'an Pablo. Te ni nde'é Pablo nuu cháa-ún. Te ni jini-de ja kándija va'a cháa-ún ja ndúva'a-de. ¹⁰ Te ni ka'an jaa-de jíin cháa-ún: Ndukuiñi te kundij-ro, áchi-de. Te ni kanda-ni-de, te ni jika kuu-de. ¹¹ Te ni kajini ñayivi-ún tiñu ni sá'a Pablo. Te ni kaka'an jaa-i jíin yú'u máa ñuu Licaonia: Ni kuun I'a, ni chakoyo nuu-yo, kájika kuu nátu'un cháa vidáa, áchi-i. ¹² Te Bernabé, ni kaskúnani-i-de i'a Júpiter. Te Pablo ni kaskúnani-i-de i'a Mercurio, chi Pablo kuu cháa jáni tu'un. ¹³ Te yuñú-ún kanchaa viñu'un Júpiter. Te máa sutú viñu'un-ún, ni kenda-de vai nchaka-de xndiki jíin itá onde yuxé'é ñuu. Te máa-de jíin ñayivi, ka'ni-dé xndiki te soko-dé-ti núu Bernabé jíin Pablo kákuni-de núu. ¹⁴ Te Bernabé jíin Pablo, cháa kákuu apóstol, ni kajini tu'un-de tu'un-ún. Te ni kandatá-de su'nu-dé. Te ni kendava-de ni kivi koyo-de ma'ñú ñayivi kuá'a-ún. Te ni kakana kó'ó-de: ¹⁵ Hombre, naja kásá'a-ró súan. Chi ruu, suni cháa kákuu-ri nátu'un máa-ró. Te kákastu'ún-ri nuu-ro, ma sá'a-ga-ro tiñu sáni yá'a, chi sua ná chíñú'ún-ró máa Dios, I'a chakú, I'a ni sá'a andívi jíin ñuyivi jíin ndúcha mar jíin taká-ga ndatuñu ní ká'nu. ¹⁶ Te onde aná'an ní ja'a-ya tú'un ja sá'a taká ñayivi tiñu kákuni máa-i. ¹⁷ Ko stá'an ndaa-ya já ío-ya, chi sá'a-ya tiñu va'a nuu-yo. Skúun-ya saú ichi andívi. Te bueno kée itu-yo sá'a-ya. Te já'a-ya stáa kée-yo. Te kákusi iní-yo sá'a-ya. Achí-de. ¹⁸ Te vasa súan ni kaka'an-de, ko xa'an ú'u ni kajasu-de nuu ñayivi-ún náva'a tú soko-í kiti-ún nuu-dé. ¹⁹ Yúan-na te ni chakoyo yaku cháa judío ñuu Antioquía jíin ñuu Iconio. Te ni kaská'an ñayivi kuá'a-ún. Te ni kaja'a-i yuu xiní Pablo. Te ni kaskána-i-de yuñú-ún, ni kajani iní-i ja ní ji'i-de. ²⁰ Ko ni kajikó ndúu cháa káskuá'a-ún nuu-dé. Te ni nduko-de. Te ni ndívi-de iní ñuu. Ko inga kivi te ni ki'in-de ichi kuá'an-de jíin Bernabé onde ñuu Derbe.

Ja káno'on tuku-de ñuu Antioquía

²¹ Te iní ñuu-ún ni kajani-de tu'un va'a. Te ni skándija-de kua'a ñayivi. Te káno'on tuku-de ñuu Litra jíin ñuu Iconio jíin ñuu Antioquía. ²² Te ni kayija-ga iní cháa káskuá'a yúan ni kásá'a-de. Te ni kaka'an ni'in-de jíin cháa-ún ja ná kúkuu-ga-de kandija va'a-de. Te kaka'an-de ja níni kí kua'a túndó'o sikí-yo te vasa kivi-yo iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. ²³ Te ni kajani-de cháa kákuu nuu ná kóto ndita'an tiku'ni kákandija. Te ni kajikan ta'u ndichá-de ja'a cháa-ún nuu máa Jító-o-yo, chi nuu máa-yá kákandija-de. ²⁴ Te ni kaja'a-de ichi ñuu Pisidia kua'a'an-de. Te ni najakoyo-de ñuu Panfilia. ²⁵ Te ni kajani-de tu'un iní ñuu Perge. Te ni nuu-de ni jakoyo-de ñuu Atalia. ²⁶ Te yúan ni kenda-de. Te jíin barco kaja'an-de ñuu Antioquía nuu onde xnañúú ní kájikan ta'u ñayivi núu Dios ja'a-dé ja ná chindéé chítuu-ya-dé jíin tiñu ja a ní kásjínu-de. ²⁷ Te nuu ní najakoyo-de yúan, te ni nastútú-de tiku'ni kándija. Te ni kajani-de tu'un ná ñá'nu tiñu ni sá'a Dios jíin-de, chi bueno ni ja'a-ya tú'un ja ná kándija ñayivi sún nación jíná'an-i. ²⁸ Te ni kakendoo-de yúan kua'a kivi jíin cháa káskuá'a-ún.

15

Junta apóstol iní ñuu Jerusalén

¹ Yúan-na te ichi ñuu Judea ní kikoyo yaku cháa, te ni kastá'an-de nuu taká ñani: Nú tú xití ndúu-ro nátu'un ká'an ley Moisés, te ma káku kuti-ro, áchi-de. ² Te yúan ní kuva. Te Pablo jíin Bernabé, ni kastátá'an téyíi-de jíin cháa-ún. Te ni kunda tu'un ja kinglyo Pablo jíin Bernabé jíin sáva-ga cháa

ñuu Jerusalén. Te yúan ndatu'ún-de jíin cháa apóstol jíin cháa kákuu nuu siki tú'un yá'a. ³ Yúan-na te tiku'ni kándija-ún, ni kanakuatá'ú-i nuu-dé. Te ni kaja'a-de kaja'an-de ichi ñuu Fenicia jíin ichi ñuu Samaria, kájani-de tu'un ndasa ni kakandija ñayivi sijn nación. Te xaan ní kakusij iní taká ñani. ⁴ Te ni jakoyo-de iní ñuu Jerusalén. Te tiku'ni kándija yúan, jíin cháa apóstol, jíin cháa kákuu nuu, ni kajatá'ú-de chaq. Te ni kajani-de taká tu'un ndasa ni sá'a Dios jíin-de. ⁵ Ko sava chaq fariseo ja kákandija, ni ndukuiñi. Te ni kaka'an: Jínu nú'ún ja xiti ndú-i te tá'ú-yó tiñu nuu-í ja ná kuándatu-i nuu ley Moisés, áchi. ⁶ Te ni kandutútú taká chaq apóstol jíin taká chaq kákuu nuu náv'a'a ndatu'ún-de, te sándaq-de siki tú'un yá'a. ⁷ Te nuu ní jinu ni kastátá'an téyí-de, te ni ndukuiñi Pedro, te ni ka'an-de: Ñani, a kájiní va'a máá-ró ja ondé sáa ní kaji Dios ruu náv'a'a kani-ri tu'un va'a-ya núu ñayivi sijn nación te kandij-i jiná'an-i. ⁸ Te Dios ja jiní-ya iní añú-i, ni stá'an-ya ja ní jatá'ú-yá-i, chi ni ja'a-ya Espiritu Santo nuu-í jiná'an-i natu'un ni ja'a-ya núu máá-yó. ⁹ Te tú ní sásijn-ya yóo jíin-i, chi suni ni kakandija-i te ni sándoo-ya añú-i. ¹⁰ Te vina naja káijo nchaq-ro Dios núsáa, chi káxndée-ró ñin yugo xiní cháa káskuá'a yá'a, te ni ndiyi táa-yo jiná'an-de te ni máá-yó, tú ní kákanda-yó kúndiso-yó. ¹¹ Chi kákandija-yó ja Jito'o-yo Jesús kúndá'ú iní-ya yóo, te yúan náma-ya yóo. Te suni súan nama-ya máá-i. Achí-de. ¹² Yúan-na te chaq kua'a-ún, ni kakuná'in-de. Te ni kájiní ná'in-de tu'un kaka'an Pablo jíin Bernabé ná taká tiñu ñá'nu jíin taká tuni ni sá'a Dios jíin-de ja ní kasá'a máá-de nuu ñayivi sijn nación. ¹³ Te nuu ní kakuná'in-de, te ni chíso Jacobo tu'un: Ñani jiná'an-ró, kuni so'o tu'un ná ka'an-ri. ¹⁴ Simón, ni jani-de tu'un ja ondé xnáñúú ní ja'a Dios tu'un nuu ñayivi sijn nación ja ná kúndiso-i sí'ví-yá. ¹⁵ Te tu'un yá'a, ñin núu-ni kaka'an jíin taká chaq ni kajani tu'un Dios onde sáa natu'un yóso tú'un-de nuu tutú. ¹⁶ Te vása ncháa-ri nasáv'a-a-ri ve'e David ja ní ndua. Te nachutá'an-ri ja ní tanu, te ndukani jáa-ri kundij, ¹⁷ náv'a'a taká-ga chaq jíin taká ñayivi sijn nación ja kúnání-i jíin sí'ví-rí, ná nándukú-i máá Tatá Dios, áchi máá I'a sá'a taká tiñu yá'a. ¹⁸ Te onde kivi ní jungoo ñuyivi stá'an-ya tiñu yá'a nuu ñayivi. ¹⁹ Ja yúan jáni iní-ri ja ná tú kasu-yo núu ñayivi sijn nación ja kánaxio káva iní-i nuu Dios, ²⁰ chi sua ná cháa-yó carta ki'in nuu-í ja ná kúnu-i koto-i ndatiñu ja kúchá'an sá'a ndoso, te ma kaka téné-i, te ma kée-í niñi, ni kuñu kiti ní kuá'ña. ²¹ Chi onde aná'an ká'io chaq jáni tu'un Moisés ndita'an kivi ndetátú iní ve'e sinagoga ndita'an ñuu. Achí Jacobo. ²² Yúan-na te ni kakundaa iní chaq apóstol, jíin cháa kákuu nuu, jíin ndívii tiku'ni kándija. Te ni kakaji máá-de sava chaq kingoyo jíin Pablo jíin Bernabé onde ñuu Antioquía. Te chaq ni kakaji-de-ún, kákuu Judas ja nání-de inga sí'ví Barsabás, jíin Silas. Te kákuñá'nu-de nuu taká ñani. ²³ Te chaq-ún, ndiso-de carta yá'a: Máá-rí kákuu chaq apóstol, jíin taká chaq kákuu nuu, jíin taká ñani-yo. Te káchaa-ri tu'un yá'a nuu róo, ñani, ñayivi sijn nación ja káxiukú-ró iní ñuu Antioquía jíin ñuu Siria jíin ñuu Cilicia. Sándée iní-ro jiná'an-ró. ²⁴ Ni kájiní tu'un-ri ja ní kenda koyo sava chaq yá'a, te kásáká núu-de iní-ro jíin tú'un kaka'an-de. Te ni kakuxí iní-ro. Chi kátá'ú-de tiñu ja xiti ndú-ro, jíin ja kuándatu-ro núu ley, kuni-de. Ko ruu, tú ní kátá'í-rí chaq-ún jaq-de nuu-ro. ²⁵ Te ni kasándaq-ri, chi ñin-na ni naketa'an iní-ri. Te ni kakaji-ri chaq táji-rí jaq nuu-ro jíin ñani-yo Bernabé jíin Pablo. ²⁶ Chaq yá'a, a kájataña-de máá-de nuu túndó'o, vasa ná kú-de

ja sikí Jító'o-yo Jesucristo. ²⁷ Núsáá te tájí-rí Judas jíin Silas jaá-de nuu-ro. Te chaa-ún, suni ñn-ni tu'un kastu'ún-de nuu-ro jíiná'an-ró. ²⁸ Chì máá-rí jíin Espíritu Santo, kájani iní-rí ja má xndée-rí ní ñn tíñu vee sikí-ro, chì máá-ni tíñu kánúú yá'a. ²⁹ Ma káji-gá-ro ndátíñu ja á nì soko núu ndosó, nì ññi, nì kitì kuá'ña, te ma káka téné-ró. Nú ndí'í taká ya'á xnáa-ro, te bueno skíkuu-ró nú súan. A nì ka'an-yo núsáá. Achí. ³⁰ Yúan-na te chaa kája'an-ún, nì kaakuun-de kua'an-de ñuu Antioquía. Te nì kastútú-de ñayivi kuá'a. Te nì kaja'a-de carta-ún nuu-í. ³¹ Te nì kaka'u-i carta-ún. Te nì kakusij iní-i jíin tú'un ndéé iní ja ndíso carta-ún. ³² Te Judas jíin Silas, suni chaa kájani tu'un Dios kákuu-de. Te jíin kuá'a tú'un nì kaka'an nì'in-de jíin taká ñani-ún. Te nì kayija-ga iní-i nì kasá'a-de. ³³ Te nì kakendoo-de yúan kua'a kiví. Yúan-na te ñani yúan, nì kanachu'un íchí-i-de káno'on-de nuu apóstol. Te nì kuná'in-ni tu'un-ún. ³⁴ Ko Silas, nì jata'an iní-de ja kéndoo-de yúan. ³⁵ Te Pablo jíin Bernabé, nì kakendoo-de iní ñuu Antioquía. Te jíin sáva-ga chaa nì kastá'an-de tu'un nì kajani-de tu'un máá Jító'o-yo.

Ja ní kusin Pablo jíin Bernabé

³⁶ Te nì kuu-ga kiví. Te nì kachì Pablo jíin Bernabé: Vina te kinde'é-yó taká ñani-yo ndíta'an ñuu ja ní kajani-yó tú'un máá Jító'o-yo núu-í, ná ndéó ndasa kákuu-i. Achí-de. ³⁷ Te Bernabé, kuní-de ja kunchaka-de Juan, chaa nání Marcos. ³⁸ Ko tú ní jata'an iní Pablo ja kí'in chaa-ún jíin-de, chì onde ñuu Panfilia nì kusin Juan nuu Pablo jíin Bernabé, te tú ní kuní-de kukuu-de jíin-de jíin tíñu. ³⁹ Te nì kastátá'an téyí-de sikí Juan. Te nì kakusin-de. Te Bernabé, nì jaka-de Marcos, kua'an jíin-de jíin barco onde ñuu Chipre. ⁴⁰ Te Pablo, nì kaji-de Silas, kua'an jíin-de. Te nì kanakuatá'ú taká ñani nuu-dé. Te nì kajikan ta'u-í ja'a Pablo ja ná chindéé chítuu-ya-dé. ⁴¹ Te nì jika kuu-de ñí ñuu Siria jíin ñí ñuu Cilicia. Te tikuní kákandíja yúan, nì kayija-ga iní-i ní sá'a-de.

16

Ja ní kaji Pablo Timoteo

¹ Yúan-na te vása ní jaá Pablo ñuu Derbe jíin ñuu Listra. Yúan ío ñn chaa súchí skuá'a nání Timoteo. Se'e yí ñn ña'an judía kúu-i. Te ña'an kándíja va'a kúu máá-ña. Ko táa-i kúu chaa ñuu Grecia. ² Te taká ñani iní ñuu Listra jíin iní ñuu Iconio, nì kaka'an-de ja cháa va'a kúu-i. ³ Te Pablo, kuní-de kunchaka-de chaa súchí yá'a kí'in-i jíin-de. Te nì jaka-de-i. Te nì xiti ndúu-de-i kuachi ja ká'in chaa judío yúan, chì ndí'i-de, a kájiní-de ja cháa ñuu Grecia kúu táa-i. ⁴ Te kája'an-de taká ñuu. Te nì kastá'an-de tu'un nì katá'ú tíñu chaa apóstol jíin cháa kákuu nuu iní ñuu Jerusalén. Te nì kaka'an-de ja ná kuándatú-i tu'un-ún. ⁵ Te tikuní kákandíja, nì kayija-ga iní-i. Te nì ndea kua'a-gá-i ndíta'an kiví.

Ja kája'an-de ñuu Macedonia ní sá'ajani

⁶ Te nì kaja'a-de ichi ñuu Frigia ndañuu Galacia kua'an-de. Te nì jasú Espíritu Santo nuu-de já má káni-de tu'un iní ñuu Asia. ⁷ Te nì jakoyo-de ñuu Misia. Te kákuun-de kinyoyo-de ichi ñuu Bitinia. Ko máá Espíritu, tú ní já'a-ya tú'un kí'in-de. ⁸ Te nì kaja'a-de ichi xíin ñuu Misia, nì kaakuun-de ñuu Troas kája'an-de. ⁹ Te ñn akuáa ní skóto-ya Pablo. Te nì jiní-de nuu ñn chaa ñuu Macedonia kándij nuu-dé ká'an ndá'ú jíin-de: Ña'an-ní ñuu Macedonia yá'a te chindéé chítuu-ní náá, achí. ¹⁰ Te súan nì jiní-de jani-ún, te nì ndúkú ndéé-rí

ká'ja'an-ni-ri ñuu Macedonia, chi kájiní káji-ri ja máá Dios ni kana-ya xiní-ri ja kástu'ún-ri tu'un va'a-ya núu ñáyivi yúan.

Ja ní kánde-de vekaa ini ñuu Filipos

¹¹ Te ni kenda koyo-ri ini ñuu Troas. Te jín barco ní jío-ni vai koyo-ri ñuu Samotracia. Te inga kivi xian ni jakoyo-ri ñuu Neápolis. ¹² Te yúan ni kenda koyo-ri. Te ni jaa-ri ñuu Filipos ja tñin xini ñuu Macedonia, te chii ñuu Roma kánde. Te yúan ni kákendoo-ri yaku kivi. ¹³ Te ñin kivi ndéatú ni kenda koyo-ri ñuu-ún, ni jaa-ri xiin ñin yucha. Te kájaní ini-ri ja yúan ío ñin lugar kájukan ta'u-í. Te ni kajungoo-ri. Te ni kaka'an-ri jín táká ña'an ní kanataká yúan. ¹⁴ Te ñin ña'an nání Lidia xikó-ña sá'ma ndí'í ini ñuu Tiatira. Te jándatu va'a-ña núu Dios. Te ni jini so'o-ña tú'un káka'an-ri. Te máá Jító'o-yo, ni juña-ya añu-ña náva'a kuni ná'in-ña tú'un ká'an Pablo. ¹⁵ Te nuu ní janducha-ña onde jín ní sé'e-ña, te ni ka'an ndá'u-ña jín-ri: Nú kájaní ini-ní ja kándija va'a-ná nuu máá Jító'o-yo, te kivi-ní ini ve'e-ná kendoo-ní, áchí-ña. Te ni stéuu-ña rúu. ¹⁶ Te ni kee-ri ká'ja'an-ri nuu kájukan ta'u-í yúan. Te ñin suchi sí'í ndíso-i tu'un ñavá'a, ni ketá'an-i jín-ri. Te suchi-ún, ni'in-í kua'a xú'ún kuu patrón-i jíná'an, ja kástu'ún-i nuu ñáyivi ndasa ío. ¹⁷ Te suchi-ún, ndikín-i vai yatá Pablo jín rúu kána kó'o-i: Chaa yá'a kájatíuu-de nuu Dios onde andívi, te kástu'ún-de nuu-ro ndasa kaku-ró jíná'an-ró, áchí-i. ¹⁸ Te kua'a kivi ní ka'an-i súan. Te ni kukuí'a ini Pablo. Te ni xío kóto-de nuu-í. Te ni ka'an-de jín tachí-ún: Jín sí'vi máá Jesucristo tá'u-ri tínu nuu-ro ja kenda-ró ini-í ki'in-ro, áchí-de. Te ni kenda-ni kua'an suni máá hora-ún. ¹⁹ Te ni kájiní patrón-i ja má ní'in-gá xu'ún. Te ni kákatñin Pablo jín Silas kua'an jín-de onde municipio núu justicia. ²⁰ Te ni kájaní-ún-de nuu justicia. Te ni kaka'an: Chaa yá'a kákuu chaa judío, te kásáká núu-de ini ñuu-yo. ²¹ Te kájakín-de inga costumbre ja tú ío ley kuandatu-yo ní ma sá'a-yó, chi chaa ñuu Roma kákuu-yó. Achí. ²² Te suni ni kándonda ñáyivi kuá'a siki-dé. Te chaa justicia, ni kájaní chaa sa'ma-dé. Te ni katá'ú tínu ná ndó'o xaan-dé yunu xii. ²³ Te nuu ní ndí'í ni kastují-ún-de ja ní kaja'a xaan yunu xii-de, te ni kaskívi-de vekaa. Te ni katá'ú tínu nuu cháa ndíto vekaa ja ná kóto va'a chaa-ún-de jíná'an-de. ²⁴ Te chaa ndíto vekaa-ún, nuu ní ta'u tínu yá'a nuu-dé, te ni skívi-de Pablo jín Silas ká'ja'an-de vekaa onde ichi ini-ga. Te nú'ni ja'a-dé jín manea. ²⁵ Ko nuu ní kuu sava ñúu, te kájukan ta'u Pablo jín Silas, kájita-de yaa ijí núu Dios. Te ñáyivi ká'jin vekaa jín-de, ni kájiní ná'in-i. ²⁶ Te sanaa-ní te ni taan xaan. Te onde nuu káyindují ja'a vekaa-ún ni kakanda. Te ni kanuña-ni taká yuxé'é vekaa-ún. Te cadena ja káinu'ni taká ñáyivi-ún, ni kandají-ní. ²⁷ Te ni nata'u núu cháa ndíto vekaa. Te ni jini-de ja kánuña yuxé'é vekaa-ún. Te ni tava-dé machete ja ká'ni-dé máa-de núu, chi jáni ini-de ja ní kájinu ñáyivi ká'jin vekaa-ún ká'ja'an-i. ²⁸ Ko Pablo, ni kana jaa-de: Ma stují-ro máa-ró, chi yá'a ká'jin ndí'i-ri, áchí-de. ²⁹ Yúan-na te máá cháa ndíto vekaa, ni kana-de ñu'un ni chaa. Te kisi-i-de ni kivi-de ini vekaa. Te ni jukuiñí jítí-de nuu ja'a Pablo jín Silas. ³⁰ Te ni kiñi'in-de Pablo jín Silas ichi fuera. Te ni ka'an-de jín-de: Táta, naún sá'a-ná náva'a kaku-ná, áchí-de. ³¹ Te ni kaka'an-de jín cháa-ún: Kándija nuu máá Jító'o-yo Jesucristo te kaku-ró onde jín ní ve'e-ró, áchí-de. ³² Te ni kájaní-de tu'un máá Jító'o-yo núu cháa-ún jín núu táká ñáyivi ká'jin ini ve'e-de. ³³ Te chaa ndíto vekaa, suni máá ákuáa-ún ni kiñi'in-de Pablo jín

Silas. Te n̄i nakacha-de nuu ní katuj̄i cháa-ún n̄i sá'a yunu x̄i. Te vása ní janducha-dé onde j̄ín tá'an-de. ³⁴ Te n̄i jaka-de cháa kua'an-de j̄ín-de onde ve'e-de. Te n̄i ja'a-de staa ní kayee-dé. Te n̄i kus̄i iní-de ja ní k̄akandija-de nuu Dios j̄ín n̄i vé'e-de. ³⁵ Te nuu ní kundij̄in, te justicia n̄i katáj̄i policía kája'an. Te n̄i kaka'an: Sía cháa j̄ian ná k̄ingoyo-de, áchí. ³⁶ Te cháa ndító vekaa, n̄i kastu'ún-de tu'un yá'a nuu Pablo: Chaa justicia, n̄i katáj̄i-de tu'un vai ja kenda koyo-ní ki'in-ní. Núsáa te kenda koyo-ní te kuá'an-ní, ma yú'ú-ní. Achí-de. ³⁷ Ko n̄i kach̄i Pablo j̄ín-de: N̄i kajin̄i kua'a ñáyivi já ní kaja'a-de yunu x̄i ruu vasa tú na kuachi-ri. Te n̄i kaskívi-de ruu in̄i vekaa yá'a vasa cháa ñuu Roma kákuu-ri. Te v̄ina kiñi'in sa'í-de ruu kuní-de náún. Ma kúu kuti. Ná k̄ikoyo máa-de kiñi'in-de ruu j̄iná'an-ri. Achí Pablo. ³⁸ Te policía, n̄i kanaxió káva-de n̄i kastu'ún-de taká tu'un yá'a nuu justicia. Te n̄i kayu'ú xaan, chi n̄i kajini so'o ja cháa ñuu Roma kákuu Pablo j̄ín Silas. ³⁹ Te n̄i jakoyo justicia-ún. Te n̄i kaka'an nda'ú j̄ín-de. Te n̄i k̄akiñi'in-de vekaa. Te n̄i kaka'an nda'ú j̄ín-de ná kúxo-de k̄ingoyo-de in̄i ñuu-ún. ⁴⁰ Yúan-na te n̄i kenda koyo-de vekaa. Te n̄i nd̄ivi-de ve'e Lidia. Te n̄i kajande'é-de taká ñani. Te n̄i kaka'an-de tu'un ndéé iní j̄ín-i. Te n̄i kee-de kája'an-de.

17

Ja ní kakuvaq ñáyivi Tesalónica

¹ Te Pablo j̄ín Silas, n̄i kaja'a-de ñuu Anfípolis j̄ín ñuu Apolonia kája'an-de. Te n̄i jakoyo-de ñuu Tesalónica nuu ío in ve'e sinagoga cháa judío. ² Te Pablo, natu'un sá'a sá'a-de n̄i kivi-de nuu cháa-ún un̄i kivi ndetátu. Te ndita'an semana n̄i kastátá'an-de j̄ín cháa-ún sik̄i tutū i. ³ Te n̄i jani-de tu'un nuu-í, n̄i stá'an-de ja kánúú ndó'o Cristo te nachaku-ya nú ni j̄i-ya. Te n̄i ka'an-de: Jesús, I'a jáni-ri tu'un yá'a, máa-yá kúu Cristo, áchí-de. ⁴ Te sava ñáyivi, n̄i k̄akandija-i. Te suni súan kua'a cháa ñuu Grecia ja káchiñu'ún-de Dios, j̄ín kuá'a ñá'an ñá'nu, n̄i k̄anduj̄ín-de j̄ín Pablo j̄ín Silas. ⁵ Yúan-na te cháa judío ja tú k̄akandija, n̄i kakit̄i xaan iní. Te n̄i kastútú sáva cháa ñáa, cháa kúxi, kua'an j̄ín. Te n̄i kutútú kuá'a ñáyivi ní k̄andonda-i in̄i ñuu-ún. Te n̄i jakoyo-i ve'e Jasón k̄anandúkú-i Pablo j̄ín Silas ja kíñi'in-i-de nuu ñáyivi-ún. ⁶ Ko tú ní kánani'in-í-de. Te n̄i kañu'un-í Jasón j̄ín sáva-ga ñani n̄i jakoyo-i j̄ín-de onde nuu justicia ñuu-ún. Te n̄i k̄akana jaa-i: Chaa yá'a ja kásáká núu-de in̄i ñuyivi, suni n̄i chakoyo-de yá'a, ⁷ te Jasón, n̄i ja'a núu-de ve'e-de ncháa cháa-ún. Te taká máa-de, tú k̄ajandat̄u-de nuu ley César. Ch̄i sua káka'an-de ja ío inga rey n̄ani Jesús, áchí-i. ⁸ Te ñáyivi j̄ín cháa kákuu justicia, n̄i kajini so'o-i tu'un yá'a. Te n̄i kakuvaq-i. ⁹ Ko n̄i kajikan-i xu'ún núu Jasón j̄ín núu sáva-ga-de. Te onde n̄i kajini-i nuu xú'ún te vása ní kas̄i-a-de kája'an-de.

Ñáyivi ñuu Berea kándúkú ví-i tu'un-ya

¹⁰ Yúan-na te ñani-ún, n̄i kaskáka ñúú-ni-de Pablo j̄ín Silas kája'an-de onde ñuu Berea. Te nuu ní jakoyo-de yúan, te n̄i kivi koyo-de in̄i ve'e sinagoga cháa judío. ¹¹ Te cháa judío yúan, ndito-ga xin̄i-dé vása cháa judío ñuu Tesalónica, ch̄i bueno n̄i k̄akusi iní-de j̄ín tú'un. Te ndita'an kivi k̄anandúkú ví-i-dé in̄i tutū i j̄i nú ndaa ká'an x̄i túu. ¹² Súan n̄i kuu. Te n̄i k̄akandija kua'a-í, j̄ín kuá'a ñá'an ñá'nu ñuu Grecia, te suni súan kua'a cháa. ¹³ Ko cháa judío ñuu Tesalónica, n̄i kajini tu'un-de ja s̄uni onde ñuu Berea n̄i j̄icha tu'un Dios n̄i sá'a Pablo. Te n̄i kee-de kája'an-de. Te suni yúan n̄i k̄andonda-de ñáyivi. ¹⁴ Yúan-na te ñani

yúan, nì katájí-ni-de Pablo kua'an-de onde yu'u mar. Te Silas jín Timoteo, nì kakendoo-de inì ñuu Berea. ¹⁵ Te ñayivi ní kachu'un íchí Pablo, kua'an-i jín-de onde ñuu Atenas. Te nì natá'ú-de tiñu nuu-í ja yachí jaá Silas jín Timoteo nuu-dé. Te nì kee-i vai ndikoyo-i.

Chaa ñuu Atenas kúja'a inì-de sikí tú'un nì nachaku-ya

¹⁶ Te nini ndátu Pablo chaa-ún inì ñuu Atenas, te nì jinì-de ja ñayivi ñuu-ún xaan káchiñú'un-i ndoso. Te nì kukuí'a inì-de. ¹⁷ Te inì ve'e sinagoga nì státá'an-de jín cháa judío jín cháa káchiñú'un Dios. Te suni ndíta'an kivi státá'an-de jín ñayivi ká'jin nuya'u. ¹⁸ Te sava chaa ndíchí kaskuá'a sikí epicúreos jín sikí estoicos, nì kastátá'an jín-de. Te sava nì kaka'an: Naún tu'un ká'an chaa tilaku ya'a, áchí. Te sava-ga-i: Chaa jáni tu'un i'a jáa kúu-de, áchí-i. Chì nì jani-de tu'un Jesús ja ní nachaku-ya. ¹⁹ Te nì kajaka-ún-de vai jín-de onde municipio Areópago te kaka'an: Á kuu kachì-ro núu-rí naún tu'un jáa kúu ja stá'an-ro-ún, ²⁰ chì stá'an-ro tú'un jáa núu-rí. Te ná júku'un inì-rì naún kúu-ún káku-nì-rì. Achí jín-de. ²¹ Chì taká chaa ñuu Atenas jín taká chaa jíká káxiukú núu-de yúan, tuká ndé inga tiñu kásá'a-de, chì máni ká'an-de xí jini so'o-de in tu'un jáa. ²² Te Pablo, kándij-de inì municipio Areópago-ún. Te nì ka'an-de: Chaa ñuu Atenas jíná'an-ró, jinì va'a-rì ja bueno káchiñú'un-ró i'a máa-ró. ²³ Chì nì jika kuu-rì nì jandé'é-rí inì viñu'un-ró. Te nì jinì-rì nuu in altar nuu yoso tú'un yá'a: Nuú i'a ja ná tú jinì-yo, áchí. Te máa i'a-ún, ja káchiñú'un-ró-yá vasa tú kájinì-ro-yá, i'a-ún kúu Dios ja jáni-rì tu'un-ya núu-ro. ²⁴ Máa Dios, i'a nì sá'a ñuyivi jín taká-ga ndatíñu, máa-yá kúu Jito'o andívi jín ñuyivi. Te tú ncháa-ya inì ve'e i'í já kúva'a sá'a nda'a. ²⁵ Te tú nándi'i-ya ní in ndatíñu nì ñayivi kuatíñu nuu-yá, chì máa-yá, já'a-ya tú'un ja káichaku ñayivi jín já stáa-i tachì jín já ní'in-í ndatíñu. ²⁶ Te chij in-ni tata nì sá'a-ya taká ñayivi náv'a kuxiukú-i ní ñuyivi. Te nì jani-ya kivi kúchaku in in-i jín lugar kuxiukú-i jíná'an-i. ²⁷ Náv'a ná nándúkú-i Dios, te nú súan skáka nda'a-í te ní'in-í-ya, chì tú jíká ncháa-ya jín in in-yo. ²⁸ Chì jín máa-yá, káichaku-yo, kákanda-yo, te ñu'un vida-yo. Natu'un sava chaa kátava yáa-ro, nì kaka'an-de: Chì suni onde tata máa-yá kakuu taká-yo, áchí. ²⁹ Nú tata Dios kakuu-yo núsáa, te ma kúu kani inì-yo já Dios kúu oro xí plata xí yúu. Chì máni kájanì inì-i ja súan jito-ya, te súan kánatava máa-i-ya. ³⁰ Te vasa tú ní sá'a-ya cuenta ja tú ní kájuku'un inì ñayivi ondé sáa, ko vina kána-ya xiní taká ñayivi ní ñuyivi ná nákanì inì-i. ³¹ Te a nì teta'an-ya in kivi já náku'ndi ndaa-ya sikí ñuyivi, sá'a Dios jín máa i'a nì jani-ya-ún. Te nì stá'an ndijin Dios ja súan kuu, chì nì naschakú-ya i'a-ún ma'ñú ndiyi. Achí Pablo. ³² Te súan nì kajini so'o-i tu'un ja náchaku ndiyi, te sava-i, nì kasákátá-i nuu-dé. Te sava-ga-i, nì kaka'an-i: Káku-ní ná kuni so'o-ná inga jínu sikí tú'un ká'an-ní yá'a, áchí-i. ³³ Te máa Pablo, nì kenda-de ma'ñú ñayivi-ún kua'an-de. ³⁴ Ko yaku ñayivi, nì kakandija-i. Te nì kandujín-i jín Pablo. Te in-i kúu Dionisio chaa Areópago, te inga-i kúu in ña'an nání-ña Dámaris, jín sáva-ga-i.

18

Jasú-ya núu cháa ñáa inì ñuu Corinto

¹ Yúan-na te nì kenda Pablo inì ñuu Atenas, te kua'an-de onde ñuu Corinto.

² Te yúan nì jinì-de nuu in chaa judío nání Aquila, chaa ñuu Ponto kúu-de,

ja sá yakú-ni kiví ní chaq-de jíin ñásií-de Priscila, ja ní kuxio-de iní ñuu Italia. (Chí Claudio, nì tá'ú-de tiñu ja ná kenda koyo taká ñayivi judío iní ñuu Roma.) Te nì jaq Pablo nuu cháa-ún. ³ Te suni tiñu sá'a chaq-ún sá'a Pablo. Te nì kendo-de yúan. Te nì sátiñu-de, chí tiñu kásá'a-de-ún kúu ja kájani-de ve'e sa'ma nátu'un ñii. ⁴ Te ndíta'an kiví ndéatú nì jani-de tu'un iní ve'e sinagoga. Te nì ndúkú ndé-de nì skandíja-de ñayivi judío jíin ñayivi ñuu Grecia. ⁵ Te Silas jíin Timoteo, nì kikoyo-de ichi ñuu Macedonia. Te Pablo, a jáni téyí-de tu'un, te jáni ndaq-de tu'un nuu ñayivi judío ja Jesús kúu-ya Cristo. ⁶ Ko ñayivi-ún, nì kaka'an ndiva'a-i sikí-dé. Te máa-de, nì kaja-dé sa'ma-dé. Te nì kachí-de jíin-i: Kuachi máa-ró kúu núsáa, chí ruu, tú kuachi-ri. Vina te kí'in-ri nuu ñayivi sáin nación. Achí-de. ⁷ Te nì kenda-de yúan. Te nì kiví-de ve'e ñin chaq nání Justo. Te chaq-ún, chíñú'ún-de Dios. Te ve'e chaq-ún kándii yani jíin ve'e sinagoga. ⁸ Te Crispo, chaq kúñá'nu iní ve'e sinagoga, nì kandíja-de nuu máa Jító'o-yo onde jíin ní ve'e-de. Te kua'a ñayivi ñuu Corinto, nì kajini ná'in-i. Te nì kakandíja-i. Te nì kajanducha-i. ⁹ Te máa Jító'o-yo, jíin jáni nì ka'an-ya jíin Pablo ñin akuáa: Ma yú'u-ro nì ma kasú-ro yú'u-ro, chí kukuu-ró ká'an-ro. ¹⁰ Chí jika-ri jíin-ró, te ma sándiva'a ni ñin chaq jíin-ró. Chí ñáva'a-ri kua'a ñayivi iní ñuu yá'a, achí-ya. ¹¹ Te nì kendo-de yúan ñin kua yósáva, te stá'an-de tu'un Dios nuu-í. ¹² Te Galión kúu gobernador iní ñuu Acaya. Te ñayivi judío, ñin ká'nu-ni nì kandonda-i sikí Pablo. Te nì kajaka-i-de kua'an-i jíin-de onde iní municipio. ¹³ Te nì kaka'an-i: Chaq yá'a, xaan ská'an-de taká ñayivi já ná chíñú'ún-i Dios te ma kuándatu-ga-i tu'un ká'an ley, kuní-de. Achí-i. ¹⁴ Te kejá'a Pablo ka'an-de núu, ko nì ka'an-ni Galión jíin ñayivi judío: Ñayivi judío jíná'an-ró, nú sikí ñin tu'un nì'in iní kúu, xí ñin kuachi xaan kúu, te vatu-ni ná kúni ná'in-ri tu'un ka'an-ro. ¹⁵ Ko nú sikí tú'un-ni kúu, xí sikí ñani sí'ví, xí sikí ley máa-ró, yúan-na te ná sándaq máa-ró núsáa. Chí ruu, tú kuní-ri skívi nduu-ri ja sándaq-ri tu'un súan. ¹⁶ Te nì skúnu-de-i ká'a'an-i fuera municipio. ¹⁷ Yúan-na te nì kakatíin-i Sóstenes, chaq kúñá'nu iní ve'e sinagoga. Te nì kaja'a-i-de yux'é municipio. Te Galión, tú ní sá'a-de cuenta.

Ja kuáno'on túku Pablo ñuu Antioquía

¹⁸ Ko Pablo, nì kuu kua'a kiví kánchaq-de yúan. Te nì nakuatá'ú-de nuu taká ñani yúan. Te kua'an-de jíin barco onde ñuu Siria. Te Priscila jíin Aquila ká'a'an jíin-de. Te nì jaq-de ñuu Cencrea. Te nì seté-de xiní-dé sikí ñin tu'un nì keyu'u-dé. ¹⁹ Te nì jaq-de ñuu Éfeso, te nì skéndo-de chaq-ún yúan. Ko Pablo, nì kiví-ni-de iní ve'e sinagoga kástátá'an-de jíin ñayivi judío. ²⁰ Te nì kaka'an ndá'ú-i jíin-de ja ná kendo-de yaku-ga kiví jíin-i. Ko Pablo, tú ní játu'un-de. ²¹ Chí nì nakuatá'ú-de nuu-í. Te nì ka'an-de: Kánúú já kí'in ná'in-ri ñuu Jerusalén, sá'a-ri kiví íj. Ko nú kuní Dios, te nchaq tuku-ri nuu-ro. Achí-de. Te nì kenda-de ñuu Éfeso kua'an-de. ²² Te nì jaq-de jíin barco onde ñuu Cesarea. Te nì kaa-de ñuu Jerusalén. Te nuu ní ndi'i nì ka'an-de jíin tíku'nì kandíja yúan, te nì nuu-de nì najaa-de ñuu Antioquía. ²³ Te nì kendo-de yúan yaku kiví. Te vása ní kenda-de kua'an-de, nì jika kuu-de ní ndáñú Galacia jíin ndáñú Frigia. Te nì kayija-ga iní ñayivi káskuá'a-ún nì sá'a-de.

Ndasá nì nì'in Apolos tu'un Jesús

24 Te ñuu Éfeso ñi chaꝯ ñn chaꝯ judío nání Apolos, chaꝯ ñuu Alejandría kúu-de. Te va'a ká'an-de chi ndíchi xáan-dé tutu ñi. 25 Te chaꝯ-ún, a ñi kutu'a-de jín tú'un máá Jító'o-yo. Te jítu iní-de tú kuitá-de ká'an-de ja stá'an-de tu'un máá Jító'o-yo, vasa máni tu'un ja ní skuánducha Juan jiní-de ká'an-de. 26 Te ñi chundéé iní-de ká'an káji-de ñi ve'e sinagoga. Te ñi kajini so'o Priscila jín Aquila tu'un ká'an-de. Te ñi kajaka-de chaꝯ kua'an-de jín-de. Te ñi kajani káji-ga-de tu'un Dios nuu-dé. 27 Te kuní Apolos ja kí'in-de onde ñuu Acaya. Te taká ñani-ún, ñi kaka'an ndéé jín-de. Te ñi kachaa tutu kua'an nuu cháa káskuá'a yúan ja ná kuátá'ú-de chaꝯ. Te nuu ní jaꝯ-de yúan, te va'a ñi chindéé ní chituu-de ñayivi kákandija tu'un luu máa-yá. 28 Te ma'ñú taká ñayivi ní státá'an-de jín cháa judío. Te ñi stá'an-de ja Jesús kúu-ya Cristo, natu'un ká'an tutu ñi.

19

Chaꝯ káskuá'a jín Juan káni'in-dé tu'un Espiritu Santo

1 Te nini kándeé Apolos ñi ñuu Corinto, te ñi ja'a Pablo vai-de ñuu ichi nínu-ga, te ñi nchaꝯ-de ñuu Éfeso. Te yúan ñi jiní-de nuu sáva ñayivi káskuá'a. 2 Te ñi jiká tu'un-de-i: A ñi kani'in-ro Espiritu Santo ja ní kákandija-ró xí té chá'an-ga, áchi-de. Te máa-i, ñi kaka'an-i jín Pablo: Té kuni tu'un-ga-ná ja ío Espiritu Santo, áchi-i. 3 Yúan-na te ñi kachi Pablo: Na siki ní kajanducha-ro núsáá, áchi-de. Te ñi kaka'an-i: Siki tú'un ñi skuánducha Juan, áchi-i. 4 Te ñi ka'an Pablo: Ñi skuánducha Juan jín tú'un ja ná nákani iní-i, te áchi-de jín ñayivi ja ná kándija-i nuu I'a vai ichi yatá-dé, kúu Cristo Jesús. Achí-de. 5 Te nuu ní kajini so'o-i tu'un yá'a, te ñi kajanducha-ní-i jín sí'ví máá Jító'o-yo Jesús. 6 Te Pablo, ñi chaꝯ-de nda'a-dé siki-í. Te ñi chaꝯ-ñi Espiritu Santo siki-í jiná'an-i. Te ñi kaka'an-i sñn sñn yu'u. Te ñi kajani-i tu'un-ya. 7 Te ñi io natu'un uxí uu tá'an-i. 8 Te ñi kivi Pablo ñi ve'e sinagoga. Te ñi chundéé iní-de, ñi ka'an vatu máa-de nuu uní yoꝯ, ndatu'un-de te skándija-de ñayivi siki ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. 9 Yúan-na te sava-i, ñi kakujá'a iní-i te tú ní kákandija-i. Te ñi kaka'an ndiva'a-i siki íchi Dios nuu taká ñayivi kánataka. Te ñi kuxio-ñi Pablo núu ñayivi-ún. Te kája'an chaꝯ káskuá'a-ún jín-de. Te ndita'an kivi ní ndatu'un-de jín cháa-ún ñi escuela ñn chaꝯ nání Tiranno. 10 Te uu kua ñi sá'a-de súan. Te taká ñayivi káxiukú ñuu Asia, kúu ñayivi judío te kúu ñayivi ñuu Grecia, ñi kajini so'o-i tu'un máá Jító'o-yo Jesús. 11 Te ñi sá'a Dios tiní tiñu ñá'nu xaꝯ jín ndá'a Pablo. 12 Te ñi kákinchaka pañito-de xí sá'ma-dé nuu ñayivi kaku'u. Te ñi kaꝯndéé siki-í. Te ñi kanduva'a-ni-i kue'e káta'an-i. Te tachi káni, ñi kákenda iní-i kája'an.

Ja ní kundéé tachi káni jín se'e Esceva

13 Te sava chaꝯ judío, ñi kajika kuu-de káskúnu-de tachi káni. Te kákuni-de kuatiñu-de sí'ví máá Jító'o-yo Jesús ja kíñi'in-de tachi káni iní ñayivi. Te súan ñi kaka'an-de: Ká'an ñi'in-ri jín-ro jín sí'ví Jesús ja jani Pablo tu'un-ya, áchi-de. 14 Te ñn chaꝯ judío nání-de Esceva, kúu-de sutu ñá'nu, te ñi io usá se'e yí-de ja kásá'a tiñu yá'a. 15 Ko ñi ka'an-ñi tachi káni-ún: A jiní-ri máá Jesús. Te suni a jiní-ri Pablo. Ko róo, ndé chaꝯ kákuu-ró. Achí jín-de. 16 Te chaꝯ tá'an tachi káni-ún, ñi kundéé-de, ñi kenda-de siki usá chaꝯ-ún. Te ñi kajinu víchi líi-dé ñi kenda koyo-de ñi ve'e-ún chi ñi katují-dé. 17 Te tu'un yá'a ñi jicha kua'an ní ñuu ñayivi káxiukú iní ñuu Éfeso, kúu ñayivi judío jín ñayivi ñuu Grecia,

nĭ kajini tu'un-i. Te nĭ kayu'ú xaan-í. Te nĭ kanakana jaa-i máá Jító'o-yo Jesús jĭn sí'ví-yá. ¹⁸ Te kua'a ñáyivi já ní kakandĭja, nĭ jakoyo-i nuu Pablo, nĭ kanakani ndaa-i kuachi-i jĭn tiĭnu ñáá nĭ kasá'a-i. ¹⁹ Te kua'a cháa ja ní kasá'a tiĭnu ñavá'a, nĭ jakoyo-de kándá'á-de tutu-de. Te nĭ kaja'mu-de tutu-ún jito nuu táká ñáyivi. Te nĭ katava-dé cuenta ñasaa ncháá tutu nĭ kayu-ún. Te nĭ kajini-de ja úu xiko uxĭ ml peso kúu. ²⁰ Súan nĭ ndea téyíí tú'un máá Jító'o-yo. Te nĭ jicha nuu kua'an. ²¹ Te nuu ní ndi'í taká tiĭnu yá'a, te nĭ chaa inĭ Pablo ja kí'in-de ñuu Macedonia jĭn ñuu Acaya te vása najaa-de ñuu Jerusalén. Te nĭ ka'an-de: Nú nĭ ja'an-rĭ yúan, yúan-na te kánúú kí'in-rĭ ñuu Roma, áchĭ-de. ²² Te nĭ tájí-de uu chaa káchindéé tá'an jĭn-de kája'an ñuu Macedonia, kákuu Timoteo jĭn Erasto. Te nĭ kanchaa máá-de ñuu Asia yaku-ga kivi.

Ja ní kandongda ñuu Éfeso káka'an-i ja'a ndosó Diana

²³ Te suu kivi-ún nĭ kandongda xaan ñáyivi sikĭ íchi-yá. ²⁴ Chi nĭ jo ĩn chaa platero nání Demetrio. Te máá-de jĭn cháa kásatiĭnu ta'an jĭn-de, xaan ní kani'in-dé xu'ún, chĭ jĭn plata kásá'a-de ve'e lúli i'a Diana. ²⁵ Te chaa-ún, nĭ kastútú-de tá'an-de ja kásá'a suni tiĭnu-ún jĭn-de. Te nĭ ka'an-de: A kájinĭ-ro ja sikĭ tiĭnu kásá'a-yó yá'a káni'in téyíí-ró xu'ún. ²⁶ Te kájinĭ-ro te suni kájinĭ tu'un-ro ja cháa Pablo yúan, nasu máá ĩn ñuu Éfeso chĭ ní-ń ñuu Asia sásĭn-de ñáyivi jĭn tú'un ská'an-de-i. Chĭ ká'an-de ja násu Dios kákuu i'a kásá'a nda'a. ²⁷ Te yú'ú-rĭ ja káni inĭ ñáyivi já tiĭnu sáni kúu tiĭnu kásá'a-yó. Te sanaa te jĭta viĭnu'un i'a ñá'nu Diana, te suni sájá'a inĭ-i nuu Diana luu vasa ndivĭi ñáyivi ñuu Asia jĭn ní ñúyivi káchĭnú'ún-i nuu-yá vina. Achĭ-de. ²⁸ Súan nĭ kajini so'o-de tu'un yá'a, te nĭ kakitĭ xaan inĭ-de. Te nĭ kakana jĭn-de: Kúná'nu téyíí Diana i'a ñuu Éfeso, áchĭ-de. ²⁹ Te ñáyivi ñuu-ún, nĭ kakuvaa-i. Te ĩn ká'nu-ni nĭ kandongda-i kája'an-i onde inĭ teatro káñu-un-i Gayo jĭn Aristarco, chaa ñuu Macedonia ja kájika ta'an-de jĭn Pablo. ³⁰ Te kunĭ Pablo kivi-de nuu ká'jin tútu ñáyivi-ún. Ko ñáyivi káskuá'a-ún, tú ní kája'a-i tu'un kí'in-de. ³¹ Te suni sava chaa kákuñá'nu inĭ ñuu Asia, ja kákuu amigo-de, nĭ katájí tú'un kua'an nuu-dé káka'an nda'ú jĭn-de ja má kí'in-de inĭ teatro. ³² Te sava ñáyivi, nĭ kakaná jaa-i ĩn tu'un, te sava-ga-i inga tu'un, chĭ junta-ún, nĭ kasaka nuu-i. Te kua'a-gá-i, tú kájinĭ kuti-í na sikĭ kúu ja ní kataka-i. ³³ Te sava chaa judío, nĭ kachundá'á-de Alejandro, nĭ kakiñĭ-in-de chaa ma'ñú ñáyivi kuá'a-ún. Yúan-na te Alejandro, sá'a-de seña jĭn ndá'a-dé ja ná kuná'in-i, chĭ ka'an-de ja'a judío jĭn ñáyivi kuá'a-ún kunĭ-de. ³⁴ Ko nĭ kanakuni-i-de ja cháa judío kúu-de, te yuán ní kakana kó'ó-i nátu'un uu hora: Kúná'nu téyíí Diana i'a ñuu Éfeso, áchĭ-i. ³⁵ Yúan-na te nĭ kakuná'in ñáyivi ní sá'a chaa kúu secretario ñuu-ún. Te nĭ ka'an-de: Róo ñáyivi ñuu Éfeso, a kájinĭ taká ñáyivi já ñuu Éfeso xaan káchĭnú'ún-i i'a Diana jĭn ndosó ja ní tájí Júpiter, nĭ kuun vaĭ. ³⁶ Te tu'un yá'a, taká kájatú'ún-i. Núsáá te va'a-ga ná kasú-ro yú'u-ro te ma sá'a yachi-ro ní ĩn tiĭnu ja tú ní kátava-ro cuenta. ³⁷ Chi nĭ kakinchaka-ró cháa yá'a onde yá'a vasa tú ní kásá'a-de ní ĩn kuachi ní tú ní káka'an ndiva'á-de ní ĩn tu'un sikĭ i'a máá-yó. ³⁸ Te Demetrio jĭn táká chaa kásatiĭnu ta'an jĭn-de, nú kájinĭ-de kuachi sikĭ ĩn chaa, ío juzgado ná kí'in-de. Te ío gobernador, yúan ná kakán-de kuachi sikĭ tá'an-de. ³⁹ Te nú ío inga tu'un kákuu-ro, te kuu sánda-ro onde nuu ĩn junta legal. ⁴⁰ Chĭ yú'ú-rĭ ja cháa-de kuachi sikĭ-yo, kachi-de ja kánakuatá'an máá-yó, chi ma ní'in-yo tú'un ka'an-yo naja

ní *kanataká-yo* vína. Achí-de. Te *ní ndí'í ní ka'an* secretario *tu'un* yá'a. ⁴¹ Te *ní jacha-de ñayivi-ún* kája'an-i.

20

¹ Yúan-na te *ní jukuñí tixin-ún*. Te *ní kana Pablo xiní* cháa káskuá'a. Te *ní ka'an-de jín cháa-ún* ja má yú'ú-de. Te *ní kananu* tá'an-de. Te *kua'an-de ñuu Macedonia*. ² Te *ní jika kuu-de ní* táka ndañú-ún. Te *ní ka'an-de kua'a* tú'un ndéé *iní jín* táka ñayivi. Te *ní ja-de ñuu* Grecia. ³ Te *ní kanchaa-de yúan uní* yoo. Te a *yani ki'in-de jín* barco *onde ñuu* Siria núú. Ko *chaa judío, ní kanatin* *tu'un* tá'an ja ndóna *siki-dé*. Ja *yúan* ní *nakani iní-de* te *ñu'í*chí ní *ja'an-de ñuu* Macedonia. ⁴ Te *ní ka'jo sava chaa* *ní kaja'an jín* Pablo *onde ñuu* Asia. Te *kaináni-de Sópater ñuu* Berea, *Aristarco jín* Segundo *onde ñuu* Tesalónica, *Gayo ñuu* Derbe, *Timoteo, Tíquico jín* Trófimo *onde ñuu* Asia. ⁵ *Chaa yá'a, ní kayoxnú-de*. Te *kañdatu-de ruu jín*á'an-ri *onde ñuu* Troas. ⁶ Te *ruu jín*á'an-ri, *nuu ní ja'a viko státilá* tú yí'í *yujan ía*, te *jín* barco *ní kenda koyo-ri ñuu* Filipos. Te *nuu ú'un* *kivi ní kanaketá'an-ri jín-de* *onde ñuu* Troas. Te *ñuu yúan* *ní kaxiukú-ri* ñin semana.

Ja ní jungava Eutico ventana sá'a numá'ná

⁷ Te máá *kivi ñin* semana, *ní kañdutútú* cháa káskuá'a-ún ja *sákuá*chí-de *statilá*. Te *ní stá'an* Pablo *tu'un* *nuu cháa-ún*, *chí kenda-de* *kivi xian-ún*. Te *káni* ní *ka'an-de* *onde sava* núú. ⁸ Te *ní jo* *kua'a lámpara iní* *ve'e súkún* núú ní *ká'in* *tútú-de* *yúan*. ⁹ Te *ñin chaa* *súchí* *náni-i* *Eutico, kanchaa-i* máá *yú'u* ventana. Te *nini ní* *ku'ná'n* *ka'an* Pablo, *jí'í xaa'ní* *numá'ná*. Te *ní kixi-ni-i*. Te *ní jungava-ni-i* *onde piso uní* te *onde nuu* *ñu'un*. Te a *ní j'i-i* *ní kañdukani-de-i*. ¹⁰ Yúan-na te *ní nuu* Pablo. Te *ní jito nuu-de* *nuu-i*. Te *ní junu* *nchaa-de-i*. Te *ní ka'an-de*: *Ma yú'ú-ro* *jín*á'an-ró, *chí* *chakú-i*, *áchí-de*. ¹¹ Te *ní ndaa-de*. Te *ní sákuá*chí-de *statilá*. Te *ní yee-dé*. Te *ní ka'an* *ná'an-ga-de* *onde kuakundijin*. Yúan-na te *ní kee-de* *kua'an-de*. ¹² Te *káno'on* ñayivi *jín* *súchí-ún* *chakú-i*. Te *kákusi* *xáan* *iní-i*. ¹³ Te *ruu, ní* *ka'oyo-ri iní* *barco* te *kája'an-ri jín* *onde ñuu* Asón, *yúan* *naketá'an-ri jín* Pablo. *Chí* *súan* *ní sánda* *de ja* *ki'in-de* *ñu'un* *íchí* te *ja* *de yúan*. ¹⁴ Te *ní kanani'in* *tá'an-ri jín-de* *iní ñuu* Asón. Te *ní kaa-de* *barco*. Te *kua'an-de* *jín-ri ñuu* Mitilene. ¹⁵ Yúan *ní* *ka'enda-ri jín* *barco*. Te *inga* *kivi ní* *ka'oyo-ri ñuu* Quío, te *inga* *kivi ní* *ka'oyo-ri ñuu* Samos. Te *ní* *ka'end*o-ri *ñuu* Trogilio. Te *inga* *kivi ní* *ka'oyo-ri ñuu* Mileto. ¹⁶ *Chí* *jáni* *iní* Pablo *ja* *ja'a-ni-de* *ki'in-de* *ñuu* Éfeso *náva'a* *ma* *kúkuéé-de* *ñuu* Asia te *naa* *tiempo* *núú*. *Chí* *jítu* *iní-de* *ja* *yachí-de* *ñuu* Jerusalén *máá* *kivi* *Pentecostés* *nú* *ná* *kúni'in-de*.

Consejo Pablo nuu cháa kákuu nuu ñuu Éfeso

¹⁷ Te *kanchaa-de* *ñuu* Mileto. Te *ní táj* *de tu'un* *kua'an* *onde ñuu* Éfeso *ní* *kana-de* *xiní* *cháa kákuu nuu* *iní* *tiku'ní* *kándija*. ¹⁸ Te *nuu* *ní* *chakoyo* *chaa-ún* *nuu-dé*, te *ní* *kachí-de*: *Máá-ró* *kájiní* *vá'a-ró* *ndasa* *ní* *jiku-ri jín* *ró* *onde* *kivi* *ní* *chaa* *núu-ri* *ñuu* Asia. ¹⁹ Te *tú* *ní* *sávi*xí-ri *máá-ri* *kivi* *ní* *jatiñu-ri* *nuu* *máá* *Jito'o-yo*. Te *íó* *hora* *ní* *nde'e-ri*. Te *kuachi* *ñayivi* *judío*, *ja* *ní* *kanatin* *tu'un* *tá'an-i* te *ní* *kii* *tundó'o* *siki-ri*. ²⁰ Te *tú* *ní* *yú'ú-ri* *kani-ri* *tu'un* *nuu-ro* *ja* *kuátíñu* *vá'a-ró*, *ní* *tú* *ní* *yú'ú-ri* *stá'an-ri* *tu'un* *nuu-ro*, *vása* *nuyá'u* *xí* *iní* *ve'e-ró*. ²¹ Te *ní* *jani* *nda*a-ri *tu'un* *nuu* *ñayivi* *judío* *jín* *núu* *ñayivi* *ñin* *nación* *ja* *ná* *nákani* *iní-i* *kuandatu-i* *nuu* *Dios*. Te *ná* *kándija-i* *nuu* *máá* *Jito'o-yo* *Jesucristo*. ²² Te

vina cháa téyíí iní-ri te ja yúan ñú'un íchí-ri ki'in-ri ñuu Jerusalén. Ko tú jini-ri naún ta'an-ri yúan. ²³ Ko ndita'an ñuu já'an-ri chí ká'an Espíritu Santo jíin-ri ja chindee-i ruu vekaa te kii tundó'o siki-ri. ²⁴ Te ni tú sá'a-ri cuenta vasa ná ká'ni-í ruu, chí ja ná síjínu-ri tiñu ni ja'a máa Jító'o-yo Jesús nuu-ri kúu ja kánúú jáni iní-ri, jíin súni ja kúsií iní-ri kani-ri tu'un va'a tu'un luu Dios. ²⁵ Te ma'ñú táká róo ja á ni jika kuu-ri ni jani-ri tu'un ndasa koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, te vina a jini-ri ja ni ñin-ró ma kuni kuti-gá-ro núu-ri. ²⁶ Ja yúan kástu'ún káji-ri nuu-ro jíiná'an-ró vina, ja tú tau ya'u-ri niñi-ró. ²⁷ Chí tú ní yú'u-ri kani-ri ndivii tú'un Dios nuu-ro. ²⁸ Núsáa te koto va'a-ró máa-ró jíin ní tíku'ni, chí Espíritu Santo ni jani-ya róo ja kúndito-ró-i te skée-ro tíku'ni máa Jító'o-yo, chí ni nakuaan-ya-í jíin niñi-yá. ²⁹ Chí jini-ri ja nú ná ki'in-ri, te kivi koyo yi'í kiti xáan má'ñú-ró te ma kúndá'ú iní-ti tíku'ni. ³⁰ Te suni onde nuu tá'an máa-ró kenda sava-de ka'an-de tu'un tú'ún nává'a xndá'ú-de ñayivi káskuá'a ki'in-i jíin-de. ³¹ Koo ndito iní-ro jíiná'an-ró núsáa. Te ma náa iní-ro ja uní kuia ndúú ñúú-ni tú ní jukuiñi-ri ja kána jíin-ri nuu ñin ñin-ró vasa ni nde'e-ri. ³² Te vina ñáni, jikán ta'u-ri nuu Dios ja'a máa-ró ja ná kuá'a-ya tú'un luu-ya núu-ro. Chí tu'un-ún kuu skuá'nu róo te ni'in-ro tá'ú jíin táká-ga ñayivi ní sásin-ya. ³³ Tú ní ndío iní-ri ni plata ni oro ni sa'ma ñin ñayivi. ³⁴ A kájiní va'a-ró ja ndéndúú nda'a-rí yá'a, ni ndúkú táká ja jínu ñú'ún-ri jíin cháa káxiukú jíin-ri yá'a. ³⁵ Te modo ni stá'an ndi'i-ri nuu-ro ja kánúú sátiñu-yó súan, nává'a chindéé tá'an-yó jíin táká cháa vitá kaku'u. Te ma náa iní-ro tú'un máa Jító'o-yo Jesús, chí súan ni ka'an-ya: Luu-ga ja kuá'a-yó ñin ndatiñu nasu ja ní'in-yo. Achí-ya. Achí Pablo. ³⁶ Te nuu ní ndi'í ni ka'an-de taká tu'un yá'a, te ni jukuiñi jíti-de. Te ni jikan ta'u-dé jíin táká cháa-ún. ³⁷ Yúan-na te xaan ní kande'e taká-de. Te ni kakanuu-de Pablo, te ni ka'atitú-de cháa. ³⁸ Chí kákuku'á xaan iní-de jíin tú'un ni ka'an Pablo ja má kuni-ga-de nuu-dé. Te kája'an-de jíin-de onde nuu ío barco.

21

Ja ní chaa iní Pablo ki'in tuku-de ichi ñúu Jerusalén

¹ Yúan-na te ni kakusin-ri jíin-de. Te ni káki'in ndóo-ni-ri ichi jíin barco onde ni cháa-ri ñuu Cos. Te inga kivi ní jakoyo-ri ñuu Rodas. Te yúan ni kenda-ri te ni jakoyo-ri ñuu Pátara. ² Te ni kani'in-ri ñin barco ja kí'in ñuu Fenicia. Te ni kaka'a-ri nuu te kája'an-ri. ³ Te nuu ní kajini-ri nuu ñuu Chipre, te ni kaskéndoo-ri ñuu-ún ichi ndávésé-ri. Te ni kajika-ri kája'an-ri jíin barco onde ñuu Siria. Te ni jakoyo-ri ñuu Tiro, chí yúan skéndoo barco-ún carga. ⁴ Te ni kakendoo-ri yúan ñin semana, chí ni kani'in tá'an-ri jíin ñayivi káskuá'a. Te ni kaka'an-i jíin Pablo ni sá'a Espíritu ja má kí'in-de ñuu Jerusalén. ⁵ Ko nuu ní ja'a kivi-ún, te ni kenda koyo-ri. Te taká-i jíin ñásí'i-i jíin sé'e-i, ni kajachu'un íchí-i ruu onde yata ñuu-ún. Te ni kajukuiñi jíti-ri jíin-i yu'u mar. Te ni kajikan ta'u-ri. ⁶ Te ni kanaanuu tá'an-ri yúan. Te ni kaka'a-ri nuu barco kája'an-ri. Te ni kanaxíio káva-i káno'on-i ve'e-i. ⁷ Te ruu jíiná'an-ri, ni kenda koyo-ri ñuu Tiro ni kajika-ri jíin barco. Te ni jakoyo-ri ñuu Tolemaida. Te yúan ni kaka'an-ri jíin táká ñani. Te ni kakendoo-ri jíin-de ñin kivi. ⁸ Te inga kivi-ún ni kenda Pablo jíin táká-ga-ri ja ká'jin-ri jíin-de. Te ni chakoyo-ri ñuu Cesarea. Te ni kivi koyo-ri iní ve'e ñin cháa jáni tu'un nání-de Felipe. Cháa-ún kúu ñin cháa ndi'usíá. Te ni kakendoo-ri jíin-de. ⁹ Te cháa-ún, ío kuun sésí'í

súchí-de kájani-i tu'un Dios. ¹⁰ Te n̄i kaxiukú-rí yúan kua'a kivi. Te ichi ñuu Judea n̄i kii ñin cháa jáni tu'un Dios, nání-de Ágabo. ¹¹ Te n̄i cháa-de nuu-rí. Te n̄i ki'in-de sánchij Pablo. Te n̄i ju'ni-de nda'a jíin sí'in Pablo. Te n̄i ka'an-de: Súan ká'an Espíritu Santo: Ñayivi judío, súan ku'ni-i cháa xíin sánchij yá'a, te nú ná jáa-de ñuu Jerusalén. Te nastúu-i-de nuu ñayivi síin nación. Achí-de. ¹² Tu'un-ún n̄i kajini so'o-rí. Te ruu jíin cháa ká'in yúan, n̄i kaka'an nda'ú-rí jíin Pablo ja má káa-de ki'in-de ñuu Jerusalén. ¹³ Yúan-na te n̄i ka'an Pablo: Naja kanda'i-ro te ndúku'a in̄i añú-rí kásá'a-ró. Ch̄i ruu, a ío tu'a-rí ja násu máá ñin ja kúnu'ni-rí in̄i ñuu Jerusalén, ch̄i suni ja kúu-rí yúan ja sikí sí'ví máá Jito'o-yo Jesús, áchí-de. ¹⁴ Te tú ní kúu ská'an-rí-de. Te n̄i kasía-ni-rí-de. Te n̄i kaka'an-rí: Ná kóo ndasa játa'an in̄i máá Jito'o-yo, áchí-rí. ¹⁵ Yúan-na te vása ní kasátu'a-rí taká ndatiñu-rí. Te n̄i kaka'a-rí ñuu Jerusalén kája'an-rí. ¹⁶ Te suni kája'an yaku cháa káskuá'a in̄i ñuu Cesarea jíin-rí, ncháka-de ñin cháa ñuu Chipre nání-de Mnasón. Cháa n̄i skuá'a aná'an kúu-de. Te n̄i kakendoo-rí ve'e cháa-ún. ¹⁷ Te nuu ní jakoyo-rí ñuu Jerusalén, te ñani-yo-ún, n̄i kakusij xáan in̄i-de n̄i kajatá'ú-de ruu. ¹⁸ Te inga kivi xían-ún n̄i kivi Pablo jíin-rí jiná'an-rí in̄i ve'e Jacobo. Te yúan n̄i kakutútu taká cháa kákuu nuu. ¹⁹ Te Pablo n̄i sá'a-de saludar cháa-ún. Yúan-na te n̄i jani-de tu'un taká tiñu n̄i sá'a Dios jíin ñayivi síin nación nini játíñu-de nuu-yá. ²⁰ Te n̄i kajini so'o-de tu'un yá'a. Te n̄i kanakana jaa-de Dios. Te n̄i kaka'an-de jíin Pablo: Nání, vina te n̄i jiní-ro ná kua'a mil ñayivi judío n̄i kakandíja-i. Te nene káandatu n̄i'in-i nuu ley. ²¹ Ko n̄i kajini tu'un-de ja stá'an-ro núu taká cháa judío kaxiukú in̄i ñuu ñayivi síin nación ja má kuándatu-ga-de nuu Moisés, ni ma xití ndúu-ga se'e-de, ni ma kuándatu-de tanínu aná'an. ²² Ndasa kuu núsáa, ch̄i kuni tu'un ñayivi ja ní cháa-ro, te taka kua'a ndíja-i. ²³ Sá'a ja káka'an-rí jíin-ró yá'a núsáa: A ká'jo kuun cháa yá'a ja á n̄i kakeyu'u-dé. ²⁴ Kuaka cháa yá'a ná kí'in-de jíin-ró. Te nasándoo-ró máá-ró jíin-de. Te ku'a-ró xú'ún núu-dé náv'a ná sété-de xiní-dé. Yúan-na te juku'un in̄i taká ñayivi-ún ja tú kuti-gá naún ío ja ní kandatu'ún-i sikí-ro, ch̄i kundaá in̄i-i ja súni jándatu máá-ró núu ley. ²⁵ Ko ñayivi síin nación ja kákandíja-ún, a n̄i kachaa-rí carta kua'an nuu-í ja má kuándatu-i ni ñin tu'un yúan. Te ma kée-í kuñu ja ní soko núu ndosó, ni niñi, ni kiti kuá'ñá. Te ma káka téné-i. Achí-de. ²⁶ Yúan-na te Pablo, n̄i jaka-de cháa-ún. Te inga kivi xían-ún, n̄i nasándoo-de máa-de jíin-de. Te n̄i kivi-de in̄i ve'e ij ja kástu'ún-de nuu-í na kivi jínu kándundoo-de te soko-dé kiti núu-yá sikí ñin ñin-de núu.

Ja ní kakatñin-i Pablo in̄i ve'e ij

²⁷ Te kákuu-de ja síjínu-de ndí'usiá kivi-ún núu. Ko sava judío ñuu Asia, n̄i kajini nuu Pablo kánde-de in̄i ve'e ij. Te n̄i kaská'an ndí'i ñayivi yúan. Te n̄i kakatñin Pablo. ²⁸ Te n̄i kakana jaa: Cháa Israel, kua'a núu nda'a jiná'an-ró, ch̄i cháa yá'a jika kuu-de taká ñuu, stá'an-de nuu taká cháa te ká'an-de sikí ñayivi-yo, jíin sikí ley, jíin sikí lugar yá'a. Te suni a n̄i skívi-de sava cháa síin nación in̄i ve'e ij yá'a te ní sáchá'an-de ve'e ij. Achí. ²⁹ Ch̄i onde ná kánde Pablo in̄i ñuu-ún n̄i kajini judío ja kánde-de jíin Trófimo, cháa ñuu Éfeso. Te n̄i kajani in̄i ja ní skívi Pablo cháa-ún in̄i ve'e ij. ³⁰ Te ní-ni ñuu-ún n̄i kandonda-i. Te n̄i kataka-i. Te n̄i kakatñin-i Pablo. Te n̄i kastáa-i-de n̄i kenda-de yatá ve'e ij-ún. Te n̄i kanakasú-ni-i yuxé'é. ³¹ Te kája'ni-í Pablo núu.

Ko ni ja'an tu'un ya'a nuu general cha'a tii'n soldado ja nii nuu Jerusalén ni kandonda-i kakuva-a-i. ³² Te cha'a general, ni jaka-de soldado jii'n capitán. Te kájinu-de kája'an-de onde nuu ká'jin ñayivi kuá'a-ún. Te ni kajini ñayivi ja ní jakoyo general jii'n soldado, te ni kajukuiñi-i ja kája'a-i Pablo. ³³ Yúan-na te ni ja'a general te ni tii'n-de Pablo. Te ni tá'ú-de tiñu ni jakunu'ni Pablo jii'n uu cadena. Yúan-na te ni jiká tu'ún ndé cha'a kuu-de te ñaún ní sá'a-de. ³⁴ Te ñayivi kuá'a-ún, sava-i ni kakana-i iin tu'un te sava-ga-i inga. Te tú ní kúndaa ini-de ñaún siki kuu ja súan kakuva-a-i. Te ni tá'ú-de tiñu kua'an Pablo cuartel. ³⁵ Te nuu ní ja'a Pablo escalera ve'e-ún, te soldado ni kandiso Pablo, chi xa'an ní kandonda ñayivi kuá'a. ³⁶ Chi kua'a ñayivi vái koyo-i ichi yatá soldado, te kákana jaa-i: Ka'ni-ni cha'a jian, áchí-i. ³⁷ Te káskivi-de Pablo ini vekaa, te ni ka'an Pablo jii'n general: Á kuu ka'an-ná iin tu'un jii'n-ni, áchí-de. Te ni kachí general jii'n-de: Jini-ro ká'an-ro yú'u nuu Grecia naún. ³⁸ Nasu róo kuu máa cháa nuu Egipto ja iku nuu ni xndóna-ró-i ni kanakuatá'an máa-i, te suni ni kiñi'in-ró kúun mil cha'a kui'ná kája'an-de jii'n-ró onde nuu nu'un té'é naún. Achí. ³⁹ Yúan-na te ni kachí Pablo: Máa-ná kuu ndija cha'a judío, te iin se'e nuu Tarso, iin nuu ká'nu ndañuu Cilicia. Te ká'an nda'ú-ná jii'n-ni kua'a-ni tu'un ná ká'an-ná jii'n ñayivi ya'a. Achí-de. ⁴⁰ Te general, ni ja'a-de tu'un. Te ni jukuñi Pablo nuu escalera. Te ni sá'a-de señal jii'n ndá'a-dé nuu ñayivi-ún. Te ná'ín yúu-ni ni kakuu-i. Yúan-na te jii'n yú'u hebreo ni ka'an-de:

22

Ja ní ka'an Pablo ja'a máa-de nuu-i

¹ Ñani jín'an-ni, jii'n táká ní cha'a kakuu táa, kuni so'o-ni tu'un ká'an-ná ja'a máa-ná jii'n-ni vina, áchí-de. ² Te ni kajini so'o-i ja ká'an Pablo tu'un jii'n yú'u hebreo, te ví'i-gá ni kakuná'ín-i. Te ni ka'an Pablo: ³ Máa-ná kuu cha'a judío, ni kaku ndija-ná ini nuu Tarso ndañuu Cilicia. Ko ni ja'nu-ná ini nuu ya'a. Te escuela Gamaliel ni kutu'a va'a-ná ni stá'an-de tu'un ni'in ley nuu-yo nuu-ná. Te káchiñú'ún vá'a-ná nuu Dios natu'un kásá'a máa-ni vina. ⁴ Te ni chindikin-ná ñayivi kákanija tu'un ya'a onde ná ndi'i-i kuu. Te kuu cha'a kuu ña'an, ni katii'n-ná-i ni chindee-ná-i vekaa. ⁵ Te sutu ñá'nu jii'n táká cha'a kakuu nuu, ni kajini-de ja súan ni sá'a-ná. Te suni cha'a-ún, ni kachaa-de tutu nuu táká ñani. Te ni kaja'a-de tutu-ún nuu-ná ni ja'an-ná onde nuu Damasco ja kuáku'ni-ná ñayivi káxiukú yúan. Te kinanchaka-ná-i onde nuu Jerusalén te ndo'o-i ya'a núu. ⁶ Te ni ki'in-ná ichi kua'an-ná. Te ni kuyani-ná yuñuu Damasco natu'un kaxiuu kuu. Te ni ndii ncháa-ni nuu-ná ni jinú iin ndua ndii ní kii ichi ándavi. ⁷ Te ni ndua-ni-ná nuu nu'un. Te ni jini so'o-ná ká'an iin tu'un jii'n-ná: Saulo, Saulo, naja chindikin-ro rúu, áchí. ⁸ Yúan-na te ni ka'an-ná: Ndé cha'a kuu-ni vii, Táta, áchí-ná. Te ni ka'an-ya jii'n-ná: Máa-rí kuu Jesús nuu Nazaret ja chindikin-ro rúu, áchí-ya. ⁹ Te cha'a kája'an jii'n-ná, ni kajini ndija-de ndua ndii-ún, te ni kayu'ú-de, ko tú ní kájinu so'o-de tu'un ni ka'an-ya jii'n-ná. ¹⁰ Yúan-na te ni ka'an-ná: Táta, te ñaún sá'a-ná, áchí-ná. Te ni kachí máa Jító'o-ná jii'n-ná: Nduko te ki'in-ro nuu Damasco. Te yúan ta'u tiñu nuu-ro ndasa sá'a-ró, áchí-ya. ¹¹ Te tú ní jini-ná nuu ní iin, chi ndii ncháa ndua ndii-ún. Te cha'a kája'an jii'n-ná, kátjin-na-de nda'a-ná kua'an-ná jii'n-de onde nuu Damasco. ¹² Te yúan kánchaa iin cha'a nání Ananías. Te táká ñayivi judío yúan káka'an ja cháa va'a kuu Ananías, chi va'a jándatu-de nuu ley. ¹³ Te ni ja'a cha'a-ún te ni kandita-de nuu-ná. Te ni ka'an-de jii'n-ná: Ñani Saulo,

ná ndúndijin nuu-ro, áchí-de. Te nì jinì-ni-ná nuu-dé. ¹⁴ Te nì kachì-de: Máá Dios ndiyi táa-yo, nì jani-ya róo vina ja ná júku'un inì-ro tú'un kuní-ya. Te kuni-ro núu máá l'a ndaa, te kuni so'o-ró tú'un ka'an-ya. ¹⁵ Te kuu-ró testigo máá-ya nuu ndívii ñáyivi táka ja ní jinì-ro jíin já ní jini so'o-ró. ¹⁶ Ma kuu uun inì-ro vina núusáa. Ndúkuiñi te kuanducha-ro. Te kakan ta'u-ro núu-ya. Achí-de jíin-ná. ¹⁷ Te nì naxíó káva-ná nì nchaa-ná ñuu Jerusalén. Te jikán ta'u-ná inì ve'e ij, te nì skóto-ya náa. ¹⁸ Te nì jinì-ná nuu-ya nì ka'an-ya jíin-ná: Ndúkú ndéé-ró te kenda yachì-ro inì ñuu Jerusalén yá'a, chi ma kuátú'un-i tu'un-rì jáni ndaa-ro núu-í, áchí-ya. ¹⁹ Te nì ka'an-ná jíin-ya: Táta, a kájinì-i ja ní kivi-ná ndíta'an ve'e sinagoga nì jatìin-ná taká ñáyivi kákandíja nuu-ní. Te nì stujì-ná-i nì taan-ná-i vekaa. ²⁰ Te kivi ní jichá niñi Esteban, chaa nì jani ndaa tu'un-ní, suni kándi-ná yúan sáa. Te nì jatú'un-ná ja ní jìi-de. Te nì ndìto-ná sa'ma cháa nì kaja-ní Esteban. Achí-ná jíin-ya. ²¹ Te nì kachì-ya jíin-ná: Ku'án, chì tájí máa-rí róo ki'in jiká-ró ondé nuu ñáyivi sìn naciòn, áchì-ya jíin-ná. Achí Pablo. ²² Te a nì kajini ná'in-i ondé nì ka'an-de tu'un yá'a. Yúan-na te nì kakuvaa-i. Te nì kaka'an jaa-i: Ná kúxio chaa jian ná kúu-de. Tú va'a chaa kúu-de ja kúchaku-ga-de ñuyivi yá'a. Achí-i. ²³ Te súan kákana kó'ó-i. Te nì kaskée-i tikachì-i kaja'an. Te nì kaskánda-i tikachá ñu'un. ²⁴ Te nì tá'ú tíñu general ná kivi Pablo inì cuartel. Te nì ka'an-de ja ná xndichí soldado Pablo ondé jíin cuarta náva'a kutunì inì general na sikì ní kàndonda ñáyivi-ún sikì Pablo. ²⁵ Te nì kaju'nì-de Pablo jíin yó'o ñii. Te nì ka'an Pablo jíin cháa kúu capitán ja kándi-de yúan: Á ío ley kua'a-ní cuarta ñn chaa ñuu Roma ja té chá'an-ga ndúkú ví-ní kuachi-de, áchí-de. ²⁶ Te nì jini so'o capitán tu'un yá'a, te nì kee kua'an. Te nì ka'an jíin general: Ndasá sá'a-ní, chì chaa ñuu Roma kúu chaa yá'a, áchí. ²⁷ Yúan-na te nì jaa general nuu Pablo. Te nì jiká tu'un-de: Kachì nú suu chaa ñuu Roma kúu-ró, áchí. Te nì ka'an Pablo: Jaan, suu máa-ná kúu, áchí-de. ²⁸ Te nì ka'an general: Ruu, chì nì ja'a-rì kua'a xú'un, te nì kaja'a-de tu'un kuu-rì ñn chaa ñuu yúan, áchí. Te nì ka'an Pablo: Ko náa, chì túu. Chì inì ñuu-ún nì kaku-ná, áchí-de. ²⁹ Yúan-na te ja kákuni xndó'o-de, nì kakuxio-ni kaja'an. Te suni ondé general nì yu'ú, chì nì júku'un inì-de ja ní ju'nì-de Pablo. Te ñn chaa ñuu Roma kúu Pablo. ³⁰ Te inga kivi xían-ún, kuní-de kundaa va'a inì-de na sikì kúu ja ní kàndonda chaa judío sikì Pablo. Te nì ndájì-de cadena nú'nì Pablo. Te nì tá'ú-de tíñu nì taká taká sutu ñá'nu jíin táka chaa junta. Te nì kiñi'in-de Pablo. Te nì jani-de nuu cháa nì kàndututú.

23

Ja ní kandij Pablo nuu junta sikì máa-de

¹ Yúan-na te nì ndakoto Pablo nuu junta. Te nì ka'an-de: Ñáni jíná'an-ní. Máa-ná chì a jini va'a inì-ná ja ní jandatu va'a-ná nuu Dios ondé vina. Achí-de. ² Yúan-na te máa sutú ñá'nu-ga nání Ananías, nì tá'ú tíñu nuu cháa ká'jin yani nuu-dé-ún ja ná kuá'a-ún ñn jikì máa yú'u-dé. ³ Te nì ka'an Pablo jíin sutú ñá'nu-ún: Xáan ndoo ka'an-ro. Dios stujì-ya róo. Chì kánchaa-ro já sánda-ro tíñu-rì nátu'un ká'an ley. Chì vasa tú ío ley te tá'ú-ró tíñu ja stujì-dé ruu náún. Achí-de. ⁴ Te nì kaka'an chaa ká'jin nuu-dé-ún: Naja ká'an ndivá'a-ró jíin sutú ñá'nu Dios, áchí jíin-de. ⁵ Te nì ka'an Pablo: Tú ní jini-ná ja sutú ñá'nu kúu-de ñáni, chì yóso núu tutú: Ma ká'an ndivá'a-ró sikì cháa

kúná'nu iní ñuu-ro. Achí. ⁶ Ko nuu ní jiní Pablo ja sáva-de kákuu-de saduceo te sava-ga-de kákuu-de fariseo, te nī ka'an jaa-de nuu junta: Nání jíná'an-ní, máá-ná kúu cháa fariseo, se'e fariseo. Chī ñúkuu iní-ná ja náchaku taká ndiyi, te ja yúan xndichí-ní náá. Achí-de. ⁷ Te ja súan nī ka'an-de, te nī kákanaá cháa fariseo jín cháa saduceo. Te cháa junta, síin síin tu'un nī kaka'an-de. ⁸ Chī káka'an cháa saduceo ja má náchaku ndiyi, ni tú ká'io ndajá'a-yá, ni tachī. Ko cháa fariseo, kájatú'un-de ndenúni tu'un-ún. ⁹ Te xaan ní kuvaá. Te sava cháa káchaa tutu ja kákuu tá'an cháa fariseo, nī kándukuiñi. Te nī kaka'an nī'in: Tú ni ñn kuachi káni'in-rí sikí cháa yá'a. Sanaa te nī ka'an ndija ñn añú xí ñn ndajá'a-yá jín-de. Mā sání'in iní-yo núu Dios núsáá. Achí. ¹⁰ Te xaan ní kákanaá-i. Te general, yú'u-de ja ndátá ñáa-i Pablo. Te nī tá'u-de tiñu ja ná kivi soldado te kañaan ñinu Pablo sava ma'ñú-i, te ná kivi-de iní cuartel. ¹¹ Te akuáa-ún nī chaq-ni máá Jító'o-yo núu-dé te nī ka'an-ya jín-de: Pablo, mā ndúku'a iní-ro, chī nátu'un nī jani ndaa-ro tú'un-ri iní ñuu Jerusalén, suni súan kánúu kíkani-ró tú'un-ri onde iní ñuu Roma, áchí-ya.

Ja ní kanat'in tu'un tá'an-i ka'ni-i Pablo

¹² Te nuu ní kundijin, nī kákututú sáva ñayivi judío. Te nī kanat'in tu'un tá'an-i. Te nī kaka'an téyí-i ja má kée kúti-í staa ni mā kó'o kuti-í nducha onde nú tú ka'ni-i Pablo. ¹³ Te ví'i-gá uu xiko judío nī kaka'an téyí-i tu'un yá'a. ¹⁴ Te nī kaja'an-i nuu sutú ñá'nu jín núu cháa kákuu nuu, te nī kaka'an-i jín cháa-ún: Máá-ná, nī kaka'an téyí-ná ja má kée kúti-ná onde nú tú ka'ni-ná Pablo. ¹⁵ Núsáá te máá-ní jíná'an-ní jín taká junta, kuáka'an-ní jín general ná kíñi'in-de Pablo cháa-de nuu-ní yá'a, chī kákuni-ní xndichi va'a-ga-ní-de, achi-ní. Te ná kótu'a máá-ná ka'ni-ná-de onde té cháa-ga-de yá'a. Achí-i. ¹⁶ Ko ñn se'e yí ku'a Pablo, nī jini so'o-i ja súan nī kanat'in tu'un tá'an. Te nī ja'an-i nī kivi-i iní cuartel. Te nī kastu'un-i nuu Pablo. ¹⁷ Te nī kana Pablo xiní ñn cháa kúu capitán. Te nī ka'an-de: Kunchaka suchí yá'a ki'in-ro jín-i nuu general, chī ío ñn tu'un kastu'un-i nuu-dé, áchí-de. ¹⁸ Te capitán, nī jaka-de-i kua'an-de jín-i nuu general. Te nī ka'an-de: Pablo cháa yíndi'u vekaa, nī ka'an nda'u-de jín-ná ja kíinchaka-ná suchí yá'a nuu-ní, chī ío ñn tu'un ka'an-i jín-ní, áchí-de. ¹⁹ Te nī ñn general nda'a-i. Te nī kuxio-de jín-i. Te nī jika tu'un sá'i-de-i: Naún tu'un ka'an-ro jín-rí kuní-ro, áchí-de. ²⁰ Te nī ka'an-i: Cháa judío nī kaskétá'an-de tu'un ja yúchaan ka'an nda'u-de jín-ní kíñi'in-ní Pablo nuu taká cháa junta, chī xndichí va'a-de Pablo sikí tiñu kákuni-de, achi-de. ²¹ Ko mā kándija-ní, chī ví'i-gá uu xiko-de káindatu sa'i-de. Te káka'an téyí-de ja má kée-dé staa ni mā kó'o-de nducha onde nú tú ka'ni-dé Pablo, áchí-de. Te vina a káindatu tu'a-de onde ná kuátu'un-ní. Achí-i. ²² Te nī tá'u tiñu general nuu-i, ja tú ni ñn nuu kachi-i ja súan nī kastu'un-i nuu-dé. Te nī táji-de-i kuano'on-í. ²³ Yúan-na te nī kana-de xiní uu capitán. Te nī ka'an-de: Sátu'a-ró uu ciento soldado, jín uní xiko uxí soldado koso caballo, jín uu ciento soldado kát'in lanza, nává'a kíngoyo-ró jín-de onde ñuu Cesarea ka'ñn akuáa vína. ²⁴ Te suni ná sátu'a-de caballo koso Pablo. Te koto va'a-de Pablo kíngoyo-de onde nuu Félix cháa kúu gobernador, áchí-de. ²⁵ Te nī chaa-de ñn carta ja ní ka'an tu'un yá'a: ²⁶ Máá-ná kúu Claudio Lisias. Te cháa-ná carta yá'a nuu ní Félix, gobernador ñá'nu. Ta ni táa. ²⁷ Ñayivi judío, nī kat'in-i ñn cháa yá'a. Te a yani ka'ni-i-de núu, ko nī nama-ná-de jín soldado chī nī jiní-ná ja cháa ñuu Roma kúu-de. ²⁸ Te kuní-ná kundaq iní-ná naja kájikān-i

kuachi siki-dé. Te ni jani-ná-de nuu junta máa-i jín'an-i. ²⁹ Te ni jini-ná ja siki ley máa-i kájikán-i kuachi siki-dé. Ko tú ní'in-ná ni ñn kuachi siki-dé ja kúu-de xí ja kúndee-de vekaa. ³⁰ Ko ni ní'in-ná tu'un ja ní kanatíin tu'un tá'an ñayivi judío siki-dé. Te ja yúan táji-ná-de kujaa yachi-de nuu-ní. Te tá'ú-ná tiñu nuu ñayivi kájikán-i kuachi siki-dé ja súni ná jakoyo-i nuu-ní. Te yúan ka'an-i jín-ní nú naja kájikán-i kuachi siki-dé. A ni kuu ní ka'an-yo táa. Achí. ³¹ Te soldado, ni kajaka ñúú-ni Pablo kua'an jín-de onde ñuu Antípatris natu'un ni ta'u tiñu nuu. ³² Te inga kivi ní kanaxió káva-ni soldado káno'on onde cuartel, te ni kaxndoo Pablo nuu soldado káyooso caballo ná kí'in-ún jín-de. ³³ Te ni jakoyo-ún ñuu Cesarea. Te ni kaja'a carta nuu gobernador yúan. Te suni ni jani ndij Pablo nuu-dé. ³⁴ Te ni ka'u gobernador carta-ún. Te ni jiká tu'un-de ndé estado kúu Pablo. Te ni jini-de ja cháa ñuu Cilicia kúu Pablo. ³⁵ Te ni ka'an-de: Ná cháa cháa kájikán kuachi siki-ro. Yúan-na te kuni ná'in-rí tu'un ka'an-ro, áchí-de. Te ni tá'ú-de tiñu ni jakuva'a Pablo iní palacio Herodes.

24

Ja ní ka'an Pablo ja'a máa-de nuu Félix

¹ Te nuu ú'un kivi te máa sutú ñá'nu Ananías jín sáva cháa kákuu nuu, jín ñn cháa ká'an yu'u núu-dé nání Tértulo, ni chakoyo ñuu-ún. Te ni kivi koyo nuu gobernador ni kasátú'ún siki Pablo. ² Te ni kana gobernador xini Pablo. Te ni sátú'ún Tértulo siki-dé ni ka'an: Táta, ja ní kúu ja víndáa vinené káxiukú-yó. Te ja vá'a cháa kúu-ní te ni kejá'a ndúva'a taká tiñu iní ñuu yá'a sá'a-ní. ³ Chi nene kánakuatá'ú-yó taká tiñu sá'a-ní taká lugar. Te kúsiñ iní-yo jín, chi xaan vá'a sá'a-ní, táta Félix. ⁴ Ko ká'an ndá'ú-ná jín-ní, ma kiti iní-ní, te kuni so'o-ní ñn tu'un lúli ká'an-ná jín-ní nú va'a-ní. ⁵ Chi ni kajini-ná cháa yá'a ja kúu-de ñn kue'e kúu-de ñn kuachi. Te kánakuatá'an máa ñayivi judío ñí iní ñuyivi sá'a-de. Te skandá-de taká cháa nazareno. ⁶ Te suni a ndúkú ndé-de sáchá'an-de ve'e ij, ko ni kakatíin-ná-de. Te kákuu-ná sánda-ná jín-de núu, natu'un ká'an ley máa-ná. ⁷ Ko ni jaq-ni general Lisias, te ni janchaa-de cháa yá'a nda'a-ná. ⁸ Te ni tá'ú-de tiñu ja cháa kájikán kuachi siki-dé, ná kíkoyo-de nuu-ní. Te vina kuu xndichí máa-ní-de, te ná kuni-ní jín yú'u máa-de ná kaa taká kuachi ja jikán-ná siki-dé nuu-ní. Achí-de. ⁹ Te suni ni kasátú'ún ñayivi judío siki-dé káka'an ja súan kúu ndija taká kuachi-de. ¹⁰ Yúan-na te ni sá'a gobernador señal nuu Pablo ná ká'an-de. Te ni ka'an Pablo: A jini-ná ja kuá'a kuiá kúu-ní gobernador iní ñuu yá'a, te yúan kúsiñ iní-ná sánda-ná ñn tu'un siki máa-ná nuu-ní. ¹¹ Chi máa-ní, kuu juku'un iní-ní ja té kuu-ga uxí uu kivi ní kaa-ná ni ja'an-ná ñuu Jerusalén ni jachiñú'ún-ná Dios yúan. ¹² Te cháa yá'a, tú ní kajini kuti-dé nú státá'an-ná jín ñn cháa iní ve'e ij, xí nú xndóna-ná ñayivi iní ve'e ij, xí iní máa ñúu. ¹³ Ni tú prueba taká kuachi kásátú'ún-de siki-ná. ¹⁴ Ko kachi ndaa-ná nuu-ní ja chíñú'ún-ná Dios ndiyi táa-ná. Ko modo chíñú'ún-ná-ún, káka'an-de ja sá'an ñaa kúu. Te kándija-ná taká tu'un yoso núu tutú ley jín núu tutú cháa ni kajani tu'un-ya onde sáa. ¹⁵ Te ñn núu-ni kándija-ná jín-de tu'un ká'an Dios ja náchaku taká ndiyi, kúu ñayivi vá'a te kúu ñayivi ú'u. ¹⁶ Ja yúan jítu iní-ná sá'a-ná taká tiñu va'a náva'a tú kuka nuu-ná nuu Dios jín núu ñayivi. ¹⁷ Ko kua'a kuiá ni kuu, te vasa ní nchaa-ná ni sá'a-ná caridad nuu ñayivi ñúu ná. Te suni ni ja'ní-ná kiti núu-yá. ¹⁸ Te ni kani'in-dé náa iní ve'e ij kánde-ná násándo-ná máa-ná. Ko tú ní káxiukú ñayivi kuá'a ja kákuva-a-i jín-ná, ko ni ka'ñn yaku cháa ñuu Asia jín-ná. ¹⁹ Te ná kuñi cháa-ún

nuu-ní yá'a. Te ná ká'an máá-de siki-ná nú naún kuachi nì sá'a-ná kájani inì-de. ²⁰ Xí ná ká'an cháa ká'jin yá'a te nú nì kani'in-dé in kuachi xaan siki-ná kivì ní kandij-ná nuu junta-de yúan. ²¹ Xí sánaa te kájani inì-de ja kuachi-ná kúu máá yá'a-ni, chí kivì ní kandij-ná nuu junta nì ka'an jaa-ná: Kándija-ná ja náchaku taká ndiyi, te ja yúan káxndichí-ní náá, áchí-ná. Achí Pablo. ²² Te nì jini so'o Félix tu'un yá'a. Te a kúndaá va'a inì-de jín ichi yá'a. Te nì sténdatu-de-ún jín'an. Te nì ka'an-de: Ondé ná cháa general Lisias te kuní ndi'i-rj tiñu kákuni-ro. Achí-de. ²³ Te nì tá'ú-de tiñu nuu capitán ná kóto va'a Pablo. Te nì ja'a-de tu'un ná káka kuu-de in tí'li. Te mā kasú nú vai tá'an-de kinchaka-i ja kée-dé, xí kika'an-i jín-de. ²⁴ Te nì kuu yaku kivì. Te nì cháa Félix jín nāsí'i-de Drusila, ña'an judia kúu-ña. Te nì kana-de xinì Pablo. Te nì jini ná'in-de tu'un ja kánúú kándija-yó núu Jesucristo. ²⁵ Te nì ka'an Pablo jín-de ndasa jka tiñu ndaa, te ná kúxndí va'a-de máá-de. Te suni nì jani Pablo tu'un ja cháa juicio. Te nì yu'ú Félix. Te nì ka'an-de: Vina te kuá'an. Ko nú inga kivì núña-rj te kana-rj xinì-ro kí-ro, áchí-de. ²⁶ Te suni ñúkuu inì-de ja kuá'a Pablo xu'un nú-de núú. Ja yúan tini jínu nì kana-de xinì Pablo nì ja'an-de nuu-dé nì ndatu'ún-de jín-de. ²⁷ Ko nuu ní ndi'i uu kua te nì nukuiñi Porcio Festo nuu Félix. Te kuní Félix ja ná kúsii iní ñayivi judío jín-de. Te yúan ní skéndo-de Pablo inì vekaa.

25

Naja kuní Pablo ki'in-de nuu César

¹ Te unì-ni kivì ja ní kivì Festo kúu-de gobernador inì ñuu-ún, te nì kenda-de inì ñuu Cesarea kua'an-de ondé ñuu Jerusalén. ² Te taká sutu ñá'nu jín taká cháa kákuñá'nu nuu ñayivi judío, nì jakoyo nuu Festo. Te nì kajani tu'un nuu-dé siki Pablo. Te nì kaka'an nda'ú jín Festo. ³ Ja nú va'a-de te ná táj-de Pablo no'on ñuu Jerusalén. Chí nì kanat'in tu'un tá'an ja ká'ni Pablo inì ichi. ⁴ Ko nì kachì Festo ja á yíndi'u va'a Pablo ondé ñuu Cesarea, te suni naki'in yachì máá-de ichi nó'on-de. ⁵ Te nì ka'an-ga Festo: Ndé róo kánuña-ró kí'in-ro, ná kúun-ró kíngoyo tútú-ró jín-rí. Te yúan ka'an-ro te nú ío kuachi-de. Achí-de. ⁶ Te nì kendo-de jín cháa-ún nátu'un uná xí uxí kivì. Te nì ncháa-de ñuu Cesarea. Te inga kivì ní nungoo-de inì municipio. Te nì tá'ú-de tiñu nì cháa Pablo nuu-dé. ⁷ Te a ká'jin cháa judío ja ní kikoyo ichi ñuu Jerusalén. Te nì cháa Pablo te nì kajikó ndúu-ún-de. Te nì kandonda nì kasátú'ún téyíi siki-dé. Ko tú ní kákundéé jín tú'un tú'ún. ⁸ Te nì ka'an Pablo ja'a máá-de: Tú ní sá'a-ná ni in kuachi siki ley judío, ni siki vé'e ij, ni siki César, áchí-de. ⁹ Ko Festo, chí ná kúsii iní cháa judío kuní-de, te nì ka'an-de jín Pablo: Á tú kuní-ro kí'in-ro ondé ñuu Jerusalén te yúan sándaá-rj taká tu'un yá'a, áchí-de. ¹⁰ Te nì ka'an Pablo: A kándij-ná inì municipio César vina, te yá'a níni kúndaá tiñu-ná. Máá-ní, a jini va'a-ní ja tú ní sá'a-ná ni in kuachi siki cháa judío. ¹¹ Chí nú ío kuachi-ná, nú nì sá'a-ná in kuachi xaan ja ká'ni-ní náá te vatu-ni kuu-ná núsáá. Ko nú tú ío ndaa tu'un kasátú'ún cháa yá'a siki-ná, te ni in cháa mā kúu kua'a-de náá nuu cháa yá'a jín'an-de. Núsáá te ki'in-ná nuu César kuní-ná. Achí-de. ¹² Te Festo, nì kanda'tu'ún-de jín junta, te nì kachì-de jín Pablo: A nì ka'an-ro ja kí'in-ro núu César kuní-ro. Vina te ki'in-ro núu-dé núsáá. Achí-de.

Ja ní ka'an Pablo ja'a máá-de nuu Agripa

13 Te nī kuu yakū kivī. Te nī jaḡ rey Agripa jīn Berenice onde ñuu Cesarea káka'an-de jīn Festo. 14 Te kua'a kivī ní kaxiukú-de yúan. Te nī jani Festo tu'un Pablo nuu rey-ún: Ió ñin cháa yá'a nī skéndoó Félix kándeé vekaa. 15 Te ná nī ja'an-ná ñuu Jerusalén, te sutu ñá'nu jīn ñáyivi kákuu nuu judío, nī jakoyo-i nuu-ná kájikan-i kuachi sikí cháa yá'a. 16 Te nī kachī-ná jīn-i ja tú ío costumbre cháa ñuu Roma ja ká'ni-dé ñin cháa nú tú xna'an-ga kuiñi ñáyivi kájikan kuachi sikí-dé nuu-dé. Yúan-na te kuu ka'an-de ja'a máa-de nuu kuáchi-ún. 17 Yúan-na te nī chakoyo tútú-i yá'a. Te inga kivī tú ní kúkuéé-ná nī nungoo-ná mesa sándaá-ná kuachi. Te nī tá'ú-ná tiñu nī kii cháa yá'a. 18 Te ká'in ñáyivi kájikan kuachi sikí-dé. Ko tú ní ñin kuachi xaan ní káni'in-i sikí-dé nátu'un jáni inī-ná núú. 19 Chī máni sikí ja kákandja máa-i nī kuu tu'un-ún, jīn sikí ñin cháa nání Jesús ja á nī j'i-de. Ko Pablo, áchī-de ja chakú ndija cháa-ún. 20 Te máa-ná, tú ní kútuní kuti iní-ná ndasa kundaḡ tu'un-ún. Te nī jiká tu'un-ná-de, sánaa kuní-de ki'in-de ñuu Jerusalén te yúan kundaḡ kuachi-de. 21 Ko máa Pablo, nī kachī-de ja kí'in-de nuu Augusto te kundaḡ kuachi-de yúan kuní-de. Te nī tá'ú-ná tiñu ná kúndeé-de vekaa onde táji-ná-de ki'in-de nuu César. Achí-de. 22 Yúan-na te nī kachī Agripa jīn Festo: Máa-ná, suní kuni so'o-ná tu'un ká'an cháa jian kuní-ná, áchī-de. Te nī kachī Festo: Yuchaḡ te kuni so'o-ní tu'un ká'an-de, áchī-de. 23 Te kivī xían-ún, nī chakoyo Agripa jīn Berenice ká'io tu'a-de. Te nī kivī koyo-de inī municipio jīn sáva general jīn cháa kákuñá'nu inī ñuu-ún. Te nī tá'ú tiñu Festo nī cháa Pablo. 24 Te nī ka'an Festo: Táta rey Agripa jīn táka ní cháa kaxiukú jīn-ná yá'a. Vina te ndé'é-ní nuu cháa yá'a, chī sikí-dé nī kandonda taká ñáyivi judío ñuu Jerusalén jīn ñáyivi judío ñuu yá'a kájikan-i cháa yá'a nuu-ná te káka'an-i ja tú ío va'a kuchaku-ga cháa yá'a. 25 Ko tú ní'in-ná ní ñin kuachi sikí-dé ja kúu-de. Ko nī ka'an-de ja kí'in-de nuu Augusto kuní-de. Te ja yúan ní ka'an-ná ja táji-ná-de ki'in-de. 26 Te sikí cháa yá'a tú kútuní inī-ná naun tu'un cháa-ná nuu jito'o-ná. Ja yúan ní kiñi'in-ná-de nuu-ní jíná'an-ní, te kánúú-gá nuu máa-ní, táta rey Agripa. Te xndichí-ní-de náva'a ná ní'in-ná tu'un cháa-ná carta ki'in. 27 Chī kúka nuu-ná táji-ná ñin preso ki'in, te nú tú kastu'ún-ná naun kuachi kájikan-i sikí-dé. Achí-de.

26

1 Te nī kachī Agripa jīn Pablo: Já'a-ri tu'un ka'an-ro já'a máa-ró, áchī-de. Te nī skáa Pablo nda'a-dé. Te nī ka'an-de ja'a máa-de: 2 Kúsi iní-ná vina, chī kuu ka'an-ná ja'a máa-ná nuu-ní, táta rey Agripa. Chī ñáyivi judío, kásátú'ún-i sikí-ná. 3 Chī a jini va'a máa-ní taká tanjnu jīn táka tu'un ñáyivi judío jíná'an-i. Ja yúan ká'an nda'ú-ná jīn-ní ja jīn paciencia kuni so'o-ní tu'un kani-ná nuu-ní. 4 A kájiní taká ñáyivi judío ndasa nī sá'a-ná onde lúli-ná, chī onde ná lúli-ná nī ncháa-ná jīn ñáyivi ñuu-ná jīn iní ñuu Jerusalén. 5 Te máa-de, nú kákuñi-de kachī ndaa-de, te a kájiní-de náá ja ondé xnáñúú ní kuu-ná ñin fariseo. Te sa'an fariseo, yíi-ga kaa vasa taká-ga sa'an-yo. 6 Te vina, chī sikí já ñúkuu inī-ná tu'un nī keyu'u Dios nuu ndíyi táa-yo, yúan ní kákana-de náá vina kundaḡ kuachi-ná yá'a. 7 Chī ndí'uxí uu táta Israel, ndúú ñúú kájatíñu va'a-i nuu-yá sanaa te kuní máa-i tu'un nī keyu'u-yá. Sikí tu'un yá'a nī kásátú'ún cháa judío sikí-ná, táta rey Agripa. 8 Te naja kájani inī-ní ja má kúu naschakú Dios taká ndíyi. 9 Te máa-ná, nī jani inī-ná ndíso-ná tiñu ndonda téyí-ná sikí sí'ví Jesús ñuu Nazaret núú. 10 Te tiñu-ún, suní súan nī sá'a-ná inī

ñuu Jerusalén. Chi ñi ni'in-ná orden nuu taká sutu ñá'nu. Te xaḡan ní taan-ná ñayivi ndóo inḡ vekaa. Te suni ñi chu'un-ná voto ja ná kúu-i, te ñi kaji'i-i. ¹¹ Te tini jínu ñi xndó'o-ná-i inḡ taká ve'e sinagoga. Te fuerza stétuu-ná ka'an ndiva'a-i núú, chḡ téyí xaḡan ní kitḡ inḡ-ná nuu-i. Te ñi chindikḡn-ná-i jínu-ná jín-i onde ñuu jíká. ¹² Te jiku-ná jín tíñu-ún. Te ñi ja'an-ná ñuu Damasco ndiso-ná tíñu sutu ñá'nu. ¹³ Te máa ká'uxḡ uḡ kúu, táta rey, kua'an-ná ichi-ún. Te ñi jini-ná ḡn ndua ndíi ní kii ichi ándívi, ví'í-gá vása ndíkanḡndii káa. Te ñi ndii ncháa-ni ḡñ núu-ná jín núu cháa kuangoyo jín-ná. ¹⁴ Te ñi kandua ndi'i-ná nuu ñú'un. Te ñi jini so'o-ná tu'un ñi ka'an jín-ná jín yú'u hebreo: Saulo, Saulo, naja chindikḡn-ro rúu. Xaḡan yíi kúu ja kuañú yatá-ró punta garrocha. Achí. ¹⁵ Yúan-na te ñi ka'an-ná: Ndé cháa kúu-ní vii. Táta, áchí-ná. Te máa Jító'o-ná ñi kachḡ-ya jín-ná: Máa-rí kúu Jesús ja chindikḡn-ro rúu. ¹⁶ Nduko te kundii-ro, chi ñi kenda-ri nuu-ro nává'a kani-ri róo kuatíñu-ró núu-ri, te kani ndaa-ro tú'un naḡn ní jini-ro jín sava-ga tu'un ka'an-ri jín-ro, chḡ ndenda-ga-ri nuu-ro. ¹⁷ Te nama-ri róo nuu taká ñayivi ñúu-ro jín núu ñayivi sḡn nación. Chḡ nuu ñayivi-ún táji-rí róo ki'in-ro vína. ¹⁸ Nává'a kuña-ró ndúchi-í. Te ná kenda-i chḡi ñuñáa nuu tá'u Satanás tíñu nuu-í, te no'on-i nuu Dios nuu ío ndijḡn, nává'a kandíja-i nuu-ri te sá'a-ri tuká'nu inḡ-ri nuu-í. Yúan-na te ni'in-í ta'u jín ñayivi ní sásḡn-ri. Achí-ya jín-ná. ¹⁹ Tata rey Agripa, ja yúan tú ní sáni'in inḡ-ná nuu tú'un ñi jini so'o-ná onde ándívi. ²⁰ Chḡ xna'an-ga ñi jani-ná tu'un nuu ñayivi kaxiukú ñúu Damasco, jín inḡ ñuu Jerusalén, jín ḡñ ñúu Judea, jín núu ñayivi sḡn nación. Ni jani-ná tu'un nuu-í ja ná nakani inḡ-í, te ná náxío káva inḡ-í ichi núu Dios, te ná sá'a-í tíñu va'a ja kánúú sá'a-i te nú a ñi nakani inḡ-i. ²¹ Ja sikí yá'a te ñi kakatḡn ñayivi judío náa inḡ ve'e iḡ. Te ka'ni-í náa kákuḡ-i núú. ²² Ko ñi chindéé ní chituu Dios náa, te kándii ni'in-ná onde vína, jáni ndaa-ná tu'un nuu ñayivi lúli jín núu ñayivi ñá'nu. Chḡ Moisés jín cháa ñi kajani tu'un Dios onde sáa, súan ñi kajani-de tu'un ná taká tíñu cháa. Te suni máa yúan-ni ká'an tuku máa-ná. ²³ Chi ñi kajani-de tu'un ja kánúú ndó'o Cristo, te xna'an-ga máa-yá nachaku vása taká-ga ndiyi, nává'a kani-ya tú'un ja ní ndundijḡn nuu ñayivi ñúu-yo jín núu ñayivi sḡn nación. Achí-de. ²⁴ Te súan ñi ka'an Pablo ja'a máa-de, te ñi ka'an jaa Festo: Kátachḡ-ro, Pablo. Ja ní skuá'a xaḡan-ro te ndúkú kútachḡ-ro. Achí. ²⁵ Ko ñi ka'an Pablo: Tú kátachḡ-ná, táta Festo, chḡ ío káji inḡ-ná ká'an ndaa-ná tu'un yá'a. ²⁶ Chḡ máa rey, a jini va'a-de taká tu'un yá'a. Te tú yú'ú-ná ka'an-ná tu'un yá'a jín-de. Chḡ a jini-ná ja tú kúñáa inḡ-de jín ní ḡn tu'un ká'an-ná, chḡ tú sa'í jíká taká tíñu yá'a. ²⁷ Táta rey Agripa, á kándíja-ní ja káka'an cháa kájani tu'un-ya onde sáa. A jini máa-ná ja kándíja-ní, áchí Pablo. ²⁸ Yúan-na te ñi ka'an Agripa jín Pablo: A yani kandíja-ri nuu Cristo sá'a-ró kunḡ-ro, áchí-de. ²⁹ Te ñi ka'an Pablo: Vasa a yani xí túu, ko jikán ta'u-ná nuu Dios ja máa-ní jín taká-ga cháa kájini so'o tu'un ká'an-ná vína, ná ndúu-ní natu'un máa-ná, ko cadena yá'a chḡ túu, áchí-de. ³⁰ Te ñi ndi'i ñi ka'an Pablo taká tu'un yá'a. Te ñi ndukuiñḡ rey jín gobernador jín Berenice, jín taká cháa ñi kaxiukú jín-de. ³¹ Te ñi kakuxio sḡn máa-de. Te ñi kandatḡ'un-de: Tú ni ḡn kuachi ní sá'a cháa yá'a ja kúu-de xí ja kúndee-ga-de vekaa, áchí-de. ³² Te ñi kachḡ Agripa jín Festo: Kuu siḡ-ní cháa yá'a núú, nú tú ní ká'an-de ja kí'in-de onde nuu César kunḡ máa-de. Achí-de.

27

Jín barco kua'an Pablo ichi ñúu Roma

¹ Te ñi kundaa ja kinyoyo-ri jín barco onde ñuu Italia. Te ñi kaja'a-de Pablo jín sava-ga chaa ká'jin vekaa-ún nuu ñin capitán nání Julio ja ñin-de soldado nání Augusto. ² Te ñi kivi koyo-ri iní ñin barco ñuu Adramitio kaja'an-ri ichi yú'u mar ñuu Asia. Te suni ñin chaa onde ñuu Macedonia ñuu Tesalónica ja nání-de Aristarco, kua'an-de jín-ri. ³ Te inga kivi ní jakoyo-ri ñuu Sidón. Te Julio, ñi kundá'ú iní-de Pablo. Te ñi ja'a-de tu'un ñi jandé'é Pablo amigo-de, náv'a chindéé chítuu-i-de. ⁴ Te ñuu yúan ñi kenda-ri kaja'an-ri jín barco, ñi kaja'a-ri ichi chíi ñuu Chipre nuu ndó'yo tachi, chí sua ñi nana nuu tachi. ⁵ Te ñi kundéé-ri ñi kaja'a-ri nuu mar Cilicia jín núu mar ñuu Panflia. Te ñi jakoyo-ri ñuu Mira ja kándeé iní ñuu Licia. ⁶ Te ñuu yúan ñi ñi'in capitán ñin barco ñuu Alejandría ja kí'in ichi ñúu Italia. Te ñi skivi-de ruu iní barco-ún jíná'an-ri. ⁷ Te kua'a kivi ní kajika kuéé-ri nuu ndúcha-ún. Te fuerza-ni ñi jakoyo-ri yuñúu Gnido. Te tuká ní já'a tachi-ún tu'un kaka-ri. Te ñi kaja'a-ri ichi chíi ñuu Creta nuu ndó'yo tachi, xiin ñuu Salmón. ⁸ Te xañ ní ndúkú ndéé barco-ún. Ñi jika nduu te ñi jakoyo-ri jín ñin lugar nuu káskúnání-i Buenos Puertos. Te yani puerto-ún ío ñuu Lasea. ⁹ Te vina chí a ñi kuu kua'a kivi. Te sanaa te kiñá'an ñin tundó'o nuu mar, chí a ñi ja'a viko kóndicha iní, te ñi ka'an ñi'in Pablo jín-de: ¹⁰ Táta jíná'an-ní, jiní-ná ja xañ yíi koo viaje yá'a, te kii ñin tundó'o siki barco. Ko nasu máa ñin barco jín ndátíñu naa, chí suni kii tundó'o-ún siki máa-yó. Achí-de. ¹¹ Ko tú ní kándíja capitán ja ká'an Pablo, chí sua ñi kándíja-ga-de tu'un ká'an chaa skáka barco-ún jín já ní ka'an chaa xín barco. ¹² Ko siki já puerto-ún tú ío va'a ja kéndoo-de ñi viko víjin, te ñi kanakani iní kua'a-gá-i ja kenda koyo-i yúan, sanaa te kuu jakoyo-i ñuu Fenice, te yúan kéndoo-i viko víjin kájani iní-i. Chí ñuu Fenice kuu ñin puerto ñuu Creta ja jito xín íchi nínu jín ichi véé. ¹³ Te ñi kee ñin tachi íchi sur. Te ñi kajani iní-i ja jáa-i nuu kákuni-i. Te ñi skáka-ga-i barco, kájika nduu-i ñuu Creta.

Ja ní ndonda ñin tachi xañ siki barco

¹⁴ Ko ñi kunúu. Te ñi ndonda-ni ñin tachi xañ já nání Euroclidón. ¹⁵ Te ñi stáa-ni barco kua'an-ni jín. Te tú ní kuu kundéé barco jín tachi. Te ñi kasíja-ni-ri kua'an te kuangoyo-ni-ri jín. ¹⁶ Te ñi jakoyo-ri nuu ndó'yo tachi chíi ñin isla lúli nání Clauda. Te u'u xañ ní kanatíin-ri barco lúli ja ndikín yata. ¹⁷ Te ñi kaskivi-i iní barco ká'nu. Te ñi kaju-ni va'a-i máa barco ká'nu jín yó'o jín vitú. Te ñi sjinú-i sa'ma xndéché íchi xini, chí káyú'ú-i ja ñin barco nú kaku'un yu'u mar. Te súan-na kaja'an-ri jín. ¹⁸ Ko xañ ní kaja barco ñi sá'a tachi xañ. Te kivi xían-ún, ñi kakejá'a-i káskána-i taká ndatíñu ndiso barco. ¹⁹ Te kivi uní, taká ndatíñu jatíñu barco ñi kajacha nda'a-ri. ²⁰ Te kua'a kivi tuká ndijin túun ndikandii jín tíñuú xini, ni tú ní júkuiñi kuti tachi xañ-ún. Te tuká káñukuu iní-ri kaku-ri núú. ²¹ Te ñi kuu kivi já tuká káyeé kúti-rí staa. Te ñi jukuiñi Pablo sava ma'ñú cháa-ún. Te ñi ka'an-de: Táta, ni kájanatú-ni tú'un ñi ka'an-ná, te ma kenda-yó iní ñuu Creta, te ma koto-yó tundó'o yá'a ní ma náa ndatíñu núú. ²² Ko vina ká'an ñi'in-ná jín-ní, ma kúku'a iní-ní jíná'an-ní. Chí ñi ñin-ní ma náa-ní. Chí máni máa-ni ndatíñu jín barco kuu ja náa. ²³ Chí kuni-ni ñi kanchaa ñin ndajá'a máa Dios jín-ná. Chí l'a-ún xiin náa, te jatíñu-ná nuu-yá. ²⁴ Te ñi kachi-yá jín-ná: Pablo, ma yú'ú-ro, chí

kánúú jáa-ro núú César. Te a nî ja'a Dios taká cháa kua'an jín-ró jián núu-ro. Achí-ya. ²⁵ Táta jíná'an-ní, ma yú'ú-ní núsáá. Chî máá-ná, a kándija-ná nuu Dios ja súan kuu nátu'un nî ka'an-ya jín-ná. ²⁶ Ko nîni kíkani-yó núú ñn isla, áchí-de. ²⁷ Te nî kuu uxî kuun ákuáa. Te kájika-rî nuu mar Adriático. Te nuu ní kuu sava ñúú, te kájani inî ñayivi káskáka barco ja á nî kakuyani-rî nuu ñn ñu'un íchí. ²⁸ Te nî kaskuíta ka'nu-i ñn plomada chî nducha. Te nî kajinî-i ja ío oko nda'a. Te nî kajika-ga-i ñn tí'li. Te nî kanaskuíta ka'nu-tuku-i plomada. Te nî kajinî-i ja ío-ga xia'un nda'a. ²⁹ Te káyu'ú-i jaa-i ñn nuu ío toto chí nducha. Te nî kaskána-i kuun káa tákanchu tîin yata barco-ún kua'an. Te kákuni-i ja ná kúndijîn yachî yachî. ³⁰ Te cháa káskáka barco, kákuni-de kunu-de ki'in-de jín barco lúli, te xndóo-de barco ká'nu núú. Ja yúan ní kaskúun-de barco lúli-ún nuu ndúcha, te kásá'a-de ja ki'in-de ichi núu barco ká'nu ja skáa-ga-de káa tákanchu yúan núú. ³¹ Te nî kachî Pablo jín capitán jín soldado: Nú tú kendjo cháa yúan inî barco ká'nu yá'a, te ma kúu kaku kuti máá-ní jíná'an-ní, áchí-de. ³² Yúan-na te soldado, nî kaxiti-dé yo'o tîin barco lúli. Te nî kasía-ni-de nî tene kua'an. ³³ Te nuu kuákundijîn te nî ka'an ndéé Pablo jín taká cháa ja ná kée-de staa: Vina ío uxî kuun kiví ja káindito-ní te ká'io ndicha inî-ní chî tú ní káyee kúti-ní staa. ³⁴ Te ká'an nda'ú-ná jín-ní ja ná kée-ní staa, te ná nání'in iní-ní núsáá. Chî ni ñn-ní, ma náa ní ñn ixi xiní-ní. Achí-de. ³⁵ Te nî ndi'i nî ka'an-de tu'un yá'a. Te nî ki'in-de ñn staa. Te ma ñú taká ñayivi-ún nî jikan ta'ú-dé nuu Dios. Te nî sakuáchí-de. Te nî keja'á-de yée-dé staa-ún. ³⁶ Yúan-na te nî kandundéé iní taká-i. Te suni nî kayee-í staa. ³⁷ Te ja undi'i-rî ká'io uu ciento unî xiko xia'un ñn-rî ja kaxiukú-rî inî barco. ³⁸ Te nî kanda'a chî-i ja ní kayee-í staa. Yúan-na te nî kajacha-i trigo kua'an nuu ndúcha-ún, nî kanasáñama-i barco.

Ja ní naa barco nuu ñu'un íchí

³⁹ Te nuu ní kundijîn, te tú ní kánakuni-i ñu'un íchí. Ko nî kajinî-i ñn nuu kátisú'ú ja ío ñítí. Te kákuni-i jaa-i yúan jín barco nú ná kúu sá'a-i. ⁴⁰ Te nî kaxiti-í yo'o yí'i káa tákanchu yúan. Te nî kaxndóo-i kaa-ún nuu mar. Te nî kastá'ya-i nuu tîin su'ma skuíko barco. Te nî kajata kaa-i sa'ma xiní náva'a xndéché tachi barco. Te nî kajika-i kua'an-i ichi yú'u mar. ⁴¹ Ko nî jakoyo-de ñn nuu náketá'an uu yucha inî mar. Te nî kaku'un tá'an barco jín tóto jín ñítí. Te ichi núu barco-ún nî tîin-ni, te tuká ní kandá kuti. Te yata barco-ún nî ka'ya-ni ja ní'in nî kaku'un su'ma mar. ⁴² Yúan-na te nî kanda'tu'ún soldado ja ká'ni taká preso náva'a ma súchá ni ñn-i ja kúnu-i. ⁴³ Ko capitán-ún, nama-de Pablo kuní-de. Te nî jasú-de tu'un-ún. Te nî tá'ú-de tînu nú ndé ñayivi kúu súchá-i te ná kée-ni-i ki'in-i nuu mar xna'an-ga te jakoyo-i onde nuu ñu'un íchí. ⁴⁴ Te sava-ga-i ná kenda-i ki'in-i, sava-i koso téne-i jín tabla te sava-ga-i jín pedazo yunu barco. Te súan nî kakaku ndi'i-i nî jakoyo-i ñu'un íchí.

28

Ja ní ta'an Pablo nuu isla Malta

¹ Te nuu ní kakaku-rî, yúan-na te nî kani'in-rî tu'un ja isla-ún nání Malta. ² Te ñayivi sîin yu'u yúan, nî kakumanî-í jín-rî jíná'an-rî. Te nî kastá'an-i ñn ñu'un, chî kúun saú te vijin sá'a. Yúan-na te nî kakana-i xinî-rî nî jakoyo-rî nuu-í. ³ Te nî stútú Pablo yaku titaká. Te nî taan-dé nuu ñu'un. Te ñn koo,

jínu-ti ní kenda-ti já ní kuni'ni. Te ni chiyú'ú-ni-ti ndá'a-dé. ⁴ Te ñayivi sîn yu'u ñú-ún, ni kajini-i ja ndíta kaa ko-ún yiyú'ú-ti nda'a-dé. Te káka'an-i: Ndaa ja cháa já'ni ndíyi kúu cháa yá'a núsáá. Te vasa a ni kaku-de nuu mar, ko máá l'a tu'un ndaa tú já'a tu'un kuchaku-ga-de, áchí-i. ⁵ Ko Pablo, ni kisi-de ko-ún nuu ñú'un. Te tú naún ní tá'an-de. ⁶ Te máá-i, káindatu-i ja chú'un kuiñi-dé xí nduá-de te kuu-de. Ko ni kuná'an xáan káindatu-i ni kajini-i ja tú naún ní tá'an-de. Yúan-na te ni nakani ini-i te ni kaka'an-i ja ñin i'a kúu Pablo. ⁷ Te yani yúan ni io ñu'un cháa kúu gobernador ini isla-ún, nání-de Publio. Te cháa-ún, ni kana-de ruu jíná'an-ri. Te ni ja'a nú-de ve'e-de ni káendoo man-ri jín-de uní kivi. ⁸ Te táa Publio kátúu-dé nuu jíto, kú'u-de jín kué'e kiji jín ñin kue'e kúun chji-de. Te ni kivi Pablo ve'e cháa-ún. Te ni jikan ta'u-dé. Te ni cháa-de nda'a-dé siki cháa-ún. Te ni nduva'a-ni cháa-ún. ⁹ Yúan-na, te suni sava-ga ñayivi kaku'u ní isla-ún, ni jakoyo-i. Te ni kanduva'a-ni-i. ¹⁰ Te ñayivi-ún, ni kajatú'ún-i ruu jíná'an-ri, te ni kaja'a-i kua'a ndatíñu ni kakuta'u-ri. Te nuu ni kenda koyo-ri kua'an-ri, te ni kaja'a-i taká ndatíñu kánandi'i-ri.

Ja ní jani Pablo tu'un ini ñuu Roma

¹¹ Súan-ni onde nuu uní yo, te ni kajika-ri kua'an-ri jín ñin barco ñuu Alejandría ja ní kanchaa nuu isla tiempo viko víjin. Te barco-ún, máá cháan ndíso ñin figura ñayivi Cástor jín Pólux. ¹² Te ni jakoyo-ri ñuu Siracusa. Te yúan ni káendoo-ri uní kivi. ¹³ Te yúan ni kenda koyo-ri kua'an-ri nduu nduu yundúcha. Te ni jakoyo-ri ñuu Regio. Te inga kivi ní kee tachí ichi sur, te inga kivi xían-ún, ni jakoyo-ri ñuu Puteoli. ¹⁴ Te yúan ni kani'in tá'an-ri jín sava ñani. Te ni kaka'an nda'ú-de jín-ri ní káendoo-ri jín-de ñin semana. Yúan-na te vasa ní jakoyo-ri ñuu Roma. ¹⁵ Te ñani yúan a ni kani'in-dé tu'un ruu jíná'an-ri. Te ni kenda koyo-de, ni kakita'an-de ruu onde nyáyá'u nání Apio jín ndénúni mesón. Te ni jini Pablo nuu-dé. Te ni nakuatá'ú-de nuu Dios. Te ni ndundéé ini-de. ¹⁶ Te nuu ní jakoyo-ri ñuu Roma, te ni ja'a capitán taká preso nuu cháa kakuñá'nu nuu ejército ñuu Roma. Ko ni ja'a-de tu'un kunchaa sîn Pablo jín ñin soldado kukoto-ún-de. ¹⁷ Te nuu uní kivi te ni kana Pablo xini taká cháa kakuñá'nu nuu ñayivi judío ni kakutútú-de. Te ni ka'an Pablo jín-de: Nání jíná'an-ró, ruu tú kuti naún ní sá'a-ri siki ñúu-yo ní siki táninu táa-yo. Ko onde ñuu Jerusalén ni kaja'a-i ruu nuu cháa ñuu Roma jíná'an-de. Te ni kachindee-de ruu vekaa. ¹⁸ Te cháa ñuu Roma, ni kaxndichí-de ruu. Te kákuni-de síá-de ruu núú, chj tú ní ñin kuachi ío siki-ri ja kúu-ri. ¹⁹ Ko tú ní jatú'ún ñayivi judío. Yúan ní jikan-ri ja kí-ri nuu César. Ko na tú vai-ri ja ká'an-ri siki ñayivi ñúu-ri. ²⁰ Ja yúan ní kana-ri xini-ro jíná'an-ró, náva'a ná kuni-ri nuu-ro te ka'an-ri jín-ró. Chj siki tú'un káñukuu ini ñayivi Israel kúu ja nú'ni-ri jín cadena yá'a. Achí-de. ²¹ Te ni kaka'an cháa-ún jín Pablo: Tú ní ñin carta ní cháa nuu-ri onde ñuu Judea ja kúni tu'un-ri róo. Te taká ñani ja ní chakoyo yá'a, tú kákastu'ún-de ní tú káka'an-de ní ñin tu'un ñáá siki-ro. ²² Ko kuni so'o-ri tu'un ka'an-ro nú ndasa jáni ini-ro kákuni-ri. Chj siki tú'un yá'a a kájin-yo já taká ñayivi káka'an ndiva'a-i. Achí-de. ²³ Te ni teta'an Pablo ñin kivi. Te ni chakoyo kua'a-dé ve'e nuu ncháa Pablo. Te nuu cháa-ún ni jani ndaa-de tu'un ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Te ndúkú-de skándja-de cháa-ún siki tú'un Jesús onde jín tú'un ká'an ley Moisés jín tutú cháa ni kajani tu'un Dios onde sáa. Te súan ni stá'an-de onde jañá'an te onde aini. ²⁴ Te sava cháa-ún, ni kajatá'ú-de tu'un ni ka'an Pablo. Ko sava-ga-de, tú ní kákandja kuti-dé.

25 Te n̄i kaštátá'an-de jíin tá'an-de. Te nini kája'an-de n̄i ka'an Pablo tu'un yá'a: Bueno n̄i ka'an Espíritu Santo jíin tú'un Isaías, chāa n̄i jani tu'un Dios onde sáá, chi n̄i ka'an-de jíin táa-ro ní sá'a-ya: 26 Kuá'an nuu ñáyivi yá'a te kach̄i-ro kúni-i: Vasa kájini ná'in vá'a-ró, ko ma júku'un in̄i-ro. Te vasa kándē'é nd̄i-ro, ko ma kuni-ro. 27 Ch̄i xāa ní kakun̄i'in in̄i ñáyivi yá'a, te xāa ú'u kájini so'o-i. Te kájasu-i nduchi-í nává'a ma kuni-i jíin ndúchi-í, te ma kúni ná'in-i jíin só'o-i, te ma júku'un in̄i-i, te ma náxíó káva in̄i-i, ja násáva'a-ri-i. Achí-ya. 28 Ná kástu'un-rí nuu-ro núsáá, chi tu'un n̄i tájí Dios I'a náma yóó, vina te ná tájí-yá tu'un yá'a ki'in nuu ñáyivi s̄in nación, Te máa-i kuni ná'in-i. Achí-de. 29 Te n̄i j̄inu n̄i ka'an-de tu'un yá'a. Te kája'an chāa judío kástátá'an xāa máa-de. 30 Te n̄i kendo Pablo n̄i nchāa-de uu kuīa in̄i ve'e n̄i ki'in núu-de. Te n̄i jatá'ú-de taká ñáyivi ní jakoyo-i nuu-dé. 31 Te jani-de tu'un ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Te bueno stá'an-de tu'un máa Jító'o-yo Jesucristo. Te tú ni in̄i chāa ní jasú nuu-dé.

EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS ROMANOS YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU ROMA

Sa'an kúta'u

¹ Máá-rí kúu Pablo, mozo Jesucristo, chi ñi kana-ya xiní-rí kúu-rí apóstol nuu-ya, te ñi teta'an-ya rúu ja káni-rí tu'un va'a Dios. ² Chi ñi keyu'u-ya onde aná'an. Te súan ñi kaka'an chaa ñi kajani tu'un-ya, te yóso núu tutú i. ³ Tu'un Se'e-ya ká'an. Te yiki kúñu-ya ní kaku chji tata David. ⁴ Te ñi ka'an ñi'in Dios ja Sé'e máá-ya kúu Jito'o-yo Jesucristo. Te yí'i fuerza jín Espíritu Santo iní-ya, siki já ní nachaku-ya má'ñú ndíyi. ⁵ Te ja siki sí'ví-ya, ñi kani'in-rí tu'un luu ío iní-ya. Te kakuu-rí apóstol ñi sá'a-ya, náva'a kuandatú ñayivi sñn nación, te kandíja-i. ⁶ Suni onde róo, chi ñi kana-ya xiní-ro náva'a ná kí'vi-ró ndá'a Jesucristo. ⁷ Cháa-rí tutu ya'a nuu táká róo ja káxiukú-ró iní ñuu Roma, chi kúndá'u iní Dios róo. Te ñi kana-ya xiní-ro ná ndúndoo-ró. Tu'un luu ío iní jín tú'un kuaká'nu iní ja kí nuu máá Táa-yo Dios, jín ja kí nuu máá Jito'o-yo Jesucristo, ná kóo jín-ró jíná'an-ró. ⁸ Xnánuú-gá nuu Dios máá-rí, nákuatá'ú-rí ja siki róo jíná'an-ró sá'a Jesucristo. Chi ñí ñuyivi jichá tu'un kua'an ja kákandíja-ró-ya. ⁹ Te Dios kúu testigo-rí, chi nuu-ya játiñu-rí jín iní jín añu-rí te jáni-rí tu'un va'a Se'e-ya. Te nene ká'an-rí ja'a-ro nú jikán ta'u-rí. ¹⁰ Ká'an ndá'ú ñini-rí jín-ya, sanaa te nú kuní máá Dios, te ja'a-rí nuu-ro vasté ñn vina-na. ¹¹ Chi kúu iní-rí nde'é-rí nuu-ro jíná'an-ró, náva'a saka-rí yaku ta'u yí'i Espíritu nuu-ro, náva'a ná yíja-ga iní-ro jíná'an-ró. ¹² Súan kuní-rí, náva'a ñn ká'nu-ni ná sándéé iní-yo, chi róo jín rúu kákandíja ká'nu-ni-yó. ¹³ Ñáni, kuní-rí ja ná júku'un iní-ro já tñí jínu ñi chaa iní-rí ja'a-rí nuu-ro, ko onde vina sání-ga ndasú ichi-rí. Chi kuní-rí kandíja sava-ró sá'a-rí, nátu'un ñi sá'a-rí jín sáva ñayivi sñn nación. ¹⁴ Taú-rí kani-rí tu'un nuu ñayivi griego jín núu ñayivi sñn yu'u, nuu ñayivi ndíchi jín núu ñayivi tú jiní kuti. ¹⁵ Chi ruu, ja yúán kúu yachí iní-rí kani-rí tu'un va'a-ya núu róo tuku, ja káxiukú-ró iní ñuu Roma. ¹⁶ Chi tú kúka nuu-rí siki tú'un va'a, chi fuerza Dios kúu, náva'a ñani chaa nú kándíja-de te kaku-de sá'a, ñayivi judío xna'an-ga, te suni ñayivi griego. ¹⁷ Te jín tú'un-ún jiní ndijin-yo ndasa ío ndoo iní Dios, te nú kándíja-yó te kendoo-yó súan. Te kandíja-ga-yo sá'a-ún. Nátu'un yóso núu tutú: Chaa ndaa, chi siki já kándíja-de te kuchaku-de, áchi.

Ja kití iní Dios nuu kuáchi

¹⁸ Chi onde ichi ándíví jiní ndijin-yo já kití iní Dios jito-ya táká tiñu ñáá kásá'a ñayivi já tú káchiñú'un-i-ya. Chi jín tiñu ñáá kásá'a-i te kájasu-i nuu tú'un ká'an ndaa. ¹⁹ Chi taká tu'un ja kájiní ñayivi ndasa káa Dios, suni a kájiní ndijin máá-i, chi máá Dios ní stá'an ndijin-ya nuu-í. ²⁰ Onde kiví ní jukuñí ñuyivi, te kúu jiní ndijin ñayivi ndasa káa tu'un sa'í Dios, ndasa yí'i fuerza-ya ñí káni jín ndása I'á kúu máá-ya. Chi jín ndátíñu ñi sá'a-ya kúu ja kájuku'un iní-i súan. Te ja yúán tú modo nama-i máá-i nuu kuáchi-i. ²¹ Chi ñi kajini-i nuu Dios. Ko tú ní kánakana jaa-i-ya já kúu-ya Dios, ni tú ní kánakuatá'ú-i

nuu-yá, *chì* sua *nì* *kasáñáá*-i máá-i *jín* tú'un *káka'an*-i. Te *inì* *añú*-i *nì* *kutúún*, *nì* *ndasu*. ²² *Káka'an*-i *ja* *kákuu ndíchi*-i, *ko* *nì* *kandu* *ñáá*-i. ²³ Te *Dios* *ja* *má té'yu* *kuti*-yá, *ndíi ncháa* *nuu kánchaa*-yá. *Ko* *nì* *kasía*-i-yá *nì* *kachiñú*'ún-i *muestra ndasa káa ñin cháa* *ja té'yu*, *ndasa kánda* *tisaa*, *kiti kúun ndá'a jín kóo*. ²⁴ *Ja yúan ní sía* *Dios ñayivi*-ún *ja ná sá'a máa*-i *tiñu chá'an jín táka* *ja káni kákuñi inì añú*-i, *ñin modo* *ja kásáchá'an*-i *tá'an*-i *kúu*. ²⁵ Te *tú'un ndaa* *ká'an Dios* *nì* *kajasu ñayivi*-ún, *nì* *kivi koyo*-i *jín* *tú'un tú'un* *nì* *kajatú*'ún-i. Te *nì* *kachiñú*'ún-i *táká ndatiñu* *nì* *sá'a-yá*. Te *súan* *nì* *kasá'a ñayivi*-ún, *lugar* *ja chíñú*'ún-i *máa* *l'a* *nì* *sá'a-ún*, *chì* *máa-yá* *ñí káni kúu-yá* *l'a* *ij*. *Amén*. ²⁶ *Ja yúan Dios* *nì* *sía-yá*-i *ja ná sá'a máa*-i *tiñu* *ja tú* *ló jínú*'ún, *chì* *onde ñasíí*, *nì* *kasama-ña* *máa* *modo* *ja xín* *tiñu*, *te* *nì* *kivi-ña* *jín* *modo* *káñáá*. ²⁷ *Suni súan cháa jíná'an*-de, *nì* *kasía*-de *máa* *modo* *ja xín* *tiñu jín* *ñásíí*. Te *nì* *kandukjijí*-de *nì* *kasá'a kuaxán*-de *jín* *tá'an yíi*-de. Te *nì* *kasáñáá cháa jín* *cháa*. Te *inì* *yiki kúñu*-de *bueno* *nì* *kani'in*-de *ta'u*-de *siki kuáchi* *nì* *kasá'a*-de. ²⁸ *Chì* *máa*-de *tú* *nì* *kájatú*'ún-de *ja júku*'ún *inì*-de *Dios*, *ja yúan ní sía* *Dios cháa-ún* *ja ná kúñáá xiní*-de *jín* *ja ná sá'a*-de *tiñu* *ja tú* *ló va'a*. ²⁹ *Nì* *kútú ndíi*-de *táká* *tiñu* *tú* *ká'io ndaa*, *kájika téné*, *kásáñáá*, *kákutóo* *iní*, *tú* *ká'io va'a*, *kándio* *inì*, *kája'ni ndíyi*, *kákanaá*, *káxndá'ú*, *kándukini*, ³⁰ *kákutuku inì* *kájito* *tá'an*, *káka'an* *tú'un* *siki* *tá'an*, *kájito* *u'u*-de *Dios*, *káka'an* *ndivá'a*, *kásávi* *máa*, *kásátéyí* *máa*, *kástúu* *costumbre* *káñáá*, *tú* *kájandatú* *nuu* *táa* *nuu* *náa*, ³¹ *tú* *kájuku*'ún *kuti* *iní*, *tú* *káskíkuu* *tú'un* *kándatú*'ún, *tú* *kákumani* *vá'a*, *tú* *káindatu* *núu*, *tú* *kákundá'ú* *inì* *tá'an*. ³² Te *cháa-ún*, *vasa* *a* *kájiní*-de *ndasa* *ká'an* *ley* *Dios*, *ja cháa* *kasá'a* *súan*, *ná* *kúu*-de *nú* *kuu*-de, *te* *nasu* *máni* *ja* *kasá'a*-de-ún *chì* *suni* *kájatú*'ún-de *cháa* *kasá'a* *súan*.

2

Sikí *ja sándaq* *Dios* *tiñu*-i

¹ *Núsáa* *te* *ja* *siki* *yúan* *ma* *káku*-ró *vasa* *naún* *cháa* *kúu*-ró *ja* *jikán*-ró *kuáchi*, *chì* *nì* *kuní*-ró *náku**xndíi*-ró *siki* *ingá* *cháa*, *ko* *sua* *nì* *náku**xndíi*-ró *siki* *máa*-ró. *Chì* *róo* *suni* *súan* *sá'a*-ró *nátú*'ún *náku**xndíi*-ró *siki* *ingá* *cháa-ún*. ² *Ko* *a* *kájiní*-yó *ja* *ndóna* *Dios* *náku**xndíi* *ndija*-yá *siki* *táká* *cháa* *kasá'a* *súan*. ³ Te *róo*, *cháa* *náku**xndíi* *siki* *táká* *cháa* *kasá'a* *súan*, *te* *suni* *súan* *sá'a* *máa*-ró, *te* *jáni* *iní*-ró *ja* *káku*-ró *núu* *Dios* *kivi* *sándaq*-yá *naún*. ⁴ *Xí* *sájá'a* *iní*-ró *ja* *vá'a* *xaan* *iní*-yá *jín*-ró, *te* *tú* *yachí* *kiti* *iní*-yá *núu*-ró. *Tú* *júku*'ún *iní*-ró *ja* *tú'un* *vá'a* *iní*-yá-ún *nakani* *iní*-ró *sá'a* *naún*. ⁵ *Ko* *siki* *ja* *ní'in* *iní*-ró *jín* *siki* *ja* *tú* *nákani* *inì* *añú*-ró *kúu* *ja* *kayá*-ga-ró *tú'un* *kiti* *iní*-yá *siki*-ró *ja* *kúu* *kivi* *kiti* *iní*-yá, *chì* *kenda* *ndijin* *kivi* *sándaq* *vá'a* *Dios* *jín* *ñayivi*. ⁶ *Chì* *máa*-yá, *chá'u*-yá *ná* *ñin* *ná* *ñin* *cháa* *ndasa* *tiñu* *kasá'a* *máa*-de. ⁷ *Ko* *nuu* *cháa* *kasá'a* *ndí'i* *tiñu* *vá'a*, *ja'a*-yá *tú'un* *ja* *ná* *kúchaku*-de *ñí* *káni*, *chì* *kándúkú*-de *tú'un* *luu* *tú'un* *jínú*'ún, *jín* *tú'un* *ja* *má* *kúu* *kuti*-de *jín*. ⁸ Te *kiti* *xaan* *iní*-yá *te* *jito* *u'u*-yá *cháa* *kákanaá*, *chì* *kásá'ní*'in *iní*-de *nuu* *tú'un* *ká'an* *ndaa*, *te* *kájandatú*-de *nuu* *tú'un* *yákuá* *yó'o*. ⁹ Te *tundó'o* *u'u* *xaan* *ja'a*-yá *siki* *táká* *ñayivi* *kasá'a* *tiñu* *ñáá*, *xnáñúú*-gá *nuu* *ñayivi* *judío* *te* *suni* *súan* *nuu* *ñayivi* *griego*. ¹⁰ *Ko* *siki* *táká* *ñayivi* *kasá'a* *máni* *tiñu* *vá'a*, *ja'a*-yá *tú'un* *luu*, *tú'un* *jínú*'ún, *jín* *tú'un* *kuaká*'nu *inì*. ¹¹ *Chì* *Dios* *tú* *ncháa* *nuu*-ní-yá *ñin* *ñin* *ñayivi*. ¹² *Chì* *táká* *cháa* *ja* *ní* *kasá'a* *kuáchi*, *vasa* *tú* *káy'i*-de *chìi* *ley*, *suni* *tú* *níni* *ley* *te* *naa*-de. *Ko* *táká* *cháa* *nì* *kasá'a* *kuáchi* *ja* *á* *káy'i*-de *chìi* *ley*, *suni* *jín* *ley* *kundaq* *tiñu*-de.

13 Chĩ nasu chaa kájinĩ sọ'o tu'un ká'an ley kúu ja ká'io ndaa nuu Dios, chi chaa káskĩkuu tu'un ká'an ley kúu ja ká'io ndaa nuu-yá. 14 Chi chaa sɨn naciɨn ja tú káñava'a-de ley ja á yoso, ko kásá'a-de súan-ni taká tiñu yí'i nuu ley. Chi chaa-ún, vasa tú káñava'a-de ley, ko máá-de kákuu-de ley kájatĩnu máá-de. 15 Ja yúan jini-yo ja tú'un tá'ú ley chĩ yoso iní añũ-de. Te añũ-de kúu testigo-de. Te tu'un kájinĩ inĩ-de kájikān kuachi sikĩ-dé, xĩ sánaa ká'an ja tú naũn kuachi ndiso-de. 16 Súan sá'a-de kivi sándaq Dios sikĩ taká tiñu sa'í kásá'a ñayivi. Te jĩn Jesucristo sándaq-ya jĩn tú'un va'a ká'an-ri.

Káyi'i judío nda'a kuáchi

17 Te nú róo, chaa judío nání-ró, te jĩn ley kándij nĩ'in-ró, te sátéyí-ró máá-ró ká'an-ro ja chíñú'ún-ró Dios, 18 te nú jini-ro ndasa játa'an inĩ-ya, te nú játu'ún-ró tú'un jĩñú'ún, te nú nĩ kutu'a-ró jĩn ley, 19 te nú jáni ndija inĩ-ro ja máá-ró kúu chaa yoxnúú núu chaa kuáá, nú máá-ró kúu ñu'un stúun nuu ñayivi ká'jin ñuñáa, 20 nú máá-ró kúu chaa stá'an nuu ñayivi tú kájinĩ kuti, nú máá-ró kúu maestro suchí lúli, te nú súan jáni inĩ-ro, chĩ jĩn máá ley te ñava'a-ró ichi ndasa júku'un inĩ-i jĩn tú'un ká'an ndaa, 21 te nú róo súan stá'an-ro núu ingá chaa, naja tú stá'an-ro núu máá-ró núsáá. Te nú róo súan jáni-ró tú'un ja má kúu sakuí'ná-yó, te naja sakuí'ná-ró núsáá. 22 Róo, chĩ ká'an-ro ja má kúu kusiki ncháa tá'an-yó, te naja ísiki ncháa tá'an-ró núsáá. Róo, chĩ ká'an-ro ja kúkini inĩ-ro jito-ró ndosó, te naja sakuí'ná-ró ndátĩnu ío inĩ ve'e i núsáá. 23 Róo, chĩ sátéyí-ró máá-ró jĩn ley, te naja kúka nuu Dios sá'a-ró sikĩ ja tú jándatu-ro núu ley núsáá. 24 Chi chaa sɨn naciɨn, máni káka'an ndiva'a-de sikĩ Dios ja kuáchi róo jíná'an-ró, nátu'un yoso núu tutú. 25 Chĩ nú skĩkuu-ró tú'un ká'an ley, yúan-na te nĩ'in tiñu ndija ja ní xitĩ ndúu-ro. Ko nú tú jándatu-ro tú'un ká'an ley, yúan-na te ja ní xitĩ ndúu-ro-ún kúu nátu'un túu-ni ní xitĩ ndúu-ro. 26 Ja yúan, ɨn chaa ja tú ní xitĩ ndúu, nú skĩkuu-de taká tiñu tá'ú ley, te vasa tú ní xitĩ ndúu-de, te tú nduu-de nátu'un ja ní xitĩ ndúu náun. 27 Te chaa yúan ja máá jándaa chaa tú ní xitĩ ndúu kúu-de, ko nú skĩkuu va'a-de tu'un ká'an ley, yúan-na te kuu nakuxndĩ-de sikĩ-ro, chĩ tú jándatu-ro tú'un ká'an ley vasa ñava'a-ro tutú, te nĩ xitĩ ndúu-ro. 28 Chĩ judío máá jándaa ndija, nasu cuenta ndasa kaa ichi sikĩ kúu. Ni ja ní xitĩ ndúu ndija, nasu cuenta ndasa kaa ichi sikĩ yiki kúñu kúu. 29 Chĩ judío ndija kúu ja kaa súan onde ichi iní. Te ja ní xitĩ ndúu ndija, kúu ja kaa súan onde inĩ, onde añũ, chĩ nasu cuenta tutu kúu, te nasu ñayivi kájatú'ún chaa-ún, chĩ Dios.

3

1 Ndénu ní'in tiñu-ga chaa judío núsáá. Te ndénu játĩnu ja xitĩ ndúu núsáá. 2 Xaan vá'a ní'in tiñu vij. Te ja xnáñúú, chĩ inĩ nda'a máá-de nĩ kivi tu'un Dios nĩ sá'a-ya. 3 Tú naũn sá'a vasa sava-de tú ní káandija. Te kuachi ja tú ní káandija-ún, te nĩ skĩkuu sáni Dios tu'un máá-yá náun. 4 Túu, chĩ sua ká'an ndaa Dios, vasa máni káxndá'ú taká chaa nátu'un yoso núu tutú: Náva'a ná kéndqo ndaa-ní jĩn taká tu'un ká'an-ní, te kundéé-ní nú káxndichĩ-de ní, áchĩ. 5 Te nú kenda ndijin-ga tu'un ndaa Dios sá'a kuachi-yó, te ndasa ka'an-yo núsáá. Kándij yo'q Dios ja súan xndó'o-ya yóo náun. Aa, nátu'un káka'an chaa yúkú, ká'an-ri nú súan. 6 Ma kúu kuti. Chĩ nú súan te ndasa sándaq Dios kuachi ñayivi núsáá. 7 Te nú kenda luu-ga tu'un ndaa Dios sá'a tu'un tú'ún máá-rí, te naja ní'in ná'in-ri kuachi núsáá, áchĩ-i. 8 Vatu-ni sá'a-yó tiñu ñáá náva'a kenda

tiñu va'a náún. Chì sava ñáyivi káka'an ndiva'a-i siki-yo já súan káka'an-yo. Bueno ta'nu ndatu máa-i nú súan.

Ndivii ñáyivi káy'i-i nda'a kuáchi

⁹ Naun. Va'a-ga yóo, cha judío, vása cháa-ún náún. Túu. Chì a nì ka'an-ri ja táka ñáyivi vasa judío vasa griego káy'i-i nda'a kuáchi. ¹⁰ Natu'un yóso núu tutú: Tú kuti ñáyivi ndáa ío, ni vasté ñin-i. ¹¹ Tú kuti ñáyivi júku'un inì ío, ni tú kuti ñáyivi nándúkú Dios ío. ¹² Taká-i, nì kakusin-i kája'an-i, ñin-na nì kativi sáni-i. Tú kuti ñáyivi sá'a tiñu va'a ío, ni vasté ñin máa tú'un-i. ¹³ Yau ndiyi ja núña kúu yoo sukun-í. Te jíin yáa-í jakín-i tu'un xndá'ú. Te nducha kuñi-tí yí'í yu'u-í. ¹⁴ Nì chítú iní yu'u-í, ñú'un tu'un tásí jíin tú'un tixín. ¹⁵ Xaan yachí ja'a-í káskaka-i niñi. ¹⁶ Siki íchi ká'jin-i, yúan kii tundó'o naa sáva-ga-i. ¹⁷ Te ichi ío tu'un vindáa vinené tú kájiní kuti máa-i. ¹⁸ Tú kájiní-i kuandatu-i nuu Dios. Achí. ¹⁹ Ko kájiní-yo já táka tu'un ká'an ley, ká'an jíin máa cháa káy'i nda'a ley, náva'a ná kasú taká ñáyivi yú'u-í, te siki ní ñúyivi ná náku-xndí Dios. ²⁰ Chì jíin siki táka tiñu tá'ú ley, ni ñin ñáyivi ma kéndoo ndaa-i nuu-yá. Chì ley sá'a ja jiní-yo núu kuáchi.

Náun modo kendo ndaa ñáyivi

²¹ Ko vina a nì kenda ndijin tu'un ndaa Dios, ko nasu jíin ley. Chì testigo siki tú'un-ún kákuu máa ley jíin cháa nì kajani tu'un Dios onde sáa. ²² Te tu'un-ún kúu ja nú kándija-yó Jesucristo te kendo ndaa-yo sá'a Dios nuu taká-i ja kákandija-i nuu-yá. Chì ñin núu-ni ká'io taká-i. ²³ Chì taká-i kásá'a-i kuáchi. Te ja yúan tú kákundé-i skíkuu-i tu'un luu Dios. ²⁴ Siki já tú'un luu ío iní-ya kúu ja ní ja'a sáni-ya tú'un ní kákindoo ndaa-i, te nì nakuuan Cristo Jesús ñáyivi-ún. ²⁵ Te nì kenda Jesús nì sá'a Dios, náva'a kuanchaa I'a-ún kuáchi-yó jíin niñi-yá, te nú kándija-yó núu-yá. Náva'a ná kuní-yo ja I'a ndaa kúu-ya. Chì jíin paciencia te tú ní ndóna Dios siki kuáchi nì kasá'a ñáyivi sáa. ²⁶ Súan nì sá'a-ya náva'a ná kuní-yo vina ja I'a ndaa kúu máa-yá jíin já ná kéndoo ndaa ñáyivi nú kándija-i nuu Jesús sá'a Dios. ²⁷ Ndéchi kuá'an tu'un sátéyí-i máa-i núsáa. A nì kenda kua'an. Ndé jíin ley. Jíin ley ja tá'ú tiñu ndasa sá'a-yo náún. Túu, chì jíin ley siki tú'un kándija-yó. ²⁸ Ja yúan jiní-yo já kendo ndaa ñin cha jíin tú'un kándija-de, nasu jíin tú'un skíkuu-de ja ká'an ley. ²⁹ Te máa ñin nuu ñáyivi judío kúu-ya Dios náún. Nasu sáni kúu-ya Dios nuu ñáyivi sñin naciún náún. Jandaa chì suni Dios kúu-ya núu ñáyivi sñin naciún. ³⁰ Chì Dios, máa ñin-ni-ya ío. Te máa I'a-ún, skéndoo ndaa-ya ñáyivi ní xití ndúu, siki já kándija-i, jíin ñáyivi tú ní xití ndúu suni jíin tú'un kándija-i. ³¹ Te a nì stívi-yó ley jíin tú'un kákandija-yó náún. Ma kúu kuti, chì sua skíkuu-ga-yo.

4

Tu'un nì kándija Abraham

¹ Ndasá káka'an-ri siki ndiyi tatá ñúu súká-yó Abraham, chì chijí máa-de nì kákuu-yó. ² Chì nú ní kéndoo ndaa Abraham siki táka tiñu sá'a-de, ío modo sátéyí-de máa-de núu, ko nasu núu Dios. ³ Chì ndasa ká'an tutu ii: Nì kándija Abraham nuu Dios, te nì ch'i-ya cuenta-de ja á nì kendo ndaa-de, áchí. ⁴ Ko nuu ñáyivi sátíñu, nasu ñin favor sá'a-yó jíin-i ja kuá'a-yó kúta'u-í. Chì tiñu nì sá'a-i, yúan chá'u-yó-i. ⁵ Ko nú kándija ñin ñáyivi, vasa tú sátíñu-i, chí'i-ya cuenta ja á nì kendo ndaa máa-i, chì nì kándija-i nuu máa-yá ja kúu skéndoo

nda-a-ya ñáyivi chá'an-ga kuandatu va'a nuu-ya. ⁶ Te nú nì chi'i Dios cuenta ìn cháa ja á nì kendo ndaa-de, vaša tú ní sátiñu-de, ná kendo ndatu-de, áchí David súan: ⁷ Xáán ndatu kendo ñayivi ja á nì sá'a-ya táká'nu inì nuu táká tiñu ñáa nì kasá'a-i, te nì jasú-ya síkí kuáchi-i. ⁸ Xáán ndatu kendo ìn cháa ja tú ndenda kuachi-de síkí-dé, sá'a máa Tatá Dios, áchí David. ⁹ Nuú máa ìn ñayivi xití ndúu kúu tu'un ndatu yá'a náún, xí súni kúu nuu ñáyivi tú xití ndúu náún. Chì káka'an-yo ja ní kandíja Abraham te ja yúán nì chi'i-ya cuenta-de ja á nì kendo ndaa-de. ¹⁰ Ndasá nì chi'i-ya cuenta-de núsáa. Ondé ná té xití ndúu-ga-de xí ja á nì xití ndúu-de náún. Nasu ja á nì xití ndúu-de kúu, chí onde ná té xití ndúu-ga-de. ¹¹ Te onde ná té xití ndúu-ga Abraham, te nì tá'ú-ya tiñu ja ná xití ndúu-de máa-de. Jián ní kuu ìn tunj xí ìn sello, ja ní kandíja-de, te ja yúán a nì skendo ndaa-ya-dé. Súan nì sá'a-ya, náva'a ná kúu máa-de táa nuu táká ñayivi kákandíja, náva'a ná chí'i-ya cuenta-i ja á nì kəkendo ndaa-i vaša tú ní káxití ndúu-i. ¹² Te suni kuu-de táa nuu ñáyivi ní kaxití ndúu, ko nasu núu ñáyivi ja níán nì kaxití ndúu, chí suni ká'ìin-i ichi ndíyi táa-yo Abraham. Te kákandíja-i nátu'un nì kandíja máa-de onde ná té xití ndúu-ga-de núú. ¹³ Chì nasu síkí ley ní keyu'u-ya, ja Abraham xí ñáyivi kákúu tata-de ní'n tá'ú ní ñáyivi. Chì sua síkí ja kendo ndaa-i sá'a tu'un kándíja-i kúu ja ní keyu'u-ya. ¹⁴ Chì nú cháa káy'i chí ley kákúu cháa xín tá'ú, te kákandíja sáni-yó núsáa. Te tu'un nì keyu'u-ya naa núú. ¹⁵ Chì kiti inì-ya núu-í sá'a ley. Ko nuu tú ley ío, tú naún tu'un stívi tiñu ío. ¹⁶ Ja yúán, cuenta tu'un kándíja-yó kúu ja kendo ndaa-yo, náva'a ná kóo-ún jíin tú'un ío luu inì máa-ya, te náva'a ná kendo seguro tu'un nì keyu'u-ya nuu táká tata-de. Ko nasu núu máa ìn ñáyivi káy'i'í nda'a ley kúu, chí suni nuu ñáyivi kákandíja nátu'un nì kandíja Abraham. Chì cháa-ún kúu táa taká yóo jíná'an-yó, jito nuu máa-ya. ¹⁷ Nátu'un yóso núu tutú: Róo kuu táa nuu kuá'a xaán nación nì sá'a-rí, áchí. Te nuu máa-ya nì kandíja-de. Te máa-ya kúu l'a náschaku taká ndíyi, te kána-ya xíní táká ndatíñu ja té koo-ga, te vai jáa-ni. ¹⁸ Te máa Abraham, vaša tú ñúkuu inì-de núú, ko nì ñúkuu inì-de. Chì nì kandíja-de ja jáa-de kuu-de táa nuu kuá'a xaán ñúu, nátu'un nì ka'an-ya jíin-de: Súan ndea tata-ro. Achí-ya. ¹⁹ Te nì'in nì kandíja-de. Tú ní kuitá-de, ní tú ní sá'a-de cuenta ja á kuayii-de, chí a yani koo-de ìn ciento kuiá. Ní tú ní sá'a-de cuenta ja ní ichi chíi Sara. ²⁰ Suni súan jíin tú'un nì keyu'u Dios, tú ní jáni síkí inì-de ja má kándíja-de núú, chí sua nì kandíja nì'in-ga-de. Te nì nakana jaa-ga-de Dios. ²¹ Te seguro xaán ní kandíja-de ja kúu skíkúu Dios tu'un nì keyu'u-ya. ²² Ja yúán ní chí'i-ya cuenta-de ja á nì kendo ndaa-de. ²³ Te nasu máa ìn síkí Abraham yóso tutú ja súan nì chí'i-ya cuenta-de. ²⁴ Chì suni yóso ja síkí yóo, ja ná chí'i-ya cuenta yóo, ñáyivi kákandíja nuu máa Dios ja ní naschakú-ya Jíto'o-yo Jesús. ²⁵ Chì Jesús nì jí'i-ya ja síkí kuáchi-yó. Te nì nachaku-ya náva'a ná kendo ndaa-yo.

5

Síkí tá'ú ní'n ñáyivi kəkendo ndaa

¹ A nì kəkendo ndaa-yo jíin tú'un kákandíja-yó núsáa. Te ja yúán, tú kájito u'u tá'an-yó jíin Dios nì sá'a Jíto'o-yo Jesucristo. ² Chì ja síkí l'a-ún kákandíja-yó, te núña ichi kávi-yó jíin tú'un luu ío inì-ya yá'a. Chì síkí yá'a ká'ìin nì'in-yó

te kusii iní-yo. Chi káñukuu iní-yo kivi-yó núu ndíi ncháa kánchaa Dios. ³ Te nasu máa in sikí tĩñu yá'a, chi suni kúsii iní-yo sikí já kájito-yó túndó'o. Chi a kájiní-yo já túndó'o sá'a ja ío paciencia iní-yo. ⁴ Te pacienkcia-ún yija-yó sá'a. Te ja ní yija-yó-ún, sá'a ja ñúkuu iní-yo. ⁵ Te tu'un ñúkuu iní-ún, tú kúka nuu-yo sá'a, chi tu'un ni kundá'ú iní Dios yóó, ni jichá nuu kua'an iní añú-yo ní sá'a Espiritu Santo ja ní ja'a-ya núu-yo. ⁶ Chi onde ná tú kuu nama-yó máa-yó núu, te máa mí'in kivi te ni jii'í Cristo ja sikí ñáyivi ñáá. ⁷ Chi fuerza-ni kuu kuu ndija in chaa sikí in chaa jika ndaa. Ko sanaa te chundéé iní in chaa kuu-de ja'a in chaa va'a. ⁸ Ko Dios, stá'an-ya núu-yo ndasa kundá'ú iní-ya yóó, chi nini kándiso-yó kuáchi te ni jii'í Cristo ja'a yóó. ⁹ Vina a ni kákendoo ndaa-yo ní sá'a niñi-ya. Núsáá te ví'i-gá kaku-yó núu tú'un kití iní Dios sá'a-ya. ¹⁰ Chi nú kájito u'u-yo-yá sáá, te ni naketá'an-yó jín Dios ni sá'a ja ní jii'í Se'e-ya, te ja súan, a ni naketá'an-yó jín-ya, núsáá te ví'i-gá kaku-yó vina ja súan chakú-ya. ¹¹ Te nasu níni máa súan-ni, chi suni kákusii iní-yo núu Dios sá'a Jito'o-yo Jesucristo. Chi ja sikí I'a-ún, te ni naketá'an-yó jín Dios vina.

Ja ní kenda kue'e kuu-yo

¹² Ja yúán, suni súan natu'un ni kivi kuáchi iní ñuyivi ní sá'a máa tú'un-ni chaa. Te sikí kuáchi-ún, te ni kivi kue'e kuu-yo. Te súan ni jichá kue'e kuu-yo-ún, nuú táká ñáyivi, chi taká-i ni kásá'a-i kuáchi. ¹³ Chi onde ná té koo-ga ley, te ni jo kuáchi iní ñuyivi. Ko tú chí'i-ya cuenta nuu túu máa ley. ¹⁴ Kue'e kuu-yo-ún, ni tá'ú tĩñu onde kivi ní kii Adam, te onde kivi ní kenda Moisés, vasa onde sikí ñáyivi já tú ní kásá'a-i kuáchi modo ni stíví Adam tĩñu. Chi chaa-ún ni kuu muestra I'a chaa.

Ja ní kenda tu'un kuchaku-yo

¹⁵ Ko ta'u já ní ja'a-ya, nasu ní kii natu'un máa kuáchi-ún. Chi nú sikí tĩñu ni stíví máa tú'un-ni chaa onde sáá, te ni kajii'í kua'a ñáyivi ní sá'a, núsáá te ví'i-gá sá'a tu'un luu ío iní Dios jín tá'u lúu já'a máa tú'un-ni chaa Jesucristo, ni kajichá nuu nuu kuá'a-í. ¹⁶ Te sijn sá'a kuáchi máa tú'un-ni chaa-ún, te sijn sá'a ta'u-yá. Chi sikí kuáchi máa tú'un-ni chaa-ún te ni nakuxndí-ya-í ja tá'nu ndatu-í. Ko jín tá'u-ún, te kii tu'un ja kéndoo ndaa-i, vasa kua'a-í ni kastíví-í tĩñu. ¹⁷ Te nú máa tú'un-ni chaa-ún ni stíví tĩñu, te ja yúán ní tá'ú tĩñu kue'e kuu-yo ní sá'a máa tú'un-ni chaa-ún, núsáá te ví'i-gá ná tá'ú tĩñu ñáyivi kúchaku, sá'a máa tú'un-ni chaa Jesucristo. Chi ni'in vá'a-i máa tú'un luu ío iní-ya, te suni ni'in-í ta'u já kéndoo ndaa-i. ¹⁸ Núsáá te natu'un ni nakuxndí-ya sikí táká chaa, chi ni stíví máa tú'un-ni chaa-ún tĩñu, suni súan máa tú'un-ni chaa ní sá'a tĩñu ndaa, ja yúán te kaku taká chaa te kuchaku-de. ¹⁹ Chi natu'un tú ní jándatu máa tú'un-ni chaa, te kua'a xáan cháa ni kivi koyo chi kuáchi ní sá'a-de. Suni súan ni jándatu máa tú'un-ni chaa, te kua'a xáan cháa kéndoo ndaa sá'a-ya. ²⁰ Ko ley, ni chaa náva'a ná ndea-ga kuáchi, ko nuu ní ndea-ga kuáchi, te ni ndea-ga tu'un luu ío iní-ya. ²¹ Chi natu'un ni tá'ú tĩñu kuáchi ja kóo kue'e kuu-yo, suni súan ná tá'ú tĩñu tu'un luu ío iní-ya jín tĩñu ndaa náva'a kuchaku-yo ní káni sá'a Jito'o-yo Jesucristo.

1 Ndasá ka'an-yo núsáá. Kukuu-ni-yó jíín kuáchi náva'a ná kuá'nu-ga tu'un luu ío iní-ya náún. 2 Mā kúu kuti, chí yóó nī kaji'i-yo, nī kakenda-yó chí kuáchi. Te naja káka kuu-ga-yo jíín kuáchi núsáá. 3 Á tú káju'ku'un iní-ro já táká yóó ja ní kajanducha-yo chí Cristo Jesús, suni nī kajanducha-yo chí tu'un nī jí'i-ya. 4 Chí nī kayuji ta'an-yo jíín-ya já ní jí'i-ya, chí nī kajanducha-yo chí tu'un nī jí'i-ya. Te nī nachaku Cristo mā'ñú ndíyi nī sá'a tu'un luu máá Táa-ya, náva'a yóó, suni súan kuu kaka kuu jáá-yó. 5 Chí nú ñn núú-ni nī kandu-yó jíín-ya jíín nátu'un nī jí'i-ya, suni súan nduu-yó jíín-ya jíín nátu'un nī nachaku-ya. 6 Tu'un yá'a a kájiní-yo, chí cháa tú'ú já kándeé iní-yo, ñn núú-ni nī jí'i-de jiká cruz jíín máá Cristo, náva'a ná náa yíki kúñu ja ndíso kuáchi, náva'a mā kuátíñu sání-ga-yo núu kuáchi. 7 Chí cháa já á nī jí'i, a nī kenda-de iní nda'a kuáchi. 8 Te nú nī jí'i-yo jíín Cristo, a kákandíja-yó já súní súan nachaku-yo jíín-ya. 9 Chí a kájiní-yo já Cristo nī nachaku-ya má'ñú ndíyi, te mā kúu kuti-gá-ya. Chí kue'e kuu-yo, tuká tñn so'o-ya. 10 Te ja súan nī jí'i-ya chí kuáchi, nī jí'i-ya ñn jínu-ni. Ko ja vína chakú-ya, chí Dios chakú-ya. 11 Suni súan róó jíná'an-ró, ná sá'a-ró cuenta ja á nī kaji'i ndíja-ró chí kuáchi, ko a káichaku-ro chí Dios nī sá'a Jito'o-yo Cristo Jesús.

Ja tuká tñn kuáchi so'o-yo

12 Núsáá te mā kuá'a-ró tú'un ja tá'ú tíñu-ga kuáchi nuu yíki kúñu-ró já kúu. Chí kuni kuáchi-ún ja kuándatu-ro núu sá'a-ró táká tíñu ndío iní yíki kúñu-ró. 13 Nī mā sokó-ro táká pedazo yíki kúñu-ró núu kuáchi ja sá'a tíñu ñáá, chí sua sá'a-ró cuenta ja ní kanachaku-ro má'ñú ndíyi, te ná kuá'a-ró máá-ró núu Dios. Te taká pedazo yíki kúñu-ró ná kuá'a-ró núu-ya ja sá'a-ya tíñu ndaa jíín. 14 Chí kuáchi, mā kúu tá'ú-ga tíñu nuu-ro, chí tuká káyi'i-ró ndá'a ley, chí sua káyi'i-ró ndá'a tú'un luu ío iní-ya. 15 Ndasá kuu núsáá, kukuu-yó sá'a-yó kuáchi, chí tuká káyi'i-yó ndá'a ley, chí sua káyi'i-yó ndá'a tú'un luu ío iní-ya náún. Mā kúu kuti. 16 Á tú kájiní-ro já nú káju'ndatu-ro núu ñn cháa, mozo-de kákuu-ró, chí nī kaja'a-ró máá-ró núu-dé náva'a a kuu-ró mozo-de kuándatu-ro núu-dé. Suni súan nú kuándatu-ro núu kuáchi, te kuu-ro. Xí nú kuándatu-ro núu-ya, te kendoo ndaa-ro. 17 Ko ná kúta'u-yo núu Dios, chí vasa nī kákuu-ró mozo nuu kuáchi, ko vína chí onde jíín iní jíín añu-ro ní kajandatu-ro núu tú'un, ná modo nī kajatá'ú-ró. 18 Te vína a nī kenda koyo-ró iní nda'a kuáchi. Te nī kandu-ró mozo nuu táká tíñu ndaa. 19 Nátu'un káka'an ñayivi yúkú, súan ká'an-rí jíín-ró. Chí tú yachí xinj-ro. Chí nátu'un sáá, nī ja'a-ró táká pedazo yíki kúñu-ró núu tíñu chá'an jíín núu tíñu ñáá ja ní kaa ñáá-ga sá'a, suni súan vína ná kuá'a-ró táká pedazo yíki kúñu-ró núu tíñu ndaa, náva'a kenda tíñu ndoo. 20 Chí ná nī kákuu-ró mozo nuu kuáchi, ko sikí tíñu ndaa tú ní kákuu-ró mozo. 21 Náún nī ja'a táká tíñu-ún nuu-ro, chí vína kákuka nuu-ro sá'a-ún. Chí nú kukuu-yó jíín-ún te kuu-yo. 22 Ko vína a nī kenda koyo-ró iní nda'a kuáchi. Te nī kandu-ró mozo Dios. Te a nī kádundoo-ró ní sá'a-ya, te onde sandí'i-na te kuchaku-ro ní káni. 23 Chí ya'u-yó já kuá'a kuáchi nuu-yo kúu ja kúu-yo. Ko ñn ta'u-yo já kuá'a Dios nuu-yo kúu ja kúchaku-yo ní káni sá'a Jito'o-yo Cristo Jesús.

¹ Ñáñi, xí tú kájuku'un iní-ro já tíñ ley so'ò ñn cháa nú nini chakú-de náún. Ká'an-rí jín cháa kájiní ndasa ká'an ley. ² Chí ña'an ní tanda'a, yí'i-ña ndá'a yíi-ña sá'a ley, ko nú a ñi j'i yii-ña, a ñi kenda-ña chí ley cuenta yii-ña. ³ Já yúan, nú chakú yii-ña, te ketá'an-ña jín ingá cháa, te kunání-ña ñá'an ísiki ncháa yii nú súan. Ko nú a ñi j'i yii-ña, a ñi kenda-ña chí ley-ún. Te vasa ná kétá'an-ña jín ingá cháa, nasu ísiki ncháa-ña yii-ña. ⁴ Suni súan róo jíná'an-ró, ñáñi máni, a ñi kaji'i-ro núu ley ja súan ñi j'i yiki kúñu Cristo, náva'a ná náketá'an-ró jín ingá, ja kúu máa I'a ja ní nachaku ma'ñú ndíyi, náva'a kuu sá'a-yó táká tíñu va'a kuní Dios. ⁵ Chí ná ñi kajika-yó jín modo kákuu iní ñayivi, te ñi ndukanda taká ja ndío iní-yo jín kuáchi ñi sá'a ley. Te ñi kasatíñu-ún iní pedazo yiki kúñu-yó, te ñi sá'a taká tíñu ja kúu-yo jín núu. ⁶ Ko vina ñi kenda koyo-yó iní nda'a ley, te ñi kaji'i-yo núu já jasú-yó-ún. Te ja yúan kájatíñu jáa-yó jín máa Espiritu, nasu jín tutú aná'án. ⁷ Ndasa ka'an-yo núsáa, ley kúu kuáchi náún. Ma kúu kuti. Ko ja máa-rí, ma kuní-rí ja ío kuáchi nú tú ley núu. Te suni ma kuní-rí ja ío tú'ndío iní nú tú ní ká'an ley jín-rí: Ma ndío iní-ro, áchí. ⁸ Te jín ley ñi jikín nuu kuáchi jín-rí, te ñi skí iní-rí ñi ndío iní-rí taká tíñu kuní. Chí nú tú ley, te a ñi j'i kuáchi nú súan. ⁹ Te ruu, tú ní jiní-rí ley, te ñi ichaku-rí sáa. Ko nuu ní cháa tú'un tá'ú tíñu, yúan-na te ñi nachaku kuáchi, te ruu ñi j'i-rí. ¹⁰ Te ley chí kuchaku-yo jín núu, ko ñi jiní-rí ja kuní kuu-rí jín. ¹¹ Te jín tú'un tá'ú tíñu, ñi jikín nuu kuáchi jín-rí, te ñi xndá'ú ruu, te ñi ja'ni ruu. ¹² Já yúan ío ndoo ndija máa ley. Te tú'un tá'ú tíñu, suni ío ndoo, ío va'a, te ío ndaa.

Ndasa kájatá'an ley yúku jín ley máa-yá

¹³ Te ja ío va'a yúan, ñi ja'ni ruu náún. Túu, chí sua máa kuáchi, jín máa ley ja ío va'a ñi ja'ni ruu, náva'a ná kuní-yo já kuáchi ndíso ndija kuáchi, te kaa xaan-gá kuáchi sikí kuáchi sá'a tú'un tá'ú tíñu. ¹⁴ Chí kájiní-yo já ley jika cuenta Espiritu, ko ruu, chí cháa yúku kúu-rí. Te ñi jaan kuáchi ruu, te jándatu-rí nuu. ¹⁵ Chí tíñu sá'a-rí, tú júku'un iní-rí jín, ni tú sá'a-rí ja kuní-rí, chí sasua sá'a-rí ja kití iní-rí jito-rí-ún. ¹⁶ Te nú sá'a-rí ja tú kuní-rí-ún, yúan-na te játú-ún-rí ja ío va'a ley. ¹⁷ Já yúan, vina nasu ruu kúu ja sá'a tíñu-ún, chí kuáchi ja ncháa iní-rí kúu ja sá'a. ¹⁸ Te a jiní-rí ja iní-rí, ja kuní ka'an iní añú máa-rí, tú ncháa tíñu va'a, chí kúu iní-rí sá'a-rí tíñu va'a, ko tú kúndé-rí sá'a-rí. ¹⁹ Chí tú sá'a-rí tíñu va'a ja kúu iní-rí sá'a-rí, ko tíñu náa ja tú kuní-rí sá'a-rí-ún, sa yúan sá'a-rí. ²⁰ Te nú sá'a-rí tíñu ja tú játa'an iní-rí, nasu ruu sá'a yúan, chí kuáchi ja ncháa iní-rí kúu ja sá'a. ²¹ Jiní-rí ingá ley yá'a núsáa: Vasa kúu iní-rí sá'a-rí tíñu va'a, sasua ncháa tíñu náa iní-rí. ²² Chí kúsí iní-rí jín ley Dios onde jín iní jín añú-rí. ²³ Ko jiní-rí nuu ingá ley ja jika iní taká pedazo yiki kúñu-rí, kájatá'an jín ley ja jika jín já jini tuní-rí, te nátu'un preso skív ruu iní nda'a ley ndíso kuáchi ja ncháa iní pedazo yiki kúñu-rí. ²⁴ Naka ndá'ú cháa kúu-rí. Ndéja náma ruu chí modo máa-rí yá'a ja kúu núsáa. ²⁵ Ná kúta'u-rí nuu Dios sá'a máa Jító'o-yo Jesucristo. Núsáa te játíñu-rí nuu ley Dios jín já jiní tuní-rí, ko nuu ley kuáchi, chí jín modo máa-rí játíñu-rí.

8

Modo jika-yó jín máa Espiritu

¹ Núsáa te vina ma náku xndíi kuti-yá sikí ñayivi káy'i'í nda'a Cristo, chí tuká kájika-i nátu'un kuní modo máa-i, chí sua kájika-i nátu'un kuní máa Espiritu.

² Chì ley ja ká'an Espíritu, onde jíin Cristo Jesús sá'a ja chakú-yo. Yuán ní nama ruu iní nda'a ley ja ndiso kuachi jíin já ndiso kue'e kuu-yo. ³ Chì tiñu ja tú ní kúu sá'a ley sikí já vítá iní ñayivi, te ní sá'a Dios, chi ní tájí-yá Se'e-ya ní kii nátu'un kándaa máá-yó, náva'a kundiso-ya kuáchi. Te ní nakuxndí-ya sikí kuáchi ja ndiso ñayivi. ⁴ Náva'a ná skíkuu-yó táká tiñu tá'ú ley sá'a-ya, jíin yóo ja tú kájika-yó nátu'un kuní máá modo ñayivi, chí kájika-yó nátu'un kuní máá Espíritu. ⁵ Chì ñayivi kájika nátu'un kuní máá modo máá-i, ja kúu modo máá-i kájítú iní-i jíin. Ko ñayivi kájika nátu'un kuní máá Espíritu, ja kúu tiñu Espíritu kájítú iní-i jíin. ⁶ Chì nú kájani iní-yo nátu'un kuní modo ñayivi, te kuu-yo. Ko nú kájani iní-yo nátu'un kuní máá Espíritu, te kuchaku-yo jíin tú'un kuaká'nu iní. ⁷ Ñayivi jáni iní-i sikí modo máá-i, chí jíto u'u-i Dios, chí tú jándatu-i nuu ley Dios. Te ní ma kúu kuandatu-i. ⁸ Tú kúu kusí iní Dios sá'a ñayivi kájika jíin modo máá-i. ⁹ Ko róo tuká kájika-ró jíin modo máá-ró, chí jíin Espíritu kájika-ró, te ní ncháá ndija Espíritu Dios iní-ro. Te ní ññ ñayivi tú ndiso-i Espíritu máá Cristo, nasu iní nda'a-ya yí-i. ¹⁰ Ko nú ncháá Cristo iní-ro, te vasa sikí kuáchi a ní jí'i yiki kúñu-ró, ko chakú añu-ro sikí tiñu ndaa. ¹¹ Ko nú iní-ro jíiná'an-ró ncháá Espíritu máá Dios, I'a ní naschakú Jesús ma'ñú ndíyi, te suni súan jíin Espíritu-ya já ncháá iní-ro te nachaku yiki kúñu-ró ja kúu-ún sá'a Dios ja ní naschakú-ya Cristo Jesús ma'ñú ndíyi. ¹² Ñáni, chaa káitau kákuu-yó núsáá. Ko nasu núu modo máá-yó, ja káka-yó nátu'un kúu iní máá-yó. ¹³ Chì nú kájika-ró nátu'un kuní modo máá-ró, te kuu-ro nú súan. Ko nú jíin Espíritu xnáa-ro táká tiñu ja sá'a-ró jíin modo máá-ró, te kuchaku-ro. ¹⁴ Chì taká ñayivi já káyoxnú Espíritu Dios nuu-i, ñayivi yúan kákuu se'e Dios. ¹⁵ Chì nasu nátu'un mozo ní sá'a-ya róo ja yú'ú-ro ingá jínu, chí ní nduu-ró nátu'un se'e-ya. Te ja yúan kákana ndá'ú-yo: Abba, ja kuní ka'an: Aí Táta máni. ¹⁶ Chì suni máá Espíritu ká'an ndaa ta'an jíin añu-yo já kákuu-yó sé'e Dios. ¹⁷ Te nú se'e-ya kákuu-yó, suni chaa ní'in tá'u kákuu-yó, chaa ní'in tá'u núu Dios kákuu-yó. Te ní'in ká'nu-yó tá'u-yo jíin Cristo. Te nú súan kuandéé iní yo ndó'o ta'an-yo jíin-yá, náva'a suni nduñá'nu luu ta'an-yo jíin-yá.

Ja kóo kivi kuánchaa tundó'o ñuyivi

¹⁸ Chì jáni iní-ri ja táká tundó'o kándo'o-yó vína, ní ma káni tá'an kuti jíin tú'un nduñá'nu luu-yó já kéndá kuee-ga, te kuní ndiijn-yo núu. ¹⁹ Chì taká ja ní sá'a-ya, káñukuu iní onde kenda ndiijn taká se'e Dios. ²⁰ Chì taká ja ní sá'a-ya, ní kivi sáni iní nda'a tú'un té'yu, ko nasu já kákuu máá, chí súan ní jata'an iní máá I'a ní sá'a. Te káñukuu iní. ²¹ Chì ññ kivi, te taká ja ní sá'a-ya-ún, kenda iní nda'a tú'un té'yu, te kaka kuu ndicha-na jíin tú'un luu nátu'un taká se'e Dios. ²² Chì kájini-yo já táká ja ní sá'a-ya-ún, ññ ká'nu-ni kátana, te kájito tundó'o onde vína. ²³ Te nasu máá ññ ja ní sá'a-ya-ún, chí suni onde yóo, ja ní kejá'á sátiñu Espíritu iní-yo, te suni kátana-yó jíin iní máá-yó, káindatu-yó já náki'in sé'é-yá yóo. Yuán kúu ja náma-ya yiki kúñu-yó. ²⁴ Chì káñukuu iní-yo te a ní kakaku-yó. Te nú ndiijn kánde'é-yó núu ññ ja káñukuu iní-yo, nasu ja káñukuu iní-yo kúu. Chì nú ññ ja á kájini-i nuu kúu, ndé ñayivi kúñukuu-ga iní núsáá. ²⁵ Ko nú ja tú kájini-yo núu kúu, káñukuu iní-yo. Yuán-na te jíin paciencia káindatu-yó-ún. ²⁶ Suni súan chéndéé tá'an Espíritu jíin-yó já vítá iní-yo, chí tú kájini-yo kakán ta'u-yo nátu'un kánúu kakán ta'u-yo, ko suni máá Espíritu kúu ja jikán ta'u já'a-yo, te tána jíin, te tú ní'in tú'un ka'an jíin. ²⁷ Ko máá I'a

jító nchaḡ vii iní añú-yo, jini-yá ndasa jáni iní Espiritu. Chí máá Espiritu, jikán ta'u já'a táká ñayivi ndóo nátu'un kuní máá Dios.

Já má kúu kuanchaa-i yóo iní nda'a Cristo

²⁸ Te a kájiní-yo já táká já tá'an ñayivi, kendoḡ va'a-ga-i jín sá'a-ya, nuu ñayivi já kákumani-i jín-yá, já ní kana-ya xiní-i nátu'un ní jata'an iní-ya. ²⁹ Chí taká ñayivi, jín tiempo a ní jini-yá núu-í. Suni ní teta'an-ya-í já ná kóo-i nátu'un káa Se'e-ya, náva'a ná kúu Jesús ñani núu vásá sáva-ga ñani. ³⁰ Te máá ñayivi ní teta'an-ya-ún, suni ní kana-ya xiní-í, te ñayivi ní kana-ya xiní-ún, suni ní kendoḡ ndaa-i ní sá'a-ya. Te ñayivi ní kendoḡ ndaa-ún, suni ní nduñá'nu luu-i ní sá'a-ya. ³¹ Te naún káka'an-yo sikí tú'un yá'a núsáá. Chí nú Dios ká'an-ya já'a-yo, te ndéja kúu ka'an sikí-yo núsáá. ³² Chí máá-yá, tú ní sásá'an-yá Se'e-ya, chí sua ní ja'a-ya-í ja sikí táká-yo. Te naja má kuá'a-ya táká ndatíñu nuu-yo onde jín Sé'e-ya núsáá. ³³ Ndéja kúu kakan kuachi sikí ñayivi ní kaji Dios núsáá. Máá Dios kúu I'a skéndoḡ ndaa yóo. ³⁴ Ndéja nákuḡndí sikí-yo. Máá Cristo kúu I'a ní j'i', te suni ní nachaku-ya má'ñú ndíyi, te vina kánchaa-ya íchi ndává'a Dios, te suni I'a-ún ká'an-ya já'a-yo. ³⁵ Ndéja kúu kuanchaa yóo nuu tú'un ní kundá'ú iní Cristo yóo núsáá. Á tundó'o, xí já ndúku'á iní-yo, xí já kájika jinu-yo, xí tamá, xí já kájika víchí-yo, xí já káyu'ú-yo, xí yuchí náún. ³⁶ Nátu'un yóso núu tutú: Já sikí ní kúu ja káji'i-ná ndita'an kivi, te nátu'un ri kiti kúu, kájani iní-i kájito-i náá, áchí. ³⁷ Ko tú súan, chí sua ní kundéé-ga-yo jín táká tu'un yá'a ní sá'a máá I'a-ún ja ní kundá'ú iní-ya yóo. ³⁸ Chí jáni ndija iní-ri ja ní kue'e kuu-yo, ni tu'un ja chakú-yo, ni ndaja'a máá-ún, ni ja kakuñá'nu, ni ja kátá'ú tíñu, ni ja vina, ni ja yúchaan, ³⁹ ni nuu súkún, ni nuu kúnú, ni in ndatíñu ja ní sá'a-ya, ma kúu kuti kuánchaa yóo nuu tú'un ja máá Dios jín Jító-o-yo Cristo Jesús, ní kundá'ú iní-ya yóo.

9

Tu'un ñayivi Israel

¹ Ká'an ndaa-ri tu'un Cristo, tú xndá'ú-ri, chí súan ká'an ndaa-ri jini-ri iní añú-ri jín Espiritu Santo. ² Chí ndúku'á xaḡ iní-ri, te nene tá'u'u iní añú-ri. ³ Chí suni kuní máá-ri kuxio-ri nuu Cristo, te ná náa-rí núu, ja sikí ñani-ri ja kúu tá'an-ri ja in-ni niñi, in-ni kuñu, kákuu-ri jín. ⁴ Te chaa Israel kákuu-de. Máá-de kákuu chaa naki'in sé'é-yá, jín já nduñá'nu-de, jín já ní sá'a-ya contrato jín-de, jín já ní ja'a-ya ley nuu-dé, jín já chíñú'ún-de máá-yá, jín tú'un ní keyu'u-yá nuu-dé. ⁵ Te chí tata chaa-ún, ní kakena ndiyi táa-yo. Te suni chí tata yúan, ní kenda niñi, kuñu Cristo. Te taká ndatíñu yí'i nda'a Dios. Te ná nákana jaa-yo-yá ní káni ní kuí. Amén. ⁶ Ko nasu já ní tiví tu'un Dios, chí nasu táká ñayivi já kákuu tata Israel kúu máá cháa Israel. ⁷ Te suni vasa tata Abraham kákuu-i, ko nasu ndí-i kákuu se'e-de. Chí sua ká'an: Chí Isaac koo ja kunáni-i tata-ro, áchí. ⁸ Yuán kuní ka'an, nasu já kákuu se'e yiki kuñu kákuu se'e Dios, chí sua se'e ja ní keyu'u-ya-ún. Chí-i-ya cuenta-i ja kákuu ndija-i tata-ún. ⁹ Chí ya'a kúu tu'un ní keyu'u-yá: Suni kivi yá'a jinu kuia, te chaa-ri, te koo in se'e yí Sara, áchí. ¹⁰ Te suni ío inga tu'un, chí suni ní in se'e Rebecca. Uu se'e yí ní sá'a in-ni chaa, ja kúu ndiyi táa-yo Isaac. ¹¹ Te onde ná té kaku-ga-i jíná'an-í, ní té kuní-ga-i sá'a-i ja vá'a ja u'u, náva'a kendoḡ ní'in tu'un, ní kaji núkúún Dios máá-i. Chí nasu jín tíñu sá'a-i, chí sikí já ní kana-ya xiní-í. ¹² Chí ní ka'an-ya jín-ña: Já ñá'nu kuatíñu nuu já súchí,

áchí-ya. ¹³ Nátu'un yóso núú tutú: Nj kumanj-rí jíin Jacob, te nj kitj inj-ri nuu Esaú, áchí. ¹⁴ Ndas ka'an-yo núsáá. Á sá'a Dios tiñu ja tú ío ndaa náún. Ma kúu kuti. ¹⁵ Chi nj ka'an máá-yá jíin Moisés: Ndéja kuní-ri kundá'ú inj-ri te kundá'ú inj-ri, te ndéja kuní-ri kukuí'a inj-ri jíin te kukuí'a inj-ri jíin, áchí-ya. ¹⁶ Núsáá te tú kée tiñu sá'a ni cháa kuní, ni cháa jíku jíin, chí máá Dios kúu I'a kundá'ú inj-ya. ¹⁷ Chí áchí tutú ij jíin rey Faraón: Ja yúan ní jani-ri róo náva'a ná kuichá tu'un sí'ví-ri kí'jin ní ñúyívi, te kuni ndijin-i ndasa kaa fuerza-ri ja kúkuu-ri jíin-ró, áchí. ¹⁸ Núsáá, te nú ndéja kuní-ya, te kundá'ú inj-ya, te nú ndéja kuní-ya, te sándava-yá inj. ¹⁹ Sanaa te ka'an-ro jíin-rí: Naja jikán-ga-ya kuáchi núsáá, chí ndé cháa kuu kasu nuu-yá ndasa játa'an inj-ya, achí-ro. ²⁰ Chí sua ka'an-ri jíin-ró: Te róo, ndé cháa kúu-ró já státá'an-ró jíin Dios. Á kuu ka'an kisi ñu'un jíin máá cháa nj sá'a-ún: Naja ní sá'a-ró ruu, achí. ²¹ Te cháa sá'a-ún, ío derecho-de ja sá'a-de in kisi ku'un ndatíñu luu, te inga kisi ku'un ndatíñu chá'an xí túu. ²² Te nú kuní Dios stá'an-ya núu-í ndasa kaa tu'un kití inj máá-yá, náva'a kuní-i na fuerza ndiso-ya, te nú ja yúan jíin paciencia tú ní xndí'i yachí-ya ñáyivi-ún, cuenta kisi ja á yani naa ñúkúún máá, te naja tú játú'ún-ró nú súan. ²³ Te súan sá'a-ya, chí kuní-ya kuichá tu'un ndasa sá'a-ya kuá'a tiñu luu xaan núu ñáyivi já ní sáva'a-ya-í, nátu'un jíin kisi, súan ná kéndoo luu-i jíin-yá. ²⁴ Ñáyivi yúan kákuu yóo ja ní kana-ya xiní-yo. Chí nasu máá in ñáyivi judío ní kána-ya xiní, chí suni nj kana-ya xiní ñáyivi sijn nación. ²⁵ Suni súan nátu'un ká'an nuu tutú Oseas: Ñáyivi já ná tú ní kúu ñáyivi máá-ri-ún núu, skúnání-ri-i ñáyivi máá-ri vina. Te ña'an já tú ní kúmanj-ri jíin-ña núu, skúnání-ri-ña ñá'an já maní-ri jíin vina. Achí. ²⁶ Yúan-na te nuu ní ka'an-ya: Nasu róo kákuu ñáyivi máá-ri, áchí-ya, tu'un ñuu yúan ka'an-i: Ñáyivi yúan se'e Dios I'a chakú kákuu-i. ²⁷ Suni súan nj kana jaa Isaías tu'un ñáyivi Israel: Vasa nándeá se'e ñuu Israel nátu'un ñítí kaa yu'u mar, ko in tin-ni-i kaku, ²⁸ chí máá Tatá Dios síjínu-ya tiñu sá'a-ya já ndóna-ya sikí ñúyívi, te yachí sánda-ya. ²⁹ Nátu'un nj ka'an Isaías onde sáa: Te nú máá Tatá I'a tin so'o taká soldado, nú tú ní skéndoo-ya yakú-ga tata nuu-yo núu, te nátu'un ñáyivi ñúu Sodoma jíin ñáyivi ñúu Gomorra, súan kuu-yó te súan ta'an-yo núu. Achí. ³⁰ Ndas ka'an-yo núsáá. Ñáyivi sijn nación, tú ní kándúkú-i tiñu ndaa, ko nj kakendoo ndaa-i, chí sikí já ní kakandija-i, yúan ní kakendoo ndaa-i. ³¹ Te ñáyivi Israel, nj kándúkú-i ja kéndoo ndaa-i jíin ley, ko tú ní skíkuu kuti-í jíin máá ley. ³² Te naja. Chi nj kándúkú sáni-i, nasu jíin tú'un kándija, chí sasua jíin táka tiñu tá'ú ley. Ja yúan ní kajungoyo-i sikí máá yúu xíin tiñu skáchi'i xiní já'a-í. ³³ Nátu'un yóso núu tutú: Nde'é, chí onde Sion kaitúu-ri máá yúu xíin tiñu skáchi'i xiní já'a-í, te suni jungoyo-i sá'a yuu-ún. Te ñáyivi kándija nuu yúu-ún, ma kúka nuu-í, chí máá-yá kúu, áchí.

10

¹ Ñánj, kúu ndija inj añú-ri, te jikán ta'u-ri nuu Dios ja'a ñáyivi Israel, náva'a kaku-i jíná'an-i. ² Chí ruu, a jini ndaa-ri ja bueno kákuu inj-i kájito-i Dios, ko tú kákuu inj-i jíin. ³ Chí tú kájuku'un inj-i ndasa kéndoo ndaa-i sá'a Dios, te kándúkú-i ja kéndoo ndaa-i sá'a máá-i. Te ja yúan tú káandatu-i nuu ichi ndaa Dios. ⁴ Chí jíin Cristo te nj jukuíñi tu'un ká'an ley, náva'a kéndoo ndaa taká ñáyivi kándija. ⁵ Chí nj ka'an Moisés ja nú in cháa skíkuu tiñu ndaa ká'an ley, te kuchaku-de jíin. ⁶ Ko tu'un kéndoo ndaa, kenda chí tu'un kándija-yó, te

ká'an súan: M̄a káni in̄i añú-ro: Ndé cháa kaa ki'in andívi núsáa, áchí. Yuán kuni ka'an, ja xnúu-de Cristo onde nuu ñú'un. ⁷ Ni m̄a káni in̄i-ro: Ndé cháa kuun-de ki'in-de in̄i tunchi núsáa, áchí. Yuán kuni ka'an, ja xndáa-de Cristo m̄a'ñú ndíyi. ⁸ Ko ndasa ká'an tu'un-ún: Yani jín-ró ío tu'un ka'an-ro, in̄i yu'u-ro te in̄i añú-ro ío, áchí. Yuán kúu tu'un kákandija-yó, te yuán kúu tu'un kájani-ró. ⁹ Ch̄i nú jatú'ún-ró onde jín yú'u-ro já Jító'o-ro kúu Jesús, te nú onde jín in̄i jín añú-ro kándija-ró já ní nachaku Jesús m̄a'ñú ndíyi n̄i sá'a Dios, yúan-na te kaku-ró.

Kánúú káni-yó tú'un-ya ná kándija-i

¹⁰ Ch̄i jín in̄i jín añú-yó kándija-yó-yá náva'a kendo ndaa-yó. Ko jín yú'u-yo kuátú'ún-yó-yá náva'a kaku-yó. ¹¹ Ch̄i tutu ij ká'an: Taká ñayivi kándija-i nuu-yá, m̄a kendo kuti-í tuka nuu, áchí. ¹² Ch̄i tú ká'jo s̄in ñayivi kringo jín ñayivi mad̄o, ch̄i suni in̄i-ni máa Jító'o-yo t̄in so'o taká-i. Te kúnda'ú xaan in̄i-ya ñayivi káka'an nda'ú jín-yá. ¹³ Ch̄i taká ñayivi káka'an nda'ú jín máa Jító'o-yo onde jín sí'vi-yá, kaku-i. ¹⁴ Ndasá ka'an nda'ú-i jín-yá te nú tú kákandija-i-ya. Te ndasá kándija-i-ya te nú tú jini so'o-i tu'un-ya. Te ndasá kuni so'o-i te nú tú naún kani tu'un-ya núú-í. ¹⁵ Te ndasá kani-i tu'un-ya te nú tú táji-yá-i ki'in-í. Nátu'un yóso núu tutú: Xáan luu kándaa ja'a ñayivi kájani tu'un kuaká'nu in̄i, jín ja'a ñayivi kájani tu'un va'a tu'un luu. ¹⁶ Ko nasu taká-i kachu'un in̄i-i ja ká'an tu'un va'a, ch̄i n̄i ka'an Isaías: Táta, ndé ñayivi kándija tu'un kájani-ná vii, áchí-de. ¹⁷ Núsáa te kuu kándija-i onde nú kuni so'o-i, te kuu kuni so'o-i onde nú koo ja káni tu'un Dios. ¹⁸ Ko ruu ká'an-rj: Á tú ní kájini so'o-i. Jandaa n̄i kajini so'o-i, ch̄i ká'an: Níí ñúyivi ní kenda tu'un-i te onde nuu ndí'i-na ñuyivi ní jicha tu'un-i, áchí. ¹⁹ Ko ruu ká'an-rj: Á tú ní kájuku'un in̄i ñayivi Israel tu'un yá'a. Xnáñúú-ga n̄i ka'an Moisés: Ná kúkuñi-ro sá'a-rj jín ingá nación ja nasu ñúú máa-rí kúu, te jín in̄i nación ñáa skiti in̄i-rj róo, áchí-de. ²⁰ Suni Isaías n̄i chundéé in̄i-de n̄i ka'an-de: Ñayivi já tú ní kánandúkú rúu, a n̄i jini-i ruu. Te ñayivi já tú ní kájika tu'un rúu, n̄i stá'an ndijin-rj máa-rí nuu-í, áchí-de. ²¹ Ko siki ñayivi Israel ká'an: Ncháka ncháa, n̄i jata ñaa-rj nda'a-rí nuu ñayivi tú jándatu, jín núu ñayivi ní'in in̄i, áchí-ya.

11

Ja ío in̄i t̄in-ga ñayivi Israel

¹ Núsáa te ká'an-rj: A n̄i kiñi'in Dios ñayivi máa-yá náún. M̄a kúu kuti. Ch̄i ruu, suni cháa Israel kúu-rj, tata Abraham kúu-rj, tá'an tata Benjamín kúu-rj. ² Tú ní kiñi'in Dios ñayivi máa-yá ja á n̄i jini-ya núú-í jín tiempo xí tú kájin-ro tutú ij ndasá ká'an tu'un Elías, ndasá n̄i ka'an nda'ú-de jín Dios siki ñayivi Israel: ³ Táta, n̄i kaja'ni-í cháa kájani tu'un-ni, te n̄i kajacha-i altar-ni. Te náá, máa in̄i-na ná n̄i kendo. Te vina, káchindikin-i náá, ka'ni-í náá kákuni-i, áchí-de. ⁴ Ko yúan-na te ndasá ni xndió káni Dios tu'un nuu-dé núsáa: A ñáva'a ná'in-rí vasté usiá mil ñayivi káchiñú'ún rúu, te ñayivi-ún tú kájukiñi jiti kúti-í nuu ndosó Baal, áchí-ya. ⁵ Te suni súan vina, ch̄i ío in̄i t̄in-ga, te jín tú'un luu ío in̄i-ya ní kaji-ya-ún. ⁶ Te nú siki tu'un luu ío in̄i-ya kúu, nasu ní ní'in-í jín t̄inu n̄i sá'a-i núsáa. Ch̄i nú súan, te n̄i jita tu'un luu ío in̄i-ya núú. ⁷ Naún káka'an-rj núsáa. Ja ní kándúkú ñayivi Israel, tú ní kákundéé-i ní'in-í. Ko n̄i kákundéé ñayivi ní kaji-ya-ún, n̄i kani'in-í. Te sava-ga-i n̄i kanduni'in in̄i-í. ⁸ Nátu'un

yóso núu tutú: Nuú-í n̄i ja'a Dios iin xini já tú júku'un kuti iní, jín ndúchi já tú kunj kuti, jín só'o ja tú kuni so'o kuti ondé vina, áchí. ⁹ Te n̄i ka'an David: Viko kásá'a-i, ná kúu nátu'un iin xeyu, iin ja t̄in yátá-ún-i, iin tunchi, iin nuu ní'in-í ya'u-i. ¹⁰ Te nduchi-í, ná kúñaa náva'a ma kúu nde'é-i jín, te ná kóo tí-í-i ní káni, áchí-de. ¹¹ Núsáa te ruu ká'an-ri: N̄i kandua-i, te n̄i kajita i-í náún. Ma kúu kuti. Ch̄i sua n̄i kakaqu ñayivi s̄in naciún ja súan n̄i kasáña'mu ñayivi Israel, náva'a ná kúkuñí máa Israel jín'an. ¹² N̄i kasáña'mu Israel, te ja yúan ní ndukúká ñúyivi. N̄i kajita Israel, te ja yúan ní ndukúká ñayivi s̄in naciún. Naga n̄i kuu ja xáan ndatu t̄inu koo onde kivi ná náki'in sé'é-yá taká Israel núsáa. ¹³ Ch̄i jín róo ñayivi s̄in naciún ká'an-ri, ch̄i ruu suni cha skáka tu'un nuu cháa s̄in naciún kúu-ri, te j̄nú'ún ká'an-ri sik̄i t̄inu sá'a-ri, ¹⁴ náva'a ná kúkuñí tá'an-ri sá'a-ri, te kaku sava-de sá'a-ri. ¹⁵ Ch̄i nú n̄i kiñi'in-ya Israel, te ja yúan ní kanaketá'an ñayivi ñúyivi jín-yá, núsáa te kivi náki'in sé'é-yá Israel, te nasu nátu'un ja ní nachaku-i ma'ñú ndíyi koo yúan náún.

Olivo yúku xini olivo táta

¹⁶ Te nú ío ndoo nde'e já kúun núu, te suni n̄i-ni ío ndoo. Te nú ndu'u ío ndoo, suni súan ío ndoo taká nda'a. ¹⁷ Ko nú sava nda'a-ún, n̄i kajanchaa, te nú róo ja kúu-ró iin nda'a yúnu olivo yúku, n̄i nuku'un-ró núu ní kajanchaa nda'a táta-ún, te nú stáa ta'an-ro kájin ondé ndu'u númá máa yúnu olivo táta, ¹⁸ ma sátéyí-ró máa-ró já ndóna-ró sik̄i taká nda'a-ún núsáa. Ch̄i nú sátéyí-ró máa-ró, te ná núku'un in̄i-ro já tú stáa ndu'u-ún kajin-ro, ch̄i sua stáa-ró kájin máa ndú'u-ún. ¹⁹ Sanaa te ka'an-ro: Sava nda'a ní kajanchaa kua'an náva'a nuku'un-ri yá'a, achí-ro. ²⁰ Bueno, ko sik̄i já tú ní kákandija máa ndá'a-ún, yúan ní kajanchaa. Ko róo, ch̄i sik̄i já kándija-ró, yúan núkuñi n̄i'in-ró. Ma sáxixi-ro máa-ró núsáa, sua yu'ú-ro. ²¹ Ch̄i nú Dios, tú ní kundá'ú in̄i-ya máa ndá'a x̄in t̄inu-ún, naga n̄i kuu róo, ja kundá'ú in̄i-ya róo. ²² Nde'é vá'a-ró núsáa, ndasa kundá'ú in̄i Dios, te suni xaan in̄i-ya. Xaan in̄i-ya jín cháa n̄i kandua-ún, ko kundá'ú in̄i-ya róo, te nú kundij̄ n̄i'in-ró jín tú'un kundá'ú in̄i-ya róo. Te nú túu, te suni kuanchara-ya róo ki'in-ro. ²³ Suni súan máa ñayivi-ún, nú kandija-i, suni nuku'un-i, ch̄i máa Dios kuu nachu'un tuku-ya-í. ²⁴ Te nú róo, vai-ró chí yunu olivo ja á káa yúku, te n̄i nuku'un-ró xini yúnu olivo táta, vasa nasu tá'an-ún kúu-ró, naga n̄i kuu ñayivi-ún ja máa ndá'a x̄in t̄inu kaku-i, ja má nachu'un-ya-í xini máa yúnu olivo máa-i núsáa. ²⁵ Ñáni, ch̄i tú kuni-ri ja kúñáa xini-ro ndasa ío sik̄i tú'un sa'í yá'a, náva'a ma sáxixi-ro máa-ró te kani in̄i-ro já ndíchi xáan-ro jín'an-ró, ch̄i sava ñayivi Israel, n̄i kasáni'in in̄i-i, te n̄i kanaa-í, onde ná ndékava taká ñayivi s̄in naciún. ²⁶ Yúan-na te ndí'i ñayivi Israel kaku-i. Nátu'un yóso núu tutú: Ichi ñúu Sion kii I'a nama yóo, te kuanchara-ya chá'an tá'an Jacob, ja tú kachiñ'ún-i-ya. ²⁷ Te tu'un yá'a kuu contrato sándaq-ri jín-i onde ná kuánchara-ri kuachi-í, áchí. ²⁸ Ja'a róo, kábito u'u-i-ya já sik̄i máa tú'un va'a. Ko n̄i kaji-ya-í, te kundá'ú in̄i-ya-í, ja sik̄i táa-i. ²⁹ Ch̄i Dios tú nátu'u in̄i-ya já téta'an-ya tá'u-yo jín já kána-ya xini-yo. ³⁰ Suni súan róo, n̄i kasáni'in in̄i-ro núu Dios onde sáa. Ko vina, ch̄i sik̄i já ní kasáni'in in̄i máa ñayivi-ún, te n̄i kundá'ú in̄i-ya róo. ³¹ Suni súan máa ñayivi-ún, n̄i kasáni'in in̄i-i vina, náva'a suni nátu'un n̄i kundá'ú in̄i-ya róo jín'an-ró, suni súan ná kundá'ú in̄i-ya-í vina. ³² Ch̄i máa Dios, n̄i jasú-ya taká ñayivi chí tu'un sáni'in in̄i-i, náva'a kundá'ú in̄i-ya taká-i. ³³ Xáan

kúnú káa tu'un kúká, tu'un ndíchí, tu'un tu'a Dios. Ni ma júku'un kuti iní-yo ndasa káa taká tiñu sánda-a-yá. Te xaan sá'í in taká ichi-yá. ³⁴ Chì ndé chaa, a nì jinì ndasa jáni inì Dios, xí ndé chaa nì ja'a consejo nuu yá. ³⁵ Xí ndé chaa nì ja'a nuu-yá xna'an-ga náv'a a chunáa-yá nuu-dé. ³⁶ Chì onde nuu máa-yá vai taká ndatiñu. Te suni máa-yá nì sá'a. Te suni máa-yá tñn. Te ná nákana jaa-yó-yá nñí káni nñí kuiá. Amén.

12

Ndasas kuatíñu va'a ñayivi ndóo

¹ Ñani, ja yuán ká'an nda'ú-ri jín-ró jín tú'un nì kundá'ú inì Dios róo, chì vina chakú-ro jín yiki kúñu-ró, te kuní-ri ja ná kóo ndoo te kuá'a-ro núu máa-yá. Te ná kúsi inì Dios jín-ró, chì yuán kúu ja chíñú'ún-ró-yá onde jín inì jín añu-ro. ² Te ma kóo in nùu iní-ro jín ñáyivi yá'a, chì sua ná násama-ró máa-ró, te ná ndúu jáa xiní-ro, náv'a a ná kuní-ro ndasa va'a káa tu'un játa'an inì Dios, jín tú'un nì yija va'a ja kúsi iní-yá sá'a. ³ Chì tu'un luu ja nì ja'a-yá núu-ri sá'a ja ká'an-ri jín in in chaa ká'jin ma'ñú-ró jáan, ja má skákunu-ga-de ku'a máa-de nuu kú'a ja á ká'jin-de, chì sua ná káni kuándí'í iní-de nátu'un nì ja'a Dios tu'un kándija nuu in in-de. ⁴ Chì nátu'un yóo, jín modo ja kuá'a pedazo ndiso yiki kúñu-yó ko tú in-ni tiñu kás'a, ⁵ suni súan yóo, vasa kua'a-yo, ko nátu'un in-ni ñayivi kákuu-yó núu Cristo. Ko ja in in máa-yó, chì pedazo-ni-yó kánakunì tá'an-yó. ⁶ Chì nì nì'in-yo sñn sñn ta'u ndasa ku'a nì ja'a-yá tú'un luu ío iní-yá núu-yo. Te nú ta'u já káni-yó tú'un-yá kúu, ná sá'a-yó jín kú'a kándija-yó núsáa. ⁷ Xí nú ta'u já kuatíñu-yó kúu, ná kuatíñu-yó. Te nú ta'u já stá'an-yo kúu, ná stá'an-yo. ⁸ Ñayivi ká'an ndéé, ná ká'an ndéé-i. Ñayivi já'a, ná táva iní-i kuá'a-i. Ñayivi tá'ú tiñu, ñúkuún ná sá'a-i. Ñayivi kundá'ú inì, sñ nà kóo iní-i. ⁹ Tu'un kundá'ú inì, ma kóo jín tú'un yóso yú'u. Ná koto u'u-ro tiñu ñáa, te ma sí-a-ro tiñu va'a. ¹⁰ Ná kunchaka manì tá'an-ró. Te sá'a-ró cuenta ja manì-ro jín ñani máa-ró. Te kuítú iní-ro já sá'a jínú'ún-ró jín tá'an-ró. ¹¹ Ma sá'a kúxi-ró nú ío tiñu kás'a-ró. Te jín inì jín añu-ro ná kuítú iní-ro kuatíñu-ró núu máa Jíto'o-yo. ¹² Te a kañukuu iní-ro, te ná kóo sñ iní-ro. Te nú ío tundó'o, te kuandéé iní-ro. Te nene kakán ta'u-ro. ¹³ Te taká ñayivi ndóo, nú kánandi'i-i yakú najjín, te koto tá'an-ró jín-i. Te koto ndá'ú-ro núu ñayivi jíká. ¹⁴ Kakan ta'u-ro já'a ñayivi káchindikìn róo, kakan ta'u-ro já'a-í te ma ká'an tásí-ró sikí-í. ¹⁵ Ná kúsi iní-ro jín ñayivi ká'io sñ iní, te ná ndé'e-ro jín ñayivi kánde'e. ¹⁶ In-ni ná kóo xiní-ro jíná'an-ró. Ma skákunu-ró máa-ró, chì sua ná ndútá'an-ró jín cháa ká'io súchí iní. Ma sá'a-ró já cháa ndíchí xaan kákuu-ró. ¹⁷ Ma ná sá'a ndiva'a-ró jín nì in ñayivi, nú nì sá'a ndiva'a-i jín-ró. Kuítú iní-ro sá'a jínú'ún-ró tiñu onde jito jín núu taká-i. ¹⁸ Te nú kuu sá'a-ró, te vindáa vinené kuxiukú-ró jín taká ñayivi, onde jín kú'a kundéé-ró jín. ¹⁹ Ñani manì, ma cháa iní-ro já nani'in tá'an-ró jíná'an-ró, chì sua nuu máa-yá ná kuá'a-ró tú'un kitì iní-yá núu-í, chì súan yóso núu tutú: Nani'in tá'an máa-ri jín-i, máa-ri kuá'a ya'u-í, áchí máa Tátá Dios. ²⁰ Ja yuán, nú chaa kájito u'u róo, jí'i-de sooko, kuá'a ja ná kée-dé. Nú jichí-de, kuá'a ja ná kó'o-de. Chì nú súan, te kundéé-ró jín-de, kuka nuu-de sá'a-ró. ²¹ Ma yují-ro sá'a tiñu ñáa, chì sua ná yují tiñu ñáa sá'a-ró jín tiñu va'a.

13

Ndasa kaka-yó íchi núu gobierno

¹ Taká ñayivi, ná kuándatu-i nuu cháa kakuñá'nu-ga, chî túu cháa tá'ú tíñu te nú tú ní já'a Dios tu'un núú. Te taká cháa a kándiso tíñu, Dios ñi cháa tíñu sikí-dé. ² Já yuán, nú ío cháa tú jándatu nuu cháa tá'ú tíñu, te tíñu ñi teta'an Dios ské'ichí-de, te cháa káské'ichí, nakuxndí-de sikí máa-de. ³ Chî cháa kátá'ú tíñu, tú ndóna-de sikí cháa sá'a tíñu va'a, chî sua sikí cháa sá'a tíñu ñáá. Te róo, kuni-ro já tú yu'ú-ro sá'a cháa tá'ú tíñu náún. Sá'a tíñu va'a, te ná kuátú'un-de róo. ⁴ Chî mozo Dios kúu-de, ja kóto va'a-de róo. Ko nú sá'a-ró tíñu ñáá, te ná yú'ú-ro, chî nasu já kúsi iní máa-de ndiso-de machete, chî mozo Dios kúu-de, nává'a xndó'o-de ñayivi sá'a tíñu ñáá. ⁵ Já yuán kánúú kuándatu-ro núu-dé jíná'an-ró, nasu máa in ja tú kití iní-ya nuu-ro, te suni nává'a ma kána jín añú-ro núu-ro. ⁶ Chî suni ja sikí yuán kúu ja kája'a-ró xú'un yóo, chî mozo kájatíñu nuu Dios kákuu-de, suni ja sikí tíñu yuán. ⁷ Ka'ncha ja káitau-ro núu taká ñayivi. Nuú já taú-ro xú'un yóo, te xú'un yóo. Nuú ñayivi ja taú-ro xú'un póniná, te xú'un póniná. Nú níni kuándatu-ro, te ná kuándatu-ro. Te nú níni kóo tu'un jínú'un, te ná kóo jínú'un-ró. ⁸ Ma kútau kuti-ro núu ní in ñayivi, chî máa-ni ja kúndá'ú iní-ro tá'an-ró. Chî cháa kúndá'ú iní tá'an, a ñi kundé-de ñi skíkuu-de tu'un ká'an ley. ⁹ Chî ká'an nuu tutú: Ma kúsi ncháa tá'an-ró, ma ká'ni-ro ndíyi, ma saku'ná-ró, ma sátú'un-ró, ma ndío iní-ro. Te nú ío sava-ga tu'un tá'ú tíñu, ko in ká'nu-na ká'an: Kúndá'ú iní-ro tá'an-ró, nátu'un kúndá'ú iní-ro máa-ró, áchí. ¹⁰ Tu'un kúndá'ú iní, tú sá'a ndíva'a jín tá'an. Já yuán, tu'un kúndá'ú iní tá'an kúu tu'un skíkuu taká tíñu ká'an ley. ¹¹ Te súan ná sá'a-yó, chî a kájiní-yo já máa hora nata'u núu-yo já kákixi-yo kúu. Chî vina a ñi kuyani-ga kivi káku-yó, vasa kivi ní kandíja-yó. ¹² Akuáa a ñi ja'a kua'an, te a kuyani cháa ndúú. Núsáa te ná skána-yó tíñu ñuñáa kí'in, te ná sá'a-yó tíñu ndúú. ¹³ Ná káka kuu jínú'un-yó cuenta ndúú. Ma kée ú'iní-yo, te ma kóo ká'vá-yó. Ma káka téné-yó, te ma káka kuáxan-yó. Ma kuátá'an-yó, te ma kóo kuásún iní-yo. ¹⁴ Sua ná kúkútu-ro jín Jító'o-yo Jesucristo, te ma sákútu-ro máa-ró jín tíñu ndío iní yiki kúñu-ró.

14

Ndasa sá'a-yó jín ñayivi vítá iní

¹ Cháa kándíja vítá, ná kuátá'ú-ró-de, ko nasu já státá'an-ró jín-de sikí taká tu'un. ² Chî ío cháa kándíja ja kúu kee-dé taká-ni nuu, ko cháa vítá iní máa nían-ni yua yée-dé. ³ Róo cháa yée, ma sája'a iní-ro núu cháa tú yée. Te róo cháa tú yée, ma náku-xndí-ró sikí cháa yée, chî Dios já'tá'ú-ya cháa-ún. ⁴ Te róo, ndé cháa kúu-ró já náku-xndí-ró sikí cháa kúu mozo tatú núsáa. Te nú kundí ñi'in-de, xí káka yátá-de, ko nuu máa patrón-de já'tíñu-de. Ko nukuíñi ñi'in-de, chî máa Jító'o-yo kuu nakani ñi'in-ya-dé. ⁵ In cháa ká'an ja í in kivi vasa ingá kivi. Te ingá cháa ká'an ja in-ni kándaa taká kivi. Ko ná in ná in-de ná natava-dé cuenta ndasa jáni ndíja iní-de. ⁶ Cháa já'tú'un kivi, ndúkú-de ndasa skíkuu-de nuu máa Jító'o-yo. Te cháa tú já'tú'un kivi, suni ndúkú-de ndasa skíkuu-de nuu máa Jító'o-yo. Cháa yée, yée-dé te já'tíñu-de nuu máa Jító'o-yo, chî nákuatá'ú-de nuu Dios. Te cháa tú yée, suni já'tíñu-de nuu máa Jító'o-yo, vasa tú yée-dé, chî nákuatá'ú-de nuu Dios. ⁷ Chî tú ni in-yó

káichaku-yo já máá-yó. Ni tú ni ñin-yó kúu-yo já máá-yó. ⁸ Te nú káichaku-yo, káichaku-yo já kuatíñu-yó núu máá Jító'o-yo. Te nú kuu-yo, suni kuu-yo já jatíñu-yó núu máá Jító'o-yo. Núsáá te vasa ná kúchaku-yo, xí vasa ná kúu-yo, ko máá Jító'o-yo xín yóó. ⁹ Chi ja síkí yúan kúu ja ní j'i'í Cristo, te nì nachaku tuku-ya, náva'a kuu-ya Jító'o nuu ñáyivi ní kaji'í jín núu ñáyivi káichaku. ¹⁰ Te róó, naja nákuñdí-ró síkí ñaní-ro núsáá. Xí róó, naja sájá'a inji-ro núu ñaní-ro núsáá. Chi taká-yo, kuiñi-yó yú'u mesa Cristo sánda-a-ya tíñu-yó. ¹¹ Chì súan yóso núu tutú: Jandáa ndija nuu máá-rí jukuíñi jíti táká ñáyivi, te nakana jaa taká-i Dios, áchí máá Jító'o-yo. ¹² Núsáá te ná ñin ná ñin-yó, naku'a-yó cuenta nuu Dios ndasa nì kasá'a máá-yó. ¹³ Ma nákuñdí-yó síkí tá'an-yó núsáá, chì sua ná cháa inji-yo já má skívi-yó ñaní-yo júngava-de nuu kuáchi. ¹⁴ A jiní-rí, te kándija-rí sá'a máá Jító'o-yo Jesús, ja tú ni ñin ndatíñu kúchá'an máá já máá. Nú ñin cháa jáni inji-de ja káchá'an ñin ndatíñu, te síkí máá-de káchá'an. ¹⁵ Ko nú síkí ndéyu-ro tá'u'u inji ñani-ro núsáá te nasu kúndá'u inji-ro-í. Ma xnáa-ro cháa-ún ja kuáchi ndeyu-ro, chì ja cháa-ún kúu ja ní j'i'í Cristo. ¹⁶ Núsáá te ma kuá'a-ró tú'un ka'an-i síkí tíñu sá'a-ró já ío va'a jiní máá-ró. ¹⁷ Chì nasu já kée já kó'o kúu inji ñuu nuu tá'u Dios tíñu, chì tú'un ndaa, jín tú'un kuaká'nu inji, jín tú'un kúsijí iní sá'a Espiritu Santo kúu. ¹⁸ Chi cháa ja súan jatíñu-de nuu Cristo, kúsijí iní Dios sá'a-de. Te suni taká ñáyivi kájatú'un-i-de. ¹⁹ Núsáá te ná kuitú iní-yo sá'a-yó táká tíñu ndíso tu'un vindáa vinené, náva'a skuá'nu tá'an-yó. ²⁰ Ja kuáchi ndeyu-ro, ma xnáa-ro tíñu nì sá'a Dios. Taká ndatíñu ío ndoo ndija, ko nú ñin cháa skívi-de inga-i inji kuáchi, sá'a ndeyu yé-de, te kuáchi ndíso-de nú súan. ²¹ Va'a-ga ma kée-ro kúñu, nì ma kó'o-ró vino, ni ñin ma sá'a-ró te nú kivi ñani-ro kuáchi sá'a, xí tiví-de sá'a. ²² Kándija va'a-ró náún. Núsáá te súan ná káni inji máá-ró jín ondé nuu Dios. Xáan ndatu kendoo cháa ja tú nakuxndíi añu-de síkí máa-de jín tú'un jatú'un-de. ²³ Ko cháa jáni ñin jáni uu inji-de nú yé-de, kuchá'an-de sá'a, chì tú kándija va'a-de te yé-de. Chi taká ja sá'a-yó, te nú tú kándija va'a-yó, te máni kuáchi kúu.

15

¹ Núsáá te yóó, nú ñáyivi ká'jin nì'in-ga kákuu-yó, te ñini ná kuándéé iní-yo jín já kásáña'mu ñáyivi vítá inji. Te ma ndúkú-yó já kúsijí iní máá-yó sá'a-yó. ² Ná ñin ná ñin-yó ná kúsijí iní tá'an-yó sá'a-yó, náva'a skuá'nu-yó-i, te kendoo va'a-ga-i. ³ Chì Cristo, nasu ní ndúkú-yá ja kúsijí iní máá-yá sá'a-ya, chì sua yóso núu tutú: Taká tu'un ndiva'a ja ní kaka'an ndiva'a-i síkí-ní, nì nduu síkí máá-ná, áchí. ⁴ Chi taká tu'un ja ní jukoso ondé sáá, nì jukoso náva'a skuá'a-ún yóó. Náva'a nú kuiñi nì'in-yó, te koo ndéé iní-yo sá'a tutu ij. Yúan-na te kuñukuu inji-yo. ⁵ Ko máá Dios, ja náva'a-ya paciencia jín tú'un ndéé iní, ná sá'a-ya já ñin-ni xiní kuñava'a taká-ro cuenta Cristo Jesús. ⁶ Náva'a ná kétá'an tu'un káka'an-ro, te ñin núú, ná nákana jaa-ró Dios, I'a kúu Táa máá Jító'o-yo Jesucristo.

Tu'un ñáyivi sñin naci6n

⁷ Núsáá te kuatá'u-ró tá'an-ró natu'un nì jatá'u Cristo yóó, náva'a nakana jaa-yó Dios. ⁸ Chì ká'an-rí ja Cristo nì jatíñu-ya núu ñáyivi judío, náva'a stá'an-ya já ío ndaa tu'un ká'an Dios, te náva'a ná kúkútu táká tu'un nì keyu'u-yá nuu ndíyi táa-yo, ⁹ te náva'a suni ñáyivi sñin naci6n ná nákana jaa-i Dios ja ní kundá'u inji-ya-í. Natu'un yóso núu tutú: Núsáá te ná nákana jaa-ná

ní mā'ñú ñáyivi s̄in naci6n, ch̄i kuatú'un-ná sí'ví-ní, te kata-ná, áchí. ¹⁰ Te inga ká'an: Róo, ñáyivi s̄in naci6n, ná kúsiñ iní-ro onde jíin ñáyivi máa-yá, áchí. ¹¹ Te inga jínu ká'an: Taká ñáyivi s̄in naci6n, ná nákana jaa-ró máa Tatá Dios. Te taká ñáyivi s̄in ñuu, ná nákana jaa-i-ya, áchí. ¹² Te suni ká'an Isaías: Najaa ñn numa Isaí. Te yúan kenda ñn cháa nukuiñi tá'ú tiñu nuu ñáyivi s̄in naci6n, te taká ñáyivi s̄in naci6n, kundatu-i cháa-ún, áchí. ¹³ Te máa Dios, ñáva'a-ya tú'un kuñukuu inji. Te ná kúsiñ téyí iní-ro, te kuaká'nu inji-ro sá'a-ya, ch̄i kándija-ró, nává'a ná kuñukuu xaan iní-ro sá'a fuerza Espiritu Santo. ¹⁴ Náni máni, ko ruu, ch̄i jani ndija inji-ri ja ní kakútú-ró jíin tiñu va'a, te kájuku'un ndi'i inji-ro. Te suni kájiní-ro kána jíin-ró núu tá'an-ró, ¹⁵ ko ñi chundéé iní-ri cháa-ri tutu yá'a nuu-ro, ñáni jíná'an-ró, nává'a ná xndáku-ri nuu-ro. Ch̄i nuu-ri ñi ja'a-ya tú'un luu ío inji Dios, ¹⁶ nává'a kuu-ri yu'u núu Jesucristo kuatíñu-ri nuu ñáyivi s̄in naci6n, te kani-ri tu'un va'a Dios, nává'a ná kúsiñ iní-ya jíin ñáyivi s̄in naci6n ja ní ja'a-ri-i nuu-yá, ch̄i a ñi kandundoo-i ñi sá'a Espiritu Santo. ¹⁷ Ch̄i ruu, ío ndasa sátéyí-ri máa-ri sá'a Cristo Jesús, cuenta tiñu ñi sá'a-ri nuu Dios. ¹⁸ Ch̄i tuká chundéé iní-ri ka'an-ri inga tu'un, ch̄i máni sikí tú'un ndasa ñi sátíñu Cristo jíin-ri. Ja yúan ní jandatu ñáyivi s̄in naci6n ñi sá'a-ri jíin tú'un ñi ka'an-ri, jíin tiñu ñi sá'a-ri. ¹⁹ Jíin fuerza taká tiñu ñá'nu, jíin tiñu ja kánaa iní-i kándé'é-i, onde jíin fuerza Espiritu Dios, ch̄i onde ñuu Jerusalén, jíin ñuu ñi kajíko ndúu ñí yúan, onde ñuu Ilírico, ñi xndéka'va ndi'i-ri tu'un va'a Cristo. ²⁰ Ch̄i súan jítu xa'an iní-ri jáni-ri tu'un va'a, ko tú ní ja'an-ri nuu á káka'an-i tu'un Cristo, ch̄i tú ní kuní-ri skuá'nu-ri sikí cimientu ja á ñi jani inga cháa. ²¹ Ch̄i sua ñi sá'a-ri nátu'un yóso núu tutú: Ñáyivi já tú ñi ñn-de ní kástu'ún tú'un-ya núu-i, vina te kuní-i, te ñáyivi já tú ní kájiní so'o kuti-i tu'un-ún, vina te juku'un inji-i, áchí. ²² Suni ja yúan ní kuu kua'a jínu ndasú ichi-ri jaa-ri nuu-ro. ²³ Ko vina ch̄i tuká nuu kí'in-ri ñí ndáñúu yá'a, te kúu xaan iní-ri ja jáa-ri nuu-ro, ch̄i súan kuní-ri onde a ío kua'a kuíá. ²⁴ Te nú kí'in-ri España, te kuní-ri kindé'é-ri róo. Te ja'a-ri kí'in-ri, te chu'un íchí-ró rúu kí'in-ri yúan, te nú ñi nda'a inji-ri ñn tí'li ka'an-ri jíin-ró xná'an-ga. ²⁵ Ko vina, kí'in-ri ichi ñúu Jerusalén, ch̄i ndiso-ri yaku najíin já kúu ñáyivi ndóo ká'io yúan. ²⁶ Chi cháa ñuu Macedonia jíin cháa ñuu Acaya, ñi kakusiñ iní-de ñi kajakñ-de yaku najíin já kuatíñu ñáyivi káta'an ndá'ú, jíin ñáyivi ndóo káxiukú iní ñuu Jerusalén. ²⁷ Te ñi kakusiñ vá'a inji-de, ch̄i káita'u ndija-de nuu ñáyivi-ún, ch̄i nú cháa s̄in naci6n ñi kani'in tá'an-de tiñu sá'a Espiritu, te suni súan kánúu kóto ta'an-de ñáyivi-ún jíin ndátíñu kañáva'a-de inji ñuyivi. ²⁸ Núsáa te nú ñi síjínu-ri tiñu yá'a, te nú ñi ja'a-ri xu'ún yá'a nuu-i, yúan-na te ichi núu-ro jían já'a-ri kí'in-ri España. ²⁹ Te jíni-ri ja nú ná jáa-ri, te kendoo va'a-ró sá'a tu'un va'a Cristo, ja kúndiso ndi'i-ri jaa-ri jíin núu-ro. ³⁰ Ko ká'an nda'ú-ri jíin-ró ñáni, ja sikí máa Jíto'o-yo Jesucristo jíin já sikí tú'un ñi kundá'ú inji Espiritu-ya yóo, ná chindéé chítuu-ró rúu kakan ta'u-ro jáa-ri nuu Dios, ³¹ nává'a ná káku-ri inji nda'a cháa tú káandatu káxiukú iní ñuu Judea, te nává'a ñáyivi ndóo ká'io iní ñuu Jerusalén, ná kuatá'ú vá'a-i yaku najíin já kundá'á-ri kí'in-ri jíin. ³² Nává'a nú jata'an inji Dios, te jaa-ri nuu-ro, te ná kúsiñ iní-ri jíin-ró, te ñn ká'nu-ñi nani'in iní-ri jíin-ró. ³³ Te máa Dios ja ndiso-ya tú'un kuaká'nu inji, ná kóo-ya jíin taká-ro jíná'an-ró. Amén.

16

Tu'un ndée iní nì chaa Pablo nuu-í

1 Nda'a-ro chí'i-rì kuá'a-yó Febe, chí ña'an-ún, ña'an játtíñu nuu tíku'nì kándija inì ñuu Cencrea kúu-ña. 2 Te ná kuatá'ú-ró-ña nátu'un níni sá'a va'a taká ñayivi ndóo, chí súan kuní máá Jító'o-yo. Te ñani ndatíñu nú jínu ñú'ún-ña jíní-ro, kuá'a-ró núu-ña, chí súan nì ja'a-ña núu kuá'a ñayivi, te suni onde nuu. 3 Ka'an-ro jín Priscila jín Aquila, ná sándée iní-de, chí káchindé tá'an-de jín-rí nuu Cristo Jesús. 4 Chi nì kajataña-de máa-de ja síkí rúu, ná jí'i-rí núu. Te vina nasu máá in-rì nákuatá'ú núu cháa-ún jíná'an-de, chí suni taká tiku'nì ñayivi sñin nación, kánakuatá'ú-i nuu-dé. 5 Suni súan ná sándée iní tiku'nì ío ve'e-de. Te Epeneto, chaa maní-rí jín, násándée iní-de, achí-ro kúni-de, chí xnáñtúú-gá máa-de kúu chaa nì kándija nuu Cristo inì ñuu Acaya. 6 Suni ná sándée iní María, chí ña'an-ún, nì sátiñu xañ-ña ja róo jíná'an-ró. 7 Ná sándée iní tá'an-rì Andrónico jín Junias, chí suni chaa kájika ta'an vekaa jín-rí kákuu-de, te apóstol kákuña'nu kákuu-de, chí xna'an-ga máa cháa-ún nì kándija-de nuu Cristo vása rúu. 8 Ná sándée iní Amplias, chaa maní-rí jín-de nuu máá Jító'o-yo. 9 Ná sándée iní Urbano, chaa sátiñu ta'an jín-yó núu Cristo Jesús. Suni súan ka'an-ro jín Estaquis, chaa maní jín-rí. 10 Ná sándée iní Apeles, chaa kándij va'a nuu Cristo. Ná sándée iní tá'an Aristóbulo. 11 Ná sándée iní tá'an-rì Herodión. Ná sándée iní tá'an Narciso ja á káy'i-i nda'a máá Jító'o-yo. 12 Ná sándée iní Trifena jín Trifosa, chí ña'an-ún, kásatiñu-ña ja kúu máá Jító'o-yo. Ná sándée iní Pérsida, ña'an maní jín-yo. Chí ña'an-ún, xañ ní sátiñu-ña ja kúu máá Jító'o-yo. 13 Ná sándée iní Rufo, chaa nì kají máá Jító'o-yo, te suni súan ka'an-ro jín náa-de te náa-rì. 14 Ná sándée iní Asíncrito, jín Flegonte, jín Hermas, jín Patrobas, jín Hermes. Suni súan ka'an-ro jín taká ñani-yo káxiukú jín-de. 15 Ná sándée iní Filólogo, jín Julia, jín Nereo, jín kuá'a-de, jín Olimpás, jín taká ñayivi ndóo káxiukú jín-de. 16 Nú káka'an-ro jín tá'an-ró, te ndoo titú tá'an-ró. Taká tiku'nì káy'i nda'a Cristo, káka'an ja ná sándée iní-ro jíná'an-ró. 17 Te ká'an nda'ú-rì jín-ró, ñani jíná'an-ró, ja kóto va'a-ró ñayivi kástátá'an, jín ja kácutuku iní-i síkí tú'un ja ní kaskuá'a-ró. Va'a-ga ná kúxio-ró núu-í. 18 Chi ñayivi yúan tú kátiñu-i nuu máá Jító'o-yo Jesucristo, chí máni chí-i kájítú iní-i jín. Te xañ vixí yu'u-í, te káka'an ncha-i, te súan káxndá'ú-i sava-ga ñayivi yachí iní. 19 Chi taká ñayivi, a kájin-i ja bueno kájandatú-ro. Te ja yúan kúsi iní-rì ja síkí róo. Ko kuní-rì ja ná kúu ndíchi vá'a-ró sá'a-ró tíñu va'a, te ma ndíchi kóo iní-ro jín tíñu náa. 20 Te máá Dios, I'a ndiso tu'un kuaká'nu iní, yachí kaita-nu-ya Satanás, kúxndí ja'a-ro sukún. Tu'un luu ío iní máá Jító'o-yo Jesucristo, ná kóo jín-ró jíná'an-ró. 21 Sándée iní-ro, áchí Timoteo, chaa sátiñu ta'an jín-rí. Te suni súan káka'an Lucio, jín Jasón, jín Sosípater, chaa kákuu tá'an-rì. 22 Te ruu Tercio, ja cháa-rì carta yá'a, ká'an-rì ja ná sándée iní-ro jíná'an-ró núu máá Jító'o-yo. 23 Gayo, chaa já'a núu ve'e nuu-rí jín núu úndí'i tiku'nì, ká'an-de ja ná sándée iní-ro. Erasto, chaa kúu tesorero iní ñuu yá'a, ká'an-de ja ná sándée iní-ro jíná'an-ró, te suni súan ká'an ñani-yo Cuarto. 24 Tu'un luu ío iní máá Jító'o-yo Jesucristo, ná kóo jín taká róo jíná'an-ró. Amén. 25 Te máa-yá kuu síyja va'a-ya iní-ro jíná'an-ró, nátu'un ká'an tu'un va'a ká'an-rì, jín tú'un Jesucristo ja jáni-rì nátu'un nì kenda ndijin tu'un sa'í-ún, ja yísa'í ní kani ondé sáá núu. 26 Ko vina a nì kenda ndijin tu'un-ún. Te jín tutú ij ja ní kachaa chaa

n̄i kajani t̄u'un Dios, n̄i kenda t̄u'un-ún nuu táká ñ̄ayivi n̄í n̄úyivi, nátu'un n̄i tá'ú tíñu Dios, I'á chakú n̄í káni, náva'a ná kuándat̄u-i te kandíja-i. ²⁷Ja yúán n̄í káni n̄í kuiá, ná nákana jaa-yó máá ñ̄in Dios, I'á ndíchí sá'a Jito'o-yo Jesucristo. Súan ná kóo, Amén.

LA PRIMERA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS CORINTIOS YA'A KUU CARTA HN JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU CORINTO

Sa'an kúta'u

¹ Máá-rí kúu Pablo, jíin ñani-yo Sóstenes. Te ni jata'an iní Dios, ni kana-ya xiní-rí kúu-rí apóstol Jesucristo. ² Káchaa-rí tutu yá'a nuu tíku'ni kándíja nuu Dios, te káxiukú-i iní ñuu Corinto, te a ni kándundoo-i ni sá'a Jesucristo, te ni kana-ya xiní-í, ná ndúu-i ñayivi ndóo. Te suni káchaa-rí nuu táká ñayivi kákakuñi'in sí'ví máá Jító'o-yo Jesucristo, ndéni ni kuu, chí Jító'o taká-ni yóo kúu-ya. ³ Tu'un luu ío iní jíin tú'un kuaká'nu iní ja kí nuu máá Táa-yo Dios, jíin ja kí nuu máá Jító'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin-ró jíiná'an-ró.

Jā ní nakuatá'ú Pablo nuu Dios

⁴ Nene nákuatá'ú-rí nuu Dios máá-rí ja sikí róo jíiná'an-ró, chí tu'un luu ío iní Dios ni ja'a Jesucristo nuu-ro. ⁵ Te jíin táká tu'un-ya káka'an-ro, te jíin táká tu'un-ya kájuku'un iní-ro, ni kukúká-ró ní sá'a-ya. ⁶ Suni súan tu'un ni jani ndaa-rí nuu-ro, te a ni kákuku'tu vá'a iní-ro jíin. ⁷ Núsáa te tuká naún kúmani kúti núu-ro já kuá'a máá Espíritu nuu-ro, nini káindatu-ro kivi kenda ndijin Jító'o-yo Jesucristo. ⁸ Te máá-yá, sákútu-yá róo onde ná jínu kivi, náva'a ma kóo kuachi-ró kivi kenda Jító'o-yo Jesucristo. ⁹ I'a ndaa kúu Dios, te ni kana-ya xiní-ro náva'a kuní tá'an-ró jíin Sé'e-ya, I'a kúu Jító'o-yo Jesucristo.

Sikí já sásin-i máá-i

¹⁰ Ñani, onde jíin sí'ví máá Jító'o-yo Jesucristo ká'an nda'ú-rí jíin-ró, ja ñin-ni tu'un ná ká'an taká-ro, te ma sásin-ró máá-ró, chí sua jíin ñin-ni xiní te jíin ñin-ni ja jini tuni ná yíja va'a iní-ro. ¹¹ Ñani máni, ni kastu'ún tá'an Cloé nuu-rí ja kákanaá-ro. ¹² Súan ká'an-rí, chí káka'an ná ñin ná ñin-ró: Ruu, chí jíin Pablo kándij ndija-rí. Te ruu, chí jíin Apolos. Te ruu, chí jíin Cefas. Te ruu, chí jíin Cristo, áchí-ro. ¹³ Te Cristo, sñin sñin ío-ya náún. Xí ní ji'j Pablo jiká cruz ja sikí róo náún. Xí jíin sí'ví Pablo ni kajanducha-ro náún. ¹⁴ Nákuatá'ú-rí nuu Dios ja tú ni ñin-ró ní skuánducha-rí, chí máá-ni Crispo jíin Gayo. ¹⁵ Náva'a tú ni ñin-ró ká'an ja jíin sí'ví-rí ni janducha-ro. ¹⁶ Te suni ni skuánducha-rí Estéfanos, jíin ñayivi ká'ío ve'e-de. Ko tú ná'an-rí te nú ni skuánducha-rí inga-i. ¹⁷ Chí nasu ní táj Cristo ruu ja skuánducha-rí-i, chí sua ja ná káni-rí tu'un va'a nuu-í. Ko nasu jíin tú'un ndíchí, chí nú súan, te ni ji'j sáni Cristo jiká cruz núu.

Jesús kúu tu'un ndíchí jíin fuerza Dios

¹⁸ Te ñayivi náa, chí kájaní iní-i ja tú'un katachí kúu ndasa ni ji'j-ya jiká cruz. Ko máá-yó, ja á ni kaku-yo, kájaní iní-yo já fuerza Dios kúu tu'un-ún. ¹⁹ Chí súan yóso núu tutú: Ná xnáa-rí tu'un ndíchí ñayivi ndíchí, te ná kasú-rí tu'un júku'un iní ja ká'an ñayivi kájiní va'a, áchí. ²⁰ Ndéchi kuá'an ñayivi ndíchí. Ndéchi kuá'an ñayivi cháa tutu. Ndéchi kuá'an ñayivi kástátá'an kuia yá'a. Nasu ní nduu ñáá tu'un ndíchí ñuyivi yá'a ni sá'a Dios náún. ²¹ Chí súan ndíchí ní sá'a Dios, náva'a ñuyivi yá'a jíin tú'un ndíchí jini máá, ma kúu kuní nuu Dios.

Te ja yúan ní jata'an inj Dios ja jíin tú'un kájani máa-yó, te nama-ya ñáyivi kákandíja, vasa kájani inj sava-de ja tú'un katachí kúu. ²² Te ñáyivi judío, chí máni tunj kájikan-i. Te ñáyivi ñúu Grecia, chí tú'un ndíchí kándúkú-i. ²³ Ko máa-rí, chí kájani-rí tú'un ndasa nj jí'i Cristo jiká cruz. Te judío, chí kití ndija inj-i sá'a tú'un-ún, te ñáyivi sáin nacióin, chí kájani inj-i ja tú'un katachí kúu. ²⁴ Ko ñáyivi já á nj kana-ya xiní-í, vasa ñáyivi judío, xí ñáyivi ñúu Grecia kúu-i, chí kájani inj-i ja Cristo kúu máa fuerza Dios jíin máa tú'un ndíchí Dios. ²⁵ Chí tú'un ñáá Dios, ndíchí-gá vasa táká ñáyivi, te tuchi vítá Dios, nj'in-ga káa vasa táká ñáyivi. ²⁶ Ñáni, nde'é ndasa nj kana-ya xiní-ro jíná'an-ró. Tú kua'a-ro ndíchí jíin tú'un ñuyívi, ni tú kua'a-ro yí'i fuerza, ni tú kua'a-ro kákuu se'e cháa kúñá'nu. ²⁷ Chí nj kaji Dios tú'un katachí ío inj ñuyívi, nává'a koo tuka nuu ñáyivi ndíchí sá'a-ya. Te nj kaji-ya ndátíñu vítá ío inj ñuyívi, nává'a koo tuka nuu ñáyivi ní'in. ²⁸ Te nj kaji Dios ndatíñu ja tú kúñá'nu inj ñuyívi, jíin ndatíñu ja kújá'a inj-i jíin, onde jíin ndatíñu ja tú naún ío, nává'a ná kasú-ya núu táká ja á ío, ²⁹ nává'a ni ñin ñáyivi, ma kúu sátéyí-i máa-i koto-i Dios. ³⁰ Te nj kanduo-ró sé'e Dios nj sá'a-ya jíin Cristo Jesús. Te onde nuu máa-ya nj kani'in-yo tú'un ndíchí Dios, te nj kendoon ndaa-yo, te nj kandundooyó, te nj ñakuaan-ya yóo. ³¹ Núsáá te ná koo nátu'un yóso núu tutú: Nú ñin ñáyivi sátéyí-i máa-i, núsáá te ná sátéyí-i máa-i sikí já ní sá'a máa Jító'o-yo, áchí.

2

Ja tú ní jatíñu Pablo tú'un ndíchí ñuyívi

¹ Te ruu, ñáni, ná nj jaa-rí nuu-ro, nj jani ndaa-rí tú'un sa'í Dios. Chí nasu jíin tú'un yíi, ni jíin tú'un ndíchí ní jaa-rí. ² Te nj cháa inj-rí ja má ká'an kuti-rí nuu-ro, chí máni tú'un Jesucristo jíin tú'un ndasa nj jí'i-ya jiká cruz. ³ Te ná nj nchaa-rí jíin-ró, te kuitá-rí, te yú'ú-rí, te kisi-i ruu. ⁴ Te nuu ní jani-rí tú'un nuu-ro, tú ní jatíñu-rí tú'un ndíchí nátu'un skándíja cháa ñuyívi, ko nj stá'an-rí nuu-ro ndasa sátiñu máa Espiritu jíin fuerza. ⁵ Nává'a tú'un kándíja-ró ná kúndij sikí fuerza Dios. Ma kúndij sikí tú'un ndíchí káka'an ñáyivi. ⁶ Ko káka'an ndíchí-yó jíin táká ñáyivi ní kayija, ko nasu tú'un ndíchí já ío inj ñuyívi yá'a, ni nasu tú'un ndíchí já káka'an cháa kátá'ú tíñu kuia yá'a, chí cháa yúan naa íi-dé. ⁷ Ko káka'an-yo tú'un ndíchí sá'í Dios, chí yisa'í núu, chí tú'un ndíchí-ún, nj teta'an Dios onde ná té jukuiñi-ga ñuyívi, nává'a sáñá'nu tú'un-ún yóo. ⁸ Chí ni ñin cháa kátá'ú tíñu inj ñuyívi yá'a, tú ní kájiní-de tú'un-ún, chí nú ní kájiní-de tú'un-ún, ma ká'ni kúti-dé Jító'o ñá'nu-yó jiká cruz núu. ⁹ Chí nátu'un yóso núu tutú: Tú'un nj sátu'a Dios ja ní'in ñáyivi maní jíin-yá, ni nduchi tú ní jiní, ni so'ó tú ní jiní so'ó, ni tú ní kivi inj añu ñáyivi, áchí.

Jíin máa Espiritu nj ní'in-dé tú'un

¹⁰ Ko yóo, chí jíin Espiritu nj stá'an Dios tú'un-ún nuu-ro, chí ndi'i nandúkú víi máa Espiritu, vasa yíi xáan káa tú'un Dios. ¹¹ Nde ñáyivi jiní-i ndasa jáni inj inga ñáyivi, chí máa añu ñáyivi-ún jiní, chí kándeé inj-i. Suni súan, tú ni ñin ñáyivi jiní-i tú'un jáni inj Dios, chí máa Espiritu Dios jiní. ¹² Ko yóo, nasu modo ja ío inj ñuyívi ní kani'in-yo, chí sua máa Espiritu ja vái nuu Dios nj cháa nuu-yo, nává'a juku'un inj-yo jíin tú'un ja ní ja'a Dios nuu-yo. ¹³ Chí suni sikí tú'un-ún káka'an-yo, ko nasu jíin tú'un ja stá'an ñáyivi ndíchí, chí sua jíin tú'un ja stá'an máa Espiritu. Te tú'un cuenta Espiritu, stá'an-yo núu ñáyivi ní kani'in

máá Espiritu. ¹⁴ Ko ñayivi yúkú, tú játá'ú-i tu'un já'a máá Espiritu Dios nuu-í, chī jāni inī máá-i ja tú'un katachī kúu. Te mā kúu juku'un kuti iní-i jín, chī jín máá Espiritu kúu ja kuní. ¹⁵ Chi ñayivi yí'i Espiritu, nándúkú ví-i ndasa káa taká-ni, ko ni ñn chaa mā kuní ndasa káa máá-i. ¹⁶ Ndé ñayivi jiní-i ndasa jāni inī máá Jító'o-yo, náv'a'a kuu stá'an-i nuu-yá. Ko yóo, a kájani inī máá-yó nátu'un jāni inī Cristo.

3

Tu'un cha'u-ya-í

¹ Nāni, te ruu, tú ní kúu ka'an-ri jín-ró nátu'un jín ñayivi yí'i Espiritu, chī sua nī ka'an-ri nátu'un jín ñayivi jīka jín modo máá-i, xī nátu'un jín ñayivi sáskuá'a jín Cristo. ² Nī ja'a-ri leche nī jī'i-ró. Tú ní skée-ri róo ndeyu ndáva, chī té kuu-ga kee-ro sáá, suni té kuu-ga kee-ro vína. ³ Chī sáni-ga kákuu-ró ñayivi jīka jín modo máá-ró. Chī nini kákukuásún iní-ro, kákanaá-ro, kástátá'an-ró, te nasu ñayivi yúkú, ñayivi jīka jín modo máá-i kákuu-ró náún. ⁴ Chī ñn-ró ká'an: Ruu, chī jín Pablo kándij ndija-ri. Te inga-ro ká'an: Te ruu, chī jín Apolos. Ja yúan nasu ñayivi yúkú kákuu-ró náún. ⁵ Naún chaa kúu Pablo, te naún chaa kúu Apolos núsáá. Chī máni chaa játíñu nuu-ro jín já ní skándija róo kákuu-de. Chī ná ñn ná ñn-de nī sá'a-de nátu'un nī chaa Jító'o-yo tíñu siki-dé. ⁶ Ruu nī chī'i, te Apolos nī jakín nducha, ko Dios nī xndeá. ⁷ Núsáá, te ni chaa chí'i, te ni chaa jakín nducha, tú kánúú, chī máá Dios, I'a nī xndeá kúu. ⁸ Te chaa chí'i, jín cháa jakín nducha, ñn-ni chaa kákuu-de, vasa sñn sñn nī'in-dé ya'u-de ndasa tíñu nī kasá'a-de. ⁹ Chī ruu, chaa káchindéé tá'an jín Dios kákuu-ri. Te róo, chī itū Dios kákuu-ró, te ve'e nī jani Dios kákuu-ró.

Tu'un skuá'nu-i siki cimiento ja máa-yá kúu

¹⁰ Chī ná nī chaa máá Dios tíñu siki-rí, te ruu, chī nátu'un albañil ndichí ní jani-ri ja'a. Te inga-de skuá'nu-de nuu. Ko ná ñn ná ñn-i ná kóto-i ndasa skuá'nu-ga-i. ¹¹ Ni ñn ñayivi mā kúu kani-i inga ja'a, chī a kándij ñn-ni, te yúan kúu Jesucristo. ¹² Te nú oro, xī plata, xī yúu lúu, xī yúnu, xī ichá, xī tíku'lu icha, skuá'nu ñn ñayivi núu á kándij ja'a-ún, ¹³ chī tíñu sá'a ñn ñn-i natūu. Chī máá kivi te kenda tu'un-ún. Chī jín ñū'un te natūu, chī ñū'un kúu ja kóto nchaa ndasa káa tíñu nī sá'a ñn ñn-i. ¹⁴ Te nú tíñu nī skuá'nu-ga ñn-i kendōo nī'in, te nī'in-í ya'u-i. ¹⁵ Te nú kayu tíñu nī sá'a ñn-i, te xnáa-í ya'u-i, ko kaku máá-i, ko nátu'un kaku-i nuu ñū'un. ¹⁶ Tú kájiní-ro já vé'e ij Dios kákuu-ró, te suni Espiritu Dios ncháá iní-ro náún. ¹⁷ Te nú ñn chaa xnáa-dé ve'e ij ncháá Dios, Dios xnáa-yá chaa-ún, chī ndoo xaan ío ve'e ij Dios, te ve'e-ún, kákuu máá-ró jíná'an-ró. ¹⁸ Ni ñn ñayivi, mā xndá'ú-i máá-i. Nú ñn ñayivi jāni iní-i ja kuíá yá'a ndichí-i, ná násama-i máá-i ndutachí-i, náv'a'a kuu-i ñayivi ndichí. ¹⁹ Chi tu'un ndichí ío inī ñuyivi yá'a, tu'un katachī kúu jiní Dios. Chī súan yoso núu tutú: Máa-yá, natiin-ya ñayivi ndichí jín táka maña kás'a-i, áchí. ²⁰ Te inga nuu ká'an: Máá Jító'o-yo jiní-ya ndasa kájani inī ñayivi ndichí, ja máni kájani sáni iní-i, áchí. ²¹ Núsáá te mā kuá'a-ró tú'un ja ní ñn ñayivi sátéyí-i máá-i siki cháa. Chī ndi'i kúu cuenta máá-ró, ²² vasa Pablo, vasa Apolos, vasa Cefas, vasa ñuyivi, vasa ná kúchaku-yo, vasa kue'e kuu-yo, vasa vina, vasa kuia chaa, ndi'i yí'i nda'a máá-ró, ²³ te róo káyi-i-ró ndá'a Cristo, te Cristo, nda'a Dios.

4

Ndasa ni kajika chaq apóstol jín-i

¹ Súan ná káni iní taká ñayivi, ja mozo Cristo, jín cháa kándito tu'un sa'í Dios kákuu-ri. ² Te chaq ndító ndatíñu, chī nini ná kéndōo responsable-de, te skíkuu-de. ³ Te ruu, tú sá'a-ri cuenta nú nákuḡndíi-ró rúu, xí nú chaq yúkú kúu ja nákuḡndíi ruu. Ni tú nákuḡndíi-ri máa-rí. ⁴ Chi vasa tú jiní-ri ni ñin tiñu ñáá ni sá'a-ri, ko nasu ja yuán te ni kendo ndaq-ri, chī máá Jító'o-yo kúu l'a jito nchaq-ya rúu. ⁵ Núsáá te ma kóto nchaq-ro ni ñin ndatíñu onde jín tiempo, chī onde ná ndíi máá Jító'o-yo. Chī máa-yá kiñi'in ndijin-ya taká ja yisa'í iní ñuñáa, te nastúu-ya taká ja kájani iní añu-yo. Yuán-na te kuatú'un Dios ná ñin ná ñin-i. ⁶ Ñáni, ya'á kúu tu'un yátá ká'an-ri siki-ri jín siki Apolos, te kuní-ro, náva'a jín tú'un-ri ná skuá'a-ró, te ma sjá'a-ga-ro núu ja á yóso núu tutú, ni ma sávixi-ro máa-ró jín ná ñin ná ñin chaq stá'an. ⁷ Chī ndé chaq ni saña'nu-ga róo. Xí naún ñáva'a-ró ja tú ni jatá'ú-ró. Te nú ni jatá'ú-ró, te naja kásatéyí-ró máa-ró natú'un ja tú ni jatá'ú-ró núu. ⁸ A ni kanda'a chji-ró. A ni kakukúká-ró. Ni tú nini rúu jíná'an-ri te tá'ú máa-ró tiñu jíná'an-ró saq. Te bueno nú ná kúu tá'ú-ró tiñu vij, náva'a suni ñin núu-ni tá'ú-ri tiñu jín-ró jíná'an-ri. ⁹ Chī súan jani iní-ri, ja natú'un nuu ndí'i-na comedia, te ni kiñi'in ndijin Dios ruu, chaq kákuu apóstol, natú'un chaq a ni kundaq ja kúu-de, náva'a nde'é ñuyivi, jín ndájá'a ándivi, jín ñayivi, nuu-ri jíná'an-i. ¹⁰ Chi ja siki Cristo te kákuu-ri chaq kándatachí, te róo chaq ká'io káji iní nuu Cristo, te ruu chaq tikuñu, te róo chaq ni'in, róo chaq jínú'un, te ruu chaq tú káxáan. ¹¹ Onde vina ñu'ni káji'i-ri soko, te kájichi-ri nducha, kájika víchí-ri, te ni katují-ri ja kakuun-de ruu, te kákixi tatú-ni-ri, ¹² te kásatiñu ni'in-ri jín ndá'a-rí. Káka'an ndíva'a-i jín-ri, ko káka'an va'a-ri jín-i. Káchindikín-i ruu, ko tú kásá'a-ri cuenta. ¹³ Káka'an-i siki-ri, ko káka'an maní-ri jín-i. Chī natú'un kuayo iní ñuyivi kakuu-ri, te onde vina káské'ichi-i ruu. ¹⁴ Nasu cháa-ri tutu ya'a ja kúka nuu-ro sá'a, chī kána jín-ri nuu-ro natú'un nuu sé'e-ri ja kúnda'ú iní-ri-i. ¹⁵ Chi vasa kañava'a-ró uxí mil chaq ndító róo nuu Cristo, ko tú kua'a táa-ro ío. Chī jín tú'un va'a te ruu kúu táa-ro núu Cristo Jesús. ¹⁶ Ko ká'an ndá'ú-ri jín-ró, ja ná ndáku-ró rúu núsáá. ¹⁷ Ja yuán ní táji-ri se'e-ri Timoteo, ja maní-ri jín-i, te jaa-i nuu-ro jíná'an-ró, chī bueno jándatu-i nuu máá Jító'o-yo. Te máa-i naxndáku-i nuu-ro ndasa modo sá'a-ri nuu Cristo, te ndasa stá'an-ri nuu taká tiku'ni taká lado. ¹⁸ Te sava-i, kásávixi-i máa-i natú'un kájani iní-i ja má jaa kuti-gá-ri nuu-ro. ¹⁹ Ko nú jata'an iní máá Jító'o-yo, te jaa yachi-ri nuu-ro. Yuán-na te ma sá'a-ri cuenta ndasa ká'an chaq vixi-ún, ko kuní-ri ndé fuerza ndíso-de. ²⁰ Chī nuu nuu tá'ú Dios tiñu, nasu máá tú'un sáni-ni kúu, chī ndíso fuerza. ²¹ Ndéja kuní-ro, ja jaa-ri nuu-ro jín yúnu xí, xí jín tú'un ja kúnda'ú iní-ri róo, xí ja ká'an vitá-ri jín-ró.

5

Ja ní kana jín Pablo nuu cháa ni sáténé

¹ Te ni kenda ndija tu'un ja ñin róo jka téné. Te chaq-ún, ví'i-gá jka téné-de nasu ja kásá'a ñayivi ñin nación, chī ncháka-de ñasi'í táa-de. ² Te naja kásávixi-ro máa-ró núsáá. Va'a-ga ná ndúku'ía iní-ro, te nuu-ro ná cháxio-ró cháa ni sá'a falta-ún ki'in-de. ³ Chī ruu, vasa tú kánchaq máa-rí jjan, ko natú'un kánchaq-ri. Chī natú'un ja á ni sá'a-ri súan, ní kánchaq-ri núu, chī vina

nákuḡndíi ndija-rj sikí cháa n̄i sá'a súan. ⁴ Vina te nátu'un a n̄i naketá'an-ró jíin-rí. Ch̄i jíin sí'ví máá Jító'o-yo Jesús, te jíin fuerza Jító'o-yo Jesús, ká'an-rj. ⁵ Te cháa yúan ná chí'i-yó-de nda'a Satanás nává'a ná kúu tu'un yúkú ndiso-de, ko kaku añú-de kivi ndíi máá Jító'o-yo Jesús. ⁶ Tú va'a ja sátéyíi-ró máá-ró. Xí tú kájiní-ro já ñin tá'ú-ni yujan íá, te jáá ndí'i-ni yujan sá'a náún. ⁷ Núsáá te ná skána-ró yujan íá tú'ú-ún, nává'a ná kúu-ró yujan jáá, nátu'un kákuu ndija-ró já tú yí'i yujan íá róo vina. Ch̄i lélu Pascua, n̄i jí'i-ya já sikí yóó, te máá-ya kúu Cristo. ⁸ Násá'a-yó víko-ún núsáá, ko nasu jíin yujan íá tú'ú, ni nasu jíin yujan íá chá'an, xí yujan íá ñáá, ch̄i sua ná kóo káji, te ná kóo ndaa statilá ja tú yí'i yujan íá. ⁹ Te jíin carta, a n̄i kastu'un-rí nuu-ro já má kivi nduu-ro jíin ñáyivi kájika téné. ¹⁰ Nasu áchi-rj ja má kúu ketá'an-ró jíin ñáyivi kájika téné ío in̄i ñuyivi yá'a, xí jíin ñáyivi too iní, xí jíin ñáyivi kui'ná, xí jíin ñáyivi káchiñú'un ndosó, ch̄i nú súan, te jínu ñú'un já kenda níni-ro iní ñuyivi yá'a núú. ¹¹ Ch̄i sua n̄i chaa-rj tutu nuu-ro, ja nú ñin cháa ká'an-de ja ñani-yo kúu-de, te jka téné-de, xí too iní-de, xí chíñú'un-de ndoso, xí ká'an ndiva'a-de, xí ká'vá-de, xí kui'ná-de, yúan-na te jíin cháa sá'a súan, ma kivi nduu-ro, ni ma kée kúti-ro stáa jíin-de. ¹² Ch̄i ndasa kuu nakuxndíi-rj sikí ñáyivi ká'jin s̄in inga sikí. Nasu sikí ñáyivi ká'jin jíin-ró kúu cuenta máá-ró já nákuḡndíi-ró-i náún. ¹³ Ch̄i máá Dios, nakuxndíi-ya sikí ñáyivi ká'jin s̄in inga sikí. Núsáá te cháa ñáá ma'ñú-ró jíán, náskúnu-ró-de kí'in-de.

6

Tu'un jikín nuu-í sikí tá'an-i nuu justicia

¹ Te nú ñin róo jikín nuu-ro sikí ingá tá'an-ró, te naja káchundéé iní-ro ndúkú-ró justicia nuu cháa tú ká'io ndaa. Naja tú kásándaq-ro núu cháa ndoo. ² Xí tú kájiní-ro já ñáyivi ndóo, koto nchaa-i ñuyivi náún. Te nú koto nchaa máá-ró ñáyivi, naja tú kákanda-ró sá'a-ró justicia sikí ñin cuestión lúli-ni núsáá. ³ Xí tú kájiní-ro já kóto nchaa máá-yó ndájá'a ándívi jíná'an náún. Naga n̄i kuu taká ja ío in̄i ñuyivi yá'a núsáá. ⁴ Núsáá te hora ja jínu ñú'un-ró já kóo justicia sikí tínu ká'io in̄i ñuyivi, naja ndúkú-ró cháa tú kájatú'un vá'a tiku'ni, ja ndúu-de justicia. ⁵ Súan ká'an-rj nává'a ná kúka nuu-ro. Núsáá te á tú ndíchi kúti ní ñin-ró, ja kúu koto nchaa-de ndé ñani-ro ío ndaa náún. ⁶ Ch̄i ñani jíin ñani, kivi koyo-de nuu justicia, vasa tú kákandja justicia-ún náún. ⁷ Súan ch̄i máni kástívi ndija-ró tínu, ja káskívi tá'an-ró núu justicia. Á tú va'a-ga ná sía-ro-í sá'a ndiva'a-i jíin-ró, jíin já xndá'ú-i róo. ⁸ Ch̄i sasua kásá'a ndiva'a-ró, te káxndá'ú-ro ondé ñani-ro.

Ja tú nani'in tá'u ñáyivi ñáá

⁹ Á tú kájiní-ro já ñáyivi tú ío ndaa, ma nani'in tá'u-í ndívi koyo-i in̄i ñuu nuu tá'ú Dios tínu. Ma xndá'ú-ro máá-ró, ch̄i ni ñáyivi kájika téné, ni ñáyivi káchiñú'un ndosó, ni ñáyivi káisi kicháa tá'an, ni cháa kándaq sí'í, ni cháa kákuu xi'ncha, ¹⁰ ni ñáyivi kui'ná, ni ñáyivi too iní, ni ñáyivi ká'vá, ni ñáyivi káka'an ndiva'a, ni ñáyivi chísa'í ndatínu tá'an, ma nani'in tá'u-í ndívi koyo-i in̄i ñuu nuu tá'ú Dios tínu. ¹¹ Te súan kándaq sava-ró núú, ko vina, a n̄i nakacha-ya róo, a n̄i nasándaq-ya róo, a n̄i kakendoo ndaa-ro jíin sí'ví máá Jító'o-yo Jesús onde jíin Espíritu Dios máá-yó. ¹² Taká tínu kúu sá'a-rj. Ko tú ndí'i kéndoo va'a.

Ṭaká tiñu kúu sá'a-ri, ko tú kuní-ri ja kút'in in tiñu-ún so'o-ri. ¹³ Ió ndeyu já kú'un chji, te chji kúu ja kú'un ndeyu, te ndendúu yuán náa sá'a Dios. Ko yiki kúñu-yó, nasu já kuátifñu nuu tú'un téné kúu, chji ja kuátifñu nuu máá Jító'o-yo kúu, te Jító'o-yo játifñu-ya máá yiki kúñu-ún. ¹⁴ Te Dios, a nī naschakú-ya Jító'o-yo, te suni súan naschakú-ya yóo jíin fuerza máa-yá. ¹⁵ Á tú kájiní-ro já yiki kúñu-ró kúu pedazo Cristo. Núsáá te á kuu ki'in-ri pedazo Cristo te nasá'a-ri pedazo in ña'an kuáxán. Aa, ma kúu kuti. ¹⁶ Á tú kájiní-ro já cháa kétá'an jíin ñá'an kuáxán, in-na kúu-de jíin-ña, chji súan ká'an: Ndendúu-ún, in-na kúu, áchí. ¹⁷ Ko cháa kétá'an jíin Jító'o-yo, in-na nuu, kúu-de jíin-yá. ¹⁸ Kunu-ró kóto-ró tiñu téné. Chi taká kuachi sá'a cháa, fuera yiki kúñu-de kúu. Ko nú sáténé-de, chji sikí yiki kúñu máa-de sá'a-de kuachi. ¹⁹ Á tú kájiní-ro já vé'e ii kúu yiki kúñu-ró, te onde nuu Dios nī kenda Espiritu Santo vai ncháá iní-ro. Chji nasu máa-ró xín máa-ró. ²⁰ Chji ya'u nī nakuaan-ya róo. Núsáá te ná nákana jaa-i Dios sá'a-ró jíin yiki kúñu-ró jíin iní jíin añu-ro. Chji máni Dios xín yuán.

7

Tu'un tãnda'a jíin tú'un tú ndús'in

¹ Ná ká'an-ga-ri sikí taká tu'un nī chaa-ró núu-ri. Va'a-ga kendoo cháa nú tú ké'é-de ñasí'í. ² Ko kuachi ja ío tu'un téné, ja yuán vá'a-ga ná in ná in-de ná koo ñasí'í máa-de. Te ná in ná in-ña ná koo yii máa-ña. ³ Te cháa kúu yii-ún, ná skikuu va'a-de jíin ñasí'í-de. Te ñasí'í-ún, suni súan ná skikuu va'a-ña jíin yí-ña. ⁴ Ñasí'í, tú kúu tá'ú máa-ña tiñu nuu yiki kúñu-ña, chji yii-ña. Suni súan cháa kúu yii, tú kúu tá'ú máa-de tiñu nuu yiki kúñu-de, chji ñasí'í-de. ⁵ Nú kákuní-ro kakán ta'u ní'in-ró in tiempo-ni, te nú ío conforme tá'an-ró, te kuu sásá'an-ró máa-ró, te nú túu te túu. Yuán-na te va'a-ga ná náketá'an tuku-ró, nává'a ma kúu koto nchaá Satanás róo sikí tú'un téné. ⁶ Ko tu'un yá'a ká'an-ri sikí permiso, nasu já tá'ú-ri tiñu nuu-ro. ⁷ Játa'an iní-ri ja taká cháa ná koo-de nátu'un káa-ri, ko ná in ná in-de nī ní'in-dé ta'u-dé nuu Dios, chji súan nī teta'an-ya-dé. ⁸ Súan ká'an-ri jíin cháa kákuu soltero, jíin ñá'an kákendoo ndá'ú, ja vá'a-ga kendoo súan-ni jíin'an nátu'un ruu. ⁹ Te nú kájiní máá, já má kánda jíin, ná tãnda'a. Chji va'a-ga ja tãnda'a, nasu já ndúkijí. ¹⁰ Ko jíin ñáyiví ní katanda'a, ká'an nī'in-ri, ko nasu rúu chji máá Jító'o-yo ká'an: Ja ñasí'í, ma xndóo-ña yí-ña. ¹¹ Te nú kenda-ña kuní-ña, ma nátãnda'a-ña, xí ná nándikín-ña yí-ña. Te cháa kúu yii-ún, ma kíñi'in-de-ña kí'in-ña. ¹² Te jíin sáva-ga-dé ká'an máa-ri, nasu máá Jító'o-yo: Nú in ñani-yo ncháka-de in ña'an tú kándija, te játa'an iní máa-ña kunchaa-ña jíin-de, ma kíñi'in-de-ña kí'in-ña. ¹³ Te nú in ña'an ncháka-ña in cháa tú kándija, te játa'an iní máa-de kunchaa-de jíin-ña, ma kíñi'in-ña-dé kí'in-de. ¹⁴ Chi cháa tú kándija, a nī ndundoo-de sá'a ñasí'í-de. Te ña'an tú kándija, a nī ndundoo-ña sá'a yii-ña. Chji nú tú súan, te koo chá'an sé'e-ró núú, ko vina a nī kãndundoo-i. ¹⁵ Ko nú kuxio cháa tú kándija-ún kuní-de, ná kúxio-de. Chi ja yuán tú níni xaan sikí cháa xí ñá'an. Chji sua vindáa vinené ná kúxiukú-yó kuní Dios ja ní kana-ya xiní-yo. ¹⁶ Chi ñaún jíiní róo, ñasí'í, ja sánaa te kundéé-ró káku yii-ro sá'a-ró, xí róo, cháa kúu yii, ja káku ñasí'í-ro sá'a-ró. ¹⁷ Ko nátu'un nī ja'a Jító'o-yo núu in in-de, jíin nátu'un nī kana Dios xiní in in-de, súan ná káka-de, chji suni

súan tá'ú-rí tiñu nuu táká tiku'nj. ¹⁸ Nj kana-ya xiní ñn cháa ja á nj xiti ndúy náún. Núsáá te ná kóo-de súan-ni. Nj kana-ya xiní ñn cháa tú ní xiti ndúy náún. Mā xiti ndúy-de máá-de núsáá. ¹⁹ Tu'un xiti ndúy, jín tú'un tú xiti ndúy, tú ndé játiñu, chī sua ja ná skíkuu va'a-yó tiñu tá'ú Dios. ²⁰ Ná ñn ná ñn-de ndasa nj jo hora nj kana-ya xiní-dé, jín yúan ná kúndij-de. ²¹ Mozo kúu-ró, te nj kana-ya xiní-ro náún. Mā yú'ú-ro núsáá vii. Ko nú jiní máá-ró já kúu kenda-ró káka kuu ndicha-na-ro, kuu nú kuu. ²² Chī nú mozo kúu-de, te nj kana Jito'o-yo xiní-dé, libre ío-de nuu máá Jito'o-yo. Suni súan jín cháa jika kuu ndicha-na, nú nj kana-ya xiní-dé, mozo kúu-de nuu Cristo. ²³ Chī ya'u nj nakuaan-ya róo jíná'an-ró. Mā kuátíñu sání-ró núy cháa núsáá. ²⁴ Nánj, ná ñn ná ñn cháa ndasa tiñu nj kana-ya xiní-dé, súan ná kúndij-de náva'a ná kuátíñu-de nuu Dios. ²⁵ Ko siki ñá'an jáá, tú ní tá'ú máá Jito'o-yo tiñu nuu-rí. Ko ná ká'an-rj ndasa jáni inj-rj, nátu'un ñn cháa ja ní kundá'ú inj Jito'o-yo-dé, náva'a kundij ndaa-de. ²⁶ Vai tundó'o siki-yo vína. Te ja yúan jáni inj-rj ja vá'a-ga kendo cháa nú kunchaa-ni máá-de súan. ²⁷ Ncháka-ró ñási'í náún. Mā sía-ro-ñá núsáá. Tú ñási'í-ro náún. Mā kúñukuu inj-ro ñási'í vii. ²⁸ Ko nú tanda'a-ro, nasu kuáchi sá'a-ró. Te nú ñá'an jáá ní tanda'a-ñá, nasu kuáchi sá'a-ña. Ko ñayivi yúan, ni'in-í tundó'o inj ñuyivi yá'a. Te tú kuní-rj ja tá'an-ro súan. ²⁹ Nánj, tu'un yá'a ká'an-rj chī a nj nduu kúti tiempo. Vina te cháa ká'io ñási'í, ná sá'a-de cuenta ja túu-ña ío. ³⁰ Te cháa kánde'e, nátu'un tú kánde'e-de. Te cháa kákusiñ iní, nátu'un tú kákusiñ ini-de, te cháa kájaan, nátu'un tú ngún káñava'a-de, ³¹ te cháa kúteñu jín tiñu ñuyivi yá'a, nátu'un tú kúteñu-de, chī modo ñuyivi yá'a náa-ní. ³² Chī játa'an inj-rj ja má yú'ú-ro. Cháa soltero, jítu iní-de jín táká tiñu máá Jito'o-yo, ndasa ná kúsiñ iní Jito'o-yo sá'a-de, ³³ ko cháa a nj tanda'a, jítu iní-de jín táká tiñu ja ío inj ñuyivi, ndasa kusij iní ñási'í-de sá'a-de. ³⁴ Suni súan sñn sñn kájani inj ñá'an jáá jín ñá'an á nj tanda'a. Chī ñá'an jáá, jítu iní-ña jín táká tiñu kuní máá Jito'o-yo, náva'a kendo ndoo yiki kúñu-ña jín añú-ña kuní-ña. Ko ñá'an á nj tanda'a, jítu iní-ña jín táká tiñu ío inj ñuyivi, ndasa kusij iní yii-ñá sá'a-ña kuní-ña. ³⁵ Ko tu'un yá'a ká'an-rj náva'a kendo va'a-ró jíná'an-ró. Nasu yó'o chú'un-rj sukun-ro, ko nj ka'an-rj náva'a kaka jítu'ún-ró, te náva'a nuña-ró kuátíñu kútu-ro núy máá Jito'o-yo. ³⁶ Te nú ñn cháa jáni inj-de ja tú va'a jika-de jín ñn ñá'an jáá, chī nú nj ja'a medida kúu, te nú níni sá'a-de, núsáá te ná sá'a-de ndasa kuní-de, nasu kuáchi kúu ná tanda'a-dé jín-ña. ³⁷ Te nú ñn cháa kándij nj'in inj añú-de, te tú nándi-de, chī kúu jito-de máá-de, te nj cháa inj añú-de ja má tñn-de ñá'an jáá-ún. Suni va'a-ni sá'a-de. ³⁸ Súan ío, te cháa tanda'a jín-ña, va'a sá'a-de. Te cháa tú tanda'a jín-ña, va'a-ga sá'a-de. ³⁹ Ná'an ní tanda'a, nú nini chakú yii-ñá, yí'i-ña ndá'a-dé. Ko nú a nj jii yii-ñá, yúan-na te a nj nuña-ña. Te nú kuní máá-ña, te kuu ná nátanda'a-ñá jín ñn cháa kándija nuu máá Jito'o-yo. ⁴⁰ Ko jáni inj-rj ja sñ-gá koo inj-ña nú kunchaa ndá'ú máá-ña súan-ni. Te jáni inj-rj ja súni yí'i Espiritu Dios ruu.

8

Siki ndéyu já kájani-i nuu ndoso

¹ Bueno. Te siki ndéyu já kájani-i nuu ndosó, ndaa chī taká-yo kájinj-yo yakú. Te jín tú'un kájinj-i-ún kúu ja kásavixi-i máá-i, ko jín tú'un kundá'ú inj tá'an

kúu ja nákuá'nu-ga-i jíín. ² Nú ìn chàa jáni inì-de ja tú'a va'a-de, núsáá te kunì-ga te kutu'a va'a-de jíín. ³ Te nú ìn chàa kúmani-dé jíín Dios, suni jinì-ya núu cháa-ún. ⁴ Sikì ndéyu já kájani-i nuu ndosó, ká'an-rì, chì a kájini-yo já tú ndé jàtíñu kuti ndosó inì ñuyívi. Chì tú ingá Dios ío, chì máá ìn-ni-ya. ⁵ Chì vasa ío kua'a í'a, te ío kua'a jito'o ja káskúnání máá-i í'a inì andívi xí inì ñuyívi, ⁶ ko máá-yó káka'an-yo já máá ìn-ni máá Táa-yo Dios ío. Te onde nuu máá-yá vai taká ndatíñu te nuu máá-yá jàtíñu-yó. Suni ìn-ni máá Jito'o-yo Jesucristo ío. Te máá-yá nì sá'a taká ndatíñu te nì sá'a-ya yóó. ⁷ Ko tú ndi'i-i kájini-i tú'un yá'a. Te sava-i a nì kakaan-i jíín ndosó onde sáá. Te nú káyee-í, nátu'un ndeyu ndosó káyee-í, ko vitá inì añú-i, te kúchá'an añú-i sá'a. ⁸ Chì nasu jíín ndéyu te kuatú'ún Dios yóó, chì nú tú kee-yo, nasu já yúan te kundá'ú-yo, te nú kee-yo, nasu já yúan te kendoo va'a-ga-yo jíín-yá. ⁹ Ko vasa nì'in kándij-ro, koto-ró nává'a tú sùngava-ró tá'an-ró, já vitá inì añú-ún, nuu kuáchi. ¹⁰ Róo chì chàa jinì kákuu-ró, te nú ìn chàa kunì-de nuu-ro hora ja yé-ro stáa inì ve'e ndosó, á tú sánaa te skii-i inì-de, te kivi-de kee túku máa-de ndeyu ndosó-ún sá'a-ró xí túu. ¹¹ A nì jì'ì Cristo ja'a ñani-ro, chàa vitá inì añú-ún, ko ja sikì tú'un tu'a-ró-ún, te nì xnáa-ro-dé. ¹² Súan kásá'a-ró kuáchi nuu ñani-ro, chì ja ú'u-ni chindee-ró inì añú-de ja vitá, te suni nuu Cristo kásá'a-ró kuáchi. ¹³ Ja yúan, te nú ndeyu sá'a ja júngava ìn ñani nuu kuáchi, ma kée kúti-gá-rì kuñu ní káni, nává'a ma sùngava-rì ñani-rì nuu kuáchi.

9

Sikì já ío derecho chàa apóstol

¹ Nasu apóstol kúu-rì náún. Á tú jìka kuu ndichá-na-rì. Á tú ní jinì-rì nuu máá Jito'o-yo Jesús. Nasu róó kákuu tíñu nì sá'a-rì nuu máá Jito'o-yo náún. ² Nú tú kúu-rì apóstol nuu sáva-ga chàa, ko nuu-ro chì kúu ndija-rì. Chì róó kákuu tunì-rì ja ndiso-rì tíñu apóstol nuu máá Jito'o-yo. ³ Ya'á kúu tu'un ká'an-rì ja náma-rì máá-rí nuu cháa káxndichí ruu: ⁴ Á tú ká'io derecho-rì kee-rí ko'o-rì. ⁵ Á tú ká'io derecho-rì kunchaka-rì ñasí'í kándija, nátu'un kánchaka sava-ga apóstol, jíín Cefas, jíín cháa kákuu ñani máá Jito'o-yo. ⁶ Xí máá ìn-ni ruu jíín Bernabé, tú ká'io derecho-rì ja tú sàtíñu-ga-rì náún. ⁷ Ndé soldado kájatá'an, te yéé-dé cuenta máa-de. Ndé chàa jítu uva, te tú yéé-dé nde'e-í. Xí ío chàa skéé-dé vaca-de, te tú jì'i-de leche-tì. ⁸ Nátu'un ká'an chàa yúkú, ká'an-rì náún. Á nasu súni tu'un yá'a ká'an ley. ⁹ Chì nuu ley ja ní chaa Moisés, yóso: Ma chú'un-ró ñunu yú'u xndikì kiti jíkó, áchí. Á sikì xndikì ká'an Dios xí túu. ¹⁰ Xí máni sikì yóó ká'an tu'un-ún náún. Jandáa ja sikì yóó yóso. Chì kunì-ya já ná kúñukuu inì chàa jítu, nì'in-dé, te chàa jíkó, ná kúñukuu inì-de kee-dé. ¹¹ Nú nì kajajin-rì tu'un Espíritu inì-ro, te stútú-rì ja kúchaku-rì nuu-ro, kuáchi xaan kúu náún. ¹² Nú sava chàa ío derecho-de kájikán-de súan nuu-ro, á tú va'a-ga kakan máá-rí. Ko tú ní kákuu-rì kuatíñu-rì derecho-rì, chì sua kándo'o-rì te nì'in-rì nává'a tú u'u kaka tu'un Cristo sá'a-rì. ¹³ Á tú kájini-ro ja cháa kásatíñu inì ve'e ij, inì ve'e ij-ún kéndá ja káichaku-de. Te chàa kájatíñu onde nuu altar, sikì altar-ún káichaku ta'an-de. ¹⁴ Suni súan nì tá'ú tíñu Jito'o-yo já sikì tú'un va'a ná kúchaku chàa kájani tu'un va'a. ¹⁵ Ko ruu, tú naún ní jikán-rì nì ñn súan. Nì nasu cháa-rì tu'un yá'a ja ná kuá'a-ró núu-rí vina. Chì va'a-ga ná kúu-rì, nasu já kasú ìn chàa nuu-rì ja sátéyí-rí máá-rí jíín tíñu yá'a. ¹⁶ Vasa jáni-rì

tụ'un vạ'a, ja yúan má kúu sátéyí-rí máá-rí, chị níní skíkúu-rí sá'a-ya. Chị koo tundo'ó siki-rí, nú tú kani-rí tụ'un vạ'a. ¹⁷ Te nú jín gusto máá-rí sá'a-rí súan, yúan te n'ín-rí ya'u-rí. Te vạa tú jata'an iní-rí, ko nị chaa-ya tĩn siki-rí, te responsable-rí kúu. ¹⁸ Ndeja kúu ya'u-rí núsáá. Ja ná káka kuu-rí kani-rí tụ'un vạ'a Cristo, ni tú níní ya'u-rí, ni tú jikán-rí derecho-rí siki tú'un vạ'a. ¹⁹ Ja yúan, vạa tú naun chạa tĩn so'ó-rí, játĩn-rí nuu táká-ni, návạ'a skándjạ-gạ-rí ñayivi. ²⁰ Nátụ'un judío násá'a-rí máá-rí nuu chạa judío, návạ'a kundéé-rí skándjạ-rí chạa judío. Te nátụ'un chạa yí'i nda'a ley, násá'a-rí máá-rí nuu chạa yí'i nda'a ley, vạa tú yí'i-rí nda'a ley, návạ'a skándjạ-rí chạa yí'i nda'a ley. ²¹ Ko nuu chạa tú kájandatu nuu ley, suni súan nátụ'un tú jándatu-rí nuu ley násá'a-rí máá-rí nuu-dé, návạ'a kundéé-rí skándjạ-rí chạa tú kájandatu nuu ley, vạa nchạa ley Dios jín-rí chị yí'i-rí nda'a ley Cristo. ²² Te nuu chạa vjta inj, násá'a vjta-rí máá-rí, návạ'a skándjạ-rí chạa vjta inj-ún. Súan taká-ni modo násá'a-rí máá-rí nuu táká chạa, návạ'a kundéé-rí nama-rí sava-de. ²³ Te ja siki tú'un vạ'a kúu ja sá'a ndi'i-rí súan, návạ'a ruu, suni ná n'ín-rí ta'u-rí ja kenda yúan. ²⁴ Á tú kájini-rọ ja chạa kájini carrera, chị ndi'i-de kájini ndija-de, ko ñn-ni-de kundéé-de ní'ín-dé premio-de. Suni súan ndúkú ndéé-ró kúnu-ró, návạ'a n'ín-rọ premio-rọ. ²⁵ Te taká chạa káisiiki, jito vạ'a ná'an-de máá-de. Te chạa-ún, súan kásá'a ndija-de, návạ'a n'ín-dé ñn premio ja kútú'ú. Ko yóo chị n'ín-yọo premio ja má kútú'ú kúti. ²⁶ Núsáá te modo súan, ndúkú ndéé-rí jinu-rí, tú jinu sáni-rí. Modo súan kájatá'an-rí, tú skée íú-rí. ²⁷ Chị sua tĩn n'ín-rí máá-rí, te já'a-rí máá-rí, návạ'a ma cháxio-ya rúu, vạa a nị jani-rí tụ'un nuu sáva-gạ chạa.

10

Siki já kachiñú'ún-i ndoso

¹ Nani, kuní-rj ja ná júku'un iní-rọ ndasa nị kajin ndiyi táa-yọo núu vikó nu'ún, te nị kaja'a taká-de nuu mar. ² Te taká-de, nị kajanducha-dé nuu vikó nu'ún jín núu mar. Chi taká-de, nị kajindikin-de Moisés. ³ Te taká-de, nị kayee-dé ndeyu ní ja'a máá-yá. ⁴ Te taká-de, nị kajii'i-de ñn-ni nducha ní ja'a-ya. Chi nị kajii'i-de nducha ní kenda chii kava ní sá'a-ya. Te kava-ún, nị ndikin yata-dé, chị kava-ún kúu nátụ'un Cristo. ⁵ Ko tú ní kúsi iní Dios jín kuá'a-dé. Ja siki yúan kúu ja ní xnáa-yá-de onde nuu ñú'un té'é. ⁶ Taká tụ'un yá'a kúu ñn modo návạ'a koto nchạa máá-yó, te ma ndío ñáá iní-yọo nátụ'un nị kandío ñáá iní chạa-ún. ⁷ Ma chíñú'ún-ró ndosó jíná'an-ró nátụ'un nị kasá'a sava máá chạa-ún. Chị súan yóso núu tutú: Nị kajungoo ñayivi ní kayee-í nị kajii-i-te nị kandukuiñi-i nị kajita já'a-í, áchi. ⁸ Ni ma káka kuáxán-yó nátụ'un nị kajika kuáxán sáva máá chạa-ún, te nị kajii' oko unj mil-de ja ñn kivi-ní. ⁹ Ni ma koto nchạa-yọo Jító'ọ-yọo Jesucristo nátụ'un sava máá chạa-ún ja ní kajito nchạa-de-ya, te nị kajii'-de nị sá'a koo. ¹⁰ Ni ma kútuku iní-yọo nátụ'un nị kakutuku iní sava-de, te nị kajii'-de nị sá'a ñn kue'e xaan já ní ja'a-ya. ¹¹ Te modo-ún, nị kuu návạ'a koto nchạa máá-yó. Te ja yúan, yóso-ún núu tutú vaj nuu yóo, chạa kunj ndasa kuandi'i ñuyivi. ¹² Nú ñn chạa jáni iní-de ja kundij n'ín-de, ná koto vạ'a-de máá-de, návạ'a tú ndua-dé núsáá. ¹³ ñn-ni jito nchạa ja'ú róo, onde jín táká ñayivi. Ko bueno skíkúu Dios, te máá hora jito nchạa ja'ú róo, kuña-ya íchi kenda-ró, návạ'a kundéé-ró kenda-ró. Súan te ma kuá'a-ya tú'un ja koto nchạa-gạ róo, ja má kanda-gạ-rọ. ¹⁴ Nani máni.

Kunu-ró kóto-ró ndosó núsáá. Mā chíñú'un-ró. ¹⁵ Nátu'un jíin cháa ío kájí xini, súan ká'an-ri jíin-ró. Kani iní máá-ró naún tu'un ká'an-ri. ¹⁶ Vaso ií, já ní kasá'a ií-yo, nasu táká-yo káji'i ká'nu-yó níñi Cristo náún. Te staa já ní kasákuáchí-yó, nasu táká-yo káyee ká'nu-yó yíki kúñu Cristo náún. ¹⁷ Chí in-ni staa-ún ío. Súan yóó, tini-yo kákuu-yó in-ni ñayivi, chí taká-yo káyee ká'nu-yó in-ni staa-ún. ¹⁸ Nde'é ndasa kásá'a cháa Israel. Chaa káyee kiti já kásoko-dé nuu-yá, nasu káyee ká'nu-de nuu altar náún. ¹⁹ Naún áchi-ri núsáá. Játiñu ndoso náún, xí játiñu ndeyu in nuu ndosó náún. ²⁰ Túu, chí ndeyu kásoko cháa sñin nación, nuu tachí kásoko-dé, nasu núu Dios. Te tú kuní-ri já kétá'an ká'nu-ró jíin tachí. ²¹ Mā kúu ko'o-ró iní vaso máá Jító'o-yo, te suni ko'o-ró iní vaso tachí. Mā kúu kee ká'nu-ró núu mesa máá Jító'o-yo, te kee-ro núu mesa tachí. ²² Xí kuní-yo kúkuñi iní Jító'o-yo sá'a-yó náún. Ní'in-ga-yo vasa máá-yá náún. ²³ Taká-ni tiñu kúu sá'a-ri, ko tú ndí'i kéndoo luu. Taká-ni kúu sá'a-ri, ko tú ndí'i skuá'nu tá'an. ²⁴ Ni in cháa, mā ndúkú-de sá'a-de ja vá'a máá-de, chí ja vá'a inga ñani tá'an-de ná sá'a-de. ²⁵ Ndi'i-ni ndeyu nuyá'u, kee-ro jíin'an-ró. Te nú kiyu'ú in-ri, mā kaká tu'ún kúti-ro ndé onde vai-ún. ²⁶ Chí máá Jító'o-yo xini ñuyivi jíin táká ndatiñu ío iní, áchi. ²⁷ Te nú in cháa tú kándija, te kana-de xini-ro kée-ro jíin-de, te nú suni kuní-ro kí'in-ro, núsáá te kee-ro táká ja káni-de nuu-ro. Te nú kiyu'ú in-ri, mā kaká tu'ún kúti-ro ndé onde vai-ún. ²⁸ Ko nú kastu'ún in cháa nuu-ro: Kundatu, chí ya'á ja ní kandij nuu ndosó kúu, achi-de. Yúan-na te mā kée-ro, já kuáchi cháa ni kastu'ún-ún jíin kuáchi ja kiyu'ú in-ri. ²⁹ Sikí já kiyu'ú iní ká'an-ri. Ko nasu já sikí róó, chí sikí já inga cháa. Te nú kiyu'ú iní inga cháa, naja kóto nchaa-de ruu ndasa jika kuu ndicha-ña-ri núsáá. ³⁰ Te nú ruu xna'an-ga nákuatá'ú-ri te yée-rí, naja káka'an ndiva'a-de sikí-rí sikí ndeyu ja ní jikan ta'u-rí ja'a-ún. ³¹ Núsáá te vasa ná kée-ro, vasa ná kó'o-ró, vasa ná sátiñu-ró, ko modo ja ná nákana jaa-i Dios ná sá'a-ró. ³² Koto-ró nává'a mā skívi-ró cháa judío, ni cháa sñin nación, ni tikuní Dios, nuu kuáchi. ³³ Suni súan ruu jíin táká tiñu sá'a-ri, kuní-ri ja ná kúsi iní taká cháa. Tú jítu iní-ri ja sá'a-ri ja vá'a máá-rí, chí kuní-ri sá'a-ri ja vá'a sava-ga cháa, nává'a kaku-de jíin'an-de.

11

¹ Ná ndáku-ró rúu jíin'an-ró, suni nátu'un ndáku máá-rí Cristo.

Ja ná kundasu xini ñásí'í

² Bueno kánuku'un in-ri rúu. Te ká'jin ní'in-ró jíin táká tiñu ni tá'ú-ri nuu-ro, jíin modo ja ní stá'an-ri nuu-ro. ³ Ko kuní-ri ja ná kuní-ro jíin'an-ró ja Cristo kúu-ya iní táká cháa. Te cháa kúu-de xini ñásí'í. Te Dios kúu-ya xini Cristo. ⁴ Taká cháa ja ndasú xini-dé te jikan ta'u-dé xí jáni-de tu'un, já'a-de tuka nuu xini-dé. ⁵ Ko taká ñásí'í, nú tú ndasú xini-ña te kakan ta'u-ña xí káni-ña tu'un, já'a-ña tuka nuu xini-ña, chí in-ni kúu nú seté xini-ña. ⁶ Chí nú ñásí'í, tú jasú-ña xini-ña, ná seté-ña núsáá. Te nú kúka nuu-ña seté-ña, xí xiti-ña xini-ña, ná kasú-ña núsáá. ⁷ Chí cháa, mā kúu kasu-de xini-dé, chí muestra luu Dios kúu-de. Ko ñásí'í, chí stá'an-ña ndasa luu káa iní yii-ña. ⁸ Chí tú ní sává'a-ya cháa jíin yíki ñásí'í, chí sua ñásí'í jíin yíki cháa. ⁹ Chí tú ní kúv'a cháa ja kuátiñu-de nuu ñásí'í, chí sua ni kuv'a a ñásí'í ja sikí cháa. ¹⁰ Ja sikí táká ndaja'á ándívi te níni kundasu xini ñásí'í. ¹¹ Chí nuu máá Jító'o-yo tú sá'a-ya

cuenta ndéja kúu ja yí, te ndéja kúu ja síí, chí nú túu ñn, te ma kóo inga. ¹² Chí nátu'un nì sáva'a-ya ñásíí jíin yíki cháa, te vina kúva'a chaq chíi ñásíí, ko Dios kúu l'a sáva'a taká-ni. ¹³ Kani inì máá-ró jíná'an-ró, á ío va'a ja tú kundasu xinì ñásíí te kakan ta'u-ñá nuu Dios. ¹⁴ Nasu máá ñúyivi stá'an nuu-ro, já tú luu jito chaq jíin íxi-dé, nú ná kée náún. ¹⁵ Ko nú ñásíí, te sía-ña íxi-ñá kee máá, luu jito-ña jíin, chí íxi-ún, nì ja'a-ya núu-ñá kundasu xinì-ñá. ¹⁶ Ko nú ñn chaq kuní-de kutíxin-de jíin tú'un yá'a, ko yóó tú ká'io costumbre-yo súan, ni tikun'ñi Dios.

Sikì xini máá Jito'o-yo

¹⁷ Tá'ú ní'in-rì inga tiñu yá'a nuu-ro, ja tú kúsií iní-rì jíin-ró, chí tú kándutútú-ró já sá'a va'a-ga-ro, chí sasua ñáa-ga kásá'a-ró. ¹⁸ Ya'á ká'an-rì xna'an-ga. Nì jini tu'un-rì ja kásá'ñn-ró máá-ró, máá hora kákutútú-ró. Te yakú kándíja-rì. ¹⁹ Chí níni kóo ñayivi sás'ñn ma'ñú-ró, nává'a kuní-ro ndé ñayivi kándíja va'a ma'ñú-ró. ²⁰ Te nú ñn-ni nuu kándutútú-ró, nasu já kúxini-ró cuenta máá Jito'o-yo kúu-ún núsáa. ²¹ Chí ná ñn ná ñn-ró, máni kanduu-ro núu ingá-de xna'an-ga kákuni-ro. Te ñn-ró jí'i-ro sóko, te inga-ro nájini-ró. ²² Á tú káñavá'a-ró vé'e nuu kée-ro kó'o-ró náún. Xí kásájá'a iní-ro núu tikun'ñi Dios. Te chaq tú naún káindá'a-de, kákuka nuu-dé kásá'a-ró xí túu. Ndasa ka'an-rì jíin-ró jíná'an-ró. Kúsií iní-rì jíin-ró xí túu. Jíin tú'un yá'a tú kúsií kúti iní-rì jíin-ró. ²³ Chí tu'un yá'a nì kutu'a-rì nuu máá Jito'o-yo. Te suni ya'á ní stá'an-rì nuu-ro jíná'an-ró. Chí máá ákuáa já ní kanastúu-de Jito'o-yo Jesús, nì ki'in-ya stáa. ²⁴ Te nì jikan ta'u-yá. Te nì sakuáchi-yá. Te nì ka'an-ya: Kí'in te kee-ro jíná'an-ró, chí ya'á kúu yiki kúñu-rì, te ja sikí róó nì kukuáchi. Súan sá'a-ró te ná núku'un iní-ro rúu. Achí-ya. ²⁵ Suni súan nì ki'in-ya vaso, nuu ní ndí'i nì kuxini-ya. Te nì ka'an-ya: Vaso yá'a kúu contrato jáá já ní sá'a-rì jíin ññi-rì. Te taká vuelta nú káji'i-ró, te súan sá'a-ró nává'a ná núku'un iní-ro rúu. Achí-ya. ²⁶ Chí taká vuelta ja káyee-ro stáa yá'a te káji'i-ró iní vaso yá'a, kivi ní jíi' máá Jito'o-yo kúu ja kákastu'ún-ró onde kivi ncháa-ya. ²⁷ Te nú ñn chaq kee-dé staa yá'a, xí kó'o-de iní vaso Jito'o-yo yá'a, te nú tú jíñú'ún sá'a-de, te koo kuáchi-de nuu yiki kúñu máá Jito'o-yo jíin núu ññi-yá. ²⁸ Ná ñn ná ñn chaq, ná nándúkú víi-dé sikì máá-de núsáa. Yúan-na te kee-dé staa-ún te ko'o-de iní vaso-ún. ²⁹ Te nú ñn chaq tú jini-de ja kúu yiki kúñu-ya, chaq-ún chí ndonda kuáchi sikì-dé nú ko'o-de kee-dé. ³⁰ Ja yúan ío kua'a cháa káku'u, jíin cháa vjta inì, ká'jin ma'ñú-ró jíná'an-ró. Te nì káji'i yakú-de. ³¹ Ko nú nándúkú víi-yo sikì máá-yó, te ma ndóna kuáchi sikì-yo. ³² Ko nú a nì ndonda kuáchi sikì-yo, máá Jito'o-yo xndó'o-ya yóó, nává'a tú ta'nu ndatu-yo jíin ñayivi ñúyivi. ³³ Náni máni, ja yúan nú kándutútú-ró káyee-ro, te kundatu tá'an-ró. ³⁴ Te nú ñn chaq jíi-de sóko, ná kée-dé vé'e-de, nává'a tú ndonda kuáchi sikì-ro hora kándutútú-ró. Te sava-ga tiñu sándaq-rì onde ná jáa-rì.

12

Sikì tá'u já vái nuu Espíritu

¹ Náni, sikì taká ta'u já vái nuu Espíritu, kuní-rì ja ná júku'un iní-ro jíin. ² A káiná'an-ró já ná nì kakuu-ró cháa tú kákandíja, te nì káindikín-ro yatá ndosó ní'ín núu, ndasa nì kakuu inì máá-ró núu. ³ Ja yúan kástu'ún-rì nuu-ro já tú ni ñn chaq kuu ka'an tásí-de sikì Jesús, nú a yí'i-de Espíritu Dios. Te tú ni ñn-de

kuu ka'an-de: Jito'o-ri kúu Jesús, nú tú yí'i-de Espíritu Santo. ⁴ Chì sìn sìn ta'u ní saka-yá, ko suni ñn-ni máá Espíritu kúu. ⁵ Te sìn sìn tiñu ñi chaa-ya sikí-yo, ko ñn-ni máá Jíto'o-yo kúu. ⁶ Te sìn sìn modo kásátiñu-yó, ko suni máá Dios kúu l'a sá'a taká tiñu jín taká-yo. ⁷ Ko ná ñn ná ñn-de, ñi ja'a-ya tú'un Espíritu nuu-dé náv'a ná sku'a'nu tá'an-de. ⁸ Chì onde jín máá Espíritu ñi ja'a ndija-ya tú'un ka'an ndíchi ñn-de. Te suni onde jín máá Espíritu ñi ja'a-ya tú'un ja júku'un ñi ingá-de. ⁹ Te nuu ingá-de, suni jín máá Espíritu ñi ja'a-ya já ná kándija va'a-de. Te suni jín máá Espíritu nuu ingá-de ja ná sá'a-de tana. ¹⁰ Te nuu ingá-de ja ná sá'a-de taká tiñu ñá'nu. Te nuu ingá-de, ja ná káni-de tu'un. Te nuu ingá-de, ja ná nándúkú ví-dé sikí taká ja vá'a ja ú'u. Te nuu ingá-de ja ná ká'an-de tñi yu'u. Te nuu ingá-de ja ná násama-de tu'un sìn yu'u. ¹¹ Ko taká tiñu yá'a sá'a suni máá ñn-ni máá Espíritu. Sìn sìn sáka-yá nuu ñn ñn-de, ndasa játa'an ñi máá-yá. ¹² Chì nátu'un yiki kúñu ñn-ni kúu, te ñáva'a kua'a pedazo, te taká pedazo-ún, vaša kua'a, ko ñn-ni yiki kúñu kúu, suni súan kúu Cristo. ¹³ Chì jín ñn-ni máá Espíritu ñi kajanducha taká-yo, náv'a a nduu-yó ñn-ña ñayivi, vaša judío xí ñayivi ñuu Grecia, vaša chaa kúu mozo xí cháa jika kuu ndicha-ña. Ko taká-ni-de, ñi kani'jn-dé ñn-ni máá Espíritu ñi sá'a-ya. ¹⁴ Ko yiki kúñu, nasu ñn pedazo-ni kúu, chì sua ndiso kua'a. ¹⁵ Chì nú ja'a ká'an: Nasu yiki kúñu xín rúu, chì tú kúu-ri nda'a, achì. Te vaša súan ká'an, ko máá yiki kúñu xín ná'ín. ¹⁶ Te nú so'o ká'an: Nasu yiki kúñu xín rúu, chì tú kúu-ri nduchi, achì. Te vaša súan ká'an, ko máá yiki kúñu xín ná'ín. ¹⁷ Nú ndi'i yiki kúñu ní kuu nduchi, ndasa kuni so'o núú. Nú ndi'i ní kuu so'o, ndasa kuaan xiko núú. ¹⁸ Vina te ñi jini-yo ndasa ñi jata'an ñi máá Dios te ñi chaa-ya taká pedazo-ún ná ñn ná ñn jika yiki kúñu. ¹⁹ Chì nú taká-ni ní kakuu ñn-ni pedazo-ún, ndasa koo máá yiki kúñu núú. ²⁰ Ko vina chì kua'a ndija pedazo ío, ko máá ñn-ni yiki kúñu núú. ²¹ Ni ma kúu ka'an nduchi jín ndá'a: Tú jínu ñú'ún-ri róó. Suni súan ni ma kúu ka'an xin jín ja'a. Tú jínu ñú'ún-ri róó. ²² Chì sua kánúú taká pedazo ndit'ñn ta'an jín yiki kúñu, vaša vitá-ga jito. ²³ Te taká pedazo yiki kúñu ja jáni ñi-yo já tú jín'ún jito, suu yúan ñúkúún xa'an-gá jasú-yo núú. Te ja tú luu kájito-ún jini-yo, luu-ga kájasu-yo núú. ²⁴ Te pedazo ja lúu kájito-ún jini-yo, tú ñni kúndasu nuu. Chì máá Dios, súan ñi chutá'an-ya yiki kúñu-ún, te jín'ún-gá ñi skéndo-ya já tú luu jito-ún, ²⁵ náv'a a tú sásin pedazo yiki kúñu-ún máá, chì taká pedazo-ún, sua ñn núú ná kóto va'a tá'an. ²⁶ Chì nú ñn-ni pedazo jatú, taká-ni pedazo ñn jínu-ni kájatú. Te nú ñn-ni pedazo jito nuu, taká-ni pedazo ñn ká'nu-ni kákusj iní. ²⁷ Te róó, modo súan kákuro-ró yiki kúñu Cristo. Te pedazo-ya-ún kákúu ñn ñn-ró. ²⁸ Te súan ñi jani máá Dios chaa kuatíñu nuu tiku'ñi: Ja ñn, apóstol, ja úu, chaa kájani tu'un, ja uní, chaa kástá'an tu'un, yúan-na te chaa kásá'a tiñu ñá'nu, yúan-na te chaa kásá'a tana, te vásá cháa chindéé tá'an, jín cháa kátá'ú tiñu, jín cháa ká'an tñi yu'u. ²⁹ Taká-de kakuu apóstol náún. Taká-de kájani tu'un náún. Taká-de kástá'an náún. Taká-de kásá'a tiñu ñá'nu náún. ³⁰ Taká-de kájiní-de sá'a-de tana sá'a-ya náún. Taká-de káka'an-de tñi yu'u náún. Taká-de kánasama-de tu'un sìn yu'u náún. ³¹ Ko ná kuitú iní-ro ndúkú-ró tá'u vá'a-ga kua'a-ya núu-ro jíná'an-ró. Ko ío inga modo va'a xa'an-gá, ná stá'an-ri nuu-ro jíná'an-ró.

Tu'un kúndá'ú inji tá'an

¹ Te nú ruu, vasa ká'an-ri nátu'un káka'an chaa xí ndájá'a ándiví, te nú tú kúndá'ú inji-ri-i, te kúu-ri nátu'un ñn kaa ja ndáxin káxin xí ñn platillo ja sáña. ² Te vasa jáni-ri tu'un sá'a-ya, te júku'un ndi'i inji-ri taká tu'un sa'í jín taká tu'un ndíhí, te vasa kándija téyí-ri ja kúu skuíó káni-ri yuku, te nú tú kúndá'ú inji-ri-i, tú na tíñu-ri. ³ Te vasa ná sáka ndí'i-ri taká ndatíñu-ri kee ñáyivi ndá'ú, te vasa ná kuá'a-ri yiki kúñu-ri kayu, te nú tú kúndá'ú inji-ri-i, tú na ya'u-ri íó. ⁴ Tu'un kúndá'ú inji, ndiso paciencia, te ndiso tu'un kúmani iní. Tu'un kúndá'ú inji, tú sávi xi máa, ni tú sátéyí máa. ⁵ Tú ká'an ndiva'a. Tú ndúkú já kúu máa. Tú kití inji. Tú chú'un inji. ⁶ Tú ndúvatu inji, ch'i sua kúsi iní jín tíñu ká'jo ndaa. ⁷ Ndi'i jándéé iní. Ndi'i kándija. Ndi'i ñúkuu inji. Ndi'i kánda. ⁸ Taká tu'un kájani-yó, ch'i naa, te taká yu'u ch'i ndi'i, te tu'un ndíhí, ch'i taká kuxio, ko tu'un kúndá'ú inji, ma náa kúti. ⁹ Ch'i yaku-ni tu'un kájiní-yó, te yaku-ni tu'un kájani-yó, ¹⁰ ko onde ná cháa máa tú'un ñi yija va'a, yúan-na te kuxio yaku-ni ja kájiní-yó-ún kí'in. ¹¹ Ná ñi kuu-ri nuu'ú suchí yíkin, te ñi ká'an yíkin-rí núu, te ñi jani inji-ri nátu'un suchí yíkin. Ko ruu ní kuu-ri chaa ñá'nu, te ñi chaxio-ri taká ja ní sá'a-ri ná lúli-ri-ún kua'an. ¹² Te vina kánde'é-yó nátu'un jín espejo ja káxí'vi, ko kúkuéé-ga te kuní ndijin-yó nátu'un jín núu tá'an-yó. Te vina ch'i yaku-ni jini-ri, ko kúkuéé-ga te kuní ndi'i-ri nátu'un jini káji-yá ruu. ¹³ Te vina ío uní tu'un játiñu ñi'in, tu'un kándija va'a, tu'un káñukuu inji, jín tú'un kúndá'ú inji. Ko máa tú'un kúndá'ú inji, kánúú xáan-ga vásá ú-ga-ún.

14

Siki já káka'an-i sñin yu'u

¹ Ndúkú ndéé-ró jín tú'un kúndá'ú inji tá'an, te kuitú iní-ro ndúkú-ró taká ta'u já'a Espíritu, ko kánúú-ga ja káni-ró tú'un. ² Ch'i chaa ká'an-de sñin yu'u, jín Dios ká'an-de, ko kánúú-ñáyivi, ch'i tú ní ñn chaa júku'un inji naún ká'an-de, ch'i jín Espíritu ká'an-de tu'un sa'í. ³ Ko chaa jáni tu'un, jín ñáyivi ká'an-de, ch'i skuá'nu-de ñáyivi-ún, te ká'an ká'nu-de, te ká'an ndéé-de jín-i. ⁴ Chaa ká'an sñin yu'u, skuá'nu-de máa-de, ko chaa jáni tu'un, ch'i tiku'ni skuá'nu-ga-de. ⁵ Játa'an inji-ri ja taká-ro ná kúu ká'an-ro sñin yu'u, ko kánúú-ga ja káni-ró tú'un, ch'i ñá'nu-ga chaa jáni tu'un vásá cháa ká'an sñin yu'u, te nú tú násama-de tu'un-ún, náva'a kua'nu-ga tiku'ni sá'a-de jín. ⁶ Náni, vina te nú jaa-ri nuu-ro te ka'an-ri sñin yu'u jín-ró, naún tíñu ní'in já kúu róó, nú tú ka'an-ri ñn tu'un ñi kenda ndijin, xí ñn tu'un ndíhí, xí ñn tu'un stá'an-ri. ⁷ Ío ndija ndatíñu kánda tí'ú já kásá'a ndusu, nátu'un xkuili xí guitarra. Te nú tú sñin sñin nota ndé'e, ndasa kuní-yó ndé yaa jiku-de jín xkuili, xí jín guitarra-ún. ⁸ Te nú corneta tú ndé'e káji, te ndé chaa sátu'a-de máa-de ja kuátá'an-de núsáa. ⁹ Suni súan róó jín'an-ró, nú ká'an-ro sñin yu'u, te nú tú káji ká'an tu'un-ún, te ndasa júku'un inji-i naún tu'un ká'an-ro núsáa, ch'i kuachi tisi'vi-ró stívi-ró. ¹⁰ Kua'a núu yú'u ío inji ñuyivi ná sá'a-yó cuenta, te taká júku'un inji chaa jini. ¹¹ Nú ruu tú júku'un inji-ri yu'u ká'an ñn chaa, te kúu-ri chaa jíká núu cháa ká'an-ún. Te chaa ká'an-ún, suni kúu-de chaa jíká núu-ri. ¹² Suni súan róó ja á kájitú iní-ro ní'in-ro tá'u Espíritu, ná ndúkú ndéé-ró náva'a skuá'nu va'a-ró tiku'ni jín. ¹³ Ja yúan nú ká'an ñn chaa sñin yu'u, ná kakán ta'u-dé nuu-yá

návã'a kuu nasama-de tu'un. ¹⁴ Chì nú nuu kakan ta'u-rí jíin tú'un s̄in yu'u, inì añú-rì kúu ja jikán ta'u, ko nú tú júku'un kuti iní-rì, tú na tiñu. ¹⁵ Ndasa sá'a-rì núsáá. Ná kakán ta'u-rí inì añú-rì, ko suni ná kakán ta'u-rí jíin tú'un júku'un inì. Ná káta-rì inì añú-rì, ko suni ná káta-rì jíin tú'un júku'un inì. ¹⁶ Chì nú máni tu'un jiní máá-ró jíin añú-ro nákuatá'ú-ró jíin, te ìn cháa tú tu'a, ndasa kuni-de ka'an-de amén nuu tú'un nákuatá'ú-ró-ún, chì tú jiní kuti-dé naún tu'un ká'an-ro. ¹⁷ Chì roó, bueno nákuatá'ú ndíja-ró, ko inga cháa-ún, tú já'nu tu'un inì-de sá'a. ¹⁸ Nákuatá'ú-rí nuu Dios, ja tiní-ga yu'u ká'an-rì vása táká róó. ¹⁹ Ko nuu tíku'nì, chì máá ú'un-ni tu'un ja júku'un inì-rì jíin, játa'an inì-rì ka'an-rì, návã'a suni stá'an-rì nuu sáva-ga cháa, vása já ká'an-rì uxí mil tu'un s̄in yu'u. ²⁰ N̄áni, ma kóo-ró nátu'un s̄uchí lúli jíin tú'un júku'un inì-ro. Chì sua koo-ró nátu'un s̄uchí lúli jíin tú'un ñáá, ko ná yíja va'a-ró jíin já jiní tuní-ro. ²¹ Súan yóso núu ley: Jíin cháa ká'an s̄in yu'u, te jíin sáva-ga cháa ká'an tu'un jiká, súan ka'an-rì jíin ñáyiví yá'a, ko vasa súan te ni ma kúni so'o-i tu'un ká'an-rì, áchí máá Jító'o-yo, áchí. ²² Ja yúan táká yu'u, máni tuni-ni kákuu nuu cháa tú kákandíja, nasu núu cháa kákandíja. Ko tu'un jáni-yó, tuni nuu cháa kákandíja kúu-ún, nasu núu cháa tú kákandíja. ²³ Núsáá te nú taká tíku'nì ndutútú ìn-ni lugar, te taká súan ka'an s̄in s̄in yu'u, te yúan jakoyo cháa tú tu'a xí cháa tú kákandíja, á tú ka'an-de ja kándaa tachi-ro. ²⁴ Ko nú taká-ro kájani-ró tú'un, te kivi ìn cháa tú kándíja xí ìn cháa tú tu'a, te kuni-de kuachi máá-de, sá'a taká-ro, te ndandúkú víi-dé sikí máá-de, sá'a taká-ro. ²⁵ Te tu'un jáni sa'í inì añú-de kenda ndijin. Yúan-na te jukuiñi jíi-de te chiñú'un-de Dios. Te kani ndaa-de tu'un ja ncháá ndija Dios jíin-ró. ²⁶ N̄áni, ja yúan nú kándutútú-ró, te ná ìn ná ìn-ró ío ìn yaa kata-ró, ío tu'un stá'an-ro, ío s̄in yu'u ká'an-ro, ío tu'un sa'í ká'an ndijin-ro, ío ja násama-ró tú'un s̄in yu'u. Ndí'i ná sá'a-ró jiná'an-ró návã'a skuá'nu tá'an-ró. ²⁷ Te nú ío cháa káka'an s̄in yu'u, ná kóo tu'un-ún ja jíin úu-de xí jíin uní-de. Ko ìn-ni-de ìn-ni-de ná ká'an. Te ìn-de ná násama-de tu'un s̄in yu'u. ²⁸ Te nú túu cháa nasama tu'un ío, ná kasú-de yu'u-dé nuu kándutútú-ró-ún núsáá. Te ná ká'an máá-de ja máá-de jíin Dios. ²⁹ Suni súan cháa kájani tu'un, ná ká'an uu xí uní-de, te sáva-ga-de ná nándúkú víi-dé-ún. ³⁰ Te nú inga cháa kánchaa-ún, a ñi jiní ndijin-de yakú tu'un sa'í, te cháa ñi keja'á ná kasú-de yu'u-dé. ³¹ Chì taká-ro kuu kani-ró tú'un ìn-ni-ró ìn-ni-ró, návã'a ná kútu'a taká-ro, te ndundéé iní taká-ro. ³² Te inì añú taká cháa kájani tu'un, kájandatú nuu máá cháa kájani tu'un-ún. ³³ Chì Dios, nasu Dios sáva kúu-ya, chì sua vindaa vinené sá'a-ya. Te nátu'un kásá'a-i nuu taká tíku'nì cháa ndoo, ³⁴ súan ná kasú taká ñasí'í yu'u-ña nuu kándutútú-ró. Chì tú permiso ka'an-ña, chì nasu ñá'nu-ga kúu-ña nátu'un ká'an ley. ³⁵ Te nú kutu'a-ña ìn tu'un kákuñi-ña, te onde ve'e ná kaká tu'un-ña máá yí-ña, chì tuka nuu kúu nú ka'an ìn ñasí'í núu kándutútú-i. ³⁶ Á nuu-ro jiná'an-ró ní kenda tu'un Dios, xí níni nuu máá-ni-ró ní ja tu'un-ya náún. ³⁷ Te nú ìn cháa jáni inì-de ja ìn cháa jáni tu'un kúu-de, xí jika Espiritu jíin-de, ná chú'un va'a inì-de, chì tiñu ñi tá'ú máá Jító'o-yo kúu tu'un cháa-rì nuu-ro. ³⁸ Ko cháa tú játu'ún tú'un yá'a, suni tú játu'ún-yó-de. ³⁹ N̄áni, ja yúan ná kuitú iní-ro káni-ró tú'un jiná'an-ró, te ma kasú-ro núu cháa ká'an s̄in s̄in yu'u. ⁴⁰ Ko ñúkuún ná sá'a káji-ró táká tiñu jiná'an-ró.

15

Tu'un nachaku ndiyi

1 Nñani, vina te kástu'un-rí tu'un va'a nuu-ro já ní jani-ri nuu-ro saá. Chi tu'un yúan, suni a ni kajatá'ú-ró, te suni jín tú'un yúan ká'jin ni'in-ró, ² chi suni jín tú'un-ún ni kakaku-ró, te nú kát'in ni'in-ró tú'un ni jani-ri nuu-ro, nú tú ní kákandíja sání-ró. ³ Chi suni tu'un kánúú já ní ni'in-ri-ún, ni nastá'an-ri nuu-ro: Já ní ji'i Cristo ja siki kuáchi-yó, nátu'un ká'an tutu. ⁴ Te ni yuji-ya. Te ni nachaku-ya núu uní kivi nátu'un ká'an tutu. ⁵ Te ni ndenda ndijin-ya núu Cefas. Te vása ní ndenda-ya núu máá uxí uu-de. ⁶ Te vása ní ndenda-ya núu ví'i-gá u'un ciento ñani-yo ká'jin tútu-de. Te sava cháa-ún, sání-ga káichaku-de. Te sava-de, a ni kají'i-de. ⁷ Te vása ní ndenda-ya núu Jacobo. Te vása núu táká apóstol. ⁸ Te onde sandí'i-na, te suni ni kenda-ya núu-rí, nátu'un nuu in suchi xánú. ⁹ Chi ruu kuu cháa lúli-ga nuu táká apóstol, ja kúka nuu-rí kunání-rí apóstol, kuachi ja ní chindikín-ri tiku'ni Dios. ¹⁰ Te kaa-ri nátu'un ío-ri, chi súan ni jaka tu'un luu ío iní Dios jín-rí. Te tu'un luu ío iní-ya, tú ní jika sání jín-rí, chi sua ni sátiñu-ga-ri vása táká máá cháa-ún. Ko nasu ruu, chi tu'un luu ío iní Dios ja jika jín-rí-ún, ni sá'a. ¹¹ Núsáá te vasa ruu xí vasa cháa-ún, súan kájani-ri tu'un, te súan kákandíja-ró. ¹² Te nú kájani-yó tú'un Cristo ja ní nachaku-ya má'ñú ndiyi, te naja káka'an sava tá'an-ró já tú naún ndiyi nachaku núsáá. ¹³ Chi nú tú naún ndiyi nachaku, suni tú ní náchaku Cristo núsáá. ¹⁴ Te nú tú ní náchaku Cristo, kájani sání-ri tu'un-ya, te suni kákandíja sání-ró-yá núsáá. ¹⁵ Chaa tú káka'an ndaa tu'un Dios kákuu-ri nú súan, chi ni kaka'an-ri ja ní naschaku Dios Cristo, te nú ma náchaku ndija taká ndiyi, tú ní náschaku-ya Cristo núsáá. ¹⁶ Chi nú ma náchaku taká ndiyi, suni tú ní náchaku Cristo núsáá. ¹⁷ Te nú Cristo, tú ní náchaku-ya, kákandíja sání-ró-yá núsáá, te kándiso-ga-ro kuáchi-ró nú súan. ¹⁸ Nú súan ío, te a ni kánaa táká cháa ja ní kají'i nuu ndá'a Cristo núsáá. ¹⁹ Te nú nini máá vina-ni ja káichaku-yo, káñukuu iní-yo Cristo, cháa ndá'ú i kákuu-yó vása sáva-ga cháa núsáá. ²⁰ Ko vina a ni nachaku Cristo ma'ñú ndiyi. Máá-ya ni nachaku xna'an-ga vása táká ja ní kají'i. ²¹ Chi ja siki in cháa, te ni cháa kue'e kuu-yo. Suni súan ja siki in cháa, te nachaku ndiyi. ²² Chi nátu'un káji'i taká-i ni sá'a Adán, suni súan nachaku taká-i sá'a Cristo. ²³ Ko ná in ná in-de ndasa kándita koyo tá'an máá-de: Cristo xna'an-ga, te onde nchaa Cristo, te nachaku cháa káyi'i nda'a-yá. ²⁴ Yúan-na te onde sandí'i-na te xnáa ndí-i-ya já kátá'ú tiñu, jín táká ja kákuñá'nu, jín táká ja kát'in so'o. Yúan-na te nuu máá Táa-yo Dios te nakuá'a-ya ñúu nuu tá'ú-yá tiñu. ²⁵ Chi tá'ú nini máá-ya tiñu onde ná kúxiukú táká ja kájito u'u-ya chí ja'a-yá sá'a-ya. ²⁶ Te máá kué'e kuu-yo, já jito u'u yóo, chi onde sandí'i-na te xnáa-yá-ún. ²⁷ Chi taká ndatíñu ni ki'in Dios, ni chúkú-yá chí ja'a Cristo, te siki já ká'an súan, ja yúan jini kají-yó já tú yí'i Dios nda'a Cristo, chi a ni chí'i Dios taká-ga ndatíñu nda'a Cristo. ²⁸ Ko nú a ni ndí'i taká ndatíñu yí'i nda'a Cristo, yúan-na te suni máá Sé'e-ún kivi-ya ndá'a máá I'a ja ní chí-i-ya táká ndatíñu-ún nda'a-yá, náv'a a máá Dios kut'in ndí-i-ya táká ndatíñu. ²⁹ Chi nú túu, te ndasa sá'a cháa kájanducha siki ndiyi. Te nú tú nachaku kuti ndiyi núsáá, naja kájanducha-dé siki ndiyi núsáá. ³⁰ Te ruu, naja ndita'an hora káindee iní-ri koto-ri tundó'o núsáá. ³¹ Nñani, ká'an ndaa-ri, chi ja siki róo jíná'an-ró kuu ja sátéyí-rí máá-rí nuu Jító'o-yo Cristo Jesús, ndita'an

kiví jí'i-rí. ³² Nátu'un cháa yúkú ká'an-rí. Ní kajatá'an-rí inji ñuu Éfeso jíin kiti xáan, te nú tú nachaku taká ndiyi, naún ya'u-rí ni'in-rí núsáa. Ná kée-yo ná kó'o-yó chí yuchaan ku-u-yo nú súan. ³³ Ma xndá'ú-ro máa-ró, chí nú kájika-ró jíin cháa ñáá, te sáchá'an-de róó, vasa va'a tíñu kásá'a-ró núú. ³⁴ Ná kóo káji iní-ro jíin tíñu ndaa. Ma sá'a-ga-ro kuáchi jíná'an-ró. Chí sava-de, tú kájiní-de nuu Dios. Súan ká'an-rí nává'a ná kúka nuu-ro. ³⁵ Ko sanaa te ka'an ñin cháa: Ndasaa nachaku taká ndiyi, ndasaa koo yiki kúñu-ún nchaaj jíin, achí-de. ³⁶ Já xíní ñáá kákuu-ró. Tata jakín-ro, ma náchaku kuti, onde nú tú kuu xna'an-ga. ³⁷ Te nú tata jakín-ro, nú trigo xí ingá nuni, nasu jakín-ro yukú ja kóo kúkuéé-ga, chí máa nuni víchí kúu ja jakín-ro. ³⁸ Ko Dios, já'a-ya yukú nuni-ún, ndasa nj'jata'an inji máa-yá, te ná ñin ná ñin tata jíin yukú máa. ³⁹ Taká kuñu, nasu ñin-ni kuñu kúu. Ko ñin kuñu kúu ndija kuñu cháa. Te inga kuñu kúu kuñu kiti, te inga kúu kuñu tiyáká, te inga kúu kuñu tisaa. ⁴⁰ Te ío yiki kúñu andíví, te ío yiki kúñu nuu ñú'un. Ko sñin luu káa ja ío andíví, te sñin luu káa ja ío nuu ñú'un. ⁴¹ Te sñin luu káa ndikandii. Te sñin luu káa yoo. Te sñin luu káa tíñuú xíní, chí tú ñin nuu lúu kándaa tíñuú xíní-ún. ⁴² Suni súan kúu ja náchaku taká ndiyi. Jakín-ya te te'yu, naschakú-ya te ma té'yu-ga. ⁴³ Jakín-ya te kuka nuu, naschakú-ya te nduu luu. Jakín-ya te koo víta, naschakú-ya te nduu fuerza. ⁴⁴ Jakín-ya te ja káa yukú, te naschakú-ya ja kí'vi ndee andíví. Ío yiki kúñu yukú, te ío yiki kúñu yí'i ndee andíví. ⁴⁵ Suni súan yóso núú tutú: Adán xnáñúú, ní kuu-de ñin cháa ní kuvá'a jíin vida cuenta ñayivi, achí. Te Adán sandí'i-na kúu máa-yá, te náschakú-ya-í jíin Espiritu-ya. ⁴⁶ Ko cháa xnáñúú, nasu cháa yí'i ndee andíví kúu-de, chí cháa yukú kúu-de. Yúan-na te vása ní chaaj cháa yí'i ndee andíví. ⁴⁷ Cháa xnáñúú kúu cháa nuu ñú'un, chí jíin tikacha ní kuvá'a-de. Te cháa uu, onde andíví vái-ya. ⁴⁸ Taká cháa nuu ñú'un káa nátu'un máa cháa tikacha-ún. Te taká cháa onde andíví káa nátu'un máa cháa andíví-ún. ⁴⁹ Te nátu'un kábito-yó ndasa ní kaa cháa tikacha-ún, suni súan koto-yó ndasa káa cháa andíví-ún. ⁵⁰ Nání, tu'un ya'a ká'an-rí, chí kuñu jíin niñí, ma kúu ni'in tá'u iní ñuu nuu tá'ú Dios tíñu. Ni ja te'yú, ma ni'in tá'u ja má té'yu. ⁵¹ Kuni so'o-ró ná ká'an-rí ñin tu'un sa'í jíin-ró. Nasu taká-yo kusú-yo, ko taká-yo, nasama-yó. ⁵² Já ñin nú núu-ni, nátu'un ñin nakuaní-ni-yó, nuu ndí'i-na nde'e clarín. Chí nde'e clarín, te nachaku taká ndiyi, te ma té'yu-ga. Te yóo, chí nasama-yó. ⁵³ Chí ja te'yú yá'a, kánúú nukú'un ja tuká te'yú. Te ja kúu yá'a, kánúú nukú'un ja tuká kuu kuti. ⁵⁴ Te nú ja te'yú yá'a, nukú'un ja tuká te'yú, te ja kúu yá'a, nukú'un ja tuká kuu, yúan-na te skíkuu ja ká'an tu'un yóso núú tutú: Ní kundéé-yá ní ja'ni-yá kue'e ku-u-yo. ⁵⁵ Róo kue'e ku-u-yo, ndasa kundéé-ró jíin-rí. Róo kue'e ku-u-yo, ndasa tuu-ró rúu. Achí. ⁵⁶ Chí íñu kué'e ku-u-yo kúu kuáchi. Te fuerza kuáchi kúu ley. ⁵⁷ Ko ná kúta'u-yo núú Dios ja já'a-ya fuerza kundéé-yó sá'a Jito'o-yo Jesucristo. ⁵⁸ Nání maní, ja yúan ná kúñi ni'in-ró, ma náyu'ú-ro. Nene ná xndea-ga-ro jíin tíñu kuni máa Jito'o-yo. Chí a kájiní-ro já tú kásatíñu sáni-ró núú máa Jito'o-yo.

16

Sikí já kakín-i xu'ún kuatíñu

¹ Sikí xu'ún kájakín-ro já kuatíñu ñayivi ndóo, suni ná sá'a-ró nátu'un ní tá'ú-rí tíñu nuu tíku'ní ndañú Galacia. ² Ndíta'an kiví ñin semana, ná ñin ná

in-ró vé'e-ró chíva'a s'in-ró yakú najíin, ndasa ni jat'u'un-ya ní'in-ro, náva'a nú ni jaá-ri te tú níni kakín-ro. ³ Te nú ni jaá-ri, te koo cháa kaji máá-ró kuá'a-ró credencial nuu-dé, te tájí-rí-de onde ñuu Jerusalén kincháka-de yakú ja kakín-ro-ún. ⁴ Te nú kee cuenta ja súni ki'in-ri, te k'ingoyo-de jíin-rí.

Consejo jíin sá'an kúta'u

⁵ Te jaá-ri nuu-ro, te nú ni ja'an-ri ñuu Macedonia chi ichi ñuu Macedonia ja'a-ri jaá-ri. ⁶ Chi sanaa te kendo-ri jíin-ró, xí sjá'a-ri viko víjin, náva'a chu'un íchí-ró rúu nú ndénu kuní-ri ki'in-ri. ⁷ Chi vina tú kuní-ri ja ká'an-ri jíin-ró te ja'a-ni-ri ki'in-ri, chi ñúkuu iní-ri kendo-ri jíin-ró yakú kivi, te nú kua'a máá Jító'o-yo tú'un. ⁸ Ko kendo-ri iní ñuu Éfeso, onde jaá kivi Pentecostés. ⁹ Chi bueno ni nuña in yux'é kivi-ri sátiñu va'a-ri. Ko kua'a cháa kájasu ichi ío. ¹⁰ Te nú ni jaá Timoteo, te koto va'a-ró-de, ma síyú'ú-ro-dé, chi tiñu máá Jító'o-yo sá'a-de nátu'un sá'a-ri. ¹¹ Ni in-ró ma sá'á'a iní-ro núu-dé núsáa, chi sua vindáa vinené ná náchu'un íchí-ró-de náva'a ná ncháa-de nuu-ri, chi kundatu-ri-de jíin ñani-yo. ¹² Te cuenta ñani-yo Apolos, xaan ní ka'an ni'in-ri jíin-de ja ná jaá-de nuu-ro jíin ñani-yo. Ko ni in modo tú ní jata'an iní-ya jaá-de vina. Ko jaá ná'in-de, nú ná nuña-de. ¹³ Koo ndito iní-ro jíiná'an-ró. Kuiñi ni'in-ró jíin tú'un kákandíja-ró. Cuenta cháa téyí sátiñu-ró, te ná koo fuerza iní-ro. ¹⁴ Jíin tú'un kúndá'ú iní tá'an sá'a-ró táká tiñu. ¹⁵ Ñani, a kájiní-ro ja vé'e Estéfanos ni kákandíja xna'an-ga iní ñuu Acaya, te bueno kákutéñu-i kájatíñu-i nuu ñáyivi ndóo. ¹⁶ Te ká'an ni'in-ri jíin-ró ja ná kivi-ró chí nda'a ñáyivi kás'a súan, jíin núu táká ñáyivi káchindéé tá'an jíin-ró, jíin ñáyivi kásatiñu jíin-ró. ¹⁷ Kúsii iní-ri ja ní cháa Estéfanos jíin Fortunato jíin Acaico, chi cháa-ún kákuu yunú-ro ja tú ní ká'in presente-ro. ¹⁸ Chi ni ndundéé iní añú-ri jíin iní añú-ro ní kasá'a-de. Ná kuátú'un-ró cháa káa súan. ¹⁹ Sándéé iní-ro, áchí tiku'ni ká'jo ndañúu Asia. Aquila, jíin Priscila, jíin tiku'ni náta'ka iní ve'e-de, onde jíin máá Jító'o-yo káka'an ni'in-de ja ná sándéé iní-ro. ²⁰ Sándéé iní-ro, áchí taká ñani-yo. Te titú ndoo tá'an-ró nú káka'an jítá'an-ró. ²¹ Ya'á kúu tu'un ndéé iní, ni cháa máá-rí Pablo jíin ndá'a-rí. ²² Nú ío in cháa ja ná tú kúmani-dé jíin Jító'o-yo Jesucristo, ná náa-dé. Ña'an-ní Táta. ²³ Tu'un luu ío iní máá Jító'o-yo Jesucristo, ná koo jíin-ró jíiná'an-ró. ²⁴ Kúndá'ú iní-ri taká-ro sá'a Cristo Jesús. Súan ná koo. Amén.

LA SEGUNDA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS CORINTIOS YA'A KUU CARTA UU JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU CORINTO

Sa'an kúta'u

¹ Máa-rí Pablo kúu-ri apóstol nuu Jesucristo, chi súan ni jata'an iní Dios. Te jíin ñaní-yo Timoteo káchaa-ri tutu yá'a nuu tíku'ni Dios kánchaa iní ñuu Corinto, onde jíin núu táká ñayivi ndóo káxiukú níí ñuu Acaya. ² Tu'un luu ío iní, jíin tú'un kuaká'nu iní, ja kí nuu máá Táa-yo Dios, jíin ja kí nuu máá Jito'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin-ró jíná'an-ró.

Ndasa ni sándéé iní Pablo jíin túndó'o

³ Ná kúta'u-yo núu Dios, Táa Jito'o-yo Jesucristo, chi Táa tu'un kúndá'ú iní yóo kúu-ya. Te suni Dios taká tu'un ndúndéé iní-yo kúu-ya. ⁴ Te máa-yá, chi ja'a-ya tú'un ndéé iní-yo núu táká túndó'o káta'an-yo, nává'a yóo, suni kuu kua'a-yó tú'un ndéé iní nuu cháa kájito túndó'o. Te jíin tú'un ndúndéé iní-yo sá'a Dios ja ká'an máa-yó máa tú'un ndéé iní. ⁵ Chi nátu'un jíto ta'an-yo kuá'a túndó'o jíin Cristo, suni súan bueno ní'in-yo tú'un ndéé iní-yo sá'a máa Cristo. ⁶ Ko nú kájito máa-rí túndó'o, yuán kúu ja ná káku máa-ró te koo ndéé iní-ro. Xí nú kándundéé iní-ri, yuán kúu ja ná ndúndéé iní-ro. Chi ní'in-ro tú'un-ún, te nú jíin paciencia ná ndó'o-ró túndó'o ni kando'o-ri. ⁷ Te tú násama iní-ri ja káñukuu iní-ri sikí róo, chi a kájini-ri ja nátu'un kájito ta'an-ro túndó'o jíin-rí, suni súan kándundéé tá'an iní-ro jíin-rí. ⁸ Kákuni-ri, ñáni, ja ná júku'un iní-ro sikí túndó'o ni kata'an-ri iní ñuu Asia. Chi ni kuku'á iní añú-ri ja á yani ma kánda-ri, te káindatu ká'nu-na-ri ja kúu-ri núu. ⁹ Ko máa-rí, a ni kaja'ncha iní-ri ja kúu-ri. Súan sá'a-ya nává'a ma kándíja-ri ja kúu nama-ri máa-rí, chi sua nuu Dios ja náschakú-ya ndíyi, kándíja-ri. ¹⁰ Chi máa-yá, ni nama-ya rúu jíná'an-ri onde nuu á yani kuu-ri, te náma-ya rúu. Te káñukuu iní-ri, ja súni nama-ga-ya rúu. ¹¹ Suni ná chéndéé-ró rúu ja kakán ta'u-ro ja'á-ri, nává'a suni kua'a-í, ná nákuatá'ú-i ja sikí rúu, ná ni kani'in-ri ta'u-ri ni sá'a kua'a-í ja ni kajikan ta'u-í.

Naja tú ní jaa yachi Pablo

¹² Chi jíin yá'a kúu ja kásatéyí-ri máa-rí. Chi iní añú-ri kúu testigo ja ni kajika kuu va'a ñúkuún-ri iní ñuyívi, jíin tú'un ndoo iní, jíin tú'un kájí iní cuenta Dios, nasu jíin tú'un ndíchí cuenta ñuyívi, chi sua jíin tú'un luu ío iní Dios. ¹³ Chi tuká káchaa-ri tu'un jaá núu-ro, chi ja á káka'u-ró-ún kúu, te a kájuku'un iní-ro. Te ñúkuu iní-ri ja ná júku'un va'a va'a iní-ro, ¹⁴ chi ndaa, kájuku'un iní-ro iní tá'ú, ja onde kívi ncháa máa Jíto'o-yo Jesús, te koo shí iní-ro ja sikí rúu, te suni súan koo shí iní-ri ja sikí róo jíná'an-ró. ¹⁵ Te súan ni jani ndíja iní-ri. Te yuán jaá-ri nuu-ro xná'an-ga núu, nává'a kusí iní-ro úu jínu. ¹⁶ Chi ichi núu-ro jaá-ri, yuán-na te ja'a-ri kí'in-ri ñuu Macedonia núu, te ndenda-ri ñuu Macedonia, te nchaa-ri nuu-ro ingá jínu, te róo nachu'un íchí-ró rúu kí'in-ri ñuu Judea núu. ¹⁷ Te ja súan ni kuu iní-ri jaá-ri, te cháa nátu'u iní kúu-ri náún. Xí tú'un ja jáni iní-ri sá'a-ri-ún, tu'un jáni yúku-ni iní máa-rí

kúu náún. Yachí ká'an-ri: Kuu, kuu, yúan-na te: Túu, túu, náún. ¹⁸ Chí skíkúu va'a Dios, te jiní-ya já tú'un káka'an-ri jíin-ró, nasu ká'an-ri: kuu, yúan-na te: Túu-ni. ¹⁹ Jesucristo kúu Se'e Dios. Te Silvano jíin Timoteo jíin ruu, ni kajani-ri tu'un-ya núu-ro. Te jíin-ya, nasu tú'un kuu, jíin tú'un túu ío, chí nuu máa-ya, ío máni tu'un kuu. ²⁰ Chí taká tu'un ni keyu'u Dios, ni ka'an: Kuu, ja cuenta máa-ya. Te máa-yó, káka'an-yo: Amén, nuu-ya, chí kánakana jaa-yó Dios. ²¹ Te Dios kúu I'a skétá'an ni'in ruu jíin róo jíin Cristo. Te ni chaa-ya tínu siki-yo. ²² Te suni máa-ya, ni chaa-ya tuni siki-yo, te ni ja'a-ya Espiritu-ya iní añú-yo já kúu seña-yo. ²³ Té jaa-ga-ri Corinto, chí tú kuní-ri kana jíin-ri nuu-ro. Te ná kúu Dios testigo, ndasa jáni iní añú-ri. ²⁴ Nasu kákuni-ri kutin ni'in-ri so'o-ró ndasa kákandja-ró, chí sua káchindéé tá'an-ri jíin-ró já ná kúsi-gá iní-ro. Chí ká'jin ni'in-ró jíin tú'un kákandja-ró.

2

¹ Ko súan ni chaa iní-ri ja má jaa-ri inga jínu nuu-ro jíin tú'un ndúkuí'a iní-ro sá'a-ri. ² Chí nú ndúkuí'a iní-ro sá'a-ri, te ndé chaa kúu ja násási iní ruu, chí suni máa cháa ja ndúkuí'a iní sá'a-ri-ún. ³ Te suni tu'un yá'a ni chaa-ri nuu-ro, nává'a nú ni jaa-ri, te ma kúkuí'a iní-ri sá'a cháa ja násási níni iní ruu jian. Te jáni ndija iní-ri ja nátu'un kúsi iní-ri, suni koo si iní taká-ro. ⁴ Chí siki já jito xaan-ri tundó'o, te tá'u'u iní añú-ri, te xaan ndé'e nducha núu-ri, kúu ja ní chaa-ri tutu yá'a nuu-ro, nává'a ná kuní-ro já maní xaan-ri jíin-ró, nasu já ndúkuí'a iní-ro sá'a-ri.

Siki tú'un kuña ká'nu iní

⁵ Ko nú in chaa sákuí'a iní-de ruu, nasu níni ruu sá'a-de jíin-ri, chí suni onde siki taká-ro sá'a-de. Súan ká'an-ri, nává'a tú ka'an xaan-gá-ri nuu-ro. ⁶ Te sava-ró, ni kákana jíin-ró núu-dé, te su súan-ni a ni kuu castigo yá'a siki in chaa súan. ⁷ Já yúan súa ná sá'a-ró tóká'nu iní-ro núu-dé jíná'an-ró, te ka'an-ro tú'un ndéé iní jíin-de, nává'a má ndáki'vi tu'un kuí'a iní-ún xiní-dé. ⁸ Te ká'an ni'in-ri jíin-ró, ja ná náka'an maní-ro jíin-de jíná'an-ró. ⁹ Chí suni ja siki tínu yá'a kúu ja ní chaa-ri nuu-ro, nává'a koto ncha-ri róo, te kuní-ri nú kájandatu va'a-ró taká tínu. ¹⁰ Te nú sá'a-ró tóká'nu iní-ro núu in chaa, suni ruu. Te nú ni sá'a-ri tóká'nu iní-ri nuu in-de, siki já maní-ri jíin-ró núu Cristo, yúan ní sá'a-ri tóká'nu iní-ri nuu-dé, ¹¹ nává'a ma kúndéé Satanás xndá'ú yóo, chí a kájiní va'a-yó modo tin yátá-ún yóo. ¹² Ná ni ja'an-ri nuu Troas ja káni-ri tu'un va'a Cristo, ni nuña ichi já ká'an-ri ni sá'a máa Jító'o-yo. ¹³ Ko tú ní kúsi iní añú-ri chí tú ní náni'in-ri ñani-ri Tito. Yúan-na te ni nakuatá'ú-ni-ri nuu taká cháa-ún, te ni ki'in-ni-ri ichi kuá'an-ri nuu Macedonia. ¹⁴ Ko ná kúta'u-yo núu Dios, chí bueno kúndéé-yó skáka-yó tínu Cristo sá'a-ya, chí taká lugar jichá nuu tu'un-ya kuá'an kásá'a-yó, te kájiní tu'un-i-ya. ¹⁵ Chí tu'un Cristo, bueno skáka-yó já'an sá'a Dios, te jaa tu'un-ún nuu cháa kákaku jíin núu cháa kánaa. ¹⁶ In chaa-ún, vaša jini so'o-de tu'un-ún, ná kúu i-de. Te inga chaa jini so'o va'a, ná kúchaku-ni-de. Te ja siki taká tu'un yá'a, ndé chaa kanda jíin. ¹⁷ Chí nasu cháa káxi kó tú'un Dios cuenta mercancia kákuu-ri, vaša kásá'a sava chaa súan, chí sua chaa ndaa kákuu-ri. Nátu'un chaa ni táji Dios vai kákuu-ri, chí Dios, jiní-ya ndasa káka'an-ri tu'un Cristo.

3

Siki tú'un contrato jáa

1 A n̄i ndejá'á-yó ingá jínu ká'an-yo já'a máá-yó náún, xí kánandí'i-r̄i tutu ka'an ja'a-rí ja kúu róó, xí tutu ka'an-ro já'a-rí nátu'un sava-de náún. 2 Róó kákuu tutu-r̄i yóso-ro iní añú-r̄i, te kájini taká cháa nuu, te káka'u-de. 3 A kájini ndijjin-i ja róó kákuu tutu n̄i chaa Cristo, ja ní kaskáka-r̄i, ko nasu jíin tinta, ch̄i jíin Espíritu Dios, I'a chakú, n̄i chaa-ya, ni nasu núu yúu tabla, ch̄i ichi iní añú. 4 Yuán kúu tu'un kájani ndija in̄i añú-r̄i jíin núu Dios sá'a máá Cristo. 5 Nasu kájani in̄i-r̄i ja kákundéé máá-rí ja máá-rí sik̄i tíñu-ún, ja kákuu in̄i-r̄i. Ch̄i súan já'a máá Dios tu'un ja kúndéé-yó. 6 Ch̄i sik̄i in̄i contrato jáá, játiñu va'a-r̄i sá'a-ya, ko nasu já ká'an letra, ch̄i ja ká'an máá Espíritu kúu. Ch̄i letra já'ni, ko Espíritu náschakú. 7 Te tu'un-ún ja kúu-yo jíin núu, ch̄i n̄i yošo núu yúu. Te xaən ní ndii ncháa kiv̄i ní chaa-ún. Te n̄i ndii ncháa nuu Moisés n̄i sá'a. Te ja yuán tú ní kákuu nde'é sé'e Israel nuu-dé, vása kuéni kuéni n̄i nda'va ja ndii ncháa-ún. 8 Te nú súan ió yuán, naga n̄i kuu tu'un Espíritu. Á tú ví'í-gá ndii ncháa nuu. 9 Ch̄i nú tu'un ja tá'nu ndatu-yo jíin, n̄i ndii ncháa, ví'í-gá ndii ncháa xaən tú'un nasándaḡ yóó. 10 Ch̄i ja ní ndii ncháa-ún, tuká ndii ncháa jíin yá'á, ch̄i n̄i'in-ga ndii ncháa ya'á. 11 Ch̄i nú ja ní nda'va-ún n̄i ndii ncháa, ví'í-gá ndii ncháa ja kóo n̄i káni. 12 Nú súan káñukuu in̄i-r̄i, te ná chúndéé in̄i-r̄i ka'an-r̄i núsáá, 13 te tú kásá'a-r̄i nátu'un n̄i sá'a Moisés, ja ní jasú-de in̄i sa'ma núu-dé, náva'a tú kuu nde'é sé'e Israel nuu-dé ndasa kuanda'va ja ní ndii ncháa-ún. 14 Ko in̄i añú máá cháa-ún n̄i ndasu, ch̄i onde vina nú káka'u-de tu'nte contrato aná'an, te suni nátu'un ndasú-ni sa'ma-ún nuu-dé, tú núña, ch̄i onde nú kándija-yó Cristo, yuán-na te kuxio sa'ma-ún ki'in. 15 Suni sáni onde vina, nú káka'u-de tutu n̄i chaa Moisés, te ndasú-ni sa'ma-ún nuu añú-de. 16 Ko nú naxió káva in̄i-de nuu máá Jító'o-yo, te sa'ma-ún kuxio-ni ki'in. 17 Ch̄i máá Jító'o-yo kúu-ya Espíritu. Te nuu ió Espíritu máá Jító'o-yo, yuán ió nuu káka kuu ndicha-na-yo. 18 Núsáá te taká máá-yó, tú ndasú nuu-yo, te kánde'é-yó núu máá Jító'o-yo, nátu'un nuu in̄i espejo, ndasa ndii ncháa nuu-yá. Te suni súan ndii ncháa kánasama-yó nátu'un káa máá-yá. Súan sá'a Espíritu Jító'o-yo jíin-yó.

4

1 Ja yuán ní chaa-ya tíñu yá'a sik̄i-r̄i nátu'un n̄i kundá'u in̄i-ya rúu. Te tú kákuítá-r̄i, te tú káyú'ú-r̄i. 2 Ch̄i sua n̄i kachaxio-r̄i tu'un yísa'í ja kúka nuu-yo sá'a-ún kua'an. Tú xndá'ú-r̄i kájika kuu-r̄i, ni tú kánasama-r̄i tu'un Dios, ch̄i sua káka'an ndijjin-r̄i tu'un ndaa. Te taká ñayivi kájini in̄i añú-i ja káka'an va'a-yó onde nuu Dios. 3 Te nú sáni-ga ndasú sik̄i tú'un va'a káka'an-r̄i, nuu cháa naa ndasú sik̄i. 4 Ch̄i ja t̄in so'o ñuyivi yá'a, n̄i jasú xin̄i cháa tú kákandija, náva'a tú tuun ndua tú'un va'a nuu já jiní tuni cháa-ún, te kun̄i-de ndasa luu kánchaa Cristo, ch̄i muestra Dios kúu-ya. 5 Ch̄i nasu tú'un máá-rí kájani-r̄i, ch̄i tu'un máá Jító'o-yo Jesucristo kúu. Te ruu kákuu-r̄i mozo-ro já sik̄i Jesús. 6 Ch̄i Dios kúu I'a n̄i tá'ú-yá tíñu ja ná kúndijjin ñuñáa. Te n̄i stúun-ya iní añú-r̄i, náva'a ná kun̄i-r̄i nuu Jesucristo ndasa ndii ncháa Dios.

Ndasa ndo'o ñuyivi kándija

7 Ko tu'un yá'a n̄i un̄i in̄i yiki kúñu vitá xaən-rí, náva'a ná kun̄i-r̄i ja onde nuu Dios kúu nuu k̄i fuerza n̄i'in xaən, nasu núu máá-rí kenda. 8 Kájito-r̄i tundó'o taká lado, ko kákanda-r̄i jíin. Tú kákutuní in̄i-r̄i ndasa sá'a-r̄i, ko káñukuu ná'in in̄i-r̄i. 9 Káchindik̄in-i ruu, ko tú xndóo-ya rúu. Kástují-í ruu, ko tú káxnáa-í ruu. 10 Te taká lado kájika kuu-r̄i, te nene a yani kuu yiki kúñu-r̄i, ná n̄i j̄i'

Jesús, náva'a jíín yíki kúñu-rj te ná kuní ndijin-i tu'un nĭ nachaku Jesús. ¹¹ Chi ruu, nini káichaku-rj, nene kája'a-rj máá-rí, te ná kúu-rj nú kuu-rj sikĭ Jesús, náva'a jíín yíki kúñu ndá'ú-rj yá'a, ná kuní ndijin-i tu'un nĭ nachaku Jesús. ¹² Ja yúán jĭka kue'e kuu-rj jíín-rí, te jíín-ró jĭka tu'un kuchaku-ro. ¹³ Ko ĩn-ni modo kákandĭja-rj, nátu'un cháa nĭ cháa nuu tutú: Nĭ kandĭja-rj te ja yúán ní ka'an-rj, áchĭ. Suni súan kákandĭja-rj, te ja yúán káka'an-rj. ¹⁴ A kájinĭ-rj ja máá I'a nĭ naschakú Jesús, suni naschakú-ya rúu jííná'an-rj ja jíín Jesús, te kani-ya rúu nuu-ya onde jíín róo jííná'an-ró. ¹⁵ Chi taká tundó'o yá'a kándo'o-rj ja sikĭ róo jííná'an-ró, náva'a nándeá-ga tu'un luu-ya kí'in nuu kuá'a-gá-i, te ná káa-ga ná nákuatá'ú-i, te ná nákana jaa-i Dios. ¹⁶ Ja yúán tú káyu'ú-rj, chi sua ndújáá añu-rj ĩn ĩn kivĭ, vaša kuakuítá yiki kúñu-rj. ¹⁷ Chi tundó'o kájito-rj vina, tú ká'ú kúu, chi núnúu-ni kúu, te ná ní'in-rí ta'u ñá'nu, luu xaḡn, kúu-rj ní káni sá'a-ún. ¹⁸ Tú kánde'é-rí nuu ndatĭñu ja jíín ndijin-yo núu, chi sua kánde'é-rí nuu ndatĭñu ja tú jíín ndijin-yo núu. Chi ndatĭñu ja jíín ndijin-yo núu, ja'a-ni kí'in. Ko ndatĭñu ja tú jíín ndijin-yo núu-ún, kundito ní káni.

5

Ve'e ja tú ní kuv'a ja jíín ndá'a

¹ Chi a kájinĭ-rj ja vé'e kuii ncháa-rj nuu ñu'un yá'a, nú ná náa, te a káñava'a-rj ĩn ve'e ká'nu nuu Dios, ko ĩn ve'e ja násu jíín ndá'a ní kuv'a, chi ní káni súan-ni ío máá onde andívĭ. ² Te ja sikĭ yá'a kúu ja kájaka nuu inĭ-rj, chi kákunĭ-rj kundasu ve'e-rj andívĭ-ún sikĭ-rí. ³ Chi nú ná nándasu sikĭ-rí, te ma kóo víchĭ lí-gá-rj. ⁴ Chi suni súan ruu ja ká'in-rj inĭ ve'e kuii yá'a, ndá'ú xaḡn kájaka nuu inĭ-rj, chi tú kákunĭ-rj kúvíchĭ lí-rí, chi sua kákunĭ-rj koso tá'an ku'un-rj, náva'a kunuu ja kúu-ún kí'in, te kendo ja kúchaku-ún ní káni. ⁵ Ko I'a nĭ sáva'a ruu ja súan nduu-rj, Dios kúu-ya. Te máá-ya nĭ ja'a-ya Espĭritu inĭ-rj ja kúu seña nuu-rí. ⁶ Ja yúán nene ká'io ndée inĭ-rj. Te kájinĭ-rj ja níni ká'in-rj chĭi yiki kúñu yá'a, kájika kuu jĭká-rí nuu máá Jító'o-yo. ⁷ Chi sikĭ ja kákandĭja-rj te kájika-rj, nasu ja kánde'é-rí nuu. ⁸ Ko tú yú'ú-rj, vaša ví'í-gá kákunĭ-rj kenda-rj chĭi yiki kúñu yá'a, ja nájaa-rj kuxiukú-rj jíín máá Jító'o-yo. ⁹ Nándúkú ndée vá'a-rj núsáa, vaša ká'in jĭká-rí, xĭ káxiukú-rí ve'e ká'in yani-rj, ko ná kúsi inĭ-ya sá'a-rj. ¹⁰ Chi níni kuíñi ndijin taká-yo yú'u mesa Cristo sánda'a-ya tíñu-yó, náva'a kí'in ĩn ĩn-yó yá'u-yó nú ndasa tíñu nĭ kasá'a-yó jíín yiki kúñu-yó, vaša va'a xĭ vaša ñáa.

Ndasa naketá'an-i jíín Dios sá'a-yó

¹¹ Kájinĭ-rj kuandatu-rj nuu máá Jító'o-yo, te káskandĭja-rj ñayĭvi. Ko a jíín ndijin Dios ruu jííná'an-rj, te suni káñukuu inĭ-rj ja kájinĭ ndijin-ro rúu jíín inĭ añu-ro. ¹² Nasu núu-ro káka'an tuku máá-rí ja'a máá-rí, chi kákastu'ún-rí modo ndasa sátéyĭ-ró máá-ró sikĭ rúu, náva'a ná ní'in-ro tú'un xndío káni-ró núu cháa ja kásátéyĭ-de máá-de ja kánde'é-de ndasa kándaḡa nuu-dé, tú kánde'é-de ndasa kándaḡa inĭ añu-de. ¹³ Chi nú cháa kándaḡa kákunĭ-rj, sikĭ ja jíín-rj nuu Dios kúu. Te nú cháa ká'io kájinĭ inĭ kákunĭ-rj, sikĭ ja jíín-rj nuu róo kúu. ¹⁴ Chi tu'un kúnda'ú inĭ Cristo, stétuu ruu sá'a-rj tíñu yá'a. Chi súan kájani inĭ-rj ja nú ĩn-ya ní jí'ĭ ja'a taká ñayĭvi, te nátu'un nĭ kájinĭ taká-i núsáa. ¹⁵ Te nĭ jí'ĭ-ya ja'a taká ñayĭvi. Ja yúán ñayĭvi káichaku, tuká kuchaku-i ja máá-i, chi kuchaku-i ja sikĭ máá-ya, I'a nĭ jí'ĭ te nĭ nachaku ja sikĭ máá-i. ¹⁶ Ja

yúan ondé vina te ní-gá kua'an-yo, ma káni yúku iní-ri koto-ri ni in ñayivi, vasa súan ni kajani yúku iní-ri siki Cristo sáa, ko vina tuká jani iní-ri súan. ¹⁷ Chi nú in ñayivi yí'i-i nda'a Cristo, a ni nduu jáá-i, te tu'un tú'ú, a ni kaja'a kua'an. Te vina a ni ndi'i ni kandujáa. ¹⁸ Te ndi'i ya'á ní sá'a Dios. Chi máa-yá a ni nasketá'an-ya náku jíin máa-yá ni sá'a Cristo. Te ni chaa-ya tíñu siki-ri ja kástu'ún-ri ndasa naketá'an-i jíin-yá. ¹⁹ Te jandáa, chi jíin Cristo ni jiku Dios, nasketá'an máa-yá ñuyévi jíin máa-yá, te taká kuachi kásá'a chaa tú ní chí'i-ya cuenta siki-dé. Te ni chaa-ya tíñu siki-ri ja ná káni-ri tu'un ndasa naketá'an-i jíin-yá. ²⁰ Ja yúan vái koyo-ri jíin sí'vi máa Cristo. Te ná sá'a-yó cuenta ja yú'u núy Dios kakuu-ri. Te káka'an nda'ú-ri jíin-ró jíin sí'vi máa Cristo, ja ná naketá'an-ró jíin Dios. ²¹ Te Jesús, tú ní sá'a-ya kuáchi. Te ni nduu-ya kuáchi ni sá'a Dios ja yóó, náva'a kendo nda-yo modo Dios sá'a Cristo.

6

¹ Suni súan ruu, káchindéé tá'an-ri jíin-yá. Te káka'an ni'in-ri jíin-ró ja má kuatá'ú sáni-ró tú'un luu ío iní Dios. ² Chi áchi-ya: Máa kivi vá'a ni jini so'o-ri tu'un ká'an-ro, te kivi ní kaku-ró ní nama-ri róó. Vina-ni kúu máa kivi vá'a, vina-ni kúu máa kivi náma-ri róó, áchi-ya. ³ Ni in chaa, tú káskivi-ri-de nuu ní in kuachi, náva'a ma ká'an-i siki tíñu kándiso-ri. ⁴ Chi sua káskikuu va'a-ri jíin táka tíñu, natu'un kájatíñu-ri nuu Dios. Te ni kakanda-ri vasa kájito-ri tundó'o, vasa kánandi-i-ri, vasa kándukuí'a iní-ri, ⁵ vasa káskúun-i yunu xii sukun-ri, vasa táan-í ruu vekaa, vasa kándonda va-a-i siki-ri, vasa kána tajn-ri, vasa kája'ni-ri máa-ri ja núma'ná, vasa ká'io ndichá iní-ri. ⁶ Ko kájika-ri jíin tú'un ndoo, jíin tú'un júku'un iní, jíin paciencia, jíin tú'un maní iní, jíin Espíritu Santo, jíin tú'un kúndá'ú ndija iní, ⁷ jíin tú'un ká'an káji, jíin fuerza Dios, jíin tú'un jika ndaa nuu tú'ma-yó, kúu ichi ndávésé-ri, te kúu ichi ndává'a-ri, ⁸ vasa jíin'ún káka'an-i jíin-ri xí túu, vasa kájatú'ún-i ruu xí túu. Káka'an-i ja cháa xndá'ú kakuu-ri, vasa chaa ndaa kakuu-ri. ⁹ Káka'an-i ja tú kánakuni-i ruu ko a kájiní va'a-i ruu, xí ja káji'i-ri, ko káchaku ná'in-ri, xí ja káxndó'o-i ruu, ko tú ní kája'ni-i ruu. ¹⁰ Káka'an-i ja kándukuí'a iní-ri, ko nene ká'io si'i iní-ri, xí ja cháa ndá'ú kakuu-ri, ko kásá'a kúk-ri kua'a ñayivi, xí ja tú naún káñava'a kuti-ri, ko máa-ri xín ndi'i. ¹¹ Róó chaa ñuu Corinto. ni kaka'an káji-ri jíin-ró, te onde jíin iní jíin añu-ri ni kundá'ú iní-ri róó. ¹² Ruu, chi ío lugar iní añu-ri ja kúu róó, ko róó, tú kásá'a-ró lugar iní añu-ro ja kóto ndá'ú-ro núy-ri. ¹³ Natu'un jíin sé'e-ri ká'an-ri. Ná kundá'ú tuku iní máa-ró ruu, náva'a in núu ná xndió káni-ró tú'un-ún.

Siki tú'un tú kivi nduu-yo jíin tíñu ñáa

¹⁴ Ma kivi koyo nduu-ro jíin ñayivi tú káandíja, chi naún tíñu ketá'an sá'a tu'un ndaa jíin tú'un ñáa. Te ndasa ketá'an ñundijin jíin ñúñáa. ¹⁵ Ndasaka'an in núu tú'un Cristo jíin tú'un Belial, xí ndasa kuñi ká'nu chaa kándíja jíin cháa tú kándíja. ¹⁶ Ndasaka'an kani tá'an tu'un ve'e i Dios jíin tú'un ndoso. Chi yóó kakuu-yó vé'e i Dios, I'a chakú, natu'un ni ka'an Dios: Kunchaa-ri te kaka kuu-ri ma'ñu-i, te kuu-ri Dios máa-i, te kuu-i ñayivi máa-ri. ¹⁷ Chi máa Tatá Dios ká'an-ya: Ja yúan ná kenda koyo-ró má'ñu máa-de, te ná sásin-ró máa-ró, te ma ké'é-ró tíñu chá'an, te naki'in sé'é-ri róó, ¹⁸ te ruu kuu-ri Táa-ro jíná'an-ró, te róó jíná'an-ró kúu-ró sé'e yíi-ri jíin sé'sí-i-ri, áchi máa Tatá Dios, I'a kuñá'nu tá'ú tíñu.

7

1 Ñáñi, káñava'a-yó tú'un yá'a ja ní keyu'u-yá, te ná nákachá ndi'i-yó táká cha'an ndíso yiki kuñu-yó jín añu-yo núsáá. Te ná kuándatu-yo núu Dios, te ná síyja-yó máá-yó jín tú'un nī nasándoo-ya yóó.

Ja ní nakani inī tiku'nī kándija

2 Ná kani va'a inī-ro já kúu ruu. Tú ní ñin cháa ní kásá'a ndiva'a-rī jín-de. Tú ní ñin cháa ní kásijita-rī. Tú ní ñin cháa ní káxdá'ú-rī. ³ Nasu ká'an-rī tu'un yá'a ja náxndii-rī sikī-ro, chí a nī ka'an-rī jín-ró já kákdá'ú inī-rī róó, te ñin ká'nu-ni kuu-yo, te ñin ká'nu-ni kuchaku-yo. ⁴ Xaān chundéé inī-rī ká'an-rī tu'un-ró. Xaān sateyí-rī máá-rī ja sikí róó jíná'an-ró. Xaān ío ndéé inī-rī. Xaān kúsii inī-rī, vasa taká tundó'o yá'a kájito-rī. ⁵ Chí ná nī jakoyo-rī ñuu Macedonia tú ní kúu kuti ndétatú-rī, chí sua nī kajito-rī tundó'o taká lado. Ichi fuera kájatá'an, ichi inī kayu'ú-rī. ⁶ Ko cháa ndúkuí'a inī, ndundéé inī-de sá'a Dios, te nī nasándéé-yá inī-rī jíná'an-rī ja ní ncháa Tito. ⁷ Ko nasu máá ñin sikí já ní ncháa-de, chí suni nī kákusii inī-rī jín tú'un ndéé inī ja ní ndundéé inī-de nī kasá'a-ró. Chí nī nakani-de tu'un nuu-rí ndasa kájítú inī-ro, ndasa kánde'e-ro, ja káñukuu inī-ro rúu. Te ja yúan ní kusii-gá inī-rī. ⁸ Chí vasa nī kukuí'a inī-ro ní sá'a carta-rī, tuká nákani inī-rī vasa a nī nakani inī-rī, chí a nī jiní-rī ja ní kándukuí'a inī-ro yakú-ni kivi ní sá'a carta-rī. ⁹ Te vina kúsii inī-rī. Ko nasu sikí já ní kándukuí'a inī-ro, chí sua ja ní kanakani inī-ro ní sá'a ja ní kándukuí'a inī-ro. Chí súan nī kunī máá Dios ja ní kándukuí'a inī-ro, te tú ní xnáa-ro ní ñin ta'u-ro sá'a-rī. ¹⁰ Chí nú kándukuí'a inī-yo nátu'un kuní Dios, yúan-na te ná nákani inī-yo te kaku-yó. Nú sá'a-yó súan, te ma yú'ú-yo. Ko nú cuenta sikí ñuyivi yá'a kándukuí'a inī-yo, te kuu-yo sá'a. ¹¹ Nī kándukuí'a inī-ro nátu'un kuní Dios. Vina te ndé'e ndasa xaān ní kájítú inī-ro ní sá'a, te xaān ní kaka'an-ro já'a máá-ró, te xaān ní kakití inī-ro, te xaān ní kayu'ú-ro, te xaān ní kañukuu inī-ro, te xaān ní kanandúkú víi-ro, te xaān ní kákana jín-ró núu kuáchi. Te bueno ndoo nī káenda-ró, tú naún kuáchi ní kenda sikí-ro. ¹² Ja yúan vasa nī cháa-rī tutu-ún nuu-ro, ko nasu sikí cháa nī sá'a kuáchi-ún kúu, te ní nasu sikí cháa nī ndo'o-ún kúu, chí sua náv'a ná kuní ndijín-ro jíná'an-ró ndasa káñukuu inī-rī sikí róó nuu Dios. ¹³ Ja yúan ní kándundéé inī-rī nī sá'a tu'un ndéé-ró. Ko ví'i-gá nī kákusii inī-rī nī sá'a tu'un nī ndusii inī Tito, chí nī nani'ín inī añu-de nī kasá'a-ró. ¹⁴ Chí nī nduteyí ñin tí'li inī-rī nákani-rī tu'un nuu-dé ndasa kásá'a-ró. Te tú ní kúka nuu-rí jín, chí nátu'un nī kaka'an ndaa-rī taká tu'un jín-ró, suni súan nī kee ndaa taká tu'un nī kaka'an téyí-rí cuenta róó nuu Tito. ¹⁵ Te káa-ga kúndá'ú inī-de róó, hora nukú'un inī-de ndasa káandatú taká-ro, jín ndasa káyu'ú-ro te kákisi-i róó ná nī kajatá'ú-ró-de. ¹⁶ Kúsii inī-rī, chí tú yú'ú-rī ndasa kásá'a-ró jín ní ñin tiñu.

8

Sikí já jakín-i xu'ún kuátíñu ñayivi ndá'ú kándija

1 Ñáñi, suni súan kákastu'ún-rí nuu-ro, ndasa nī ja'a Dios tu'un luu ío inī-ya núu tiku'nī kákdája ká'io inī ñuu Macedonia. ² Chí kua'a tundó'o nī ja'a-ya núu-í, ja ní jito ncháa-ya-í. Te vasa ndá'ú xaān káta'an-i, ko nī kákusii xaān iní-i. Te bueno ká'io inī-i nī kaja'a-i najjín. ³ Te a jiní máá-rí ja taká ja á kúu sá'a-i, nī kaja'a-i. Te sobra-ga nī kaja'a-i, nátu'un kákana kuu inī máá-i. ⁴ Te nī'in xaān ní kajikan-i permiso nuu-rí ja ná chindéé chítuu-i sava-ga

chaa ndoo. ⁵ Ko nasu ñin súan káñukuu iní-ri núú, chí sua xna'an-ga ñi kaja'a-i máa-i nuu máa Jíto'o-yo jíin núu-rí, chí súan ñi jata'an iní Dios. ⁶ Te ja yúan ní kaka'an ñi'in-ri jíin Tito ja ná sjínu ndi'i-de tiñu luu yá'a jíin-ró jíiná'an-ró, nátu'un ñi keja'á-de sá'a-de núú. ⁷ Bueno kásá'a-ró táká-ni. Bueno kákandija-ró. Bueno kaka'an-ro. Bueno kájuku'un iní-ro. Bueno kájítu iní-ro. Bueno kákundá'ú iní-ro rúu. Suni súan ná ndea-ga tiñu luu yá'a sá'a-ró núsáa. ⁸ Na tú ká'an-ri nátu'un ká'an chaa tá'ú tiñu, chí sua ndé'é-ri nú kákundá'ú ndija iní-ro-í. Te jíin modo kájítu iní sava-ga-í ná chíku'a-ri róó. ⁹ Chí a kájiní-ro tú'un luu ío iní Jesucristo, ja ní kundá'ú iní-ya róó. Te ja yúan ní nasándá'ú-ya máa-yá, vasa kúká-ya núú, náva'a koo kúká-ró jíiná'an-ró sá'a tu'un ñi kundá'ú-ya. ¹⁰ Te ja'a-ri consejo yá'a nuu-ro. Andujin ñi ka'io iní-ro sá'a-ró, te ní keja'á-ró sá'a-ró. ¹¹ Núsáa te vina ío va'a ja ná sjínu ndi'i tuku-ró sá'a-ró. Te nátu'un ñi kájítu iní-ro kéja'á-ró, vina te nú ndasa já'a tundó'o, suni súan ku'a-a-ró. ¹² Chí nú kúu iní-yo ku'a-a-yó, kuu ku'a-a-yó ndasa ñáva'a-yó, nasu ja nú tú naún ñáva'a-yó. ¹³ Chí nasu ká'an-ri tu'un yá'a ja ná kuíñi jinu sava-i jíin túndó'o, te róó kuíñi ñi'in-ró jíin túndó'o, ¹⁴ chí sua kuní-ri ja ná koo ñin nuu. Te vina kua'a káñava'a-ró te ku'a-a-ró núu-í, chí kánandi'i-ga-í, náva'a suni súan nú ku'a'a ñáva'a-i te ku'a-a-i nuu-ro, nú kánandi'i-ga-ro, náva'a ketá'an ñin nuu sá'a-ró. ¹⁵ Nátu'un yóso núu tutú: Chaa ñi kanastútú kuá'a, tuká naún ní kéndoo, te chaa ñi kanastútú yakú-ni, tuká naún ní kánandi'i-de, áchí. ¹⁶ Ko ná kúta'u-rí nuu Dios ja iní añú Tito ñi ja'a-ya suni tu'un kájítu iní-ri ja kúu róó. ¹⁷ Chí ñi jatá'ú ndija-de tu'un ñi kaka'an-ri jíin-de, ko suni súan jítu iní-de ki'in-de ichi ja-de nuu-ro jíiná'an-ró, chí súan kána kuu iní máa-de. ¹⁸ Te jíin-de kátájí-ri ñin ñani ja-de nuu-ro. Te tiku'ñi taká lado, kájatú'un-i chaa-ún, chí bueno jáni-de tu'un va'a. ¹⁹ Te nasu máa ñin ya'a, chí suni taká tiku'ñi ñi chaa tiñu siki-dé, ja kúu-de chaa chindéé tá'an jíin-rí jíin tiñu luu yá'a. Te kástútú-rí náva'a nakana jaa-i máa Jíto'o-yo sá'a, te náva'a kuní-i ndasa kájito ndá'ú-ri nuu-í. ²⁰ Súan kásá'a-ri, náva'a ma ká'an ndiva'a ni ñin chaa siki-rí, ndasa kinchaka-ri xu'un kuá'a yá'a ja ní kaja'a-ró. ²¹ Kájítu iní-ri sá'a-ri tiñu jíin'ún, ko nasu máa ñin nuu máa Jíto'o-yo, chí suni súan jíin núu táká chaa. ²² Suni kátájí-ri ñani-ri ja jíin-de jíiná'an-de, chí tiñu jítu iní chaa yá'a, tñi jínu ñi kajito nchaa va'a-ri-de. Te ví'i-gá vina jítu-ga iní-de, chí tuká yá'ú-de ja kúu róó. ²³ Chí Tito, máa-de kúu chaa chindéé tá'an sátiñu jíin-rí ja siki róó. Te sava-ga ñani-yo-ún, máa-de kákuu ndaja'a tiku'ñi kákandija, te kánkana jaa-i Cristo sá'a-de. ²⁴ Te ná stá'an ndijin-ro núu-dé jíin núu táká tiku'ñi ndasa kákundá'ú ndija iní-ro rúu, te ndasa tú ní kásatéyí sáni-ri máa-rí nuu-dé ja siki róó.

9

¹ Chí cuenta siki xú'ún kájakin-ro ja kuátíñu ñayivi ndóo, tú ñini cháa-ga-ri tutu nuu-ro. ² Chí a jiní-ri ja kúu iní-ro sá'a-ró. Ja yúan sátéyí-ri máa-rí nuu ñayivi ñúu Macedonia, chí ká'an-ri ja ñúu Acaya, a ká'io tu'a-de onde kuia andujin. Te modo ja ní kasá'a-ró, ñi ndukanda iní sava-de ñi sá'a. ³ Ko tájí-ri ñani-yo núu-ro náva'a tú sátéyí sáni-ri máa-rí siki tiñu yá'a ja siki róó, náva'a ná koo tu'a-ró jíiná'an-ró nátu'un ñi ka'an-ri. ⁴ Chí sanaa te jaa yaku chaa ñuu Macedonia jíin-rí. Te nú kuní-de róó, ja tú ká'io tu'a-ró, yúan-na te koo tuká nuu-rí jíiná'an-ri jíin-ró, ja súan ñi kaka'an-ri ja ká'io tu'a ndija-ró núú. ⁵ Ja yúan kánúu-gá ñi ka'an nda'ú-ri jíin ñani-yo, ja ná kúxnúu-de ja-de

nuu-ro, te ná sátu'a-de xu'un já ní kakeyu'u-ro, náv'a koo tu'a natu'un ñ ndatíñu ja kakuu iní-ro ní ja'a-ró, nasu já ní kastétuu-ri róó kúu. ⁶ Ko tu'un yá'a ká'an-ri: Chaá kakin táma, suni táma nástútú-de. Te chaá kakin kua'a, suni kua'a nástútú-de. ⁷ Ná ñin ná ñin-de ná kakín-de ndasa táva iní-de. Ma kúxi iní-de kua'a-de, chi nasu fuerza kúu. Chi Dios, kúmaní iní-ya jín ñáyivi kúxi iní já'a. ⁸ Te máá Dios kuu sá'a-ya já ná ndeá ndí tiñu luu nuu-ro, náv'a ná kayá-ro táká ndatíñu, náv'a nene kanda va'a-ró, te kuu kua'a nú-ro ndá'a núu táká tiñu va'a. ⁹ Natu'un yóso núu tutú: Ondé jichá ni ja'a-ya núu ñáyivi káta'an ndá'ú. Te tiñu ndaa sá'a-ya, nene kendoó ní káni. Achí. ¹⁰ Te I'a já'a tata nuu cháa sáka, suni kua'a-ya stáa kée-dé. Nakoko-ga itu-ro sá'a-ya. Te xndeá-ga-ya, te skuá'nu-ga-ya, tiñu ndaa sá'a-ró. ¹¹ Te ná kúkúká-ró jín táká, náv'a a kuu kua'a kua'a-ro, te skáka-ri nuu-í. Te yuán sá'a ja kánakuatá'ú-i nuu Dios. ¹² Chi xu'un kájakin-ro já kúu sikí tiñu yá'a, nasu níni nuu táká ñáyivi ndóo chindéé tá'an jín-i, chi suni kua'a-í kánakuatá'ú núu Dios sá'a. ¹³ Te tiñu yá'a kúu ja jito nchaá róó. Te ja yuán kánakana jaa-i Dios sikí já káandatu-ro jín já kájatú'un-ró tú'un va'a Cristo. Chi va'a kakuu iní-ro kájakin-ro náv'a kuaatíñu máá-i jín sáva-ga-í. ¹⁴ Suni súan kájukan ta'u máá-i ja'a-ro jín'an-ró. Chi káñukuu xaan iní máá-i róó, sikí já ní sjá'a Dios tu'un luu ío iní-ya ní ja'a-ya núu-ro. ¹⁵ Ná kúta'u-yo núu Dios, chi ni kin ndiva'a-na-ya tá'u-yá ni ja'a-ya núu-yo.

10

Ja ní ka'an Pablo ja'a tiñu ndíso-de

¹ Ko ruu, Pablo, chi jín tú'un vitá iní, jín tú'un maní iní ío iní Cristo, ká'an ndá'ú-ri jín-ró. Ruu, nú kánchaa-ri jín-ró, chi sá'a súchí ndíja-ri iní-ri nuu-ro, ko nú kánchaa jiká-ri, chi a chundéé-ni iní-ri ká'an ni'in-ri jín-ró. ² Yuán ká'an ndá'ú-ri jín-ró vína, náv'a a nú ni jaa-ri nuu-ro, te tú níni chundéé iní-ri ka'an xaan-ri, vasa jáni ndíja iní-ri ja ká'an-ri súan nuu sáva-ga-de ja kájani iní-de ja kájika kuu yúkú-ni-ri. ³ Chi vasa kájika kuu-ri iní ñuyivi, ko tú kájatá'an-ri natu'un kájatá'an-i iní ñuyivi. ⁴ Chi ja kájatá'an-ri jín, nasu já kájatíñu-i iní ñuyivi kakuu, chi ja yí'i fuerza Dios kakuu. Te kuu xnáa-ún táká ndatíñu ni'in. ⁵ Káxnáa-rí taká tu'un kástatá'an-i, jín tú'un ja ndúkú sávixi máá, kuni kasu ichi náv'a a ma kuni sáva-ga-i nuu Dios núu. Ko ñin-ri so'o taká tu'un kájani iní-i, náv'a a kuu kuandatu-i nuu Cristo. ⁶ Te ká'io tu'a-ri ja xndó'o-ri chaá tú káandatu, onde nú ná skíkuu máá-ró kuandatu va'a-ró. ⁷ Nde'é-ró núu táká ndatíñu ndasa kájito. Nú ñin chaá jáni ndíja iní-de ja yí'i-de nda'a Cristo, ná sá'a-de cuenta ja natu'un yí'i máá-de nda'a Cristo, suni súan ruu. ⁸ Chi vasa sátéyí-ga-ri máá-rí sikí tiñu ni chaá-ya sikí-rí jín'an-ri, te ma kúka nuu-ri sá'a, chi tiñu-ún ni chaá máá Jíto'o-yo sikí-ri ja skuá'nu-ga-ri róó jín'an-ró, nasu já xnáa-rí róó. ⁹ Chi tú kuni-ri ja káni iní-ro já ndúkú-rí síyú'ú-ri róó jín carta-ri. ¹⁰ Chi ío chaá káka'an ndíja: Carta-de xaan ndái, te ni'in ká'an, ko nú ni chaá-de, tú ndáján jito-de, te tu'un ká'an-de chi tú káxáan, áchí-de. ¹¹ Te chaá-ún, ná sá'a-de cuenta ja natu'un káka'an-ri jín carta nú ká'jin jiká-rí, suni súan kakuu-ri jín tiñu nú ká'jin-ri nuu-ro. ¹² Chi tú kákuni-ri kivi nduu-ri jín-de, ni ja skétá'an-ri máá-rí jín sáva chaá ja kájatú'un-de máá-de. Máá cháa-ún, káchikuá'a-de máá-de ja máá-de, te káskétá'an-de máá-de jín tá'an-de, ko tú ká'io káji iní-de ja súan. ¹³ Ko ruu, ma sjá'a-ri punto ja sátéyí-ri

máá-rí, chĩ nání káa máá kú'a nĩ ja'a Dios nuu-rí, te jaꝥ ku'a-ún onde nuu máá-ró jíná'an-ró. ¹⁴ Nasu kásjá'a-rĩ punto káskáa-rĩ ku'a-rĩ nátu'un tú ní jakoyo-rĩ nuu-ro núú, chĩ sua ruu kákuu ja xnañúú ní jakoyo-rĩ onde nuu róó kájani-rĩ tu'un va'a Cristo. ¹⁵ Tú sjá'a-rĩ punto ja sátéyíí-rí máá-rí sikĩ tíñu kásá'a inga cháa, ko kañukuu inĩ-rĩ ja ná yĩja-ga modo kákandija-ro, te súan ná ndea xaꝥ-gá tíñu sá'a-rĩ jín róó jíná'an-ró, ¹⁶ nává'a kani-rĩ tu'un va'a nĩ-gá ñuu ío onde yata ñuu-ro. Súan te tú nĩni sátéyíí-rí máá-rí sikĩ tíñu ja á ká'io tu'a nĩ sá'a inga cháa. ¹⁷ Ko cháa ja sátéyíí-de máá-de, ná sátéyíí-de máá-de sikĩ máá Jító'o-yo. ¹⁸ Chĩ nasu cháa ja játú'ún máá kúu ja kéndoo jínú'ún, chĩ sua cháa ja máá Dios játú'ún-yá-de.

11

¹ Kuña ká'nu inĩ-ro ná ká'an-rĩ ñin tí'li tu'un katachĩ jín-ro. Kuña ká'nu inĩ-ro núsáá vij. ² Chĩ kúkuñĩ-rĩ ja'a-ro jín tú'un kuñĩ Dios, chĩ nĩ ja'ncha-rĩ tu'un ja stánda'a-rí róó jín ñin-ni yii, kúu máá Cristo, te stá'an-rĩ róó nuu-yá nátu'un ñin ña'an jáá íi. ³ Ko nátu'un koo, nĩ xndá'ú-tí Eva jín tú'un ndíchí-tí, súan yú'ú-rĩ jín-ro ja sánaa te sana nuu ja jini tuni-ro, te sanaa te sía-ro modo kájĩ, modo ndoo, ja káchĩñú'ún-ro Cristo. ⁴ Chĩ nú inga cháa cháa, te kani-de tu'un inga Jesús nuu ja á nĩ kajani-rĩ nuu-ro, xĩ nú kuatá'ú-ró ingá espíritu nuu ja á nĩ kajatá'ú-ró, xĩ ingá tu'un nuu ja á nĩ kachu'un inĩ-ro, a jini-rĩ ja bueno kájandéé inĩ-ro jín. ⁵ Chĩ apóstol yúan, vasa kúñá'nu xaꝥ-dé ká'an-de, ko tú kánúú kúti-dé kanduu-de ruu, jáni inĩ-rĩ. ⁶ Chĩ vasa tú jákuta'an ka'an-rĩ, ko ndíchí-rí, te ndivii táká ya'a, a nĩ kastá'an kájĩ-rĩ nuu-ro jíná'an-ró. ⁷ Te ruu, nĩ nasásúchĩ-rí máá-rí nává'a kéndoo jínú'ún-ro, te tú ní xikó-rí tu'un Dios nuu-ro. Te kuꝥchi nĩ kivi-rĩ ja ní sá'a-rĩ súan náún. ⁸ Nĩ tevíchí-rí sava-ga tiku'nĩ ja ní ñin-rĩ xu'ún-i, nává'a jaꝥ-rĩ kuatíñu-rĩ nuu-ro. ⁹ Chĩ ná kánchaꝥ-rĩ jín-ro núú, te nĩ nand'i-rĩ yaku najún, ko tú ní stáa-rĩ sikĩ ní ñin-ro. Chĩ vasa nĩ nand'i-rĩ, ko ñani-yo ja ní kikoyo-de ichi ñuu Macedonia, nĩ kaja'a kua'a-dé nuu-rí. Te tú ní stá'an kuti-rí róó jíná'an-ró, te ni ma sá'a-rĩ. ¹⁰ Te jín tíñu yá'a ná sátéyíí-rí máá-rí. Ma kasú-de nuu-rĩ ja súan ka'an-rĩ nĩ ndañúú Acaya núsáá, chĩ tu'un ndija Cristo ká'an-rĩ. ¹¹ Te najá. Tú kúndá'ú inĩ-rĩ róó náún. Máá Dios, a jini-ya. ¹² Ko sá'a-ga-rĩ tíñu sá'a-rĩ yá'a, chĩ cháa-ún, kásátéyíí-de máá-de, kándúkú-de cuestión, káka'an-de ja ñin núú-ni kásatíñu-de jín-rí, ko ma kúndéé-de, chĩ kasu-rĩ nuu-dé. ¹³ Chĩ cháa yúan, apóstol falso kákuu-de. Te máni káxndá'ú-de jín tíñu kásá'a-de. Ko kásá'a-de máá-de ja apóstol Cristo kákuu-de. ¹⁴ Nasu tíñu naa inĩ-yo ndé'é-yó kúu, chĩ suni máá Satanás, násama máá, te ndúu ndajá'a ndú ncháa. ¹⁵ Ja yúan, nasu tíñu káxáan kúu, chĩ cháa kajatíñu nuu já'ú, kánasá'a-de máá-de, te kásá'a-de ja cháa kajatíñu ndaa kákuu-de. Te jín yá'u tíñu kásá'a máá-de, súan naa-dé. ¹⁶ Ná ká'an-rĩ inga jínu. Ni ñin cháa, ma káni inĩ-de ja cháa katachĩ kúu-rĩ. Te nú súan, ná kuatá'ú-ró rúu vasté nátu'un ñin cháa katachĩ, nává'a kuu sátéyíí-rí máá-rí ñin tí'li-ga núsáá. ¹⁷ Tu'un ká'an-rĩ yá'a, nasu ní tá'ú tíñu máá Jító'o-yo, chĩ sua ká'an-rĩ nátu'un ká'an cháa katachĩ. ¹⁸ Chĩ tini-de, kásátéyíí-de máá-de ndasa kákuñi-de jín modo kásá'a ñayivi. Te ruu, suni ná sátéyíí-ga-rĩ máá-rí núsáá. ¹⁹ Chĩ kákuu va'a inĩ-ro káandatu-ro núu cháa káñáá xini, chĩ cháa ká'io kájĩ inĩ kákuu-ro. ²⁰ Chĩ nú ñin cháa taan-dé róó, sátiñu sáni-ro, xĩ nú ñin cháa kee-dé sikĩ-ro, xĩ nú ñin cháa kuanchaa-de ndatíñu-ro, xĩ nú ñin cháa sañá'nu-de máá-de, xĩ nú ñin cháa stuji-dé yiki núu-ro, bueno kájandéé inĩ-ro

jíin-de jiní-rí. ²¹ Kúka nuu-rí, chí vítá máá-rí te ja yúán tú ní kásá'a xaan-rí súan, áchí-rí vii. Chí nátu'un chúndéé iní inga cháa sátéyíí-de máá-de, suni súan ruu chúndéé iní-rí ká'an-rí tu'un katachí. ²² Chaa hebreo kákuu-de náún. Suni ruu. Chaa Israel kákuu-de náún. Suni ruu. Tata Abraham kákuu-de náún. Suni ruu.

Tundó'o ni jito Pablo sikí tú'un-ya

²³ Chaa kájatíñu nuu Cristo kákuu-de náún. (Ká'an-rí nátu'un cháa kátachí.) Ko ruu ví'í-gá. Kua'a-gá tíñu sá'a-rí. Nasaa vuelta kákuun-de yunu xii sukun-rí. Xaan-gá já'an-rí vekaa. Ni kuu kua'a jínu káku-rí kuu-rí. ²⁴ Chaa judío, ñin-na te jínu uu xiko cuarta ni kaja'a-de ruu u'un vuelta. ²⁵ Uní jínu ni kí'in-rí yunu xii. ñin jínu ni kí'in-rí yuu. Uní jínu ni ta'u barco-rí. ñin ñúú te ñin ndúú ni kaxndée ñinu-rí nuu kúnú ndúcha mar. ²⁶ Kua'a jínu ni ja'an jíká-rí ichi. Ni kuu káku-rí nuu yúcha. Ni kuu káku-rí nuu ñáku'ná. Ni kuu káku-rí nuu ñáyivi ñúu-rí. Ni kuu káku-rí nuu ñáyivi sñin nación. Ni kuu káku-rí iní ñuu. Ni kuu káku-rí máá iní ñu'un té'é. Ni kuu káku-rí nuu mar. Ni kuu káku-rí ma'ñú ñaní tú ká'jin ndaa. ²⁷ Ni kuitá-rí. Ni kana tajin-rí. Ni sátiñu-rí. Kua'a jínu ni kuu já'ni-rí máá-rí numa'ná. Ni kuu jí'i-rí soko, te jíchí-rí ndúcha. Ió kua'a kivi tú ní'in-rí kee-rí. Ni kuu tá'an vjin-rí te jika kuu víchí-ni-rí. ²⁸ Te sikí táka tundó'o tá'an-rí-ún, ío inga. Chi taká kivi nákani xaan iní-rí te jítu iní-rí ja kúu taká tiku'ni kákandja. ²⁹ Ndé ñáyivi vítá iní-i, te ruu tú vítá iní-rí náún. Ndéja kánangava nuu kuáchi sá'a inga cháa, te ruu tú ndúkíjí xini-rí náún. ³⁰ Te nú kánúú sátéyíí-rí máá-rí, te ná sátéyíí-rí máá-rí sikí já vítá iní-rí. ³¹ Máá Dios, Táa Jito'o-yo Jesucristo, ja kánakana jaa-i-ya ñí káni ñí kuiá, a jiní-ya já tú xndá'ú-rí. ³² Iní ñuu Damasco ni sá'a gobernador jíin-rí, cháa tá'ú tíñu ndañúu ñin rey Aretas, ja ní káindasu-de yuñúu cháa Damasco, ja ñin-de ruu kákuu-de núú. ³³ Ko iní ñin jika ni kandee-rí. Te ni kákiñi'in-i ruu yaú ventana. Te ni káskúun-i ruu jiká vé'e nama ñuu Damasco. Te súan ni káku-rí iní nda'a cháa-ún.

12

¹ Níni sátéyíí-rí máá-rí ja máá-rí vasa tú ní'in tíñu. Ka'an-rí sikí tú'un ni stá'an ndijin máá Jito'o-yo núu-rí jíin já ní skóto-ya ruu. ² Jiní-rí nuu ñin cháa yí'i-de nda'a Cristo, ja ío uxí kuun kuiá ni ndéché cháa-ún ni ja'an-de onde andívi uní. Te nú jíin yiki kúñu-de, xí naún, tú jiní-rí, xí ní xndóo-de yiki kúñu-de, tú jiní-rí. Dios kúu l'a jiní. ³ Te jiní-rí cháa-ún. Te nú jíin yiki kúñu-de, xí ní xndóo-de yiki kúñu-de, tú jiní-rí. Dios kúu l'a jiní. ⁴ Ja ní ndéché-de ni ja'an-de onde nuu jardín andívi. Te yúan ni jini so'o cháa-ún tu'un sa'í, ja má kúu kastu'un ní ñin cháa. ⁵ Sikí cháa-ún, ná sátéyíí-rí máá-rí, ko ja jíin máá-rí, ja máá-rí, ma sátéyíí-rí máá-rí, chí sua nú jíin tú'un vítá iní-rí te kuu. ⁶ Nú kuni-rí sátéyíí-rí máá-rí, tú káñáá xini-rí. Chí ka'an ndaa-rí. Ko ma sá'a-rí. Ko ma ká'an-rí súan, chí sanaa te ñin cháa kani-ga iní-de ja súkún-ga ku'a-rí vásá já jiní-de ruu, xí já jini so'o-de tu'un-rí. ⁷ Chí sikí já ní stá'an ndijin kua'a-ya nuu-rí, tú kuni-ya já já'a ku'a saña'nu-ga-rí máá-rí. Já yúan ní cháa ñin kue'e nuu-rí. Te ñin yuchi Satanás kúu-ún, ni stuji núu-rí, náva'a tú já'a ku'a kusí iní añu-rí jíin máá-rí. ⁸ Ja yúan ní kuu uní jínu ká'an ndá'ú-rí jíin máá Jíto'o-yo, já ná cháxio-ya-ún kí'in. ⁹ Te ni ka'an-ya jíin-rí: Tú níni, chí tu'un luu ío iní-rí kúu ja kánúú núu-ro, chí nú ká'io vítá iní ñáyivi, yúan-na te fuerza-rí ná yíja iní-i, áchí-ya. Ja yúan kusí xaan iní-rí sátéyíí-rí máá-rí sikí já vítá iní-rí, náva'a

ná kúnchaa fuerza máá Cristo jín-rí. ¹⁰ Ja síkí yúán kúu ja xáan kúsi iní-rí jín tú'un vitá iní, jín tú'un kástá'an-i ruu, jín tú'un nándí'i-rí najjín, jín tú'un káchindikín-i ruu, jín tú'un tá'an-rí tundó'o ja síkí Cristo. Chí hora ío vitá-rí, máá hora-ún ío ndáján-rí. ¹¹ Chaa kañáá xiní sá'a-rí máá-rí ja súan sátéyí-rí máá-rí. Ko máá-ró, nì kastétuu-ró rúu, chí sua ka'an-ro já'a-rí jíná'an-ró núu. Chí ní tú kuí'a kuti cháa kúu-rí nuu apóstol kákuu ví'i-gá-ún, vasa tú na tiñu-rí. ¹² Te mañú táká-ro ní jo ndíja taká tuni nì sá'a-rí cuenta apóstol, jín taka paciencia jín tuni, jín tiñu ñá'nu, jín tiñu náa iní-yo ndé'é-yó. ¹³ Naún ta'u kuí'a nì ni'in-ro vasa sáva-ga tiku'nì kákandíja, chí máni ja tú ní stáa kuti-rí síkí-ro. Sá'a tuká'nu iní nuu-rí ja súan nì sá'a ndiva'a-rí jín-ro.

Ja kuní Pablo ki'in-de vuelta uní sándaq-de tiñu-i

¹⁴ Te vina a ío tu'a-rí ja jáa-rí nuu-ro vuelta uní. Ko nasu já stáa-rí síkí-ro jíná'an-ró, chí nasu ndátíñu-ró kuní-rí, chí róo kuní-rí. Chí se'e, tú modo kaya-i ja kúu táa-i, chí sua kaya táa ja kúu se'e-de. ¹⁵ Ko ruu chí kúsi iní-rí kanu-rí cuenta máá-rí, te vasa onde máá-rí ná sjíta ndí'i-rí máá-rí síkí añu-ro. Síkí já kúndá'ú xa'an-gá iní-rí róo, ja yúán nú ku'a kákundá'ú iní-ro rúu, náún. ¹⁶ Ja jáan, ko ruu, vasa tú ní stáa kuti-rí síkí-ro, chí sua nì tiñ yátá-rí róo, chí chaa maña kúu-rí káka'an-ro. ¹⁷ Jaán, jín in tá'an chaa nì tájí-rí nì jaá nuu-ro, ní xndá'ú-rí róo, náún. ¹⁸ Nì ka'an nda'ú-rí jín Tito jaa-de, te nì tájí-rí in ñani kujaa jín-de. Te xí sánaa ní xndá'ú Tito róo. Nasu jín in-ni xiní kájika kuu-rí náún. Te nasu in-ni ichi kájika-rí náún. ¹⁹ Kájani iní-ro já kándúkú-rí ka'an-rí ja'a máá-rí nuu-ro náún. Máá Dios jini-ya já káka'an-rí tu'un Cristo. Náni máni, taká yuán kásá'a-rí náva'a ná yíja-ga iní-ro. ²⁰ Chí yú'ú-rí ja sánaa nú ná jáa-rí, te ma ní'in-rí róo nátu'un játa'an iní máá-rí. Ní róo, ma játa'an iní-ro rúu. Chí sánaa kákanaá-ro, kákukuásún iní-ro, kákiti iní-ro, kásávin-ro máá-ró, káka'an tú'ún síkí tá'an-ró, kákutuku iní-ro kájito tá'an-ró, kásávin-ro máá-ró, tú kétá'an kásá'a-ró. ²¹ Chí nú sanaa jáa tuku-rí, yuán-na te kuka nuu-rí sá'a Dios kuní-ro jíná'an-ró. Te ndukuí'a iní-rí sá'a kua'a cháa kásá'a kuachi ichi yátá, chí tú kákuni-de nakani iní-de síkí taká tiñu chá'an kásá'a-de, ja kásá'a téné-de, ja kásá'a kuaxán-de.

13

¹ Ya'á kúu vuelta uní ja jáa-rí nuu-ro jíná'an-ró. Te jín tú'un ka'an uu xí uní testigo te kundaq taká tiñu. ² A nì kana jín-rí nuu ñáyivi ní kasá'a kuachi-ún, te suni nuu sáva-ga-i. Te vina vasa jíká kánchaa-rí, ko kána jín tuku-rí nuu-í, ná nì ka'an-rí kivi ní jaa-rí vuelta uu nì kanchaa-rí jín-ro chí nú jaa-rí inga jínu, te ma ká'an vitá-rí jín-i. ³ Chí kájikan-ro prueba ja nú ndaa ká'an Cristo ja ká'an-rí yu'u núu-yá. Te I'a-ún, tú vitá-ni jiku-ya já'a róo, chí sua jiku-ya jín fuerza ja'a róo jíná'an-ró. ⁴ Chí vitá-ya te nì j'i-ya jíká cruz, ko chakú-ya sá'a fuerza Dios. Te suni súan yóo, vitá iní-yo jín-yá, ko kúkuéé-ga te kuchaku-yo jín-yá sá'a fuerza Dios ja'a yóo jíná'an-yó. ⁵ Ná nándúkú víi máá-ro síkí máá-ró, te kuní-ro nú kákandíja va'a-ró xí túu, chí sanaa te ká'in-ga-ro núu kuachi. Xí tú kájini-ro máá-ró ja ncháa Jesucristo iní-ro náún, te nú ma kéndoo kuí'a-ro. ⁶ Ko núkuu iní-rí ja ná kuní-ro jíná'an-ró já rúu tú kákendoo kuí'a-rí. ⁷ Te kájikan ta'u-rí nuu Dios, náva'a ma sá'a-ró ní in tiñu ñáá jíná'an-ró, ko nasu síkí já ná kúndéé-rí kéndoo va'a-rí. Chí kuní-rí ja ná kúndéé-ró sá'a-ró tiñu va'a, vasa ruu ná kóo-rí nátu'un chaa kéndoo kuí'a,

n̄i j̄in̄i-r̄o. ⁸ Chi mā kúu kas̄u-ri ichi tú'un ndaa, ch̄i máni sua skáka-r̄i t̄u'un ndaa. ⁹ J̄a yúán kákusī in̄i-r̄i nú vitá in̄i-r̄i, te róó, nú ká'io fuerza in̄i-r̄o. Te kájikan ta'̄u-r̄i j̄a ná ȳja va'a-ga in̄i-r̄o. ¹⁰ J̄a yúán vasa kánchaa j̄iká-r̄i, te cháa-r̄i taká t̄u'un yá'a nuu-r̄o, náva'a tú kundij̄-r̄i nuu-r̄o te ka'an xaan-r̄i j̄ín-ró. Ch̄i n̄i j̄a'a máá J̄ito'o-yo fuerza-ȳa núu-r̄i j̄a skuá'nu-r̄i róó, nas̄u j̄a xnáa-r̄i róó. ¹¹ A n̄i ka'an-yo núsáá, ñáni. Ko íó ñin máá tú'un-na t̄u'un ka'an-r̄i j̄ín-ró. Ná kóo sī in̄i-r̄o. Ná siȳja-ga-r̄o máá-ró. Ná sándéé in̄i-r̄o j̄íná'an-ró. Vindáa vinené ná kúxiukú-ró. Te máá Dios, I'a ndiso t̄u'un kuaká'nu in̄i, j̄ín tú'un kúndá'ú in̄i, ná kúnchaa-ȳa j̄ín-ró j̄íná'an-ró. ¹² Nú káka'an-r̄o j̄ín tá'an-ró te ndoo titú tá'an-ró. Taká ñaȳivi ndóo, káka'an-i j̄a ná sándéé in̄i-r̄o j̄íná'an-ró. ¹³ T̄u'un luu ío in̄i máá J̄ito'o-yo Jesucristo j̄ín tú'un kúndá'ú in̄i Dios yóó, j̄ín tú'un kété'an ká'nu-yó j̄ín Esp̄iritu Santo, ná kóo j̄ín taká-r̄o j̄íná'an-ró. Súan ná kóo. Amén.

LA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS GALATAS YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU GALACIA

Sa'qn kúta'u

¹ Máa-rí Pablo kúu apóstol. Ko nasu ñayivi ní kásá'a, ni nasu ñin ñayivi ní káchaa tiñu siki-rí, chí máa Jesucristo jín máa Táa-yo Dios, I'a ni naschakú-ya Jesús ma'ñú ndíyi. ² Te onde jín táká ñani káxiukú jín-rí yá'a, káchaa-ri tutu nuu táká tiku'ni kákandíja ní ndáñú Galacia. ³ Tu'un luu ío iní, jín tú'un kuaká'nu iní, ja kú nuu máa Táa-yo Dios, jín ja kú nuu máa Jító'o-yo Jesucristo, ná kóo jín-ró jíná'an-ró. ⁴ Chí I'a-ún ni soko-yá máa-yá ja siki kuáchi yóo, náva'a tava-yá yóo iní ñuyivi ñáá yá'a, nátu'un játa'an iní máa Táa-yo Dios. ⁵ Ja yúan ná nákana jaa-yó-yá ní káni ní kuiá. Amén.

Sikí ja tuká inga tu'un ndaa ío

⁶ A ni kana-ya xiní-ro siki tú'un luu ío iní Cristo. Te náa iní-ri ndé'é-rí naja xaán yachí ni kaskéndo-ro-yá, te ni kakivi nduu-ro siki ingá tu'un. ⁷ Ko tú kuti ingá tu'un va'a ío, vasa ío ñayivi kaská'an róo, te kákuñi-i nasama-i tu'un va'a Cristo. ⁸ Ko sanaa te ruu jíná'an-ri, xí ñin ndajá'a ándívi, káni sñin inga tu'un nuu-ro jíná'an-ró, te nú tú kété'an jín tú'un ni kajani-ri nuu-ro-ún, ná náa cháa-ún. ⁹ Nátu'un a ni kaka'an-ri jín-ró, suni súan ká'an tuku-ri vina: Nú ndé cháa jáni sñin inga tu'un nuu-ro, te nú tú kété'an jín tú'un ni kajatá'ú-ro-ún, ná náa cháa-ún. ¹⁰ Te á ñayivi xí Dios kuatú'ún rúu kuni-ri, xí ndúkú-ri ja kúsi iní ñayivi sá'a-ri náún. Ko jandáa ká'an-ri jín-ró ja nasu mozo Cristo kúu-ri nú súan ná ndúkú-ri sá'a-ri ja kúsi iní ñayivi núu.

Onde nuu Dios vai tu'un ká'an Pablo

¹¹ Ko kástu'ún-rí nuu-ro jíná'an-ró, ñani, ja tú'un va'a ja ní jicha nuu kua'an ni sá'a-ri, nasu tú'un ñayivi kúu. ¹² Chí nasu ñin ñayivi ní stá'an tu'un yá'a nuu-rí, ni tú ní kútu'a-ri sá'a ñayivi, chí Jesucristo ni stá'an ndijin-ya núu-rí. ¹³ Chí a ni kajini tu'un-ró rúu, ndasa ni sá'a-ri sáa, ná ní chiñú'ún-rí tu'un judío, te ni chindikín téyí-rí tiku'ni Dios, te xndí-i-ri-i kuni-ri núu. ¹⁴ Te ni kutu'a-ga-ri jín sá'an judío vasa ñayivi kája'nu jín-rí. Te ni jítú-ga iní-ri jín táninu vuelú-ri. ¹⁵ Te ni teta'an-ya rúu onde ná ñú'un-ri chí náa-ri. Te jín tú'un luu ío iní-ya ní kana-ya xiní-rí. ¹⁶ Te nuu ní kusí iní Dios ja jín rúu te stá'an ndijin-ya Sé'e-ya, náva'a kani-ri tu'un-ya núu ñayivi sñin nación, yúan-na te tú ní jiká tu'un kúti-rí ni ñin ñayivi. ¹⁷ Ni tú ní ja'an-ri ñuu Jerusalén nuu cháa ja á kákuu apóstol vasa rúu. Chí ni ja'an-ri ñuu Arabia. Yúan-na te ni no'on tuku-ri ñuu Damasco. ¹⁸ Yúan-na te onde nuu uní kuia, te ni ja'an-ri ñuu Jerusalén, ni jandé'é-rí Pedro. Te ni kanchaa-ri xia'un kivi jím-de. ¹⁹ Ko tú ní jini-ri nuu ingá apóstol, chí ñin-ni nuu Jacobo ñani máa Jító'o-yo ní jini-ri. ²⁰ Tu'un yá'a cháa-ri nuu-ro, te a jini Dios ja tú xndá'ú-ri. ²¹ Yúan-na te ni ja'an-ri ní ndáñú Siria jín Cilicia. ²² Ko tiku'ni kákandíja nuu Cristo iní ñuu Judea, tú ní kánakuni kuti-i ruu. ²³ Máa ní kajini tu'un-ni-i káka'an: Chaa-ún

nĭ chindikĭn-de yóo sáa. Te xndí'i-de tu'un kákandĭja-yó kunĭ-de núú, ko a jani-de tu'un yá'a vina. Achí-i. ²⁴ Te nĭ kanakana jaa-i Dios ja súan nĭ sá'a-ya jíin-rí.

2

¹ Yúan-na te onde nuu uxí kuun kuá, te nĭ ja'an tuku-rĭ ñuu Jerusalén jíin Bernabé, te suni nĭ jaka-rĭ Tito nĭ ja'an jíin-rí. ² Te nĭ ja'an-rĭ, chĭ súan nĭ tá'ú ndijĭn-ya tíñu nuu-rí. Te nuu cháa ñá'nu nĭ kastu'un sá'í-rĭ naún tu'un jáni-rĭ nuu ñáyivi sĭin nación, chĭ sanaa ní jika kuu sáni-rĭ, xí káka kuu sáni-ga-rĭ jáni inĭ-rĭ. ³ Ko Tito, ja jíka-de jíin-rí, vasa cháa ñuu Grecia kúu-de, tú ní kástétuu-de cháa xitĭ ndúu-de. ⁴ Te nĭ jo ñani kándañáa, nĭ kĭvi koyo sa'í-de, náva'a koto yu'u-dé ndasa kájika kuu ndicha-na-yo ní sá'a Jesucristo, chĭ kákuni-de nduu tuku-yó mozo. ⁵ Ko ni ĩn hora tú ní káandatu-rĭ nuu cháa-ún, chĭ kunĭ-rĭ ja ná kéndoo tu'un ndaa tu'un va'a jíin-ró jíin'an-ró. ⁶ Te cháa ja káka'an-i ja kúñá'nu-de, ko tú ní sá'a-rĭ cuenta ndasa káa-de, chĭ Dios, tú ncháa nuu-ya ñáyivi. Tuká naún ní stá'an cháa ñá'nu-ún nuu-rí. ⁷ Chĭ sasua nĭ kajinĭ-de ja ndíso-rĭ tíñu ja jáni-rĭ tu'un va'a nuu ñáyivi sĭin nación, nátu'un Pedro jíin ñáyivi judío, ⁸ chĭ I'a sátiñu jíin Pedro ja jáni-de tu'un nuu ñáyivi judío, suni I'a-ún sátiñu jíin-rí jíin ñáyivi sĭin nación. ⁹ Te káka'an-i ja Jacobo jíin Cefas jíin Juan kákuu cháa kándituu tiku'nĭ. Te nuu ní kajinĭ-de ndasa ku'a nĭ ja'a-ya tú'un luu máa-ya inĭ-rĭ, yúan-na te nĭ káka'an manĭ-dé jíin-rí jíin Bernabé. Te nĭ kasánda-rĭ ja kĭngoyo máa-rĭ nuu ñáyivi sĭin nación. Te kĭngoyo máa-de nuu ñáyivi judío. ¹⁰ Mání kákuni-de ja ná núku'un inĭ-rĭ koto-rĭ ñáyivi káta'an ndá'ú, ko suni yuán ñúkuu inĭ máa-rí sá'a-rĭ núú.

Modo kéndoo ndaa-yo núú Dios

¹¹ Ko nuu ní jaa Pedro ñuu Antioquía, te nĭ kana jíin-rí nuu-dé, chi kuachi nĭ sá'a-de. ¹² Chĭ onde ná te cháko-yo ga yaku cháa nĭ táji Jacobo, te nĭ yee Pedro staa jíin ñáyivi sĭin nación. Yúan-na te nĭ cháko-yo cháa-ún, te nĭ kuxio-ni-de nĭ sásĭn-de máa-de, chi nĭ yu'ú-de nĭ jito-de cháa judío. ¹³ Te sava judío kákandĭja, nĭ kasá'a uu xinĭ jíin-de. Te jíin uu xinĭ-dé nĭ kaxndá'ú-de onde máa Bernabé. ¹⁴ Yúan-na te nĭ jinĭ-rĭ ja tú kájika ndóo-de nátu'un ká'an ndaa máa tú'un va'a, te nĭ kachi-rĭ jíin Pedro jito nuu táka-de: Róo kúu-ró cháa judío, te sá'a-ró nátu'un sá'a ñáyivi sĭin nación, te tú sá'a-ró nátu'un sá'a ñáyivi judío, te naja stétuu-ró ñáyivi sĭin nación nduu-i ñáyivi judío núsáa. ¹⁵ Chĭ yóo, cháa nĭ kakaku ñuu judío kákuu-yó, nasu ñáyivi sĭin nación kándĭso kuachi kákuu-yó. ¹⁶ Chĭ a kajinĭ-yo ja tú ni ĩn ñáyivi kéndoo ndaa-í jíin tíñu skĭkuu-i ja tá'ú ley, chĭ onde nú kándĭja-yó Jesucristo. Te máa-yó, a kákandĭja-yó Jesucristo, náva'a kéndoo ndaa-yo jíin tú'un kándĭja-yó Cristo, chĭ jíin tíñu tá'ú ley, ni ĩn ñáyivi ma kéndoo ndaa kuti-í. ¹⁷ Te nini kunĭ-yo kéndoo ndaa-yo jíin tú'un Cristo, te nĭ kajinĭ-yo ja ío kuachi-yó, Núsáa te Cristo sá'a-ya kuachi náún. Túu. ¹⁸ Chĭ nú naki'in tuku-rĭ ja ní skána-rĭ-ún, te kuachi sá'a-rĭ núsáa. ¹⁹ Chĭ ruu, a nĭ kenda-rĭ chĭ ley, chĭ nĭ ji'ĭ-rĭ nĭ sá'a máa ley. Te vina, a chakú-rĭ nuu Dios. ²⁰ Nĭ ji'ĭ-rĭ jika cruz jíin Cristo, te chakú-rĭ. Ko nasu rúu kúu ja chakú, chĭ Cristo kúu I'a chakú inĭ ańu-rĭ. Te modo ja chakú-rĭ inĭ ñuyívi yá'a vina, kúu ja kándĭja-rĭ nuu Sé'e Dios, chĭ nĭ kundá'ú inĭ-ya rúu, te nĭ soko-ya máa-ya ja rúu. ²¹ Nasu jasú-rĭ nuu tú'un luu ío inĭ Dios, chĭ nú kéndoo ndaa ñáyivi jíin tú'un tá'ú ley, yúan-na te nĭ ji'ĭ sáni-ni Cristo núú.

3

1 Te róo ñayivi Galacia ja xini ñáá, ndé chaá ni t̄in yátá róo. Naja tú kájangat̄u-ro núu tú'un ndaa. Chi a ni stá'an ndiijn-ri nuu-ro ndasa ni j'i Jesucristo jiká cruz. 2 Máá ñin tu'un jiká tu'un-ri róo: Ndasa ni kani'in-ro Espiritu, á ja ní skíkuu-ró tíñu tá'ú ley, xí já ní kandíja-ró tú'un ni kajini so'o-ró. 3 Súan kákuñáá xini-ro náún. Ni kakejá'á-ró jíin máá Espiritu, te vina jíin modo yúku máá-ró kuáyija-ró náún. 4 Te taká tundó'o ni ndo'o sáni-ró náún. Ko jáni ini máá-rí ja tú ní kúu sáni. 5 Te máá-yá, chi ni ja'a-ya Espiritu-ya núu-ro, te sá'a-ya tíñu ñá'nu ma'ñú-ró. Te á sá'a-ya jíin já ní skíkuu-ró tú'un tá'ú ley, xí sá'a-ya jíin já ní kandíja-ró tú'un ni kajini so'o-ró.

Tu'un ni keyu'u-yá nuu Abraham

6 Natu'un Abraham, chi ni kandíja-de nuu Dios, te ni chi'i-ya cuenta-de natu'un ja á ni kendoo ndaa-de. 7 Vina te kuni-ro núsáá, chi taká chaá ja kákandíja, yuán kákuu se'e Abraham. 8 Onde ná té chá'an-ga kuu, te ni jini tutu ij ja ñin kivi te skéndo ndaa Dios ñayivi s̄in naciún nú kandíja-i. Ja yuán, jíin kivi ní ja'an tu'un va'a nuu Abraham: Onde jíin róo, ná kéndo ndatu taká ñuu, áchi-ya. 9 Núsáá te ñayivi kákandíja vina, ká'io ndatu-i jíin Abraham, chaá ni kandíja. 10 Yí'i tasi sikí taká ñayivi já kákandíja-i ka ku-i nú ná skíkuu-i tu'un tá'ú ley, chi súan yóso núu tutú: Yí'i tasi sikí taká ñayivi tú skíkuu taká tu'un ja yóso nuu tutú tá'ú tíñu, áchi. 11 Te a jini kaji-yó já tú ni ñin ñayivi kéndo ndaa-i ichi núu Dios sá'a ley jíin-i. Te ñayivi ndaa, chi sikí já kándíja-i te kuchaku-i. 12 Chi nasu chí tu'un kándíja vai ley. Chi ká'an ley: Ñayivi skíkuu ya'á te kaku-i kuchaku-i jíin, áchi. 13 Te Cristo ni nakuaan-ya yóo chi tasi já ní sá'a ley. Te ni ndiso-ya tasi-yo. Chi yóso núu tutú: Yí'i tasi taká ñayivi ndíta kaa jiká yúnu, áchi. 14 Náv'a tu'un ij, já ní keyu'u-yá nuu Abraham, ná jáa nuu ñayivi s̄in naciún sá'a Cristo Jesús, náv'a ná kándíja-yó-yá, te ni'in-yo Espiritu ja ní keyu'u yá sáá. 15 Ñánj, ná káni-ri ñin tu'un nuu-ro natu'un ká'an-yo ndíkivi. Nú ío ñin acta, te vasa ñayivi ní sá'a, te nú a ni kukútu, ni ma kúu nda'va-ga, te ni ma kúu jukoso-gá. 16 Nuu Abraham jíin núu já kúu tata-de, ni keyu'u-yá. Tú ká'an: Nuú já kákuu tata-de, na tú ká'an sikí já kuá'a, chi ká'an sikí já ñin-ni: Nuú já kúu tata-ro, áchi. Yuán kúu Cristo. 17 Súan kuni ka'an-ri: Tú kúu nda'va ley máá acta ja ní sákútu Dios onde jíin kivi. Ni tú kúu sijita ley tu'un ja ní keyu'u-yá, chi onde ná kuun ciento oko uxí kuia já ní keyu'u-yá-ún, yuán-na te ni chaá ley. 18 Chi nú jíin sikí ley kii ta'u-yo, núsáá te tuká jatiñu tu'un ni keyu'u-yá. Ko sikí tú'un ja ní keyu'u-yá-ún kúu ja ni ja'a-ya tá'ú núu Abraham.

Náun ni'in tíñu máá ley

19 Te ndénu jatiñu ley núsáá. Chi ni kuva'a ley ja kúu sikí ñayivi ní kasáña'mu, te vásá ní chaá tata ja ní keyu'u-yá sáá, te ndaja'á ándivi ní s̄ungoo tu'un-ún jíin ñin ja ní kuu yu'u núu. 20 Te nú ío ja kúu yu'u núu, ko nasu jíin máá ñin-ni kándij, ko Dios, chi máá ñin-ni-ya. 21 Núsáá te ley, jito u'u tu'un ni keyu'u Dios náún. Túu, chi nú ley kuu naschaku yóo núu, yuán-na te kuu kendoo ndaa ndija-yó sá'a ley núu. 22 Sáa te ni keyu'u-yá sikí ñayivi kándíja nuu Jesucristo. Te tutu ij ley ni jasú taká-i chi kuachi, náv'a ni'in-í tu'un-ún nú kandíja-i-ya. 23 Ko onde ná té chaá-ga tu'un-ún ja kándíja-yó, te ni kayi'i-yó ndá'a ley. Chi ley ni ndito yóo, onde kivi kándíja-yó tú'un ja ní kenda ndiijn kuéé-ga. 24 Núsáá te ley kúu máá já ní chi'i yóo nda'a Cristo, náv'a kandíja-yó-yá te kendoo ndaa-yo.

25 Ko vina n̄i chaḗ tu'un-ún ja kándija-yó-yá, te tuká yí'i-yó ingá nda'a. 26 Chi sikí já kákandija-ró Cristo Jesús, te n̄i kanduú-ró sé'e Dios. 27 Chi taká róó, ja nátu'un skuánducha Cristo in̄i-ro, suni nátu'un Cristo káindij-ró. 28 Tú judío íó, ni ñayivi griego. Tú mozo íó, ni ñayivi jíka kuu ndicha-na. Tú chaḗ íó, ni ña'an. Chi taká róó, in̄i-ni káyí'i-ró ndá'a Cristo Jesús. 29 Te nú Cristo kúu ja xiín róó, núsáá te tata Abraham kákuu-ró, te ni'in-ro tá'u-ro já ní keyu'u-yá-ún nuu máa-de.

4

1 Te ná ká'an-ri jíin-ró: in̄i suchi já xiín tá'u, te vasa t̄in-i so'o taká-ni, ko nú nini lúli-i, in̄i-ni kúu-i jíin mozo. 2 Chi sua kánde-i chíi chaḗ t̄in so'o-i jíin chíi chaḗ ndító ndat̄i'u-i, onde ná j̄inu kivi ní jani táḗ-i. 3 Suni súan yóó, ná lúli-yó núú, te n̄i kajandatu sáni-yó núú tán̄inu ñyivi. 4 Ko nuu ní j̄inu ndaa kivi, te Dios n̄i táji-yá Se'e yíi-ya ní kii-ya ní kaku-ya chíi in̄i ñasí'í, te suni n̄i kaku-ya chíi ley. 5 Nává'a ndiñ'in-ya ñayivi yí'i chíi ley, nává'a naki'in sé'é-yá yóó. 6 Te sikí já sé'e-ya kákuu-ró, yuán ní táji Dios Espiritu Se'e-ya ní kivi in̄i aŋú-ro. Te Espiritu yuán kúu ja kána jaa: Abba, áchi, kuni ka'an, Táa. 7 Núsáá te tuká kúu-ró mozo, chi se'e-ya kúu-ró. Te nú se'e-ya kúu-ró, suni chaḗ xiín tá'u núú Dios kúu-ró sá'a Jesucristo. 8 Chi onde kivi sáá, tú ní kájin-i-ro núú Dios, te n̄i kajat̄i'u sáni-ró núú já násu ndíja i'a kákuu.

Sikí já káchiñú'un tán̄inu sáni

9 Ko vina, a kájin-i-ro já kúu Dios, xí vá'a-ga ní ká'an-ri ja á jini Dios róó. Núsáá te naja kákuni-ro náxió káva-ró náchiñú'un tuku-ró núú tán̄inu ja tú ní'in t̄iñu kuti. 10 Chi máni kivi, máni yoḡ, máni viko, máni kuiḗ káchiñú'un-ró. 11 Yuán yú'u-ri, chíi sanaa ní ndo'o sáni-ri ja sikí róó. 12 Nán̄i jíná'an-ró, ká'an nda'ú-ri jíin-ró ja ná sá'a-ró nátu'un sá'a-ri, chíi ruu, a n̄i sá'a-ri nátu'un kásá'a-ró. Te tú ní kásá'a ndi'va'a-ró jíin-ri. 13 Ko a kájin-i va'a-ró ndasa n̄i kuu onde ná xnáñúú, chi vitá yiki kúñu-ri, te ja yuán ní jani-ri tu'un va'a nuu-ro sáá. 14 Te vasa n̄i kuku'i'a in̄i-ro ní sá'a-ri jíin kué'e tá'an-ri, ko tú ní káské'ichi-ro rúu, ní tú ní kásájá'a in̄i-ro núu-ri, chíi sua ní kajatá'ú-ro rúu nátu'un in̄i ndajá'a Dios, xí nátu'un máa Cristo Jesús. 15 Núsáá te naja tuká kákusi in̄i-ro. Chi jandáḗ ká'an-ri jíin-ró, já nú ní kúu sá'a-ró, te tava-ro ndúchi-ro te kuá'a-ró núu-ri núú. 16 Ja yuán, te chaḗ jito u'u róó kúu-ri ja ní kastu'un ndaa-ri tu'un nuu-ro náún. 17 N̄i'in kánandúkú-de róó, ko tú va'a, chíi kákuni-de kasu-de nuu-ro, nává'a kundikin n̄i'in-ró máa-de. 18 Chi íó va'a ja ndúkú ní'in-de róó taká kivi nú t̄iñu va'a kúu, te nasu onde n̄ini máa kivi ncháa-ri jíin-ró. 19 Hijo máni, ja sikí róó kúu ja tá'u'u xaan tuku in̄i-ri, onde ná yíja va'a Cristo in̄i-ro jíná'an-ró. 20 Chi kuni-ri ja-ri kunchaa-ri jíin-ró vina, te naxnúu-ri tachí-ri ká'an-ri jíin-ró. Kúñáá xiní-ri, tú jini-ri ndasa sá'a-ri jíin-ró. 21 Róó, ja kákuni-ro kuñi-ró chíi ley, kastu'un núu-ri: Á tú kájin-i so'o-ró ndasa ká'an ley. 22 Chi súan yóso núú tutú, ja Abraham n̄i nává'a-de u'u se'e yíi-de, in̄i-i kúu se'e ña'an ndikin nchaḗ, te inga-i kúu se'e ña'an kúu nuu. 23 Ko se'e ña'an ndikin nchaḗ, n̄i kaku-i nátu'un taká ñayivi, ko se'e ña'an kúu nuu, a n̄i kaku-i nátu'un ní keyu'u máa-yá. 24 Taká tu'un yá'a kúu in̄i tu'un yátá. Chi ña'an yá'a kákuu-ña úu tu'un. Chi in̄i-ña nání-ña Agar, te vai-ña onde yuku Sinaí, te máa-ña skáku-ña sé'e sátiñu sáni. 25 Chi Agar kúu nátu'un máa yuku Sinaí, onde ñuu Arabia. Te ná n̄i kuu-ún, suni súan kúu ñuu ja nání Jerusalén vina, chíi suni máa jíin taká se'e kájat̄iñu sáni. 26 Ko máa Jerusalén ja vai onde

andíví, chī tú játíñu sáni nuu ní ñn. Te ná_a-yó kúu-ún. ²⁷ Chī súan yóso núy tutú: Róo ña'an numá, ja tú skáku-ró sé'e, ná kóo sií iní-ro. Róo ja tú jiní-ro jatú-ro káku se'e-ró, ná kána jaa-ró, te ná kána kó'ó-ró. Chī ío kua'a-gá se'e ña'an máá ñn, nasu sé'e ña'an ío yii, áchí. ²⁸ Núsáá, te yóó, ñáni, nátu'un Isaac, súan kákuu-yó sé'e-ya já ní keyu'u-yá. ²⁹ Te cháa nī kaku nátu'un taká ñayivi, chī nī chindikín-de cháa nī kaku jín máá Espíritu. Te ná nī kuu sáá, suni súan kúu, onde vina. ³⁰ Ko ndasa ká'an tutu jí: Kiñi'in ña'an ndikín nchaá, ná kí'in-ña jín sé'e-ña, chī se'e ña'an ndikín nchaá, ma kúu ni'in-í ta'u-í jín sé'e ña'an kúu nuu, áchí. ³¹ Ñáni, tú kákuu-yó sé'e ña'an ndikín nchaá, chī se'e ña'an kúu nuu kákuu-yó.

5

Ná kuñi nī'in-yó jín tú'un nī nduu libre-yo

¹ Chī nī ndájí-yá yóó nává'a koo libre-yo. Núsáá te kuñi nī'in-ró, te ma ndívi nduu tuku-ró jín tú'un ja jasú sáni róo. ² Nde'é te kunj-ro, ruu Pablo ká'an-rj jín-ró, ja nú xiti ndúu-ro máá-ró, yúan-na te tú ní'in tíñu Cristo sikí róo. ³ Te inga jínu ká'an ndaa-rj nuu taká cháa ja nú xiti ndúu-de máá-de, te fuerza ná skikuu-de ndívi tú'un ká'an ley núsáá. ⁴ Taká ñayivi já ndúkú-í kendoq ndaa-i jín máá ley, a nī kasía-i Cristo, te tu'un luu ío iní-ya tuká yí'i iní-i. ⁵ Chī yóó, jín máá Espíritu ndátu-yó kivi kendoq ndaa-yo, chī kákandíja-yó. ⁶ Chī jín tú'un Cristo Jesús, ni tú játíñu nú xiti ndúu, te ni tú játíñu nú tú xiti ndúu, chī máni jín tú'un kákandíja-yó kúu ja ní'in tíñu jín tú'un kúndá'ú iní-ya yóó. ⁷ Va'a-ni kásá'a-ró núú, ko ndé cháa nī jasú nuu-ro já tú káandatu-ro núú tú'un ndaa núsáá. ⁸ Chī máá-yá kúu l'a nī kana-ya xiní-ro, ko nasu máá-yá kúu ja ská'an róo vina. ⁹ Chī ñn tá'ú-ni yujan íá, te jáá ndí-i-ni yujan sá'a. ¹⁰ Te jáni ndíja iní-rj sá'a máá Jíto'o-yo, ja má nákaní iní-ro ingá tu'un. Ko cháa sáká núu iní-ro, nakuxndíi-ya sikí-dé, ñani cháa kúu-de. ¹¹ Ñáni, chī ruu, nú sáni-ga jáni-rj tu'un xiti ndúu núú, te naja káchindikín-ga-i ruu núsáá. Chī nú súan, te ma kiti-ga iní-i nuu cruz-ya sá'a-rj núú. ¹² Te cháa ja sáká núu iní-ro, va'a-ga nú ná xiti-gá-de máá-de, jáni iní-rj. ¹³ Ñáni, nī kana-ya xiní máá-ró jíná'an-ró nává'a koo libre-ro. Te vaša tuká tíñ ley so'o-ró, ko ma kivi-ró jín taká modo játa'an iní máá-ró, chī sua ná kúndá'ú iní-ro tá'an-ró, te kua tíñu nuu tá'an-ró. ¹⁴ Te nú nī skikuu-ró jín máá ñn-ni tu'un yá'a, te a nī kundéé-ró jín ní ley: Kúndá'ú iní-ro tá'an-ró nátu'un kúndá'ú iní-ro máá-ró, áchí. ¹⁵ Ko nú káyaji yí'i tá'an-ró, te kájichi sikí tá'an-ró, yúan-na te koto-ro máá-ró, chī sanaa te xndí'i tá'an-ró.

Modo kásá'a ñayivi

¹⁶ Súan ká'an-rj, ja ná káka-ró nátu'un kuní máá Espíritu. Yuán te ma sá'a-ga-ro já kuní modo máá-ró. ¹⁷ Chī modo ja kuní ñayivi jíto u'u sikí máá Espíritu, te ja kuní máá Espíritu jíto u'u sikí modo máá-i, te uu tu'un yá'a kájasu nuu tá'an. Ja yúan tú kúu sá'a-ró já kuní máá-ró jíná'an-ró. ¹⁸ Ko nú máá Espíritu stá'an ichi núu-ro, núsáá te tuká ká'in-ró chí ley. ¹⁹ Ío ndíjñ taká tíñu sá'a ñayivi, te ya'á kákuu: Tu'un ísiki ncháa tá'an, tu'un jíka téné, tu'un sá'a chá'an, tu'un sá'a kuáxán, ²⁰ tu'un chíñ'ún ndosó, tu'un sá'a tási, tu'un jíto u'u tá'an, tu'un kájatá'an, tu'un kúkuásún iní, tu'un kiti iní, tu'un kánaá, tu'un kástátá'an, tu'un sásñn máá, ²¹ tu'un ndío iní, tu'un já'ni ndíyi, tu'un

ká'vá, tu'un sá'a viko kuáxán, jíin síkí táká tu'un sá'a súan. Te ya'á kúu tu'un kástu'ún-rí nuu-ro, nátu'un ní ka'an-rí jíin-ró sáá, ja ñáyivi kásá'a súan, ma nání'in tá'u kúti-í najaa-í iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu.

Modo sá'a máa Espíritu

²² Ko tiñu sá'a máa Espíritu kákuu: Tu'un kúndá'ú iní, tu'un kúsii iní, tu'un kuaká'nu iní, tu'un paciencia, tu'un maní iní, tu'un va'a iní, tu'un skíkuu va'a, ²³ tu'un súchí iní, jíin tú'un ñúkuún iní. Síki táká tu'un yá'a tú ndóna ley. ²⁴ Ko ñáyivi káyí'í chíi Cristo, a ní kaja'ni-í yiki kúñu-í jika cruz, onde jíin táká ja kúu iní máa, jíin táká tiñu kuní máa. ²⁵ Chí nú jíin máa Espíritu káchaku-yo, te suni jíin máa Espíritu ná káka-yó núsáá. ²⁶ Ma sávixi sáni-yó máa-yó, ma skiti iní-yo tá'an-yó, ni ma kúkuásún iní-yo síkí tá'an-yó.

6

Ja náchu'un íchí-yó cháa sáña'mu

¹ Ñáni, sanaa te kuní-ro sáña'mu ñin ñáyivi. Te róo ja jíin máa Espíritu kájika kuu-ró, te ná náchu'un íchí-ró-í jíin tú'un súchí iní. Ko koto-ró máa-ró nává'a suni súan tú sungava-ró máa-ró. ² Ná kúndiso-ró carga ve'e tá'an-ró, chí súan kúu ja skíkuu-ró jíin ley Cristo. ³ Te nú ñin ñáyivi jáni iní-í ja ñáyivi téyí kúu-í, ko tú ndija-í, yuán máni xndá'ú-í máa-í. ⁴ Ná ñin ná ñin ñáyivi, ná kóto nchaq-í ndasa káa tiñu kásá'a-í, yúan-na te ni tú níni jíin ingá ñáyivi te kuu sátéyí-í máa-í. ⁵ Chí ná ñin ná ñin-í ná kúndiso-í responsable máa-í. ⁶ Ñáyivi ní kutu'a jíin tú'un máa-yá, na ndí'í ja vá'a nává'a-í, ná chindéé tá'an-í jíin cháa stá'an nuu-í. ⁷ Ma xndá'ú-ro máa-ró, chí ma kúu sákátá-yó núu Dios, chí taká ja jakín ñáyivi, suni yuán nání'in-í. ⁸ Chí ñáyivi jakín-í ja kuní yiki kúñu-í, ya'u yiki kúñu-í ní'in-í ja té'yu-í. Ko ñáyivi jakín-í ja kuní máa Espíritu, nuu máa Espíritu ní'in-í ja kúchaku-í ní káni. ⁹ Ma kuitá-yo sá'a-yó tiñu va'a núsáá, chí nú ná jáa kivi, te ní'in-yo, te nú ma kuitá iní-yo. ¹⁰ Núsáá te hora ja núña-yó, te ná sá'a va'a-yó jíin táká ñáyivi, ko xnáñúú-gá jíin tá'an-yó ja kákandíja.

Tu'un cruz máa Jito'o-yo

¹¹ Nde'é jíná'an-ró ná xaqa ná'nu letra cháa-rí nuu-ro jíin ndá'a-rí. ¹² Te ío cháa kásáña'mu-de máa-de kákuni-de. Te cháa-ún kástétuu-de róo ja xití ndúu-ro, nává'a ma chindikín-í-de síki cruz Cristo. ¹³ Ko ni máa cháa ní kaxiti ndúu-ún, suni tú káskikuu-de jíin ley, chí kákuni-de ja ná xití ndúu-ro, nává'a sá'a téyí-de máa-de ja súan kásá'a-ró. ¹⁴ Ko ruu, tú játa'an iní-rí sá'a téyí-rí máa-rí, chí máni jíin cruz Jito'o-yo Jesucristo kúsii iní-rí. Chí jíin tú'un cruz ní sía-rí ñuyívi, te máa ñuyívi suni ní sía ruu. ¹⁵ Chí nuu Jesucristo, ni ja xití ndúu, te ni ja tú xití ndúu, tú ní'in tiñu kuti, chí ja ná ndúu jáa iní-yo. ¹⁶ Te taká ñáyivi káka modo yá'a, tu'un kuaká'nu iní-ya jíin tú'un kúndá'ú iní-ya-í, ná kóo síkí-í jíná'an-í, jíin síkí ñáyivi Israel, se'e Dios. ¹⁷ Onde vina te ní-gá kua'an-yo, ma kuá'a-rí tu'un ja stá'an ni ñin cháa ruu, chí nuu yiki kúñu-rí ndiso-rí tuu Jito'o-yo Jesús. ¹⁸ Ñáni jíná'an-ró, tu'un luu ío iní máa Jito'o-yo Jesucristo, ná kóo iní añu-ro. Súan ná kóo. Amén.

LA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS EFESIOS YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU EFESO

Sa'an kúta'u

¹ Máa-ri kúu Pablo, apóstol Jesucristo, chi súan ni jata'an inj Dios. Te cháa-ri tutu yá'a nuu ñayivi ndóo, ja káskíkuu va'a-i nuu Cristo Jesús, ja káxiukú-i inj ñuu Éfeso. ² Tu'un luu jín tú'un kuaká'nu ío inj máá Táa-yo Dios jín iní máá Jíto'o-yo Jesucristo, ná kóo jín-ró jíná'an-ró.

Nq siki ní teta'an-ya-yó

³ Ná nákana jaa-yó Dios, I'a kúu Táa Jíto'o-yo Jesucristo. Luu ni sá'a-ya jín-yó jín táká tiñu sá'a Espíritu. Te ichi ándívi sá'a-ya-ún jín Cristo. ⁴ Nátu'un ni kaji Dios yóo nuu Jesús onde ná té jukuñi-ga ñuyívi, nává'a koo ndoo-yó, te tú koo chá'an-yó núu-yá, te kundá'ú inj-ya yóo. ⁵ Te ni teta'an-ya yóo nává'a naki'in sé'é máa-yá-yó sá'a Jesucristo, ndasa ni jata'an ya'a inj-ya sá'a-ya, ⁶ nává'a ná nákana jaa-yó-yá jín tú'un luu tu'un va'a ío inj máa-yá. Te jín tú'un-ún ni ki'in sé'é-yá-yó nduu jín-yó jín Cristo, I'a kundá'ú inj-ya. ⁷ Te I'a-ún, ni nakuaan-ya yóo jín niñi-yá. Te ni chaxio-ya kuáchi-yó jín tú'un luu xaán ío inj-ya. ⁸ Te jín tú'un-ún ni chítú ndíi añú-yo onde jín táká tú'un ndíchí, tu'un júku'un inj. ⁹ Te tiñu ja ní chaa inj máa-yá sáa, ja kúsi iní máa-yá sá'a-ya kuní-ya, chi tu'un sa'í-ún ni stá'an-ya núu-yo. ¹⁰ Chi onde ná jínu va'a kivi te kuní Dios ja ñin ká'nu-na nduu ndí-i-ni inj nda'a Cristo, vaša ja ká'io inj andívi xí vaša ja ká'io inj ñuyívi. ¹¹ Te jín Cristo ni kani'in-yo tá'u-yo. Te ni teta'an Dios yóo, nátu'un ni chaa inj máa-yá, I'a sá'a taká-ni ndasa jata'an inj máa-yá, ndasa kúsi iní máa-yá. ¹² Súan ni sá'a-ya, nává'a máa-yó, ja xná'an-ga ni kañukuu inj-yo Cristo, ná nákana jaa-yó-yá jín tú'un luu máa-yá. ¹³ Te suni róo, ni kajini so'o-ró tú'un ndaa. Te jín tú'un va'a-ún ni kakaku-ró. Te nuu máá Cristo ni kakandija-ró. Te suni máá Espíritu Santo ja ní chísó tú'un-ya, ni chaa sello inj añú-ro. ¹⁴ Yúan kúu seña ja ní'in-yo tá'u-yo, onde ná tiin-yó máá. Yúan-na te nakana jaa-yó tú'un luu-ya ja siki-ún.

Tu'un ni jikan ta'u Pablo ja'a yóo

¹⁵ Te suni ruu, ni jini tu'un-ri ndasa kákandija-ró núu máá Jíto'o-yo Jesús, jín ndasa kundá'ú inj-ro táká ñayivi ndóo. ¹⁶ Te ja yúan tú júkuñi-ri ja nákuatá'ú-ri ja róo jíná'an-ró, te núku'un inj-ri róo nú jikan ta'u-ri, ¹⁷ nává'a kuní-ro núu máá Dios, I'a xín máá Jíto'o-yo Jesucristo, máá Táa-yo, I'a ndiso tu'un luu, te nává'a ná kuá'a-ya modo ndíchí, te stá'an ndijin-ya tú'un nuu-ro. ¹⁸ Te stúun-ya iní añú-ro, nává'a kuní-ro ndéja kúu tu'un ñúkuu inj-ro siki já ní kana-ya xini-ro, te ndéja kúu ta'u lúu xaán ní'in-ya siki ñayivi ndóo. ¹⁹ Te kuní-ro ndasa ni'in xaán satiñu-ya já'a róo, ñayivi kákandija, chi fuerza téyí ndíso-ya. ²⁰ Te fuerza-ún, ni jatíñu Dios kivi ní naschakú-ya Cristo ma'ñú ndíyi, jín já ní súnqoo-ya Cristo ichi ndává'a-ya onde andívi. ²¹ Te ni jani-ya Cristo siki táká ja kátá'ú tiñu, jín já kándiso tiñu, jín já kátiin so'o, jín já kákuñá'nu, jín siki táká sí'vi já káskúnání-i, nasu níni kuia yá'a, chi suni taká

kuiā chaā. ²² Te taká-ni n̄i jañu Cristo sukun ní sá'a Dios. Te n̄i nduu Cristo xin̄i núu máá tíku'n̄i kákandja, n̄i sá'a-ya síkí taká-ni. ²³ Te tíku'n̄i-ún kúu nátu'un yiki kúñu Cristo, te chítú máá-i jíin máá-yá, ch̄i I'ā schítú ní ká'nu-ni kúu-ya.

2

Ndasa n̄i nama-ya-yó

¹ Te máá-yá, n̄i naschakú-ya róó, ja á n̄i kaji'i-ro ní sá'a kuāchi-ró jíin já ní kasáña'mu-ró. ² Chi n̄i kajika-ró jíin máá yuán sáá, nátu'un kásá'a-i in̄i ñuyivi yá'a, nátu'un kuni máá já tá'ú tíñu nuu tachí. Yuán kúu tach̄i já sátiñu jíin ñáyivi ní'in in̄i ío vina. ³ Te suni taká máá-yó ní kajika-yó jíin ñáyivi-ún sáá, n̄i kasá'a-yó tíñu n̄i kakani in̄i-yo, n̄i kaskíkuu-yó tíñu n̄i kuni yiki kúñu-yó jíin tíñu n̄i kajani in̄i-yo, te n̄i kaaku-yó ñáyivi ní kit̄i in̄i-ya núu, nátu'un nuu sáva-ga-i. ⁴ Ko in̄i Dios yí'i kua'a tú'un kúndá'ú in̄i, te n̄i kundá'ú xaān in̄i-ya yóó. ⁵ Te nini n̄i kaaku-yó ndíyi n̄i sá'a kuāchi-ún, te n̄i naschakú-ya yóó jíin Cristo. Te jíin tú'un luu ío in̄i-ya te n̄i kakaku-ró. ⁶ Te ñn núu-ni n̄i ndukani-ya yóó jíin Cristo. Te suni súan n̄i sūngoo-ya yóó onde andívi jíin Cristo Jesús, ⁷ nává'a ní-gá kuiā ja cháa-ga, stá'an-ya ndasa kua'a xaān já lúu ío in̄i-ya jíin tú'un kúmani-yá jíin-yó jíin Cristo Jesús. ⁸ N̄i kákandja-ró, te ja yuán ní kakaku-ró ní sá'a tu'un luu ío in̄i-ya. Te nasu máá-ró ní kíñi'in, ch̄i ta'u já ní ja'a Dios nuu-yó kúu. ⁹ Nasu síkí tíñu sá'a-yó ní kakaku-yó, te ja yuán tú ní ñn-i kuu sátéyi-i máá-i. ¹⁰ Ch̄i máá-ya n̄i sá'a yóó. Te n̄i sáva'a-ya yóó nuu Cristo Jesús, nává'a sá'a-yó taká tíñu va'a. Ch̄i jíin kívi, n̄i sátu'a Dios tíñu-ún ja káka kuu-yó jíin. ¹¹ Núsáá te ná núku'un in̄i-ro já chí ñáyivi s̄in nación n̄i kakaku-ró sáá. Onde sáá, ch̄i nání-de chaā n̄i kaxit̄i ndúu kuñu-de ja ní sá'a nda'a. Te chaā-ún, n̄i kaskúnání-de róó: Ñáyivi tú ní kaxit̄i ndúu. ¹² Te suni ná núku'un in̄i-ro já onde kívi sáá, tú ní ká'jin-ró jíin Cristo. Jíká ní ka'jin-ró jíin ñáyivi nínu Israel. Te jíká xaān ní ka'jo-ró jíin tú'un n̄i keyu'u-ya, ní tú ní kañukuu in̄i-ro, ní Dios, tú ní jíká-ya jíin-ró in̄i ñuyivi yá'a. ¹³ Ko vina jíin Cristo Jesús, te róó ja ní ka'jin jíká-ró onde kívi sáá, ch̄i a n̄i kakuyani-ró ní sá'a níñi Cristo. ¹⁴ Ch̄i máá-yá kúu paz nuu-yo, te ja ndéndúu ñuu-ún n̄i nasá'a-ya ñn-na, ch̄i n̄i stuncháa-ya máá xé'ñú já ní sás̄in yóó n̄i kandij sava ma'ñú-yó. ¹⁵ Te xé'ñú-ún ja ní skánaá yóó kúu taká tu'un tá'ú tíñu jíin tánjnu ndiso máá. Te jíin yiki kúñu-ya ní xnáa-yá taká yuán, nává'a naskétá'an-ya ndéndúu-ún núu máá-yá, te nduu ñn-na ñáyivi jáá, te ja yuán sá'a-ya paz, ¹⁶ te suni nává'a jíin máá cruz te naskétá'an-ya ndéndúu yuán jíin Dios, ch̄i ñn-na ñáyivi ní nduu-ún, te jíin cruz n̄i xnáa-yá máá já ní kajito u'u tá'an. ¹⁷ Te n̄i kíi-ya, te n̄i jani-ya tú'un paz nuu-ro, já ní ka'jin jíká-ró núu-yá, jíin núu ñáyivi já ní ka'jin yani. ¹⁸ Ch̄i ja máá-yá kúu ja núña ichi kívi koyo ndéndúu-yo núu máá Táa-yo, sá'a suni ñn-ni máá Espiritu. ¹⁹ Núsáá te tuká kákuu-ró ñáyivi jíká, ní ñáyivi tatú, ch̄i ñn-na n̄i kanduu-ró jíin ñáyivi ndóo, te suni tá'an se'e Dios kákuu-ró. ²⁰ Te n̄i kaja'nu máá-ró síkí cimientu ja kákuu apóstol jíin cháa n̄i kájani tu'un. Te máá Jesucristo kúu yuu ndiso jik̄i. ²¹ Te ní ve'e jákutá'an jíin máá-yá, te já'nu kua'an nává'a nduu ñn ve'e i sá'a máá Jító'o-yo. ²² Te suni n̄i kanduu-ró ñn ve'e n̄i sá'a-ya, nává'a kunchaā Dios in̄i jíin máá Espiritu.

3

Tu'un yíi tu'un sa'í ndíso Pablo

¹ Te ruu Pablo, ja yúan kánde-rí vekaa ja sikí Cristo Jesús ja'a róó, ñayivi sîn naciôn jíná'an-ró. ² Te ni kajini tu'un-ró ndasa ni ja'a Dios tu'un luu ío iní-ya núu-rí ja'a róó, jáni iní-rí. ³ Chi ni stá'an ndijin-ya tú'un sa'í-ún nuu-rí, nátu'un ni chaa-rí yakú tu'un nuu-ro ká'an ichi yatá. ⁴ Te nú ka'u-ró, te a kuu juku'un iní-ro ndéja kúu tu'un sa'í Cristo ja jini-rí. ⁵ Te tu'un-ún tú ní stá'an-ya núu ní ñn se'e chaa ní kúia ni kii ichi yatá. Ko vina ni stá'an ndijin Espíritu-ya núu táká apóstol ndoo-ya, jín núu cháa kájani tu'un-ya. ⁶ Te tu'un-ún ká'an ja ñayivi sîn naciôn, suni ná ní'in tá'an-i ta'u-í, te ñn-na ñayivi ná ndúu-i jín-yó, te ja ní keyu-u-yá ná ní'in tá'an-i sá'a Cristo jín máá tú'un va'a. ⁷ Te sikí tú'un-ún játiñu máá-rí. Te ta'u-ún ni ja'a tu'un luu ío iní Dios nuu-rí, te jín fuerza-ya ní sá'a-ya-ún. ⁸ Ruu kúu chaa súchí-ga vasa ñayivi ndoo súchí xaan, te nuu máá-rí ni ja'a-ya tá'u lúu yá'a ja jáni-rí tu'un va'a nuu ñayivi sîn naciôn, ndasa va'a xaan káa tu'un Cristo. ⁹ Jín ja stá'an ndijin-rí nuu táká-i ndasa koo máá tú'un sa'í ja ní yisa'í onde sáá iní máá Dios, I'a ni sá'a taká-ni. ¹⁰ Náva'a taká ja kátá'ú tiñu jín ja kakuñá'nu ichi ándívi, ná kuní jíná'an ndasa kua'a xaan tú'un ndíchi Dios ío, sá'a tiku'ni. ¹¹ Nátu'un ni chaa iní-ya ní káni, te ni skíkuu-ya ní sá'a-ya-un jín Jíto'o-yo Cristo Jesús. ¹² Te kákandíja-yó-yá. Te ja yúan máá-yá sá'a ja káchundéé iní-yo, tú yú'u-yo, kivi koyo-yó núu Dios. ¹³ Ja yúan ká'an nda'ú-rí jín-ró, ja má kuku'á iní-ro sá'a tundó'o jito-rí ja sikí róó, chi sua ndea-ga tu'un luu iní máá-ró sá'a. ¹⁴ Ja yúan kúu ja júkuifi jiti-rí núu máá I'a kúu Táa Jíto'o-yo Jesucristo. ¹⁵ Te nuu máá-yá kenda sí'vi táká tata ká'io andívi jín ja ká'io iní ñuyivi, ¹⁶ chi tu'un luu xaan ío iní-ya, te jikán ta'u-rí nuu-yá ja súan ná yíja va'a iní añú-ro sá'a-ya jín fuerza ndíso máá Espíritu. ¹⁷ Te suni jikán-rí ja ná kúnchaa Cristo iní añú-ro jíná'an-ró sá'a ja kákandíja-ró, náva'a ná kuikín va'a tu'un kúndá'ú iní tá'an iní-ro, ¹⁸ te suni náva'a kuu juku'un va'a iní-ro, jín táká ñayivi ndoo, ndasa káa tu'un jichá, tu'un káni, tu'un kúnú, tu'un súkún, cuenta máá-yá, ¹⁹ te suni náva'a ná kuní-ro ndasa kúndá'ú iní Cristo yóó, vasa tú kúu juku'un iní-yo tú'un-ún, te náva'a ku'un chítu ndí-ro jín kú'a ñú'un chítu Dios. Achí-rí. ²⁰ Máá-yá, kúu I'a sá'a va'a xaan-ga vasa ja kájani iní-yo xí ja kájikán-yo, chi jiku fuerza-ya iní-yo. ²¹ Te nuu máá-yá, ná nákana jaa tiku'ni kákandíja sá'a Cristo Jesús. Te súan ná kóo ní káni ní kúia, onde taká kúia chaa. Súan ná kóo. Amén.

4

Ñn-ni kákuu-yó sá'a Espíritu

¹ Ruu, chi kánde-rí vekaa sikí máá Jíto'o-yo. Te ká'añ nda'ú-rí jín-ró ja ná káka kuu-ró nátu'un ío jín'ún sikí ja ní kana-ya xiní-ro. ² Te ná kóo súchí vá'a iní-ro. Te ná kóo vjtá iní-ro. Te jín tú'un kúndá'ú iní, te jín paciencia, ná kuándéé iní-ro jín tá'an-ró. ³ Ná kuítu iní-ro ja ñn-na naketa'an-ró jíná'an-ró iní máá Espíritu sá'a tu'un kuaká'nu iní. ⁴ Chi ñn-na ñayivi ío, te suni ñn-ni Espíritu, suni nátu'un ni kana-ya xiní-ro ja ñn-ni tu'un kuñkuu iní-ro, chi yúan kúu ja ní kana-ya xiní-ro, ⁵ te suni ñn-ni máá Jíto'o-yo ío, jín ñn-ni tu'un kándíja, jín ñn-ni tu'un jánducha, ⁶ jín ñn-ni máá Dios Táa xiní táká-yo, chi

máá-yá ndító taká-ni, te máá-yá nî sá'a taká-ni, te jíin ndí'i-ni ncháá-ya. ⁷ Ko ná ñn ná ñn-yó, kúta'u-yo tú'un luu ío inî máá-yá ndasa ku'a já'a máá Cristo nuu-yo. ⁸ Já yúán ká'an tutu: Nuú ní ndaa-ya kuá'an-ya ándíví, nî stútú-ya kua'a já ní yindasu te kua'an-ya jíin. Te nî jacha nuu-ya tá'u núú taká ñayivi, áchí. ⁹ Te já súan ká'an: Nî ndaa-ya kuá'an-ya, suni kuní ka'an já ní kuun-ya ní ja'an-ya onde nuu kúnú-ga chíi ñu'un. ¹⁰ I'a nî kuun, suni máá-yá kúu I'a nî ndaa kua'an onde nuu súkún-ga ándíví, náva'a skíkuu-ya jíin taká tiñu. ¹¹ Te suni máá-yá, nî teta'an-ya sáva ñayivi kí'in apóstol, te sava-ga kani tu'un-ya, te sava-ga skuikín tu'un va'a, te sava-ga kundito tikunî, te sava-ga stá'an. ¹² Súan nî teta'an-ya, náva'a ná yíja va'a ñayivi ndóo, jíin já kuátíñu nuu-í, náva'a ná kuá'nu tikunî Cristo sá'a. ¹³ Súan te ná náketá'an ñn núú-yó jíin tú'un kándíja, jíin tú'un kunî-yo núú Sé'e Dios. Te suni ná yíja va'a-yó natu'un ñn-na-yo, onde chítu kú'a Cristo inî-yo. ¹⁴ Yúán-na te ma natu'u inî-yo cuenta suchí lúli, ni ma kivi nduu-yo yá'a yúan jíin sñn sñn sa'an, ndasa kuní chaá xndá'ú já kándúkú-de tñn yátá-de yóo, sana inî-yo sá'a-de. ¹⁵ Chí sua ná kútiin-ró tú'un ndaa jíin tú'un kúndá'ú inî, te ná kuá'nu-ró jíin taká tiñu kuní máá I'a kúu xinî, te I'a-ún kúu Cristo. ¹⁶ Te inî máá-yá, ñn-na káñytá'an nñí tikunî, te ndítin tá'an taká natu'un taká vaú, te ná ñn ná ñn játíñu ndasa xín tiñu. Te xndeá tá'an te skuá'nu tá'an jíin tú'un kúndá'ú inî.

Ñayivi ñúndijin

¹⁷ Tu'un yá'a ká'an-rî, chí ká'an nî'in-rî jíin-ró cuenta máá Jító'o-yo, ja má káka-ga-ro natu'un kájika sava-ga ñayivi sñn nación, chí kájika kuu-i jíin tú'un kájani sáni inî máá-i. ¹⁸ Nî kakuñaa nú jini tuni-i. Te tú ñu'un kuti vida Dios inî-i, chí tú kájinî-i nuu máá-yá, chí nî'in inî añú-i. ¹⁹ Te ñayivi-ún, nî kayija-i jíin máá tú'un nî'in inî. Te nî kivi koyo-i jíin tú'un kuáxn ja ná kuitú iní-i sá'a-i taká tiñu chá'án. ²⁰ Ko róo jíiná'an-ró, nasu súan ní káskuá'a-ró íchi Cristo. ²¹ Te súan nî kájinî so'o-ró tú'un-ya, te nî kakutu'a-ró ní sá'a-ya, natu'un ío ndaa tu'un jíin Jesús. ²² Ná cháxio-ró máá cháa tú'ú kí'in-de jíin taká tiñu nî jika-ró jíin-de ichi yatá, chí máni kuchá'an-de jíin taká tiñu ñáá sá'a-de kuní-de. ²³ Te ná ndújáá modo kájani inî-ro. ²⁴ Te ná núku'un-ró cháa jáá, ja ní kuvá'a-de natu'un káa máá Dios jíin tú'un ndaa, jíin tú'un ndoo ndija. ²⁵ Núsáa te ná síá-ro tú'un xndá'ú, te ná ká'an ndaa-ro jíin taká tá'an-ró, chí pedazo-yo kánakunî tá'an-yó. ²⁶ Nú kitî inî-ro te ma sá'a-ró kuáchi. Ni ma kuá'a-ró tú'un ja kitî inî-ro onde kee ndikandii. ²⁷ Ma kuá'a-ró tú'un kukuu ja'ú jíin-ró. ²⁸ Ñayivi ní sakuí'ná, ma sakuí'ná-ga-i, chí sua ná sátiñu-i. Ná tñn-i taká tiñu va'a jíin ndá'a-i, náva'a ná ní'in-í najíin kuá'a-i nuu ñayivi kánandí'i. ²⁹ Ni ñn tu'un chá'án ma kenda yu'u-ro, chí sua ná ká'an-ro tú'un va'a ja skuá'nu tá'an, náva'a ñayivi jini so'o-ún ná kéndoo luu inî-i sá'a. ³⁰ Nde'é-ró náva'a ma kúkuí'a inî Espíritu Santo Dios sá'a-ró, chí jíin Espíritu nî jaxin-ya sello róo, onde jinu kivi nákuuan-ya yóo. ³¹ Taká tu'un ua, jíin tú'un xaan iní, jíin tú'un kitî inî, jíin tú'un kákañá, jíin tú'un ká'an ndiva'a, ná cháxio-ró jíin taká tiñu jito u'u tá'an. ³² Chí sua ná kúmanî-ro jíin tá'an-ró. Ná kúndá'ú inî-ro tá'an-ró. Ná sá'a-ró túká'nu inî-ro núú tá'an-ró, natu'un nî sá'a Dios tuká'nu inî-ya núu-ro sikí Cristo.

5

¹ Te róo, ná ndáku-ró Dios natu'un se'e máá-yá ja maní jíin-yá. ² Te kaka kuu-ró jíin tú'un kúndá'ú inî, natu'un nî kundá'ú inî Cristo róo, te nî soko-yá

máa-yá ja siki róó, te nj ja'an asun-yá ni soko-yá máa-yá ja ní ja'a-ya máa-yá nuu Dios. ³ Ko tu'un téné, jín taká tu'un chá'an, xí tú'un tóó iní, ni ma ndátu'un-ró súan jíná'an-ró, chí tú súan kásá'a ñayivi ndóo. ⁴ Ni ma kóo tu'un chá'an, ni tu'un ñáá, ni tu'un ndiyi, chí túu sá'a luu. Chí sua ná nákuatá'ú-ró. ⁵ Chí a kájiní-ro ja ío ndaa tu'un yá'a, ja ní ñn ñayivi kájika téné, xí ja kásá'a chá'an, xí ja tóó iní (chí ñn-ni kúu-ún jín ja kátitñu nuu ndosó), tú nani'jn tá'u kúti-í ndívi-í iní ñuu nuu tá'ú Cristo tiñu jín Dios. ⁶ Koto-ró, ma xndá'ú ni ñn-í róó jín tú'un sáni, chí ja siki taká tu'un yá'a te cháa tu'un kití iní Dios siki taká-í ja tú káandatu-i. ⁷ Ma kivi nduu-ro jín-í núsáa. ⁸ Chí kivi sáa, nj kaichaku-ro siki ñúñáa, ko vina, a káichaku-ro siki ñúndijin nuu máa Jító'o-yo. Ná káka kuu-ró nátu'un kájika kuu ñayivi ñúndijin núsáa. ⁹ Chí tiñu sá'a Espiritu kúu taká ja vá'a, taká ja ío ndaa, taká ja ío ndija. ¹⁰ Ná ndúkú vi-ro taká ja kúsi iní máa Jító'o-yo sá'a-ró. ¹¹ Te ma kivi nduu-ro jín tiñu ñuñáa ja tú ní'in tiñu, chí sua ná kána jín-ró núu. ¹² Chí kúka nuu-yo ká'an-yo tiñu kásá'a sa'í-í. ¹³ Ko taká tu'un ja á ni tuun nuu, jini ndijin-yo núu sá'a luz, chí luz kúu ja kíni'in ndijin taká-ni. ¹⁴ Ja yúan ká'an: Róo ja kákixi, natá'ú núu-ro, ná ndúko-ró má'ñú ndíyi, te Cristo ná stúun-ya núu-ro, áchí. ¹⁵ Núsáa te nde'é vá'a-ró ndasa kájika ñúkúún-ró, nasu nátu'un cháa káñáa, chí nátu'un cháa ndíchi. ¹⁶ Ma stíví-ró tiempo, chí kandañáa kivi yá'a. ¹⁷ Núsáa te ma ndúñáa xiní-ro, chí sua ná júku'un va'a iní-ro ñún tiñu játa'an iní máa Jító'o-yo. ¹⁸ Ma kóo ká'vá-ró siki vino, chí jín yúan te jita sáni-ró. Chí sua ná kútú Espiritu iní-ro. ¹⁹ Te ka'an jín tá'an-ró jín salmo, jín yaa máa-yá, jín yaa Espiritu. Te ichi iní añu-ro ná káta-ró te ná chíñú'ún-ró máa Jító'o-yo. ²⁰ Te nene nakuatá'ú-ró núu máa Táa-yo Dios siki taká-ni, jín sí'ví máa Jító'o-yo Jesucristo.

Tu'un kuandatu-yo núu tá'an-yó

²¹ Te kuandatu-ro núu tá'an-ró, chí káchiñú'ún-ró Dios. ²² Te ñasí'í, ná kuándatu-ña núu yíi máa-ña, nátu'un nuu máa Jító'o-yo. ²³ Chí yíi kúu xiní ñasí'í, nátu'un Cristo kúu-ya xiní tíku'ní. Te máa-yá kúu I'a náma-ún. ²⁴ Chí nátu'un tíku'ní káandatu-i nuu Cristo, suni súan ñasí'í ná kuándatu ndí'i-ña núu yíi máa-ña. ²⁵ Te róó yíi jíná'an-ró, ná kúndá'ú iní-ro ñasí'í-ro, nátu'un ní kúndá'ú iní Cristo tíku'ní-ya. Te ní ja'a-ya máa-yá ja tíku'ní-ún, ²⁶ nává'a nasándo-ya, te nakacha-ya-ún jín máa tú'un, nátu'un iní nuu ndúndo jín ndúcha, ²⁷ nává'a koo ñn tíku'ní luu kundij nuu máa-yá, ja tú kundiso cha'an, ni tú tí'yi, ni ñn ja súan, chí sua ná kóo ndoo, ma kúnchag cha'an. ²⁸ Suni súan taká yíi, níni ná kúndá'ú iní-de ñasí'í máa-de, nátu'un jín máa-de. Chi cháa kúndá'ú iní-de ñasí'í-de, máa-de kúndá'ú iní-de. ²⁹ Chí tú ni ñn cháa jító u'u-de máa-de, chí sua skée-dé te jito ñúkúún-de máa-de. Suni súan sá'a Cristo jín tíku'ní-ya. ³⁰ Chí nátu'un pedazo máa-yá kákuu-yó, yiki-yá, kuñu-ya. ³¹ Ja yúan skéndo cháa táa-de náa-de, te kété'an-de jín ñasí'í-de, te ñn-ña kákuu ndendúú-de. ³² Yíi xáan káa tu'un sa'í yá'a. Ko ruu, chí cuenta siki Cristo jín siki tíku'ní ká'an-ri. ³³ Ko ná ñn ná ñn róó, ná kúndá'ú iní-ro ñasí'í máa-ró, nátu'un kúndá'ú iní-ro máa-ró. Te suni ñasí'í, ná kóo ja jíñú'ún-ña núu yíi-ña.

6

¹ Hijo, kuandatu-ro núu táa-ro, nuu náa-ro siki máa Jító'o-yo, chí yúan kúu ja vá'a sá'a-ró. ² Chí ya'á kúu xna'an-ga tu'un ja ndíso ta'u, ní tá'ú-yá tiñu:

Koo ja jíñú'un-ró núu táa-ro núu náa-ro, ³ náva'a ná kéndoo va'a-ró, te ná'an kúchaku-ro iní ñuyívi yá'a. Achí. ⁴ Te róó, táa jíná'an-ró, ma skití-ro iní se'e-ró jíná'an-i, chí sua ka'nu-ro-í, te stá'an-ro núu-í sikí máa Jíto'o-yo. ⁵ Róó mozo jíná'an-ró, kuandatu-ro núu patrón-ro ñuyívi yá'a, jíin tú'un jíñú'un, jíin tú'un yú'ú, jíin tú'un koo kájí iní añú-ro, natu'un nuu Cristo. ⁶ Ma sá'a-ró tíñu ja kúsii iní ñayívi ndé'é-i nuu, chí sua sá'a-ró natu'un mozo Cristo. Te kuu iní-ro sá'a-ró já jata'an iní Dios. ⁷ Te jíin iní jíin añú-ro kuatíñu-ró. Te kani iní-ro já núu máa Jíto'o-yo jatíñu-ró, nasu núu ñayívi. ⁸ Chí a kájiní-ro já nú tíñu va'a sá'a ñin ñin-ró, jíin yá'a te nani'in-ro yá'u-ró núu máa Jíto'o-yo, vasa mozo xí cháa jáka kuu ndicha-na. ⁹ Te róó patrón jíná'an-ró, suni súan sá'a-ró jíin-i, te ma síyú'ú-ro-í, chí a kájiní-ro já ío Jíto'o máa-i jíin máa-ró ondé andívi, te ñin núu-ni ndíto-ya táka ñayívi.

Ná kúkútu-yo jíin táka tu'un Dios

¹⁰ Te ñin-na tu'un ío, ñáni máni: Ná kuiñi ni'in-ró jíná'an-ró sá'a máa Jíto'o-yo jíin fuerza sátiñu máa-yá. ¹¹ Ná kúkútu-ro jíin táka tu'un Dios náva'a ma káka yátá-ró sá'a ja'ú ja ndúkú ñin yátá róó. ¹² Chí nasu kájata'an-yó jíin cháa yí'i niñi jíin kúñu, chí sua jíin já kakuñá'nu, jíin já katiñ s'o'o, jíin táka jito'o ñuyívi yá'a, ja kátá'ú tíñu ñuñáa yá'a, jíin táka tachí ñáa kájika nuu tachí. ¹³ Núsáa te ná kúkútu ndí'i-ró jíin táka tu'un Dios, náva'a ma káka yátá-ró kivi ío tundó'o. Te kundij ni'in-ró ondé nú ni ndí'i ni jinu ni sá'a-ró. ¹⁴ Núsáa te kuiñi ni'in-ró jíná'an-ró. Te chiva'a-ró tú'un ndaa, natu'un ná kúnu'ni sánchii-ró. Te ná kú'un-ró tú'un skéndoo ndaa-ya róó, natu'un ñin su'nu káa. ¹⁵ Te ná kí'vi-ró tú'un va'a tu'un vindáa vinené, natu'un ndijan iní ja'a-ro. ¹⁶ Te ío ñin-na tu'un kánúú: Jíin tú'un kándija te kasu-ro máa-ró, natu'un ñin nuu tú'ma-ró, chí jíin yúan te kuu nda'va ndí'i-ró yáa ñú'un ja skée ja'ú natu'un ndua. ¹⁷ Te ná kú'un-ró tú'un nama róó, natu'un kachíni káa. Te natu'un machete, kuatíñu-ró tú'un Espíritu, chí yúan kuu tu'un Dios. ¹⁸ Te nene kakan ta'u-ro te ka'an nda'ú-ro jíin-yá, te ná kakán ta'u-ro sá'a máa Espíritu. Te ja yúan ná kóo ndíto iní-ro, te ja'a táka ñayívi ndóo ná kakán ta'u-ro, te ná ká'an nda'ú-ro. ¹⁹ Te suni ka'an-ro já'a-rí, náva'a ná chundéé iní-ri ndika-ri yu'u-ri kani-ri tu'un va'a tu'un sa'í-ya, ²⁰ te ka'an vatú máa-rí ndasa kánúú ká'an-ri, chí ja sikí tú'un-ún jáka kuu-ri, te nú'ni-ri. ²¹ Tíquico kuu cháa jatíñu te skíkuu va'a-de tíñu máa Jíto'o-yo, te maní-yo jíin-de. Te suni kastu'un-de nuu-ro ndasa kua'an tíñu jíku-ri jíin, náva'a kuni-ro ndasa kákuu-ri, te ndundéé iní añú-ro sá'a-de. ²² Tu'un kuaká'nu iní, jíin tú'un kúndá'ú iní, jíin tú'un kándija, ja kíi nuu máa Táa-yo Dios jíin núu máa Jíto'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin táka ñani-yo. ²⁴ Tu'un luu ío iní-ya ná kóo jíin táka ñayívi maní ndija-i jíin Jíto'o-yo Jesucristo. Súan ná kóo. Amén.

LA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS FILIPENSES YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU FILIPOS

¹ Máá-rí kákuu Pablo jíin Timoteo, mozo Jesucristo, te káchaa-rí tutu yá'a nuu táká ñayivi ndóo kákandíja nuu Cristo Jesús, ja káxiukú-i iní ñuu Filipos, jíin núu cháa ja kándito-de-i, jíin núu cháa kájatíñu nuu-i. ² Tu'un luu ío iní, jíin tú'un kuaká'nu iní, ja kíi nuu máá Táa-yo Dios jíin núu máá Jító'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin-ró jíná'an-ró.

Ja ní nakuatá'ú Pablo nuu Dios

³ Nakuatá'ú-rí nuu Dios máá-rí ndita'an jínu ja núku'un iní-rí róo jíná'an-ró. ⁴ Nú jikán ta'u-rí, te nene kúsi iní-rí jikán ta'u-rí ja'a róo jíná'an-ró. ⁵ Chi ní chindéé tá'an-ró jíin-rí skáka-yó tú'un va'a onde kivi xnáñúú, te onde vina. ⁶ Te jáni ndija iní-rí ja síjínu ná'ín-yá tiñu va'a ja ní skéjá'á-yá jíin-ró, te súan kuuu-ga-ya jíin onde kivi ndii Jesucristo. ⁷ Te suni ío va'a ja súan nákan iní-rí ja kúu taká róo, chí ñú'un iní añú-rí ja kúu róo, chí ní kani'in táká-ni yóo tu'un luu ío iní-ya, te káchindéé tá'an-ró jíin-rí kivi kánde-rí vekaa jíin ja káka'an-yo já'a tú'un va'a jíin ja káxndeá-ga-yo. ⁸ Chí Dios kúu testigo-rí ja jini-ya ná ku'a kúu iní-rí ja kúu taká róo, jíin ja maní-rí jíin-ró, nátu'un maní Jesucristo jíin-ró. ⁹ Te jikán ta'u-rí ya'á. Kuni-rí ja ná kúndá'ú-ga iní-ro tá'an-ró, te ná skuá'a-ga-ro júku'un-ga iní-ro tú'un-ya, te ndé'é-ró ndéja ío va'a, ¹⁰ náva'a kuu kúatú'un-ró máá já vá'a, te suni náva'a ná kóo káji iní-ro, te tú nakuxndí-ya síki-ro kivi ndii Cristo, ¹¹ te suni náva'a ná kúkútu-ro jíin tiñu ndaa sá'a Jesucristo. Jían kúu ja nákana jaa-yó Dios, jíin já ká'an jíinú'un-yó jíin-ya.

Modo ni jika máá tú'un va'a

¹² Ñáni, kuni-rí ja ná kuni-ro ná tundó'o ni ta'an-ri, chí ní jicha-ga tu'un va'a ní sá'a. ¹³ Te taká ñayivi ká'io iní palacio, jíin sava-ga-i, ní kajini tu'un-i ruu ndasa kánde-rí vekaa ja síki Cristo. ¹⁴ Te kuachi ja nú'ni-rí kánde-rí vekaa, yuán ní kayija iní sava ñani-yo já káchiñú'un-de máá Jító'o-yo. Te ní kachundéé téyí-gá iní-de kájani-de tu'un va'a, te tuká káyu'ú-de. ¹⁵ Ndaa, chí sava ñayivi, kájani-i tu'un Cristo síki tú'un kuásún iní, jíin já kástátá'an-i. Ko sava-i, suni kájani-i tu'un síki já ká'io va'a iní-i. ¹⁶ Te sava-i kájani-i tu'un Cristo ja skuikín-ni-i tíxin, te tú ndija-i, chí kákuu-i ja xndeá-ga-i tundó'o vekaa síki-rí. ¹⁷ Ko sava-i kájani-i tu'un va'a chí kúndá'ú iní-i ruu, te a kájini-i ja ndúkú ichi-rí ka'an-ri ja'a tú'un va'a. ¹⁸ Tú naún sá'a núsáa, chí taká-ni modo jichá tu'un Cristo, vasa káka'an síki-i, xí ká'an ndaa-i. Te ya'á kúu ja kúsi iní-rí sá'a, te ní ma ndí'i kuti já kúsi iní-rí. ¹⁹ Chí jini-rí ja yá'a kúu ja náma ruu, jíin já kájikán ta'u-ro, jíin já chindéé chítuu Espiritu Jesucristo ruu. ²⁰ Chí ñúkuu iní-rí, te kuni ndási iní-rí, ja má kúka nuu kúti iní-rí, chí sua ná chundéé téyí iní-rí, náva'a ná ndúñá'nu Cristo sá'a máá-rí vina, nátu'un níi ní kii-rí, te vasa ná kúu-rí xí kúchaku-rí. ²¹ Chí ja chakú-rí kúu ja jika-rí jíin máá Cristo, te ja kúu-rí kúu ja ní'in-gá-rí. ²² Ko nú kuchaku-ga-rí, te súan ní'in-rí síki táká tiñu ní sá'a-rí tú jini-rí ndé ichi tñn-rí vii. ²³ Chí ma'ñú ndéndúú tu'un

yá'a kándeé nì'in-rì. Te kúu inì-rì no'on-rì kunchaa-rì jíín Cristo. Yuán kúu máá já vá'a xaan-gá. ²⁴ Ko ja ná kúchaky núu-ga-rì kúu ja kánúú-gá ja síkí róó jííná'an-ró. ²⁵ Súan jáni ndija inì-rì. Yuán kúu ja jíín-rì ja kúkuu-ga-rì jíín-ró jííná'an-ró, náva'a ná kándíja va'a-ga-ro, te kusii-gá inì-ro. ²⁶ Náva'a kusii-gá inì-ro jííná'an-ró jíín Cristo Jesús ja síkí rúu, chí jaá tuku-rì nuu-ro. ²⁷ Máni ná káka kuu va'a-ró jííná'an-ró, nátu'un kánúú máá síkí tú'un va'a Cristo, náva'a vasa ná jáa-rì te kunì-rì nuu-ro, xí vasa ná kúnchaa jíká-rí, ko kuni tu'un-rì róó ja ká'jin nì'in-ró jíín ìn-ni xinj, te jíín já ìn ká'nu-ni kásatiñu nì'in-ró síkí tú'un va'a ja kákandíja-yó. ²⁸ Te ma yú'ú kuti-ro sá'a ja kájito u'ú róó, chí yuán kúu tu'un ja náa íj máá jííná'an, ko róó, a kaku-ró jííná'an-ró, chí ya'á sá'a Dios. ²⁹ Chí nì ja'a Cristo uu tu'un nuu-ro jííná'an-ró. Nasu máá ìn ja ná kándíja-ró núu-yá, chí suni ja ná ndó'o-ró já síkí máá-yá. ³⁰ Te suni kándo'o-ró nátu'un nì kajinì-ro já ndó'o-rì, te vina a nì kajini tu'un-ró já jíku jíín-rí.

2

Ja ní sásúchí-yá máá-yá

¹ Núsáá te jíín tú'un ndéé ío inì Cristo, jíín tú'un kúndá'ú inì-yá yóó skandá-yá róó, jíín tú'un ja ká'io ìn núu-ró iní máá Espíritu, jíín tú'un manì inì-ro jíín-i, jíín já jíto ndá'ú-ro núu-í. ² Jíín táká tu'un yá'a ná kúkuu-ró, náva'a kusii xaán inì-rì. Te ìn-ni ná káa xinj-ro. Te ìn-ni ná kúndá'ú inì-ro tá'an-ró. Te ìn-ni ná kóo inì-ro jíín ìn-ni ná káni inì-ro. ³ Tú ni ìn ndatiñu sá'a-ró já kuatá'an-ró, xí já sávixi-ro máá-ró, chí sua ná kóo súde inì-ro jííná'an-ró, te ná táva-ro cuenta ja vá'a-ga kúu tá'an-ró vasa máá-ró. ⁴ Te ma kóto-ró tíñu ja kúu máá-ró jííná'an-ró, chí suni ná kóto-ró tíñu ja kúu tá'an-ró. ⁵ Ná káni inì-ro jííná'an-ró nátu'un nì jani inì Cristo Jesús. ⁶ Te máá-yá nì kaa-yá nátu'un Dios, ko tú ní ndío inì-yá já jíín fuerza nduu ìn núu-yá kúu jíín. ⁷ Ko nì sía-yá máá-yá, te nì nduu-yá nátu'un kánda mozo, nì kaku-yá nátu'un jíto chaa. ⁸ Te nuu ní kenda-yá nátu'un jíka chaa, te nì sásúchí-yá máá-yá. Te nì jandatu-yá onde nì jíi-yá, vasa nì jíi-yá jíká cruz. ⁹ Ja yuán ní nduñá'nu luu xaán-yá nì sá'a Dios, te nuu Jesús nì ja'a Dios ìn sí'ví kánúú núu táká-ga sí'ví. ¹⁰ Náva'a jíín sí'ví Jesús ná júkuiñi jíí táká ja ká'jin inì andívi, jíín já ká'jin nuu ñú'un, jíín já ká'jin chí ñú'un, ¹¹ te taká yu'u ka'an ndaa ja Jesucristo kúu máá Jító'o. Yuán kánakana jaa-ún máá Táa-yo Dios. ¹² Nánì máni, nene nátu'un nì kajandatu-ro núu-rí kivi ní kandij-rì nuu-ro, te suni súan va'a-ga nì kasá'a-ró vina vasa jíká ní kanchaa-rì, núsáá te vina ná sátiñu va'a-ró náva'a ná kée va'a ja náma-ró máá-ró. Te jíín tú'un yú'ú, tu'un kisi-i róó, ná sá'a-ró. ¹³ Chí Dios kúu l'a sátiñu jíín-ró náva'a ná sá'a-ró ndasa kuní maá-yá, jíín ndasa kúsii iní máá-yá. ¹⁴ Ma kútuku inì-ro jíín tíñu kásá'a-ró, nì ma kánaa-ro jíín tá'an-ró. ¹⁵ Náva'a tú naún nákuñdú-yá síkí-ro. Te ma kivi nduu-ro jíín tíñu ñáá. Te kuu-ró sé'e Dios, ñayivi tú cha'an, vasa kájika kuu-ró má'ñú ñayivi yákuu yo'o inì, jíín má'ñú ñayivi ní'in inì. Te ma'ñú ñayivi-ún kástuun-ro nátu'un lámpara inì ñuyivi. ¹⁶ Kutin nì'in-ró tú'un ja kúchaky-ro jíín, náva'a kusii inì-rì kivi ndú Cristo. Yuán-na te kunì-rì ja ná tú ní jíka kuu sáni-rì, ní tú ní kána sáni tajin-rì. ¹⁷ Te nú ní jati ñiñi-rì ja ndúkú-rí skándíja-ga-rì róó, yuán nátu'un nì soko-rí máá-rí nuu-yá. Yuán kúsii iní máá-rí, te suni kúsii inì-rì onde jíín táká róó jííná'an-ró. ¹⁸ Te suni súan ná kúsii iní máá-ró jííná'an-ró, te ná kúsii inì-ro onde jíín rúu.

Tu'un Timoteo jín Epafrodito

¹⁹ Ko ñúkuu iní-ri ja ná kuá'a máá Jító'o-yo Jesús tu'un, te tájí yachí-ri Timoteo ja-de nuu-ro, náv'a ná ndúndéé iní-ri nú nì jini-ri ndasa ká'io-ró. ²⁰ Chì tú kuti ingá chaa ío yá'a ja ñin-ni xini kúñava'a jín-ri nátu'un máá-de, ja kuitú iní koto ñúkuún róó. ²¹ Chì taká-de kándúkú-de ja kúu máá-de, ko nasu ja kúu Cristo Jesús. ²² Ko a nì kajini-ro ja bueno sá'a Timoteo. Nátu'un se'e jín táa-i, suni súan nì kuu játiñu-de jín-ri jáni-de tu'un va'a. ²³ Núsáá te ñúkuu iní-ri tájí-ri chaa yá'a jaa-de nuu-ro, te nú nì jini-ri ndasa kua'an tiñu jiku-ri jín. ²⁴ Te jáni ndija iní-ri ja kuá'a máá Jító'o-yo tú'un, ja súní máá-ri jaá yachí-ri nuu-ro. ²⁵ Ko nì jani iní-ri ja kánúú tájí-ri ñani-ri Epafrodito ja-de, chi chaa sátiñu jín-ri kúu-de, te chindéé tá'an-de jín-ri. Te suni ndajá'a máá-ró ní kuu-de sáá. Te suni játiñu-de nuu-ri taká nuu nándi'i-ri-de. ²⁶ Chì nì kuu xaan iní-de ja kuní-de nuu-ro jíná'an-ró núú. Te nì kukuí'a iní-de, chì a nì kajini tu'un-ró já ní ku'u-de. ²⁷ Chì jandáa nì ku'u-de ja á yani kuu-de núú, ko Dios, nì kundá'ú iní-ya-dé, ko nasu máá ñin-de, chì onde ruu, náv'a a tú kaa-ga kukuí'a iní-ri núú. ²⁸ Núsáá te jítú iní-ri nì tájí-ri-de kujaa-de nuu-ro, náv'a a ná kuní-ro núú-dé jíná'an-ró. Te ndusií tuku iní-ro, te ruu tuká ndukuí'a ndási iní-ri. ²⁹ Núsáá te kuatá'ú-ró-de, chì kándíja-de nuu máá Jító'o-yo, te ná kóo sií iní-ro, te ka'an jínú'ún-ró jín chaa ja kándaa nátu'un kaa-de. ³⁰ Chì a yani kuu-de núú, ja sikí tiñu máá Cristo. Te vasa ní jì'i-de ko a nì skíkuu-de tiñu ja tú ní síjnu máá-ró ja kúu ruu.

3

Ná sikí ndúkú ndéé-yó

¹ Te ñin-na tu'un ío ñáni. Ná kúsi iní-ro jín máá Jító'o-yo. Chì ruu, jandáa, tú kúnini iní-ri chaa-ri suni suni-ni tu'un-ún nuu-ro, ko súan ío seguro-ga ja kúu róó. ² Ma kóto-ró núú tí'inga. Ma kóto-ró núú ñáyivi kásá'a tiñu ñáá. Ma kóto-ró núú chaa nì kaxiti ndúú. ³ Chì yóó kákuu chaa nì kaxiti ndúú ndija. Te jín iní jín añú-yo káchiñú'ún-yó Dios. Te kákusi iní-yo jín Cristo Jesús. Chì tú káchiñú'ún-yo máá-yó. ⁴ Te nú ndé chaa jáni iní-de ja kúu chiñú'ún-de máá-de, te suni ruu ví'i-gá sá'a-ri núú, chì suni ruu chiñú'ún-ri máá-ri nú súan ío núú. ⁵ Chì nì xiti ndúú ruu nuu uná kivi. Te suni tata Israel kúu-ri. Te suni tá'an tata Benjamín kúu-ri. Te suni hebreo se'e hebreo kúu-ri. Te suni nì chiñú'ún-ri ley ja káchiñú'ún fariseo. ⁶ Te nì jítú iní-ri nì chindikín-ri tiku'nì nì sá'a ndiva'a-ri jín-i. Te tú ní nákuxndíi ní ñin ley sikí-ri, chì nì skíkuu ndaa-ri. ⁷ Ko taká tiñu ja kundéé-ri jín núú, tú sá'a-ri cuenta jín-ún vína, chì va'a-ga ná náa-ún, te ná chiñú'ún-ri Cristo jáni iní-ri. ⁸ Te jandáa, chì jáni iní-ri ja vá'a-ga ná náa taká tiñu-ún, náv'a a ná kuní va'a-ri ja kúu tu'un Jító'o-ri Cristo Jesús, chì jian kúu ja kánúú-gá. Te ja sikí máá-yá nì xnáa-ri taká tiñu, te jáni iní-ri ja máni kuayo kúu. Súan sá'a-ri náv'a a kundéé-ri najaa-ri nuu Cristo, ⁹ te náv'a a ñin kivi te a jini-ri ja kánde-ri chii Cristo. Ko nasu ja sánda-ri máá-ri jín ley, chì sua ja kéndoo ndaa-ri sá'a Dios jín tú'un kándíja-ri, chì kándíja-ri nuu Cristo, ¹⁰ náv'a a kuní va'a-ri nuu-yá, te kuní-ri ndasa káa fuerza naschakú-ya yóó, te suni ndo'o ta'an-ri jín-yá, te suni nduu-ri nátu'un káa máá-yá jín tú'un ja ní jì'i-ya. ¹¹ Chì sanaa te súan kundéé-ri nachaku-ri ma'ñú ndíyi. ¹² Te chá'an-ga kundéé-ri, ní te chá'an-ga yija-ri. Ko ndúkú ndéé-ri kua'an-ri náv'a a ná ní'in-ri tu'un-ún, chì ja yúan kúu ja ní ní'in Cristo Jesús ruu. ¹³ Náni

jíná'an-ró, nuu na tú sá'a-rí cuenta ja á ni kundéé-rí jíin. Ko máni xnáa-rí iní-rí taká ja ní kuu ichi yatá, te skáa-ga-rí ichi núu-rí kua'an-rí jíin. ¹⁴ Te ndúkú ndéé-rí kua'an-rí ná jáa-rí onde nuu ío ku'a, nává'a kundéé-rí ní'in-rí premio ja kuá'a Dios, chí kana-ya xiní-rí ki'in-rí ichi nínu onde jíin Cristo Jesús. ¹⁵ Te ndé yóo ni yija-yó, te súan ná kóo xiní-yo núsáa. Te nú ndé róo sún xiní káñavá'a-ró, suni ya'á ná stá'an Dios nuu-ro. ¹⁶ Ko nú ndasa ni kundéé-yó ní skuá'a-yó, súan ná káka-yó, te suni in-ni ná kóo xiní-yo. ¹⁷ Náni, ná ndáku-ró rúu jíná'an-ró, te kunchaa nuu-ro ñáyivi kájika súan nátu'un ichi ní stá'an-rí nuu-ro. ¹⁸ Chí kua'a ñáyivi kájika kuu-i ichi ñáa, te tini jínu ni jani-rí tu'un ñáyivi yúan nuu-ro. Te suni ká'an ndé'e-rí jíin-ró vína, ja máa-i kákuu ñáyivi kájito u'u-i tu'un ja ní ji'i Cristo jiká cruz. ¹⁹ Te in kivi te naa íi ñáyivi-ún, te ndí'i-i. Chí máni chíñú'un-i toko-í. Te kúsii iní-i jíin tú'un ja kúka nuu iní-i sá'a núu. Te kaní iní-i ndé'é-i nuu ndátíñu ío iní ñuyivi. ²⁰ Ko ñuu máa-yó kúu onde andívi. Te suni onde yúan káindatu-yó ndíi máa Jító'o-yo Jesucristo, I'a nama yóo. ²¹ Te máa I'a-ún, nasama-ya yiki kúñu ndá'ú-yo, nává'a nduu nátu'un káa yiki kúñu ndíi ncháa máa-yá. Chí Dios kúu ka'nu-ya taká ja ío, te suni jíin fuerza-ya sá'a-ya-ún.

4

Nene ná kúsii iní-yo

¹ Náni máni jíná'an-ró, súan ná kuñi ni'in-ró jíin máa Jító'o-yo, chí kúu iní-rí róo, te kúsii iní-rí jíin-ró, te róo kúu nátu'un premio-rí. ² Te ká'an ndá'ú-rí jíin Evodia, te ká'an ndá'ú-rí jíin Síntique ja ná kóo in-ni xiní-ña jíná'an-ña, nátu'un kuní máa Jító'o-yo. ³ Te nuu róo Timoteo, suni ká'an ndá'ú-rí jíin-ró, chí cháa ni chindéé tá'an va'a jíin-rí kúu-ró, te ná kuá'a núu-ró ndá'a núu ñá'an yá'a, chí ni kasátíñu ni'in-ña jíin-rí ni jani-rí tu'un va'a sáa, te suni onde jíin Clemente jíin sáva-ga ñáyivi kásátíñu jíin-rí, chí sí'vi ñáyivi yúan a káyoso núu lista ñáyivi kúchaku níi káni. ⁴ Nene ná kúsii iní-ro jíná'an-ró núu máa Jító'o-yo. Inga jínu ká'an-rí jíin-ró: Ná kúsii iní-ro. ⁵ Ka'an maní-ro jíná'an-ró nává'a ná kuichá tu'un ki'in nuu taká ñáyivi já súan káa máa-ró. Máa Jító'o-yo a ni kuyani-ya. ⁶ Ma nándi'i iní-ro siki ní in. Ko ná ká'an-ro jíin Dios onde jíin tú'un kánakuatá'ú-ró, jíin tú'un kájikan ta'u-ro, jíin tú'un káka'an ndá'ú-ro, nává'a ná kuní-ya ndéja kuní máa-ró. ⁷ Yúan-na te Dios kua'a-ya tú'un vindáa vinené iní añú-ro jíin xiní-ro. Vasa tú kájuku'un iní-ro ndasa sá'a-ya-ún, te koto-ya róo onde jíin Cristo Jesús. ⁸ Náni, máa in-na tu'un ío. Tu'un yá'a ná kúndee xiní-ro: Taká tu'un ndija, taká tu'un jíñú'ún, taká tu'un ndaa, taká tu'un ndoo, taká tu'un maní iní, taká tu'un ja játú'ún-i, taká nuu ío ja vá'a, jíin taká ja kúu nakana jaa-yó-yá sá'a, yúan ná núku'un iní-ro. ⁹ Taká tu'un ja ní kácutu'a-ró, jíin tú'un ni kaní'in-ro, jíin tú'un ni kajini so'o-ró, jíin tíñu ni kajiní-ro sá'a máa-rí, taká yúan ná sá'a máa-ró. Yúan-na te máa Dios, I'a já'a tu'un vindáa vinené, koo-ya jíin-ró. ¹⁰ Ko kúsii xáan iní-rí jíin máa Jító'o-yo, chí vina, vasa kuéé, ko ni kanúku'un iní-ro, te ni kachindéé-ró rúu. Chí súan sá'a-ró kuní-ro núu, ko tú ní ío modo. ¹¹ Nasu já ndá'ú tá'an-rí ká'an-rí, chí ruu, a ni skuá'a-rí kaan-rí jíin nú ndasa-ni tá'an-rí. ¹² Jiní-rí kuchaku ndá'ú-rí, te jiní-rí kuchaku kúká-rí. Ndí'i ni skuá'a-rí, te a ni kaan-rí jíin taká, nú ja ndá'a chíi-rí, nú ja yíta'an nuu-rí, nú ja kuñavá'a kua'a-rí, xí já tá'an ndá'ú-rí. ¹³ Ndí'i-ni kúu sá'a-rí, chí máa Cristo já-a-ya fuerza iní-rí. ¹⁴ Ko

bueno ni sá'a-ró já ní jito ta'an-ro túndó'o jíin-rí. ¹⁵ Te róó, ñayivi ñúu Filipos, suni a kájiní-ro já ní ñin tikuní tú ní kájito tá'an jíin-rí ja kuá'a yakú najíin kúta'u-rí, chí máni róó jíná'an-ró onde kiví ní kejá'á-rí jáni-rí tu'un va'a ná ni kenda-rí vai-rí ñuu Macedonia. ¹⁶ Chí onde ná kándeé-ga-rí ñuu Tesalónica ni katáji-ró yakú ja jínu ñú'ún-rí, ni jaá ñin uu jínu. ¹⁷ Nasu ndúkú-rí ja kuá'a-ró núu-rí núú, chí ndúkú-rí ja ná ndeá-ga ta'u-ro núu-yá. ¹⁸ Te a ñáva'a-rí taká ja jínu ñú'ún-rí, te sobra-ga ío. Te a ñú'un chítú iní nda'a-rí, chí ni ñin-rí ja ní katáji-ró vái jíin Epafrodito. Te kúsi iní Dios sá'a, chí nátu'un ni kasokó vá'a-ró núu-yá, te asun já'an. ¹⁹ Te Dios máá-rí, ná nákuá'a-ya núu-ro taká ja nándi'i-ró, chí kúká máá-yá jíin tú'un ja vá'a ja lúu ío iní Cristo Jesús. ²⁰ Te nuu máá Táa-yo Dios ná nákana jaa-yó-yá ní káni ní kuiá. Súan ná kóo. Amén. ²¹ Ná sándéé iní taká ñayivi ká'io ndoo ni sá'a Cristo Jesús, achí-ro kúni-i. Te ñani-yo já káxiukú jíin-rí yá'a káka'an ja ná sándéé iní-ro jíná'an-ró. ²² Te taká ñayivi ndóo káka'an-i ja ná sándéé iní-ro jíná'an-ró. Te ni kaa-ga káka'an ñayivi káxiukú vé'e César. ²³ Tu'un luu ío iní máá Jító'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin taká róó jíná'an-ró. Amén.

LA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS COLOSENSES YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU COLOSAS

¹ Máa-ri Pablo kúu apóstol Jesucristo, chî súan nî jata'an inî Dios. Te jín ñaní-yo Timoteo, ² káchaa-ri tutu yá'a nuu ñáyivi ndóo, jín núu ñaní-yo kákandíja nuu Cristo ja káxiukú-i inî ñuu Colosas. Tu'un luu jín tú'un kuaká'nu inî ío inî máa Táa-yo Dios, jín iní máa Jító'o-yo Jesucristo, ná kóo jín-ró jíná'an-ró.

Tu'un nî jikan ta'u Pablo nuu Dios ja'a máa-i

³ Nene kájikan ta'u-ri ja'a róo jíná'an-ró. Te kánakuatá'ú-ri nuu Dios Táa Jító'o-yo Jesucristo. ⁴ Chi nî kajini tu'un-ri róo ja kákandíja va'a-ró núu Cristo Jesús, jín ndasa kájito ndá'ú-ro núu táka ñáyivi ndóo, ⁵ chî káñukuu inî-ro ní'in-ro ja yíva'a onde andíví. Tu'un yúan a nî kajini tu'un-ró, chî súan ká'an ndaa tu'un va'a. ⁶ Chi tu'un-ún, a nî jaq nuu-ro jíná'an-ró, natu'un nuu ñí ñáyivi, chî ní'in tíñu te ndea kua'an, suni natu'un nî sá'a jín-ró onde kivi ní kajini so'o-ró. Te nî kajuku'un ndíja inî-ro tú'un luu ío inî Dios, ⁷ natu'un nî kutu'a-ró ní sá'a Epafras. Mozo ta'an jín-yó kúu-de. Te kúmani-yo jín-de. Te cha-ún jatíñu va'a-de nuu Cristo ja síkí róo jíná'an-ró. ⁸ Cha-ún, nî kastu'un-de tu'un-ró núu-ri ndasa kákundá'ú inî tá'an-ró sá'a Espíritu. ⁹ Ja yúan rúu jíná'an-ri, suni tú kájukuiñi-ri ja kájikan ta'u-ri ja'a-ro núu-yá onde kivi ní kajini tu'un-ri tu'un-ún. Te kájikan-ri nuu-yá ja ná kuní ndí'i-ró ndasa jata'an inî máa-yá, te ná kuní-ro táka tu'un ndíchi jín tú'un júku'un va'a inî-ro sá'a Espíritu, ¹⁰ nává'a ná káka kuu luu-ró, natu'un kuní máa Jító'o-yo, te ná kúsi vá'a inî-ya sá'a-ró jín táka-ni, te ñani tíñu va'a júku-ró jín, ná ní'in tíñu, te ná júku'un-ga inî-ro síkí Dios. ¹¹ Te va'a téyí ná yíja taká fuerza-ya inî-ro, natu'un káa fuerza luu máa-yá, nává'a ná kóo si inî-ro, te ká'nu koo inî-ro, te kuandéé inî-ro. ¹² Ná nákuatá'ú-ró núu máa Táa-yo Dios ja ní chí'i-ya fuerza yóo nává'a ní'in tá'an-yo tá'u-yo jín ñáyivi ndóo ja ká'in-i nuu ndí ncháa. ¹³ Chi nî ndíñi'in máa-yá yóo inî nda'a fuerza ñuñáa, te nî xndívi-ya yóo inî ñuu nuu tá'ú tíñu Se'e-ya, I'a maní-yá jín. ¹⁴ Te Se'e-ya-ún, chi nî nakuaan-ya yóo jín niñi-yá. Te nî sá'a-ya táká'nu inî-ya núu-yo jín kuáchi-yó.

Muestra Dios kúu Jesús

¹⁵ Te Se'e-ya-ún kúu muestra Dios, I'a tú jini ndijin-yo núu. Te xñañúú-gá Se'e-ún, vásá táka ndatíñu ja ní sá'a-ya. ¹⁶ Chî jín máa Sé'e-ya-ún kúu ja ní kuva'a taká ndatíñu ja ká'io andíví, jín ja ká'io inî ñuyivi ja jini-yo núu jín ja tú jini-yo núu, kúu nuu tá'ú tíñu, kúu nuu kúñá'nu, kúu ja kátin xini, kúu ja kándiso tíñu. Ndí'i nî kuva'a nî sá'a Dios jín máa-yá, te kúu cuenta máa-yá. ¹⁷ Máa-yá ío xna'an-ga vásá ní kuva'a taká ndatíñu, te taká ndatíñu tñ nî'in máa-yá. ¹⁸ Te máa-yá kúu xini tíku'nî, te natu'un yiki kúñu-ya kúu-ún. Máa-yá kúu nuu kéjá'á, te máa-yá nî nachaku xna'an-ga ma'ñú ndíyi, nává'a kuñá'nu-ga-ya núu táka-ni. ¹⁹ Chi nî kusí iní máa Dios ja ñú'un tá'an ká'nu-ni-ya jín máa Sé'e-ya, ²⁰ nává'a naketá'an taká-ni jín Dios sá'a-ya jín

máá Sé'e-ya. Te jíin niñi Sé'e-ya, I'a n̄i ndo'o jik̄a cruz, te ná kóo paz sá'a-ya sik̄i máá já ká'io in̄i ñuyivi jíin já ká'io andívi. ²¹ Te suni súan n̄i sá'a Se'e-ya jíin-ró, ch̄i s̄iin sik̄i ní ka'jin-ró sáá, chi n̄i kajito u'u-ro-ya, te máni tiñu ñáá n̄i kasá'a-ró núú. Ko vina a n̄i naskétá'an-ya róo jíin Dios. ²² Ya'á ní sá'a-ya jíin yiki kúñu-ya já ní jil̄, náva'a nasándoo-ya róo, te ma kunchaa cha'an róo, ni ma kána jíin Dios nuu-ro hora stá'an-ya róo nuu Dios. ²³ Súan sá'a-ya nú kuiñi n̄i'in-ró, te kandija ndija-ró, te ni ma násama in̄i-ro jíin tú'un va'a kañukuu in̄i-ro já ní kajini so'o-ró. Chi tu'un-ún a n̄i jich̄a ñi ñuyivi chí andívi. Te ruu Pablo kúu chāa jatíñu sik̄i tú'un-ún.

Sátíñu Pablo ja'q ñáyivi s̄iin nacióon

²⁴ Te kúsij in̄i-rj vina, ch̄i ndó'o-rj ja sik̄i róo jíná'an-ró. Te sk̄ikuu yiki kúñu-rj ja kúmanj-gá ndo'o Cristo in̄i tiku'n̄i máá-yá, ja kúu yiki kúñu-ya, ²⁵ te suni jatíñu-rj nuu-ún, ch̄i súan n̄i chāa Dios tiñu sik̄i-rí ja'a róo, náva'a ná ká'an ndi'i-rj tu'un Dios jíin-ró. ²⁶ Yuán kúu máá tú'un sa'í ja ní yisa'í onde ná ni kejá'a kúia aná'an jíin ñáyivi. Ko vina a n̄i stá'an ndijin-ya tú'un-ún nuu táká ñáyivi ndóo máá-yá. ²⁷ Ch̄i máá Dios súan n̄i kunj-ya stá'an-ya núu ñáyivi-ún, ndasa kúká káa tu'un luu ja ndiso tu'un sa'í yá'a, kua'an nuu ñáyivi s̄iin nacióon. Te tu'un-ún kúu máá Cristo kándeé in̄i-ro, jíin já kañukuu in̄i-ro núu lúu kánchaq-ya. ²⁸ Te tu'un I'a-ún kúu ja kájani-rj, te kákana jíin-rí nuu táká ñáyivi. Te jíin tú'un ndichí kástá'an ñúkúun-rí nuu-í náva'a ná yija va'a taká-i kuiñi-i nuu Cristo Jesús sá'a-rj. ²⁹ Te ja sik̄i yúan sátíñu-rj. Te n̄i'in sátíñu-rj jíin fuerza máá-yá. Te máá fuerza-ya-ún kúu ja sátíñu téyú jíin-rí.

2

¹ Ch̄i kuní-rj ja ná kuní-ro ndasa ndi'i xaan in̄i-rj ja sik̄i róo jíin sik̄i táká ñáyivi ká'io in̄i ñuu Laodicea, jíin sik̄i táká ñáyivi tú kájinj kuti núu-rí ndasa káa-rj, ² náva'a ná ndúndéé in̄i añú-i, te ñn nuu kunchaka manj tá'an-i, te ná júku'un ndi'i in̄i-i taká tu'un luu-ya, náva'a kunj-i tu'un sa'í máá Taa-yo Dios te yúan kúu cuenta Cristo. ³ Ch̄i in̄i nda'a máá-yá yisa'í taká yaka tu'un ndichí, jíin tú'un ja júku'un in̄i-yo sá'a. ⁴ Te tu'un yá'a ká'an-rj jíin-ró jíná'an-ró, náva'a tú ni ñn chāa xndá'ú-de róo, ja kándija-ró ingá tu'un t̄in yátá. ⁵ Chi vaša kándeé jiká máá-rí, ko natu'un kándeé-rj jíin-ró, te kúsij in̄i-rj te ndé'é-rí tiñu va'a kasá'a-ró, ch̄i n̄i'in káandija-ró núu Cristo. ⁶ Ch̄i natu'un n̄i kajatá'ú-ró máá Jito'o-yo Jesucristo, súan ná káa-ró jíin-yá núsáá. ⁷ Ná nákuikj̄n yo'o-ro in̄i-ya. Te ná skuá'nu tá'an-ró sik̄i-yá. Te ná yija va'a-ró jíin tú'un kándija, natu'un n̄i kutu'a-ró. Te ná ndeá-ga-ro jíin tú'un-ún, onde jíin tú'un nakuatá'ú-ró núu-yá.

Inj nda'a Cristo ncháa tqá-ni

⁸ Koto va'a-ró máá-ró, náva'a tú xndá'ú ni ñn ñáyivi róo, jíin sik̄i tú'un ndichí ñáá, jíin tú'un vixj sáni, natu'un ío tanjnu chāa, modo kásá'a-de in̄i ñuyivi yá'a te tú kásá'a-de ja kuní Cristo. ⁹ Ch̄i jíin máá-yá, te in̄i yiki kúñu máá-yá, ncháa ndi'i taká-ni ndasa káa Dios. ¹⁰ Te ká'io chítú-ró jíin Cristo. Te máá-yá t̄in xinj táká ja tá'ú tiñu, jíin táká ja kándiso tiñu. ¹¹ Te suni jíin máá-yá ni kaxitj̄ ndúu-ro, ko nasu jíin ndá'a ní kaxitj̄ ndúu-ro. Te n̄i chaxio-ya táká kuach̄i ndiso máá-ró, ch̄i Cristo natu'un n̄i xitj̄ ndúu-ya róo. ¹² Ch̄i ñn núu-ni n̄i kayujj-ró jíin-yá nuu ní kajanducha-ro, te suni yúan n̄i kanachaku-ro jíin-yá,

chi n̄i k̄akandj̄a-ró tíñu sá'a Dios ja ní naschakú-ya Jesús ma'ñũ ndíyi. ¹³ Ko róó, tú káxiti ndũu-ro núú, te a n̄i kajj̄i-ro ní sá'a taká kuachi-ró. Ko ñn ká'nu-ni n̄i kanachaku-ro j̄ijn Cristo n̄i sá'a Dios. Te n̄i sá'a-ya tũká'nu in̄i nuu taká ja ní kasáña'mu-ró. ¹⁴ Te n̄i nda'va-ya acta ja t̄in sukun-yo te j̄ito u'u yóó núú. Te n̄i skána-ya, ch̄i nátu'un n̄i st̄in-ya-ún j̄ijn ndũyu kaa j̄ika cruz. ¹⁵ Te n̄i tevichí-ya taká ja kátá'ú tíñu j̄ijn já kándiso tíñu, te n̄i kiñi'in ndijin-ya, te n̄i k̄akuka nuu. Chi n̄i kundée-ya j̄ijn, ní sá'a máa cruz. ¹⁶ Ja yúan ma kuá'a-ró tú'un ja nákuñd̄i ni ñn-i sik̄i-ro, cuenta sik̄i já yee, xí já jí'i, xí cuenta kivi ío viko, xí já núkoso yóo, xí sik̄i kivi ndetátú. ¹⁷ Chi yúan kuu nátu'un ñn kuanda'u taká ndatíñu chaa kuee-ga, ko máa jándaa kuu ja cuenta máa Cristo. ¹⁸ Ma kuá'a-ró tú'un ja ní ñn ñayivi kasú-i nuu tá'u-ro. Ch̄i kásá'a-i ja súchi in̄i máa-i, te káchiñú'ún-i taká ndajá'a-ya. Te kákiivi nduu-i j̄ijn tú'un ja tú ní kájini ndijin-i, te máni kásavixi sáni-i máa-i. Ch̄i yúkú xini máa-i. ¹⁹ Te tú ká'jin n̄i'in-i j̄ijn máa I'a kuu xini. Ch̄i máa-ya kuu ja skuá'nu yiki kũñu, ch̄i skée máa-ún túchi, te ñtá'an sá'a máa túchi, te já'nu máa sá'a Dios. ²⁰ Ch̄i nú n̄i kajj̄i-ro j̄ijn Cristo sik̄i taká tanj̄inu in̄i ñuyivi, te naja kajika-ga-ro nátu'un kájika ñayivi ñuyivi. Te naja káandat̄u-ro núu tú'un yá'a: ²¹ Ma t̄in-ró, ni ma ké'é-ró, ni ma kée-ro, áchi. ²² Chi taká tu'un-ún nini kájatíñu máa, te ndi'i-ni naa. Ch̄i máni tu'un, máni tanj̄inu ja ní jani sáni in̄i ñayivi kuu-ún. ²³ Kájani ndija in̄i-i ja tú'un ndichí kuu-ún, ch̄i stétuu-ún-i ja ní'in chiñú'ún-i, te sá'a ja sásúchi in̄i, te n̄i'in ndóna máa sik̄i yiki kũñu, ko tú ní'in tíñu kuti já kasú nuu já kuní máa-i.

3

¹ Núsáa te nú n̄i kanachaku-ro j̄ijn Cristo, te va'a-ga ná ndúkú-ró tú'un andívi, nuu kánchaa Cristo ichi ndává'a Dios. ² Ná káni in̄i-ro sik̄i tú'un ká'io ichi andívi, nasu sik̄i tú'un ká'io in̄i ñuyivi. ³ Ch̄i a n̄i kajj̄i-ro, te vida-ro, a yisa'í, j̄ijn Cristo in̄i Dios. ⁴ Te Cristo, I'a kuu vida-ro-ún, te nú kenda ndijin-ya, yúan-na te suni luu kenda koyo ndijin-ro j̄ijn-yá.

Chaa tú'ú j̄ijn cháajáa

⁵ Ná kasú-ro in̄i yiki kũñu-ro já kaa yúkú, náva'a ma sá'a téné, ma koo chá'an, ma káni ñaa in̄i, ma ndío in̄i, ch̄i ñn-ni kuu-ún j̄ijn já chiñú'ún ndoso. ⁶ Chi ja sik̄i taká tíñu yúan kuu ja kití in̄i Dios, te ndonda-ya sik̄i ñayivi ní'in in̄i. ⁷ Te suni j̄ijn tíñu-ún n̄i kajika-ró núú, ná n̄i kasá'a-ró súan. ⁸ Ko vina ná sía-ro taká tu'un yá'a núsáa: Tu'un kití in̄i, tu'un xaan in̄i, tu'un káñáa, tú'un ká'an sik̄i tá'an, j̄ijn tú'un chá'an kenda yu'u-ro. ⁹ Ma xndá'ú tá'an-ró, ch̄i a n̄i chaxio-ró cháa tú'ú-ún kua'an-de j̄ijn taká tíñu n̄i sá'a-de. ¹⁰ Te n̄i nuku'un-ró cháa jáa. Chi chaa-ún kuajuku'un in̄i-de, kuandujáa-de, nátu'un kaa máa-ya ja ní sá'a-ya-dé. ¹¹ Te yúan tú ío s̄in ñayivi ñũu Grecia j̄ijn ñayivi judío, ni ja ní xiti ndũu, te ni ja tú ní xiti ndũu, ni ja s̄in yu'u, te ni ja kuu ñayivi escita, ni ja sátiñu sáni, te ni ja j̄ika kuu ndichá-na, ch̄i Cristo kuu ndi'i-ni, te yí'i-ya in̄i taká-yo. ¹² Chi n̄i kaji Dios róó. Te ñayivi ndóo ja máni-ya j̄ijn kákuu-ro. Núsáa te níni kundá'ú in̄i-ro tá'an-ró, te kumanj̄i-ro j̄ijn tá'an-ró, te koo súchi in̄i-ro, koo paciencia-ro. ¹³ Kuandéé in̄i-ro j̄ijn tá'an-ró, te sá'a-ró tũká'nu in̄i nú jikín nuu-ro sik̄i tá'an-ró. Ch̄i nátu'un n̄i sá'a Cristo tũká'nu in̄i-ya núu-ro, te suni súan sá'a-ró jíná'an-ró. ¹⁴ Te ja kánúú xaan-gá nuu taká tu'un yá'a kuu tu'un kundá'ú in̄i tá'an. Chi tu'un yúan kuu ja skétá'an taká-ni j̄ijn já síyja va'a.

15 Te tu'un vindáa vinené ja ndiso máa Dios, ná kút#n añú-ro. Chi ja yúan ní kana-ya xiní-ro ndúu-ró #n-na ñayivi. Te suni ná nákuatá'ú-ró jíná'an-ró. 16 Te tu'un Cristo ná kútú ndí'i inji-ro, jín ndí'i tu'un ndíchí. Te stá'an-ro núy tá'an-ró. Te ka'an ndá'ú-ro jín-i jín salmo, jín yáa máa-yá, jín yáa Espíritu. Te ichi ini añú-ro ná káta luu-ró núy máa Jító'o-yo. 17 Te taká tiñu kásá'a-ró, nú ja ká'an-ro, xí jí sá'a-ró kúu, taká ná sá'a-ró jín sí'ví máa Jító'o-yo Jesús. Te ná nákuatá'ú-ró núy máa Táa-yo Dios sá'a Jesús.

Tiñu kánúú skíkuu chaq jaá

18 Róo ñasí'í, kuandatu-ro núy yíi máa-ró jíná'an-ró, chí súan játa'an inji máa Jító'o-yo. 19 Róo yíi jíná'an-ró, ná kundá'ú inji-ro ñasí'í-ro. Te ma ndúu uá-ro jín-ña. 20 Róo se'e jíná'an-ró, taká tiñu kuandatu-ro núy táa-ro, nuu náa-ro. Chí súan kúsij inji máa Jító'o-yo sá'a. 21 Róo táa jíná'an-ró, ma skití inji-ro sé'e-ró jíná'an-i, nává'a tú kukuí'a inji-i. 22 Róo mozo jíná'an-ró, taká tiñu kuandatu-ro núy patrón-ro ñúyivi yá'a. Ma sá'a-ró tiñu ja kúsij inji ñayivi ndé'e-i nuu, chí sua koo ndaa añú-ro sá'a-ró, te kuandatu-ro núy Dios. 23 Te taká tiñu kásá'a-ró, koo inji koo añú-ro sá'a-ró. Kani inji-ro já núy máa Jító'o-yo kájatíñu-ró, nasu núy ñayivi. 24 Chí a jini-ro já máa Jító'o-yo kuá'a va'a-ya tá'u-ro já kúu ya'u-ró. Chí nuu máa Jító'o-yo Jesucristo kájatíñu-ró. 25 Ko ñayivi sá'a tiñu ñáa nduta'u túku-i ja ní sá'a-i-ún, chí tú ncháa nuu-ya-i.

4

1 Róo patrón jíná'an-ró, sá'a va'a-ró jín mozo-ro. Te #n nuu kóto-ró núy-í. Chí a kájiní-ro já súni kañava'a-ró máa patrón-ro ándíví. 2 Ma júkuñi-ro já jikán ta'u-ro. Te ná nákuatá'ú-ró, te koo ndito inji-ro jín tú'un-ún. 3 Te suni hora-ún kakan ta'u-ro já'a-rí jíná'an-ri, nává'a ná kúña Dios ichi káni-ri tu'un, nává'a kuu ka'an-ri tu'un sa'í Cristo, chí ja sikí tú'un-ún kúu ja kánde-ri vekaa, 4 chí kuní-ri ká'an ndijin-ri nátu'un kánúú ká'an-ri. 5 Kaka kuu ñúkuún-ró jín ñayivi ká'jin sijn sikí, te ma stíví-ró tiempo. 6 Te nene ka'an asun-ro, ná já'an ñijí tú'un ká'an-ro, nává'a kuní-ro ndasa kánúú xndíó káni-ró tú'un nuu #n #n-i.

Tu'un ndéé ni chaq Pablo nuu-í

7 Taká tiñu sá'a-ri ná kástu'un Tiquico nuu-ro jíná'an-ró, chí #n ñani sátiñu jín-ri nuu máa Jító'o-yo kúu-de, te bueno játiñu-de nuu-ya, te maní-yo jín-de. 8 Te ja yúan táji-ri chaq yá'a jaq-de nuu-ro, nává'a ná kuní-ro ndasa kua'an tiñu kákuu-ri jín, te ndundéé inji añú-ro sá'a-de. 9 Suni táji-ri Onésimo, te maní-ri jín-de, chí ñani kándija va'a kúu-de, te tá'an máa-ró kúu-de. Te taká ja kúu ichi yá'a, ná kástu'ún-de nuu-ro jíná'an-ró, ndasa ío. 10 Aristarco, chaq kánde ta'an jín-ri vekaa yá'a, sándéé inji-ri áchi-de. Te suni súan ká'an Marcos, sajin Bernabé, te sikí cháa-ún, a ñi tá'ú-ri tiñu nuu-ro. Te nú kujaa-de nuu-ro, te kuatá'ú-ró-de. 11 Te suni súan ká'an Jesús, chaq nání Justo. Chaq ñi kaxití ndúu kákuu chaq-ún. Mání chaq yá'a kákuu chaq káchindéé tá'an-de jín-ri sikí ñúy nuu tá'ú Dios tiñu, te ío ndéé inji-ri kásá'a-de. 12 Suni sándéé inji-ro áchi Epafras, chaq kúu tá'an máa-ró, te mozo Cristo kúu-de, te nene jítu inji-de jikán ta'u-de ja'a-ro jíná'an-ró, nává'a ná yíja-ro kuñi-ro, te nává'a ná skíkuu ndí-i-ró tiñu kuní máa Dios. 13 Chí ná ká'an ndaa-ri tu'un-de nuu-ro, ja xaán jítu inji-de ja kúu róo jíná'an-ró, jín já kúu ñayivi ñúú Laodicea, jín já kúu ñayivi ñúú Hierápolis. 14 Lucas, chaq táná, ja maní-yo jín-de, jín Demas, káka'an-de ja ná sándéé inji-ro. 15 Ná sándéé inji ñani-yo, chaq káxiukú inji

ñuū Laodicea, kachi-ro kúni-de. Suni súan ka'an-ro jíin Ninfas, jíin tíku'ni ío ve'e-de. ¹⁶ Te nú ni kuu ni kaka'u-ró carta yá'a, te suni ná ká'u tiku'ni ñuū Laodicea sá'a-ró. Te róó, suni ná ká'u-ró ingá ja ndii ichi ñúū Laodicea. ¹⁷ Te kastu'un-ró núū Arquipo: Ná ndúkú ndée-de skíkuu-de tiñu ni chaa máá Jító'o-yo siki-dé, achi-ro kúni-de. ¹⁸ Nda'a máá rúū Pablo, ni chaa-ri tu'un yá'a ja ná sándéé iní-ro. Te nuku'un iní-ro jíná'an-ró já kándeé-ri vekaa. Te tu'un luu ío iní máá-yá, ná kóo jíin-ró jíná'an-ró. Súan ná kóo. Amén.

LA PRIMERA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS TESALONICENSES YA'A KUU CARTA HN JA NI CHAA PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU TESALONICA

1 Máá-rí kákuu Pablo jíin Silvano jíin Timoteo, te káchaa-ri tutu yá'a nuu tíku'ní kákandíja ñuu Tesalónica, ja ká'jin-i nuu máá Táa-yo Dios, jíin núu máá Jító'o-yo Jesucristo: Tu'un luu ío iní-ya jíin tú'un kuaká'nu iní ja kí nuu máá Táa-yo Dios, jíin núu máá Jító'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin-ró jíin'an-ró.

Ja ní kandíja va'a-i

2 Nene kánakuatá'ú-rí nuu Dios sikí táká róo. Te kánuku'un iní-ri róo, hora kájikán ta'ú-rí. 3 Nene káxndáku-ri róo nuu máá Táa-yo Dios ndasa kásatiñu-ró jíin tú'un kándíja, jíin ndása kákundá'ú iní-ro-í kásatiñu-ró já'a-í, jíin ndása káñukuu nì'in iní-ro, sá'a máá Jító'o-yo Jesucristo. 4 A kájiní-ri, ñáni, ja Dios kúndá'ú iní-ya róo, te nì kaji-ya róo jíin'an-ró. 5 Ko nasu jíin máá tú'un ní jáa tu'un va'a-ri nuu-ro, chì suni nì jaá jíin fuerza, jíin Espíritu Santo, te nì kayija iní-ro jíin. Te kájiní-ro ndasa clase ñayivi ní kákuu-ri jíin-ró, chì nì kundá'ú iní-ri róo. 6 Te ruu jíin'an-ri, jíin máá Jító'o-yo nì kándaku-ró. Te jíin túndó'o xaán ní kajatá'ú-ró tú'un, te nì kákusí iní-ro ní sá'a Espíritu Santo. 7 Te nì kánduu-ró ñayivi stá'an ichi núu táká ñayivi kákandíja ío iní ñuu Macedonia jíin ñuu Acaya. 8 Chì máá-ró, nì káskáka-ró tú'un máá Jító'o-yo. Ko nasu máá ñn ñuu Macedonia jíin ñuu Acaya, chì ñí ká'nu-ni nì jicha tu'un kua'an ja kákandíja-ro núu Dios, te tú níní ja ká'an kuti-gá-ni-ri. 9 Chì máá-i kájaní-i tú'un-ri ndasa nì kivi koyo-ri nuu-ro jíin'an-ró, jíin ja ní káxndóo-ró ndosó, te nì ndívi-ró núu Dios ndija, nává'a kuatíñu-ró núu-yá, chì chakú-ya, 10 te nává'a kundatu-ró ncháa Se'e-ya íchi ándíví, I'a nì naschakú-ya-ún. Te máá Jesús kúu-ya. Te a nì nama-ya yóo nuu tú'un kití iní ja cháa sá'a Dios núu.

2

Ndasa nì sá'a Pablo iní ñuu Tesalónica

1 Chì a kájiní máá-ró, ñáni, ja tú ní jákoyo sání-ri nuu-ro. 2 Chì a kájiní-ro já súa nì kándo'o-ri xna'an-ga iní ñuu Filipos, te yúan nì kaja'a-de tuká nuu rúu. Te Dios máá-yó, ní nasá'a téyíí-yá ruu nává'a kani-ri tu'un va'a-ya núu-ro, vasa ní kajito-ri túndó'o. 3 Chì tu'un káka'an nda'ú-ri jíin-ró, tú ndíso tu'un tú'ún, ní tú káchá'án, ní tú xndá'ú. 4 Chì nátu'un nì jatú'ún Dios ruu jíin'an-ri, te nì chaa tiñu-ya rúu ja kani-ri tu'un va'a, suni súan káka'an-ri. Ko na tú kásá'a-ri nátu'un kásá'a ñayivi ja kúsí iní tá'an-i sá'a-í, chì sua kúsí iní Dios sá'a-ri, chì máá-yá jíto nchaq-ya añú-yo. 5 Chì a kájiní-ro já tú ní káka'an nchaq kuti-rí róo, ní tú ní kácutóo iní-ri sikí-ro. Te máá Dios kúu-ya testigo-ri. 6 Ní tú ní kándúkú-ri ja kuatú'ún ñayivi rúu, vasa róo xí sáva-ga-i, vasa kuu tá'ú ní'in-ri tiñu nuu-ri núu, chì káji já apóstol Cristo kákuu-ri. 7 Chì sua nì kaka'an vitá-ri jíin-ró nátu'un ñn ña'an ncháka yíkin, ja ñúkúún iní-ña jíin sé'e-ña. 8 Te nì kákundá'ú xaán iní-ri róo, te yúan ní kakuní-ri ja násu máá ñn tu'un va'a Dios kuá'a-ri nuu-ro, chì suni onde jíin añú-ri núu, chì maní xaán-ri jíin-ró. 9 Chì a kánuku'un iní-ro, ñáni, ndasa nì kándo'o-ri jíin tiñu.

Te ni kasátiñu-ri ndúú ñúú-ni, nává'a tú stáa-ri sikí ní ñn-ró, nini ni kajani-ri tu'un va'a Dios nuu-ro. ¹⁰ Máá-ró, a kájiní-ro, te suni jiní Dios, ndasa ndoo, ndasa ndaa ni kajika-ri jín-ró, te tú kuachi ní kásá'a-ri nuu máá-ró ñayivi kákandíja. ¹¹ Te suni a kájiní-ro ndasa ni kaka'an ndá'ú-ri jín ná ñn ná ñn-ró, te ndasa ni kaka'an-ri tu'un ndéé iní jín-ró, natu'un ñn chaá jín sé'e-de, ¹² te ni kaka'an ni'in-ri jín-ró já ná kaka jínú'un-ró núu Dios, chi ni kana-ya xini-ro kí'in-ro núu ñúu luu tá'ú-yá tiñu. ¹³ Ja yúan, suni tú kájukuñi-ri ja kánakuatá'ú-rí nuu Dios ja ní kajatá'ú-ró tú'un Dios ni kaka'an-ri. Te ni jiní-ro já násu tú'un chaá kúu, chi jandáa máá tú'un Dios kúu, te máá tú'un-ún sátiñu iní róó ñayivi kákandíja. ¹⁴ Te máá-ró jíná'an-ró ñáni, ñn-ni káta'an-ro jín tíku'ni ñuu Judea ja kákandíja-i nuu Dios jín núu Cristo Jesús, chi natu'un ni kando'o máá-i ni kasá'a chaá judío, te suni súan ni kando'o máá-ró ní kasá'a ñayivi ñuu-ro. ¹⁵ Chi judío-ún ni kaja'ni-dé máá Jító'o-yo Jesús jín cháa ni kajani tu'un-ya ndé sáa. Te ni kachindikín-de ruu ni kákenda-ri, te tú kusí iní Dios kásá'a-de, te kándonda-de sikí táká ñayivi. ¹⁶ Te kájasu-de ja ká'an-ri jín ñayivi sñn nación nává'a kaku-i. Te súan káskútú ná'in-de ku'a kuachi kándiso-de. Te sikí-dé ni chaá ndí'i-ni tu'un kití iní Dios.

Ja ní kuxio núu Pablo

¹⁷ Ko ruu jíná'an-ri, ñáni, a ni kakuxio núu-ri nuu-ro, ko máá-ni-ri, nasu jín añu-ri. Te ví'i-gá kándúkú ndéé-ri kájítú iní-ri ja kuní-ri nuu-ro. ¹⁸ Te ja yúan ní kakuní-ri jaa-ri nuu-ro núu, chi ruu Pablo, ñn uu jínu ni kuní ndíja-ri, ko Satanás ni jasú nuu-ri jíná'an-ri. ¹⁹ Chi naún sikí kañukuu iní-ri, xí já kákusí iní-ri, xí já kúu premio ja sáñá'nu-ri máá-rí. Nasu máá-ró kákuu jian náún, hora kuiñi-yó núu máá Jító'o-yo Jesucristo kivi ndíi-ya. ²⁰ Suu ja sikí róó te nduñá'nu-ri te kusí iní-ri jíná'an-ri.

3

Sikí tiñu ni sá'a Timoteo

¹ Ja yúan tú ní kándá-ri kundatu-ga-ri, te ni kasánda-ri ja kéndo máá-na-ri ñuu Atenas jíná'an-ri, ² te ni katájí-ri ñani-ri Timoteo, chaá jatíñu nuu Dios sikí tú'un va'a Cristo, chi sátiñu ta'an-de jín-rí, kujaa-de nuu-ro nává'a síyíja-de iní-ro jíná'an-ró, te ka'an ndá'ú-de jín-ró sikí tú'un kákandíja-ró. ³ Nává'a ni ñn-ró ma náyu'ú-ro sá'a tundó'o yá'a, chi róó a kájiní-ro já sikí tú'un yá'a ni jani-ya yóó. ⁴ Chi onde ná káxiukú-ri jín-ró núu, ni kakastu'un-rí nuu-ro já kóto ná'in-yó tundó'o, natu'un ni kata'an-ro te a kájiní-ro. ⁵ Ja yúan súni máá-rí tú ní kándá-ri kundatu-ga-ri, te ni táji-ri-de kujaa-de ja ná kuní-ri ndasa kákandíja-ró, chi sanaa te ni jito nchaá máá-ún róó, te naa sáni tiñu ni kasá'a-ri. ⁶ Ko vina, a ni nchaá Timoteo nuu-rí ja ní jaa-de nuu-ro. Te ni nakani-de tu'un-ró núu-rí jíná'an-ri ndasa kákandíja-ró, te kákundá'ú iní-ro tá'an-ró, te nene kánuku'un va'a iní-ro ruu, te kákuu iní-ro kuní-ro núu-rí, te suni súan kákuu iní-ri kuní-ri nuu-ro. ⁷ Ja yúan, te ni kándundéé iní-ri, ñáni, ni sá'a tu'un ja kákandíja-ro, vasa kájito-ri tundó'o, te kánandí-ri. ⁸ Te vina a ni kanani'ñ iní-ri te nú ká'jín ni'in-ró jín máá Jító'o-yo. ⁹ Te ndasa nákuatá'ú-ri nuu Dios ja sikí róó jíná'an-ró, sikí táká tu'un kusí iní-ri nuu Dios máá-yó ní kasá'a-ró. ¹⁰ Chi ndúú ñúú-ni kájikan ta'u téyí-ri ja ná kuní-ri nuu-ro, te stá'an ndí'i-ga-ri ndéja kúmani kándíja-ga-ro. ¹¹ Ko máá Táa-yo Dios jín máá Jító'o-yo Jesucristo, ná chú'un íchí-yá ruu jakoyo-ri nuu-ro, kuní-ri. ¹² Te máá

Jíto'ŕo-yŕo ná skuá'nu-ya róo te ná xndeá-ya tú'un ja kúndá'ú inŕi-ro tá'an-ró, jíin táká-ga-i, suni nátu'un kákundá'ú inŕi-rŕi róo. ¹³ Náva'a násíyŕja-ya añú-ro, te ná kóo ndoo inŕi, náva'a tú kenda ni ïin kuachi sikŕi-ro núu máá Táa-yŕo Dios kivi ncháa Jíto'ŕo-yŕo Jesucristo jíin táká ñayŕivi ndóo-ya.

4

Ndasa sá'a-yŕo te kusŕi inŕi Dios

¹ Ïn-na tu'un ío, ñáni. Ná ká'an ni'in-rŕi te ná ká'an ndá'ú-rŕi jíin-ró sikŕi máá Jíto'ŕo-yŕo Jesús, chi nátu'un ni kakutu'a-ró ja ní kastá'an-rŕi nuu-ro, ndasa kánúú káka-ró, te kusŕi inŕi Dios sá'a-ró, súan ná kúkuu-ga-ro jíin. ² Chi a kájinŕi-ro naŕin tiñu ni katá'ú-rŕi nuu-ro sikŕi máá Jíto'ŕo-yŕo Jesús. ³ Chi kunŕi Dios ja ná kóo ndoo-ró, te ma káka téné-ró. ⁴ Te ná ïin ná ïin-ró ná kunŕi-ro ndasa koo jíin'ún-ró jíin ñásí'ŕi-ro, te koo ndoo-ña. ⁵ Te ma kanŕi xaan inŕi-ro jásj'ŕi, nátu'un kásá'a ñayŕivi sŕin naciŕn ja tú kájinŕi-i nuu Dios, ⁶ náva'a tú ni ïin-ró saña'mu-ró, ni tú xndá'ú-ro ñani-ro sikŕi tú'un yá'a, chi máá Jíto'ŕo-yŕo kúu I'a nani'in tá'an-ya jíin táká yuán, nátu'un ni kakachi kajŕi-rŕi nuu-ro. ⁷ Chi tú ní kana Dios xinŕi-yŕo ja kóo chá'an-yŕo, chi ja ná kóo ndoo-yŕo. ⁸ Núsáá te chaá ské'ichi tu'un yá'a, tú ské'ichi-de nuu cháa, chi sua nuu Dios, I'a ni ja'a-ya Espŕitu Santo-ya núu-yŕo. ⁹ Ko tú nŕni ja cháa-rŕi tutu nuu-ro sikŕi ja kúnchaka manŕi tá'an-ró, chi a ni stá'an Dios nuu-ro ja kóo manŕi-ro jiná'an-ró. ¹⁰ Te suni súan kásá'a-ró jíin táká ñani-yŕo ja káxiukú-de ní ñúu Macedonia. Ko káka'an ndá'ú-rŕi jíin-ró, ñáni, ja ví'ŕi-gá nándeá-ga tu'un manŕi-ún inŕi-ro. ¹¹ Te ná cháa inŕi-ro kúxiukú ná'in-ró. Te ma kivi nduu-ro ingá tiñu. Te tŕin-ró tiñu jíin ndá'a-ro nátu'un ni katá'ú-rŕi tiñu nuu-ro. ¹² Súan sá'a-ró náva'a ná káka jíin'ún-ró jíin ñayŕivi ká'jin sŕin sikŕi, náva'a suni tú nandi'ŕi-ró.

Kivi ncháa-ya jíin ja náchaku-i

¹³ Suni kákuni-rŕi, ñáni, ja ná júku'un inŕi-ro sikŕi ñayŕivi kákixŕi, náva'a ma ndúku'ŕa inŕi-ro nátu'un kásá'a sava ñayŕivi tú káñukuu inŕi-i. ¹⁴ Chi nú kákandŕja-yŕo ja ní jí'ŕi Jesús te ni nachaku-ya, suni súan kinaki'in Dios ñayŕivi kákixŕi nuu ndá'a Jesús. ¹⁵ Chi ya'á kákastu'ún-rŕi nuu-ro jíin tú'un máá Jíto'ŕo-yŕo, ja yóo ja káichaku-yŕo, ja ní kakendŕo-yŕo ondé kivi ncháa máá Jíto'ŕo-yŕo, ma kúxnúú-yŕo xná'an-ga nuu ñayŕivi kákixŕi-ún. ¹⁶ Chi máá Jíto'ŕo-yŕo, nuu-ya kí-ya íchi andŕví, te kana jaa-ya, te ka'an jaa ndajá'a ñá'nu andŕví, te nde'e clarŕn máá Dios. Te nachaku xna'an-ga taká ndŕyi nuu ndá'a Cristo. ¹⁷ Yúan-na te yóo ja káichaku-yŕo, ja ni kakendŕo-yŕo, ïin ká'nu-ni kaña-ya yóo kí'in-yŕo jíin-yá ma'ñú vikŕo nu'ún. Te kita'an-yŕo máá Jíto'ŕo-yŕo sava andŕví. Te súan kunchaa-yŕo ní káni jíin máá Jíto'ŕo-yŕo. ¹⁸ Te jíin tú'un yá'a ná ká'an ká'nu-ró jíin tá'an-ró núsáa.

5

¹ Ko sikŕi kuáa jíin kivi, tú nŕni cháa-rŕi tutu nuu-ro, ñáni. ² Chi a kájinŕi va'a-ró ja kivi ncháa máá Jíto'ŕo-yŕo, koo nátu'un cháa ñaku'ná ákuáa. ³ Te nú káka'an-i: Vina te ná'in-ni ío, te ma kí tundŕó'o. Yúan-na te ïin sanaa-nŕi te chaá tundŕó'o sikŕi í ja náa-í, nátu'un sikŕi ñá'an ja ja'nchá skáku-ña, te súan ma kúu kaku kuti-í jiná'an-i. ⁴ Ko máa-ró ñáni, nasu ká'jin-ró ñúñáa. Te ja yuán ma jinú-ya nátu'un ñaku'ná sikŕi-ro kivi-ún. ⁵ Chi taká róo kákuu-ró sé'e ñundŕjin jíin sé'e

ndúú, nasu sé'e akuáa ni nasu sé'e ñũñáa kákuu-yó. ⁶ Núsáá te ma kusú-yó natu'un sava-ga-i. Chi sua ná kúndito-yó, te ná kóo kuándí'í-yó. ⁷ Te ñayivi kákixi, chi akuáa kákixi-i, te ñayivi kánajini, chi akuáa kánajini-i. ⁸ Te máá-yó, chi sé'e ndúú kákuu-yó, te ná kóo kuándí'í-yó. Te ná kú'un-yó tú'un kándija jíin tú'un kúndá'ú iní tá'an, natu'un ñin su'nu káa. Te ná kú'un-yó tú'un kuñukuu iní-yó káku-yó, natu'un kachíní káa. ⁹ Chi Dios, tú ní téta'an-ya yóó ja kóto u'u-ya yóó, chi sua ja ná káku-yó sá'a máá Jító'o-yó Jesucristo. ¹⁰ Te I'a-ún ni jí'i-ya já yóó, náv'a'a kunchaa ká'nu-yó jíin-yá, vasa kusu-yó xí kúndito-yó. ¹¹ Ja yúan ná ká'an ndéé-ró jíin tá'an-ró. Te ná síyja-ró tá'an-ró, natu'un kákuu-ró jíin.

Consejo Pablo

¹² Te káka'an nda'ú-ri jíin-ró ñáni, ja kuándatu-ro núu cháa kásatiñu jíin-ró, te kátá'ú-de tiñu nuu-ro já cuenta máá Jító'o-yó te kákana jíin-de nuu-ro. ¹³ Te ná kóo ja jíin'ún xa'an-ro núu-dé, te koo maní-ro jíin-de sikí tiñu kás'a-de. Te vindáa vinené ná kúxiuku-ró jíin tá'an-ró. ¹⁴ Te káka'an nda'ú-ri jíin-ró ñáni, ja kána jíin-ró núu cháa kájika ñáá, te ka'an ká'nu-ró jíin cháa tú kua'a iní, te kutuu-ró cháa vitá iní, te koo paciencia iní-ro jíin táká-i. ¹⁵ Te nde'é-ró, ma násá'a ndiva'a-ró jíin ní ñin ñayivi, nú ni sá'a ndiva'a-i jíin-ró, chi sua nene ná ndúku-ró tiñu ja kée va'a jíin tá'an-ró, jíin táká-i. ¹⁶ Te nene ná kóo sij iní-ro jíná'an-ró. ¹⁷ Ma júkuiñi-ro já jikán ta'u-ro. ¹⁸ Ná nákuatá'ú-ró nú naún ndi'í kúu, chi súan kuní Dios ja sá'a-ró núu Cristo Jesús. ¹⁹ Ma kasú-ro núu máá Espíritu. ²⁰ Ma sája'a iní-ro núu tú'un kájani-i tu'un-ya. ²¹ Ná kóto nchaa vii-ro táká-ni, te nú ja vá'a kúu, te kutin ni'in-ró, ²² te nú ja ú'u kúu, ma kivi nduu-ro jíin. ²³ Te máá Dios, I'a ndiso tu'un kuaká'nu iní, nasándoo ndi'í-ya iní-ro jíná'an-ró. Te kundito kútu-yá iní-ro, añu-ro, jíin yíki kuñu-ró, náv'a'a tú nakuxndí-ya sikí-ro kivi ncháa máá Jító'o-yó Jesucristo. ²⁴ Te bueno skíkuu máá-yá, I'a ni kana xiní-ro, te súan sá'a-ya. ²⁵ Náni jíná'an-ró, kakan ta'u-ro já'a-rí jíná'an-ri. ²⁶ Nú káka'an-ro jíin ñani-yó, te ndoo titú-ro-i. ²⁷ Káka'an ni'in-ri jíin-ró jíná'an-ró sikí máá Jító'o-yó, ja ká'u-ró tutú yá'a nuu táká ñani-yó, chaa ká'io ndoo. ²⁸ Tu'un luu ío iní máá Jító'o-yó Jesucristo ná kóo jíin-ró jíná'an-ró. Súan ná kóo. Amén.

LA SEGUNDA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS TESALONICENSES YA'A KUU CARTA UU JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU TESALONICA

¹ Máa-rí kákuu Pablo jíin Silas jíin Timoteo, te káchaa-ri tutu yá'a nuu tíku'ni kákandíja ñuu Tesalónica, ja ká'jin-i nuu máa Táa-yo Dios, jíin núu máa Jító'o-yo Jesucristo. ² Tu'un luu ío iní-ya jíin tú'un kuaká'nu iní ja kí nuu máa Táa-yo Dios jíin núu máa Jító'o-yo Jesucristo, ná koo jíin-ró jíná'an-ró.

Dios kúu I'q sándaq va'a tiñu-yó

³ Kánakuatá'ú níní-rí nuu Dios ja síkí róo ñáni. Súan ío va'a, chi kuakukútu-gá-ro jíin tú'un kákandíja-ró, te bueno kákundá'ú iní-ro tá'an-ró. ⁴ Ja yúan kákusi iní-ri ja síkí róo jíná'an-ró, hora kánakani-ri tu'un-ró núu tíku'ni máa Dios, ndasa kákandíja-ró, jíin ja ká'jin nì'in-ró, vaša káchindikín-i róo, vaša káta'an-ro túndó'o. ⁵ Yuán kúu ñin tuni ja sándaq ndaa-ya-í, náva'a nani'in tá'u-ro nájaq-ro iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, chi ja síkí yúan kándo'o-ró. ⁶ Chi ío va'a ja súni jíin túndó'o nachunaa Dios nuu ñáyivi káxdó'o róo. ⁷ Te róo, ñáyivi kándo'o, ñin ká'nu-ni ndetatú-ro jíin-rí jíná'an-ri sá'a-ya kivi ja ndii Jító'o-yo Jesús ichi ándívi, jíin táka ndajá'a-ya ja ká'io nì'in téyí. ⁸ Te jíin yáa ñu'un kii-ya, te xndó'o-ya ñáyivi tú kájito nuu Dios, jíin ñáyivi tú kájjandatú nuu tú'un va'a máa Jító'o-yo Jesucristo. ⁹ Te máa ñáyivi-ún ndo'o-i ja náa-í ñí káni sá'a-ya, jíin ja má kúu kivi koyo-i nuu kánchaa máa Jító'o-yo jíin núu lúu ndii ncháa fuerza-ya. ¹⁰ Súan sá'a-ya kivi ncháa-ya ja ndúñá'nu luu-ya sá'a taká ñáyivi ndóo-ya, te náva'a naa iní sava ñáyivi ndé'é-i nuu-ya kivi-ún sá'a taká ñáyivi kákandíja nuu-ya, chi nì kákandíja-ró tú'un ndaa nì kákastu'ún-rí nuu-ro. ¹¹ Ja síkí yá'a, te nene kájjikan ta'u-ri ja'a róo, náva'a Dios máa-yó kuva'a iní-ya jíin-ró ja ní kana-ya róo. Te taká tiñu va'a kákuni-ro ná skíkuu-ya jíin-ró, jíin fuerza-ya, te suni jíin tiñu kásá'a-ró, jíin tú'un kákandíja-ró. ¹² Náva'a ná nákana jaa-i sí'ví máa Jító'o-yo Jesucristo sá'a-ró jíná'an-ró, te suni kuatú'ún-i róo sá'a-ya, chi súan sá'a tu'un luu ío iní Dios máa-yó jíin ja ío iní Jító'o-yo Jesucristo.

2

Síkí ñáyivi ñaa kivi ndii Jesús

¹ Te vina káka'an nda'ú-ri jíin-ró, ñáni, síkí ja ndii máa Jító'o-yo Jesucristo jíin ja ndútútú-yó núu-ya, ² ja má nátu'u yachi iní-ro, ni ma kúku'a iní-ro sá'a ñin ja jika kuu, xí tú'un, xí tutú ja sá'a síkí-i ja rúu táji, cuenta síkí ja á nì kuyani ndaa kivi máa Jító'o-yo. ³ Ma kuá'a-ró tú'un ja xndá'ú kuti ní ñin-i róo. Chi ma cháa kivi-ún onde nú túu ndu'ichi iní kua'a-í-ya, te suni onde ná kenda ndiijn máa cháa ja xiiin kuáchi, chi máa cháa ta'nu ndatu kúu-de. ⁴ Te ndonda-de kasu-de nuu táka ja káskúnáni-i Dios, jíin núu ja káchiñú'ún-i. Ja yúan te nungoo-de iní ve'e ij Dios, te ka'an-de ja Dios kúu máa-de. ⁵ Á tú kánuku'un iní-ro ja óndé ná kánchaa-ga-ri jíin-ró, nì ka'an-ri tu'un yá'a jíin-ró jíná'an-ró. ⁶ Te vina a kájjini-ro ndéja kúu ja jasú nuu-dé, náva'a onde ná jaá kivi

máa-de te kenda ndijin-de. ⁷ Ch̄i máá tú'un sa'í xíin kuáchi, a yáji ní'ni kua'an, ko ío ja jasú nuu vína, onde ná kúxio-ún. ⁸ Yúan-na te kenda ndijin máá cháa xíin kuáchi-ún. Te máá Jító'o-yo ká'ni-yá-de nini jíin máá já tiví tach̄i-ní-ya, te nini ja ndíi ncháa kenda ndijin-ya, te xnáa-yá-de. ⁹ Te cháa-ún ki-de sá'a Satanás, te jíin fuerza n̄'in xaan, jíin tuni, jíin tíñu ñá'nu sá'a síkí-ni-de. ¹⁰ Te jíin táká tíñu tú jika ndaa, te t̄iin yátá-de ñayivi náa, kuáchi ja tú ní kajatú'ún-i kuman̄i-jíin tú'un ndaa, náva'a kaku-i sá'a-ya núú. ¹¹ Ja yúan te skíi Dios in̄i-i, te kuñáá xin̄i-i, ja kándija-i in̄i tu'un xndá'ú, ¹² náva'a nakuxndi-ya síkí táká-i ja tú kákandija-i tu'un ndaa, ch̄i sasua kákusiñ in̄i-jíin tíñu tú jika ndaa.

Máa-yá kúu I'a sk̄ikuu

¹³ Nene kánakuatá'ú n̄ini-rí nuu Dios ja'a róo, ñáni, ja kúndá'ú in̄i Jito'o-yo róo. Ch̄i máá Dios n̄i kaji-ya róo onde ná xnáñúú náva'a kaku-ró, te suni jíin Espiritu-ya ndúndoo in̄i-ro te kandija-ró tú'un ndaa. ¹⁴ Ja yúan ní kana-ya xin̄i-ro jíná'an-ró ní sá'a tu'un va'a káka'an-r̄i, náva'a jaa-ro nú ndíi ncháa kánchaa Jito'o-yo Jesucristo. ¹⁵ Núsáa te kuiñi n̄i'in-ró ñáni, te kut̄iin n̄i'in-ró tú'un n̄i kakutu'a-ró, kúu jíin tú'un xí jíin tutú-r̄i. ¹⁶ Máa Táa-yo Dios kúu I'a n̄i kúndá'ú in̄i yóo, jíin já ní ja'a-ya tú'un koo ndéé in̄i-yo ní káni, jíin já kúñukuu va'a in̄i-yo sá'a tu'un luu ío in̄i-ya. Te máa-yá, onde jíin máá Jító'o-yo Jesucristo, ¹⁷ ná násándéé-yá in̄i añú-ro jíná'an-ró, te ná síyija-ya róo síkí tú'un jíin síkí tíñu va'a.

3

¹ In-na tu'un ío, ñáni. Ná kakán ta'u-ro jíná'an-ró já'a-rí jíná'an-r̄i, náva'a yach̄i ná kuichá nuu tu'un máá Jító'o-yo kí'in, te ná kuatú'ún-i, natu'un nuu máa-ró jíná'an-ró, ² te suni náva'a ná kaku-r̄i in̄i nda'a cháa ñáá jíin cháa kástá'an ruu jíná'an-r̄i, ch̄i nasu nd̄i-de kákandija. ³ Ko bueno sk̄ikuu máá Jító'o-yo. Te ná síyija-ya in̄i-ro, te koto-ya róo nuu k̄ini nuu kuí'a. ⁴ Te kájani ndija in̄i-r̄i, sá'a máá Jító'o-yo, já kaku-ró jíin tíñu n̄i katá'ú-rí nuu-ro te kukuu-ga-ro jíin. ⁵ Te máá Jító'o-yo, ná stá'an-ya núu añú-ro ndasa koo man̄i-ro jíin Dios, te ndasa kundiso-ró paciencia Cristo.

Síkí cháa kúxi

⁶ Ko kátá'ú-rí tíñu nuu-ro, ñáni, jíin sí'ví máá Jító'o-yo Jesucristo, ja kúxio-ró núu táká ñani-yo já kájika kuu kátá-ni-de, ch̄i nasu súan ní kástá'an-r̄i nuu-ro. ⁷ Ch̄i a kájini máa-ró ndasa kánúú ndaku-ró rúu, ch̄i tú súan ní kájika kuu kátá-ni-r̄i nuu-ro jíná'an-ró. ⁸ Ni tú ní káyeé sáni-r̄i staa síkí ní in̄i-ró, ch̄i sua n̄i kaja'ni-r̄i máa-rí jíin tíñu, te ndúú ñúú-ni n̄i kasat̄iñu-r̄i, te tú ní kúñini in̄i ní in̄i-ró ní kasá'a-r̄i. ⁹ Nasu já túu derecho-r̄i kakan-r̄i núú. Ch̄i sua kuní-r̄i kuu-r̄i in̄i ejemplo nuu-ro ndasa ndaku-ró rúu. ¹⁰ Ch̄i onde ná káxiukú-ga-r̄i jíin-ró, te n̄i katá'ú-rí tíñu yá'a nuu-ro, ja nú ndé in̄i ñayivi tú kuní-i sát̄iñu-i, te ma kée-i núsáa. ¹¹ Ch̄i n̄i kájini tu'un-r̄i ja kájika kuu kátá-ni sava-i jíin-ró, tú kásat̄iñu kuti-i, ch̄i sasua kájika kuu-i kándúkú tú'un-ni-i tá'an-i. ¹² Te nuu ñayivi-ún kátá'ú-rí tíñu, te káka'an ndá'ú-r̄i jíin-i síkí máá Jító'o-yo Jesucristo, ja ná'in-ni ná koo-i, te ná sát̄iñu-i, te ní'in-i kee-i síkí máa-i. ¹³ Te róo jíná'an-ró ñáni, ma kuítá-ro já kásá'a-ró tíñu va'a. ¹⁴ Te nú ndé in̄i-i tú kuní-i kuandat̄u-i nuu tú'un-r̄i ja ká'an carta yá'a, kunchaa nuu-ro-í te ma kétá'an-ró jíin-i jíná'an-ró, náva'a ná kúka nuu-í. ¹⁵ Ko ma koto u'u-ro-í, ch̄i sua kana jíin-ró

núu-í nátu'un nuu ñn ñani-ro. ¹⁶ Te máá Jító'o-yo, I'a ndíso tu'un kuaká'nu iní, nene ná kuá'a-ya tú'un vindáa vinené iní-ro jíná'an-ró jín táká-ni modo. Te máá Jító'o-yo ná kúnchaa-ya jín táká-ro jíná'an-ró. ¹⁷ Ruu, Pablo, áchí-rí ja ná sándéé iní-ro te cháa nda'a máá-rí, chí ya'a-ni kúu ñn tuní ja chíso-rí nuu táká-ni carta-rí. Chí súan cháa-rí. ¹⁸ Tu'un luu ío iní máá Jító'o-yo Jesucristo ná kóo jín táká róo jíná'an-ró. Súan ná kóo. Amén.

LA PRIMERA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A TIMOTEO YA'A KUU CARTA HN JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU TIMOTEO

¹ Máá-rí Pablo kúu apóstol Jesucristo, chī súan nī tá'ú tíñu Dios, l'a náma yóó, jíin Jíto'o-yo Jesucristo, ja káñukuu inī-yo-yá. ² Cháa-rī tutu yá'a nuu Timoteo, se'e ndija-rī ja ní skándija-rī: Tu'un luu ío inī-ya, jíin tú'un kúndá'ú inī-ya, jíin tú'un kuaká'nu inī ja kii nuu máá Táa-yo Dios, jíin núu máá Jíto'o-yo Cristo Jesús, ná kóo jíin-ró.

Sikí ñáyivi sūn sūn sa'an

³ Nátu'un nī ka'an ndá'ú-rī jíin-ró ja ná kéndoo-ró ñúu Éfeso ná nī ki'in-rī ichi kuá'an-rī ñuu Macedonia, ja ná ka'an nī'in-ró jíin sáva-i, te suni ka'an tuku-rī ja má stá'an-i sūn sūn nuu sá'an, ⁴ ni mā kuá'a-i tu'un ja ná ndúkú kuáchí-i sikí cuento, jíin sikí jíchi tu'un tá'an. Chī sua nákaa-ga kua'an, te skuikín tixin, lugar ja yíja-ga tu'un kándija-yó núu Dios sá'a. Achí-rī. ⁵ Ya'á kúu ja kuní-rī tá'ú-rī tíñu nuu-ro, ja ná kúndá'ú inī-ro-í jíin tú'un koo ndoo inī-ro, jíin tú'un koo va'a inī añú-ro, jíin tú'un kándija ja tú yóso yú'u. ⁶ Ja sikí yúán kájika yátá sáva-i, te kákusūn inī-i kájukuiñi-i sikí tú'un ja tú ní'in tíñu. ⁷ Kákuni-i kuu-i maestro ley, ko ni tú kájuku'un inī-i naún tu'un káka'an-i, ni naún tu'un kájani nī'in-i. ⁸ A kájinī-yo ja ío va'a ley, ko nú koo káji iní-ro jíin. ⁹ Chī a jiní-yo ja ley, tú ní kúva'a ja ndóna sikí ñáyivi vá'a, chī sua ndóna sikí ñáyivi ñáá, sikí ñáyivi tú kájandatu, sikí ñáyivi tú káchiñú'un-i-ya, sikí ñáyivi kásá'a kuachi, sikí ñáyivi kándaa ndiva'a jíin ñáyivi chá'an, sikí ñáyivi kája'ni táa náa, jíin sikí ñáyivi kája'ni ndíyi, ¹⁰ sikí ñáyivi kájika téné, sikí xí'ncha, sikí ñáyivi sáku'na ñáyivi, sikí ñáyivi káxnda'ú, sikí ñáyivi kásátú'un, jíin sikí sáva-ga tu'un ja tú káni tá'an jíin tú'un máa-ya ja ío ndéé ndánu. ¹¹ Chī tu'un-ún kúu máá tú'un va'a luu xaan ja vái nuu máá Dios, l'a ii. Te sikí tú'un-ún nī chaa tíñu-ya rúu.

Tíñu nī chaa-ya sikí Pablo

¹² Te nákuatá'ú-rí nuu máá l'a nī ja'a fuerza inī-rī, kúu Cristo Jesús Jíto'o-yo, te nī nakani inī-ya ja cháa skíkuu va'a kúu-rī, te nī chaa tíñu-ya rúu. ¹³ Ko onde sáá núu, chī nī ka'an ndiva'a-rī, te nī chindikin-rī-i, te nī stují-rí-i. Ko nī kúndá'ú inī-ya rúu, chī tú jiní-rī te nī sá'a-rī, te ní tú ní kándija-rī sáá. ¹⁴ Ko tu'un luu ío inī máá Jíto'o-yo, nī ndea-ga inī-rī jíin tú'un kándija, jíin tú'un kúndá'ú inī Cristo Jesús ruu. ¹⁵ Chī ío va'a ja ná kuatá'ú táka-i tu'un ndaa yá'a, ja Cristo Jesús nī kii-ya iní ñuyívi, nává'a nama-ya ñáyivi kándiso kuachi, te ruu kúu máá ja ní kaa-ga nī sá'a. ¹⁶ Ko nī kúndá'ú inī-ya rúu, nává'a jíin rúu ja ní kaa-ga nī sá'a-rī, te kuni-i ndasa ío xaan paciencia inī Jesucristo, nává'a kuu-rī in muestra nuu ñáyivi kúkuéé-ga kándija-i nuu-yá, te nani'in tá'u-í kuchaku-i ní káni. ¹⁷ Núsáa te ní káni ní kúia ná ka'an jíñú'un-yo te ná nákana jaa-yó máá Rey, l'a ndíto chakú ní káni, ja tú jí'i-ya, ja tú kúu nde'é ndjín-yo núu-yá, ja máá in-ni-ya kúu Dios ndíchí. Amén. ¹⁸ Hijo, súan tá'ú-rí tíñu nuu róo Timoteo. Chī jíin kivi ní kaka'an-i ja kúndij máa-ró. Te jíin tú'un nī kaka'an-i-ún, te ná skíkuu va'a-ró jíin tíñu jku-ró. ¹⁹ Te kándija

nj'in-ró, te ná káni va'a inji añú-ro, chi tu'un yá'a nj kaske'ichij sava-i, te nj kasijita-i máa-i nuu tú'un kándija. ²⁰ Te chaa yúan, Himeneo jín Alejandro kákuu-de, ko nj chi'i-ri-de nda'a Satanás, nává'a ná skuá'a-de inga jínu ma ká'an ndivá'a-ga-de.

2

Ndé cuenta kakan ta'u-yo

¹ Te ví'i-gá ká'an ndá'ú-ri jín-ró núsáa, ja ná kakán ta'u-ro já'a táká ñayivi. Ka'an ndá'ú-ro jín-yá ja kúu máa-i, te kakan-ro nú naún jínu ñú'ún-i, ko nene ná nákuatá'ú-ró já kúu máa-i. ² Suni ná ká'an-ro já'a táká rey jín já'a táká chaa kákuñá'nu, nává'a ná kúxiukú ná'in-yó, te ná kóo paz nuu-yo, te chiñú'ún-yó-yá, te koo ja jñú'ún-yó núu táká-ni. ³ Chi ya'á kúu ja ío va'a te sá'a ja játa'an inji Dios, I'a náma yóo. ⁴ Te máa-yá kuní-ya já táká ñayivi ná káku-i, te ná kuní-i ndasa káa máa tú'un ndaa. ⁵ Chi ío ñn-ni Dios, suni súan ío ñn-ni I'a ká'an ja'a táká ñayivi onde nuu Dios, te I'a-ún, máa cháa Jesucristo kúu-ya. ⁶ Te I'a-ún nj soko-yá máa-yá ja nj nakuaan-ya táká yóo, te onde máa kivi-ún, nj kenda testigo siki I'a-ún. ⁷ Te ja siki yúan ni jani-ya ruu ja kúu-ri apóstol nává'a kani-ri tu'un. Chaa jiní stá'an va'a nuu ñayivi sñn nación kúu-ri. Te jandaa ká'an-ri, te a jiní máa Cristo tú xndá'ú-ri. ⁸ Te kuní-ri ja ndéni nj kuu, te ná kakán ta'u táká chaa jín'an-de. Te ná kóo ndoo nda'a-dé ndukani-de. Te ma kití inji-de, te ni ma kánaa-de. ⁹ Suni súan taká ñasí'í, ná kasú va'a-ña máa-ña jín sá'ma jñú'ún, ja tú kuka nuu iní-yo sá'a. Te nasu sáluu-ña máa-ña jín lazo, xí oro, xí perla, xí sá'ma ncháa ya'u, ¹⁰ chi sua ná sáluu-ña máa-ña jín tiñu jñú'ún sá'a-ña, nátu'un kánúu sá'a taká ña'an já káka'an-ña já káchiñú'ún-ña máa-yá. ¹¹ Te ñasí'í, náskuá'a-ña kasú-ña yú'u-ña, te ma ndúkú-ña tá'ú-ña tiñu. ¹² Chi tú já'a-ri tu'un ja kánduu ñasí'í stá'an-ña, ni tú tá'ú-ña tiñu nuu cháa, chi ná'in-ni ná kóo-ña. ¹³ Chi Adán nj sáva'a-ya xná'an-ga, te vása ní sáva'a-ya Eva. ¹⁴ Chi tú ní xndá'ú ja'ú Adán, chi sua ñasí'í-de nj kandija-ña, te nj sáña'mu-ña. ¹⁵ Ko kaku-ña sá'a ja júku'un se'e-ña, te nú túu sí'a-ña tú'un kándija-ña jín tú'un kúnda'ú inji-ña, jín tú'un koo ndoo inji-ña, jín tú'un ja tú kuka nuu-ña sá'a.

3

Ndasa koo chaa ndito tiku'ni

¹ Tu'un ndaa kúu ya'á: Nú ñn chaa kuní-de kuu-de chaa kundito tiku'ni, bueno tiñu ndúkú-de. ² Núsáa te ñni ná kóo jñú'ún cháa kundito-ún, nává'a tú ndenda kuachi siki-dé. Te ñn máa tú'ún-ni ñasí'í-de ná kóo, te koo ndito inji-de, koo kuándí'í-de, koo káji iní-de, kúnda'ú inji-de ñayivi jiká, te koo ñama inji-de stá'an-de. ³ Ma kóo ká'vá-de, ma stují-dé ñayivi. Ma ndío xaan iní-de siki xú'ún. Chi sua ná kóo paciencia inji-de. Ma kútixín-de. Ma kútóo iní-de. ⁴ Te jñú'ún ná tá'ú-de tiñu inji ve'e-de, te ná kúñava'a-de se'e ja skíkuu-i tiñu tá'u núu-í jín já kóo jñú'ún-i. ⁵ Chi chaa ja tú jiní-de tá'ú jñú'ún-de tiñu inji ve'e-de, ndasa koto-de tiku'ni Dios núsáa. ⁶ Ko ma kúu kivi ñn chaa jáa. Te nú túu, chi sanaa te sávi-xi-de máa-de te ndonda ja'ú siki-dé. ⁷ Suni kánúu já kúu-de ñn chaa ja kuatú'ún ñayivi-dé, vasa ká'jin-i sñn inga siki, nává'a ma kuakú nchaa-i-de, ni ma tñn yátá já'ú-de.

Ndasa koo chaa jatñu nuu tiku'ni

⁸ Suni súan cháa kájatíñu nuu tíku'ní kákandíja, ná kóo jíñú'ún-de, mā kóo tálakuá-de, mā kóo ká'vá-de, ni mā ndío xaḡn iní-de sikí xú'ún. ⁹ Ko ná kóo ndoo iní añú-de, te ná kundijí nì'in-de jíñ tú'un sa'í kákandíja-yó. ¹⁰ Te cháa yá'a, suni kuní ja kóto nchaḡ-yó-dé xna'an-ga, náva'a kunj-yó nú túu kuḡchi yí'i sikí-dé. Yúan-na te kuu kuatíñu-de. ¹¹ Suni súan ná kóo va'a iní taká ñasí'í, mā ndúkú tú'un-ña tá'an-ña, te ná kóo kuándí'í-ña, te ná skíkúu-ña táka naún tíñu kúu. ¹² Cháa kájatíñu nuu tíku'ní, suni ñn-ni ñasí'í-de ná kóo, te ná tá'ú vá'a-de tíñu nuu sé'e-de jíñ núu táka iní ve'e-de. ¹³ Chi cháa kájatíñu va'a, sua skákunu-ga-de máa-de kua'an-de, te káchundéé-gá iní-de sa'a-de sikí tú'un kákandíja-yó núu Cristo Jesús. ¹⁴ Tu'un yá'a cháa-ri kujaḡ nuu-ro. Te núkuu iní máa-rí jaḡ yachí-ri nuu-ro. ¹⁵ Ko sanaa te kúkuéé-ga te jaḡ-ri nuu-ro. Te ja yúan cháa-ri ya'á, náva'a kunj-ro ndasa kánúu káka-ró jíñ ñáyivi káchiñú'ún Dios. Chi yúan kúu tíku'ní Dios, I'a chakú. Te yúan kándituu te kásákútu-gá máa tú'un ndaa. ¹⁶ Ndaa ká'an-ri, ja yí xaḡn káa máa tú'un sa'í káchiñú'ún-yó: Ní kenda ndijín Dios jíñ yiki kúñu-ya. Te ní kendoḡ ndaa-ya ní sa'a máa Espíritu. Ní kajinjí ndajá'a-yá nuu-yá. Ní jichḡ nuu tu'un-ya núu ñáyivi sñn nación. Ñáyivi ñúyivi ní kákandíja-i nuu-yá. Ní ndaa-ya kuá'an-ya núu lúu ndíi ncháḡ ní sa'a Dios.

4

Sikí tú'un ndu'ichí iní

¹ Ko máa Espíritu, a kastú'un kájí núu-yo, nú ná kúyani ndi'í kiví te ndu'ichí iní sava-i jíñ tú'un kákandíja-i. Te kuatú'ún-i máa já ká'an tu'un xndá'ú jíñ sa'an tachí. ² Kundiso-i uu xiní, te ka'an-i tu'un tú'ún, chí ndukava iní añú-i. ³ Mā kuá'a-i tu'un tanda'a-yo, ni mā kuá'a-i tu'un kee-yo sáva ndeyu ní sa'a Dios ja kuní máa-yá ja ná ní'in cháa kákandíja jíñ cháa kájiní ichi ndaa, chí kánakuatá'ú-de nuu-yá te káyee-dé. ⁴ Chi taká ja ní sa'a Dios ío va'a, te mā kúu ské'ichí-yo, te nú ná nákuatá'ú-yó núu-yá te ná kée-yo. ⁵ Chí jíñ tú'un Dios, te jíñ tú'un kakḡn ta'ḡ-yo núu-yá, te a ní ndundoo-ni ndeyu-ún.

Chaa játíñu va'a nuu Jesucristo

⁶ Ko nú tu'un yá'a kastú'ún-ró núu táka ñani-yo, cháa játíñu va'a nuu Jesucristo kúu-ró nú súan, chí a ní tñn tu'un kándíja-ró-ún iní-ro, onde jíñ sa'an va'a ja bueno skíkúu-ró. ⁷ Ko taká tu'un yúkú, jíñ taká tu'un aná'an, ná skána-ró kí'in, te ná skuá'a-ró máni tu'un ja chíñú'ún-yó máa-yá. ⁸ Tíñu ja skuá'a-yó ndúndéé yiki kúñu, chí yaku-ni ní'in tíñu. Ko tu'un chíñú'ún-yó máa-yá, chí taká-ni modo ní'in tíñu, chí vida yá'a jíñ vida cháa, bueno kee sa'a. ⁹ Tu'un ndaa kúu tu'un yá'a, te ío va'a ja ná kuatá'ú táka-i. ¹⁰ Chí sikí yá'a kúu ja kásatíñu nì'in-yó, te kándo'o-yó, chí káñukuu iní-yo já kúu máa Dios, I'a chakú, chí máa-yá kúu I'a náma taká ñáyivi, ko ví'í-gá náma-ya ñáyivi kákandíja nuu-yá. ¹¹ Tu'un yá'a ná stá'an-ro, te tá'ú-ró tíñu. ¹² Mā kuá'a-ró tú'un ja kújá'a iní ni ñn-i koto-i róo vaḡa súchí-ró. Te ná kóo va'a-ró, náva'a ñáyivi kákandíja kuu ndaku-i róo jíñ tú'un ká'an-ro, jíñ modo jika kuu-ró, jíñ tú'un kúndá'ú iní-ro-í, jíñ tú'un kándíja-ró, jíñ tú'un ndoo iní-ro. ¹³ Nini kúkuéé-ga-ri te jaḡ-ri, te ná kuítú iní-ro ká'u-ró tutú nuu-í, ná kána jíñ-ró núu-í, ná stá'an-ro tú'un nuu-í. ¹⁴ Mā kúkúxí-ró jíñ tá'ú ní nì'in-ro, chí cháa kákuu nuu, ní cháa-de nda'a-dé xiní-ro, te ní kuta'ḡ-ro yúan, nátu'un ní kaka'an-de onde kiví ní kuu-ún. ¹⁵ Ná kúndee tu'un yá'a xiní-ro. Te kuuu nì'in-ró jíñ, náva'a ná kuní taká-i ndasa bueno kuḡyija-ró jíñ. ¹⁶ Te koto

va'a-ró máá-ró jíin tú'un stá'an-ro. Ma síá-ro. Chì nú súan ná sá'a-ró, te bueno nama-ró máá-ró jíin táká ñayivi chú'un inì tu'un ka'an-ro.

5

1 Ma kána jíin-ró núu cháa ñá'nu, chì sua ka'an nda'ú-ro jíin-de nátu'un jíin taa-ro. Te nuu cháa súchí, ka'an-ro jíin-de nátu'un jíin ñaní-ro, ² te nuu ñá'an ñá'nu, nátu'un jíin náa-ro, te nuu ñá'an súchí, nátu'un jíin kuá'a-ró. Te tu'un ndoo ndatu'un-ró. ³ Te ná ka'an jíin'ún-ró jíin ñá'an kákendoo ndá'ú, te nú nì kákendoo ndá'ú ndija-ña. ⁴ Ko nú ñin ñá'an kéndoo ndá'ú ío se'e-ña, xí se'e tíjání-ña, ná kútu'a suchí yá'a xna'an-ga kundiso jíin'ún-i responsable máá-i inì ve'e-i, te ná nákotó-i taa-i náa-i, chì súan játa'an inì Dios. ⁵ Te nú ñá'an já ní kendo ndá'ú ndija kúu-ña, te máá ñin-ña, te ñúkuu inì-ña Dios, te nene ká'an nda'ú-ña jíin-yá te jikán ta'u-ña ndúú ñúú-ni nuu-yá. ⁶ Ko nú ñá'an jìka siki tú'un siji inì kúu-ña, vasa chakú-ña, ko nátu'un a nì jì'í-ña. ⁷ Tu'un yá'a ná tá'ú-ró tínu nuu-í, nává'a tú ndenda kuachi siki-í. ⁸ Te nú ñin cháa tú ndító-de tá'an-de, te ví'í-gá nú jíin tá'an máá-de inì ve'e-de, te a nì ské'ichì-de tu'un kándija-de nú súan, te cháa ñáá-ga kúu-de vasa ñin cháa tú kándija. ⁹ Ma sá'a-ró cuenta ja ñá'an ní kendo ndá'ú kúu-ña, te nú té jinu-ga-ña unì xiko uxì kuia-ña, jíin já máá ñin-ni yì-ña nì nchaka-ña, ¹⁰ jíin já kajatú'ún vá'a-i ja bueno tínu nì sá'a-ña, jíin já ní skuá'nu-ña se'e, jíin já ní kundá'ú inì-ña ñayivi jìka, jíin já ní nakacha-ña já ñáayivi kákandija, jíin já ní chindé-ña ñayivi káta'an tundó'o, jíin já ní'in nì jìka-ña jíin táká tínu va'a. ¹¹ Ko ñá'an súchí ja kéndoo ndá'ú-ña, ma kuátá'ú-ró-ña, chì nú a nì kaisiki ncháa-ña siki Cristo, yúan-na te kákuni-ña já nátanda'a túku-ña. ¹² Nú súan, te ta'nú ndatu-ña sá'a máá-ña, chì tú ní skikuu-ña tú'un nì keyu'u-ña xnáñúú. ¹³ Te suni káskuá'a-ña kée kúxí-ña, kájika-ña ndíta'an ve'e, te nasu máá ñin ja kée kúxí-ña, chì suni siki cuentú-ni kájika kuu-ña, te kivi nduu-ña ká'an-ña tú'un ja tú ío va'a. ¹⁴ Núsáá, te taká ñasí'í súchí kákendoo ndá'ú, kuní-rì ja ná nátanda'a-ña, náskuá'nu-ña se'e-ña, ná koto va'a-ña vé'e-ña, te ma kuá'a-ña lugar ja ká'an ndiva'a ja'ú siki-yo. ¹⁵ Chì sava-ña a nì kajika yátá-ña, te nì kandikìn-ña yatá Satanás kaja'an-ña jíin. ¹⁶ Ko nú ñin cháa kándija, xí ñin ñá'an kándija, káñava'a tá'an ja kákuu ñá'an ní kendo ndá'ú, ná koto-de-ña, te ma cháa-de carga siki tíku'nì kákandija, nává'a ní'in tíku'nì najjín kúu ñá'an kákendoo ndá'ú ndija. ¹⁷ Ná koo jíin'ún xáan-ro núu cháa kákuu nuu, te nú kátá'ú vá'a-de tínu, ko ví'í-gá jíin'ún ná koo-ró núu-dé nú kájani nì'in-de tu'un jíin já kástá'an-de. ¹⁸ Chì áchí máá tutú i: Ma chú'un-ró ñúnu yú'u xndiki jìkó, áchí. Te: Cháa sátiñu kivi, chì ío derecho-de ja kí'in-de ya'u-de, áchí. ¹⁹ Ma kuátú'ún-ró ní ñin kuachi siki cháa kúu nuu, chì onde nú ío uu xí unì testigo. ²⁰ Te ñayivi kúkuu jíin kuáchi, kana jíin-ró núu-í, ko ná kuní jíin núu táká-i, nává'a suni ná yú'ú sava-ga-i. ²¹ Ko onde jíin Dios, jíin máá Jító'o-yo Jesucristo, jíin táká ndajá'a-yá ja ní kaji-ya, ká'an nì'in-rì tu'un yá'a jíin-ró, ja ná skikuu va'a-ró, te ma kúnchag nuu-ro-í, ma ñin-i kaa ñin-i kuun koto-ró núu-í. ²² Ma xndée yachì-ro ndá'a-ro xiní ní ñin-i, te ma kivi nduu-ro kuáchi jíin ñngá ñayivi. Koto va'a-ró máá-ró nává'a ná kéndoo ndoo-ró. ²³ Vina te ñí-gá kua'an-yo, ma kó'o-ga-ro máni máá ndúcha, ná kó'o-ró ñin tí'lì vino siki já sá'a kue'e chii-ró, jíin já núu-ni núu-ni kú'u-ro. ²⁴ Taká kuachi kásá'a sava-i, a nì natuu, te jiní-yo já náku-xndii-ya

sikí yúán, ko kuachi kás'a sava-ga-i, chĩ kuéé-ga te natuu. ²⁵ Suni súan kúu taká tiñu va'a, chĩ a nĩ natuu, te ja ná té tuká-ún, ma kúu kundee sa'í.

6

¹ Taká ñayivi kákuu mozo kásatiñu sáni-i, ná kóo jíñú'ún vá'a-i nuu patrón-i, náva'a tú koo ndiva'a tu'un sikí sí'ví máá Jító'o-yo jíñ sikí sá'an-ya. ² Te ñayivi káñava'a-i patrón kákandija, ma sá'á'a inĩ-i nuu-dé sikí ja ñani-i kákuu cha-a-ún, chĩ sua ná kuátíñu va'a-ga-i nuu-dé, chĩ kákandija cha-a-ún ja kájatíñu-i nuu-dé, te manĩ-dé jíñ-i. Súan ká'an nĩ'in tu'un yá'a, te suni stá'an.

Sikí tú'un xndá'u

³ Te nú ndé ñn cha-a stá'an-de inga tu'un, te nú tú játú'ún-de ja ío ndaa tu'un máá Jító'o-yo Jesucristo, te nú tú játú'ún-de sa'an ja káchiñú'ún-yo máá-yá, ⁴ máni sávixi-de máá-de. Te ni ñn tu'un tú júku'un inĩ-de, chĩ tíxín jáni inĩ-de, te kánaá-de jíñ tú'un ká'an sáni. Te yúan kákuu tu'un kuásún iní, tu'un tíxín, tu'un ká'an ndiva'a, tu'un jáni ñáá inĩ xini, ⁵ jíñ ja kákanaá cha-a kándakú'u xini, cha-a tú káñu'un tu'un ndaa inĩ-de, te kájani inĩ-de ja ná chíñú'ún-de máá-yá náva'a nĩ'n-de xu'ún. Ná kúxio-ró ma kétá'an-ró jíñ cháa kándaa súan. ⁶ Ko ja á nĩ ka-an-yo jíñ-yá, te káchiñú'ún-yo máá-yá, jíñ yúan, chĩ natu'un a kua'a ní kani'in-yo. ⁷ Tú naún ní cháa jíñ-yo iní ñuyivi yá'a, suni ma kúu kiñi'in-yo ní ñn ki'ñn-yo jíñ. ⁸ Nú ío ja kée-yo, ío ja kú'un-yo, te si-ñi ná kóo inĩ-yo jíñ. ⁹ Te ñayivi ja kákuu-i kuu kúká-i, chĩ jító ncha-a ja'ú-i, te ñn yátá-ún-i. Te yachĩ kivi-i jíñ tú'un ndío ñáá inĩ-i te sá'a ndiva'a ndituní-i, te náa ñayivi-ún, te síjita-i máá-i sá'a tu'un-ún. ¹⁰ Chĩ nú xu'ún kúmani-yo jíñ, te sikí yúan káku taká tiñu ñáá. Yúan ní kandio inĩ sava-i, te nĩ kasíá-i ichi kákandija-i. Te nĩ kivi tundó'o xaan iní añú-i.

Tu'un ndúkú ndéé kándija va'a

¹¹ Ko róo, cha-a játíñu nuu Dios kúu-ró, te ná kúnu-ró kóto-ró taká tiñu yá'a. Te ná ndúkú-ró ja skíkuu-ró tiñu ndaa, tu'un káchiñú'ún-yo máá-yá, tu'un kándija, tu'un kúndá'ú inĩ tá'an, tu'un paciencia, tu'un súchí iní. ¹² Ná ndúkú ndéé-ró kándija va'a-ró, te suni ná sá'a-ró fuerza nĩ'n tá'u-ro kúchaku-ro ní káni, chĩ ja yúan kúu ja ní kana-ya xini-ro, te nĩ ka'an ndaa-ro tú'un-ya ní kajini kua'a ñayivi. ¹³ Te onde jíñ Dios tá'ú-rí tiñu yá'a nuu-ro, chĩ ja máá-yá, te chakú taká ndatíñu, te suni jíñ Jesucristo, I'a nĩ ka'an ndaa taká tu'un nuu Poncio Pilato, ká'an-rí. ¹⁴ Ná skíkuu va'a-ró jíñ tiñu tá'u núu-ro, náva'a ma kúchá'an, ni ma kuakú ncha-a-i, onde kivi ndii máá Jító'o-yo Jesucristo. ¹⁵ Chĩ ñn kivi te kuni ndijin-yo kii-ya, sá'a máá I'a kúsi iní-yo jíñ. Te I'a-ún, máá ñn-ya kúñá'nu, te kúu-ya Rey nuu taká rey, te Jító'o nuu taká jító'o. ¹⁶ Te máá ñn-ya kúu I'a ndíto chakú ní káni. Te ncháa-ya ñn lugar nuu ndii ncháa, te ma kúu jañ ni ñn-i yúan. Te ñayivi tú ní jini ndijin nuu-ya, ni ma kúu kuti. Nuú máá-yá ná kóo tu'un jíñú'ún, te ná tá'ú máá-yá tiñu ní káni. Amén.

Sikí tú'un kúká

¹⁷ Nuú taká ñayivi kúká ká'io inĩ ñuyivi yá'a, ná tá'ú-ró tiñu ja má sávixi-i máá-i. Ni ma kúñukuu inĩ-i kaaku-i jíñ xú'ún, chĩ yachĩ náa-ún. Chĩ sua ná kúñukuu inĩ-i kaaku-i sá'a Dios, I'a chakú, chĩ máá-yá ja'a kua'a-yá taká-ni ndatíñu nuu-yo ja kúsi iní-yo sá'a. ¹⁸ Ná sá'a va'a-i jíná'an-i. Ná kúu kúká-i jíñ taká tiñu va'a sá'a-i. Yachĩ ná kóto tá'an-i, te yachĩ ná chíndéé tá'an-i. ¹⁹ Súan

te kayá-i taká tiñu va'a sikí máá-i ja kúu-i kuaia chaá, chí súan te kutiin-i ichi kúchaku ndija-i. ²⁰ Ko róó Timoteo, ma síá-ro taká tu'un ni chí'i-ri nda'a-ro. Te ma kivi nduu-ro jíin taká tu'un yúkú tu'un sáni, jíin taká tu'un ndíchi ñáá, ja jasú nuu máá tú'un júku'un ndaa ini. ²¹ Chí súan ni kajatú'ún sáva-i tu'un yúkú-ún. Te ni kaxnáa-í ichi ndíso tu'un kákandja-yó. Tu'un luu ío ini máá-yá ná kóo jíin-ró. Súan ná kóo. Amén.

LA SEGUNDA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A TIMOTEO YA'A KUU CARTA UU JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU TIMOTEO

¹ Máá-rí kúu Pablo apóstol Jesucristo, chī súan nī jata'an inī Dios, chī a nī keyu'u-yá kuá'a-ya tú'un kuchaku-yo sá'a Cristo Jesús. ² Cháa-rī tutu yá'a nuu Timoteo, se'e-rī ja maní-rí jíin: Tu'un luu ío inī-ya, jíin tú'un kúndá'ú inī-ya yóo, jíin tú'un kuaká'nu inī ja kí nuu máá Táa-yo Dios, jíin ja kí nuu máá Jíto'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin-ró. ³ Nákuatá'ú-rí nuu Dios, te játíñu-rī nuu-yá nátu'un nī kasá'a vuelú-rī, te tú nákuñdú añú-rī sikí-rí. Te tú júkuifí kuti-rí ja núku'un inī-rī róo, hora jikán ta'u-rí ndúú ñúú-ni. ⁴ Kúu inī-rī kunī-rī nuu-ro, náva'a kusii xáan iní-rī, chī núku'un inī-rī ndasa nī nda'i-ro. ⁵ Chī a nī nuku'un inī-rī ndasa káji kándija-ró, te suni súan nī kandija naná ñúu-ro Loida xna'an-ga, jíin náa-ro Eunice. Te jáni ndija inī-rī ja súni súan ncháá tu'un kándija-ún inī máá-ró vína. ⁶ Ja yúán xndáku-rī nuu-ro, ja ná náskandá jáá-ró máá tá'u ní ja'a Dios nuu-ro, ja ní ní'in-ro ná ní chaa-rī nda'a-rí xini-ro. ⁷ Chī tú ní ja'a Dios ñn modo ío nuu-yo, chī sua ja ná kuíñi nī'in-yó, jíin ja ná kúndá'ú inī-yo-í, jíin ja ná kóo kuándí'i-yo.

Má kúka nuu-yo sikí tú'un máa-yá

⁸ Núsáa te má kúka nuu-ro káni ndaa-ro tú'un máá Jíto'o-yo, ni tu'un ruu chaa kándeé vekaa ja sikí máa-yá. Chī sua ná kóto ta'an-ro tundó'o sikí ja jáni-ró tú'un va'a, chī ja sikí yúán ní ja'a Dios fuerza inī-yo. ⁹ Chī nī nama-ya yóo, te nī kana-ya xini-yo ndúndoo-yó, ko nasu sikí tíñu kásá'a-yó, chī sua ñúkuún máa-yá nī sá'a-ya jíin tú'un luu ío inī-ya, chī onde ná té chá'an-ga kéj'á táká kuia, te nī ja'a-ya tú'un-ún nuu-yo ní sá'a Cristo Jesús. ¹⁰ Ko vina a nī kenda ndijin tu'un-ún nī sá'a ja ní kenda Jesucristo, l'a náma yóo. Te máa-yá nī janchaa-ya kué'e kuu-yo. Te jíin máá tú'un va'a nī stá'an-ya núu-yo ndasa kuchaku-yo te má kúu-ga-yo. ¹¹ Te nī chaa-ya tíñu sikí-rí kúu-rī apóstol kani-rī tu'un-ún, te stá'an-rī nuu ñáyivi sñn nación. ¹² Te ja sikí yúán jíto-rī tundó'o yá'a. Ko tú kúka nuu-rí, chī a jiní-rí ndé nuu kándija-rī. Te jáni ndija inī-rī ja kúu kundito-ya ja ní chí'i-rī nda'a-yá, onde ná jáa máá kivi. ¹³ Ná kúkuu nī'in-ró jíin íchi tú'un va'a ndasa nī jini s'o-ró ní ka'an-rī. Te ná kúndij-ro jíin-ún modo kándija-ró jíin ja kúndá'ú inī-ro-í sá'a Cristo Jesús. ¹⁴ Ná kóto-ró tú'un ndaa ja ní ja'a Espíritu Santo nuu-ro, chī ncháa-ya iní-yo. ¹⁵ A jiní-ro ja táká ñáyivi káxiukú ñúu Asia, nī kaskéndoo-i ruu, te uu-i kákuu Figelo jíin Hermógenes. ¹⁶ Ná kúndá'ú inī máá Jíto'o-yo ñáyivi káxiukú vé'e Onesíforo, chī kú'a'á vuelta nī nani'in iní-rī nī sá'a-de, te tú ní kúka nuu-de vaša nú'ni-rī kándeé-rī vekaa. ¹⁷ Chī sasua nī nandúkú víi-dé ruu, te nī ndenda-rī nī sá'a-de, ná nī kándeé-de Roma. ¹⁸ Ná kuá'a máá Jíto'o-yo tú'un ja máá l'a kúu Tatá, ná kúndá'ú inī-ya-dé máá kivi-ún. Te a jiní va'a máá-ró ndasa xaan ní jatiñu-de nuu-rī inī ñuu Éfeso.

2

Máa-yó nátu'un soldado va'a Jesucristo

¹ Ko róó, hijo máni, ná ndúndáján iní-ro jíin tú'un luu ío iní Cristo Jesús. ² Te tu'un nī jini so'o-ró ní ka'an-ri onde jíin kuá'a ñáyivi ní kajini, tu'un yá'a ná chí'i-ró iní nda'a sáva cháa skíkuu va'a, náva'a suni kuu stá'an tuku máa-de nuu sáva-ga-i. ³ Ko róó, ma yú'ú-ro koto-ró túndó'o, nátu'un ñin soldado va'a Jesucristo. ⁴ Ni ñin cháa kájatá'an, tú sátéñu-de máa-de jíin tíñu ñuyivi, náva'a kusij iní máa cháa nī cháa tíñu soldado sikí-dé. ⁵ Suni súan cháa ísiki, tú ní'in-dé premio-de te nú tú kusiki ndáa-de. ⁶ Suni súan cháa jítu, ma ní'in-dé kee-dé te nú tú sátiñu-de xna'an-ga. ⁷ Ná káni iní máa-ró naún tu'un ká'an-ri, te máa Jító'o-yo ná kúña-ga-ya xiní-ro jíin táká-ni. ⁸ Ná núku'un iní-ro já Jesucristo, se'e tata David nī kuu-ya, te nī nachaku-ya má'nú ndíyi. Nátu'un ká'an tu'un va'a jáni-ri. ⁹ Te ja sikí-ún jíto-ri túndó'o, te kánde-ri vekaa nátu'un cháa nī sá'a kuachi xaan. Ko máa tú'un va'a Dios, ma kúu kunu'nī. ¹⁰ Núsáa te sikí já kúndá'ú iní-ri ñáyivi ní kaji máa-yá kúu ja kánda-ga-ri koto-ri túndó'o. Náva'a suni kaku máa-i jíná'an-i, te ja-i nuu lúu kunchaa-i ní káni sá'a Cristo Jesús. ¹¹ Ká'an ndaa tu'un yá'a: Nú nī kaji'i-yo jíin máa-yá, te suni kuchaku-yo jíin máa-yá. ¹² Nú kanda-yó koto-yó túndó'o, te suni tá'ú-yó tíñu jíin-yá. Nú tú kua tu'un-yó-yá, te suni ma kua tu'un-yá yóo. ¹³ Vasa tú kaskíkuu va'a máa-yó, ko a skíkuu va'a máa-yá. Ma kúu ské'ichi-ya máa-yá. Achí.

Tu'un xndáku nuu tá'an

¹⁴ Tu'un yá'a ná xndáku-ró núu ñáyivi, te ka'an nī'in-ró jíin-i, te ná kuní jíin núu máa Jító'o-yo, ja má státá'an-i sikí tú'un, chí tú ní'in tíñu kuti-ún, chí sua sáká núu iní ñáyivi jini so'o. ¹⁵ Ní'in ná ndúkú-ró náva'a kua tú'ún Dios róó, te náva'a kuu-ró cháa sátiñu va'a ja tú níni kúka nuu-ro, jíin já bueno jáni ndaa-ro máa tú'un va'a. ¹⁶ Ma kivi nduu-ro jíin tú'un yúkú, tu'un sáni, chí ví'i-gá nákaa jíin tú'un ñáá. ¹⁷ Chí tu'un-ún, kaji kí'in nátu'un kue'e gangrena. Te uu cháa súan kákuu Himeneo jíin Fileto. ¹⁸ Te cháa-ún, a nī skuíta-de ichi tú'un ndaa, chí káka'an-de ja á nī ja'a máa kivi náchaku taká-i, te súan sáká núu-de jíin tú'un kákandíja sava-i. ¹⁹ Te ní'in kándij ja'a ja ní jani Dios. Te a nī kukútu jíin tú'un yá'a: A jini máa Jító'o-yo táká ñáyivi yí'i nda'a máa-yá. Te suni ká'an: Taká ñáyivi já ndáku ñi'in-i sí'ví máa-yá, ná kúxio-i nuu táká tíñu ñáá, áchí. ²⁰ Iní ñin ve'e ká'nu, nasu máni máa kó'o oro, ko'o plata ío, chí suni ío ko'o yúnu, ko'o ñú'un, te suni ío ja kú'un ja jíñú'ún iní te suni ja kú'un ja tú jíñú'ún. ²¹ Te nú ñin ñáyivi skána-i tíñu ja tú jíñú'ún ío iní-i, yúan-na te nduu-i nátu'un ñin ko'o ja kú'un ja jíñú'ún iní. Te koo ndoo-i. Te ní'in tíñu-i ndasa játa'an iní máa Jító'o. Te koo tu'a-i ja kúu taká tíñu va'a. ²² Kunu-ró koto-ró táká ja ndío iní cháa súchi. Kúndikín-ro tú'un ndaa, tu'un kándíja, tu'un kúndá'ú iní, tu'un vindáa vinené. Súan sá'a-ró onde jíin ñáyivi kándaku ñi'in-i máa Jító'o-yo jíin já ndoo ío iní ańú-i. ²³ Ma kivi nduu-ro jíin tíxin ñáa, ja tú ío káji iní, chí a jini-ro ja máni tíxin skuikín-ún. ²⁴ Chí mozo máa Jító'o-yo, ma kúu koo tíxin-de, chí sua kumaní-dé jíin táká-i, te koo ñama iní-de stá'an-de, te ná kuándéé iní-de jíin-i. ²⁵ Te jíin tú'un súchi iní-de ná náka'nu-de ñáyivi kájasu, chí sanaa te nakani iní-i sá'a Dios, náva'a kuní-i ichi tú'un ndaa, ²⁶ te náva'a kaku-i nuu já'ú ja kuní-ún tíin yátá-i, chí nī kundéé jíin-i jika ná'in-i nátu'un játa'an iní máa.

3

¹ Tu'un yá'a ná júku'un iní-ro, ja ondé nuu kuájínu-ná kivi, te chaá kivi kóo tundó'o. ² Te koo ñayivi já máni chíñú'un-i máá-i, chíñú'un-i xu'un, sávi xi sáni-i máá-i, sá'á'a iní-i, ka'an ndiva'a-i sikí tá'an-i, ma kuándatu-i nuu táa-i nuu náa-i, koo nde'é-i, ma kéndoo ndoo-i, ³ ma kúmani-i jín tá'an-i, ma júkuñi-i ja ká'atá'an-i, sátú'un-i, síjita-i máá-i, tí'iná koo-i, koto u'u-i taká tiñu va'a, ⁴ nastúu tá'an-i, ka'ncha ndaa-ni-i, sándúxi-i máá-i, te chíñú'un-ga-i tu'un kúsi iní-i nasu já chíñú'un-i Dios. ⁵ Sá'a-i ja káchiñú'un-i máá-yá, ko káské'ichi-i fuerza yúan. Ma kivi nduu-ro jín ñayivi kásá'a súan. ⁶ Chí sava chaá yá'a kákuu chaá kivi koyo tiní ve'e, te kátiin-de taká ña'an xíní ñáá ja kándiso xaan-ña kuáchi, te sín sín kásá'a-ña jín tú'un kákani iní máá-ña. ⁷ Te nene kásku'a-ña, te tú kúu kuti kúndéé-ña júku'un iní-ña tú'un ndaa. ⁸ Te nátu'un nī kásá'a Janes jín Jambres, ja ní kándúkú-de kasu-de nuu Moisés, suni súan kásá'a chaá yá'a chí kándúkú-de kasu-de nuu tú'un ndaa. Chaá nī te'yu ja jiní tuni kákuu-de, te a nī ské'ichi-ya-dé sikí já tú kákandíja-de. ⁹ Ko ma kúndéé-ga máá-de, chí koto ndijin taká-i tiñu káñáá nī kásá'a-de, nátu'un nī ta'an uu chaá-ún. ¹⁰ Ko róo, a nī skuá'a-ró ndasa stá'an-ri, ndasa jika-ri, ndasa kúu iní-ri, ndasa kándíja-ri, ndasa paciencia iní-ri, ndasa kúndá'ú iní-ri-i, ndasa kándij nī'in-ri, ¹¹ ndasa nī kachindikín-i ruu, ndasa nī ta'an-ri tundó'o. Taká yúan ní kii sikí-ri iní nuu Antioquia, nuu Iconio, nuu Listra. Súan nī kachindikín-i ruu. Ko máá Jító'o-yo nī nama-ya rúu nuu taká-ni-ún. ¹² Te suni taká ñayivi já kákuni-i kaka kuu-i jín-yá chíñú'un-i Cristo Jesús, chindikín-de-i. ¹³ Ko chaá ñáá, chaá xndá'ú, ví'i-gá kivi-de jín. Chí xndá'ú-de ñayivi, te ñayivi-ún naxndá'ú tuku-i-de. ¹⁴ Ko róo, ná kúkuu-ga-ro jín já ní skuá'a-ró, ja ní kándíja nī'in-ró jín, chí a jiní-ro ndé ñayivi ní stá'an nuu-ro. ¹⁵ Chí onde ná lúli-ró ní jiní-ro nuu máá tutú i, te kuu koo ndíchi-ró sá'a nává'a kaku-ró chí kándíja-ró núu Cristo Jesús. ¹⁶ Taká tutú i, nī kachaa-de nī sá'a máá-yá, te bueno ní'in tiñu ja stá'an, ja kána jín núu-í, ja náchu'un íchi-ún-i, ja stá'an íchi ndaa nuu-í, ¹⁷ nává'a ná yíja va'a ñayivi jika jín Dios, nává'a ná kúndiso-i taká tu'un kánúú ja kée va'a tiñu-i sá'a.

4

Sikí já ná káni ná'in-yó tú'un

¹ Ká'an nī'in-ri jín-ró jito nuu Dios jín núu máá Jító'o-yo Jesucristo, I'a sándaá tiñu ñayivi chakú, jín ñayivi ní j'i, kivi ndíi-ya, kivi tá'ú-yá tiñu iní nuu-ya. ² Ná káni-ró tú'un. Nī'in ná ká'an-ro. Kuítú iní-ro ká'an-ro vaša tú núña-ró. Te jín paciencia jín sá'an, ná stétuu-ró-i, ná kána jín-ró núu-í, ná ká'an nda'ú-ro jín-i. ³ Chí chaá kivi já má kuátú'un kúti-í kuni so'o-i sa'an va'a, chí sua kókon ná sá'a-i so'o-i. Te ndúkú-i maestro ja ká'an ndasa kúu iní máá-i. ⁴ Te kuxio-i ma kúni so'o-i tu'un ndaa, te kivi-i ichi cuento sáni. ⁵ Ko róo, ná kóo ndito iní-ro. Ná kuándéé iní-ro jín tundó'o. Ná káka-ró káni-ró tú'un va'a. Ná skíkuu-ró tiñu ndíso-ró. ⁶ Chí ruu, a sokó-rí máá-rí nuu-yá ja kúu-ri, te a kuakuyani kivi kí'in-ri. ⁷ Bueno a nī kundéé-rí jín tiñu jiku-ri. A nī síjínu-ri máá kú'a carrera. Tú ní sía-ri tu'un kákandíja-yó. ⁸ Ja yúan, a ndátu tu'a premio-ri, sikí já kéndoo ndaa-ri, te yúan kuá'a máá Jító'o-yo núu-rí máá kivi-ún. Te máá-yá kúu juez ndaa. Te nasu núu máá in-ri kuá'a-ya, chí suni kuá'a-ya núu taká ñayivi káñukuu xaan iní-i kivi ndíi-ya.

Tundó'o nī jito Pablo

⁹ Kuítú iní-ro te chaꝝ yachi-ro núu-rí. ¹⁰ Chí Demas, a ñi sía-de ruu, te kua'an-de ñuu Tesalónica, chí chíñú'un-de ñuyivi yá'a. Crescente, a kua'an-de ñuu Galacia, te Tito, a kua'an-de ñuu Dalmacia. ¹¹ Máá ñn-na Lucas kanchaꝝ jíin-rí. Kuaka-ró Marcos kii-ró jíin-de. Chí bueno kuatíñu-de jíin-rí nuu-yá. ¹² Tíquico, ñi táji-rí-de kua'an-de ñuu Éfeso. ¹³ Te nú vaji-ró, te kundá'a-ró kútóo-ri kii-ró jíin, ja ní skéndo-o-ri ve'e Carpo ñuu Troas, te suni jíin táká libro. Ko tutu ñii kúu ja kánúú-ga. ¹⁴ Alejandro, chaꝝ xndúcha kaa, xaꝝn ndíva'a ñi sá'a-de jíin-rí, ko máá Jító'o-yo kua'a-ya yá'u-de ná tiñu ñi sá'a-de. ¹⁵ Ná kóto va'a-ró máá-ró, ma kivi nduu-ro jíin-de, chí xaꝝn ní jiku-de ñi jasú-de nuu tú'un káka'an-yo. ¹⁶ Kivi ní kundaꝝ núú ja ní ka'an máá-ri ja'a máá-ri, tú ni ñn ñayivi ní chindéé tá'an jíin-rí, chí taká-ni-i ñi kaskéndo-o-i ruu. Ná kakán ta'u-rí ja'a máá-i náva'a ma chíso-yá kuachi-i. ¹⁷ Ko máá Jító'o-yo, ñi kandii-ya xíin-rí, te ñi ja'a-ya fuerza iní-ri náva'a síjínu-ri kani ndi'i-ri tú'un, náva'a kuu kuni so'o taká ñayivi síin nacióon. Te súan ñi kaku-ri iní yu'u ndíka'a. ¹⁸ Te suni máá Jító'o-yo, ná náma-ya rúu nuu táká tiñu ñáá. Te kanda-ni-ri sá'a-ya onde kivi-ri ñuu andívi núú tá'u-yá tiñu. Te ná nákana jaa-yó-yá ñí káni ñí kúia. Súan ná kóo. Amén. ¹⁹ Ná sándéé iní Prisca jíin Aquila, achí-ro kúni-i, jíin ñayivi kaxiukú vé'e Onesíforo. ²⁰ Erasto, ñi kendo-de ñuu Corinto. Te Trófimo, ñi skéndo-o-ri-de ñuu Mileto, kú'u-de. ²¹ Ndúkú ndéé-ró cháa-ro vásá kéjá'a víko víjin. Sándéé iní-ro achí Eubulo, jíin Pudente, jíin Lino, jíin Claudia, jíin táká ñani-yo. ²² Máá Jító'o-yo Jesucristo ná kóo-ya jíin añú-ro. Te tú'un luu ío iní-ya ná kóo jíin-ró jíná'an-ró. Amén.

LA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A TITO YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU TITO

¹ Máá-rí kúu Pablo, mozo Dios te suni apóstol Jesucristo kúu-ri ñi sá'a-ya, náva'a skándija-ga-ri ñayivi ní kaji Dios, jíin já ná júku'un-ga iní-i tu'un ndaa ndasa chiñú'ún-i-ya. ² Te ja yúan káñukuu iní-i kuchaku-i ní káni, chí súan ñi keyu'u Dios onde aná'an xa'an, te ma kúu kuti xndá'ú-ya-í. ³ Te onde ñi jinu va'a máá kivi, te ñi stá'an ndijin-ya tú'un-ya jíin tú'un kájani-ri, ja ní chi'i-ya-ún ndá'a-rí, nátu'un ñi tá'ú tíñu Dios, I'a náma yóó. ⁴ Cháa-ri tutu yá'a nuu-ro Tito, chí se'e ndija-ri kúu-ró siki tú'un kákandija ká'nu-yó. Tu'un luu ío iní-ya, jíin tú'un kúndá'ú iní-ya yóó, jíin tú'un kuaká'nu iní, ja kí nuu máá Táa-yo Dios, jíin já kí nuu máá Jíto'o-yo Jesucristo, I'a náma yóó, ná koo jíin-ró.

Ndasaa koo chaa kákuu nuu

⁵ Ja siki yúan ní skéndo-ri róó onde ñuu Creta, náva'a ná sánda-ri nú tú kuní jinu va'a tíñu, te náva'a kani-ró cháa kuu nuu ná ñn ná ñn ñuu, nátu'un ñi tá'ú-rí tíñu nuu-ro. ⁶ Kani-ró cháa tú yí'i kuachi siki, jíin nú ñn-ñi ñasíí-de ío, jíin nú kákandija va'a se'e-de, te nú tú kájaku nchaa ñayivi-í ja sijita-i máa-i xí já ní'in iní-i. ⁷ Te chaa ndíto tikuní, níni ná kúu-de chaa tú yí'i kuachi siki, chí nchátíñu-de tíñu Dios. Ma kújá'a iní-de, ma yachí kiti iní-de, ma koo ká'vá-de, ma stují-dé ñayivi, ma ndío xa'an iní-de siki xú'ún. ⁸ Chí sua ná koto ndá'ú-de nuu ñayivi jíká, ná chíñú'ún-de tíñu va'a, ná koo kuándí'í-de, ná koo ndaa iní-de, ná koo ndoo-de, ná kúñin ñi'in-de máa-de. ⁹ Te ná kúndij ñi'in-de jíin tú'un ndaa kákandija-yó jíin já kúu sa'an-ya, náva'a kuu stá'an-de taká sa'an va'a, te náva'a kuu kundéé-de jíin ñayivi sáká núu.

Ja xndá'ú ñayivi

¹⁰ Chí ío kua'a cháa ja tú kákuni-de kuandatu-de, te káka'an sáni-de, te káxndá'ú-de ñayivi. Te chaa ñi kaxiti ndúu, ví'í-gá kásá'a-de súan. ¹¹ Níni ná kasú-ro yú'u cháa-ún, chí kásáká núu-de iní ñayivi ní ní-ñi-i ve'e-i. Te kástá'an-de tu'un ja tú ká'io va'a, te kándúkú-de ní'in-dé xú'ún siki tíñu náá-ún. ¹² Ñn tá'an máa-de, chaa jáni tu'un ñuu máa-de, ñi ka'an súan: Ñayivi ñuu Creta, chí máni ñayivi xndá'ú kákuu, máni kiti sána kákuu, máni káye kúxí, áchí-de. ¹³ Ká'an ndaa tu'un ñi ka'an chaa-ún. Núsáa te kana jíin téyíí-ró núu-í, náva'a ná kándija ñi'in-í. ¹⁴ Ma chú'un iní-i cuento káka'an chaa judío, ni tíñu kátá'ú cháa ja á ñi kaské'ichi-de tu'un ndaa. ¹⁵ Ñayivi ká'io ndoo, jáni iní-i ja ío ndoo-ñi taká ndatíñu, ko ñayivi chá'an jíin ñayivi tú kákandija, ni ñn ndatíñu tú ío ndoo jini-i, chí sua ñi te'yu añú-i jíin já jini tuni-i. ¹⁶ Káka'an-i ja á kájiní-i nuu Dios, ko jíin tíñu kásá'a-i, te kájasu-i nuu-yá, chí ñayivi chá'an, ñayivi ní'in iní kákuu-í, te tú ní'in tíñu kuti-í nuu ní ñn tíñu va'a.

2

Sa'an ja ío va'a

¹ Ko róó, ná ká'an-ro sá'an ja ío va'a. ² Kachi-ro núu cháa ñá'nu ja ná koo kuándí'í-de, ná koo káji xini-dé, ná koo jíñú'ún-de, ná kándija ñi'in-de,

ná kúndá'ú iní-de-i, ná kóo paciencia-de. ³ Suni súan ña'an ñá'nu. Ná káka jíńú'ún-ña, ma sátú'ún-ña, ma kóo ká'vá-ña, ná stá'an-ña núu-í ndéja kúu ja vá'a, ⁴ te ná stá'an-ña núu ñá'an súchí ja ná kóo jíńú'ún-i, ja ná kúvixi-í jíń yí-í, ná kúndá'ú iní-i se'e-i, ⁵ te ná kóo kuándí'í-i, ma káka téné-i, ná kóto va'a-i ve'e-i, ná kóo tu'un maní iní-i, ná kuándatu-i nuu yí-í, náva'a tú ka'an ndíva'a ñayivi siki tú'un Dios sá'a-i. ⁶ Suni súan ka'an nda'ú-ro jíń cháa súchí, ja ná kútiin ní'in-i máa-i. ⁷ Te róo, ná sá'a-ró táka tíñu va'a, náva'a kuu-ró ñn ejemplo va'a nuu-í. Te jíń tú'un ká'an-ro, ná ká'an ndaa, te ná ká'an ñukájí iní-ro. ⁸ Tu'un va'a ka'an-ro, náva'a ma kuakú ncha-i yóo, náva'a kuka nuu cháa jasú nuu-yo, chí tú kúu ndiñi'in-de ni ñn tíñu ñáa ká'an-de siki-yo. ⁹ Ka'an nda'ú-ro jíń mozo ja ná kuándatu-i nuu patrón-i, ja ná kúsi iní patrón-i sá'a-i jíń táka tíñu-i, te ma ná chíso-í tu'un nuu-dé. ¹⁰ Ma saku'ná-i ndatíñu-de, chí sua ndaa ná skikuu va'a-i nuu-dé, náva'a jíń táka tíñu sá'a-i, te skéndo luu-i sa'an Dios máa-yó, I'a náma yóo, sá'a-i. ¹¹ Chí tu'un luu ío iní Dios, ja kúu kaku taká ñayivi sá'a, a ñi kenda ndijin. ¹² Te tu'un-ún stá'an nuu-yo ndasa skána-yó táka tu'un ja tú chíńú'ún-yó yá sá'a, jíń ja ndío iní-yo siki ñuyivi sá'a, te stá'an nuu-yo ndasa koo káji iní-yo káka kuu-yó jíń ja kóo ndaa iní-yo, jíń ja ná chíńú'ún-yó yá kua yá'a. ¹³ Káindatu-yó, chí káñukuu iní-yo kéndo ndatu-yo kivi ndí ncháa kenda ndijin Jesucristo ja kúu-ya Dios ñá'nu máa-yó, I'a náma yóo. ¹⁴ Te ñi ja'a-ya máa-yá ja siki yóo, náva'a chunaa-yá taká ja ní kastívi-yó, suni náva'a sándo-ya ñayivi kuñi nuu máa-yá, jíń ja ná kuitú iní-i sá'a-i tíñu va'a. ¹⁵ Súan ka'an-ro, te ka'an nda'ú-ro, te kana jíń-ró núu-í jíń tíñu ndíso-ró. Ma kuá'a-ró tú'un ja sáa'á iní ni ñn-i nuu-ro.

3

¹ Xndáku-ró núu-í ja ná kuá'a-i so'o-i nuu cháa kakuñá'nu, jíń núu cháa kándiso tíñu. Ná kuándatu-i, te yachí ná ñn-i taká tíñu va'a. ² Ma ká'an-i siki ní ñn ñayivi, ma kútixín-i, ná kóo jíńú'ún-i, te ná kóo súchí iní-i jíń táka ñayivi. ³ Chí sáa, suni ñayivi ñáa ñi kakuu-yó núu, tú ní káandatu-yo, ñi kasana-yó íchi, ñi kachińú'ún-yó táka ja ní ndio ñáa iní-yo jíń sñn sñn tíñu ñi kakusi iní-yo jíń, te ñi kajika kuu-yó jíń tú'un ñáa tu'un kuásun iní, ñi kakiti iní-i nuu-yo, te ñi kajito u'u tá'an-yó. ⁴ Te Dios kúu I'a náma yóo. Te ñi kenda ndijin tu'un kumaní iní-ya jíń-yó jíń tú'un kúndá'ú iní-ya táka ñayivi. ⁵ Yúan-na te ñi nama-ya yóo, ko nasu jíń tíñu ndaa ñi kasá'a-yó, chí jíń tú'un ñi kundá'ú iní-ya yóo. Te jíń tú'un ñi nakacha-ya yóo ñi nakaku-yó, te ñi ndujáa-yó ní sá'a máa Espíritu Santo. ⁶ Te Espíritu-ún ñi jichá nuu kua'a iní añu-yo ní sá'a Jesucristo I'a náma yóo, ⁷ náva'a kuu kendo ndaa-yo sá'a tu'un luu ío iní-ya, suni náva'a ní'in-yo tá'u-yo ja kúñukuu iní-yo kúchaku-yo ñi káni. ⁸ Ká'an ndaa tu'un yúan. Te kuní-rí ja ná ká'an ní'in-ró táka tu'un yá'a, náva'a ñayivi ní káandíja-i nuu Dios ná kuitú iní-i kukuu-i jíń tíñu va'a. Ío va'a taká tu'un yá'a, te ní'in tíñu ja kúu taká ñayivi. ⁹ Ko ma kivi nduu-ro jíń táka tixín káñáa, ní siki tú'un jichi tu'un tá'an, ní tu'un kanaa, ní jíń tú'un kástátá'an siki ley. Chí máni tu'un sáni kaku-ún te tú ní'in tíñu. ¹⁰ Nú ío ñn cháa tú jatú'ún, te nú a ñi kana jíń-ró núu-dé ñn uú jínu, yúan-na te ma kivi nduu-ga-ro jíń-de. ¹¹ A jiní ndija-yó ja ñn ñayivi sá'a súan, a ñi skuíta-i ichi, te máni kuachi sá'a-i, te kuachi máa-i kúu ja nákuñdii-ya siki-í.

Tu'un sándée iní

¹² Nú n̄i tájí-rí Artemas xí Tíquico jā nuu-ro, yúan-na te ndúkú ndéé-ró kii-ró núu-rí ñuu Nicópolis, ch̄i cháa in̄i-r̄i kunchaa-r̄i yúan viko v̄ijin. ¹³ Te ná ndúkú ndéé-ró chú'un íchí-ró Zenas, cháa kúu maestro ley, onde j̄iin Apolos. Te koto-ró-de náv̄a'a tú kuu falta ni ñn nuu-dé. ¹⁴ Te ñayiv̄i ká'jin j̄iin-yó, ná skuá'a-i t̄in n̄i'in-i tiñu v̄a'a, náv̄a'a ni'ín-í ndasa ja'a t̄undó'o sava-ga-i, náv̄a'a tú kundij̄i sání-i. ¹⁵ Taká ñayiv̄i káxiukú j̄iin-rí yá'a, káka'an-i ja ná sándéé iní-ro. Ná sándéé iní taká ñayiv̄i kákumanj̄i j̄iin-yó sikí tú'un kákandija-yó, kach̄i-ro kúni-i. Tu'un luu ío in̄i-ya, ná kóo j̄iin-ró j̄iná'an-ró. Súan ná kóo. Amén.

LA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A FILEMON YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU FILEMON

¹ Máá-rí kúu Pablo, te kánde-rí vekaa ja sikí Jesucristo te jín ñani-yo Timoteo katájí-rí tutu yá'a nuu-ro Filemón, chaa mani jín-rí kúu-ró, te chíndéé tá'an-ró jín-rí. ² Suni káchaa-rí tutu yá'a nuu Apia, ña'an mani jín-ró, jín núu Arquipo, chaa chíndéé tá'an jín-rí sikí tíñu kándúkú ndéé-rí yá'a, jín núu tíku'ni kákandíja ío iní ve'e-ró jián. ³ Tu'un luu ío iní-ya jín tú'un kuaká'nu iní ja kí nuu máá Táa-yo Dios jín ja kí nuu máá Jíto'o-yo Jesucristo ná kóo jín-ró jíná'an-ró. ⁴ Nákuatá'ú-rí nuu Dios máá-rí, te nene núku'un iní-rí róó, nú jikán ta'u-rí nuu-yá. ⁵ Chí a jini so'o-rí ja bueno kákundá'ú iní-ro táká ñayivi ndóo, te kándíja va'a-ró núu máá Jíto'o-yo Jesús. ⁶ Te jikán-rí nuu-yá náva'a nú kájani-ró tú'un te ná skándíja va'a-ró-i, te kuní káji-i taká tíñu va'a káñava'a-yo jín Cristo Jesús. ⁷ Chí kákusií xáan iní-rí, te ká'io ndéé iní-rí, ja súan kákundá'ú iní-ro-i, chí ja róó ñani, te ní nani'in-gá iní añú ñayivi ndóo.

Ja ní ka'an Pablo ja'q Onésimo

⁸ Núsáá te vasa kuu chundéé iní-rí, sá'a Cristo, ja tá'ú-rí tíñu nuu-ro núu, ja ná skíkuu-ró tíñu va'a, ⁹ chí sua va'a-ga ná ká'an ndá'ú-rí jín-ró ja jín sikí ja mani-ro jín-rí, jín sikí ja rúu kúu Pablo, chaa ní yí jín ja kánde-rí vekaa ja sikí Jesucristo. ¹⁰ Núsáá te ká'an ndá'ú-rí jín-ró ja ná sá'a-ró táká'nu iní-ro núu sé'e-rí Onésimo, chí a ní skándíja-rí-i nini kánde-rí vekaa. ¹¹ Te suchí yá'a, tú ní ní'in tíñu-i nuu-ro sáá, ko vina, chí bueno ní'in tíñu-i nuu-ro jín núu-rí. ¹² Te ná nátájí-rí-i najaa-i nuu-ro. Te kuatá'ú-ró-i, nátu'un ruu, chí in-ni kákuu-rí jín-i. ¹³ Te kúsií iní-rí ja kúnchaa-i jín-rí te kuu-i yu'u núu-ro kuatíñu-i nuu-rí núu, nini kánde-rí vekaa ja sikí máá tú'un va'a. ¹⁴ Ko tú ní kuní-rí sá'a-rí súan, onde nú tú kuatú'un máá-ró, chí nasu stétuu-rí róó sá'a va'a-ró, chí sua sikí ja játa'an iní-ro. ¹⁵ Chí sanaa te ja sikí yúan kúu ja ní jinu-i ní jito-i róó yaku tiempo ní sá'a-ya, náva'a kuu naki'in-ró-i te ma síá tá'an-ró jín-i ní káni. ¹⁶ Te ma káni-ga iní-ro ja mozo kúu-i, chí va'a-ga koo-ró jín-i vasa jín mozo nátu'un mani-ro jín in ñani-ro, chí súan jani iní-rí jito-rí-i. Ko ví'i-gá kúu máá-i nuu máá-ró ja sikí tá'an-ró kúu-i jín ja sikí máá Jíto'o-yo. ¹⁷ Núsáá te nú jini máá-ró ja cháa chíndéé tá'an jín-ró kúu-rí, te ná kuatá'ú-ró-i, nátu'un ruu núsáá. ¹⁸ Te nú naún falta ní sá'a-i jín-ró, xí taú-i nuu-ro, te sikí máá-rí ná chí'i-ró cuenta. ¹⁹ Máá-rí kúu Pablo, cháa-rí tutu yá'a jín ndá'a máá-rí, te máá-rí chunaa. Súan ká'an-rí lugar ja ká'an-rí ja súni onde jín máá-ró jín añú-ro taú-ro núu-rí. ²⁰ Jándáa ñani, kuní-rí ja ná kúsií iní-rí sá'a-ró sikí tíñu máá Jíto'o-yo. Te ná nani'in-gá iní-rí sá'a-ró jín máá Jíto'o-yo. ²¹ Cháa-rí tutu yá'a nuu-ro, chí kúva'a iní-rí ja kuándatu va'a-ró, te jini-rí ja skíkuu-ga-ro vasa ja ní ka'an-rí jín-ró. ²² Te suni kuní-rí ja sátu'a-ró nú kúnchaa-rí, chí níkuu iní-rí kenda-rí yá'a te ja'a-rí nuu-ro, sá'a-ya jín tú'un jikán ta'u-ro ja'a-rí. ²³ Te Epafras, chaa kánde ta'an jín-rí vekaa yá'a ja sikí Cristo Jesús, ká'an-de ja násándéé iní-ro. ²⁴ Te Marcos, Aristarco, Demas, jín Lucas, chaa kásatíñu ta'an jín-rí, suni súan káka'an-de. ²⁵ Tu'un luu ío iní máá Jíto'o-yo Jesucristo ná kóo iní-ro. Súan ná kóo. Amén.

LA EPISTOLA A LOS HEBREOS YA'A KUU CARTA KUA'AN NUU ÑAYIVI HEBREO

Ja ní ka'an Dios jíin yú'u Sé'e-ya

¹ Tiní jínu te tiní modo nì ka'an Dios jíin ndíyi táa-yo onde aná'an, nì ka'an-ya jíin yú'u cháa nì kajani tu'un-ya. ² Te vina kúu kivi sándí'i-na. Te nì ka'an-ya jíin-yó jíin yú'u Sé'e-ya. Te nuu Sé'e-ya-ún nì ja'a ndi'i-ya táka ndatíu. Te suni jíin Sé'e-ya-ún nì sa'a-ya ñuyívi. ³ Te ndíi ncháa Se'e-ya-ún nátu'un ndíi ncháa máa-yá. Te ñin núu-ni káa-i nátu'un káa máa-yá. Te tíin-i taká ndatíu jíin fuerza tu'un ká'an-i. Te nì nasándoo-i yóo taká kuachi-yó. Yúan-na te nì nungoo-i ichi ndává'a máa I'á ñá'nu onde andívi. ⁴ Te ñá'nu xaan-gá nì nduu Se'e-ya-ún vasa táka ndajá'a-yá, chí kánúu-gá sí'vi-i vasa sí'vi táka ndajá'a.

Ñá'nu-ga Se'e-ya vasa ndajá'a andívi

⁵ Xí ndé jíin ndajá'a ní ka'an Dios sa: Róo kúu Se'e-ri, te ruu kúu Táa-ro vina, nì kachí-ya náún. Xí, ruu kuu táa-i, te máa-i kuu se'e-ri, nì kachí-ya náún. ⁶ Te suni ká'an-ya tú'un yá'a kivi já ndíi Se'e núu-yá iní ñuyívi: Taká ndajá'a Dios ná chíñú'ún-yá-i. ⁷ Te tu'un ndajá'a-yá ká'an ndija-ya: Nátu'un kée tachi súan jka ndajá'a-yá sa'a-ya, te máa já kajatíu nuu-yá ndúu yáa ñú'un sa'a-ya, áchí-ya. ⁸ Ko tu'un yá'a ká'an Dios jíin Sé'e-ya: Máa-ró kúu Dios, te mesa tá'u-ró tíu koo ñí káni ñí kuiá, te bastón ndaa kúu bastón tíin-ró tá'u-ró tíu iní ñuu-ro. ⁹ Kúsi iní-ro jíin tíu va'a te jito u'u-ro tíu káñáa. Ja yúan I'a, kúu Dios máa-ró, nì j'i-gá-ya róo jíin aceite ja kúsi iní-ro sa'a vasa taká-ga tá'an-ró, áchí Dios jíin Sé'e-ya. ¹⁰ Te suni ká'añ-ya: Máa-ró kúu Jito'o, te onde xnáñúú ní sa'a-ró ñuyívi. Te andívi chí tíu nì sa'a nda'a-ro kúu. ¹¹ Tíu nì sa'a-ró-ún, chí naa, ko máa-ró, chí ío-ro ñí káni. Te taká ndatíu nì sa'a-ró-ún, chí kutú'ú nátu'un ñin sa'ma, ¹² te nátu'un ñin tikachí súan natuu-ro te nasama jíin'an, ko máa-ró, ma násama kuti-ro, te kuia-ro ma ndí'i kuti, áchí Dios jíin Sé'e-ya. ¹³ Xí ndé jíin ndajá'a ní ka'an Dios sa: Jungoo-ró ichi ndává'a-ri nini ná chúkú-rí taká ñayivi kájito u'u róo, kuu-i teyu kuxndí ja'a-ro, nì kachí-ya náún. ¹⁴ Á nasu ní xndéché-yá ndajá'a-yá te nátu'un mozo nì táji-yá kuangoyo náva'a kuatíu nuu ñayivi ná ní'in tá'u-í kaku-i saa.

2

Tu'un kánúu já náma-ya yóo

¹ Jínu ñú'un já chú'un va'a iní-yo taká tu'un nì kajini so'o-yó-ún núsáa, chí nú túu te sanaa te sía-yo tú'un-ún. ² Chí tu'un nì kaka'an ndajá'a-yá nì kendoo ndaa. Te taká ñayivi ní'in iní jíin ñayivi tú ní káandatu, va'u-ni nì ní'in-í ya'u-i. ³ Te yóo, ndasa kaku-yó nú sío-ni-yó kóto-yó tú'un kánúu-ún ja náma-ya yóo núsáa. Chí xnáñúú-gá nì jani ndíin máa Jíto'o-yo tú'un-ún. Yúan-na te cháa nì kajini so'o tu'un nì ka'an-ya, nì sákútu-dé tu'un-ún iní-yo. ⁴ Te Dios, nì chindéé ní chituu-ya-dé ja ní kajani ndaa-de tu'un-ún, te nì kasá'a-de tuní jíin tíu ñá'nu jíin síin síin tíu ja nánaa iní-yo sa'a. Te nì ja'a-ya Espíritu Santo nuu ná ñin ná ñin-de ndasa nì jata'an iní máa-yá.

Nì jito ncháa Jesús tundó'o kii nuu máa-yó

⁵ Chì tú ní já'a-ya tú'un tá'ú táká ndajá'a tíñu nuu ñúyivi já cháa-ún ja káka'an-yo tú'un-ún. ⁶ Ko ío ñin tutu nuu ká'an ndaa ñin chaa: Naja núku'un iní-ní ja kúu chaa, chì tú káxáan-dé. Te naún kúu máá Sé'e chaa ja ndito-ní-ya. ⁷ Ní nasásúchí núu-ní-ya vása táká ndajá'a. Yúan-na te ñi sáñá'nu-ní-ya. Te ñi kaka'an jíñú'ún ñáyivi jíñ-yá ñi sá'a-ní. Te ñi jani-ní-ya tá'ú-yá tíñu nuu táká tíñu ñi sá'a nda'a-ní. ⁸ Ní chúkú-ní táká ndatíñu chii ja'a-yá kájangatu nuu-yá. Achí tutu. Chì táká ndatíñu kájangatu nuu-yá, ñi sá'a Dios. Te tú ñi ñin ja tú jángatu nuu-yá ío. Ko té chá'an-ga kunj-yo já kuángatu táká ndatíñu nuu-yá. ⁹ Ko vina a kájiní-yo núu Jesús, I'a ñi ndusúchí núu, vása táká ndajá'a. Te ñi ndo'o-ya te ñi jí'i-ya. Te ja yúan ní nduñá'nu-ya te ñi kaka'an jíñú'ún-i jíñ-yá. Te ja síkí tú'un luu ío iní Dios, te ñi jí'i-ya já'a táká ñáyivi. ¹⁰ Te Dios, ñi sá'a-ya táká ndatíñu, te ñin-ya táká ndatíñu, te ncháka-ya kuá'a sé'e kinglyo-yo nuu ndii ncháa. Ja yúan ní jo va'a ja ndó'o máá Jesús, I'a náma-ya-i, sá'a Dios, náva'a yija va'a Jesús jíñ túndó'o-ún. ¹¹ Chì Jesús, máá I'a sándoo, jíñ ñáyivi ní kándundoo, onde ñin-ni nuu Dios vaikoyo. Ja yúan tú kúu nuu Jesús skúnání-yá-i ñanj-ya. ¹² Chì ñi ka'an-ya: Kastu'ún-ná sí'ví-ní nuu táká ñanj-ná, te ma'ñú tíku'ñi nakana jaa-ná ní, áchí-ya. ¹³ Te suni ká'an-ya: Ruu kandija-ri nuu-yá. Te inga jínu ká'an-ya: Yá'a ndé'é-ró kánchaa-ri jíñ táká se'e ñi ja'a Dios nuu-rí, áchí-ya. ¹⁴ Te natu'un ñi kakaku táká se'e modo ñáyivi, suni súan ñi kaku máá Jesús, náva'a kuu kuu-ya te yúan xnáa-yá kui'na já ñin kue'e kuu-yo. ¹⁵ Te suni náva'a kuu nama-ya táká ñáyivi kájangatu sáni ní vida-i nuu kui'na, kuachi ja ní kayu'ú-i kuu-i. ¹⁶ Chì tú ní ñin-ya ndá'a máá ndajá'a, chì sua ñi ñin ndija-ya ndá'a táká tata Abraham. ¹⁷ Te yúan níni ní nasama-ya natu'un kándaa táká ñanj-ya, náva'a kuu-ya ñin sutu ñá'nu ja kúndá'ú iní-ya yóo, te skíkuu-ya táká tíñu kuní Dios, náva'a kuanchaa-ya táká kuachi ñáyivi. ¹⁸ Chì ñi ndo'o máá-yá ja ní jito nchaa tá'an yúan jíñ-yá. Te ja yúan kúu chindéé chituu-ya ñáyivi nú jíto nchaa tá'an-ún jíñ-i.

3

Ñá'nu-ga Jesús vása Moisés

¹ Ñanjí máni, ká'io ndoo-ró. Ja yúan ní kana ká'nu-ni-ya xiní-ro jíñ máá-rí ja nó'on-yo ándíví. Ná ndé'é-ró ndasa ñi sá'a Jesús, I'a kúu apóstol, I'a kúu sutu ñá'nu, ja káandija-yó-yá. ² Chì ñi skíkuu va'a-ya jíñ Dios, I'a ñi chaa tíñu síkí-yá, natu'un ñi skíkuu va'a Moisés jíñ vé'e-ya. ³ Ko Jesús, ví'i-gá ñi nduñá'nu-ya vása Moisés, natu'un chaa jáni ve'e, ví'i-gá kúñá'nu-de vása vé'e-ún. ⁴ Chì táká ve'e, kúva'a sá'a chaa. Ko I'a sá'a táká ndatíñu kúu máá Dios. ⁵ Chì Moisés, natu'un mozo ñi skíkuu ndija-de jíñ vé'e Dios. Te ñi ka'an ndaa-de táká tu'un ja kuní-ya já kué-ga ka'an-de. ⁶ Ko ñi skíkuu Cristo natu'un ñin se'e jíñ vé'e Dios. Te ve'e-ún kákuu yóo, nú kuiñi ñi'in-yó te kákusií iní-yo jíñ tú'un káñukuu iní-yo onde kívi ndí'i-na.

Tu'un ndetatú-yo

⁷ Ja yúan ní kuu natu'un ká'an Espíritu Santo: Vina te ná kúni ná'ín-ro tú'un ká'an-ya, ⁸ te ma ndúndava iní ańú-ro, natu'un ñi kasáni'in iní-ro kíví ní jito nchaa-ri róo onde nuu ñú'un té'é. ⁹ Te yúan ñi kajito nchaa ndíyi táa-ro rúu. Te ñi kajini-de tíñu ñi sá'a-ri jíñ-de uy xiko kuia. ¹⁰ Ja yúan ní kití iní-ri nuu ñáyivi-ún. Te ñi ka'an-ri: Nene kásana-i iní ańú-i, te tú ní kajini-i ichí-rí.

11 Yúán ní kití iní-rí, te ñi ka'an ñi'in-rí ja má kivi koyo kuti-í nuu ndétatú-rí, áchí-ya. 12 Ñáni, núsáá te koto va'a-ró máá-ró jíná'an-ró, náva'a ma kóo ni ñn-ró jín añú ñáá ja tú kándíja kuti, te kuxio-ró núu Dios, I'a chakú sá'a. 13 Te ndíta'an kivi ná ká'an nda'ú-ro jín tá'an-ró, nini káka'an-yo já vna kúu vna, náva'a ma sání'in iní ni ñn-ró sá'a kuachi jín tú'un xndá'ú. 14 Te nú kuiñi ñi'in-yó jín tú'un ñi kejá'a-yó jín ondé kivi ndí'i-na, yúan-na te ñn-na kakuu-yó jín Cristo. 15 Chi súan ká'an: Vna te ná kúni ná'in-ró tú'un ká'an-ya, te ma ndúndava iní añú-ro, nátu'un ñi kasání'in iní ndiyi táa-ro sáá. 16 Chi ñayivi ní kenda koyo jín Moisés iní ñuu Egipto, ñi kajini so'o-i tu'un ñi ka'an-ya, te ñi kasání'in iní-i, vasa tú ndí'i-i. 17 Te ndé nuu ní kití iní-ya úu xiko kuia-ún núsáá. Á nasu núu ñayivi ní kasá'a kuachi-ún náún. Te ñi kánaa máá-i onde nuu ñú'un té'é. 18 Te ndé jín ní ka'an téyí-ya ja má kivi koyo kuti-í nuu ndétatú-ya. Á nasu jín ñayivi tú ní kajandatu nuu-yá-ún náún. 19 Te kájiní-yo já tú ní kúu kivi koyo kuti-í, kuachi ja tú ní kákandíja-i.

4

1 Ná yú'u-yo núsáá, chi vasa ío ná'in-ga tu'un ñi keyu'u-ya ja kivi koyo-yo ndétatú-yo jín-ya, ko sanaa te ñn-ró ma kundéé-ró ní'in-ro tú'un-ún. 2 Chi suni ñi kajini so'o-yó tú'un va'a-ya, nátu'un máá ñayivi-ún. Ko tú ní ní'in tiñu tu'un ñi kajini so'o máá-i, kuachi ja tú ní kákandíja-i. 3 Ko yóo, ja kákandíja-yó, kivi koyo-yó núu ndétatú-ya, nátu'un ñi ka'an-ya: Ñi ka'an téyí-rí kivi ní kití iní-rí, ma kivi koyo kuti-í nuu ndétatú-rí, áchí-ya, vasa a ñi jinu ndí'i tiñu ñi sá'a-ya ondé kivi ní jukuiñi ñuyivi. 4 Chi ío ñn tutu nuu yóso tú'un ñi ka'an-ya sikí kivi usiá: Ñi ndí'i ñi sá'a Dios taká tiñu-ya, te ñi ndetátú-ya kivi usiá, áchí. 5 Te inga tu'un ká'an yá'a: Ma ndívi koyo kuti-í nuu ndétatú-rí, áchí. 6 Te ñayivi ní kajini so'o tu'un-ya xná'an-ga, tú ní kivi koyo-i, kuachi ja tú ní kajandatu-i nuu-yá. Ko kivi ná'in yakú ñayivi. 7 Te ja yúan ní jani tuku-ya ingá kivi. Chi ñi kuu kua'a tiempo te jín yú'u David ñi ka'an-ya já vna kúu kivi-ún, nátu'un a ñi ka'an-rí ndivi'a: Vna te ná kúni ná'in-ró tú'un ká'an-ya, te ma ndúndava iní añú-ro, áchí. 8 Chi nú ní já'a Josué ñn nuu ndétatú-i jímá'an-i, yúan-na te ma ká'an-ga Dios sikí ingá kivi cháa núu. 9 Ja yúan kéndoo ná'in ñn nuu ndétatú ñayivi Dios. 10 Chi cháa kivi nuu ndétatú-ya, ndétatú-de taká tiñu sá'a-de, nátu'un ndétatú máá Dios taká tiñu ñi sá'a-ya. 11 Ná ndúkú ndéé-yó kivi-yó núu ndétatú-ya yúan núsáá, náva'a tú jungava ni ñn-yó, nátu'un máá-i, ja tú ní kajandatu-i sáá. 12 Chi tu'un Dios, tu'un chakú, tu'un ñi'in kúu, te xaan-gá vasa machete uú yu'u. Te kundéé káan onde kúsín iní jín añú-yo, te suni sásín onde nuu káñutá'an yiki jín méke, te nándúkú víi ndasa jáni iní-yo jín ndasa cháa iní añú-yo sá'a-yó. 13 Te tú ni ñn ndatíñu yísa'í nuu-yá. Chi taká-ni núña sikí, te ká'in ndijin nuu I'a naki'in cuenta.

Jesús kúu sutu ñá'nu-ga ká'an-ya já'a-yo

14 Núsáá te káñava'a-yó ñn sutu ñá'nu. Máá Jesús Se'e Dios kúu-ya já ní ndívi-ya ándívi. Já yúan ná kuiñi ñi'in-yó jín tú'un káka'an-yo. 15 Chi tú káñava'a-yó ñn sutu ñá'nu ja má kúu ta'u'u iní-ya yóo sikí já vítá iní-yo, chi sua ñn núu-ni ñi jito nchaa-i-ya nátu'un yóo, ko tú kuachi ní sá'a-ya. 16 Núsáá te ná chundéé iní-yo jáa-yo núu mesa-ya, nuu kundá'ú iní-ya yóo,

návva'a sá'a-ya túká'nu inĭ nuu kuáchi-yó, te ni'in-yo tú'un luu ío inĭ-ya hora ja kánandi'i-yó-ún.

5

¹ Chi taká sutu ñá'nu ja ní kaji-ya má'ñú ñáyivi, nĭ jani-ya sutú-ún ja ká'an-de ja'a ñáyivi núu Dios, te soko-dé ndatĩnu te ka'ni-dé kitĭ núu-yá ja sikĭ kuáchi-i. ² Te sutu-ún, kuu ka'an vĭtá-de jĭn ñáyivi tú tu'a jĭn ñáyivi kájika sana, chĭ suni máá-de, vĭtá xaan inĭ-de. ³ Te ja yúan jĭnu ñú'ún ja súni ka'ni-dé kitĭ núu-yá ja sikĭ kuáchi máá-de, nasu máá ĩn ja sikĭ kuáchi ñáyivi. ⁴ Te ni ĩn chaa, ma kúu sáñá'nu-de máá-de ja kúu-de sutu, chĭ sua Dios kúu I'a kajĭ chaa-ún, natu'un nĭ kaji-ya Aarón. ⁵ Suni súan Cristo, tú ní sáñá'nu-ya máá-yá ja ní nduu-ya sutú ñá'nu, chĭ sua máá Dios, nĭ jani-ya I'a-ún, te nĭ ka'an-ya tú'un yá'a jĭn-ya: Róo kúu Se'e-rĭ, te ruu kúu Taa-ro vĭna, áchĭ-ya. ⁶ Te suni ká'an-ga Dios inga tu'un: Nĭ káni kúu-ró sutú cuenta Melquisedec. ⁷ Te Cristo, nĭni chakú-ya ñúyivi yá'a, onde jĭn ndúcha núu-yá nĭ nde'e kó'ó-yá ja ní jĭkan ta'u-yá. Te nĭ ka'an ndá'ú-ya jĭn máá Dios, I'a kuu nama-ya návva'a ma kúu-ya núu. Te ja súan nĭ chiñú'ún-yá Dios, te nĭ jini so'o Dios. ⁸ Te vasa Se'e Dios kúu-ya, ko jĭn túndó'o nĭ kĭi sikĭ-yá nĭ kutu'a-ya ndasa kuandatu-ya. ⁹ Te nuu ní yija va'a-ya, te nĭ nduu-ya I'a nama taká ñáyivi kájandatu nuu-yá, te kuchaku-i ní káni. ¹⁰ Te nĭ chaa Dios tiñu sikĭ-yá ja ní nduu-ya sutú ñá'nu cuenta Melquisedec. ¹¹ Te ío kua'a tú'un ndatu'ún-yó sikĭ-yá. Ko yĭ kaa ja káni káji-rĭ tu'un nuu-ro, kuáchi ja kókon so'o-ró. ¹² Vĭna ní kákuu-ró maestro ndáa, chí ío kua'a tiempo káandĭja-ró, ko jĭnu ñú'ún ja ingá jĭnu stá'an ĩn chaa nuu-ro ndasa kájá'a tú'un Dios. Núsáa te kájinu ñú'ún-ró leche, nasu ndéyu ndáva. ¹³ Chĭ nú máá-ni leche káji'i-i, tú kájuku'un va'a inĭ-i jĭn tú'un ndaa, kuáchi ja súchĭ yĭkĭn kákuu-i. ¹⁴ Ko ndeyu ndáva kúu ja kée ñáyivi ní kayija, chĭ a nĭ kákatu'a-i te kájinĭ va'a-i ndéja kúu ja va'a ja ú'u.

6

Ná kúxnúu-yó te ná kuĩni nĭ'in-yó

¹ Núsáa te ná skéndo-yó tú'un núu Cristo, te ná káduu-yo návva'a yija va'a-ga inĭ-yo. Te ma náki'in jaá tuku-yó onde ja'a ja nákani inĭ-yo ndasa nĭ kasá'a-yó tiñu ñáa, ndasa nĭ kandĭja-yó núu Dios, ² jĭn tú'un jánducha, jĭn tú'un xndée-yó ndá'a-yo xinĭ ñáyivi, jĭn tú'un ja náchaku-i ma'ñú ndíyi, xĭ jĭn tú'un ja tá'ny ndatu-i ní káni. ³ Te tiñu yá'a sá'a ndĭja-yó te nú ná kuá'a máá Dios tu'un. ⁴ Chĭ nú ío ñáyivi ja á nĭ kájuku'un inĭ-i ĩn jĭnu, te nú nĭ káta'ni-i ta'u ándví, te nú suni nĭ kani'in-í tá'an-i Espĭritu Santo, ⁵ te nú suni súan nĭ káta'ni-i tu'un va'a Dios jĭn taká fuerza kuia chaa, ⁶ yúan-na te nú ndu'ichĭ inĭ-i-ya, te ma kúu kutĭ ndéjá'a jáa-i ja nákani inĭ-i sá'a-yó, chĭ sua kája'ni túku-i Se'e Dios jĭka cruz, te kája'a-i tuká nuu-yá nú súan. ⁷ Chĭ nú kua'a jĭnu kúun sau núu ĩn ñu'un te ndí'i-ni-cha jí'i, te ja'a yua kua'tĩnu máá cháa kájitu-ún, yúan-na te kúsĭ ĩnĭ Dios jĭn ñú'ún-ún. ⁸ Ko nú máni ĩnu jĭn ncháu kána nuu ñú'ún-ún, yúan-na te jĭta ĩ ñú'ún-ún. Te yachĭ naa, chĭ kitĭ inĭ jito'o jĭn, te ĩn kĭvĭ te kayu. ⁹ Ko ja sikĭ róo jĭná'an-ró, ñánĭ máni, vasa káka'an-rĭ tu'un yá'a, ko káñukuu inĭ-rĭ ja ná sá'a-ga-ro tiñu va'a ja kánúu sá'a chaa a nĭ kaku. ¹⁰ Chĭ nasu I'a ñáa kúu Dios ja náa inĭ-ya tiñu kásá'a-ró, chí ja sikĭ sí'vĭ-yá te nĭ kákundá'ú inĭ-ro taká ñáyivi ndóo, te suni kákuu-ró jĭn onde vĭna. ¹¹ Te kákuunĭ-rĭ ja ná ĩn ná ĩn-ró

ná kúkuu-ró jíin súni tiñu-ún onde kiví ndí'i, náva'a skíkuu va'a-ró ndasa kuní tu'un káñukuu iní-ro. ¹² Te ma kóo uun iní-ro jíná'an-ró, chí sua ná ndáku-ró ñáyivi já ní'in-í tu'un ní keyu'u-yá, sá'a tu'un kákandjia-i jíin já ká'jo paciencia iní-i. ¹³ Chí kiví ní keyu'u Dios nuu Abraham, ní ka'an téyíi-yá jito jíin núu máá-yá, chí tú ní kúu ka'an téyíi-yá ja ingá i'a kuñá'nu-ga kuu testigo-ya. ¹⁴ Te ní ka'an-ya: Jandáa ja chindéé chítuu ndija-ri róó, te ndeə xaən-ro sá'a-ri, áchi-ya. ¹⁵ Te ja yúán súan jíin paciencia ní jandéé iní Abraham, ní ndatu-de, te vása ní ní'in-dé tu'un ní keyu'u-yá. ¹⁶ Chi taká cháa, káka'an téyíi-de nuu in ja kuñá'nu-ga vása máá-de, te jíin tú'un téyíi-ún kúndaə ij iní-de sikí tú'un kástátá'an-de. ¹⁷ Te kuní Dios stá'an ndijin-ya núu ñáyivi xíin tá'u, ja má nátu'u kuti iní-ya tú'un ní keyu'u-yá nuu-í. Te ja yúán ní ka'an téyíi-yá, ¹⁸ náva'a yóó, ja ní kanatu'ma-yó-yá, ná ndúndéé xáan iní-yo, te kundikin-yo tú'un káñukuu iní-yo, chí jíin uu tu'un yúan ma kúu kuti xndá'ú Dios, ja nátu'u iní-ya. ¹⁹ Káñukuu iní-yo tú'un-ya-ún, te ja yúán kéndoo ní'in kéndoo kútu añu-yo, te yúán sá'a ja nátu'un kivi-yó iní cuarto ij xáan ichi yatá sá'ma ndíta kaa. ²⁰ Te iní yúan ní kiví Jesús xna'an-ga vása máá-yó. Te ní káni ní nduu-ya in sutu ñá'nu cuenta Melquisedec.

7

Cuenta Melquisedec

¹ Chi cháa Melquisedec, rey ñuu Salem jíin sutú nuu máá Dios ñá'nu, ní kuu-de. Te ní kenda-de ní janata'an-de Abraham kiví ní naxió káva cháa-ún ja ní jaka'ni-dé kua'a rey. Te ní jikan ta'u-dé ja'a Abraham. ² Te suni ní ja'a Abraham in sikí uxí ja taká ndatíñu nuu-dé. Te sí'ví núu-de kúu Melquisedec, ja kuní ka'an: Rey sá'a tiñu ndaa. Yúan-na te suni nání-de rey Salem, ja kuní ka'an; Rey ndíso tu'un vindáa vinené. ³ Tú táa-de, tú náa-de, ní tata-de. Te suni tú kiví ní kaku-de, ní tú kiví kúu-de, chí ní nduu-de nátu'un máá Sé'e Dios. Chi cháa-ún, in sutu ní káni kúu-de. ⁴ Nde'e ndasa ní kuñá'nu-de, chí tata ñuu-yo Abraham, sikí taká ndatíñu ní janchara-de nuu rey, ní ja'a-de in sikí uxí nuu cháa-ún. ⁵ Te cháa kákuu se'e Leví ja kákuu sutu, ní ta'u tiñu nuu-dé ja kí'in-de in ja sikí uxí nuu ñáyivi nátu'un ká'an ley. Te kí'in-de nuu ñaní-de vasa suni chíi Abraham ní kenda koyo-de. ⁶ Te Melquisedec, vasa tú ní kenda tata-de chíi ñáyivi-ún, ko ní kí'in-de in ja sikí uxí nuu Abraham, te ní jikan ta'u-dé ja'a Abraham, cháa xíin tú'un ní keyu'u-yá. ⁷ Te a kájiní va'a-yó já jikán ta'u cháa ñá'nu-ga ja'a cháa lúli. ⁸ Te ichi yá'a, in ja sikí uxí káki'in ndija cháa ja jí'i níni. Ko cháa yúan, suni ní kí'in-de, te kájani ndaa-i tu'un-de ja chakú-de. ⁹ Te Leví, cháa ní kí'in in ja sikí uxí nuu ñáyivi, suni nátu'un jíin Abraham ní ja'a-de in ja sikí uxí nuu Melquisedec, ¹⁰ chí ñú'un-ga Leví chíi Abraham, tata ñuu súka-de, kiví ní naketá'an cháa-ún jíin Melquisedec.

Ja ní naa táninu sutu aná'an

¹¹ Sutú ní kekooyo chíi tata Leví kákuu ja ní kaja'a ley nuu ñáyivi ondé sáa. Te nú ní káyija va'a-i sá'a máá-de núu, te naún níni júkuiñi inga sutu cuenta Melquisedec, ja násu cuenta Aarón kúu núsáa. ¹² Chí nú ní nasama taká sutu, yúan-na te jínu ñú'ún násama ley. ¹³ Tu'un máá Jesús ká'an-yo, te chíi inga tata ní kaku-ya. Te ní in tá'an-ya, tú ní játíñu kuti núu altar. ¹⁴ Chí a kájiní ndaa-yo já chíi tata Judá ní kaku máá Jító'o-yo. Te cuenta tata yúan, tú

nañun tu'un ní ká'an Moisés ja kúndiso-i tiñu sutu. ¹⁵ Te ndijin-ga kúu tu'un yá'a, chi nī nukuiñi inga sutu cuenta Melquisedec. ¹⁶ Te I'a-ún, nī nukuiñi-ya kúu-ya sutú, ko nasu já ní kaku-ya chíi tata sutu natu'un ká'an ley, chí sua siki já ndiso-ya fuerza ja má kúu kuti-ya. ¹⁷ Chi súan yóso ndáa tu'un máa-yá: Máa-ró kúu ñn sutu ní káni, cuenta Melquisedec, áchi. ¹⁸ Te tiñu nī ta'u núu-yo xná'an-ga, nī jasú ndija-ya, kuachi ja vítá máa, jíin já tú ní'in tiñu, ¹⁹ chí ley, tú ní síyija kuti ní ñn. Yuán-na te nī ní'in-yo ñn tu'un va'a-ga ja káñukuu iní-yo jíin, te jíin tu'un yúan kandita-yó núu Dios. ²⁰ Te súan nī ka'an téyíi-ya kivi ní kenda máa. ²¹ Chi sava-ga chaá-ún nī kani'in-dé tiñu sutu, ko tú ní kúu jíin tu'un téyíi. Ko jíin Jesús, chi nī ka'an téyíi Dios súan: Nī ka'an téyíi máa Tatá Dios te ma natu'u iní-ya, máa-ró kúu ñn sutu ní káni cuenta Melquisedec, áchi-ya. ²² Te jíin Jesús nī kukútu contrato va'a-ga, natu'un nī ka'an Dios yúan. ²³ Te sava-ga sutu-ún tú ní kúu kuatíñu-de ní káni, chí káji'i káji'i-ni-de núu, te ja yúan ní ka'io kua'a-dé. ²⁴ Ko I'a yá'a kúu-ya sutú ja tú sama kuti-ya, chí chakú-ya ní káni. ²⁵ Ja yúan súni kúu nama-ya táka ñayivi ní káni-ní nú kándita-i nuu Dios jíin-ya, chí ní káni chakú-ya náva'a ka'an-ya já'a-í jíná'an-i. ²⁶ Chi nī kajinu ñá'nu-yó ñn sutu ñá'nu natu'un máa-yá. Chi sutu ií kúu-ya, túu kuachi-ya, ío ndoo-ya, te sñn kúu-ya núu ñayivi kásá'a kuachi, te ñá'nu luu xaan-gá nī nduu-ya vása ándívi. ²⁷ Te tú níni já ndíta'an kivi sokó-ya kiti já siki kuachi máa-yá xna'an-ga, te vása siki kuachi ñayivi, natu'un nī kásá'a sutu ñá'nu onde sáa, chí ñn jínu-ni ní sá'a-ya súan ja ní sokó-ya máa-yá. ²⁸ Chi máa ley, jáni chaá vítá iní kákuu-de sutu ñá'nu. Ko tu'un nī ka'an téyíi Dios, nī chaá kuee-ga vása ley. Te jíin tu'un-ún nī jani Dios máa Sé'e-ya. Te I'a-ún, nī yija va'a-ya já kúu ní káni.

8

Ñn sutu ñá'nu iní andívi

¹ Núsáa te tu'un kánúu-ga nuu táka tu'un káka'an-yo-ún kúu tu'un yá'a: Káñava'a-yó ñn sutu ñá'nu súan, te káncha-ga íchi lado vá'a mesa nuu tá'u tiñu Dios ñá'nu iní andívi. ² Te jatiñu-ya iní cuarto ií, jíin iní ve'e ñni ií ndíja ja ní jani máa Tatá Dios, nasu cháa ní jáni-ún. ³ Te táka sutu ñá'nu, ká'jin-de ja kásokó-dé ndatiñu jíin kiti núu Dios. Ja yúan súni súan jínu ñá'nu já kóo ja sokó I'a sutu yá'a nuu Dios. ⁴ Ko nú kánde-ya iní ñuyivi, ma kúu kuti-ya sutu núu, chí a ká'io sutu ja kásokó ndatiñu nuu Dios natu'un ká'an ley. ⁵ Chi tiñu kásá'a-de, máni ñn copia ñn muestra tiñu andívi kúu, natu'un nī ka'an Dios jíin Moisés kivi ní kejá'a-de sá'a-de ve'e ñni ií: Nde'é vá'a-ró, te sá'a-ró táka ndatiñu natu'un káa muestra nī jini-ro já ní stá'an-ri nuu-ro onde yuku-ún, áchi Dios jíin-de. ⁶ Te contrato jáa kúu ja vá'a-ga nasu já tu'ú, chí ndiso tu'un ja ní kaa-ga nī keyu'u Dios. Te natu'un va'a-ga ku'a ja jáa-ún, suni súan ku'a kúu vina ja vá'a-ga tiñu ndiso Cristo, ja kúu-ya yú'u núu máa contrato jáa. ⁷ Chi nú ní kée va'a va'a contrato xnáñúu, te tú níni kóo inga contrato uu núu. ⁸ Suni ní jini Dios ja tú ní kée va'a va'a tu'un-ún, te nī ka'an-ya: Chaá ñn kivi já násá'a-ri ñn contrato jáa jíin ñayivi Israel jíin ñayivi Judá, áchi máa Tatá Dios. ⁹ Ko nasu natu'un contrato nī sá'a-ri jíin ndíyi táa-i, kivi ní tñn-ri nda'a-dé ja ní kiñi'in-ri-de iní ñuu Egipto. Chi kuachi máa-de kúu ja tú ní ká'jin nī'in-de siki contrato-ri. Ja yúan tú ní jatu'ún-ri ja ká'an-de, áchi máa Tatá Dios. ¹⁰ Te

ya'á kúu máá contrato nasá'a-rj jín ñáyivi Israel onde ná já'a taká kivi-ún. Chu'un-rj ley máá-rí xini-í, te suni chaa-rj ley-ún ini añú-i. Te kuu-rj Dios máá-i. Te máá-i jíná'an-i kuu-i ñáyivi máá-rí. Achí máá Tatá Dios. ¹¹ Te tú níni kástu'ún ná ñin ná ñin-i nuu tá'an-i, nuu ñani-i: Ná kuní-ro núu máá Tatá Dios. Chí taká-i kuní-i ruu, onde ñáyivi lúli-ga te onde ñáyivi ñá'nu-ga. ¹² Chí kundá'ú ini-rj-i vasa tiñu ñáa nĩ kasá'a-i, te ni ma kúná'an kúti-gá-rj kuachi nĩ kasá'a-i, áchi máá Tatá Dios. ¹³ Te ja súan ká'an-ya tú'un contrato jáá-ún, te sá'a-ya cuenta ja á kuajita ja xnáñúú. Te ja á kuajita te a kuakutú'ú, a yani naa ij.

9

Ja ní'in tíñu niñi-ya jín contrato jáá

¹ Ko contrato xnáñúú suni nĩ tá'ú tíñu ndasa chiñú'ún-i-ya, te ndiso ñin cuarto ij iní ñuyivi ya'a. ² Chi nĩ kajani-i ñin ve'e ñii. Te ichi fuera nĩ jo ñin cuarto ja ní nání cuarto ij. Te ini yúan nĩ jo candelero, jín mesa, jín státilá káxiukú ndijín. ³ Te yata sá'ma úu ndíta kaa ichi iní ve'e ij, nĩ jo inga cuarto, nĩ nání cuarto ij xaan. ⁴ Te ini yúan nĩ jo ñin ko'o kúu oro, jín janú tú'un contrato, ja ndasú oro nĩ tú'u siki. Te ini janú-ún kánde ñin tija'an oro ja ñú'un staa ándívi, jín yúnu xí Aarón ja ní nana numa, jín yúu tabla nuu yóso tú'un contrato. ⁵ Te siki janú-ún ká'jin figura querbín luu, kásá'a-i kati, kájasu-i siki tapa janú-ún nuu ñú'un yúyú niñi. Ko siki táka tu'un yúan, tú núña-yó vina ja ká'an káji-yó. ⁶ Te nuu ní jinu tu'a taká tíñu ya'a, te núu-ni núu-ni kivi koyo sutu ini cuarto ñin, kásá'a-de tíñu cuenta sutu. ⁷ Ko ini cuarto uu-ún, chí máá ñin-ni sutu ñá'nu-ga kúu kivi-de, te suni máá tú'ún-ni vuelta ja kuiá. Te tú kivi-de te nú túu niñi já sokó-dé nuu Dios siki máá-de jín siki já kásaña'mu ñáyivi. ⁸ Te súan stá'an Espiritu Santo nuu-yo, já té nuña-ga ichi kivi koyo-yó iní cuarto ij ándívi, níni kándij ve'e ñii ñin ini ñuyivi. ⁹ Te yúan kúu ñin tu'un siki tiempo vina, te jín modo-ún kásoko-dé ndatíñu, te kaja'mu-de kiti núu Dios. Ko vasa káchiñú'ún-i-ya súan, ma yija va'a ini añú-i sá'a. ¹⁰ Chí máni ley yúkú kúu-ún, ndasa kee-yo, ndasa ko'o-yó, ndasa ndundoo-yó. Te nĩ ndiso tíñu onde nĩ chaa máá já vá'a-ga. Te nĩ nasama. ¹¹ Ko nĩ chaa Cristo, te sutu ñá'nu nuu táka tu'un va'a-ga-ún kúu-ya. Te nĩ kivi-ya iní ve'e ij ándívi, ja tú ní kuvá'a jín ndá'a, ní nasu cuenta ñuyivi kúu, te kánúu-ga te va'a-ga kúu vása já áva-ún. ¹² Ko nasu jín niñi ndíxi'ú, xí niñi chélu, chí jín niñi máá-ya nĩ kivi-ya iní cuarto ij ándívi ja ñin máá tú'ún-ni jinu ja nĩ káni. Te nĩ kundée-ya nĩ nakuaan-ya yóo ja nĩ káni. ¹³ Chí onde sáa te niñi xndiki jín niñi ndíxi'ú, jín yáa núu kayú chelu, nĩ joso yúyú-de siki ñáyivi chá'an, te nĩ káñundoo-i onde jín yiki kúñu-i, nĩ sá'a. Te nú súan ní'in tíñu niñi kíti-ún, ¹⁴ núsáa te naga nĩ kuu niñi Cristo ja má nákacha ini añú-ro núu tíñu ñáa kásá'a-ró, náva'a kuu kuatíñu-ró núu Dios, I'a chakú. Chí Cristo, tú chá'an kúti-ya, te nĩ soko-ya máá-ya nuu Dios, nĩ sá'a Espiritu ja ío nĩ káni. ¹⁵ Ja yúan kúu-ya yú'u núu siki ñin contrato jáá, náva'a ñáyivi jáa nĩ kana Dios xini-í, ní'in-í ta'u já kéndoo nĩ káni nátu'un nĩ keyu'u-ya. Chí nĩ j'i Jesús, te ja yúan ní janchaa-ya kuachi nĩ kasá'a-i ná nĩ kaxiukú-i chí contrato xnáñúú. ¹⁶ Chí nuu ío ñin testamento, te kánúu já kúu chaa nĩ sá'a contrato-ún. ¹⁷ Chí ñin testamento, onde nú kuu chaa nĩ sá'a, yúan-na te ní'in tíñu. Ko nú nini chakú chaa nĩ sá'a, tú ní'in tíñu

kuti. ¹⁸ Ja yúán, vasa contrato xnáñúú, tú ní kúkútu, onde nú túu niñi. ¹⁹ Chj nú a ni ka'u ndi'i Moisés taká tu'un tá'ú tiñu yóso núu ley nuu ndívii ñáyivi, yúan-na te ni ki'in-de niñi chélu, jín niñi ndíxí'ú, jín ndúcha, jín íxi kuá'a, jín in yokón, te ni josó yúyú-de sikí máá tutú-ún jín sikí ndívii ñáyivi. ²⁰ Te ká'an-de: Ya'á kúu niñi cuenta contrato ja ní tá'ú tiñu Dios nuu-ro, áchí-de. ²¹ Suni súan jín niñi-ún ni josó yúyú-de máá vé'e ñii jín taká ko'o kájatíñu nuu káchiñú'ún-de-ún. ²² Te jandáa, ja á yani taká ndatíñu ndundoo jín niñi cuenta ley, chj nú tú kati niñi te ma kóo kuti táká'nu iní-ya núu kuáchi-i núu. ²³ Chj fuerza ja jín modo yúan ni ndundoo taká copia ndatíñu ío andívi, ko máá ndatíñu andívi-ún, níni ní soko já vá'a-ga cuenta máá vásá yúán. ²⁴ Chj tú ní kivi Cristo iní in cuarto ij já ní kuvá'a nda'a, nátu'un in muestra ndija, chj sua iní máá ándívi ní ndívi-ya nává'a kundij-ya vna ka'an-ya já'a-yo ndé'é jín núu Dios. ²⁵ Te nasu ní kivi-ya yúan ja núu-ni núu-ni soko-yá máá-yá, nátu'un kivi sutu ñá'nu ndita'an kuia iní cuarto ij jín niñi tatú. ²⁶ Chj nú súan, te kánúú já ndó'o-ya kuá'a jínu onde kivi ní jukuiñi ñuyivi núu. Ko sasua, onde kivi jínu ñuyivi ni kenda ndijin-ya in máá tú'ún-ni jínu ja ní káni, te ni soko-yá máá-yá nává'a kuancha-ya kuáchi. ²⁷ Te nátu'un ni kundaa ja kúu taká cha in jínu-ni, yúan-na te kivi koyo-de nuu sánda Dios tiñu-de. ²⁸ Suni súan Cristo, ni soko-yá máá-yá in máá tú'ún-ni jínu nává'a kundiso-ya kuáchi kua'a ñáyivi, yúan-na te kenda ndijin-ya vuelta uu, ko nasu já kuáncha-ya kuáchi, chj sua ja náma-ya taká ñáyivi káindatu-i-ya.

10

¹ Te máá ley, chj máni in kuanda'u kúu sikí taká ndatíñu va'a ja cháa kuee-ga. Ko nasu forma ndija máá ndatíñu-ún kúu. Te ja sikí kiti kája'ni-í-ún, kúu-ni núu-ni kásoko-í ndita'an kuia. Te ni ma kúu kuti síyja ñáyivi kuní jakoyo nuu-yá. ² Te nú kúu sá'a núu, te naja tú ní jukuiñi-í ja kásoko-í-ti núsáa. Chj ñáyivi káchiñú'ún-ún, nú a ni kendo ndoo ij-í in jínu-ni sá'a yúan núu, te ma kakán-ga añú-i kuáchi sikí-í núu. ³ Ko sikí já kásoko-í-ti-ún, te a jini-yo já kánuku'un iní-i kuáchi-i ndita'an kuia. ⁴ Chj niñi xndiki, jín niñi ndíxí'ú, ma kúu kuti kuáncha kuáchi. ⁵ Ja yúán kivi ní kii Cristo iní ñuyivi, ni ka'an-ya jín Dios: Ja kája'ni-í-ti jín já kásoko-í ndatíñu nuu-ní, tú játa'an iní-ní, ko ni sátu'a-ní in yiki kuñu máá-ná. ⁶ Ja kája'mu-i-ti kásoko-í-ti núu-ní sikí já kúxio kuáchi-i, tú ní kúsi iní-ní jín, áchí-ya. ⁷ Yúan-na te ni ka'an-ná: Súan yóso tú'un-ná nuu tutú: Aí Táta Dios, yá'a kándij-ná nává'a skíkuu-ná ja játa'an iní máá-ní, áchí-ya. ⁸ Súan ká'an tu'un vai ichi yata: Ja kája'ni-í-ti jín já kásoko-í ndatíñu nuu-ní, jín já kája'mu-i-ti kásoko-í-ti núu-ní sikí já kúxio kuáchi-i, tú játa'an iní-ní, ni tú kúsi iní-ní jín, áchí-ya. Ndatíñu-ún kásoko-í nátu'un ká'an ley. ⁹ Yúan-na te ni ka'an-ya: Aí Táta Dios, yá'a kándij-ná nává'a sá'a-ná tiñu játa'an iní máá-ní, áchí-ya. Ja súan ni ka'an-ya, te ni janchaa-ya tú'un in nává'a nakani-ya tú'un uu-ún. ¹⁰ Te jín tú'un ni jata'an iní máá Dios, te ni kandundoo-yo ní sá'a-ya sikí já ní soko Jesucristo yiki kuñu-ya, ko in máá tú'ún-ni jínu ni sá'a-ya súan ja ní káni. ¹¹ Núsáa te taká sutu, vasá kája'an-de ndita'an kivi kájatíñu-de, te kua'a jínu kásoko-dé suni suni-ni modo ja kája'ni-dé-ti, ko yúan ma kúu kuti kuáncha kuáchi-i. ¹² Ko Cristo, in máá tú'ún-ni jínu ni soko-yá máá-yá ja sikí kuáchi-yo onde ní káni, yúan-na te ni nungoo-ya ichi ndává'a Dios, ¹³ ndátu-ya tiempo onde ná kúxiukú ñáyivi kájito

u'u tá'an jíin-yá, kuu-i teyu kuxndíi ja'a-yá. ¹⁴ Chì jíin ìin máá tú'un-ni jínu ja ní soko-yá máá-yá, te ní káni ní kayija ñayivi ndóo nì sá'a-ya. ¹⁵ Te máá Espiritu Santo kúu-ya testigo nuu-yo sikí tú'un yúan, chì xna'an-ga ká'an-ya: ¹⁶ Ya'á kúu máá contrato nasá'a-rì jíin-i jíná'an-i, onde ná ndí'i taká kiví yá'a. Te chu'un-rì ley-rì inì añú-i. Te suni chísó-rí tu'un-rì-ún inì xini-i jíná'an-i, áchí máá Tatá Dios. ¹⁷ Yúan-na te ká'an-ga-ya: Ma núku'un kuti-gá inì-rì kuachi nì kasá'a-i jíin tínu chá'an ní kasá'a-i, áchí-ya. ¹⁸ Núsáá te nú a nì sá'a-ya túká'nu inì-ya sikí taká-ún, tuká naún ío ja sokó-gá sikí kuachi.

Ja núña ichi kivi-yó iní cuarto ñi

¹⁹ Ja yúan, ñáni, a chúndéé iní-yo kivi-yó iní cuarto ñi ándívi sá'a niñi máá Jesucristo. ²⁰ Chi nì juña-ya ìin ichi jáá chakú, nává'a kivi-yó íchi yatá máá sá'ma ndíta kaa, te yúan kuní ka'an ja máá yíki kúñu-ya kúu. ²¹ Te káñava'a-yó ìin sutu ñá'nu xaən ndíto ve'e Dios. ²² Núsáá te ná kándita-yó núu-yá, jíin añú-yo ja ío ndaa ja sikí tú'un kákandíja va'a-yó, jíin añú ja ní ndundoo sikí taká tínu jáni ñáa inì, chi nì joso yúyú-yá niñi-yá sikí, jíin yíki kúñu-yó ja ní nakacha-yó jíin ndúcha ndóo. ²³ Ná kuíni nì'in-yó jíin tú'un nì kaka'an-yo kákandíja-yó te káñukuu inì-yo. Te ma káka yatá-yó núsáá, chì skíkuu va'a I'a nì keyu'u tú'un-ún. ²⁴ Ná ndé'é vá'a-yó ndasa skandá-yo tá'an-yó, ja ná kúndá'ú-ga inì-i tá'an-i, jíin ja ná sá'a-i taká tínu va'a. ²⁵ Ná náataká ná'in-yó, ma síá-yo natu'un kásá'a sava-i, chì sua ná ká'an ndéé-yó jíin tá'an-yó. Ko ná kuítú-gá inì-ro sá'a-ró, chì kájinì-ro ja kuákyani máá kivi-ún. ²⁶ Chì nú kusì iní-yo sá'a-yó kuáchi ja súan a nì jatá'ú-yó tú'un ndaa, tuká kéndoo kuti ja kúu kuu-ga ja sikí kuáchi-ún. ²⁷ Chì sua ìin nuu yú'ú xaən-yo ja ndóna-ya sikí-yo ío, jíin ìin nuu kánda yáá ñú'un ío, nává'a kókó ñayivi kájito u'u tá'an jíin-yá. ²⁸ Ñayivi ní ské'ichi ley Moisés, jíi ná'in-i, tú naún tu'un kúndá'ú iní ío, te nú nì kaka'an ndaa uy xí uní testigo. ²⁹ Tava-ro cuenta núsáá, chì naga nì kuu ja má ndó'o xaən-gá ñayivi kuañi ja'a sikí Sé'e Dios jíin ja jáni inì-i ja káchá'an niñi contrato, vasa jíin niñi-ún nì ndundoo-i, jíin ja sákátá-i nuu máá Espiritu ndíso tu'un luu. ³⁰ A kájinì-yo núu I'a nì ka'an: Nani'in tá'an máá-rí jíin-i, máá-rí kuá'a ya'u-i, áchí máá Tatá Dios. Te inga jínu ká'an: Máá Tatá Dios koto nchaq-ya ndasa káa ñayivi máá-yá, áchí. ³¹ Ìin tínu yú'ú xaən-yo sá'a, kúu ja júngava ìin ñayivi iní nda'a Dios, I'a chakú. ³² Ko ná núku'un inì-ro sikí taká kiví ní kendo ichi yatá, chì nì nastúun-ya inì ja jiní tuni-ro. Yúan-na te nasaa ja sìn sìn tundó'o nì xndóna-i sikí-ro. ³³ Chì ìin modo nì kaka'an ndíjin-i sikí-ro, te nì kaəndó'o ndíjin-i róo. Te inga modo suni nì kəndu-ro tá'an ñayivi ní kəndo'o súan. ³⁴ Chì suni nì kundá'ú xaən iní-ro ja kəndee vekaa. Te nì kakusì ní inì-ro, vasa nì kasáku'ná ñúkuún-i ndatínu-ró, chì a kájinì-ro ja ondé ándívi káñava'a-ró ìin ta'u vá'a xaən-gá, te koo ní káni. ³⁵ Ma síá-ro modo ja káchundéé iní-ro, chì kua'a xaən tá'u ndíso tu'un-ún. ³⁶ Chì kánúú kóo paciencia inì-ro, nává'a nì'in-ro ja ní keyu'u-yá, onde nù nì sá'a-ró tínu játa'an inì Dios. ³⁷ Chì ìin núnúu-nə te chaq máá I'a kii, te ma kúkuéé-ya, áchí. ³⁸ Ko máá ñayivi ndaa-rì, chì sikí ja kákandíja-i te kuchaku-i. Ko nú nì jika yatá-i, ma kusì iní añú-rì sá'a-i, áchí-ya. ³⁹ Ko yóo, nasu tá'an ñayivi kásá'a súan kakuu-yó ja káka yatá-yó te xnáa-yo máa-yó, chì sua kakuu-yó tá'an ñayivi káaku jíin tú'un kákandíja va'a-i.

11

Sikî tú'un kándjja

¹ Te tú'un kándjja-yó kúu modo ja jiní-yo já ío seguro taká ndatiñu káñukuu iní-yo, chi yuán kúu tuni ja ío ndija taká ndatiñu ja tú jiní-yo núu. ² Chi nî káakandjja cháa aná'an, te ja yuán ní jatú'un-yá-de. ³ Kákandjja-yó, te yuán kájuku'un iní-yo já ní sávva'a Dios ñuyivi jín tú'un nî ka'an-ni-ya. Te chîi ndatiñu ja tú jiní-yo núu, nî kuva'a ndatiñu ja á jiní-yo núu. ⁴ Nî kandjja Abel, te yuán ní ja'mu-de ndatiñu ja vá'a-ga nî soko-dé nuu Dios vása Caín. Súan nî kandjja-de, te nî jatú'un Dios ja ío ndaa-de, chîi súan nî sá'a-ya já ní jatá'ú-yá ndatiñu nî soko-dé nuu-yá. Te vasa a nî ji'i-de, ko ká'an-ni-de jín tú'un nî kandjja-de. ⁵ Nî kandjja Enoc, te yuán ní naki'in-ya-dé kua'an-ya jín-de, te tú ní ji'i-de. Te tú ní ndénda kuti-dé nî kasá'a-i, chi nî naki'in Dios-de. Te onde ná té naki'in-ga-ya-dé, te nî jatú'un Dios-de ja ní kusîi iní-ya ní sá'a-de. ⁶ Ko nú tú kándjja-yó, te ma kúsi iní Dios sá'a-yó, chi cháa kuni ja nuu Dios, kánúu kándjja-de ja ndíto chakú-ya jín já kuá'a-ya yá'u nuu taká ñayivi kánandúkú-i-ya. ⁷ Nî kandjja Noé, te yuán ní ka'an nî'in Dios jín-de sikî sáva tiñu ja té kuni-ga-de nuu. Te ja ní chu'un iní-de, te yuán ní sávva'a-de ñin barco návva'a kaku-de onde jín ní vé'e-de. Ja súan kándjja-de, te nî ñakuxndíi-de sikî ñuyivi. Te nî nduu-de ñin cháa ní'in tá'u sikî já kéndnu ndaa-i ja kákandjja-i. ⁸ Nî kandjja Abraham, te yuán ní jandatu-de nî kenda-de kua'an-de kivi ní kana-ya xini-dé, návva'a ja-de ñin lugar nuu kuá'a-ya núu-dé kuu ta'u-dé. Te nî kenda-de kua'an-de, vasa tú jiní-de ndénu kí'in-de. ⁹ Nî kandjja-de, te yuán ní ncháa-de nátu'un cháa jíká nuu ñu'un ní keyu'u-yá ja kuá'a-ya núu-dé. Yúan nî ncháa-de iní ve'e kuii jín Isaac jín Jacob, chîi suni suchí ní'in tá'an ta'u núu ní keyu'u-yá-ún kákuu suchí-ún. ¹⁰ Chi nî ñukuu iní-de koo ñin ñuu jín cimientu, ja máa Dios kúu I'a chutá'an-ya te sá'a-ya-ún. ¹¹ Suni nî kandjja máa Sara, te yuán ní ní'in-ña fuerza nî nuku'un se'e-ña, vasa ña'an numá nî kuu-ña. Te nî skáku-ña ñin se'e onde tiempo nî ja'a xaan kuiá-ña, chi nî kandjja-ña já skíkuu va'a máa Dios tú'un nî keyu'u-yá. ¹² Ja yuán súni súan nî kákaku kua'a-í nî sá'a ñin-ni cháa, vasa a nî yii xaan-dé. Ko tata-de nî ndea xaan, nátu'un tiñu'u xini ándiví, jín nátu'un ñiti káa yu'u mar, ja má kúu ka'u-yó. ¹³ Nini kákandjja-de te nî kaji'i taká cháa-ún, vasa tú ní káni'in-dé ja ní keyu'u-yá. Ko nî kande'é jíká-ni-de nuu, te nî kaka'an-de sa'an kúta'u jín. Te nî kaka'an ndaa-de ja cháa jíká, jín cháa káxiukú núu-ni, kákuu-de. ¹⁴ Chi cháa káka'an súan, a kástá'an ndijín-de ja kándúkú-de ñin ñuu máa-de ja kúxiukú máa-de. ¹⁵ Chîi nú ní nákani iní-de ñuu nuu ní kenda koyo-de-ún núu, ío modo ja náxío káva-de, nú ní kákuu-de núu. ¹⁶ Ko nî kakuni-de inga ñuu va'a xaan-gá ja ío onde ándiví. Ja yuán tú kúka nuu Dios nuu-dé kunáni-yá Dios máa-de, chîi a nî sátu'a-ya ñin ñuu kuxiukú-de. ¹⁷ Nî kandjja Abraham, te yuán ní soko-dé Isaac kivi ní jito ncháa-ya-dé. Te máa tú'un se'e ñávva'a-de, te sikî súchí-ún nî ní'in-dé taká tú'un ja ní keyu'u-yá nuu-dé, ko nî ío tú'a-de soko-dé-i ja kúu-i, ¹⁸ vasa nî ka'an-ya tú'un-i jín-de: Onde chîi Isaac te kana-rî tata-rô te súan kunáni, áchí-ya. ¹⁹ Chi nî tava máa-de cuenta ja á kuu naschakú Dios ñayivi má'ñu ndáyi. Te suni nátu'un jín ñin tú'un yátá, te súan nî nani'in Abraham máa-i nî nachaku-i, nátu'un súan. ²⁰ Nî kandjja Isaac, te yuán ní jikan ta'u-dé ja'a Jacob, jín Esaú, sikî taká tiñu cháa kuee-ga. ²¹ Nî kandjja Jacob, te yuán kivi já á yani kuu-de nî jikan ta'u-dé

ja'a ndéndúú se'e yíí José. Te nì chiñú'ún-de-ya vasa ndítuu-na-de xinj vara tñn-de. ²² Nì kandíja José, te yuán kivi á kúyani kuu-de, te nì ka'an-de ja koo kivi ndénda ñayivi Israel, Te nì tá'ú-de tiñu nuu-i ndasa sá'a-i jíin yiki-dé. ²³ Kivi ní kaku Moisés nì kākandíja taa-i náa-i, te yuán ní chisa'í-de-i unj yoo, chi nì kajinj-de ja lúu kaa-i. Te tú ní káyu'ú-de acta ja ní sá'a rey. ²⁴ Nì kandíja Moisés, onde kivi ní ja'nu-de. Yuán tuká ní ja'a-de tu'un ja kúnání-de se'e sesíí Faraón. ²⁵ Sua nì kunj-de ja koto-de tundó'o jíin ñayivi Dios, nasu ja núnúu-ni kusí iní-de jíin tú'un sù iní ja ndiso kuachi. ²⁶ Chì a nì tava-dé cuenta ja nú ka'an-i siki-dé ja siki Cristo, te kúka xaan-gá kuu-de sá'a, vasa ja kúu taká yaka xu'un ío iní ñuu Egipto, chì a nì ndé'é-de ja kuá'a-ya yá'u-de. ²⁷ Nì kandíja-de, te yuán ní kenda-de ñuu Egipto. Te tú ní yú'ú-de, vasa kití iní rey. Te nì kanda-de, chi nì sá'a-de cuenta ja á ndé'é-de nuu máa I'a tú jiní ndijin-yo núu. ²⁸ Nì kandíja-de, te yuán ní ja'ni-dé lélú Pascua, te nì joso yúyú-de ñiñ-tí, náv'a'a nú vai ndajá'a ká'ni-yá taká se'e núu, te ma ké'é-yá-i jíná'an-i. ²⁹ Nì kākandíja-de, te yuán ní kuu nì kaja'a-ni-de sava sava ma'ñu mar kuá'a, nátu'un nuu ñú'un íchi-ni. Te súan kándúkú cháa ñuu Egipto sá'a-de jíin ndúcha-ún kākunj-de núu, ko nì kókó-ni-cha-dé. ³⁰ Nì kākandíja-i, te yuán ní jungoyo corral nama yúu ñúu Jericó, onde nì jinu nì kajíko ndúu-i ñuu-ún nuu usiá kivi. ³¹ Nì kandíja Rahab, ña'an tiní iní, te yuán tú ní náa-ña ñn jinu-ni jíin ñayivi ní'in iní, chì sua nì ka'an-ña tú'un ndéé iní jíin cháa nì kajito yu'u, te nì jatá'ú-ña-dé. ³² Naún ká'an-ga-ri núsáa. Chì tuká tiempo ja káni-ga-ri tu'un Gedeón, tu'un Barac, tu'un Sansón, tu'un Jefe, tu'un David, tu'un Samuel, jíin tú'un taká cháa nì kajani tu'un Dios onde sáa. ³³ Nì kākandíja-de, te yuán ní kākundéé-de nì kañin-de so'o ñuu ná'nu, nì kasá'a-de tiñu ndaa, nì kani'jn-dé tu'un nì keyu'u-yá, nì kajasu-de yu'u ndíka'a jíná'an-ti, ³⁴ nì kanda'va-de ñu'un kayú yáa, nì kakaku-de yu'u machete, nì kanani'in iní-de ja ní kaku'u-de, bueno nì'in nì kanduu-de nì sá'a-ya kivi ní kajatá'an-de nuu guerra, te nì kaskúnu-de soldado inga ñuu jíká ja kajatá'an jíin-de-ún kaja'an. ³⁵ Ío ñasi'í ja ní kanani'in-ña se'e-ña ja á nì kají'i-te nì kanachaku-i. Sava-de nì kandó'o xaan-dé nì kasá'a-i, ko tú ní kaja'a-de tu'un ja kúu kaku-de, náv'a'a kundéé-de nachaku va'a-ga-de. ³⁶ Sava-de nì kasákátá-i nuu-dé, te nì kaxndó'o-i-de jíin cuarta, te suni nì kaju'ni-i cadena-de, te nì ka'jin-de vekaa. ³⁷ Nì kaja'a-i yuu xiní-dé. Nì kaxiti-í-de jíin sierra. Nì kaja'ni-í-de jíin machete. Nì kajika-de ichi yá'a ichi yúan. Te nì kañu'un-de ñii ríí jíin ñii ndíxí'ú. Ndá'ú-ni nì kata'an-de, nì kajito-de tundó'o, te nì kastá'an-i-de. ³⁸ Nì kajinu-de onde nuu ñú'un té'é. Te suni chijí yuku ní kivi koyo-de. Te nì ka'jin-de yau kava jíin yau chijí ñu'un. Te va'a xaan-gá kúu taká cháa-ún, nasu ñayivi iní ñuyívi. ³⁹ Te taká cháa yá'a, vasa nì jatú'ún-yá-de siki ja ní kākandíja-de, ko tú ní kani'in-dé tu'un nì keyu'u-yá. ⁴⁰ Chì nì sátu'a Dios ñn tiñu va'a xaan-gá ja kúu yóo jíná'an-yó, náv'a'a ma yíja máa cháa-ún, onde nú túu yóo.

12

I'a yóxnúú jíin tú'un kándíja

¹ Kua'a xaan testigo kájíko ndúu ñíí núu-yo nátu'un viko nu'ún. Núsáa te ná cháxio-yó taká kuachi ncháa vee siki-yo, jíin ja jíkó ndúu ñíí xíin-yo, te jíin paciencia ná kúnu-yó carrera máa-yó ja ní jani-ya núu-yo. ² Te ná ndé'é-yó núu Jesús, I'a yóxnúú jíin tú'un kándíja-yó, te síyija-ya yóo jíin. Te máa-yá, nì

kanda-ya jíin túndó'o cruz, chi n̄i ndatu-ya cháa kivi já kús̄i in̄i-ya, te tú ní sá'a-ya cuenta ja kúka nuu-yá, te n̄i nungoo-ya íchi ndáv'a Dios nuu mesa-ya.

Ja kuándéé in̄i-yo jíin túndó'o

³ Ná káni in̄i máá-ró ndasa n̄i jandéé in̄i-ya jíin ñáyivi kándiso kuachi, vasa n̄i kaka'an ndiva'a-i sik̄i-yá, yúan ni'in-ro modo ja má kuítá-ro, ni ma kúu xáan in̄i añú-ro. ⁴ Ko vasa kájatá'an-ró sik̄i kuáchi, ko té chá'an-ga kaka niñi já kasú-ro núu-ún. ⁵ Chi a n̄i kanaa in̄i-ro tú'un ká'an ndá'ú jíin-ró natu'un jíin sé'e, te súan ká'an: Hijo máni, ma káva já'a in̄i-ro nú xndó'o máá Tatá Dios róó, ni ma kuítá in̄i-ro nú kána jíin-yá nuu-ro. ⁶ Chi máá Tatá Dios xndó'o-ya ñáyivi kándá'tú in̄i-ya, te skúun-ya yúnu xii sukun táka sé'e ja játá'ú-yá, áchi. ⁷ Chi nú kuándéé in̄i-ro jíin castigo jito-ró, te jika Dios jíin-ró natu'un jíin sé'e-ya, xí ío sé'e ja tú ndó'o-i sá'a táa-i náún. ⁸ Ko nú tú castigo jito-ró, natu'un n̄i kando'o ta'an táka sé'e, sé'e kándikin nchaa-ni kakuu-ró nú súan, nasu máá sé'e. ⁹ Ío inga tu'un. Yóó, n̄i kañava'a-yó táa máá-yó núu ní kakaku-yó, n̄i kaxndó'o-de yóó, te n̄i ka'io ja jíin'ún-yó núu-dé. Te naga n̄i kuu ja má kuándatu jíin'ún-ga-yo núu máá Táa nuu vái añú-yo, te kuchaku-yo núsáa. ¹⁰ Te chaa-ún, jandáa n̄i kaxndó'o-de yóó, ko yaku-ni kivi ndasa n̄i kakuu in̄i máá-de. Ko I'a yá'a, chi ja ná kendo v'a-yó kun̄i-ya, náv'a a ndundoo ta'an-yo jíin-yá natu'un máá-yá. ¹¹ Jandáa kúu ja ní in̄ castigo jito-yó, tú kús̄i in̄i-yo sá'a vina, chi sua kúku'a in̄i-yo sá'a. Ko kúkuéé-ga te jíin tú'un vindáa vinené kendo ndaa suchí ní kaskuá'a jíin. ¹² Núsáa te ná ká'in xáan-ro jíin ndá'a tívítá-ró, te nakani n̄i'in-ró sí'in-ró já káni yá'a káni yúan-ro. ¹³ Te sá'a-ró íchi ndóó káka ja'a-ro, náv'a a ma sána ñáyivi rengo, chi sua nduva'a-i. ¹⁴ Skuá'a-ró náv'a a ná kóo tu'un vindáa vinené in̄i-ro jíin táka ñáyivi, jíin já ná kóo ndoo-ró jíná'an-ró, chi nú tú tu'un ndoo in̄i, te ma kúu kun̄i ní in̄ ñáyivi núu máá Jito'o-yo. ¹⁵ Nde'é ví-ro jíná'an-ró, náv'a a ma káka yátá ní in̄-ró núu tú'un luu ío in̄i Dios, te suni náv'a a ma ndú'u'a tuku in̄i ní in̄-ró. Te nú túu, chi ndukui'a in̄i-ro sá'a, te nduchá'an kuá'a-í sá'a. ¹⁶ Te koto-ró náv'a a ní in̄-ró ma káka téné, ni ma kújá'a in̄i-ro jíin-yá, natu'un Esaú, suchí já sik̄i in̄ ko'o ndéyu ní xikó-i derecho-i ja kúu-i suchí núu. ¹⁷ Chi a jiní-ro já kúkuéé-ga te n̄i kun̄i-i ni'in-í ta'u-í sik̄i já kakán ta'u táa-i ja'a-í. Ko n̄i kendo ichi-í n̄i sá'a táa-í, chi tú ní ni'in-í modo nakani in̄i-i, vasa ndé'e nducha núu-í ndúkú-i. ¹⁸ Chi nasu ní jákoyo-ró núu in̄i yuku já kúu t̄in-yó, nuu kánda yáá ñú'un, nuu túún, nuu ñaa, jíin núu kée tachí xáan, ¹⁹ nuu jini so'o-ró ndé'e clarín, nuu ní'in ká'an-ya, chi ñáyivi ní kajini so'o ní'in tu'un-ún, n̄i kaka'an ndá'ú-i ja má ká'an-ga-ya jíin-i. ²⁰ Chi tú ní kákanda-i jíin t̄in n̄i tá'ú-yá nuu-í: Nú in̄i kiti ná kaku'un-ti yúku-ún, ná skée-ró yúu sik̄i-ti kuu-ti, xí túu-ró machete-ti, áchi. ²¹ Te jo xaan káa t̄in-ún ní kajini-i. Te ja yúan ní ká'an Moisés: Yú'ú xaan-ri, te kisi-i ruu sá'a, áchi-de. ²² Chi sua n̄i jákoyo-ró núu máá yúku Sion, te suni in̄i ñuu máá Dios, I'a chakú. Te ñuu-ún kúu ñuu Jerusalén cuenta andíví. Te suni n̄i jaá-ro núu káxiukú kuá'a xáan mil ndajá'a-yá, ²³ te suni nuu t̄iku'n̄i ñáyivi ní kanakaku xna'an-ga ja káyoso lista-i andíví, te suni nuu Dios, I'a kúu juez xin̄i táka-í, te suni nuu ío añú taká ñáyivi ndáa ja á n̄i kayija va'a, ²⁴ te suni nuu Jesús, I'a kúu yu'u núu sik̄i contrato jáa, te suni nuu máá niñi ní josq yúyú já vá'a-ga ní'in t̄in vása niñi Abel. ²⁵ Koto va'a-ró náv'a a tú ské'ichi-ro I'a ká'an. Chi nú tú ní kákaku ñáyivi já tú ní játá'ú-i chaa n̄i ká'an in̄i ñuyivi, naga n̄i kuu yóó nú tú kuatá'ú-yó máá I'a ká'an onde andíví. ²⁶ Chi jíin já ní

nî'in nî ka'an-ya sáá, te nî kisi-ya ñúyívi. Ko vina a nî keyu'u-yá: Vasté ñn jínu-na kisi-ri, ko nasu máá ñn ñúyívi, chî suni onde andívi, áchí-ya. ²⁷ Te tu'un yá'a ja ká'an: Vasté ñn jínu-na, áchí, kuní ka'an ja cháxio-ya táká ndatíñu nî kakanda-ún, ndatíñu ja á nî kakuvá'a, nává'a ná kéndoo máá táká ndatíñu ja ní kakaku níí. ²⁸ Núsáá te a nî'in-yo ñn ñuu ja ní kaku níí, te ja yúán ná nákuatá'ú-yó núu Dios, te ná kuatíñu-yó núu-yá, te ná chíñú'ún-yó máá-yá, te ná kóo ja jíñú'ún-yó núu-yá, nává'a kusíí iní-ya sá'a-yó. ²⁹ Chî Dios máá-yó, ñn ñu'un ja xndí'i já'mu kúu-ya.

13

Modo kuatíñu-yó núu-yá

¹ Ma júkuíñi-ro jíná'an-ró já kúndá'ú iní-ro ñani-ro. ² Ma náa iní-ro já kóto ndá'ú-ro núu ñáyivi jíká, chî súan nî kasá'a sava-de, ko naún kájiní-de ja máá núu ndájá'a ándívi ní kaja'a núu-de ve'e. ³ Ná núku'un iní-ro ñáyivi ká'jin vekaa. Sá'a-ró cuenta ja súni ká'jin-ró vekaa jíñ-i. Te suni súan sá'a-ró jíñ cháa ja kándonda-i sikí-dé, chî suni máá-ró kájiní-ro tá'u'u-ro máá-ró. ⁴ Ma kasú-ro já tánda'a-í, te ná kóo jíñú'ún táká-ro jíñ-i, te ma sáchá'an-ró jíto-i. Chî ñáyivi kájika téné, jíñ ñáyivi ká'isiki ncháa tá'an, máá Dios nakuxndí-ya sikí-í. ⁵ Ná káka kuu-ró, te ma chíñú'ún-ró xú'ún. Ná kúsíí iní-ro jíñ já tñn-ró víta ñú'ni. Chî máá-yá nî ka'an: Ná skíkuu ná'in-rí jíñ-ró, te ma síá kuti-rí róó, áchí-ya. ⁶ Núsáá te kuu chundéé iní-yo ká'an-yo: Máá Jító'o-yo kúu I'a chindéé chítuu-ya rúu, te ma yú'ú-ri nú naún kuní ñáyivi sá'a ndíva'a-i jíñ-rí, achí-yo. ⁷ Ná núku'un iní-ro cháa nî kastá'an ichi núu-ro, chî nî kaka'an-de tu'un Dios jíñ-ró. Ná ndáku-ró modo ndasa nî kakandíja-de, te ná ndé'é vá'a-ró ndasa nî kee tíñu nî kasá'a-de. ⁸ Jesucristo, chî ñn-ni káa-ya íku, jíñ vína, jíñ níí káni. ⁹ Ma nátu'u iní-ro yá'a, yúán, jíñ sñn sñn sa'an jáá. Chî ío va'a ja ná kéndoo nî'in iní añú-yo sá'a tu'un luu ío iní-ya, ko nasu jíñ ndéyu já tú nî'in tíñu kuti núu ñáyivi chíñú'ún yúán. ¹⁰ Káñava'a-yó ñn-ni altar. Te cháa kájatíñu iní ve'e ñii-ún, tú ká'io derecho-de ja kée-dé ja ío nuu altar-ún. ¹¹ Chî yiki jíñ kúñu kiti kája'ni-dé-ún kayú, kája'mu-de ichi fuera yuñúu. Te níñi kiti-ún, skívi sutu ñá'nu iní cuarto íi, yúán sokó-dé nuu-yá cuenta sikí kuáchi. ¹² Suni súan Jesús, nî ndo'o-ya ichi fuera yuxé'é, nává'a jíñ níñi-yá te sándoo-ya ñáyivi. ¹³ Núsáá te ná kéndaa-yó jíñ-yo núu-yá ichi fuera yuñúu, te ná ndó'o ta'an-yo jíñ-yá ja káka'an ndíva'a-i sikí-yá. ¹⁴ Chî yá'a tú káñava'a-yó ñn ñuu ja kéndoo níí káni, chî sua kándúkú-yó ñn ñuu ja cháa kuee-ga. ¹⁵ Núsáá te jíñ ichi ní juña Jesús, te nene ná nákana jaa-yó máá Dios, chî nátu'un ñn ja sokó-yo núu-yá kúu. Chî ya'á kúu máá tú'un xíin tíñu ja sá'a yu'u kándaku ñi'in sí'vi-yá. ¹⁶ Ma náa iní-ro sá'a va'a-ró, jíñ já kóto tá'an-ro, jíñ sáva-ga-i, chî kúsíí iní Dios sá'a ya'á, nátu'un ja á nî kasoko-ro ñn nuu-yá. ¹⁷ Ná chú'un iní-ro tú'un ká'an cháa kástá'an ichi núu-ro, te kuandatú-ro núu-dé, chî kándito-de añú-ro nátu'un kásá'a cháa ja níni nákuu'a-de cuenta. Nde'é nává'a kusíí iní-de sá'a-de, te nasu já nákuaka nuu iní-de, chî nú súan te tú nî'in tíñu ja kúu róó. ¹⁸ Ná kakán ta'u-ro já'a-rí jíná'an-rí, chî a kájaní ndíja iní-ri ja kájaní va'a iní añú-ri, chî kákuñ-ri kaka jíñú'ún-rí jíñ táká-ni tíñu. ¹⁹ Te ká'an nda'ú téyíí-ga-ri jíñ-ró já ná sá'a-ró súan, nává'a ná nájaa yachí-ga-ri nuu-ro. ²⁰ Te máá Dios kúu I'a ndíso tu'un kuaká'nu iní, te nî naschakú-ya máá Jító'o-yo Jesucristo ma'ñú

ndíyi. Te Jesús kúu pastor ñá'nu ndító yóó nátu'un ríi. Te onde jíin máá ñííí contrato ñí káni, ²¹ ná síyíja Dios róó, nává'a kuu sá'a-ró táká tíñu va'a, ndasa játa'an iní-ya. Te iní añú-ro ná sá'a-ya táká ja kúsi iní máá-yá nde'é-yá nuu, te onde jíin Jesucristo ná sá'a-ya-ún. Te nuu máá-yá ná nákana jaa-yó-yá ñí káni ñí kuiá. Amén. ²² Ko ká'an nda'ú-rí jíin-ró jíná'an-ró ñáni, ja má kití iní-ro sá'a tu'un ká'an nda'ú-rí jíin-ró yá'a, chi nì chaa-rí ñn tutu lúli yá'a nuu-ro. ²³ Kuni-rí ja ná júku'un iní-ro já á nì kenda ñani-yo Timoteo vekaa, te jíin cháa-ún jandé'é-rí róó te nú nchaa yachi-de. ²⁴ Ná sándéé iní taká chaa stá'an ichi núu-ro, achí-ro kúni-de, jíin táká ñayivi ndóo. Te ñayivi núu Italia káka'an-i ja ná sándéé iní-ro. ²⁵ Tu'un luu ío iní-ya ná kóo jíin táká róó jíná'an-ró. Súan ná kóo. Amén.

LA EPISTOLA UNIVERSAL DE SANTIAGO YA'A KUU CARTA SANTIAGO JA NI CHAA-DE NUU TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

¹ Máá-rí kúu Santiago, mozo Dios jíin Jító'o-yo Jesucristo. Te cháa-ri tutu yá'a nuu ñáyivi ndí'uxí uú tata Israel ja ní kajicha nuu-i. Ta'u-ro kúu.

Onde nuu Dios vai tu'un ndíchi

² Ñáni jíná'an-ró, ná kúsi xáan iní-ro te nú ni chaá tiní nuu túndó'o siki-ro. ³ Chí a kájini-ro já nú koto nchaá-i róó ndasa kákandíja-ró, yúan-na te kuiñi nî'in-ró sá'a. ⁴ Te ná kuiñi nî'in-ró ndíta'an kivi, náva'a yija va'a téyíí-ró. Te ní ma kúu falta ni ñn nuu-ro. ⁵ Te nú ndé ñn róó kúu falta ja kóo ndíchi-ró, te kakan-ro núu Dios, te kua'a-ya núu-ro, chí máá-yá, já'a kua'a-ya nuu táká ñáyivi, te tú kána jíin-yá nuu-í. ⁶ Ko nú kakan-ro, te ná kándíja-ró, te ma káni síkí iní-ro. Chi chaá ja jáni síkí iní-de, nátu'un su'ma mar ja ndóna sá'a tachi, te yá'a yúan ndéché-chá kua'an-cha, súan kúu-de. ⁷ Chaá yúan, ma káni iní-de ja ní'in-dé ñn ndatíñu nuu Jító'o-yo, ⁸ chí máni nátu'u iní-de, te ya'a yúan jáni iní-de. ⁹ ñn ñani yínúu, ná kúsi iní-de, chí kúñá'nu-de jíin-yá. ¹⁰ Ko ñani kúká, ná kúsi iní-de ja ní ndusúchi-de nuu máá-yá. Chí nátu'un ita yuku, súan-ni naa-dé. ¹¹ Chí nú ni kana-ni ndikandii te ni kuní'ni-ni, te ichi-ni yuku. Te jungava-ni ita, te naa-ní ja lúu káa. Suni súan-ni nda'va chaá kúká jíin táká tíñu sá'a-de.

Síkí já jito nchaá-i yóó

¹² Xáan ndatu koo chaá kéndoo nî'in vasa nî jito nchaá-i-de. Chí nú a nî jatú'un-yá-de, te ní'in-dé premio ja kúchaku-de, chí a nî keyu'u Dios ja kuá'a-ya premio nuu ñáyivi maní jíin-yá. ¹³ Te nú náké'é-i ñn chaá, te ma ká'an chaá-ún ja Dios náké'é-yá-de. Chí ma kúu naké'é-i Dios ja sá'a-ya tíñu ñáá, ni tú náké'é-yá ni ñn ñáyivi. ¹⁴ Chí ñn chaá, nú kuáxán iní-de, yúan kúu ja skaní-ún iní-de te ñú'un-ún-de, súan náké'é-i-de jíin máá-de. ¹⁵ Te tu'un kuáxán iní-de, nú a nî yija, skáku kuáchi. Te kuáchi-ún, nú a nî ja'nu, kuu chaá-ún sá'a. ¹⁶ Ñáni máni, ma xndá'ú-ro máá-ró jíná'an-ró. ¹⁷ Taká ja kúta'u-yo, ja lúu ja vá'a kúu, chí kúu ichi ándívi te kúun vai onde nuu máá Táa-yo, I'a xiin táká ndua luz. Te máá-yá, ñn-ni ku'a stúun-ya, ni tú natu'u kuti iní-ya.

Kájini so'o-i te tú kaskuu-i

¹⁸ Chí nî kuu iní máá-yá, te nî nakaku-yó ní sá'a-ya jíin tú'un ndaa, náva'a kuu-yó nátu'un se'e núu núu táká ñáyivi-yá. ¹⁹ Ñáni máni, ja yúan táká róó, yachi ná kúni so'o-ró, ko kuéé ka'an-ro, te kuéé kití iní-ro. ²⁰ Chí tu'un kití iní ñn chaá, tú jíka tíñu ndaa Dios sá'a. ²¹ Núsáá te ná síá-ro táká tíñu chá'an jíin táká tu'un ñáá ja ní kukútu-ro jíin. Te ná kóo vitá iní-ro, te kuatá'ú-ró tú'un nî tñ iní-ro, chí tu'un yúan kúu ja kúu nama róó jíná'an-ró. ²² Skíkuu-ró jíin tú'un máá-yá, náva'a ma kúni so'o sáni-ró. Chí nú túu, te xndá'ú-ro máá-ró. ²³ Chí nú ñn chaá, jíni so'o-de tu'un-ún, te tú skíkuu-de, chaá yúan kúu-de nátu'un ñn chaá ndé'é-de nuu-dé nuu espejo ndasa yúkú jito-de. ²⁴ Chí ndé'é-de nuu-dé, te nú kua'an-de, te náa-ní iní-de ndasa jito-de. ²⁵ Ko nú ndé chaá nándúkú

ví-dé máá ley va'a, ley ja káka kuu ndicha-na-yo sá'a, te nú kukuu-de jíin, na tú jíni so'o sáni-de, ni ja náa iní-de, chí skíkuu-de tu'un ká'an, yúan-na te chindéé chítuu Dios tiñu sá'a-de. ²⁶ Nú kándeé ñin cháa ma'ñú-ró, te jáni iní-de ja bueno chíñú'ún-de Dios, te túu ja jíñú'ún yáa-dé, chí sua xndá'ú-ún añú-de, cháa-ún chíñú'ún sáni-de-ya. ²⁷ ñin cháa ja chíñú'ún níña-de chíñú'ún ndíja-de máá Taa-yo Dios, cháa-ún sá'a-de tiñu yá'a: Koto va'a-de suchi lá'ú jíin ñá'an viuda nó ío tundó'o káta'an-i. Te koto va'a-de máa-de, náva'a tú kuchá'an-de sá'a ñuyívi.

2

Sikí tú'un tú kunchaq nuu

¹ Ñáñi máá-rí, ma kúnchaa nuu-ro ní ñin ñayívi, chí kákandíja-ró núu máá Jító'o-yo Jesucristo ja ndíi ncháa-ya. ² Chí nú jaá ñin cháa iní ve'e nuu kándutútu-ró, te ñú'un xe'e oro nda'a-dé, te ñú'un-de sa'ma lúu, te nú suni jaá ñin cháa ndá'ú ñú'un-de sa'ma ndá'ú, ³ te nú koo jíñú'ún-ró núu cháa ñú'un sa'ma lúu-ún, te nú ka'an-ro jíin-de: Yá'a jungoo-ní chí ío va'a, achí-ro, te nú ka'an-ro jíin cháa ndá'ú-ún: Jían-ní kundí-ro, xí yá'a-ní jungoo-ró chí silla-ri, achí-ro, ⁴ á nasu cháa káani ñáá iní ñi kánduu-ró ja súan kánchaa nuu-ro ñáyivi náun. ⁵ Ñáñi máni, chu'un iní-ro tú'un ká'an-ri: Nasu ní kaji Dios cháa ndá'ú iní ñuyívi yá'a, ja ná kúkúka-de jíin tú'un kándíja, te ní'in-dé ta'u-dé iní ñuu nuu tá'ú-yá tiñu. Nasu súan ñi keyu'u-yá ja kuá'a-ya núu ñáyivi maní-yá jíin xí túu. ⁶ Ko róó, chí ñi ja'a-ró túka nuu cháa ndá'ú. Á nasu kátin cháa kúka-ún so'o-ró, te á nasu súni cháa-ún káñu'un-de róó kí'in-ro núu justicia, xí túu. ⁷ Te nasu máa-de kákuu cháa káka'an ndíva'a a sikí sí'ví vá'a ja káináni-ró náun. ⁸ Chí nú káskíkuu ndíja-ró tú'un kánúú-gá ká'an ley, nátu'un yóso núu tutú ij: Kundá'ú iní-ro tá'an-ró, nátu'un kundá'ú iní-ro máa-ró, áchí. Va'a sá'a-ró nú súan. ⁹ Ko nú ncháa nuu-ro ñáyivi, a ñi sá'a-ró kuáchi nú súan, te a ñi nakuxndíi ley sikí-ro ja súan kástívi-ro. ¹⁰ Chí cháa stívi ñin-ni tu'un ley, va'a a ñi skíkuu ndí'i-de, te ndonda níi ley sikí-dé. Chí nátu'un ñi stívi ndí'i-de. ¹¹ Chí ñi ka'an Dios: Ma kúsiki ncháa tá'an-ró. Te suni máa-yá ñi ka'an: Ma ká'ni-ro ndíyi. Bueno, va'a tú ní ísiki ncháa tá'an-ró, ko nú ñi ja'ni-ro ndíyi, a ñi kuu-ró cháa ñi stívi níi ley nú súan. ¹² Súan ka'an-ro, te súan sá'a-ró jíná'an-ró, te sá'a-ró cuenta ja máa-ró kákuu cháa ja kúndaq tiñu-ró sá'a ley ja skáka kuu ndicha-na róó. ¹³ Chí ñin cháa, nú tú ní kundá'ú iní-de tá'an-de, te máa ley juicio, ma kundá'ú iní-ún-de. Ko tu'un kundá'ú iní, ñi'in-ga kúu vása ley juicio.

Tu'un kándíja jíin tú'un skíkuu

¹⁴ Ñáñi máá-rí jíiná'an-ró, nú ká'an ñin cháa ja kándíja-de, te nú tú tiñu skíkuu-de jíin, te ndénu ní'in tiñu tu'un kándíja-de-ún. Á kuu kaku-de sá'a máa tú'un kándíja-ni-de-ún. ¹⁵ Te nú ñin ñani-yo xí ñin kuá'a-yo jíka té'ndé-i, te nándí'i-i ja kúchaku-i taká kivi, ¹⁶ te nú ñin róó ka'an-ro kúni-i: Ma yú'ú-ro, chí ní'in-ro kú'un-ró te kuvixí-ro, te ní'in ná'in-ró kée-ro, achí-ro, te nú tú ní ja'a-ró ja kánandí'i-i kuchaku-i, te ndénu ní'in tiñu tu'un-ún. ¹⁷ Suni súan kúu ñin ñayívi kándíja, chí nú tú jíku-i jíin máá tiñu, te a ñi jíi ij máa tú'un kándíja-i-ún. ¹⁸ Ko sanaa te ka'an ñin-ró: Róó kándíja-ró, te ruu jíku-ri jíin tiñu va'a, achí-ro. Núsáa te ná stá'an máa-ró núu-rí ndasa kándíja-ró va'a tú jíku-ró jíin tiñu, te ruu, onde jíin tiñu jíku-ri, te ná stá'an-ri nuu-ro ndasa

kándija-ri. ¹⁹ A kándija-ró já ñin-ni Dios ío. Bueno sá'a-ró. Suni súan kákandija ja'ú te kákisi-i ja yú'ú. ²⁰ Róo, cháa xini ñáá, stá'an-ri nuu-ro kuní-ro náun. Ñayivi kándija, te nú tú jiku-i jín tñu, máni kándija sáni-i. ²¹ Taa-yo Abraham, tú ní kéndoo ndaa-de jín tñu ni sá'a-de, ná ni soko-dé se'e-de Isaac nuu altar náun. ²² Á tú jini-ro já tú'un ni kandija-de-ún, ni chindéé tá'an jín tñu ni sá'a-de. Te tu'un ni kandija-de-ún ni skikuu va'a-de onde jín tñu ni sá'a-de. ²³ Te súan ni skikuu tu'un ká'an tutu i: Abraham ni kandija-de nuu Dios, te ja yúan ni chí'i-ya cuenta-de ja á ni kendo ndaa-de, áhí, te ni nakunáni-de amigo Dios. ²⁴ Núsáá te a ni kajini-ro já kéndoo ndaa ñin ñayivi jín tñu sá'a-i, nasu má ñin-ni ja kándija-i nuu-ya. ²⁵ Suni súan jín Rahab, ña'an tini ini-ún, ná ni jata'ú-ña ndajá'a Josué, te ni chu'un-ña-dé inga ichi kája'an-de, á tú ní kéndoo ndaa-ña jín tñu ni sá'a-ña-ún. ²⁶ Chi natu'un a ni ji'i yiki kúñu ja tú ñu'un tachí ini, suni súan a ni ji'i tu'un kándija, te nú tú jiku jín máá tñu.

3

Tu'un sikiyáa-yo

¹ Ñáni máá-ri jíná'an-ró, ma cháa ini kua'a-ro kuu-ró maestro, chi a kajini-ro já yóo, ja kástá'an-yo tú'un, ni'in-ga nandakan-ya cuenta nuu-yo kivi cháa juicio. ² Chi taká-yo, ío tini tñu kástivi-yó. Ko nú ñin cháa nú tú stívi-de tñu jín tu'un ká'an-de, cháa a ni ta'ú vá'a ini kuu-de. Te suni kúndéé-de jín ní máá-de já'nu-de. ³ Chi a kajini-yo já káchu'un-yó freno yu'u caballo náva'a kuandatu-ti nú-yo, te súan já'nu-yo-ti jín ní máá-ti. ⁴ Suni súan barco vasa ná'nu xaan, te chúndá'á tachí xaan kuá'an, ko vatu-ni tá'nu nuu jín ñin su'ma lúli sá'a cháa skáka, ndé onde ni kuu ini-de ki'in-de jín. ⁵ Suni súan yaa-yo, chi vasa ja lúli-ni kuu, ko xaan sátéyí máá. Chi natu'un kayú ñin yuku ká'nu xaan sá'a ñin ñu'un lúli, súan kuu ya'á. ⁶ Te yaa-yo kuu natu'un ñin ñu'un. Suni natu'un ñin ñuyivi ñáá kuu yaa kándeé ma'ñú taká-ga kuñu-yó, te kúchá'an ní-yó sá'a. Chi infierno ni tuu ñu'un yaa, te yaa-ún túu ñu'un ní ñuyivi yúkú. ⁷ Chi taká kiti jín tsaa, ko jín kiti ñu'un chi mar, tá'nu-ti te ndúu manso-ti sá'a ñayivi. ⁸ Ko ni ñin cháa ma kuu ka'nu-de yaa-dé. Chi ñin kuñu ñáá ja má kuu ka'nu-de kuu. Te ñu'un chítu natu'un nducha kuñi-ti ja já'ni ndíyi. ⁹ Chi jín yaa-ún nákana jaa-yó máá Taa-yo Dios, te suni jín yaa-ún ká'an ndiva'a-yó siki ñayivi, vasa muestra chi Dios ni kuva'a-i. ¹⁰ Ini ñin-ni yu'u kenda tu'un va'a jín tú'un ndiva'a. Ñáni máá-ri, tú ío va'a ja súan koo. ¹¹ Á kána nducha vixi jín ndúcha uá ini ñin-ni nuu sóko náun. ¹² Ñáni máá-ri, á kuu kuun nde'e oliva xiní yunu mérkexe, xí ndé'e mérkexe xiní yunu uva. Núsáá te suni súan ma kuu kana nducha ú'a jín ndúcha vixi ini ñin-ni sóko.

Tu'un ndichí já vái ichi ándiví

¹³ Já máá-ró jíná'an-ró, ndé ñin-de ndichí te ndito xiní-dé. Ná káka kuu va'a-de jín tñu sá'a-de, ná kuní jín nú máá-ró, te ná kóo súchí ini-de vasa ndichí-de. ¹⁴ Ma stívi-ró tú'un ndaa máá-yá jín tú'un tú'un ká'an-ro. Chi nú tu'un kuásún téyí ini jín tú'un tixín ini ñu'un ini añu-ro, nasu já sávixi-ro máá-ró kuu-ún. ¹⁵ Te tu'un ndichí modo jian, nasu já kí ichi ándiví kuu, chi tu'un ñuyivi, tu'un yúkú, tu'un kui'na kuu. ¹⁶ Chi nuu ío tu'un kuásún ini jín tixín, yúan ío tu'un sáká nú jín taká tñu kañáá. ¹⁷ Ko tu'un ndichí kí ichi

ándíví xnáñúú-gá ndíso tu'un ndoo, yúan-na te júkuifiñ tixín sá'a, te suni ndíso tu'un vitá iní, tu'un juku'un yachi iní, tu'un kúndá'ú iní tá'an, tu'un sá'a tiñu va'a, tú nákuñdii sikí tá'an, tú ndíso tu'un yóso yú'u. ¹⁸ Te máá tiñu ja kenda chji tu'un ndaa kúu tu'un vindaa vinené kás'a ñayivi kánasámaní tá'an.

4

Mq koo maní-yo jín ñúyivi

¹ Ndénú káku pleito jín tixín kás'a-ró. Á nasu sikí ja ndío iní-ro kúu. Te tu'un yúan kájatá'an iní-ro. ² Kándio iní-ro, ko tú káñava'a-ró. Ja yúan kája'ni-ro ndíyi. Te kákukuásun iní-ro, ko tú káni'in-ro. Ja yúan kájatá'an-ró te kácutixín-ró. Tú káñava'a-ró chj tú kájikan-ro. ³ Kájikan-ro ko tú káni'in-ro, chj ñáá-ni kájikan-ro náva'a sjíta sáni-ró jín tú'un kúsi iní-ro. ⁴ Ñayivi káisiiki ncháa Dios kákuu-ró. Á tú kájiní-ro ja tú'un kúmaní jín ñúyivi kúu tu'un jito u'u tá'an jín Dios. Chi cháa maní jín ñúyivi, cháa jito u'u tá'an jín Dios kúu-de. ⁵ Te tu'un ká'an tutu ii, máá Espíritu ja ncháa iní-yo, ja ní ja'a-ya núu-yo, kúkuíñi iní-ya ndasa jka-yó, áchí. Á kájani iní-ro ja ká'an sáni tu'un-ún náún. ⁶ Ko ja'a-ga-ya tú'un luu ío iní-ya núu-yo. Yuán ká'an: Dios, jasú-ya núu cháa vixi, te ja'a-ya tú'un luu ío iní-ya núu cháa vitá iní, áchí. ⁷ Kuandatú nuu Dios jín'an-ró núsáa, kasu nuu kuí'na te kunu koto róó. ⁸ Kandita nuu Dios, te máá-ya ná kándita-ya núu-ro núsáa. Róó cháa kás'a kuachi, nasándoo nda'a-ro, te róó cháa kájani in kájani uu iní-ro, nasándoo añú-ro. ⁹ Ná tá'u'u iní-ro. Ná kúkuí'á iní-ro. Te ná ndé'e-ro. Vasa kájaku-ro ko ná ndé'e kó'ó-ro. Vasa kákusii iní-ro ko ná ndúkuí'á iní-ro. ¹⁰ Sá'a súchí iní-ro núu Dios, te máá-ya sáñá'nu-ya róó. ¹¹ Ñáni, ma kútuku iní-ro koto-ró tá'an-ró. Chi cháa kútuku iní-de jito-de ñani-de, xí nákuñdii-de sikí ñani-de, cháa-ún kútuku iní-de jito-de ley, te nákuñdii-de sikí ley. Ko róó, nú nákuñdii-ró sikí ley, nasu cháa skíkuu ley kúu-ró, chj in juez kúu-ró nú súan. ¹² Máá in-ni I'a kúu ja ja'a ley. Te máá-ya kuu nama-ya yóó xí xnáa-ya yóó. Te róó, ndé cháa kúu-ró ja nákuñdii-ró sikí tá'an-ró núsáa. ¹³ Róó ñayivi ja káka'an: Vina xí yúchaan te kñgoyo-yó ñúu yúan, te yúan kuxiukú-yó in kuia, te kuaan-yó xikó-yó, te ni'in-yo sikí, áchí-ro. Ná kúni ná'in-ró, ¹⁴ chj tú kájiní-ro ndasa kuu kivi yúchaan, chi naún ja káxaan kúu vida-ro. Jandaa ja máá yokó-ni kúu, ja in núnú-ni vai. Yúan-na te nducha-ni k'in. ¹⁵ Ko va'a-ga ná ká'an-ro: Nú kuní máá Jito'o-yo, te kuchaku-yo te sá'a-yó yá'á xí sá'a-yó yúan, achí-ro. ¹⁶ Ko vina, chj máni kásávi-xi-ro máá-ró, ja kásátéyi-ro máá-ró. Te tiñu ñáá kúu nú suán sávi-xi-yo máá-yó. ¹⁷ Te nú ndé ñayivi jiní-i modo sá'a-i tiñu va'a, te nú tú skíkuu-i, te kuachi-i kúu nú súan.

5

Sikí cháa kúka

¹ Ko róó cháa kúka jín'an-ró, ná ndé'e-ro te ná kána jik'ó-ró, chj kii tundó'o sikí-ro. ² Chj ndatiñu kúka ñáva'a-ró, a ñi kate'yu. Te a ñi yaji tikixin sá'ma-ro. ³ Te oro jín plata káñava'a-ró, a ñi jita ñi kana si'in yóó. Te si'in yóó-ún, nátu'un kani ndaa tu'un sikí-ro, te kaji kúñu-ró nátu'un sá'a ñu'un. Chj a ñi kaya máá-ró yají-ro ndasa kuu-ró kivi ndí'i-na. ⁴ Ñi ka'io sava cháa kája'nyu trigo-ro, te tú ní kácha'u-ró-de. Vina te nátu'un kána kó'ó máá yá'u-de-ún. Te

máá Tatá Dios, I'a xín táká ndajá'a, suni jíni so'o-ya já kákana jaa máá cháa kája'ny-ún. ⁵ A nì kachaku kúká-ró iní ñuyívi yá'a. Te nì kasá'a-ró táká tiñu nì kakanj inì-ro, te nì jito ñúkúún-ró máá-ró vasa kivi-ún ní jì'j kua'a ñayivi. ⁶ Nì kankaxndí-ró sikí cháa va'a, te nì kaja'ni-ro-dé. Ko máá-de tú jasú-de nuu-ro.

Jín paciencia kundatu-yó ncháq-ya

⁷ Ñáni, núsáá te ná kundatu-ró jíin paciencia onde kivi ncháq máá Jító'o-yo. Nde'é-ró ndasa jíin paciencia ndátu cháa jítu onde ná cháa sau ñá'an jíin sau kuéé, te n'jin-dé nunj lúu já'a ñu'un. ⁸ Suni súan koo-ró paciencia jíná'an-ró, te ná kuíni n'jin-ró jíin iní jíin añú-ro, chj kuakuyani ncháq máá Jító'o-yo. ⁹ Ñáni jíná'an-ró, ma kutuku inì-ro koto-ró tá'an-ró, náva'a ma nákuxndí-ya sikí-ro. Chj máá I'a sándaq kuachi-yó, nátu'un a kándi-ya yúxé'é. ¹⁰ Ñáni máá-rí jíná'an-ró, ná skuá'a-ró ndasa nì kasá'a cháa nì kajani tu'un máá Tatá Dios onde sáá, chi vasa nì kando'o-de ko nì ka'io paciencia-de. ¹¹ Vina káka'an-yo já xáan ndatu ñayivi káandéé iní. A nì kajini tu'un-ró ndasa nì jandéé iní Job, te suni a kájinì-ro ndasa kéndá taká tiñu kuní máá Jító'o-yo, chj xaan ndá'ú inì-ya yóó te va'a inì-ya jíin-yó. ¹² Ñáni máá-rí, kánúú-gá ja má chíso tú'un téyí-ró, ni tu'un andívi, ni tu'un ñuyívi, ni inga tu'un ma ká'an téyí-ró. Chj nú ka'an-ro tú'un kuu, te máni tu'un kuu-ún ka'an-ro. Te nú ka'an-ro tú'un túu, te máni tú'un túu-ún ka'an-ro, náva'a tú nakuxndí-ya sikí-ro.

Tu'un kakan ta'u já'q tá'an

¹³ Á ío ñn róó ja ndó'o. Ná kakán ta'u-ro núsáá. Á ío ñn róó ja kúsí iní. Ná káta-ró ñn yaa ij núsáá. ¹⁴ Á ío ñn róó ja kú'u. Va'a-ga ná kána-ró xini cháa kákuu nuu iní tiku'nì. Te ná kakán ta'u-dé ja'a cháa kú'u-ún. Te jíin sí'ví máá Jító'o-yo, ná chí'i-de aceite cháa-ún. ¹⁵ Te nú kákandíja-de hora kájikán ta'u-dé, te nduva'a cháa kú'u-ún, chj máá Jító'o-yo, nasáva'a-ya-dé. Te nú kuachi ndiso-de, te koo tuká'nu inì nuu kuáchi-de. ¹⁶ Ja yúán ná nákaní ndaa-ro kuáchi-ró núu tá'an-ró, te kakan ta'u-ro já'a tá'an-ró náva'a ná nduva'a-ró. Chj ñn cháa va'a nú kakan ta'u-dé, te kuu sá'a-de kua'a tiñu ñá'nu jíin tú'un jikán ta'u-dé. ¹⁷ Chj Elías, suni nátu'un ká'io-yó vina súan nì ka-de onde sáá. Te nì jikan ta'u-dé ja má kúun sau, te tú ní kúun-chá núu ñú'un yá'a unì kuia iñu yoo. ¹⁸ Te inga jínu nì jikan ta'u-dé. Te nì ndii sau íchi ándívi. Te nì nana tuku taká ndatíñu nuu ñú'un yá'a. ¹⁹ Ñáni jíná'an-ró, te nú ñn róó nì kenda-ró íchi ndáa, te inga-ro ná náchu'un íchí tá'an-ró, ²⁰ yúan-na te kunj-ro já nú ñn róó nì nachu'un íchí-ró cháa nì kivi kuachi, a nì nama-ró ñn cháa kuu, te suni kasu-ro núu kuá'a kuáchi nú súan.

LA PRIMERA EPISTOLA UNIVERSAL DE SAN PEDRO APOSTOL YA'A KUU CARTA HIN JA NI CHAA SAN PEDRO APOSTOL NUU TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

¹ Máá-rí kúu Pedro apóstol nuu Jesucristo. Te cháa-ri tutu yá'a nuu róo ñayivi jíká, ja ní kajicha nuu-ró káxiukú-ró ní ñúu Ponto, Galacia, Capadocia, Asia, jín Bitinia. ² Chi máá Táa-yo Dios, ni jini-ya róo onde jín tiempo, te ni kaji-ya róo jíná'an-ró. Te a ni kandundoo-ró ní sá'a máá Espíritu, náva'a kuandatú-ro núu Jesucristo, te koso yuyú-yá niñi-ya siki-ro. Tu'un luu ío ini-ya jín tú'un kuaká'nu ini ná ndea ini-ro jíná'an-ró.

Tu'un ñúkuu ini

³ Ná nakana jaa-yó máá Dios, Táa Jito'o-yo Jesucristo. Chi ni kundá'ú xaan ini-ya yóo. Te ni nakano-yó já kúchaku-yo, te kañukuu ini-vo ní sá'a-ya jín tú'un ja ní nachaku Jesucristo ma'ñú ndíyi, ⁴ náva'a ni'in-yo ñin ta'u já má té'yu kuti, ni ma kúchá'an kúti, ni ma xi kuti, chi yíva'a ini andíví já siki yóo. ⁵ Chi yóo kúu ñayivi kákandija, te ja yuán ndíto Dios yóo jín fuerza-ya náva'a nama-ya yóo kivi sándi'í-na, nátu'un a ni sándaq-ya. ⁶ Ja yuán kákusiñ ini-ro, vaša tiní tundó'o kájito níni-ro yakú-ni kivi. ⁷ Chi tundó'o-ún, kájito nchaq róo nú kákandija va'a-ró. Te tu'un kákandija-ró, luu-ga kaa vasa oro, chi vaša kájito nchaq-i oro jín ñú'un, ko ñin kivi te naa. Te tu'un kákandija va'a-ró, nakana jaa-i Jesucristo sá'a, te jín tú'un jínú'un ká'an-i nduñá'nu-ya sá'a kivi kenda ndijin-ya. ⁸ Te máá-yá, vaša té kuni-ga-ro núu-yá, te maní-ro jín-yá, te kákandija-ró-yá. Vaša tú kánde'é-ró núu-yá vina, te kákusiñ xaan ini-ro te kánakana jaa-ró-yá. ⁹ Chi ja ní kákandija-ró te ni'in-ro tá'u-ro já kaku añú-ro. ¹⁰ Chaa ni kajani tu'un Dios onde sáa, ni kaka'an-de ndasa chaa tu'un luu ío ini-ya núu-ro. Te suni ni kánde'é vá'a-de, ni kandúkú víi-dé tu'un ndasa kaku-yó. ¹¹ Te ni kanandúkú ñúkuún-de ja ná júku'un ini-de ndé kivi jín ndé tiempo kuu tu'un ni ka'an Espíritu Cristo jín-de, chi onde jín tiempo ni jani-ya tú'un nuu-dé ndasa kii tundó'o siki Cristo jín ndasa nduñá'nu tuku-ya ní ná já'a tundó'o-ún. ¹² Te ni stá'an-ya núu cháa-ún ja násu já kúu máa-de, chi sua ja kúu máa-yó kúu tu'un ni kajani-de. Te vina a ni kajani so'o-ró tú'un-ún chi chaa ni kajani tu'un va'a nuu-ro ní sá'a Espíritu Santo ja ní kii ichi andíví, suni ni kajani-de tu'un-ún nuu-ro. Te taká ndaja'a Dios kájítú ini-ya ndúkú víi-yá taká tu'un-ún.

Siki tú'un koo ndoo-yó

¹³ Ja yuán ná kóo ndíto ini ja jini tuní-ro, te koo kuándi'í-ro. Te kuñukuu téyí ini-ro já ni'in-ro tú'un luu ío ini-ya já kuá'a-ya núu-ro kivi kenda ndijin Jesucristo. ¹⁴ Te nátu'un se'e káandatú va'a, súan ná kóo-ró. Te ma sá'a-ró tíñu ni kakaní ini-ro sáa, ná tú ní kájúku'un kuti ini-ro. ¹⁵ Chi nátu'un ío ndoo máá l'a ní kana xini-ro, suni súan ná kóo ndoo-ró jín taká tíñu kásá'a-ró. ¹⁶ Chi súan yoso núu tutú: Ná kóo ndoo-ró jíná'an-ró, chi ruu ío ndoo-ri, áchi. ¹⁷ Te máá-yá, tú ncháa nuu-yá ñayivi, ko sándaq-ya taká tíñu-i ndasa kásá'a ñin ñin-i. Te nú ká'an nda'ú-ro jín-yá nátu'un jín Táa-ro, núsáa te ná chíñú'un-ró-yá taká kivi já kájika tatú-ro yá'a. ¹⁸ Chi a kájiní-ro ndasa ni kajilka sáni-ró jín

táninu nì kaja'a táa-ro núu-ro sáá. Ko nì nakuaan-ya róo nuu táninu-ún. Ko nasu jíin ndátíñu ja té'yu, nátu'un oro jíin plata, ¹⁹ chì sua jíin nñí Cristo ja yá'u xaan ncháá nì nakuaan-ya róó. Chì máá-yá kúu nátu'un ñin lélú vá'a kiti tú káchá'án, ²⁰ chì súan a nì teta'an Dios máá Cristo onde ná té jukuiñi-ga ñuyivi, te nì kenda ndijin Cristo kivi kuándi'i-na, siki já ní kundá'ú ñi-ya róó. ²¹ Te kákandija-ró núu Dios sá'a Jesús. Chi nì nachaku-ya má'ñu ndíyi, te nì nduñá'nu-ya ní sá'a Dios. Ja yúan kákandija-ró núu Dios, te kañukuu ñi-ro-yá. ²² A nì ndundoo añú-ro, chi nì kajandatu-ro núu tú'un ndaa nì sá'a Espiritu jíin-ró, nává'a kundá'ú ndija ñi-ro ñani-ro. Núsáá te ná kundá'ú xaan ñi-ro tá'an-ró onde jíin ñi-ro añú-ro. ²³ Chì a nì kanakaku jáá-ró. Ko nasu chíi tata té'yú, chi chíi tata já má té'yu kuti. Te tu'un Dios nì sá'a súan, chì ndíto chakú ñí káni. ²⁴ Chì nátu'un yuku, súan kúu taká ñayivi. Te modo nduñá'nu-i kúu nátu'un ita yuku. Chì yuku-ún, ichí-ni, te ita-ún, júngava-ni, ²⁵ ko tu'un ká'an máá Tatá Dios, chì kéndoo ñí káni ñí kuiá. Achí. Te tu'un yúan kúu máá tú'un vá'a nì kani'jin-ro.

2

Cristo, nátu'un yuu chakú

¹ Núsáá te ná síá-ro taká tu'un ñáá, taká tu'un xndá'ú, tu'un yóso yú'u, tu'un kuásún ñi, jíin taká tu'un kaka'an ndivá'a siki tá'an. ² Te ná kani ñi-ro leche máá Espiritu kaxin-ro nátu'un suchí yikín sáá ní kaku-i, nává'a kaku-ró te kua'nu-ró jíin. Chì leche-ún, tú xndá'ú kuti. ³ Chì a nì kajini-ro já vá'a xaan ñi máá Jító'o-yo. ⁴ Kandita nuu-yá jíná'an-ró, chì nátu'un yuu chakú kúu-ya. Te taká ñayivi, vasa nì kaské'ichi-i-ya, ko nì kaji Dios-ya, nátu'un ñin yuu lúu. ⁵ Suni róó, nátu'un yuu chakú kakuu-ró. Te ná kuá'nu-ró kuu-ró ñin ve'e ñi máá-yá, te kuu-ró sutú ndoo, te nuu Dios soko-ro tú'un cuenta Espiritu, chì ja siki Jesucristo te kúsi ñi Dios nú súan. ⁶ Chì súan ká'an tutu ñi: Vina te onde ñuu Sion kaitúu-rí ñin yuu kánúú kundiso jiki, chì nátu'un yuu lúu nì kaji-ri-ya, te chaá kándija nuu-yá, ma kúka nuu-dé, achí. ⁷ Luu káa máá-yá nuu róó ja kákandija-ró-yá. Ko siki ñayivi tú kákandija ká'an: Chaá kachutá'an ve'e vasa nì kaské'ichi-de yuu, ko yuu-ún nì ñi'ñ tñu kundiso jiki. ⁸ Te suni yuu skáchi'i ja'a-í nani-yá, te kava júngoyo-i sá'a kúu-ya, achí. Chì kájungoyo-i kuachi siki já tú kájandatu-i tu'un-ya. Te nì jani-ya-í ja súan sá'a-í.

Modo kuandatu ñayivi xín máá-yá

⁹ Ko róó, tata ja ní kaji máá-yá kakuu-ró, te suni sutu kúñá'nu xaan, te suni ñayivi ndoo, jíin ñayivi ní ñi'ñ-yá kakuu-ró. Súan nì sá'a-ya róó nává'a kani-ró tú'un ndasa xaan vá'a ñi máá I'a nì kana xini-ro ná nì kaxiukú-ró ñuñáa. Te nì kivi koyo-ró núu lúu nuu ndíi ncháa máá-yá. ¹⁰ Chì róó, onde sáá nasu ñayivi Dios kakuu-ró núu. Ko vina a nì kanduu-ró ñayivi máá-yá. Suni onde sáá té ñi'ñ-gá-ro tú'un kundá'ú ñi-ya róó, ko vina, a kundá'ú ñi-ya róó. ¹¹ Nani máni, ká'an nda'ú-ri jíin-ró nátu'un ká'an-ri jíin cháa jíká jíin cháa kájika kuu tatú, ma sá'a-ró taká tñu kakanj ñi máá-ró, chi yúan kájatá'an siki añú-ro. ¹² Te ná káka jíñú'ún-ró má'ñu ñayivi sñin nación. Nává'a vasa kákaji-i róó nátu'un siki cháa kásá'a tñu ñáá, ko nú ná kuní-i nuu tñu vá'a kásá'a-ró te nakana jaa-i Dios kivi kí-ya. ¹³ Ja siki máá Dios, te kuandatu-ro núu taká chaá ndiso tñu, vasa nuu rey, chi chaá kúñá'nu-ga kúu-de, ¹⁴ xí núu taká gobernador ja ní táji-de vaikoyo, nává'a xndó'o-de taká ñayivi kásá'a tñu

ñáá, te ka'an-de tu'un jínú'un jín ñáyivi kásá'a tíñu va'a. ¹⁵ Chì kuní Dios ja sá'a-ró tíñu va'a. Te jín tíñu va'a-ún kundéé-ró kasú-ro núu tú'un ñáyivi yúkú já tú kájuku'un iní-i. ¹⁶ Ná káka kuu ndicha-na-ro. Ko nasu já núña ichi já máni sá'a-ró tíñu ñáá, chî sua ja ná kuatíñu-ró núu Dios. ¹⁷ Koo ja jínú'un-ró jín táka ñáyivi. Kundá'ú iní-ro ñani kákandíja. Kuandatu-ro núu Dios. Koo ja jínú'un-ró jín máa rey. ¹⁸ Róo mozo, ná kuandatu-ro núu cháa kákuu patrón-ro. Te koo ja jínú'un-ró jín-de. Ko nasu máa ñin nuu cháa va'a iní, jín núu cháa maní jín-ró, chî suni súan sá'a-ró jín cháa xaan iní. ¹⁹ Chî ñin cháa vasa tú sá'a-de tíñu ñáá, nú jito-de tundó'o sikí já skíkuu va'a-de jín Dios, yuán kúu ja kúsii iní-ya jín-de sá'a-ún. ²⁰ Ko nú kásá'a ndíja-ró kuáchi, te kája'a-i róó, te ñaún ja vá'a kúu nú kájandéé iní-ro jín. Ko nú kásá'a-ró tíñu va'a, te káxndó'o-i róó, te kájandéé iní-ro jín, tíñu yá'a kúu ja kúsii ndíja iní Dios sá'a. ²¹ Chî ja yuán ní kana-ya xiní-ro jíná'an-ró. Chî máa Cristo, suni nî ndo'o-ya já sikí yóó. Te nî skéndo-ya ñin ejemplo nuu-yo náva'a ná kúndikín-ro súni ichi ní sá'a-ya. ²² Te máa-yá, tú ní sá'a-ya kuáchi. Ní tú ní kenda tu'un xndá'ú yu'u-yá. ²³ Nî kaka'an ndíva'a-i jín-yá, ko tú ní náka'an ndíva'a-ya. Nî ndo'o-ya, ko tú ní stá'an-ya-í, chî sua nî chí'i-ya máa-yá nda'a Dios, l'a sándaá va'a taká tíñu. ²⁴ Suni máa-yá, nî jì'i-ya jíká cruz, te nî ndiso-ya kuáchi-yó jín yíkí kúñu-ya. Chî a nî kaku-yó chíi kuáchi náva'a kaka ndaa-yo. Chî nî tují-yá, te ja yuán ní kanduva'a-ró. ²⁵ Chî nî kajicha nuu-ró nátu'un rií, ko vîna a káno'on-ro núu l'a ndíto róó, te iní nda'a máa-yá yí'i añu-ro.

3

Tu'un kuandatu ñasí'í nuu yí-ñá

¹ Suni súan róó ñasí'í jíná'an-ró, kuandatu-ro núu máa yí-ro náva'a kundéé-ró skándíja-ró yíi tú kándíja tu'un-ya. Chî vasa tú ká'an-ro jín-de, ko kuní-de ndasa sá'a róó, ñasí'í-de, ² te kuní-de ndasa jáka jínú'un-ró jín já ñúkúún iní-ro jín-de, te kandíja-de. ³ Te ja sáluu-ró máa-ró, nasu íchi sikí-ro kúu ja nátiin-ró xiní-ro, xí já chí'i-ró sikí oro máa-ró, xí já kú'un-ró sá'ma lúu, ⁴ chî sua ná sáluu-ró iní añu-ro já kánde sa'í iní-ro. Te ná sákútu-ro jín tú'un ja má té'yu kuti. Yuán kúu tu'un vitá iní jín tú'un vindáa vinené iní añu-ro, te sá'a ja kúsii xaán iní Dios. ⁵ Chî ña'an ndóo aná'an já ní kañukuu iní-ña Dios, suni súan nî kasáluu-ña máa-ña. Te nî kajandatu-ña núu máa yí-ñá. ⁶ Nátu'un Sara, nî jandatu-ña núu Abraham, nî skúnání-ña-dé jito'o-ña. Te sesí'í-ña kákuu-ró nú súan va'a ná sá'a-ró te nú tú yu'ú-ro.

Yíi ná kúndá'ú iní-de ñasí'í-de

⁷ Te róó yíi jíná'an-ró, suni súan kuxiukú vá'a-ró jín-ña. Te koo ja jínú'un-ró jín-ña, chí tá'ín-ga máa-ña vásá róó, chî ñin núu-ni nî ní'ín tá'u-ña jín-ró tú'un luu kúchaku-yo. Te súan ná sá'a-ró náva'a tú ndasu nuu tú'un kájikán ta'u-ro. ⁸ Te tu'un sandí'í-na kúu ya'á: ñin-ni tu'un ná káni iní taká-ro, ná ndúku'á iní-ro jín tá'an-ró, ná kúndá'ú iní-ro ñani-ro, te sá'a-ró tóká'nu iní nuu tá'an-ró, te koo vitá iní-ro jíná'an-ró.

Tu'un kuandéé iní jín tundó'o

⁹ Nú sá'a ndíva'a ñáyivi jín-ró, ma násá'a ndíva'a-ró jín-i. Te nú ká'an tásí-i jín-ró, ma náka'an tásí-ró jín-i. Chî sua ná ká'an-ro já'a-í nuu Dios. Chî ja yuán ní kana-ya xiní-ro náva'a ní'ín-ro tá'u-ro sá'a-ya. ¹⁰ Chî cháa kuní kuchaku

te koo va'a-ni-de taká kivi, chaá-ún, ná kasú-de nuu yáa-dé náva'a tú ka'an ndiva'a, te suni súan jín yú'u-dé náva'a tú kenda tu'un xndá'ú. ¹¹ Ná kúxio-de nuu tíñu ñáá, te ná sá'a-de tíñu va'a. Ná ndúkú-de tu'un vindáa vinené te ná kuítú iní-de kukuu-de jín. ¹² Chí máá Jító'o-yo, ndé'é-yá nuu cháa ndaa, te jini ná'in-yá tu'un kájikan ta'u-dé. Ko jito u'u-ya cháa kásá'a tíñu ñáá. ¹³ Te ndé chaá sá'a ndiva'a jín-ró te nú máni tíñu va'a jítú iní-ro kásá'a-ró. ¹⁴ Xáan ndatu-ro te nú koto-ró túndó'o siki já ní kasá'a-ró tíñu va'a. Núsáá te ma yú'ú-ro koto-ró-i ni ma kúku'á iní-ro. ¹⁵ Chí sua ná chíñú'ún-ró máá Tatá Dios iní añú-ro. Te koo tu'a-ró ndasa xndió káni vitá-ro tú'un, te ka'an jínú'ún-ró jín ñayivi káxndichí róó siki tú'un káñukuu iní-ro. ¹⁶ Va'a ná koo iní-ro náva'a vaša káka'an ñayivi já cháa ñáá kákuu-ró, yúan-na te kuka nuu-í ja ní kakaji-i róó siki já kájika va'a-ró jín Cristo. ¹⁷ Chí nú kuní Dios, te va'a-ga ja kájito-ró túndó'o siki tíñu va'a kásá'a-ró, nasu siki já kásá'a-ró tíñu ñáá. ¹⁸ Chí Cristo, suni ni ndo'o-ya in jinu-ni ja siki kuáchi-yó. Chaá ndaa ni j'i'j ja siki cháa ñáá. Náva'a no'on-yo núu Dios sá'a-ya. Chi ni j'i'j yiki kúñu-ya, ko tú ní j'i'j añú-ya. ¹⁹ Chí suni ni ja'an máá añú-ya te ni jani-ya tú'un nuu añú ja káinu'ni. ²⁰ Chí onde sáá tú ní kájandatú. Te kivi Noé, jín paciencia ni ndatu Dios nini jiku-de jín barco ká'nu. Te jín barco ni kakaku yaku-ni ñayivi núu ndúcha. Máá uná-ni-i ni kakaku. ²¹ Suni súan káku-yó vína jín tú'un jánducha, ja tú jánchaa ja chá'an kándiso-yó, chj sua sá'a ja ná koo ndaa nuu jini tuní-yo núu Dios, chí ja yúan ní nachaku Jesucristo. ²² Chí máá-yá ni ndaa-ya kuáno'on-yá andívi. Te kánchaa-ya íchi ndává'a Dios. Te tñn-ya só'o taká ndaja'a andívi, jín táka ja kátá'ú tíñu, jín táka ja ká'io fuerza.

4

Modo Cristo ná káni iní-yo

¹ A ni ndo'o Cristo ja yóó jín yiki kúñu-ya. Núsáá te suni súan ná káni iní-ro. Chí chaá ni ndo'o jín yiki kúñu, tuká kánde-de chí kuáchi, ² náva'a ja ñá-gá kua'an-de, te tuká sá'a-de tíñu kákanj iní ñayivi, chí sua ja kuní Dios. ³ Chí onde ñá vají-yó, te bueno ni kasá'a-yó táka tíñu kákuñi ñayivi sñn nación. Ni kájika kuáxán-yó ni kakutóó iní-yo, ni kandaa ká'vá-yó, ni kayee téyí-yó, ni kasá'a-yó víko, ni káchiñú'ún-yó ndosó chá'an. ⁴ Te kákuñáá iní-i siki já tuká kájika-ró jín-i ja in nuú-ni sjíta ij-ro máá-ró jín-i. Te ja yúan káaji-i róó. ⁵ Ko ñayivi yúan, nakuá'a-i cuenta nuu máá l'a ja ío tu'a-ya sánda-ya tíñu ñayivi káichaku jín ñayivi ní kaji'j. ⁶ Chí ja yúan suni ni kenda tu'un va'a-ya núu táka ndiyi, náva'a ná kúndaá tíñu-i nátu'un chaá yí'i yiki kúñu, ko kuchaku añú-i cuenta Dios. ⁷ Ko kuakuyani kivi náa táka ndatíñu. Núsáá te ná koo kuándí'í-ro, te koo ndito iní-ro kakán ta'u-ro. ⁸ Te ja kánúú kúu ja kúnda'ú ndija iní-ro tá'an-ró, chí tu'un kúnda'ú iní tá'an, jasú nuu kuá'á kuáchi. ⁹ Koto ndá'ú-ro núu tá'an-ró, te ma kútuku iní-ro jín-i. ¹⁰ Ná in ná in-ró ná kuátíñu-ró núu tá'an-ró nú ndasa káa máá tá'u ní ja'a-ya núu-ro. Te bueno skíkuu-ró jín sñn sñn tu'un luu ío iní-ya já ní ja'a-ya núu-ro. ¹¹ Te nú ká'an in chaá, ná ká'an-de nátu'un káa máá tú'un Dios. Te nú in chaá jito ndá'ú-de nuu tá'an-de, ná koto ndá'ú-de nátu'un káa máá fuerza ni ja'a Dios nuu-dé, náva'a ná nákana jaa-i Dios sá'a Jesucristo, chí máá-yá kúñá'nu-ya te tá'ú-yá tíñu ñá káni ñá kuíá. Amén.

Tu'un ndo'o tá'an-yo jín Cristo

¹² Ñāni máni jíná'an-ró, nú koto nchaá-i róo nátu'un jíin ñú'un, te ma nánaa iní-ro, nátu'un káta'an-ro ĩn tundó'o sanaa. ¹³ Chĭ sua ná kúsiĭ iní-ro já kándo'o ta'an-ro jíin Cristo, náva'a suni súan kusĭi xáan iní-ro kivi kuni-yo núu-yá ndasa ndĭi ncháa-ya. ¹⁴ Xáan ndatu-ro, nú kákaji-i róo ja sikĭ sí'vĭ Cristo, chĭ tu'un luu tu'un ñá'nu Dios jíin Espĭritu-ya ncháá sikĭ-ro jíná'an-ró. Chĭ máa-i jandáa káka'an-i sikĭ-yá, ko máa-ró, chĭ kánakana jaa-ró-ya. ¹⁵ Núsáá te ma ndó'o ni ĩn-ró cuenta chaá já'ni ndĭyi, xí cháa kui'ná, xí cháa sá'a tiĭnu ñáá, xí cháa kivi nduu nuu tiĭnu tatú. ¹⁶ Ko nú ĩn chaá ndó'o-de sikĭ já nánĭ-de chaá kándĭja Cristo, ma kúka nuu-dé, chĭ sua ná nákana jaa-de Dios ja súan nánĭ-de. ¹⁷ Chĭ a nĭ jaa kivi kéjá'á kúndaĭ tiĭnu ñayivi kákuu se'e Dios. Te nú xna'an-ga kejá'á-ya jíin-yó, ndasa koo sikĭ ñayivi tú ní kájandatu nuu tú'un va'a Dios núsáá. ¹⁸ Te nú xaan ú'u kaku ñayivi ndáa, naga nĭ kuu ja kaku ñayivi tú kákandĭja, jíin ñayivi sá'a kuachi núsáá. ¹⁹ Núsáá te taká ñayivi ndó'o sikĭ modo játa'an inĭ Dios, ná sá'a-i tiĭnu va'a, te ná kuá'a-i máa-i inĭ nda'a máa l'a nĭ sá'a taká ndatĭnu, chĭ skĭkuu-ya jíin-i.

5

Tu'un tiku'ni Dios

¹ Ká'an nda'ú-ri jíin taká chaá kákuu nuu ká'jin jíin-ró, te suni nuu kúu máa-rĭ. Te nĭ jini-ri taká tundó'o nĭ jito Cristo. Te suni nduñá'nu ta'an-ri jíin-yá kivi kĕnda ndijĭn-ya. ² Koto-ró tiku'ni Dios ja ká'jin jíin-ró jíná'an-ró. Te koto ñúkuún-ró-i. Nasu já fuerza sá'a-ró, chĭ sua ná kúsiĭ iní-ro sá'a-ró, nasu já ndútóo iní-ro ní'in-ro xú'un, chĭ sua ja ná kuítu iní-ro sá'a-ró. ³ Ni nasu já tá'ú ní'in-ró tiĭnu sikĭ ñayivi máa Jito'o-yo, chĭ ná kúu-ró ĩn ejemplo nuu tiku'ni-ya. ⁴ Te kivi kĕnda ndijĭn máa l'a ñá'nu ndĭto yóo, te kuá'a-ya premio luu nuu-ro já má té'yu kuti. ⁵ Suni súan róo chaá káyinúu, kuandatu-ro núu taká chaá kákuu nuu. Te ndĭ'i-ró, kuandatu nuu tá'an-ró. Te ná kóo súchĭ iní-ro. Chĭ Dios, jasú-ya núu cháa vixĭ, ko kúsiĭ iní-ya jíin cháa súchĭ inĭ.

Ja máyú'ú-yo

⁶ Núsáá te ná sásúchĭ-ró máa-ró kí'vi-ró chíi nda'a ní'in Dios, náva'a ná nduñá'nu-ró sá'a-ya nú nĭ jaa máa kivi. ⁷ Ma nándĭ'i xaan iní-ro jíin ní ĩn, va'a-ga ná sía-ro kúndĭto máa-yá, chĭ kúnda'ú inĭ-ya róo. ⁸ Ná kóo kuándĭ'i-ro te koo ndĭto inĭ-ro. Chĭ kui'na ja jĭto u'u róo, cuenta ndĭka'a kĭti ndé'e súan jĭkó ndúu ndúkú ñayivi kókó kuni. ⁹ Te ná kuíni nĭ'in-ró jíin tú'un kákandĭja-ró, te jíin yúán te kasu-ro núu kui'na-ún. Chĭ kájinĭ-ro já súni súan kándo'o ta'an-ro jíin taká ñani-ro já káxiukú inĭ ñuyivi. ¹⁰ Ko Dios ja ío taká tu'un luu inĭ-ya, nĭ kana-ya xinĭ-yo nó'on-yo núu ndĭi ncháa-ya ní káni jíin Jesucristo, ko onde ná ndó'o núu-ró xna'an-ga. Te máa-yá ná sáva'a-ya róo, ná síyĭja-ya iní-ro, te ná kuá'a-ya fuerza inĭ-ro náva'a kuíni nĭ'in-ró. ¹¹ Ná nákana jaa-yó-ya, te ná tá'ú máa-yá tiĭnu ní káni ní kuíá. Súan ná kóo. Amén. ¹² Silvano kúu ĩn ñani skĭkuu va'a jáni inĭ-ri. Te jíin máa-de tájĭ-rĭ tutu lúli yá'a ja ní chaarĭ kujaa. Te ká'an nda'ú-ri jíin-ró, te ká'an ndaa-ri ja yá'a kúu ndĭja tu'un luu ío inĭ Dios. Ná kuíni nĭ'in-ró jíin tú'un yá'a. ¹³ Tiku'ni kánde inĭ ñuu Babilonia, ja ĩn-nĭ nĭ kaji-ya-í jíin-ró, ká'an ja ná sándéé iní-ro. Te se'e-ri Marcos, suni ká'an-i ja ná sándéé iní-ro jíná'an-ró. ¹⁴ Ka'an tu'un ndéé inĭ jíin tá'an-ró, te titú manĭ-ro tá'an-ró. Te tu'un kuaká'nu inĭ ná kóo jíin taká róo ja ká'jin-ró jíin Jesucristo. Amén.

LA SEGUNDA EPISTOLA UNIVERSAL DE SAN PEDRO APOSTOL YA'A KUU CARTA UU JA NI CHAA SAN PEDRO APOSTOL NUU TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

¹ Máá-rí kúu Simón Pedro. Te mozo jíin apóstol Jesucristo kúu-ri. Te cháa-ri tutu yá'a nuu róo ja ñin ká'nu kákandíja-yó tú'un luu-ya, te káyí'i-yó chíi tiñu ndaa Dios máá-yó jíin Jesucristo, I'a nama yóo. ² Tu'un luu ío iní jíin tú'un kuaká'nu iní ná ndea iní-ro jíiná'an-ró, chí kájiní-ro núu Dios jíin núu Jító'o-yo Jesús.

Sikí ja kuítú iní kandíja va'a

³ Chí I'a ñá'nu I'a va'a kúu-ya, te ja yúan ní kana-ya xiní-yo. Te kájiní-yo núu-yá, te jíin fuerza ñi-yá, te ñi ja'a-ya táká ndatiñu kánandí'i-yó ja kúchaku-yo jíin ja chíñú'ún-yó-yá. ⁴ Ja yúan te tu'un luu tu'un kánúu xa'an ní keyu'u-yá nuu-yo, náva'a jíin tú'un-ún te kaku-ró iní ñuyivi, te ma stíví-ró máá-ró jíin tiñu kákaní iní-i sá'a-i, chí sua ná ndúndoo ta'an-ro jíin-yá. ⁵ Te róo, suni ná ndúkú ndéé-ró jíin tú'un yá'a. Nú kákandíja-ró, te sikí-ún ná chíso-ró tiñu va'a. Te nú kásá'a-ró tiñu va'a, te sikí-ún ná chíso-ró tú'un ndíchi. ⁶ Te nú ndíchi-ró, te sikí-ún ná káka ñúkuún-ró. Te nú kájika ñúkuún-ró, sikí-ún ná kuíñi ñi'in-ró. Te nú ká'jin ñi'in-ró, sikí-ún te ná chíñú'ún-vá'a-ró Dios. ⁷ Te nú káchiñú'ún vá'a-ró Dios, sikí-ún ná koo maní-ro jíin tá'an-ró. Te nú maní-ro jíin tá'an-ró, te sikí-ún ná kúndá'ú iní-ro tá'an-ró. ⁸ Chí nú ndea tu'un yá'a iní-ro, yúan-na te ma káka kuu kúxí-ró, chí sua kee va'a tiñu sá'a-ró, jíin tú'un júku'un iní-ro cuenta Jító'o-yo Jesucristo. ⁹ Ko ñayivi tú sá'a súan, kákuáá-i, te kákuáá ndí-i, te a ñi naa iní-i ja ní nakacha-ya-í taká kuachi ñi sá'a-i onde sáá. ¹⁰ Ñáni, ja yúan ná kuítú xa'an iní-ro náva'a a koo seguro ja ní kana-ya xiní-ro jíin ja ní káji-ya róo. Chí nú súan sá'a-ró táká tiñu yá'a, te má júngava kuti-ro. ¹¹ Yúan-na te kundéé-ró kivi-ró iní ñuu máá Jító'o-yo Jesucristo, I'a náma yóo, te yúan tá'ú-yá tiñu ní káni. ¹² Ja yúan tú júkuñi-ri ja xndáku-ri tu'un yá'a nuu-ro, vasa a kájiní-ro, te vasa a ká'jin ñi'in-ró jíin tú'un ndaa kákandíja-ró vína. ¹³ Chí jáni iní-ri ja ío va'a ja xndáku-ri nuu-ro nini chakú-ga-ri vína, náva'a a ndukanda iní-ro, ¹⁴ chí jini-ri ja á yani sí-ga-ri yiki kúñu-ri yá'a, nátu'un ñi kastu'ún máá Jító'o-yo Jesucristo nuu-ri. ¹⁵ Te júku ñi'in-ri xndáku-ri nuu-ro, náva'a a nú a ñi jí'i-ri, te ñi'in-ro modo ja nené ná núku'un iní-ro táká tu'un yá'a.

Tu'un ñayivi ní kájiní jíin núu

¹⁶ Chí tú ní káka'an-ri cuento ja ní katava ñúkuún máá-i, ná ñi kakastu'ún-ri tu'un máá Jító'o-yo Jesucristo nuu-ro, ndasa ndii-ya jíin fuerza. Chí ñi kájiní jíin núu-ri ndasa I'a ñá'nu kúu-ya. ¹⁷ Chí máá Táa-ya Dios, ñi ka'an jíñú'ún-yá jíin-yá, te ñi sañá'nu-ya Jesús. Chí ichi ándíví ní ka'an ñin tu'un jíin-yá: Ya'a kúu Se'e-ri ja kúndá'ú iní-ri, te kúsí iní-ri jíin-i. Achí. ¹⁸ Te ruu, ná ñi ká'jin tútu-rí jíin-yá xiní máá yúku íi, te ñi kájiní so'o-ri tu'un yá'a ja ní kii ichi ándíví. ¹⁹ Te suni kájiní-yo tú'un ñi kaka'an cháa ñi kájiní tu'un Dios onde sáá, te vína a ñi kukútu vá'a-ga tu'un. Te tu'un-ún kúu nátu'un ñin luz ja stúun ñuñáa. Núsáa te ná chú'un iní-ro tú'un-ún onde kundijin te stúun lucero iní añú-ro. ²⁰ Ko

xna'an-ga ná kuní-ro já ñn ñayivi ma kúu juku'un iní-i ni ñn tu'un ká'an tutu ij jín fuerza máa-i. ²¹ Chi chaa ni kajani tu'un Dios, tú ní kájani-de tu'un ja kúu iní máa-de, chí sua ni kajani-de tu'un Dios ni sá'a Espíritu jín-de.

2

Sikí cháa stá'an tu'un xndá'ú

¹ Ko ma'ñú ñayivi-ún ni ka'io chaa ni kajani tu'un xndá'ú. Te suni súan jukuini chaa stá'an tu'un xndá'ú ma'ñú-ró. Te skívi sa'í-de sa'an ja náa-ro sá'a. Te ma kuátú'ún-de ja ní nakuaan Jito'o-yo-dé, chí sua xnáa yachí-de máa-de.

² Te kua'a cháa kúndikin-de ichi kuáxán kája'an-de. Te ja sikí cháa-ún te kuaku nchaa-i koto-i ichi ndáa. ³ Te ja too iní-de jíná'an-de te xndá'ú-de róó, náv'a sanaa te ni'jin-dé xu'ún sikí-ro. Ko ma kúkuéé kivi tá'nu ndatu-de, ni tú kixí tundó'o naa-dé. ⁴ Chí Dios, tú ní kúndá'ú iní-ya ndájá'a-ya ja ní kasá'a kuachi, chí sua ni ju'ni-ya-i jín cadena ñuñáa, te ni súngoyo-ya-i onde iní infierno.

Yúan ni taan tú'a-ya-i onde chaa juicio. ⁵ Te ni tú ní kúndá'ú iní-ya ñuyivi áná'an, chí sua ni skúun-ya saú xáan sikí ñayivi káñáa. Ko Noé, chaa ni jani tu'un ndaa, ni ndito va'a-ya-dé jín usiá-ga ñayivi. ⁶ Te ni nakuxndú-ya sikí ñúu Sodoma jín ñúu Gomorra ja ní naa-i. Te ni nduu máa nán-na yaa ní sá'a-ya. Te súan ni kuu-i ñin ejemplo nuu táka-ga ñayivi já tú kákuñi chíñú'ún Dios. ⁷ Ko Lot, ni kuu-de chaa ndaa te ni nduku'á iní-de ja ní jini-de nuu tíñu kuáxán ní kasá'a ñayivi ñáa-ún. Te ni nama-ya-dé. ⁸ Chi chaa ndaa yúan, ni nchaa-de ma'ñú ñayivi-ún, te ni jini-de te ni jini so'o-de tíñu ñáa ni kasá'a-i. Te ndita'an kivi ní nduku'á iní-de ja súan ni kasá'a-i, chí ni jo ndaa iní añú-de.

⁹ Te nú súan ni jo, núsáa te nú vai tundó'o sikí ñayivi káchiñú'ún-i máa Tatá Dios, te jini-ya náma-ya-i, te chíndasu-ya ñayivi ñáa, náv'a a ndo'o-i kivi cháa juicio. ¹⁰ V'í-gá ndo'o ñayivi kásá'a tíñu ja kaní iní máa-i, chí chá'an xáan kájika kuáxán-i, te káské'ichi-i ñayivi kátá'ú tíñu. Ñayivi ní'in iní kákuu-i, te kásá'a-i ja kúu iní máa-i, te tú káyu'ú-i ká'an ndiva'a-i sikí já kákuñá'nu. ¹¹ Ni máa ndájá'a-ya, vasa ñá'nu-ga-ya jín fuerza jín tíñu kándiso-ya, ko tú káka'an ndiva'a-ya sikí yúan núu máa Tatá Dios.

¹² Ko ñayivi yá'a, káka'an ndiva'a-i sikí já tú káju'ku'un iní-i, te kákuu-i nátu'un kiti yúku ja ní káka-ti náv'a a kunu'ni-ti te kuu-ti. Te súan naa ñayivi-ún sá'a yaku-i, ¹³ chí kii tundó'o sikí-i kuachi tíñu ñáa kásá'a-i. Chí máni sikí tú'un siñ iní kájata'an iní-i ndita'an kivi. Ñayivi kíni ñayivi chá'an kákuu-i. Te nini káye-e-i jín-ró jíná'an-ró, te kákusiñ xáan iní-i káxndá'ú-i róó. ¹⁴ Te jí'vá-i sikí tú'un ísiki ncháa tá'an. Te tíndí-i sikí kuáchi. Te skaní-i iní ñayivi tá'ya iní. Te bueno too iní añú-i, te se'e tasi kákuu-i.

¹⁵ Ni kasá-i ichi ndóó. Te ni kasana-i. Te ni kandikin-i ichi Balaam, se'e Beor. Chí chaa-ún ni kusí iní-de jín yá'u tíñu ñáa ni sá'a-de. ¹⁶ Ko ñn burro, vasa kiti ndíso kiti ñ'ín kúu-ti, ko ni ka'an-ti nátu'un ñn ñayivi. Te ni kana jín-ti nuu-dé.

Te súan ni jasú-ti núu tíñu kátachi ndúkú sá'a chaa jáni tu'un-ún. ¹⁷ Ñayivi-ún kákuu-i nátu'un sókó íchí. Te suni kákuu-i nátu'un viko já ndéché-ni jín tachí. Ko ío tú'a ñuñáa lúchi túun nuu kúxiyúku-i ní káni. ¹⁸ Chí kásavixi-i máa-i jín tú'un sáni kákana-i. Te jín tíñu kaní iní máa-i te káñu'ún-i sava-ga chaa ja ná káka kuáxán-de, vasa a ni kajinu ndija chaa-ún ni kajito-de ñayivi kásá'a tíñu ñáa. ¹⁹ Te máa-i, vasa kákeyu'u-i ja ndúu libre chaa-ún, ko kájatíñu máa-i nuu tíñu ñáa. Chí nú ni yuji ñn chaa ni sá'a inga chaa, yúan-na te kuatíñu-de nuu cháa ni kundéé jín-de-ún. ²⁰ Chí ni kajini-de nuu máa Jito'o-yo Jesucristo, te

nj nama-ya-dé, te nj kaxuxio-de nuu tíñu chá'an ío inj ñuyívi. Te nú ndívi tuku-de inga jínu nuu tíñu chá'an-ún, te a nj kayuji-ní-de nú súan. Te ñáá xaan-gá kendoo-de ja sándi'í-na vásá já xnáñúú. ²¹ Chj va'a-ga kendoo-de nú tú ní kájiní-de ichi ndáa, nasu já á nj kajiní-de, te káské'ichj-de tíñu ij já ní tá'ú-ya nuu-dé. ²² Te nj kata'an-de nátu'un ká'an ndija ñn tu'un aná'an: Ti'ina, nj nakaji-tí ja ní nduxian-tj. Te kuchí, vasa a nj ndundoo-tj, ko nj nakñn-tí máá-tí nuu ndé'yu.

3

Tu'un nj keyu'u-ya ncháa-ya

¹ Ñáñi máñi, ya'á kúu carta uu cháa-ri nuu-ro vína, te jín ndéndúú xndáku-ri nuu-ro náv'a ná ndúkandá inj-ro, chj ío káji xini-ro. ² Náv'a ná núku'un inj-ro táka tu'un nj kaka'an cháa nj kajani tu'un Dios onde sáá, jín tíñu nj tá'ú Jító'o-yo, I'a náma yóó, ja ní ka'an-ya jín yú'u cháa kákuu apóstol nuu-ro. ³ Tu'un ya'a ná kuní-ro xná'an-ga, ja onde sandi'í-na te chaá cháa sákátá jín tú'un kátá-de. Te sá'a-de taká ja kákanj inj máá-de. ⁴ Te kachj-de: Naja tú ncháa-ya nátu'un nj keyu'u-ya. Chj onde kivi ní kaji'j ndíyi táa-yo, te taká ndatíñu ya'a tú ní sama kuti onde kivi ní kejá'a-ya nj sá'a-ya ñuyívi, achj-de. ⁵ Chj kájasu-de nuu jiní tuní-de, náv'a tú kunj-de ja ío andívi onde aná'an, te jín tú'un Dios nj kuv'a a ñuyívi jín ndúcha má'ñú máá ndúcha-ún. ⁶ Te suni jín ndúcha-ún nj naa ñuyívi aná'an, chi nj sa'u chji nducha-ún. ⁷ Ko andívi jín ñuyívi ío vína, suni súan jín tú'un máá-ya te yindasu tu'a náv'a a kayu jín ñu'un kivi cháa juicio. Te suni kivi-ún naa táka ñayivi tú káchiñú'ún Dios. ⁸ Ko róó ñáñi máñi, ma náa ini-ro tú'un ya'a jíná'an-ró. Chj ñn kivi jín máá Jító'o-yo, nátu'un mil-ni kuiá kúu. Te mil kuiá nátu'un ñn kivi-ni kúu. ⁹ Tú kú'uun inj máá Jító'o-yo sikí tú'un nj keyu'u-ya-ún, nátu'un kájanj inj sava ñayivi. Chj sua ío paciencia inj-ya núu-yo, tú kuní-ya já náa ní ñn-yó, chj sua ndí'i-yó ná nákanj inj-yo kunj-ya. ¹⁰ Ko kivi máá I'a kúu Tatá Dios chaá nátu'un ñaku'í ná ákuáa. Te kivi-ún nj'in xaan, te naa andívi, te taká ndatíñu andívi ndí'i kayu te nducha. Te ñuyívi jín táka ndatíñu ío, ndí'i kayu. ¹¹ Te nú súan nduxiá taká ndatíñu ya'a, núsáa te jínu ñu'ún já káka ndoo-ró te chiñú'ún-ró-ya. ¹² Nini káindatu-ró, te kásatíñu-ró náv'a a yachj chaá máá kivi Dios. Te kivi-ún kayu andívi te nducha-ni. Te taká ndatíñu andívi nducha jín ñu'ún. ¹³ Ko máá-yó, káindatu-yó andívi jáá jín ñuyívi jáá, nátu'un nj keyu'u-ya. Te yúan koo máni tíñu ndaa. ¹⁴ Ñáñi máñi, a káindatu-ró cháa tu'un ya'a. Ja yúan ná ndúkú ndéé vá'a-ró já ní'in-ya róó, ja tú káchá'an ini-ro, ni ja tú na kuachi-ró kóo. Ni ja tú kánaá-ro. ¹⁵ Te ná kuní-ro já núu-yo ío paciencia inj máá Jító'o-yo, te ja yúan káku-yó. Chj ñañi-yo Pablo ja maní-yo jín-de, suni súan nj chaa-de tutu nuu-ro. Chi nj stá'an-ya tú'un ndíchí núu-dé. ¹⁶ Suni súan yóso tú'un ya'a nuu táka carta nj chaa-de. Te nuu carta-de-ún ío yakú tu'un yí ja tú kájuku'un yachj inj-yo jín. Te ñayivi tú tu'a jín ñayivi tá'ya inj, kásama-i tu'un yí yúan. Nátu'un kásama-i sava-ga tutu ij. Te ja yúan káxnáa-i máá-i. ¹⁷ Ko róó ñáñi máñi, onde jín tiempo te a kájiní-ro tú'un ya'a. Núsáa te koto-ró máá-ró, náv'a a tú kukuu-ró jín kuáchi kásá'a ñayivi ñáá, chj sanaa te jungava-ró já tuká ká'jin nj'in-ró. ¹⁸ Chj sua ná ndea tu'un luu-ya ini-ro. Te ná júku'un-ga

in̄i-ro tú'un máá Jító'ḡ-yḡ Jesucristo, I'ḡ náma yóó. Te ná nákana jaa-yó-yá vina,
te suni súan n̄í káni n̄í kuiá. Súan ná kóo. Amén.

LA PRIMERA EPISTOLA UNIVERSAL DE SAN JUAN APOSTOL YA'A KUU CARTA HIN JA NI CHAA SAN JUAN APOSTOL NUU TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

Tu'un máa-yá ni jini Juan

¹ Tu'un kájani-ri kúu tu'un máa I'a ni jo onde xnáñúú. Te ni kajini so'o-ri ni ka'an-ya. Te ni kajini-ri nuu-yá jín ndúchi-rí. Te ni kaké'é-rí-ya jín ndá'a-rí. Te máa-yá kúu tu'un kuchaku-yo. ² Te I'a-ún chakú-yo sá'a-ya, ni kenda ndijin-ya. Te ni kajini-ri nuu-yá. Te kájani ndaa-ri tu'un-ya. Te kákastu'un-rí nuu-ro ndasa kuchaku-ro ní káni jíná'an-ró sá'a-ya. Chi ni kanchaa-ya jín máa Táa-yo Dios. Te ni kenda ndijin-ya nuu-yo. ³ Ja ní kajini-ri jín já ní kajini so'o-ri-ún, yúan kákastu'un-rí nuu-ro, nává'a suni máa-ró, ñn núú-ni koo iní-ro jín-rí. Te máa-rí, ñn núú-ni ká'io iní-ri jín máa Táa-yo Dios jín Sé'e-ya Jesucristo. ⁴ Te tu'un yá'a káchaa-ri nuu-ro nává'a kusíi xáan iní-ro jíná'an-ró.

Ja ndíi ncháa Dios jín já jánchaa-yá kuáchi-yó

⁵ Te ya'á kúu tu'un ni kajini so'o-ri ni ka'an-ya. Te tu'un-ún kájani-ri nuu-ro: Máa Dios kúu luz. Te nuu ncháa máa-yá, tú kuti na ñuñáa ío. ⁶ Nú káka'an-yo já ñn núú-ni ká'io iní-yo jín-yá, te kájika kuu-yó ichi ñuñáa. Yúan-na te káxndá'ú-yo, te tú káka'an ndaa-yo. ⁷ Ko nú kájika-yó ichi ñúndijin nátu'un máa-yá kánchaa-ya ñúndijin, yúan-na te ñn núú-ni ká'io iní-yo jín-yá. Te niñi máa Sé'e-ya Jesucristo nda'va taká kuáchi-yó. ⁸ Nú káka'an-yo já tú na kuáchi kándiso-yó, te káxndá'ú-yo máa-yó já súan, te tú ñú'un tu'un ndaa iní-yo. ⁹ Te máa-yá, I'a skíkuu, I'a va'a kúu-ya. Ja yúan nu nakani ndaa-yo kuáchi-yó, te sá'a-ya táká'nu iní nuu kuáchi-yó, te sándoo-yá yóo kuanchaa-ya táka ja ñáá ñú'un iní-yo. ¹⁰ Te nú ka'an-yo já tú na kuáchi ní kásá'a-yó, te nátu'un kánasá'a-yó-yá ñn I'a ká'an tu'un tú'ún, te tu'un máa-yá na tú ñú'un iní-yo.

2

¹ Súchi, taká tu'un yá'a cháa-ri nuu-ro, nává'a ma sá'a-ró kuáchi jíná'an-ró. Ko nú ndé ñn-ró sá'a kuáchi, te ío ñn I'a ká'an ja'a-yo núu máa Táa-yo Dios. Jesucristo, I'a ndaa kúu-ya. ² Te onde jín niñi máa-yá jánchaa taká kuáchi-yó jíná'an-yó. Te nasu máa ñn kuáchi máa-yó, chi suni jánchaa kuáchi ní ñúyivi. ³ Nú skíkuu-yó tiñu tá'ú-yá nuu-yo, yúan-na te jini ndaa-yo já kajini-yo-yá. ⁴ Te nú ñn cháa ka'an-de: Ruu, chi jini-ri-ya. Te nú tú skíkuu-de tiñu tá'ú-yá, cháa yúan, cháa xndá'ú kúu-de, te tú ñú'un tu'un ndaa iní-de. ⁵ Ko cháa skíkuu tu'un-ya, jandaa ja iní máa-de ni yija va'a tu'un kúndá'ú iní Dios. Ja yúan kajini-yo nú kánchaa-yo jín-yá xí túu. ⁶ Nú ká'an ñn cháa ja ncháa-de jín-yá, kánúú káka-de nátu'un ni jika máa-yá.

Tu'un jáa tá'ú tiñu nuu-yo

⁷ Ñani máni, nasu tiñu jáa tá'ú-rí nuu-ro, chi tiñu ja á kánava'a-ró ondé ni kejá'a kúu. Te tiñu-ún ja tá'ú-rí nuu-ro kúu tu'un ni kajini so'o-ró ondé kivi ní kejá'a. ⁸ Ko suni tá'ú-rí ñn tiñu jáa núu-ro, ja kúu tu'un ndaa ío iní máa-yá jín iní máa-ró. Chi ñuñáa, a já'a kua'an. Te stúun máa luz ndija nuu-yo vína.

⁹ Nú ñin cháa jito u'u-de ñani-de, cháa-ún kánde-de ñuñáa, vasa a ká'an-de ja kánchaa-de ñundijjin. ¹⁰ Cháa ja kúndá'ú iní-de ñani-de, kánde-de ñundijjin. Te tú náyu'ú ni ñin ñayivi sá'a-de. ¹¹ Ko cháa jito u'u-de ñani-de, kánde-de ñuñáa. Te ñuñáa jka-de, te tú jiní-de ndé nuu kí'in-de. Chi ñi kukuáa-de ñi sá'a ñuñáa-ún. ¹² Súchi jíná'an-ró, cháa-ri tutu yá'a nuu-ro chi ja sikí Jesucristo te ñi sá'a Dios tuká'nu iní-ya núu taká kuachi-ró. ¹³ Róo táa jíná'an-ró, cháa-ri tutu nuu-ro, chi kájiní-ro I'a kúu onde xnáñúú. Róo cháa súchi jíná'an-ró, cháa-ri tutu nuu-ro, chi a ñi kundéé-ró jín kuí'na. Súchi, cháa-ri tutu nuu-ro, chi kájiní-ro núu máa Táa-yo Dios. ¹⁴ Róo táa jíná'an-ró, cháa-ri tutu nuu-ro, chi kájiní-ro I'a kúu onde xnáñúú. Róo cháa súchi jíná'an-ró, cháa-ri tutu nuu-ro, chi ká'io ñi'in-ró, te tu'un Dios ñú'un iní-ro, te a ñi ká kundéé-ró jín kuí'na. ¹⁵ Ma kóo maní-ro jín ñuyivi, ni taká ndatíu ja ío iní ñuyivi. Chi nú ndé ñin cháa maní-dé jín ñuyivi, te tú kúu koo maní-dé jín máa Táa-yo Dios. ¹⁶ Chi taká ja ío iní ñuyivi kúu modo yúkú ja kaní iní máa-yó, jín ja kaní iní nduchi-yo, jín ja sáviyi-yo máa-yó. Yuán nasu onde nuu máa Táa-yo Dios vai, chi cuenta ñuyivi kákuu. ¹⁷ Te naa ñuyivi jín taká ja kákaní iní-yo. Ko cháa sá'a ja kúu iní máa Dios, kundij-de ñí káni.

Cháa jito u'u Cristo

¹⁸ Súchi, a kuandí'i kivi. Te a ñi kajini tu'un-ró ja kí máa ja xín tíu jito u'u Cristo. Te onde vina, a ñi kenda tiní ñayivi kábito u'u-ya. Te ja yuán kájiní-yo ja á kuandí'i kivi. ¹⁹ Nuú máa-yó ní kenda-i kája'an-i. Ko nasu tá'an-yó kákuu-i. Chi nú tá'an-yó kákuu-i, kendo ndija-i jín-yó núú. Ko ñi kenda-i kája'an-i náv'a a kuní ndijjin-yo núu-i ja nasu tá'an-yó kákuu-i. ²⁰ Ko máa I'a ii, ñi j'i-yá róo jín Espíritu Santo. Te kájiní-ro taká tu'un. ²¹ Nasu cháa-ri tutu yá'a nuu-ro ja nátu'un tú kájuku'un iní-ro jín tú'un ndaa, chi sua kájuku'un iní-ro jín, jiní-ri, chi tú kuti ní ñin tu'un tú'un ío nuu tú'un ndaa. ²² Ndé ja xín tú'un xndá'ú, suu ja tú játu'un ja Jesús kúu máa Cristo. Yuán kúu ja jito u'u Cristo, chi tú játu'un ja kúu máa Táa-yo Dios jín Sé'e-ya. ²³ Taká cháa tú játu'un-de máa Sé'e, suni tú ká'jin-de jín máa I'a kúu Táa. Te cháa játu'un-de máa Sé'e, suni ká'jin-de jín máa I'a kúu Táa. ²⁴ Núsáa te tu'un ñi kajini so'o-ró onde xnáñúú, ná kendo tu'un-ún iní-ro jíná'an-ró. Te nú jín-ró kánchaa tu'un ñi kajini so'o-ró onde xnáñúú-ún, yuán-na te suni kuxiukú máa-ró jín máa Táa-yo jín Sé'e-ya. ²⁵ Te ya'á kúu tu'un ñi keyu'u-yá nuu-yo: Ja kúchaku-yo ñí káni. ²⁶ Tu'un yá'a cháa-ri tutu nuu-ro ja kástu'ún-rí cuenta sikí ñayivi kándúkú xndá'ú róo jíná'an-ró. ²⁷ Ko ñi j'i-yá róo jín Espíritu Santo, te kánchaa máa Espíritu iní-ro jíná'an-ró. Te tú kájinu ñú'un-ró ja stá'an ni ñin ñayivi nú-ro, chi máa Espíritu kúu ja stá'an taká tu'un nuu-ro, te stá'an tu'un ndaa, tú xndá'ú kuti. Núsáa te kuxiukú-ró jín-yá, nátu'un ñi stá'an máa Espíritu nuu-ro. ²⁸ Te vina súchi, ná kuxiukú ní'in-ró jín-yá, náv'a a nú ñi kenda ndijjin-ya, te ma yú'ú-yo, ni ma kúu nuu-yo núu-yá kivi ncháa-ya. ²⁹ Te nú kájiní-ro ja I'a ndaa kúu-ya, te suni ná kuní-ro ja taká ñayivi kásatíu ndaa, onde nuu máa-yá ñi kákuu-i.

3

Tu'un se'e Dios

¹ Ná kúná'an-ró sikí máa Táa-yo, ndasa ñi kundá'ú xaan iní-ya yóo, ja ná kúnání-yó sé'e Dios. Te yuán kákuu ndija-yó. Ja yuán tú jiní ñayivi ñuyivi

núu-yo, ch̄i tú ní jiní-i nuu máá-yá. ² Ñáñi máñi, vina a kákuu-yó sé'e Dios, te té cha'an-ga kun̄i-yo ndasa koo-yó. Ko a kájin̄i-yo já nú n̄i kenda ndijin̄-ya, te nduu-yó nátu'un káa máá-yá. Ch̄i kun̄i-yo núu-yá ndasa káa-ya. ³ Te taká cháa ja súan káñukuu in̄i-de-ya, sándoo-de máá-de nátu'un ío ndoo máá-yá. ⁴ Cháa sá'a kuachi, suni stív̄i-de ley, chi kuachi-ún kúu ja s̄jita ley. ⁵ Te kájin̄i-ro já ní kenda ndijin̄-ya náv̄a'a nda'va-ya kuachi-yó. Te tú na kuachi ndíso-ya. ⁶ Ñayivi kánchaa j̄ín-yá, tú sá'a-i kuachi. Te ñayivi sá'a kuachi, tú ní ndé'é-i nuu-yá, ní tú ní jiní-i nuu-yá. ⁷ Súchi j̄íná'an-ró, ní ñin-de ma xndá'ú-de róo. Cháa sá'a tiñu ndaa, cháa ndaa kúu-de, nátu'un l'a ndaa kúu máá-yá. ⁸ Te cháa sá'a kuachi, se'e kui'na kúu-de. Ch̄i kui'na, sá'a kuachi vai onde xnáñúú. Ja yúan ní kii Se'e Dios ja xnáa-yá taká tiñu sá'a kui'na. ⁹ Cháa kúu se'e Dios, na tú sá'a-de kuachi, ch̄i tata-ya kánchaa in̄i-de. Te ma kúu sá'a-de kuachi, chi se'e Dios kúu-de.

Tu'un se'e kui'na

¹⁰ Súan ná kun̄i-yo ndéja kúu se'e Dios j̄ín se'e kui'na. Taká cháa ja tú sá'a-de tiñu ndaa, j̄ín já tú kundá'ú in̄i-de ñani-de, nasu se'e Dios kúu-de. ¹¹ Chi ya'á kúu tu'un ja ní kajini tu'un-ró ondé xnáñúú: Ja ná kundá'ú in̄i-yo tá'an-yó. ¹² Te ma sá'a-yó nátu'un n̄i sá'a Caín, ja ní kuu-de se'e kui'na, te n̄i ja'ni-dé ñani-de. Te naja ní ja'ni-dé ñani-de. Kuachi ja máni tiñu ñáá n̄i sá'a-de, te ñani-de n̄i sá'a tiñu ndaa. ¹³ Ma nánaa in̄i-ro ñani, te nú ñayivi ñuyivi j̄ito u'u-i róo j̄íná'an-ró. ¹⁴ A kájin̄i-yo já á n̄i kaku-yó já kúu-yo, te n̄i naja'a-yó núu kúchaku-yo, ch̄i kákundá'ú in̄i-yo ñani-yo. Te cháa ja tú kundá'ú in̄i-de ñani-de, cháa-ún kánde-de nuu kúu-de. ¹⁵ Cháa j̄ito u'u ñani, cháa já'ni ndíyi kúu-de. Te a kájin̄i-ro já ní ñin cháa já'ni ndíyi, ma náni'in tá'u kúti-dé kúchaku-de ní káni. ¹⁶ Ja yúan jin̄i-yo ndasa sá'a tu'un kundá'ú in̄i. Ch̄i Cristo, ní j̄i'ya ja yóo. Te máá-yó, suni súan j̄inu ñú'ún kúu-yo já tá'an-yó. ¹⁷ Ko cháa ja kúká-de j̄ín ndátíñu ja ío in̄i ñuyivi, nú jin̄i-de tá'an ñani-de t̄undó'o, te nú sáxi-de onde j̄ín in̄i añú-de, núsáa te á ncháá tu'un kundá'ú in̄i Dios in̄i-de xí túu. ¹⁸ Súchi, ma kundá'ú in̄i-yo j̄ín tú'un ká'an-ni-yó, ní j̄ín yú'u-yo, ch̄i sua ná kundá'ú ndija in̄i-yo ondé j̄ín tiñu kásá'a-yó. ¹⁹ Ja yúan te kun̄i-yo já kákuu-yó sé'e tu'un ndaa, te kunda in̄i añú-yo núu-yá, ²⁰ nú añú-yo kána j̄ín núu-yo. Ch̄i Dios, ñá'nu-ga kúu-ya vása añú-yo, te jin̄i ndi'i-ya taká naún kúu. ²¹ Súchi máni, nú añú-yo tú náku-xndíi sik̄i-yo, yúan-na te tuká yú'ú-yo núu Dios, ²² te taká naún kájk̄an-yo núu-yá, te ku'a-ya núu-yo, ch̄i kájdant̄u-yo taká tiñu tá'ú-yá nuu-yo. Te kásá'a-yó taká tiñu ja kúsi in̄i-ya j̄ín. ²³ Te ya'á kúu tiñu tá'ú-yá: Ja ná kándja-yó núu Sé'e-ya Jesucristo, te ná kundá'ú in̄i-yo tá'an-yó nátu'un n̄i tá'ú-yá tiñu nuu-yo. ²⁴ Te taká ñayivi sk̄ikuu tiñu tá'ú-yá, káxiukú-i j̄ín Dios, te Dios kánchaa-ya j̄ín-i. Te j̄ín tú'un yá'a kájin̄i-yo já ncháá máa-yá j̄ín-yó j̄ín máá Esp̄iritu ja ní ja'a-ya núu-yo.

4

Modo kun̄i-yo s̄in s̄in tu'un

¹ Ñáñi máñi, ma kándja-ró taká tu'un. Ch̄i ná kóto nchaa-ro taká tu'un te nú onde nuu Dios vai xí túu. Ch̄i kua'a ñayivi kájin̄i tu'un tú'ún, n̄i kenda koyo-i in̄i ñuyivi. ² J̄ín tú'un yá'a ná kun̄i-ro ndéja kúu máá Esp̄iritu Dios: Taká tu'un ja ká'an ndaa ja ní kii Jesucristo j̄ín yiki kúñu-ya, te suu onde nuu Dios vai. ³ Te taká tu'un ja tú ká'an ndaa ja ní kii Jesucristo j̄ín yiki kúñu-ya, nasu núu

Dios v̄ai. Te yuán kúu tu'un jíto u'u Cristo, ja ní kajini tu'un-ró já kíi, te vina a kándeé in̄i ñuyivi. ⁴ Súchi jíná'an-ró, se'e Dios kákuu-ró. Te ni kundée-ró jíin yuán. Chi ñá'nu-ga kúu I'a kánchaa in̄i máa-ró nasu yuán já kánchaa in̄i ñayivi ñuyivi. ⁵ Máa-i kákuu se'e ñuyivi. Ja yuán káka'an-i tu'un ñuyivi. Te ñayivi ñuyivi jíni so'o tu'un káka'an-i. ⁶ Máa-yó kákuu se'e Dios. Te chaa jini nuu Dios, jini ná'in-de tu'un ká'an-yo. Ko ñayivi já násu sé'e Dios kúu-i, tú jíni ná'in-i tu'un ká'an-yo. Ja yuán kajini-yo ndasa kaa tu'un ndaa jíin tú'un ñáá.

Dios kúu máa tú'un kundá'ú in̄i

⁷ Ñani man̄i, ná kundá'ú in̄i-yo tá'an-yó, chi tu'un kundá'ú in̄i, onde nuu Dios v̄ai. Te taká ñayivi kundá'ú in̄i tá'an, se'e Dios kúu-i, te jini-i nuu Dios. ⁸ Te chaa ja tú kundá'ú in̄i-de tá'an-de, tú jini-de nuu Dios, chi Dios kúu máa tú'un kundá'ú in̄i. ⁹ Súan ni kenda ndijin ndasa kundá'ú in̄i Dios yóo. Chi ni táji-yá Se'e-ya, vasa máa tú'un-ni-i ío. Te ni kii Se'e-ya-ún in̄i ñuyivi yá'a, náv'a jíin máa-yá te kuchaku-yo. ¹⁰ Súan ío tu'un kundá'ú in̄i, chi vasa tú ní kákuu-man̄i-yo jíin Dios, ko ni kundá'ú in̄i-ya yóo. Te ni táji-yá Se'e-ya ní kii, náv'a a kuanchaa-ya taká kuachi-yó jíin niñi-yá. ¹¹ Ñani man̄i, nú súan kundá'ú in̄i Dios yóo, te suni súan nini ná kundá'ú in̄i-yo tá'an-yó núsáá. ¹² Ni in̄i chaa, tú ní jini kuti-dé nuu Dios. Ko nú kundá'ú in̄i-yo tá'an-yó, te Dios ncháa-ya jíin-yó, te tu'un kundá'ú in̄i-ya, a ni yija va'a in̄i-yo. ¹³ Ja yuán kajini-yo já ncháa-yo jíin-yá. Te ncháa-yo jíin-yó. Chi ni ja'a-ya Espiritu-ya nuu-yo. ¹⁴ Te a ni kajini-yo, te káka'an ndaa-yo, já máa Taa-yo Dios ni táji-yá Se'e-ya ní kii ja náma-ya ñayivi ñuyivi. ¹⁵ Nú ndé ñayivi ká'an ndaa ja Sé'e Dios kúu Jesús, yuán-na te ncháa Dios jíin máa-i, te máa-i jíin Dios. ¹⁶ Te yóo, a ni kajini-yo, te ni káandija-yó já Dios kundá'ú in̄i-ya yóo. Chi Dios kúu tu'un kundá'ú in̄i. Te chaa kundá'ú in̄i tá'an, ncháa-de jíin Dios. Te Dios ncháa-ya jíin-de. ¹⁷ Súan yija va'a tu'un kundá'ú in̄i-yo, náv'a a ma yú'ú-yo kivi kii juicio, chi natu'un kaa máa-yá, suni súan kándaá máa-yó in̄i ñuyivi yá'a. ¹⁸ Tu'un kundá'ú in̄i, tú ndiso tu'un yú'ú. Chi nú kundá'ú ndija in̄i-yo, te a ni jinu tu'un yú'ú kua'an. Chi tu'un yú'ú ndiso tundó'o. Chi nú yú'ú in̄i ñayivi, chá'an-ga yija va'a-i jíin tú'un kundá'ú in̄i. ¹⁹ Te yóo, man̄i-yo jíin-yá, chi ni kundá'ú in̄i-ya yóo xna'an-ga. ²⁰ Nú in̄i chaa ká'an-de: Ruu, chi man̄i-rí jíin Dios. Te nú jíto u'u-de ñani-de, chaa xnda'ú kúu-de nú súan. Chi chaa ja tú kundá'ú in̄i-de ñani-de ja á ni jini-de nuu, ndasa kuu kuman̄i-dé jíin Dios ja tú jini-de nuu-yá núsáá. ²¹ Te ni tá'ú-yá tiñu yá'a nuu-yo: Chaa man̄i jíin Dios, suni ná kundá'ú in̄i-de ñani-de.

5

Jiin tú'un kándija te kundée-yó

¹ Nú ndé ñayivi kándija-i ja Jesús kúu Cristo, Se'e Dios kúu-i, núsáá te ñayivi kuman̄i jíin máa I'a kúu Taa, suni kuman̄i-í jíin Sé'e-ya. ² Nú man̄i-yo jíin Dios te jándatu-yo taká tiñu tá'ú-yá, yuán kajini-yo já man̄i-yo jíin taká se'e Dios. ³ Chi ja man̄i-yo jíin Dios kúu ja ná kuándatu-yo tiñu tá'ú-yá, chi tiñu tá'ú-yá tú vee. ⁴ Chi taká ñayivi kákuu se'e Dios, kundée-i jíin ñuyivi, chi tu'un kándija-yó kúu fuerza ja kundée-yó jíin ñuyivi. ⁵ Ndéja kúu ja kundée jíin ñuyivi, suu ñayivi kándija ja Jesús kúu Se'e Dios, ñayivi-ún kúu-i. ⁶ I'a yá'a kúu Jesucristo, ni kii-ya jíin ndúcha jíin niñi. Nasu máa in̄i jíin ndúcha, chi jíin ndúcha jíin niñi. Te máa Espiritu ká'an ndaa ya'á, chi Espiritu kúu tu'un ndaa. ⁷ Chi ío un̄i ja ká'an ndaa

inĩ andíví. Máá I'á kúu Táa, máá Sé'e, jíin máá Espíritu Santo kákuu-ya. Te ndenúni I'á yá'a, ñn-ni-ya kúu. ⁸ Te ío unĩ ja ká'an ndaa inĩ ñyívi. Espíritu, jíin ndúcha, jíin niñi kákuu, te ndenúni ya'á, ñn-ni káka'an. ⁹ Nú játá'ú-yó tú'un káka'an ndaa chaá, naga ni kuu jíin tú'un ká'an ndaa Dios, ja ñá'nu-ga kúu, chi tu'un ká'an ndaa Dios kúu tu'un Se'e-ya. ¹⁰ Chaá kándija nuu Sé'e Dios, a jini ndaa máa-de. Te chaá tú kándija nuu Dios, nátu'un násá'a-de-ya ñn I'á xndá'ú, chi tú kándija-de tu'un ni ka'an ndaa Dios ja ní jani-ya tú'un Se'e-ya. ¹¹ Te ya'á kúu tu'un ndaa-ún: Ni ja'a Dios tu'un ja kúchaku-yo ñí káni, te Se'e-ya kúu I'á ndiso tu'un kuchaku-yo. ¹² Chaá kándija nuu Sé'e-ya, a ni ni'in tá'u-dé kuchaku-de. Ko chaá tú kándija nuu Sé'e-ya, tú ní ní'in tá'u-dé kuchaku-de. ¹³ Tu'un ya'a cháa-ri nuu róó, ñayivi kákandija nuu Sé'e Dios, náva'a ná kuni-ro ja á ni kani'in tá'u-ro kúchaku-ro ñí káni, náva'a kándija va'a-ró núu Sé'e Dios. ¹⁴ Ja yá'á chúndéé ini-yo ká'an-yo jíin-yá, chi nú jikán-yo ñn ndatíñu nuu-yá nátu'un kuni máa-yá, te jini ná'in-yá tu'un ká'an-yo. ¹⁵ Te nú kájiní-yo ja jini ná'in-yá tu'un ká'an-yo ñun ndatíñu kájikán-yo. Núsáá te a kájiní-yo ja ní'in-yo ja ní kájikán-yo-ún. ¹⁶ Nú ñn ñayivi jini-i sá'a ñani-i kuachi ja násu kuáchi kuu-de kúu, te ná ká'an nda'ú-i jíin-yá, te kuá'a-ya tú'un kuchaku-de. Ko máni nuu cháa ja násu kuáchi kuu-de kásá'a-de, áchí-ri. Ío kuáchi ja kúu-de, ko nasu ja'á yúán ká'an-ri ja ká'an nda'ú-yo jíin-yá. ¹⁷ Taká tiñu káñáá kúu kuáchi. Ko ío kuáchi ja násu kuáchi kuu-i kúu. ¹⁸ Kájiní-yo ja ñayivi kákuu se'e Dios, tú sá'a-i kuáchi. Chi ñn se'e Dios ndito va'a-i máa-i. Te kui'na, ma kúu ké'é-ún-i. ¹⁹ Te kájiní-yo ja sé'e Dios kákuu-yó. Te kui'na kúu ja tñn so'o ñí ñyívi. ²⁰ Ko a kájiní-yo ja ní kii Se'e Dios. Te kájuku'un iní-yo ní sá'a-ya, náva'a kuni-yo núu máá I'á ndaa. Te a káxiukú-yo jíin máá I'á ndaa, máá Sé'e-ya Jesucristo kúu-ya. Máa-yá kúu ndija Dios ndaa, te máa-yá kúu I'á kuchaku-yo ñí káni sá'a-ya. ²¹ Súchi, ná kúxio-ró núu ndosó. Súan ná kóo. Amén.

LA SEGUNDA EPISTOLA DE SAN JUAN APOSTOL YA'A KUU CARTA UU JA NI CHAA SAN JUAN APOSTOL NUU TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

Siki ichi ndaa jín tú'un kúndá'ú inji tá'an

¹ Máa-ná kúu máa cháa ñá'nu-ga. Te cháa-ná tutu yá'a nuu ní, ña'an ní kaji-ya. Te kúndá'ú ndija inji-ná ní. Te nasu máa ñn-ná, chi suni taká ñayivi kájiní tu'un ndaa. ² Chi ñú'un tu'un ndaa inji-yo. Te kunchaa jín-yó taká kivi. ³ Tu'un luu ío inji, jín tú'un sá'a tuká'nu inji, jín tú'un kuaká'nu inji, ja vái onde nuu máa Táa-yo Dios jín núu Sé'e-ya Jesucristo, ná koo ndija inji-ní jín tú'un kúndá'ú inji. ⁴ Xaag kúsiñ iní-ná, chi ñi ñi'ná tu'un ja kájika ndaa se'e-ní jíná'an-i, natu'un ñi tá'ú tiñu máa Táa-yo Dios nuu-yo. ⁵ Te vina nana, tú cháa-ná tutu yá'a ja tá'ú-ná ñn tiñu jáa núu-ní. Chi sua ká'an nda'ú-ná jín-ní siki tú'un ñi ñi'n-yo onde xnáñúú, ja ná kúndá'ú inji-yo tá'an-yo. ⁶ Te ya'á kúu tu'un kúndá'ú inji, ja ná káka-yo natu'un ñi tá'ú-yá tiñu nuu-yo. Ya'á kúu tiñu ñi ta'u núu-ní: Ja ná káka-ní jín tú'un-ún, natu'un ñi kajini so'o-ní onde xnáñúú.

Siki ja xndá'ú

⁷ Chi kua'a ñayivi káxndá'ú ñá'an, vai koyo-i inji ñuyivi. Te ñayivi-ún, tú kaja'a-i tu'un ja ní kii Jesucristo jín yiki kúñu-ya. ñn ñayivi súan kúu ñayivi xndá'ú ñá'an. Te ñayivi jito u'u Cristo kúu-i. ⁸ Koto va'a-ní máa-ní jíná'an-ní, nává'a tú xnáa-ní tiñu ñi kasa'a-ní. Chi sua ná ñi'n vá'a-ní ya'u-ní. ⁹ Nú ndé ñayivi sáni'in inji-i, te tú jiku-i jín tú'un Cristo, tú ncháa Dios jín-i. Te nú ndé ñayivi jiku jín tú'un Cristo, ncháa máa Táa-yo jín Sé'e-ya jín-i. ¹⁰ Te nú ñn ñayivi jáa-i nuu-ní, te tú ndiso-i tu'un yá'a, ma kuatá'ú-ní-i kunchaa-i inji ve'e-ní, ni ma ká'an-ní sa'an kúta'u jín-i. ¹¹ Chi ñayivi ká'an jín-i, chindéé tá'an jín-i siki tiñu ñáa sá'a-i-ún. ¹² Vasa ío kua'a tú'un chaa-ná nuu-ní, ko tú kuni-ná ka'an-ná jín-ní jín tutu jín tinta, chi ñúkuu inji-ná jaa-ná nuu-ní jíná'an-ní. Te ndatu'ún jín yú'u-yo, nává'a ná kúsiñ xáan iní-yo. ¹³ Taká se'e ku'u-ní, ja ní kaji-ya, káka'an-i ja ná sándéé iní-ní. Súan ná koo. Amén.

LA TERCERA EPISTOLA DE SAN JUAN APOSTOL YA'A KUU CARTA UNI JA NI CHAA SAN JUAN APOSTOL NUU TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

Chaa kájika jín tú'un ndaa

1 Máa-ri kúu máa cháa ñá'nu-ga. Te cháa-ri tutu yá'a nuu-ro Gayo máni, chi kúndá'ú ndija iní-ri róó. ² Náni máni, kuní-ri ja bueno ná kí'in taká tiñu sá'a-ró, jín ja ná kéndoo ndée ndánu-ro, nátu'un ni kéndoo va'a añú-ro. ³ Jandáa ni kusii xáan iní-ri kiví ní chakoyo ñani-yo, chi ni kanakani-de tu'un-ró núu-ri, ndasa bueno ío ndaa tu'un ñú'un iní-ro, nátu'un jika ndaa-ro. ⁴ Tuká inga tu'un kusii iní-ri sá'a ná nuu yá'a, ja kúni tu'un-ri ja kájika ndaa se'e-ri jíná'an-i. ⁵ Náni máni, bueno sá'a-ró taká tiñu jíku-ró jián jín taká ñani-yo, vasa chaa jiká kákuu-de. ⁶ Chi chaa-ún, ni kajani-de tu'un-ró núu tíku'ni, ja vá'a kúndá'ú iní-ro. Te va'a sá'a-ró te nú chindée chítuu-ró-de chu'un ichí-ró-de, nátu'un kuní Dios. ⁷ Chi chaa-ún, maní-dé jín-yá, te ja yúan ní káki'in-de ichi kája'an-de, te tú káki'in-de ni in ndatíñu nuu ñayivi sijn nación. ⁸ Núsáa te yóó, nini ná kuatá'ú-yó cháa-ún, náva'a chindée tá'an-yó jín-de sikí tú'un ndaa.

Ja kájasu nuu tú'un va'a

⁹ A ni chaa-ri tutu nuu máa tíku'ni. Ko Diótfrefes, tú játá'ú-de tu'un ká'an-ri, kuachi ja kúñá'nu máa-de nuu-í kuní-de. ¹⁰ Núsáa te nú ja-ri te naxndáku-ri nuu-ro tiñu sá'a-de ja kátíluaká yu'u-dé, ndasa sátú'un-de sikí-ri. Te vasa a ká'an-de súan, ko tú kúva'a iní-de. Chi tú játá'ú-de ñani-yo kátájí-yó núu-dé, te jasú-de nuu ñayivi kákuni-i kuatá'ú-i-de. Te skúnu-de-i iní tiku'ni. ¹¹ Náni máni, ma sá'a-ró nátu'un kásá'a chaa ñáa, chi sua nátu'un kásá'a chaa va'a. Chaa sá'a tiñu va'a, se'e Dios kúu-de. Ko chaa sá'a tiñu ñáa, tú jini kuti-dé nuu Dios. ¹² Taká ñayivi kájani ndaa-i tu'un sikí Demetrio, te suni máa tú'un ndaa ká'an sikí-dé, te suni súan ká'an máa-ri. Te a kájiní-ro ja tú'un ká'an-ri ío ndaa. ¹³ Ío kua'a tú'un chaa-ri nuu-ro kuní-ri, ko tú kuní-ri chaa-ri jín tinta jín pluma. ¹⁴ Chi ñúkuu iní-ri ja yakú-na kiví te ja-ri nuu-ro. Yúan-na te ndatu'un jín yú'u-yo. ¹⁵ Ná kóo tu'un vindáa vinené jín-ró. Sándée iní-ro, áchi taká amigo yá'a. Te suni ka'an-ro jín taká amigo jian, ná sándée iní-i.

LA EPISTOLA UNIVERSAL DE SAN JUDAS APOSTOL YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN JUDAS APOSTOL NUU TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

¹ Máá-rí kúu Judas ñani Jacobo, te mozo Jesucristo kúu-ri. Te cháa-ri tutu yá'a nuu róo, ñayivi ní kana-ya xini, ja ní ndundoo-ró ní sá'a Táa-yo Dios. Te Jesucristo, ndíto va'a-ya róo. ² Tu'un kuaká'nu ini, jín tú'un vindáa vinené, jín tú'un kúndá'ú ini tá'an ná ndeá-ga nuu-ro sá'a-ya.

Ná kuíni ñi'in-yó jín tú'un kándja

³ Náni máni jíná'an-ró, xaan jítú ini-ri chaa-ri tu'un nuu-ro ndasa ni nama-ya yóo jíná'an-yó. Ko ni jini-ri ja jinu ñú'ún ja cháa-ri tutu nuu-ro ja má kuá'a-ró tú'un stív-i i tu'un kákandja-yó, ja ñin jínu-ni ni ja'a-ya tú'un-ún nuu ñayivi ndóo. ⁴ Chi yakú ñayivi, ni kivi koyo sa'i-i. Te tú káchiñú'ún-i Dios. Te ni kanasama-i tu'un luu ío ini Dios máa-yó, ni kanasá'a-i tu'un kuaxán. Te suni tú kájatá'ú-i máa Jíto'o-yo Jesucristo, ni Dios ja máa ñin-ni-ya tá'ú tíñu. Ko ñayivi yá'a, onde aná'an a ni kundaq ja tá'nu ndatu-i.

Dios kúu I'q sándaq tíñu siki cháa ñáa ij

⁵ Te vina, vasa a ni kajini va'a-ró, ko ná náxndaku-ri nuu-ro ndasa ni sá'a máa-ya. Chi vasa a ni nama-ya ñayivi ini ñuu Egipto, ko kúkuéé-ga, te ni xnáa-ya sava-i ja tú ní kákandja-i. ⁶ Te ndajá'a-ya ja ní kaskéndoo tíñu kándiso, te suni ni kaskéndoo ve'e káxiukú, ni ju'ni-ya ndajá'a-ún jín cadena ní káni, káxiukú chí ñuñáa onde kivi ká'nu ja cháa juicio. ⁷ Suni ni ndo'o ñuu Sodoma jín ñuu Gomorra jín sáva-ga ñuu ni ka'jin yani. Chi ñayivi ñú'ún, suni súan ni kajika téné-i, te sán kuñu kuaxán ní kándúkú-i. Te ñuu-ún kúu ñin ja ná kóto nchaq-yo, chi ni kando'o-i juicio nuu ñú'ún ní káni. ⁸ Te suni modo súan kásá'a ñayivi yá'a, chi jín tú'un ká'an jani jín-i, te kásáchá'an-i yiki kúñu-i, kásákátá-i nuu cháa ndíso tíñu, te káka'an ndiva'a-i siki ja kákuñá'nu. ⁹ Te Miguel, ndajá'a ñá'nu-ga, hora ja ní státá'an-ya jín kuí'na siki yiki kúñu Moisés, tú ní chundéé ini-ya nákuxndí-ya siki kuí'na-ún, ja ká'an ndiva'a-ya, chi sua ni ka'an-ya: Máa Tatá Dios, ná kana jín-ya nuu-ro, áchí-ya. ¹⁰ Ko ñayivi yá'a káka'an ndiva'a-i siki táka ja tú kájuku'un ini-i. Te tu'un kajini máa-i ja máa-i, nátu'un kiti yúkú-ni, jín tú'un yúan te naa-í. ¹¹ Naka ndá'ú koo máa-i, chi a kája'an-i ichi ní kandij Caín. Te ni katau-i kája'an-i yatá sá'an ñáa Balaam náva'a ni'in-i najín siki-ún. Te suni kánaa-í jín tú'un já'a ini Coré. ¹² Ñayivi yá'a, nuu káyee-í jín-ró, te kákuu-i ñin cha'an núu káyee maní-ro. Te tú káyu'ú-i koto va'a-i máa-i ja skée-í máa-i. Viko ja tú ndíso saú kákuu-i, ja ndéché-ni sá'a tachí. Yunu ja tú kúun nde'e víko saú kákuu-i, uu jínu ni kaji'j ja ní tu'un onde yo'o. ¹³ Su'ma mar ja ndóna kákuu-i. Te tíñu mar kuu tu'un kuka nuu ini-i. Nátu'un tíñu xini já kájika kuu sáni kákuu-i, te ni sátu'a-ya lugar ñuñáa lúchi túun nuu kúxiukú-i ní káni. ¹⁴ Te Enoc, chi tatá usá Adán, ni jani-de tu'un siki ñayivi yá'a: A ni chaa máa Tatá Dios jín kuá'a xaan ñayivi ndóo-ya. ¹⁵ Náva'a sándaq-ya tíñu taká ñayivi, te nakuxndí-ya siki táka ñayivi já tú káchiñú'ún-i-ya, chi ni kasá'a-i tíñu ñáa, kuachi ja tú ní káchiñú'ún-i-ya. Te suni kua'a tú'un ndiva'a ni kaka'an-i siki-yá, áchí-de. ¹⁶ Ñayivi yá'a, kácutuku

inj-i, te káka'an ndiva'a-i nani ja káta'an-i, te kásá'a-i ndéni kaní inji máá-i. Káka'an ni'in-i ja kándaa téyí-i, te vixi káka'an-i náva'a ni'in-í najíin. ¹⁷ Ko máá-ró, ñáni máni, ná nándaku inji-ro tú'un ni kaka'an chaa ni kakuu apóstol máá Jíto'o-yo Jesucristo. ¹⁸ Chi ni kaka'an-de: Onde kivi ndí'i-na te koo ñayivi sákátá núu-ro. Te ñayivi-ún, kaka kuu-i ja ndúkú-i sá'a-i tiñu ñáá ja kákani inji máá-i, áchí-de. ¹⁹ Ñayivi yá'a kákuu ja sásiin ñayivi. Ñayivi yúkú kákuu-i, chi tú ncháá máá Espiritu-ya iní-i. ²⁰ Ko máá-ró, ñáni máni, ná skuá'nu-ró máá-ró jíin tú'un ij kákandíja-ró. Te kakan ta'u-ro jíin Espiritu Santo. ²¹ Ma kúxio-ró núu tú'un kúndá'ú inji Dios róó, te ná ndúkú-ró ja máá Jíto'o-yo Jesucristo, ná kúndá'ú inji-ya róó ja kúchaku-ro ní káni sá'a-ya. ²² Te kundá'ú inji-ro sáva-i, vasa kájani siki inji-i. ²³ Te nama-ró yakú-ga-i vasa yú'ú-ro, te nátu'un stáa-ró-i nuu nú'un. Te sava-ga-i kundá'ú inji-ro-í, vasa jíto u'u-ro sá'ma chá'an ja ní kukini ni sá'a kuñu-i. ²⁴ Te vina ío in-ni I'a ja kúu koto róó, náva'a tú kanangava-ró kuáchi, te kuu sá'a-ya ja kuíñi-ró núu ndíi ncháá máá-yá, jíin ja má kóo chá'an-ró, jíin ja kúsi xaan iní-ro. ²⁵ Te nuu máá in-ni Dios, I'a náma yóó, ná nákana jaa-yó-yá, te ná kóo ja jíñú'ún-yó núu-yá. Te ná tá'ú máá-yá tiñu jíin fuerza ndíso-ya, vina te onde ní káni ní kúia. Súan ná kóo. Amén.

EL APOCALIPSIS O REVELACION DE SAN JUAN, EL TEOLOGO TU'UN NI JINI NDIJIN SAN JUAN CHAA SKUA'A TU'UN-YA

Ndasa ni kenda tutu ya'a

¹ Ya'a kuu tu'un Jesucristo ja ni kenda ndijin, ja ni ja'a Dios nuu-ya, nava'a stá'an-ya núu mozo-ya ná taká tiñu ja kánúú kii yachi. Te ni táji-yá ñn ndajá'a-ya ni kii. Te ni kastu'un-ya tu'un ya'a nuu mozo-ya Juan. ² Te chaa-ún kuu testigo. Te ni jani ndaa-de tu'un Dios jín tú'un ndaa Jesucristo, jín ja ni jiní-de. ³ Xáán ndatu chaa káka'u, jín ñáyivi kájiní s'o tu'un ká'an tutu ya'a. Te suni xáán ndatu ñáyivi skikuu tu'un yoso núu tutu ya'a, chí a ni kuyani kivi. ⁴ Máa-rí Juan, táji-rí tu'un nuu ndí'usiá tiku'ni kákandja ja káxiukú ndañúy Asia. Jín-ró ná koo tu'un luu ío iní-ya jín tú'un kuaká'nu iní ja kii ondé nuu máa Dios, I'a ío, I'a ni ío, I'a kii, jín ondé nuu usiá Espiritu, I'a ká'jin yu'u mesa nuu tá'ú-ya tiñu, ⁵ jín ondé nuu Jesucristo, I'a kuu testigo ndaa. Te máa-ya ni nachaku xna'an-ga vasa taká-ga ñáyivi ní kaji'i. Te tñn-ya só'o taká rey ñáyivi. Te máa-ya kúndá'ú iní-ya yóó, te ni nakacha-ya kuáchi-yó jín niñí-ya. ⁶ Te ni nduu-yó rey jín sutú nuu Taa-ya Dios ni sá'a-ya. Núsáá te ná nákana jaa-yó-ya. Te ná tá'ú-ya tiñu nuu-yo ní káni ní kúia. Amén. ⁷ Kuni s'o, chí kii-ya jín vikó nu'un. Te ndivii ñáyivi jín taká-i ja ní kakaan-i-ya, kuní-i nuu-ya. Te taká tata iní ñáyivi, nde'e kó'o-i ja'a-ya. Súan ná koo. Amén. ⁸ Máa-rí kuu nátu'un letra Alfa jín Omega, nuu kéj'á jín núu ndí'i, áchí máa Tatá Dios, I'a ío, I'a ni ío, I'a kii, I'a kúná'nu xaan. ⁹ Máa-rí kuu ñani-ro Juan, te jito ta'an-rí tundó'o jín-ró. Te ká'jin ta'an-yo núu tá'ú-ya tiñu. Te ká'jin ni'in-yó sá'a Jesucristo. Ni kanchaa-rí isla Patmos siki tú'un Dios jín siki ja kuu-rí testigo nuu tú'un ni ka'an ndaa Jesucristo. ¹⁰ Te máa Espiritu, ni jaka-ya rúu ñn kivi íi máa Jito-o-yo. Te ni jini s'o-o-rí ichi yatá-rí ñn tu'un jaa nátu'un corneta. ¹¹ Te ni ka'an: Máa-rí kuu nátu'un letra Alfa jín Omega, ja xnáñúú jín ja sándí'i-na. Chaa nuu ñn tutu taká ja kuní-ro núu, te táji-ró ná ká'jin nuu ndí'usiá tiku'ni kákandja káxiukú iní ndañúy Asia: ñuu Éfeso, ñuu Esmirna, ñuu Pérgamo, ñuu Tiatira, ñuu Sardis, ñuu Filadelfia, jín ñuu Laodicea. Achí.

Ja ní jini Juan nuu-ya

¹² Te ni jíó koto-rí ja kuní-rí ndéja ká'an jín-rí. Te nuu ní jíó káva-rí, te ni jiní-rí usiá candelero oro. ¹³ Te sava ma'ñú taká candelero-ún kándeé ñn I'a ja ná kuní koo máa Sé'e chaa. Te ñú'un ní-ya ñn sa'ma ní jinú ondé nuu já'a-ya. Te nú'ni jiká-ya jín ñn sánchii oro. ¹⁴ Te xiní-ya jín íxi-ya kándaá kuíjin nátu'un íxi kuíjin rí, nátu'un yu'a volcán, te nduchi-ya nátu'un yáá ñú'un. ¹⁵ Te ja'a-ya nátu'un latón fino, ja ní nandu'a iní jinú súan kuní koo. Te ní'in ká'an-ya nátu'un nuu kuá'a ndúcha. ¹⁶ Te iní ndavá'a-ya tñn-ya usiá tiñúú xini. Te iní yu'u-ya kenda ñn machete xaan ja úy yu'u. Te nuu-ya kaa nátu'un ndikandii hora nándii ndáxin xaan. ¹⁷ Te nuu ní jiní-rí nuu-ya, te ni ndua-rí nuu já'a-ya nátu'un ni jí'i-rí. Te ni chaa-ya ndává'a-ya siki-rí. Te ni ka'an-ya jín-rí: Ma yú'ú-ro. Máa-rí kuu ja xnáñúú jín ja sándí'i-na. ¹⁸ Te I'a chakú kuu-rí. A ni

ji'i-ri núú, ko vina chi kuchaku-ri ní káni ní kúia. Amén. Te t'in-ri ndakáa nuu ká'jin ndiyi, jín kué'e já'ni yóó. ¹⁹ Chaa nuu tutú taká ja ní jini-ro, jín taká ja íó, jín taká ja kóo nú ná já'a ya'á. ²⁰ Ya'á kúu tu'un sa'í ndí'usiá tiñúú xíní já ní jini-ro t'in ndavá'a-ri, jín ndí'usiá candelero oro. Usiá tiñúú xíní-ún kákuu ndajá'a núú ndí'usiá tiku'ni. Te usiá candelero ja ní jini-ro-ún kákuu ndí'usiá tiku'ni.

2

Tu'un nuu tiku'ni ñuu Éfeso

¹ Chaa-ró tutú nuu ndajá'a tiku'ni ñuu Éfeso: Súan ká'an máa I'a t'in usia tiñúú xíní jín ndavá'a-ya, te jika kuu-ya má'ñú usiá candelero oro: ² A jini-ri tiñú sá'a-ró, ja ní'in sátiñú-ró jín já ní'in kándij-ro, jín já tú kúsi iní-ro kivi ndu-ro jín cháa ñáá. Te ni jito ncha-ro cháa káka'an ja apóstol kákuu-de. Te ni kajini-ro já máni káxná'ú ñá'an-de. ³ Te suni jini-ri ja kándij ni'in-ró vaša ni ndo'o-ró, te tú ní kuitá-ro já ní sátiñú-ró já'a-ri. ⁴ Ko ná kíñi'in-ri ñin siki-ro, chi ni xnúu-ró kú'a ja maní-ro jín-ri xnáñúú núú. ⁵ Núsáa te ná núku'un iní-ro ndé onde ni jungava-ró. Ná nákaní iní-ro, te ná sá'a-ró ná ni sá'a-ró xnáñúú. Chi nú túu, te chaá yachi-ri nuu-ro, te kuancha-ri candelero máa-ró nuu kándij, te nú tú nakani iní-ro. ⁶ Ko íó ñin ja ní kee va'a, chi kití iní-ro jito-ró tiñú kásá'a chaá nicolaítas. Te suni máa-ri kití iní-ri jito-ri tiñú-ún. ⁷ Chaa íó so'o, ná kúni so'o-de tu'un ká'an Espiritu nuu tiku'ni kákandija. Chaá kundéé, kuá'a-ri nde'e yúnu chakú kee-de. Te yunu-ún kándij nuu jardín Díos.

Tu'un nuu tiku'ni ñuu Esmirna

⁸ Te suni chaa-ró tutú nuu ndajá'a tiku'ni ñuu Esmirna: Súan ká'an máa I'a xnáñúú jín sándi'i-na, I'a ni ji'i te ni nachaku-ya. ⁹ A jini-ri tiñú sá'a-ró jín túndó'o tá'an-ro. Te ndá'ú tá'an-ro, ko kúká-ró. Te íó sava chaá káka'an-de ja judío kákuu-de. Ko nasuú kákuu-de. Chi onde ve'e sinagoga Satanás vai koyo-de. Te káka'an ndiva'a-de jín-ró. ¹⁰ Ma yú'ú-ro já á yani ndo'o-ró, chi kui'na, taan yakú róó vekaa, nává'a koto nchaá róó. Te ta'an-ro túndó'o uxí kivi. Ko ná skíkuu va'a-ró vaša ná kúu-ro. Nú súan te kuá'a-ri premio chakú nuu-ro. ¹¹ Chaa íó so'o, ná kúni so'o-de tu'un ká'an Espiritu jín tiku'ni kákandija. Chaá kundéé, ma tá'an-de túndó'o ja kúu-de vuelta uu.

Tu'un nuu tiku'ni ñuu Pérgamo

¹² Te suni chaa-ró tutú nuu ndajá'a tiku'ni ñuu Pérgamo: Súan ká'an máa I'a t'in machete xaan uu yu'u. ¹³ A jini-ri tiñú sá'a-ró, chi ncháa-ro núu káncha mesa Satanás. Te suni jini-ri ja kándija ni'in-ró rúu, te tú ní ské'ichi-ro tú'un kándija-ró siki-ri vaša kivi-ún ni ji'i testigo va'a-ri Antipas ma'ñú-ró jíná'an-ró núu ncháa Satanás. ¹⁴ Ná kíñi'in-ri yakú tu'un siki-ro. Chi jín-ró jián káxiukú sáva ñayivi káchiñú'ún sá'an Balaam. Chi chaá-ún, ni stá'an-de sa'an-ún nuu Balac. Te ni jungoyo se'e Israel kuachi, chi ni kayee-i ndeyu ní sokó núu ndosó, te ni kasáténé-i, ni sá'a-de. ¹⁵ Suni súan káxiukú sáva ñayivi káchiñú'ún sá'an chaá Nicolaítas jín-ró, te kití iní-ri jito-ri sa'an-ún. ¹⁶ Nakani iní núsáa, chi nú túu, te chaá yachi-ri nuu-ro, te kuatá'an-ri jín-i jín machete ja kenda yu'u-ri. ¹⁷ Chaa íó so'o, ná kúni so'o-de tu'un ká'an Espiritu jín tiku'ni kákandija. Chaá kundéé, nuu-dé kuá'a-ri staa ándívi já yísá'í. Te suni kuá'a-ri

in yuu kujin luli nuu-de. Te nuu yuu-un koso in si'vi jaá ja tú ni in-i kuni, chi máa cháa ni'in-un.

Tu'un nuu tikun'i nuu Tiatira

¹⁸ Te suni chaa-ró tutú nuu ndajá'a tikun'i nuu Tiatira: Súan ká'an máa Sé'e Dios, I'a ñava'a nduchi natu'un yaa nu'un, jin ja'a natu'un latón fino. ¹⁹ A jini-ri tiñu sá'a-ró, ja kúnda'ú in-ri tá'an-ró, jin ja kándja va'a-ró, jin ja jatñu-ró, jin ja kándj ni'in-ró. Te suni jini-ri ja ví'i-gá sátiñu-ró vina vásá xnáñú. ²⁰ Ko ná kíñi'in-ri yaku tu'un siki-ro. Chi tú skunu-ró ñá'an nání Jezabel. Te áchi-ña ja ñá'an jani tu'un Dios kuu-ña. Te stá'an-ña tu'un, te ndá'ú-ña ñayivi kájatñu nuu-ri, ja ná kóo tñi in-i jin ja ná kée-i ndeyu sokó xnu ndosó. ²¹ Te ni ja'a-ri tiempo nuu-ña ja ná nákani in-ña ja jka téné-ña. Ko tú kuni-ña nákani in-ña. ²² Vina te ndo'o-ña in kue'e sá'a-ri. Te taká ñayivi kásáténé jin-ña, suni ku'a-ri tundó'o xaan nuu-i, te nú tú nakani in-i tiñu kásá'a-i. ²³ Te ka'ni-ri se'e-ña ná kuu-i. Te kuni taká tikun'i ja máa-ri kuu I'a nándukú víi iní ja jini tuni jin iní añu. Te ku'a-ri ya'u nuu in in-ró ndasa tiñu kásá'a-ró. ²⁴ Ko nuu sáva-ga-ro ja kaxiukú-ró iní nuu Tiatira, ja tú káandja-ró sá'an jian, jin ja tú ní kájin-ri tu'un yí Satanás, chi súan káskúnání sáva-i sá'an-un, nuu máa-ro ká'an-ri ja má cháa-ri inga carga siki-ro. ²⁵ Ko ja á káñin-ró, kutñi ni'in-ró onde kivi cháa-ri. ²⁶ Te chaa kundéé chaa jandatu taká tiñu tá'u-ri onde sandi'í-ña, ku'a-ri fuerza nuu-de ja tñn-de so'o taká nación. ²⁷ Te suni natu'un ni ni'in máa-ri fuerza nuu Táa-ri, súan tá'ú cháa-un tiñu nuu-i jin bastón ka, te ka'nu-de-i natu'un nuu tá'u kisi. ²⁸ Te ku'a-ri tiñu xini jañá'an nuu-de. ²⁹ Chaa ío so'o; ná kuni so'o-de tu'un ká'an máa Espiritu nuu tikun'i káandja.

3

Tu'un nuu tikun'i nuu Sardis

¹ Te suni chaa-ró tutú nuu ndajá'a tikun'i iní nuu Sardis: Súan ká'an máa I'a ja ñava'a usia Espiritu Dios, jin usia tiñu xini: Máa-ri jini-ri tiñu sá'a-ró, ja káka'an-i ja chakú-ro, ko a ni ji'i-ro. ² Ná náta'u nuu-ro. Te nakani ni'in-ró yakú-ga ja ndúkú kuu. Chi ni jini-ri ja tiñu sá'a-ró tú ío va'a va'a nuu Dios. ³ Núsáa te ná núku'un in-ri naún ní ni'in-ro jin ja ní jini so'o-ró. Kuandatu, te nakani in-ri. Chi nú tú kundito-ró, te chaa-ri natu'un ñaku'ná. Te ma kuni-ro na hora chaa-ri nuu-ro. ⁴ Ko ío yaku-ni ñayivi jin-ró iní nuu Sardis, ja tú ní kásachá'an-i sa'ma káñu'un-i. Te máa-i, ku'un-i sa'ma kujin te kaka-i jin-ri. Chi ñayivi vá'a kakuu-i. ⁵ Chaa kundéé, súan-ni ku'un-de sa'ma kujin tiñu-un-ri-de. Te ma ndá'va-ri si'vi-de nuu libro chakú. Te kani ndaa-ri tu'un-de nuu Táa-ri, jin núu taká ndajá'a-yá. ⁶ Chaa ío so'o, ná kuni so'o-de tu'un ká'an máa Espiritu nuu tikun'i káandja.

Tu'un nuu tikun'i nuu Filadelfia

⁷ Te suni chaa-ró tutú nuu ndajá'a tikun'i iní nuu Filadelfia: Máa I'a ndoo, I'a ndaa, I'a tñn ndakaa David, I'a juña te tú ni in kuu nakasu, I'a jasú te tú ni in kuu nakuña, súan ká'an máa-yá: ⁸ Jini-ri tiñu sá'a-ró. Vina te nuu-ro ní juña-ri in yux'é, te ma kuu kasu ni in ñayivi, chi vasa in t'li-ni fuerza ñava'a-ró, ko ni jandatu-ro tu'un-ri, te tú ní ské'ichi-ro rúu. ⁹ Te ñayivi kaxiukú iní ve'e sinagoga Satanás, ja káka'an-i ja ñayivi judío kakuu-i, ko kánda'ú-i chi nasuú

kákuu-i, vina te chakoyo-i te jukuñiñ jíti-i nuu já'a-ro sá'a-ri. Yúan-na te kunj-i ndasa kúndá'ú inj-ri róó. ¹⁰ A nj jandatu-ro tú'un nj ka'an-ri ja ná kundij nji'in-ró. Ja yúan náma-ri róó nuu túndó'o kii ní ñúyivi, ja koto ncha-ri ñayivi kaxiukú iní ñuyivi. ¹¹ A yani cha-ri. Núsáá te kutiin ja á tiin-ró, náv'a'a tú ni ñin ñayivi kuáncha-ri premio-ro nú-ro. ¹² Cha kundéé, ná sá'a-ri-de natu'un ñin pilar inj ve'e ij Dios máá-rí. Te ma kenda kuti-dé yata vé'e. Te chíso-rí sí'ví Dios máá-rí nuu-dé, jín sí'ví jáá máá-rí, jín sí'ví ñuu Dios máá-rí ja kuu ñuu Jerusalén jáá já kúun kii ichi ándivi ondé nuu Dios máá-rí. ¹³ Cha ío so'o ná kúni so'o-de tu'un ká'an máá Espiritu jín tíku'ni kákandíja.

Tu'un nuu tíku'ni ñuu Laodicea

¹⁴ Te suni cha-ró tutú nuu ndájá'a tíku'ni inj ñuu Laodicea: Súan ká'an máá I'a kuu Amén, I'a kuu testigo skíkuu ndaa, I'a xnáñúú-gá vásá táká ndatíñu ja ní sá'a Dios. ¹⁵ A jiní-ri tiñu sá'a-ró, ja ná tú vijin-ró ni tú ní'ní-ró. Va'a-ga ní ío vijin-ró xí ní ío ní'ní-ró núú. ¹⁶ Ko vixin-ni-ró, tú vijin-ró ni tú ní'ní-ró. Ja yúan nátava-rí róó inj yu'u-rí. ¹⁷ Chi áchí-ro: Cha kúka kúu-ri, te ja bueno ni ndukúka-rí, tú naún nándi'i-ri, áchí-ro. Te tú jiní-ro já cháa kákini, cha náá, cha ndá'ú, cha kuáá, cha vichí líi kúu-ró. ¹⁸ Núsáá te ká'an nji'in-ri jín-ró: Nu-ri ná kuán-ró oro nj nandu'a nj sá'a ñu'un, náv'a'a ndukúka ndíja-ró. Te ku'un-ró sá'ma kuíjin, náv'a'a tuká kuka nuu-ro já vichí líi-ro. Te chu'un-ró taná nduchi-ro náv'a'a kuu ndé'é-ró. ¹⁹ Máá-rí ká'an xa-an-ri te xndó'o-ri taká ñayivi já kúndá'ú inj-ri. Núsáá te kuitú iní-ro te nakani inj-ro. ²⁰ Kuni so'o-ró, chi kándij-ri yuxé'é te ká'an-ri. Te nú ndé ñin ñayivi kúni so'o tu'un ká'an-ri, te kuña-i yuxé'é, yúan-na te kivi-ri ve'e-i, te kuxini-ri jín-i, te máá-i jín-rí. ²¹ Cha kundéé, ku'a-a-ri tu'un ja kúncha-de jín-rí mesa nuu tá'ú-rí tiñu, natu'un nj kundéé máá-rí, te nj nungoo-ri jín Táa-ri mesa nuu tá'ú-yá tiñu. ²² Cha ío so'o, ná kúni so'o-de tu'un ká'an máá Espiritu jín tíku'ni kákandíja. Achí-ya.

4

Ja kánakuatá'ú-i nuu I'a káncha mesa

¹ Yúan-na, te nj ndé'é-rí, te ichi ándivi ní jiní-ri núña ñin yuxé'é. Te tu'un nj ka'an núú jín-rí, natu'un ñin corona, nj ka'an tuku: Ichi yá'a kaa-ró, te stá'an-ri nuu-ro táka tiñu koo kúkuéé-ga, áchí. ² Te máá Espiritu, nj jaka-ya rúu. Yúan te nj jiní-ri ñin mesa, kándij ándivi, te nuu mesa-ún káncha ñin I'a. ³ Te I'a káncha-ún, káa-ya natu'un kuni koo ñin yuu kuí ndí'í jín yúu kuá'a. Te ñin tikoye'ndé jíkó ndúu xiin mesa-ún, kuni koo ná luu káa yuu kuí kuáán. ⁴ Te xiin mesa-ún ío oko kuun mesa. Te nj jiní-ri nuu oko kuun cháa ná'nu kaxiukú núu mesa-ún, káñu'un-de sa'ma kuíjin. Te xiní-dé suni káñu'un corona oro. ⁵ Te ondé nuu mesa-ún ndeyú. Te ká'an taja. Te ní'in. Te nuu mesa-ún kayú usá linterna ñu'un, ja kákuu ndí'usá Espiritu Dios. ⁶ Te nuu mesa-ún ío ñin natu'un mar natu'un vidrio ja ndí ní'ni. Te ma'ñú mesa jín xiin mesa ío kuun kiti. Te ío kua'a ndúchi-tí ichi núu-tí jín íchi yata-tí. ⁷ Te kiti ñin jito-tí natu'un ñin ndíka'a, te kiti úu, natu'un ñin chelu. Te kiti uní, náa-tí núu cháa, te kiti kúun, natu'un ñin yachókó ndéché. ⁸ Te ndíkúun kiti-ún, ío iñu ndijin-tí, ná ñin ná ñin-tí. Te ichi iní-tí jín ní xiin-tí ío kua'a ndúchi-tí. Te ndúú ñúú tú kájukuiñi-tí jita-tí yáa yá'a: I'a ij, I'a ij, I'a ij, kuu máá Tatá Dios, I'a kúñá'nu xa-an, I'a

nj jo, I'a ío, I'a kii, áchí-tj. ⁹ Te hora ja kánakana jaa kiti-ún, káka'an-tj tú'un jíñú'ún, kánakuatá'ú-tí nuu I'a kánchaa mesa, I'a chakú ní káni ní kúia, ¹⁰ te máa hora yúan kájukuiñi jíti okó kuun cháa ñá'nu-ún nuu I'a kánchaa mesa. Te káchiñú'ún-de-ya ja chakú-ya ní káni ní kúia. Te káchukú-de corona-de nuu mesa te káka'an-de: ¹¹ Tاتا Dios máa-ná. Xáan va'a I'a kúu-ni ja nákana jaa-i ní, ja ká'an-i tu'un jíñú'ún jíin-ni, jíin ja ndiso-ni taká fuerza. Chj máa-ni, nj sá'a-ni taká ndatiñu. Ja kúu inj máa-ni nj sá'a-ni, te nj kuv'a, áchí-de.

5

Tu'un tutu tñin Lélú Dios

¹ Te nj jini-ri ja I'a kánchaa mesa-ún, tñin-ya ñin tutu inj ndavá'a-ya. Te tutu-ún, yóso tú'un ichi núu jíin ichi yatá. Te ndasú jíin usiá sello. ² Te nj jini-ri ñin ndajá'a ní'in ja ká'an jaa-ya ñin tu'un: Ndéja vá'a kuu kuña tutu yá'a, te xndóna sello, áchí-ya. ³ Te ni ñin ja ío andívi, ni inj ñuyívi, ni ichi chí ñu'un, tú ní kúu kuña tutu-ún, ni tú kúu nde'é núu. ⁴ Te xaan ní nde'e-ri, chj tú ní kenda ni ñin ja vá'a ja kuña tutu-ún, ni ja ká'u, ni ja nde'é núu. ⁵ Te ñin cháa ñá'nu-ún, nj ka'an-de jíin-ri: Ma nde'e-ro. Yá'a nde'é-ró, máa ndíka'a tata Judá, tata David, a nj kundéé-yá, te ja yúan kúu kuña-ya tutu-ún, te xndóna-ya usiá sello-ún. ⁶ Te sava ma'ñu mesa jíin ndíkúun kiti-ún nj jini-ri ja kándii ñin lélú má'ñu cháa ñá'nu. Te jíto-tj nátu'un ja á nj kaja'ni-í-tj. Te ío usiá ndíki-tj jíin usiá nduchi-tí. Yá'a kákuu ndí'usiá Espíritu Dios ja ní táji-yá kaja'an ní ñuyívi. ⁷ Te nj jaa-ya. Te nj ki'in-ya tutu-ún inj ndavá'a I'a kánchaa mesa. ⁸ Te ja ní ki'in-ya tutu-ún, te ndíkúun kiti jíin ndí'okó kuun cháa ñá'nu, nj kájukuiñi jíti-de nuu máa Lélú. Te taká-de tñin-de ñin yaa nání arpa, jíin ñin ko'o kúu ja ñu'un susia kutú, yúan kákuu tu'un kájikán ta'u ñáyivi ndóo. ⁹ Te nj kajita-de ñin yaa jáa: Xáan va'a I'a kúu-ni. Te kuu ki'in-ni tutu-ún te xndóna-ni sello, chj nj kaja'ni-í ní, te jíin niñí-ni nj ñakuaan-ni ñáyivi taká tata, taká yu'u, taká ñuu, taká nación, ja ná nó'on-i nuu Dios. ¹⁰ Te nj nduu-i rey jíin sutu nuu Dios, nj sá'a-ni, te tá'u-i tiñu inj ñuyívi, áchí-de kájita-de. ¹¹ Te máa-ri Juan, nj nde'é-ri, te nj jini so'o-ri káka'an kua'a ndajá'a-yá, ká'jin xiin mesa jíin kiti-ún, jíin cháa ñá'nu. Te nj ka'jo kua'a xaán-yá, nátu'un millón ja millón. ¹² Te nj kaka'an jaa-ya: Xáan va'a I'a kúu Lélú ja ní kaja'ni-í. Ja yúan ná kundiso tñin-ya, jíin tú'un kúká, jíin tú'un ndíchí, jíin tú'un ndiso fuerza, te taká ñáyivi, ka'an jíñú'ún-i jíin-yá, te nakana jaa-i-ya, náva'a súan nduñá'nu-ya, áchí ndajá'a-yá. ¹³ Te nj jini so'o-ri ja ndívi ja ío inj andívi, jíin ini ñuyívi, jíin chí ñuyívi, jíin ini mar, taká yúan nj kaka'an: Tu'un nduñá'nu jíin tú'un ndiso fuerza ná kóo nuu I'a kánchaa mesa, te ná nákana jaa-yó-yá te ka'an jíñú'ún-yó jíin-yá ní káni ní kúia, áchí. ¹⁴ Te nj kaka'an ndíkúun kiti-ún: Súan ná kóo, áchí-tj. Te ndí'okó kuun cháa ñá'nu-ún, nj kájukuiñi jíti-de nuu I'a chakú ní káni ní kúia, te nj káchiñú'ún-de-ya.

6

Nd'usiq sello

¹ Te nj jini-ri Lélú ja ní xndóna-ya ñin tá'an usiá sello-ún. Yúan-na te nj jini so'o-ri ká'an ñin ja kúun kiti chakú-ún, nátu'un ñin taja: Ña'an te kunj-ro, áchí-tj. ² Te nj nde'é-ri. Te nj jini-ri ñin caballo kuíjin. Te cháa yóso-tí-ún, nj tñin-de ñin ndua. Te nj ni'jin-dé ñin corona xini-dé. Te ja á nj kundéé-de sava te nj

kenda-de náva'a kundéé-ga-de. ³ Te n̄i xndón-da-yá sello uṽ-ún. Yúan-na te n̄i jini so'o-r̄i ká'an kiti úu: Ña'an te kun̄i-ro, áchí-t̄i. ⁴ Te n̄i kenda tuku ñn caballo kuá'á. Te cháa yóso-tí-ún, ndiso tíñu-de ja kuánchaa-de paz nuṽ ñúyivi, náva'a ka'ni tá'an ñayivi jíná'an-i. Te suni n̄i ni'jn-dé ñn machete káni. ⁵ Te nuṽ ní xndón-da-yá sello un̄i, te n̄i jini so'o-r̄i ká'an kiti un̄i: Ña'an te kun̄i-ro, áchí-t̄i. Te n̄i nde'é-r̄i. Te n̄i jin̄i-r̄i ñn caballo túún. Te cháa yóso-tí-ún, tíñ-de ñn balanza. ⁶ Te n̄i jini so'o-r̄i ñn tu'un ma'ñú ndákúun kiti-ún, ká'an: ñn kilo trigo ja ñn peso, te un̄i kilo cebada ja ñn peso, ko ma stíví-ró aceite jún vino, áchí. ⁷ Te n̄i xndón-da-yá sello kuun. Te n̄i jini so'o-r̄i ká'an kiti kúun: Ña'an, te kun̄i-ro, áchí-t̄i. ⁸ Te n̄i nde'é-r̄i. Te n̄i jin̄i-r̄i ñn caballo kuáán. Te ja yóso-tí-ún, nání Muerte, te infierno ndikín yata-ún, te ndiso tíñu ja ndón-da siki ñn cuarta parte ñuyivi, te kuṽ-i sá'a jún machete, jún tamá, jún kué'e, jún kiti xáan já ío in̄i ñuyivi. ⁹ Te n̄i xndón-da-yá sello u'un. Te ch̄i altar n̄i jin̄i-r̄i taká añú ní kají'i siki tú'un Dios jún siki tú'un n̄i kajani ndaa-i. ¹⁰ Te n̄i kakaana jaa-i: Táta, I'á ñá'nu, I'á ndaa, I'á ndoo kúu-ní. Nasa-ga kivi te sánda-ñi tíñu ñayivi káxiukú in̄i ñuyivi, te nani'in tá'an-ní jún-i siki ñañí-ná ja ní kaja'ni-i náá, áchí-i. ¹¹ Yúan-na te n̄i ja'a-yá sá'ma kuñín núu-í ná kú'un-i. Te n̄i ka'an-yá jún-i ja ná ndetátú núu-ga-i onde ná jínu taká tá'an-i jún ñaní-i, ch̄i suni kuṽ yúan nátu'un n̄i kají'i máá-i. ¹² Te n̄i xndón-da-yá sello in̄u. Te n̄i jin̄i-r̄i ñn ñutáan xaan. Te ndikandii ní kutúún nátu'un sa'ma túún, te yoṽ n̄i nduu nátu'un ñañi. ¹³ Te tíñúú xíní ándíví, n̄i jungoyo-ti núu ñú'un, nátu'un júngoyo nde'e yúnu mérkexé sá'a tach̄i xáan. ¹⁴ Te andíví n̄i kuxio kua'an, nátu'un nátuu-yó tutú. Te ndivii yúku jún isla n̄i kuxio nuṽ ká'jin. ¹⁵ Te taká rey ñuyivi, jún cháa kákuñá'nu, jún cháa kúká, jún cháa capitán, jún cháa ñi'in, jún ndívii mozo, jún ndívii ñayivi kájika kuu ndichá-na, n̄i kachisa'í-i máá-i in̄i yau kava jún má'ñú káva já ío yuku. ¹⁶ Te n̄i kaka'an-i jún yúku jún káva-ún: Jungava siki-r̄i jíná'an-r̄i, te ná jákusa'í-r̄i nuṽ I'á kánchaa mesa, ch̄i máá Lélú kiti in̄i-yá núu-r̄i. ¹⁷ Ch̄i a n̄i jaa kivi já kiti in̄i-yá núu-yo. Te ndé cháa kanda-ga kundij. Achí-i.

7

¹ Yúan-na te máá-rí, Juan, n̄i jin̄i-r̄i kuun ndájá'a-yá ká'jin ndákúun lado ñuyivi, te kájasu-yá núu kée ndákúun tachí nuṽ ñú'un, náva'a tuká kee tach̄i núu ñú'un, ni nuṽ mar, ni nuṽ ñn yunu. ² Te n̄i jin̄i-r̄i ingá ndájá'a-yá n̄i kaa-yá vái-yá íchi núu kána ndikandii. Te tíñ-yá sello Dios, I'á chakú. Te n̄i kana jaa-yá xini ndákúun ndájá'a ja kándiso tíñu ja stíví-yá ñuyivi jún mar. ³ Te n̄i ka'an-ga-yá: Ma stíví-ró ñuyivi, ni mar, ni taká yunu, onde ná cháa-yó tuni chaan taká mozo Dios máá-yó, áchí-yá. ⁴ Te n̄i jini tu'un-r̄i ja ío ciento uṽ xiko kuun mil ñayivi kánchaa tuni. Te ja ká'io tuni-ún kákuu tata taká se'e Israel. ⁵ Te ux̄i uṽ mil tata Judá, jún ux̄i uṽ mil tata Rubén, jún ux̄i uṽ mil tata Gad kánchaa tuni. ⁶ Te ux̄i uṽ mil tata Aser, jún ux̄i uṽ mil tata Neftalí, jún ux̄i uṽ mil tata Manasés kánchaa tuni. ⁷ Te ux̄i uṽ mil tata Simeón, jún ux̄i uṽ mil tata Leví, jún ux̄i uṽ mil tata Isacar kánchaa tuni. ⁸ Te ux̄i uṽ mil tata Zabulón, jún ux̄i uṽ mil tata José, jún ux̄i uṽ mil tata Benjamín kánchaa tuni. ⁹ Yúan-na te n̄i nde'é-r̄i. Te n̄i jin̄i-r̄i kua'a xáan ñayivi, ja ní ñn cháa, ma kúu ka'u-de. Taká nación, jún taká tata, jún taká ñuu, jún taká yu'u, ká'jin-i nuṽ mesa jún núu máá Lélú. Te káñu'un-i sa'ma kuñín, te káñin-i yuku ñuu.

10 Te ni kakana jaa-i: Dios máá-yó, ja kanchaa-ya mesa máá-yá, jín máá Lélú, kúu I'a náma yóó. 11 Te taká ndajá'a ká'in xiin mesa jín xín cháa ná'nu-ún, jín xiin ndíkúun kíti, ni kajukuiñi jítí-yá nuu mesa, te ni kachiñú'ún-ya Dios. 12 Te ni kaka'an: Amén. Ná nákana jaa-yó Dios máá-yó. Ná kúta'u-yo nuu-ya. Ná ká'an jínú'ún-yó jín-ya. Xáan ndíhí-yá. Te ndíso-ya táká tíñu jín táká fuerza. Súan ná ndúñá'nu-ya ní káni ní kúia. Amén. Achí. 13 Te in cháa ná'nu-ún ni ka'an-de jín-rí: Ndé ñayivi kákuu ja káñu'un sa'ma kuíjín yá'a, te ndéchi vái koyo-i, áhí-de. 14 Te ni ka'an-rí jín-de: Máá-ni jini, táta, áhí-rí. Te ni ka'an-de jín-rí: Yá'a kákuu ñayivi ní kenda koyo nuu túndó'o xaan. Te ni kanakacha-i sa'ma-í, te ni kanasákiyi-i jín niñi Lélú. 15 Ja yúan ká'in-i nuu mesa nuu tá'ú Dios tíñu. Te kájatíñu-i nuu-ya ndúú ñúú-ni iní ve'e í-yá. Te I'a kanchaa mesa, koto va'a-ya-í, chí tu'ma-í-ya. 16 Te tuká kuu-i soko, ni tuká kuchí-i nducha, te tuká ndo'o-i ja ní'ni sá'a ndikandii, 17 chí Lélú ja kanchaa ma'ñú mesa, kundito-ya-í. Te kuxnúú-ya nuu-í ki'in-ya jín-i nuu kána nducha chakú. Te Dios nakua'a-ya ndúcha núu-í jiná'an-í. Achí-de.

8

Ndi'usiá corneta

1 Te Lélú, ni xndóna-ya sello usiá. Yúan-na te ni kuná'in-ni iní andívi nátu'un sava hora. 2 Te ni jini-rí ndí'usiá ndajá'a ja ká'in-ya núu Dios. Te ni kani'in-ya usiá corneta. 3 Te ni cháa ingá ndajá'a kándá'a-yá in ko'o kúu oro. Te ni jukuiñi-ya núu altar. Te ni ni'in-ya kua'a súsia kutú nává'a sáká núu-ya jín tú'un kájikán ta'u ñayivi ndóo nuu altar oro ja kándii nuu mesa-ya. 4 Te ñu'ma susia kutú-ún jín tú'un kájikán ta'u ñayivi ndóo, ni kenda iní nda'a ndájá'a-yá-ún, te ni kaa kua'an ondé nuu Dios. 5 Yúan-na te ni ki'in ndajá'a-yá-ún ko'o kúu. Te ni skútú-ya ñu'un altar. Te ni jacha-ya sikí ñúyivi. Te ni ka'an taja. Te ni ni'in. Te ni ndeyu. Te ni taan. 6 Te ndí'usiá ndajá'a ja ní kani'in-ya usiá corneta, ni kasátu'a-ya máá-yá ja xndé'e-ya. 7 Te ndajá'a in, ni xndé'e-ya corneta-ya. Te níñi jín ñú'un ja ní saka nuu jín niñi, ni kuun sikí ñúyivi. Te ni kayu in tercera parte ñuyivi jín yúnu, te ndivii ichá kufi ní kayu. 8 Te ndajá'a úu, ni xndé'e-ya corneta-ya. Te in nátu'un yuku ká'nu ja kayu ni jungava kua'an nuu mar. Te in tercera parte mar ni nduu niñi. 9 Te ni kaji'i sava kiti ká'in chí nducha-ún ja káichaku-ti núu, te suni in tercera parte barco ni naa. 10 Te ndajá'a uní, ni xndé'e-ya corneta-ya. Te ichi andívi ní jungava in tíñuú xíní ká'nu. Te kayú nátu'un in ñu'un yiti. Te ni jungava sikí in tercera parte yucha, jín sikí sókó ndúcha. 11 Te tíñuú xíní-ún, nání-tí ja uá. Te in tercera parte nducha ní nduu uá. Te ni kaji'i kua'a ñayivi ja sikí ndúcha-ún, chí ni nduu uá-cha. 12 Te ndajá'a kúun, ni xndé'e-ya corneta-ya. Te in tercera parte ndikandii jín yóo, jín tíñuú xíní, ni nda'va. Te ni kutúun sava-ún jiná'an. Te tuká ní túun sava ndúú jín sáva ñúú.

Sikí uní túndó'o

13 Te ni ndé'é-rí. Te ni jini so'o-rí ká'an jaa in ndajá'a ndéché-yá iní sava andívi: Naká ndá'ú kuu ñayivi káxiukú iní ñuyivi, chí a yani koo yaku-ga corneta ja xndé'e uní-ga ndajá'a-yá, áhí-ya.

9

1 Te ndajá'a ú'un, ni xndé'e-ya corneta-ya. Te ni jini-ri in tiñuú xini já ní jungava ichi ándívi ondé siki ñúyivi. Te ni ni'in-yá ndakáa tunchi kúnú xáan. 2 Te ni juña-ya tunchi. Te ni kaa ñu'ma tunchi-ún nátu'un ñu'ma in jinu ká'nu. Te ni kuñaa núu ndikandii ní sá'a ñu'ma tunchi-ún. 3 Te chji ñu'ma-ún ni kenda koyo ndikuá'yú ní jicha-ti iní ñuyivi. Te ni kani'in-ti fuerza, nátu'un kúrsiuku ñuyivi. 4 Te ni ta'u tiñu nuu-ti ja má stívi-ti icha nuu ñu'un, ni yuku kuí, ni in yunu, chj máni ñayivi já tú ncháa tunj Dios chaan-i. 5 Te ni ni'in-ti tu'un ja má ká'ni-ti, chj ná xndó'o-ti-i ú'un yoo. Te ni kando'o-i nátu'un sá'a in kúrsiuku nú ni stují-ti yóo. 6 Te kivi-ún, ndúkú táka ñayivi modo kuu-i, ko ma ní'in-i. Te vasa kákuñ-i kuu-i, ko ma kuu kuu-i. 7 Te ndikuá'yú-ún kuní koo-ti nátu'un caballo ja ká'jo tu'a kuatá'an. Te xini-ti ñu'un nátu'un corona oro, te ñaa-ti núu cháa. 8 Te ío ixi-ti nátu'un ixi xini ñásíí. Te ío nu'un-ti nátu'un nu'un ndika'a. 9 Te kaa kúu soq-ti nátu'un ñu'un chaa kajatá'an. Te ní'in ndijin-ti, nátu'un kani'in carreta jín caballo nuu kájinu kua'a-ti ja kikuatá'an-ti. 10 Te ío su'ma-ti ja ná kuní koo su'ma kúrsiuku. Te nuu sú'ma-ti ío in iñu kuáñú. Te kándiso tiñu-ti já ú'un yoo xndó'o-ti táka ñayivi. 11 Te inj tunchi-ún ío in ndajá'a kúu rey ja tá'ú tiñu nuu-ti. Te ndajá'a-ún nuu yú'u hebreo nání Abadón, te nuu griego nání Apolión. 12 Te tundó'o in-ún, ni ja'a kua'an. Ko chaa ná'in úu-ga tundó'o. 13 Te ndajá'a iñú, ni xndé'e-ya corneta-ya. Te ni jini so'o-ri in tu'un ni kenda onde ndikúun punta altar oro ja kándii nuu Dios. 14 Te ni ka'an jín ndajá'a tñn corneta iñu: Ndájí ndikúun ndajá'a káinu'ni inj yucha ká'nu Eufrates, áchi. 15 Te ni kandaji ndikúun ndajá'a. Te ká'jo tu'a-ya, chj a ni jaá máa hora jín kivi jín yóo jín kuíá, náva'a ka'ni-yá sava ñayivi. 16 Te ni jini so'o-ri ja ío uu ciento millón soldado káyoso caballo. 17 Te súan ni jini-ri caballo nátu'un jín jáni. Te chaa káyoso-ti-ún, káñu'un-de su'nu nátu'un jito ñu'un, jín yúu kuáan, jín azufre. Te xini caballo-ún kándaa nátu'un xini ndika'a, te yu'u-ti ni kenda koyo ñu'un, jín ñu'ma, jín azufre. 18 Te jín uní kue'e yá'a ni kaji'i in tercera parte ñayivi. Súan ni sá'a ñu'un, jín ñu'ma, jín azufre, ja ní kenda yu'u-ti. 19 Te fuerza caballo-ún kánde inj yu'u-ti, jín núu sú'ma-ti. Te su'ma-ti-ún kándaa nátu'un koo, te ká'jo xini, te jín yúan stují-ti-i. 20 Ko sava-ga ñayivi já tú ní kaji'i jín kué'e yá'a, tú ní kánakani inj-i tiñu kásá'a-i, ni tú ní kási-a-i ja káchiñú-ún-i tachj káni jín ndosó oro, plata, kaa, yuu, yunu, vasa tú ndé'é, ni tú jini so'o, ni tú jika. 21 Ni tú ní kánakani inj-i ja kája'ni-i ndiyi, ni ja kásá'a-i tiñu ñavá'a, ni ja tini inj-i, ni ja kásaku'ná-i.

10

Tutu lúli

1 Te ni jini-ri inga ndajá'a ní'in, ni kuun-ya ichi ándívi, yísukun-ya viko nu'ún. Te in tikoye'ndé káxndéé xini-yá. Te nuu-yá káa nátu'un ndikandii, te si'in-ya nátu'un pilar ñu'un. 2 Te núña in tutu tñn-ya iní nda'a-yá. Te ni jani-ya já'a vá'a-ya núu mar. Te ja'a vése-yá nuu ñu'un. 3 Te ni kana jaa-ya nátu'un nuu ndé'e in ndika'a. Te nuu ní kana jaa-ya, te ni kaka'an ndí'usiá taja. 4 Te nuu ní kaka'an ndí'usiá taja, te chaa-ri tutu núu, ko ichi ándívi ní jini so'o-ri in tu'un ni ka'an jín-ri: Kasu va'a taká tu'un ni kaka'an ndí'usiá taja-ún, te

mā cháa-ró, áchí. ⁵ Te ndajá'a já ní jiní-rí kándij nuu mar jín núú ñú'un, nì ndukani-ya ndává'a-ya íchi ándíví. ⁶ Te jín sí'ví I'a chakú ní káni ní kúíá, I'a nì sá'a andíví jín táká ja ío iní, jín ñúyíví jín táká ja ío iní, jín mar jín táká ja ío chí, jín sí'ví máá-yá, nì ka'an téyí-yá ja má kúkuéé-ga kivi. ⁷ Ko kivi já ká'an ndajá'a usiá, nú ná xndé'e-ya corneta, yúan-na te skíkuu tu'un sá'í Dios nátu'un nì kastu'un-yá nuu mozo-ya, cháa nì kajani tu'un-ya. ⁸ Te tu'un nì jini so'o-rí ichi ándíví, nì ka'an tuku jín-rí: Kuá'an, te ki'in-ró tutú núña iní nda'a ndajá'a-yá ja kándij nuu mar jín núú ñú'un, áchí. ⁹ Te nì ja'an-rí nuu ndajá'a-yá-ún, te nì ka'an-rí jín-yá ja ná kuá'a-ya tutú-ún nuu-rí. Te nì ka'an-ya jín-rí: Kí'in te kee-ro, te ku'ua chí-ró sá'a, ko yu'u-ro, chí kuvixí nátu'un sá'a nduxi, áchí-ya. ¹⁰ Te nì ki'in-rí tutu iní nda'a ndajá'a-yá. Te nì yee-rí. Te nì kuvixí iní yu'u-rí nátu'un sá'a nduxi, ko nuu ní kókó-rí, te nì ku'ua chí-rí nì sá'a. ¹¹ Te nì ka'an-ya jín-rí: Jínu ñú'ún já ingá jínu kani-ró tú'un nuu kuá'a ñúú, jín núú kuá'a ñáyíví, jín núú kuá'a yú'u, jín núú kuá'a rey, áchí-ya.

11

Ndi'uu testigo-ya

¹ Te nì ní'in-rí ñin nuñí nátu'un káa ñin vara. Te nì kachí jín-rí: Ndúkuiñí, te chikuá'a-ro vé'e í Dios, jín altar, jín táká ja káchiñú'ún-i-ya yúan. ² Ko skéndo-ro ndú'a yata vé'e í, mā chíkuá'a-ro. Chí a nì ja'a-ya núú ñáyíví sñin naciòn, te uu xiko uu yoo kuañú-i sikí ñúú í. ³ Te kuá'a-rí tu'un nuu ndí'úu testigo-rí ja káni-de tu'un ja mil uu ciento uní xiko kivi, te ku'un-de sa'ma costal. ⁴ Cháa yá'a kákuu uu yunu olivo jín uu candelero ja ká'ín nuu Dios, I'a xín ñúyíví. ⁵ Te nú ndé ñin kuní sá'a ndíva'a jín-de, te kenda ñu'un yu'u-dé, te naa í já kájito u'u tá'an jín-de. Te nú ndé ñin kuní sá'a ndíva'a jín-de, te níni kúú súan. ⁶ Cháa yá'a kuu kasu-de andíví náva'a mā kúun-ga sau ní kivi káni-de tu'un. Te suni kándiso tíñu-de ja táká nducha nduu ñíñí sá'a-de. Te kuu stívi-de ñuyíví jín táká kue'e, ñasaa jínu kákuu iní máá-de. ⁷ Te onde nú nì jínu nì jani ndaa-de tu'un, yúan-na te nana kiti kándeé iní tunchi-ún. Te ndonda-tí sikí-dé. Te kuatá'an-tí jín-de. Te kundéé-tí jín-de te ka'ni-tí-de. ⁸ Te ndiyi-ún kundaa-i iní ñuyá'u ñuu ká'nu-ún, ja skúnání yátá-yó ñúú Sodoma jín ñúú Egipto, te ñuu-ún, nì jì'í Jito'o-yo jiká cruz. ⁹ Te ñáyíví táká tata, taká ñuu, taká yu'u, taká naciòn, nde'é ndí-i ja káva ndiyi-ún uní kivi yósáva. Te mā kuá'a-i tu'un yuji-de. ¹⁰ Te ñáyíví káxiukú iní ñuyíví, kusí iní-i kuní-i-de. Te sá'a-i ñin viko. Te kuá'a-i regalo nuu tá'an-i. Chí uu cháa nì kajani tu'un Dios xaan ní xndó'o-de ñáyíví káxiukú iní ñuyíví. ¹¹ Te onde nuu ní jínu uní kivi yósáva, te Dios, nì nachu-un táchí-yá-de, te nì nachaku tuku-de. Te nì kandukoo-de. Te nì kayu'ú xaan ñáyíví ní kajinj nuu-dé. ¹² Yúan-na te ichi ándíví ní kajini so'o-de ñin tu'un jaa ja ní ka'an jín-de: Kaa kikoyo-ró ichi yá'a, áchí. Te ñáyíví, ja kájito u'u-i-de, nì kajinj-i ja ní kákooyo-de kája'an-de andíví jín má'ñú viko. ¹³ Te máá hora-ún nì taan xaan. Te sava ñuu-ún nì jungoyo. Te jín ñú'táan nì kaji'í usiá mil ñáyíví. Te sava-ga-i nì kayu'ú-i. Te nì kanakana jaa-i Dios andíví. ¹⁴ Te tundó'o uu, a nì ja'a kua'an. Te a yani kii tundó'o uní.

15 Te ndajá'a usiá, n̄i xndé'e-ya corneta-ya. Te n̄i jo tu'un jaa in̄i andívi ní kaka'an: Taká ñuu in̄i ñuyívi, a n̄i nduu ñuu máa Tatá-yo Dios jíin Cristo-ya, te tá'ú-yá tiñu n̄i káni n̄i kuiá, áchí. 16 Te ndí'okó kuun cháa ñá'nu ja kaxiukú mesa-de nuu Dios, n̄i kajukiñi jítí-de. Te n̄i kachiñú'ún-de Dios: 17 Tátá Dios, I'a t̄in taká poder. A ío-ní vina, te n̄i jo-ní sáá, te koo-ní. Te ná kúta'u-ná nuu-ní ja ní kejá'a-ní tá'ú-ní tiñu nuu-í jíin fuerza n̄i'in máa-ní. 18 N̄i kãndonda vaá taká ñayívi, kákiti in̄i-i. Ko n̄i kití in̄i máa-ní, te n̄i jaa kivi já kúndaá tiñu taká ndiyi, jíin já kuá'a-ní ja kúta'u mozo-ní, cháa n̄i kajani tu'un-ní, jíin nuu ñáyivi ndóo, jíin nuu ñáyivi kãjandatú nuu-ní, kúu nuu ñáyivi lúli te kúu nuu ñáyivi ñá'nu, te xnáa-ní ñayívi kástiví ñúyivi, áchí-de. 19 Yúan-na te n̄i nuña ve'e i Dios ond̄e andívi. Te n̄i jini-rj janú já ñú'un tutu contrato in̄i, te ndeyú, te ká'an taja, te táan, te xaan kúun ñiñi.

12

Tu'un ña'an jíin kóo

1 Te ichi andívi ní kenda ñn tunj ñá'nu. Ñn ñasíí ñú'un-ña ndikandii nátu'un sa'ma, te yúxndii ja'a-ña sikí yóo, te xinj-ña ñú'un ñn corona ja uxí uu tiñúú xini. 2 Te ñú'un se'e-ña. Te n̄i nde'e kó'ó-ña ja já'ncha káku se'e-ña, jatú-ña ja skáku-ña-í. 3 Te n̄i kenda inga tunj ichi andívi. Te n̄i jini-rj ñn koq kuá'a ká'nu. Te ío usiá xinj-tí jíin uxí ndiki-tí. Te ndí'usiá xinj-tí ñú'un corona. 4 Te jíin sú'ma-tí n̄i stáa-tí ñn tercera parte tiñúú xini ní kajungoyo in̄i ñuyívi. Te koq ká'nu-ún, n̄i jukiñi-ti núu ñá'an skáku se'e-ún, náv'a kókó-tí se'e-ña nú ná káku-i. 5 Te n̄i skáku-ña ñn se'e yíi ja tá'ú-i tiñu nuu ndivii nación jíin bastón kaq. Te se'e yíi-ña-ún n̄i ndaa-i kua'an-i nuu kánchaá Dios mesa-ya ní sá'a-ya. 6 Te n̄i jinu ñasíí-ún kua'an-ña núu ñú'un té'e, nuu ío ñn lugar n̄i sátu'a Dios. Yúan kunchaa-ña ñn mil uu ciento unj xiko kivi, kundito-ya-ña. 7 Te n̄i jo guerra in̄i andívi. Miguel jíin ndajá'a-yá, n̄i kajatá'an-i sikí kóo, te koq-ún jíin ndajá'a máa-tí n̄i kajatá'an-ti jíin-yá. 8 Te tú ní kákundéé-tí, ní tuká ní ní'in-tí lugar kuxiukú-tí in̄i andívi. 9 Te n̄i kiñi'in-ya kóo ká'nu-ún kua'an-ti. Koq ond̄e aná'an kúu-ti, ja nání-tí kui'na jíin Satanás, ja xnda'ú-ti ndivii ñáyivi. N̄i sũngava-ya-ti kua'an-ti sikí ñuyívi, te suni n̄i sũngoyo-ya taká ndajá'a-ti jíin-tí. 10 Te n̄i jini so'o-rj ñn tu'un jaa in̄i andívi ní ka'an: Vina te Dios, náma-ya yóo. Te jíin poder tá'ú-yá tiñu in̄i ñuu-ya. Te Cristo-ya, ndiso tiñu-ya. Ch̄i a n̄i kini'in-ya máa já sátu'ún sikí taká ñani-yo kuá'an, ja ndúú ñúú-ni jikán kuachi sikí-dé nuu Dios máa-yó. 11 Te jíin ñiñi Lélú-ún n̄i kãkundéé-de jíin-tí, jíin tú'un n̄i kajani ndaa-de, ch̄i tú ní kúnda'ú in̄i-de máa-de vaša ná kúu-de. 12 Ja yúan ná kóo siñ iní-ro, róo andívi jíin taká ja kaxiukú jián. Ko nakã ndá'ú kuu róo ja kaxiukú in̄i ñuyívi jíin mar. Chi n̄i kuun kui'na kujaa nuu-ro, te kití xaan iní, ch̄i jini ja yakú-ni kivi kúkuu. 13 Te nuu ní jini koq-ún ja ní sũngava-ya-ti sikí ñuyívi, te n̄i chindikj-ti ñá'an ní skáku se'e yíi-ún. 14 Te n̄i ní'in-ña uu ndijin ná'nu yachókó, náv'a ndéché-ña káku-ña núu kóo-ún, te ki'in-ña ond̄e nuu ñú'un té'e, nuu kũnchaá-ña ñn tiempo, jíin yakú-ga tiempo yósáva. 15 Te in̄i yú'u kóo-ún ní jicha nducha nátu'un yucha, kua'an yata ñá'an-ún, náv'a tene-ña sá'a-cha. 16 Ko ñu'un, n̄i chindéé ní chituu ña'an-ún. Ch̄i ñu'un-ún n̄i ndikã yu'u, te n̄i ji'i-ni yucha ja ní kana in̄i yu'u kóo-ún. 17 Yúan-na te n̄i kití

xaañ iní koḡ-ún sikí ñá'an-ún. Te nĭ kee-tĭ kuákuatá'an-tĭ jĭn sáva-ga se'e-ña já káskĭkuu-i tiñu tá'ú Dios, jĭn já kájani ndaa-i tu'un Jesucristo.

13

Uy kiti xáan

1 Te nĭ kandĭj-rĭ nuu ñítĭ yú'u mar. Te nĭ jinĭ-rĭ ja chí mar nĭ kenda ĩn kiti já ío usiá xinĭ-tĭ jĭn uxí ndiki-tĭ. Te ndiki-tĭ ñú'un uxĭ corona. Te xinĭ-tĭ yóso ĩn sí'ví tú'un ñáá. 2 Te kiti ní jinĭ-rĭ-ún kaa-tĭ nátu'un ĩn kuiñĭ, te ja'a-tĭ nátu'un ja'a yĭĭ, te yu'u-tĭ nátu'un yu'u ndĭka'a. Te nuu-tĭ, nĭ ja'a koḡ ká'nu-ún poder máá, jĭn mesa máá, jĭn tíñu ñá'nu ndĭso. 3 Te nĭ jinĭ-rĭ ja ní tuji ĩn xinĭ-tĭ nátu'un a yani kuu-tĭ jĭn. Ko nuu ní tuji xáan-ún nĭ nduva'a. Te nĭ kánaa iní ndivĭi ñayĭvi ní kajĭni-i, te nĭ kaĭndikĭn-i yatá kiti-ún. 4 Te nĭ kaçhiñú-ún-i koḡ ká'nu-ún, chí nĭ ja'a-tĭ poder-tĭ núu kiti-ún. Te suni nĭ kaçhiñú-ún-i kiti-ún te nĭ kaka'an-i: Ndéja kétá'an jĭn kiti yá'a, te ndéja kánda kuatá'an jĭn-tĭ, áçhĭ-i. 5 Te nĭ ni'ĭn-tĭ tu'un ja ká'an-tĭ tú'un téyĭ jĭn tú'un ndĭva'a. Te nĭ ni'ĭn tíñu-tĭ já tá'ú tíñu-tĭ úu xiko uu yoo. 6 Te nĭ ndĭka-tĭ yú'u-tĭ. Te nĭ ka'an ndĭva'a-tĭ sikí Dios. Te nĭ kajĭ-tĭ sí'ví-yá, jĭn vé'e-ya, jĭn ja káxiukú iní andĭví. 7 Te suni nĭ ni'ĭn-tĭ tu'un ja kuatá'an-tĭ jĭn ñayĭvi ndóo, te kundéé-tĭ. Te suni nĭ ni'ĭn tíñu-tĭ já ndóna-tĭ sikí táka tata, jĭn táka ñuu, jĭn táka yu'u, jĭn táka nación. 8 Te taká ñayĭvi káxiukú iní ñuyĭvi, chíñú-ún-i-tĭ, yuán kúu ñayĭvi já tú káyoso sí'ví-i nuu tutú çhakú máá Lélú, I'a ní jĭ'i. Te onde té jukuñĭ-ga ñuyĭvi káyoso-í. 9 Çhaa ío so'o, ná kúni so'o-de. 10 Nú ndé çhaa kasu-de tá'an-de, suni nandasu máá-de. Te nú ndé çhaa ka'ni ndĭyi jĭn yuchĭ, suni jĭn yuchĭ kuu máá-de. Jĭn tú'un yá'a níni ná kuiñĭ ni'ĭn ñayĭvi ndóo, te ná kándĭja va'a-i. 11 Yuán-na te nĭ jinĭ-rĭ nuu ingá kiti já ní kana-tĭ chí ñu'un. Te ío uu ndiki-tĭ nátu'un ndĭki lélú, te ká'an-tĭ nátu'un ĩn koḡ ká'nu. 12 Te nuu kiti ĩn, suni ĩn núu-ni nĭ ndĭso tíñu-tĭ. Te sá'a-tĭ já taká ñayĭvi káxiukú iní ñuyĭvi, ná chíñú-ún-i kiti xnáñúú, kiti ní nduva'a nuu ní tuji xáan-tĭ-ún. 13 Suni sá'a-tĭ tinĭ tunĭ ñá'nu. Te nĭ kajĭni ñayĭvi já ní skúun-tĭ ñú'un ichi ándĭví ní çhaa nuu ñú'un. 14 Te xndá'ú-tĭ taká ñayĭvi káxiukú iní ñuyĭvi, jĭn tunĭ ja sá'a-tĭ núu ingá kiti-ún. Te tá'ú-tĭ tíñu nuu taká ñayĭvi káxiukú iní ñuyĭvi, ja ná sá'a-i ndoso kiti ní tuji jĭn yuchĭ te nĭ nachaku. 15 Te suni nĭ ja'a-ya tú'un ja chú'un-tĭ tachĭ iní ndoso kiti, náv'a kuu ka'an ndoso-ún, te ka'ni-tĭ taká ñayĭvi já tú kákuñĭ-i chíñú-ún ndoso kiti. 16 Te taká ñayĭvi, ja lúlĭ jĭn já ñá'nu, ja kúká jĭn já ndá'ú, mozo jĭn já kájika ndiçha-ña, ná kóso ĩn-ni tunĭ ndavá'a-i xí çhaan-í, sá'a-tĭ. 17 Te ni ĩn ñayĭvi, ma kúu kuaan-i, ní ma kúu xĭkó-i nú tú ncháá tunĭ-ún-i, ja kúu sí'ví kiti-ún xí número sí'ví-tĭ. 18 Yá'a ío tu'un ndiçhĭ. Ja júku'un ĩnĭ, ná ká'u-i número kiti-ún, çhĭ número ĩn çhaa kúu. Te número kiti-ún kúu iñu ciento unĭ xiko iñu.

14

Máá Lélú Dios jĭn ñayĭvi ní nakuaan-ya

1 Te nĭ nde'é-rĭ, te nĭ jinĭ-rĭ kándĭj máá Lélú xinĭ yúku Sion. Te ío ciento uu xiko kuun mil ñayĭvi ká'ĭn jĭn-yá. Te çhaan-í ncháá sí'ví Táa-ya. 2 Te ichi ándĭví ní jinĭ so'o-rĭ nĭ ka'an ĩn tu'un nátu'un ní'ĭn nducha kuá'a, xí

nátu'un ká'an taja ní'in. Te nì jini so'o-ri ndusu yaa nání arpa ja káchaa cháa. ³ Te kájita-de ñn yaa jáá núu mesa tá'ú-yá tiñu, jíin núu ndikúun kiti, jíin núu cháa ñá'nu. Te tú ni ñn-i kuu kutu'a-i yaa-ún, chí máni máá ciento uu xiko kuun mil cháa nì nakuaan-ya iní ñuyívi. ⁴ Chaa yá'a kákuu ja tú ní kásáchá'an-de máá-de jíin ñás'í. Chi cháa jáá cháa kútu kákuu-de. Chaa yá'a káindikin-de yata máá Lélú, nú ndéni nì kuu iní-ya kí'in-ya. Te ma'ñú sáva-ga-i nì nakuaan-ya cháa yá'a jíná'an-de, nátu'un se'e núu kákuu-de nuu Dios jíin núu máá Lélú. ⁵ Te yu'u-dé tú ní kenda tu'un tú'ún, chí cháa tú káchá'an kákuu-de nuu Dios.

Tundó'o kivi kti juicio

⁶ Te nì jini-ri inga ndajá'a ja ndéché-yá sava ma'ñú ándiví. Te ndiso-ya tú'un va'a ja má náa kúti. Te kani-ya tú'un-ún nuu táka ñayívi káxiukú iní ñuyívi, nuu táka nación, jíin núu táka tata, jíin núu táka yu'u, jíin núu táka ñayívi. ⁷ Te nì ka'an jaa-ya: Kuandatu nuu Dios, te nakana jaa-ró-ya. Chí hora ja sánda-ya, a nì kuyani cháa. Te ná chíñú'ún-ró I'a nì sá'a ándiví, jíin ñuyívi, jíin mar, jíin táka sóko ndúcha. Achí-ya. ⁸ Yúan-na te nì cháa inga ndajá'a, te nì ka'an-ya: Nì naa ná'in Babilonia, ñuu ká'nu, chí nátu'un nì ja'a vino ja tñi xaan iní nì kajji'í taká nación. ⁹ Te ndajá'a uní, nì ndikin-ya úu-ga. Te nì ka'an jaa-ya: Nú ndé ñayívi chíñú'ún kiti-ún jíin ndosó-ti, xí kúnchaa tuni-ti cháan-í, xí iní nda'a-í, ¹⁰ te jíin ñn tu'un yátá kúu ja ñayívi-ún ko'o-i vino ja kiti iní Dios, ja ní jati-ya iní ko'o kiti iní-ya. Te kayu-i jíin ñú'un, jíin azufre, kuní jíin núu táka ndajá'a ndóo, jíin máá Lélú. ¹¹ Te ñu'ma ja kákyu-i-ún, kana ñí káni ñí kuiá. Te ñayívi káchiñú'ún kiti-ún jíin ndosó-ti, jíin ñayívi kí'in tuni sí'vi-ti-ún, ma ndetátú kuti-í ndúú ñúú. ¹² Jíin tú'un yá'a ñini ná kuñi nì'in ñayívi ndóo, ja káandatu-i tiñu nì tá'ú Dios, te kákandja-i nuu Jesús. ¹³ Te nì jini so'o-ri ñn tu'un ja ní ka'an jíin-rí ichi ándiví. Chaa tu'un yá'a: Xáan ndatu taká ndiyi ja kúu iní nda'a máá Tatá Dios onde vina te ñí-gá kua'an-yo. Jandáa, chí ndetátú-i ja ní kasátiñu-i. Te tiñu-i-ún ki'in-ni jíin-í, áchí Espiritu. ¹⁴ Te nì nde'é-rí. Te nì jini-ri ñn viko kujjín. Te nuu vikó-ún kánchaa ñn I'a ja á kuní koo máá Sé'e cháa. Te ñú'un ñn corona oro xini-yá. Te tñn-ya ñn jóso. ¹⁵ Te nì kenda inga ndajá'a-yá iní ve'e ii, te kána jaa-ya xini I'a kánchaa nuu vikó: Kachi'i-ní jóso-ní, te ka'nu-ní. A nì jaq hora ka'nu-ní, chí ja káa nuu ñú'un, a nì kuaan, áchí-ya. ¹⁶ Te I'a kánchaa nuu vikó, nì kachi'i-ni-ya jóso-ya iní ñuyívi. Te nì ndi'í ja káa nuu ñú'un nì ta'nu. ¹⁷ Te nì kenda tuku inga ndajá'a-yá iní ve'e ii ja kánchaa iní ándiví. Te suni kándá'a-yá ñn jóso xaan. ¹⁸ Te nì kenda inga ndajá'a-yá nuu altar. Te ndiso tiñu-ya síki ñú'un. Te nì kana jaa-ya xini ndajá'a tñn jóso xaan: Kachi'í jóso xaan-ro, te nastútú-ró tikukú uva káa nuu ñú'un, chí a nì kajjichi, áchí-ya. ¹⁹ Te ndajá'a-ún, nì kachi'i-ya jóso xaan-ún iní ñuyívi. Te nì nastútú-yá tikukú káa nuu ñú'un. Te nì chúkú-yá tikukú-ún nuu taxín uva. Yúan kúu ñn tu'un yátá ndasa kiti iní Dios. ²⁰ Te nì taxín uva-ún ichi yátá ñúu. Te iní nuu taxín-ún nì jika ñn yucha ñiñi ní jaq onde nuu ñú'un freno yu'u caballo. Te nì jika nátu'un uní ciento kilómetro.

1 Yuan-na te ni naa iní-ri ni nde'é-rí inga tuni ñá'nu ichi ándiví, kúu usiá ndajá'a-yá kándiso usiá kue'e sandí'i-na. Chi nú ni jinu kue'e yá'a, te ma kití-ga iní Dios. 2 Te suni ni jiní-ri in nátu'un mar nátu'un vidrio ja ní saká nuu jín ñú'un. Te ñayivi ní ká kundéé jín kítí-ún, jín ndosó-tí, jín tuní-tí, jín número sí'ví-tí, ká jin-i yu'u mar vidrio-ún. Te ká jin-i yaá nání arpa Dios. 3 Te kájita-i yaá Moisés mozo Dios, jín yaá máá Lélú. Tiñu ñá'nu jín tiñu luu sá'a-ní, Táta Dios. Máá-ní tñ taká poder. Ichi ndáa ichi ndóo kákuu ichi-ní. Te máá-ní kúu rey taká ñayivi ndóo. 4 Ndéja tú yú'ú ní te tú nákana jaa sí'ví-ní núsáá Táta. Chi máá in ní kúu I'a ij. Taká nación, chaá-i te chiñú'ún-i ní, chi ni ndenda ndijin modo sándaá-ní. Achí-i. 5 Yúan-na te ni nde'é-rí. Te ichi ándiví ní jiní-ri ja núña cuarto ij xáan ichi iní ve'e ij, máá nú kenda tu'un ndaa. 6 Te iní ve'e ij yúan, ni kenda usiá ndajá'a kándiso-ya usiá kue'e xaän, te káñu'un-ya sá'ma ku jín kiyí, jín sánchi oro káinu'ni jiká-yá. 7 Te in ja kúun kítí ni ja'a-tí usiá ko'o oro nuu ndí'usiá ndajá'a. Te ko'o-ún ñú'un chítú nátu'un jín tú'un kití iní Dios, I'a chakú ní káni ní kúia. 8 Te ni ndii ncháá Dios jín fuerza-ya. Te ñu'ma-ún, ni chítú ndí iní ve'e ij. Te tú ní kúu kivi ni in ñayivi iní ve'e ij-ún, chi onde ná ndí'usiá kue'e ja kándiso ndí'usiá ndajá'a-yá.

16

Usiá ko'o ñú'un tu'un kití iní Dios

1 Te iní ve'e ij-ún ni kenda in tu'un jaa, ni jini so'o-ri ni ka'an jín ndí'usiá ndajá'a-yá: Kuángoyo, te kacha nuu-ró ndí'usiá ko'o já káñu'un tu'un kití iní Dios ná júngoyo sikí ñúyivi, áchí. 2 Te kua'an ndajá'a in, te ni koyo-ya kó'o-yá sikí ñúyivi. Te ñayivi já ncháá tuni kítí xáan-ún nuu, jín já káchiñú'ún ndosó-tí, ni kata'an-i in kue'e iní xaän. 3 Te ndajá'a úu, ni koyo-ya kó'o-yá nuu mar. Te ni nduu-cha nátu'un niñi ndíyi. Te taká kítí káy'i chi mar, ni kají'i-tí. 4 Te ndajá'a uní, ni koyo-ya kó'o-yá sikí yúcha, jín sikí taká sóko ndúcha, te ni nduu-ni niñi. 5 Te ni jini so'o-ri ni ka'an ndajá'a ndúcha-ún: Táta, I'a ij kúu-ní, I'a ío vina, I'a ni jo sáá. Te I'a ndaa kúu-ní, chi ni sándaá ndaa-ní taká tiñu yá'a, 6 chi ñayivi yá'a, ni kajacha-i niñi cháa ndoo, jín niñi cháa káani tu'un-ní, te vina já'a-ni niñi ná kó'o-i. Te súan ná náko'o-i. Achí-ya. 7 Te ni jini so'o-ri ni ka'an inga tu'un onde altar. Jandáa, Táta Dios, máá-ní tñ taká fuerza, máá-ní sándaá ndaa-ní, sándaá ndija-ní taká tiñu. 8 Te ndajá'a kúun, ni koyo-ya kó'o-yá sikí ndíkandii. Te ni ni'jn tiñu ndíkandii-ún ja jín ñú'un te ka'mu taká ñayivi. 9 Te taká ñayivi, vasa súan ni kakayu-i ja ní'ni xáan, ko tú ní kánakani iní-i, ni tú ní kánakana jaa-i Dios, chi sasua ni kaka'an ndiva'a-i sikí-ya ja ní ja'a-ya kue'e yá'a sikí-í. 10 Te ndajá'a ú'un, ni koyo-ya kó'o-yá nuu mesa nuu tá'ú tiñu kítí xáan-ún, te nuu tá'ú-tí tiñu ni kuñaa. Te taká ñayivi, ni kanakaji yí'i-i yáa-í ja kájatú-i. 11 Te ni kaka'an ndiva'a-i sikí Dios ándiví, já kájatú-i jín já káta'an-i kue'e, ko ná tú ní kánakani iní-i tiñu ni kasá'a-i. 12 Te ndajá'a iní, ni koyo-ya kó'o-yá sikí yúcha ká'nu Eufrates. Te ni ichi yúcha-ún, nává'a koo tu'a ichi kíkoyo rey, ichi núu kána ndíkandii. 13 Te ni jiní-ri ja iní yu'u kóo ká'nu, jín yú'u kítí xáan, jín yú'u cháa jáni tu'un tú'ún, ni kenda uní tachí kíni nátu'un sa'va. 14 Chi tachí kíni kákuu, te kásá'a tuni. Te kenda nuu taká rey ñuyivi, te stútú-ni-de ja kóo guerra kivi ká'nu máá Dios, I'a tñ taká poder.

15 Kuni so'o ch̄i nchāa-r̄i nátu'un ñaku'i'ná. Xáán ndatu koo ñayivi ndito, jín ja ndito-i sa'ma-í, náva'a tú kaka víchí líi-í, te tú kuka nuu-í nuu sáva-ga-í, áchí-ya. 16 Te n̄i kasá'a tach̄i k̄ini ja ní kakutútú-de ñn ndu'a ja núu yú'u hebreo nání Armagedón. 17 Te ndajá'a usiá, n̄i koyo-ya kó'o-yá ichi núu tachí. Te in̄i ve'e ñi ándívi jín núu mesa tá'ú-ya tiñu n̄i kenda ñn tu'un n̄i ka'an jaa: A n̄i kuu, áchí. 18 Yúan-na te n̄i ndeyu. Te n̄i ni'in. Te n̄i ka'an taja. Te n̄i taan xaan ñú'un ja ná té koo-ga onde kiv̄i ní tuu nuu cháa in̄i ñuyivi. 19 Te ñuu ká'nu-ún n̄i ndata sáva unj pedazo. Te n̄i ndua taká ñuu in̄i taká nación. Te n̄i nuku'un in̄i Dios ñuu ká'nu Babilonia ja kuá'a-ya kó'o ja ñú'un tu'un kití xaan in̄i-ya ná kó'o ndi-i-í. 20 Te taká isla n̄i kajinu kája'an. Te taká yuku, tuká ndijin ín. 21 Te ichi ándívi ní jungoyo ñíñí ná'nu nátu'un uu xiko kilo ná ñn ná ñn. Te taká ñayivi, n̄i kaka'an ndiva'a-i sikí Dios ja sikí túndó'o ñíñí-ún, ch̄i ñn tundó'o xaan ní kuu.

17

Kiv̄i xnáa-ya ñuu Babilonia

1 Yúan-na te n̄i chāa ñn ja usiá ndajá'a-yá ja ní kanda'á usiá ko'o. Te n̄i ka'an-ya: Ña'an te ná stá'an-r̄i nuu-ro ndasa kundāa tiñu sikí ñá'an kuaxán ja kanchaa-ña núu ndúcha kuá'a, 2 ch̄i taká rey ñuyivi n̄i kasáténé-de jín ñá'an-ún. Te taká ja kaxiukú in̄i ñuyivi n̄i kanajini jín tú'un kuaxán máa-ña, áchí-ya. 3 Te jín Espiritu n̄i jaka-ya rúu n̄i ja'an-r̄i onde nuu ñú'un té'é. Te n̄i jin̄i-r̄i ñn ña'an yóso-ñá ñn kití kuá'a. Te kití-ún, ndiso-t̄i kuá'a sí'ví tú'un ndiva'a. Te ío usiá xin̄i-t̄i te ux̄i ndiki-t̄i. 4 Te ña'an-ún, ñú'un-ña sá'ma kuá'a jín sá'ma kuá'a tndí'í. Te suni ñú'un-ña oro, jín yúu lúu, jín perla. Te t̄in-ña ñn ko'o oro ñú'un chítú jín tú'un ñáá, jín tú'un chá'an ja t̄in̄i in̄i-ña. 5 Te chaan-ña ncháa ñn sí'ví, ñn tu'un sa'í: Ñuu ká'nu Babilonia, náa ja kasáténé jín ja kás'a tiñu ñáá in̄i ñuyivi yá'a, áchí. 6 Te n̄i jin̄i-r̄i ña'an-ún ja najini-ña jín niñí ñayivi ndóo jín niñí ñayivi ní kají'í ja sikí tú'un Jesús. Te n̄i naa xaan in̄i-r̄i n̄i nde'é-rí nuu-ñá. 7 Yúan-na te n̄i ka'an ndajá'a-yá-ún: Naja náa in̄i-ro. Máa-rí kachi-r̄i nuu-ro tú'un sa'í ñá'an-ún, jín kití yóso-ñá, kití ja ío usiá xin̄i-t̄i te ux̄i ndiki-t̄i. 8 Te kití ní jin̄i-ro, n̄i jo-t̄i núu. Ko tú ío-t̄i vína. Te nana-t̄i k̄i-t̄i in̄i tunchi kúnú. Te ki'in-t̄i núu tá'nu ndatu-t̄i. Te taká ñayivi kaxiukú in̄i ñuyivi, ja tú káyošo sí'ví-i nuu tutú chakú onde kiv̄i ní jukuiñí ñuyivi, naa in̄i-i nde'é-i nuu kití ja ní jo-t̄i núu, te tú ío-t̄i vína, te koo-t̄i. 9 Te nú túu ndichí ñn chāa, ma kúu juku'un in̄i-de tu'un yá'a. Usiá xin̄i-t̄i kákuu usiá yuku, te sikí yuku-ún kanchaa ña'an-ún. 10 Te suni kákuu usiá rey. Te u'un-de a n̄i kanaa-dé. ñn-de ío. Te té chāa-ga inga-de. Te nú n̄i chāa-de, jínu ñú'un ja yakú-ni kiv̄i kunchaa-de. 11 Te kití ja ní jo núu te tú ío-t̄i vína, máa-t̄i kúu rey un̄a. Te ñn tá'an ja ndí'usiá-de kúu-t̄i. Te ki'in-t̄i núu tá'nu ndatu-t̄i. 12 Te ndí'uxí ndiki ní jin̄i-ro, kákuu ux̄i rey ja té tá'ú-ga-de tiñu. Ko máa-de jín kití-ún, tá'ú-de tiñu ñn hora-ni. 13 Te rey-ún, ñn núu-ni tu'un kájani in̄i-de. Te naku'a-de poder jín tiñu kándiso-de nuu kití. 14 Te kuatá'an-de jín máa Lélú. Te Lélú-ún, kundéé-yá jín-de jiná'an-de, ch̄i Jito'o nuu taká jito'o kúu-ya, te Rey nuu taká rey kúu-ya. Te ñayivi ká'in̄i jín-yá kákuu ja á n̄i kana-ya xin̄i-í, te a n̄i kaji-ya-í, te ñayivi kákandíja va'a kákuu-i, áchí-ya jín-rí. 15 Te n̄i ka'an-ga-ya: N̄i jin̄i-ro ja kanchaa ña'an kuaxán-ún sikí kuá'a ndúcha.

Te nducha kuá'a-ún kákuu ñayivi tiní ñuu, tiní nación, tiní yu'u. ¹⁶ Te ndí'uxi ndiki kiti ní jini-ro-ún, máa-de jíin kiti, chi koto u'u-de ña'an kuáxán-ún, te xnáa-dé-ña, te sávichí líi-dé-ña, te kaji-dé kuñu-ña, te ka'mu-de-ña jíin ñú'un. ¹⁷ Chi Dios, súan ni ská'an-ya-dé ja ñin núu-ni kájani iní-de, te nakuá'a-de tiñu kándiso máa-de nuu kiti-ún. Te súan ná sá'a-de ja kúu iní máa-yá onde kivi skíkuu taká tu'un Dios. ¹⁸ Te ña'an ní jini-ro-ún kúu ñuu ká'nu ja tá'ú tiñu nuu táká rey ñuyívi.

18

¹ Yuán-na te ni jini-ri ni kuun inga ndajá'a ní kii-ya ichi ándíví, ndiso téyíi-yá poder. Te ni ndii ncháa nuu ñú'un jíin ndúa-yá. ² Te ni ka'an jaa-ya: Ni naa ndíja Babilonia ñuu ká'nu. Te ni nduu ve'e kui'na. Yuán káxiukú táká tachí kini. Suni yúan káxiukú ndívii tisaá chá'an já kájito u'u-yo-tí. ³ Chi taká ñayivi, nátu'un vino ni kaji'i-i ko'o já tiní xaan iní ñuu-ún. Te taká rey ñuyívi, ni kasáténé-de jíin-ña. Te cháa kájaan káxikó iní ñuyívi, ni sákuká-ña-dé jíin táká ndatíñu luu kaní iní máa-ña, áchí-ya. ⁴ Te ni jini so'o-ri inga tu'un ichi ándíví, ja ní ka'an: Kuxio nuu-ña jíiná'an-ró, chi ñayivi máa-rí kákuu-ro, te ma kivi nduu-ro jíin kuáchi-ña, náva'a tú ta'an-ro kué'e ta'an-ña. ⁵ Chi kuachi-ña a ni jaá xiko onde ándíví, te ni nuku'un iní Dios ja sá'a-ña tiñu ñáá. ⁶ Cha'u nuu-ña, nátu'un ni ja'a-ña núu sáva-ga-i. Te kaa-ga kuá'a-ró núu-ña nú ndasa káa tiñu ni sá'a máa-ña. Te iní ko'o já ní ja'a-ña ní kaji'i-i, suni iní-ún ná káa nuku'un ko'o-ña. ⁷ Nátu'un ni sátyíi-ña máa-ña, te ni sá'a-ña tiní kuachi, suni súan ku'a xndó'o-ró-ña já ndé'e-ña. Chi áchí-ña jíin máa-ña: Máa-rí kúu ña'an tá'ú tiñu, nasu ñá'an viuda kúu-ri, te ma ndé'e kuti-rí, áchí-ña. ⁸ Ja yúan nú ñin kivi te kii tundó'o sikí-ña. Kuu ndiyi, nde'e kó'o-ña, kii tama, te nduxia-ña jíin ñú'un. Chi ni'in téyíi káa máa Tatá Dios, I'a sándaá tiñu-ña. Achí. ⁹ Te taká rey ñuyívi já ní kajika téné-de jíin-ña te ni kachaku kúká-de jíin-ña, nde'e-de te kana jikó'o-de ja'a-ña kivi kuní-de ja kána ñu'ma kayu-ña. ¹⁰ Te kuiñi jiká-na-de ja yú'u-de sikí já kayú-ña. Te ka'an-de: Xáan ndá'ú ni kuu ñuu Babilonia, vasa ñuu ká'nu kúu-ró núu. Ko nuu ñin hora te ni cháa juicio sikí-ro. ¹¹ Te taká cháa kájaan káxikó iní ñuyívi, nde'e-de te kana jikó'o-de ja'a-ña. Chi tuká ni ñin ja kuáan tiñu xikó-de. ¹² Ndatíñu kúya'u kákuu oro, plata, yuu lúu, perla, sa'ma fino jíin sá'ma kuá'a tindí'i, sa'ma tindu'á jíin sá'ma kuá'a, taká yunu vixí, ndatíñu marfil jíin ndatíñu yunu lúu, cobre jíin káa jíin yúu ndáva. ¹³ Canela, jíin jí'o, susiá já'an xiko asun jíin susiá ua jíin susiá kutú, vino, aceite, yuchi fino, trigo, xndiki, ri, caballo, jíin carreta, jíin mozo sátiñu sáni, jíin ñayivi. ¹⁴ Ndatíñu ja ní ndio iní-ro, a ni kuxio kua'an, te taká ndatíñu fino máa-ró jíin ndatíñu luu-ró, a ni naa, te ma náni'in kúti-gá-ro, áchí. ¹⁵ Te taká cháa kájaan káxikó ndatíñu yá'a, ja ní kákuu kúká-de sikí-ña, kuiñi jiká-na-de nuu-ña ja káyú'u-de tundó'o ta'an-ña. Te nde'e-de te kana jikó'o-de. ¹⁶ Te ka'an-de: Xáan ndá'ú ni kuu ñuu ká'nu yá'a. Ni ñu'un-ña sá'ma fino jíin já kuá'a, jíin ja ndí'i. Te ni ñu'un-ña oro jíin yúu lúu, jíin perla. ¹⁷ Ko nuu ñin hora te ni naa jí taká ndatíñu kúká yá'a. Achí-de. Te taká cháa xín barco, jíin táká cháa jiká jíin barco, jíin cháa jiká nuu mar, jíin táká ja kásatiñu nuu mar, ni ka'jin jiká-na-de. ¹⁸ Te ni kajini-de ñu'ma ja kayú-ña. Te ni kákana jaa-de: Ndé inga ñuu kúu ja kétá'an jíin ñuu ká'nu yá'a, áchí-de. ¹⁹ Te ni kachu'un-de tikacha

ñú'un xiní-dé. Te nĭ kande'e-de nĭ kākana jík'ó-de: Xáán ndá'ú nĭ kuu ñuu ká'nu yá'a. Chi taká cháa nĭ kañava'a barco, nĭ kākuu kúká-de jíin taká ndatiñu ya'u ñáva'a-ña. Te nuu ĩn hora te nĭ tuchá ĩi. ²⁰ Ná ndúvatu ĩn-ro já ní ta'an-ña, róo andíví, jíin taká róo ñayiví ndóo, cháa apóstol, jíin cháa kájani tu'un Dios. Chĭ Dios nĭ nani'ĭn tá'an-ya jíin-ña já sikí róo. Achí-de. ²¹ Yúan-na te ĩn ndajá'á ní'in, nĭ tĭin-ya ĩn yuu nátu'un ĩn yosó ká'nu. Te nĭ skána-ya núu mar. Te nĭ ka'an-ya: Súan nĭ'in tuncháa Babilonia ñuu ká'nu, te ma núkuiñĭ kuti-gá. ²² Te ma kúni so'o-ga-ro ndusú yaa cháa káchaa, ni cháa jíta, ni cháa kátivĭ xkuili jíin corneta. Te ma ní'in-gá-ro ní ĩn cháa sá'a taká ndatiñu, ni ja ní'in molino ma kúni so'o kuti-gá-ro. ²³ Te ma ndí ncháa-ga nuu-ro jíin ndúa linterna. Te ma kúni so'o-ga-ro ka'an yii ĩn násí'í. Chi cháa kájaan káxík'ó núu-ro, cháa kákuñá'nu ĩn ĩnyivĭ ní kākuu-de, te jíin tĭñu ñáva'a nĭ xndá'ú-ro ndivĭi ñayivĭ. ²⁴ Te nuu-ña nĭ ndenda niñĭ cháa nĭ kajani tu'un Dios, jíin niñĭ ñayivĭ ndóo, jíin niñĭ taká ñayivĭ ní kaja'ni-í ĩn ĩnyivĭ yá'a. Achí-ya.

19

Kivĭ nákana jaa-i Dios ĩn andíví

¹ Yúan-na te nĭ jini so'o-rĭ nĭ kuvaá ĩn ñayivĭ kuá'a íchi andíví, ja ní kaka'an-i: Xáán va'a Dios. Ná nákana jaa-yó-yá. Ná ká'an jíin'ún-yó jíin-yá, chi nĭ nama-ya yóo jíin fuerza-ya. ² Chĭ sándaá va'a-ya jíin tú'un ndaa. Nĭ nakuxndí-ya sikí ná'an kuáxán-ún, ja ní stívĭ-ña ñuyivĭ jíin tú'un tĭnĭ ĩn-ña. Te nĭ nani'ĭn tá'an-ya jíin-ña já ní jacha-ña niñĭ mozo-ya, achí-i. ³ Te inga jíin nĭ kaka'an-i: Xáán va'a Dios, chĭ ñu'ma kayú-ña-ún, kána-ni ní káni ní kúia, achí-i. ⁴ Te ndí'okó kuun cháa ná'nu jíin ndíkúun kiti nĭ kajukuiñĭ jíití-de nuu ñú'un. Te nĭ kachiñú'ún-de Dios ja káncha-ya mesa tá'ú-yá tĭñu. Te nĭ kaka'an-de: Amén, xáán va'a Dios, achí-de. ⁵ Te onde nuu mesa-ún nĭ ka'an ĩn tu'un: Taká róo mozo Dios máa-yó, jíin róo ja kájandatu nuu-yá, kúu lúli kúu ná'nu-ró, ná nákana jaa-ró-yá, achí. ⁶ Te nĭ jini so'o-rĭ nátu'un káka'an ñayivĭ kuá'a, nátu'un ní'in kua'a ndúcha, xí nátu'un ká'an taja: Xáán va'a Dios máa-yó, chĭ tá'ú-yá tĭñu te tĭin-ya taká poder. ⁷ Ná kúsĭ xáan ĩn-yo. Te ná nákana jaa-yó-yá. Chĭ a nĭ jaá kivĭ tánda'a máá Lélú. Te ñasí'í-ya, a ío tu'a-ña. ⁸ Te nĭ ní'in-ña tu'un ja kú'un-ña sá'ma fino ja ndóo ío te ndí ncháa. Chĭ sa'ma fino-ún kákuu tĭñu ndaa nĭ kasá'a ñayivĭ ndóo, achí. ⁹ Te nĭ ka'an ndajá'á-ya-ún jíin-rí: Chaa tu'un yá'a: Xáán ndatu kákuu ñayivĭ ní kana-ya xiní-í ja ná kingoyo-í nuu ío xĭni tánda'a máá Lélú, achí-ya. Te nĭ ka'an-ga-ya jíin-rí: Ya'a kúu tu'un ndaa ní ka'an Dios, achí-ya. ¹⁰ Te nĭ jukuiñĭ jíití-rí nuu já'a-yá ja chíñú'ún-rí-ya núu. Te nĭ ka'an-ya jíin-rí: Ma sá'a-ró súan. Chĭ suni mozo-ya kúu-rĭ jíin-ró jíin ñani-ro já kájani ndaa tu'un Jesús. Ná chíñú'ún-ró máá Dios, achí-ya. Chi tu'un nĭ ka'an ndaa Jesús kúu modo jáni-yó tú'un-ya.

I'a skĭkuu tu'un jíin I'a ká'an ndaa

¹¹ Te nĭ jini-rĭ ja núña andíví. Te nĭ kenda-ni ĩn caballo kuíjin. Te I'a yóso-tí, nání-yá I'a ndaa, I'a skĭkuu. Te jíin tú'un ndaa sándaá ndaa-ya te kuatá'an-ya. ¹² Te nduchi-yá káa nátu'un yáa ñú'un. Te xinj-yá ñú'un kua'a corona. Te yóso ĩn sí'vĭ já ní ĩn tú juku'un ĩnĭ, chĭ máa-ni máa-yá jiní. ¹³ Te yúsúkun-ya ĩn tikáchĭ niñĭ. Te nání-yá tu'un Dios. ¹⁴ Te ĩn tiku'nĭ andíví, nĭ kándikĭn-de-ya

kája'an-de jíin-yá káyoso-dé caballo kuíjín. Te káñu'un-de sa'ma fino xaan ja ío ndoo te kiyi. ¹⁵ Te yu'u-yá kenda ñn machete xaan, náva'a jíin machete-ún stují-yá taká ñayivi. Te tá'ú-yá tiñu nuu-i jíin bastón kaa. Te kuañu-ya sikí uva kaxin-ya. Yuán kúu ja kití iní Dios, I'a tñn taká poder. ¹⁶ Te nuu tákachí-yá jíin núu sá'nda-ya yóso sí'ví yá'a: Rey nuu taká rey, te Jito'o nuu taká jito'o, áchí. ¹⁷ Te ñi jiní-ri ñn ndajá'a ja kándij-ya núu ndíkandii, te ñi kana jaa-ya jíin taká tisaá kándéché sáva andívi: Ña'an te ndutútú-ró núu kúxini-ró sá'a Dios ñá'nu, ¹⁸ náva'a kee-ro kúñu rey jíin capitán, jíin kúñu cháa ñi'in, jíin kúñu caballo jíin cháa káyoso-tí, jíin kúñu taká-ga ñayivi ja kájika ndicha-na jíin ja kákuu mozo, ja lúli jíin ja ñá'nu, áchí-ya. ¹⁹ Te ñi jiní-ri nuu máa kiti xaán-ún jíin núu taká rey ñuyivi, ñi kakutútú-de jíin soldado-de ja kuátá'an-de jíin I'a yóso caballo kuíjín jíin taká soldado-ya. ²⁰ Te kiti xaán-ún kua'an-ti preso jíin cháa ñi jani tu'un tú'ún ja ní sá'a kua'a-dé tuni nuu-tí, te jíin tuni-ún ñi xndá'ú-de ñayivi ní káki'in tuni kiti-ún jíin ja ní kachiñú'ún ndosó-ti. Ndúu cháa yá'a, ñi kenda-de kua'an chakú-de nuu laguna ñu'un ja kayú jíin azufre. ²¹ Te sava-ga cháa-ún ñi kaji'i-de jíin machete ja kenda yu'u I'a yóso caballo kuíjín. Te taká tisaá, ñi kanda'a chii-ti ní kayee-ti kuñu-de jíná'an-de.

20

Tu'un sikí mil kua jíin juicio sikí ku'na

¹ Te ñi jiní-ri ja íchi andívi ní kuun ñn ndajá'a tñn-ya ndákáa tunchi kúnú xaán, jíin ñn cadena ká'nu. ² Te ñi katñn-ya kóo ká'nu, koó aná'an, kiti kúu kui'na Satanás. Te ñi ju'ni-ya-tí ja ná kúnu'ni-ti mil kua. ³ Te ñi skívi-ya-tí kua'an-ti tunchi kúnú. Te ñi jasú-ya-tí. Te ñi sákútu-ya sikí-tí, jíin sello, náva'a tuká xndá'ú-ga-ti taká nación. Chí onde ná jínu mil kua, yúan-na te jínu ñú'ún ja ndaji núnda-ga-ti. ⁴ Te ñi jiní-ri tiní mesa. Te cháa káxiukú mesa-ún kákuu ja sándaá tiñu. Te suni ñi jiní-ri añú ñayivi ní kaxiti xini-í, sikí ja ní kajani ndaa-i tu'un Jesús jíin tú'un Dios, ni tú ní kachiñú'ún-i kiti-ún ni ndoso-ti, ni tú ní kájatá'ú-i tuni-ti kúnchaá chaan-í, ni iní nda'a-í. Te ñi kanachaku-i. Te ñi katá'ú-i tiñu jíin Cristo ñn mil kua. ⁵ Ñayivi yá'a kákuu ja náchaku xna'an-ga. Ko sava-ga ndiyi-ún, tú ní kánachaku-i onde ná jínu mil kua. ⁶ Xáán ndatu koo ñayivi ndoo ja náchaku-i xna'an-ga. Ma kúu-i vuelta uu, chí sua nduu-i sutu nuu Dios jíin núu Cristo, te tá'ú-i tiñu jíin-yá mil kua. ⁷ Te onde ná jínu mil kua-ún, te ndaji Satanás nuu kándeé preso. ⁸ Te kenda xndá'ú nación ká'io ndíkúun lado ñuyivi, ñuú Gog jíin ñuú Magog, náva'a stútú ñayivi ja kuátá'an-í. Te koo kua'a xaán-í nátu'un ñiti yú'u mar. ⁹ Te ñi chakoyo-i onde ñí ñuyivi. Te ñi kajikó ndúu-i nuu ká'jin taká ñayivi ndoo jíin ñuú ja maní-í jíin. Ko Dios ñi skúun-ya ñú'un ichi andívi. Te ñi kanduxia-i. ¹⁰ Te kui'na ja ní xndá'ú ñayivi-ún, ñi skée-ya kuá'an nuu laguna ñu'un ja kayú jíin azufre. Te suni yúan kándeé kiti xaán-ún jíin cháa ñi jani tu'un tú'ún. Te yúan ndo'o-de ndúu ñúú ñí káni ñí kua.

Tu'un mesa ká'nu kuíjín andívi

¹¹ Te ñi jiní-ri ñn mesa ká'nu kuíjín, jíin I'a kánchaá mesa-ún. Te nuu máa I'a-ún ñi kuxio ñuyivi jíin andívi. Te tuká ní ní'in núu kúxiukú. ¹² Te ñi jiní-ri taká ndiyi, ja ñá'nu ja lúli, ká'jin-i nuu Dios. Te ñi juña-ya taká libro. Te suni ñi juña-ya ingá tutu nání libro chakú. Te ñi sándaá-ya tiñu ndiyi-ún jíná'an-í, nú

ndasa káa tu'un yóso núu tutú-ún, ná ñin ñin tiñu ni kasá'a-i. ¹³ Te nducha mar, ni nakua'a-cha ndíyi ká'jin chji-cha. Te kue'e jín infierno, ni kanakua'a ndíyi ja ká'jin. Te ni kakunda kuachi-i ná tiñu ni kasá'a ñin ñin-i. ¹⁴ Te ni skée-ya infierno jín kue'e kája'an nuu laguna ñu'un. Ya'á kúu modo kuu-i vuelta uu. ¹⁵ Te ñayivi tú ní ndénda sí'ví-i nuu libro chakú, te ni skána-ya-i kua'an-i nuu laguna ñu'un.

21

Ñuyivi jáá jín andívi jáá

¹ Yúan-na te ni jini-ri ñin andívi jáá jín ñin ñuyivi jáá. Chi andívi xnáñúú jín ñuyivi xnáñúú ní nda'va. Te tuká mar ni ío. ² Te máa-rí Juan ni jini-ri ñuu ij já kúu ñuu Jerusalén jáá, ja ní kuun ichi andívi ní kenda nuu Dios. Te ío tu'a nátu'un ñin ñasí'í ja ío tu'a-ña tánda'a-ñá jín yí-ñá. ³ Te ichi andívi ní jini so'o-ri ñin tu'un ni ka'an jaa: Vina te ncháa ve'e Dios jín ñayivi. Te kunchaa-ya jín-i. Te kuu-i ñayivi máa-yá. Te máa-yá, kuu-ya Dios máa-i te kunchaa-ya jín-i. ⁴ Te nakua'a Dios taká nducha núu-i. Te ma kúu kuti-gá-i. Te tuká koo ja ndúku'a inj-i, ni ja ndé'e-i, ni ja jatú-i, chi a ni nda'va-ya tíñu xnáñúú. Achí. ⁵ Te ni ka'an I'a kanchaa mesa-ún: Kuni so'o-ró, chi ruu nasajáa-rí taká ndatíñu, áchí-ya. Te ni ka'an-ga-ya jín-ri: Chísó tú'un yá'a, chi taká tu'un yá'a, tu'un ndaa tu'un ndija kúu, áchí-ya. ⁶ Te ni ka'an-ya jín-ri: A ni kuu. Máa-rí kúu nátu'un letra Alfa jín letra Omega, nuu kéj'á jín núu ndí'i. Te ñayivi jichí nducha, ku'a-ri sóko ndúcha chakú ko'o sání-i. ⁷ Te cha kundéé, ni'in tá'u-dé taká ndatíñu, te kuu-ri Dios máa-de, te máa-de kuu-de se'e-ri. ⁸ Ko ñayivi já káy'u ja tú kákandíja, ja kách'án, ja kája'ni ndíyi, ja kasá'a téné, ja káti'vi, ja káchiñú'un ndosó, jín taká ja káka'an tu'un tú'un, ñayivi yá'a kuiñi-i nuu laguna ñu'un nuu kayú jín azufre. Súan kuu-i vuelta uu. ⁹ Yúan-na te ñin ndajá'a já usiá-ya ní katíñ usiá ko'o já ñu'un ndí'usiá kue'e sandí'í-na, ni cha-ya núu-ri. Te ni ka'an-ya jín-ri: Ña'an, te ná stá'an-ri ñin ña'an núu-ro já kúu ñasí'í máa Lélú, áchí-ya. ¹⁰ Te jín máa Espíritu ni jaka-ya ruu ni ja'an-ri xiní ñin yuku súkún ká'nu. Te ni stá'an-ya ñuu ij Jerusalén nuu-ri ja kúun va'i ichi andívi onde nuu Dios. ¹¹ Ndíso ndua Dios. Te ndíi ncháa nátu'un yuu lúu, nátu'un yuu kuí ndí'í, te ndíi ní'ni nátu'un vidrio. ¹² Te ñáva'a ñin nama ñuu ká'nu súkún. Te suni ñáva'a uxí uu yuxé'é. Te yuxé'é-ún ká'jin uxí uu ndajá'a-yá. Te yuxé'é-ún káyoso sí'ví ndí'uxí uu tatá se'e Israel. ¹³ Ichi núu kána ndikandii ío unj yuxé'é. Ichi norte ío unj yuxé'é. Ichi sur ío unj yuxé'é. Ichi núu kée ndikandii ío unj yuxé'é. ¹⁴ Te nama ñuu-ún, ñáva'a uxí uu cimientó. Te sikí yúan yóso uxí uu sí'ví ndí'uxí uu apóstol máa Lélú Dios. ¹⁵ Te ndajá'a ká'an jín-ri-ún, tñin-ya ñin vara oro ja chíku'a-ya ñuu, jín taká yuxé'é, jín nama ñuu. ¹⁶ Te ñin ñuu ío kuun jikí kúu. Te ñin núu-ni ja káni jín já jichá. Te ni chíku'a-ya ñuu jín vara-ún, te ni jinu uu mil kuun ciento kilómetro, ja káni, jín já jichá, jín já súkún, ñin núu-ni kúu. ¹⁷ Te suni ni chíku'a-ya namá ñuu-ún. Te ni jinu ñin ciento uu xiko kuun yikí ku'a cha, ja sání ku'a ndajá'a-yá kúu. ¹⁸ Te nama ñuu-ún kúu yuu kuí ndí'í. Te ñuu kúu máa nian oro, nátu'un vidrio ndíi ní'ni. ¹⁹ Te cimientó ñuu-ún, ni kúkútu jín taká yuu lúu. Ja xnáñúú kúu yuu kuí ndí'í. Ja uu kúu yuu ncháa kuí. Ja uní kúu yuu ncháa pinto. Ja kúun kúu yuu kuí. ²⁰ Ja ú'un kúu yuu pinto. Ja iñú kúu yuu

kuá'á pinto. Já usiá kúu yuú kuí méku. Já uná kúu yuú kuí ncháá. Já ñn kúu yuú kuáán. Já uxí kúu yuú kuí kuíjín. Já uxí ñn kúu yuú color naranja. Te já uxí uú kúu yuú ndí'í. ²¹ Te ndí'uxí uú yuxé'é-ún kákuu uxí uú perla, já ñn yuxé'é, te ñn perla. Te nuyá'u ñuú-ún kúu máá nían oro já ndí ní'ni nátu'un vidrio. ²² Te tú ní jiní-rí ve'e ñ iní ñuú, chí ve'e ñ ñuú-ún kúu máá Dios, I'a tñn taká poder jíin máá Lélú. ²³ Te ñuú-ún, tú nání ndikandii ni yoo já stúun, chí ndua máá Dios ndíi ncháá, te máá Lélú kúu lámpara. ²⁴ Te ñayivi ní kakaaku, kaka kuu-i jíin ndúa ñú'un-ún nátu'un jíin lámpara. Te taká rey ñuyívi, kikoyo-de ñuú-ún jíin taká ndatíñu luu-de, te ka'an jíin'ún-de jíin-yá yúan. ²⁵ Te yuxé'é ñuú-ún, ma nándasu kuti já ío-ní ndúú, te ma koo-ga akuáa yúan. ²⁶ Te iní ñuú-ún kinchaka-de taká ndatíñu luu jíin ndatíñu jíin'ún ío iní ñuyívi. ²⁷ Te iní ñuú-ún ma ndívi kuti ní ñn ñayivi chá'an, ni já sá'a tiñu ñáá, ni já ka'an tu'un tú'un, chí máni máá-ni ñayivi já káyoso sí'ví-i nuu libro chakú máá Lélú.

22

¹ Yúan-na te ñi stá'an-ya ñn yucha nducha chakú nuu-rí. Te ndíi ní'ni-cha. Te kána-cha núu mesa tá'ú tiñu Dios jíin máá Lélú. ² Te jika-cha sáva ma'ñú nuyá'u ñuú-ún. Te ndúú lado yucha, ká'jin yunu chakú, já já'a uxí uú nuu ndé'e, ndíta'an yoo kúun nde'e. Te nda'a yúnu-ún kákuu já sá'a tana taká ñayivi. ³ Te tuká koo ni ñn tu'un tásí, chí mesa tá'ú tiñu Dios jíin Lélú kúnchaa iní ñuú-ún. Te mozo-ya, kuatíñu-i nuu-yá jiná'an-i. ⁴ Te kuñ-i nuu-yá. Te koso sí'ví-yá chaan-í. ⁵ Te ma koo kuti-gá akuáa yúan. Te tuká kájinu ñú'un-i-ja stúun luz, ni já stúun ndikandii. Chí máá Tatá Dios, stúun-ya núu-í. Te tá'ú-i tiñu ñí káni ñí kuiá.

Taká tiñu já kánúu cháa yachi

⁶ Te ñi ka'an-ga-ya jíin-rí: Tu'un ndaa tu'un ndija kúu tu'un yá'a. Te máá Tatá Dios, Jito'o chaa ndoo já ní kajani-de tu'un-ya, ñi táji-yá ndajá'a-yá nává'a stá'an-ya núu mozo-ya taká tiñu já kánúu cháa yachi. ⁷ Te jandaa já ncháa yachi-rí. Achí-ya. Xáán ndatu ñayivi skíkuu tu'un ká'an tutu yá'a. ⁸ Te ruu Juan kúu já ní jini so'o-rí te ñi jiní-rí taká tiñu yá'a. Te nuu ní ndí'í ñi jini so'o-rí, jíin já ní ndé'é-rí, te ñi jukuiñi jíi-rí nuu já'a ndajá'a I'a ñi stá'an taká tu'un yá'a nuu-rí, já chíñú'un-rí-ya núu. ⁹ Te ñi ka'an-ya jíin-rí: Ma sá'a-ró súan, chí ruu, suni mozo-ni kúu-rí jíin-ró, jíin ñani-ro já kájaní tu'un Dios, jíin ñayivi káskíkuu tu'un ká'an tutu yá'a. Sua ná chíñú'un-ró máá Dios, achí-ya. ¹⁰ Te ñi ka'an-ga-ya jíin-rí: Ma kasú-ro tú'un ká'an tutu yá'a, chí a ñi kuyani kivi. ¹¹ Ñayivi sá'a tiñu ñáá, ná kúkuu-i jíin tiñu ñáá-ún. Ñayivi káchá'an, ná kéndoo chá'an-i. Ñayivi sá'a tiñu va'a, ná kúkuu-i jíin tiñu va'a-ún. Te ñayivi ndóo, ná kúkuu-ga-i jíin tú'un ndoo. ¹² Kuni so'o, chí nchaa yachi-rí, te kii ya'u jíin-rí, nává'a kuá'a-rí ya'u ñn ñn-i ndasa tiñu ñi kasá'a-i. ¹³ Máá-rí kúu nátu'un letra Alfa jíin letra Omega, nuu kéjá'a jíin núu ndí'í, já xnáñúu jíin já sándí'í-ña. Achí-ya. ¹⁴ Xáán ndatu ñayivi skíkuu tiñu ñi tá'ú-yá, nává'a ní'ñ tá'u-í jaq-i nuu yúnu chakú, te kivi koyo-i ichi yuxé'é íni ñuú-ún. ¹⁵ Ko yatá vé'e kuiñi ti'ina, jíin já kásá'a tiñu ñavá'a, jíin já tiní iní, jíin já kaja'ni ndíyi, jíin já káchiñú'un ndosó, jíin taká já kúsiñ iní xndá'ú tá'an. ¹⁶ Máá-rí kúu Jesús ja ní táji-rí ndajá'a-rí kujaa nuu-ro jiná'an-ró, nává'a kani ndaa-ya tú'un taká

tiñu yá'a nuu tíku'nj kákandíja. Máá-rí kúu nátu'un yo'o já kúu tata David. Te suni kúu-rj nátu'un tiñuú xíní já ndí ndáxín tíkuáán-na. ¹⁷ Te máá Espíritu jíin ñá'an tánda'a káka'an: Ña'an-ní, áchí. Te ñayivi jíni so'o, ná ká'an-i: Ña'an-ní, achí-i. Te ñayivi jichí nducha, ná kí-i. Te ñayivi kuní, ná kó'o sání-i nducha chakú. ¹⁸ Te ká'an xaan-rí nuu táká ñayivi jíni so'o tu'un ká'an tutu yá'a: Nú ndé ñn ñayivi ná chísó-ga-i nuu tú'un yá'a, te Dios, chísó-yá tundó'o yóso núu tutu yá'a sikí-í. ¹⁹ Te nú ndé ñn ñayivi kuánchaa-i yaku tu'un ja ká'an tutu yá'a, te Dios kuanchaa-ya tá'u-í ja yí'i nuu libro chakú, jíin iní ñuu ii, sikí tú'un ja yóso núu tutu yá'a. ²⁰ Súan ká'an I'a ká'an ndaa taká tu'un yá'a: Jandáa ja ncháa yachí-rj, áchí-ya. Súan ná kóo Amén. Ña'an-ní Tátá Jesús. ²¹ Tu'un luu ío ini máá Jító'o-yo Jesucristo ná kóo jíin táká-ro jíiná'an-ró. Amén.